

CRONICA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE *din* ROMÂNIA

Campania 2016

Ministerul Culturii
și Identității Naționale

Institutul Național
al Patrimoniului

Cronica Cercetărilor
Arheologice *din* România

Volum editat de:

Institutul Național al Patrimoniului

București, str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4,
cod 040157 tel. +4021 336 60 73; +4021 336 54.24;
fax: +0211 336 99 04; +4021 336 50 69;

www.patrimoniul.gov.ro

Volum editat cu consultarea

Comisiei Naționale de Arheologie

Colegiul științific:

dr. Ovidiu Țentea, dr. Vasilica Lungu, dr. Florian Matei-Popescu

Colegiul de redacție:

Ruxandra Șerban, Oana Borlean

Grafică, machetare,

tehnoredactare:

Ruxandra Șerban

Daniel Mihalcea

Andrei Turenici

Copyright © autorii textelor și INP

Autorii textelor își asumă responsabilitatea conținutului rapoartelor publicate

Versiunea pe internet a Cronicii Cercetărilor

Arheologice din România. Campania 2016:

www.patrimoniul.gov.ro

Acest volum este publicat pe CD-ROM în versiune extinsă și cu ilustrații

Coperta 1:

Colonia Dacica Sarmizegetusa, Forumul lui Traian. Foto: Daniel Costea

Coperta 4:

Amforă din încărcătura descoperită la Epava Rusu pe platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, între Golful Musura la nord și zona situată la sud de Gura Portiței, jud. Constanța – detaliu cu încărcătura și coastă in situ (©BGFU)

Cronica Cercetărilor Arheologice *din* România

CAMPANIA 2016

---

a LI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI, București
24-27 Mai 2017

MINISTERUL CULTURII ȘI
IDENTITĂȚII NAȚIONALE

INSTITUTUL NAȚIONAL
al PATRIMONIULUI

Comisia Națională
de Arheologie

Direcția
Patrimoniu Cultural

 Muzeul Național
de Istorie a României

 MUZEUL
MUNICIPIULUI
BUCUREȘTI

Cuprins

Lista abrevierilor	6
Lista rapoartelor de cercetare arheologică sistematică	8
Rapoartele de cercetare arheologică sistematică	12
Lista rapoartelor de cercetare arheologică preventivă	162
Rapoartele de cercetare arheologică preventivă	164
Lista rapoartelor de cercetare de diagnostic arheologic și evaluări de teren	222
Rapoartele de cercetare arheologică de diagnostic și evaluări de teren	224

Lista Abrevierilor

APPAT	Asociația pentru Promovarea Patrimoniului Arheologic din Transilvania
BCU București	Biblioteca Centrală Universitară București
CICE	Centrul de Istorie și Civilizație Europeană Iași
CMIA Bacău	Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CMJ Bistrița	Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
CMJ Neamț	Complexul Muzeal Județean Neamț, Piatra-Neamț
CMNM Iași	Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași
CNADNR	Compania Națională de Autostrăzi și Drumuri Naționale din România SA
CNMA Sibiu	Complexul Național Muzeal „Astra” Sibiu
CNMCD	Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” ,Târgoviște
DAI Berlin	Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
DC Alba	Direcția pentru Cultură a județului Alba
DC Harghita	Direcția pentru Cultură a județului Harghita
DC Hunedoara	Direcția pentru Cultură a județului Hunedoara
FIB	Facultatea de Istorie București
GeoEcoMar	Institutul Național de Cercetare - Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină
IA Iași	Institutul de Arheologie Iași
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IAIA Cluj	Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca
ICAFR București	Institutul de Cercetări Antropologice „Francisc Rainer” București
ICEM Tulcea	Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea
INFIN București	Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, București
INP	Institutul Național al Patrimoniului, București
IPJ Neamț	Inspectoratul de Poliție a județului Neamț
ISER București	Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București
M Brăila	Muzeul Brăilei, Brăila
M Caracal	Muzeul Câmpiei Romaniului, Caracal
M Gheorghieni	Muzeul „Tarisznyás Márton” Gheorghieni
M Sebeș	Muzeul Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
MA Mangalia	Muzeul de Arheologie „Callatis”, Mangalia
MAE Corabia	Muzeul de Arheologie și Etnografie Corabia
MB Suceava	Muzeul Bucovinei Suceava
MCIN	Ministerul Culturii și Identității Naționale
MC Franța	Ministerul Culturii - Franța
MCC Hunedoara	Muzeul „Castelul Corvinilor”, Hunedoara
MCDR Deva	Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
MCG Oltenița	Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița
MDJ Călărași	Muzeul Dunării de Jos, Călărași
MG Năsăud	Muzeul Grăniceresc Năsăudean
MI Galați	Muzeul de Istorie Galați
MI Turda	Muzeul de Istorie Turda
MINAC	Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
MJ Argeș	Muzeul Județean, Argeș
MJ Botoșani	Muzeul Județean, Botoșani
MJ Buzău	Muzeul Județean, Buzău
MJ Ialomița	Muzeul Județean, Ialomița
MJ Mureș	Muzeul Județean, Mureș
MJ Satu Mare	Muzeul Județean, Satu Mare
MJ Teleorman	Muzeul Județean, Teleorman
MJ Vaslui	Muzeul Județean, Vaslui
MJ Vâlcea	Muzeul Județean, Vâlcea
MJERG Caransebeș	Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță - Caransebeș
MJI Brașov	Muzeul Județean de Istorie, Brașov
MJIA Maramureș	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
MJIA Prahova	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova
MJIA Zalău	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Zalău
MM București	Muzeul Municipiului, București
MM Huși	Muzeul Municipal, Huși
MM Tecuci	Muzeul Mixt, Tecuci
MN Brukenthal	Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
MNCR	Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe

MNIR	Muzeul Național de Istorie a României, București
MNIT	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj
MNUAI	Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
MO Craiova	Muzeul Olteniei, Craiova
MSC Miercurea Ciuc	Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea Ciuc
MTC Oradea	Muzeul Țării Crișurilor, Oradea
SNR Filiala Craiova	Societatea Numismatică Română, Filiala Craiova
U București	Universitatea din București
UAIC Iași	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
UAUIM București	Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București
UBB Cluj	Universitatea „Babeș - Bolyai”, Cluj-Napoca
UCDC București	Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
UDJ Galați	Universitatea Dunării de Jos, Galați
ULB Sibiu	Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
Univ. Alba Iulia	Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
Univ. Craiova	Universitatea din Craiova
UO Constanța	Universitatea „Ovidius”, Constanța
UPM Târgu Mureș	Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
USH București	Universitatea „Spiru Haret”, București
USM Suceava	Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
UV Târgoviște	Universitatea „Valahia”, Târgoviște
UV Timișoara	Universitatea de Vest, Timișoara

1. com. Adamclisi, jud. Constanța
Punct: Tropaeum Traiani
2. Alba Iulia, mun. Alba Iulia, jud. Alba
Punct: Orașul roman Apulum II, Mithraeum; Cartier Cetate, Str. 1 Decembrie 1918 nr. 16.
3. Alba Iulia, mun. Alba Iulia, str. Munteniei nr. 15-17, jud. Alba
Punct: Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum]
4. Albești, com. Albești, jud. Constanța
Punct: Cetate
5. Ardeu, com. Balșa jud. Hunedoara
Punct: Cetățuie
6. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud
Punct: Băile Figa
7. Băneasa, com. Salcia, jud. Teleorman
Punct: Cetate - Castrul mare
8. comunele Bârsești - Vrâncioaia, jud. Vrancea
Cercetările interdisciplinare din bazinul Putnei și săpăturile arheologice, efectuate în 2016 pe platoul Dumbravă
9. Bologa, com. Poieni, jud. Cluj
Punct: Castrul auxiliar Bologa
10. Bordușani, com. Bordușani, jud. Ialomița
Punct: Popina Mare
11. Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu
Punct: microzona Bucșani
12. Budureasca, com. Vadu Săpat, jud. Prahova
Punct: Budureasca 4 „Puțul Tătarului”
13. Capidava, com. Topalu, jud. Constanța
Punct: „Cetate” - Capidava
Capidava - Sectorul VII intra muros
Sector X extramuran
14. Carei, oraș Carei, jud. Satu Mare
Punct: Bobald
15. Călugăreni, com. Eremitu, jud. Mureș
Punct: Castrul roman, termăe și vicusul militar de la Călugăreni: Principia (sector A); Vicus (sector C)
16. Cășeu, com. Cășeu, jud. Cluj
Punct: castrul roman și vicusul militar Cășeu (SAMVM)
17. Câmpulung, mun. Câmpulung, jud. Argeș, cartier Pescăreasa
Punct: Castrul roman de la Câmpulung - Jidova
18. Cheia, com. Grădina, jud. Constanța
Punctele: Cheia – Vatra Satului, Cheia – Peștera Craniilor
19. Cheile Turzii, com. Petreștii de Jos, jud. Cluj
Puncte: „Peștera Ungurească”, „Peștera Balica”, „Peștera Binder
20. Cornești, com. Orțișoara, jud. Timiș
Punct: Iarcuri-Seliște (proiect DFG)
21. Covasna, mun. Covasna, jud. Covasna
Punct: Cetatea Zânelor
22. Crăsanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița
Punct: Piscul Crăsani
23. Dealul Viilor, mun. Sighișoara, jud. Mureș
Punct: Dealul Viilor
24. Drobeta, jud. Mehedinți, Str. Independenței 2
Punct: Amfiteatrul roman Drobeta - în curtea Muzeului Regiunii „Porților de Fier”
25. Dunăreni, com. Aliman, jud. Constanța
Punct: Sacidava
26. Epava Rusu - Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, între Golful Musura la nord și zona situată la sud de Gura Portiței, jud. Tulcea
Punct: Epava Rusu [Epava A]
27. Fântânele, com. Matei, jud. Bistrița-Năsăud
Punct: La Gâța
28. 28. Geangoești, com. Dragomirești, jud. Dâmbovița
Punct: „Hulă”
29. Gheorgheni, com. Gheorgheni, jud. Harghita
Punct: Both vár
30. Gheorghieni, com. Gheorgheni, jud. Harghita
Punct: Pricske
31. Giurgeni, com. Giurgeni, jud. Ialomița
Punct: Orașul de Floci
32. Hârșova, oraș Hârșova, jud. Constanța, str. Cetății; str. Carsium
Punct: Cetate [Carsium]
33. Hârșova, oraș Hârșova, jud. Constanța, Hârșova-tell
34. Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș
Punct: Igrîș - mănăstirea Egres
35. Isaccea, oraș Isaccea, jud. Tulcea
Punct: Noviodunum; Punct: Cetate (Pontonul Vechi): Incinta Est S1; Bazilica 2
36. Istria, com. Istria, jud. Constanța
Punct: Cetatea Histria: Histria Sector Sud; Sectorul Acropolă Centru-Sud (UB); Sector extra muros Poarta Mare – Turnul Mare
37. Izvoare, com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț
Punct:: La Izvoare

38. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj
Punct: Pomet - Porolissvm
Orașul roman:
Basilica-Forum (clădirea MSP_001)
39. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj
Punct: „Dealul Cămnin”: Fortificație; Jac „Chilii”
40. Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj
41. Jupa, laz, com. Obreja, oraș Caransebeș,
jud. Caraș-Severin
Puncte: Peste Ziduri, Traianu [Tibiscum]: Tibiscum Jupa;
Tibiscum laz
42. Jurilovca, com. Jurilovca, jud. Tulcea
Punct: Orgame / Argamum: Sectorul Extra Muros;
Sectorul „Incintă greacă”; Sectorul „Incintă nord”;
Cercetări geofizice
43. Luna, com. Luna, jud. Cluj
Punct: Nod Rutier
44. Maliuc, com. Maliuc, jud. Tulcea
Punct: Taraschina
45. Malnaș Băi, com. Malnaș, jud. Covasna
Punct: „Füvenyestető” (Platoul nisipos)
46. Medieșu Aurit, com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare
Punct: Șuculeu
47. Merești, com. Merești, jud. Harghita
Punct: Abri 122/1200
48. Mintia, com. Vețel, jud. Hunedoara
Punct: Micia
49. Mitoc, com. Mitoc, jud. Botoșani
Punct: Malu Galben
50. Moigrad Porolissum, com. Mirșid, jud. Sălaj
Punct: Moigrad Porolissum – Jac – Porolissum
51. Murighiol, com. Murighiol, jud. Tulcea
Punct: Halmyris - La Cetate
52. Nufăru, com. Nufăru, jud. Tulcea
Punct: Trecere bac
53. Ocnîța, oraș Ocnele Mari, jud. Vâlcea
Punct: situl dacic Ocnîța - Dealul Cosota
54. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța
Punct: Capul Dealului
55. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța
Punct: Durostorum - Ferma 4
56. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța
Punct: Păcuiul lui Soare - Sectorul: Poartă
57. Pantelimonu de Sus, com. Pantelimon, jud. Constanța
Punct: Cetate - Ulmetum
58. Poduri, comuna Poduri, jud. Bacău
Punct: Dealul Ghindaru
59. Piatra Neamț, mun. Piatra Neamț, jud. Neamț, Valea
Doamnei
Punct: Piatra Neamț - Poiana Cireșului
60. Polocin, com. Pogonești, jud. Vaslui
Punct: Polocin - „Islaz-Călălboia”
61. Rapoltu Mare, com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara
Punct: La Vie
62. Râșnov, oraș Râșnov, jud. Brașov
Punct: Cumidava - Grădiște, Erdenburg
63. Răucești, com. Răucești, jud. Neamț
Punct: Dealul Munteni
64. Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani
Punct: Holm/Telescu
65. Românești, com. Tomești, jud. Timiș
Punct: Dumbrăvița I
66. Roșiori, com. Dulcești, jud. Neamț
Punct: Țarina Veche/La Humărie
67. Sântion, com. Borș, jud. Bihor
Punct: Dealul Mănăstirii = Klastrom domb
68. Orăștioara de Sus, com. Orăștioara de Sus, jud.
Hunedoara
Punct: Grădiștea de Munte - Sarmizegetusa Regia
69. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara
Punct: Colonia Dacica Sarmizegetusa (Ulpia Traiana);
Sediul Guvernatorului Financiar al Daciei Apulensis
(Praetorium Procuratoris)
70. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa,
jud. Hunedoara
Punct: Ulpia Traiana Sarmizegetusa – Capitoliu: Forum
novum. Capitoliul; Edificiul de cult al zeilor palmyreni
71. Scânteia, com. Scânteia, jud. Iași
Punct: Scânteia - „La Nuci”
72. Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova
Punct: Castrul Mălăiești
73. Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara
Punct: Dealu Țapulului
74. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea
Punct: Cetatea Fetei - (L)Ibida: Sectorul Curtina G – Turnul
8; Sectorul Curtina X; Sectorul T10; Ibida și teritoriu
75. Sultana, com. Mânăstirea, jud. Călărași
Punct: Malu Roșu

76. Tăcuta, com. Tăcuta, jud. Vaslui
Punct: Dealul Miclea/Paic
77. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba
Punct: Situl hallstattian Tărtăria punct Podu Tărtăriei vest
78. Târgoviște, mun. Târgoviște, jud. Dâmbovița
Punct: Curtea Domnească, Turnul Chindiei-Biserica
Paraclis
79. Tășnad, oraș Tășnad, jud. Satu Mare
Punct: Tășnad - Sere Reper: terasa vechiului pârau Cehal,
lângă ștrandul Tășnad
80. Teleac, com. Ciugud, jud. Alba
Punct: Grușeț - Hârburi
81. Toboliu, com. Toboliu, jud. Bihor
Punct: Dâmbu Zănăcanului
82. Turda, Dealul Cetății, jud. Cluj
Punct: Potaissa - Castrul legiunii a V-a Macedonica
83. Urlați, oraș Urlați, jud. Prahova
84. com. Urziceni jud. Satu Mare
Punct: Urziceni-Vade Ret (Vamă)
85. Valea Stâniei, com. Țițești, jud. Argeș
Punct: Vărzărie
86. Vărădia, jud. Caraș-Severin
Punct: Pustă – Castru roman
87. Vârghiș, Cheile Vârghișului, Jud. Harghita
Punct: Peștera Ursului
88. com. Vitănești, jud. Teleorman
Punct: Măgurice
89. Vlădeni-Popina Blagodeasca, jud. Ialomița
90. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș
Punct: Malul lui Cocoș – Măilătoaia

1. Adamclisi

com. Adamclisi, jud. Constanța

Punct: Tropaeum Traiani

Cod RAN: 60892.08

Autorizație nr. 17/10.06.2016

Colectiv: Alexandru Barnea – responsabil șantier;

N. Alexandru, Al. Alexiu, C. Căpiță, R. Constantin,

M.S. Ionescu, A. Panaite, G. Talmațchi, I. Bogdan-

Cătăniciu, A. Dolea, F. Drăghici, L. Lungu, M.M. Cârstoiu,

C. Șova, Ghe. Papuc, E. Paraschiv-Grigore, I. Paraschiv-

Grigore, A. Streinu, M. Streinu. Instituția organizatoare

a cercetării arheologice: Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

Finanțare: MCPN – 20.088 lei

Cercetările arheologice de la Tropaeum Traiani, Adamclisi, jud. Constanța din campania 2016 s-au desfășurat în patru puncte, aflate în două sectoare ale cetății: în Sectorul A – la nord de Basilica A și în zona străzilor ABV IV, AV 2' și AV 3, iar în Sectorul C – în zona edificiului C5, aflat la E de Basilica C și în zona de la sud de Basilica Forensis. De asemenea, au fost întreprinse mai multe cercetări de teren la Ion Corvin, Adâncata și Ispanaru.

Sector A – la nord de Basilica A

RESPONSABIL SECTOR: Adriana Panaite

COLECTIV: studenți FIB și Universitatea din Madrid,

studenți Erasmus (Universitatea din Salerno, Italia),

doctoranzi, voluntari: Bianca Profiran, Bogdan Ionuț

Babii, Ștefania Bahulea, Vlad Pătrășescu, Adrian Nicolae

Ionescu, Vania Parisi, Anna Siani, Florentina Ghemuț.

În campania arheologică 2016 am avut ca scop dezvelirea în totalitate a edificiului numit convențional A15. Acesta a fost identificat în campaniile anterioare, dar abia anul acesta planul edificiului a putut fi cunoscut în totalitate. În mare parte au fost reluate secțiuni anterior deschise, care au fost recurățate și extinse și au fost trasate 4 noi secțiuni, numite convențional S 44, 45, 46, 47. Cu dimensiuni dictate de cercetarea arheologică, acestea sunt poziționate la nord și nord-vest de camera nr. 1 a edificiului A 15, iar cercetarea lor a dus la identificare, în totalitate a camerei 2 a aceluiași edificiu, cu dimensiunile de 5 x 15 m.

Cercetarea s-a concentrat asupra nivelelor romane târzii. Am coborât până la adâncimea de cca. -1,00 m unde ne-am oprit pe un nivel de pământ galben, lutos, extrem de bine bătătorit și cu foarte puțin material arheologic, care reprezintă foarte probabil nivelarea constatată și în alte părți în cetate pe care se ridică orașul roman târziu, la începutul secolului al IV-lea.

Edificiul A 15 reprezintă o construcție anexă a basilicii, care nu are legătură directă cu aceasta, din punct de vedere constructiv. Este foarte posibil ca această construcție să fie mai veche decât basilica, să fi fost reparată – așa cum rezultă din observațiile făcute asupra zidurilor, în mai multe etape, fiind ulterior transformată într-o anexă a basilicii, a cărei destinație însă nu poate fi încă precizată. Între cele două edificii, în secțiunea S 17 P a putut fi identificat anterior un zid dintr-o construcție mai veche. Ziduri sau resturi de fundații, aparținând unor construcții anterioare, au fost puse în evidență în toate secțiunile deschise anul acesta. În plus, a putut fi evidențiată foarte bine intrarea în prima cameră

a acestui edificiu și au fost cercetate două posibile intrări în camera 2, una dintre ele prevăzută cu trepte. De asemenea, în toate secțiunile cercetate au fost identificate mai multe niveluri de călcare, aparținând epocii romane târzii. Sub acestea apare, pe toată suprafața cercetată anul acesta (cca 250 m²), un strat consistent de umplutură cu pământ galben lutos, care reprezintă nivelarea, anterior menționată. Edificiul A 15 mărginește spre vest o zonă liberă de construcții, foarte probabil o curte, a cărei destinație urmează să fie stabilită [Adriana Panaite].

Sector A – Străzile ABV IV, AV 2' și AV 3

RESPONSABIL SECTOR: Mihai Severus Ionescu (Baza 90 Aeriană, Otopeni);

COLECTIV: Bogdan Ionuț Babii, Bianca Andreea Profiran (studenți FIB)

În campania arheologică efectuată în 2016 s-a continuat cercetarea străzii AV 3, al cărei traiect era previzibil încă din anii precedenți în secțiunile S 11, S 12, S 13 și S 14. A fost trasată o singură secțiune, S 13', orientată est-vest, cu dimensiunile de 4 x 2 m, amplasată pe strada ABV IV, în fața edificiului A 11. Pentru înțelegerea scopului urmărit sunt necesare câteva precizări, legate de istoricul săpăturilor efectuate aici. Cercetările din trecut, realizate la joncțiunea străzilor AV 2' și AV 3 cu strada ABV IV au identificat ziduri care delimitau străzile între ele. Poziția și traseul lor în plan sugerează faptul că ar fi praguri. În cazul străzii AV 2' (4,40 m lățime) vorbim de un zid, lat de 0,75 m, compus din blocuri rectangulare de piatră, ce pleacă din zidul sudic al edificiului A 8 (la 0,15 m nord de colțul clădirii) și ajunge în zidul sudic al edificiului A 9. Acesta are în partea centrală o scurgere, lată de 0,30 m, ce permitea deversarea apelor pluviale de la nord la sud, în strada ABV IV. Situația arheologică din teren a permis realizarea unui singur sondaj, de 1,80 x 2 m, pentru lămurirea situației stratigrafice a străzii AV 2'. Scurgerea ghida apele pluviale spre un bazin de colectare rudimentar, instalat pe un pat de lutuală arsă, ce suprapune substrucția străzii ABV IV, realizată dintr-o șapă de mortar, grosă de 0,10 - 0,15 m, cu fragmente de cărămidă. Sondajul realizat confirmă că pragul străzii AV 2' a fost realizat ulterior instalării edificiului A 8, la care este adosat.

În cazul străzii AV 3, lată de 4 m, avem de a face cu un prag similar, lat de această dată de 0,85 m, ce pleacă din zidul sudic al edificiului A 9 și ajunge în zidul sudic al edificiului A 11 (fig. 2). Sondajul realizat în acest an a urmărit corelarea situației stratigrafice de la joncțiunea celor două străzi cu cea principală. Primul strat, gros de 0,10 - 0,12 m, este brun, tasat cu piatră și corespunde ultimului nivel de călcare al străzii. Sub acesta urmează un alt nivel, gros de 0,20 - 0,21 m, compus din pământ brun cenușiu cu fragmente litice, tasat, ce reprezintă nivelul de substrucție al străzii AV 3. El suprapune un strat cu urme de arsură și fragmente de cărămidă, gros de 0,07 - 0,09 m. În sfârșit, ultimul strat este compus din pământ brun-galben, gros de 0,20 m (fig. 3 și 4), pe care sunt instalate lespezile rămase din pavajul străzii ABV IV și identificate în acest an (fig. 5, 6 și 7). În ceea ce privește modul de construcție al pragului străzii AV 3, analiza modului de construcție arată că fundația pragului este aceeași cu a edificiului A 11 și posibil și a edificiului A 9 (fig. 8). În acest caz nu este improbabil să vorbim de un plan urbanistic unitar, existent în momentul refacerii întregului sector.

Imposibilitatea realizării altor două sondaje în zona celor două străzi analizate mai sus, situație impusă de conservarea vestigiilor descoperite anterior, ne determină să ne limităm momentan la aceste concluzii. De asemenea, tot în acest an a fost realizată conservarea primară a zidurilor de sud și est ale edificiului A 11. [Mihai Severus Ionescu]

Sector C – Basilica C

COLECTIV: Robert Constantin, Carol Căpiță, studenți, doctoranzi, voluntari

În campania 2016 a fost reluată cercetarea în compartimentarea C5c (cca 95 mp). Zona este considerată într-o fază inițială (F1) un spațiu pietonal adiacent cisternei, cu acces din Via Principalis prin BCV4, sprijinit spre vest pe un zid de terasare. Dalele de paviment din C5B și C5C sunt flancate spre est, în C5A de patru baze de coloane care provin de la un portic. Piesele litice identificate în paviment - și care prezintă diverse orificii traforate au fost descrise în raportul privind campania de cercetări arheologice din anul 2013 - *in situ* ori refolosite ridică oricum noi semne de întrebare asupra evoluției planimetrice și cronologiei ariei cercetate. Conform rapoartelor de cercetare de la începutul secolului al XX-lea, în această zonă s-au succedat două monumente extrem de importante pentru planul urbanistic al orașului roman Tropaeum Traiani: bazinul rezervor - prima fază și basilica creștină - faza 2.

La vest de intrarea în C5D situat la limita estică a pavajului a fost efectuat sondajul S14 de 3 x 2 m orientat E-V. Dalele cu o grosime de 0,20 m formează un pavaj care, după orientare, se încadrează cronologic în faza constructivă C6. Sondajul surprinde pe limita estică a pavajului o substrucție (blocaj) de piatră legată cu mortar de 0,30 m. Cercetarea arheologică a continuat până la - 1,05 m, cota la care a fost înregistrată talpa fundației zidului vestic a C5D. Edificiile din zonă ori poate amenajarea terasei estice din faza F1 au generat o perturbare stratigrafică (fragmente dintr-un vas La Tène într-un context de materiale de epoca romano-bizantină).

Sondajul în S15 cu dimensiunile 2,5 x 2 m a fost efectuat pe limita vestică a C5C perpendicular pe zidul de terasare. Terenul care prezintă o ușoară albiere N-S a fost afectat de săpăturile antebelice care au urmărit traseul zidului de sprijin și care au condus la prăbușirea parțială a pavajului pe latura vestică.

Dincolo de utilitatea imediată - cale de acces, BCV4 pavajul sau mai degrabă elementele litice care-l compun constituie sau au constituit planșeul superior al unei instalații hidraulice care a avut drept scop drenajul și captarea apei pluviale. Dacă pentru alimentarea cu apă a orașului Tropaeum Traiani eforturile s-au concentrat doar pe identificarea derivațiilor gravitaționale un aspect la fel de important în gestionarea apei într-un mediu urban îl constituie distribuția apei cu cele două aspecte juridice care trebuie luate în calcul edificiile publice și spațiile private. Pentru lumea romană sunt documentate două sisteme de colectare a apei pluviale în edificiile cu peristil și în casele cu atrium.

Astfel, în casele cu atrium, în afară de schema clasică, în care se colectează apa în impluvium de unde se duce la un rezervor care are un canal de scurgere, există și alte metode mai sofisticate cu rezervoare intermediare de drenaj care transferă surplusul spre cisterna publică.

Pe de altă parte, diferitele case cu peristil care se regăseau în toată lumea romană au, de asemenea, un sistem care practic colectează de la pridvoare și transferă spre un bazin rezervor. [Robert Constantin]

Sector C1 Constanța

RESPONSABIL SECTOR: Gabriel Talmațchi

COLECTIV: Constantin Șova

În perioada 07-21 septembrie 2016 au fost efectuate săpături arheologice în sectorul C, de sud al cetății de la Tropaeum Traiani, cartierul romano-bizantin. Scopul lor a fost identificarea datelor urbanistice privitoare la acestor sector, mai precis

continuarea cercetării unei clădiri de mari dimensiuni, de tip *domus* descoperită cu mai mult de un deceniu în urmă. Noile cercetări au constatat în dezafectarea unor martori aflați în colțul de sud-est ale clădirii, în zona centrală, ca și de pe latura de vest. Aceste cercetări ne-au relevat prezența unor noi ziduri sau intrări componente ale planului clădirii. Astfel eliminarea martorilor aflați între secțiunile Cs4-Cs7 au permis identificarea, după îndepărtarea pietrelor deplasate, a colțului de sud-est al clădirii, probabil cel existent încă din prima fază de evoluție a clădirii din secolul IV p. Chr. Aici au fost identificate două intrări. Una, de mică dimensiune, pe latura de sud, respectiv cea de a doua, probabil cea mai importantă de până acum a întregului edificiu, aflată pe latura de est. Aceasta făcea, pe de o parte, legătura directă cu *cardo*, iar, pe de altă parte, în interior pare a fi fost cea mai rapidă legătură din această parte a casei cu atrium-ul central. Intrarea menționată este mărginită de un nou zid interior, compus din bolovani de mică și mijlocie dimensiune, legați cu pământ, dispus paralel ca direcție cu latura de sud (deține 4 asize, plinta fiind identificată la - 0,75 m de la nivelul actual de călcare, care coincide cu partea superioară a zidului păstrat). Intrarea principală menționată pe latura de est mai păstrează, pe de o parte două trepte, iar pe de altă parte urmele imprimate în piatră a unor uși rabatate (găuri cu dimensiunile de 10 x 5 cm), probabil din lemn, ce permiteau trecerea dinspre și spre drumul secundar din cetate care unea zona unde se afla basilica forensis și cea aflată la poarta de sud. Lungimea maximă a acestei treceri era de 1,5 m. În partea sa stângă, mai apare un prag compus din 5 pietre, dispuse liniar, în stradă, ceea ce ar putea să sugereze și un eventual postament.

În extremitatea de est a secțiunilor nu a mai fost descoperită, dincolo de limita *cardo*, nici un rest de zid sau alt sistem constructiv aparținător unui edificiu, care să mărginească strada așa cum am constatat spre nord-est în zona Cs1-2 și Cs19. Lățimea *cardo* este cea identificată și în cursul săpăturilor arheologice din anii trecuți, fiind de aproximativ 3,40-3,50 m.

De asemenea, au fost eliminați parțial martorii aflați între secțiunile Cs14-17. Aceștia ne-au relevat un nou zid interior (compus din bolovani mijlocii și mici în partea superioară și dale late spre bază, legați cu pământ, cu o intrare de aproximativ 0,90 m în lungime, fiind prevăzută cu o treaptă, orientată sud-nord) care compartimentează casa pe latura de vest, nu de parte de *atrium* și vestibulum. Acesta din urmă a fost scos la lumină pe întreaga întindere păstrată, el terminându-se brusc spre nord, fiind în chip foarte clar demantelat puternic, la fel ca zidul înregistrat în cursul anilor trecuți orientat vest-est cu o abatere clară spre nord-est în unul din capete. De asemenea, din capătul său de nord pleacă spre vest un mic pasaj/coridor (lat de 0,80 m), delimitat de doi pereți înguști, surprins pe o lungime de 2,00 m, pentru moment nefiind foarte clar către care din camerele interioare se îndreaptă (poate spre α și β).

Ca materiale arheologice reținem fragmente ceramice specifice secolelor V-VI p. Chr., monede din secolul IV p. Chr., fragmente de sticlă provenind de la geamuri și pahare de sticlă, etc. [Gabriel Talmațchi]

Perieghze și cercetări de teren

La sud de comuna Ion Corvin au fost efectuate măsurători și cercetări de teren la fortificația romană. Alte două puncte vizate de cercetările de teren au fost așezările de la Adâncata și Ispanaru. Materialul ceramic recoltat din acestea din urmă se datează în epocile elenistică, romană timpurie și romană târzie. La Ispanaru a fost identificată pe teren baza unui monument votiv.

2. Alba Iulia

mun. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: Orașul roman Apulum II, Mithraeum; Cartier Cetate, Str. 1 Decembrie 1918 nr. 16.

Tip de sit: templu (cod 131); așezare deschisă (111).

Încadrare cronologică: epoca romană (cod 32); epoca medievală timpurie (431).

Cod RAN: 1026.04; cod LMI: AB-I-m-A-00001.02

Autorizație nr. 10/2016

Colectiv: Aurel Rustoiu (Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca) – responsabil de șantier; Mariana Egri, Andreea Drăgan (Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), Matthew McCarty (University of British Columbia), Gabriel Tiberiu Rustoiu, Constantin Inel (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia), Georgeta El Susi (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”), Beatrice Ciută, Tudor Borșan (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia), Andrei Georgescu (Muzeul Banatului Timișoara), Erin Edwards (R. Christopher Goodwin & Associates) – membri în colectiv; Adrian Căsălean (Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), Shaun McKinnon (University of Alberta), Aaron Rogers, Constantin Pietschmann, Evie Bell, Hayley Mcleod, Katie Frankson, Shoshana Hereld, Matt Naylor, Rodney Mackenzie, Siena Wood Hutton, Megan Barbieri (University of British Columbia), Anna Danielova (University of Bergen) – studenți.

Total finanțare: 17000 USD (University of British Columbia și American Philosophical Society)

Cercetările arheologice din anul 2016 în punctul *Cartier Cetate*, obiectiv *Mithraeum III*, din Alba Iulia, județul Alba, s-au desfășurat pe baza unui proiect multianual de cercetare inițiat în anul 2013 și dezvoltat de Muzeul Național al Unirii Alba Iulia în parteneriat cu Universitatea Princeton (SUA), Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Universitatea British Columbia (Canada) și Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca. Principalul scop al campaniei din acest an, desfășurată în perioada iulie – august 2016, a fost continuarea cercetărilor din anii anteriori prin extinderea spre vest, est și sud a suprafeței deja investigate, pentru a finaliza cercetarea clădirii sanctuarului lui Mithras, dar și identificarea funcționalității altor structuri parțial dezvelite în campania anterioară în vecinătatea sanctuarului.

Prin urmare, o secțiune cu dimensiunile de 2 x 7,5 m a fost deschisă pe latura vestică a suprafeței deja excavate în campaniile anterioare, scopul său principal fiind de a dezveli încăperea din spatele podiumului sanctuarului, care a fost inițial identificată prin investigații geofizice în 2014. Săpăturile au adus la lumină fundațiile unei încăperi rectangulare cu dimensiunile de 3,40 x 2,20 m, construite din piatră de râu legată cu mortar. Din elevația zidurilor s-au păstrat extrem de puține elemente (cărămidă, blocuri de colț), în timp ce doar o parte din acoperișul de țigle a fost găsit prăbușit *in situ*, zona fiind puternic afectată de locuirea medievală timpurie. În interior au fost identificate câteva *tesserae* de marmură albă, care au aparținut probabil unui mozaic monocrom, de asemenea distrus în perioada medievală, precum și un fragment dintr-un relief de calcar. Încăperea a funcționat ca spațiu de cult strâns legat de sala centrală.

În colțul sud-estic, a continuat investigarea unui complex identificat în campania din 2014, care a produs un inventar amestecat, constând din materiale de epocă romană, dar mai ales medievală și pre-modernă. Excavarea sa completă a dus la identificarea urmelor unei micro-alunecări de teren petrecută pe la începutul secolului III p. Chr. și care a afectat puternic latura sudică a sanctuarului. Acest eveniment a fost probabil cauzat fie de amenajarea unei fântâni în zonă, fie de tasarea neuniformă a stratului argilos de nivelare din prima fază constructivă. Reparațiile ulterioare din zonele afectate au fost de proastă calitate, fundațiile respective conținând puțină piatră de râu, un mortar grosier, neomogen și mult pietriș ca umplutură. Alunecarea de teren s-a repetat cândva în perioada medievală târzie, iar depresiunea apărută a fost apoi utilizată ca groapă de gunoi.

O casetă cu dimensiunile de 2,50 x 1,50 m a fost deschisă pe latura estică cu scopul de a identifica funcționalitatea unei structuri parțial excavate în campania din 2014. Cercetările au adus la lumină resturi din colțul unei clădiri rectangulare care, conform stratigrafiei, este anterioară construirii sanctuarului în ultima treime a secolului II p. Chr. Această clădire a avut fundații din piatră de râu legată cu mortar și pereți din lemn și chirpici; ea a fost aproape complet demolată, iar zona a fost apoi nivelată înainte de construirea sanctuarului.

Inventarul arheologic recuperat în această campanie constă din: elemente arhitecturale din calcar, marmură și ceramică, multă ceramică romană și medievală, instrumente de iluminat, vase fragmentare de sticlă, obiecte diverse din fier, bronz, argint, os, precum și o mare cantitate de oase de animale aparținând diferitelor perioade. Conform legislației în vigoare, materialul arheologic s-a predat pentru înregistrare, conservare și restaurare la MNUAI. S-au recoltat de asemenea seturi de probe de sol, materiale de construcții, palinologice, arheobotanice și arheozoologice care au fost predate pentru analiză la laboratoarele de specialitate cu care s-au încheiat acorduri de colaborare.

Abstract

The main scope of this campaign, carried out in July – August 2016, was to continue the works of previous campaigns by extending the excavated area to the west, east and south, in order to finalize the unearthing of the Mithraic sanctuary and to identify the functions of other structures partially excavated in the vicinity. To the west, the excavations identified a rectangular room which functioned as a cult space. In the south-eastern corner were identified traces of a micro-landslide from the Roman times, which affected the southern side of the sanctuary. A depression reappeared in the late medieval times, being used as a refuse pit. To the east, the excavations identified fragments from the corner of a rectangular building which stratigraphically predates the construction of the sanctuary in the last third of the 2nd century AD. The recovered inventory consists of: architectural elements, pottery, objects made of glass, iron, silver, bronze, stone, coins and a large quantity of animal bones. Sets of palynological, archaeobotanical, archaeozoological, soil and building materials samples were also collected.

3. Alba Iulia

mun. Alba Iulia, str. Munteniei nr. 15–17, jud. Alba

Punct: Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum]

Cod RAN: 1026.12;/ Cod LMI: AB-I-m-A-00001.02

Tip de sit: așezare urbană

Cod epocă: 153 - Epoca bronzului târziu, 161 - Hallstatt timpuriu, 321 - Epoca romană timpurie, 43 - Epoca medievală, 5 - Epoca modernă.

Autorizație Nr. 110/21.06.2016

Colectiv de cercetare: Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT), responsabil științific, George Valentin Bounegru, Constantin Ioan Inel, Ilie Alexandru Lascu (MNUAI), Matei Drâmbărean (DJPCN Alba), membri în colectiv; Ioana Mureșan, Lucian-Mircea Mureșan, Dan Ștefan - SC Vector Studio SRL București, Călin Șuteu (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia), Florin Ovidiu Botiș, Cornel Bucurenciu, Roxana Arhire (UBB), Sebastian-Andrei Manolescu, Radu-Florin Turuș, Mihail Ciupercă, Nicolae Cucereavii, Petru Crețu, Iulian Dobrea, Pavel Popov, Robert-Alexandru David, Nicolae Oloinic, Ciprian-Viorel Bendea (studenți și masteranzi ai Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia).

Obiectivele cercetării: Începând cu campaniile din anii 2001, respectiv 2007, cercetarea arheologică a sitului s-a concentrat pe laturile de est și de sud (pl. I/1). Campania anului 2016 a avut ca obiectiv dezvelirea în suprafață a aceleași zone, fiind continuată cercetarea secțiunii S. XIX/14 și fiind deschisă o nouă secțiune, S. XX/16, paralelă și spre E de precedenta (pl. I/2; II). Totodată, au fost realizate cercetări interdisciplinare (magnetometrie, ERT, fotogrametrie) în aceeași zonă.

Rezultate:

Secțiunea S. XIX/14 (Pl. I-III): s-a continuat cercetarea în suprafață a acesteia, de pe nivelul locuirii moderne pe care s-a ajuns în campania anului 2014 (-0,94 m) până pe un nivel de locuire medievală târzie, aflat variabil între -1,34 și -1,64 m (datorită înclinării de la nord spre sud a terenului ca urmare a depunerilor moderne). Acest nivel a fost pus în evidență în carourile 2-6 ale secțiunii, fiind constituit dintr-un pavaj realizat din pietre de dimensiuni mici și mijlocii, amestecate cu fragmente de materiale tegulare și de ceramică. El are una dintre limite delimitată pe latura nordică, pe laturile de est și sud continuând pe spațiul care urmează a fi cercetat. În interiorul acestui pavaj, între 6,92 m și 8,62, la -1,34 m adâncime, a fost descoperit conturul unei fântâni, care are diametrul maxim de 1,70 m (pl. III/1). De asemenea, pe latura estică a porțiunii de pavaj descoperite, au fost surprinse contururile a trei gropi de stâlpi cu diametrele de 0,60, 0,56, respectiv 0,50 m, așezate în șir pe direcția N-S, iar pe latura vestică a fost descoperită o groapă similară, cu diametrul de 0,53 m, paralelă cu celalalte și situată la 1,60 m spre V de primul contur al stâlpilor de pe latura estică (pl. III1-/2). După materialele ceramice și un pinten din fier cu roțiță descoperite pe pavajul în discuție, putem data complexul arheologic descris în secolele XVI-XVII.

Secțiunea S. XX/16 (Pl. I-II; IV/1-2): A fost deschisă pe latura sudică a sitului, paralel și la un metru distanță spre E de secțiunea S. XIX/14, fiind orientată N-S. Are dimensiunile de 11,80 x 4 m și în campania acestui an am ajuns la adâncimea de -1,19 m. Ca și în cazul secțiunilor precedente descoperite pe latura de S a sitului, straturile moderne și contemporane sunt foarte bine reprezentate prin clădiri cu construcții anexe, cu depuneri mai mari de 2 m, care fac ca dezvelirea vestigiilor romane să fie mult mai dificilă.

Astfel, în carourile 1-3 ale secțiunii au fost descoperite structurile unei clădiri datate la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, din care a fost dezvelită o încăpere (pl. IV/1). Zidul perimetral vestic al acesteia a fost surprins în

profilul de E al secțiunii S. XIX/14 pe o L = 6,40 m și se află sub matorul dintre secțiunile S. XIX/14 și S. XX/16, însă este posibil să continue spre N. O parte din zidul perimetral S al clădirii a fost descoperit pe lățimea secțiunii S. XX/16, având deci 4 m lungime și o grosime de 0,60 m. Pe latura nordică, aceeași cameră a clădirii menționate este delimitată de un perete compartimental din cărămizi prinse cu mortar, din care a fost descoperit probabil numai jumătate (numai un rând de cărămizi) pe lățimea secțiunii (L = 4 m, l = 0,30 m). Ea continuă spre E și spre N, în suprafața necercetată. Dimensiunile dezvelite ale camerei în discuție sunt: 6,40 x 4 m. În interiorul acesteia a fost surprinsă bolta unei pivnițe (Pl. IV/1-2), construită din cărămizi prinse cu mortar cu dimensiunile de: L = 3,78 m, l = 0,50 m. Capătul de N al bolții se sprijină pe pereții median al camerei, în timp ce extremitatea sudică se sprijină pe un zid din pietre legate cu mortar (L = 2,20 m, l = 0,60 m). La rândul lui, acesta este susținut de zidul perimetral sudic al camerei. Cercetarea interiorului clădirii, implicând golirea pivniței descoperite, va fi finalizată în campaniile viitoare.

În exteriorul clădirii descrise mai sus, spre S, în carourile 4-6, au fost descoperite substructurile constituite dintr-un singur rând din cărămidă ale unei anexe rectangulare, cu dimensiunile dezvelite de 1,74 x 0,90 m (pl. IV/1). Ea aparține probabil unei alte clădiri moderne, situată spre S, în zona care aparține unei proprietăți private. De asemenea, o construcție similară a fost descoperită în profilul E al secțiunii, cu L = 1,70 m. Totodată, între m 7,10 și 8,90 (carourile 4-5), lângă profilul E, a fost descoperită o altă instalație din cărămizi de formă rectangulară (pl. IV/1), cu dimensiunile de 1,80 x 1,54 m, a cărei funcționalitate este dificil de precizat în acest stadiu al cercetării. În zona din exteriorul clădirii contemporane au fost multe gropi menajere, după cum instalațiile anexe din cărămizi menționate mai sus au fost umplute ulterior cu gunoai menajere în perioada contemporană. Cercetarea arheologică a acestui an s-a oprit la adâncimea maximă de -1,19 m, urmând a fi continuată în campaniile viitoare.

Materialele arheologice descoperite au constat în principal din ceramică medievală târzie și modernă, câteva monede din bronz de secol XX și început de secol XX, un pinten din fier cu roțiță datat în secolele XVI-XVII, sporadic material tegular (uneori ștampilat), câteva elemente de paviment și fragmente ceramice romane provenite din contexte secundare.

În intervalele improprie desfășurării săpăturilor arheologice, datorate intemperiilor, au fost spălate artefactele descoperite în campania curentă, au fost fotografiate și introduse în baza de date. Totodată, au fost prelucrate materialele arheologice provenite din campaniile anterioare, în vederea publicării monografei sitului.

În campaniile arheologice viitoare se are în vedere continuarea dezvelirii vestigiilor situate pe laturile de sud și de est ale sitului, corelarea lor cu cele descoperite în campaniile anterioare și o cât mai rapidă conservare și punere în valoare istorico-arheologică a acestuia.

Abstract

The 2016 campaign of excavations had as objective the uncovering of the southern site area by continuing the research in trench S. XIX/14 and by opening a new one, S. XX/16, parallel with and east of the previously opened trench. In trench S. XIX/14 a paving was uncovered, belonging to an inner courtyard destined for a late medieval structure, dated in the 16th - 17th centuries. On this surface the contour of a well was identified and also two alignments of post holes, north-south oriented and parallel one with the other. In trench S. XX/16 (11.80 by 4 m) elements of a modern building structure were

uncovered (dated in the 19th-20th centuries), consisting of a cellar and other brick built annexes.

In future campaigns we will continue to excavate in order to uncover the Roman structures situated in the southern and eastern areas of the site and correlate them with the already discovered ones in earlier digs, with the purpose of a speedy conservation and their historical and archaeological valorisation.

Investigații geofizice și de arheologie aeriană

COLECTIV: Dan Ștefan, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, SC Vector Studio SRL; Călin Șuteu, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Cercetarea arheologică a Palatului guvernatorului consular al celor trei Dacii de la Apulum, *in situ* situat în str. Munteniei nr. 15-17 din Alba Iulia, a fost însoțită, în 2016, de un prim studiu geofizic și de lucrări specializate de fotografie aeriană la mică altitudine, valorificate prin prelucrări fotogrametrice specializate.

Lucrările de arheologie aeriană au fost realizate atât în etapa de început a campaniei de cercetări arheologice din anul 2016 (pl. 01), dar și la finalul acestei campanii (pl. 02-03), fiind însoțite de măsurători și determinări geodezice la sol.

Studiul geofizic realizat la situl arheologic din str. Munteniei nr. 15-17 din Alba Iulia a avut ca principal obiectiv detectarea și caracterizarea non-invazivă a vestigiilor de interes arheologic de aici, cu un accent special adresat nivelului din perioada romană aflat în directă legătură cu existența clădirilor componente ale Palatului Guvernatorului consular al celor trei Dacii (*praetorium consularis*). Un obiectiv derivat, dar nu mai puțin important, se referă la definirea unei strategii coerente de continuare, în campanii ulterioare, a cercetărilor non-invazive din acest sit.

Nivelul roman se află în poziție stratigrafică inferioară față de un consistent nivel de depuneri arheologice din perioadele medievală, modernă și contemporană. În aceste condiții, nivelurile mai recente (clădiri aflate în colaps, cu multă dărâmtură) constituie un „ecran” care maschează din punct de vedere geofizic nivelul antic. În plus, situl arheologic este acoperit de numeroase deșeuri metalice feroase aflate la suprafață, dar și la adâncimi de până la 0,5 m. Aceste aspecte, ce pot fi considerate normale pentru un sit aflat într-un cadru urban cu o ocupare intensă și o evoluție îndelungată, au ridicat numeroase dificultăți, metodologia geofizică fiind adusă la limita ei de aplicabilitate.

Pentru realizarea obiectivelor prezentului studiu geofizic, a fost concepută o strategie complexă de investigare. Principalele elemente ale acestei strategii sunt următoarele:

- decaparea mecanizată a suprafeței ce urma a fi direct studiată cu ajutorul metodelor geofizice – prin aceasta s-a dorit eliminarea nivelului de deșeuri metalice și resturi de materiale de construcție (în special cărămizi și alte materiale fără context arheologic);

- evaluarea contrastului magnetic cu ajutorul măsurătorilor de susceptibilitate magnetică (la suprafața sitului, pe profilele săpăturilor mai vechi și direct asupra materialelor de construcție);

- investigarea magnetometrică a suprafeței țintă – prin aceasta s-a dorit caracterizarea nivelelor cronologice mai noi (clădiri și structuri medievale și mai recente);

- detectarea elementelor structurale ce compun nivelul antic cu ajutorul unor profile de tomografie de rezistivitate.

Implementarea strategiei de mai sus a fost realizată în etapa lucrărilor de teren, în cursul lunii octombrie 2016.

Așa cum a fost arătat, situl investigat prezintă numeroase surse de perturbație provenite de la construcții și amenajări recente. Numărul acestor surse de perturbație a rămas semnificativ chiar și după decopertarea mecanizată (un strat de

aproximativ 0,15 m). În plus, în etapa de evaluare a existenței și calității contrastului magnetic cu ajutorul măsurătorilor de susceptibilitate magnetică, a fost constatată o relativă uniformitate (lipsă de contrast) magnetic. Aceasta se explică prin arderea celor mai multe dintre cărămizi, din toate perioadele, la o temperatură nu foarte înaltă, foarte apropiată de temperatura critică Curie (aprox. 6500 °C; susceptibilitate magnetică $k = 1.5 \div 4 \times 10^{-3}$ SI), precum și de împrăștierea și amestecarea în sol a resturilor de cărămidă alterată (praf de cărămidă) și a altor materiale afectate termic în toate nivelurile de depunere (solul de la suprafață, dar și multe din depozitele arheologice au valori ale susceptibilității magnetice în domeniul $k = 1 \div 2 \times 10^{-3}$ SI). În plus, existența prafului de cărămidă în mortar și/sau a prafului provenit de la depozite afectate termic a anulat caracterul non-magnetic al rocilor sedimentare folosite la construcția zidurilor.

Prezența surselor de perturbație provenite de la activități recente și relativa uniformitate magnetică la nivelul sitului arheologic au limitat considerabil eficiența și posibilitatea de identificare a vestigiilor arheologice pentru cazul investigațiilor magnetometrice. Practic, în harta magnetică obținută, a fost posibilă identificarea doar a unora dintre complexele aflate la adâncime foarte mică. Acest rezultat este departe de așteptările inițiale prin care s-a dorit ca harta magnetică să exprime fidel planimetria clădirilor medievale și mai recente.

Investigațiile realizate prin metode electrice, mult mai robuste din punct de vedere al rezistenței la factori perturbatori moderni, au fost executate folosind tehnica tomografiei de rezistivitate electrică. Imaginile care arată distribuția valorilor de rezistivitate electrică de-a lungul celor două profile ERT executate sunt, de această dată, mult mai aproape de așteptările inițiale (pl. 05-06). Pe baza acestor rezultate, poate fi definită următoarea secvență stratigrafică:

- adâncime: până la 1.2÷1.5 m – nivel cu resturi de ziduri și dărâmtură din perioada medievală și/sau mai recente;

- adâncime: 1.2÷1.5 – 2÷3 m – nivel cu rezistivitate scăzută penetrat de gropi ce pornesc din nivelul superior;

- adâncime: mai jos de 2÷3 m – nivel bine conturat cu structuri (clădiri) din perioada romană.

Pentru nivelul roman, cele mai proeminente structuri rezistive au fost denumite AA și BB (respectiv în cele două profile). Reprezentarea în plan a traselor AA și BB sugerează o interpretare a acestor structuri rezistive prin ziduri ce respectă orientarea (trama stradală) cunoscută din săpăturile anterioare (pl. 06).

Din punct de vedere metodologic pot fi formulate un set de recomandări în vederea continuării explorării geofizice a sitului arheologic.

1. Condițiile post-depoziționale și circumstanțele evolutive recente ale sitului investigat nu recomandă o continuare a aplicării metodelor magnetice pentru studiile geofizice viitoare.

2. Aplicarea metodei georadar, metodă care nu a fost testată efectiv în sit, este de așteptat să nu aducă rezultate concludente din cauza caracterului complex al depunerilor arheologice. În condițiile unui sit aflat în câmp deschis, ar fi fost posibilă utilizarea metodei georadar la frecvențe relativ joase (100 MHz sau 200 MHz), caz în care ar fi fost de așteptat un posibil contrast electromagnetic la interfața cu zidurile cele mai masive. Din păcate, situl se află într-o zonă urbană cu numeroase ținte la suprafață (garduri, stâlpi, clădiri) care vor genera ecouri false, comparabile cu structurile aflate în subsol.

3. Cea mai potrivită strategie pentru continuarea studiilor geofizice în situl arheologic din str. Muntenei, nr. 15-17 din Alba Iulia ar trebui să aibă ca pivot central un asamblu de metode electrice. Astfel, toată suprafața liberă (în care nu au fost executate săpături arheologice) ar trebuie curățată (de vegetație, eliberate

suprafețele ocupate de pământ din săpătură) și explorată electric prin metoda profilării laterale (dispozitiv *twin-electrod*, distanța dintre electrozi 0,75 m, adâncimea maximă de investigare 1 m). Suprafețele compacte libere ar trebui explorate prin metoda tomografiei de rezistivitate prin profile paralele, lungi de 30 m, distanțate la 1 m și prelucrate prin modelare de tip 2.5D. Alternativ (mai laborios), tomografia de rezistivitate ar trebui executată în celule de 15 m x 15 m (225 mp, respectiv 256 electrozi), cu date achiziționate direct pentru tomografia 3D.

Abstract

The 2016 archaeological investigation of the Consular Governor's Palace from Roman Dacia, located at Apulum (Alba Iulia, Munteniei street, no. 15–17 site) was carried on with geophysical and aerial photogrammetry surveys support. Low altitude aerial surveys with ground geodetically control were undertaken at the beginning (pl. 01) and at the end of the excavation campaign (pl. 02–03). Geophysical investigations were undertaken in the open areas, adjacent to the excavated surface. The team used the following methods: measuring the vertical gradient of the terrestrial magnetic field and electrical resistivity tomography (ERT). The existence in the investigated site of numerous modern underground metallic structures has negatively affected the results of the magnetic survey (pl. 04). More relevant proved to be the results of the electrical prospecting which evidenced stratigraphic sequences (pl. 05) which correspond with and extend the information obtained in the excavated surfaces (pl. 06).

4. Albești

com. Albești, jud Constanța

Punct: Cetate

Cod sit: 60954.01

Autorizație nr. 98/13.06.2016

Colectiv: Livia Buzoianu (responsabil șantier), Irina Nastasi, Marius Lascu (MINAC), Nicolae Alexandru (cercetător independent, Mangalia)

Pentru vara anului 2016 de colectivul de specialiști și-a propus pentru Albești o cercetare în suprafață în zona de V a sectorului A, prin desființarea unor martori de săpătură, dar și deschiderea de noi carouri. Cercetarea a început în luna iulie, cu finanțare din partea Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța, și a continuat în septembrie cu finanțarea Ministerului Culturii.

Într-o primă fază, cercetarea și-a propus investigarea situației arheologice de pe platoul de vest, în porțiunea imediat învecinată zidului orientat N-S pe linia carourilor 67–70. A fost deschisă o nouă linie de carouri pe direcția E-V: c. 75–82–89–96 și s-a început demontarea martorilor care acopereau porțiuni din zidul lung apărut în campaniile trecute pe linia c. 67–70.

Situația arheologică s-a prezentat în felul următor:

În SA c.75 săpătura s-a oprit la -1,20 m adâncime, pe un strat de piatră, înregistrat și în c. 67–68. Acesta a fost acoperit de un strat gros de pământ galben tasat, nivel de călcare de pe care s-a recoltat un material ceramic bogat (strat înregistrat și în carourile cercetate anterior în această zonă). Jumătatea de vest a caroului este acoperită de un nucleu de dărâmatură, lat de 1,40 m, care apare de la adâncimea de -0,50 și continuă până pe nivelul pe care s-a oprit săpătura. Profilul de vest este ocupat de dărâmatură peste care se așterne direct vegetalul. Stratigrafia înregistrată în celelalte trei profile este similară.

Oferim ca exemplu **profilul de S**: 0 - 0,65 m vegetal; -0,65 - 0,80 m pământ gri de umplutură; -0,80 - 1,20 m pământ gălbui tasat; -1,20 pietre pe fundul caroului (probabil ruptură de stâncă).

În SA c.82 adâncimea maximă la care s-a ajuns este -1,15 m. Situația stratigrafică este similară, însă în profilul de S se poate observa mult mai bine o pantă care urcă de la E spre V. Profilul de Vest indică două niveluri antice: sub stratul vegetal, care atinge 0,40 - 0,50 m grosime apare un nivel de călcare antic, format din pietre de culoare roșiatică, gros de 0,20 - 0,30 m. Sub el este un strat de umplutură cu materiale ceramice. Depunerile arheologice urmează panta amintită. Fundul caroului este reprezentat de un nivel de călcare alcătuit din pietre de diferite dimensiuni, unele de culoare roșiatică. În zona de NV, la - 1 m adâncime, se păstrează o mică porțiune de pavaj, pe o suprafață de 1,70 x 1,10, alcătuit din pietre de dimensiuni mici, informe și una de formă rectangulară (0,50 x 0,20 m și grosime de 0,06 m).

În SA c.89 săpătura s-a oprit la 0,70 m - 0,80 m adâncime, din cauza pantei care urcă în această parte a platoului. În partea sa de SV a apărut un fragment de zid orientat SV-NE, care continuă și în c. 96. Spre jumătatea caroului zidul cotește spre S. Este format din pietre de dimensiuni diferite, de forme neregulate și una de formă pătrată (latura de 0,35 m și grosimea de 0,15 m). Zidul a fost așezat direct pe nivelul de călcare format din pietre de culoare roșiatică tasate. Este lat de 0,65 m și surprins pe o lungime de 2 m. S-au conservat numai 1–2 asize, pe o înălțime de 0,30 m. În colțul de NV al caroului o altă linie de dărâmatură pare să corespundă unui zid cu aceeași orientare cu primul (SV-NE). După curățare s-a constatat conservarea slabă a unei singure asize. Și acesta stă pe tasarea de piatră roșiatică. Stratigrafia relativ simplă a profilelor se desfășoară în aceeași manieră: vegetal, mult mai ridicat din cauza pantei (0–0,25/0,30 m), umplutură cu piatră multă (0,25/0,30 - 0,45/0,50 m) și un nivel de tasare (nivel antic de călcare, 0,45/0,50 - 0,60/0,65 m).

În SA c. 96 săpătura s-a oprit pe un nivel de călcare format din pietriș și pământ bătătorit, la - 0,70 m. În zona de SE a caroului se continuă zidul din c. 89. De pe nivelul de călcare pe care ne-am oprit am recoltat material de factură greacă. Important de reținut este faptul că după finalizarea săpăturii, la elaborarea desenelor, s-a observat că din caroul 75 și până în c. 96, pe profilul de S pot fi urmărite două tasări, corespunzătoare a două niveluri de călcare: cea roșiatică, superioară (înregistrată parțial în c.75) și cea de piatră de diferite dimensiuni, situată pe fundul carourilor menționate.

Desființarea martorilor pentru deschiderea în suprafață a zonei în care a fost surprins zidul din c. 67–70 a început cu cel dintre c. 67–60, și a continuat pe direcția S/N pe toată linia dintre carourile 68–61, 69–62 și 70–63). În paralel se desființează și martorii dinspre E: c.62–55 și apoi 63–62. Zidul apare astfel degajat pe toată lungimea păstrată, între carourile 66 (la sud) și 70 (la nord). Constatarea nouă pe care a adus-o această campanie constă în identificarea unei faze ulterioare a amenajării zidului: în c. 67–68 jumătatea longitudinală de est a zidului a fost utilizată pentru ridicarea unui zid din piatră mică și mijlocie, legată cu pământ. Noul zid corespunde probabil locuinței L6 cercetată în campaniile trecute și reprezintă închiderea ei spre V. Cele două vor fi desemnate în cele ce urmează prin **Zidul 1**, cel mai vechi, care susține **Zidul 3** (Zidul 2 este cel înregistrat în campania anterioară în c. 68–69, cu o traiectorie paralelă cu cea a Zidului 1). Zidul 3 se păstrează precar, pe o înălțime de 0,75 m și este lat de 0,40 m. La demontarea acestor martori s-au recuperat mai multe fragmente de țigle și olane, precum și ceramică fragmentară.

Campania finanțată de minister a continuat în perioada 5–16 septembrie 2016 cu demontarea martorilor perpendiculari pe linia Zidului 1: 68–69, 66–67, 70–69 și terminarea săpăturii

în c. 62, începută în campania anterioară. Lipsa mâinii de lucru de după data de 16 septembrie ne-a împiedicat să continuăm campania în această zonă a fortificației.

În SA c. 62, cercetarea s-a oprit în campaniile anterioare la o adâncime de aproximativ 0,20 m față de actualul nivel de călcare, pe stratul superior de tasare. Anul acesta s-a adâncit săpătura și s-a desființat martorului dinspre c. 63. A fost curățat pavajul conservat în partea de sud a c. 62, pe toată lungimea sa și pe o lățime de 1,5 m. Acesta continuă spre est și iese în c. 55 cu încă aproximativ 1 m. Pavajul este distrus din vechime. În centrul c. 62 dalele lipsesc sau sunt deranjate. În colțul de sud-vest al c. 62, apare un strat de pământ roșiatic, tare, cu urme de arsură, care se continuă spre nord până aproape de marginea caroului. Pe o lungime corespunzătoare întinderii acestui pavaj se constată faptul că zidul 1 este demantelat până la fundația din pietre mici legate cu pământ. Situația pare să indice demontarea sa pentru permiterea accesului către fortificația II.

Prin demontarea martorului c. 68–69 a fost dezvelită o porțiune din zidul 1, din care s-a conservat numai fundația. Plăcile mari, care alcătuiau prima asiză, lipsesc pe o distanță de 4,8 m. Aceeași distanță se măsoară și între limitele exterioare ale celor două porțiuni de pavaj surprinse în c. 62 și la limita cu c. 55 și c. 63. De asemenea, pe aceeași lungime, imediat la E de ruptura din zidul 1, pământul galben este bine bătătorit. La NE de aceeași ruptură se găsește o platformă de piatră de 0,90 x 1,50 m care poate aparține fie unui pavaj de însoțire a laturii incintei, fie amenajării unui canal de scurgere demantelat.

La demontarea martorului c. 66–67 s-a constatat că fragmentul de zid din c. 66 nu se continuă în c. 67. Pe toată lungimea martorului a fost înregistrată o dărâmătură puternică.

Zidul 1 (sau numai amprenta sa în unele porțiuni) a fost identificat pe o lungime de 26,90 m, măsurată din SA c. 58, de la piatra de mari dimensiuni ce ar putea marca de fapt colțul de SV al Incintei III, până la limita de N a c. 70.

Materialul arheologic recoltat în timpul campaniei din vara anului 2016 este preponderent elenistic, specific așezării, încadrat secolelor IV–III a. Chr. (fragmente și toarte ștampilate din amfore de Sinope, Rhodos, Thassos etc.). Amintim și abundența fragmentelor tegulare și de olane, precum și o lamă de cuțit din bronz. Specifică zonei de vest a așezării este apariția materialului roman timpuriu, sub forma toartelor de amforă și altor fragmente ceramice.

Prospecțiuni geo-magnetice

Am desfășurat însă o campanie de prospecțiuni non-invasive în cele două puncte identificate în perieghiza din anul 2014, la aproximativ 500 m S de cetate. Inițial, după recoltarea materialului ceramic, care s-a dovedit a fi elenistic în proporție covârșitoare, am procedat la confruntarea situației din teren cu imagini satelitare și cu fotografiile aeriene ale platoului de sud. Acestea au confirmat prezența în zonă a două patrule situate la o distanță de aproximativ 40 m una de cealaltă, notate mai jos *Punctul 1* și *Punctul 2*, ambele situate pe terenul agricol. *Punctul 1*, cu contur aproape pătrat, cu latura de aproximativ 50 m lungime, este cel mai bine conturat pe imaginile aeriene. *Punctul 2* cu un contur trapezoidal, și latura mică (cea vizibilă pe imaginea din satelit) de aproximativ 50 m lungime este mai puțin vizibil. Materialul litic împrăștiat pe câmp era foarte bogat, la fel și cel ceramic. Printre fragmentele litice, amintim un bloc de piatră de dimensiuni mici și o placă de dimensiuni medii – probabil dintr-un pavaj. Anul acesta am continuat seria de investigații non-invasive prin prospectarea geo-magnetică a zonei (colaborare cu dr. Dan Ștefan). Rezultatele preliminare ale investigațiilor permit identificarea unor anomalii – probabil ziduri – cu

orientare E-V, sau N-S, identică orientării structurilor observate pe imaginile aeriene. Acestea apar puternic afectate de lucrările agricole, arătura ajungând în multe locuri chiar până la stâncă. Probabilitatea identificării unor structuri nederanjate este prin urmare minimă, în special în cazul *Punctului 2*. Pentru campaniile următoare ne-am propus trasarea a două secțiuni de sondaj, câte una în fiecare dintre cele două puncte, una care să cadă pe anomalii tăiate de discurile mașinilor agricole (în colțul de NV al punctului 2) și cealaltă în *Punctul 1*, unde stratul de pământ este mai gros și discurile nu par să fi afectat în aceeași măsură structurile de sub pământ.

Concluzii preliminare

– carourile deschise în această campanie atestă de fapt o locuire extra-muros;

– latura de vest a incintei a III-a nu poate depăși linia carourilor 66–67; mai mult, zidul surprins în aceste carouri pe direcția S/N nu este exclus să fie amenajat pe traseul incintei din partea de vest, după ce aceasta nu a mai funcționat.

– zidurile nou surprinse din c. 89–92 păstrează aceeași deviație de orientare precum toate structurile din partea de vest a sectorului A (inclusiv Zidul 1 este orientat NV-SE);

– campaniile ulterioare trebuie să se concentreze pe locuirea exterioară din zona de sud a așezării și pe cele două puncte investigate geo-magnetice.

Abstract:

In 2016 the archaeological research was carried on in the western part of the fortification (sector A). The main objective was to relate the results from previous campaigns by focusing on squares 63–62–55–56 and 59–66–70–63, and by uncovering the unexcavated area between them. A new range of squares was opened towards West: sq. 75, 82, 89, 96. These squares confirmed that the area investigated was situated outside the western part of fortification III. This constitutes more proof that the western part of fortification III was closed by wall no. 1, discovered in previous campaigns. The archaeological material was various and can be dated to the 4th and the 3rd centuries BC.

Bibliografie:

L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *Albești. Monografie Arheologică*, Constanța 2008.

L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *The 4th Century BC at Albești (Constanța County) in the Light of Archaeological Discoveries, în Antiquitas Istro-Pontica. Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu*, Cluj-Napoca, 2010, p. 343–353.

L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *Possibilities to Date Archaeological Discoveries Based on Amphora Stamps*, Oltenia. Studii și Comunicări. Arheologie – Istorie 18–19 (2011–2012), p. 74–90.

Albești, com. Albești, jud. Constanța, CCA 2012, p. 18–19

Albești, com. Albești, jud. Constanța, CCA 2013, p. 18–20.

Albești, com. Albești, jud. Constanța, CCA 2015, p. 22–23.

5. Ardeu

com. Balșa, jud. Hunedoara

Punct: Cetățuie

Tip de sit: locuire (1), locuire civilă (11), cetate (122)

Încadrare cronologică: preistorie (1), eneolitic târziu (143),

epoca bronzului (15), epoca bronzului timpuriu (151),

epoca bronzului mijlociu (152), epoca bronzului târziu

(153), Hallstatt (16), Hallstatt timpuriu (161), Latène târziu (213), epoca post romană (33), epoca medievală (43), epoca medievală timpurie (431), epoca medievală târzie (432)

Cod RAN: 87870.01

Autorizație nr. 59 /10.06.2016

Colectiv: Iosif Vasile Ferencz (Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva) – responsabil științific al șantierului; Mihai Cristian Căstăian (Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva) – responsabil de sector, Dorel Micle (Universitatea de Vest – Timișoara) – responsabil de sector, Cristian Constantin Roman (Serviciul Public de Administrare a Monumentelor Istorice din cadrul Consiliului Județean Hunedoara) – responsabil de sector; Ionuț Mihai Dealmar Socol (Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva) – membru în colectiv; Roxana Elena Stăncescu - Conservator

Total finanțare: 10.000 lei

Cercetările arheologice au continuat și pe parcursul anului 2016 în situl arheologic Ardeu, com. Balșa, jud. Hunedoara. Așa cum a mai fost prezentat, situl este compus din dealul „Cetățuie” sau „Cetățeauă”, platoul aflat la poale, în partea estică, numit „Dealul Judelui” sau „Judele” și terasele aflate pe versanții dealului „Cetățuie” și la poalele sale.

Campania de cercetări din anul 2016 s-a desfășurat în două etape, conform protocolului încheiat cu Universitatea de Vest din Timișoara, pe de o parte și a contractului de finanțare semnat de Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, cu Ministerul Culturii.

Astfel, în perioada 17.07.2015–14.08.2016, au participat la cercetări studenții din anul întâi și masteranzii din cadrul universității din Timișoara.

Pentru campania din anul 2016 ne-am propus extinderea cercetării asupra celui mai impozant edificiu cunoscut până în prezent pe platoul superior al dealului „Cetățuie” de la Ardeu. Este vorba de locuința aristocratică – așa-zisul „turn-locuință” sau palatul nobilului. Amplasamentul acestei clădiri a fost identificat în timpul campaniei de cercetări din anul 2002, când colectivul de cercetare a avut ca obiectiv evaluarea potențialului arheologic al crestei dealului calcaros.

Ulterior, începând din anul 2013 și continuând în campaniile din anii 2014 și 2015, a fost trasată o suprafață cu dimensiunile de 5 x 5 m în care a fost identificat colțul nord-vestic al edificului. Zidurile, construite din blocuri masive de calcar, cu două paramente și emplecton. Prezența butiselor dar și a unui element de construcție deosebit de interesant în interiorul emplectonului, anume prezența unor blocuri de mari dimensiuni, având săpate pe mijlocul suprafeței superioare canale pentru fixarea unor bârne din lemn, trădează tehnica de construcție elenistică. Emplectonul este realizat din piatră spartă (atât rocă locală, cât și spărtură de rocă de felul celei din care sunt realizate blocurile de calcar) și puțin pământ.

Prin extinderea cercetării sistematice a acestui edificiu ne-am propus să înregistrăm grafic și fotografic un profil transversal, pe axa est-vest a acestei clădiri și să conservăm primar elementele de arhitectură identificate. Pentru aceasta am trasat și am început cercetarea unei noi unități de cercetare. Suprafața denumită de noi Sp7 are dimensiunile de 5 x 5 m, așa cum sunt dimensiunile tuturor celorlalte suprafețe cercetate de noi, la Ardeu. Ea a fost amplasată la est față de secțiunea magistrală

S4 M'/2002. Datorită resurselor avute la dispoziție nu a fost abordată întreaga suprafață, ci doar un sector cu dimensiunile de 2 x 5 m, orientat pe direcția E-V, cu scopul de a surprinde un profil transversal prin această construcție.

Deși cercetarea nu a fost epuizată pe toată suprafața, a fost identificat paramentul exterior, care se păstrează în acest sector la înălțimea unei asize, sau chiar două, pe alocuri (fig. 1).

Și în acest sector au fost extrase blocuri de piatră, cel mai probabil la începutul secolului XX, însă pe alocuri se păstrează emplectonul realizat din piatră locală, dar și bucăți de calcar oolitic. Credem că bucățile de calcar oolitic prezente în emplecton provin din retușarea blocurilor pentru a fi clădite în zid.

În unitatea de cercetare numită de noi Sp6 au continuat cercetările și în acest an. Ceea ce a ieșit în evidență în această arie încă din anul trecut a fost că stânca locală, cruțată de către constructorii din antichitate, prezintă urme de amenajare. Pe măsura avansării cercetării a devenit evident faptul că aceasta a fost tăiată. Numeroase urme de daltă au putut să fie observate cu claritate.

În ceea ce privește rostul efortului depus de către constructori, el a devenit, în urma cercetărilor din anul 2016, de asemenea foarte clar. S-a putut observa că stânca a fost modelată sub forma unor terase, cu suprafețe plane, pentru a putea fi construit un zid ale cărui paramente sunt realizate din blocuri de calcar poros (oolitic), de talie mare surprinse *in situ*. Zidul cercetat de noi aparține unei construcții monumentale.

În anul 2016 am reușit să cercetăm întreg emplectonul segmentului de zid, identificat în 2014 și cercetat din 2015, pe o lățime de 2 m (fig. 2). Astfel, au putut să fie documentate intervențiile constructorilor asupra stâncii, care au condus la amenajarea unor terase. S-a observat că fiecărei asize îi corespundea câte un nivel de umplere a emplectonului. Această observație a putut să fie distinsă și pe profilul vertical. De asemenea, au putut să fie mai bine documentate o serie de gropi săpate cu scopul de a fi extrase blocuri de calcar. Astfel de intervenții au fost identificate și cu prilejul altor campanii și credem că au fost realizate la începutul secolului XX, poate de localnici, în căutare de materiale de construcție.

La poalele mamelonului pe care se găsește palatul a fost extinsă cercetarea, prin intermediul unei secțiuni, trasate la est, în paralel cu secțiunea magistrală S4 M'/2002. Prin investigarea unității de cercetare numită de noi S1/2016, ne-am propus cunoașterea mai amănunțită a curții palatului nobilului și a inventarului locuinței aristocratice, prăbușit odată cu peretele sudic.

Au fost identificate pe o suprafață extinsă bucăți compacte din lipitura peretelui căzut al construcției, precum și alte materiale de construcții, fragmente de bârne arse etc. Ceramica abundă și în acest sector, însă nu lipsesc nici piese din metal sau piatră. Între ele, o rășniță rotativă păstrată în întregime, cu ambele elemente din piatră, și axul de fier îmbogățesc colecțiile instituției organizatoare.

La începutul toamnei, am continuat cercetarea în toate cele trei sectoare de activitate, în intervalul 15 septembrie – 6 octombrie, cu ajutorul studenților aflați în practică (din 15.09 până în 25.09) și cu muncitori necalificați angajați prin contract (26.09).

Alexandru Hegy, doctorand la Universitatea de Vest din Timișoara, a realizat o serie de fotografii aeriene utilizând o dronă. De asemenea, a realizat o serie de măsurători, sub forma unor profile, prin metoda tomografiei electrice.

Investigațiile geoelectrice din cadrul sitului s-au realizat prin folosirea unui sistem multi-electrod GeoTom MK8E1000 și au vizat surprinderea structurii turnului locuință și determinarea structurii fortificației pe latura de vest și est. Pentru identificarea turnului locuință au fost trasate 21 de profile E-V. Fiecare profil a fost format din 25 electrozi aranjați colinari de la E la V cu un

metru distanță între ei. Distanța dintre profile a fost stabilită la 1 m. Astfel, cele 21 de profile a câte 25 metri au acoperit un grid în partea nordică a fortificației, unde morfologia terenului indica posibilitatea construirii turnului locuință. Alte trei profile magistrale au fost trasate pe aceeași direcție E-V, formate din 50 electrozi aranjați la 4 metri. Primul profil a fost trasat în zona nordică, al doilea în zona centrală, iar cel de-al treilea în zona sudică (fig. 3). Pentru fiecare dintre profilele geoelectrice au fost folosite două geometrii de inducere a curentului electric: Wenner și Dipol-Dipol. Rezultatele investigațiilor au scos la iveală zidurile turnului locuință, prin cele 21 de profile proiectate în partea nord-estică, și sistemul defensiv al fortificației (cele trei profile magistrale). Totodată, au fost consemnate și date despre structura geologică a sitului arheologic, adâncimea de penetrare fiind aproximativ 25 m în zona centrală.

Pornind de la premisa că factorul cel mai nociv pentru elementele de arhitectură din piatră descoperite la Ardeu este apa, în diferitele stări de agregare, împreună cu conservatorul Roxana Elena Stăncescu, a cărei prezență a fost constantă pe toată durata desfășurării lucrărilor, am realizat amenajări care să apere zidurile de intemperii.

Amenajările au fost prevăzute prin proiect și s-au adaptat la resursele de care am dispus pentru îndeplinirea obiectivelor proiectului. Din acest motiv am căutat soluții prin care eficiența să se raporteze la posibilitățile colectivului. Soluția identificată pentru conservarea primară a constat în amenajarea unor acoperișuri cu o structură ușoară, din lemn și cu învelitoare din material bituminos (ondulin). Structurile realizate au fost așezate la nivelul solului și ancorate cu mijloace locale pentru a fi ferite de curenți de aer. Au fost alese aceste materiale datorită masei reduse, cât și datorită nevoii de a evita condensul specific materialelor din plastic (cum ar fi fost cazul policarbonatului).

Acoperișul a fost realizat în așa fel încât să urmeze în mod natural panta dealului, pentru ca scurgerea apelor să nu fie îngreunată.

La cercetări au participat și studenții la Istorie: Daniela Bulgariu, Felicia Godoroja, Cristine Rusu, Anastasia Pascal, Roxana Turle, Raul Buble, Florin Cozma, Dragoș Pleșa, Cosmin Dragomiroiu, Alexandra Hristoiu, Nicolae Scrob, Elena Gherman, David Ben Dan David, Lavinia Ciobănică, masteranzii: Adrian Cășălean, Florin Cazan, Casian Colban și Cristina Geamănu, precum și Victor Hegedus, Paul Hegedus, Ioana Ferencz, Vlad Török, Edwin Laszlo și doctorandul Alexandru Hegy.

Abstract

In the 2016 field campaign the objectives of the researches were to continue and to extend the investigation of the tower dwelling.

On the southern area of the Sp6 work surface (the same unit investigated in 2013, 2014 and 2015) we have explored the internal structure (the emplecton) of the nobles palace (tower dwelling) wall.

We started to explore another work surface, named Sp7, where we have identified the Eastern face of the noble palace wall.

On the bottom of the hummok, where the edifice (tower dwelling) it's been build we excavated a surface named S1/2016. In this area we have identified fragments belonging to the Southern wall elevation, parts of the palace inventory, all fallen on the native rock.

The architectural elements were protected against rains and snow by means of some roofs made of wooden structure and bitumen boards.

6. Băile Figa

oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud

Punct: Băile Figa

Cod tip sit: 4, 42.

Cod de epocă: 1, 15, 16, 21, 5.

Cod RAN: 32492.02

Autorizație Nr. 124/22.06.2016

Colectiv: Valerii Kavruk - responsabil (Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni); Dan Lucian Buzea (Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni), Radu Iustinian Zăgreanu (Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud); Puskas Jozsef (arheolog independent)

Poziția geografică

Situl arheologic de la Băile Figa se află la extremitatea nordică a Câmpiei Someșene, la cca. 3,5 km sud de cursul Someșului Mare, pe teritoriul administrativ al orașului Beclean, jud. Bistrița-Năsăud, în imediata proximitate a stațiunii balneare omonime. Prin cursurile de apă interconectate – *Pârâul Sărat*, pârâul *Sărata* și râul *Meleş* – situl este legat cu *Someșul Mare*.

Istoricul cercetării

Situl a fost descoperit în anul 1977 și consemnat pentru prima oară în 1988¹. În perioada 2006 – 2016, colectivul de cercetare româno-britanic a realizat în cuprinsul sitului și împrejurimi cercetări arheologice sistematice și preventive. În urma acestor cercetări au fost descoperite vestigii consistente de exploatare a sării. Acestea datează din epoca bronzului, epoca fierului, perioada medievală timpurie și perioada pre-modernă².

În anii 2013 – 2016, săpăturile au fost efectuate numai în partea central-sudică a sitului – în S.XV (cca 8 x 8 m). În urma săpăturilor efectuate în anii 2008, 2013–2015, în jumătatea vestică a S.XV, au fost îndepărtate depunerile de pământ și nămol până la roca de sare care a apărut aici la adâncimile cuprinse între 1,5 și 3,5 m de la suprafața terenului. În jumătatea estică a secțiunii, săpăturile au ajuns până la adâncimea de 5 – 6 m de la suprafața terenului și încă nu au atins roca de sare. În partea estică și centrală, în stratul de nămol au fost parțial dezvelite trei structuri de lemn aflate *in situ*: un gard de scânduri de-a lungul cursului pârâului, o fântână cu pereții căptușiți cu nuiele împletite și două rânduri de stâlpi masivi înfișți adânc în nămol. Prin metoda dendrocronologică, a fost stabilit că scândurile din care a fost realizat gardul datează dintre anii 996 și 980 BC³.

În cuprinsul S.XV a fost descoperită o serie de artefacte de lemn (o scară, 7 troace, 10 jgheaburi, câteva lopățele, baroase, pene ș.a.), precum și câteva fragmente ceramice izolate din prima epocă a fierului.

Deoarece structurile parțial dezvelite păreau conectate între ele, am presupus că acestea aparțin aceluiași complex. Plecând de la datarea scândurilor, am presupus că acest complex datează din sec. X BC.

- 1 I. Chintăuan, I. Russu, *Considerații cu privire la utilizarea sării și apelor sărate din nord-estul Transilvaniei*, în: *File de Istorie*, 5, Bistrița, 1988, p. 238–277.
- 2 Harding A. Kavruk V., *Explorations in Salt Archaeology in the Carpathian Zone*, Budapest, *Archaeolingua*, 2013.
- 3 K.-u. Heußner, *Dendrochronologische Datierung des bronzezeitlichen Salzbergbaues im Gebiet von Băile Figa, Rumänien*, în: *Angvstia*, 17–18, 2014, p. 181–190.

Obiectivele cercetării

În anul 2016 cercetarea a urmărit următoarele obiective:

- Dezvelirea structurilor cercetate în anii 2013 – 2015;
- Consolidarea malului estic al secțiunii care a ajuns la înălțimea de 5 m și a început să se prăbușească.

Descrierea cercetărilor din campania 2016

În partea sud-estică, S.XV a fost extins cu 2 m spre sud. Malul estic a fost consolidat prin săparea a cinci trepte. În partea centrală a secțiunii a fost complet dezvelit gardul (Structura 2-XV-2013) și parțial jumătatea vestică a fântânii (Structura 1-XV-2013).

Structura 1-XV-2013 (fig. 2/1).

Această structură, cercetată parțial în anii 2013 – 2015, este formată dintr-o fântână cu contur circular, săpată în nămol până la roca de sare, cu pereții căptușiți cu nuiele împletite, înconjurată de un gard cu perimetrul oval realizat din pari înfipti în nămol și nuiele împletite. În anul 2015 interiorul fântânii a fost golit până la roca de sare. Pe fundul fântânii se observa un șanț săpat în rocă, lat de 0,2 – 0,4 m, orientat est-vest și care depășea perimetrul fântânii. Din cauza îngustimii, acest șanț nu a putut fi golit până la fund.

În anul 2016 a fost îndepărtat nămolul de pe latura exterioară vestică a fântânii, până la roca de sare. Cu acest prilej nu s-a putut constata cu cât șanțul continuă în exteriorul perimetrului fântânii, întrucât zona respectivă este suprapusă de elemente masive de lemn care nu au putut fi îndepărtate. Totuși, printr-un spațiu îngust s-a putut scoate din acest șanț o sfoară de cănepă (?) împletită.

Cercetarea acestei structuri nu a fost finalizată. În scopul conservării, elementele de lemn au fost învelite cu pânză și folie, iar toată structura a fost acoperită cu nămol.

Au fost prelevate câteva fragmente de nuiele în vederea datării acestora prin metoda ^{14}C .

Structura 2-XV-2013 (fig. 2/2).

Îndepărtarea nămolului din latura vestică a gardului a scos în evidență faptul că acesta a fost alcătuit nu din scânduri, după cum am apreciat anterior, ci din 3 jgheaburi, 6 stâlpi, o lopată, 7 fragmente masive de troace și un par masiv. Toate aceste elemente au fost fixate de un par lung de 3,4 m, dispus în poziție orizontală.

În aceste condiții, se constată că la construirea gardului au fost utilizate obiecte de lemn abandonate anterior. Astfel, vârsta acestora din urmă (996 și 980 BC) este anterioară datei realizării structurii pe care o alcătuiesc.

Artefacte izolate descoperite în 2016

În anul 2016, în stratul de nămol, fără contexte relevante, au fost descoperite mai multe bârne întregi sau fragmentare, pari, nuiele, legături din nuiele, jgheaburi și un baros, precum și două troace (nr. 8 și nr. 9).

Troaca nr. 8 (c. C/2'; cota absolută 292,46 m; Nr. teren nr. 5340). A fost descoperită în partea de sud a S. XV, la 2 – 2,5 m sud-est de Structura 1-XV-2013. Este dezvelită parțial, restul piesei aflându-se dincolo de perimetrul cercetat. Corpul troacei a fost confecționat dintr-un trunchi de copac, având $L = 1,3$ m, $LA = 0,15$ m. Fundul troacei, pe linia sa mediană, a fost perforat cu orificii de formă pătrată (s-au păstrat 7 orificii).

Troaca nr. 9 (c. A/1'; cota absolută 290,72 m; Nr. de teren nr. 5323; Nr. Inv. 21344). A fost descoperită la 0,5 m V de Structura 2-XV-2013. Interiorul și exteriorul troacei prezintă numeroase urme de cioplire cu ajutorul unei (unor?) unelte de tip daltă. Piesa are L păstrată = 890 mm; $LA = 190$ mm și $GR = 40$ mm. Fundul troacei, pe linia sa mediană, a fost perforat cu 3 orificii circulare

cu diametrul de 25–30 mm. Distanța dintre acestea este de 200 mm. Un capăt al troacei este tăiat drept. Celălalt capăt este tăiat oblic (ușor ascuțit – piesa a fost utilizată probabil la construirea gardului din scânduri, pari și din fragmente de troace care compun Structura 2-XV-2013).

Câteva concluzii

Cercetările efectuate în anul 2016 au scos în evidență faptul că vestigiile descoperite în perimetrul S.XV datează din cel puțin două etape, din care una datează din sec. X BC, iar cealaltă – dintr-o perioadă ulterioară, când artefactele din sec. X BC, abandonate, au fost reutilizate pentru construirea unui gard (Structura 2-XV-2013). Este posibil că încadrarea celei de-a doua etape să fie stabilită în urma datării absolute a nuielelor din care a fost realizată fântâna (Structura 1-XV-2013). Totodată, se prefigurează stabilirea faptului că în cele două etape au fost folosite tehnologii total diferite de exploatare a sării: prima – cu ajutorul troacelor (probabil, pentru havarea rocii), iar cea de-a doua – prin acumularea apei sărate.

Abstract

The research in Băile Figa in 2016

The Băile Figa site is situated in northeast Transylvania in the Someșul Mare River Basin. It covers the valley of a salty brook (Pârâul Sărat) which flows into Sărata stream which in its turn flows into the Meleş river – a major tributary of the Someșul Mare river (which is the main river of the region). The site overlaps a rock salt deposit that occurs at the depth of 1.5 to 10 m from the present-day terrain surface. A consistent layer of salty mud rich in Bronze Age, Iron Age and medieval timber overlaps this deposit.

The Trench S.XV

In 2008 and 2013 – 2016, the excavation was carried out in the central-southern part of the site (pl.1/1,2), in the area where the banks of the salty brook get much higher than in the rest of the valley (ca. 4 m). Two timber structures were partially uncovered in the eastern half of the trench: 1-XV-2013 and 2-XV-2013. The Structure 1-XV-2013 included a roundish pit dug in mud, with wattle-lined walls, surrounded by a wattle fence. The Structure 2-XV-2013 is a straight fence made of timbers stuck in the mud up to the rock salt. Three of these timbers have been dated by dendrochronological method to the years 995, 996 and 980 BC.

The excavations in 2016 were carried out in the southeast part of the trench, where three timber structures (1-XV-2013 and 2-XV-2013), apparently interconnected, were more or less fully uncovered.

Structure 1-XV-13 (pl.2/1) includes a pit with wattle-lined walls, surrounded by a roundish fence made of wattle and supporting stakes stuck in the ground. The pit was dug in salty mud up to the rock salt. The pit is frustoconical in shape and narrows downwards. The bottom of the pit is sectioned by a 0.4 – 0.8 m wide ditch which extends beyond the pit.

Structure 2-XV-13 (pl.2/2) is a straight fence made of gutters (pl.3/1), showels (pl.3/2), stakes and broken parts of troughs (pl.3/3–4), stuck in mud and linked by a horizontal 3,4 m long bar, that extends from the stream up to the fence of the Structure 1-XV-13.

Artifacts

Some wooden artifacts were uncovered in the trench S.XV, all of them close to the Structures 1-XV-2013 and 2-XV-2013: two troughs (no. 8 and no. 9), gutters, hammers, showels and others.

Some conclusions

The research carried out in 2016 has revealed at least two stages of salt production within the perimeter of the trench S.XV. The earliest of these stages is related to the "trough technology" and dates from the

10th century BC. The later stage is related with brine exploitation using wells and fences. So far, until the wattle from the well is not dated, it is impossible to establish the age of this later stage.

7. Băneasa

com. Salcia, jud. Teleorman
Punct: Cetate - Castrul mare

Cod RAN: 153954.01; Cod LMI: TR-I-s-B-14188
Autorizație nr. Decizie CNA din 26 aug. 2016, poz. 23

Colectiv: Instituția organizatoare: Muzeul Național de Istorie a României; Responsabil: Eugen S. Teodor

În cadrul proiectului de cercetare *Limes Transalutanus* (finanțat de MEC) am realizat atât zboruri aeriene cu avion sportiv, cât și misiuni dronă, care au arătat situația precară a laturii de vest a castrului mare de la Băneasa. Pe teren, la o evaluare cu ochiul liber, nu doar latura de vest nu mai poate fi precizată, ci și cea de sud. Pentru o aprofundare a diagnosticului, s-a realizat un model de teren de mare rezoluție (0,2 m; achiziție din dronă), pe care se distinge tot conturul fortificației (nu și șanțul de apărare!), cu excepția laturii de vest. Analizele de detaliu, cu profile topografice locale, au demonstrat că situația cea mai grea este la colțul de SV al castrului, acolo unde poziția *agger*-ului nu mai poate fi nici măcar intuită (corect). Complementar, s-a făcut magnetometrie pentru latura de vest a castrului, pe o lungime de 200 m și o lățime de 40 m.

Rezultatul a relevat existența unui șanț pe tot conturul cercetat, dar și faptul că tot segmentul central al laturii occidentale se află, astăzi, dincolo de marginea terasei, pe o lungime de 80 m. În fine, în noiembrie s-a mai lucrat magnetometrie pe un sector de la colțul de NE, de 80 x 40 m, permițându-ne astfel să dăm o nouă estimare a dimensiunilor castrului. El este cert mai mare decât cifrele furnizate de G. Cantacuzino (130 x 126 m), respectiv un pătrat cu latura de 139 m. Este vorba doar despre o estimare, fiindcă aliniamentul curtinei este mult mai puțin vizibil în magnetogramă (realizată de Dan Ștefan) decât umplutura arsă a șanțurilor.

Chiar dacă săpătura nu fusese planificată, ne-am hotărât să facem totuși un sondaj clarificator, la colțul de SV, pentru a vedea ce se mai conservă din elementele de apărare, eventual situația din interior. Fiindcă la același colț al incintei făcuse săpătură și G. Cantacuzino (în 1943), am făcut un plan compus din 4 casete de 3 x 3 m, dispuse în careu, cu martor de un metru, în zona în care, teoretic, ar trebui să existe un turn de colț, astfel încât, oriunde ar fi fost intersectată săpătura veche, să rămânem totuși cu cel puțin un profil complet. Din suprafețele planificate s-au realizat ca atare două (numite Nord și Est), una a fost redusă la 3 x 2 m (Vest), iar cea de la sud nu a mai fost săpată. Au fost totuși adăugate, în schimb, două suprafețe spre NE, numite S.1 (3 x 2) și S.2 (3 x 3 m).

Săpătura lui Cantacuzino, lată de 1,5 m, a fost interceptată de la început, în S. Nord (fig. 1 și 2). Problema a fost că imediat la NV de aceasta a mai apărut un tranșeu, lat de sub un metru, pentru a cărui clarificare s-au deschis suprafețe în prelungire (Vest și S.1). A rezultat că este tot o săpătură arheologică, lată în principiu doar de un metru (măsurătoare valabilă doar la plecare, mai îngustă în jos), dar cu o lățire neobișnuită a capătului vestic. Nu cunoaștem autorul acestei săpături, fiind însă cert că este o lucrare relativ recentă (nivelul de fărâmițare al argilei arse

este mult mai mare, în umplutura șanțului, spre comparație cu săpătura veche).

Din secțiunile V, N și 1 nu ne-am ales decât cu un profil de 11 m, util doar pentru a-l compara cu cel publicat de Cantacuzino (figura 3). Apreciem că eroziunea terenului era deja un fapt împlinit în anii 40 ai veacului trecut, *agger*-ul fiind practic dispărut încă de atunci. Ceea ce credea învățatul a reprezenta valul ars al castrului era, mult mai sigur, arsură căzută pe bermă. Foarte adevărat, de atunci eroziunea a continuat să-și producă efectele, curba de nivel pe care se implantase palisada dispărând, între timp, cu totul, panta devenind uniform descendentă.

Dar cea mai mare surpriză a comparației celor două seturi de profile o aduce stratul de cultură preistoric, deloc subțire (în jur de 0,5 m peste tot!), care desigur a dat și mult material ceramic, greu de confundat cu cel roman.

Nici suprafața Est (revedi fig. 2) nu prezenta o situație bună. Aceasta suprapunea poziția fostului *agger*, din care practic nu a rămas aproape nimic (în afară de materiale rulate din deal), cu excepția unui stâlp de palisadă care fusese implantat mai adânc. Fapt unic în cariera mea de arheolog, acest stâlp arsesese complet, până la bază, adică inclusiv partea îngropată (0,52 m sub nivelul actual de călcare, dar mult mai mult la origine), producând o iradiere roșatică pe zeci de centimetri împrejur. Un alt fapt de reținut este că stâlpul fusese văruit, gros, urmele de var scurs sugerând o grosime a suportului de 0,36 m, deși groapa de implantare era mult mai largă.

Suprafața notată 2, ultima, a adus însă și vești bune. Acolo se conservă, sub stratul vegetal (respectiv arat) nu unul, ci două niveluri romane, ambele relativ consistente. Stratul inferior, de grosimi variabile, dar în jur de 20 de cm (vezi fig. 4), conservă rămășițele unei barăci, cu mult material ars mărunț, cu consistență cenușoasă, conținând relativ multă ceramică. Secțiunea arheologică intersectează doi pereți de chirpic, ambii căzuți spre exterior, la profilele de NV, respectiv SE. Ambii au fost văruți – ca și palisada – însă numai la exterior.

În unul dintre cazuri stratigrafia a conservat și două lentile de lut subțiri, sub peretele prăbușit, martori ai unor amenajări anterioare nivelului de distrugere. În ciuda incendiului teribil care a afectat palisada, cât și a distanței mici dintre baracă și palisadă (4 m), doar pe unul dintre pereți au fost constatate urme de ardere, și acelea destul de superficiale. Foarte probabil însă a ars acoperișul, realizat din materiale ușoare, de unde aspectul cenușos al umpluturii.

Planul de la fig. 2, care face și o propunere de reconstituire planimetrică a construcției, ar fi fost imposibil doar din datele oferite de săpătură; aveam însă și magnetometria, care indica faptul că baraca era aliniată aproape perfect nord. Astfel am putut deduce că cei doi stâlpi prinși în săpătură nu sunt adiacenți, nici pe același perete. Am surprins deci camera din față a unei barăci, *arma*, dar nu pe toată adâncimea ei.

Baraca se datează cu un denar de la Septimius Severus, emis în anul 208 (determinare Mihai Dima), găsit pe nivelul podelei. Moneda nu este nouă, dar nici prea tocită, putând estima că a stat în circulație 15–20 de ani.

Deasupra resturilor barăcii există un strat de 30–40 cm, relativ omogen (unde nu este răscolit de rozătoare), pe care l-am considerat, pe timpul săpăturii, a fi stratul de abandon al sitului, cu materiale scurse pe pantă.

Analiza materialului arheologic, în laborator, a arătat însă că în acest strat există relativ multe fragmente ceramice care sunt fie rebuturi evidente, fie nu au urme de uz, putând însemna același lucru. În același strat a apărut un fragment din peretele unui cuptor metalurgic pentru fier (pentru reciclare, desigur), ceea ce, cumulat cu informația anterioară, sugerează că zona și-a pierdut

funcțiunea anterioară pur militară, devenind o zonă de prestări servicii, chiar dacă tot de interes militar.

Că zona a fost reutilizată după incendiu este confirmat de faptul că ambii stâlpi de baracă prinși în săpătură au fost scoși în vederea reutilizării, dacă nu doar pentru curățarea locului, pe fundul gropilor apărând material ceramic și arsură.

Săpătura-test de la Băneasa poate fi rezumată cu câteva concluzii:

Problemele de eroziune ale colțului de SV ale castrului mare de la Băneasa sunt reale, sistemul defensiv fiind în mare parte compromis (în special *agger*-ul). Complexele din interior însă sunt relativ bine conservate și prezintă două straturi romane distincte.

Turn de colț nu a existat, fiindcă în spațiul rămas între palisadă și baracă nu ar fi avut unde să fie construit. Configurația terenului explică însă bine această absență, colțul castrului fiind adiacent la două râpe destul de abrupte.

Lucrul cel mai surprinzător este ponderea ceramicii uzual numite „Chilia-Militari”, anume aproape 45% din totalul ceramicii de epocă romană; dacă eliminăm însă importurile, ceramica „dacilor liberi” (dacă am lua *ad litteram* Bichir 1984, dar vezi Teodor et al. 2015) reprezintă aproape 62% (vezi fig. 6 pentru o selecție de forme). Sigur, cifrele dintr-o săpătură restrânsă nu trebuie absolutizate.

Astfel, o cercetare sistematică de suprafață, condusă pe toată pătrimea de vest a castrului, a dat cifre de ansamblu mai mici, respectiv 32,3% din toată ceramica de epocă romană (include importurile). Nu voi discuta aici consecințele istorice ale acestor cifre.

Toate cifrele de mai sus au exclus din calcul ceramica preistorică, care reprezintă însă 39,5% din toată ceramica recoltată (calcul la greutate). Prezența masivă a culturii preistorice, atât în termeni de artefacte, cât și stratigrafic, va complica cercetările viitoare, inclusiv în sensul necesarei creșteri a colectivului, în beneficiul specializării.

Tot remarcabile mi se par niște absențe: cvasi-absența materialului tegular, cât și absența piroanelor de construcții...

O versiune dezvoltată a raportului va fi pregătită pentru o revistă de specialitate. Un raport de activitate pentru etapa 3 a proiectului de cercetare (2016), în limitele de mărime solicitate de finanțator, este disponibil la http://www.limes-transalutanus.ro/rapoarte/raport_etapa3.html.

Vezi și secțiunea „diagnostic” al volumului de rapoarte arheologice ale campaniei 2016, pentru activități derulate în zonă în cadrul aceluiași proiect de cercetare, cunoscut, pe scurt, drept *Limes Transalutanus*.

Bibliografie

- Bichir 1984 – Gh. Bichir, *Geto-dacii în Muntenia în epoca romană*, București: Ed. Academiei.
- Cantacuzino 1945 – Gh. Cantacuzino, *Le grand cap romain situé de la commune Baneasa (dép. de Teleorman), Dacia, IX-X, 1941–1944 (1945)*, 441–472.
- Teodor et al. 2015 – E.S. Teodor, Al. Bădescu, C. Haită, One Hundred Sherds. Chilia-Militari Culture reloaded. Alexandria pottery case, *Journal of Ancient History and Archaeology*, 2, 2015, 90–135.

8. comunele Bârsești

Vrâncioaia, jud. Vrancea⁴

Cercetările interdisciplinare din bazinul Putnei și săpăturile arheologice, efectuate în 2016 pe platoul Dumbrovă

Cod sit: 175233.01

Emilian Teleaga (responsabil științific), Cătălin Constantin și Ecaterina Ghiță (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Vasilică Istrate și Pavel Ichim (Facultatea de Geografie a Universității „A.I. Cuza” din Iași), Natalia Pașenciu (Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău), Ana Ioana Breabăn (Universitatea Tehnică „Gheorge Asachi” din Iași), Benno Zickgraf și Torsten Riese (Posselt & Zickgraf Prospektionen, Marburg)

1. Cercetări paleogeografice pe valea Putnei

Pentru a putea reconstitui evoluția paleogeografică locală a mediului din perioada hallstattiană au fost prelevate probe organice din mlaștina oligotrofă „Lacul cu Cerneală”, satul Ploștina, comuna Vrâncioaia, situată în apropierea necropolei de pe platoul Dumbrovă la altitudinea de 560 metri. Aceste probe din zăcămintul turbos au fost analizate sporo-polinic în laboratoarele Facultății de Geografie din Universitatea „A. I. Cuza” din Iași. Probele au fost datate prin metoda carbonului radioactiv în Institutul pentru Fizica Particulelor din ETH din Zürich.

Ca urmare a acestor analize, dar și a altor studii din regiune, a rezultat că pe parcursul Hallstattului variabilitatea climatică a influențat modul de viață al populațiilor preistorice; în prima parte a Subborealului (2050–1250 a.Chr.), caracterizată de o climă mai caldă și uscată, apar primii spori de cereale în zona de Curbură a Carpaților (Cârciumaru 1996; Tanțau et al. 2009). Mărturie pot sta formele de relief antropogene reprezentate de agroterasele de pe versantul drept al Putnei de la Bârsești, care însă au o vechime nedeterminată (Ursu et al. 2011). În Subboreal 2 și Subboreal 3, condițiile climatice erau asemănătoare cu cele din perioada actuală, cu o răcire între cele două perioade. În acest interval (1250 – 650 a. Chr.), prezența pătlaginei (*Plantago Lanceolata*) sugerează presiunea antropică exercitată prin păstorit. Trecerea la Subatlantic (650 a. Chr. – până astăzi) a adus o climă mai rece și mai umedă, caracterizată de extinderea pădurilor de fag, agricultura fiind semnalată prin prezența polenului de seară.

2. Studii topografice, prospecțiuni geomagnetice și scanări radar

Ca urmare a noilor cercetări periegetice și topografice de pe platoul Dumbrovă din satele Bârsești, Vrâncioaia și Păulești, județul Vrancea, s-a constatat că întinderea necropolei tumulare din perioada Hallstattului final este mult mai mare decât cele circa trei hectare estimate inițial. De aceea, s-au continuat ridicările topografice detaliate (la intervale de până la un metru) pentru o suprafață totală de 11 hectare din zona necropolei, unde se constată aglomerări de tumuli, respectiv pentru mai multe suprafețe, unde există tumuli răsfirați. Astfel a putut fi identificat un număr

⁴ Această lucrare s-a realizat cu sprijinul Autorității Naționale Române pentru Cercetare Științifică, UEFISCDI, proiectul numărul PN-II-RU-TE-2014-4-1602 (Înmormântări și obiceiuri funerare în perioada Hallstattului târziu la Dunărea de jos) și al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

dublu de tumuli în raport cu cei 28 cercetați în anii 1955 – 1958 de către Sebastian Morintz, care au fost publicați doar sub forma unor rapoarte preliminare⁵.

De asemenea, zona a fost cercetată prin prospecțiunea geomagnetică a unei părți importante a suprafeței necropolei, în primul rând în punctul unde se aflau tumulii cercetați în cursul vechilor săpături, dar și prin scanarea radar a unei suprafețe mai restrânse a spațiului funerar.

Prin folosirea combinată a ridicării topografice detaliate și a prospecțiunii geomagnetice, respectiv a scanării radar, au putut fi identificați tumulii cercetați în cursul vechilor săpături. Folosindu-se schițele și informațiile topografice păstrate în documentația veche, pot fi cartăți tumulii cercetați anterior. În special prin metoda prospecțiunii geomagnetice, au fost identificați atât tumulii cercetați în cursul vechilor săpături (care apar sub forma unor îngrămădiri circulare de pietre cu o alveolare în partea centrală), cât și tumulii încă necercetați, unii aplatizați (ei apar ca o structură circulară compactă de piatră) (fig. 1). Mulți dintre tumulii necercetați au fost jefuiți, găurile de jefuire fiind determinabile.

Determinarea structurii necropolei tumulare de pe platoul Dumbravă necesită continuarea acestor cercetări.

3. Săpături arheologice în necropola tumulară hallstattiană târzie de la Bârsești

Movilele au fost cercetate în 2016, ca și în anii precedenți, prin trasarea a patru sectoare triunghiulare între care s-au păstrat doi martori dispuși în cruce, orientați aproximativ N-S și E-V. Săpându-se în fiecare din cele patru sectoare au fost documentate (la scara 1:20) și demontate succesiv nivelele de bolovani, respectiv grundurile de pământ depus deasupra stratului steril. După documentarea celor patru profile (la scara 1:20), au fost săpați și documentați martorii intermediari, completându-se planurile respective. Pentru a eficientiza desenarea unor grunduri succesive ale pietrelor învelișului de bolovani al movilelor, echipa care a cercetat necropola tumulară de la Bârsești a folosit în 2016 o stație totală Leica, care a ușurat foarte mult documentarea.

Datorită documentării sumare a movilelor și a complexelor funerare cercetate în cursul vechilor săpături este greu de înțeles corect modul de construcție a tumulilor și ritualurile funerare practicate în necropola de pe platoul Dumbravă. De aceea, în anul 2016 au fost continuate săpăturile arheologice sistematice pe platoul Dumbravă, cercetându-se trei tumuli, dintre care unul aparține necropolei hallstattiene târzii, iar doi au fost înălțați în perioada culturii Monteoru. Într-unul dintre aceștia din urmă (tumulul 42) a fost găsit un mormânt secundar de incinerare în urnă din perioada hallstattiană târzie. Cele două movile hallstattiene târzii, cercetate în 2014 și 2015 (tumulii 32 și 43), erau relativ mici și au fost găsite jefuite, astfel încât ritualul funerar nu poate fi clar precizat⁶. Tumulul 41, cercetat în 2016, era dublu ca dimensiuni în comparație cu tumulii 32 și 43. El consta din trei movile distincte, dar alipite, conținând fiecare câte un mormânt de incinerare în urnă (fig. 2). Este de presupus același mod de construcție (tumuli alipiți) și în cazul altor tumuli mari conținând mai multe morminte, care au fost cercetați de către S. Morintz. De asemeni este posibil ca unii dintre acești tumuli să fi fost înălțați tot în epoca bronzului (cultura Monteoru) și apoi în învelișul lor de bolovani au fost introduse morminte secundare în perioada hallstattiană târzie. Atât tumulii din epoca bronzului, cât și cei din epoca hallstattiană târzie, fuseseră înălțați de obicei

în același mod, anume o movilă de pământ, constituită artificial, era mărginită de un inel de bolovani și acoperită de mai multe straturi de pietre.

4. Necropola culturii Monteoru de la Bârsești

Cercetările arheologice efectuate în 2016 au permis stabilirea existenței unei necropole a culturii Monteoru, constând atât din morminte plane de incinerare în urnă sau în groapă, cât și din depuneri de vase fără resturile umane incinerate („morminte-cenotaf”) – în total circa 14 complexe cercetate și 10 încă nesăpate. Au fost cercetate de asemenea două movile înălțate în epoca Monteoru (tumulii 40 și 42) deasupra unor gropi cu depuneri de vase, fără resturi umane (fig. 3). Prezența exclusivă a ritului incinerării și existența mormintelor tumulare sunt fenomene puțin atestate în această cultură, caracterizată prin morminte de înhumare plane.

5. Arheologie experimentală la Bârsești

Analizând modul de construcție a tumulului 41 din perioada hallstattiană târzie în comparație movilele 32 și 43, cercetate în 2014–2015, se constată că acestea conțineau 14 m³ și respectiv 11,4 m³ de bolovani și au putut fi înălțate într-un timp scurt de o grupare familială mică (trei zile de lucru pentru patru-cinci persoane adulte). Tumulul 41, relativ mare pentru standardele necropolei de la Bârsești, conținea 28 m³ de bolovani și ar putut fi înălțat într-un timp dublu, însă structura sa arată că este vorba de trei tumuli alăturați.

Bibliografie

Cârciumaru 1996, M. Cârciumaru, *Paleoetnobotanica - Studii în preistoria și protoistoria României (Istoria agriculturii din România)* (Iași 1996).

Morintz 1957a S. Morintz, *Săpăturile de la Bârsești (reg. Galați, jud. Vrancea)*. Raport preliminar, *Materiale și Cercetări arheologice* 3, 1957, 219–226.

Morintz 1957b: C. Моринц, Новая гальштатская группа в Молдове (Курганный могильник в Бырсешти, район Вранча, Галацкой области), *Dacia N.S.* 1, 1957, 117–132.

Morintz 1959a, S. Morintz, *Săpăturile de la Bârsești (r. Vrancea, reg. Galați)*, *Materiale și Cercetări arheologice* 5, 1959, 355–361.

Morintz 1959b, S. Morintz, *Săpăturile de la Bârsești (r. Vrancea, reg. Galați)*, *Materiale și Cercetări arheologice* 6, 1959, 231–236.

Morintz 1961, S. Morintz, *Săpăturile de la Bârsești (r. Vrancea, reg. Galați)*, *Materiale și Cercetări arheologice* 7, 1961, 201–207.

Tanțău et al. 2009 I. Tanțău / M. Reille / J.-L. de Beaulieu / S. Farcas / S. Brewer, *Holocene vegetation history in Romanian Subcarpathians*. *Quaternary Research* 72, 2009, 164–173.

Teleaga et al. 2015 E. Teleaga, D. Sârbu, Șt. Stoica, cu contribuții de M. Stănescu și A.-E. Apostu, *Necropola de pe platoul Dumbravă, com. Bârsești, jud. Vrancea*, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2014 (București 2015)* 33.

Teleaga et al. 2015 E. Teleaga, D. Sârbu, M. Constantinescu, Șt. Stoica, V. Istrate, *Neue archäologische Untersuchungen der hallstattzeitlichen Nekropole in Bârsești, Jud. Vrancea*, *ARA Hefte* 6, 2015, 5–16.

Teleaga 2016 -E. Teleaga, Bârsești-Vrâncioaia, pe platoul Dumbravă, jud. Vrancea, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2015 (București 2016)* 18–19, 266–267.

Ursu et al. 2011 A. Ursu / D.A. Chelaru / F.C. Mihai / I. Iordache, *Anthropogenic landform modeling using GIS techniques case study: Vrancea region*. *Geographia Technica* 1, 2011, 91–100.

5 Morintz 1957 a, 219–226; Morintz 1957b, 117–132; Morintz 1959a, 355–361; Morintz 1959b, 231–236; Morintz 1961, 201–207.

6 Teleaga 2015, 33; Teleaga et al. 2015, 5–16; Teleaga 2016, 18–19, 266–267; <http://www.archaeologicaexcavation.info>.

9. Bologna

com. Poieni, jud. Cluj

Punct: Castrul auxiliar Bologna

Cod sit: 59069.01

Colectivul: Dr. Felix Marcu - responsabil științific;
Dr. George Cupcea, Ioniță Petiț, Mátyás Bajuzs, Gelu Olosutean

Rezultatele campaniilor anterioare (2012 – 2015)

La începutul campaniei 2016, situația arheologică în castrul de la Bologna arăta, în linii mari după cum urmează:

1. Clădirea comandantului avea planul parțial recon-struibil, cel puțin pe aproximativ o jumătate (cea de E) a suprafeței sale, în cadrul unei așa-zise faze principale romane.

2. În totalitate au fost stabilite cel puțin patru faze de construcție:

a. O fază de lemn, cea mai timpurie, în stadiul actual al cercetărilor, definită de pereții de lemn PT2, 3, 4 și 5, precum și de podeaua C4'.

b. O fază principală romană, care definește o clădire de tip casă mediteraneană, cu o curte interioară dispusă median, înconjurată pe toate laturile de încăperi și de un portic.

c. O fază secundară de piatră, observabilă numai în colțul de SE al clădirii, sub forma unei instalații improvizate de *hypocaustum*, plasată deasupra unuia dintre pereții de compartimentare din faza principală, prăbușit pe podeaua superioară de *opus signinum*.

d. O ultimă fază (cea mai recentă), considerată de noi inițial post-romană, definită de un sistem de tălpi de piatră legată cu lut, care ar fi susținut pereții de lemn, precum și câteva podele de lut bătut, așezat peste un strat de țigle ștamplate, întoarse cu fața în jos. Tot din această fază face parte și o platformă al cărei scop este greu de precizat, formată din cărămizi ale *pilae*-lor de *hypocaustum*, plasată aproximativ în centrul curții.

e. O mențiune specială merită sectorul de NE al clădirii, unde faza principală romană este puternic deranjată de un grup de instalații, deocamdată cu utilitate îndoielnică, în special două aparente cuptoare menajere și două platforme solide (piatră și țigle).

3. *Porta praetoria*, redescoperită în scopul revalorificării sale printr-un proiect de restaurare din axa de finanțare prin fonduri europene 5.1, prezintă câteva particularități și cel puțin două faze de construcție:

a. O fază inițială de lemn este observabilă în proximitatea ambelor bastioane, sub forma unor gropi de stâlp de lemn, de mari dimensiuni, ușor detectabile în masa de lut ce forma valul.

b. Faza principală de piatră, cu bastioanele rotunjite, prezintă o serie de particularități: bastioanele nu au aceleași dimensiuni, prezintă o cămășuială de piatră, în bastionul de V valul intră până aproape de zidul estic al acestuia, intrarea dinspre interiorul castrului este blocată cel puțin în bastionul de E, iar întreaga poartă va fi blocată la un moment ulterior.

Principalele rezultate ale campaniei 2016

Praetorium

În vederea măsurării cu un scanner 3D a întregii suprafețe cercetate, de către specialiștii parteneri din Polonia (Universitatea din Torun), aceasta a fost recurățată. O serie de structuri noi au apărut, iar altele au prezentat detalii suplimentare valoroase.

Suplimentar, în cadrul campaniei, au fost cercetate 3 noi suprafețe:

i. S1/2016 – 100 mp – în nordul clădirii.

j. S2/2016 – 7 mp – plasată în colțul de SV al suprafeței, aproximativ pe axa centrală N-S a clădirii.

k. S3/2016 – 4 mp – un sondaj în exteriorul lui Z2, pentru stabilirea cotei de fundare și a configurației exterioare a colțului de SE al clădirii.

l. Suprafața începută în campania 2015, dispusă logitudinal pe axa N-S a clădirii (37 mp), de o lățime de 2 m, a fost continuată până la nivelul general al cercetării.

Contexte arheologice și ziduri

Z13: este o porțiune din zidul absidei de E, mai exact capătul estic al acestuia, surprins în zona de contact cu zidul sudic de incintă al pretoriului (Z1). Este construit din piatră de carieră legată cu mortar, s-a păstrat pe o înălțime de cca 1 m (incluzând și fundația), are o lățime de 0,60 m și a fost surpins pe o lungime de 0,65 m. Z13 este ridicat ulterior lui Z1, fiind lipit de acesta și având nivelul de fundare mai sus decât Z1. În interiorul absidei (la vest de Z13) se mai păstrează podeaua C62. Peste joncțiunea Z1-Z13 a fost surprinsă o secțiune mai veche (SG), care a urmărit traiectul celor două ziduri, nivelul de fundare al acestora și probabil legătura dintre ele. Din această cauză, relația celor trei elemente (Z1, Z13, C62) este parțial compromisă în această zonă.

PT7: urma unui nou perete de lemn, similar și conectat pereților PT2-PT3, identificat pe latura de sud a porticului, în spre vest. Șanțul peretelui, orientat est-vest, este perpendicular pe PT2 și a fost identificat pe o lungime de cca 0,40 – 0,50 m, cu lățimea de 0,20 m. Se află pe același aliniament cu P2'. Structura PT2-PT7 face parte dintr-o fază de lemn anterioară, dezafectată în momentul construcției în piatră.

C43: un șanț cu umplutură (depunere) ce taie podeaua din camera VII, orientat VSV-ENE, probabil un canal de drenaj dintr-o fază târzie (în legătură cu cuptoarele aflate pe latura de est ?).

C57: canalul de aducțiune a apei care face legătura cu bazinul (G29 = C61). De la intrarea în bazin se dezvoltă spre NV. Este amplasat în curtea interioară a pretoriului și taie pe C52 (vezi raportul pe 2014, considerat inițial urma unui perete, se extinde ca un strat în interiorul curții, vezi 2016).

C58: ($\frac{1}{2} \in S1/2016$; $\frac{1}{2} \in 3D/2016$) este un strat compact de tencuială, provenind din demolarea fazei de lemn, ce apare la nord de SG, în jumătatea de nord a încăperii VI.

C61 (= G29 din 2014), definit ca G29 în campania din 2014, când a apărut parțial (cca $\frac{1}{3}$), se conturează în întregime ca un bazinet patrulater (fântână), orientat est-vest, cu dimensiunile de 1,60 x 0,80 m. Este amplasat în curtea interioară a pretoriului și taie pe C52 (o amenajare a curții, vezi și C57). Se remarcă un strat de lut compact, care tapetează pereții și fundul gropii G29, în vederea amenajării bazinului. Restul umpluturii cuprinde pietre, bolovani, fragmente tegulare, ceramice și osteologice.

C62: este o podea de mortar, localizată în interiorul absidei estice descrise de Z13 pe latura de sud a pretoriului (Z1), surprinsă pe o suprafață restrânsă (1,25 x 0,50 m) în colțul de sud-vest al S1. Podeaua este ruptă exact pe linia de joncțiune a absidei cu Z1 (probabil distrusă de secțiunea mai veche a lui Gudea). Podeaua are o grosime de 6 – 7 cm și e turnată din mortar amestecat cu fragmente sfărâmate (nu pisate) de cărămidă.

G53: este o groapă de par, de mici dimensiuni (diametrul de 0,20 m și adâncimea de 0,18 m), amplasată la cca 0,75 m nord de peretele de lemn PT2 și la 0,30 m sud de groapa G44.

G54: este o groapă de par, de mici dimensiuni (diametrul de 0,23 m și adâncimea de 0,18 m), similară lui G53, la cca 0,30 m nord de aceasta.

G55: este o groapă de par, de mici dimensiuni, similară gropilor G53 – G53 și coliniară cu acestea la cca 2 m nord de G53.

G57: este o groapă de par, de mici dimensiuni (diametrul de 0,23 m și adâncimea de 0,20 m), amplasată la nord de canalul C57, lipit de acesta.

G58: este o groapă ovală (0,90 x 0,54 m), la nord de bazinul G29.

G44: este o groapă de stâlp, cu diametrul de 0,85 m și adâncimea de 0,80 – 1 m, localizată în colțul de sud-vest al curții interioare. Aparține laturii de sud a porticului, pe care s-au identificat până în prezent trei gropi de scoatere a stâlpilor.

G63: este o groapă de stâlp, cu diametrul de 1,25 m și adâncimea de 0,80 m, localizată în colțul de nord-vest al curții interioare. Aparține laturii de nord a porticului, pe care s-au identificat până în prezent trei gropi de scoatere a stâlpilor.

G48: este o groapă de stâlp, amplasată în încăperea V de pe latura de sud a pretoriului, la cca 0,40 m de Z1. Groapa, tăiată în podeaua încăperii, are diametrul de 0,60 m și adâncimea de 0,30 m și e posibil să facă parte din ansamblul de gropi al unor structuri de susținere a acoperișului, adăugate ulterior.

G49: este o groapă de stâlp (probabil de scoatere a acestuia), poziționată în colțul de sud-vest al încăperii V, la intersecția zidului Z1 cu peretele P5, cu un diametru semicircular de 0,82 – 1 m. Groapa taie podeaua încăperii, iar stâlpul amplasat aici susține structurile pereților și acoperișului. Prin urmare, este ulterioară fazei principale, fiind contemporană cu celelalte gropi de susținere identificate în pereții P2, P3, P4.

G50: este o groapă de par, de mici dimensiuni (diametrul de 0,20 m și adâncimea de 0,18 m), amplasată în colțul de nord-est al încăperii V, fiind un posibil element al unei structuri rectangulare, de tip mobilier, fixate în podea.

G51: este o groapă de stâlp, cu diametrul 0,40 m și adâncimea de 0,30 m, poziționată în colțul de sud-est al încăperii V, lângă intersecția zidului Z1 cu peretele P4. Groapa taie podeaua încăperii, iar stâlpul amplasat aici susține structura acoperișului, fiind ulterior fazei principale (similar lui G49).

G61 și G62: sunt două gropi localizate în încăperea VII, la nord de zidul Z6, și în imediata vecinătate a canalului 41. Diametrul acestora este de cca 0,30–0,40 m și adâncimea de 0,10 m. Ambele gropi sunt săpate în podea și se opresc pe stratul imediat inferior.

S1/2016 (est-vest = 12 m; nord-sud = 8 m)

Z10: zidul de nord al pretoriului, identificat în continuarea segmentului descoperit în 2013, a fost surprins de-a lungul profilului nordic al secțiunii S1. Zidul e orientat est-vest, are o lățime de 0,95 m, iar urma sa e vizibilă pe întreaga lungime a secțiunii (12 m). La acest nivel elevația e vizibilă la cele două capete, de est (3 m) și de vest (2,70 m), cu o zonă mediană de cca 6 m, afectată de distrugeri, dar probabil identificabilă mai jos.

Z12: zidul (identificat în 2015) este orientat est-vest și se întinde între zidul Z10 la nord și platforma 26 la sud. Apare ca un șir de bolovani de carieră și cărămizi legate cu mortar, cu lungimea de 2,70 și lățimea de 0,20 – 0,25 m. Pare a deservei anexele aflate în compartimentarea de nord-est a pretoriului, într-o fază târzie.

P6: peretele de nord al încăperii VII, identificat în colțul de sud-est al secțiunii. E orientat est-vest și închide la nord camera VII. Peretele are o grosime de 0,20 m și a fost surprins pe o lungime de 2,70 m, jumătatea sa dinspre est fiind distrusă de construcția ulterioară a unor cuptoare. Capătul vestic ajunge până la aliniamentul peretelui P4, unde se află intrarea în camera VII. Este similar ca tehnică și material cu ceilalți pereți de compartimentare din faza principală de construcție (P1-P5).

P7: peretele de compartimentare de pe latura de nord a curții interioare, mai exact dinspre colțul de nord-est al porticului, orientat est-vest, identificat la 5 m sud de zidul Z10. Apare pe o

lungime de cca 2.10 m și are o lățime 0,30 m. Peretele este tăiat la est de groapa unui stâlp de susținere adăugat ulterior (G66). Este similar ca tehnică și material cu ceilalți pereți de compartimentare din faza principală de construcție (P1-P6).

C1 + C1': cele două contexte, definite astfel în campaniile anterioare, se regăsesc neregulat pe mare parte din suprafața secțiunii.

C3: nivel de lut, amestecat cu tencuială / mortar și piatră, ce pare a fi dărâmată peretilor P6, P7, eventual P4 și alți pereți nedescoperiți încă. Are o grosime de cca 0,15–0,20 m. Apare la nord de camera VII și se extinde neregulat pe suprafața secțiunii S1.

C26: platforma, descoperită parțial în 2013, se extinde spre vest, ajungând la dimensiunea de 2,25 m (est-vest) x 1,65 m (nord-sud). Platforma este amplasată la sud de zidurile Z10 și Z12 și la nord de platforma C65, în compartimentarea de nord-est a pretoriului. Construită din bolovani de carieră, are pe margini și în colțuri cel puțin două straturi de cărămizi și țigle.

C63: este un strat de pământ lutos, de formă neregulată (cca 2,70 x 2,20 m, gros de 15 cm), care a funcționat ca un nivel de călcare într-o fază târzie, ulterior dezafectării clădirii. Se întinde la nord de curtea interioară, în zona compartimentării dintre Z10 și P7.

C65: este o platformă sau baza unei platforme, dintr-o fază târzie, orientată est-vest, de formă dreptunghiulară (dimensiuni 1,80 x 1,10 m), construită din șiruri suprapuse (cel puțin două) de cărămizi, țigle și bolovani de carieră. Se localizează la 1,25 m nord de P6.

G64: este o groapă de stâlp, acoperită parțial de platforma C65. Are diametrul de cca 0,75 m și e posibil să fie groapa unui stâlp de susținere a acoperișului. Conturul gropii „intersectează” continuarea imaginărilor a lui P4, în vreme ce axul acesteia se află la cca 1,70 m nord de P6.

G65: este o groapă de stâlp, poziționată într-o spărtură a zidului de nord (Z10). Are diametrul de cca 0,65 m și adâncimea de 0,20 m. Probabil e groapa unui stâlp de susținere a structurii acoperișului sau pereților. Este coliniară cu G64 și cu celelalte gropi de pe traiectoria peretelui P4.

G66: este o groapă de stâlp, cu diametrul de 0,90 m și adâncimea de cca 0,80 m, care taie peretele P7 la est. Stâlpul este plasat în această poziție într-o fază ulterioară probabil, ca element de susținere a structurii acoperișului.

SG: iese din profilul vestic un colț al unei secțiuni mai vechi (4 x 0,90 m), orientată nord-sud.

Concluzii

S1/2016 ne-a relevat o serie de structuri noi, care contribuie la planul general al clădirii.

Doi noi pereți de compartimentare, P6 și P7, par a defini un șir de încăperi de pe latura de nord a clădirii, iar P6 probabil că închide o încăpere nou-definită, numită de noi VII (între Z1, Z6, P4 și P6).

Traiectul zidului Z10 a fost surprins în S1, partea de N, deși stadiul la care am ajuns ne prezintă doar partea superioară a șanțului de scoatere. Întreaga suprafață a celor două platforme din această zonă a fost stabilită (C26 și C65).

Structura și organizarea porticului au fost completate cu relevarea a două noi gropi de scoatere a stâlpilor masivi, câte una pe laturile de N și S, iar în mijlocul curții au fost cercetate un bazin de captare a apei și un canal de scurgere, care merge spre NV.

În porticul de S, sub nivelul de călcare, au fost relevate două șanțuri de pereți de lemn, aparținând probabil celei mai timpurii faze. Deocamdată este greu de definit vreun plan de clădire aparținând acestei faze, dar cei patru pereți descoperiți până acum par a defini cel puțin patru încăperi în jurul unei curți.

În colțul de SV al clădirii a fost decoperit capătul de zid al uneia dintre cele două abside de pe latura de S a clădirii, deja descoperite de N. Gudea. Zidul Z13 nu se țese cu Z1, probabil această absidă, care prezintă și o podea de *opus signinum* foarte solidă, aparținând unei adăugiri ulterioare.

În sectorul de NE al suprafeței, în prelungirea spre N a secțiunii S2/2012, ne-am adâncit, surprinzând cel puțin două faze de încălzire prin podea anterioare fazei principale. Urmele dezafectării acestora se observă sub forma conglomeratului de cărămizi ale *pilae*-lor dispersate pe întreaga suprafață și nivelate cu un strat de lut foarte compact.

Propuneri pentru campania 2017:

- Descoperirea întregii laturi estice a clădirii, prin extinderea suprafeței cercetate cu o secțiune de cel puțin 2 m lățime spre E.
- Finalizarea suprafeței S1/2016.
- Extinderea cercetărilor pe o suprafață cât mai mare spre V, pentru a putea atinge limita de V a clădirii.
- Extinderea suprafeței cercetate spre S, pentru a descoperi în întregime cele două abside de pe această latură a clădirii.

10. Bordușani-Popină

com. Bordușani, jud. Ialomița

Punct: Popina Mare

Cod RAN/ 92998.01; Cod LMI/IL-I-s-A-14029

Autorizație nr.

Colectiv: D.N. Popovici, C. Cernea, I. Cernău, A.

Bălășescu, V. Radu, M. Mărgărit, L. Niță

Cercetarea arheologică din campania 2016 a fost afectată în principal de eliberarea cu întârziere a autorizației de săpătură și deschiderea finanțării, ceea ce a avut drept consecință manifestarea unor dificultăți majore în ceea ce privește forța de muncă. Această situație a afectat substanțial planul de cercetare prevăzut a fi pus în operă. În consecință și rezultatele au fost redimensionate.

Scopul principal a constat în concentrarea resurselor în vederea creării condițiilor necesare realizării diagramei stratigrafice generale a săpăturii. Aceasta presupune în prealabil continuarea cercetărilor în zona de nord-est a *tell*-ului cu scopul integrării în conexiune stratigrafică a celor trei zone de săpătură, respectiv α , β și γ . Cercetarea în zona α fusese întreruptă în campania 1996, atunci luându-se decizia săpării celorlalte zone, β și γ .

În consecință, cercetarea de teren a fost concentrată asupra sectoarelor și s-a lucrat în sectoarele 1, 2, 6 și 7, pe o suprafață de 144 m². În această zonă fuseseră cercetate parțial o serie de structuri de locuire și complexe între care cele mai importante erau SL 2, C. 2, C. 3, C. 4, C. 5, C. 11, C. 12, și SL 12.

Un efort deosebit în această campanie s-a îndreptat spre încheierea flotării sedimentului prelevat din săpătura C. 394, dar și a altor eșantioane prelevate din alte contexte arheologice și a căror flotare nu fusese efectuată. Astfel, în cursul campaniilor 2012 – 2016, s-a reușit flotarea, în total, a 3.568,1 l de sediment din acest complex. Volumul total de sediment flotat a fost de 4599,625 l. Din aceștia, 3078 l au fost flotați în această campanie. Flotarea a fost urmată de trierea materialelor carpologice, arheozoologice, a utilajului litic, a ceramicii și a IMDA. Toate acestea au fost clasate și introduse în documentația științifică a șantierului.

Rezultate semnificative

Cercetarea a fost îngreunată în principal datorită necesității de a se recupera datele din documentația scrisă, desenată și fotografiată, realizată în perioada 1993 – 1995.

SL. 2/12

Vestigiile acesteia au fost descoperite în St. 7, St. 6 și St. 1, acoperind o suprafață de cca 50 m², fiind orientată NNV–SSE.

Reanalizarea datelor existente în documentație și corelarea acestora cu observațiile din teren din această campanie au condus spre ipoteza că SL 2 din St. 7 reprezintă partea de nord a acesteia, ea continuându-se în St. 1.

Detaliile definitive vor putea fi precizate în campania 2017. Pe lângă detaliile privind limitele, respectiv pereții, a fost definitivată și diagrama stratigrafică a acestei zone și în principal a structurii de combustie din camera de nord, C. 2., deosebit de important pentru stabilirea evoluției atât a sa, dar și a locuinței, este faptul că au fost observate, pe lângă faza inițială, constructivă, a altor cinci refaceri, demonstrând pe lângă o utilizare intensă și o perioadă semnificativă de utilizare.

Această observație, coroborată cu observațiile altor structuri de combustie din locuințele de la Bordușani, sugerează rolul foarte important, de-a lungul întregii succesiuni temporale, a anotimpurilor. În consecință, se poate crede că nu toți membrii familiei ce locuiau în așezare, plecau în exteriorul acesteia, existând deci indicii serioase privind repartizarea sarcinilor ce trebuiau îndeplinite între diverșii săi membri.

Deși cercetarea nu a fost încheiată, se poate avansa ipoteza conform căreia, în fapt, SL 2 reprezintă zona de nord a unei locuințe, ea fiind o parte din cea care anterior fusese codificată drept SL. 12. Urmează ca în cursul campaniei viitoare să se poată încheia studiul sa.

Materialul litic (silex)

Piese litice din silex descoperite în campania 2016 alcătuiesc un eșantion limitat, cu doar 14 exemplare, în mare parte reprezentate de suporturi laminare fragmentate, retușate și neretușate.

Materia primă utilizată este silexul local, mat, omogen, de culoare crem, roșcată, sau cenușie. Suprafața dorsală a lamelor prezintă negative de desprindere laminare, efectuate din același sens, observație valabilă pentru toate tipurile de fragmente – cele mai numeroase fiind fragmentele meziale și distale.

Dimensiunile suporturilor laminare definesc două grupe de lățimi, una majoritară, de 22 – 25 mm lățime, și o a doua, de 13 – 15 mm lățime; ambele grupe includ atât lame neretușate, cât și piesele de tip *grattoir* și lama retușată care formează ansamblul tipologic.

În categoria uneltelor pot fi integrate atât acestea din urmă, cât și suporturile laminare neretușate, ale căror margini lungi prezintă urme de utilizare, sub forma desprinderilor neregulate bilaterale.

Industria materiilor prime animale (IMDA)

În așezarea gumelnițeană de la Bordușani-Popina (jud. Ialomița), în cadrul cercetărilor arheologice întreprinse în campania 2016, au fost recuperate 7 piese, pentru confecționarea cărora au fost alese drept suporturi: osul (3 piese), cornul (2 piese), carapacea de țestoasă (1 piesă) și cochilia de *Dentalium* (1 piesă). Cu o singură excepție – o preformă din corn de *Cervus elaphus* – celelalte piese au ajuns în stadiul finit de prelucrare, prezentând grade diferite de uzură. Din os au fost confecționate două dălțițe și un obiect ascuțit. Una dintre dălțițe, conservând suportul anatomic (fig. 1/a), prezintă un front activ amenajat prin percuție, cu regularizarea planului de debitaj. În cazul celei de a doua dălțițe, s-a utilizat un suport plat, obținut prin percuție,

laturile rămânând în stare brută. Frontul activ a fost obținut prin abraziune bifacială, aplicată doar la nivel distal. Vârful (fig. 1/b) a fost confecționat pe suport în volum, amenajarea frontului realizându-se prin percuție directă, cu fasonajul laturilor de debitaj doar la nivel distal.

Cornul a servit drept materie primă pentru un harpon (fig. 3/c), din care s-a conservat doar partea proximală. Protuberanțele specifice au fost obținute prin tăiere, după care, laturile concave de la nivel proximal au fost amenajate prin *raclage* longitudinal. Extremitatea proximală a fost regularizată prin abraziune. Perforația centrală a fost realizată prin rotație bifacială. Un fragment de rază de corn a fost debitat longitudinal prin percuție, după care laturile de debitaj au fost regularizate prin *raclage*. Piesa pare să fi rămas în acest stadiu – de preformă.

Domeniul estetic este reprezentat de o perlă tubulară din *Dentalium* (fig. 1/d), obținută prin segmentarea cochiliei. Piesa a fost îndelung utilizată, deoarece extremitățile sunt puternic rotunjite, cu apariția unor mici concavități, rezultate din presiunea firului de prindere.

La capitolul indeterminate, putem menționa un fragment de carapace de țestoasă (*Emys orbicularis*) (fig. 1/e), având fața superioară șlefuită și un puternic lustru microscopic. Dimensiunile reduse nu ne permit să identificăm care a fost funcția acestei piese.

Tabel nr. 1
Ponderea numerică a pieselor confecționate din materii dure animale

Nr.	Tipologie	Os	Corn	Carapace de țestoasă	<i>Dentalium</i>
1	Daltă	2			
2	Vârf	1			
3	Harpon		1		
4	Podoabă				1
5	Indeterminată			1	
6	Preformă		1		

Exploatarea mamiferelor de la Bordușani-Popină

În campania de cercetări arheologice din vara anului 2016 s-au recoltat 162 de resturi de mamifere, dintre care au fost determinate până la nivel specific 124 (76,5 %). Lista taxonilor identificați este extrem de redusă, lucru care poate fi pus pe seama eșantionului mic studiat.

Astfel, s-au identificat vita (*Bos taurus*), ovicaprinele (*Ovis aries*/*Capra hircus*), porcul (*Sus domesticus*), câinele (*Canis familiaris*), vulpea (*Vulpes vulpes*) și iepurele de câmp (*Lepus europaeus*) (tabel 2). La acestea se mai adaugă un număr relativ mare de resturi de suine (*Sus domesticus*/*Sus scrofa* - 24 NR- 19,4 %), cărorora, din cauza fragmentarității accentuate și a vârstei biologice mici (infans și juvenil), nu li s-a putut preciza statutul (domestic sau sălbatic).

Repartiția resturilor faunistice pe complexe, unități stratigrafice și specii, poate fi observată în cadrul Anexei 1.

Tabel nr. 2
Repartiția numerică și procentuală a spectrului faunistic de mamifere descoperit la Bordușani-Popină

Specii	Nr.	%
<i>Bos taurus</i>	50	40,3
Ovicaprine	21	16,9
<i>Sus domesticus</i>	9	7,3
<i>Canis familiaris</i>	10	8,1
<i>Vulpes vulpes</i>	8	6,5
<i>Lepus europaeus</i>	2	1,6
<i>Sus domesticus</i> / <i>Sus scrofa</i>	24	19,4
Total mamifere determinate	124	100,0
Total indeterminate medii	26	
Total indeterminate mari	12	
Total mamifere	162	

După cum se observă, mamiferele domestice predomină cu 72,6 %, iar dintre acestea bovinele sunt cele mai numeroase cu 40,3 %, ele fiind urmate de către ovicaprine (16,9 %), câine (8,1 %) și porc (7,3 %). Ponderea porcului domestic este posibil să fie mult mai mare dacă avem în vedere cantitatea de resturi de suine indeterminate (fig. 1).

Vânatul este slab reprezentat (8,1 %), cu doar două specii, vulpea și iepurele de câmp (fig. 2). Comparativ cu alte campanii de cercetare arheologică, ponderea numărului de specii și a vânatului este mult diminuată, fapt datorat în mare măsură cantităților mici de faună recoltată și studiată.

Raport arheozoologic Bordușani-Popină (moluște, pești și păsări)

În campania de cercetări arheologice din 2016 de la Bordușani-Popină s-a studiat un eșantion faunistic provenit din sectorul alfa. Materialul studiat până în prezent numără 1244 resturi prelevate direct din complexele studiate (fig. 1). Majoritatea resturilor faunistice au fost triate pe teren în proporție de 100 %, fapt ce a dus la identificarea arheozoologică de taxoni din cadrul moluștelor, peștilor și păsărilor. S-au identificat primar: 8 taxoni de moluște, 3 specii de pești, un rest neidentificat de pasăre. Aceste fragmente prezintă caracteristicile unor deșeuri menajere.

S-au analizat materialele faunistice provenind din mai multe complexe arheologice: șanțurile de fundație, locuințe, zone de deșeuri (US 1202, 1340, 1341, 1639, 1665, 1681, 2074, 2097).

Moluște. S-au identificat 1203 cochilii de moluște. Dintre acestea, cele mai numeroase (1094) aparțin celor trei specii ale scoicii de râu din genul *Unio* (*U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. crassus*), urmate de cele (88) ale scoicii de lac (*Anodonta* sp.). Alte specii ce apar mai rar în eșantion aparțin gasteropodul *Viviparus* sp. și bivalvelor *Dreissena* sp. și *Pseudanodonta* sp. (fig. 3). Dimensiunile indivizilor de *Unio* se încadrează în categoria celor medii, dar sunt prezenți și indivizi de mici sau mari dimensiuni (fig. 4). Valorile înălțimii cochiliei celor 94 indivizi de *Unio pictorum* se eșalonează între 22,4 și 43,4 mm (media 33,67), a celor 592 de indivizi de *Unio tumidus* între 21,1 și 44,2 mm (media 34,23), iar a celor 29 indivizi de *Unio crassus* între 20,6 și 36 mm (media 30,48). Aceste date se încadrează în limitele înregistrate pentru nivelul Gumelnița.

Pești. În această campanie, în eșantionul prelevat direct, au fost identificate 40 resturi ce au aparținut peștilor (fig. 3). Acestea sunt în general oase robuste care se păstrează mai bine în timp

și care pot fi colectate cu ușurință direct (cleitrum, prima radie de la înțotoare, opercularul, vertebre). Speciile identificate sunt comune în apele dulci: știucă, crap și somn. Somnul domină ca număr de resturi (32,5 %), fiind urmat de crap (22,5 %) și știucă (5 %). Dimensiunile reconstituite sunt medii și mari. Pentru crap (*Cyprinus carpio*) s-au reconstituit dimensiunile pentru 3 indivizi cu taliile de 281 mm lungime totală - Lt (0,34 kg), 448 mm Lt (1,36 kg) și 1034 mm Lt (16,2 kg). Somnul (*Silurus glanis*) este prezent cu 8 indivizi. Unul este de talie foarte mică 227 mm Lt (71 g), patru de talii medii 784 – 1065 mm Lt (3 – 7,8 kg) și 3 de talii mari 1422 – 1611 mm Lt (18,7 – 27,4 kg). Știuca este prezentă cu resturi de la un individ de 731 mm Lt (3 kg).

Aves. Păsările sunt prezente doar cu un fragment neidentificabil.

11. Bucșani

com. Bucșani, jud. Giurgiu

Punct: microzona Bucșani

Cod RAN: 101387.04, 101387.11, 101387.13

Cătălin Bem (MNIR) – responsabil științific,
Andrei Asăndulesei (UAIC), Adrian Bălășescu (MNIR), Irina Ene (MNIR), Constantin Haită (MNIR), Cătălin Nicolae (IAB), Sorin Oanță-Marghitu (MNIR)

Pentru că, de ani buni, se perpetuează o stare de fapte care nu este conformă cu realitatea din teren, apelăm la o introducere mai amplă menită la a clarifica suplimentar situația arheologică din spațiul Bucșanilor de Giurgiu.

Preambul. Microzona Bucșani

Microzona Bucșani, definită ca atare în urma cercetărilor de teren, mai cu seamă din perioada 1998–2004, este amplasată pe cursul mijlociu al Neajlovului, în zona de nord-vest a județului Giurgiu, în sudul teritoriului actual românesc (Marinescu-Bîlcu et al. 1998; Bem 2001; Bem et al. 2002; Bem 2003; Bem 2007). Sintagma în sine – *Microzona Bucșani* – face referire la un cumul de date care au legătură numai cu locuirea eneolitică, Gumelnița.

Începuturile cercetărilor arheologice în acest spațiu coincid cu necesitatea locală a ridicării unui pod peste râu, în dreptul localității Bucșani, și a construirii drumului de legătură între DN 61 (Giurgiu-Găești) și DJ 412C. Necunoașterea realităților arheologice din zonă a determinat ca proiectul de infrastructură să includă aproximativ jumătate din suprafața unui *tell* gumelnițean, acum cunoscut sub denumirea de Bucșani (*La*) *Pod* și fiind identificat prin codul RAN 101387.01 și cuprins în Lista Monumentelor Istorice – Gr-I-s-B-14766.

Este semnificativ faptul că până în anul 1997, atunci când constructorul a încercat să includă *tell*-ul prin nivelare în terasa viitorului drum, nu era cunoscută nici o stațiune arheologică în zonă. O singulară descoperire monetară era menționată pe teritoriul satului Vadu Lat (com. Bucșani), iar în terasa superioară stânga a Neajlovului, în dreptul cartierului Satu Nou din Bucșani, la baza *Dealului Nanc(i)u(lui)*, fusese descoperită o defensă de mamut (Păunescu 2000, p. 246 și urm.).

Cercetările cartografice și cele de teren, dublate uneori de săpături arheologice, au condus, în scurt timp de la debutul cercetărilor în zonă (1998), la identificarea și definirea a numeroase stațiuni.

Segmentului crono-cultural eneolitic îi aparțin cel puțin trei *tell*-uri – Bucșani *Pod*, Bucșani *Pădure-tell*, Bucșani/*Dealul* *La*

Zgârci –, eventual cu o extensie nordică (*tell*-ul de la Mârșa *Pădurea Neagră*), toate amplasate pe grinduri din lunca Neajlovului și în zone în care există terasă joasă a râului sau prelungiri joase ale teraselor înalte. Toate *tell*-urile au în vecinătate stațiuni unistratificate Gumelnița, al căror amplasament acoperă toate unitățile geomorfologice ale zonei, de la terasa înaltă până la grindurile din luncă (fig. 1). Pe baza tuturor caracteristicilor decelate am definit aria de *subzistență imediată* a *tell*-urilor microzonei (Bem et al. 2016a; Bem et al. 2016b).

Nu intrăm aici în detalii, ele fiind parte a primului volum din seria *Cercetări Arheologice* în *Microzona Bucșani* (în pregătire).

Ansamblul de situri Bucșani Pădure.

Un istoric al cercetărilor.

În anul 1998 descopeream primul element al acestui ansamblu – un *tell* Gumelnița, amplasat în lunca Neajlovului, pe malul său drept, la cca 850 m nord-vest de școala din sat. Primea în anii următori codul RAN 101387.02, sub toponimul Pădure. Ulterior, în jurul său, dar și în imediata proximitate, pe terasa inferioară a Neajlovului – element geomorfologic rar pe cursul mijlociu al râului – am identificat numeroase spații locuite în diferite perioade și epoci istorice. Până la un moment dat, toate aceste spații au fost denumite după numele proprietarului sau a celei mai importante clădiri din zonă (*La Cimitir*, *La Biserică*, *La Dispensar*, *La Lăptărie*, *La Școală*, *La Dolot*, *La Piscină*, *La Pădure*, *Pădure 2*, *La Buric*, *La Cuptor*, *Izvor și Izvor 2*, *Pepinieră și Pepinieră 2*). Așadar, fiecare dintre aceste toponime indica, la un moment dat, descoperirea la suprafața solului de resturi antropice. Înmulțirea descoperirilor, practic pe toate proprietățile pe care am avut permisiunea să le investigăm, și stratigrafia verticală în unele cazuri, au făcut ca aceste toponime să nu mai corepundă unei realități efective – întreaga terasă inferioară stânga a Neajlovului, în dreptul satului Bucșani, și porțiuni din malul drept al râului, în luncă, fiind unul și același ansamblu de locuiri succesive într-un spațiu excepțional de bine delimitat geomorfologic și topografic (Bem 2007). Despre caducitatea toponimică câteva exemple sunt grăitoare.

a. punctul *La Școală* indica descoperiri de factură Latène, așa cum, în imediata vecinătate, sudică, acestea erau marcate de punctul *La Lăptărie* (distanța dintre cele două clădiri este de numai 120 m). În același timp, descoperirile ulterioare din punctul *La Școală*, aparținând epocii bronzului, erau marcate și de descoperirile similare din zonele *Buric 2* și *Buric 3* (reprezentate de două proprietăți private distincte, dar apropiate), aflate, de această dată, spre nord.

b. în aceeași măsură, descoperirile Boian-Giulești din punctul *La Piscină* marceau o unică locuire neolitică, împreună cu cele din punctul *Pădure 2* și *La Dolot*. Mai mult, descoperirile Latène din punctul *Pădure 2* nu pot fi decât corespondentul aceleiași locuiri ca cea din punctul de *La Școală* (aflat la numai 250 m distanță), pentru ca descoperirile din perioadă medievală – și ne referim aici la locuirea efectivă din sec. XVI-XVII, inclusiv din lunca Neajlovului – să fie identificate în toate aceste zone amintite, inclusiv pe *tell*-ul gumelnițean de *la Pădure*, distrus în bună parte de intervențiile medievale.

c. de asemenea, locuirea din epoca bronzului din punctul *Pepinieră 2* nu poate fi decât aceeași cu cea de la *Pepinieră*, despărțite de actualul curs al Neajlovului (care, ca orice râu migrator, și-a schimbat deseori albia), dar și cu cea din zona *Izvor I și Izvor II*, așa cum materialele Boian-Giulești din zona *Pepinieră 2* sunt de pus în legătură cu cele de pe proprietatea Rădulescu (aflată la mai puțin de 100 m est).

d. necropolei medievale din punctul *La Școală* (sf. sec. XIII-XV) îi corespunde descoperirea de materiale arheologice

contemporane în zona *Izvor I*, între cele două, fără îndoială, desfășurându-se, pe o distanță de cca 650 m, satul medieval, suprapus, dar fiind depășit spațial, de descoperirile din sec. XVI-XVII, așa cum aminteam mai sus.

Așadar, situația generală istorică, geomorfologică și topografică ne-a determinat să includem toate aceste spații într-un întreg, definind astfel un ansamblu. Întreaga terasă inferioară stânga a Neajlovului (în fapt, terasa construită de râu), ca și porțiuni din lunca sa și un fragment al terasei înalte sunt locuite. Suprafețele locuite, începând din perioada Boian-Giulești și continuând, mai mult sau mai puțin, până în contemporaneitate, nu sunt disjuncte. Se suprapun, se întrepătrund, indicând, fără îndoială, că întregul spațiu a fost permanent și integral locuit sau cel puțin strict controlat de diferitele comunități în parte. Fiecare perioadă are sau pare să aibă concentrări periodice, care, însă, nu afectează întregul. Există concentrări de materiale ceramice tipic gumelnițene, dar, în plus, de exemplu, în funcție de ceea ce este vizibil la suprafața solului sau ni s-a relevat în urma sondajelor, putem presupune că existau anumite concentrări de locuire din epoca bronzului, dar ceramica din această perioadă se întâlnește pe întreaga suprafață a terasei inferioare. Aceeași situație, dar la o mai mare scară, se întâlnește pentru perioada medievală, așa cum menționam.

Întreaga zonă de interes a beneficiat de-a lungul timpului atât de amintitele periegeze, cât și de cercetări sistematice, preventive, sondaje și carotaje, precum și de investigații aerofotogrametrice și magnetometrice.

Detaliind într-un repertoriu publicat (Bem 2007) această stare de fapte, propuneam atunci și acordarea unor noi coduri RAN. Cel existent – 101387.02 – extins la întregul ansamblu, fiecare concentrare de locuire urmând (dacă era cazul) să fie numerotată în consecință, de maniera 101387.02.01, 101387.02.02 etc. Din păcate, codurile RAN acordate în perioada 2009–2011 au păstrat fragmentarea datorată proprietăților private contemporane și nu reflectă realitatea istorico-arheologică.

Astfel, codul RAN 101387.04 se referă numai la descoperirile Gumelnița din punctul *Pepinieră*, nu și la cele din epoca bronzului de acolo, care se întind pe o suprafață mult mai mare, acoperind și zonele *Pepinieră 2*, *Izvor I* și *Izvor II*, ultimele două având, totuși, un cod RAN – 101387.09.

În același fel, codul RAN 101387.12 se referă la zona curții școlii (*La Școală*) și numai pentru descoperirile Gumelnița și din epoca bronzului. Nu numai că aici există o stratigrafie orizontală și verticală excepțională – Gumelnița, Tei, Coslogeni, Latène (sec. V-III a. Chr., sec. I a. Chr.-I p. Chr.), sec. II-III p. Chr., sec. V-VI, sec. VIII, necropolă sec. XIII-XV, locuire sec. XVI-XVIII – dar locuirile (și necropola) nu se limitează la spațiul public, incluzând o multitudine de proprietăți private adiacente, așa cum menționam și mai sus. Mai mult, pentru locuirile din epoca bronzului, Latène și din perioada medievală există și un al doilea cod RAN – 101387.05 (pentru ceea ce inițial numeam zona *Pădure 2*).

De asemenea, codul RAN 101387.02 continuă să se refere la descoperirile Gumelnița din zona *Pădure*, dar nu și la cele medievale, din sec. XVI, de acolo, care corespund atât codului RAN 101387.05 (din zona *Pădure 2*), dar și codului RAN 101387.12 (din zona *La Școală*)... În acest moment, dată fiind evoluția cercetărilor din zonă, toate toponimele indicate mai sus nu mai sunt utilizabile.

Astfel, am definit ansamblul de situri numit după primul toponim și prima cercetare sistematică, Bucșani *Pădure*. Pe baza acestei situații de fapt am propus acordarea codului RAN 101387.02 ansamblului de situri care acoperă întreaga terasă inferioară a Neajlovului și porțiuni din lunca sa, delimitată excepțional din punct de vedere geomorfologic și topografic. În

consecință, celelalte coduri RAN care sunt incluse în ansamblul de situri trebuie anulate, informațiile necesitând o aducere la zi (101387.04, 101387.05, 101387.9 și 101387.12).

De asemenea, avem în vedere propunerea de includere în Lista Monumentelor Istorice a acestui ansamblu de situri – ca grup coerent din punct de vedere istoric, formând o unitate bine delimitată topografic, ce constituie o mărturie cultural-istorică semnificativă din punct de vedere arheologic – sub un singur indicativ.

Componenta eneolitică, Gumelnița, a ansamblului Bucșani *Pădure* (fig. 2) face parte din Microzona Bucșani.

Cercetările din campania 2016

S-au subsumat, firesc, obiectivelor asumate și s-au referit la cercetări de teren propriu-zise, măsurători magnetometrice, analize aerofotogrametrice, prelevări de probe radiocarbon, prelucrarea unor categorii de materiale arheologice.

Sondajul din zona *Pădure-Pepinieră* (fig. 2a) a fost trasat și cercetat în spațiul atribuit anterior *tell*-ului de la Bucșani *Pepinieră* (Bem et al. 2002, p.140; Bem 2006). Informațiile obținute contrazic mai vechile aserțiuni – deși o movilă se individualizează, fără îndoială, în lunca Neajlovului (Bem et al. 2002, fig. 8), stratigrafia acesteia nu include nici o componentă antropică. Cu alte cuvinte, prezențele eneolitice și din epoca bronzului nu marchează existența unui *tell*, ci a unor așezări simple, în cazul celei de la Gumelnița, probabil, doar sezonieră. Succesiunea depunerilor este exclusiv naturală, caracteristică unui grind, materialele arheologice concentrându-se în nivelul actual al solului.

Sondajul din zona *Pădure-Pepinieră 2* (proprietatea Rădulescu) (fig. 2c) a fost trasat și cercetat în proximitatea limitei nordice a ansamblului Bucșani *Pădure*, în vederea obținerii de date suplimentare privind extensia maximă a locuirilor acestuia și măsura în care prezențe antropice eneolitice pot indica cel puțin o așezare temporară/sezonieră Gumelnița. Stratigrafia include un nivel de paleosol (dezvoltat pe loess-ul terasei) cu numeroși constituenți antropici, inclusiv fragmente de chirpici arși. Acest paleosol lipsește în sondajul din campania 2009, trasat și cercetat la numai 75 m est (Bem et al. 2010). Materialele arheologice confirmă și completează datele obținute anterior – extremitatea nordică a ansamblului de situri a fost locuită de comunități Boian-Giulești, din epoca bronzului, dar și din sec. III-IV și XV-XVI. Același tip de stratigrafie, aceleași prezențe antropice (cărora li se adaugă, în premieră pentru întreaga zonă, cele din sec. X), relevate prin aceleași categorii de materiale arheologice, au fost identificate și prin carotele realizate în spațiul estic al ansamblului de situri – Bucșani *Pădure-Dolot/Zgârci 2* (fig. 2h). În ambele cazuri, lipsa complexelor, materialul difuz și existența minimă a chirpicilor arși pot confirma că limitele ansamblului de stațiuni trec prin imediata lor apropiere.

Ceea ce identificăm prin toponimul Bucșani *Pădure-Pepinieră 2* (*La Pitica*) este o zonă restrânsă din ansamblul de situri, amplasată la 410 m nord-nord-est de *tell*-ul Bucșani *Pădure*, sondajul din zona *Pădure-Pepinieră 2* (proprietatea Rădulescu) aflându-se la 130 nord-est de limitele sale (fig. 2b). Toponimul în sine reprezintă un simplu cod și se referă la componenta eneolitică; locuirile Boian-Giulești, din epoca bronzului, dar și cele din sec. III-IV și XV-XVI sunt aceleași cu cele din zona *Pădure-Pepinieră 2* (proprietatea Rădulescu) și *Pădure-Izvor*. Încă din 2007 menționam aparența unei movile antropice, deși materialele arheologice Gumelnița erau incerte (Bem 2007, p. 14). Poziția atipică pentru un *tell* – pe terasa inferioară a Neajlovului, dar și, mai cu seamă, vecinătatea imediată a stațiunii pluristratificate de la *Pădure-tell*, ne-au impus prioritatea cercetării sale. Din păcate, analizele aerofotogrametrice nu au adus un plus de informație

concret. În plus, datorită unor elemente de natură birocratică (?) a trebuit să inversăm ordinea a două etape ale cercetării. Astfel, am fost nevoiți să realizăm măsurătorile magnetometrice după aplicarea metodelor intruzive de cercetare.

Cele 13 carote sedimentologice și sondajul trasat în funcție de acestea și cercetat, în consecință, în zona de maximă amplitudine stratigrafică (fig. 3), au relevat aceeași succesiune depozițională – singurul nivel antropic, depozitarul elementelor eneolitice și având o grosime care variază între 10 cm (în spațiul vestic, de margine) și 45 cm (în zona sondajului, central), suprapune un nivel de paleosol care integrează constituenți antropici și este suprapus de nivelul solului actual. Exceptând această din urmă unitate stratigrafică – care conține și fragmente ceramice din epoca bronzului, ansamblul ceramic este extrem de unitar în nivelul antropic și cel de paleosol. Toate formele aparțin fondului Gumelnița iar *fabric*-ul este similar celui din nivelurile superioare (B₁) ale *tell*-urilor din *microzonă*. Raritatea decorului este, în același mod, similar. Fără a detalia aici, puținele elemente de decor își au legături cu exemplele cele mai rare din amintitele niveluri superioare (de ex., Bem 2002, pl. VIII/1, 5–6; IX/5–6) și din mediul sălcuțean târziu (Berciu 1961; Nica et al. 1995), precum și cu descoperiri ulterioare de tip Brătești (Tudor 1977). În plus, materialul petrografic alogen (roci vulcanice, calcare) descoperit în cuprinsul așezării de la Bucșani *Pădure-Pepinieră 2 (La Pitica)* își găsește corespondențe în nivelurile Gumelnița B₁ din *microzonă*. Mai mult, este evidentă aceeași manieră de confecționare a rășnițelor – cioplirea marginilor, abraziunea lor, amenajarea suprafețelor de utilizare.

În schimb, spectrul faunistic – dominat autoritar de vita domestică, chiar dacă eșantionul este redus, se apropie de acela prezent în așezări de la începutul epocii bronzului.

Pe de altă parte, harta magnetometrică, pe lângă anomalii interpretabile ca resturi de construcții puternic incendiate și gropi ale căror diametre rar depășesc 2 m, a impus atenției un șanț care înconjoară ferm, pe un contur cvasicircular, așezarea. Caracteristicile acestui element de delimitare sunt similare celor ale celorlalte din mediul Gumelnița – larg (7 – 12 m), puțin adânc și lăsat deschis (intensitatea semnalului de ~ 2 nT), suprafața înscrisă (cca 70 m diametru).

Câteva concluzii

Amplasamentul topografic, caracteristicile *tell*-urilor și ale așezărilor simple din *microzona Bucșani* și coloanele stratigrafice consistente exclud inserarea crono-culturală a stațiunii de la *Pădure-Pepinieră 2 (La Pitica)* în segmentul secular Gumelnița din zonă.

Suma caracteristicilor indică o apropiere mai mare de manifestările Gumelnița B₁ decât de cele, oricum *post-gumelnițene*, Brătești.

Scanarea magnetometrică a evidențiat o apropiere de zestre simbolică a comunităților Gumelnița.

Spectrul faunistic diferă flagrant față de cel clasic Gumelnița.

Foarte probabil, este una dintre așezările postulatei faze Gumelnița B₂, fără îndoială, cronologic și cultural, amplasată între locuirile Gumelnița B₁ din luncile râurilor interioare ale Munteniei și aspectul Brătești. Datările radiocarbon vor putea oferi și certitudini de natură cronologică.

În situația confirmării acestor concluzii, stațiunea este unică și poate deveni, din acest motiv, cea mai importantă din *microzona Bucșani*.

Bibliografie

Bem, C. (2001), *Considerații generale asupra cercetărilor arheologice pluridisciplinare de pe Valea Neajlovului*, Oberländer-Târnoveanu, I., Borș, C. (eds.), O civilizație necunoscută: Gumelnița, CD-ROM, București, Cimec.

Bem, C. (2003), Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu, cod sit: 101387.01, M.-V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu, C. Bem, P. Jercan, I. Nicolae (eds.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2003*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronica-CA2004/cd/index.htm>.

Bem, C. (2006), Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu, Punct: La Pod, cod sit: 101387.01, M.-V. Angelescu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2005*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronica-CA2006/cd/index.htm>.

Bem, C. (ed.) (2007a), *Repertoriul Microzonei Bucșani*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 87 p.

Bem, C., Asăndulesei, A., Nicolae, C. (2010) Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu, Punct: Pod, Pădure, cod sit: 101387.01–02, M.-V. Angelescu, C. Bem, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2009*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronica-CA2010/cd/index.htm>.

Bem, C., Popa, T., Parnic, V., Bem, C., Garvăn, D., Bărbulescu, D., Gălușcă, I. (2002), Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucșani, *Studii de Preistorie 1* (2001), București, p. 131–145.

Bem, C., Haită, C., Asăndulesei, A., Paraschiv-Grigore, E. (2016a), A Predictive model regarding the positioning of the *tells* along the valleys of the inner rivers from Muntenia – Argeș river basins (Romania), *The archaeology of wetlands, the landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory. International Conference*, National Museum of Romania History, 15–16 June 2016, Bucharest.

Bem, C., Haită, C., Asăndulesei, A., Paraschiv-Grigore, E. (2016b), O propunere pentru un model predictive privind amplasamentul *tell*-urilor din văile râurilor interioare ale Munteniei – bazinul Argeșului (România). Mai mult un stadiu al cercetărilor, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos. Orient și Occident*, Ediția a XVI-a, Muzeul Dunării de Jos, 28–29 septembrie 2016, Călărași.

Berciu, D. (1961), *Contribuții la problemele neolitice-lui în România în lumina noilor cercetări*, Ed. Academiei, București, 593 p.

Marinescu-Bîlcu, S., Andreescu, R., Bem, C., Popa, T., Tănase, M. (1998), *Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998*, în *Buletinul Muzeului Județean „Teohari Antonescu”* 2–4, Giurgiu, p. 93–114.

Nica, M., Schuster, C., Zorzolui, T. (1995), Cercetări arheologice în *tell*-ul gumelnițeano-sălcuțean de la Drăgănești-Olt, punctul „Corboaița” – campaniile din anii 1993–1994, *Cercetări arheologice în aria nord tracă*, București, p. 9–45.

Păunescu, Al. (2000), *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul cuprins între Carpați și Dunăre: studiu monografic*, Ed. AGIR, București, p. 492.

Tudor, E. (1977), Un aspect cultural post gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (săpăturile de la Brătești „Coasta bisericii”, jud. Dîmbovița), *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 28, 1, București, p. 37–54.

12. Budureasca

com. Vadu Săpat, jud. Prahova

Punct: Budureasca 4 „Puțul Tătarului”

Cod sit: 133321.08

Autorizația nr. 46/2016

Colectiv: Alexandru Niculescu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București) – responsabil, Bogdan Ciupercă, Alin Anton (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești) Andrei Măgureanu, (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București).

Obiectivele campaniilor desfășurate în anii 2015 și 2016 de la Budureasca 4 „Puțul Tătarului” au fost continuarea cercetărilor în sectorul sudic al sitului Budureasca 4 Puțul Tătarului și obținerea de informații cu privire la contemporaneitatea locuirii în cele două sectoare ale sitului, precum și verificarea stratigrafiei sitului realizată în urma săpăturilor mai vechi, de dinainte de anul 1989.

Astfel, în anul 2015 au continuat cercetările în secțiunea S VII, care în prezent are o lungime de 46 m și o lățime de 2 m, secțiunea S VIII, aflată la nord de S VII, având dimensiunile de 36 x 2,5 m. În acest an a fost prelungită spre vest cu 16 m secțiunea S VI, aflată la sud de S VII. În anul 2016 au continuat cercetările în secțiunea S VII, care în prezent are o lungime de 46 m și o lățime de 2 m, secțiunea S VIII, aflată la nord de S VII, având dimensiunile de 46 x 2,5 m. Secțiunea S VI, aflată la sud de S VII, a fost prelungită spre vest cu 6 m, având în prezent dimensiunile de 58 x 2 m. La sud de S VI, între țărșii carourilor 31 și 43, a fost practicată caseta Cas 27, având dimensiunile de 12 x 3 m. Între Cas. 27 și S VI a fost lăsat un martor stratigrafic cu lățimea de 1 m, iar în partea de sud aceasta a fost extinsă până a intersectat latura nordică a secțiunii S V (săpături Victor Teodorescu).

În campania din anul 2016, în secțiunea S VI, între carourile 31-43, a fost identificată o suprafață cercetată anterior de Victor Teodorescu și care poate fi asimilată casetei Cas. 3 (dimensiuni 9 x 2 m), care pe un plan de situație este plasată la sud de S I, între cele două suprafețe existând un martor stratigrafic de 0,5 m. De asemenea, Cas. 27/2016 a intersectat latura nordică a secțiunii S V, oferind astfel posibilitatea de amplasare exactă a suprafețelor practicate pentru cercetarea sitului de la Budureasca 4 „Puțul Tătarului” și refacerea cât mai corectă a planului general.

Cercetările arheologice desfășurate la Budureasca au dus la descoperirea unor noi structuri de locuire aparținând secolelor V-VII p. Chr., s-au confirmat din punct de vedere stratigrafic informațiile din săpăturile mai vechi și au lărgit aria locuirii aparținând latenului getic din cadrul acestui sit. Numerotarea complexelor a fost realizată începând cu nr. 1 și indicativul de an, deoarece, până în acest moment, nu avem o evidență clară a tuturor complexelor cercetate ante 1989. În ceea ce privește numerotarea locuințelor aparținând secolelor V-VII p. Chr. pentru sectorul sudic al sitului, am continuat numerotarea lui Victor Teodorescu, care pe un plan de situație are marcate 25 de astfel de structuri. Pentru sectorul nordic am început o numerotare nouă, până în prezent fiind cercetate un număr de patru locuințe aparținând acestei perioade.

Complexe cercetate în anul 2015:

- Cpl 1/2015 a apărut în S VIII, carourile 31-35, la adâncimea de 1 – 1,14 m și se prezintă ca o structură aproximativ circulară alcătuită din pietre mari de râu, care intră în profilele de est, nord și sud ale secțiunii. La demontare, dintre pietre au

fost recuperate oase calcinate, cenușă și fragmente ceramice. Cel mai probabil este vorba de un complex funerar care aparține perioadei hallstattiene.

- Cpl 2/2015 a apărut în S VII, carourile 32-34, la adâncimea de 1 – 1,20 m și se prezintă ca o grupare de pietre de râu de mari dimensiuni care intră în profilul de nord al secțiunii. Complexul nu a avut nici un fel de inventar arheologic. La demontarea martorilor stratigrafici se vor observa integral limitele acestui complex.

- Cpl 3/2015 a apărut în S VII, carourile 30-31, la adâncimea de 1,08 m și se prezintă ca o grupare de pietre de râu care intră în profilele de nord și est ale secțiunii. Complexul nu a avut nici un fel de inventar arheologic. La demontarea martorilor stratigrafici se vor observa integral limitele acestui complex.

- Cpl 4/2015 a apărut în S VII, carourile 38-39, la adâncimea de 1,16 m și se prezintă ca o grupare de pietre de râu care intră în profilul de nord al secțiunii. Complexul nu a avut nici un fel de inventar arheologic. La demontarea martorilor stratigrafici se vor observa integral limitele acestui complex.

- Cpl 5/2015 a apărut în S VII, carourile 40-42, la adâncimea de 1,20-1,40 m și se prezintă ca o groapă circulară care intră în profilul de sud al secțiunii. În interiorul complexului se aflau grupate pietre de râu, iar inventarul este alcătuit din ceramică specifică latenului dacic.

- Cpl 6/2015 a apărut în S VII, carourile 42-45, la adâncimea de 1,40-1,36 m și se prezintă ca o platformă amenajată din pietre de râu de dimensiuni mici, care intră în profilele de nord și de sud ale secțiunii. De pe suprafața platformei au fost recuperate materiale ceramice specifice latenului dacic. Probabil este vorba de o locuință care urmează a fi cercetată în totalitate după demontarea martorilor stratigrafici.

- Cpl 7/2015 a apărut în S VIII, carourile 40-43, la adâncimea de 1,28 – 1,39 m și se prezintă ca o structură aproximativ circulară, având dispuse pe margini, cu scopul de a o delimita, pietre mari de râu, care intră în profilul de sud ale secțiunii. Complexul nu a avut nici un fel de inventar arheologic. La demontarea martorilor stratigrafici se vor observa integral limitele acestui complex.

- Cpl 8/2015 a apărut în S VIII, carourile 44-45, la adâncimea de 1,36 m, se prezintă ca o structură compactă de lipitură arsă, provenind de la pereții unei locuințe. Inventarul arheologic recuperat din zona acestui complex aparțin latenului dacic.

- Cpl 9/2015 a apărut în S VIII, carourile 44-45, la adâncimea de 1,58-1,86 m, se prezintă ca o grupare de pietre de mari dimensiuni, aranjate într-o groapă de formă circulară. La demontare, dintre pietre au fost recuperate oase calcinate, cenușă și fragmente ceramice. Cel mai probabil este vorba de un complex funerar care aparține perioadei hallstattiene.

Complexe cercetate în anul 2016:

- Cpl 1/2016 a apărut în S VII, carourile 41-43, la adâncimea de 1,51 m (pe profil observabil de la 1,16 m) și se prezintă ca o structură aproximativ semicirculară, care intră în profilul de nord al secțiunii. Umplutura avea culoare cenușie cu pigmentație puternică de cenușă și conținea pietre de râu de dimensiuni mici și medii. Materialul arheologic este foarte slab reprezentat și alcătuit din câteva fragmente ceramice.

- Cpl 2/2016 a apărut în S VII, carourile 37-38, la adâncimea de 1,47 m și se prezintă ca o grupare de pietre de râu de dimensiuni medii, dispuse circular, care intră în profilul de nord al secțiunii. Complexul nu a avut nici un fel de inventar arheologic. La demontarea martorilor stratigrafici se vor observa integral limitele acestui complex.

• Cpl 3/2016 a apărut în S VI, carourile 51–52, la adâncimea de 1,60 m și se prezintă ca o zonă foarte clar delimitată, de formă rectangulară, care intră în profilul de sud și vest al secțiunii. Umplutura este de culoare negricioasă cu puternică pigmentație de chirpic și lipitură de perete. Inventarul arheologic este alcătuit din fragmente ceramice și oase provenind de la animale. Forma rectangulară și pigmentația de chirpic a umpluturii sugerează existența unei locuințe, care, după materialul ceramic, aparține perioadei getice (sec. I a. Chr. – I p. Chr.). Cercetarea ei integrală va fi foarte dificilă datorită faptului că la 2 m de limita de vest a S VI se află o viroagă adâncă care delimitează platoul pe care se află situl Budureasca 4.

• Cpl 4/2016 a apărut în S VI, carourile 45–49, la adâncimea de 1,40 m și se prezintă ca o grupare de pietre de râu care intră în profilul de nord al secțiunii. Limitele complexului sunt greu definibile, se observă, în zona centrală unde pietrele sunt dispuse oarecum circular, o pigmentație de culoare cenușie a umpluturii. Inventarul arheologic este alcătuit din fragmente ceramice și oase provenind de la diverse animale. În partea de nord spre care se dezvoltă acest complex, între secțiunile S VI și S VII, în martorul stratigrafic se află S I (cercetări Victor Teodorescu) și urmează a se analiza arhiva păstrată pentru a identifica dacă complexul continuă și în zona aceea.

• Cpl 5/2016 a apărut în S VI, carourile 31–43, a fost identificată o suprafață cercetată anterior de Victor Teodorescu și care poate fi asimilată casetei Cas. 3 (dimensiuni 9 x 2 m), care pe un plan de situație este plasată la sud de S I, între cele două suprafețe existând un martor stratigrafic de 0,5 m.

• Cpl 6/2016 a apărut în caseta Cas. 27, caroul 43, la adâncimea de 1,40 m și se prezintă ca o groapă semicirculară care intră în profilul de vest al cas. 27. Umplutura este de culoare cenușie, prezintă o puternică pigmentație de arsură. Inventarul arheologic este alcătuit din fragmente ceramice specifice latenu-lui dacic și oase de animale.

• Cpl 7/2016 a apărut în caseta Cas. 27, carourile 38–41, la adâncimea de 1,45 m și se prezintă ca o zonă cu puternică pigmentație de chirpic, de formă oarecum rectangulară care continuă (continua) și în S V (cercetări Victor Teodorescu). Aproximativ în zona centrală a complexului, la limită cu S V, se observă existența unui cuptor cotlonit în calup de lut cruțat. Inventarul arheologic este alcătuit din fragmente ceramice și oase provenind de la animale. Dată probabilă: sec. V.

• Cpl 8/2016 a apărut în caseta Cas. 27, carourile 38–41, la adâncimea de 1,50 m, intră în profilul de nord al casetei (spre martorul stratigrafic dintre Cas. 27 și S VI și spre Cas. 3, cercetări Victor Teodorescu), se prezintă ca o structură compactă de lipitură arsă, provenind de la pereții unei locuințe. Inventarul arheologic recuperat din zona acestui complex aparține latenu-lui dacic.

• Cpl 9/2016 a apărut în caseta Cas. 27, carourile 32–36, la adâncimea de 1,48 m, și este o locuință adâncită, de formă rectangulară, dimensiuni 4,5 x 4,8 m. În colțul de nord se observă instalația de foc amenajată din pietre de râu. Colțul de sud și parțial laturile de sud - vest și sud - est se aflau în secțiunea S V (cercetări Victor Teodorescu). Inventarul arheologic este alcătuit din fragmente ceramice specifice sec. V-VII p. Chr.

În paralel cu cercetarea arheologică s-a lucrat și la reorganizarea depozitului arheologic aflat la baza șantierului. Astfel, s-a continuat schimbarea ambalajelor (cutii și pungii) în care sunt păstrate materialele arheologice rezultate în urma cercetărilor arheologice efectuate în valea Budureasca în decursul celor aproape 50 de ani (cercetări sistematice și periegeze). Odată cu această operațiune de schimbare în noile cutii din lemn, se întocmește câte o fișă de evidență primară a materialului arheologic pentru

fiecare cutie, ca prim pas în vederea realizării unei evidențe computerizate a materialului arheologic de la Budureasca. Pentru fiecare pungă se menționează proveniența materialului, fie după marcajul fragmentelor ceramice, fie după marcajul existent pe pungii sau bilete, păstrându-se și aceste însemne în noua pungă.

Bibliografie:

Victor Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cândești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei*, SCIV, 15, 1964, 4, p. 485–503

Victor Teodorescu, *O nouă cultură arheologică recent precizată în țara noastră: cultura Ipotești-Cândești (sec. V-VII e.n.)*, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964, vol.2, București, 1971, p. 104–130

Victor Teodorescu, *Centre meșteșugărești din secolele V/VI-VII*, București, 9, 1972, p. 73–97

Victor Teodorescu, Vasile I. Dupoi, Marinela Peneș, Dan Lichiardopol, Gheorghe Panait, *Stațiunea arheologică de la Budureasca, jud. Prahova (complexele daco-romane și străromânești)*, MCA, 1993, p. 365–388

Andrei Măgureanu, *O aplica avară descoperită la Budureasca (județul Prahova)*, Argesis, XIV, 2005; p. 189–202

Andrei Măgureanu, Bogdan Ciupercă; *The 6th-8th Centuries metalurgical activity from Budureasca Valley. The Moulds.*, Acta Musei Napocensis, 2007, p. 291–318;

Victor Teodorescu, *Studii și cercetări arheologice în Muntenia*, Ploiești, 2009

Bogdan Ciupercă, Andrei Măgureanu, *Unele observații asupra problemei tiparelor din secolele V-VII descoperite în spațiul extra-carpatic*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 1, 2009, p. 149–158

Bogdan Ciupercă, Câteva puncte de vedere privind activitățile meșteșugărești și spațiile de „producție” între Carpați și Dunăre în secolele VIII-X, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 3, 2011, p. 223–232

Andrei Opaț, Două amfore de la Budureasca și Cireșanu, *Arheologia Mileniului I p. Chr. Interferențe culturale la Dunărea de Jos*, București, 2011, p. 103–118

Andrei Măgureanu, *Considerații privind o piesă de bronz descoperită la Budureasca*, SCIVA, 3–4, 2012, p. 313–320

Bogdan Ciupercă, *Observații asupra unor topoare de luptă din colecțiile Muzeului Județean de istorie și Arheologie Prahova*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 6, 2014, p. 143–150.

13. Capidava

com. Topalu, jud. Constanța

Punct: „Cetate” - Capidava

Cod RAN: 63063.01; 63063.10

Cod LMI: CT-I-s-A-02600

Autorizație nr. 125/22.06.2016

Colectiv: Conf.dr. Ioan C. Opriș (coordonator științific, FI-UB), dr. Al. Rațiu (MNIR), drd. Mihai Duca (FI-UB) - (sectorul VII intra muros); dr. Cătălin Ionuț Dobrinescu (MINAC – responsabil sector), prof.dr. Zeno Pinter, dr. Claudia Urduzia (ULBS, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu) – sectorul X extra muros.

Din motive independente de intențiile coordonatorului șantierului sau ale membrilor colectivului de cercetare, suma de 25.000 RON alocată pentru cercetarea arheologică sistematică în campania 2016 de către Ministerul Culturii prin Comisia Națională de Arheologie nu a fost consumată nici pentru cercetare arheologică propriu-zisă și nici pentru alte cheltuieli eligibile conexe cercetării arheologice (prospecțiuni și analize diverse, conservare primară etc.). Situația nu are precedent în istoricul alocării fondurilor de cercetare ale MC la Capidava și nici pentru vreunul dintre șantierele arheologice unde MINAC deține calitatea de organizator. Coordonatorul științific al sitului a solicitat oficial MC finanțarea respectivei campanii arheologice prin MINAC – instituție organizatoare, care a semnat contractul de finanțare nr. 5/02.09.2016, dar fără a-l mai pune apoi în practică.

Ca atare, singurele cercetări arheologice desfășurate la Capidava în 2016 au fost cele finanțate de către MNIR – instituție parteneră în cadrul proiectului de cercetare al sitului (sectorul VII *intra muros*), respectiv în sectorul X *extra muros* (necropola medio-bizantină), unde cercetarea se desfășoară sub coordonarea dr. Cătălin Dobrinescu (MINAC) și cu participarea directă a Universității „Lucian Blaga” – Sibiu/ Muzeului Național Brukenthal – Sibiu. Aici, ca și în sectorul VII, au participat la săpătura propriu-zisă studenți, masteranzi, doctoranzi, de la Universitatea „Lucian Blaga”, respectiv de la Universitatea din București – Facultatea de Istorie, în stagii de practică arheologică susținute de către respectivele instituții de învățământ superior.

Capidava – Sectorul VII *intra muros*

COD SIT: 63063.01

COLECTIV: dr. Alexandru Rațiu (Muzeul Național de Istorie a României), conf. univ. dr. Ioan Carol Opriș (Universitatea București – Facultatea de Istorie), drd. Mihai Duca (Universitatea din București – Facultatea de Istorie), masteranzi și studenți ai Universității din București, voluntari.

Suprafața cercetată: Cercetarea sistematică din campania 2016 a continuat cercetările anterioare, demarate în 2013–2014, asupra unui edificiu cunoscut în literatura de specialitate sub numele de „*principia* romană târzie”, dotat cu absidă pe latura scurtă de SE și afectat pe jumătatea dinspre Dunăre de nivelurile medio-bizantine de locuire în bordeie.

Obiectiv/rezultatul cercetărilor arheologice din campania 2016:

Introducere. În cadrul campaniei din 2016 de la Capidava în sectorul VII (fig. 1, 6), cercetat sub coordonarea echipei MNIR, s-a continuat săpătura la obiectivul redenumit de noi „Edificiul cu absidă”, cunoscut în literatura de specialitate a sitului Capidava și sub numele de „*principia* târzie”⁷. Cu excepția bisericii paleocreștine din sec. VI p. Chr., situată în colțul de nord al cetății, acest edificiu este singurul dotat cu absidă, cel puțin până în prezent. Cercetarea arheologică a ansamblului arhitectural a reînceput în anul 2013 și a fost proiectată, conform unui plan multianual, implicând o săpătură în suprafață (cu carouri de 4 x 4 m, fără

martori). Clădirea a fost împărțită prin mijloace topografice, mai întâi în 20, iar apoi în 28 de astfel de carouri (fig. 2), cercetarea lor urmând a fi făcută într-o ordine prestabilită, în așa fel încât să permită înregistrarea exhaustivă a informației stratigrafice.

Echipei MNIR, instituția care are în responsabilitate prin protocol cercetările din sectorul VII *intra muros* de la Capidava, i s-a alăturat o echipă de 11 studenți ai Universității București – Facultatea de Istorie, îndrumată de conf.dr. Ioan Carol Opriș, coordonatorul general al sitului de la Capidava.

Metodologie. Începerea propriu-zisă a săpăturilor a fost precedată de o curățare temeinică a săpăturii din anii trecuți, cât și a zonei ce urma a fi cercetată (fig. 2–3). După faza de pregătire a terenului a început cercetarea arheologică, echipa consistând din 7–8 muncitori zilieri, 11 studenți și trei arheologi. Zonele destinate cercetării au fost împărțite în 9 suprafețe egale de 4 x 4 m (fig. 3–5). Suprafața totală cercetată este de 144 mp, cu o adâncime medie de cca 1,2 m.

Zidurile existente sau descoperite în cadrul acestei săpături au fost numerotate în ordinea descoperirii, astfel: Z1–Z3 erau zidurile vizibile la suprafață înainte de începerea săpăturii în anul 2013, Z4–Z8 reprezintă ziduri și pereți despărțitori descoperiți în campaniile 2013 – 2015, iar Z9–Z17 ziduri descoperite în campania 2016. Absida clădirii este numerotată A1, iar pilonii de susținere ai acoperișului pentru una dintre fazele inițiale ale clădirii au primit numerotarea P1–P4.

Metodele de înregistrare a rezultatelor săpăturii au fost cele uzuale: desene de săpătură scara 1:20 cm, fotografii digitale, caiet de săpătură și de pachete. La finalul săpăturii s-a făcut și o ridicare topografică cu ajutorul unei drone de tip hexacopter, ocazie cu care s-a făcut și modelul 3D al monumentului și al săpăturii. Înregistrarea stratigrafiei verticale s-a realizat contextual (v. *infra*).

Stratigrafia generală a săpăturii

Contextul nr. 1 - nivelul vegetal actual, de culoare brun cenușiu închis (negru), cu grad de compactare scăzut, frecvente rădăcini și urme de rădăcini, permeabil, cu foarte puține materiale contemporane remaniate, rar și materiale arheologice, în special fragmente tegulare; are o grosime de cca 0,10 – 0,15 m.

Contextul nr. 2 - nivel antropic, sediment de culoare cenușiu închis, omogen, grad de compactare foarte scăzut, conține fragmente ceramice de mici dimensiuni, oase animaliere, fragmente rulate de țigle și cărămizi și pietre nefasonate de mari dimensiuni. Acest context reprezintă nivelul de bordeie medio-bizantine de secole IX–XI p. Chr.; are o grosime maximă de 0,30 m.

Contextul nr. 3 - nivel antropic, sediment de culoare brun-închis, structură granulară, relativ eterogenă, ce reprezintă nivelul de locuire de sfârșit de secol VI p. Chr., ultimul al cetății în integralitatea sa. Conține artefacte din ceramică, fier, bronz sau os, fragmente de țigle romane, fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca 0,20–0,30 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos de o podea lutuită, de culoare galben-deschis, compactă, cu o grosime de cca 0,15 m. Nivelul este incendiat.

Contextul nr. 4 - nivel antropic, sediment de culoare brun-gălbui, structură granulară, relativ eterogenă, constituind nivelul de locuire de secol V p. Chr. Conține artefacte din ceramică, fier, bronz sau os, fragmente de țigle romane, fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca 0,15–0,20 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos de o podea lutuită, de culoare galben-deschis, compactă, cu o grosime de cca 0,10 – 0,15 m.

Contextul nr. 5 - nivel antropic, sediment de culoare brună, structură granulară, relativ eterogenă, constituind nivelul de locuire de secol IV p. Chr. Conține artefacte din ceramică și fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca 0,15 m. Contextul

7 Fără a fi făcut vreodată subiectul direct al vreunei publicații științifice, edificiul era deja marcat în planurile din monografia Capidavei, la Gr. Florescu, Radu Florescu, Petre Diaconu, *Capidava I. Monografie arheologică*, 1958, pl. I-II. La fel, el apare în documentația fotografică însoțitoare, la momentul cercetării nivelurilor de bordeie medio-bizantine din sectorul VII (campania 1957): vezi Gr. Florescu, R. Florescu (Fl. Anastasiu, D. Vâlceanu, T. Mateescu, Dinu Teodorescu, P. Munteanu), *Săpăturile arheologice de la Capidava*, MCA, 6, 1959, p. 617–627. Ulterior, unele considerații asupra jumătății cunoscute până la începerea cercetărilor din 2013 pot fi aflate la R. Florescu, *Date noi cu privire la cronologia Capidavei romane târzii*, Pontica, p. 361–372 (în special p. 368–370).

este mărginit la limita sa de jos de o podea din cărămizi prinse în mortar pe o substrucție din lut bătătorit.

Descrierea unităților de săpătură din cadrul campaniei 2016 (fig. 3)

În campaniile anterioare (2013 – 2015) au fost cercetate cinci dintre suprafețele propuse, denumite convențional S1–S5, în fiecare dintre acestea atingându-se nivelul de sfârșit de secol IV p. Chr., corespunzător *Contextului nr. 5*. În campania 2016 s-au cercetat alte nouă astfel de suprafețe, numerotate în continuare S6–S14, iar în adâncime s-a convenit în cadrul echipei de cercetare atingerea și cercetarea până la nivelul *Contextului nr. 4*. Suprafețele au fost săpate succesiv înregistrându-se, atât foto, cât și grafic, secvențele stratigrafice de pe pofilele care ulterior au fost demontate.

Suprafața S6 – este dispusă la est de S5 pe latura de est a clădirii cu absidă. Contextele descoperite aici sunt aceleași patru contexte arheologice descoperite în suprafețele precedente (în afară de contextul nr. 5). Nivelul medieval este reprezentat prin urmele unui bordei medio-bizantin, datat și încadrat cronologic cu descoperiri de ceramică aferentă epocii respective. Cele două contexte romano-bizantine sunt reprezentate prin două podele succesive, fiecare cu propriul strat de locuire, cel de secol VI fiind incendiat. S-a mai descoperit și un zid, respectiv perete de compartimentare (Z9), din piatră cu pământ, ridicat de pe podeaua de secol V p. Chr.

Suprafața S7 – deschisă în continuarea spre sud-est a lui S6, cuprinde colțul de est al edificiului. Situația stratigrafică este identică cu cea din S6.

Suprafața S8 – deschisă paralel cu cele precedente la sud cu patru metri de S6, situată la est de S9 și la vest de S12. Este mărginită la vest de zidul Z3. Parțial cercetată în anii 1958–1959 când s-au săpat bordeiele medio-bizantine.

Suprafața S9 – situată la vest de S8 și la est de S10, este mărginită la est de Z3. Parțial cercetată în anii 1958 – 1959 când s-au săpat bordeiele medio-bizantine. În jumătatea de vest a suprafeței s-a descoperit pilonul P3, căruia probabil în secolul V p. Chr. i s-a adosat un perete despărțitor realizat din piatră cu pământ (Z12).

Suprafața S10 – situată la vest de S9 și la est de S2, are o stratigrafie perturbată puternic de săpăturile din anii 1950. În partea sa nord-vestică s-au descoperit două ziduri (Z14 și Z15) care se unesc în unghi drept. Conform datelor preliminare analizate până acum putem emite ipoteza că aceste ziduri aparțin unei clădiri anterioare edificiului nostru și fac parte din substrucția (temelia) acestuia. În această suprafață s-a descoperit și o groapă de provizii, săpată probabil în secolul VI p. Chr.

Suprafața S11 – situată la est de S12, are o stratigrafie perturbată puternic de săpăturile din anii 1950. Pe jumătatea sa vestică se află poziționată parte din absida A1, aceasta având zidul parțial distrus de săparea în perioadă medio-bizantină a unui bordei.

Suprafața S12 – se află situată la est de S8, la vest de S11 și la nord de S13. Pe suprafața acestui carou se intersectează absida A1 cu zidurile Z10 și Z11.

Suprafața S13 – se află situată la sud de S12. În colțul de nord al secțiunii s-a descoperit un chiup fragmentar. Zidul Z11 pare a se întrerupe în această secțiune, iar cercetările ulterioare vor confirma sau nu acest lucru.

Suprafața S14 – se află situată la vest de S2, este ultima suprafață cercetată în campania 2016. Zidul Z4 este identificat și aici la fel ca și în secțiunea S4, fragmente ale zidurilor Z5 și Z16 fiind de asemenea identificate.

Materialul arheologic descoperit și elemente de datare

Materialul descoperit este eterogen și diferă din punct de vedere cantitativ, în funcție de momentul cronologic căruia îi este atribuit. Mare parte a artefactelor este dată de descoperirile ceramice, respectiv ceramică de uz comun, ceramică fină, opaite, amfore etc. Alături de ceramică au fost înregistrate și descoperiri din alte categorii de materiale, cum ar fi: os, metal, sticlă. Materialul este specific epocilor ce se succed în interiorul clădirii cercetate. Din punct de vedere cronologic, descoperirile se încadrează în intervalul secolelor II – XI p. Chr., fapt ce indică o locuire intensă și variată pentru edificiul în cercetare, respectiv pentru ansamblurile (bordeiele) care îl suprapun.

Dintre cele mai importante descoperiri pe categorii de materiale, altele decât cele ceramice, amintim: un pieptăn de os, fus de tors decorat (în partea superioară decorat cu reprezentarea zeiței Venus); un inel din bronz, o cataramă decorată cu motive creștine și o brățară din același material etc.

Echipa de cercetare își propune în continuare deschiderea a noi suprafețe (cel puțin 8 carouri pentru 2017), urmând cercetarea exhaustivă a edificiului, dar și realizarea unei secțiuni de sondaj. Aceasta din urmă ar avea rolul de a lămuri stratigrafia pe latura de sud a clădirii și corelația cu zidul de incintă al fortificației târzii de secol VII p. Chr.

Sector X extramuran

COD SIT: 63063.10

COLECTIV: dr. Cătălin Dobrinescu (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), prof. univ. dr. Zeno Karl Pinter (Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu), dr. Claudia Urduzia (Muzeul Național Brukenthal Sibiu), dr. Beatrice Kelemen (Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), dr. Adrian Stoia, cadre didactice, doctoranzi și studenți ai Universității „Lucian Blaga” (Facultatea de Științe Socio-Umane – Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă), cadre didactice și masteranzi ai Universității „Babeș-Bolyai”, voluntari.

Suprafața cercetată: Cercetarea din acest an a continuat cercetările anterioare din anii 2010 – 2014 de la Capidava, sector X, terasa B și s-a concentrat în special asupra necropolei medievale de aici, în vederea surprinderii și cercetării limitei sud-estice a acesteia. Pe de o parte a continuat cercetarea în unele dintre secțiunile deschise în anii anteriori (S III), pe de altă parte a fost deschisă o nouă secțiune, S V (10 x 2 m) la vest de secțiunea S III.

Obiectiv / rezultatul cercetărilor arheologice din campania 2016:

Cercetările s-au concentrat în special pe dezvelirea mormintelor de înhumație din necropola medievală, dintre care 18 morminte din zonă au fost cercetate anterior (5 în campania 2010, 4 în campania 2013 și 9 în campania 2014). În acest scop în anul 2016 a fost deschisă o nouă suprafață (S V) la vest de secțiunea S III (și mai departe de S Ib și S I). Deoarece stratigrafia terasei (observată și înregistrată în campaniile anterioare) este una relativ simplă și unitară, s-a considerat că nu mai este necesară păstrarea unui martor și noua secțiune a fost trasată imediat lângă cea veche. S-a lucrat de asemenea în continuare în secțiunea S III. Noua suprafață, ca și continuarea cercetării în cea veche, au permis descoperirea și cercetarea a 6 noi morminte de înhumație, toate orientate V-E, dintre care 5 aparțin unor copii și unul singur unui adult, după cum urmează:

M 20 – mormânt de copil (aprox. 0 - 6 luni), descoperit în secțiunea S III, la 2 m de capătul de nord al acesteia. Mai multe pietre de dimensiuni medii par a marca groapa, care nu se poate

distinge în alt fel de pământul din jur. Mormântul a fost deranjat anterior cercetării și se păstrează doar parțial, în stare precară. Nu prezintă inventar.

M 21 – mormânt de copil (aprox. 6 – 12 luni), descoperit în caroul 3 al secțiunii S III. Este așezat în decubit dorsal cu mâinile pe piept. Groapa nu se poate distinge de pământul din jur. Mormântul a fost parțial deranjat anterior și nu prezintă inventar. Adâncimea la conturare: - 1,05 m.

M 22 – mormânt de adult, descoperit în capătul de sud al S III, intrând parțial sub profilul dintre S III și S IV (s-a făcut casetare). Groapa s-a distins doar prin consistența de pământul din jur. Scheletul, în bună stare, se afla deus în decubit dorsal, cu mâinile pe piept. Lipsesc femurul stâng și tibia, peroneul și falangele ambelor picioare. Are dinții foarte tociți, probleme cu oasele și osificări. Prezintă o spărtură a osului la obrazul stâng. Mormântul este suprapus de complexul 26 (structură pietre) și taie complexul 30 (podină de lut). A fost deranjat de asemenea în zona inferioară de un alt complex, dar marginile acestuia din urmă nu au putut fi identificate cu precizie în pământul din zonă. Nu avea inventar.

M 23 – mormânt de copil (aprox. 0 – 6 luni), descoperit în caroul 3 al secțiunii S V. Mormântul a fost deranjat anterior și oasele sunt în stare precară. Umplutura gropii nu se putea distinge de pământul din jur. Nu avea inventar. Adâncimea la conturare: - 0,65 m.

M 24 – mormânt de copil (aprox. 1 – 2 ani), descoperit în capătul nordic al secțiunii S V. Scheletul, în stare de conservare relativ bună, se afla în decubit dorsal cu unul din brațe pe abdomen. Groapa nu s-a putut distinge de stratul din zonă. Nu avea inventar.

M 25 – mormânt de copil descoperit în capătul sudic al S V. Groapa conturată cu galben în stratul galben-cenușiu al zonei, este posibil să nu fie a mormântului, ci a unei intervenții ulterioare care a deranjat mormântul. Au fost găsite doar câteva fragmente din schelet. Adâncimea la conturare: - 0,87 m.

Inventarul mormintelor descoperite pe această terasă în campaniile anterioare (inel cu pentagramă, cercel-verigă, butoni-pandantivi, brățară, verigi, toate din bronz și un pandantiv globular de sticlă) au dus la datarea mormintelor în secolul al X-lea – începutul secolului XI⁸. Deși mormintele descoperite în campania 2016 sunt lipsite de inventar, luând în considerare caracteristicile lor, considerăm că ele aparțin aceluiași orizont de înmormântare și prin urmare propunem, în acest stadiu al cercetării, o datare asemănătoare.

Au fost cercetate de asemenea trei complexe:

- Cx 26 – structură de pietre cu fragmente ceramice, aflată în capătul sudic al S III și care suprapune M 22;

- Cx 30 – podină de lut, aparținând probabil unei locuințe, surprinsă în carourile sudice atât din S III, cât și din S V și tăiată de groapa mormântului M 22. În urma curățării complexului a fost recuperat un împungător din os, un pandantiv (?) fragmentar din piatră șlefuită și o sferă ceramică de mici dimensiuni (greutate ?);

- Cx 31 – groapă cu oase grupate de animale, aflată în carourile 2-3 (de la nord la sud) ale secțiunii S III. Din zonă, dar fără a putea fi asociat cu certitudine complexului, a fost recuperat un fragment de fier foarte oxidat, cu utilitate nedeterminată.

Desene realizate în 2016: Planurile secțiunilor S III și S V în actualul stadiu al cercetării, cu figurarea mormintelor M 20 – M 25.

Fotografii realizate în 2016: Fotografii digitale generale ale tuturor suprafețelor aflate în lucru și fotografii generale și detaliate ale fiecărui mormânt și ale celorlalte complexe cercetate, precum și fotografiile ale materialului special rezultat în urma campaniei.

Materialul arheologic din anul 2016: Marea majoritate a materialului arheologic recuperat constă în oase umane și de animale. Oasele umane au fost descoperite în mare parte în conexiune anatomică, în morminte. Cele animale au fost descoperite grupat în complexul 31 sau disparat, în stratul de cultură din zonă. Ambele categorii au fost trimise pentru analize la Centrul de Biologie Moleculară din cadrul Institutului de Cercetare în Bio-Nano-Științe al Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Din stratul de cultură au fost recuperate de asemenea mai multe materiale ceramice, care împreună cu materialul din inventarul complexelor 26, 30 și 31, se află în depozitul șantierului. Cronologic, materialul recuperat din strat și din cele trei complexe poate fi atribuit secolelor X – XI (cel aflat *in situ*), dar și perioadei anterioare (întotdeauna în poziție secundară și asociat cu primul).

14. Carei

oraș Carei, jud. Satu Mare

Punct: Bobald

Așezare. Preistorică, epoca bronzului

Cod RAN: 136535.02/ LMI

Colectiv: Molnár Zsolt (AM-E-006) - responsabil șantier; Membrii colectivului: Némethi János, Liviu Marta, Szócs Péter, Hágó Nándor, Robert Gindele, Kapcsos Norbert.

Total finanțare: 16.342 RON (Ministerul Culturii), 5.000 RON (MJSM)

Cercetări arheologice din punctul Carei-Bobald - I.

În anul 2016 s-a continuat cercetarea arheologică începută în anul 2010. A fost continuată cercetarea suprafeței de 10 x 10 m, împărțită în patru casete, denumite C₁, C₂, C₃, C₄, cu dimensiunile de 5 x 5 m fiecare, fiind despărțite de ele de câte un martor de 0,5 m lățime. În cursul cercetărilor din anul 2013, martorii din cadrul suprafeței cercetate s-au deteriorat, încât a fost necesară demontarea acestora. Din motive similare a fost necesară și lărgirea suprafeței cercetate, aceasta realizându-se în urma îndreptării profilelor. În pofida încercărilor de a le proteja atât de umezeală, cât și de fluctuațiile termice prin foliere și reumplere, stratul arheologic superior (cu o grosime de aprox. 50 cm), se distruge vizibil în fiecare an. În campania de cercetări arheologice din 2016 suprafața totală deschisă a fost de 156 m² (12 x 13 m).

Pe parcursul săpăturii, cu toate că prin demontarea martorilor s-a obținut o singură suprafață ca tehnică de lucru, s-a păstrat atât denumirea, cât și partiționarea inițială a suprafeței în casete. Documentarea vestigiilor arheologice a fost realizată în funcție de casetele delimitate inițial. S-a avansat în fiecare casetă în funcție de situația arheologică existentă. Demersurile noastre s-au concentrat asupra suprafeței deschise în zona centrală a tellului, dar în paralel s-au deschis alte două secțiuni și o suprafață în apropierea așezării principale în zonele Bobald 2a respectiv Bobald IX. Cercetările menționate au vizat verificarea măsurătorilor geomagnetice realizate anterior.

8 Pinter, Z. K., Dobrinescu, C. I., Dragotă, A., Kelemen, B., *Cercetări preliminare în necropola medievală de la Capidava (com. Topalu, jud. Constanța)*, în Pontica, XLIV, 2011, p. 387-400.

În suprafața deschisă în zona centrală a tellului de epoca bronzului, s-au cercetat și documentat un număr de 3 morminte (M 14, M 22, M48), 12 gropi (G35, G42, G43, G44, G47, G45, G46, G53, G56, G57, G58, G60), trei vetre (V6, V7, V8) și o serie de alte complexe și contexte arheologice (Cx14, Cx17, Cx16, Cx18 etc.). Putem afirma că pe suprafața săpată de aprox 156 m² se disting două zone de dărâmături (Cx14), în C1 și C2 concentrațiile de chirpic provenite în urma incendiului clădirii de mari dimensiuni, prevăzută cu trei vetre deschise, amenajate pe podeaua de lut și două vetre portative întregi (cea din C1, descoperită în campania din 2013, a fost tăiată/distrușă pe jumătate de mormântul M44, iar cea descoperită în caseta C4 este întreagă) sub pereții prăbușiți, având în total în jur de 6/7 m între ele, par să fi aparținut unei singure unități de locuire.

Clădirea cercetată se datează pe baza probei AMS (DeA 8287 - semințe carbonizate) prelevate la 1750–1680 î. Ch. Materialul arheologic este deosebit de bogat, fiind compus din oase de animal, unelte de corn, fragmente de rășnițe, fragmente ceramice etc. Analiza zooarheologică a oaselor de animale descoperite în perioada 2010 – 2016 (7000 frag.) a fost efectuată de dr. Georgeta El Susi de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Cercetări arheologice din punctul Carei-Bobald - 2B și Carei-Bobald – IX

COLECTIV: dr. Némethi János, dr. Molnár Zsolt, dr. Liviu Marta, dr. Szócs Péter, dr. Robert Gindele, dr. Hágó Nándor, drd. Kapcsos Norbert

Cu ocazia cercetărilor întreprinse în luna august 2016 au fost trasate trei suprafețe în jurul tell-ului de la Carei-Bobald. Punctele topografice unde s-au desfășurat cercetările arheologice au fost: Carei-Bobald 2B (Secțiune S1), respectiv Carei-Bobald IX (Secțiunea S2, S3). Demersurile noastre s-au concentrat asupra zonei din jurul tell-ului de epoca bronzului. Cercetările menționate au vizat verificarea măsurătorilor geomagnetice realizate anterior.

Suprafața S1/2016 deschisă în zona Carei-Bobald 2B se situează pe partea stângă a drumului de câmp, care se duce spre valea pârâului Mérges, în imediata apropiere a drumului, pe punctul cel mai ridicat a acestuia. Cu ajutorul buldoexcavatorului a fost deschisă o suprafață de cercetare de 15 x 3 m. Stratul superior de pământ, deranjat de arăturile moderne, a fost decopertat mecanizat, după care, în humusul antic săpat manual s-au conturat complexele arheologice. În secțiunea S1 au fost descoperite 7 complexe arheologice, care au fost denumite G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, Cx1, Cx2, Cx3 și V1. Complexele aparțin mai multor epoci istorice: epoca bronzului (cultura Otomani, grupul Cehăluț-Hadúbagos), epoca La Tène (celtic), epoca migrațiilor (sec. V-VI) și epoca arpadiană târzie (sec. XII-XIII). În urma răzuirii suprafeței, cu precădere în partea de mijloc a acesteia, materialul arheologic descoperit a fost amestecat, datorită faptului că complexele timpurii au fost deranjate de gropile săpate ulterior.

În zona Carei-Bobald IX, cu ajutorul buldoexcavatorului, au fost deschise două suprafețe. Partea superioară, deranjată de lucrările agricole moderne, a fost decopertată mecanizat, în humusul antic s-au conturat complexele arheologice. Cele două suprafețe S2 (15 x 3 m) și S3 (15 x 3 m), au fost trasate perpendicular față de ductul șoselei ocolitoare a orașului Carei, cercetată arheologic în anul 2012. În suprafața S2 s-au conturat două complexe arheologice: Cx1 (groapă) și Cx2 (șanț) aparținând epocii bronzului mijlociu, cultura Otomani. În suprafața S3 s-au conturat patru complexe arheologice: Cx1, Cx2, Cx3, Cx4. Toate cele patru complexe arheologice au fost morminte de incinerare în urnă. Pe

baza materialului ceramic descoperit și după ritul înmormântării defunctului, mormintele probabil se datează în epoca timpurie a bronzului, în cultura Makó.

Abstract

In 2016 a new campaign of systematic researches took place at Carei-Bobald. Continuing former researches, the archaeological excavation unveiled the floor of a household unit composed by a house with wooden structure and three built fireplaces and adjacent archaeological complexes as well. During the excavation campaign, were studied and archaeologically documented three medieval graves discovered in former archaeological campaigns. The inhumation graves from chronological point of view can be framed in the late 16th – early 17th century. It had been gathered a great quantity of splendid archaeological material containing worked antler objects, animal bones (debris of human consumption) and ceramic. The recovered archaeological material can be included in the so called classic phases of the Otomani culture.

Continuing former researches, another archaeological excavations were undertaken in the external satellite sites of the central tell settlement in the topographic spots called Bobald 2B and Bobald IX. The archaeological researches unveiled a series of archaeological features: pits, daub concentrations representing the walls of a burned Late Bronze Age house, a fireplace or incineration urn graves. During the excavation campaign at Carei-Bobald 2B were studied and archaeologically documented seven features G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, Cx1, Cx2, Cx3 și V1 dated in Middle and Late Bronze Age, LaTene, Celtic culture, Early medieval period (V-VI century AD) and medieval so called Arpadian period (XII-XIII century AD). At spot Carei-Bobald IX where discovered a pit and a ditch belong to the Middle Bronze Age and four incineration graves chronologically framed in the Early Bronze Age. The present year archaeological campaign clarified issued archaeological problems raised by former geomagnetic and archaeological researches, representing a step forward in the understanding of the complex problematic of historical landscape and habitat cluster in northwestern-Romania.

15. Călugăreni

com. Eremitu, jud. Mureș

Punct: Castrul roman, termae și vicusul militar de la Călugăreni

Cod sit: 116616.01

Autorizația nr. 65/2016

Colectiv cercetare: Nicoleta Man - responsabil (MJM), Panczel Szilamer – responsabil de sector (MJM), Daniel Cioată – responsabil de sector (MJM), Manuel Fiedler - responsabil de sector, Coralia Bonta (MJM), Silvia Mustață (MJM), Alpar Dobos (MJM), Vass Lorand (MJM), Sido Katalin (MJM), Otvos Kappany (MJM), David Petruț (MJM) Levente Daczó (MJM), Dorottya Nyulas (MJM), Britta Burckhardt (MJM), Marie-Hélène Grunwald (Universitatea Köln), Constanze Höpken (Universitatea Köln).

Fonduri alocate de MC: 20.000 lei; **Sponsorizări:** 5.000 lei, **fonduri alocate de SC RAAL MODE SRL pentru cazarea studenților și colaboratorilor**

În campania de cercetări arheologice 2016 s-au continuat săpăturile în două dintre cele 3 sectoare începute în anii trecuți. Principalele obiective ale campaniei din anul 2016 au fost

următoarele: corelarea datelor oferite de geofizică cu realitățile arheologice, stabilirea planimetrice părții de nord-vest a principiei și a clădirii din vicusul militar. De asemenea, s-au urmărit fazele de construcție și de reconstituire a secvenței cronologice a structurii și identificarea tipului de activități care au avut loc aici în epoca romană.

Principia (sector A)

Cercetările arheologice desfășurate în clădirea comandamentului din castrul de la Călugăreni au avut loc între 27 iulie și 18 septembrie 2016 și au vizat trei obiective principale: 1. cercetarea tribunalului basilicii din faza de lemn, identificat la finalul campaniei din 2015; 2. identificarea limitei basilicii din faza de piatră către est și stabilirea principalelor faze de utilizare din curtea clădirii; 3. stabilirea extinderii clădirii către sud, respectiv identificarea colțurilor de sud-vest și sud-est.

În vederea cercetării tribunalului aparținând fazei de lemn a basilicii, a fost redeschisă partea nordică a suprafeței A și cea nord-estică a secțiunii A1 din 2015, pe o zonă de 7 x 10 m (fig. 1). Au fost identificate o serie de contexte care pot fi legate de distrugerea structurii, anume tavanul și pereții tencuiți care s-au prăbușit peste podea.

Din structura tribunalului fazei de lemn au fost identificate șanțurile de fundație ale pereților pe trei laturi (sud, est și vest), podeaua cu urme de arsură și patru gropi de stâlpi poziționate în cele patru colțuri. Fundația peretelui de nord nu a fost surprinsă, deoarece aceasta a fost distrusă ulterior de groapa de fundație a zidului exterior. Însă prezența celor două gropi de stâlp, păstrate parțial, în colțurile de nord-est și nord-vest, sugerează că aceasta nu a fost decalată cu mult față de traiectul zidului exterior din faza de piatră.

Pe latura de sud, fundația peretelui a fost dublată de un rând de stâlpi care au susținut, foarte probabil, greutatea podiumului (fig. 2). Prezența fundației zidului exterior din faza de piatră nu a permis confirmarea existenței unui asemenea sistem de susținere și pe latura de nord. Putem concluziona că pereții tribunalului au fost construiți dintr-un schelet de lemn și chirpici și au fost tencuiți cu două tipuri diferite de tencuială: un prim strat mai grosier și un al doilea mai fin. Tavanul realizat din grinzi și chirpici a fost, la rândul său, acoperit cu un strat fin de tencuială. Dimensiunile păstrate în interior sunt de 3,5 x 2 m.

Structura are aceeași orientare cu basilica din faza de piatră, iar urmele de arsură din interior indică un incendiu care a avut loc la finalul ultimei faze de utilizare. Faptul că urmele de arsură și cenușă sunt superficiale și nu au afectat pereții și tavanul încăperii, ne determină să presupunem că nu este vorba despre un incendiu de amploare. Cel mai probabil, podeaua din lut a fost acoperită, de-a lungul pereților, de scânduri din lemn care au ars.

Tribunalul pare să fi fost adosat la colțul nord-vestic al basilicii fazei de lemn. Fundația peretelui vestic, prelungită către sud și dublată de un șir de gropi de dimensiuni mai mici indică, foarte probabil, prezența unui perete de departajare cu o structură de pari, care ar putea reprezenta limita dintre basilică și birourile din spate în faza de lemn. Existența unei încăperi separate către vest este susținută și de identificarea pe podeaua din capătul nord-vestic al suprafeței a unei zone cu urme de arsură și o concentrație mare de ceramică romană (oale) (fig. 3). Cercetările viitoare, spre vest, în încăperile din spatele clădirii aparținând fazei de piatră, ar trebui să lămurească planimetria acestei părți a principiei în faza de lemn. În ceea ce privește tribunalul fazei de piatră, cercetările arheologice din 2015 au demonstrat că s-au păstrat foarte puține elemente structurale. Însă poziționarea acestora arată că el a suprapus tribunalul fazei de lemn, în colțul nord-vestic al basilicii.

În vederea identificării limitei estice a basilicii fazei de piatră și pentru a putea cerceta principalele faze de utilizare din curtea clădirii, suprafața A a fost extinsă spre est cu 4 m, pe o lungime de 10 m (fig. 1). A fost dezvelit zidul basilicii dinspre curte, realizat din rocă vulcanică în tehnica *opus incertum*, lat de 1,3 m și păstrat pe o înălțime de 0,7 m.

Paramentul estic al acestuia, dinspre curte, a fost refăcut la un moment dat tot din rocă vulcanică, însă legată cu lut, nu cu mortar, ca în cazul zidăriei inițiale. Ultimul rând de zidărie păstrat a fost nivelat cu mortar pentru a crea o suprafață plată, aspect care indică faptul că elevația zidului basilicii nu a fost realizată în aceeași tehnică și că, foarte probabil, aceasta fie nu a fost din piatră, fie a conținut o cantitate mai mică de piatră care, însă, nu a fost legată cu mortar.

Cercetările arheologice din curtea clădirii au identificat porticul de pe latura de nord, care a separat încăperile laterale de curtea propriu-zisă. Acesta a avut o lățime de 2 m, iar limita sa sudică, dinspre curte, a fost realizată din stâlpi care au avut între ei un prag construit din scânduri. Nivelele de călcare din curte, în faza de piatră, sunt mult mai joase comparativ cu basilica și au fost realizate din diferite straturi de pietriș de granulație diferită.

Colțul de sud-vest al principiei a fost identificat în suprafața A4, care a măsurat inițial 3 x 3 m și care a fost extinsă ulterior spre nord și spre est cu 4 m, respectiv 3 m (fig. 1, 4). Colțul sud-vestic al zidului exterior a fost realizat în aceeași tehnică utilizată și pentru zidul basilicii descris mai sus.

Capătul său dinspre est, în suprafața cercetată, a fost afectat de o groapă de scoatere a pietrelor de perioadă modernă, fiind păstrat numai primul rând de bolovani de râu care au făcut parte din fundație. Zidul a măsurat în lungime 3,3 m (N-S), respectiv 2,9 m (E-V), a fost lat de 1,1 m și înalt de 0,8 m. Interiorul a fost compartimentat ulterior cu ajutorul unui alt zid de dimensiuni mai mici. Cele două spații astfel create au fost prevăzute cu podele din materiale diferite: cel din colț cu o podea de *opus signinum*, distrusă parțial de activități de perioadă modernă, iar a doua încăpere cu o podea realizată din mortar și pietriș.

Dacă în ceea ce privește această a doua încăpere putem presupune că ea reprezintă partea sudică a unuia dintre birourile din spatele principiei, este mai puțin clară funcționalitatea spațiului din colț. Faptul că a avut o lățime foarte mică (1,1 m) ne determină să o considerăm un fel de anexă, spațiu de depozitat pentru biroul sud-vestic. Asemănător situației observate în campania din 2015, nivelele de călcare din exteriorul principiei sunt reprezentate de alei din pietriș. În capătul sudic al suprafeței a fost identificată o podea arsă care aparține, foarte probabil, de următoarea clădire din *latus praetorii dextrum*.

Colțul de sud-est al clădirii a fost surprins în suprafața A5 care în urma extinderilor a măsurat 6 x 7 m (fig. 1). Zidul exterior a fost identificat pe o lungime de 3,5 m (E-V) și 2 m (N-S). Nu s-a păstrat decât fundația formată din bolovani de râu legați cu pământ, lată de 0,5 m.

Aceste observații, precum și caracteristicile constructive asemănătoare ale fundației colțului de nord-est, cercetat în cadrul campaniei din 2015, susțin în continuare ipoteza conform căreia zidul exterior al principiei a fost realizat, cel puțin până la un anumit nivel, din zidărie numai în zona birourilor din spate și a basilicii. Părțile care înconjoară curtea și încăperile laterale, spre *via principalis*, au avut o fundație mult mai redusă, din bolovani de râu și lut, peste care au fost construiți pereți realizați, foarte probabil, din lemn și chirpici. Această interpretare este susținută și de compoziția nivelelor de distrugere din aceste zone, care au conținut o cantitate semnificativă de chirpici ars. În fața colțului zidului exterior a fost identificată fundația porticului din fața principiei, spre *via principalis*. Conform datelor colectate,

porticul a avut o lățime de 1,6 m. Asemănător situației identificate în suprafața A4, nivelele de călcare din exteriorul principiei au fost amenajate cu pietriș. În jumătatea sudică a suprafeței A5 au fost identificate o serie de șanțuri de fundație și gropi de stâlp care aparțin unei clădiri poziționate la sud de *principia*, în *latus praetorii dextrum*.

Vicus (sector C)

Între 27 iulie și 27 august 2016 s-au desfășurat cercetările într-o *insula* din așezarea civilă situată la nord-vest de castrul auxiliar. În anii anteriori au fost descoperite fundațiile de piatră ale unor clădiri din ultima fază a așezării, iar în vecinătatea acestora s-au identificat sectoare de drumuri și alei. Frecvența unor fragmente de zgură de fier și de bronz indică prezența unor ateliere meșteșugărești în zonă.

Săpăturile din 2016 au avut ca obiectiv cercetarea fundațiilor de piatră și a unui colț al clădirii. A fost redeschisă suprafața C3 și la sud de acesta s-a deschis suprafața C5 pentru o mai bună înțelegere a contextelor identificate anterior. După îndepărtarea stratului vegetal în suprafața C5, s-au conturat mai multe straturi de dărâmatură și de nivelări, respectiv continuarea fundației de piatră identificate în suprafața C3.

Săpăturile din acest an au dezvăluit continuarea unui drum poziționat paralel cu fundațiile clădirii, care într-o fază mai târzie a așezării a devenit mai îngust, probabil din cauza lărgirii locuințelor și a atelierelor. Un șanț masiv secționarea majoritatea contextelor indicând alterații structurale în ultima fază a așezării.

Abstract

The archaeological excavations undertaken in the principia of the auxiliary fort at Călugăreni took place between 27th of July and 18th of September and focused on three main aspects: 1. the archaeological research of the tribunal belonging to the timber phase of the basilica, identified at the end of the 2015 campaign; 2. the identification of the eastern limit of the basilica together with the partial excavation of the courtyard; 3. the excavation of the south-western and south-eastern corners of the building (fig. 1).

The results of the campaign revealed the existence of a tribunal made of timber-adobe walls, provided with a row of posts along the southern side, to support the weight. The inside of the structure was plastered, including the sealing. The tribunal was positioned, very likely, in the north-western corner of the timber basilica, but the exact planimetry of the timber phase will have to be researched further, during the next campaigns (fig. 2–3).

Regarding the courtyard, it was divided from the basilica by means of a 1.3 m wide wall made of volcanic stone and mortar. The walking levels inside the courtyard were much lower in comparison with the basilica. The excavation allowed the identification of a 2 m wide portico positioned in front of the lateral offices (along the northern side).

The identification of the two corners of the building confirmed the hypotheses enunciated after the 2015 campaign: the exterior wall of the principia was built from masonry made of volcanic stones and mortar only around the basilica and the back offices (fig. 4), while the part surrounding the courtyard, towards via principalis, consisted of a cobble foundation mixed with clay and a timber-adobe elevation.

In the vicus this year's excavation revealed the continuation of a road running parallel to a building foundation. It seems as the road was narrowed in a later phase of the vicus and a huge truncation indicates massive structural alterations in the last phases of the vicus.

16. Cășeiu

com. Cășeiu, jud. Cluj

Punct: castrul roman și vicusul militar Cășeiu (SAMVM)

Cod tip sit: 121 și 12

Cod epocă: 32

Cod RAN: 56675.02

Autorizație nr. 35/ 2016

Colectiv cercetare: Adriana Isacu, MNIT, Cluj-Napoca – responsabil; membrii colectiv: Bajusz Mátyás – doctorand UBB, Horațiu Cociș – masterand UBB, Chiorean Paul – masterand UBB și absolvenți și studenți ai Secției de Arheologie, linia română și maghiară, Facultatea de Istorie și Filosofie.

Fonduri alocate de MC: 20.000 lei; **Sponsorizări:** 5.000 lei, **fonduri alocate de SC RAAL MODE SRL pentru cazarea studenților și colaboratorilor**

Comuna Cășeiu este situată pe DN 1C Cluj-Dej-Baia Mare și E 58 Halmeu – Baia Mare – Dej – Sculeni. Complexul arheologic compus din castrul roman și vicusul militar aferent se află situat în lunca Someșului, la 1,5 km de centrul comunei Cășeiu, în punctul numit „Cetățele”.

Campania 2016 a avut drept scop principal continuarea cercetării în *praetentura dextra* a castrului, precum și în așezarea civilă, unde sondajele din 2011 au evidențiat o zonă intens locuită în exteriorul *Portae Decuman*, fapt necunoscut până la data respectivă.

Situația din teren, respectiv cultura de porumb de pe latura sudică a vicusului, aflat în proprietate privată, nu ne-a permis deschiderea unor suprafețe. Drept urmare ne-am orientat spre continuarea cercetărilor exclusiv în castru. Înainte de a demara cercetarea efectivă, s-a impus defrișarea și curățarea zonei de vegetația crescută din abundență în *praetentura dextra*.

De menționat faptul că, și în 2016, întârzierea finanțării a prejudiciat campania de cercetare, deoarece în luna octombrie șansele de a găsi forță de muncă au fost diminuate, iar condițiile meteorologice nefavorabile (săptămă s-a efectuat în primele 6 zile cu 11 studenți, iar apoi doar cu 5, din cauza începerii cursurilor universitare; de asemenea, cercetarea a fost întreruptă de zilele ploioase și îngreunată de temperaturile foarte scăzute – între 2 și 5 grade).

Au fost trasate 2 secțiuni, S XLIV și XLV, orientate N-V, cu dimensiunile de 20 x 2 m. Datorită impedimentelor mai sus menționate, în S XLV s-a decapat și înlăturat nivelul modern, forța de muncă fiind concentrată pe S XIV.

Situația arheologică a fost surprinsă prin fotografii și desene, iar artefactele au fost prelevate și fișate prin folosirea metodei monocontextuale.

Săpăturile anterioare au dus la concluzia că orientarea barăcilor ambelor faze de construcție aparținând *cohors II Britannorum miliaria*, respectiv *cohors I Britannica miliaria*, este identică, respectiv perpendiculară pe *via praetoria*. Singura diferență, ca urmare a suprapunerii celor două faze, constă în dublări ale pereților din faze diferite sau chiar suprapuneri de faze ale acestora, respectându-se însă planimetria barăcilor tipice unor *centuriae* de cohortă cu 10 – 12 *contubernia*.

Cercetarea din acest an a reconfirmat faptul că barăcile din *praetentura dextra* nu au fost construite din piatră și nu aveau nici fundație din piatră. Planimetria și stratigrafia barăcilor este

cunoscută din anii anteriori. Campania din 2016, nefiind finalizată, nu a surprins cele două faze distincte de construcție, ambele din lemn. Respectiv faza I, cu pereții realizați din bârne verticale, placate cu scânduri acoperite pe ambele părți cu un strat de mortar alb și faza II, corespunzătoare castrului de piatră, dar cu pereții realizați din aceleași bârne verticale în combinație cu împletitură de nuiete căptușită pe ambele fețe cu chirpici.

În partea sudică a secțiunii S XLIV a fost surprinsă o platformă de balast și fragmente de cărămizi, între metri 17 – 20, orientată E-V. Același nivel s-a conturat și în secțiunea S XLV. Este vorba despre un intervallum, rezultat probabil în urma suprapunerii celor două faze de construcție a barăcii, situație relevată de cercetarea din 2010 și 2014 în S XL și S XLIII.

Spre capătul nordic al secțiunii S XLV a fost surprinsă o strădelă, a cărei funcționalitate va fi lămurită în campania din 2017.

Stratigrafia orizontală, până la nivelul la care s-a putut efectua cercetarea (-0,50 – 0,60 cm), nu a relevat ductul pereților barăcii, ci doar câteva gropi de par. Reluarea cercetării în 2017, de preferat în lunile de vară, ne va oferi posibilitatea finalizării săpăturii în cele 2 secțiuni și a corelării rezultatelor cu cele din anii anteriori.

Materialul arheologic este diversificat și specific descoperirilor dintr-un astfel de complex arheologic: ceramică (fragmente de farfurii, străchini, boluri, oale); cuie și piroane din fier; balamale; fragmente de arme; monede; un inel din fier, cu gemă; obiecte din bronz și o țigla ștampilată.

Pe viitor ne propunem intensificarea atragerii de fonduri, prin sponsorizări, astfel încât cercetarea să se deruleze pe parcursul lunilor de vară, perioadă în care forța de muncă este mai ușor de atras (elevi, studenți, voluntari).

Continuarea cercetărilor în barăcile castrului de la Cășeiu va avea ca finalitate cunoașterea exhaustivă a acestor complexe și completarea datelor deja publicate în monografia dedicată acestui sit. De asemenea, artefactele descoperite în această campanie, dar și în cele anterioare, constituie obiectul cercetării și prelucrării în vederea publicării volumului II din monografia castrului de la Cășeiu.

Comunitatea locală și-a manifestat interesul pentru situl arheologic SAMVM, care va avea un loc aparte în cadrul Centrului de Informare Turistică de la Cășeiu. În acest sens se va stabili un program concret de colaborare între MNIT, prin responsabilul de șantier, și reprezentanții Centrului. Se are în vedere organizarea unei miniexpoziții în cadrul centrului, cu postere și artefacte; realizarea de panouri explicative în zona castrului; includerea sitului pe traseele turistice din zonă.

17. Câmpulung

mun. Câmpulung, jud. Argeș, cartier Pescăreasa

Punct: Castrul roman de la Câmpulung - Jidova

Tip sit: castru roman

Cod RAN: 13506.02

Autorizație nr. 16/09.06.2016

Colectiv: Constantin C. Petolescu – responsabil șantier (IAB), Florian Matei-Popescu (IAB), Teodor Cioflan, Ion Dumitrescu (MJA).

Total finanțare: 10.000 lei (MC), 8.000 lei (MJA)

Cercetările arheologice efectuate în 2016 au vizat în continuare treimea centrală a castrului de la Câmpulung – „Jidova”. În

bună măsură, topografia generală a acestui spațiu din castru este cunoscută. Primele săpături au fost efectuate, aici, de către Pamfil Polonic cu mai bine de un secol în urmă. Rezultatele lor, valorificate în parte de către Dumitru Tudor, sunt păstrate în manuscris la Biblioteca Academiei Române. Din aceste rapoarte rezultă că inginerul-topograf (însărcinat în 1901 de Grigore Tocilescu să efectueze săpăturile la Jidova) s-a concentrat asupra a două dintre clădirile din zona centrală: *horreum* și *principia*⁹.

La reluarea cercetărilor, Emilian Popescu a săpat din nou cele două clădiri amintite. Tot el a identificat, în spațiul dintre *horreum* și *principia*, un edificiu de mai mici dimensiuni cu instalație de încălzire (*hypocaustum*), pe care a denumit-o provizoriu „clădirea ofițerilor” (vezi planul în MCA IX, 1970; fig. 1)¹⁰. În *latus principiorum sinistrum*, au fost relevate urmele altei construcții (comparabilă, ca dimensiuni, cu *horreum* și *principia*), având în partea de nord mai multe camere cu hypocaust (identificată cu *praetorium*)¹¹.

După cum se vede, funcționalitatea edificiului mic cu hypocaust dintre *horreum* și *principia* rămânea neclară. Nici rostul aceluia spațiu lăsat aparent liber între latura sudică a edificiului și *via principalis* nu era clar.

De asemenea, un alt sector rămas neinvestigat se află la est de *praetorium*. Porțiunea lată de circa 5 m este cuprinsă între latura estică a pretoriului și *via sagularis*. Suprafața a fost doar intersectată de secțiunile D, H, I și K, trasate de Emilian Popescu pentru a identifica trasele clădirilor din treimea centrală. Tot în această porțiune, cu scopul de-a verifica elementele sistemului defensiv al castrului, a fost extinsă spre sud secțiunea H, ocazie cu care a fost interceptată structura unui canal din cărămizi amenajată la baza *agger*-ului.

Pornind de la situațiile amintite, în 2010, am decis a relua cercetările în treimea centrală, prin deschiderea unei suprafețe la sud de micul edificiu cu hypocaust, extinsă în campaniile ulterioare. S-a reușit, astfel, până în 2014, cercetarea integrală a spațiului dintre *via principalis* (la sud), linia imaginată care unește capetele de nord ale clădirilor *horreului* și *principiilor* (la nord), *horreum* (vest) și *principia* (est).

Situația arheologică relevată de cercetarea acestei suprafețe apare deosebit de interesantă. S-a constatat că inițial spațiul dintre *horreum* și *principia* a fost ocupat de o construcție de lemn și pământ – „baracă”, cu dimensiuni comparabile cu ale *horreului*: 33 × 9 m. Ea a fost distrusă de un incendiu. După acest moment dărâmăturile au fost nivelate și evacuate. Peste ele s-a așternut un covor de pietriș, iar în partea nordică a suprafeței s-a ridicat edificiul de mici dimensiuni cu hypocaust.

Un reper cronologic, deosebit de important pentru a stabili momentul distrugerii „barăcii de lemn” și, respectiv, construirea edificiului din piatră cu hypocaust, îl reprezintă o monedă de la Severus Alexander (emisă în primul an de domnie a împăratului - 222) găsită pe nivelul de distrugere și trecută prin foc. Ea reprezintă un *terminus post quem*, distrugerea „barăcii de lemn” putând fi provocată mai târziu, după anul 245 p. Chr, în timpul atacurilor carpice. Deci edificiul cu hypocaust a fost construit după acest moment.

Deși cercetarea acestei suprafețe nu a clarificat funcționalitatea edificiului cu hypocaust, ea a adus o contribuție importantă

9 Pentru un scurt istoric al cercetărilor de la Câmpulung-„Jidova” a se vedea: Constantin C. Petolescu, Teodor Cioflan, *Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeș). Cercetările din anii 1978–1989*, în *Argesis. Studii și comunicări*, serie Istorie, tom. VII, p. 17–19.

10 Em. Popescu, Eug. Popescu, *Raport preliminar asupra săpăturilor efectuate în anii 1962–1967 în castrul roman de lângă Câmpulung – Muscel (Jidova)*, în MCA, X, 1970, p. 257.

11 Constantin C. Petolescu, Teodor Cioflan, *op. cit.*, p. 17–18.

la cronologia generală a castrului. Se întrevăde, în aceste condiții, posibilitatea continuării prezenței romane în castrul de la Jidova după anul 245 p. Chr. (când s-a construit edificiul cu hypocaust)¹².

În 2015, ca urmare a epuizării suprafeței amintite, săpătura arheologică a vizat al doilea sector din treimea centrală rămas necercetat: porțiunea dintre latura estică a pretoriului și *agger*.

Între latura estică a pretoriului și zidul de incintă, suprafața rămasă necercetată are o lățime de circa 14 m. Scăzând din aceasta, lățimea *agger*-ului – circa 5 – 6 m și cea a *viae sagularis* – circa 3,5 m, constatăm că între acest drum și clădirea pretoriului rămâne un spațiu lat de circa 4 – 5 m, teoretic suficient pentru a putea fi intercalată o clădire. După cum am amintit, în 1988, prin extinderea secțiunii H s-a constat că la baza *agger*-ului există un canal realizat din cărămizi. Săpătura efectuată la momentul respectiv nu a permis clarificarea funcționalității sale.

Pornind de la aceste date, în 2015 am deschis la est de *praetorium* o suprafață de 22 x 7 m pe care am denumit-o Sp. 2. Ea este cuprinsă între spațiul dintre latura estică a pretoriului, *viasagularis* – la est, secțiunea H – la nord (cea mai mare parte a ei interceptată în suprafața noastră) și alea modernă dintre clădirea muzeului și *praetorium* – la sud. Aproximativ la jumătate, suprafața intersectează secțiunea I trasată de Emilian Popescu. Între *praetorium* și suprafața deschisă a fost lăsat un martor lat de 0,50 m (fig. 1).

În campania 2015, după înlăturarea stratului vegetal, s-a ajuns pe un nivel consistent de dărâmtură, compus în cea mai mare parte din *tegulae* și olane, cele mai multe fragmentare, provenite desigur de la un acoperiș. În partea de sud a suprafeței, la contactul 3B-5B și 3C-5C (numerotarea axelor carourilor s-a făcut cu cifre arabe de 1 la 11, pornind dinspre sud spre nord, și cu litere de la A la D, de la vest spre est), nivelul de dărâmtură a fost distrus de construcția unui bazin modern, cu dimensiuni de 6 x 3,10 m. El a fost săpat în perioada când peste incinta castrului s-a suprapus întreprinderea minieră (circa 1950 - 1960). De pe latura estică a bazinului modern pornește un canal lat de 0,80 m.

În campania 2016, am urmărit, mai întâi, să stabilim limitele clare ale nivelului de dărâmtură. Cu această ocazie a fost pus în evidență traseul *viei sagularis*. Ea a fost surprinsă pe o porțiune lată de 1,40 – 1,50 m, în marginea estică a suprafeței, structura ei continuându-se în profil. În partea de nord a suprafeței, caroul 11, a apărut și amprenta secțiunii H.

O primă constatare a fost aceea că limita estică a nivelului de dărâmtură nu suprapune *viasagularis*. Nivelul de dărâmtură este dispersat relativ unitar de la nord la sud pe toată suprafața cercetată în spațiul dintre *viasagularis* și zidul estic al pretoriului, cu o concentrare mai puternică în carourile B și C (fig. 2). O a doua observație ar fi că între fragmentele de *tegulae* și cărămizi apar și bucăți de lipitură de perete. De asemenea, în 9C se observă o pată întinsă de lut ars.

După înregistrare, nivelul compus din *tegulae* a fost evacuat. S-a constatat că sub el apare un strat compus din pământ negru, cu pigmenți de arsură (fragmente de lemn ars). Din acest nivel s-a recuperat foarte mult material arheologic. În primul rând, în caroul 8B, a apărut o concentrare mare de fragmente ceramice. Gruparea ar putea sugera existența unei gropi menajere (?). Formele ceramice descoperite sunt foarte variate: două vase de provizii, unul de mari dimensiuni, fragmente de la o afumătoare (*turibulum*), boluri, oale, trei toarte de amforă de tip Kapitan II, fragmente de pahare. Tot aici au fost găsite mai multe fragmente de sticlă provenite de la vase diferite, între ele un baza unui bol

(fig. 3). Apoi, tot pe acest nivel au apărut două monede: un denar de la Severus Alexander, într-o stare precară, trecută prin foc, emisă în primii ani de domnie (222 – 223 p. Chr.) și un altul de la Maximinus Thrax, datat 235 p. Chr. Pe lângă acestea, au mai apărut un dorn de fier, o cheie de fier și cuie.

Tot pe acest nivel, în partea de nord a suprafeței, carourile 9–11, au apărut mai multe fragmente de conducte pentru aducțiunea apei, ceea ce arată că prin această zonă trecea o conductă.

Situația arheologică constatată în această porțiune a suprafeței este deosebit de interesantă. După îndepărtarea nivelului format din *tegulae* a apărut, pe o zonă de circa 2 x 2 m, cu un contur neregulat, un rest de podea constituită din *opus signinum*. Zona în care a apărut structura podelei se delimitează foarte clar în grund. Ea are formă perfect dreptunghiulară și măsoară circa 4 x 3 m, latura scurtă fiind orientată nord-sud (fig. 4).

Adâncirea săpăturii, crușând structura podelei, ne-a relevat că podeaua era așezată pe un strat consistent din pietre de dimensiuni medii, cu o grosime de circa 25 cm. Podeaua realizată din *opus signinum* are o grosime de 18–20 cm.

Conturul substrucției podelei avea formă dreptunghiulară. Suprafața substrucției era închisă pe trei dintre laturi de un șanț. Latura vestică a substrucției podelei intră în profilul suprafeței. Șanțul are o lățime de circa 0,50 – 0,60 m. Ampretele sale, care intercalează nivelul de dărâmtură și podeaua, sunt vizibile și în profilul vestic al suprafeței. Umplutura sa se compune din pământ negricios, pietre, iar pe latura nordică, pe fundul șanțului, se observă mici Pete/porțiuni de mortar de culoare albă, care par a fi pe loc. Forma șanțului, precum și faptul că închide substrucția podelei, ne fac să credem că el marchează ampretele pereților unei încăperi, posibil chiar cu structura din piatră. Urmele de mortar, vizibile mai ales pe latura nordică, dar și pe cea estică, constituind indicii în acest sens. Pereții orientați vest-est sunt perpendiculari pe zidul pretoriului, deci încăperea pare a fi legată structural de această clădire, apărând ca o exedra a ei.

Pentru a observa mai clar raportul dintre „mica încăpere” și pretoriu s-a început demontarea martorului dintre suprafața și această clădire (în porțiunea unde au apărut structurile încăperii), operațiune pe care nu am finalizat-o în această campanie. Porțiunea degajată ne-a permis să observăm că substrucția podelei din pietre mărunte nu este lipită de fundația clădirii pretoriului, ci între cele două structuri avem o distanță de 0,40 – 0,50 m. În șanțul dintre substrucția din piatră și fundația pretoriului a alunecat un fragment din podeaua de *opus signinum* (parte dintr-o margine a ei). S-a constatat, astfel, că substrucția podelei măsoară 3,30 x 2,10, ceea ce ar putea corespunde cu spațiul interior al unei încăperii. La exterior, luând în calcul și ampretele pereților, încăperea măsoară 4,35 x 3,15 m, latura ei scurtă fiind orientată nord-sud.

Intrigant este faptul că la est de spațiul încăperii, în rigola *viei sagularis*, al cărui traseu este marcat de *tegulae* și fragmente de cărămizi, se observă o cantitate mare de chirpic întărit prin foc (lipitură de perete care se păstrează și urmele nuielilor) și scurs. La sud de încăperea cu podeaua din *opus signinum*, mici porțiuni marcate de pietricele și pământ pigment negricios par a indica urmele unor stâlpi, de la o construcție cu structură de lemn.

Trebuie precizat că, în porțiunea de sud a suprafeței, înțelegerea situației este mult îngreunată de structurile și intervențiile moderne. Pe lângă bazinul amintit, la sud-vest de el a fost intersectat traseul unei conducte moderne.

Rezumat

Cercetările efectuate în porțiunea dintre pretoriu (vest) și *viasagularis* (est) au dus la identificarea unei încăperii cu dimensiuni de circa 4,35 x 3,15 m, cu podea realizată din *opus signinum*,

12 Vezi discuția în *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2012*, volum editat de Institutul Național al Patrimoniului, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2013, p. 43.

posibil o exedra a clădirii pretoriului, obiectiv cercetat în anii 1978 – 1980. De asemenea, la sud de încăperea cercetată au fost identificate amprente de la o construcție de lemn. Întrucât cercetarea se află în stadiu incipient, nu putem formula concluzii foarte clare cu privire la situația relevată. Înțelegerea ei a fost îngreunată și de intervențiile moderne care au afectat sectorul cercetat.

18. Cheia

com. Grădina, jud. Constanța

Punctele: Cheia – Vatra Satului,

Cheia – Peștera Craniilor

Tip de sit și încadrare cronologică: Cheia – Vatra Satului (așezare deschisă – 111; eneolitic timpuriu 141), Cheia Pazvant II (așezare deschisă – 111; medievală târzie – 432) și Cheia – Peștera Craniilor (locuire de peșteră – 115; din eneolitic până în perioadă medievală timpurie - 14, 15, 16, 21, 31, 32, 33, 34, 412, 42).

Cod RAN al sitului: 63018.02 - Cheia Vatra Satului; 63018.11 – Cheia Pazvant; 63018.04 Cheia – Peștera Craniilor

Autorizație nr.: 116 / 22.06.2016

Colectiv: Voinea Valentina Mihaela (MINAC, responsabil de șantier); Szmoniewski Bartłomiej Szymon (Institutul de Arheologie și Etnologie al Academiei Polone, Cracovia, responsabil de sector), Mototolea Aurel (MINAC, membru în colectiv), Bălășescu Adrian (MNIR, arheozoolog), Radu Valentin (MNIR, ihtiolog), Haită Constantin (MNIR, sedimentolog), Florea Mihai (MNIR, membru în colectiv), Cărpuș Cornelia (biochimist), Cărpuș Leonid (microbiolog), Popescu Anca (Institutul „Nicolae Iorga”, medievist).

Total finanțare: 15.000 lei MC + 2.812 lei MINAC

Obiectivele cercetării:

Cercetările arheologice din campania 2016 au vizat următoarele obiective:

- înțelegerea dinamicii și tipurilor de locuiri umane – din eneolitic până în perioadă medievală, în strânsă legătură cu modificările de peisaj produse pe Valea Casimcei (microregiunea Cheile Dobrogei – Casian);
- corelația dintre tipului de habitat Hamangia și specificul paleoeconomiei (analize arheozoologice);
- delimitarea așezării medievale de epocă otomană (sec. XVI – XVII) din punctul Cheia Pazvant II;
- tipuri de locuire în spațiul carstic – analiza depunerilor sedimentare din punctul Cheia – Peștera Craniilor.

Rezultate și interpretarea lor

Săpăturile arheologice efectuate pe Valea Casimcei, în cadrul proiectului româno-polon Central Dobruđa - Landscape Changes and Human-Environment Interactions from Neolithic to Middle Ages (2014 – 2016), au permis continuarea cercetărilor în punctele Cheia Vatra Satului, Cheia Pazvant II și Cheia Peștera Craniilor.

În punctul Cheia – Vatra Satului a fost deschisă secțiunea S.N. (1 x 15 m) situată la marginea de sud-est a așezării, în prezent

suprafața fiind utilizată ca teren agricol (pl. 1, 3). Secțiunea a fost împărțită în 15 carouri de 1 x 1 m, numerotate de la est spre vest.

Stratigrafia secțiunii se prezintă astfel:

o – 0,20 / 0,30 m: US.3000 – nivelul vegetal în care au fost antrenate materiale arheologice în urma lucrărilor agricole;

0,30 – 0,50 m: US.3142 – strat de culoare bej-cenușie, tasat, cu material ceramic de mici dimensiuni, rare piese de silex, oase de animale, unele provenind de la specii de talie mare. Starea de fragmentaritate a materialului arheologic, depunerile calcaroase de pe ceramică și oase sunt specifice unui nivel de abandon.

0,50 – 0,70 / 0,90 m: US.3148 – strat de culoare bej închis, cu aspectul unei zone de pasaj; în strat apar mai rar fragmente ceramice de mici dimensiuni, deșeuri de silex alături de microlite și lame deteriorate, oase de animale puternic fragmentate. Stratul corespunde unui nivel de locuire exterior.

În carourile 1 – 6, stratul de loess, înclinat de la est spre vest, apare la adâncimea 0,60 / 0,90 m. Complexele arheologice se concentrează în carourile 6 – 15. La adâncimea de 0,65 m a apărut complexul C.37, pe o lungime de aproximativ 2,40 m, între carourile 7 – 9. El a fost suprapus de US.3142 (nivel de abandon) și săpat în stratul de loess până la adâncimea de 1,83 m (pl. 4).

US.3143 (0,65/0,70 m – 1,15/1,20 m) - reprezintă primul strat din umplutura complexului, de culoare cenușiu închis, cu aspect afânat, foarte bogat în material arheologic: fragmente ceramice provenind de la diferite categorii de recipiente (pl. 9–10), unele de dimensiuni mari, oase de animale de dimensiuni mari și foarte mari, unele cu urme de prelucrare (tăiere perpendiculară pe canalul medular), plastron de carapace de broască țestoasă cu urme de arsură, oase de păsări, piese de silex – preponderente deșeuri și lamele de mici dimensiuni, fragment de toporaș, fragment de perlă tubulară de *Spondylus*, fragmente de idoli (braț, gât cilindric de tip „coloană”), un împungător tăiat din os de pește.

US.3145 (1,15/1,20 m – 1,80/1,83 m) – al doilea strat de umplură, de culoare brun-cenușiu, avea în partea superioară bucăți de chirpici nears, cu amprente de pleavă, de formă paralelipipedică și un fragment dintr-un corn (pl. 4). Fragmente de chirpici sunt vizibile și la limita vestică a complexului C.37. În umplutura acestui strat s-au descoperit câteva fragmente de străchini și boluri ce pot fi reîntregite. Partea inferioară a stratului este separată de leoss printr-o peliculă de cărbune. Imediat în partea de vest a complexului C.37 a apărut o altă amenajare, complexul C.38 – la adâncimea de 0,50/0,60 m s-a conturat un strat de culoare maro închis – cenușiu, notat US.3144, (acoperit de nivelul de abandon US. 3142), pe o lungime de aproximativ 3,90 m, între carourile 9 – 13. În umplutura stratului s-au descoperit foarte multe oase de animale de talie mare (*Bos taurus* = și *Equus hydruntinus*), fragmente ceramice de dimensiuni medii și mari (pl. 11, 12), plăcuțe de vatră în poziție secundară, piese de silex.

US.3146 – reprezintă o peliculă de lut care separă stratul anterior de un alt strat al complexului C.38– US.3147. Situat la adâncimea 1,00 – 1,15 m, nivelul de locuire US.3147 a conținut o cantitate impresionantă de oase, foarte bine conservate (unele întregi), fragmente de crani de *Equus hydruntinus*, oase cu urme de prelucrare.

US.3149 (1,15/1,30 m) – reprezintă stratul situat sub complexul C.38 și se prezintă sub forma unui sediment de culoare bej închis, amestecat cu bucăți de cărbune (unele de dimensiuni mari – prelevate probe de 14C) și oase de dimensiuni mari, bine conservate.

La baza acestui strat, la adâncimea de 1,35/1,40 m, carourile 14 – 15, s-a conturat o groapă C.39, cu o formă neregulată, care continua în profilul de nord (pl. 5). Pentru cercetarea în suprafață a complexului arheologic C.39 a fost deschisă o casetă în prelungirea carourilor 14 – 15, pe latura de nord, cu dimensiunile de

2 x 1 m. În interiorul gropii, după demontarea umpluturii – US. 3150 (1,35/1,50 m) - a apărut scheletul unui vițel, cu oasele în conexiune anatomică (pl. 6). În umplutura gropii s-au descoperit fragmente ceramice de mici dimensiuni, cărbune.

Materialul arheologic

Ceramica din cele două complexe, C.37 și C.38, este în curs de analiză. După curățare, am identificat câteva caracteristici ale acestui lot ceramic:

- categoriile ceramice și formele de bază corespund tipologiei Hamangia III;
- fragmentele ceramice care au suferit ardere secundară sunt în număr redus;
- predomină fragmentele ceramice din categoria semifină, frecvent decorate cu șiruri de impresiuni;
- predomină fragmentele ceramice cu suprafața angobată. Angoba neagră, lucioasă nu lipsește nici în cazul fragmentelor ceramice barbotinate, provenind de la vasele de gătit cu suprafața interioară și marginea superioară exterioară tratate îngrijit.
- recipiente de servit precum paharele, străchinile și bolurile acoperite cu angobă fină, lucioasă, de culoare neagră, reprezintă categoria cea mai numeroasă.

Import ceramic. În nivelul de abandon US 3142, carou 11, la adâncimea de 0,30/0,50 m, a apărut un fragment ceramic cu decor imprimat de tip Precucuteni.

Piese de piatră. În cadrul pieselor de piatră predomină lamele de silex, gratoarele și mai rar burinele. Toporașele de piatră sunt în număr redus. Apar și fragmente de râșniță, percutoare, fragmente de nuclee de silex.

Piese din material dur de origine animală. În comparație cu alte complexe studiate în așezare, complexele arheologice C.37 și C.38 au oferit un număr restrâns de piese din această categorie – câteva împungătoare și perle tubulare de *Spondylus*. Lor li se adaugă oase cu urme de prelucrare, cele mai multe fiind concentrate în complexul C.38 – oase de dimensiuni mari, tăiate perpendicular pe canalul medular, folosite pentru obținerea mânerelor de os.

Prospecțiunile arheomagnetice

Pentru prima dată, în cadrul programului de cercetare șanțier Cheia au fost realizate investigații geofizice prin metoda gradientului magnetic, fiind analizate două suprafețe:

- cca 1,5 ha în așezarea eneolitică din punctul Cheia – *Vatra Satului* (pl.1);
- cca 0,5 ha în așezarea medievală târzie din punctul Cheia – *Pazvant II* (pl. 2).

Prospecțiunile efectuate în campania 2016 ne-au permis o reevaluare a suprafeței locuite în punctul Cheia – *Vatra Satului*: așezarea eneolitică a fost cu mult mai mare decât s-a apreciat inițial, semnalele de locuire extinzându-se pe o suprafață de aproximativ 7 ha. Semnalele arheomagnetice obținute vor fi verificate în campania 2017 prin prelungirea secțiunii S.N. spre nord, fapt ce va permite cercetarea în suprafața a complexelor C.37 și C.38. În punctul Cheia *Pazvant II*, între secțiunile S.A și S.B., au apărut mai multe concentrări de semnale arheo-magnetice, în prelungirea locuințelor L.2 (S.A) și L.3 (S.B).

Peștera Craniilor. Analiză sedimentologică

Constantin Haită (MNIR)

Analiza sedimentologică în punctul Cheia – *Peștera Craniilor* a fost realizată pe profilul sudic al secțiunii S.III (9 x 4 m) și al sondajului S.V (sondaj realizat în interiorul secțiunii S.III în formă de L în fața intrării în peșteră - 4,60 x 1,80 m și 3,40 x 1,20 m, adâncime: 2 – 4,30 m / Pl. 7). Succesiunea depunerilor

sedimentare (din bază către partea superioară) se prezintă astfel (pl. 8):

1. nivel siltic gălbui, omogen, moderat compact, cu fragmente de calcar, ce acoperă stânca. Acumulare eoliană de tip loess.
2. nivel siltic argilos brun cenușiu mediu, omogen, cu structură agregată fină, moderat compact, cu fragmente de calcar. Nivel de paleosol.
3. nivel siltic brun cenușiu, relativ omogen, cu structură granulară fină, cu constituenți antropici atribuiți perioadei eneolitice și fragmente de rocă de maximum 10 cm. La partea superioară prezintă o acumulare de sediment siltic gălbui, omogen, fin granular ce poate reprezenta o nivelare.
4. nivel siltic omogen, gălbui, brun roșcat, brun închis și cărămiziu deschis, fără c. a. cu limite gradate. Nivel de podea incendiată și distrugere de 1 – 2 cm. Lateral, acumulare de cenușă fină, omogenă, cu grosime de 2 cm.
5. nivel siltic gălbui, ușor verzui, omogen, relativ poros, cu foarte rari constituenți antropici (c. a.). Nivel de acumulare naturală.
6. nivel siltic omogen, gălbui, brun închis, brun roșcat și cărămiziu deschis, fără c. a., cu limite gradate. Al doilea nivel de podea incendiată.
7. nivel siltic gălbui, ușor verzui, omogen, ușor poros, cu rari constituenți antropici (c. a.). Nivel de locuire.
8. nivel siltic omogen, gălbui, brun închis, brun roșcat și cărămiziu deschis, fără c. a., cu limite gradate. Al treilea nivel de podea incendiată.
9. nivel siltic gălbui, omogen, friabil, cu rare fragmente de rocă și carbonați fini. Acumulare naturală. Include materiale atribuite epocii fierului (Hallstatt).
10. nivel siltic gălbui cu frecvente fragmente de calcar de mari dimensiuni, acumulate gravitațional.
11. nivel de locuire atribuit perioadei elenistice.
12. nivel de locuire atribuit perioadei romane timpurii.
13. nivel de locuire atribuit perioadei romano-bizantine.
14. nivel de locuire atribuit perioadei medievale.
15. nivel siltic brun mediu, cu structură agregată, cu fragmente de calcar, relativ eterogen. Sol actual.

Un număr de 8 eșantioane micromorfologice au fost preluate pe profilul sudic. Contextul de teren al acestora este prezentat în tabelul 1. Analiza micromorfologică are ca scop identificarea activităților umane care au produs nivelurile de locuire și de acumulare naturală, ca și condițiile de mediu asociate acestora.

Proba	Nivel	Context de teren
1.	1	Acumulare naturală de tip loess pe stânca de calcar.
2.	2-3	Nivel de paleosol suprapus de un nivel cu structură granulară cu indicii de locuire eneolitică.
3.	3-4	Nivel de locuire neolitic suprapus de o posibilă nivelare cu silt gălbui.
4.	4	Nivel de podea incendiată. Locuință atribuită epocii perioadei eneolitice.
5.	4-5	Nivel de cenușă cu textură fină, omogenă, acumulată pe o podea de lut incendiată.
6.	5	Nivel siltic, gălbui, omogen, fără constituenți antropici. Acumulare naturală.
7.	5-6-7	Al doilea nivel de podea incendiată. Locuință atribuită epocii fierului.
8.	8-9	Al treilea nivel de podea incendiată. Locuință atribuită epocii fierului. La partea superioară, un nivel siltic gălbui ce poate reprezenta o acumulare naturală și include materiale Hallstatt.

Nivelurile de podea observate sunt constituite din sedimente siltice de tipul loessului, ce au constituit materia primă, și prezintă diferite grade de ardere, în condiții oxidante și reductoare. Materialele construite nu includ fragmente vegetale de tip paie și pleavă.

Sedimentarea activă și îngroparea rapidă au permis conservarea în foarte bune condiții a acestor niveluri de locuire, atribuite unor structuri construite. Nivelurile de distrugere nu sunt vizibile sau au grosimi foarte mici, ceea ce poate fi rezultatul unor amenajări prin îndepărtarea acestora.

Acumulările naturale, îndeosebi prin remaniere și depunere pe pantă, au grosimi diferite, cele mai consistente fiind cele post-eneolitice, de la finalul epocii fierului și din perioada evului mediu.

Raport arheozoologic

Adrian Bălășescu, Valentin Radu (MNIR)

Așezarea eneolitică de la Cheia a furnizat în ultimii ani o cantitate impresionantă de faună, ceea ce face ca acest sit să dispună în prezent de cel mai mare eșantion faunistic pentru cultura Hamangia (Bălășescu et Radu, 2003, 2004; Bălășescu, 2008).

Din campania 2016 provine un lot de circa 2500 resturi faunistice ce va contribui la îmbogățirea informațiilor despre paleoeconomia animalieră a acestui sit. La nivel de taxoni nu se observă mari diferențe față de studiile precedente. Consemnăm dominanța animalelor domestice, iar în cadrul acestora vita și ovicaprinele ocupă primele locuri. Acestea erau exploatate mixt, atât pentru carne, cât și pentru lapte. Porcul este foarte slab reprezentat. Vânatul este diversificat (10 specii), dar slab reprezentat ca pondere (circa 12 %). Erau preferate speciile de talie medie și mare, precum hemionul/hydruntinul, cerbul, mistrețul și bourul.

În finalul acestui raport menționăm faptul că s-au eșantionat 20 de mandibule de bovine care vor fi analizate din punct de vedere izotopic (în colaborare cu Marie Balasse – CNRS Franța) cu scopul de a înțelege sezonalitatea nașterilor la această specie în eneolitic. De asemenea, prin intermediul proiectului CNCS – UEFISCDI cod PN-II-ID-PCE-2011-3-1015, se va realiza datarea prin C14 a unui os de bovidu cu scopul de a avea o imagine mult mai pertinentă asupra cronologiei acestei așezări.

19. Cheile Turzii

com. Petreștii de Jos, jud. Cluj

Puncte: „Peștera Ungurească”, „Peștera Balica”, „Peștera Binder”

Tip de sit: 115, 116

Încadrare cronologică: 141, 142, 143, 132

Cod RAN: 55295.05

Autorizație nr. 73/10.06.2016

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu, responsabil științific (Institutul de Arheologie Iași), Sorin M. Colesniuc (Complexul Cultural Callatis, Mangalia), Gheorghe Lazarovici (ULB Sibiu), Cristian Constantin Roman (Consiliul Județean Hunedoara), Suci Cosmin (Muzeul Banatului, Timișoara), Sorin Tincu (Muzeul Castelul Corvinilor, Hunedoara), Diana-Măriuca Vornicu (Institutul de Arheologie Iași).

Cercetările din campania 2016 s-au desfășurat în intervalul 20–30 august. La cercetările din această campanie au participat în calitate de voluntari Silviu Gridan (Brașov), Constantin Aparaschivei (Suceava), Radu Pop (Cluj-Napoca), Zoia Maxim (Cluj-Napoca), Romeo-Alexandru Perlik (Predeal), Rodica Perlik (Predeal), Dumitru Pintileasa (Suceava) și Laura Pintileasa (Suceava). Artefactele din piatră cioplită au fost analizate și prin analiză traseologică de Diana-Măriuca Vornicu. Scopul cercetărilor a fost continuarea investigațiilor în Peștera Binder, începute în campania 2015. O primă problemă care a fost rezolvată a fost aceea a transportului pământului rezultat în urma săpăturilor prin instalarea unei corzi metalice pe o anumită porțiune a traseului de la peșteră până la valed râului Hășdate. În timpul săpăturilor s-a săpat doar cu șpaclul, pământul a fost cernut pentru recuperarea materialelor mai mari (ceramică, pietre), iar restul a fost transportat și spălat prin site în râul Hășdate; restul materialelor au fost recuperate cu penseta.

A fost deschisă o suprafață de cca 5,5 – 6 m², din care s-a săpat doar un carou (4 m²). În caroul respectiv au fost descoperite trei vetre de foc amenajate cu marginea din pietre, cu urme de folosire îndelungată. În vetre, pe marginea lor, pe nivelurile de călcare, au fost descoperite peste 30 de mărgelile, precum și numeroase unelte microlitice din silex, obsidian și alte materiale, ca și câteva unelte din cupru. În campania 2016 au fost cercetate doar straturile în care au fost descoperite materiale ceramice din faza Coțofeni Ib-IIa.

Stratigrafia nederanjată de săpăturile anterioare s-a păstrat în nivelurile F (aluviuni post Epoca Bronzului) și sub acestea, ca și în nivelurile G (niveluri Coțofeni I-II). Separarea pe niveluri s-a făcut doar după vetre. Pe nivel la -0,80/1,10 m s-au găsit fragmente ceramice decorate cu boabe de linte (*linsen germ.*), caracteristice pentru Coțofeni II. De la -1,20 m apar fragmente decorate cu benzi hașurate oblic pe o pastă cărămizie, care fac trecerea de la Coțofeni IC la IIA.

Atelierul de podoabe din vremea culturii

Coțofeni IC-IIA

În **Vatra 4** (cca 0,85 x 0,35 m), în cenușă era o mărgea de piatră (fig. 3a). **Vatra 5** era în profil și avea lățimea de 40 cm (fig. 1, H5). Ca amplasare, vetrele erau în partea superioară a nivelului Coțofeni II, de la -0,80 la -1,10 m. Pe nivelul vetrelor 4-6 s-au găsit: fragmente ceramice din Coțofeni IC-IIA (fig. 2.1, 4); o mărgea de marmură (fig. 2.5), una de cupru (fig. 2.6); o lamă de silex (fig. 2.7); o bucată de malahit (fig. 2.8); două fragmente de mărgea din colț de lup (fig. 2.9); o mărgea ruptă din os (fig. 2.10); patru mărgelile în lucru din calcar și alabastru (fig. 2.11); o mărgea din cochilie de melc (fig. 2.12 și o alta fragmentară) și un vârf de pumnal din obsidian (fig. 2.13). Toate mărgelile au diametrul cuprins între 3 – 6 mm. Aproape toate piesele erau în lucru, neterminate (fig. 2.5, 11) sau rebutate (fig. 2.9–10). La adâncimea de -1 m a fost descoperit un ac de cupru, puternic oxidat (fig. 7.j).

Vatra 6 (0,45 – 0,50 m) avea două refaceri: una mai mică cu pietre de calcar și o alta adâncită în pământ, lărgită, cu margini din pământ ars, cu un strat de cenușă gros de 5 – 7 cm (fig. 3b-c). Pe nivel, în vecinătatea ei, erau fragmente ceramice Coțofeni IC-IIA, decorate cu incizii late, dar și de tipul *linsenkeramik* pe pastă cărămizie (c. B4, 1,1 fig. 3.e). În Vatra 7 (fig. 3.d) trecerea la Coțofeni IIA este marcată de apariția ceramicii decorate cu pastile sau „boabe de linte” (*linsenkeramik*). Remarcăm la această prezență unui fragment de vatră bine realizat (fig. 3.dA), mai apoi vatra a fost extinsă, fără a mai avea podeaua din lut (fig. 3.d în special 3, 5).

Vatra 8 (fig. 4), săpată în podeaua peșterii, a fost folosită vreme îndelungată, marginile ei fiind arse. În interior erau cca

8 cm de cenușă în care a fost găsită o mărgă din piatră (fig. 6.d). În vecinătatea ei, în vatra următoare și în stratul de cultură au fost găsite mai multe mărgăle realizate probabil din jasp roșu, aflate în lucru sau rebutate (fig. 4.f 1-2, g.1-3; 5a.1-4), din alabastru în lucru (fig. 4.f3) sau finite (fig. 5.a5), din melci mici (fig. 4.f4), din os (fig. 4.g4), un microvârf și o lamă din opal (fig. 5a.6-7), o dălțiță din piatră fragmentară și o sulă de cupru cu secțiunea pătrată (fig. 7.i). Ceramica din vatră aparține etapei Coțofeni IC-IIA. Prezența ceramicii cenușii marchează trecerea spre faza II (fig. 6a), dar mai sunt elemente caracteristice etapei Coțofeni I (fig. 3.d3, 3.e.4, 4.c5-6, 5.2-4).

Vatra 9 (fig. 1, H9). În zona vetrelor 8 și 9 au fost găsite patru mărgăle realizate probabil tot din jasp roșu, două întregi (fig. 5.2-3), alte două erau rupte (fig. 5a.1, 4), o mărgă de alabastru (fig. 5a.5), un vârf de lamă de silex gălbui (fig. 5a.6), ca și o lamă trapezoidală în secțiune, din opal (fig. 5a.7).

Între -1,25 - 1,35 m erau numeroase fragmente ceramice, ca și micro unelte, obiecte în lucru sau finite, alături de fragmente de materii prime folosite la realizarea acestora: alabastru (fig. 6.b2-3), o mărgă din jasp roșu rebutată (fig. 6.b1) și un fragment de calcar, posibil răzuitor (fig. 6.b4). Două mărgăle au fost confecționate din marmură foarte bine lustruită, una cilindrică și alta semirotondă (fig. 6d). Unele mărgăle (fig. 5.b1) sau inele (fig. 5.e2) au fost realizate din cochilii de scoici *Spondylus*.

Sub aceste niveluri urmează alte straturi cu depuneri și un bogat material aparținând culturii Bodrogkeresztúr - Toarte Pastilate.

Din păcate nu sunt cercetări recente, ample, pe teritoriul Transilvaniei, în așezări Bodrogkeresztúr-Toarte Pastilate și Coțofeni I, astfel că nu putem face o legătură directă între cele două culturi, mai ales că nu dispunem nici de date C14 pentru etapele târzii Bodrogkeresztúr-Toarte Pastilate. Din acest motiv nu putem dovedi încă continuitatea unor tehnici ce vizează prelucrarea obiectelor de podoabă.

Printre piesele descoperite în Peștera Binder remarcăm câteva mărgăle de marmură sau alabastru (fig. 7c) semirotonde sau cilindrice, perfect perforate și lustruite, precum și o mărgă cilindrică tăiată grosolan, neperforată și nefinisată (fig. 7c). Unele mărgăle din piatră, scoică, moluște, au fost găsite în diferite stadii de lucru, rupte sau finisate. Din colți de animale (probabil de lup) au fost confecționate tuburi de suflat (fig. 8.a) pentru prelucrarea pieselor de cupru, pe care mai apoi le-au tăiat pentru a face mărgăle, dar s-au spart (fig. 7.c.2). Prezența acestor tuburi este importantă pentru prelucrarea pieselor de cupru, ele fiind mai numeroase în Peștera Ungurească.

Mărgăua tubulară din tablă de cupru (fig. 7.a1) face parte din categoria celor numite și *Blecherperle* sau *Blechröllchen* (germ.). Piese de acest tip, dar mai târzii, sunt cunoscute în cultura Coțofeni la Poiana Ampoiului - *Piatra Corbului*, la Bánov, în grupul Boșăca sau cultura Kostolac la Iza (Slovacia)¹³.

De asemenea, mărgăle sau pandantive de marmură sunt amintite la *Poiana Ampoiului*, unde se presupune că era un atelier, dar și la *Igrița - Mormânt A*, ca și în cultura Baden, la Budapesta - *Andor utcai*¹⁴.

Din Peștera Binder provine și o mică bobită de cupru (neilustrată), care presupune o activitate de reducere a minereurilor, ca și bucățile de malahit descoperite, fig. 2.8 (uneori se fac

podoabe din malahit¹⁵. Reamintim că astfel de bobite au fost descoperite și în nivel Coțofeni II la Piatra Ilășovii, dar și mai târziu, în nivel Vučedol, la Moldova Veche¹⁶. Tot în legătură cu prelucrarea metalelor amintim și un fragment de minereu care provine din fâșia de magnetite care mărginesc calcarele pe latura de est a Cheilor. El a fost adus în peșteră și zdrobit, dar deoarece nu prezenta minerale de cupru a fost abandonat. Conform geologilor, cele mai apropiate surse de cupru de Cheile Turzii sunt cele de la Băișoara (la 15 km de Chei: carbonați și sulfuri), Colțești (18 km carbonați), Someșul Rece (15 km, sulfuri). Aceste distanțe nu erau prea mari pentru purtătorii culturii Coțofeni, a căror mobilitate este cunoscută, iar în Chei cele mai multe locuiri sunt din această perioadă. Nu excludem nici faptul că unele pietre rulate (din serpentin, calcit ș.a.), aduse din albia râurilor în peșteră, să fi fost folosite la zdrobirea minereului de cupru, dar ele au slabe urme de folosire. Totodată trebuie să subliniem și faptul că ele nu seamănă cu ciocanele de zdrobit minereu pe care le folosesc meșterii specializați¹⁷. Putem accepta și faptul că poate aveau alte întrebunări.

Fragmentele de lame de silex și obsidian de foarte mici dimensiuni, ca și unele vârfuri rupte de la cuțite sau burghie din silex, dar și din obsidian, se leagă de acest atelier de bijuterii de la nivel Coțofeni din Peștera Binder, fiind folosite în diferite etape ale prelucrării pieselor de podoabă.

Printre piesele mai deosebite din campania 2016 amintim și un fragment din tăișul unui toporaș de lut ars (de 2,5 cm), o imitație după un topor de metal. Asemenea piese sunt întâlnite în Epoca Cuprului, în cultura Cucuteni, dar și în alte civilizații¹⁸.

Din zona cercetată în 2016 provin și alte obiecte legate de diferite ocupații (prelucrarea pieilor, confecționarea îmbrăcăminții, prelucrarea și decorarea ceramicii), dar nu neapărat legate de atelier, este vorba de spatule, străpungătoare, ace. Mai deosebite sunt cele din fig. 9.3 (poate fi un cap de spatulă) și fig. 9.6 (un vârf de săgeată paleolitic, după formă și aspectul osului)¹⁹.

Nu excludem nici faptul că piesele din fig. 9.6-7 să provină din nivelele culturilor anterioare, Bodrogkeresztúr-Toarte Pastilate, Zau sau Petrești.

13 H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, XXVI, Ed. Mirton, Timișoara, 2000, p. 37, pl. 134/6 și bibil.

14 H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, 2000, p. 31, pl. 132/6, 9 ș.a., vezi și bibl.

15 Din PPN, D. Diaconescu, *Cultura Tiszpolgár în România*, Bibliotheca Brukenthal, XLI, 2009, Sibiu, cap. I, p. 5; în Starčevó-Criș: D. Borić, *Absolute Dating of Metallurgical Innovations in the Vinča Culture of the Balkans*, in *Metals and Societies 2009*, p. 208, fig. 17, vezi profil și p. 191, n. 1, *Starčevó culture pot at a depth of 1.5 m, i.e. the bottom of the sequence at Zmajevac, central Serbia* apud Chapman 1981, p. 131; în Vinča: la Belovode, D. Jacanović, D. Slijivar, *Belovode, Vinča culture settlement and problem of the early copper metallurgy*, in *The Late Neolithic of the Middle Danube Region*, Timișoara, 1998, p. 189-190; D. Diaconescu, *Cultura Tiszpolgár în România*, 2009, cap. I, p. 5; B. Jovanović, *Metalurgija eneolitskog perioda Jugoslavije*, Beograd, 1971, p. 107 la Fafos I, Kosovska Mitrovica; în Dudești Boian la Cernica: I. Mareș, *Metalurgiei aramei în neo-eneoliticul României*, Ed. Bucovina istorică, Suceava, 2002, p. 60, 211; D. Diaconescu, *Cultura Tiszpolgár în România*, 2009, cap. I, n. 11.

16 Inf. amabile P. Roman, referiri la H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, 2000, p. 33 apud P. Roman, *Zum Problem der Beginings der Fr ühbronzezeit in Rumänien*, in *ActaArchCarp*, XV, 1975, p. 150; P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 16; A. Oprinescu, *Scurte considerații asupra activității metalurgice a comunităților culturii Coțofeni*, în *SCIIVA*, 38, 1987, 2, p. 41-59.

17 I. Mareș, *Metalurgiei aramei în neo-eneoliticul României*, Ed. Bucovina istorică, Suceava, 2002, p. 481, pl. 71; Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, *New data and observations related with exploitation and transport of salt in Prehistory*, în R. Brigand, O. Weller (eds.) *Archaeology of salt: approaching an invisible past*, Sidestone Press, Leiden, 2015, fig. 2-3.

18 Cucuteni, Gumelnița... Amintim aici și un toporaș de jasp imitând topoarele ciocan de tip Cioca, din cultura Tiszpolgár de la Dăbăca, descoperire Gh. Lazarovici, inedit.

19 De altfel N. Vlăsa amintește piese musteriene. În campania din 2015 am găsit o măsea de urs de peșteră. Cele câteva unelte de cuarțit de mai sus, fig. 8b, presupun aceeași perioadă.

Din orizontul cu Bodrogkeresztúr - Toarte Pastilate sunt mai multe materiale aflate în poziții secundare; ele pot proveni de la săparea vetrelor adâncite în straturile anterioare pentru a avea o orizontalitate sau a păstra cărbunile în straturile de cenușă, obicei ce favoriza reaprinderea focului, fie de la deranjamentele căutătorilor de comori care au afectat marginile caroului B3.

Utilajul litic constă din 105 artefacte (75 deșeuri de debitaj, spărturi și alte fragmente de roci și spărturi; 30 piese, 23 din ele provin din nivelul Coțofeni), caracterizat prin sărăcie cantitativă și de forme. Piesele descoperite în nivelul Coțofeni (fig. 10) sunt de mici dimensiuni, indiferent de materia primă din care au fost realizate (12, obsidian; 9, silex; 1, cuarțit; roci locale). Doar o singură piesă din acest nivel, o lamă corticală, prezintă urme de utilizare. Analiza traseologică (fig. 10: 1a, 4a) a pieselor a arătat că unele dintre ele au fost folosite în cadrul diferitor activități. Astfel, un gratoar convex realizat dintr-o așchie de silex a fost utilizat la prelucrarea pieilor proaspete. Două lame din silex (una retușată) au urme de luciu provenind de la tăierea unor plante silicioase. De asemenea o altă lamă neretușată din obsidian prezintă urme de uzură de la tăierea unui material moale de origine animală (carne/piele).

Concluzii

Materialele descoperite în campania 2016 la Peștera Binder și, mai ales, numărul mare de mărgelă în diferite stadii de lucru, unele piese rebutate, urmele de malahit, bobila de cupru, uneltele, toate de caracter microlitic, ne arată că este vorba de un atelier de prelucrat bijuterii ce se leagă de nivelul Coțofeni de aici (IC-IIA). Cercetarea orizontului următor (nivelul inferior Bodrogkeresztúr-Toarte Pastilate nu a fost încă investigat) va demonstra dacă și aici se produceau bijuterii din diferite materiale și dacă s-a transmis tradiția și unele procedee tehnologice comunităților culturii Coțofeni, în special perforarea. Așa cum am arătat, majoritatea pieselor de podoabă au fost realizate mai ales din materii prime mai ușor de prelucrat (piatră, os, scoici, melci, jasp). Mărgelă tubulară din cupru, ca și cele două unelte din cupru (un ac și o sulă) folosite în procesul tehnologic²⁰, alături de alte materiale menționate mai sus, sugerează și prelucrarea cuprului în peștera de față.

Reamintim că și atelierul de prelucrarea cuprului din Munții Cerna Vâr, de la Piatra Ilășovii se datează tot în faza Coțofeni II²¹.

În campania următoare vom investiga nivelul Bodrogkeresztúr-Toarte Pastilate.

Bibliografie

C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, C. Suciuc, C. C. Roman, S. Tincu, S. M. Colesniuc, R. Pop, O. Gridan, C. Aparaschivei, R.-A. Perlik, *Cheile Turzii comuna Petreștii de Jos jud. Cluj. Punct: „Peștera Ungurească”, „Peștera Balica”, „Peștera Binder”, în CCAR. Campania 2015, a L-a Sesiune națională de rapoarte arheologice Târgu Jiu 26 – 28 mai 2016, Ministerul Culturii, Muzeul*

20 Suprafața cercetată este de doar 5,5 m² nederanjați, iar grosimea de 0,25 m, deci cca 1,4 m³ de strat.

21 În partea superioară a straturilor de cultură de acolo erau și materiale Coțofeni III, dar cele mai vechi materiale de pe fundul atelierului erau din Coțofeni II: Z. Kalmár, Cl. Bagotski, Gh. Lazarovici, *Cercetări etno-arheologice și sondaje în Munții Banatului*, 1986, în *Banatica*, 9, 1987, p. 68; Z. Maxim, *L'habitation Coțofeni de Piatra Ilășovei*, în *Banatica*, 12.1, 1993, p. 68; Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, B. Constantinescu, *New Data and Analyses on Gold Metallurgy during the Romanian Copper Age*, in S. Hansen, P. Raczky, A. Anders, A. Reingruber (eds.), *Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and Technologies from the 6th to 4th Millennium BC. International Workshop Budapest 2012, Archäologie in Eurasien*, Band 31, Habelt-Verlag, Bonn, 2015, p. 325–352- acolo autorii semnalează: o mină, zone de exploatare, ciocane și topoare pentru zdrobit minereu și un creuzet – lingură.

Județean Gorj *Alexandru Ștefănescu*, (ISSN 2343 – 919X ISSN -I, 2343 – 919X), p. 26–27, 280–284.

Gh. Lazarovici and C.-M. Lazarovici, *A Copper Age Workshop for Gold at Cheile Turzii, Peștera Ungurească (Turda Canyon, Hungarian Cave), Transylvania*, in Lolita Nikolova, Marco Merlini and Alexandra Comșa (eds.), *Western-Pontic Culture Ambience and Pattern: In memory of Eugen Comșa*, De Gruyter Open, ISBN (Online): 9783110500820, 2016, p.168–180.

Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M., Constantinescu B., *New Data and Analyses on Gold Metallurgy during the Romanian Copper Age*, în S. Hansen, P. Raczky, A. Anders, A. Reingruber (eds.), *Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and Technologies from the 6th to 4th Millennium BC. International Workshop Budapest 2012, Archäologie in Eurasien Band 31*, Habelt-Verlag, Bonn, 2015, p. 325–352.

Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh., Roman C., Tincu S., Colesniuc S., Suciuc C. I., Negrei D., Bindea D., *Sat Petreștii de Jos, comuna Petreștii de Jos, județul Cluj [Cheile Turzii, Peștera Ungurească, Peștera Binder]. Punct Peștera Ungurească, Peștera Binder*, în *Cronica Cercetărilor arheologice din România, Campania 2013*, CIMEC, București, 2014, p. 101–104, 396–399.

Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M., *Etapa veche din atelierul de bijuterii de la Cheile Turzii - Peștera Ungurească*, în *Arheoinvest I. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie. In Memoriam Liviu Măruia*, Universitatea de Vest, Timișoara 7 decembrie 2013, Ed. JatePress Kiadó, Szeged, 2013, p. 55–90.

Gh. Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M., Roman C., Tincu S., Netea Gh., Palaghia V., Chioar-Dumitrescu Fl., Ciută B., Colesniuc S., Angeleski S., Constantinescu B., *Cheile Turzii – Peștera Ungurească, Raport de cercetare arheologică 2011*, în CCAR. Campania 2011, CIMEC, București, 2012, p. 98–99.

Abstract

During 2016 campaign we open a surface of circa 5,5 – 6 m², and was excavated just a square (4 m²). Here were discovered 3 hearths with stone margins used a long time. In these hearths, on their margins we discover over 30 beads as well as several artefacts made of different raw materials (flint, obsidian and so one), including copper tools. In 2016 we investigated only layers related with Coțofeni IB-IIA ceramic.

On the level -0,80/1,10 m we discovered ceramics decorated with lentils beans (linsen Germ.), characteristic for Coțofeni II. Starting with -1,20 m appear fragments decorated with crosshatch strips (on a reddish paste) marking the transition from Coțofeni IC at IIA.

On level of hearths 4 – 6 (upper part of Coțofeni level) we discovered Coțofeni IC-IIA ceramic fragments, as well as several small beads (diameter 3 – 6 mm), made of different materials (marble, fig. 2.5; wolf teeth, fig. 2.9; bone, fig. 2.10; limestone and alabaster, fig. 2.11; snail shell, fig. 2.12). At -1 m a highly oxidized copper needle was discovered (fig. 7.j).

In Hearth 7 (fig. 3.d) transition to Coțofeni IIA is marked by ceramic decorated with “lentils beans” (linsenkeramik).

In Hearth 8 (fig. 4), used a long time, a stone bead was discovered (fig. 6.d). Near this feature, in neighborhood, in next hearth and in the cultural layer we found finished beads (fig. 5.a5), in processing phase or scraps made by red jasper (fig. 4.f 1–2, 9.1–3; 5a.1–4), alabaster (fig. 4.f3), small snails (fig. 4.f4), bone (fig. 4.g4). In the same area we discovered opal artefacts (fig. 5a.6–7), a small stone chisel and a copper awl (fig. 7.i). Pottery from the hearth belongs to Coțofeni IC-IIA stage. Gray pottery marks transition to the Coțofeni II stage (fig. 6a); but some elements are still characteristic for Coțofeni I (fig. 3.d3, 3.e.4; 4.c5–6, 5.2–4).

Hearth 9 (fig.1, H9). În the zone of hearths 8 and 9, several beads of red jasper were discovered, entire (fig. 5.2–3) or broken (fig. 5a.1,

4); an alabaster bead (fig. 5a.5); top of a yellow flint blade (fig. 5a.6), and an opal blade with trapezoidal section (fig. 5a.7).

Between -1,25–1,35 m were several sherds, micro tools, finished or in processing phase objects, raw material fragments, as well as beads made of alabaster (fig. 6.b2–3), a red jasper (fig. 6.b1), marble (fig. 6d). Some beads (fig. 5.b1) or rings (fig. 5.e2) were made of Spondylus shells.

20. Cornești

com. Orțișoara, jud. Timiș

Punct: Iarcuri-Seliște (proiect DFG)

Cod RAN: 158047.01

Autorizație nr. 7/09.06.2016

Colectiv: Alexandru Szentmiklosi (responsabil științific), Rüdiger Krause, Bernhard S. Heeb, Andrei Bălărie, Andrei Georgescu, Ruben Wehrheim, Cristine Harnischfeger, Andreea Stan-David, Raluca-Maria Giorgi.

Localitatea Cornești (com. Orțișoara, jud. Timiș) este cunoscută în literatura de specialitate datorită descoperirilor arheologice preistorice atestate în punctele *Iarcuri*, *Cornet* și *Iugosloveni*²². Cercetările recente au delimitat cele patru incinte ale celei mai mari fortificații de epoca bronzului din Europa (1765 ha). Aceste valuri de pământ, cunoscute de localnici sub numele de *Iarcuri*²³ (mai recent, și sub numele de „*Dâmburile turcești*”), sunt dispuse concentric și protejează o locuire de lungă durată care, pe baza evidențelor arheologice, a fost atribuită culturii Cruceni-Belegiș.

Cercetarea arheologică de la Cornești-Iarcuri se desfășoară în cadrul a două proiecte independente. Astfel, proiectul finanțat de către Deutsches Forschungsgemeinschaft (DFG), demarat în anul 2013, are ca obiectiv cercetarea așezării Cruceni-Belegiș în timp ce proiectul LOEWE, demarat în anul 2016, are ca obiectiv cercetarea sistemului de construire a valurilor de pământ care au delimitat cele patru Incinte.

La fel ca și în campania precedentă (2015), cercetarea așezării Cruceni-Belegiș din campania 2016 s-a axat pe studierea elementelor de habitat din jumătatea sudică a Incintei a II-a, situată pe terasa sudică a văii Pârâului Lac/Pistru (pl. I/1). Această zonă este cunoscută de localnic cu toponimul de „Seliște”. În paralel cu săpăturile arheologice, în cadrul campaniei din anul 2016, au continuat cercetările de suprafață și prospecțiunile geomagnetice, urmând metodologia folosită și până acum.

Amplasarea secțiunii a fost determinată de rezultatele cercetărilor obținute în urma evaluărilor sistematice de teren care au dublat prospecțiunile magnetometrice din anii precedenți. Obiectivul campaniei arheologice din 2016 a urmărit surprinderea a două structuri de formă rectangulară, vizibile pe planul geomagnetic (pl. I/1).

Suprafața cercetată (T.XII/2016) a avut o lungime de 25 m și o lățime de 5 m (pl. I/2), împreună cu casele deschise ulterior, suprafața totală săpată fiind de 173,75 m². Pentru a avea o imagine de ansamblu mai bună asupra acestor posibile structuri, s-a decis prelungirea suprafeței T.XII/2016 cu Caseta 1 (Extension 1, prescurtat T.XII_E.1). Această casetă, orientată est-vest, a avut o lungime de 5 m și o lățime de 3 m. Pe latura nordică a suprafeței

T.XII/2016 s-a conturat o parte din complexul arheologic AU. 13. Pentru dezvelirea completă a acestui complex a fost deschisă o a doua casetă, cu lungimea de 3,5 m și lățimea de 2,5 m (Extension 2, prescurtat mai departe T.XII_E2).

Metoda de cercetare

Din punct de vedere al tehnicii de săpătură, metoda de cercetare a fost cea utilizată și în anii precedenți, respectiv urmărirea planurilor de depuneri antropice. În situațiile în care depunerile de natură antropică au fost mai groase, cercetarea s-a făcut și în planuri artificiale de câte 10 cm. Fiecare plan de cercetare, subîmpărțit în carouri de câte 2 m x 2 m, a fost descris din punct de vedere al culorii și texturii, fotogrametria generală a suprafeței fiind realizată înaintea conturării complexelor.

Complexele arheologice au fost documentate atât la conturare, cât și la finalizarea cercetării acestora. Golirea gropilor s-a făcut în etape succesive, păstrându-se un profil intern care să documenteze dinamica umplerii complexului. Atât profilele interne ale complexelor, cât și planurile cu artefacte din umplutură, au fost documentate grafic, foto și cu stația totală. În cazul descoperirilor de excepție, documentarea grafică a fost 3D.

Rezultatele cercetării arheologice

După înlăturarea nivelului de arătură recentă, gros de aprox. 0,30 m, a fost dezvelit Planul I de cercetare. Acest plan a reprezentat partea superioară a unui strat de cultură care a avut o culoare negru-cenușiu închis, de consistență lutoasă.

În Planul I au fost sesizate anumite diferențe de textură și culoare ale solului, care corespundeau anomaliilor vizibile în planurile geomagnetice. Într-o primă etapă, aceste diferențe au fost interpretate ca fiind, probabil, urma zidurilor din pământ bătut a celor două structuri/locuințe de formă rectangulară de timpul celor descoperite în interiorul Incintei I (campania 2013).

Pentru a verifica această ipoteză, urmele interpretate ca fiind baza unor ziduri de pământ au fost secționare în vederea obținerii unor profile care să evidențieze fie faptul că aceste urme sunt șanțuri de fundație, fie că reprezintă baza unor ziduri de pământ, structura având nivelul de construcție sub Planul 1 al cercetării. În urma secționării acestor anomalii, cele două profile au indicat absența șanțurilor de fundație care să certifice existența unei structuri de suprafață cu o structură de rezistență solidă. Această observație a fost confirmată și de profilele interne realizate la colțurile rotunjite ale acestor anomalii, loc în care ar fi trebuit să existe gropile de implantare ale stâlpilor care ar fi trebuit să susțină acoperișul.

Totodată, carourile de 2 m x 2 m au fost subîmpărțite în alte patru carouri de 0,5 m x 0,5 m, materialele arheologice descoperite în acestea fiind documentate cu stația totală. Cu această metodă s-a încercat surprinderea zonelor cu densitate mai ridicată a materialului arheologic, pentru a se observa dacă distribuția spațială a acestora a fost influențată, în vreun fel, de structurile observate în planul geomagnetic. Rezultatele preliminare obținute cu această metodă au indicat o densitate mai scăzută a materialului arheologic în interiorul structurilor de suprafață, în comparație cu zonele din afara acestora.

Absența urmelor care să certifice prezența unei structuri de rezistență nu a exclus posibilitatea ca anomaliile atribuite celor două structuri observate în planul geomagnetic să aparțină unor locuințe care au avut pereții din pământ bătut, fără șanț de fundație. Astfel de construcții au existat până la jumătatea sec. XX, fiind și subiectul unor documentări etnografice. Existența unor case fără structură de rezistență din lemn, cu pereți de pământ bătut ridicați direct pe nivelul de călcare, au existat și la Cornești. Astfel, în paralel cu săpătura arheologică, a fost efectuat și un

22 Radu 1972a, 271–283; Radu 1972b, 35–39; Soroceanu-Radu 1975, 33–40; Medeleț 1993, 122–139 (cu bibliografia mai veche); Szentmiklosi et alii 2011, 819–838.

23 Szentmiklosi 2015.

studiu etno-arheologic, în cadrul căruia, informațiile culese de la bătrânii care au participat la astfel de lucrări au fost confruntate cu cercetarea uneia dintre casele construite la sfârșitul sec. XIX și care au fost locuite până la începutul sec. XXI.

Pe lângă cele două structuri, în planul geomagnetic, au fost observate și alte complexe arheologice. Complexul A.U. 001 a reprezentat o groapă de provizii, refolosită după dezafectare, pe post de groapă menajeră (pl. I/3). Groapa AU. 001 a avut o formă ovoidală în plan și tronconică în profil. Complexul a avut diametrul de 1 m x 0,85 m. Adâncimea maximă a gropii a fost de 0,70 m de la nivelul de conturare (în Planul I). Inventarul acestei gropi a fost compus din fragmente ceramice caracteristice culturii Cruceni-Belegiș, precum și din fragmente osteologice de proveniență animală și fragmente masive de chirpici. Aproape de fundul gropii a fost observată o concentrație de materiale arheologice compusă în mare parte din fragmente de lipitură lut, prost arse. Între aceste fragmente de lut a fost descoperită și un rest dintr-o podoabă de bronz.

Complexul A.U. 13 a fost conturat inițial ca o groapă de formă circulară, surprinsă doar parțial în suprafața cercetată arheologic (pl. I/4). Datorită faptului că acest complex se continua dincolo de limita nordică a suprafeței cercetate, s-a decis deschiderea casei T.XII_E2. Complexul arheologic AU. 13 a avut lungimea de 2,70 m și lățimea de 1,15 m. În urma secționării sale, s-a constatat faptul că acest complex era suprapus de către stratul de cultură care a format Planul I de cercetare, conturul inițial al complexului fiind sugerat de tasarea acestui strat în umplutura gropii. În Planul II de cercetare, groapa AU. 13 s-a dovedit a avea o formă rectangulară cu colțurile rotunjite, cu orientarea est-vest. Groapa a avut un fund plat cu pereții rotunjiți la bază, adâncimea complexului fiind la 1,40 m de la nivelul actual de călcare.

Profilul inițial al secțiunii a fost păstrat ca martor stratigrafic pe o lățime de 0,50 m. Complexul A.U. 13 a fost golit, în partea sa aflată în T.XII, până la adâncimea de 0,70 m de la nivelul de conturare, moment în care a fost sesizat un brâu format din pământ ars și bucăți mărunte de chirpici, care urmărea marginile complexului. În interiorul spațiului delimitat de acest brâu, a fost descoperită o amenajare din scânduri arse, dispuse pe direcția N-S. Pentru a avea o imagine de ansamblu mai bună asupra podinii de lemn ars descoperite în AU.13, a fost golită și cealaltă jumătate a complexului, aflată în Caseta 2 (T.XII_E2). Marginile podinii de lemn suprapuse de brăul de pământ ars cu fragmente de chirpici pe podina de scânduri sugerează faptul că, în urma incendiului podinii, pereții gropii au clivat și au căzut peste marginile amenajării din lemn. Pentru documentarea foto a profilului nordic a suprafeței T.XII/2016, jumătatea complexului aflată în suprafața T.XII a fost golită până la nivelul podinii de lemn. Umplutura gropii a fost compusă din mai multe lentile de pământ având caracteristici similare. Dispunerea orizontală a lentilelor, fără tasări, sugerează o umplere relativ înceată în timp a gropii.

După expunerea și documentarea podinii de lemn ars, din fiecare scândură identificată au fost prelevate probe, atât pentru analize radiocarbon, cât și pentru analizele dendrocronologice. După această etapă, s-a continuat golirea complexului, pe aliniamentul vechiului profil al secțiunii T.XII, păstrându-se un profil care a documentat, în continuare, succesiunea stratigrafică a umpluturii complexului AU.13, până la nivelul sterilului arheologic în care a fost săpată groapa. În profilul obținut prin secționarea pe axul lung al gropii, în umplutura lutoasă, de culoare galbenă, de sub nivelul podinii, au fost observate urmele a două intruziuni care se delimitează în mod clar de restul umpluturii. Aceste două intruziuni pornesc imediat de sub podina de lemn, dar nu se conturează pe fundul gropii, fapt care ar putea pleda pentru

interpretarea acestora ca fiind urma unor butuci masivi care au avut rolul de a sprijini podina de lemn.

Inventarul arheologic descoperit în umplutura gropii a constat din fragmente ceramice caracteristice Bronzului Târziu (de tip Cruceni-Belegiș) și din fragmente de oase de animale. Sub nivelul marcat de podina de lemn arsă, umplutura lutoasă, de culoare galbenă, a avut o grosime 0,20 m. În acest sol, pe laturile de est și de vest ale complexului, au fost descoperite două concentrații de vase întregibile (amfore globulare, căni, castroane, vas-borcan), cu decor tipic fazei I a culturii Cruceni-Belegiș. Este greu de precizat dacă aceste vase au fost depuse în mod intenționat pe fundul gropii, în cadrul unui ritual de sacralizare sau reprezintă doar o primă etapă de utilizare a gropii, cea de-a doua etapă fiind marcată de amenajarea podinii. Podina carbonizată marchează sfârșitul utilizării gropii.

Funcționalitatea acestui complex arheologic este greu de precizat. Dimensiunile relativ mici ale gropii AU. 13 nu pledează pentru interpretarea acesteia ca pe o locuință de tip bordei, însă amenajarea podinii cu scânduri din lemn indică, în mod clar, o utilitate cotidiană (pivniță?) care justifică amenajarea unei suprafețe stabile.

În ceea ce privește T.XII_E2, tehnica de săpare aplicată în cazul acestei extensii a fost similară cu cea din suprafața principală. După îndepărtarea stratului de arătură, în Planul I a fost sesizată o concentrație de fragmente ceramice caracteristice fazei a II-a a culturii Cruceni-Belegiș. Această concentrație a sugerat existența unui alt complex arheologic, ipoteză confirmată după înlăturarea completă a nivelului bulversat de lucrările agricole moderne care a permis conturarea clară a complexului A.U. 91.

Complexul A.U. 91 a avut o formă ovoidală în plan, diametrul gropii fiind de 1,50 m x 1 m, adâncimea maximă a fundului ușor alveolat fiind situat la 0,50 m față de nivelul de conturare (Planul I), respectiv, 0,90 m de la nivelul actual de călcare (pl. I/4). Între complexele A.U. 13 și A.U. 91 a fost păstrat un martor stratigrafic pentru stabilirea relației cronologice între cele două. Astfel, s-a constatat faptul că A.U. 91 este ulterior complexului A.U. 13, fapt sesizabil și din analiza primară a materialului arheologic descoperit în umplutura gropii AU.91. Fragmentele ceramice descoperite în acest complex sunt de culoare galben-roșiatic, decorat cu caneluri. Acest decor este caracteristic fazei a II-a a culturii Cruceni-Belegiș.

Pe lângă acesta, în colțul estic al extensiei a mai fost sesizat un rest de complex (A.U. 115), ce ulterior s-a dovedit a fi mai timpuriu decât A.U. 13 și A.U. 91, fiind tăiat de acestea. Forma inițială a complexului A.U. 115 nu mai poate fi precizată, cea mai mare parte a acestuia fiind distrusă de intervențiile ulterioare. Umplutura gropii a fost similară celei întâlnite în A.U. 91, fără pigmenți de chirpici.

Planul II de cercetare a avut o culoare maronie și o consistență mai lutoasă decât stratul de cultură de deasupra (Planul I).

Ultimul nivel de săpare, Planul III, a reprezentat partea superioară a solului steril din punct de vedere arheologic. Acesta avea o culoare brun-roșiatică și o consistență lutoasă, fiind lipsit de material arheologic.

Analiza primară a stratigrafiei și a materialului arheologic indică faptul că această zonă a fost locuită de către purtătorii culturii Cruceni-Belegiș în mai multe etape cronologice. Descoperirile din acest an confirmă existența în interiorul incintelor fortificate, a unor structuri de suprafață, greu sesizabile arheologic, care erau însoțite și de complexe îngropate, cele din urmă având cel mai probabil rolul de anexe.

Bibliografie

Medeleț 1993 – Medeleț Fl., *În legătură cu fortificația de pământ de la Cornești (comuna Orțișoara, județul Timș)* (*Sur la fortification en terre de Cornești*), în *AnB*, II, 1993, 115–146.

Radu 1972a - Radu O., *Contribuții la cunoașterea culturii Vatina. Săpăturile de la Cornești, jud. Timș* (*Contribution à la connaissance de la culture Vatina*), în *SCIV*, 23, 2, 1972, pp. 271–184.

Radu 1972b - Radu O., *Cultura „Vatina” în așezarea de epocă a bronzului de la Cornești județul Timș* (*Die Vatina-Kultur der Bronzezeit aus der Niederlassung von Cornesti Timș*), în *Tibiscus*, II, 1972, pp. 35–37.

Soroceanu-Radu 1975 - Soroceanu T., Radu O., *Șantierul arheologic Cornești (jud. Timș). Săpăturile din 1973 și 1974* (*Archäologische Ausgrabungen der Jahre 1973 und 1974 im Cornesti, Kr. Timis*), în *Tibiscus*, IV, 1975, 33–40

Szentmiklosi 2015 - Szentmiklosi Al., *Primele menționări cartografice ale fortificației de epoca bronzului de la Cornești-Iarcuri, jud. Timș*, în *Istros*, XXI, 2015, pp. 31–55.

Szentmiklosi et alii 2011 - Szentmiklosi Al., Heeb B.S., Heeb J., Harding A., Krause R., Becker H., *Cornești-Iarcuri - a Bronze Age town in the Romanian Banat?*, în *Antiquity*, 85, 2011, pp. 819–838.

21. Covasna

mun. Covasna, jud. Covasna

Punct: Cetatea Zânelor

Cod RAN: 63535.01

Autorizația nr. 34/10.06.2016

Colectiv: Viorica Crișan (MNIT) - responsabil științific, Valeriu Sîrbu (Muzeul Brăilei), Paul Pupeză (MNIT), Monica Mărgineanu-Cârstoiu (IAPV), Virgil Apostol (MNIR), Nagy Jozsef (MNUAI), Piroska Eszter.

Total finanțare: 25.000 lei

Situl arheologic Covasna - *Cetatea Zânelor* este situat la periferia orașului Covasna, pe Dealul Cetății, între Pârâul Cetății și Pârâul Mișca, un afluent al văii Covasna. Cele mai numeroase descoperiri din sit aparțin epocii dacice, dar s-au găsit și materiale din prima epocă a fierului sau Evul Mediu.

Suprafața amenajată de către daci pe Dealul Cetății este de circa 30.000 m², incluzând aici o acropolă și cel puțin șase terase (numerotate convențional cu cifre romane, de la I la VI). Terasele antropogene au fost susținute și apărate de circa 700 m de ziduri din piatră sumar fasonată, legată cu lut, ce aveau în partea superioară o palisadă de lemn. Pe traseul zidului, la intersecția dintre terasa a II-a și terasa a III-a, s-a descoperit un bastion patrulater.

Cercetările arheologice s-au concentrat în ultimele campanii în zona bastionului și a zidului de curtină de pe terasa a II-a. Aici a fost trasată secțiunea S7H, de 22 x 8 m. Zidul de curtină a fost dezvelit în anul 2014 pe o porțiune de circa 1,5 m lățime, săpându-se până la amenajarea fundației în stâncă. Zidul prezintă cel puțin două faze de construcție. Într-o primă fază, pietrele zidului au fost așezate pe o fundație alcătuită dintr-un strat de argilă și unul cu sfărâmatură de stâncă, sub care se afla stâncă. Pietrele din zid au fost atent alese și aranjate cu grijă, fiind legate cu lut. Faza a doua a zidului este una de refacere, fiind folosit parțial zidul din prima fază. Pietrele sunt dispuse cu mai puțină atenție, fiind de asemenea legate cu lut, însă de o consistență diferită față de cea din prima fază. Totodată, pentru a întări structura,

au fost montate grinzi transversale din lemn, a căror urme sunt încă vizibile. Zidul are o grosime în acest sector de circa 4,60 m.

Pe dărâmătura zidului de curtină, după distrugerea fortificației din piatră, s-a ridicat o nouă fortificație, din lemn, ce cuprindea bastionul și o parte din zidul de curtină al terasei a II-a. Materialele care aparțin acestei ultime faze sunt puține, doar câteva fragmente ceramice, majoritatea de factură dacică, fără a lipsi unele care par a fi mai târzii. Ca atare, în acest stadiu al cercetărilor, este greu de precizat când s-a ridicat și cine a folosit fortificația din lemn.

În suprafața S7H s-au descoperit cel puțin două niveluri de locuire dacică, cu vetre, arsură și materiale specifice (fragmente ceramice, obiecte din lut, piese din fier, podoabe din bronz și monede grecești sau romane). Cel mai important complex conturat în S7H a fost găsit în 2013, cercetarea lui continuând până în 2015. Este vorba despre un edificiu orientat aproximativ E-V, a cărui limite au fost identificate doar pe laturile de nord și sud, în rest ocupând toată lățimea secțiunii S7H (suprafața cercetată a fost de 6 x 8 m).

Edificiul avea acoperișul susținut de trei rânduri de stâlpi din lemn, pe fiecare rând fiind conturate câte șapte gropi pentru aceștia; distanța între șiruri este de cca 2,60 m. Gropile se adâncesc în stâncă până la 0,90 m, diametrul lor fiind de cca 0,30 m. Așa cum reiese din stratigrafia complexului, pentru montarea stâlpilor s-a săpat inițial un șanț în stâncă, lat de circa 0,60 m, în care au fost ulterior amplasați stâlpii la o distanță de aproximativ 1,10 m unul de altul. Șanțul a fost umplut apoi cu stâncă sfărâmată și argilă, umplutura fiind foarte bine tasată. Edificiul era delimitat spre nord-est de stâncă pantei dinspre terasa I, iar spre zidul terasei a II-a de către un aliniament alcătuit din pietre de mari dimensiuni. Este foarte probabil ca aceste pietre mari să facă parte dintr-un drum pavat sau să aparțină unui zid. Edificiul a funcționat pe parcursul primei faze dacice de locuire, fiind distrus prin foc. Funcționalitatea edificiului nu este pe deplin stabilită, dat fiind faptul că nu a fost în întregime conturat, iar materialul care îi aparține se află în studiu. Foarte probabil este vorba despre un templu, de tipul celor cu aliniamente de coloane.

În campania din anul 2016 s-a finalizat cercetarea zidului de curtină din S7H. Zidul a fost dezvelit pe o suprafață de circa 8 m (inclusiv cei 1,5 m dezveliți în 2014). Cele două faze de construire a zidului au fost mult mai bine surprinse acum. În dărâmătura zidului din ultima fază au fost descoperite fragmente ceramice, o fusaiolă din lut, o cute din piatră, un fragment de oglindă din bronz și un colan de argint.

Pentru a delimita edificiul cu stâlpi din lemn descoperit în campaniile anterioare, în 2016 a fost trasată o suprafață de cca 12 x 10 m, denumită SPF I, amplasată la nord-vest de S7H, în vecinătatea bastionului. Zona a fost inițial cercetată parțial și prin alte secțiuni (S7A, S7B, S7E, S18), deschise în special pentru a contura bastionul. În S7A și S18 au fost identificate gropi de stâlpi care păreau să aparțină edificiului descoperit în S7H. Astfel, s-a optat pentru deschiderea unei suprafețe mai mari care să includă și vechile săpături, pentru a obține o imagine de ansamblu asupra edificiului.

În suprafața deschisă în 2016 s-au conturat 9 gropi de stâlpi, de cca 0,30 m în diametru. Dintre acestea, 6 erau grupate în jumătatea vestică a suprafeței, fiind dispuse câte trei, la distanță de 1,10 m între ele, pe două șiruri paralele, aflate la cca 2,40 m unul de celălalt. Alte 3 gropi s-au conturat în zona de nord-est, dispuse probabil pe un singur șir. Inițial, gropile din SPF I păreau a se afla pe direcția celor identificate anterior în S7H, fiind dispuse pe cele două șiruri mai apropiate de panta dinspre terasa I. Cercetarea nu a fost finalizată, fiind oprită pe nivelul de conturare a gropilor. Lipsesc gropile din zona de sud-est a suprafeței SPF

I, care să facă legătura cu cele din S7H, și n-au fost descoperite gropi de pe șirul al treilea al edificiului, cel mai apropiat de zidul terasei a II-a și de bastion.

Ridicarea topografică și fotografiile aeriene sugerează și o altă ipoteză. Cele 6 gropi din jumătatea vestică a suprafeței SPF I urmează o direcție ușor diferită față de cele identificate în S7H. Distanțele între șirurile de stâlpi sunt de asemenea ușor diferite, păstrându-se însă aceeași distanță între gropi. Ca urmare, ar putea fi vorba de două edificii, cu o stratigrafie similară. Situația se va lămurii în momentul cercetării integrale a complexului (complexelor).

În nivelul de conturare al gropilor de stâlpi s-au descoperit fragmente ceramice (în special de la fructiere, vase borcan și cești dacice), jetoane și fusaiole din lut, cuți din piatră, fragmente de la vase de sticlă, obiecte din fier și podoabe de bronz. De remarcat că, în acest nivel, s-au găsit numeroase pietre de calcar de mici dimensiuni și formă relativ circulară, a căror semnificație n-a fost încă stabilită. Calcarul lipsește din zona cetății și nu a fost folosit la construcțiile din sit.

Problemele pe care le ridică interpretarea descoperirilor din situl de la Covasna - Cetatea Zânelor sunt numeroase, rezolvarea lor presupunând deschiderea de noi săpături sau continuarea unora vechi. Pe termen scurt, se are în vedere continuarea cercetării în SPF I pentru a delimita edificiul (edificiile) cu șiruri de stâlpi. Pe termen lung, se impune finalizarea cercetărilor efectuate în jurul bastionului (terasa a II-a și a III-a), continuarea cercetării pe acropolă (acțiune de altfel extrem de dificilă din cauza numeroaselor gropi lăsate de căutătorii de comori), precum și deschiderea unui nou sector de cercetare pe latura nord-vestică a terasei a III-a (pe unde se făcea accesul în cetate și unde probabil a funcționat un alt bastion). De asemenea, ar fi necesară deschiderea unui nou sector de cercetare în extremitatea nordică a terasei a II-a, unde se leagă de terasa I, acolo unde se presupune că a funcționat un turn de supraveghere roman.

Rezumat:

Cercetările de la Covasna - Cetatea Zânelor din anul 2016 s-au desfășurat pe terasa a II-a, în apropierea bastionului, în secțiunea S7H și suprafața SPF I. S-a cercetat în special prima fază de locuire dacică. Au fost identificate urmele unui posibil templu (trei șiruri de gropi de stâlpi) și a fost dezvelită o porțiune din zidul de curtină (cu două faze de construcție).

Abstract:

The archaeological excavations at Covasna - Fairy Fortress in 2016 were placed on the 2nd terrace, near the bastion, in section S7H and SPF I. Especially the first phase of the Dacian habitation was investigated. During the champagne a possible temple building was found (three rows of pits for wooden columns) and a portion of the curtain wall was unveiled (with two construction phases).

Bibliografie:

Crișan V., Sîrbu V., Popescu C., *Covasna - Cetatea Zânelor. Un munte fortificat de daci*, în ****, Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Covasna, 2003, p. 51-72.

Crișan V., *Cetatea Zânelor de la Covasna*, în ****, Dacii din Curbura Carpaților*, Sfântu Gheorghe, 2009, p. 59-85.

Crișan V., Sîrbu V., *Covasna - Fairies Fortress. A Carpathian Mountain Fortified by Dacians*, în Pop H., Băjenaru I. (ed.), *Identități culturale locale și regionale. Studii de arheologie și antropologie istorică*, Cluj-Napoca, 2010, p. 265-285.

Crișan V., Sîrbu V., Pupeză P., *Covasna - Cetatea Zânelor. Un centru de putere dacic din Carpații Orientali*, Brăila, 2016.

22. Crăsanii de Jos

com. Balaciu, jud. Ialomița

Punct: Piscul Crăsanii

Cod RAN: 92934.01

Autorizație nr. 107/13.06.2016

Colectiv: Marian Neagu - responsabil științific de șantier (MDJ Călărași), Valeriu Sîrbu - responsabil de sector pentru epocile bronzului și fierului (M Brăila; IAB), Florin Vlad - responsabil de sector pentru epocile neoneolitică și de tranziție, Ioan Cernău, Cătălina Cernea, Simona Munteanu (M.J. Ialomița) - membri în colectiv.

Cercetările arheologice din campania 2016 au avut ca obiectiv salvarea vestigiilor din zona afectată de excavațiile ilegale de loess și de prăbușiri ale terenului pe malul drept al Ialomiței, care mărginește situl pe latura sa de nord-nord-vest. În acest scop au fost trasate 6 secțiuni, pe cât posibil paralele cu malul abrupt al Ialomiței, pentru a se putea recupera cât mai multe vestigii, complexe și piese. În suprafața săpată, de 164 m², au fost identificate 47 de complexe arheologice: 16 de epocă getică și 31 medievale timpurii („Dridu”), din cadrul cărora vom prezenta câteva, din fiecare categorie.

A. Complexe de epocă getică:

3 locuințe de suprafață, 2 vetre, 10 gropi și o alveolare.

C71. Locuință de suprafață adâncită (A = 0,25 - 0,30 m), identificată doar parțial în săpătură (L = 4,70 - 5,00 m); probabil de formă rectangulară, cu fundul plat, dar în ușoară pantă, datorită configurației terenului. Identificată printr-o aglomerație, cu multe zone compacte, de lipitură de pereți, arse sau nu, plus fragmente de vase getice și oase de mamifere. Întrucât doar o mică parte a locuinței a fost cercetată nu se pot oferi alte detalii. Ea poate fi datată, pe baza fragmentelor de vase recuperate, în sec. II-I a. Chr.

C61. Probabil locuință de suprafață, mult adâncită (A = 0,45 m), observată pe o lungime de circa 2,00 m, identificată prin zone de lipitură arsă și puține materiale arheologice (fragmente de vase ceramice getice și oase de animale). În partea de sud s-a păstrat vatra, de formă aproximativ dreptunghiulară (L = 0,90 m, l = 0,66 m, grosime 0,5 m), ce avea în miezul ei un strat de fragmente de amfore elenistice; era încadrată de o acumulare de cenușă de culoare albă, cu o grosime de aprox. 3 cm. Datate: sec. II-I a. Chr.

C51. Groapă de mari dimensiuni, observată la -0,65 m, din care a fost cercetată doar jumătatea sudică, restul continua în malul nordic al secțiunilor. Umplutura, de la adâncimea de 1,20 m, avea foarte mult cărbune și cenușă, iar la 1,90 m a fost descoperită o lentilă masivă de lipitură arsă (grosime 6 cm). Din umplutura ei au fost recuperate fragmente ceramice getice, între care o strachină, o cană (aproape întreagă), găsită cu gura în jos, apoi părți din cupe de fructiere, modelate cu mâna sau cu roata, o dălțiță de silex, un fragment de râșniță și oase de mamifer, rare scoici. Pe baza inventarului poate fi datată la sfârșitul sec. II - prima jumătate a sec. I a. Chr.

C60. Groapă (A = 1,35 m; DG = 1,25 m), cercetată doar parțial, probabil de formă rotundă, a cărei umplutură era formată dintr-un sediment nisipos brun-cenușiu, eterogen, poros, ce conținea pigmenți de cărbune; de la -1,20 m erau și fragmente de lipitură arsă de pereți de locuință, arși la roșu. S-au recuperat

fragmente ceramice, între care de cupe de fructiere, și o cană fragmentară, toate modelate cu mâna, plus oase de mamifere. Groapa poate fi datată la sfârșitul sec. II-prima jumătate a sec. I a. Chr.

C63. Groapă adâncă ($A = 2,10$ m), cu gura evazată ($DG = 2,80$ m) și pereții verticali ($DB = 1,45$ m), a cărei umplutură consta: a) până la $-1,90$ m era formată dintr-un sediment brun-cenușiu, relativ compact, eterogen, cu fragmente mici de cărbune și de lut ars, oase de mamifere, fragmente ceramice și bulgări de pământ galben nisipos; b) în intervalul $(-1,90 - 2,40)$ m sedimentul a devenit mai compact și mai nisipos, de culoare cenușie, la partea inferioară cu frecvenți bulgări de pământ galben, precum și o lentilă de pământ galben cu o grosime de 15 cm, tasată; c) după $-2,40$ m sedimentul avea în compoziție foarte multe bucățele de cărbune. Fragmentele ceramice proveneau de la borcane, fructiere, capac, bol getic cu decor în relief, plus de la amfore elenistice târzii. Groapa poate fi datată la sfârșitul sec. II - prima jumătate a sec. I a. Chr.

Observații. Întrucât aproape toate complexele au fost săpate parțial se pot face doar observații preliminare. Stratul de epocă getică, cu un singur nivel, avea o grosime de $0,30-0,50$ m și a conținut puține vestigii arheologice.

Numărul complexelor este destul de redus, ele n-aveau amenajări deosebite, iar inventarul este puțin variat, dar faptul este explicabil: suprafața cercetată nu este pe „acropolă”, terenul era în ușoară pantă, aproape de malul Ialomiței, deci este vorba de o zonă periferică. S-a putut constata că marea majoritate a complexelor și toate locuințele erau în partea de nord a zonei cercetate.

Deși nu s-au identificat piese cu o datare mai restrânsă, pe baza unor tipuri de vase ceramice (de ex., borcane, fructiere modelate cu mâna, boluri cu decor în relief), la care se adaugă o monedă dacică de tip Vârteju-București, locuirea din această zonă poate fi datată în a doua jumătate a sec. II-prima jumătate a sec. I a. Chr.

B. Morminte din epoca medievală timpurie („Dridu”)

Surpriza cercetărilor din această campanie a fost descoperirea unei necropole medievale timpurii; e adevărat, pe de altă parte, că în această zonă nu s-au mai efectuat săpături arheologice. În total, au fost descoperite 31 de complexe medievale timpurii, din care 16 morminte de inhumație, 13 de incinerare și două gropi cu destinație incertă (morminte? gropi?).

Toate mormintele medievale timpurii au fost identificate în partea nordică a săpăturilor (în secțiunile S XII, S XIII, S XVI, S XVII), astfel că este probabil ca necropola să se extindă doar către nord și est, întrucât spre nord-vest urmează cursul Ialomiței, iar eventualele vestigii din această zonă au fost deja distruse. Se pot observa două aglomerări de morminte, atât de inhumație, cât și de incinerare.

Din cele 16 morminte de inhumație doar la cinci scheletele s-au păstrat aproape în întregime, la trei era doar craniul, iar la șapte craniul și rare oase din schelet, probabil și fiindcă 11 erau copii (vârsta s-a determinat pe baza mărimii scheletului și a craniului, nu s-au efectuat încă analize antropologice). Doar la doi defuncți înhumați, din 16, s-a găsit inventar. Gropile, mai mult sau mai puțin rectangulare, implicit și scheletele, sunt orientate, cu o excepție, pe axa nord-sud sau nord-nord-vest – sud-sud-est, cu mici variații.

Din cele 13 morminte de incinerare, patru au fost în urnă, iar nouă în groapă; doar șase dintre ele au avut inventar, iar șapte nu (precizăm că vasele ceramice nu s-au considerat piese de inventar întrucât ele au conținut, probabil, ofrande alimentare).

Deocamdată, nu poate fi observată vreo grupare anume a mormintelor după rit sau vârstă; abia după ce se vor face analize antropologice vom putea ști dacă există vreo departajare în funcție de sex.

Cu excepția vaselor ceramice, utilizate ca urne sau ca recipiente pentru ofrande, restul inventarului este sărac și puțin variat; cele mai des întâlnite sunt cuțitele din fier, probabil utilizate la tranșarea cărnii, și doar în câte un singur caz un instrument din os și un șirag de mărgelă (C45M1). Ofranda de carne, îndeosebi de mamifere, este destul de frecventă.

Vasele ceramice includ atât borcane din categoria modelată cu roata din argilă nisipoasă, arse oxidant, cu decor incizat, anume linii orizontale sau ondulate, cât și borcane, vase cu două toarte și urcioare din argilă fină, arse inoxidant, de culoare cenușie, uneori cu decor lustruit.

Întrucât lipsesc piese cu o datare mai restrânsă, bazându-ne doar pe faptul că sunt vase din perioada evoluată a „culturii Dridu”, considerăm că mormintele descoperite până acum pot fi datate în sec. IX-X.

B1a. Morminte de incinerare în urnă

C45M1. Urna, depusă într-o groapă de formă aproape circulară ($A = 0,22$ m; $D = 0,45$ m), în poziție verticală, era un vas globular, din argilă fină, modelat cu roata, ars inoxidant, de culoare cenușie, cu fundul plat, gâtul scurt și cilindric, buza îngroșată, decorat cu o rețea de linii verticale, aproape paralele, realizate prin lustruire; era acoperit cu partea inferioară a altui vas, utilizat pe post de capac, modelat cu roata, ars oxidant, de culoare gălbuie. În interiorul urnei au fost identificate oasele incinerate ale defunctului (174 g), împreună cu 18 mărgelă din sticlă, os și ceramică, plus două oase lungi de animale, nearse, rămase de la ofranda de carne.

C69M17. Urna, depusă într-o groapă ($A = 0,30$ m; $D = 0,25$ m), în poziție verticală, cu gura în sus; consta dintr-un vas cu două toarte, modelat cu roata din argilă fină, ars inoxidant, cu angoba cenușie, corpul aproape globular, gâtul scurt, cilindric, buza îngroșată, oblică. În interiorul urnei erau doar trei fragmente de oase incinerate, foarte mici și subțiri, probabil de la un nou-născut.

B1b. Morminte de incinerare în groapă

C81M22. Groapă de formă pentagonală ($A = 0,35$ m; $L = 0,50$ m; $l = 0,44$ m), a cărei umplutură era formată dintr-un sediment brun-cenușiu, cu structură nisipoasă, omogenă, poroasă, ce conținea, relativ compact, puține oase umane calcinate (68 g), oase de mamifer de talie mare, nearse, plus cinci fragmente ceramice de mici dimensiuni. În groapă mai era un urciur, modelat cu roata, din argilă fină, ars inoxidant, cu corpul globular, gâtul cilindric, fundul plat, toartă lată (lipsește gura), plus două fragmente de cuțit din fier.

C82M23. Groapă de formă patrulateră ($A = 0,44$ m; $L = 0,39$ m, $l = 0,33$ m), orientată NNV-SSE, a cărei umplutură era formată dintr-un sediment brun-închis, afânat, cu structură omogenă, relativ poroasă. Pe fundul gropii, în zona de sud, erau depuse oasele calcinate, împreună cu pigmenți și bucățele foarte mici de cărbune și granule de pământ galben nisipos, un vas și o lamă de cuțit din fier, îndoită. După cantitatea (445 g) și mărimea oaselor incinerate pare a fi un adult. Vasul ($\hat{I} = 10,5$ cm; $DG = 9,5$ cm; $DB = 8,00$ cm) era lucrat la roată, din pastă fină, cu ardere reducătoare, de culoare cenușie, brun-cenușie în secțiune, de formă globulară, cu fundul plat, gâtul foarte scurt,

gura puțin evazată, buza îngroșată și rotunjită, decorat cu linii verticale realizate prin lustruire.

B2. Morminte de inhumăție

C47M3. Groapă de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite ($A = 0,34$ m; $L = 0,85$ m; $l = 0,60$ m), cu defunctul, un copil, așezat pe spate, în decubit dorsal, întins ($L = 0,72$ m), orientat NV-SE, cu mâinile pe lângă corp. Lângă piciorul drept avea depus un vâscior întreg, așezat vertical, cu gura în sus, de formă aproape globulară, modelat cu mâna, ars oxidant, cu fundul plat, gâtul foarte scurt, gura ușor evazată și îngroșată; probabil a conținut ofrande alimentare.

C48M4. Groapă de formă rectangulară, cu partea nord-vestică intrând în mal ($A = 0,70$ m; $L = 2,27$ m; $l = 0,65$ m), cu colțurile rotunjite. Defunctul, un adult, a fost așezat în decubit dorsal, întins, orientat SE-NV, cu mâinile puternic îndoite și palmele aduse sub bărbie. Lângă obrazul drept era o piesă prelucrată din os, probabil dintr-o coastă de mamifer, a cărei utilizare nu o putem preciza.

Bibliografie

- I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, ARMSI, III, Cultura Națională, București, 1924;
- N. Conovici, *Șantierul arheologic Piscul Crăsani - 1978, Raport preliminar*, A XIII-a Sesiune Națională de Rapoarte, Oradea, 1979, Materiale, Oradea, 1979, p. 143-145;
- N. Conovici, M. Neagu, *Șantierul arheologic Piscul Crăsani*, A XV-a Sesiune Națională de Rapoarte, Brașov, 1981, Materiale, București, 1983, p. 193-200;
- N. Conovici, *Câteva figurine antropomorfe geto-dacice descoperite la Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița)*, SCIVA, 25, 1974, 2, p. 295-301;
- N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crăsani și Copuzu*, SCIVA, 29, 2, 1978, p. 165-183;
- N. Conovici, *Piese ceramice de interes deosebit descoperite la Piscul Crăsani*, SCIVA, 32, 4, 1981, p. 571-579;
- N. Conovici, *Un rhyton ceramic descoperit la Piscul Crăsani*, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 92-99;
- N. Conovici, *Obiecte pentru cult și magie descoperite la Piscul Crăsani*, Pontica, XXVII, 1994, p. 61-83;
- M. Neagu et alii, CCAR 2012, p. 48-50; CCAR 2013, p. 50-52; 2015, p. 60-62; 2016, p. 31-32;
- V. Sîrbu, I. Cernău, C. Cernea, M. Neagu, Fl. Vlad, D. Ștefan, M.-M. Ștefan, S. Stanc, *Cercetările arheologice de la Crăsani de Jos - Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița). Campania 2013. Epoca geto-dacică*, Istros XX, 2014, p. 207-257.

Abstract

The 2016 archaeological campaign aimed to save the patrimony of the area affected by illegal excavations on the right bank of Ialomița River. This area borders the site to the north-northwest. In this purpose, six sections were traced parallel to the steep bank of Ialomița, in order to recover archaeological information and artifacts.

The excavated area covered a surface of 164 m², where we identified 47 archeological complexes: 16 of Getic period and 31 early medieval (Dridu culture). In the report we present some of the most important discoveries from each period.

23. Dealul Viilor

mun. Sighișoara, jud. Mureș

Punct: Dealul Viilor

Cod RAN: 114523.05

Autorizație nr. 20/10.06.2016

Colectiv: Daniel Spănu, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” – responsabil; dr. Radu Harhoiu, dr. Adrian Ioniță, dr. Ervin Gáll; Cristina Georgescu (I.A. București); dr. Nicoleta Man, drd. Coralia Bonta, dr. Daniel Cioată, dr. László Keve, drd. Németh Rita, drd. Rezi Botond; dr. Gal Szillard (MJM Târgu Mureș); drd. Radu Iacob (MI Sighișoara).

Finanțare: Contract 15/2016 încheiat între Ministerul Culturii și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”; suma alocată: 10 000 lei.

Cercetările sistematice de teren de la Sighișoara „Dealul Viilor” jud. Mureș din acest an nu au putut fi întreprinse conform proiectului anual. Deși este un sit arheologic de categorie A, terenul sitului a fost dat în folosință / proprietate de către Primăria orașului Sighișoara. Ștefan Hofner, proprietarul parcelei în care a fost descoperit în campaniile 2012-2013 singurul cuptor de olar de epocă târzie avară până acum cunoscut în Transilvania, nu a consimțit continuarea investigațiilor noastre, în ciuda despăgubirii pecuniare propuse. Motivul principal al refuzului categoric îl constituie preocuparea proprietarului pentru soarta bovinelor sale care pasc zilnic pe situl arheologic și care ar risca să se prăbușească și să se accidenteze în secțiunea arheologică pe care intenționăm să o deschidem. Imposibilitatea găsirii unei soluții amiabile și lipsa de sprijin din partea autorităților locale ne-a determinat să abandonăm cercetarea preconizată. O oportunitate nesperată s-a ivit însă în același sit, în grădina de zarzavaturi dezafectată a familiei Deac, într-o parcelă care, în cele 4 decenii de cercetări arheologice (1976-2016), nu a fost niciodată sondată.

Secțiunea investigată anul curent măsoară 9 m lungime, 2,5 m lățime și a fost trasată paralel cu gardul care desparte proprietatea Deac de drumul Sighișoara-Țopa (ENE 75° - WSW 255°), la 4 m nord de acesta. Amplasarea secțiunii a fost dictată de necesitatea protejării fundațiilor nu foarte adânci ale gardului proprietății, a conductei de gaz din apropiere, cât și a părții de grădină aflate încă în folosință.

În stratul vegetal (ca. 15 cm grosime) au fost identificate câteva fragmente ceramice moderne și un ambalaj de ciocolată postrevoluționar. După îndepărtarea stratului vegetal săpătura a fost continuată într-un strat brun de ca. 50-60 cm care conținea extrem de puține materiale arheologice: un pinten cu roțiță medieval târziu, patru mici piroane de secțiune pătrată, câteva fragmente ceramice inexpressive (probabil postromane), câțiva bulgări mici de chirpic și puține oase de animale (probabil ovicaprine). Cantitatea modestă de materiale, lipsa oricăror complexe și aspectul relativ compact al stratului brun sunt argumente pentru interpretarea acestuia drept coluvium: un sol scurs din deal în perioada medievală.

Sub stratul de coluvium brun a fost cercetat un strat de cultură de culoare neagră de aproape 100 cm grosime. Din acest strat provin majoritatea materialelor descoperite în această campanie, precum și cele câteva complexe identificate.

În caroul 1 și parțial în caroul 2, între adâncimile -0,65 și -1,10 m a fost identificată o aglomerare de oase de animale în

strat, majoritatea de ovicaprine, dar și bovidee. Printre aceste oase au fost identificate și câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna sau la roata înceată, de epocă avară, de calitate inferioară. Acest complex a fost denumit **1a**.

Sub această depunere de resturi faunistice a fost identificat un cuptor casinc (complexul **1b**) constituit din lespezi de gresie locală amplasate în jurul și, probabil, deasupra unei vetre albiate. Cuptorul a fost dezafectat și dărâmat din vechime: unele dintre gresii s-au prăbușit peste vatră, altele au fost deplasate până la 1 m distanță de amplasamentul lor inițial către vest-sud-vest. Gresii rămase *in situ* au fost identificate doar în partea de est și parțial de nord a instalației pentru foc. Unele dintre gresii sunt de mari dimensiuni (se remarcă o gresie de relativ discoidală de 50 cm diametru), altele sunt mai mici (ca. 10 cm lungime), dar majoritatea măsoară 20–30 cm lungime. Volumul de gresie recoltată din acest complex este de aproape jumătate de metru cub (mai precis 0,45 mc).

Marginile înroșite ale vetrei albiate a cuptorului au fost identificate la adâncimea de -1,60 m; adâncimea ei maximă este de -1,68 m. Abia pe grundul documentat la -1,60 m s-a putut constata că instalația de foc corespunde unei locuințe care se continuă către sud într-o arie încă necercetată. De fapt, instalația de foc descoperită reprezintă extremitatea nordică a locuinței respective.

Limitele locuinței nu au putut fi surprinse în grund decât în colțul de SE al secțiunii, pe grund -1,60 m. Delimitarea locuinței a fost îngreunată și de ploile de toamnă care au făcut extrem de dificilă răzuirea grundurilor cercetate. Printre materialele descoperite în umplutura acestei locuințe se numără și două funduri de oală mai mari, lucrate la roata înceată din pastă brună de calitate inferioară.

În centrul caroului 3, la adâncimea de -1,05 m, a fost identificată o aglomerare de fragmente ceramice preistorice (complexul 2). În jur, mai dispersate, au fost descoperite și fragmente ceramice de la vase cenușii lucrate la roata rapidă (secolele III-IV), precum și fragmente ceramice brun-roșcate lucrate la roata înceată (secolul al VIII-lea).

În extremitatea de nord-vest a caroului **2** și cea de nord a caroului **3** a fost identificată o aglomerare de chirpici pe nivel (complexul 3), care se continuă și către nord, într-o arie încă necercetată. Aglomerarea a fost identificată pe o lungime de 3,10 m (est-vest) și o lățime de 1,44 m (nord-sud), între adâncimile -1,10 m și -1,23 m și zace pe alocuri pe un strat de 2–3 cm grosime (-1,20/-1,23 m) de lemn ars. Cel mai probabil, acest complex este rezultatul dărâmării unui perete de locuință peste podeaua acesteia. Nu au fost observate gropi de stâlpi de lemn sau urme de pari. În jurul aglomerării de chirpic, dar și în interiorul acesteia au fost identificate o cantitate importantă de ceramică cenușie lucrată la roata rapidă (din secolele III-IV). Totuși, la spălare au fost recunoscute și fragmente ceramice lucrate la roata înceată din pastă brună de calitate inferioară. La demontarea aglomerării, de sub bulgării de chirpici a fost recoltat, printre altele, un fragment de buză și pântec al unei oale ornamentate cu grupă incizii liniare orizontale (decor „partitură”). Prin urmare, locuința din carourile 2–3 aparține tot perioadei avare târzii, ca și locuința cu pietrar (1b) din caroul 1. Cu ocazia amenajării ei au fost însă deranjate și aduse în poziție secundară numeroase fragmente ceramice mai vechi (secolele III-IV).

Aparent, locuința **3**, respectiv podeaua acesteia, se situează la o adâncime mai mică decât vatra cuptorului **1b**. Totuși, evidențierea unei eventuale succesiuni stratigrafice între cele două amenajări nu a putut fi probată. Astfel, nu este exclus ca cele două amenajări să fie relativ sincrone. Trebuie precizat că sub resturile de podea din lemn ale locuinței 3, cât și în jurul vetrei cuptorului

locuinței 1b nu au fost identificate materiale ceramice sau resturi faunistice numeroase. Foarte probabil, podeau respectivă supra-pune un strat vegetal antic de ca. 40 cm grosime (între -1,25 și -1,65 m) în care s-au săpat groapa cuptorului și locuința **1b**.

La finele campaniei, în secțiunea cercetată, săpătura a atins pretutindeni solul steril (galben) din punct de vedere arheologic. Astfel, potențialul arheologic al suprafeței investigate a fost epuizat.

Secțiunea din „Grădina Deac” evidențiază continuarea așezării din secolul al VIII-lea la poalele Dealului Viilor, la nord de actualul drum Sighișoara-Boiu. Se poate presupune o prezență în acest loc a unor urme de locuire consistente din secolul al IV-lea (cultura Sântana de Mureș - Cernjachov) și a unor urme de locuire răzlețe preistorice (cultura Wietenberg) și din secolul al VI-lea, toate însă puternic deranjate de amenajările din vremea Caganatului Avar târziu. Redactarea raportului: Daniel Spănu.

24. Drobeta

jud. Mehedinți, Str. Independenței 2

Punct: Amfiteatrul roman Drobeta - în curtea Muzeului Regiunii „Porților de Fier”

Tip sit: amfiteatru roman;

Cod RAN: 109782.02; LMI: MH-I-m-A-10047.05

Autorizație nr: 12/10.06.2016

Colectiv: Constantin C. Petolescu – responsabil șantier (IAB), Florian Matei-Popescu (IAB), Ștefan Vasiliță (IAB), Cristian Manea (MRPF), Paul Dinulescu (MRPF), Marin-Iulian Neagoe (MRPF), Mihai Stângă (MRPF), Oana Minodora Neagoe (MRPF).

Finanțare: 30.000 lei (MRPF)

Săpăturile s-au desfășurat în perioada 20 iulie – 4 septembrie 2016. Scopul a fost punerea în evidență a traseului ringului amfiteatrului, pentru crearea condițiilor punerii în lucru a unui proiect de consolidare și valorificare muzeistică a acestui obiectiv (fig. 1).

În acest scop, s-a hotărât săparea capetelor de Est ale secțiunilor trasate încă din anul 2012 (S1, S2, S3, S4); de fapt, această zonă a fost dezvoltată încă din anii precedenți sub forma unei suprafețe (SI).

Descrierea profilului de Est al suprafeței I (fig. 2)

Profilul are o lungime de 24 de metri. Axul a fost amplasat pe direcția Nord-Sud.

Nivel contemporan

Imediat sub stratul vegetal, care măsoară aproximativ 0,10–0,15 m, se găsește un nivel de umplutură contemporană cu o grosime care variază între 0,80–1,20 m. Între metrii 2–3,40, a fost identificată la adâncimea de 0,70–0,80 m o țevă contemporană de aducțiune a apei la fostele dependințe ale muzeului ce se aflau deasupra porții de Vest a amfiteatrului.

Nivel modern

Sub nivelul contemporan, pe întreaga suprafață a profilului se poate identifica un nivel de depunere care datează din epoca modernă, sfârșitul secolului al XIX-lea, primele decenii ale secolului al XX-lea, începând de la -0,80 m. Nivelul are o culoare gri deschis și are în componență fragmente de cărămidă, pietriș și cărbune. Între metrii 4,70–6,30, începând de la adâncimea de 1,10 m și având o grosime de 0,15–0,20 m, se observă o lentilă de

nisip. Grosimea nivelului modern variază de la 0,20 m, la marginea de Nord a profilului, coborând apoi brusc între metrii 1-3, având o grosime de 0,80 m, urcând apoi la metrul 8 și păstrând o grosime de 0,30-0,40 m pe întreaga suprafață până la limita de S. Motivul deplasării acestui strat este legat de intervenția din perioada contemporană când a fost săpată groapa pentru introducerea conductei de aducțiune a apei, intervenție ce a alterat și straturile inferioare.

Nivel medieval târziu (sec. XIV-XV)

Sub nivelul modern, pe întreaga suprafață a profilului a fost identificat un nivel medieval târziu, începând de la aproximativ -1 m și datând cel mai probabil din a doua jumătate a secolului al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XV-lea. Nivelul este culoare gri deschis, pigmentat cu cărbune, cenușă și pietriș. Nivelul are o grosime mică spre capătul de Nord al profilului de aproximativ 0,30-0,40 m, devenind apoi mai consistent în interiorul arenei amfiteatrului, aproximativ 0,70-0,80 m. Nivelul devine mai puțin consistent, 0,40 m, spre capătul de Sud al secțiunii, spre zidul arenei.

Nivel medieval timpuriu (sec. XIII-XIV)

Sub nivelul medieval târziu, pe întreaga suprafață a profilului a fost identificat un nivel de depunere medievală timpurie, datând aproximativ din a doua jumătate a secolului al XIII-lea – prima jumătate a secolului al XIV-lea, începând de la -1,50 m. Este un strat de culoare gri închisă, în care se pot observa urme de cărămidă, pietriș, fragmente ceramice și oase de animal. Grosimea nivelului este relativ compactă pe întreaga suprafață a profilului de 0,60-0,70 m.

Nivel roman târziu

Sub nivelul medieval timpuriu, se observă un nivel de umplutură, începând de la -2,10 m, care are în componență și pietriș, urme slabe de cărămidă și cărbune. Pare a fi o nivelare, care s-ar putea data în epoca romană târzie. Nivelul este mai gros spre capătul de nord al secțiunii, până la metrul 5, de aproximativ 0,60 m, devenind apoi mai îngust, de 0,15-0,20 m, și dispărând începând cu metrul 7, de fapt contopindu-se cu nivelul inferior. Pare a fi astfel o intervenție mai târzie, care a bulversat stratul inferior, datând din epoca romană.

Nivel de depunere romană

Sub acest nivel, și în unele locuri, între metrii 7-24, imediat sub nivelul consistent medieval timpuriu, a fost identificat un nivel de depunere ce poate fi atribuit epocii romane. Este un nivel de culoare gri deschisă cu urme de cărămidă, mortar și pietriș, provenite de la distrugerea amfiteatrului după mijlocul secolului al III-lea, așa cum ne indică monetele de tip Provincia Dacia, descoperite în nivelul de distrugere de la poarta de Vest. Nivelul începe de la -2,80 m, între metrii 0-7, aflându-se sub nivelul intervenției datând din epoca romană târzie și între metrii 7-24 imediat sub nivelul medieval timpuriu. Grosimea nivelului este relativ compactă pe întreaga suprafață de 0,20-0,30 m.

Nivelul de călcare al arenei

Sub nivelul de depunere romană am identificat un strat compact, nisipos de aproximativ 0,20-0,30 m, care începe de la -3 m, și care ar putea fi interpretat ca fiind nivelul de călcare din interiorul arenei.

Pe acest nivel a fost descoperit un fragment de mortarium de ceramică – o buză având ștampila THEOTIMI / STEFANI – imprimare inversă; ștampila este cunoscută în Dacia și Moesia Inferior (fig. 3).

Descrierea profilului de S al suprafeței I (fig. 4)

Profilul are o lungime de 16,70 m. Axul a fost dispus pe direcția Est - Vest.

Ca o observație generală se poate spune că și pe acest profil au fost identificate straturile care au fost observate pe profilul de Est, profilul magistral N-S, descris mai sus. Caracteristica generală a profilului este că straturile coboară de la Vest spre Est, de la zidul amfiteatrului spre interiorul arenei.

Nivel contemporan

Este compus din două depuneri, una de culoare galben deschis, la baza căreia se observă o lentilă de mortar și ciment, provenită de la fostele dependințe ale muzeului, amplasate deasupra intrării de Vest a amfiteatrului. A doua depunere este de culoare neagră. Stratul contemporan are o grosime, în funcție de diversele intervenții, care variază de la de la 0,50-0,90 m, atingând la metrii 8,80-9,60 zidul amfiteatrului, pe care, după cum am observat în săpăturile din această zonă, au fost așezate dependințele muzeului.

Nivel modern

Nu este foarte consistent și este prezent doar între metrii 0-5, în interiorul arenei. Spre zidul arenei, nivelul contemporan se găsește deasupra nivelului următor, cel care se poate data în epoca medievală târzie. Nivelul modern începe de la 1,10 m, având o grosime de 0,60 m la capătul de Est al secțiunii și subțindu-se apoi treptat spre metrul 5, unde se pierde. Nivelul are o culoare gri închisă, fiind prezente urme de pietre, cărămidă și cărbune.

Nivel medieval târziu (sec. XIV-XV)

Este un nivel consistent, dar care se pierde aproape cu totul spre zidul arenei, pentru a reapărea apoi în exteriorul arenei. Începe de la -1,70 la capătul de Est al profilului, având o grosime variabilă de 0,55-0,65 m. Este un nivel de culoare gri deschis cu urme de pietre și cărbune.

Nivel medieval timpuriu (sec. XIII-XIV)

Este un nivel consistent de depunere, de culoare neagră cu urme de cărămidă, pietre, fragmente ceramice, cenușă, cărbune și oase de animal. Nivelul, la fel ca toate celelalte pe acest profil, coboară dinspre zidul arenei spre interiorul amfiteatrului, având o grosime de aproximativ 0,40-0,70 m. Nivelul începe de la -2,20 m.

Nivel roman târziu

Acest nivel, de culoare gălbuie cu urme de cărămidă și mortar, începe de la metrul 4,30, la adâncimea de -2,70 m, și devine mai consistent spre zidul arenei, având o grosime de 0,20-0,40 m. Acest nivel suprapune nivelul de distrugere, pe care l-am datat pe baza descoperirilor monetare de la poarta de Vest la mijlocul secolului al III-lea.

Nivel de distrugere al amfiteatrului

Este un nivel care începe de la metrul 3,20, la adâncimea de -2,70. Practic aceste două niveluri, cel roman târziu și acesta, se află deasupra unui nivel compact, care ar putea fi datat în prima jumătate a secolului al III-lea și care se observă pe întreaga suprafață a profilului. Nivelul de distrugere este mai consistent spre zidul arenei, ca urmare a prăbușirii zidului și acoperișului și se pierde apoi treptat spre interiorul arenei. Grosimea nivelului de distrugere lângă zidul arenei este de 0,60 m, cu urme de mortar, cărămidă, pietre și țigle.

Nivel roman II

Pe întreaga suprafață a profilului, de la zidul arenei spre interior, se observă un nivel compact de culoare gri-deschis spre gălbui, devenind galben curat spre zidul arenei (de la metrul 6,40), având o grosime de 0,20-0,30 m și care începe de la -2,70 la capătul de Est al profilului. Ar fi posibil ca acest nivel, care suprapune un nivel de nisip, să fie un al doilea nivel de călcare al amfiteatrului, care ar putea data de la începutul secolului al III-lea.

Nivel roman I

Este un nivel compact, de culoare galbenă, cel mai probabil nisipul arenei, din prima perioadă de folosire. Începe de la -2,90 m și are o grosime care variază între 0,20–0,40 m, mai consistent spre zidul arenei. Spre zidul arenei se observă urme de mortar, pietre și cărămidă.

Totodată, în cursul acestei campanii, am continuat investigarea la **poarta de Nord** a amfiteatrului. Aceasta a fost cercetată abia în anul 2015, din cauza șantierului de construcție a Pavilionului Multifuncțional, situat pe latura de Nord a amfiteatrului. În urma excavării mecanice din anii 2010 și 2013, fusese dezvelit batantul de Est al intrării. Cercetarea intrării s-a făcut printr-o suprafață deschisă în fața intrării (Sp.1/2015, dimensiuni: L – 9,15 m; l – 5,70 m), care a fost apoi continuată spre arenă și, de asemenea, prin continuarea secțiunii 6 din 2012 (S6/2012, dimensiuni: L – 7,40 m; l – 2 m).

După îndepărtarea nivelului de depunere contemporană și modernă a fost identificat un nivel de locuire medievală, situată la aproximativ 2,60 m de zidul arenei și la o adâncime de 1,80 m, măsurată la martorul dintre Sp.1/2015 și S6/2012. Este vorba despre o locuință patruleră, în care au fost identificate fragmente ceramice, oase, lemn carbonizat și fragmente dintr-o vatră. Pe baza materialului ceramic recoltat, locuința pare a data din a doua jumătate a secolului al XIII – prima jumătate a secolului al XIV-lea.

În fața intrării, am continuat până la atingerea nivelului roman. Am constatat cu această ocazie că intervențiile contemporane au afectat grav situația arheologică, precum și stratigrafia din fața intrării. Practic a fost decapat totul până la nivelul stratului geologic, steril din punct de vedere arheologic. Din fericire, intervențiile contemporane nu au afectat foarte mult depunerea arheologică din fața intrării. Am reușit să identificăm pragul de intrare, compus dintr-un bloc de calcar, tăiat în așa fel încât să formeze o treaptă (dimensiuni: L – 1,74 m; l – 60 cm; l primei trepte – 40 cm; l celei de a doua trepte – 20 cm). Peste pragul intrării am identificat un nivel de distrugere, compus din cărămizi și pietre (nu foarte consistent), precum și fragmente de oase de animal și un craniu aproape întreg, cel mai probabil de cal. După înregistrarea acestei situații, săpătura s-a oprit pe nivelul pragului. În interior, în zona afectată de intervenția contemporană, săpătura a continuat până la stratul sterile din punct de vedere arheologic.

În cursul acestei campanii am desfăcut depunerea de pe partea exterioară a batantului de est – constatând că el pornește de la unirea cu zidul ringului și merge până lângă clădirea „Pavilionului Multifuncțional”; este cel mai lung dintre batanți. Până în acest moment, nu am identificat nici în Sp.1/2015, nici în S6/2012, batantul de Vest al porții de Nord. Având în vedere dimensiunile pragului, am ajuns la concluzia că intrarea de Nord era mult mai strămtă; batantul de vest a fost demolat fără a lăsa urme de construcția medievală. Considerăm că cei doi batanți ai porții de nord închideau de fapt un gang, care, prin dimensiunile sale, servea poate pentru conducerea (împingerea) spre arenă a unor animale (taur? urs?) pentru jocurile din arenă.

Am continuat, de asemenea, cercetările la poarta de Sud, fiind evidențiat canalul de evacuare a apei din arenă (am ajuns la concluzia că este vorba de un șanț de evacuare, protejat de cărămizi, întrucât nu am găsit urmele vreunei conducte de aducțiune a apei; dacă va fi existat un asemenea sistem de aducțiune, el ar fi trebuit să existe în zona porții de nord, unde, cu ocazia săpăturilor pentru fundațiile Pavilionului Multifuncțional, a fost identificată o conductă de apă romană), compus din cărămizi (fig. 5). Acesta comunica cu șanțul de colectare a apei din jurul arenei

(euripus) printr-un orificiu situat sub pragul de intrare, evidențiat în cercetările din anul 2015 (fig. 6).

25. Dunăreni

com. Aliman, jud. Constanța

Punct: Sacidava

Tip de sit și încadrare cronologică: fortificație (112) de epocă romană (32) și romano-bizantină (34); așezare rurală (114) de epocă medievală timpurie (431)

Cod RAN: 61032.02

Autorizație nr. 99 /2016

Colectiv: Traian Cliante – responsabil de șantier (MINAC); Aurel Mototolea (MINAC)

Finanțator: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța

Obiectivele cercetării: Cercetările arheologice din campania 2016 au vizat continuarea cercetării complexelor evidențiate în campania precedentă (2015).

Situația arheologică

Cercetările arheologice efectuate până în anul 1979, au evidențiat pe laturile de est și de vest, existența a două turnuri-poartă. Lucrările prealabile reluării cercetărilor au constat în degajarea de depuneri a accesului dinspre est al fortificației. În campania 2014 a fost deschisă o secțiune S1 (26x2 m) plasată la circa 7–8 m vest de accesul menționat, orientare nord-sud. Au apărut mai multe resturi de locuințe, datând din diferite perioade istorice: spre capătul nordic al secțiunii (carourile 1–3), de sub un strat de dărâmtură, amestecat cu multă cenușă a fost dezvelită parțial podeaua unei locuințe, amenajată cu fragmente de materiale tegulare și lut galben; în sectorul corespunzător carourilor 6–7, sub un strat de dărâmtură au fost descoperite resturile unei alte podele; la limita carourilor 8 și 9, au fost dezvelite resturile unei alte locuințe, respectiv părți din podeaua acesteia de pe care au fost recuperate pe lângă fragmente de amfore globulare decorate cu striuri vălurite și amfore decorate „cu coaste”, fragmente de amfore târzii de tipul celor cu formă cilindrică, cu pereții groși, decorate cu caneluri adânci, cu circulație mai ales în sec. VI p. Chr; în sectorul corespunzător carourilor 4–6, au fost parțial cercetate resturile unei locuințe medievale timpurii, amenajată simplu, cu ziduri lucrate din pietre de mărime mică sau medie în amestec cu bucăți de cărămizi, țigle și olane, totul având ca liant lutul și podea de pământ, întărită cu fragmente de țigle. Materialele recuperate au fost preponderent ceramice, dar și fragmente de sticlă și de diverse obiecte metalice precum și, mai rar, monede.

Rezultate și interpretarea lor

Cercetările arheologice desfășurate în interiorul fortificației romano-bizantine de la Sacidava (dealul Muzait) au urmărit epuizarea complexelor evidențiate la finalul campaniei 2015, pentru a se putea stabili stratigrafia zonei, tipurile de complexe, datarea materialului recoltat.

Cercetarea s-a concentrat în zona centrală, unde anul trecut a fost deschis un carou cu dimensiunile 8 x 8m, pentru a surprinde mai bine complexele apărute.

Complexul C1: paviment de pietre rotunjite, îngrijit aranjate, cu dimensiunile 2 x 3 m; apare la – 0,40 m față de nivelul de

călcare. (fig. 1a) A fost deranjat în partea de E și S-E de amenajări aparținând evului mediu timpuriu. În colțul de S-V al caroului se poate observa o structură de zid cu olană prăbușită, la o adâncime de 0,25 - 0,30 m față de nivelul actual de călcare. Materialul recoltat aparține preponderent sec. VI p.Chr. (buze, toarte și funduri de amfore; funduri de pahare de sticlă; piroane de fier; monedă de la Justin I). Spre capătul de V al pavimentului apare o amenajare de ev mediu timpuriu (după materialul ceramic în cantitate mare), ce pare să fi deranjat structura de pietre inițială și să fi folosit un zid mai vechi (spre N). (fig. 1b)

Complexul C2 (fig. 2): zid de mari dimensiuni, dispus transversal pe secțiune (E-V). Materialele recoltate aparțin, preponderent, sec. VI p.Chr., dar și sf. sec. V p.Chr.

Complexul C3 (fig. 3): paviment compus din cărămizi aranjate ordonat, pe un strat de pământ întărit special în acest scop. Apare la - 0,90 m față de nivelul de călcare, dispus pe direcția NE - SV. Dimensiuni: 2 x 0,60 m. În stratul de pământ de deasupra pavimentului au fost găsite o fusaiolă și două monede mici de bronz de sec. V p.Chr. Materialul ceramic apărut este fragmentar și redus numeric. Complexul face parte dintr-o structură de locuire ce sperăm să o putem evidenția în viitoarea campanie de cercetare arheologică.

Din păcate, vremea nefavorabilă nu a permis finalizarea săpăturilor conform planului de cercetare propus.

Materialele apărute sunt predate la laboratorul de restaurare-conservare, pentru curățare și restaurare, unde este cazul, în vederea pregătirii lor pentru studiu.

În campaniile următoare ne propunem să epuizăm cercetarea în S1 și deschiderea unei noi secțiuni, S2, paralelă cu S1, spre vest; scopul este, într-o primă fază, să se stabilească eventuala legătură dintre cele două intrări în interiorul fortificației și modalitatea de realizare a acesteia.

Abstract:

Archaeological excavations conducted within the Roman-Byzantine fortification at Sacidava (Muzait hill) were aimed at finalizing the research of the complexes highlighted at the end of the 2015 campaign, in order to establish the stratigraphy of the area, types of complexes, to date the material gathered. Three complexes were re-searched: C1 – pavement of rounded stones; C2 – large wall, transverse to the section; C3 – pavement made of bricks neatly arranged, on a layer of reinforced earth. The material gathered is mostly ceramic, 6th century, but also 8th – 9th centuries, as well as fragments of glass cups, iron spikes, spindle whorls, bronze coins from the 5th – 6th century (Justin I). Bad weather did not allow us to complete the excavations according to plan.

Bibliografie

- Scorpan, Constantin, *Sacidava - 1978 (Raport preliminar), Materiale și Cercetări Arheologice*, 13, 1979, p. 189-196.
Idem, Săpăturile arheologice de la Sacidava (1969-1972), Pontica, VI, 1973, p. 267-331.
Idem, Cetatea roman-bizantină de la Sacidava, Pontica, VIII, 1975, p. 263-313.
Idem, Rezultate ale săpăturilor arheologice de la Sacidava (1974, 1976), Pontica, X, 1977, p. 229-251.
Idem, Descoperiri arheologice diverse de la Sacidava, Pontica, XI, 1978, p. 155-180.
Cliante, Traian, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2014*, Institutul Național al Patrimoniului, 2015, p. 125-126.

26. Epava Rusu

Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, între Golful Musura la nord și zona situată la sud de Gura Portiței, jud. Tulcea

Punct: Epava Rusu [Epava A]

Cod RAN: 160653.08; Cod LMI: TL-I-s-A-05721

Tip sit: 32; 321; epocă romană; epocă romană timpurie

Autorizația nr. 111/21.06.2016

Colectiv: George Nuțu – responsabil (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea – ICEM Tulcea); Bernd Irmfried Paffgen (Ludwig-Maximilians Universität München – LMU München / Bayerische Akademie der Wissenschaften – BAW München); Tobias Pflederer, Max Fiederling, Maximilian Ahl (Bayerische Gesellschaft für Unterwasserarchäologie – BGfU).

Începând cu anul 2015 Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” din Tulcea a decis să demareze un proiect de documentare arheologică subacvatică a zonei litorale corespunzătoare jud. Tulcea. În anul 2016 a fost semnat un Protocol de Colaborare cu Societatea bavareză de arheologie subacvatică (Bayerische Gesellschaft für Unterwasser-archäologie din München-Kempten), ulterior fiind cooptată și Universitatea Ludwig Maximilian din München reprezentată de Prof. dr. Bernd Paffgen. A fost stabilit un Proiect de Cercetare între cele două părți (*Underwater Archaeology of Lower Danube and Western Black Sea: Exploring Ancient Harbours and Shipwrecks in Northern Dobruja Coastline*) prevăzut a se desfășura pe o perioadă de cinci ani (2016-2020). În cadrul acestui protocol a fost realizat un Diagnostic arheologic în luna martie 2016, desfășurat în conformitate cu Autorizația pentru diagnostic arheologic nr. 54 din data de 18.03.2016 emisă de Ministerul Culturii, Direcția Patrimoniul Cultural Arheologic.

În urma evaluării primare din luna martie a acestui an a fost descoperită o epavă romană aparținând grupului navelor comerciale. Inițial, pentru scanarea zonei s-a folosit un sonar lateral. Pentru prelucrarea 2D a datelor furnizate de sonar au fost folosite programele Hum Viewer și SonarWizz. Pentru ridicările batimetrice, analiza sedimentologică și reconstrucția peisajului submarin în 3D a fost folosit programul AutoChart iar pentru înregistrarea datelor geografice a fost folosit programul QGIS. În luna noiembrie a fost obținut un nou set de date pentru microzona situată la sud de Sahalin. Pentru obținerea datelor a fost folosit un sonar digital lateral (side scan sonar) singlebeam L3 Klein System 3900 și un magnetometru cu vapori de cesium pentru identificarea și cartarea obiectelor din metal. Prelucrarea datelor va contribui la o mai bună înțelegere a dinamicii geologice a microzonei și la lămurirea condițiilor eșuării epavei.

Obiectivul principal al campaniei desfășurate în toamna anului 2016 a constat în realizarea unei documentații complete a epavei. Aceasta este orientată aproximativ paralel cu linia țărmului actual. Microzona Sahalin – Gura Portiței – Vadu a beneficiat, de-a lungul timpului, de numeroase observații de ordin geo-morfologic; aceste studii au indicat existența unui golf antic închis de actualul cordon litoral. De altfel, intrarea în complexul lagunar Razim-Sinoe-Golovița era încă practică prin această zonă până acum câteva decenii când gura a fost astupată artificial pentru desalinizarea lacurilor. Toate dovezile indică faptul că epava se îndrepta spre una dintre intrările în Golful Halmyris în

momentul eșuării. Cauzele sunt multiple și pot fi doar bănuite; putem avansa ipoteza ca o combinație a unor factori multipli (vreme nefavorabilă, contra-vânturi, intrarea îngustă în golf, existența unor bancuri de nisip și supraîncărcarea) au condus la scufundarea vasului.

Din punct de vedere metodologic, în campania din toamna anului 2016 echipa s-a concentrat pe realizarea unui foto-mosaic al resturilor vizibile deasupra sedimentului – încărcătura de amfore și resturile din lemnăria navei. Acest foto-mosaic, odată realizat, a servit ca bază pentru realizarea ortofotoplanului georeferențiat, pentru desenele de detaliu și pentru o viitoare reconstrucție 3D a sitului. Ultima se poate realiza într-un program dedicat (eg. 3D StudioMax) și poate fi printată în 3D în scopul valorificării epavei în scop muzeal. Pentru realizarea foto-mosaicului situl a fost împărțit în sectoare de 2,5 x 2,5 m. Aceste sectoare au fost necesare pentru referențierea și recunoașterea digitală de către programul de interpretare a datelor (Agisoft Photoscan). În total, peste 150.000 de fotografii au fost realizate cu diferite camere pentru fotografie subacvatică. Pentru calculele necesare foto-mosaicului a fost folosit softul dedicat Agisoft PhotoScan 1.2.6. Acest soft oferă posibilitatea creării unui ortofotoplan prin recunoașterea structurilor identice în diferite fotografii și prin corectarea unghiului de vizibilitate. De asemenea, Agisoft este la ora actuală cel mai folosit pentru cercetările arheologice terestre și subacvatice, pentru realizarea documentației imagistice.

Alături de realizarea acestui foto-mosaic, unele segmente ale epavei, în particular zona catargului, au fost alese pentru desene de detaliu. Pentru realizarea acestora a fost folosit un cadru din plastic, cu dimensiunea de 1 x 1 m. În lipsa unei metodologii clare privind conservarea încărcăturii epavei, dar mai ales datorită spațiului necesar depozitării celor aproximativ 1000 de amfore întregi sau întregibile, pe parcursul documentării a fost recuperată o singură amforă în vederea studierii din punct de vedere tipologic și al pastei. Aceasta a fost predată Laboratorului de restaurare și conservare al ICEM Tulcea unde a fost curățată și stabilizată.

Structurile vizibile deasupra sedimentului (elemente de încărcătură și lemnăria epavei) acoperă o zonă de cca. 9,5 x 5 m. Amforele sunt concentrate pe o arie de cca. 35 m. Totuși, o zonă importantă a epavei este acoperită de sediment; pe această suprafață sunt vizibile segmente din coastele epavei și fragmente ceramice din amfore deranjate, probabil, de plasele pescarilor. Astfel, pe baza acestor observații și a comparațiilor cu alte nave de epocă romană, epava este un exemplu al unui vas comercial de dimensiuni medii, de cca. 15–20 m în lungime și 5 m în lățime, construit pentru transportul unor produse comerciale cerute în zona vest-Pontică (vin, ulei); transportul altor mărfuri și al pasagerilor nu poate fi exclus ab initio.

Pe parcursul cercetărilor a fost prelevată o probă din lemnăria epavei care a fost trimisă la „Leibniz Labor for Altersbestimmung and Isotopenforschung” al Universității din Kiel, Germania. Din datele furnizate de acest laborator²⁴ rezultă că epava este datată în a doua jumătate a secolului II p.Chr.

Calculule primare indică prezența a mai mult de 1000 de amfore, dintre care majoritatea sunt întregi și se află încă, în poziția originală. Alături de încărcătura propriu-zisă constând din amfore, probabil pentru transportul vinului din regiunile sud-est pontice, încărcătura poate fi completată, prin analogii cu situații similare din bazinul Mării Egee și Mediterana, cu obiecte

aparținând echipajului²⁵ (veselă pentru prepararea alimentelor și servit), vase pentru depozitarea alimentelor pe parcursul voiajului, obiecte de toaletă și accesorii vestimentare, instrumente de iluminat (lucerne), monede, etc.

Amforele aparțin unui tip specific bazinului Mării Negre, cu o largă difuziune și în zona Dobrogei. În general, sunt clasificate în tipul Zeest 64/94/SinIVC; cercetările ulterioare, întreprinse de D.B. Shelov, au condus la rafinarea tipologiei inițiale. Astfel, conform acestei tipologii, tipul de amforă predominant în epavă²⁶ arată caracteristici formale tranziționale între tipurile Shelov C și Shelov D. Totuși, tipul Shelov D este datat chiar într-unul dintre locurile de producție ale sale (Tanais) în prima jumătate a sec. III p.Chr., o datare care nu coincide cu cea oferită de proba ¹⁴C prelevată de pe epavă. În aceste condiții, din punct de vedere tipo-cronologic, putem avansa ideea că majoritatea amforelor din epavă aparțin tipului Shelov C considerat de acesta drept tipul „neapolitan” (Neapolis Scythica). Punctul de plecare al acestui tip și, probabil, portul de plecare al navei rămâne, la stadiul de ipoteză, zona sud-estică a Mării Negre, mai precis Heraclea Pontica (Herakleia Pontike, modernul Karadeniz Ereğli, Turcia) și hinterlandul său.

La fel ca în cazul încărcăturii, sistemul constructiv al navei (lemnăria) este bine păstrată, fapt extrem de rar în cazul epavelor din această perioadă descoperite în Marea Neagră sau Mediterana. Deasupra sedimentului este vizibilă structura esențială a unei nave: coastele și catargul. Combinate, aceste dovezi indică una dintre cele mai bine epave de epocă romană timpurie descoperită vreodată în Marea Neagră, dacă nu prima de acest fel. Din păcate, întreaga lemnărie expusă a epavei este afectată de „viermii de corabie” – *Teredo navalis* L. Catargul are un diametru de 53 cm la bază (deasupra sedimentului) și este, de asemenea, afectat de acțiunea viermilor de corabie. În schimb, piesa din lemn interpretată inițial (în luna martie) drept cârmă este, de fapt, un alt fragment de coastă. Aceasta a fost dislocată din locul inițial de plasele pescărești. În total, opt coaste sunt vizibile deasupra sedimentului. Pietrele de ascuțit vizibile în primăvară nu au mai fost observate în toamna acestui an. De asemenea, un dolium prezintă urme de distrugere, la fel ca alte numeroase amfore situate în zona provei.

Poziția epavei în apropierea unui punct turistic important, pescuitul intensiv, eroziunea graduală a întregii linii costiere între Sahalin și Vadu, acțiunea „viermilor de corabie” – *Teredo navalis* L., curenții maritimi și furtunile din sezonul rece constituie pericole extreme care pot conduce la afectarea parțială sau chiar la distrugerea totală a epavei. Fără a exagera, putem afirma că epava este în acest moment situl cu cel mai rapid ritm de distrugere de pe teritoriul României. Și, din păcate, numai o cercetare extinsă și costisitoare poate să-l salveze. În aceste condiții, posibilitățile de cercetare viitoare pot fi rezumate astfel:

1. În cazul în care nu poate fi finanțată o cercetare exhaustivă a sitului, cea mai importantă acțiune care trebuie avută în vedere este protejarea acestuia prin acoperirea cu folie geotextilă și chiar printr-o cușcă de protecție metalică care să prevină eventuale încercări de jefuire a încărcăturii. Dacă se are în vedere protejarea epavei astfel, trebuie subliniat faptul că acțiunea *Teredo navalis* L. va continua, chiar și sub stratul protector.

2. Cercetarea straturilor superioare, în special încărcătura (min. 400 de amfore) fără altă cercetare intruzivă. Această

24 Finanțarea pentru analizele ¹⁴C a fost acoperită de către Bayerische Gesellschaft für Unterwasserarchäologie din München-Kempten, Germania, la fel ca majoritatea costurilor necesare survey-ului din martie și documentării din toamna anului 2016.

25 Câteva cute pentru ascuțitul uneltelor din fier erau vizibile în martie 2016; acestea nu au mai fost observate pe parcursul documentării din toamna aceluiași an.

26 În lipsa unor cercetări arheologice propriu-zise, nu putem afirma faptul că numai amfore Shelov C/D erau transportate.

cercetare trebuie urmată, de asemenea, de acoperirea cu folie geotextilă și straturi de nisip a nivelurilor inferioare;

3. Cercetarea straturilor de depunere din zona superioară (operațiunile enumerate în punctul nr. 2), plus cercetarea în secțiune a altor zone (e.g. segmentul mijlociu al navei). Ulterior, se vor lua toate măsurile pentru protecția epavei (folie și cușcă de protecție);

4. Cercetarea exhaustivă a navei și recuperarea încărcăturii (peste 1000 de amfore și alte materiale) fără a recupera și lemnăria navei;

5. Cercetarea exhaustivă și recuperarea în totalitate a navei, urmate de conservarea și expunerea acestui important monument într-un punct muzeal.

Abstract

*In March 2016 a Roman shipwreck was discovered off Romania coast in shallow water near Gura Portiței (Romanian Black Sea shelf, in the coastal waters of Tulcea district). The project was co-ordinated by the ICEM Tulcea in collaboration with Bayerische Gesellschaft für Unterwasserarchäologie from München-Kempton and the Ludwig-Maximilians Universität München. The survey undertaken in autumn focused on the evaluation of side scan results, measurements and photogrammetry, typological classification of the amphorae cargo as well as a radiocarbon analysis of the timber frame. The wreck represents a mid-sized Roman cargo vessel of about 20 metres in length and 5 metres in width built for shipping wine amphoras. First rough calculations led to a total number of more than 1000 of the so-called 'narrow-neck' (Shelov C) amphoras mostly in good preservation status. The good preservation was also documented for the wooden remains (especially for the frames), although first alarming signs of damage by the shipworm *Teredo navalis* L. already has been noticed. Eight ribs rise out of the seabed. The grinding stones discovered in spring, are no longer visible. By now the dolium is significantly more severely damaged, alike with other amphoras in the bow section. The mast has a diameter of 53 cm and is also damaged by *Teredo navalis* L., which is shown in his less elevation, compared to March this year. All in all, the classification of the amphora types as well as the radiocarbon analysis yielded a dating to the middle of the 2nd century AD.*

27. Fântânele

com. Matei, jud. Bistrița-Năsăud

Punct: La Gâța

Cod tip de sit: 211; Cod de epocă: 163, 211, 212, 213

Cod RAN: 33701.05

Autorizație nr. 78/2016

Colectiv: Dan Lucian Vaida – responsabil științific (Muzeul Grăniceresc Năsăudean); Berecki Sándor – responsabil de sector (Muzeul Județean Mureș); George G. Marinescu – responsabil de sector (Muzeul Județean Bistrița-Năsăud); Ioana Chira – responsabil de sector (Cluj-Napoca).

Finanțare: 33.000 lei – Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud

Cercetările arheologice s-au desfășurat în intervalul 18.07–04.08 2016, finanțarea fiind asigurată integral din bugetul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud. Obiectivul campaniei a constat în cercetarea și delimitarea celor două necropole (scitică și celtică) identificate în acest punct. Cu ocazia săpăturilor arheologice din 2016 au fost trasate 14 secțiuni (S137–S150), orientate

SV-NE și NV-SE, cu lungimi cuprinse între 10–45 m, lățime de 2 m și martori de 0,5 m, rezultând o suprafață verificată de cca. 770 m². În urma investigațiilor au fost descoperite două morminte scitice (M58 și M60), încadrate cronologic în sec. VI-V î. Chr., și două morminte celtice (M57 și M59), datate în sec. III-II î. Chr.

Complexele funerare scitice:

M58 – mormânt de inhumatie; groapă funerară de formă patruleteră, cu colțurile rotunjite; schelet întins pe spate cu brațele pe lângă corp; orientare V(capul)-E; ad. de depunere: 215 cm; obiectele de inventar indică faptul că mormântul a aparținut unui războinic.

Inventar: 1 – vas mare de formă bitronconică, lucrat cu mâna, prevăzut cu apucători mari, dispuse sub diametrul maxim; 2 – ceașcă mare cu toartă, lucrată cu mâna, așezată lângă vasul mare; 3 – 14 vârfuri de săgeată din bronz, cu două și trei muchii, găsite în partea stângă a scheletului; 4 – cuțitaș din fier, depus pe ofranda de carne; 5 – patru mărgelile de sticlă (probabil cu rol apotropaic), găsite la baza gâtului; 6 – oase de animal (ofranda alimentară).

M60 – groapă funerară de formă, probabil, circulară, în care a fost depus un vas lucrat cu mâna, păstrat fragmentar.

Complexele funerare celtice:

M57 – mormânt de incineratie; groapă funerară de formă ovală; ad. de depunere: 90 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de sud a gropii.

Inventar: 1 – vas bitronconic lucrat la roată, stare de conservare precară (nerecuperabil); 2 – strachină lucrată la roată, stare de conservare precară (nerecuperabil); 3 – fibulă din fier, păstrată fragmentar; 4 – fibulă din bronz „cu opturi”, păstrată fragmentar; 5 – os de animal (ofranda alimentară).

M59 – mormânt de incineratie; groapă funerară de formă patruleteră; ad. de depunere: 50 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de nord-vest a gropii.

Inventar: 1 – vas mare bitronconic, lucrat la roată, stare de conservare precară (nerecuperabil); 2 – vas mijlociu de formă bitronconică, lucrat la roată, stare de conservare precară (nerecuperabil); 3 – vas mare bitronconic, lucrat la roată, stare de conservare precară (nerecuperabil); 4 – vas mic de formă bitronconică (terină), lucrat la roată, stare de conservare precară (nerecuperabil); 5 – strachină lucrată cu mâna, stare de conservare precară (nerecuperabil); 6 – strachină lucrată la roată; stare de conservare precară (nerecuperabil); 7 – cuțitaș din fier, stare de conservare deficitară; 8 – brățară tubulară din fier (păstrată fragmentar); 9 – fragment dintr-o piesă de fier (neidentificată); 10 – (oase de animal) ofranda alimentară.

Materialele arheologice rezultate au intrat în patrimoniul Muzeului Grăniceresc Năsăudean, instituție care păstrează și documentația de șantier. Obiectele recuperate necesită, după caz, operațiuni specializate de restaurare și conservare, ulterior urmând a fi valorificate științific și expozițional. Cercetările la Fântânele-„La Gâța” urmează să fie reluate, cu aceleași obiective, în vara anului 2017.

Bibliografie:

Dan Lucian Vaida, *Celtic finds in North-East Transylvania (14th-2nd Cent. BC)*, în *Thracians and Celts* (Proceedings of the International Colloquium from Bistrița, 18–20 May 2006), Cluj-Napoca, 2006, p. 295–323.

Dan Lucian Vaida, *Preliminary considerations regarding the Celtic cemetery from Fântânele (the point – La Gâța)*, în *Funerary Practices of the Bronze and Iron Ages in Central and South-Eastern Europe* (Proceedings of the 9th International Colloquium of

Funerary Archaeology Bistrița, 9–11 May 2008), Cluj-Napoca, 2009, p. 237–246.

George G. Marinescu, *Un mormânt de tip scitic descoperit la Fântânele „La Gâța”*, în *Arhiva Someșană*, IX, 2010, p. 13–28.

Corneliu Beldiman, Dan Lucian Vaida, Diana-Maria Sztancs, Carmen Pavel, Florin Constantin, *Composite Artefact Discovered in the Celtic Cemetery of Fântânele – La Gâța, (Bistrița-Năsăud County). Data on Use-Wear Analysis and X-Ray Computed Tomography*, în *Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin* (Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 10–13 October 2013), Târgu Mureș, 2014, p. 217–231.

Cronica Cercetărilor Arheologice – campaniile 2000–2015.

28. Geangoești

com. Dragomirești, jud. Dâmbovița

Punct: „Hulă”

Tip de sit: 117 (*tell*)

Încadrare cronologică: Eneolitic târziu

Cod RAN: 67434.01

Autorizație nr. 76/10.06.2016

Colectiv: Ana Ilie – responsabil șantier (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); Constantin Haită (Muzeul Național de Istorie a României); Mihai Năstase, Ovidiu Cîrstina (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște).

Finanțare: 12.435 lei

Cercetările arheologice din situl de la Geangoești-Hulă au fost desfășurate în perioada 26.09. - 09.11. 2016. Campania din acest an o beneficiat de o finanțare totală de 12435 lei și a fost realizată cu sprijinul Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște și al Consiliului Județean Dâmbovița.

Obiectivele cercetărilor în sit pentru campania anului 2016 au fost subsumate scopurilor principale ale proiectului de cercetare arheologică sistematică *Cercetări arheologice în bazinul superior al râului Dâmbovița: situl Geangoești-Hulă (2015–2017)*, care vizează definirea principalelor caracteristici ale stratigrafiei sitului și identificarea rețelei de locuire în care a fost implantată așezarea.

Pentru obținerea de date despre amploarea stratigrafică și cronologia generală a sitului, natura activităților antropice desfășurate, gradul de preservare a nivelurilor arheologice, verificarea posibilei structuri de delimitare a așezării preistorice etc., am considerat utilă continuarea acțiunii, inițiate în anul 2015 (Cârștina *et al.* 2015, p. 33–34), de interceptare a secțiunii magistrale trasate în anul 1960 sau măcar a unei părți din aceasta.

Secțiunea magistrală realizată în anul 1960 în situl de la Geangoești se specifică că a fi avut o lungime de 64 m și a fi rezultat din unirea a două secțiuni: S. Ia (plasată în jumătatea de NV a *tell*-ului și având o lungime de 40 m) și S. I (plasată în jumătatea de SE a *tell*-ului și având o lungime de 24 m) (Mihăiescu, Ilie 2003–2004, p. 72). Informațiile grafice obținute în anul 1960 din lectura profilului de sud al S. I, și aflate în arhiva CNMCD Târgoviște, susțin posibilitatea existenței unor amenajări de delimitare a așezării, de tip val și șanț, ceea ce a constituit un argument suplimentar în favoarea deciderii reevaluării segmentului S. I al secțiunii transversale obținute în 1960.

Pentru interceptarea S. I/1960, au fost trasate inițial două casete, S. A pentru S. I/1960, în zona centrală a *tell*-ului, la circa 9 m distanță sud-est de secțiunea trasată în anul 2015. Din cauza

faptului că exista posibilitatea să nu surprindem limitele șanțului magistral din cauza casetelor realizate de-o parte și de alta a acestei secțiuni în campania de cercetări din anul 1960, am deschis S. B pentru S. I/1960, la circa 10 m sud-est de S. A/2016, spre baza pantei *tell*-ului, estimând că structura de delimitare a așezării se află dincolo de S. B/2016, în luncă.

În prima secțiune, S. A pentru S. I/1960, cu dimensiuni de 3,50 x 3,20 m, limita de sud a S. I/1960 a fost interceptată la 0,40 m adâncime. În S. B pentru S. I/1960, cu dimensiuni de 3,50 x 2,50 m, ne-am adâncit până la cota relativă de -0,60 m. În această casetă, în zona de N față de S. I/1960, au fost înregistrate în plan două complexe – Gr. 1/Us 45 și Gr. 2/Us 55, care au fost săpate parțial. Din cauza neclarității traseului secțiunii S. I/1960, am trasat S. C pentru S. I/1960, la 2,00 m nord-vest de S. B/2016 (Planșa III/b). Într-o primă etapă, această secțiune a avut dimensiuni de 4,00 x 2,20 m, ulterior fiind prelungită cu circa 1,00 m spre S, pentru interceptarea ambelor limite ale S. I/1960. În această casetă ne-am adâncit 0,60 m. Nu au fost identificate materiale arheologice, săpătura fiind efectuată, după îndepărtarea unui strat gros de aproximativ 0,40 m, reprezentând nivelul organic al solului actual și coluviu, într-un sediment siltic argilos, de culoare brun cenușiu închis, granular, dar compact, foarte plastic, asemănător unei depuneri de mlaștină (Us-urile 40 și 41).

Odată delimitată S. I/1960 (Planșa I), am optat pentru evaluarea mecanică a pământului pe o lungime de 33,5 m (Planșa II/a și Planșa III/a, III/b). Au fost curățate ambele profile, în vederea înregistrării succesiunii stratigrafice și documentării fotografice. Profilul de N a fost documentat și grafic.

S-a constatat existența unei diferențe de nivel, de aproximativ 1,93 m, între zona centrală și baza *tell*-ului, dar și o amplitudine stratigrafică, în partea de V (spre centrul *tell*-ului) a S. I/2016, de 2,05 m.

Stratigrafia consemnată pe profilul de S al secțiunii S. I/2016 permite emiterea câtorva ipoteze de lucru privind evoluția sitului, care urmează a fi probate prin deschiderea unor suprafețe, în campania arheologică din anul 2017.

Site-ul a fost amplasat pe o prelungire a terasei râului Dâmbovița (Us 13, sediment argilos - nisipos, brun cenușiu mediu, cu impregnații feruginoase și rare granule de pietriș sub 4 cm diametru), la aproximativ 10,00 m distanță de nivelul compact de pietrișuri cu dimensiuni sub 6 cm, ce constituia, într-o perioadă anterioară, albia minoră a Dâmboviței, nivel geologic înregistrat ca Us 47.

Așezarea pare să fi fost delimitată de o structură de tip val, Us 24, și palisadă, Us 25 (Planșa II/c). Us 24 este un nivel cu o grosime maximă păstrată de 50 cm și o lățime de 2,15 m. Nivelul este format dintr-un sediment argilos - nisipos de culoare cenușie, cu impregnații feruginoase. Din punct de vedere al compoziției și texturii este asemănător Us-ului 13, nivelul geologic ce constituia terasa râului Dâmbovița în preistorie, dar conține, rar, granule mm de cărbune. Palisada, Us 25, ar putea fi reprezentată de negativul unui par cu grosime de 10–15 cm, implantat la limita dintre structura de tip val și nivelurile antropice din centrul așezării. Delimitarea spațiului locuit a fost una din acțiunile inițiale de amenajare și inițiere a locuirii comunității gumelnițene în acest loc, dar nu neapărat prima, pentru că există cel puțin un nivel, Us. 12 (sediment argilos - nisipos de culoare brun roșcat, eterogen, cu incluziuni gălbui, cu o grosime de aproximativ 20 cm, ce nu conține material arheologic și are aspectul unui material remaniat, care ar reprezenta prima acțiune antropică de amenajare a terasei în vederea instalării locuirii), anterior realizării valului.

Corelând datele despre situl preistoric, cele obținute prin metoda prospecțiunilor geomagnetice cu cele stratigrafice, constatăm faptul că nucleul de locuire, în faza incipientă, a avut un caracter restrâns, circumscris, foarte probabil, zonei centrale a sitului.

La limita dintre terasă și albia majoră a râului, se observă o structură adâncită, cu o deschidere de aproximativ 1,90 m și o adâncime de 0,40 m (Us 46 și 48), cu cel puțin o fază de refacere pe același amplasament (Us 49), dar de dimensiuni mai mici (0,60 m deschidere și 0,20 m adâncime). Prezența pe aproximativ același amplasament a altor structuri adâncite (Us 44=45, care prezintă o deschidere de aproximativ 2,00 m și o adâncime maximă de 0,80 m, și Us 50, care prezintă o deschidere de aproximativ 1,50 m și o adâncime maximă de 0,30 m), dar din etape mai târzii din evoluția sitului, ne-a determinat să considerăm că ne aflăm în fața unui/unor șanț(uri) de delimitare, deschis(e) până la abandonarea așezării (Planșa II/b; Planșa III/c-d).

Informațiile însumate până în prezent, fie prin scanare geomagnetică, fie prin cercetare arheologică, ne conduc la concluzia că locuirea preistorică nu a depășit această limită a posibilului șanț(uri) de delimitare.

În perioada de funcționare a palisadei, nivelurile ocupaționale acumulate în zona interioară – centrală a sitului, sunt constituite din niveluri de locuire exterioare (Us 11, 16 și 15), poate și din locuința neincendiată reprezentată de Us8 și 9.

La un moment dat, palisada este abandonată (Us 30 și 29), iar locuirea este extinsă cu încă 7 m spre E, până la limita terasei. Marea majoritate a unităților stratigrafice surprinse pe profilul de N al S. I/2016, posterioare nivelurilor de abandon ale palisadei, sunt caracteristice unor locuiri exterioare (Us 22, 27=32 și 21), unele destul de intens degradate sub acțiunea transformărilor pedogenetice (Us 6,7, 17, 19 și 20).

Ultima etapă de locuire pare a fi constituită din urmele unei locuințe incendiate (Us 3 și 5), posibile resturi din locuința A/1960 (Planșa IV), deși materialul ceramic prelevat din structurile de tip adâncit din S. B/2016 sugerează prezența unui aspect gumelnițean târziu (Planșa V).

Au fost înregistrate și niveluri de coluviu (Us 35 și 39), acestea acoperind atât urmele locuinței gumelnițene incendiate, cât și structurile adâncite din luncă.

Am remarca și faptul că structurile antropice de tip gropi/șanțuri aflate în lunca râului Dâmbovița, atribuite unor structuri de delimitare a așezării preistorice, sunt mai dificil de corelat cronologic cu nivelurile arheologice dezvoltate pe terasă.

Au fost prelevate probe de os și cărbune sau materie vegetală, în vederea obținerii unor datări radiometrice.

Abstract:

Our archaeological investigations on Geangoești Hulă site in the year 2016 were focused on defining the main stratigraphical features and on identifying and documenting all the possible structures that could help us understand the limits, the structures and the eventual flexibility of this prehistoric settlement. To serve this objective we have reopened and emptied the main trench dug on the site in 1960, on its eastern side. The result was a trench 33.5 m long with the deepest point reaching - 2,70 m, in the middle of the opened excavation. Therefore, this archaeological research preliminary report succinctly presents data on the evolution and the main stratigraphy reading difficulties posed by above mentioned tell.

Bibliografie:

Cârștina *et al.* 2016 – O. Cîrștina, Gh. Olteanu, A. Ilie, 2016, Raport preliminar sat Geangoești, comuna Dragomirești, jud. Dâmbovița, pct. Hulă, *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2015*, p. 33–34.

Mihăiescu, Ilie, 2003–2004 – G. Mihăiescu, A. Ilie, 2003–2004, Tell-ul gumelnițean de la Geangoești (com. Dragomirești), jud. Dâmbovița, Ialomița, *Studii și cercetări de arheologie, istorie, etnografie și muzeologie*, vol. IV, Slobozia, p. 71–80.

29. Gheorgheni

com. Gheorgheni, jud. Harghita

Punct: Both vár

Cod RAN: 83570.01

Autorizație nr. 104/2016

Colectiv: Florin Gogâltan, Cristina Cordoș, Marian Lie (IAIA Cluj), Demjén Andrea (M Gheorgheni).

Cetatea Both se află amplasată în partea estică a orașului Gheorgheni, pe un platou stâncos aflat în imediata apropiere a drumului național spre Lacu Roșu. Platoul Cetății are o altitudine de 914 m. Primele cercetări au fost efectuate în anul 1960 de către Zoltán Székely și Márton Tarisznyás. Cercetările sistematice au fost începute în toamna anului 2009, fiind urmate de campaniile din vara anului 2010 și 2013. Rezultatele acestor cercetări au fost publicate recent²⁷.

În campania anului 2016, desfășurată în luna mai, ne-am propus să clarificăm traseul zidului incintei pe partea nordică a cetății. Având în vedere că în anul 2013 în S 12 nu am identificat cu certitudine zidul incintei am decis să-l urmărim pornind de la S 1/2009 unde a fost surprins în întregime. Cu această ocazie am trasat o secțiune: S 13/2016 între S 1/2009, S 9/2012/2013 și 12/2013 păstrând între fiecare dintre ele un martor de 0,50 m lățime. După scoaterea nivelului vegetal pe toate suprafața secțiunii s-a conturat o dărâmătură compusă din pietre de dimensiuni mari și medii, între ele fiind mortar amestecat cu pământ și pietriș. Am presupus că această dărâmătură aparține turnului. Zidul incintei a fost surprins numai în colțul nord-estic al secțiunii într-o porțiune mică pe o lungime cuprinsă între 0,70–1,15 m și de o lățime de 1,70 m. Am observat că zidul se oprește acolo brusc. După înlăturarea dărâmăturii am constatat că în restul secțiunii zidul a fost scos în întregime. S-a păstrat numai amprenta de mortar a fundației zidului pe steril, dar numai pe partea vestică a secțiunii. Pe partea sudică a secțiunii sub dărâmătură am surprins urme de lemn ars și cărbune, dar fără material arheologic. În cursul săpăturii nu am reușit să clarificăm traseul incintei și nici datarea sa (fig. 1/2).

În această campanie arheologică a fost săpată încă o secțiune S 14/2016 pe partea estică a cetății, în presupusul șanț. După scoaterea nivelului vegetal a apărut un pământ de culoare gri închis cu pietriș, iar în colțul estic al secțiunii un șanț, care s-a dovedit a fi șanțul săpat pentru paratrăznetul capelei.

Săpăturile arheologice în ansamblu au scos la iveală turnul și incinta cetății. A fost dezvelit o mare parte din zidul turnului. Acesta a fost amplasat direct pe stâncă, urmând înclinația

27 A. Demjén, Fl. Gogâltan, *Archaeological Researches in Gheorgheni (Harghita County) and its surroundings (2009–2013, 2015)*, în Ziridava. Studia Archaeologica, 29, 2015, 375–412.

și denivelările acesteia (latura exterioară a zidului sudic a fost construită exact pe marginea stâncii). Dimensiunile interioare ale turnului sunt de 6,70 x 3,80 m, cele exterioare de 8,75 x 8 m. Intrarea era probabil pe partea estică. Incinta rotundă, care înconjură pe partea estică și nordică turnul, după compoziția mortarului și tehnica de construire a fost ridicată în etape diferite. În lipsa materialului arheologic, ea nu a putut fi însă datată. În S3/2009, S4/2009, S9/2013, S12/2013 și S13/2016 nu am găsit dovezi legate de închiderea incintei în colțul nord-vestic, nord-estic sau sud-vestic al turnului. Din punct de vedere strategic era inutilă construirea unei astfel de incinte, turnul fiind suficient pentru apărare (fig. 1/1).

Pe baza observațiilor stratigrafice, materialul arheologic datat la sfârșitul secolului al XIII-lea și descoperit la poalele turnului, a ajuns acolo în timpul funcționării acestuia. Deasupra nivelului de cultură (brun-cenușiu, afânat, amestecat cu pietre, cărbune, oase de animale și fragmente ceramice) există dărâmbura turnului. În secțiunile cercetate, de unde a ieșit la iveală foarte puțin material arheologic (fragmente ceramice, oase de animale și un brici din fier), nu am reușit să surprindem nivelul de călcare al cetății (dispărut foarte probabil din cauza eroziunii). Cantitatea redusă de material arheologic, lipsa nivelului de călcare indică faptul că cetatea a fost folosită doar ocazional. Pe baza materialelor arheologice descoperite în campaniile anilor 2010, 2012 și 2013 și a celor două probe AMS, am ajuns la concluzia că turnul a fost ridicat în a doua jumătate a secolului al XIII-lea iar pe baza monedei din 1624 el a fost complet demolat la începutul secolului al XVII-lea.

Noile cercetări permit lămurirea problemelor legate de construirea și funcționalitatea Cetății Both. În ultima vreme se discută tot mai des despre cetățile ridicate de elitele secuiești, cu toate că nu se cunoaște nici identitatea fondatorilor nici raporturile de proprietate. Cetatea Both de la Gheorgheni se află în categoria cetăților mici, care au un turn și o incintă fortificată. După caracteristici, formă și amplasare putem afirma că cetatea a fost domeniul privat al unui nobil. Turnul probabil a avut mai multe etaje, care în timp de nevoie a fost suficient pentru apărarea proprietarului și a familiei sale. Materialul arheologic sporadic din cetate ne sugerează faptul că ea a fost folosită rar, rezidența permanentă a posesorului său fiind probabil în orașul Gheorgheni.

Abstract

The fortification at Both is located in the eastern part of the city of Gheorgheni, on the Plateau called Dealul Cetății (Hung. Vároldal). In 1960 Zoltán Székely and Márton Tarisznyás began the first archaeological excavation inside the fortification. New excavations were performed on the plateau of Dealul Cetății, beginning with the summer of 2009. 14 sections were opened during the archaeological researches (2009–2010, 2012–2013, 2016).

The archaeological excavations have revealed the fortification's tower and precinct. A significant part of the previously formulated conclusions have changed after the excavations. The precinct wall was built on the outside and on the inside with large processed mica-schist blocks, whereas the filling was made of crushed mica-schist, slaked lime and a few bricks. The wall was built in layers: a mortar layer was placed over a layer of stone, followed by another layer of stone. The wall measured 1.94–2.20 m in width. A large part of the tower wall has been uncovered. This was placed directly on the native rock, following its shape (the outer side of the southern wall was built right on the rock's edge). The inner dimensions of the wall were of 6.70 x 3.80 m and the outer ones measured 8.75x8 m. The entrance was probably located on the eastern side. The mortar's composition and the construction technique suggest that the round precinct that surrounded the tower on the eastern and northern sides was built in different stages. The absence of

archaeological materials made its dating difficult. Moreover, the connection between the tower and the precinct has not been discovered. In S3/2009, S4/2009, S9/2013, and S12/2013 we found no proof of how the precinct was closed in the tower's north-western, north-eastern, and south-western corners. From a strategic point of view, the existence of the precinct was useless, as the tower was enough for defence.

Based on stratigraphic observations, we may argue that the archaeological material discovered at the base of the tower, and dated to the end of the thirteenth century, ended up there while the tower was still in use. In the researched section, where very few archaeological materials were found (pottery fragments, animal bones, coin and one iron razor blade), we were unable to identify the ground level of the fortification (very likely lost due to erosion). The low quantity of archaeological material and the absence of the ground level indicate that the fortification was only used occasionally. On the basis of the archaeological materials discovered during the 2010, 2012, and 2013 campaigns and two AMS samples, we concluded that the tower was built during the second half of the thirteenth century. Taking into consideration the 1624 coin, we may argue that the structure was demolished at the beginning of the seventeenth century.

The new researches clarified the issues concerning the construction and the use of the fortification at Both. According to its characteristics, shape, and location, we can state that the fortification was the private domain of a noble family. The tower probably had several storeys, and it was enough to protect the owner and his family in time of danger. The scarce archaeological material from the fortification suggests that it was rarely used, as its owner's permanent residence was probably in the settlement of Gheorgheni.

30. Gheorghieni

com. Gheorgheni, jud. Harghita

Punct: Pricske

Cod RAN: 83570.03

Autorizație nr. 103/2016

Colectiv: Florin Gogâltan, responsabil (IAIA Cluj), Demjén Andrea (M. Gheorgheni), Neculai Bolohan (UAIC Iași).

Campaniile arheologice efectuate între anii 2009–2013 și în 2015 au avut ca scop sondarea carantinei și a vamei austriece de la Pricske. Au fost cercetate în total patru clădiri de locuit și două grajduri, care au fost datate în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea²⁸.

În imediata apropiere se află vârful Pricske (1544 m) unde în toamna anului 2008 a fost identificată o fortificație. Astăzi sunt păstrate urmele șanțului săpat în stâncă cu dimensiunile de aprox. 50 x 50 m (fig. 1/1). Pentru cercetarea sistemului de fortificare și verificarea clădirilor interioare menționate în izvoare, în anul 2013 pe partea sudică a fortificației au fost trasate două sondaje. În S I, imediat sub nivelul vegetal, a apărut aproape pe toate suprafața un nivel de pietre cu material arheologic între ele (fragmente ceramice și cahle). După scoaterea nivelului vegetal a apărut o suprafață arsă cu multe bucăți de cahle de teracotă. Am documentat în total 13 bucăți de cahle de teracotă întregibilă,

28 A. Demjén, Fl. Gogâltan, *Cercetări arheologice la contumaz Pricske (2009–2013)*, în Dobos A., Petruț D., Berecki S., Vass L., Pánczél S.P., Molnár-Kovács Zs., Forisek P. (Szerk.), *Archaeologia Transylvanica. Studia in honorem Stephani Bajusz*, Cluj-Napoca-Târgu Mureș-Budapest, 2015, p. 369–377; A. Demjén, Fl. Gogâltan, *Archaeological Researches in Gheorgheni (Harghita County) and its surroundings (2009–2013, 2015)*, în Ziridava. *Studia Archaeologica*, 29, 2015, p. 375–412.

care probabil proveneau de la dărămătura unei sobe. Având în vedere că dimensiunea sondajului nu a permis stabilirea exactă a zidului clădirii, am documentat suprafața și nu am scos pietrele.

Sondajul II, trasat în partea sudică a S I, a avut scopul de a stabili stratigrafia șanțului și structura sa. După observațiile noastre pe partea nordică, până la marginea șanțului, a existat un pământ galben-marونیu, afânat, amestecat cu stâncă sfărâmată. La marginea interioară a șanțului s-a săpat un șanțuleț. În profilul vestic al sondajului s-a văzut groapa unei par cu urme ale lemnului în mijlocul său. Cu pământul și stânca scoase din șanț a fost construit spre exterior un val.

În anul 2016 ne-am propus resăparea parțială a suprafeței S I. Am retrasat astfel colțul nord-vestic al suprafeței S I/2013 și am prelungit linia nordică a secțiunii cu 7 m. Secțiunea această căpătând astfel dimensiunea de 7 x 2,80 m. Celălaltă secțiune, S III (7 x 5,70 m) a fost deschisă pe partea nordică a S I păstrând un martor de 0,50 m între ele. Secțiunea S IV a fost trasată pe partea vestică a S I, lăsând între ele un martor de 1,50 m.

Sub nivelul actual de vegetație există un nivel compus dintr-un pământ cenușiu deschis, afânat, pe alocuri amestecat cu pietre, totul fiind fragmentat de rădăcinile unor copaci. Sub nivelul de humus am identificat un pământ marونیu-roșcat, relativ compact, cu urme de arsură și materiale arheologice (ceramică, cahle). Pe acest nivel stătea pardoseala de lemn a încăperilor descoperite. Sterilul din punct de vedere arheologic este reprezentat de un pământ marونیu-roșcat, compact, amestecat cu pietriș.

În urma cercetărilor arheologice sistematice desfășurate în anul 2016 s-a putut demonstra existența unei clădiri de locuit în interiorul fortificației de la Pricske. În suprafețele săpate nu am surprins ziduri din pietre legate cu mortar, ca și în cazul carantinei. Fundația și elevația zidurilor clădirii din interiorul fortificației erau ridicate din bârne de lemn. Pentru fundație s-a săpat un șanț cu o lățime variabilă între 0,22–0,32 m în care au fost puse traversele pereților exteriori sau ale zidurilor despărțitoare. Pe baza șanțului și a urmelor de lemn păstrate putem să stabilim că dimensiunea grinzilor de traversă a fost de 0,20 x 0,25 m. Bârna din traversa aflată în partea nord-estică a clădirii a fost foarte slab conservată. În exteriorul clădirii, în partea nord-vestică și nord-estică am surprins mai multe pietre așezate sub sau în preajma traverselor, mai ales la colțurile exterioară a încăperilor, cu scopul de a le întări și probabil de a avea o fundație plană.

Pe baza șanturilor traverselor, clădirea a avut cel puțin trei încăperi (fig. 1/2). Încăperea nordică avea o dimensiune de 4,10 x 5,30 m, iar cea sudică, în care s-a păstrat pardoseala din lemn, avea o dimensiune de aprox. 3,60 x 4,90 m (partea sudică a încăperii se află sub profilul sudic al secțiunii). În partea vestică mai exista o încăpere, dar noi în secțiune am surprins doar o porțiune de 1,80 x 5,20 m. Astfel nu putem stabili dimensiunea sa exactă. Pentru stabilirea dimensiunilor clădirii și încadrarea sa cronologică mai exactă este necesară continuarea cercetărilor.

Materialul arheologic descoperit în secțiunile noastre indică folosirea clădirii în primele decenii ale secolului al XVIII-lea.

Abstract

The traces of the ditch enclosing a surface of around 50x50 m, dug into the native stone, are still visible today at the Pricske peak (1544 m). In 2013, in order to investigate the fortification system and to verify the inner structures, two test trenches were conducted on the southern side of the site. In S I, right below the top soil, a layer of gravel mixed with archaeological artefacts (pottery and stove tiles) was uncovered. After the top soil was removed, a burned surface with numerous stove tiles was exposed. A number of 13 whole stove tiles were documented, representing most likely the debris of a collapsed stove. Considering that the walls of the building were not properly

identified due to the small dimensions of the investigated area, the section was documented without removing the gravel and the stones, which were left in their original position. The second test trench, located on the southern side of S I, was conducted in order to investigate the stratigraphy and the structure of the defensive ditch. Based on our observations, on the northern side and up to the edge of the ditch, there was a loose yellowish-brown soil, mixed with shattered stones. A small channel was dug along the inner edge of the defensive ditch. A post hole was visible in the western profile of the section, containing traces of wood inside. With the soil and stone excavated from the ditch, a rampart was erected on the outer side.

Following the systematic archaeological investigations conducted in 2016, the existence of inner habitation structures at the fortification on Pricske peak was proven. In the investigated area, there were no stone walls bound with mortar, as it is the case in the quarantine area. Instead, the foundation and elevation of buildings inside the fortification were constructed using wooden beams. For the foundation, a small channel of about 0.22–0.25 m wide was dug, in which the wooden beams were placed, marking exterior and dividing walls. Based on the dimensions of the channels and on preserved wood traces, the size of the beams was established to have been around 0.20 x 0.25 m. The beam located on the north-eastern side of the building was poorly preserved. Outside the structure, in the north-western and north-eastern sides, a few rows of flat stones were found close or under the wooden beams (especially in the exterior corners), placed there in order to sustain the beams or give a flat surface. Based on the identified foundation channels, the structure had at least three rooms. The northern room had dimensions of 4.10 x 5.30 m, while the southern one, in which the wooden floor was preserved, had approximately 3.60 x 4.90 m (the southern side was not fully uncovered, as it was outside of the section). Another room was found in the western side, but only a portion of 1.80 x 5.20 m was inside of our section. Based on the archaeological finds recovered so far (mostly stove tiles), the structure was probably used in the first decades of the 18th century.

31. Giurgeni

com. Giurgeni, jud. Ialomița

Punct: Orașul de Floci

Cod LMI: IL-I-s-A-14501

Cod RAN: 93655.02

Autorizație nr. 33/10.06.2016

Colectiv: dr. Daniela Mihai – responsabil științific (Institutul Național al Patrimoniului), dr. Matei Gheorghe – responsabil de sector, arhg. Radu Coman – responsabil de sector, dr. Elena Rența, drd. Simona Munteanu (Instituție organizatoare – Muzeul Județean Ialomița).

Cercetarea arheologică sistematică cu autorizația numărul 33/10.06.2016 a fost organizată de Muzeul Județean Ialomița, în colaborare cu Institutul Național al Patrimoniului, care a asigurat coordonarea științifică a cercetărilor, conform protocolului încheiat. Situl arheologic Orașul de Floci este monument istoric de grupă valorică A, înscris în Lista Monumentelor Istorice 2015 cu codul IL-I-s-A-14501, sit arheologic național prioritar.

Cercetarea arheologică s-a concentrat pe grindurile 1 și 6, fiind efectuate desene și măsurători arheologice și fotografii pentru relevarea situației arheologice finale.

Dimensiunile secțiunilor efectuate pe grindul 6 SI = 20 x 2 m, SIA, 9 x 2 m, iar cele de pe grindul 1: 22 x 2 m, cas. A 9 x 3 m, cas. B 6 x 3 m.

În S1 au fost descoperite vestigiile arheologice, printre care amintim urmele unei locuințe de suprafață, din care a fost surprins partea dintr-un cuptor placat cu cărămidă, având o margine din piatră. În SI A, care a prelungit secțiunea amintită, printre cele mai importante descoperiri pot fi amintite 7 pipe turcești, 2 monede, probabil Ungaria, 1540, un inel de bronz, mai multe fragmente de cahle cu reprezentări ale Sf. Gheorghe, Ceramica de import, precum și cea uzuală, nesmălțuită.

La sud de casa cu pivniță a fost făcută o casetă care a scos la iveală patru cahle de sobă reprezentându-l pe Sf. Gheorghe, deosebit de interesante pentru studierea culturii materiale medievale urbane munteneste, care ne îndreptățește ideea exprimată cu alte ocazii că Sf. Gheorghe era patronul orașului medieval, având în vedere multitudinea de reprezentări iconografice ale acestuia

Pe grindul I, în S. IV, precum și în cele 2 casete a fost surprinsă o locuință atelier de prelucrat fierul, extrem de puternic incendiată, cu dimensiunile de 8,5 x 5,5 m, surprinsă încă de la -0,80 -1,10 m, pe podeaua căreia au fost recoltate unelte ale meșteșugarului, precum și o mulțime de lupe de fier, o matriță de confecționat nasturi, etc. În colțul sud vestic al locuinței a fost descoperită și o sobă compusă din oale cahle. Locuința surprinsă, a avut 2 nivele de refacere și a trecut printr-un puternic incendiu. Pe podeaua arsă a acestei locuințe, probabil acoperită de rogojină, a fost descoperită o mare cantitate de grâu carbonizat. Intrarea în locuință se făcea pe latura de nord est.

Tot materialul ceramic a fost spălat, marcat, etichetat și va fi restaurat în cadrul bazei arheologice.

Inventarul arheologic, descoperit în marea lui majoritate în locuințe și gropi, dar și în stratul de cultură, este format din materiale ceramice, cele mai multe fragmentare, dar și din unelte și ustensile gospodărești realizate din fier, piatră sau os.

Ponderea în structura inventarului arheologic o dețin materialele ceramice, iar dintre acestea ceramica nesmălțuită ocupă primul loc. Din această categorie au fost descoperite fragmente de oale, căni, ulcioare, oale-cahle, cahle dreptunghiulare, discuri ornamentale. Pasta din care sunt lucrate este de bună calitate, cu nisip de granulație fină în compoziție, iar arderea este oxidantă, incompletă sau uniformă.

În locuința-atelier cercetată s-au descoperit lupe și fragmente de lupe de fier, bucăți de zgură și destul de multe piese lucrate din fier, între care fragmente de cuțite, scoabe, piroane, verigi. O piesă de mai mari dimensiuni pare a fi aparținut unui fier lung de plug.

Greutățile de lut pentru plasele de pescuit atestă una dintre ocupațiile importante practicate de locuitorii orașului. Pe două dintre acestea figurează inițialele H și V. Au forme ovale și dimensiuni cuprinse între 7,5 și 12 cm.

Cutele sau fragmentele de cute sunt frecvent întâlnite. Unele dintre acestea sunt lucrate dintr-o rocă de culoare verzuie, altele sunt din piatră de râu. Cele mai mari au lungimi cuprinse între 11 și 16 cm.

Un tipar pe suport de lut ars pare a indica confecționarea nasturilor din metal cu o formă globulară și un diametru de cca. 2,2 cm.

Cele mai multe dintre cahlele dreptunghiulare descoperite au ca temă *Sfântul Gheorghe omorând balaurul*, mai realist sau mai schematizat prezentat. Au înălțimi cuprinse între 16 cm și 18 cm, lățimea între 14 și 16 cm și grosimea plăcii între 1,5 cm și 2 cm. Exemplarele descoperite sunt lucrate pe tipare diferite.

Un singur fragment descoperit atestă și tipul de cahă traforată pe olan cu un decor geometric. Tot din componența inventarului gospodăresc făceau parte și uneltele lucrate din piatră cu urme de folosire pe o suprafață sau pe ambele suprafețe.

În cursul cercetărilor de pe acest grind au fost descoperite destul de multe fragmente de pipe, unele dintre acestea lucrate din caolin. Dintre acestea amintim o pipă decorată cu incizii având baza sub formă de hexagon pe care este incizată o stea cu șase colțuri. Are culoarea neagră și suprafața lustruită.

Dintre rarele piese lucrate din sticlă, un fragment de vas de formă dreptunghiulară în secțiune transversală are corpul decorat cu caneluri oblice.

32. Hârșova

oraș Hârșova, jud. Constanța, str. Cetății; str. Carsium

Punct: Cetate [Carsium]

Tip sit: așezare fortificată; cetate.

Încadrare cronologică: sec. I-II p. Chr – sec. XIX.

Cod RAN: 60810.01

Autorizație nr. 123/2016

Colectiv: Constantin Nicolae – responsabil științific,
Cristina Talmațchi, Vitalie Bodolică (MINA Constanța),
Daniela Mihai (INP).

Finanțare: 9.000 lei

A șaptea campanie de cercetare arheologică de la cetatea Carsium s-a derulat, din pricina fondurilor insuficiente, numai la poarta de nord a cetății romano-bizantine. În fața turnului T 1 (în stânga pe direcția de intrare) s-a procedat la excavarea capetelor de nord a secțiunilor S1, S2 și S3 și a martorilor dintre acestea. Așa cum s-a constatat în campania precedentă aici nu mai existau depuneri arheologice. În anul 1987 un întreprinzător privat a excavat pământul dintre strada Unirii și strada Carsium în vederea construirii unui depozit de fier vechi. Acțiunea lui a fost oprită chiar în fața zidurilor turnului, fără să se bănuie de existența lui la acel moment. Actuala cercetare și-a propus, astfel, să verifice stratigrafia depunerilor din fața turnului. Astfel, s-a constatat că cea mai mare parte era formată din deșeuri rezultate din demolări provenind de la gospodăriile din cartier. Numai deasupra stâncii, pe o grosime de 0,40-0,60 cm și la depărtare de 2-3 m de ziduri se mai păstra, sub depunerile actuale, un nivel compact de pământ de culoare deschisă, cu urme de arsură și cu fragmente ceramice în poziție secundară. În majoritatea lor, acestea provin de la amfore, sunt fragmentate mult din vechime datorită rulării. Beneficiind de sprijinul Primăriei Hârșova s-a degajat tot pământul care a fost scos din săpătură între anii 2009-2016 și care a fost depus temporar înspre strada Carsium, pe suprafața excavată în anul 1987. Astfel, restul turnului T 1 este vizibil de la nivelul străzii și reprezintă un obiectiv de interes pentru participanții la turismul cultural-istoric. S-au făcut, cu acest prilej, măsurători asupra turnului. Acesta se păstrează pe înălțimea maximă de 2,10 m; grosimea zidului este de 2,65 m; dimensiunile interioare sunt de 4,04 x 7,80 m. Cercetarea viitoare în acest sector trebuie să se centreze pe exteriorul turnului T 2 (pe acesta se suprapune trasa străzii Unirii, secțiunile S 4-S 7) și să urmărească traseul unui zid din piatră care traversează spre vest întreaga suprafață rezervată în spatele curții incintei medievale. În același timp se poate urmări turnul incintei medievale și curtea de vest a acestuia care se află în fața porții romane, spre nord-vest. Aici o săpătură din 1987-1988 a surprins un rest de turn de formă rotundă. Dacă între zidul din strada Unirii și turnul din spatele curții medievale se va dovedi că există o legătură, atunci ne aflăm în fața unei faze mai vechi a cetății Carsium, ceea ce ar

reprezenta un pas important în cunoașterea istoriei fortificației romane timpurii.

Bibliografie

- Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la fortificațiile de la Hârșova*, BCMI, 3, 1992, p. 58–67.
- C. Chiriac, C. Nicolae, G. Talmațchi, *Noutăți epigrafice de epocă romană la Carsium* (Hârșova, jud. Constanța), Pontica, XXXI, 1998, p. 139–162.
- C. Chiriac, S. Gramaticu, G. Talmațchi, C. Nicolae, *Noi descoperiri monetare la Carsium* (Hârșova, jud. Constanța), Pontica, XXXII, 1999, p. 317–342.
- C. Nicolae, *Câteva opaițe descoperite la Carsium*, Pontica, XXVII, 1994, p. 199–207.
- C. Nicolae, *Descoperiri de epocă romană și bizantină la Carsium*, Pontica, XXVIII–XXIX, 1995–1996, p. 135–160;
- C. Nicolae, D. Bănoiu, V. Nicolae, *Aspecte noi privind topografia cetății de la Hârșova*, Pontica, XLI, 2008, p. 313–343.
- C. Nicolae, *Stadiul cercetării arheologice la Hârșova. Contribuții la harta arheologică a localității*, Pontica, XLIII, 2010, p. 221–249.
- C. Nicolae, *Incinta cetății medievale de la Hârșova. Descoperiri noi*, Pontica, XLVII, 2014, p. 375–402.
- C. Nicolae, *Noi date despre fortificația otomană de la Hârșova*, vol. *Dobrogea coordonate istorice și arheologice*, Tulcea 2016, p. 49–84.
- C. Nicolae, *Carsium, un avanpost la frontiera romană a Dunării de Jos. Stadiul cercetărilor*, în volum Mariana Păvăloiu, *Ghiorghe Papuc LXX om al cetății*, Constanța, 2016, p. 83–102.

33. Hârșova

oraș Hârșova, jud. Constanța, Hârșova-tell

Cod RAN: 60810.02; Cod LMI I: CT-I-s-A-02677
Autorizație nr. 56/10.06.2016

Colectiv: D.N. Popovici, B. Randoiu, A. Ilie, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, M. Mărgărit, L. Niță.

În campania anului 2016, în *tell*-ul de la Hârșova au fost reluate cercetările în SC/pP și continuate carotajele efectuate în scopul obținerii unor date suplimentare privind fazele evoluției locuirii eneolitice de aici și, în măsura posibilului, a unor eșanțioane în vederea realizării unor datări radiometrice.

Principale rezultate constau în cercetarea a două structuri de locuire surprinse parțial în SC/pP și în SI/2009, și anume structurile SL 111 = 112 și SL 113, ambele din categoria celor neincendiate. În prezent suprafața secțiunii SC/pP este de peste 60 m², construcțiile cercetate depășind limitele sale, fiind observate și în profilele de est, vest, nord și sud.

Structura de locuire nr. 113 (SL 113)

Este o locuință neincendiată. În suprafața cercetată au fost surprinse, parțial, numai limitele de N și V. În consecință, pe baza datelor obținute în SC/pP și SI/2009, se poate estima o suprafață construită mai mare de 64 m². Soluția constructivă utilizată și în cazul acesteia a constat din practicarea șanțurilor de fundație în care a fost implantată structura de rezistență a pereților care, după umplerea șanțurilor, au fost acoperiți cu lut amestecat cu plante tocate.

Șanțul de fundație (C. 2119/US 20931, 20932) al peretelui de pe latura de N avea o lățime de 0,30 m și o adâncime de 0,20

m. În campania anului 2016 acesta a fost cercetat parțial. Peretele (US 20292) a fost surprins în plan pe o lungime de cca. 1,40–1,50 m, având o lățime de cca. 0,30 m, fiind păstrat pe o înălțime de cca. 0,20 m. Pe traseul său a fost observată o serie de gropi de țaruși (US 20888, 20889, 20892, 20893, 20894), ce făceau parte din structura de rezistență.

Peretele de V (C. 2121, US 20939), prezenta un șanț de fundație (C. 2122, US 20941, 20942) care nu a putut fi cercetat în această campanie. Peretele (US 20939) a fost surprins în colțul de NV al SC/pP, pe o lungime de 0,40 m, având o lățime de cca. 0,20 m, fiind conservat pe o înălțime maximă de 0,30 m.

Ulterior trasării conturului construcției, a săpării șanțurilor de fundație, a realizării structurii de rezistență și ridicării pereților, a fost realizată podeaua (US. 20256). Dacă în zona de est au fost observate două refaceri ale podelei (US 20256, 20850, 20848), în zona de S, cu precădere în zona structurii de combustie, se poate observa că numărul refacerilor podelei era mai mare (US 20920). Întreaga succesiune de podea și refaceri, în partea de E a SC/pP, suprapune un pat de amenajare (US 20925=20257), care se prezintă ca un nivel cenușiu - verzui cu fragmente centimetrice de lut cenușiu - gălbui, foarte compact, cu impregnării feruginoase.

Din prima etapă a structurii de combustie (C.2084), nu s-a păstrat decât un miez, care are o lățime de 0,30–0,40 m. Are o formă rotunjită, constituit din sediment siltic, omogen, argilos, fin, de culoare maronie, cu o înălțime maximă de cca. 0,20 m.

În partea de sud-vest a SC/pP și la o distanță de aproximativ 2 m vest de structura de combustie, a fost cercetată o altă amenajare interioară, care poate fi considerată drept laviță joasă.

Pe latura de vest a locuinței, la circa 1,00 m est de structura de combustie, a fost observat un US (US 20952), compus din pachete de chirpici cu dimensiuni de cca 10–20 cm lungime, de culori diferite, brun, cenușiu închis, verzui. Prezența spre vest a unei lipituri, la partea sa superioară, ne-a determinat să credem că este cazul unei alte lavițe joase sau a unui postament.

În perioada de utilizare a locuinței s-au acumulat depuneri ce au structurat niveluri ocupaționale exterioare pe latura de NV (US 20954). La exteriorul peretelui de N au fost observate și cercetate alte depuneri (US 20278, 20279), rezultate din diverse activități, preponderent resturi menajere.

Distrugerea SL 113 (US 20903, 20955) este reprezentată de un nivel de lut argilos, de culoare cenușiu-verzui, format din pachete de dimensiuni până la 10 cm grosime, cercetat în zona careurilor D2–C3, provenite de la distrugerea pereților. Nu apare în întreaga suprafață a SC/pP, ceea ce sugerează că a fost parțial îndepărtată în cursul diverselor activități ulterioare.

Structura de locuire nr. 112

SL 111 este echivalentă cu SL 112, ele fiind înregistrate, în cazul distrugerii, cu numere diferite, deoarece s-a observat o deconectare fizică datorată șanțului de fundație, posterior, al peretelui de sud-vest al SL 109 (C. 2054). În înregistrări s-a păstrat drept SL 112.

Dacă avem în vedere datele arheologice obținute în această campanie, se poate afirma că aceasta a fost o construcție cu dimensiuni mari și o structurare a spațiului interior marcată de existența unor aliniamente de stâlpi ce evidențiază posibilitatea creării unor compartimentări funcționale deosebite. Acestei organizări interioare i se adaugă instalații și amenajări interesante ca formă și materiale, cum ar fi vatra circulară, cu gardină din bolovani de piatră, sau lavițele joase.

În cazul pereților portanți, menționăm refacerea peretelui de pe latura de V iar pe latura de N păstrarea peretelui locuinței anterioare, SL. 113.

Construirea unui nou perete pe latura de V (C. 2092) marchează unul din momentele de început ale acestei construcții, SL 112. Tot în perioada constructivă a locuinței, a fost realizată structura internă a spațiului său, materializată de patru șiruri de stâlpi verticali, orientate est-vest.

Spațiul interior a fost astfel organizat prin implantarea la distanțe inegale, variind între 0,80 m și 1,40 m, a unor pari ce susțineau acoperișul acestei locuințe. Ulterior a fost realizată o platformă (C. 2099, US. 20842, 20827), cercetată parțial în cursul acestei campanii. Această nouă construcție, care păstrează amplasamentul SL 113, prezintă câteva amenajări și instalații interioare. Remarcăm realizarea unora dintre ele, cum ar fi cazul structurii de combustie (C. 2084) și a unei lavițe joase (C. 2103), pe amplasamentul celor din locuința precedentă. Cândva, după amenajarea primei podele, în colțul de sud-vest al construcției cercetate, a fost construită o laviță joasă (C. 2103, US 20866, 20867), cu dimensiuni de 1,30 x 0,50 m.

În perioada de abandon și distrugere a acestei locuințe, au fost evidențiate o serie de activități antropice intenționate, dar și procese ocupaționale pe care le considerăm dovada unor comportamente complexe ale oamenilor vis-à-vis de memoria locului și construcția propriu-zisă. Prima dintre aceste acțiuni ar fi materializată de o serie de intervenții mai ample, de dislocare a podelelor locuinței, poate într-o încercare de recuperare a lemnului din platforma ce forma substratul construcției (US 20250; C. 2105 – US 20860, 20862; C.2107 – US 20877, 20878 și C2109 – US 20872, 20873).

Identificarea *in situ*, pe zone mici dacă avem în vedere întreaga suprafață păstrată a locuinței, a unor secvențe de podele, cu circa 5–9 refaceri, unele cu grosimi de până la 0,06–0,08 m și aspectul particular al lutului utilizat pentru acoperirea platformei de lemn, ne-au determinat să considerăm această situație drept o dovadă indubitabilă a unei intenționalități a dislocării lor, dar nu pe întreaga suprafață interioară a construcției.

Prăbușirea pereților în interiorul locuinței a făcut ca distrugerea în spațiul exterior să capete un aspect distinct. În bază și la partea superioară prezintă niveluri ocupaționale cenușiu închis. Conține foarte rare granule de cărbune, de dimensiuni milimetrice. Pare a fi nivelularea părții superioare a distrugerii SL 112, deasupra zonei de pasaj, imediat anterioară acumulării resturilor menajere, posterioare (C. 2065).

Corespunzător evoluției acestei construcții sunt acumulările din spațiile exterioare, deși în cazul nostru din aceste zone nu au fost cercetate decât suprafețe mici, dincolo de pereții de N și V. Experiența ultimilor ani a impus evidența faptului că înțelegerea evoluției unei locuințe, mai precis a celor ce au locuit-o, în condițiile unei obligatorii cercetări pluridisciplinare, nu se poate realiza fără studierea acestor depuneri și mai ales de corelarea datelor. Această observație conferă o altă dimensiune cercetării arheologice a structurilor de locuire fie că ele sunt locuințe sau au avut o altă destinație/funcționalitate.

Utilajul litic (silex)

Colecția litică descoperită în campania 2016 este formată din 68 de piese din silex, dintre care cele mai numeroase sunt suporturile laminare retușate și neretușate, urmate de așchii și fragmente de tip *esquille*. Câteva dintre așchii și fragmentele indeterminate prezintă pe suprafața dorsală cortex rezidual.

Categoria suporturilor laminare este formată, în cea mai mare parte, de fragmente meziale și distale. Exemplarele complet și proximale prezintă talon neted și bulb de percuție cu stigmat de percuție dură.

Categoria pieselor retușate este formată din lame retușate marginal, lame cu troncatură și o piesă de tip *grattoir* distală, din care a fost recuperată doar o porțiune redusă a frontului activ.

Analiza petrografică a materialului litic șlefuit.

În campania din anul 2016 a fost continuată analiza petrografică a materialului litic șlefuit descoperit în suprafața SC/pP.

Piese analizate pot fi încadrate în următoarele categorii: frecătoare, râșnite, ascuțitoare/șlefuitoare și fragmente. Principalele tipuri de roci identificate sunt cele cu sursă locală, constând din calcare și șisturi verzi.

Cercetări sedimentologice

Cercetările sedimentologice din campania 2016 au avut două obiective importante.

Primul dintre acestea a avut în vedere efectuarea unor noi carotaje sedimentologice. Astfel, în campania din anul 2016 a fost continuată cercetarea prin carotaje în coloane tubate, cu ajutorul unei carotiere mecanice operată de un motor Cobra TT. Două dintre cele patru carotaje efectuate au fost amplasate pe panta *tell*-ului, în scopul identificării limitei nordice a locuirii gumelnițene. Cel de al treilea a fost situat în baza *tell*-ului, pe proprietatea Ilie, situată la marginea sud-estică a suprafeței cercetate arheologic (SB), iar cel de al patrulea pe proprietatea situată la partea superioară a *tell*-ului, în extremitatea sa sud-vestică.

În cele două carotaje situate pe pantă, C₁ – Fundătura Dunării nr. 9 și C₂ – proprietatea Docan, nu au fost identificate niveluri de locuire eneolitice *in situ*. În carotajul C₁ au fost identificate doar acumulări de coluviu, pe panta așezării. În carotajul C₂ au fost identificate niveluri successive de locuire cu abundente fragmente de cărămidă și cărbune, atribuite perioadei romane sau romano-bizantine. Acestea sunt separate de niveluri cu foarte rari constituenți antropici, ce pot reprezenta fie nivelări, fie niveluri de coluviu acumulate pe pantă.

În cadrul succesiunii înregistrate în carotajul C₃ a fost întâlnită limita dintre nivelurile de locuire gumelnițeană și nivelurile de acumulare naturală din alcătuirea marginii de terasă joasă pe care este amplasat situl. În carotajul C₄ a fost observată limita superioară a nivelurilor gumelnițene, care se corelează cu celea observate în sondajul S₂ Vest, realizat anterior.

Al doilea obiectiv a constat în analiza sedimentologică a nivelurilor arheologice cercetate. În anul 2016 au fost analizate nivelurile de construcție, utilizare și distrugere corespunzătoare celor două locuințe cercetate în suprafața SC/pP. Au fost prelevate trei eșantioane micromorfologice, în zona sudică a acestor structuri.

Industria materiilor dure animale

În cadrul campaniei arheologice 2016, au fost identificate 42 de piese, atribuite industriei materiilor dure animale. Drept suport, pentru confecționarea acestora, a fost ales osul (33 piese), cornul (8 piese) și bivalva de *Spondylus* (1 piesă). În funcție de gradul de finisare, acestea au fost atribuite celor patru categorii de produse și sub-produse rezultate în urma lanțului tehnologic (obiecte finite, piese în curs de prelucrare, suporturi și resturi de debitaj). Numeric, repartitia lor este inegală, net în favoarea produselor finite – 25 exemplare (59,5% din total), spre deosebire de piesele în curs de prelucrare – 2 exemplare (4,8%), suporturile – 5 exemplare (11,9%) și resturile de debitaj – 3 exemplare (7,2%). Se adaugă un lot de indeterminate (piese ce par să fi fost finisate, dar a căror funcție nu o putem identifica, datorită fracturării excesive) – 7 exemplare (16,6%).

Deși lotul nu este ridicat numeric, tipologia uneltelor este destul de variată, corespunzând unei game diversificate de

activități, ceea ce ilustrează ponderea importantă a industriei materiilor dure animale în economiei comunităților preistorice.

Studiul resturilor de mamifere

În campania din anul 2016 au fost analizate materialele faunistice de mamifere provenite din SC/pP. Au fost studiate 18 unități stratigrafice care au furnizat circa 1494 fragmente de mamifere care cântăresc 14,96 kg. Dintre acestea, doar 804 au fost determinate la nivel specific (53,7%), care au o masă de 11,80 kg (78,9%).

Toate fragmentele analizate prezintă caracteristicile unor deșeuri menajere și anume: urme de tăiere - de dezarticulare și de descărnare, urme de dinți (de carnivore, probabil câini, dar trebuie luată în seamă și acțiunea distructivă a suinelor domestice) și urme de ardere.

Spectrul faunistic este relativ bogat, fiind reprezentat de către 12 specii, dintre care cinci sunt domestice (vită, oaie, capră, porc și câine) și șapte sălbatice (cerb, căprior, mistreț, vulpe, bur-suc, o specie de mustelid de talie mică și iepure de câmp).

Activitatea de creștere a animalelor este sugerată prin prezența resturilor de vită domestică, porc, oaie, capră și câine. Datele preliminare sugerează că ovicaprinele și bovinele au o pondere relativ mare (41,79%, respectiv 41,29%), ele fiind urmate de către câine (6,09%) și porc (4,73%).

În această campanie de cercetare am utilizat încă o metodă de cuantificare a spectrului faunistic și anume greutatea resturilor de faună (G). Astfel observăm că oasele de dimensiuni medii (ovicaprine, carnivore etc) care sunt mult mai fragmentate/sparte decât cele de dimensiuni mari (vită, cerb, mistreț), datorită condițiilor tafonomice din sol (îngheț/dezgheț, umezeală etc), dar și a acțiunii antropice (trășare, dezarticulare etc), au o pondere mai mare în cadrul spectrului faunistic. Datele obținute pe baza greutății resturilor faunistice ne arată de fapt că bovinele au cea mai mare pondere în cadrul paleoeconomiei animaliere cu 72,26%, ovicaprinele situându-se la mare distanță cu doar 16,69%, acestea fiind urmate de către porc (4,17%) și câine (2,26%).

Vânătoarea la Hîrșova reprezintă o activitate secundară de procurare a hranei, rolul său fiind relativ redus în comparație cu cea de creștere a animalelor (circa 6% ca NR și 4,63% ca greutate).

În comparație cu nivelurile gumelnițene din faza A2 descoperite și cercetate în SB de la Hîrșova-tell, în nivelul Boian studiat în SC/pP se observă o serie de modificări în ceea ce privește paleoeconomia animalieră și anume: (i) ponderea mamiferelor domestice este mult mai mare (peste 90% ca NR și greutate); (ii) bovinele și ovicaprinele sunt animalele domestice cele mai exploatate; (iii) vânatul este slab reprezentat (circa 6% ca NR și 4% ca greutate).

Studiul materialului faunistic

(moluște, pești, țestoase și păsări)

În campania arheologică din anul 2016 s-au analizat materialele faunistice provenind din secțiunea SC/pP. Au fost studiate mai multe unități stratigrafice dintre care cele mai importante ca număr de resturi sunt 20248 (402) și 20278 (101). Materialul faunistic studiat a fost prelevat direct. Au fost identificate 1163 resturi provenind de la moluște (877), pești (268), țestoase (15) și păsări (3).

Moluște

S-au identificat 877 cochilii de moluște. Dintre acestea cele mai numeroase (796) aparțin speciilor din genul *Unio* (*U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. crassus*) urmate de cele (76), ale scoicii de lac (*Anodonta* sp.). Alte specii ce apar mai rar în eșantion aparțin gasteropodului *Viviparus* sp. și bivalvelor *Dreissena* sp.

Pisces

În această campanie au fost identificate 268 resturi ce au aparținut peștilor din care 216 (80,5%), au fost determinate. Față de campania precedentă nu se observă schimbări majore în lista taxonomică. Speciile identificate sunt comune în Dunăre și apele dulci: sturioni, știucă, crap, somn și șalău.

Reconstituirea dimensiunilor

Sturionii sunt prezenți cu resturi provenind de la scuturile osoase externe dar și cu radii de la înotătoare sau oase de la craniu (palatopterygoid, dentar). Singura specie determinată în acest eșantion este morunul (*Huso huso*), reprezentat de resturi de la cel puțin 4 indivizi.

Știuca (*Esox lucius*), este prezentă cu cinci indivizi dintre care trei sunt de talie mică. Masa totală a știucilor este de 9,3 kg.

Crapul (*Cyprinus carpio*), a fost identificat cu un număr de 5 indivizi. Masa totală a crapilor ajunge la 23,5 kg.

Somnul (*Silurus glanis*). S-au reconstituit dimensiunile pentru 15 indivizi. Masa totală a indivizilor estimați se ridică la peste 297 kg.

Pentru șalău (*Sander lucioperca*), au fost reconstituite dimensiunile pentru 3 indivizi. Doi au taliile de 700 mm LT (3,1 kg) și unul de 815 mm LT (5 kg), se încadrează în categoriile mare și foarte mare.

Datele din acest eșantion confirmă rezultatele de până acum obținute pentru acest nivel (SC/pP). Observăm slaba prezență a speciilor de talie mică și a ciprinidelor, pescuitul fiind orientat către captura speciilor de talie mare precum crapul, somnul sau sturionii.

Reptilia

Cele două specii de țestoase, *Emys orbicularis* și *Testudo graeca* sunt prezente cu 15 resturi.

Aves

În eșantion au mai fost identificate trei fragmente aparținând păsărilor.

Datele oferite de cercetările de teren de la Hîrșova în această campanie pot contribui la mai buna înțelegere a diferitelor comportamente ale comunităților Boian și ale celor gumelnițene, în mod special în ceea ce privește așa-numitul proces de „tranziție”, de la prima către cea de a doua.

34. Igrîș

com. Sânpetru Mare, jud. Timiș

Punct: Igrîș - mănăstirea Egres

Cod sit: 158751.04

Colectiv: Daniela Tănase – responsabil științific (Muzeul Național al Banatului, Timișoara), Balázs Major – co-director proiect (Universitatea Catolică Péter Pázmány, Budapesta, Ungaria); Zsuzsanna Kopeczny, Cristian Ardelean (Muzeul Național al Banatului, Timișoara), Andrei Măgureanu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București), Daniel Culic (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău), Virgil Apostol, Despina Măgureanu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București), András Vég, Zsolt Vágner, Attila Türk, Róbert Lóki, Gábor Bertók (Universitatea Catolică Péter Pázmány, Budapesta), studenți și masteranzi de la Universitatea Catolică Péter Pázmány din Budapesta.

Mănăstirea *Egres*, închinată Fecioarei Maria, a fost fondată în anul 1179 ca filială a abației cisterciene de la Pontigny (Franța), de către regele Béla al III-lea al Ungariei (1172–1196). Acesta a oferit mănăstirii privilegii care i-au permis ca în câteva decenii să devină unul dintre cele mai înfloritoare așezăminte religioase ale Regatului Maghiar medieval și să aibă la rândul său filiale²⁹, la Cârța (Kerc) în Transilvania (1209), și una fondată în cnezatul Haliciului, abația *S. Crucis Galitiae* (1266)³⁰. Măreția abației a culminat în timpul domniei lui Andrei al II-lea (1205–1235), care a fost cel mai mare binefăcător al său³¹. Regele Andrei al II-lea și regina Yolanda de Courtenay, cea de-a doua sa soție, au fost atât de atașați de abația cisterciană de la *Egres*, încât au hotărât ca aici să le fie locul de îngropăciune. Așadar, regina Yolanda de Courtenay a fost înmormântată în mănăstirea *Egres* în anul 1233, iar regele Andrei al II-lea, în anul 1235.

În anii care au urmat, istoria acestei mănăstiri a cunoscut multe momente de cumpănă. Astfel, înfloritoarea ctitorie a regiilor arpadieni a fost devastată în timpul invaziei tătarilor din anul 1241³². Mănăstirea a renăscut după plecarea tătarilor, în anul 1247 fiind menționat într-un document un abate al acesteia³³. Însă în cursul secolelor XIV–XV, mănăstirea a scăzut mult ca importanță, fiind amintită foarte rar în izvoarele documentare, iar un ultim abate al său apare într-un act din anul 1527³⁴.

După cucerirea otomană din 1551, edificiile au căzut în ruină și nu cunoaștem decât câteva relatări târzii, din secolul al XIX-lea³⁵, despre ceea ce a mai rămas din faimoasa abație cisterciană de pe malul Mureșului. Cu toate că fragmentele arhitectonice ajunse până la noi mărturisesc faptul că mănăstirea a avut construcții grandioase³⁶, astăzi nu mai este vizibilă nici măcar o rămășiță de zid. Această stare de fapt a semănat confuzie inclusiv în mediul științific cu privire la amplasarea acesteia și implicit a alimentat imaginarii sătenilor care au țesut o seamă de povești despre lăcașul de cult și construcțiile adiacente acestuia.

În vara anului 2016 au fost inițiate cercetări arheologice sistematice cu scopul de a descoperi ruinele mănăstirii cisterciene *Egres*. Ruinele au fost reperate în urma unor cercetări geofizice efectuate de Muzeul Banatului Timișoara în anul 2013, în cooperare cu Departamentul de Arheologie al Universității Catolice Péter Pázmány din Budapesta, Ungaria. Săpăturile arheologice au fost efectuate în partea de nord-est a satului Igrîș, pe teritoriul unei grădini denumite de săteni *La Ofer*, după numele unuia dintre foștii proprietari. Cercetările au avut ca obiectiv identificarea edificiului de cult al mănăstirii, precum și stabilirea stratigrafiei generale a sitului. Au fost trasate trei secțiuni cu dimensiunile de 5X5 m fiecare, corespunzătoare sistemului de caroiaj al planului topografic și notate C1, D1 și D2. Acestea au fost amplasate în acea zonă a grădinii unde s-a presupus, în urma cercetărilor geofizice, că se află partea de sud-vest a transeptului bisericii.

Inițial, au fost trasate două secțiuni C1 și D2, adiacente la colțul de S-V al C1 și la colțul de N-E al D2. Datorită structurilor zidite descoperite în D2, s-a trasat și secțiunea D1, aflată în prelungirea acesteia, spre est (fig. 1). În ceea ce privește stratigrafia s-au putut face următoarele observații: stratul steril arheologic este un lut cenușiu-gălbui, compact, identificat în toate suprafețele cercetate, la cota de -2,45 m față de actualul nivel de călcare. Peste solul viu a fost constat primul nivel de locuire

al perimetrului mănăstirii, care aparține secolelor XI–XII, un pământ cenușiu-închis cu pigment de chirpici, de consistență lutoasă. Acest strat este suprapus de nivelul de construcție al bisericii, un pământ de culoare neagră, cu pigment de cărbune, mortar și cărămidă. În interiorul bisericii, la o adâncime de 1,40 m față de nivelul actual de călcare, într-un strat de pământ cenușiu, amestecat cu pigment de cărămidă și mortar, au fost descoperite schelete orientate V-E (datate cu monede din secolele XIV–XV); acest strat ajunge până la cota de -2,25 m. Nivelul de înmormântare al scheletelor este suprapus de niveluri de amenajare ale podelei: la o adâncime de 1,20 m față de actualul nivel de călcare, apare un strat compact de nisip de culoare gălbuie, peste care au fost așezate cărămizi. Deasupra podelei apar straturi de arsură, de aproximativ 3–4 cm grosime, de culoare roșcată și de culoare neagră, care sunt suprapuse de straturi și gropi moderne de moloz de la demolarea zidurilor și de la scoaterea lor până la nivelul fundațiilor, în epoca modernă. Stratul vegetal are o grosime de circa 0,20–0,30 cm, constatându-se că la limita dintre secțiunile D1–D2 acesta este chiar deasupra zidului. În secțiunea C1, la adâncimea de 0,85 m față de actualul nivel de călcare, sub un strat gros de moloz, s-a descoperit o porțiune din elevația din cărămidă și din fundația din piatră și cărămidă a unui pilastru de formă rectangulară, precum și o structură de formă dreptunghiulară, din cărămizi, care se presupune a fi fost o criptă (fig. 2). Această structură este adiacentă pilastrului, în partea sa de nord. În această secțiune au fost surprinse porțiuni de podea din cărămidă, așezată pe un strat compact de nisip. Deși au fost găsite piese de paviment smălțuite, acestea nu au apărut *in situ*. În partea de est a pilastrului a fost găsită o locuință cu un cuptoraș din lut, datată în secolele XI–XII, în care au apărut fragmente de căldări din lut, și care a fost distrusă de săparea fundației pilastrului. În C1, schelete orientate V-E au apărut mai ales înspre profilul de est și în partea sa de sud, respectiv la sud de pilastru.

În secțiunea D2, deja la adâncimea de 0,25 m față de nivelul de călcare, a apărut o structură din cărămidă care s-a dovedit a fi zidul din partea de sud a navei bisericii mănăstirii. Zidul, orientat est-vest, a fost construit din asize de cărămidă prinse cu mortar și avea o fundație din blocuri de piatră pe margine, iar în interior sunt asize de cărămidă prinse cu straturi groase de mortar de consistență tare. Fundația acestui zid are țesut în partea sa de sud fundația unui alt zid, care este foarte posibil să fie zidul de sud-vest al transeptului bisericii. Acest zid perpendicular pe zidul sudic al navei, are în partea sa de est adosată o altă structură de cărămizi, cu o fundație mai mică decât a sa. Zidul bisericii are o grosime de 1,65 m, iar talpa fundației este la adâncimea de 2,15 m față de nivelul actual de călcare. La sud de zidul navei, la o adâncime de 0,95 m față de actualul nivel de călcare, a mai fost descoperită parțial o structură de cărămizi prinsă cu mortar, adosată acestuia. Această structură pare a avea un traiect circular în partea sa interioară, iar funcțiunea sa nu a putut fi precizată deocamdată, urmând ca cercetările viitoare să lămurească situația sa. În secțiunea D2, la nord de zidul bisericii au fost găsite schelete umane orientate V-E. Datorită descoperirii zidului din secțiunea D2, a fost trasată spre est secțiunea D1, pentru a se vedea direcția acestuia și s-a găsit doar fundația sa pe toată lungimea secțiunii (fig. 3). În secțiunea D1, în partea de nord a zidului, s-a găsit o porțiune de la o structură de cărămidă, posibil un altar lateral. La o adâncime de -2,10 m, în partea de sud a zidului orientat E-V, a fost descoperit nivelul de locuire anterior construirii mănăstirii reprezentat de două vetre deschise și o aglomerare de chirpici, probabil o altă locuință deranjată de săparea fundațiilor bisericii. În secțiunea D1 s-au găsit schelete de ambele părți ale zidului orientat E-V, fapt care ne îndreptățește să presupunem că ne aflăm în interiorul bisericii și că avem de-a

29 Juhász 1927, 73.

30 Romhányi 1994, 201.

31 Juhász 1927, 75.

32 Izvoarele istoriei românilor 1935, 91–92.

33 Gyórfy 1966, 855–856.

34 Borovskiy 1897, 161–162.

35 Molnár 1870, 56–57; Rómer 1870, 59; Henszlmann 1871, 37–38.

36 Mór Héitel 2010, 49–61.

face cu o fundație continuă în zona în care s-a dezvoltat partea sudică a transeptului. În toate secțiunile, de la o adâncime de 1,45 m față de nivelul de călcare, au apărut morminte orientate V-E, atât de adulți, cât și de copii, dintre care unele datate cu monede, și care reprezintă înmormântări din secolele XIV-XV.

În secțiunea D2, în interiorul navei, la adâncimea de 1,85 m față de nivelul actual de călcare, sub nivelul de morminte mai sus-menționat, a apărut un strat de cărămizi dispuse dezordonat, care s-a dovedit a fi partea superioară a unei gropi comune, în care au fost găsite foarte multe schelete umane, fragmentare, multe dintre ele arse, amestecate cu bucăți de cărămidă și de țigle, fragmente de vitralii, fragmente arhitecturale din piatră, piese de pardoseală smălțuite, oase de animale, fragmente ceramice, obiecte de metal și chiar monede databile în secolele XII-XIII (fig. 4). Toate acestea indică o depunere cauzată de un eveniment violent; în acest moment presupunem că este vorba despre o distrugere provocată de invazia monogolă din 1241, care a afectat și mănăstirea *Egres*, după cum știm din izvoarele documentare. Groapa se adâncește până la 2,60 m față de nivelul de călcare actual.

Materialul arheologic descoperit în campania arheologică din anul 2016 constă în fragmente arhitecturale din piatră, databile în secolele XII-XIII, fragmente ceramice din sec. XI-XIII, din sec. XIV-XVI, monede din sec. XII-XV, piese din metal din secolele XIII-XV, piese de paviment, unele smălțuite, cărămizi, țigle. De asemenea, au mai fost descoperite și obiecte databile în epoca modernă: fragmente ceramice și fragmente de obiecte din sticlă.

Săpăturile arheologice efectuate în anul 2016 au confirmat rezultatele cercetărilor geofizice și au stabilit fără nici o îndoială amplasamentul mănăstirii medievale *Egres* (fig. 5), despre care s-a scris că s-ar afla în aval de satul Igrîș, chiar lângă digul Mureșului³⁷, unde se găsește de fapt mănăstirea benedictină Kemeche ale cărei ruine sunt vizibile și astăzi.

Bibliografie

SURSE LITERARE

Izvoarele istoriei românilor 1935, Rogerius, *Carmen Miserabile/Cântec de jale*, în *Izvoarele istoriei românilor*, vol. V, edidit G. Popa-Lisseanu, Tip. „Bucovina”, București 1935.

LUCRĂRI DE SPECIALITATE

Borovszky 1897 - Samu Borovszky, *Csanád vármegye története 1715-ig*, II, Budapest 1897.

Györffy 1966 - György Györffy, *Geographia Historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae Az Árpád-kori Magyarországtörténeti földrajza*, Budapest, 1966.

Henszlmann 1871 - Imre Henszlmann, *Archaeológiai kirándulás Egresre*, *Archaeológiai Közlemények* VIII, 1871, 2-40.

Juhász 1927 - Koloman Juhász, *Die Stifte der Tschanader Diocese im Mittelalter*, Münster in Westfalen, 1927.

Molnár 1870 - Pál Molnár, *Archaeológiai levelek*. VII, *Archaeológiai Értesítő* VIII, 1870, 56-57.

Móré Heitel 2010 - Suzana Móré Heitel, *Începuturile artei medievale în bazinul inferior al Mureșului*, Timișoara 2010.

Rómer 1870 - Flóris Rómer, *Archaeológiai levelek*. VII, *Archaeológiai Értesítő* VIII, 1870, 58.

Romhányi 1994 - Beatrix F. Romhányi, *The Role of the Cistercians in Medieval Hungary: Political Activity or Internal Colonization?*, *Annual of Medieval Studies at CEU* 1, 1994, Budapest, 180-204.

Vătășianu 1958 - Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București 1958.

35. Isaccea

oraș Isaccea, jud. Tulcea

Punct: Noviodunum

Punct: Cetate (Pontonul Vechi)

Sector: Sud-Est

Cod RAN: 159696.05

Autorizație nr. 71/10.06.2016.

Colectiv: dr. Florin George Topoleanu – responsabil șantier (ICEM Tulcea); **membrii colectiv:** dr. Aurel Stănică, dr. Marian Mocanu, dr. George Nuțu, dr. Valentin Panait, Liliana Marcu (ICEM Tulcea), dr. Niculina Dinu (M Brăilei), Daniela Stănică (Asociația Pro Noviodunum), Simina Stanc, Andrei Asăndulescu (UAIC), arh. Cristian Ionescu - Preotu, arh. Marin Pascu, ing. topo. Dumitru Eftimie (S.C. TopoConsult S.R.L.), Adrian Drăgan (SC AERO DELTA SUPPORT SRL).

Campania anului 2016 a avut în vedere următoarele obiective principale:

- Cercetările arheologice sistematice în perimetrul fortificației romane târzii și medio-bizantine; în așezarea civilă și necropolă;
- Continuarea cercetărilor la Bazilica 2;
- Amenajarea depozitului șantierului;
- Conservarea primară a monumentelor descoperite;
- Manifestări de popularizare;
- Cercetări de teren.

Lipsa surselor de finanțare, ne-a obligat să restrângem activitățile campaniei 2016.

Reamintim că cetatea Noviodunum, cel mai important obiectiv arheologic din Dobrogea de nord, amintit de izvoarele antice începând cu Ptolemeu până la Constantin Porfirogenetul, a intrat în atenția specialiștilor încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, primele săpături arheologice fiind practicate în deceniile șase - șapte ale secolului XX. În perioada următoare informațiile despre sit au fost completate în urma descoperirilor întâmplătoare și a săpăturilor de salvare din așezarea civilă și teritoriu. În anul 1995 au demarat cercetările arheologice sistematice inițiate de Institutul de Cercetări Eco - Muzeale din Tulcea, din colectiv făcând parte specialiști din prestigioase instituții de cultură din țară și străinătate.

În perioada 23 octombrie - 31 noiembrie 2016, colectivul de arheologi din cadrul șantierului Isaccea-Noviodunum și-a desfășurat activitatea în trei sectoare, după cum urmează:

Incinta Est S1

COLECTIV: Aurel Stănică, Niculina Dinu

Primele cercetări arheologice de la Noviodunum, au debutat în 1953, având ca obiectiv incinta de nord, grav afectată de eroziunea provocată de apele Dunării. Înregistrarea monumentelor descoperite, au avut ca rezultat întocmirea primului plan al sectorului faleză, care va fi completat după fiecare campanie de cercetări realizată în această zonă.

Anii 1964 și 1967, marchează debutul investigațiilor pe latura de est a incintei. Au fost descoperite două ziduri paralele, dispuse la 12 m unul de celălalt pe direcția N-S; între aceste ziduri fiind cercetat un „pedestal” realizat din blocuri mari de calcar. Această descoperire sugerează existența unui turn rectangular pe latura de est a cetății, asemănător Turnului Mare de

37 Vătășianu 1958, 23.

pe incinta de SE. În anul 1973 este realizată o nouă secțiune pe versantul estic al cetății, fiind descoperit un „zid bizantin”. Au fost făcute unele precizări privind perioadele istorice în care au fost edificate zidurile descoperite, fără să cunoaștem numărul secțiunilor realizate și locația exactă a acestora.

În planurile întocmite la sfârșitul secolului al XIX-lea de Pamfil Polonic, este semnalat în colțul de NE al cetății „urmele unui fort stelat, sigur otoman” sau „redută turcă”. Ca amplasament, fortificația menționată poate fi localizată în actuala curte a Bazei Arheologice, la vest de incinta de est.

În dorința de a completa dosarul arheologic al sitului Noviodunum, am consultat sursele cartografice, dar nu am identificat consemnarea unei fortificații otomane, în perimetrul indicat de Pamfil Polonic.

Cercetările geofizice realizate de echipa engleză în acest perimetru, au avut rezultate dezamăgitoare.

Pentru a verifica informațiile realizate de I. Barnea și având reperi urmele de zidărie vizibile la suprafața terenului, în anul 2010 a fost reluate cercetările la Incinta de Est. A fost trasată o secțiune (S1 Est) lungă de 15 m orientată E-V, cu lățimea de 3 m, împărțită în 5 casete cu laturile de 3 m. În anul 2011, a fost lăsat un martor de 1,5 m, secțiunea fiind prelungită spre E cu încă 12 m, rezultând 4 casete cu lățimea de 3 m.

În scurta campanie de cercetări din anul 2016, am avut la obiectiv stabilirea momentului cronologic în care a fost ridicat „zidul medieval”. Cercetările precedente, au surprins un zid lung de 5 m, adosat emplectonului, care aparține unei element de fortificație, ridicat la finalul secolului IV – începutul secolului V p.Chr. Acest zid păstrează o lățime de 0,90 în capătul estic și 0,35 m spre vest, în capătul care se fixează în emplectonul zidului de epocă romană. Zidul este realizat din pietre de talie mică, fixate în mortar de var, nisip (nisipul din mortarul zidăriei este roșu-brun, grosier, conținând granule de pietriș mărunț) și scoici pisate.

În ultima campanie dedicată acestui sector, derulată în anul 2011, ne-am oprit pe un strat de nivelare, consistent, care poate fi legat de acțiunea de amenajare a terenului, realizată în deceniul șase al secolului trecut. Observațiile realizate cu acest prilej, redau imaginea unor contexte bulversate, surprinse și în zona incintei de SE. Întregul perimetru al secțiunii este puternic afectat de nivelările practicate în perioada contemporană, vizibile pe profile, mai ales pe cel de sud. În contextele bulversate, au fost descoperite bucăți de carton asfaltat, folie de plastic, sârme, piese metalice (probabil piese ce aparțineau unor utilaje) și bucăți de sticlă. Tot în acest context, au fost surprinse capetele unor stâlpi din lemn, care făceau parte din structurile utilizate pentru depozitarea cerealelor (așa numite porumbare). Bulversarea acestui sector însă a antrenat și un bogat material arheologic. Predomină materialul ceramic, mai ales vasele pentru încălzit/gătit, majoritatea aparținând epocii medio-bizantine (sec. al XIII-lea), dar și fragmente ceramice, atribuite importurilor (ceramică smălțuită și amfore). Din contextele deranjate, a fost recoltat un număr mare de monede, în marea lor majoritate imitații latine modul mare, dar și monede din secolele XI-XII. Din lotul de monede, remarcăm o monedă de argint, o posibilă emisiune din secolul al XVII-lea, dar și emisiuni rusești din 1811–1812. Acestea din urmă, marchează perioada războaielor ruso-turce, cunoscând fiind faptul, că microzona Isaccea-Noviodunum, a fost în prima linie a confruntărilor. La adâncimea de 1 m, a fost descoperită și o monedă de 5 bani (1953), care ne indică cu exactitate momentul realizării lucrărilor de amenajare a terenului, care a distrus contextele și structurile arheologice. Aceste observații, ne sunt confirmate de localnici din orașul Isaccea, care au participat la construirea silozului pentru cereale.

Prima etapă a fost dedicată îndreptării profilelor.

A fost înlăturat, un strat de 0,20 m, care din punct de vedere stratigrafic este situat sub nivelarea masivă, atribuită perioadei contemporane. Acest context, sesizabil pe întreaga suprafață a secțiunii, are o culoare cenușie, este granulos și conține mici particule de mortar, care provine din demantelarea zidului de perioadă romano-bizantină. De asemenea, au fost descoperite și un număr mic de fragmente ceramice (fragmente de vase borcan, din pastă nisipoasă, dar și fragmente ceramice și materiale de construcție specifice perioadei romane), atice, și oase de animale. În capătul secțiunii, spre est, a fost descoperit un piron de fier, o monedă rusească (1812) și componente aparținând unor proiectile de artilerie.

La adâncime de 1,10–1,30 (de la E la V), în carourile 1–3, a fost surprins un context cenușiu prăfos. În prelungirea acestuia, spre vest (4–5), apare un strat gros de moloz, constituit din mortar, bucăți de cărămidă și pietre, care provine din distrugerea paramentului și a zidului de perioadă romano-bizantină.

Din carourile 1–3 a fost descoperit un bogat material arheologic, constituit din fragmente ceramice de vase borcan, fragmente de ulcioare, realizate dintr-o pasta roșie, de bună calitate, panouri de amfore, un inel de sticlă, 7 monede (imitații latine modul mare) și o fusaiolă fragmentară din șist vinețiu. În carourile 2–3, spre profilul de sud, pământul cenușiu, prăfos devine făinos, conține oase de animale, solzi și oase de pește, sugerând un complex menajer. Din aceeași zonă, remarcăm câteva fragmente ceramice, smălțuite la exterior (verde oliv-orange), aparținând unui ulcior cu două toarte și buză trilobată. Tot pe latura sudică a secțiunii, în prelungirea complexului menajer, spre vest, în carourile 4–5, a fost surprinsă o amenajare din pământ galben, cu tentă verzuie, având o lungime de 2,40 m, o lățime de 1,15 m și o grosime de 0,20 m. Remarcăm, că această amenajare, în caroul 5, intră sub un grupaj de pietre și cărămizi (care nu prezintă liant). În partea superioară, amenajarea cu pământ galben, prezenta o peliculă de mortar, de 0,02 m. Acest strat de mortar, îl observăm și sub zidul medieval, fapt care sugerează un moment al distrugerii elementelor de fortificație și incintei aparținând perioadei romano-bizantine. Spre nord de zidul medieval, între acesta și profilul secțiunii, a fost surprins un strat consistent de mortar, fragmente de cărămizi și pietre, care provin din același zid de epocă romano-bizantină. Se pot observa două momente. Primul, care suprapune inclusiv zidul medieval, care nu mai prezintă parament pe latura sa nordică și un al doilea moment, diferențiat de primul printr-un strat subțire de pământ negru (0,03–0,06 m), indicând două etape de distrugere. Al doilea moment, poate fi legat de perioada medie-bizantină, când în stratul de dărâmatură, a fost realizată fundația zidului, denumit convențional, ca fiind medieval. Primul moment, corespunde unei etape ulterioare, posibil din anii '50 ai secolului trecut, când a fost amenajat terenul. Sugestia ne este dată de cărămizile din profil, care dau impresia că au fost rostogolite, de un utilaj de putere mare și împinse pe panta terenului, la distanță apreciabilă de zidul de incintă. O situație asemănătoare, a fost investigată în prima campanie din anul 2010, la vest de paramentul zidului roman. În această zonă se puteau observa, gropile de intervenție, fapt ce sugerează distrugerea elementelor de fortificație și zidului de incintă în perioada otomană. Situații similare, am întâlnit și pe incinta de sud-est, unde avem elemente sigure, pentru datarea unor intervenții în secolele XVIII-XIX.

Bulversarea contextelor arheologice și distrugerea zidurilor aparținând cetății romane, face dificil uneori, demersul nostru de elucidare a unor aspecte din locuirea intensă de la Noviodunum.

Anul viitor, rămâne să continuăm cercetarea în S I Est, prin finalizarea complexului menajer și amenajării cu pământ galben.

Legat de zidul medieval, se cuvine să facem câteva precizări. În trei puncte de pe Incinta de SE (Turnul de Colț, Curtina 1, Turnul Mare), și Incinta de E (SI) întâlnim fragmente de zid realizate din pietre de talie mică/medie, fixate în mortar de var, nisip (nisipul din mortarul zidăriei este roșu-brun, grosier, conținând granule de pietriș mărunț) și scoici pisate. Utilizarea acestui tip de mortar, la zidurile surprinse în cercetările noastre, ne-au creat unele dificultăți în ceea ce privește datarea. Observațiile stratigrafice, oferă indicii privind momentul construirii acestui zid la sfârșitul secolului al XIII-lea, când regiunea din nordul Dobrogei, inclusiv situl de la Noviodunum se afla sub controlul Hoardei de Aur. Segmentele de ziduri aparțin unei fortificații de la finele secolului al XIII-lea, despre care, în stadiul actual al cercetărilor, nu se pot face precizări suplimentare.

Într-un sit pluristratificat, de complexitatea celui de la Noviodunum, cu intervenții antropice, investigațiile arheologice se desfășoară cu dificultate. Un alt aspect, care ne limitează durata cercetărilor, este constrângerea impusă de factorul financiar, având în vedere aprobarea destul de târzie a contractului de finanțare.

Bazilica 2

COLECTIV: Florin Topoleanu, Aurel Stănică, Marian Mocanu, George Nuțu, arh. Cristian Ionescu – Preotu, ing. topo. Dumitru Eftimie, arh. Marin Pascu, Adrian Drăgan.

Bazilica 2 de la Noviodunum a fost identificată către sfârșitul campaniei anului 2012, pe plaja Dunării, în partea de nord-est a ruinelor cetății. Atunci a putut fi doar conturat parțial edificiul prin dezvelirea coamei zidurilor absidei a laturilor de nord și de sud. Ternul pe care a fost construit monumentul coboară în pantă ușoară de la sud spre nord, către Dunăre, și cu o înclinație mai mică de la vest spre est.

Săpăturile arheologice sistematice au fost reluate în octombrie 2016 pornind de la stadiul cunoscut anterior. Pentru o cercetare completă, în perimetrul monumentului de cult au fost trasate 12 casete cu dimensiunile de 6 x 4 m cu martori de 1 m între ele, orientate est-vest, grupate câte șase deoparte și alta a unui martor central. Casetele (C) au fost numerotate de la 1 la 6 pe latura de sud începând de la absida și de la 1B la 6B pe latura de nord. În această campanie au putut fi cercetate parțial - atât cât ne-au permis infiltrațiile Dunării în continuă creștere, un număr de șapte casete: C1,3-6, spre sud și C3B, 6B, spre nord.

Obiectivul principal a fost firește dezvelirea completă a edificiului de cult, cu precădere a părții de vest, pentru identificarea intrării și a unui eventual nartex. Lungimea totală a bazilicii este de 28 m, orientată est - vest, cu latura de nord lungă de 24 m și o grosime variabilă de 1,70 / 1,90 m și latura de sud păstrată pe 10,50 m., grosă de 0,95 / 1,09 m. Absida este poligonală la exterior (3 laturi), cu zidul gros aici de 1,25 m. Variabilă este și lățimea navei la interior, de 7,20 / 7,70 m. Un element constructiv deosebit se întâlnește pe latura de nord, în C3B, unde odată cu zidul a fost construită o structură ușor ovală, cu diametrul de 1,60/1,65 m., pe jumătate ieșită către interiorul navei. În stadiul actual al cercetărilor această structură ar putea fi un contrafort sau, mai degrabă, fundația unui baptisteriu. Precizez că bazilica este relativ îngrijit construită din blochete de piatră mici și mijlocii, legate cu un mortar de culoare roșiatică aspect dat de cărămida sfărâmată din compunerea sa.

Acestui prim moment constructiv nu îi corespunde nici un nivel de călcare în interior, explicația fiind că ruinele dezvelite sunt conservate la nivelul fundațiilor, fapt constatat de altfel și în casetele cercetate în care zidurile se păstrează pe 3 - 5 asize.

Forma poligonală a absidei la exterior, mai rară în Dobrogea, se datează în a doua jumătate a sec. V p.Chr. ,cu analogii la Constantinopol.

Într-un moment pe care deocamdată nu-l putem preciza, zidul de sud al bazilicii a fost parțial demantelat și înlocuit spre vest și spre nord, la nivelul cunoscut de fundație, cu un zid amenajat din pietre de mici dimensiuni, prinse într-un mortar roz. A fost realizată astfel o scurtare a navei, lungă acum de 16,75 m. Spațiul rămas liber de pe traseul laturii de sud demantelate este acoperit cu un strat compact de mortar roșiatic, gros de 6-10 cm, rezultat după curățarea blochetelor zidului fazei inițiale a bazilicii, pregătite astfel pentru ridicarea unui edificiu în zonă.

Un nivel de călcare legat de bazilică se păstrează totuși la exterior, spre sud, în dreptul absidei (C1). Este vorba despre un pavaj improvizat din cărămizi, aflat la - 0,20 m. de coama păstrată a zidului, folosit probabil către sfârșitul folosirii monumentului. În aceeași casetă, încercarea de a verifica eventuala existență a unei cripte în absidă (altar) nu a putut fi dusă la capăt deoarece la cota -0,50 m. am ajuns la pânza freatică. O ultimă observație legată de bazilică se referă la faptul că zidul de nord este aproape de două ori mai gros decât cel de sud. Această soluție constructivă unică poate fi explicată doar prin faptul că pericolul revărsării Dunării era o amenințare cunoscută și atunci, în sec. V p.Chr., fenomen asumat, vom vedea și în epocile anterioare.

Săpăturile arheologice din campania anului 2016, inițial dedicate exclusiv cercetării monumentului de cult - a 57 - a bazilică creștină cunoscută în Dobrogea, au depășit cu mult așteptările prin identificarea unor spectaculoase urme de locuire anterioare, datate între sec. I și sec. IV p.Chr.

Precizez că întreaga suprafață cercetată, atât în interiorul bazilicii cât și la exterior, a fost afectată ciclic de inundații masive, cu depuneri succesive de aluviuni aduse de fluviu. În aceste condiții observațiile stratigrafice nu pot fi decât preliminare, ele urmând să fie completate și definitivate abia după epuizare săpăturilor și studierea materialului arheologic recoltat. Acest lucru va putea fi realizat în condițiile în care finanțarea cercetărilor să coincidă cu un nivel cât mai scăzut al apelor Dunării.

În mai multe casete au apărut segmente de ziduri aparținând unor edificii cu altă orientare urbanistică, mai înguste, legate cu pământ, păstrate, în principal, la nivelul zidurilor bazilicii. Și în acest caz avem de-a face cu temeliiile edificiilor, păstrate pe doar două - trei asize. Primul edificiu, orientat ESE-VNV, cu zidul lat de 0,60/0,70 m., este tăiat de bazilică în C3, și continuă în C4 și C5, având cel puțin două încăperi spre sud. Prima dintre ele are zidul lateral de est în C3, altul, de compartimentare, fiind păstrat parțial în profilul de est al C5. Acestui edificiu îi pot fi atribuite două situații arheologice. Este vorba de resturile unei podele construite din mortar alb, păstrată cu o grosime de cca. 4 - 5 cm aflată la nordul edificiului în C4. Datarea este asigurată de prezența unui opaiț de tip Loeschcke VIII, databil în sec. II p.Chr. și a unei monede cu modul de epocă imperială. Se pare că elevația edificiului era construită din calupuri de chirpic, așa cum poate fi interpretată situația din sudul C3. Tot aici, se păstrează un nivel masiv de dărâmtură puternic incendiat, aparținând probabil acoperișului.

Urmele unui alt edificiu se păstrează în C3B sub forma unui segment de zid lat de 0,50 m, dispus cu o orientare apropiată clădirii anterioare.

Din păcate cercetările arheologice din campania anului 2016, sunt departe de a determina stratigrafic cu siguranță etapele locuirii antice pe actuala faleză a cetății Noviodunum. Adâncimea maximă la care am putut ajunge a fost de - 1,10 m, doar în câteva locuri din partea de sud a casetelor cercetate. Principala dificultate a constituit-o apariția apei freactice din cauza nivelului ridicat

al Dunării, dar și pământul aluvionar, ud, astfel că în multe cazuri s-a săpat practic în noroi.

Această situație este în mare măsură compensată de marea cantitate și varietate a materialului arheologic descoperit. Timpul scurt avut la dispoziție nu ne-a permis decât o evaluare preliminară, dar reprezentativă pentru a demonstra valoarea de excepție a monumentelor cercetate.

Ceramica

În acest sens remarcăm în primul rând cantitatea impresionantă de fragmente ceramice ce se pot încadra în toate categoriile tipologice cunoscute. Materialul ceramic rezultat a fost prelucrat în cadrul bazei arheologice, fragmentele ceramice fiind spălate și marcate, iar în această iarnă vasele întregibile vor fi restaurate în cadrul laboratorului ICM Tulcea. Pentru alcătuirea unui eșantion preliminar au fost luate în considerare doar fragmentele ceramice tipice, care pot fi încadrate fără dubiu în tipologiile cunoscute, acest lucru fiind necesar atât pentru datarea lor cât și pentru a elimina riscul ca în statistica noastră să includem fragmente ceramice ce ar aparține aceluiași vas. Numărul total rezultat în urma cuantificării fragmentelor ceramice prelucrate până la data redactării prezentului raport este de 818.

Prima categorie și cea mai numeroasă este reprezentată de recipientele folosite la transportul diferitelor produse (amfore). Au fost înregistrate 665 de asemenea vase, toate în stare fragmentară (unele dintre ele fiind întregibile total sau parțial). Principalul tip de amforă este Zeest 91 - 94, databil la sfârșitul secolului I p.Chr. și pe parcursul secolului următor. A fost produs în atelierele pontice fiind utilizat la transportul vinului.

Ceramica fină este compusă din formele deschise (ceramica de masă) și cele închise (ceramica pentru băut) cu un total de 65 de fragmente, din care 47 aparțin veselei de masă și 18 veselei pentru servitul lichidelor. Caracteristicile fragmentelor ceramice studiate ne confirmă faptul că majoritatea provin din ateliere microasiatice, mai precis din zona egeeană. Există însă și vesela produsă pe teritoriul provinciei Moesia Inferior (atelierele nicopolitane) sau în alte zone limitrofe bazinului pontic (sigillata pontica). Ceramica fină se datează aproape în exclusivitate în a doua jumătate a secolului I p.Chr. și în secolul următor. Sunt doar câteva fragmente produse în ateliere pergameniene ce pot fi date în secolul al III-lea.

Vesela utilizată la prepararea hranei (ceramica de bucătărie) este atestată prin 60 de fragmente ceramice acestea fiind aproape în totalitate produse în ateliere locale, iar orizontul cronologic în care se încadrează este similar cu cel al ceramicii fine sau al amforelor. Complementar ceramicii de bucătărie notăm prezența a 9 capace pentru oale și 4 mortaria. Au fost descoperite și două fragmente ceramice ce aparțineau vaselor de mare capacitate utilizate la stocarea proviziilor de cereale (chiupuri). Pe lângă ceramica romană au fost descoperite câteva fragmente ce aparțin celei de-a doua epoci a fierului (ceramică getică) și perioadei medievale (secolele X-XIII).

O altă categorie ceramică, importantă pentru datarea contextelor stratigrafice, dar și pentru determinarea schimburilor comerciale, o reprezintă obiectele de iluminat. În cursul cercetărilor au fost descoperite 19 opaițe fragmentare, majoritatea păstrând suficiente elemente morfologice pentru încadrarea lor tipologică și cronologică. În principal sunt piese de foarte bună calitate, produse ale atelierelor consacrate din Italia și orașele grecești. Astfel, sunt prezente opaițele cu volute pe cioc de tip Loeschcke V, Firmalampen de tip Loeschcke IX, sau cele cu discul decorat de tip Loeschcke VIII, date în sec. I - III p.Chr.

Obiecte metal și sticlă

Fără a fi prea numeroase, obiectele din metal se remarcă prin varietate și raritate în peisajul arheologic nord-dobrogean.

Este important de subliniat faptul că acestea reflectă situația stratigrafică existentă în sectorul Basilica II - aparțin unor perioade istorice diverse, de la epoca romană timpurie, până la perioada bizantină timpurie.

Obiectele de podoabă. Acestea sunt reprezentate printr-o brățara Facsady tip IV³⁸ realizată dintr-un fir subțire de bronz terminat la capete cu câte o buclă; acestea sunt petrecute pentru a realiza sistemul de închidere. Datarea acestui tip este largă, între sfârșitul sec. I a.Chr. și începutul sec. III p.Chr. Pe baza caracteristicilor, brățara de la Noviodunum se poate data între sec. II-III p.Chr.

Obiecte vestimentare. În cadrul lotului de obiecte din metal din campania acestui an se remarcă trei fibule care acoperă cronologic perioada cuprinsă între a doua jumătate a sec. I p.Chr. și a doua jumătate a sec. IV p.Chr. Fibulele puternic profilate (Kräftig profilierte Fibeln) sunt reprezentate prin două exemple - tipul „clasic” (Almgren IV/64) și varianta locală de tip „danubiano-pontic”. Ambele sunt fibule timpurii, perioada lor de folosire înscriindu-se între sec. I p.Chr. (a doua jumătate) și prima jumătate a sec. II p.Chr. Mai târziu este un fragment de „Zwiebelknopffibel” aparținând tipului Keller/Pröttel 3/4B datat, în particular, la mijlocul sec. IV p.Chr.³⁹

Tot în categoria accesoriilor vestimentare poate fi inclus și un distribuitor de curele circular cu patru urechiușe; exemplele oarecum similare descoperite pe *limes*-ul germano-raetic (Kastell Saalburg) sunt date între sfârșitul sec. II și mijlocul sec. III p.Chr.

Un număr redus de obiecte de uz cotidian au fost descoperite. Se remarcă un mâner de caserolă (sec. II-III p.Chr.), un cârlig masiv cu baza treflată și alte obiecte minore care urmează să fie curățate și restaurate.

Recipientele din sticlă descoperite la Basilica 2 se remarcă, la fel ca obiectele din metal, prin varietatea formelor și a cronologiei. Deși au fost descoperite numeroase fragmente, numai unele forme au putut fi identificate, datorită stării fragmentare. Cănila/ulcioarele sunt reprezentate prin două anse; primul exemplar este înalt, decorat cu un pinten deasupra gurii și realizat din sticlă verzuie. Al doilea exemplar este mai mic și realizat din sticlă alburie. Ambele pot fi date în sec. II-III p.Chr. Mai timpuriu este un fragment din buza unui bol realizat din pastă translucidă decorat cu protuberanțe în val care imitau mici apucători (Isings Form 43). Merită subliniată datarea timpurie a acestei piese, între mijlocul sec. I și a doua jumătate a sec. II p.Chr. Aproximativ sincron este și un fragment de bol cu coaste verticale în relief (Isings Form 3). Mai bine reprezentat este orizontul secolului IV p.Chr. prin trei fragmente aparținând unor cupe decorate cu picături (Nuppengläser) albastre-deschis, respectiv albastru-închis, extrem de răspândite în perioada romană târzie, inclusiv în Scythia⁴⁰. Pentru perioada de funcționare propriu-zisă a bazilicii, descoperirile sunt rare: câteva baze provenite de la tipicele „stemmed goblets” (paharele cu picior realizate din pastă verzuie - Isings Form 111) și mici fragmente de candelă din pastă similară, inclusiv două urechiușe pentru agățare.

Bibliografie

Boțan, Aparaschivei 2015 - S. P. Boțan, D. Aparaschivei, *Late Roman blob-decorated glassware from Scythia Minor*, QfA 25, p. 159-171.

Facsády 2009 - A. Facsády, *Aquincumi ékszerék [Jewellery in Aquincum]*, Budapest.

38 Facsady 52, 56, tab. 3.

39 Oldenstein 1976, 234-235, pl. 87.

40 Boțan, Aparaschivei 2015, 159-171.

Isings 1957 – C. Isings, *Roman Glass from Dated Finds*, Groningen/Djakarta.

Oldenstein 1976 – J. Oldenstein, *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten*, BerRGK 57, p. 49–284.

În cursul cercetărilor au fost descoperite peste 30 de monede în context stratigrafic, iar multe au fost găsite *passim* în zona cercetată. Din păcate în acest raport nu putem decât să le semnalăm prezența. Prezența într-un mediu aproape permanent umed a determinat o stare de conservare precară, astfel că abia după restaurarea și conservarea lor vor putea fi valorificate științific. Remarcăm totuși prezența unui mic tezaur, descoperit în C1, alcătuit din 10 – 12 monede lipite în fișic. Pe lângă monedele imperiale de sec. I – III p.Chr. semnalăm și prezența pieselor aparținând sec. IV p., până la monedele de epocă medievală.

Deși campania de cercetări arheologice sistematice finanțată de Ministerul Culturii s-a desfășurat sub permanenta amenințare a creșterii apelor Dunării și a timpului nefavorabil, rezultatele sunt remarcabile. În acest sens menționăm doar atestarea continuității de locuire în același punct, de la primii locuitori romani ai cetății Noviodunum – jumătatea sec. I p.Chr. până în epoca medievală – sec. XIII – XIV. Nevoia de spațiu de locuire a determinat ocuparea unei zone extramurane, cu tot riscul, asumat, al revărsării Dunării. Nu în ultimul rând, săpăturile au înscris pe harta Dobrogei încă o bazilică creștină de sec. V – VI p.Chr., prezență firească de altfel într-un oraș episcopal.

În aceste condiții, cercetările viitoare sunt nu doar necesare ci și obligatorii pentru completarea cu informații noi privind istoria antică și medievală a Dobrogei. Precizăm că la sfârșitul campaniei din sectorul Bazilica II de la Noviodunum, toate zidurile cercetate au fost acoperite cu folii și astupate cu pământ în vederea conservării monumentelor până la reluarea săpăturilor.

Cercetări de teren

COLECTIV: Aurel Stănică, Daniela Stănică, Adrian Drăgan, voluntari Asociația Pro Noviodunum

Acțiunea de identificare și cartare a siturilor, a continuat și în campania din anul 2016. Echipa implicată în proiect a avut în vedere delimitarea unor situri aflate hinterlandul cetății (ne referim aici la așezări, necropole, drumuri, surse de aprovizionare cu apă etc). Având în vedere, faptul că acționarii S.C. Fruvinis S.A. Isaccea, deținătorii unei suprafețe mari de teren, unde există o livadă, au defrișat unele parcele, am avut ocazia cartografierii prin mijloace UAV zonelor respective. Un alt obiectiv urmărit, a fost realizarea de ortofotoplanuri la o rezoluție mult mai mare, pentru zonele defrișate.

36. Istria

com. Istria, jud. Constanța

Punct: Cetatea Histria

Cod RAN: 62039.01; Cod LMI: CT-I-s-A-02681

Colectiv: Mircea Angelescu – responsabil științific (IAB); membrii colectiv: Alexandru Avram – responsabil program cercetare IAB nr. 3, Civilizația greco-romană în zona danubiano-pontică (IAB); Irina Achim (IAB), Adela Băltăc (MNIR), Iulian Bîrzescu (IAB), Valentin - Victor Bottez (UB), Valeriu Laurențiu Cliante (MINAC), Mircea Mihail Dabîca (IAB), Paul Cristian Damian (MNIR), Andrei Heroiu (Arkeo), Alexandra Lițu (UB), Irina Nastasi (MINAC),

Florina Panait-Bîrzescu (IAB), Gabriel Mircea Talmațchi (MINAC), Alexandra Țârlea (UB).

Histria Sector Sud

COLECTIV: Mircea Dabîca (IAB), Anna Siani (studentă Universitatea din Salerno), Vania Parisi (studentă Universitatea din Salerno), Linca Kucinski (masterandă Facultatea de Istorie și Arheologie UBB Cluj-Napoca).

În campania din anul 2016, cercetarea arheologică în Sectorul Sud al cetății greco-romane Histria s-a concentrat în zona de la est și la vest de secțiunea S3b, una din sub-secțiunile componente ale secțiunii magistrale S3 începută cu cinci ani în urmă. (fig.1) Obiectivul central al cercetării arheologice a fost continuarea identificării planului arhitectonic al *edificiului roman timpuriu de mari dimensiuni* cu un caracter public, oficial (fig. 1, 2), mai exact a laturii nordice a acestui monument, reprezentată de zidul Z9 descoperit în 2012. Un al doilea obiectiv a fost începerea deschiderii cercetării în suprafață, mai întâi între secțiunile din anii precedenți S3b, S6 și S7.

Pentru atingerea acestor deziderate au fost continuate cercetările arheologice în secțiunea S14 începută în campania 2015 și în noua suprafață deschisă S15. Secțiunea S14 (fig. 1) (19 x 2 m) se află la 5 m est de secțiunea magistrală S3 și a avut ca obiectiv, identificarea spre est a laturii nordice a edificiului roman timpuriu, mai exact a continuării spre est a zidului Z9. Suprafața S15 (fig. 1) (13 x 11 m) a fost deschisă la vest de secțiunea magistrală S3 și este delimitată spre est de profilul estic al S3b, spre sud de profilul sudic al S6 și spre nord de profilul nordic al S7. Această suprafață a fost astfel trasată, pentru a avea în final, un profil transversal peste zidul vestic al edificiului, iar spre vest, un profil transversal peste Z15 (zidul prelungirii edificiului spre vest), latura vestică a suprafeței S15 fiind la o distanță între 3,50 și 5,30 m spre est de alea centrală a sitului arheologic Histria. Primul obiectiv al acestei suprafețe a fost surprinderea în plan, din punct de vedere arheologic, a nivelului de necropolă care suprapune edificiul roman timpuriu, iar al doilea obiectiv a fost descoperirea din punct de vedere planimetric, a unei jumătăți din latura de vest a edificiului cercetat. Totodată a mai fost curățată și secțiunea S3b săpată în campaniile trecute, secțiunea în care s-a descoperit o mare concentrare de morminte din prima necropolă de secolele IV-VI p.Chr. atestată arheologic.

Începem descrierea situațiilor arheologice în ordinea cronologică a acestor cercetări, respectiv cu S14 (fig. 3, 4). Această secțiune a fost începută în campania din anul precedent, când a fost săpat nivelul vegetal în care au fost descoperite un număr de 7 monede, acest nivel fiind urmărit până la adâncimea de -0,48 m. Spre capătul nordic al S14, în carourile 1–2, a fost intersectată latura sudică a șanțului lui Nubar Hamparțumian de la începutul anilor '60, care este paralel cu latura nordică a Basilizii Extramuros. Aici a fost descoperită o cataramă de bronz în pământul săpat de către Nubar Hamparțumian, pierdută posibil dintr-un inventar funerar al unui mormânt cercetat de către acesta. În continuare s-a săpat nivelul de pământ gri cenușiu, până la adâncimea de -0,60 m, în care am descoperit o monedă, și nivelul de pământ galben cu intruziuni de mortar, în care am descoperit un număr de 4 monede, la limita cu nivelul de mortar și dărâmtură. Acest din urmă nivel se întinde în pantă spre nord până la adâncimea de -1,45 m, de aici fiind recuperate două monede. Nivelul de dărâmtură al edificiului roman timpuriu (fig. 5, 6) a fost identificat între carourile 3–7, la adâncimea de -1,39 în partea de sud și coboară în pantă spre nord, în exteriorul edificiului, până la adâncimea de -1,45 m.

În nivelul de galben cu intruziuni de mortar, în caroul 6, a fost descoperit la adâncimea de -1,39 m, un mormânt de inhumație, orientat E-V, cu amenajare de piatră pe marginile gropii simple, M17/2016 (fig. 7). Acesta este un mormânt de adolescent, masculin probabil, în poziție decubit dorsal, cu membrul superior stâng pe lângă corp și cu antebrațul drept flexat pe bazin, care se afla la adâncimea de -1,47 m. Membrele inferioare se aflau la adâncimea de -1,44 m. Groapa nu a putut fi identificată în grund, ci doar în profilul estic al secțiunii. Pentru cercetarea acestui mormânt s-a făcut o casetă cu dimensiunile de 0,50 x 1 m. Scheletul este conservat destul de bine și nu are inventar. Gropapa mormântului M17/2016 a atins nivelul de dărâmătură din piatră al edificiului. Acest complex funerar este databil tipologic și stratigrafic în prima necropolă de inhumație din această zonă, cea de secolele IV-VI p.Chr.

Un alt mormânt de inhumație a fost descoperit între carourile 8 și 9, acesta fiind cu amenajare din țigle dispuse în formă de acoperiș peste groapa mortului. Acest complex funerar (M18/2016) (fig. 8, 9) este orientat SE-NV și este databil tipologic și stratigrafic în prima necropolă de inhumație din această zonă, cea de secolele IV-VI p.Chr. A fost identificat la nivelul coamei țiglelor la adâncimea de -0,99 m, cu groapa de formă dreptunghiulară și colțuri rotunjite, bine conturată în grund și în profilul estic. După începerea cercetării acestui mormânt pentru care s-a făcut o casetă în profilul estic de 0,50 x 1,30 m, s-a constatat faptul că avea groapă cu treaptă și cu amenajare de cărămizi pe laturile de sud și de nord ale acesteia, identificată la adâncimea de -1,26 m. După o analiză preliminară pare să fie vorba despre o persoană feminină adultă, în poziție decubit dorsal, cu oasele relativ prost conservate, mai ales în partea superioară a scheletului. Acesta a fost identificat în groapă la adâncimea de -1,51 m în zona bazinului, mai bine conservată. A fost descoperit și un inventar funerar în zona mâinii stângi, compus dintr-o brățară de bronz fragmentară (2 bucăți) și un inel din bronz intact.

În continuare, după cercetarea celor două morminte, în caroul 7 a fost descoperită inițial latura de nord a zidului nordic al edificiului (denumit convențional Z18) la adâncimea de -1,41 m (fig. 10), iar în caroul 8 latura sudică a acestui zid (fig. 11) demantelat în trepte de la est la vest cu următoarele cote -1,38, -1,55 și -1,89 m. Acesta are o lățime de 1,80 m (fig. 12), ca și celelalte segmente descoperite până acum, fiind construit în aceeași tehnică, piatră de șist verde legată cu mortar. Pe partea de nord, spre exteriorul construcției, am avut ocazia să surprindem, la adâncimea de -1,38 m, cel de-al doilea contrafort sau pinten de sprijin al acestei clădiri (fig. 13), care ca și primul descoperit până acum, are o lățime de 0,50 m. Și zidul Z18 este păstrat la nivel de fundație, edificiul roman timpuriu fiind demantelat până la fundații după abandonarea lui, și după cum s-a putut observa în această campanie, demantelarea a afectat chiar și porțiuni din fundație.

Spre sud, în interiorul edificiului, între carourile 9 și 10 a fost descoperit în nivelul de pământ galben, la adâncimea de -0,92 m, un zid din piatră de șist verde legată cu pământ (fig. 14), perpendicular pe zidul nordic al edificiului roman timpuriu. Datorită faptului că noul zid, denumit convențional Z19, a fost tăiat de implantarea mormântului M18/2016, nu se pot aduce alte precizări asupra legăturilor stratigrafice cu edificiul roman timpuriu, în afara faptului că pare să fie posterior acestuia. În continuare cercetarea s-a concentrat în carourile 8 și 9, pentru a vedea pe de o parte, amploarea demantelării feței sudice a zidului Z18, iar pe de cealaltă parte, pentru a surprinde baza fundației acestui zid (fig. 15). Cu această ocazie a fost identificat, la adâncimea de -1,20 m, nivelul de pământ galben în pantă și nivelul de pământ brun-cafeniu de sub acesta, foarte bogate în material arheologic.

În acest nivel a fost descoperit la adâncimea de -1,93 m, un pavaj din piatră rulată în care sunt și dale mari de calcar (fig. 16). Acest pavaj este anterior edificiului roman timpuriu, fiind tăiat de către acesta, situația descoperită aici fiind asemănătoare cu cea găsită în secțiunea S6, în campaniile anterioare, când acest tip de pavaj a fost identificat în ambele părți ale zidului. Cercetarea arheologică s-a oprit pentru moment aici pe nivelul de pământ brun-cafeniu la adâncimea de -2,19 m, fiind scoasă la lumină doar o parte din fundația acestui zid, urmînd ca în campania următoare să continuăm investigațiile pentru fundația zidului, doar după ce vom cerceta și la nord de zid, pentru a vedea dacă se confirmă situația arheologică din S6.

Spre nord, la exteriorul edificiului, după înregistrarea nivelului de dărâmătură din piatră, cercetarea arheologică a continuat cu descoperirea nivelului de dărâmătură din țigle a acoperișului acestui edificiu (fig. 17), surprins la adâncimea de -1,46 m. După înregistrarea lui, acesta a fost scos și cercetarea s-a oprit pe un nivel de pământ galben (fig. 18) la adâncimea de -1,51 m, la nord de care avem o zonă cu pietre (fig. 19), identificate la adâncimea de -1,63 m, care vor fi analizate în campania arheologică următoare. Mai trebuie să menționăm faptul că în capătul nordic al S14, între carourile 2 și 3, în nivelul de pământ galben, la adâncimea de -1,76 m, a mai fost descoperit un mormânt de inhumație (fig. 20) prins pe jumătate în profilul vestic al secțiunii, motiv pentru care cercetarea lui a fost amânată până în campania următoare.

În suprafața S15 (fig. 21, 22, 23) cercetarea arheologică a început cu scoaterea nivelului vegetal, care se întinde până la adâncimea medie de -0,63 m, de aici fiind recuperate două monede, în carourile 1 și 5, precum și o mare cantitate de fragmente ceramice. S-a continuat apoi cu cercetarea nivelului de pământ gri-cenușiu, care ajunge pînă la adâncimea medie de -0,80 m, aici fiind descoperită doar o singură monedă în caroul 4, alături de multe alte fragmente ceramice. În nivelul următor de pământ galben cu intruziuni de mortar, au fost identificate și conturate mai bine, un număr de trei noi morminte de inhumație (fig. 24), două cu amenajare din țigle dispuse în formă de acoperiș peste groapa mortului (fig. 25, 26), și unul cu amenajare de piatră pe lângă marginile gropii (fig. 27).

Dintre acestea a fost cercetat arheologic în această campanie doar ultimul menționat. Mormântul M19/2016 (fig. 27, 28), identificat în carourile 5 și 6 la adâncimea de -0,56 m, este un mormânt de inhumație orientat NV-SE, în groapă simplă, nevizibilă în grund, cu amenajare de piatră pe laturile gropii. După o analiză preliminară, pare să fie mormântul unei persoane masculine adultă, depus în poziție decubit dorsal, cu membrul superior stâng pe lângă corp și mâna ușor căzută pe bazin, și cu antebrațul drept flexat pe bazin. Oasele scheletului aflate la o adâncime de -0,81 m, în zona bazinului și a picioarelor, sunt foarte bine păstrate, cu excepția craniului care a fost distrus aproape integral. Nu prezintă inventar funerar. Pentru moment suntem rezervați în privința datării acestui complex funerar.

Mai trebuie să menționăm aici descoperirea în caroul 5, la adâncimea de -0,90 m a unui rest de zid din piatră legată cu pământ, denumit convențional Z20 (fig. 29), aflat la marginea nordică a suprafeței S15, lângă zidul Z15 al prelungirii spre vest a edificiului roman timpuriu, din care avem pînă în acest moment descoperite doar trei asize. Această structură constructivă necesită continuarea cercetării în viitoarea campanie arheologică.

În privința inventarului mobil descoperit în campania arheologică 2016, menționăm fragmente ceramice romane, timpurii (secolele II-III p.Chr.) în cantitate apreciabilă, dar și romane târzii (secolul VI p.Chr.), oase, cărămizi, țigle și fragmente de blocuri din calcar, 13 monede, și nu în ultimul rând opaițe, întregi și fragmentare, teracote și fragmente de statuete, oase prelucrate,

o piesă de silex, o cataramă din bronz, o brățară fragmentară, un inel de bronz, piese din plumb și fragmente din recipiente de sticlă. (fig. 30)

Sectorul Acropolă Centru-Sud (UB)

COLECTIV: conf. dr. V. Bottez – responsabil sector (UB), lect. dr. Alexandra Țârlea (UB), lect. dr. Alexandra Lițu (UB); drd. Alexandra Bivolaru (Univ. Aix-Marseille); mrd. Iulia Iliescu (UB).

În perioada 1 iulie–31 august 2016 echipa Universității din București a desfășurat a patra campanie de cercetări pe sectorul *Acropolă Centru-Sud* (ACS) de pe Șantierul Arheologic Histria (jud. C-ța), în cadrul unui proiect inițial de cercetare de 4 ani (2013–2016) aprobat de Rectoratul Universității din București în 2013. Pe lângă echipa fixă, în acest an au participat la săpături 6 studenți, 5 masteranzi și 1 doctorand al Facultății de Istorie. De asemenea, domnii dr. Virgil Apostol (CS III IAB), dr. Alexandru Bădescu (muzeograf I A la MNIR) și dr. Aurel Vălcu (C.Ș. III la IAB) au continuat studiul arhitectonic și prelucrarea materialului ceramic, respectiv numismatic, din campaniile 2013–2016. A început și prelucrarea materialului osteologic, analiza arheozoologică fiind asigurată de dr. Valentin Radu (MNIR).

Obiectivele campaniei 2016⁴¹

În campania 2016, ultimul an din proiectul inițial de cercetare al UB, ne-am concentrat pe delimitarea completă a insulei de locuire romane târzii. În acest scop am deschis șapte noi casete denumite convențional de la **Co27** la **Co33** (4×4 m cu martor de 1 m între ele, fig. 1), în sudul sectorului pentru a identifica latura S a insulei de locuire și intersecția ei cu latura de V a aceleiași insule.

Toate cotele au fost luate cu nivela optică în funcție de **punctul o** al sectorului, având coordonatele STEREO70 = 799964.3467345599.9315.

Stratigrafie

Din punct de vedere stratigrafic se confirmă stratigrafia generală a sectorului, anume stratul vegetal/de depunere modernă, sub care se află un strat de dărâmatură de culoare gri (momentul de abandon final al ultimei faze de locuire) și unul de culoare galbenă cu multe lentile de arsură (momentul distrugerii ultimei faze de locuire), ce suprapun ultimele niveluri de călcare (podele de lut galben, pavaje de cărămidă/piatră).

Structuri constructive (fig. 1)

În nucleul de nord al insulei (**Co29**) am identificat ceea ce pare a fi extremitatea V a limitei sudice (**Zo19**), ceea ce ne va permite în anii viitori să ne concentrăm pe finalizare cercetărilor în această parte a insulei. În aceeași casetă am identificat și o intrare blocată (ceea ce confirmă cele două faze de funcționare atestate și în alte părți ale insulei); un detaliu important este însă că trotuarul/bordura **To05**, dezvelit doar parțial în zona intrării blocate, a fost adăugat în a doua fază de funcționare.

La demontarea martorilor dintre **Co07–Co20** și **Co02–Co20** am observat că **Zo11**, identificat încă din 2014 pe o suprafață scurtă, leagă latura V a insulei de **Zo06**, iar intrarea dintre **Zo05** și **Zo02** este umplută. Aceste descoperiri indică faptul că, în a doua fază de funcționare a insulei de locuire, spațiul acoperit în mare de **Co01** și **Co07** a fost separat de restul clădirii; demantelarea laturii V a insulei în **Co07** (și suprapunerea lui de

către o podea de lut galben) indică faptul că acest nou spațiu era deschis la **STo2**.

Nu am reușit să descoperim latura S a nucleului de sud, deoarece acesta continua către zidul de incintă ceea ce infirmă prezența unei străzi, presupusă în anii trecuți. În acest moment putem spune doar că se prefigurează cinci noi încăperi, pe care le vom cerceta în anii viitori. De asemenea, **STo2** continuă către Basilica Pârvan, cu care vom face probabil joncțiunea în campania din 2017.

Materiale

Pe lângă obișnuita cantitate impresionantă de material ceramic și osteologic, în această campanie au fost identificate 55 monede, care au fost predate spre analiză și conservare la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București. Am descoperit și o serie de fragmente arhitectonice interesante, între care un fragment de fronton (fig. 2) de mici dimensiuni, decorat cu bucranii și ghirlande (datat preliminar la începutul perioadei romane). Cele mai spectaculoase descoperiri ale campaniei au fost două inscripții fragmentare elenistice, un (probabil) decret onorific și o dedicație către Poseidon Helikonios.

Obiective 2017

În campania 2017 intenționăm să urmărim strada **STo2** până la joncțiunea cu **strada d** (*Sector Basilica Pârvan*) și să finalizăm săpătura inițială (casete și martori) a nucleului nordic al insulei de locuire roman-târzie.

Abstract

In 2016 we excavated seven new square trenches and a series of baulks. We managed to delimit the N nucleus of the Late Roman insula, and establish new details of its second functioning phase. Among the discovered material, we highlight the discovery of 55 coins, as well as that of two Hellenistic inscriptions (a honorary decree? and a dedication to Poseidon Helikonios).

Sector extra muros Poarta Mare – Turnul Mare⁴²

COLECTIV: Paul Damian, Adela Băltăc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB)

Obiectivul general al campaniei 2016 a fost continuarea cercetărilor în zona dintre tunul F și Turnul Mare ale incintei romane-bizantine, zonă în care părea să se configureze un nou edificiu și alte complexe.

Surprinderea în caseta **I1** a unui nou zid adosat la o bordură din calcar și a două plăci, fac posibilă aducerea în discuție a existenței în această zonă a unei porțiuni dintr-o nouă stradă, ceea ce confirmă ipoteza noastră formulată anterior despre un nou edificiu (nr. 3). Din acest edificiu a fost surprins o porțiune din zidul limită de nord (**Z55**)⁴³ și patru ziduri interioare⁴⁴, care delimitează patru încăperi. Încăperea nr. 1, definită de zidurile **Z48** și **Z49**, surprinsă parțial, avea accesul pe partea de nord, unde a fost constatat un prag ($L = 1,44$ m, $l = 0,46$ m), realizat dintr-un bloc de calcar și prevăzut cu un căuș ($0,18 \times 0,07$ m) în zona estică, cel mai probabil pentru susținerea ușorului ușii. Nivelul de călcare consta dintr-un pavaj realizat din plăci de calcar de mari dimensiuni (cuprinse între $0,50 \times 0,60$ m până $1,60 \times 0,60$ m)

41 Pentru referiri la descoperirile din 2013–2014 vezi V. Bottez, Al. Lițu, Al. Țârlea, *Preliminary results of the excavations at Histria, the Acropolă Centru-Sud Sector (2013–2014)*, MCA (s.n.), XI, 2015, 157–192. Toate descoperirile din campaniile 2015–2016 vor fi publicate în detaliu în 2017.

42 Despre cercetările din acest sector, vezi Paul Damian, Adela Băltăc, *Date preliminare despre cercetările arheologice din sectorul extra muros Poarta Mare – Turnul Mare (2000–2004)*, SCIVA 54–55, 2003–2004, p. 131–147 cu completările din CCA 2006, p. 195–197; CCA 2007, p. 198–200; CCA 2008, p. 165–166; CCA 2009, p. 134–135; CCA 2014, p. 63–64; CCA 2015, p. 80–81.

43 **Z 55** orientat E-V, perpendicular pe **Z47**, construit din blocuri mari de calcar, sisturi și pietre legate cu mortar; dimensiuni $L = 4$ m, $l = 0,60$ m, hsurpînsă = $0,63$ m

44 Pentru aceste ziduri, vezi CCA 2015, p. 81, nota 58.

dispuse pe o substructură realizată din straturi succesive de nisip cu scoici (cca 10 cm) și lut bătătorit (15–17 cm). Peste acest pavaj a fost surprins un strat consistent de dărâmatură și un perete din cărămizi legate cu mortar prăbușit în interior. După modul de dispunere a acestuia, este de presupus că făcea parte din zidul de sud al încăperii. Suntem de părere că o parte a situației este distrusă odată cu ridicarea Turnului Mare al cetății târzii, iar ulterior de o săpătură mai veche practică de-a lungul turnului⁴⁵. Încăperea nr. 2 este definită de zidurile Z47, Z48, Z49 și Z53, dintre care Z53 pare că apare într-o perioadă ulterioară fiind o compartimentare a spațiului. Nu a fost surprins un nivel de călcare, ci doar substructura acestuia, realizată dintr-un strat de pietre, calcare și șisturi nivelate cu straturi succesive de nisip și lut. În colțul nord estic al încăperii a fost surprinsă și cercetată o groapă, anterioară ridicării zidurilor încăperii. Încăperea nr. 3 este definită de Z47 și Z53, și așa cum am mai spus, este o compartimentare a încăperii nr. 2. Nivelul de funcționare consta dintr-un pavaj realizat din șisturi și calcare (de dimensiuni medii) prelucrate. Și această zonă suferă în urma construirii Turnului Mare, dar și a săpăturii anterioare, de aceea este foarte greu de precizat dacă blocul din calcar de mari dimensiuni (1,80 × 0,50 m) care suprapune o parte a pavajului este dislocat cu ocazia săpăturii sau a construirii Turnului. Încăperea 4 este definită de zidurile Z47, Z54 și Z44. Fiind posibilă cercetarea unei suprafețe mai mari din această încăpere, aici a fost surprins un nivel consistent de dărâmatură, care consta din material tegular specific acoperișului (*tegulae* și *imbices*), bârne carbonizate și diverse piese din fier folosite la îmbinare acestora, o cantitate foarte mare de lut ars, cel mai probabil de la pereți (unele fragmente având și amprente de la nuiele sau alte materiale vegetale folosite), chirpici întregi sau fragmentari, mai rar cărămizi. Pe întreaga suprafață a încăperii au fost descoperite foarte multe fragmente ceramice și chiar piese întregi (un urciur, vase miniaturale) și șase amfore *in situ*, dispuse pe întreaga suprafață a încăperii. Mai este de menționat și surprinderea unei amprente din lemn carbonizat de formă circulară, cel mai probabil un recipient din lemn pentru depozitarea de grâne.

În exteriorul edificiului, respectiv la nord, a fost surprinsă o bordură (formată din două plăci din calcar așezate vertical) și trei plăci adosate acesteia, ceea ce indică o cale de acces (stradă). Starea de conservare a acestor plăci este foarte precară, fiind vorba de calcare de Babadag, care se exfoliază foarte ușor. Strada este suprapusă de un strat consistent de dărâmatură, asemănătoare cu cea din încăperea 4 a edificiului nr. 3. S-a constatat faptul că această stradă este demontată spre vest, încă din antichitate. Cercetarea nu a fost finalizată nici în interiorul nici în exteriorul edificiului nr. 3.

Abstract

This campaign's objectives were the investigation of the area between the F tower and Big tower of the Late Roman defense wall. There is a new building (no. 3), and we researched parts of the 4 rooms. The destroyed layers were dig, in some rooms there were find functional level (stone pavement) or the substructure of the functional level. North of the building no 3 there are fragments of a new street.

45 Această secțiune este dispusă de-a lungul Turnului, fiind surprinsă în ambele casete (J1 și J2), având o lungime de cca 10 m și o lățime probabil de 1 m, din umplutura secțiunii au fost excavate foarte multe pietre și fragmente ceramice specifice secolelor V–VI p. Chr., precum și o șină din fier de la vagonetii cu care se evacua pământul din cetate din vremea lui Vasile Pârvan până în anii 60 ai secolului XX.

37. Izvoare

com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț

Punct: La Izvoare

Cod RAN: 120815.01

Așezare fortificată. Eneolitic

Autorizație nr. 45 / 2016

Colectiv: Constantin Preoteasa – responsabil științific (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Ciprian-Dorin Nicola (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Silviu-Constantin Ceaușu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Georg Schafferer.

Finanțare: 30.000 lei.

În anul 2016 a continuat cercetarea arheologică sistematică a extremității sudice a celebrului *tell* calcolitic de la Izvoare, în cuprinsul Secțiunii I (S. I), pe proprietatea Comunității Penticostale. Cu acest prilej s-a degajat nivelul vegetal, reprezentat de solul actual și s-a taluzat profilul longitudinal.

Prin extinderea Secțiunii I (S. I) spre est se oferă posibilitatea cercetării zonei locuite de către comunitățile umane cucuteniene, a spațiului liber dintre aceasta și șanțul sau șanțurile care – conform prospecțiunilor geomagnetice efectuate – par a fi înconjurat situl, a șanțurilor, precum și a suprafeței exterioare a sitului (pe o suprafață limitată). Trebuie menționat faptul că în zona investigată în prezent nu există complexe precucuteniene.

În urma cercetărilor efectuate în această campanie, în colțul de sud vest al Secțiunii I (S. I) a fost surprins parțial „sondajul c” realizat de către Radu Vulpe în anul 1936 în extremitatea sudică a *tell*-ului⁴⁶, mai bine păstrat la acea dată. Investigațiile noastre au afectat doar partea nordică a acestui sondaj, pe o suprafață de aproximativ 1,50 m² (lungimea maximă – 1,80 m; lățimea maximă – 0,90 m). Umplutura sa era lipsită de materiale arheologice.

Sondajul a fost ulterior tăiat parțial în plan orizontal și vertical de o groapă contemporană (G. 1), realizată cu scop utilitar-practic în perioada existenței livezii de nuci. Surprinsă parțial în Secțiunea I (S. I), aceasta avea dimensiuni mari (diametrul mare aproximativ – 7 m; diametrul mic aproximativ – 4 m; adâncimea maximă aproximativ – 1 m).

Umplutura sa consta într-un sediment de culoare cenușie-negricioasă, relativ asemănător sedimentului din nivelul vegetal, cu pigmenți de chirpici arși, cărbune și cenușă în compoziție. Inventarul gropii consta în fragmente ceramice,

46 R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936–1938*, Biblioteca Arheologică, I, Editura Academiei, București, p. 7, 30, fig. 2.

resturi osteologice animaliere, reprezentări plastice, artefacte de piatră cioplită și șlefuită etc., specifice complexului cultural Precucuteni-Cucuteni.

În cuprinsul Secțiunii I (S. I) au mai fost descoperite fragmente ceramice, resturi osteologice animaliere, reprezentări plastice antropomorfe și zoomorfe, piese de piatră cioplită și șlefuită, obiecte de metal, artefacte de uz casnic, podoabă și cult, aparținând îndeosebi complexului cultural Precucuteni-Cucuteni, dar și culturii Sântana de Mureș sau evului mediu.

De asemenea, în cadrul acestei campanii au fost completate cercetările arheologice interdisciplinare neinvazive asupra sitului.

Astfel, prospecțiunilor geomagnetice efectuate în anul 2015 li s-au adăugat fotografiile aeriene realizate cu drona, care au permis modelarea digitală a terenului pe care este amplasată depunerea antropică, dar și a zonei adiacente.

Harta geomagnetică acoperă cea mai mare parte a sitului, cu excepția extremităților sudică (aflată pe proprietatea Comunității Penticostale), vestică (aflată pe proprietatea Centrului de Cercetare „Plantavorel”) și nordică (aflată pe proprietatea familiei Vartic), toate acestea fiind ocupate parțial de diferite construcții, precum și a zonei afectate de drumul pietruit ce leagă localitățile Izvoare și Doina.

Aceasta pune în evidență pentru prima dată existența unuia sau chiar a două șanțuri, ce par a înconjura așezările preistorice, precum și densitatea mare de locuire din eneolitic, delimitarea diferitelor construcții și așezări din cadrul *tell*-ului fiind practic imposibilă. Depunerea antropică este perturbată de o captare de apă de dată recentă, care traversează, de la vest la est, o mare parte din stațiune.

Résumé:

En 2016, des fouilles archéologiques systématiques ont été dans le cadre entreprises au cadre de la Section I (S. I), à l'extrémité sud du tell situé sur la propriété de la communauté pentecôtiste. Par suite, on a procédé à enlever la couche végétale couvrant l'espace habité, les tranchées clôturant le dépôt anthropique en question, l'espace libre compris entre les deux premières, ainsi qu'une partie dépassant les limites du site.

A cette occasion, on a intercepté partiellement „le sondage c”, effectué par Radu Vulpe en 1936, ainsi qu'une fosse contemporaine. (G. 1).

Le matériel archéologique découvert comprend fragments céramiques, restes ostéologiques animaliers, représentations plastiques anthropomorphes et zoomorphes, pièces en pierre polie, objets en métal, artefacts d'usage domestique, parures et objets de culte, la plupart appartenant au complexe culturel Précucuteni-Cucuteni, ainsi qu'à la culture de Sântana de Mureș ou au Moyen Age.

En même temps, cette campagne a bénéficié des recherches pluridisciplinaires non invasives. Ainsi, les résultats des prospections géomagnétiques entreprises en 2015 ont été corroborés avec les orthophotographies par drone, permettant la modélisation digitale du terrain sur lequel se situe le dépôt anthropique que de la zone adjacente à celui-ci.

La carte géomagnétique couvre la plupart du tell et met en évidence pour la première fois l'existence d'une tranchée (ou bien de deux) entourant, semble-t-il, les établissements préhistoriques; la densité élevée de l'habitation pendant l'énéolithique, ce qui rend impossible la délimitation des différents bâtiments et établissements du tell; ainsi qu'une perturbation anthropique de date récente, causée par la réalisation d'une capture d'eau.

38. Jac

com. Creaca, jud. Sălaj

Punct: Pomet - Porolissvm

Tip de sit: 121 (castru), 113 (așezare urbană)

Încadrare cronologică: 32 (epocă romană)

Cod RAN: 142159.01 și 142159.03

Autorizația nr. 15/10.06.2016

Colectiv: Coriolan Horațiu Oprean – responsabil de șantier (Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române Cluj-Napoca); Vlad-Andrei Lăzărescu – responsabil sector (Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române Cluj-Napoca); Sorin Cociș (Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române Cluj-Napoca); Monica Gui (Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române Cluj-Napoca); Cosmin Onofrei (Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române Cluj-Napoca); Dan Deac (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău); Horea Pop (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău).

Finanțare: 19.000 lei (MC)

Orașul roman:

Basilica-Forum (clădirea MSP_001)

Obiectivele cercetării:

Începând cu anul 2014, în baza Proiectului multianual de cercetare „VIAȚĂ MILITARĂ ȘI LOCUIRE CIVILĂ PE FRONTIERA DE NORD A IMPERIULUI ROMAN - COMPLEXUL POROLISSUM” și a Proiectului anual „VIAȚA URBANĂ PE FRONTIERA DE NORD A IMPERIULUI ROMAN. ORAȘUL ROMAN POROLISSUM – MONUMENTE PUBLICE ȘI REZIDENȚE PRIVATE”, în colaborare cu Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, au fost reluate cercetările în municipiul roman Porolissum.

În această primă etapă de cercetare a municipiului roman Porolissum, a fost aleasă o construcție monumentală (codificată **MSP-001**). Drept urmare, în campania 2014, în perspectiva prezentului proiect am derulat un proiect pilot care a constatat în săparea unei secțiuni de control cu dimensiunile de 20 x 2 m în vederea stabilirii stratigrafiei și a succesiunii fazelor de construcție în zonă. Au fost identificate trei mari etape constructive, clădirea **MSP-001** aparținând ultimei etape. Această clădire este situată într-o zonă neexplorată arheologic anterior și a fost identificată prin prospecții geofizice care au sugerat un edificiu de mari dimensiuni (40 x 20 m) și relativ bine conservat. Din aceste considerente, am planificat cercetarea integrală a construcției și conservarea primară în vederea unui viitor proiect de restaurare și punere în valoare muzeistică. Pe baza acestor informații, în campania arheologică din anul 2015 (finanțată integral de către Consiliul Județean Sălaj), am decis dezvelirea celor trei încăperi de pe latura estică prin săparea a două suprafețe cu dimensiunile de 11 x 10 m. În final, pentru stabilirea existenței unor nave acoperite sau a unei curți a fost săpată o suprafață de 5 x 10 m.

În urma săpăturilor am reușit să stabilim dimensiunile exacte ale clădirii, acestea fiind de 39,58 x 19,47 m. Zidurile exterioare sunt lucrate din piatră locală legată cu mortar și au o lățime între 1,21 și 1,61 m. O particularitate datorată terenului în pantă a fost sesizată la zidul sudic, care a fost întărit cu contraforți exteriori având în acele puncte o grosime de până la 2 m. Pe latura de est, săpăturile au dezvelit trei încăperi cu dimensiunile de:

5,9 x 4,15 m, 6 x 5,2 m, respectiv 6,2 x 4,3 m. Încăperea centrală avea o absidă interioară realizată în același timp cu zidul exterior. Interiorul fusese prevăzut cu o podea de mortar păstrată parțial, în mijlocul încăperii, pe podeaua de mortar am identificat o bază de piatră dispusă transversal cu dimensiunile de 3,5 x 0,75 m, lucrat într-o tehnică neglijentă. (fig. 1)

În încăperea centrală a fost descoperit extrem de puțin material arheologic, majoritatea obiectelor provenind din cele două încăperi laterale. În exteriorul încăperilor, în direcția părții centrale a edificiului au apărut numeroase fragmente de piatră de calcar profilate și elemente arhitectonice decorative cu motive tipice sculptate. Încercarea de a identifica prezența eventualelor postamente de susținere a coloanelor unei nave nu a dat rezultate în acest sens.

În anul 2016, cercetările arheologice s-au desfășurat în lunile iulie-august cu fonduri asigurate de către Consiliul Județean Sălaj și au continuat în luna septembrie cu finanțarea Ministerului Culturii. În privința destinației și funcționalității acestei clădiri, după prima campanie de săpături am presupus că este o bislică civilă, ipoteză a cărei validare va fi posibilă doar la finalul cercetării. Planimetria clădirii și masivitatea zidurilor exterioare sunt tipice pentru o bislică civilă, aceasta fiind întotdeauna învecinată forum-ului.

Obiectivele imediate ale campaniei 2016 s-au derulat pe patru mari direcții de bază după cum urmează:

1. Completarea informațiilor stratigrafice cu privire la principalele etape constructive ale orașului și stabilirea nivelului antic de călcare al clădirii **MSP-001**.

2. Descoperirea intrării în clădirea **MSP-001**.

3. Verificarea existenței în vecinătatea basilicii a forum-ului și stabilirea relațiilor dintre cele două edificii.

4. Prospectarea geofizică a zonelor limitrofe ale orașului în vederea stabilirii extinderii zonei locuite.

Rezultatele și interpretarea lor:

Ca urmare a cercetărilor din 2015–2016 am stabilit că edificiul **MSP-001** avea dimensiunile de 39,58 x 19,47 m putând fi considerată o clădire monumentală. În secțiunea S6 (5 x 8,7 m), trasată în colțul de NV al clădirii, au putut fi efectuate o serie de observații stratigrafice confirmând datele obținute în S1–2014, respectiv cele 3 faze principale de construcție ale așezării civile romane, ultimelor două fiind-le caracteristice clădiri de piatră. Pe laturile de V și NV ale clădirii **MSP-001** a putut fi identificat primul nivel al clădirilor de piatră, zona fiind străbătută de un drum ale cărui dimensiuni indică posibilitatea interpretării drept o arteră principală care asigura legătura dintre castru și așezarea civilă din această zonă. Fundația edificiului **MSP-001** (ce aparține celei de-a doua faze de piatră) taie drumul mai sus menționat, acesta fiind defațat în această ultimă etapă constructivă. Cu ocazia cercetării temeliiilor clădirii au putut fi sesizate câteva elemente ce țin de maniera de execuție a zidăriei, respectiv supradimensionarea fundațiilor pe laturile de nord și vest, realitate datorată topografiei locului. Săpăturile arheologice au evidențiat faptul că cea dintâi fază constructivă de piatră se prezintă sub forma unor dărâmături masive și compacte de piatră, cărămidă și țigle care ulterior au fost nivelate în interiorul basilicii cu un strat gros de lut peste care a fost amenajat nivelul interior al basilicii, constând din slabe urme de mortar peste care se poate presupune existența unei dușumele de scândură. În ceea ce privește tipul de edificiu, răspunsul la întrebarea dacă el avea o singură navă sau era împărțit într-o navă centrală și două coridoare laterale a fost elucidată doar parțial; lângă zidul scurt amplasat pe latura de V s-a găsit o singură bază masivă de calcar cu dimensiunile de aproximativ 1,20 x 0,90 m, amplasată exact pe direcția unuia dintre zidurile laterale ale camerei absidate. Dacă dezvelirea în

campania viitoare a interiorului basilicii va confirma existența mai multor asemenea baze pe care trebuie să fi fost amplasate coloane, atunci edificiul era de tipul celor cu trei nave. Indiferent de soluția reconstituirii basilicii, înălțimea și masivitatea grinzelor ce susțineau șarpanta este ilustrată de marea cantitate de piroane de fier de dimensiuni mari (până la 15–20 cm) identificate pe toată suprafața clădirii. Amplasarea topografică a clădirii **MSP-001** și relațiile stratigrafice dintre aceasta și construcțiile anterioare demonstrează că în această ultimă etapă constructivă s-a produs în orașul roman o radicală resistemizare urbanistică.

De o mare însemnătate pentru reconstituirea clădirii **MSP-001** și stabilirea relației dintre aceasta și zona înconjurătoare a fost identificarea intrării principale în clădire. Conform informațiilor furnizate de prospecțiile geofizice, intrarea putea fi situată fie pe latura scurtă vestică, opusă absidei, fie pe latura lungă de nord. În acest sens, a fost săpată inițial o suprafață care decoperta întreaga latură vestică, unde nu au fost descoperite urme ale unei intrări, semnalele geofizice fiind datorate unor intervenții moderne care au distrus parțial zidul perimetral al clădirii în această zonă. În consecință, ne-am concentrat atenția prin săparea a două mari suprafețe (S10 și S11), care combinate cu S6 au dus la dezvelirea unei suprafețe totale de aproximativ 30 x 6 m, iar dacă ținem cont și de cercetările din anul 2015 putem spune că întreaga latură de nord a clădirii a fost cercetată integral. La mijlocul distanței dintre camerele de pe latura de E și colțul de NV al clădirii **MSP-001** a fost identificată o intrare monumentală din care s-au păstrat pragurile masive de calcar local. Intrarea era compartimentată în trei segmente: două intrări laterale simple mai înguste și o intrare centrală dublă cu lățimea de aproximativ 3 m, în total lățimea celor trei căi de acces fiind de cca. 7 m. (fig. 2)

Inexistența unui drum de-a lungul laturii nordice a basilicii și deschiderea intrării sale spre această zonă au constituit argumente solide pentru a considera că intrarea basilicii se deschidea spre o piață ce nu putea fi alta decât cea a forum-ului municipiului roman. Problema identificării forum-ului a fost una dintre întrebările fundamentale privitoare la topografia edificiilor publice de la Porolissum, încercările anterioare ale lui Al. V. Matei dovedindu-se neconvingătoare, săpăturile sale dezvelind alte tipuri de clădiri. Pentru confirmarea arheologică a acestei ipoteze și ținând seama de indiciile oferite de prospecțiile geofizice, am efectuat 6 secțiuni pentru a stabili perimetrul pieței forum-ului. Existența unui șir de tabernae de-a lungul laturii de V era deja sugerată de identificarea în S6 a zidurilor unei prime astfel de taberna, adosată în exteriorul colțului de NV al basilicii. Săpăturile au confirmat existența unui zid perimetral de aprox. 0,70 m, a unui șir de tabernae de-a lungul laturii de V a forum-ului precum și a unei clădiri situată în apropierea intersecției laturii de N cu cea de E a pieței, care ar putea reprezenta un posibil templu. O primă concluzie este contemporaneitatea ansamblului bislică-for, ele fiind construite pe baza unui plan unitar. (fig. 3)

Cercetările geofizice din 2016 au avut drept obiectiv stabilirea limitelor locuirii în orașul roman. A fost investigată o suprafață de peste 9000 m² prin mijloace magnetometrice la o rezoluție superioară (dintre care un areal de 4000 m² cu o densitate a valorilor măsurate de 1 x 8, iar 5400 m² cu o densitate a valorilor măsurate de 2 x 8). Suprafețele investigate geofizic, sunt amplasate către extremitățile nordice, estice și sud-vestice estimate ale orașului roman. În toate cele trei zone a putut fi constatat faptul că locuirea continuă, fiind identificate mai multe construcții de piatră majoritatea de dimensiuni mici și medii, foarte probabil locuințe și anexe private. Într-un singur caz este de presupus existența unui edificiu public de mari dimensiuni, în zona de sud-vest a limitelor investigate.

Tehnici de cercetare utilizate:

Săpătura arheologică a fost realizată prin intermediul unor suprafețe, planul adâncimile și materialul arheologic fiind înregistrate cu ajutorul unei stații totale Leica TS06. Cercetarea a fost documentată cu planuri, profile, fotografii precum și utilizându-se fișele de înregistrare a contextelor stratigrafice după modelul MoLAS. Materialele arheologice au fost înregistrate într-o bază de date, precizându-se pe lângă descrierea lor și poziționarea exactă cu ajutorul coordonatelor geografice.

Obiectivele cercetărilor viitoare:

În campaniile viitoare principalele obiective vor consta în dezvelirea integrală a interiorului și a laturii de S a clădirii **MSP-001**, dezvelirea tabernelor de pe latura de V a forum-ului, identificarea unei posibile intrări pe latura de N a forum-ului (opusă intrării în basilica), cercetarea și stabilirea funcționalității clădirii identificată în zona de NE a forum-ului, clarificarea laturii de E a forum-ului și nu în ultimul rând cercetarea primei faze de piatră a orașului în zona deschisă a pieței forum-ului.

Ansamblul de arhitectură basilica – forum, reprezintă două dintre cele mai importante edificii publice ale unui oraș roman. După finalizarea cercetărilor arheologice, va fi realizat un studiu de fezabilitate în vederea unui viitor proiect de punere în valoare a acestor monumente.

39. Jac

com. Creaca, jud. Sălaj

Punct: „Dealul Cămnin”

Tip de sit: 112, 133, 42 din perioada: 16, 32, 42.

Cod RAN: 140734.03

Autorizație nr. 54/2016

Colectiv: I. Bejinariu – responsabil științific de șantier; D. Băcueț-Crișan – responsabil epoca migrațiilor; D. A. Deac – responsabil epoca romană, A. Martin și P. Chiorean (doctoranzi U.B.B. Cluj-Napoca).

Cercetările din sectorul Jac – Fortificație

Dealul „Cămnin” se află la limita sud-estică a complexului arheologic de la Porolissum - Moigrad, în hotarul localității Jac, com. Creaca. Dealul „Cămnin” era cunoscut de mai bine de o jumătate de secol în literatura arheologică. În 1958 și ulterior, în 1994 pe platoul aflat la limita superioară a dealului au fost efectuate câteva sondaje arheologice care au vizat elementele defensive ale fortificației. Pe zona cea mai înaltă a dealului Cămnin s-au trasat două secțiuni cu scopul identificării unei noi zone ale sistemului defensiv a fortificației date în perioada Primei Epoci a Fierului și încadrarea cronologică a unei formațiuni vizibile pe teren în formă de mamelon afectată de un șanț făcut în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Secțiunea S₁ are dimensiunile de 21,5 metri lungime și 2 metri lățime și a fost trasată prin zona centrală a mamelonului, secționându-l, fiind amplasată est-vest. În umplutura șanțului au fost identificate materiale ceramice rulate succesiv și datate în perioada Primei Epoci a Fierului și în cea romană. De asemenea au fost identificate 6 complexe arheologice dintre care merită menționat complexul Cx 6, o amenajare constând dintr-un val din pământ bătătorit și lut, identificat între metri 2 și 4.5 și care pare a fi una dintre laturile unei construcții romane rectangulare având doar o fază de lemn. Celelalte complexe sunt

în genere gropi de stâlp datate fie în Prima Epocă a Fierului fie în epoca romană.

Secțiunea S₂ are dimensiunile de 16,70 x 1 m lățime fiind amplasată pe direcția nord-sud în partea sudică a celei mai înalte zone a dealului Cămnin. În această secțiune cu umplutura exclusiv din pământ steril din punct de vedere arheologic nu s-au identificat niciun complex arheologic și de asemenea nu s-au descoperit urme ale unor culturi materiale arheologice.

Cercetările din sectorul Jac „Chilii”

În acest sector, în anul 2015 a fost trasată secțiunea de evaluare arheologică S. 1/2015 dispusă perpendicular pe intrarea în camera săpată în gresie. În anul 2016, în baza autorizației de cercetare arheologică sistematică am trecut la extinderea săpăturilor.

Camera săpată în gresie a fost degajată total, aceasta având următoarele caracteristici: planimetrie rectangulară, podea dreaptă, tavan cu boltă semicirculară, o nișă semicirculară săpată pe latura de V. Orientarea camerei este E-V. Pe podeaua camerei a fost descoperită o cărămidă romană care are pe una din fețe două simboluri creștine care au fost incizate după ardere. Tot pe podeaua camerei au mai fost descoperite câteva oase împrăștiat care vor fi supuse analizelor fizice și chimice pentru a clarifica dacă sunt umane.

Intrarea în această cameră este amplasată pe latura de E și este realizată într-un mod complex. La exterior, în peretele din gresie a fost săpată o ușă cu boltă semicirculară. În mijlocul acestei amenajări a fost săpată (la nivelul podelei) o intrare de formă rectangulară prin care se făcea accesul în interiorul camerei. Cercetările arheologice au reliefat faptul că, în vechime, accesul în cameră a fost blocat. Intrarea de formă rectangulară a fost sigilată cu un bloc din gresie care a fost descoperit în interiorul camerei, spart și împrăștiat pe podea. Deși blocul nu a fost descoperit întreg și nici bucățile din el nu s-au păstrat în condiții foarte bune (gresia fiind extrem de friabilă) putem presupune că, pentru a sigila complet camera, acesta trebuie să fi avut aceleași dimensiuni ca și intrarea în care a fost fixat.

Deși suntem la începutul cercetărilor în acest obiectiv, avem în vedere câteva ipoteze prudente cu privire la funcționalitatea acestui obiectiv arheologic:

- elementele descoperite până acum ne determină să avem în vedere posibilitatea ca această amenajare rupestră să constituie de fapt o cameră funerară (cu posibilitatea ca oasele să fie umane), posibil creștină (timpurie ?) având în vedere cărămida cu simboluri creștine.

- cândva în vechime s-a forțat intrarea în cameră (probabil în scopul jefuirii, conținutul neimportant pentru jefuitori fiind răvășit pe podeaua camerei), urme ale acestei forțări fiind sesizate în zona ușii, în special a locului unde a fost fixat blocul din gresie care sigila camera (intrarea distrusă parțial, blocul din gresie spart iar fragmentele aruncate/împrăștiat pe podeaua camerei).

Deoarece cercetările sunt la început și încă nu dispunem de suficiente date despre acest obiectiv, considerăm că este prematură emiterea oricărei opinii referitoare la cronologia descoperirilor de la Jac „Dealul Cămnin”, sector „Chilii”. În etapa următoare a cercetării ne vom îndrepta atenția către zona din fața camerei săpată în gresie. Scopul este cel de a surprinde mai clar modul de realizare a căii de acces, precum și depistarea unor eventuale urme de structuri exterioare amenajate lângă peretele din gresie.

Abstract

During the months of July-August 2016 archaeological researches were conducted in the village Jac, commune Creaca, Sălaj county, on "Dealul Cămnin / Cămnin hill". The research from 2015 and 2016

provided clear results for the earth- enclosure, proving that it belongs to the First Iron Age and not to Middle Age as previously had asserted those who have researched this site.

Bibliografie:

- I. Bejinariu, D. Băcucet-Crișan, *Șantierul arheologic Jac „Dealul Cămnin”*, în *CCA. Campania 2015*, Târgu Jiu, 2016, p. 226.
M. Rusu, *Cetatea Moigrad și porțile Meseșului*, în *Sub Semnul lui Clio. Omagiu academicianului Ștefan Pascu la 60 de ani*, Cluj 1974, p. 265–280.

40. Jucu de Sus

com. Jucu, jud. Cluj

Punct: Râțul boilor (parcul industrial TETAROM III)

Cod RAN: 58268.04

Autorizație nr. 55/2016

Colectiv: Ioan Stanciu (IAIA Cluj) and Katie Tucker (University of Winchester; Transylvania Bioarchaeology) – Site Directors, Kori-Lea Filipek (Durham University) – „Jucu Project” Co-ordinator and Lab Director, Liam Lanigan (Center for Geogenetics, Copenhaga) – Assistant Site Director, Jordan Snyder (Durham University) – Site Assistant, Kelly Blevins (Arizona State University), Jessica Fisher, Sabrina Soria (Durham University), students from Universities in the UK, USA and Canada.

Project Background

The site of Jucu de Sus is located 21 km north east of Cluj-Napoca and is situated on the floodplain, 500 m north west of the Someșul Mic River. The site was identified and partially excavated in 2007 prior to the construction of the Nokia industrial park (the site is now occupied by a solar farm). Was first identified and partially excavated in 2007 prior to the construction of an industrial park (Tetarom III) with a roman period *villa rustica*, two separate early medieval settlements (dating to the 8th – the first half of the 9th and 11th – 12th centuries), and their corresponding cemeteries which were located in and around the abandoned Roman building⁴⁷. A preliminary analysis has already been undertaken on the inhumation burials, which identified individuals belonging to all age groups from infant to mature adult, and both males and females. A number of pathological conditions were also identified, including dental disease, degenerative joint disease, metabolic disease, infectious disease and trauma⁴⁸.

The 2014–15 seasons of excavation recovered the remains of nineteen inhumed individuals and one cremation⁴⁹. The skeletal analysis of these was undertaken during the 2014 and 2015 seasons. The re-analysis of the remains from the 2007 excavation was also started during the 2014–2015 seasons and continued this year, alongside the analysis of the individuals excavated during the current season.

The Site

The aims of the 2016 season were to excavate the strip to the north of the 2015 trench in order to locate the southern side

of the 2007 trench and allow the two excavation areas to be tied in to each other; and to relocate the burial partially exposed in the western section of square Ao during the 2014 and 2015 seasons and fully excavate it. With this in mind, the 2016 trench encompassed the 5 m grid squares to the north of the 2015 excavation area and the one to the west of square Ao. The 5m grid squares to the west of A-1 and to the south of the 2015 trench were also stripped of turf but no further excavation occurred in these areas. In contrast to the start of the 2015 season, on arriving at site, the limits of excavation of the previous trench were clearly visible and these were used to mark out the limits of the new excavation areas. During the course of excavation, the western section of the 2015 trench was re-excavated and found to be slightly off alignment with the 2016 trench. However, this misalignment was only very minor and the 2015 trench edge was recorded on the site plans to allow for realignment with the 2016 trench in final recording.

By the end of the 2016 excavation season, the two grid squares, plus a 2 m by 2 m extension to the east to allow for the excavation of a grave that extended under the trench edge, to the north of the 2015 trench had been completely excavated. Some features within squares Z1 and Z2 were also excavated but full excavation of the squares was not completed. The backfill in a small area of the north-west corner of square Ao was also removed to allow for excavation of the burial identified but not investigated in 2014 and 2015 (the two possible grave cuts adjacent to this burial that had been tentatively identified in 2014 and 2015 were found on re-excavation, not to be real features).

The bench-mark that had been established in 2014 and was located to the south of the 2015 excavation area could, unfortunately, not be re-located at the start of the 2016 season, as it appeared that the area had been disturbed by heavy machinery. Therefore a new temporary bench mark was established on the north-east corner of the large storage building to the south of the excavation area. This was given an arbitrary height of 285 m above sea-level, pending the establishment of the actual height with GPS. However, by the end of the season, the GPS equipment had still not become available and the project is still waiting for this information to be supplied by the Romanian contingent. Therefore, no heights above sea-level will be given for features in this report.

Site Narrative

The whole area of the excavation was covered in a thin and sparse turf of no more than 2cm. This covered a thin (8–10 cm), dark brownish grey topsoil (168). Under the topsoil was a dark brownish grey, sandy silt layer (172), with moderate inclusions of moderately sorted gravel, sandstone and tile fragments, and with finds of pottery, animal bone, brick/tile and metal. This layer was identified in 2014 as a Roman occupation layer associated with the *villa rustica*. All of the excavated features cut through this layer, which was approximately 20 cm thick. It was very difficult to see cut-features in this material, with the appearance of human bone sometimes being the first indication that there was a feature present, with the result that all the features were horizontally truncated to some degree in the course of excavation. This layer overlay a mid brownish grey sandy silt, completely devoid of archaeological material that probably represents an alluvial layer over the natural, which was composed of loose sand, gravel and pebbles.

Thirteen cut features were excavated during this season, comprising seven single inhumation graves, a cremation burial, one post-hole, three pits and the 2007 excavation trench. Context

47 Stanciu 2014, 325–327, 325 fig. 1, 326 fig. 2; Tucker, Stanciu et al. 2015; Tucker, Stanciu et al. 2016. For the roman structure see Diaconescu 2012. It is estimated that around 1000 burials remain to be excavated from the site.

48 Diana, Meșter 2013.

49 Tucker, Stanciu et al. 2015; Tucker, Stanciu et al. 2016.

numbers were also assigned to a small area with uncertain limits that contained a concentration of cremated bone and unburnt animal bone. These features are described below:

Inhumation Graves

Grave 21 (in the east of square B2/west of square C2). The grave cut [169] was a sub-rectangular feature, with rounded corners, vertical east, north and south sides and a moderately sloping west side and a flat base. It was orientated southwest-northeast, with a length of 1.82 m, a width of 0.70 m and a surviving depth of 0.21 m. The grave fill (170) was a dark brownish grey sandy silt with inclusions of rounded pebbles, angular sandstone fragments and flecks of tile and finds of pottery, animal bone and brick/tile. The adult skeleton (SK171) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended, with the arms straight. There were animal burrows underneath the right arm and left leg, which may have accounted for the loss of the right hand and most of the feet.

Grave 23 (in the east of square Z1/west of square A1). The grave cut [188] was a sub-rectangular feature, with sub-rounded corners, near vertical to steeply sloping sides and an irregular base that sloped to the centre. It was orientated west-east and was approximately 2.00 m in length, 0.70 m in width and 0.25 m in depth (the east end of the grave had been severely horizontally truncated in the course of the 2015 excavation). There was an animal burrow at the base of the western end. The grave fill (189) was a dark greyish brown sandy silt with inclusions of rounded pebbles, sandstone fragments and tile and finds of pottery, animal bone and brick/tile. The adult skeleton (SK190) was relatively poorly preserved, with disintegration of the spine, ribs and ends of the long bones. The left hand was also missing. They were orientated with their head at the west end of the grave and were supine and extended with arms straight.

Grave 24 (in the north west of square A2). The grave cut [193] was a sub-rectangular feature, with rounded corners, vertical sides, and a flat base that sloped up to the east. It was orientated west-east and was 1.90 m in length, 0.50 m in width (although it had been slightly truncated on the north side by [173]) and approximately 0.32 m in depth. The grave fill (194) was a dark brownish grey sandy silt with inclusions of sandstone fragments and tile and finds of pottery, animal bone and brick/tile. The adult skeleton (SK195) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended with arms straight. The majority of the ribs and the left hand were missing and an animal burrow had partially disrupted the left foot.

Grave 25 (in the west of square A2/east of square Z2). The grave cut [196] was a sub-rectangular feature, with rounded corners, steep to near vertical sides, and a flat base. It was orientated southwest-northeast and was 2.04 m in length, 0.73 m in width and 0.21 m in depth. The grave fill (197) was a dark brownish grey sandy silt with inclusions of sandstone fragments. The adult skeleton (SK198) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended with arms straight. There had been some disturbance by animal activity to the left arm and hand and the left foot. SF8 (a small copper alloy loop earring) and SF9 (a large copper alloy loop earring) were found by the right side of the cranium.

Grave 26 (in the east of square A2/west of square B2). The grave cut [183] was a sub-rectangular feature, with sub-rounded corners, vertical sides with slight undercutting to the west, and an irregular base that sloped up to the east. It was orientated southwest-northeast and was 1.90 m in length, 0.60 m in width and 0.20 m in depth. The grave fill (184) was a dark brownish grey sandy silt with inclusions of rounded pebbles,

tile and sandstone and finds of pottery, animal bone and brick/tile. The adult skeleton (SK200) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended with arms straight. There had been disturbance of the right side of the torso, left arm and hand, and right foot by animal activity.

Grave 27 (in the southwest corner of square A2). The grave cut [205] was a sub-rectangular feature, with rounded corners, vertical sides to the west, south and north and gently sloping sides at the east, and a flat base. It was orientated southwest-northeast and was 1.74 m in length, 0.44 m in width and 0.42 m in depth. The grave fill (206) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of rounded pebbles, sandstone fragments and flecks of tile, and finds of pottery, animal bone and metal. The adult skeleton (SK207) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended, with arms straight. SF10 (a copper alloy loop earring) and SF11 (a fragmentary silver loop earring) were found by the right side of the cranium, and SF12 (a small copper alloy loop earring) was found by the left side of the cranium.

Grave 28 (in the southeast corner of square A2). The grave cut [201] was a sub-rectangular feature, with rounded corners, gently sloping sides and a flat base. It was orientated west-east and was 2.20 m in length, 0.86 m in width (although it was very slightly truncated to the south by the 2015 trench), and 0.30 m in depth. The grave fill (202) was a mid brownish grey clayey silt with patches of light yellowish brown sandy silt, and inclusions of rounded pebbles, sandstone fragments and flecks of tile and daub, and finds of pottery, animal bone and brick/tile. The adult skeleton (SK208) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended with arms straight. The lower legs and feet had been disturbed by animal activity and were located in the area of the femorae. The right side of the torso, hands, mandible and cervical spine had also been disturbed by animal activity.

Cremation Grave

Grave 22 (in the centre of square Z2). The cut of the cremation pit [179] was a sub-circular feature, with steep to near vertical sides, and a concave to flat base. It was 0.60 m in diameter and 0.20 m in depth. The fill of the pit (180) was a dark greyish brown sandy silt with inclusions of rounded pebbles and finds of pottery and animal bone. The cremated bone (182) was contained within the remains of an urn ((181) SF2), which was sitting on the base of the cut and had been horizontally truncated by modern construction activity.

Post-Hole

Post-Hole 175 (in the centre of square A2). The cut [175] was a sub-circular feature with steep to near vertical sides and a concave, slightly irregular base. It was 0.80 m in diameter and 0.25 m in depth. The upper fill (176) was composed of a layer of rounded pebbles in a matrix of dark greyish brown sandy silt, with finds of pottery and brick/tile and was 0.12 m in depth. The lower fill (187) was a dark greyish brown sandy silt with inclusions of rounded pebbles and finds of pottery and brick/tile. In the centre of this fill was a post-void [185], which was sub-circular to sub-rectangular with rounded corners, steep sides and a slightly concave base. It was 0.30 m in length, 0.30 m in width and 0.10 m in depth, although it had been horizontally truncated in the process of excavation. It was filled by (186), which was a dark greyish brown clayey silt, with inclusions of rounded pebbles and finds of brick/tile.

Pits

Pit 177 (in the centre of square B2). The cut [177] was a sub-oval feature with vertical sides to the east, steep sides to the west, slightly undercutting sides to the south, and a concave to flat base. It was orientated west-east and was 0.85 m in length, 0.55 m in width and 0.27 m in depth. The fill (178) was a dark brownish grey clayey silt with inclusions of rounded pebbles and finds of a clay pipe bowl fragment. This pit was identified (but not given context numbers) and partially excavated in 2015, when it was found to cut the legs of Burial 19 (SK166).

Pit 191 (in the centre of square Z1). The cut [191] was a circular feature, with moderately sloping to vertical sides and a slightly concave base. It was 0.55 m in diameter and 0.15 m in depth. The fill (192) was a dark greyish brown sandy silt with inclusions of rounded pebbles, which surrounded a horse skull and pedal phalanges (SF7).

Pit 203 (in the southeast of square A2). The cut [203] was a sub-circular feature with vertical to near-vertical sides, and a flat/irregular base. It was 0.90 m in length, 0.77 m in width and 0.20 m in depth. The fill (204) was a dark brownish grey clayey silt with inclusions of rounded pebbles and finds of human bone and brick/tile.

Other Features

Uncertain Feature (in the west of square Z2). The number (199) was given to an ill-defined area of the trench, approximately 1.20 m north-south and 0.72 m west-east, composed of a mid brownish grey sandy silt with inclusions of rounded pebbles and angular sandstone fragments, that contained a concentration of cremated bone fragments and unburnt horse bone. It is possible that these had been disturbed from the cremation graves 15 and 22, and the pit 191 during construction activity associated with the building of the solar park.

2007 Trench (to the north of squares Z2, A2 and B2). The cut [173] was a linear feature with small steps to the south, although the northern and western ends extended out of the 2016 excavation area. The south-east corner was square, the sides were vertical and the base was flat. As exposed, it measured 14.70 m west-east, 2.07 m north-south and was 0.50 m in depth. The fill (174) was a mid greyish brown sandy silt with inclusions of rounded pebbles and finds of pottery, animal bone and human bone.

Site summary

The nine inhumation graves encountered in this season's excavation, all of which are orientated west-east, form part of the previously excavated 11th–12th century cemetery, with the silver earring (SF004) being very similar in form to those previously found. The graves are all cut through a Roman occupation layer associated with the *villa rustica*, which is situated approximately 10m outside the western edge of the trench. A number of the graves had suffered from some disturbance from animal activity. The one cremation burial was also similar in form to those found in 2007, although it had been very heavily truncated by modern construction activity, and seems to be part of the 8th – the first half of the 9th century cemetery. The post-holes formed a cluster in the north-east part of the trench and seemed to be in a curvilinear alignment, with an outlier on the western edge. The majority of the post-holes are located in an area that is devoid of burials and this may suggest that they relate to a structure within the cemetery that was contemporary with the burials. One of the post-holes [157] did cut through a burial (Grave 11), although its appearance was different to the others and it may be modern in origin.

Potential for 2016 excavation season

- The excavation area should be extended to the east to further investigate the possible post-hole structure.
- The strip between the 2015 trench and the 2007 excavation area should be completely excavated, in order to resolve the alignment issues between the two areas and to “join-up” the excavations, ensuring all features are identified and excavated.
- The trench should be extended to the west to allow excavation of the grave cuts identified in 2014.

Rezumat

În anul 2016 a fost susținută a treia campanie de cercetare în necropolele de la Jucu, în legătură cu proiectul “Jucu – cercetări arheologice și bioarheologice”, colaborare între IAIA Cluj și Transylvania Bioarchaeology (planificat pentru perioada 2014 – 2019). Pe această cale a fost reluată investigarea arheologică sistematică a celor două cimitire medievale timpurii de la Jucu de Sus–Râțul boilor (parcul industrial Tetarom III), situate pe locul unei foste construcții romane. Cel mai vechi este de incinerare, cu depunerea resturilor funerare în urne, iar comparația cu așezarea contemporană (identificată în apropiere și deja cercetată în mare măsură) permite datarea sa în sec. VIII (mai probabil a doua sa jumătate) și în prima jumătate a sec. IX. A fost suprapus și în mare parte distrus (este posibil să fi existat și morminte de înhumare contemporane celor de incinerare) de o întinsă necropolă creștină din secolele XI–XII. În legătură cu aceasta, în sezonul 2016 au fost identificate și cercetate alte șapte morminte de înhumare, ca de obicei orientate vest (capul) – est. Inventarul complexelor funerare este foarte sărac, doar în mormântul 27 au fost găsite două inele de buclă cu capătul în formă de “S”, din bronz sau argint de slabă calitate. Pentru prima dată poate fi ilustrată depunerea craniului de cal în legătură cu unul dintre mormintele din sec. XI–XII (groapa 191). A fost identificat un singur mormânt de incinerare, cu urna în bună parte distrusă (mormântul 22). Aproape sigur, multe dintre mormintele necropolei de incinerare au fost distruse de înmormântările ulterioare, așa cum dovedește apariția izolată a fragmentelor ceramice din urne ori a oaselor calcinate. Rămân sub semnul întrebării explicațiile în legătură cu gropile identificate și în această campanie, fiind de datat, cel mai probabil, în epoca romană.

Bibliography

Diaconescu 2012: Al. Diaconescu, Juc-Herghelie. *O fermă în interiorul anticei Napoca și aprovizionarea cu cai a armatei romane*. Bibl. Mus. Napocensis 39. Cluj-Napoca: Mega.

Diana, Meșter 2013: A. Diana, M. Meșter, *Meeting an Early Medieval Community: A Preliminary Analysis of the Human Skeletal Remains from the Jucu Cemetery* (Cluj-Napoca, Romania). MCA 9, 2013, p. 199–218.

Stanciu 2014: I. Stanciu, *A Well from the Early medieval Settlement at Jucu de Sus (Cluj County, North–Western Transylvania)*. In: S. Cociș (Hrsg.), *Archäologische Beiträge. Gedenkschrift zum hundertsten Geburtstag von Kurt Horedt*. PAT 7. Cluj-Napoca: Mega, p. 325–339.

Tucker, Stanciu *et al.* 2015: K. Tucker, I. Stanciu, K. Hunt, N. Ogden, *Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj. Punct: Râțul boilor (parcul industrial TETAROM III)*. In: CCA 2015, p. 97–98 no. 46.

Tucker, Stanciu *et al.* 2016: K. Tucker, I. Stanciu, K. Hunt, J. Snyder, N. Ogden, K. Tschinkel, M. Oliverson, *Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj. Punct: Râțul boilor (parcul industrial TETAROM III)*. In: CCA 2016, p. 47–50 no. 23.

41. Jupa, Iaz

com. Obreja, oraș Caransebeș, jud. Caraș-Severin

Puncte: Peste Ziduri, Traianu [Tibiscum]

Tip de sit, încadrare cronologică: așezare urbană, epoca romană (secolele II-IV)

Cod RAN: 53407.01

Autorizație nr. 47/09.06.2014

Colectiv: Adrian Ardeț (MJERG Caransebeș) – responsabil științific; Lucia Carmen Ardeț (Liceul Teoretic „Traian Doda” Caransebeș); Lavinia Grumeza (MJERG Caransebeș); Dimitrie Pavel Negrei (MJERG Caransebeș); Doina Benea (UVT Timișoara); Mariana Crînguș - (UVT Timișoara); Simona Daniela Glicheria Regep - (UVT Timișoara); Atalia Ștefănescu (UVT Timișoara).

Finanțare: 50.000 lei

Obiectivele cercetării

- Continuarea cercetărilor arheologice în cadrul clădirilor XIV și XV, din cadrul așezării civile de la Tibiscum - Jupa
- Cercetări arheologice în cadrul castrului roman de la Tibiscum - Jupa, cercetarea sistemului defensiv și a laturii nordice a castrului
- Cercetarea arheologică a sistemului defensiv al orașului/ zidul de incintă de la Tibiscum – Jupa
- Conservare a clădirii XIV din așezarea civilă
- Continuarea cercetărilor arheologice în cadrul zonei private a *municipium*-ului roman de la Tibiscum – Iaz
- Finalizarea cercetării și conservării clădirii VI de la Tibiscum – Iaz
- Realizarea de cercetări arheologice non-destructive (cercetări geo-fizice și geo-magnetice) în cadrul siturilor de la Tibiscum – Jupa și Tibiscum – Iaz
- Punerea în valoare atât turistică și muzeală a Rezervației Arheologice de la Tibiscum

Tibiscum Jupa

Prin cercetările arheologice desfășurate în ultimii ani de colectivul Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș s-a urmărit dezvelirea clădirilor XIII și XIV din *municipium* Tibiscum, construcții afectate pe latura de est de cursul fluctuant al râului Timiș. Campania din anul 2016 s-a axat pe cercetarea jumătății estice a clădirii XIV.

Au fost finalizate cercetările în secțiunea începută în anul 2015, cu dimensiunile de 7 x 3,50 m (secțiune dispusă în funcție de orientarea și dimensiunile camerelor păstrate din clădire). Ulterior a fost deschisă o nouă secțiune la est de secțiunea precedentă, orientată nord-sud, cu dimensiunile de 9 x 4 m.

În partea de sud a secțiunii a fost dezvelit o parte din zidul de sud al Clădirii XIV, o mare parte din acest zid fiind distrus din vechime. Partea de nord est a clădirii a fost distrusă în epoca modernă.

Au fost descoperite cinci nivele de locuire (atât din piatră, cât și din lemn), datate în secolele II-IV p. Chr.

Din cadrul clădirii XIV a rezultat un bogat material ceramic, osteologic, material special (monede din bronz și argint, fibule, fragmente de vase din sticlă, opaițe), cărămizi și *tegulae* romane ștampilate MID și MII.

În paralel cu aceste săpături arheologice au fost efectuate cercetări arheologice de către colectivul de la Universitatea de

vest din Timișoara în sectorului de nord-vest al castrului mare. Secțiunea, trasată la nord-vest, a avut ca scop surprinderea structurii interne a castrului prin investigarea straturilor inferioare și atingerea solului viu, steril arheologic.

De asemenea au fost continuate cercetările din *vicus*-ul de la Tibiscum, pentru cercetarea clădirii CXV. Această clădire se află în curs de cercetare de câțiva ani, iar dispunerea ei este la aproximativ 100 de metri de porta principalis sinistra.

Colectivul Muzeului Județean Caransebeș au efectuat cercetări arheologice la nord de castru. Au fost deschisă o secțiune orientată nord-sud, cu dimensiunile de 20 x 1,5 m. În această secțiune au fost descoperite fundațiile unei construcții romane. Aceste fundații erau construite din piatră de râu legate cu mortar. La adâncimea de aproximativ 1 m, în caroul 6 a fost surprinsă o amenajare realizată din cărămizi și având o formă circulară. Această amenajare aparține fazei de lemn a construcției.

Perpendicular pe această secțiune a fost deschisă o nouă secțiune, orientată est-vest cu dimensiunile de 8 x 2 m, fiind surprins o parte din fundația clădirii.

În urma cercetărilor arheologice efectuate, putem spune, că această clădire este un templu care are două faze, o fază de lemn și o fază de piatră.

Tot în acest an clădirile XIII și XIV au fost conservate primar.

Tibiscum Iaz

Pentru a cerceta întreaga clădire (Clădirea VI) de la Tibiscum – Iaz, au fost trasate patru casete, notate A,B,C și D, având fiecare dimensiunea de 5 x 5,5 m, între casete a fost lăsat un martor de 1m. Aceste casete au fost deschise la nord de casetele cercetate între anii 2009 - 2013.

În caseta A a fost surprins zidul de est al clădire (Z14), și două ziduri intermediare, zidul Z15 care desparte încăperea A de încăperea B și C, acest zid fiind distrus pe o porțiune de aproximativ 1 m încă din vechime. Celălalt zid Intermediar (Z 16) desparte încăperea A de C.

În caseta B a fost cercetat zidul de Vest (Z11) și continuarea zidului intermediar (Z16) care desparte încăperea A de C.

În Caseta C a fost surprins continuarea zidurilor Z14 și Z15 și a fost descoperit zidul de nord al clădirii Z17. Tot în această casetă a fost surprins pe o lungime de un metru un zid (Z18) adosat de zidul Z17.

În caseta D a fost dezvelit continuarea zidurilor Z 11 și Z 17 și de asemenea a fost descoperit încă un zid (Z19) adosat de zidul de nord al clădirii.

Până în prezent clădirea VI de la Tibiscum-Jupa are are un coridor și trei încăperi.

În această campanie arheologică am reușit să surprindem că încăperea B a clădirii a fost încălzită cu hipocaustum, această încăpere este de dimensiuni mari având o lungime de 14 m și o lățime de 4 m.

Zidurile clădirii erau construite di piatră de râu legate cu mortar, având o grosime de 60 cm.

Din punct de vedere cronologic am reușit să surprindem momente importante din dezvoltarea orașului antic Tibiscum, în perioada romană târzie și post-romană. Edificiul VI, dezvelit parțial, își leagă existența și evoluția de rolul comercial al anticului Tibiscum. Fiind situat la una din arterele principale ale orașului și în imediata apropiere a unui atelier de topit bronzuri, clădirea VI avea probabil și o destinație comercială.

Materialul descoperit

Materialul ceramic a fost bogat, fiind reprezentat de vase romane târzii, dar și fragmente de vase de sticlă, cuie, mărgelile, aplici și fibule – extrem de importante în datarea nivelelor.

Materialul rezultat în urma cercetării arheologice se află în depozitele MJERG Caransebeș.

Tehnici de cercetare

În săpătura realizată în anul acesta au fost utilizate mijloacele clasice de cercetare arheologică, combinate cu tehnica fișelor de context arheologic și tehnici moderne, prospecțiuni geomacnetice și aerofotometrie.

Obiectivele cercetării viitoare și propuneri de conservare, protejare și punere în valoare

Pentru anul 2017 ne propunem continuarea cercetării arheologice în cadrul zonei clădirii VI și a drumului roman, dar și realizarea unor lucrări de conservare primară, prin refacerea zidăriei și punerea în valoare a acestei construcții. Se dorește o acțiune conjugată la care să participe și autoritățile locale prin sprijinirea unui program de conservare și punere în valoare a acestei importante zone arheologice din România.

Bibliografie

A. Ardeș, *Tibiscum. Ceramica romană descoperită la Iaz „Traianu”*, Cluj- Napoca, 2009.

A. Ardeș, *Din viața cotidiană de la Tibiscum*, în *Tibiscum*, 2/2012, p. 49-60.

A. Ardeș, L. C. Ardeș, *Tibiscum. Așezările romane*, Cluj- Napoca, 2004.

42. Jurilovca

com. Jurilovca, jud. Tulcea
Punct: Orgame / Argamum

Cod RAN: 160653.02

Cod LMI: AB-I-s-A-00002

Colectiv: Dorel Paraschiv, Mihaela Iacob, George Nuțu, Marian Mocanu, Diana Mocanu (ICEM Tulcea), Mihaela Mănușu-Adameșteanu (IAB), Bernd Păffgen (Ludwig Maximilian Universität München).

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada septembrie – octombrie 2016, pe trei sectoare, fiind finanțate de Ministerul Culturii și ICEM Tulcea. În paralel, au fost realizate cercetări geofizice în fortificația romano-bizantină și la nord și vest de aceasta și o nouă ridicare topografică a întregii zone de către o echipă de la Universitatea Ludwig Maximilian München

Sectorul Extra Muros

COLECTIV: Mihaela Iacob, Dorel Paraschiv, Marian Mocanu, Diana Mocanu (ICEM Tulcea).

Stadiul cercetării. Cercetarea din sectorul extramuran al cetății *Argamum*, situat în imediata vecinătate a valului 2, s-a dovedit de maximă importanță în identificarea succesiunii locuirii platoului argamens din apropierea sistemului defensiv de apărare de perioadă romană târzie și romano-bizantină: necropolă în perioada greacă, zonă de depozitat deșeuri menajere în perioada romană timpurie, zonă de locuit în sec. IV, necropolă în perioada romană târzie. Cercetările s-au desfășurat cu intermitență în perioada 2006-2016 în paralel cu sondarea altor puncte situate în ceea ce, generic, numim „Sector extra muros”.

Scopul cercetării. Cercetarea din 2016 a avut drept scop delimitarea spre nord a zonei afectate depozitării deșeurilor

menajere în sec. I-III p.Chr., respectiv, delimitarea spre nord a zonei ocupate de necropola romană târzie, a cărei zonă de maximă de concentrare fusese identificată în S8 și S9.

A fost continuată cercetarea în secțiunea S 12 (2 m x 30 m), s-au curățat profilele de N și vest ale lui S8, s-a început înlăturarea marțorului dintre S8 și S9.

Rezultate

S12. Săpătura s-a efectuat până la adâncimea de cca. 1m (până la nivelul stâncii). În partea de est a secțiunii o anumite aglomerare de pietre de dimensiuni medii s-a dovedit a nu face parte dintr-o construcție/amenajare anumite; ele au fost dislocate din construcțiile din vecinătate și „purtate” datorită lucrărilor agricole care s-au desfășurat până în anii `60 ai veacului trecut în această zonă. În partea de vest a secțiunii a fost cercetat m¹/2016. Acesta, amplasat la adâncimea de 1 m față de nivelul actual de călcare, a fost așezat în coșciug într-o groapă săpată direct în stâncă; nu păstra niciun însemn de mormânt (*tegulae* sau lespezi de piatră). Așezat în decubit dorsal, cu orientarea V-E și mâinile pe lângă corp, cu palmele aduse pe capul femural, scheletul fusese puternic deranjat de galerii de animale, care au distrus și dislocat zona toracică și oasele membrilor superioare, din schelet păstrându-se craniul, radius-ul și cubitus-ul de la mâna dreaptă, parte din tarsienele și metatarsienele mâinii stângi, oasele bazinului și femurele. Mormântul nu avea inventar.

S8. A fost degajată cantitatea de pământ „scursă” din marțorul de nord, pe toată lungimea lui (30 m). Marțorul în cauză se dovedește foarte important întrucât înregistrează atât straturile succesive de depunere a deșeurilor menajere în această zonă cât și cele două orizonturi de înmormântare din perioada romano-bizantină. După curățare și îndreptarea profilului, acesta a fost fotografiat pe toată lungimea lui, din 2 în 2 metri și a fost integral desenat.

Ulterior a fost cercetat m²/2016 aparținând celui de-al doilea orizont de înmormântare, mormânt ce se afla în marțorul dintre S8 și S12. Mormântul, aflat la cca. 20 cm fata de nivelul actual de călcare, era placat cu 4 lespezi de piatră (calcar), așezate una în continuarea celeilalte, acoperind în totalitate groapa de depunere a scheletului; de altfel, aceasta fusese realizată în stratul de deșeuri menajere. Scheletul, în decubit dorsal, orientat vest-est, este păstrat quasi-integral; brațele sunt flectate din cot astfel încât să se împreuneze palmele pe bazin. Nici acest mormânt nu a avut inventar. Sub el, la cca. 50 cm, se afla un al doilea mormânt, care va fi cercetat în campania următoare.

Materialul arheologic recoltat este compus, în mare parte, din material ceramic și tegular de perioada romană timpurie (sec. I-III p.Chr.). Cercetarea, deși redusă ca timp, a confirmat datele arheologice dobândite anterior referitoare la orizonturile de înmormântare, tipul de mormânt, ritul și ritualul de înmormântare, respectiv, depunerea, în straturi, a deșeurilor constând în materiale de construcție, cenușă, bucăți de lutuală de la podele.

Sectorul „Incintă greacă”

Mihaela Mănușu-Adameșteanu (IAB)

Scopul cercetării din această campanie a fost observarea unor aspecte constructive ale valului 3 de pe frontul de vest al așezării antice de la Capul Dolojman, precum și documentarea eventualelor structuri edificate asociate acestuia. Valul 3 aparține unui sistem defensiv compus din trei asemenea elemente (Pl. VII/1), aflate la vest de zidul de incintă romano-bizantin. Aparent contemporane și construite în aceeași manieră, toate sunt orientate nord-sud și sunt îndeobște atribuite epocii

romano-bizantine, prin analogie cu alte asemenea amenajări din proximitatea cetăților dobrogene.

Stadiul cercetărilor. La nivelul microreliefului actual, valul 3 (altitudine naturală: 31,97 m; lățime la bază: 22 m; înălțime păstrată față de nivelul stâncii native: cca 3,00 m) este cel mai vizibil și se află la o distanță de cca 190 m de zidul de apărare al cetății romano-bizantine (Pl. VI; VII/1). Aceste caracteristici au putut fi determinate în anii 2008–2009, prin cercetările efectuate asupra acestui monument cu ocazia realizării secțiunii SIG V (lungime totală: 210 m; lățime: 1–2 m). SIG V a avut drept obiectiv interceptarea traseului incintei grecești, dar și investigarea celor 3 valuri și a eventualelor urme arheologice din spațiul cuprins între incinta romano-bizantină și valul 3. Secțiunea SIG V 2008, plasată imediat la sud de turnul 8 al fortificației romano-bizantine, este perpendiculară pe aceasta din urmă și este orientată est-vest (M. Mănușcu-Adameșteanu *et al.*, 42. *Jurilovca, com. Jurilovca, jud. Tulcea (Orgame/Argamum), în Valachia 21–22/2008–2009. Cronică cercetărilor arheologice din România. Campania 2008, Târgoviște, 2009, p. 138–141).*

Cu privire la valul 3, în anul 2008 s-a putut observa amenajarea lui ca val din piatră, foarte probabil, inițial realizat prin săparea șanțului adiacent de la vest de el. Pe partea dinspre interiorul spațiului delimitat el prezintă, în secțiune, straturi succesive și de consistență diferită, din piatră (așchii, nuclee și plăci nefasonate, pulbere de calcar amestecate, în proporții diferite, cu argilă și pământ cenușos; pl. II/4). În miezul „valului” s-au identificat resturile unei amenajări cu blocuri din piatră sumar fasonată, dar de dimensiuni monumentale, zăcând în poziție secundară într-o groapă ce pare să pornească de sub vegetalul actual (Pl. VII/2–3).

Alături de SIG V 2008, de-a lungul laturii sale nordice, între m. 178–198 ai acesteia, a fost trasată, în anul 2009, o casetă – SIG V 2009 – cu dimensiunile de 20 x 4 m, cu scopul de a obține noi informații privind tehnica de edificare a valului 3 și a identifica eventuale structuri asociate. S-a putut confirma astfel că versantul de est al valului este constituit din straturi alternate de piatră nefasonată și de dimensiuni mai degrabă mici (0,10x0,15x0,20 m) și straturi subțiri, tasate de pământ. La suprafață valul este protejat de o manta compactă din piatră de același fel (Pl. VII/2). Pe „creasta” valului 3, pe o lungime de aprox. 6,70 m, a fost identificat un aliniament de blocuri de piatră de mari dimensiuni, orientat nord-sud. Disponibilitatea acestora sugerează linia de parament al unui zid cu aceeași orientare. Din păcate, grosimea eventualului zid astfel semnalat nu a putut fi măsurată integral (tronsonul conservat variază între 0,55 m la sud și 1,50 m la nord; pl. VII/7), întrucât spre vest avem de-a face cu urmele clare ale unei demantelări, constând în îngrămădirea dezordonată de lespezi de piatră de dimensiuni variate, moloz mărunț de calcar și pământ galben, fără urme de mortar.

Din anul 2011 săpătura arheologică sistematică în sectorul SIG a fost întreruptă, ca urmare a pensionării subsemnatei și a lipsei finanțării. Întrucât documentarea detaliilor constructive și de cronologie cu privire la valul 3 a rămas neclarificată, cercetarea în acest sector a fost reluată în acest an, ca urmare a invitației adresate de actualului responsabil științific al șantierului, dr. Dorel Paraschiv.

Rezultatele campaniei 2016. A fost reluată cercetarea în cadrul casetei SIG V 2009, sub sigla SIG V 2016. A fost redegajată mantaua de pe versantul estic al valului 3, observându-se cum ea își sprijină partea inferioară direct pe un strat de pământ dur, cu structură măzărtoasă, de culoare brun-roșcat (gros de 0,25–0,40 cm), care acoperă direct stânca (Pl. VII/5).

La vest de aliniamentul de blocuri cu aparență de parament, au fost curățate resturile demantelării, observându-se disponibilitatea lor pe un nivel de pământ bine bătătorit, de culoare brun închis

(– 0,40–1,30 m; Pl. II/6). Pe alocuri, acest nivel corespunde nivelului stâncii naturale, ceea ce ne determină să luăm în considerare fie existența unor urme de exploatare a pietrei în carieră deschisă, fie deplasări tectonice ale plăcilor (calcare, argile) din care este format masivul stâncos al Capului Dolojman, în momentul edificării versantului vestic al valului 3.

La cca 1,50 de latura de nord a casetei, sub acest nivel a fost identificată fundația unui zid construit din moeloane de calcar de dimensiuni medii, legate cu pământ galben (Pl. VII/6). Zidul (Z2) este orientat SE-NV, se păstrează pe 3–4 asize, are o lățime de 0,50–0,60 m și a putut fi degajat pe o lungime de cca 2,15 m, restul aflându-se, într-o parte sub stratul de dărâmături provenind din demantelare, iar în cealaltă sub limita de vest a casetei. Din păcate, datarea lui nu poate fi făcută prin materiale asociate (aflându-ne sub nivelul de funcționare) și nici prin tehnica de edificare (aproape toate zidurile edificiilor de la Orgame/Argamum, indiferent de epocă, sunt construite din piatră legată cu pământ).

Inventarul arheologic colectat este deosebit de sărac, constând în fragmente ceramice atipice, provenind de la diferite vase lucrate la roată sau modelate cu mâna și aparținând tuturor etapelor cronologice ale locuirii de la Capul Dolojman. De remarcat descoperirea unui vârf de săgeată din silex (Pl. VII/9) în apropierea zidului Z2.

Tinând cont de faptul că rezultatele cercetărilor de până acum în sectorul SIG V rămân, încă, neconcludente față de obiectivele inițiale, considerăm că reluarea și extinderea lor în campaniile următoare ar fi binevenită.

Sectorul „Incintă nord”

George Nuțu (ICEM Tulcea), Bernd Paffgen (Ludwig Maximilian Universität München).

Cercetările efectuate în zona intramurană a cetății Argamum în această campanie s-au concentrat în sectorul „Incintă nord”. Acesta se află situat în zona de nord a orașului antic și urmărește verificarea structurilor de locuire situate între Poarta de Vest și Basilica I. Inițial, în anii 1979 și 1980, în această zonă a fost realizat un sondaj de către A. Opaiț, dar rezultatele au rămas inedite.

În anul 2013 acest sondaj a fost redeschis și lărgit, cu rezultate importante pentru lămurirea ansamblului urbanistic al orașului, în zona cuprinsă între „Sectorul Central” și Poarta de Vest a orașului. Au fost cercetate două edificii, fiecare cu câte două încăperi. Stratigrafia în acest punct al orașului demonstrează existența unei locuiri cuprinsă între a doua jumătate a secolului V p.Chr. și secolul VI p.Chr. Aceasta din urmă a avut cel puțin trei faze distincte, vizibile în compartimentarea edificiilor și demantelarea unor segmente de ziduri. Unul dintre cele mai importante aspecte urmărite în cadrul cercetărilor pe acest sector a fost identificarea accesului spre Basilica I, monument datat în limitele secolelor V–VI p.Chr., probabil cel mai vechi edificiu de cult creștin al orașului.

Din motive obiective, campania arheologică din acest an s-a redus la verificarea situației stratigrafice din extremitatea vestică a Basilicii I. Cercetările anterioare realizate de I. Vizauer în campaniile 2001–2002 au condus la identificarea unei anexe pe latura sudică, verificarea relației acestui important monument cu zidul de incintă construit în timpul lui Iustinian și la cercetarea nivelului de secol V p.Chr., care corespunde construirii edificiului.

Cercetările din anul 2016 au vizat, în primul rând, relația dintre edificiile situate la vest de intrarea în Basilica I și piațeta din zona atrium-ului monumentului. Pavajul realizat din dale de calcar, indiciu al acestei piațete, este puternic afectat de intemperii. Limita sa vestică este astăzi, la mai bine de un deceniu de

la descoperire, distrusă aproape în totalitate. A fost continuată cercetarea primelor două carouri ale secțiunii S I începută în anul 2013, orientată pe traiectul sondajului anterior (NNE-SSV). Aceste carouri sunt situate la V (în proximitatea basilicii), au fost începute în anul 2013 și abandonate din cauza lipsei fondurilor. A fost îndepărtat stratul vegetal până la adâncimea de -30 m, pe un nivel de dărâmură. Sub acest strat compact a fost descoperit un nivel de călcare din a doua jumătate a secolului VI p.Ch. În extremitatea estică a secțiunii s-a ajuns la adâncimea de -70 cm unde apare roca nativă. Conform primelor observații, pavajul piațetei este așezat, cel puțin zona sa vestică, direct pe stâncă. În caroul 2B, spre vest, a fost descoperit un zid al unui edificiu independent de E I (cercetat în anul 2013). Lipită de acest zid a fost descoperită o vatră.

Materialul arheologic preponderent este ceramica, alături de fragmente de material vitric și oase de animale. Amforele LR 2 sunt cele mai numeroase, urmate ceramica de bucatărie și de masă; nu este surprinzătoare descoperirea mai multor capace de oale, dacă avem în vedere posibilitatea identificării unei zone pentru preparare alimentelor în caroul 2B. Materialul vitric constă în mai multe panouri de geam și pahare cu picior, tipice perioadei bizantine timpurii.

Cercetări geofizice

Prof. Dr. Bernd Päffgen, Daniel Anton, Mario Hölzl, Florian Rinser, Michaela Schauer, Ursula Scharafin-Hölzl, Marion Scheiblecker (Universitatea Ludwig-Maximilian din München).

În perioada 29 august-08 septembrie 2016 au fost efectuate prospecțiunile geofizice în incinta orașului antic Argamum (Orgame), după utilizarea dronei în anii precedenți.

Aparatul utilizat (Ferex) permite înregistrarea diferențelor cauzate de structurile aflate sub sol în raport cu câmpul magnetic al pământului cu o sensibilitate de $\pm 0,3$ nanotesla, până la 100x pe secundă. Ca exemplu: rezonanța câmpului magnetic al pământului (adică forța care orientează acele compasului înspre nord și sud) înregistrată la observatorul „Surlari” din România a notat 42.740 ± 100 nanotesla pe data de 29.08.2016⁵⁰. Datele binare înregistrate de magnetometru au fost transferate, după măsurare, pe calculator, unde ulterior puteau fi prelucrate prin intermediul programelor speciale precum *Data2Line*, *Geoplot 4* (de la firma *Geoscan*) și *Surfer 13* (de la firma *Golden Software*)⁵¹. Fiecare areal cercetat a avut în medie o suprafață de 40×40 m⁵². Cele patru sonde ale aparatului se află la o distanță de 50 cm una de alta, acoperind astfel o suprafață de 2 m pe cursă desfășurată; de asemenea, sondele se află la o distanță de aproximativ 30 cm de pământ. Cu ajutorul acestei tehnici se pot observa și cele mai mici structuri arheologice precum gropiile de stâlpi sau parcursul palisadelor, fiind redată ca anomalii pozitive sau negative⁵³. Pentru vizualizare, datele sunt convertite în laborator într-un așa zis magnetogram, asemenea unui film Röntgen. Geologia solului din zona cetății Argamum este în mare parte definită prin prezența calcarului⁵⁴.

Rezultatele analizelor au fost surprinzătoare în zona *intra muros*. Aici a putut fi cercetată o zonă intactă de 80×200 m (Pl. XI). Aceasta începe chiar la marginea de coastă a orașului și

continuă până dincolo de zidul de incintă în sud, aproape de zona portului. Sondajele deschise în anii precedenți nu au permis o prospectare a întregii zone.

Magnetogramul arată o zonă de așezare foarte aglomerată, precum și numeroase structuri necunoscute în afara zidului de incintă (fig. 1). Se pot deosebi locuințe, care au fost marcate cu galben. Anomaliile de culoare albă stralucitoare (anomalii negative) din plan indică folosirea calcarului ca piatră de construcție la ridicare acestor presupuse locuințe precum și prezența străziilor, confirmând oarecum peisajul din sondajele deja deschise în orașul antic⁵⁵.

Structuriile de culoare neagră (anomalii pozitive) indică cel mai probabil orizonturi de ardere sau incendii⁵⁶.

Structuriile care nu indică unghiuri drepte și ies oarecum în evidență, pot fi interpretate ca fiind dintr-o altă fază de construcție, magnetogramul nepermițând o interpretare a cronologiei relative a arealului. De asemenea în magnetogram se pot observa foarte bine traseul zidului de incintă și turnul de sud-vest.

Rezultatele foarte promițătoare ale campaniei anului 2016 sunt doar începutul acestei prospecțiuni, urmând ca în campaniile următoare întregul areal *intra muros* al orașului Argamum precum și zone aflate extra muros să fie prospectate prin intermediul acestei tehnologii.

Bibliografie

Andrews 2010: Smaranda Andrews, *Greek cities on the western coast of the Black Sea: Orgame, Histria, Tomis, and Kallatis (7th to 1st century BCE)*, Ames, Iowa 2010 (Diss. Iowa State University).

Fassbinder 2017: Jörg W. E. Fassbinder, *Magnetometry for Archaeology*. In: Allan S. Gilbert (Hrsg.), *Encyclopedia of Geoarchaeology*, Dordrecht 2017, 499-514.

43. Luna

com. Luna, jud. Cluj

Punct: Nod Rutier

Tip de sit: 111, 211

Epocă: 1, 33, 42

Cod RAN: 55366.01

Autorizație nr. 30/2016

Colectiv: Luca Paul Pupeză – responsabil de șantier (MNIT), Nagy Szabolcs (MNIT), Piroska Eszter (UBB), Cristian Aurel Roman (MNIT) – membri; Péter Szilvia Sára, Ferenczi Márton, Grec Florin, Gyurka Orsolya, Kócza Richárd Róbert, Keresztes Timea, Bedő Eszter, Kövecsi Ákos, Fülöp Réka, Barabás Dóra, Gheorghiu Florin.

Situl arheologic Luna - Nod Rutier se află pe prima terasă de pe malul drept al râului Arieș la ieșirea din Câmpia Turzii spre Târgu Mureș, de-a lungul DN 15. A fost identificat în 1999 cu ocazia lărgirii DN 15⁵⁷ și parțial investigat în perioada 2009-2010, cu prilejul unei ample cercetări arheologice preventive desfășurate în cadrul proiectului Autostrada Transilvania. Începând din

50 <http://www.intermagnet.org/data-donnee/dataplot-eng.php?type=xyz>, vizualizată pe data de 06.02.2017.

51 Fassbinder 2017, 501-502.

52 În funcție de particularitățile terenului în anumite cazuri suprafața a fost micșorată.

53 Fassbinder 2017, 505.

54 Andrews 2010, 102.

55 Fassbinder 2017, 505-507.

56 Fassbinder 2017, 504.

57 Lazarovici Gh., Meșter M., CCA - campania 1999, nr. 35.

anul 2013 cercetare arheologică este sistematică⁵⁸. Situl arheologic se extinde și în afara zonei afectate de proiectul Autostrada Transilvania. Din cele 20,9 ha afectate inițial de proiect situl arheologic ocupă circa 5 ha, din care a fost cercetată până în prezent aproximativ 1,5 ha (zona bretelei de legătura între Autostrada și DN15). Restul suprafeței a fost decopertat doar parțial fiind identificate și luate în evidență complexele arheologice, fără a fi și cercetate.

Pe parcursul campaniilor de cercetare 2009–2016 au fost identificate 692 de complexe, dintre care 625 sunt complexe funerare (morminte) și 67 sunt complexe de habitat (gropi, cuptoare, locuințe). Cercetarea a fost finalizată până în prezent pentru aproximativ 60% din aceste complexe arheologice.

Din cercetările preventive din 2009–2010 și cele sistematice din 2013–2015 reiese că situl cuprinde două așezări și trei necropole, care aparțin epocii avară. Cele două zone cu complexe de habitat au fost cercetate disproporționat: în prima zonă s-au conturat 4 complexe (două locuințe și două gropi), iar în cealaltă zonă 63 de complexe (gropi, cuptoare, locuințe). În așezarea mai bine cercetată s-au putut observa elemente de sistematizare: locuințe aliniat de-a lungul unei trame stradale. Structura așezării pare că nu s-a modificat în timp, locuințele din diferite perioade ale epocii avară fiind dispuse pe aceeași aliniament, uneori chiar suprapuse. Evoluția așezării, cel puțin în această zonă, nu era continuă. În anumite perioade zona n-a făcut parte din așezarea propriu-zisă, fiind folosită ca loc de înmormântare.

Mormintele descoperite sunt toate de inhumație și au apărut între cele două zone cu complexele de locuit. S-au constatat spații de delimitare între zonele cu morminte, ceea ce ar sugera existența a trei necropole (numite convențional Necropola I, II și III, după amplasarea lor pe teren începând de la sud spre nord). Aceste trei necropole sunt separate mai mult spațial, deoarece din punct de vedere temporal diferențe clare se pot observa numai în cazul mormintelor din a treia necropolă față de celelalte două. Necropola II, parțial, și Necropola III suprapun zona cu mai multe complexe de habitat cercetate până în prezent. Necropola I și Necropola II pot fi datate în epoca avară timpurie și mijlocie, cu o frecvență mai mare în primele două treimi al sec. VII. Necropola III a fost datată pe parcursul sec. VIII–IX.

Cercetările din anul 2016 s-au desfășurat pe suprafața de capată mecanic în 2010, mai precis în acele zone unde au fost identificate anterior atât complexe funerare cât și de habitat. Lucrările s-au derulat în mai multe etape. Mai întâi a fost curățată vegetația crescută după încheierea cercetărilor din 2015, pe toată suprafața de cca. 1 ha decopertată anterior. A urmat apoi reidentificarea și marcarea complexelor arheologice. Cercetarea propriu-zisă a însemnat golirea complexelor prin săpare manuală, documentarea lor grafică și fotografică, întocmirea de fișe, alcătuirea planului topografic, precum și împachetarea și înregistrarea materialului. Ultima etapă, prelucrarea primară al materialului descoperit (spălare, sortare, inventariere și depozitare) s-a desfășurat în Laboratorul de Restaurare al MNIT.

În campania 2016 a fost cercetată în total o suprafață de cca 400 m² și au fost finalizate 33 complexe arheologice (3 locuințe, 4 gropi, un cuptor și 25 morminte). S-a descoperit și un complex nou, cea ce face ca numărul celor identificate până în prezent să fie de 692. Dintre aceste complexe, doar 421 au fost cercetate, incluzând aici și pe cele din 2016. Cu excepția unui

singur complex preistoric, celelalte complexe cercetate în 2016 aparțin epocii avară.

Complexul preistoric a fost parțial afectat de groapa unei locuințe din epoca avară. Este vorba de o groapă, probabil menajeră, de formă circulară, cu pereți aproape drepți și cu fund ușor albiat. Umplutura gropii consta din pământ negricios cu pigmenți de cărbune, bucăți mici de chirpic și câteva lentile de lut. S-au găsit puține fragmente ceramice și oase de animale. Fragmentele ceramice datează complexul în neolitic sau în eneolitic.

Pentru epoca avară, cercetările s-au desfășurat atât în necropolă cât și în așezare. Prima zonă cercetată în 2016 se află la marginea sudică a așezării cu mai multe complexe identificate, cea care în anumite porțiuni este suprapusă de Necropola II. Până la finalul campaniei, aici au fost cercetate integral 3 locuințe și 3 gropi. Cele trei locuințe săpate sunt amplasate aproximativ pe același aliniament și fac parte dintr-un ansamblu de locuințe situate aproximativ pe aceeași direcție orientată NE–SV, probabil de-a lungul unui drum. În plan, locuințele aveau formă rectangulară cu colțurile mai mult sau mai puțin rotunjite. Erau ușor adâncite în pământ, cu suprafața locuibilă de cca. 7 respectiv 13 m². Podeaua locuințelor a fost amenajată prin bătătorire. Urmele gropilor de stâlpi care susțineau pereții și acoperișul au fost sesizate în fiecare locuință. Instalațiile de foc au fost surprinse pe latura de NV. Este vorba de cuptoare de tip pietrar, cu vatră ovală, puțin albiată în podea și pereții realizați din pietre de râu de dimensiuni mari și medii. Una dintre locuințe, în afară de pietrar mai avea și un cuptor din lut săpat în perete, pe aceeași latură a locuinței, dar în colțul opus. Din acest cuptor s-a păstrat doar vatra și o parte din gura de alimentare. Foarte probabil că acest cuptor a fost folosit pentru copt pâine.

Din umplutura gropilor au fost recoltate puține fragmente ceramice, oase de animale și foarte puține obiecte de fier. Lipsa pieselor din metal prețios îngreunează datarea acestor complexe. Fragmentele ceramice ornamentate cu benzi de linii orizontale și cu decor în val datează complexele de habitat în epoca avară târzie, fără a oferi posibilitatea unor datări mai exacte.

În privința descoperirilor funerare, cercetările din 2016 s-au desfășurat la marginea nordică a Necropolei II. Din cele 25 morminte săpate, 24 aparțin epocii avară timpurii și mijlocii. Cu câteva excepții, mormintele au fost jefuite încă din antichitate. Puținele materiale arheologice (vase de ofrandă din lut, cuțit de fier, pieptene din os, cataramă de fier, obiecte din bronz) s-au păstrat de obicei fragmentar și au apărut în poziții secundare. Doar 4 dintre mormintele cercetate, situate la periferia nordică a necropolei, nu au fost jefuite. Două dintre ele erau morminte de femei, cu inventar funerar modest. Se remarcă descoperirea unui cercel din argint de foarte bună calitate, ajuns aici din Imperiul Bizantin. Cel mai important mormânt din acest grup nejfuit aparține unui bărbat îngropat cu obiecte de inventar specifice războinicilor germanici târzii.

În apropierea mormântului de războinic au fost identificate alte două morminte: unul de copil și, lipit de acesta, unul de cal. Piese de harnașament descoperite în mormântul de cal sunt tipice pentru epoca avară și datează mormântul în secolul VII.

În campania din 2016 a fost identificat și un complex funerar nou, în Necropola III. Ca și obiecte de inventar avea depus inel de bandă din bronz și un cuțit de fier.

Abstract

During the archaeological research from 2009–2010 and 2013–2016 at the Highway Junction from Luna (Cluj County) it was partially investigated a site which includes three cemeteries and two settlements belonging to Avar period (VI–X centuries). There were totally of 692 complexes identified: 625 graves and 67 habitat complexes; only 60%

58 Roman C. A., Nagy Sz., Piroška E., Tecar T., Luna, jud. Cluj, punct: Nod Rutier, în CCA - campania 2013, 2014, p. 83–84. Pupeză P., Nagy Sz., Piroška E., Roman C. A., Luna, com. Luna jud. Cluj, punct: Nod Rutier, în CCA - campania 2014, 2015, p. 100–101. Pupeză P., Nagy Sz., Piroška E., Roman C. A., Luna, com. Luna jud. Cluj, punct: Nod Rutier, în CCA - campania 2015, 2016, p. 53–54.

of them were fully investigated until now. In the 2016 campaign 400 m² has been examined, in which 33 complexes were researched (25 graves, 3 pit houses, 4 pits and one kiln).

44. Maliuc

com. Maliuc, jud. Tulcea

Punct: Taraschina

Tip sit: *tell*

Încadrare cronologică: Eneolitic, Latène, Epoca romană, Epoca Medievală

Cod RAN: 160788.01

Autorizația nr. 85/2016

Colectiv: Cristian Micu – responsabil; Florian Mihail, Sorin Cristian Ailincăi (ICEM Tulcea); Mihai Florea, Constantin Haită, Adrian Bălășescu, Valentin Radu (MNIR București); Mihai Constantinescu (Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” București); Danu Mihaela (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași), Laurent Carozza, Albane Burens, Jean-Michel Carozza, Tiberiu Groparu (UMR 5602 Geographie de l’Environnement, Toulouse, Franța), Erwan Messenger (CEPAM UMR 7264 Nice, Franța), Robin Furestier (Cité de la Préhistoire d’Orgnac l’Aven), Laurence Manolakakis (CNRS, UMR 8215 Trajectoire, Paris), Noelle Provenzano (CNRS, UMR 5140, Lattes-Montpellier) – membri ai colectivului.

Finanțare MC: 50.000 lei; **Finanțare Ministerul Afacerilor Externe Franța:** 17.000 euro

Începând cu anul 2010, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, împreună cu instituțiile partenere (UMR 5602 Toulouse, Muzeul Național de Istorie a României, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geocologie Marină București, Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” București) și cu acordul Rezervației Biosferei Delta Dunării, realizează proiectul „Delta Dunării”, ce are ca obiectiv general studiul schimbărilor de mediu înregistrate în zona Dunării de Jos, în prima parte a Holocenului (intervalul de timp cuprins între începutul fenomenului neolitizării și debutul antichității). În acest context, o atenție deosebită este acordată cunoașterii impactului comunităților umane asupra mediului înconjurător (antropizare) și evaluării incidenței schimbărilor de mediu (factori climatici, evenimente extreme, crize ale mediului înconjurător) asupra comunităților umane.

Săpăturile arheologice de la Taraschina (com. Maliuc, jud. Tulcea) constituie obiectivul central al proiectului mai sus amintit. Specificul acestui sit pluristratificat – de tip *tell* – este conferit de poziția sa, cu totul originală (Pl. I), în inima actualei delte a Dunării. În plus, împreună cu situl Dâmbul lui Haralambie (com. Maliuc, jud. Tulcea) reprezintă cele mai vechi dovezi (mil. V BC) ale locuirii spațiului deltaic.

Situl de la Taraschina constituie o platformă ideală de studiu în raport cu obiectivul general al proiectului „Delta Dunării”.

Obiectivele campaniei 2016

Realizarea unor prospecțiuni geofizice pe așezarea-*tell* de la Taraschina, în anul 2015, a condus la conturarea unei prime hărți a anomaliilor magnetice de pe suprafața sitului (Pl. II). Pe această reprezentare grafică au fost individualizate numeroase indicii în legătură cu zonele incendiate sau care includ elemente

transformate prin acțiunea focului. Cele mai importante dintre acestea se regăsesc la marginea *tell*-ului principal, așa-numitul Sit 1, și pe Situl 2.

Identificarea a numeroase structuri de locuire incendiate bine individualizate, aparent neafectate de intervențiile ulterioare, pe un anumit sector al sitului de la Taraschina, constituie un element destul de important pentru cunoașterea modalităților de organizare a spațiului în perioada corespunzătoare Calcoliticului. Existența unor structuri bine conservate pe sit constituie un avantaj în abordarea problematicii locuințelor incendiate, mai ales pentru cunoașterea contextului în care s-au produs incendiile (foc intenționat *versus* foc accidental). Având în vedere toate aceste aspecte, am decis trasarea și cercetarea unui vast sector, de aproximativ 180 mp, numit convențional Zona 3 (Pl. III), ce ar trebui să cuprindă atât structurile de locuire mai sus menționate, cât și spațiile conexe (zone de circulație, zone funcționale). Am luat în considerare în acest context și posibilitatea descoperirii unor construcții neincendiate.

Datele înregistrate în timpul campaniei arheologice din anul 2015 au pus în evidență posibilitatea cercetării orizontului de locuințe incendiate și importanța sa pentru cunoașterea modalităților de abandon a *tell*-ului. Într-adevăr, cele mai importante trei locuințe incendiate descoperite ca urmare a prospecțiunilor geofizice se află în zona de nord-est a *tell*-ului. Din punct de vedere stratigrafic, aceste construcții se regăsesc în partea superioară a secvenței stratigrafice și aparțin probabil ultimei etape de locuire a *tell*-ului (posterioră 4350 BC). Măsurătorile geofizice realizate în găurile carotajelor (diagrame) confirmă această afirmație. Prin săpătura acestui ansamblu se dorește depășirea nivelului cunoașterii arhitecturii și a funcționării structurilor de locuire din perioada culturii Gumelnița. Este vorba înainte de toate de a înțelege în ce context social și de mediu au fost incendiate locuințele și de a pune în legătură analiza funcțională a acestor structuri cu modelul transformării *tell*-ului de la Taraschina, așa cum l-am stabilit cu ajutorul datelor înregistrate în ultimii șase ani de săpături. Am dorit în mod special să stabilim dacă există o legătură cronologică între fazele de schimbare a suprafeței locuite, posibilele întreruperi ale locuirii, transformările socio-economice și recurența incendiilor de locuințe. Această abordare nu poate fi posibilă decât în situația în care la nivelul locuințelor incendiate descoperite în Zona 3 sunt înregistrate date arheologice suficient de precise pentru a înțelege fenomenul distrugerii structurilor de locuire prin incendiere. Din acest motiv săpăturile arheologice prevăzute a fi desfășurate în campania 2016, pe suprafața mai sus menționată, sunt importante, prin rezultatele lor, pentru validarea modelului propus anterior de echipa de proiect: abandon/reocupare a *tell*-ului la sfârșitul mil. V BC sub influența schimbărilor de mediu.

Tehnicile și metodele de cercetare folosite

Din punct de vedere metodologic, săpătura arheologică a fost realizată manual, începând chiar de la nivelul actual al soluului. Un caroiat, a cărui unitate de bază este metrul pătrat, a fost dispus în funcție de sistemul de referință propriu sitului (Pl. IV). Decapajele au fost făcute pe unitate stratigrafică și unitate de suprafață. Gropile au fost săpate în întregime.

Pentru o cât mai atentă înregistrare a materialului arheologic, în fiecare unitate stratigrafică a fost eșantionată o importantă cantitate de sediment, ce a fost sitat sub jet de apă în imediata apropiere a sitului arheologic.

Materialul a fost înregistrat pe fiecare din entitățile de suprafață individualizate; coordonatele elementelor caracteristice și ale utilajului au fost măsurate cu ajutorul unei stații totale (Pl. V). Odată cu apariția primelor niveluri au fost realizate relevee

grafice pentru zona cercetată (scara 1/10). Au fost realizate planuri generale și de detaliu.

Prezentarea rezultatelor imediate ale cercetării

1. Analiza carotelor prelevate în campania 2015.

În timpul campaniei de teren 2015, într-o zonă unde a apărut o anomalie magnetică pe care o interpretăm ca o unitate domestică incendiată, au fost prelevate trei carote (numite convențional logs 41, 42 et 43). Acestea au fost analizate, în anul 2016, în laboratorul Géode (Toulouse, Franța).

Carota 41 a fost prelevată într-o zonă în care a fost observată o puternică anomalie magnetică. Carotajul a fost intrerupt la doi metri în raport cu suprafața actuală a solului. Secvența stratigrafică include numeroase etape. La baza acesteia se regăsesc niveluri de transformare a structurilor din chirpici și soluri construite. Pe acestea se observă orizonturi ale distrugerii acestor structuri. Cea de-a doua etapă corespunde unei succesiuni de niveluri brune, organice, cu o grosime ce depășește 0,40 m, caracteristice nivelurilor eterogene de acumulare a deșeurilor în exteriorul construcțiilor. Cea de-a treia etapă, căreia îi corespunde un nivel de 0,60 m, poate fi pusă în legătură cu o acumulare de material de construcție și distrugerii unei structuri incendiate. De asemenea, am observat constituirea unui sol organic (etapa 4) și a unor formațiuni superficiale (sol de cultură și inundație).

Carota 42. Lungă de 2 m, această carotă a fost prelevată în mijlocul suprafeței numite convențional Zona 3 (carourile Q-P/33). Analiza sa permite punerea în relație a observațiilor arheologice cu modelul stratigrafic. Au fost individualizate 25 entități sedimentare.

Carota 43 constituie o secvență stratigrafică de 2 m. Aceasta nu include și baza *tell*-ului. În partea sa inferioară carota prezintă niveluri de soluri construite, suprapuse de orizonturi de distrugere ale unor structuri din chirpici nearși și niveluri de acumulare mai organice. O parte a secvenței este formată de o masă de chirpici arși ce corespunde distrugerii unei structuri incendiate. De asemenea, se observă prezența unor soluri incendiate și a unor niveluri puse în legătură cu transformarea arhitecturii din chirpici. În partea superioară a secvenței au fost individualizate faciesuri posterioare distrugerii structurilor din chirpici nearși și în special formarea unui sol arheologic brun, bogat în material arheologic (Us 3003).

2. Săpăturile arheologice

Așa cum am menționat anterior, cercetările din acest an au fost realizate pe suprafața numită convențional Zona 3. În cadrul acesteia, o atenție deosebită a fost acordată carourilor K-T/29-36.

În stadiul actual al cercetărilor, diagrama stratigrafică reunește câteva ansambluri și unități stratigrafice.

Ansamblul 1 corespunde actualelor niveluri de cultură și formațiunilor de câmpie inundabilă (nivel organic bioturbat). Reunește US 3001 și US 3002.

US 3001 – limon de culoare brună, ce reprezintă primul orizont arheologic al *tell*-ului. În structura sa au fost observate numeroase bioturbații (rădăcini, galerii de animale).

În campania 2016, au fost realizate o serie de hărți pentru analiza distribuției spațiale a materialului arheologic (Pl. VI). Se observă în primul rând că ceramica reprezintă cea mai mare parte a materialului descoperit. În US 3001 au fost înregistrate 3160 fragmente ceramice, cu o greutate totală de 25,470 kg. Materialul ceramic este extrem de fragmentat (25,7% fragmente foarte mici și 72,2% fragmente mici – masa medie 8,06). Au fost identificate două zone de concentrare a materialului ceramic (Pl. VI): prima dintre acestea este în carourile L-Q/29-34; cea de-a doua, mai eterogenă, a fost localizată în carourile P-K/22-24. În aceste două

zone s-a observat o densitate cuprinsă între 35 și 70 fragmente pe metrul pătrat. Numai în caroul O32 au fost înregistrate 95 de fragmente. Trebuie remarcat procentul foarte scăzut al ceramicii post-calcolitice – 4,77%, în cea mai mare ei parte atribuită epocii romane. Prezența acesteia poate fi pusă în legătură cu trei gropi descoperite în zona cercetată. În același context amintim și două fragmente ceramice atribuite Epocii bronzului.

Distribuția pieselor din categoria industriei litice (silex) este în parte similară celei menționate în cazul ceramicii (Pl. VI). Repartiția acestora pare eterogenă, chiar dacă se observă o distribuție aparte în partea de est a zonei cercetate. În unele carouri a fost înregistrat un număr important de resturi (R29, O31...) dar acest fenomen nu este semnificativ, pentru că este vorba de mici așchii adunate în timpul sitării eșantioanelor de sol sub jet de apă.

Analiza noastră a fost îndreptată și asupra distribuției rocilor. Ca și în cazul ceramicii, se observă o oarecare concentrare în caroul O32, dar și în caroul P37, în zona corespunzătoare gropii 3012. În general, rocile sunt dispersate pe partea de vest (R-T/29-36) și de sud a suprafeței cercetate în 2016 (N-K/22-26).

Toate fragmentele ceramice din US 3001 au fost reprezentate grafic (Pl. VII-IX). A fost realizată analiza crono-tipologică a ceramicii.

US 3002 – limon brun-închis, bogat în materie organică. Acest orizont, aflat sub nivelul de cultură, a fost în parte afectat de numeroase bioturbații (rădăcini, galerii de animale). Cercetarea atentă a permis înregistrarea a 2065 fragmente ceramice, cu o masă totală de 15,920 kg. Materialul din această categorie este foarte fragmentat: piesele de foarte mici dimensiuni și mici dimensiuni reprezintă 95% din întreaga serie (masă medie/fragment ceramic de 7,7 g). În timpul campaniei 2016, am cartografiat distribuția spațială a ceramicii lucrate manual (Pl. X). Materialul este repartizat într-o manieră inegală. În zona de nord-vest a suprafeței cercetate densitatea ceramicii este foarte slabă (mai puțin de 12 fragmente), în timp ce numărul materialelor crește în partea centrală unde în unele carori au fost înregistrate mai mult de 100 fragmente. Nu putem corela, totuși, această densitate semnificativă cu amplasamentul presupus al structurilor de locuire din chirpici arși, așa cum au fost stabilite cu ajutorul prospecțiunii geofizice (Pl. X).

Distribuția fragmentelor de chirpici arși prezintă caracteristici asemănătoare. Masa totală a acestor elemente este redusă – 7,5 kg.

Distribuția spațială a fragmentelor de roci nu prezintă nicio formă coerentă de organizare. Se observă, totuși, o densitate mai importantă în carourile O-N/29-30, S32 și R33.

Industria litică (silex) din această unitate stratigrafică este slab reprezentată, fiind în general formată din unelte amenajate pe lamă. Piesele sunt inegal repartizate pe ansamblul suprafeței cercetate.

Două lustruitoare de olar amenajate pe galet au fost descoperite în zona centrală a suprafeței cercetate.

Un fragment de statueta din lut ars a fost înregistrat în careul K36.

Toate fragmentele ceramice au desenate până la finalul campaniei 2016 (Pl. XI-XIII). A fost realizată analiza crono-tipologică a ceramicii.

Ansamblul 2 regrupează gropi care prin amenajarea lor au afectat nivelurile de locuire calcolitice și material arheologic atribuit epocii romane și Evului Mediu (Pl. XIV). Din cele trei gropi individualizate în Zona 3 două au fost cercetate în cadrul campaniei 2016.

Groapa Fs 3006-Us 3007 (carou T29). Această structură, cu plan circular (diametru 0,55 m), a apărut în timpul cercetării Us 3004 (Pl. XV/1). O analiză atentă a profilurilor avute la

dispoziție indică însă că nivelul său de amenajare apare sub US 3003. Groapa, cu pereți neregulați și fund plat, are o adâncime de 0,45 m. Prin amenajarea sa au fost afectate niveluri foarte compacte, formate din chirpici parțial incendiați (locuință incendiată, calcolitică). Umplutura gropii, eterogenă, este formată dintr-un limon brun asociat cu fragmente ceramice atribuite perioadei romane. Nu am stabilit cu certitudine ce funcție a îndeplinit acest complex. Poate fi o gaură de stâlp.

Groapa Fs 3010 – US 3011 (carourile P-Q/32–34). Structura Fs 3010 corespunde unei gropi cu plan circular (diametrul de 2,10 m) și fund plat (Pl. XV/2). Profilul său este neregulat. Deși nivelul ce corespunde amenajării complexului este dificil de determinat, nu excludem posibilitatea ca acesta să fi apărut chiar în momentul cercetării US 3002 (prezența unor fragmente ceramice atribuite epocii romane). În umplutura gropii au fost individualizate două unități stratigrafice. La bază a fost cercetat un limon eterogen, brun, asociat cu numeroase fragmente ceramice calcolitice și fragmente mari de chirpici. Aceste elemente provin aproape sigur din US 3004 și US 3008 în care a fost de altfel amenajată groapa. Partea superioară a umpluturii este formată dintr-un sediment argilos, brun-închis, pigmentat cu mici fragmente de lemn ars. Remarcăm prezența a numeroase resturi de pește.

Este dificil de stabilit destinația acestei structuri.

Groapa Fs 3012 – US 3013 (carourile O-Q/36). Această structură, încă necercetată, a fost identificată în carourile O-Q/36, la interfața US 3003 și US 3004. Forma gropii este circulară, diametrul de 1,40 m. Umplutura sa pare a fi include un limon argilos, brun-închis. Am remarcat prezența unor mici fragmente ceramice atribuite epocii romane.

Ansamblul 3. În cadrul acestuia au fost reunite până în prezent următoarele unități stratigrafice:

US 3003. Această unitate stratigrafică se caracterizează printr-o schimbare treptată a structurii sedimentare, care corespunde unui limon mai deschis la culoare (brun-deschis, pe alocuri cu o nuanță de maron-mediou). Ceea ce trebuie menționat în cazul acestei unități, cu o grosime de 10 cm, este apariția unor fragmente de chirpici arși. Săpătura US 3003 s-a realizat prin trei decapaje succesive, pentru a defini cât mai bine topografia fragmentelor de chirpici rezultate din degradarea structurilor de locuire incendiate dar și pentru a determina conturul gropilor atribuite epocii romane care, prin amenajarea lor, au afectat structura US 3003. La rândul său, materialul arheologic descoperit în acest context a fost individualizat în funcție de poziția sa stratigrafică. Un prin plan, la scara 1/10, a fost realizat pentru US 3003 pe linia sa de contact cu US 3004 (Pl. XVI). Pe acesta au fost reprezentate principalele faciesuri sedimentare și în special conturul unei lentile ușor mai nisipoase, de culoare maron-deschis, individualizată în carourile N-P/32/35. Aceasta din urmă poate fi pusă în legătură cu o importantă concentrare de chirpici arși. Textura nisipoasă a rezultat din transformarea materialelor de construcție parțial incendiate care s-au degradat *in situ*.

În cadrul campaniei am identificat de asemenea un facies sedimentar a cărei matrice este diferită de cea a US 3003. Acesta este format dintr-un sediment nisipos, a cărui culoare variază de la bej-deschis la cenușiu. Faciesul a fost cartografiat în vederea unei mai bune înțelegeri a formării sale în cadrul ansamblului arheologic.

În mare parte, inventarul US 3003 este reprezentat de ceramică – 1941 fragmente ceramice, cu o greutate totală de 17,550 kg (Pl. XVII-XX). Ca și în cazul celorlalte unități stratigrafice, materialul este foarte fragmentat (92,7% din ansamblul seriei, din care 25,7% fragmente de foarte mici dimensiuni și 67,0% fragmente cu dimensiuni centimetrice). Distribuția ceramicii (Pl. XXI) este egală. Se remarcă în fapt că cele mai multe fragmente se regăsesc

în partea de sud a zonei cercetate (carourile K-P/29–34), altfel spus în exteriorul zonei pe care am considerat-o a corespunde amplasamentului structurilor de locuire. Concentrările de material observate în caroul P32 au rezultat din amenajarea unei gropi atribuite epocii romane.

Până la sfârșitul campaniei 2016 au fost desenate toate fragmentele ceramice din US 3003 și a fost realizată o analiză crono-tipologică.

Distribuția chirpicilor arși (Pl. XXI) (16,25 kg) este mai eterogenă. Se observă o importantă concentrare în partea de sud a zonei cercetate și în special în interiorul suprafeței corespunzătoare unei structuri de locuire.

Pe planul de ansamblu al Zonei 3 a fost indicată de asemenea poziția utilajului litic (silex) și a câtorva piese excepționale ale căror coordonate au fost stabilite cu ajutorul stației totale.

Abordarea cartografică – releveu de teren și cartografiere a densităților materialului arheologic pe unități stratigrafice – a fost completată prin măsurători de susceptibilitate magnetică realizate cu ajutorul unui captor KT9. Aceste măsurători de contact (captorul este pus pe sol și un operator notează fiecare valoare înregistrată pe o grilă cu intervale de 25 cm) au permis realizarea a două hărți pentru US 3002 și US 3003. Harta obținută pentru aceasta din urmă indică în mod clar prezența unei anomalii bine precizate, care se dezvoltă pe o direcție nord-est – sud-vest, oblic în raport cu caroiul Zonei 3 (Pl. XXII). Dacă se compară această hartă cu distribuția fragmentelor ceramice și a chirpicilor nu se observă o corelare sistematică între intensitatea semnalului magnetic și densitatea materialului arheologic. Este probabil ca harta mai sus menționată să pună în evidență nivelul de chirpici descoperit în US 3004.

US 3004 a fost cercetată în totalitate în timpul campaniei 2016. Datele înregistrate în acest context nu au fost decât parțial analizate. Această unitate poate fi caracterizată prin apariția a numeroși chirpici arși ce formează o masă destul de importantă în carourile N-P/33–35.

Datele referitoare la inventarul arheologic prezentate în acest raport au un caracter orientativ, în condițiile în care doar o parte a acestuia a fost analizată. Ceramica este reprezentată de 364 fragmente, cu o greutate totală de 5,57 kg. Fragmentele de foarte mici dimensiuni (14,8%) și cele de mici dimensiuni (70,3%) fac dovada gradului accentuat de fragmentare, altfel spus 85% de mici fragmente (masa medie 15,3 g).

O parte a materialului ceramic a fost desenată (Pl. XXIV). A fost realizată o analiză crono-tipologică preliminară.

Au fost realizate hărți de distribuție (Pl. XXV) a materialului arheologic analizat până la data redactării prezentului raport.

3. Tot în cadrul acestui raport putem prezenta și **rezultatele unei analize asupra repartiției materialului post-calcolitic descoperit în patru din cele mai importante unități stratigrafice cercetate în Zona 3, în campania 2016.** În mare parte, acesta a fost atribuit epocii romane. Au fost descoperite, de asemenea, și câteva fragmente ceramice atribuite Evului Mediu. Distribuția stratigrafică a materialului ceramic indică o netă scădere a importanței acestuia începând cu nivelurile din partea superioară a secvenței stratigrafice (US 3001: 4,77% / US 3002: 2,45% / US 3003: 1,10% / US 3004: 0,50%). Prezența sa poate fi considerată cu totul secundară în US 3004, fapt ce demonstrează coerența secvenței stratigrafice corespunzătoare Calcoliticului. Prezența materialului post-calcolitic în această ultimă unitate stratigrafică poate avea cel puțin două explicații: rezultat al acțiunii animalelor sălbatice; echipa de proiect nu a determinat exact limitele gropilor antice care au afectat prin amenajarea lor nivelurile atribuite culturii Gumelnița (US 3003 și US 3004).

Același fenomen poate fi urmărit și pe hărțile de distribuție a materialului post-calcolitic (Pl. XXVI). Repartiția acestuia în US 3001 se face într-o manieră omogenă, deși se poate observa totuși o concentrare în carourile P-Q/32-33, în legătură cu groapa Fs 3010, și în carourile O-P/29, într-o zonă în care nu a fost individualizat niciun complex arheologic. Fiind vorba de niveluri de suprafață, nu excludem posibilitatea ca lucrările agricole și bioturbațiile să fi contribuit la distrugerea unor structuri sau a unor paleosoluri. Cercetarea US 3002 a permis de asemenea identificarea nivelului de bază a lucrărilor agricole realizate pe sit, orientate pe o direcție nord-vest – sud-est (activitate care a determinat o distribuție caracteristică în linii oblice paralele). Se observă o netă concentrare a ceramicii pe amplasamentul gropii Fs 3010. În sfârșit, numărul de piese și distribuția lor în cadrul US 3003 pare mai degrabă secundară (1 până la 2 fragmente în fiecare carou) și aleatorie.

Analiza preliminară a pieselor de silex descoperite pe situl Taraschina

COLECTIV: Robin Furestier, Florian Mihail.

Campania arheologică desfășurată în anul 2016 pe șantierul Taraschina a condus la identificarea unui număr de 195 piese de silex. Cele mai multe exemplare au fost descoperite pe parcursul desfășurării săpăturii arheologice propriu-zise. Colecția a fost completată prin trecerea sub jet de apă a unor eșantioane de sediment prelevate din diverse unități stratigrafice, activitate ce a scos la iveală piese de silex de dimensiuni foarte reduse, de regulă așchii de fasonaj.

Tipul de materie primă cu cea mai bună atestare este cel înregistrat sub denumirea literei A, ce corespunde unui silex maroniu, cu granulație situată de la fin la foarte fin, opac și mat. O bună reprezentare numerică a fost înregistrată și pentru tipul C: silex gri-bej, cu granulație fină, translucid și mat. Grupuri relativ consistente sunt oferite și de către tipurile F (un silex marmorat prezentând mai multe nuanțe de gri, de la foarte clar la foarte întunecat, opac, ușor lucios, cu un cortex cu granulație fină alb-bej) și B (silex negru, cu granulație variind între fin și mediu, semi-translucid, aspect mat, doar pe alocuri strălucitor).

În cadrul producției se observă trei grupuri importante.

În mod necaracteristic, comparativ cu specificul grupurilor de piese de silex descoperite pe siturile gumelnițene, cea mai numeroasă grupă este cea a așchiilor de mici dimensiuni (3-10 mm). Această situație este determinată de trecerea sedimentului arheologic sub jet de apă, piesele din această grupă fiind identificate ulterior executării acestei activități, rareori fiind descoperite pe parcursul săpăturii arheologice. Cele mai multe dintre aceste exemplare provin ca urmare a unor acțiuni de fasonaj sau reparare.

Cel de-al doilea grup este constituit din lame. De regulă, acestea alcătuiesc ansamblul cu cea mai notabilă prezență în siturile culturii Gumelnița. Cu două excepții, obținute prin acțiuni de pregătire a nucleului în vederea exploatării, restul lamelor aparțin etapei de plin debitaj. De asemenea, într-un procent covârșitor au fost realizate din silex de tip A.

Cel de-al treilea grup important este compus din așchii. În ceea ce privește alegerea tipului de materie primă a fost observată preferința pentru tipurile B și C. Spre deosebire de lame, doar două piese au fost încadrate în etapa de plin debitaj. Marea majoritate a așchiilor au fost obținute pe parcursul fasonajului și a pregătirii debitajului.

Aproximativ 40% din materialul litic cioplit descoperit în anul 2016 pe șantierul Taraschina constituie obiecte finite. Specific seriilor gumelnițene, spectrul tipologic este dominat de

gratoar, amenajat în mare parte din silex de tip A. Celelalte două grupuri importante sunt lamele cu retușe marginale/de utilizare, realizate la rândul-le în mare parte pe din silex A, precum și piesele de tip *pièce esquillée*, în totalitate din silex A. O reprezentare puțin consistentă a fost înregistrată pentru vârfuri și piese de tip *troncature*, în vreme ce burinul, racloarul și unealta multiplă constituie prezențe sporadice. Remarcăm poziția net detașată a silexului de tip A, ce a fost preferat pentru confecționarea a circa 70% din totalul obiectelor finite.

Studii bioarheologice

Mihaela Danu

Studiul din acest an a avut drept obiectiv înregistrarea de date care să permită reconstituirea paleomediului din zona sitului Taraschina din perioada calcolitică până în Evul Mediu.

Material și metodă

Eșantioanele prelevate dintr-o secvență sedimentară extrasă din imediata apropiere a sitului arheologic au fost supuse unui protocol chimic standard. Astfel, pentru analiza palinologică, aproximativ 2 grame/eșantion au fost tratate cu acid clorhidric (10%), hidroxid de potasiu (10%), acid fluorhidric (40%), clorură de zinc, acetoliză (10 minute). Pentru determinare s-au folosit determinatoare și atlase, precum și colecții de referință. Eșantioanele au fost analizate la microscopul optic, în urma studiului constatându-se că polenul a fost relativ bine conservat, cu excepția eșantioanelor corespunzătoare perioadei calcolitice.

Rezultate preliminare

Datele obținute până acum permit caracterizarea paleomediului existent la finalul locuirii calcolitice, precum și a mediului vegetal din epoca bronzului până în Evul Mediu.

Noi date privind cronologia relativă a sitului Taraschina

Laurent Carozza

În anul 2016 a fost realizată o nouă serie de datări radio-carbon pentru o mai bună cunoaștere a cronologiei nivelurilor de locuire din așezarea *tell*. Au fost obținute date pentru baza carotei 34 și resturile umane descoperite în Zona 2.

În stadiul actual al cercetărilor dispunem de 22 datări realizate pe eșantioane prelevate în Zona 1, Zona 2 și din carote.

Resumé

L'année 2016 correspond à la troisième année du programme quadriennal de la mission archéologique «delta du Danube». Cette année a été très largement consacrée à l'étude du tell submergé de Taraschina dans le delta du Danube. Les prospections géophysiques conduites en 2015 sur le tell avaient permis d'identifier une très vaste anomalie magnétique pouvant correspondre à l'emplacement d'un ou plusieurs bâtiments incendiés. La fouille de ces bâtiments offre l'intérêt de présenter des structures d'habitat particulièrement bien préservées, mais l'essentiel des questionnements porte sur le caractère intentionnel, ou non, de la destruction de certaines unités domestiques par le feu.

Dans le cas spécifique du tell de Taraschina, notre approche de ce phénomène s'opère de manière intégrée, en prenant en compte les facteurs socio-économiques et environnementaux. Sur le site, la fouille de ce (ou ces) bâtiment(s) incendié(s) intervient au moment où nous disposons à la fois d'une bonne maîtrise du cadre chronologique et culturel relatif à la formation du tell et d'un solide modèle socio-économique et environnemental relatif aux transformations du milieu et aux modalités d'exploitation des ressources. L'exploitation des données issues des carottages montre que les niveaux d'incendie ne sont pas répartis de manière uniforme dans le temps. On observe une nette

prédominance du nombre des niveaux incendiés durant l'intervalle 4350–4150 BC, au détriment du début de la séquence d'occupation 4800–4450 BC. Ces données demandent encore à être renforcées par la réalisation de datations radiocarbone et archéo-magnétiques, mais la tendance observée à Taraschina est nette et ne peut être appréhendée qu'en regard des modalités des rythmes de l'occupation de l'habitat et de son abandon. La découverte de ces bâtiments incendiés et leur fouille constitue un point fort de notre projet. Elle nécessite de mettre en œuvre de nouvelles méthodes de fouille qui intègrent, au fur et à mesure du développement de la fouille, des approches géophysiques et archéométriques.

45. Malnaș Băi

com. Malnaș, jud. Covasna

Punct: „Füvenyestető” (Platoul nisipos)

Cod RAN: 64540.02

Autorizație nr. 11/10.06.2016

Colectiv: Sándor Berecki – responsabil (Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș), Attila László (Univ. „A. I. Cuza”, Iași), Sándor József Sztáncsuj (Muzeul Național Secuiesc, Sfântu Gheorghe)

Participanți: József Puskás, Alpár Imre Lokodi (Muzeul Național Secuiesc, Sfântu Gheorghe), Diana-Mărica Vornicu (Institutul de Arheologie al Academiei Române, Iași), László Kolonits, Rebeka Gergác (Universitatea „Eötvös Loránd”, Budapesta), Péter Mali (Muzeul „Damjanich János”, Szolnok) Hajnal Szász, Réka Fülöp, Andrea-Melinda Bálint, Szilárd Volloncs, János Katona, Zsolt Imre (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca).

Finanțarea cercetării în anul 2016 a fost suportată de către Muzeul Național Secuiesc (Sfântu Gheorghe).

Finanțare: 10.000 lei

Stațiunea preistorică de la Malnaș Băi-Füvenyestető (Platoul nisipos) a fost descoperită și cercetată pentru prima dată de către Ferenc László (Muzeul Național Secuiesc, Sfântu Gheorghe) în 1909 și prof. Attila László (Universitatea „A. I. Cuza”, Iași), în perioada 1976–1989. Cercetările au dovedit existența, pe terasa deasupra râului Olt, a unei așezări fortificate din eneoliticul timpuriu, aparținând grupului cultural Ariușd, suprapuse pe locuri de urme de locuire din eneoliticul târziu (cultura Coțofeni) și bronzul mijlociu (cultura Wietenberg). Săpăturile au fost reluate în anul 2014, în cadrul unui proiect multianual de cercetare finanțat de către Ministerul Culturii și Muzeul Național Secuiesc.

Investigațiile din anul 2014 au fost concentrate asupra sistemului defensiv al stațiunii, fiind obținute o serie de date complementare asupra fortificației așezării eneolitice (S. I/2014). Prospeccțiunile geofizice au arătat în același timp că în afara șanțului de apărare (Zona B) mai pot exista urmele unei construcții de formă circulară, constând din două șanțuri concentrice. În cursul campaniei din 2015 am urmărit să verificăm aceste structuri (S. I-II/2015), și am deschis o suprafață de cercetare și în Zona A (S. IV/2015; vezi planul general al stațiunii și al săpăturilor de pe fig. 1), în regiunea sud-vestică a stațiunii, unde am descoperit resturile unei locuințe de suprafață, în nivelul superior de locuire eneolitic. Tot în 2015 am depistat urme de locuire și pe micul platou situat la marginea vestică a stațiunii (Zona C, S. III/2015).

Obiectivul principal al cercetărilor din anul 2016 a fost continuarea și extinderea săpăturilor, atât în Zona A cât și în zona C.

În zona A am continuat să adâncim secțiunea deschisă în cursul campaniei din anul trecut și am deschis o nouă suprafață (S. I/2016) în vecinătatea sa sudică. Vechile cercetări au demonstrat existența, în această zonă, a unei așezări eneolitice cu mai multe nivele (și faze) de locuire. Cercetările noastre se desfășoară, deocamdată, în nivelul superior (IIIb, potrivit clasificării lui A. László). Am reușit să identificăm urmele unei locuințe de suprafață (denumită L-1), aparținând grupului cultural Ariușd, constând din rămășițele distruse ale zidurilor (alcătuit un strat consistent de chirpici, cu grosimea de 30–40 cm) și gropile stâlpilor săpate în pământ, la o adâncime de cca. 1 m. În interiorul L-1 – și în special în afara acestuia, în stratul de cultură de culoare galben-cenușie care s-a format în preajma locuinței – am descoperit numeroase fragmente ceramice și obiecte de lut ars, piatră și silex. Lângă marginea nordică a secțiunii IV/2015 am descoperit și mai multe bucăți mari de lipitură cu decor adâncit, care ar putea aparține unui „timpanon”, asemănător celui descoperit și în cuprinsul stațiunii de la Ariușd-Tyiszk-hegy. Am demontat doar o parte a stratului de chirpici al L-1. La o distanță de doar 1 m sud-vest de L-1 am descoperit un alt strat de chirpici care reprezintă probabil resturile unei alte locuințe (L-2), construită pe latura vestică a așezării (fig. 2). Sub aceste locuințe mai există alte resturi de locuire din fazele mai timpurii ale așezării eneolitice. Cercetările din 2016 s-au oprit însă la acest nivel. În cursul campaniilor viitoare ne propunem să demontăm în mod integral masele de chirpici ale locuințelor și să adâncim mai departe suprafețele de cercetare.

În Zona C, cercetată prin două secțiuni (S. II și III/2016) am depistat și am cercetat două complexe arheologice din diferite epoci: unul aparținând grupului cultural Ariușd din eneolitic, iar celălalt culturii Schneckenberg din bronzul timpuriu. Această descoperire reprezintă o premieră, întrucât urmele acestei culturi nu erau cunoscute, până în momentul de față, în stațiunea de la Füvenyestető. Raportul stratigrafic din această zonă a sitului nu s-a putut clarifica însă, datorită pământului răvășit cu ocazia lucrărilor agricole din epoca modernă. Rezolvarea acestei probleme a rămas, de asemenea, sarcina săpăturilor din viitor.

În comparație cu campaniile anterioare, dinn 2014 și 2015, materialul arheologic descoperit în cursul săpăturilor din acest an este considerabil mai numeros. Datorită cantității mai mari, materialul arheologic se află în curs de conservare și inventariere și în momentul de față.

Majoritatea materialului provine din stratul de cultură galben-cenușiu din jurul și dedesubtul masei de chirpici al L-1 din secțiunile IV/2015 și I/2016, aparținând grupului cultural Ariușd și se compune, în cea mai mare parte, din ceramică. Majoritatea ceramicii aparține categoriilor semifine și grosiere, de uz casnic, alcătuit din numeroase fragmente ale unor vase de diverse forme și mărimi, modelate din pastă dEgroată cu nisip, pietriș și – în cazuri mai rare –, cu cioburi pisate. Este prezentă, de asemenea, și categoria ceramicii fine, modelată cu grijă din pastă fină. Putem distinge obișnuitele forme, caracteristice oricărei așezări ariușdene: cupe și pahare bitronconice, străchinile și castroanele cu corpul tronconic sau ușor arcuit, oalele bitronconice, prevăzute cu caneluri late pe umăr, vasele mari de provizii, în formă de sac, suporturi cilindrice, capace, vase miniaturale ș.a. Întâlnim și câteva fragmente de vase decorate cu pictură bicromă sau tricromă, însă, în general, proporția ceramicii pictate este deosebit de redusă.

În straturile eneolitice s-au mai descoperit și o serie de obiecte de lut ars: fusaiole, idoli antropomorfi și zoomorfi, conuri ș.a. Ca o descoperire mai specială putem aminti fragmentul unui topor de lut ars, imitând forma topoarelor de aramă. Materialul litic, nu prea numeros, se compune din lame și așchii cioplite, confecționate din piatră, silex și obsidiană, câteva toporașe șlefuite și mai multe râșnițe din andezit, întregi sau fragmentare.

Din ceramica descoperită în groapa din epoca bronzului, putem recunoaște forme caracteristice culturii Schneckenberg (fază neprecizabilă), ca oalele borcan sau în formă de sac și castroanele cu buza evazată, în formă de pâlnie.

Abstract

The archaeological excavations on the settlement belonging to the Copper Age Ariuşd Group at Malnaş Băi-Platoul nisipos (hung. Málnásfürdő-Füvenyestető) were conducted in 2016 by S. Berecki (Mureş County Museum, Târgu Mureş), S. J. Sztáncuj (Székely National Museum, Sfântu Gheorghe) with the help of prof. A. László and the financial support of the Székely National Museum.

This year we continued and extended the excavations begun in 2015 (S. IV/2015 and S. I/2016), by excavating the remains of two Copper Age houses, belonging to the uppermost habitation level of the settlement. On the western edge of the site (S. II and III/2016) we have discovered and unearthed two features, one of them belonging to the Copper Age, while the another to the Early Bronze Age.

Bibliografie

Berecki-Sztáncuj 2015: S. Berecki, S. J. Sztáncuj, *Malnaş Băi, com. Malnaş, jud. Covasna, Punct: „Füvenyestető” (Platoul nisipos)*, Cronică Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2014, Bucureşti, 2015, p. 104–105.

Berecki-Sztáncuj 2016: S. Berecki, S. J. Sztáncuj, *Malnaş Băi, com. Malnaş, jud. Covasna, Punct: „Füvenyestető” (Platoul nisipos)*, Cronică Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2015, Bucureşti, 2016, p. 59–60.

A. László 1993: A. László, *Așezări întărite ale culturii Ariuşd–Cucuteni în sud-estul Transilvaniei. Fortificarea așezării de la Malnaş Băi*, în *Arheologia Moldovei*, XVI, 1993, p. 33–50.

Sztáncuj 2012: S. J. Sztáncuj, *Malnaş-Băi/Málnásfürdő [Malnaş/Málnás], CV - Platoul nisipos/Füvenyestető*, în: S. Berecki, Z. Czajlik, Z. Soós (eds.), *Panorame istorice. Situri și monumente din Transilvania în fotografii aeriene – Történelmi látványok. Erdélyi régészeti lelőhelyek és műemlékek légi felvételei – Historical Landscapes. Aerial Photographs of Transylvanian Archaeological Sites and Monuments*, Catalogi Mvsei Mariesiensis, Seria Archaeologica, I, Budapešť–Târgu Mureş, 2012, p. 22–23.

Sztáncuj 2015: S. J. Sztáncuj, *Grupul cultural Ariuşd pe teritoriul Transilvaniei*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, p. 78–79, nr. 46.

46. Medieşu Aurit

com. Medieşu Aurit, jud. Satu Mare

Punct: Şuculeu

Cod RAN: 138093.02

Responsabil şantier: Robert Gindele

Finanţare: Ministerul Culturii, Consiliul Judeţean Satu

Mare

Epoca bronzului (descoperiri doar în sectorul din vecinătatea rezervaţiei)

În campania din anul 2016 au continuat să fie descoperite complexe arheologice din epoca târzie a bronzului ce pot fi atribuite fazei Suci de Sus II. Dintre cele trei gropi ale acestei culturi ies în evidenţă două gropi de provizii (cx 58 și cx 75), în formă de pâlnie, păstrate pe o adâncime de peste 1,80 m. Prezervarea bună a pereţilor complexelor arheologice, vasele prezente pe fundul gropilor dar și natura straturilor de pământ

din gropi indică o umplere relativ rapidă. În campania din 2016 a fost surprinsă existenţa unui nou nivel de locuire din epoca târzie a bronzului ce corespunde orizontului cultural Lăpuş II – Gáva I. Acesta a fost identificat prin două complexe arheologice cu o cantitate mare de materiale (groapă de extracţie a lutului și groapă cu depunere de vase).

Numărul mic de complexe descoperite (în acest an și în anii precedenți) sugerează că zona cercetată se află la marginea celor două așezări din epoca bronzului, fapt indicat și de natura și funcționalitatea complexelor arheologice. Deși puține la număr, complexele arheologice cercetate oferă date importante referitoare la aspecte din viața comunităților din epoca târzie a bronzului. Persistența în ceramica culturii Suci de Sus a unor elemente specifice epocii mijlocii a bronzului, respectiv a unor elemente de tranziție, indică o fază incipientă a fazei Suci de Sus (faza IIa). Această situație indică o lipsă de continuitate în această zonă a așezării de la Medieşu Aurit între cele două orizonturi de locuire din epoca târzie a bronzului.

Epoca romană

Cercetările privind centrul de producție ceramică în campania 2016 au fost concentrate în două sectoare, în total 486 m², fiind descoperite 63 de complexe. În vecinătatea nordică a rezervației arheologice au fost continuate săpăturile din anii 2011–12 primtr-o suprafață totală de 4,5 x 61 m, orientată est-vest, la vest de S1/2011 și la nord de S3/2012. Săpătura a avut scopul de a continua cercetarea zonelor dintre atelierele de produs ceramică și continuarea realizării unei magistrale care traversează latura scurtă a sitului. În cursul cercetărilor au fost identificate trei tipuri de complexe: gropi de provizii, construcții adâncite în pământ cu fund plat sau neregulat și o construcție de suprafață delimitată prin șiruri de gropi de stâlpi.

Gropile de provizii sunt de mari dimensiuni, circulare sau ovale, cu diametre între 1,5 și 2 m, în profil sunt cilindrice sau tronconice, cu adâncimi până la 2 m de la suprafața actuală. O parte din complexe cu fundul plat sunt locuințe, un exemplu este cea ovală (cx 62), cu lungime ce depășește 3 m și cu o groapă de stâlp pe o latură scurtă. Construcția de suprafață a fost delimitată prin două șiruri de gropi de stâlpi, paralele, latura scurtă fiind de 315 cm, latura lungă depășește limita suprafeței 1, având o lungime măsurabilă de cca. 6 m. Cercetarea din 2016 din acest sector confirmă locuirea în spațiul dintre ateliere de ars ceramică, astfel putem să considerăm că, probabil întreaga așezare era specializată pe producția ceramică și nu aveam un cartier industrial al unei așezări.

La 150 m sud de rezervație a fost deschis un nou sector, printr-o suprafață de 4 x 34 m, orientat nord-sud, pe linia atelierelor de ars ceramică de pe imaginea geomagnetică a sitului. La aceasta, în partea vestică a fost adosată încă o suprafață de 4 x 19 m. Aceste suprafețe au un caracter de sondaj, în vederea stabilirii unei cronologii orizontale a sitului. Au fost surprinse patru ateliere de ars ceramică și o construcție de suprafață delimitată prin șiruri de gropi de stâlpi. În suprafețele deschise doar un singur atelier a fost cercetat integral, cu o groapă de deservire și un cuptor, două au cel puțin câte două cuptoare și la unul a fost surprins în secțiune un singur cuptor. Toate cele cinci cuptoare cercetate au perete median, cu o singură excepție grătarele au fost prăbușite. Într-un spațiu liber dintre ateliere a fost identificat o construcție de suprafață, cu trei șiruri de gropi de stâlpi, cu o lățime de 4,8 m și lungime de 9 m, care era probabil un șopron de uscare a vaselor.

Abstract

Bronze Age (discoveries just from near the

Archaeological Reservation)

In the 2016 Season continued to be discovered late Bronze Age features that can be attributed to the Suci de Sus phase II. Of the three pits of this culture are obvious two storage pits (CX 58 and CX 75). They are shaped funnel and were preserved with a depth of 1.80 m. The wall of the archeological complexes was good preserved, vessels were discovered on the bottom of the pit, and the layers from the pit indicated a relatively fast filling. In 2016 Season was discovered a new housing level dated from the late Bronze Age and which is the part from the cultural horizon Lăpuș II - Gáva I. It was identified by two archaeological units with a lot of artifacts (clay collection pit and deposit vessels pit).

Roman Age (Barbaricum)

The research of the ceramic production center from 2016 season was focused on two sectors of 486 m², were discovered 63 archaeological features. In the north of the reserve were continued the excavations from 2011–12. Was excavated a surface of 4.5 x 61 m, oriented east-west, west of the S₁ / 2011 and north of S₃ / 2012. The excavation had the purpose to continue the research the space between the ceramic workshops and research the route on the short edge of the archaeological sit. In the course of the research have been identified three types of complexes: storage pits, houses deep into the ground with the flat bottom or irregular, and a construction to the surface bounded by rows of post holes. Pits are large, circular or oval with a diameter of between 1.50 - 2.00 m from the current level. Part of the features with the flat bottom were houses, one example is the oval one (CX 62) with a length that exceeds 3m which had a post hole on the short edge.

The construction to the surface was bounded by two rows of post holes in the parallel, the short side of 3.15 m, the long side exceeds the limit of the first surface and having the length of 6 m. Research from 2016 season from this sector confirms inhabitation in the space between ceramic burned workshops. Moreover, we can consider that perhaps the whole settlement was specialized in the ceramic production and we don't have an industrial neighborhood of the settlement.

On 150 m south of the reserve was opened a new sector of 34 x 4 m, north-south oriented, situated on the same line with the burned pottery workshops, as we saw in the geomagnetic image. At this, in the west was added a new surface of 4 x 19 m. These surfaces were soundings in order to establish a horizontal chronology of the site. Were discovered four burned ceramic workshops (one with two pottery kilns) and a construction to the surface bounded by rows of post holes.

All five kilns investigated had median wall except one which had the grill collapsed. In a free space between the workshops was identified a construction to the surface with three rows of post holes, with a width of 4.8 m and length is 9 m, which was probably a space for drying the vessels.

Bibliografie

S. Dumitrașcu, T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșu Aurit*, Satu Mare, 1967.

R. Gindele: *Die Problematik der barbarischen Siedlungen im Nord Westen Rumäniens zwischen der Gründung der Provinz Dakien und den Markomannenkriegen*. EphNap, XXIII, 2013, 11–30.

R. Gindele: *Neue Forschungen zum römerzeitlichen Keramikbrennzentrum in Barbaricum von Medieșu Aurit - Șuculeu. Kurzer Vorbericht*. In: Herausgegeben von Erdmute Schultze, Michail Ljubičev, Kirill Myzgin: *Keramikerstellung in der jüngeren römischen Kaiserzeit, im Frühmittelalter und am Übergang zur Neuzeit. (Materialien des Feldseminars an der Basis der Expedition bei Vojtenki, 17.–19. September 2012)*“. Ostrogothica-Serie 2“, Charkov, 2013.

R. Gindele: *Ein im römerzeitlichen Töpferzentrum von Medieșu Aurit - Șuculeu entdeckter römischer militärischer Beschlag. Honoratissimum assensus genus est*

armis laudare, Festschrift Kaczanowski 70. Geburtstag, KRAKOW 2014, 337–343.

47. Merești

com. Merești, jud. Harghita

Punct: Abri 122/1200

Tipul de sit: 115/11

Cod RAN: 85065.09

Autorizație nr. 13/2016

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt (U Bayreuth), Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (U București), Alexandru Petculescu (ISER București).

Abri 122/1200 este amplasat în versantul drept al Cheilor Vârghișului, în sectorul terminal al acestora, cu acces dinspre localitatea Vârghiș, fiind reprezentat de un adăpost sub stâncă, dar care prezintă pe o latură a sa o mică grotă (fig. 1). Situl a fost cercetat sub coordonarea lui I. Deneș în mai multe etape, în anii 1989, 1990, 1995 și 1996. Săpătura sa a fost efectuată prin înregistrarea materialului arheologic folosind trei coordonate, fapt ce a permis raportarea acestuia la un unic punct zero și corelarea rezultatelor cu noile săpături (fig. 2).

Obiectivele din anul 2016 au fost continuarea cercetării arheologice în proximitatea secțiunii S₁, în profunzimea grotiei (fig. 3), prin dezvelirea *in situ* a materialului antropoc și colectarea de probe necesare stabilirii vârstei locuirii paleolitice. Materialul arheologic identificat a fost înregistrat prin raportarea la trei coordonate (fig. 4).

Componența eșantionului litic nu diferă radical de cea observată în rapoartele anterioare. Principalele materii prime în jurul cărora se organizează producția de suporturi sunt, așa cum am mai menționat, cuarțitul, bazaltul/andezitul și liditul/opalul. Alte materii prime, precum silixul, jaspul și, posibil, calcedonia, nu apar decât sporadic, fie sub forma pieselor retușate, fie sub aceea a așchiilor izolate de restul secvenței operatorii. Dintre categoriile de debitaj, cea mai slabă reprezentare poate fi observată în cazul nucleelor și al suporturilor laminare, urmate de produsele corticale, piesele retușate și piesele bifaciale (mai puțin de 10 exemplare din fiecare categorie). Cea mai mare parte a eșantionului este formată din așchii, resturi de debitaj/produse indeterminate și galeți, majoritar fragmentați. În cazul acestora din urmă, fragmentarea pare să aibă cauze naturale; într-un singur caz, cel al unui galeț din silix, pe lângă negativele desprinderilor accidentale, este vizibil și negativul unei așchii, probabil detașată în scopul de a verifica omogenitatea galețului.

Așchiile apar, în principal, sub forma pieselor fragmentate, proximale sau distale. Exemplarele complete prezintă talon neted sau cortical, rareori fațetat și dimensiuni variabile, de 35–39/55–60 mm lungime, 26–36/41–47 mm lățime și 5–7/11–13 mm grosime. Selecția suporturilor modificate intenționat (retușate) ia în calcul, în general, așchii mai lungi și mai late decât cele rămase neretușate. Modificările efectuate sunt observabile fie la nivelul uneia din laturile lungi, fie transversal, definind, în special, piese de tip racloir, sau așchii retușate parțial.

Piese bifaciale sunt fasonate exclusiv pe suporturi laminare – doar în cazul bifacialei fragmentate din cuarțit această observație nu se verifică; maximul lățimii și grosimii pieselor caracterizează partea lor mediană, iar minimul acestor valori se înregistrează în partea distală. Valorile lungimii sunt variabile, indiferent de starea de conservare a pieselor, situate între 47 mm și 82 mm.

La o analiză preliminară, materialul litic colectat poate fi corelat cu faună provenind de la erbivore de talie mare (*Bos/Bison*) și medie (*Capra*), canide (*Canis lupus*) și urs (*Ursus spelaeus*). În profunzime grotei, a fost dezvelit un craniu de *Capra ibex*, asociat cu utilaj litic și depuneri de ocru (fig. 5 și 6)

Nivelul productiv arheologic a oferit o asociație de opt specii de mamifere mici: *Microtus arvalis*, *Microtus gregalis*, *Lagurus lagurus*, *Arvicola terrestis*, *Cricetulus migratorius*, *Cricetus cricetus*, *Sorex araneus* și *Microtus nivalis*, recuperate pe două niveluri, pase mecanice, săpate în această campanie. Această asociație este relativ comună și caracteristică pentru interglaciularul Pleistocenului Superior din România, fiind descrisă anterior din mai multe depozite carstice din zona carpatică și Dobrogea (Petculescu, 2013) ori nordul Bulgariei (Popov, 1994). Prezența acestor mamifere mici indică, pentru intervalul de timp în care a avut loc constituirea depozitului fosilifer (isotopic stage 3), un climat destul de rece (sugerat în special prin prezența lui *M. nivalis* la o altitudine de numai 600 m.), prin comparație cu climatul actual, dar în mod evident mai cald și mai umed raportat la perioadele de maxim glaciular. Vegetația era alcătuită din ierburi înalte, tufșuri și arbuști (apariția lui *S. araneus*). Existența unei surse de apă permanente este dezvăluită prin identificarea speciei *A. terrestis* (șoarecele de apă). Aceasta asociație faunistică, alcătuită pentru moment din 27 de indivizi, indică condiții climatice tranzitorii, specifice unei perioade interglaciulare.

Au fost identificate și reptile: *Natrix* sp. (cf. *Natrix natrix* – șarpele de casă), *Colubrinae* *indet.* (cf. *Zamenis* sp.); amfibieni: *Rana* sp. (cf. *Rana temporaria* – broasca roșie de munte) *Pelophylax* sp., *Hyla* sp., dar și pești: *Osteichthyes* *indet.* Prezența păsărilor – *Aves* *indet.* este dedusă pe baza fragmentelor de coji de ouă de tip ornithoid.

În acest stadiu preliminar al cercetărilor arheologice, estimarea vârstei materialului arheologic ridică o serie de probleme. Rezultatele obținute până în acest moment ne plasează la limita metodei radiocarbon. Proba prelevată de la 227–237 cm adâncime a indicat o vârstă de >42.200 ^{14}C yr BP, iar aceea de la 260 cm, o vârstă de 37.325 – 35.800 cal yr BP și 45.073 – 41.467 cal yr BP. Mostrele necesare datării, cărbune și os, au fost prelevate doar din concentrări evidente de material arheologic. Vârsta sedimentului de la 250–260 cm adâncime a fost estimată la 141 ± 12 ka – OSL și 173 ± 41 ka – IRSL.

Abstract

The 2016 archaeological campaign in Abri 122/1200 site unveiled additional data on the Middle Palaeolithic in the Carpathian area. The lithic material is mainly composed of debitage by-products, flakes and several retouched items (namely, retouched flakes and bifacial items), made of quartzite, basalt, lydite, and, occasionally, flint. The faunal material comes from large- and medium-sized herbivores (*Bos/Bison*, *Capra*), canids (*Canis lupus*) and bears. There is one interesting occurrence of a *Capra ibex* cranium, in close association with lithics and ochre traces. The small mammals' assemblage suggests a rather cold climate, especially considering the presence of *M. nivalis*, at an altitude of only 600 m. So far, the radiocarbon chronology provided dates of $>42,200$ ^{14}C yr BP (sampled at 2.27–2.37 m of depth), 37,325 – 35,800 cal yr BP and 45,073 – 41,467 cal yr BP (both sampled at

2.60 m of depth). At 2.5–2.6 m of depth, the OSL and IRSL dates are of 141 ± 12 ka and 173 ± 41 ka.

Bibliografie

Petculescu A., *Reconstituiri paleoclimatice pe baza mamiferelor mici din depozitele carstice*, Ed. AGIR, București, 2013, p. 186.

Popov V.V., *Quaternary small mammals from deposits in Temnata-Prohodna cave system*, Jagellonian University Press, Krakow, 1994, p. 12–53.

48. Mintia

com. Veșel, jud. Hunedoara

Punct: Micia

Cod RAN: 92051.06

Cod LMI: HD-I-s-A-03214

Autorizație nr. 118/22.06.2016

Colectiv de cercetare: Paul Damian – responsabil Științific, Mihaela Simion, Decebal Vleja (MNIR), Marius Barbu (MCDR).

Așezarea romană Micia este situată pe malul de S al Mureșului, la circa 3 km față de defileul Brănișca, cel mai îngust loc al văii râului. Ea este alcătuită din castrul auxiliar cu o suprafață de aproximativ 7,2 ha și din așezarea civilă adiacentă (inclusiv necropolele) extinsă pe mai mult de 15 ha. Aflată într-un punct obligatoriu de trecere al căii de comunicație ce leagă Podișul Transilvaniei de Câmpia Tisei, așezarea a jucat un rol strategic de primă mână în cadrul sistemului de apărare al Daciei⁵⁹. Dar tot datorită poziției sale ea a suferit în epoca modernă o serie de distrugerii. Astfel, centrul său este intersectat de calea ferată dublă Arad – Deva și de șoseaua națională dintre aceleași localități. Cu toate acestea, părțile rămase, zona de N și o parte din jumătatea de sud, permit încă o cercetare de mare amploare a acestui obiectiv arheologic.

De altfel, datorită importanței sale deosebite, Micia a atras de timpuriu atenția istoricilor. După săpăturile practice încă din 1847 de I. F. Neugebauer, au urmat cele ale lui Constantin Daicoviciu în 1929 – 1930, primele științifice și cu rezultate deosebit de importante, în ciuda faptului că au fost de mică amploare. Cu săpăturile de salvare întreprinse în anii 1967 – 1968 de O. Floca și L. Mărghitan se încheie faza inițială de cercetare a sitului, reprezentată de fapt prin sondaje de mici dimensiuni, care au reliefat importanța obiectivului și au schițat liniile directe ale studiilor viitoare. Paralel, prin valorificarea inscripțiilor s-a reușit precizarea unităților militare staționate aici, cel puțin de la mijlocul secolului al II-lea⁶⁰.

Reluarea săpăturilor în 1983 de către un colectiv al Muzeului Național de Istorie a României, a marcat o nouă etapă, aceea a cercetării sistematice și de mai mare amploare. De-a lungul vremii, cercetările au continuat, cu anumite perioade de întrerupere (1983 – 1996; 2000 – 2010), instituția organizatoare fiind Muzeul Național de Istorie a României în colaborare cu Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva și parțial, Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei. Au fost identificate până la nivelul anului 2010, parțial cercetate și relative conservate următoarele elemente – castrul, o serie de temple, amfiteatrul, elemente

59 CCA 2001, nr. 224.

60 CCA 2001, nr. 224.

de trama stradală și de sistem de habitat, zone de producție ceramică și metalurgică, edificii termale și necropole birituale⁶¹.

Se cuvine remarcat însă și un posibil nivel corespunzător perioadei Bronzului mijlociu și final dar și interesante elemente de locuire post romane și medieval timpurii⁶².

2013 – A fost deschis un nou sector de cercetare denumit convențional NE Amfiteatru, în funcție de poziționarea sa față de Amfiteatrul de la Micia. Au fost identificate și cercetate un nr. de 30 de complexe arheologice datate în epocă romană precum și un nivel corespunzător amenajării zonei în perioadă modernă – contemporană constând într-un drum de deservire agricol. Pe baza rezultatelor cercetării din campania de anul acesta se pot emite o serie de considerații stratigrafice care vin să îmbogățească și să rafineze cunoștințele actuale despre evoluția așezării civile de la Micia de-a lungul epocii romane. Astfel, a fost identificat un nivel corespunzător celei de-a doua jumătăți a secolului al III-lea p. Chr. cu două faze distincte. Cercetarea s-a oprit pe un nivel de distrugere ce suprapune nivelul corespunzător secolului II p. Chr., semnalat și de cercetările anterioare și pus în legătură cu distrugerea Miciei în timpul războaielor marcomanice. Complexele cercetate constau în două locuințe, surprinse parțial, cu podele din mortar, suprapuse de nivelul de distrugere, o serie de gropi, o vatră, elemente constitutive a unui edificiu de mari dimensiuni aflat în imediata vecinătate, precum și o structură, delimitată de un șanț sigilat în antichitate peste care au fost depuse capete și oase de erbivore⁶³.

2014 – a continuat investigația arheologică în sectorul NE Amfiteatru, finalizându-se cercetarea celor 30 de complexe identificate anul anterior. S-a extins aria de cercetare către Est prin două casete de 4 x 4 m. În zona cercetată anterior, în campania din 2013, a fost identificat primul nivel de ocupare a spațiului în epocă romană, constând în locuințe și amenajări realizate din lemn, fiind identificată o structură din perioada anterioară (preistorie). Au fost puse în evidență complexe și amenajări datate

în următoarele perioade istorice – perioada sec. VII-IX p. Chr., perioada sec. IV – V p. Chr., perioada romană și au fost identificate doar indicii ale prezenței unei structuri anterioare epocii romane (preistorie)⁶⁴. (Pl. 1 – Pl. 2)

2015 – în lipsa finanțării cercetărilor arheologice de teren de către MC precum și datorită incongruenței legislative în ceea ce privește modalitatea de a angaja personal necalificat sezonier, nu au fost realizate cercetări arheologice efective. Finanțarea oferită de MNIR din fonduri proprii a fost utilizată pentru realizarea unor prospecțiuni noninuzive (magnetometrie) pentru suprafața de nord cuprinsă între castru și amfiteatru (cca 1,6 ha) cu rezultate extrem de promițătoare. Au fost evidențiate o serie de clădiri și anomalii ce aduc date noi cu privire la planul Miciei Antice. (Pl.4 – Pl.5)

Campania de cercetări arheologice sistematice 2016

Cercetarea arheologică sistematică din Campania 2016 a avut ca scop prezervarea și investigare, prin mijloace specifice, a potențialului arheologic al sitului. Este vorba despre descoperirea, înregistrarea, conservarea și studierea, respectiv valorificarea informației istorico-arheologice obținute prin cercetarea exhaustivă a complexelor arheologice din sectorul Nord-Est Amfiteatru.

Cercetarea din Campania 2016 a fost finanțată din fonduri proprii de Muzeul Național de Istorie a României și de către Ministerul Culturii. Finanțarea alocată de Ministerul Culturii s-a derulat prin Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva, în calitate de instituție organizatoare.

A fost extinsă suprafața cercetată în campaniile anterioare, prin prelungirea S1/2013 cu 16 m către N, în vederea verificării unei anomalii sesizate pe fotografiile satelitare și pe documentația aero-fotografică. Unitatea de cercetare rezultată are dimensiunile de 41 x 3 m. Caroiul utilizat este unul numeric pe axa Nord Sud și alfabetic pe cea Vest-Est.

Principalele rezultate ale campaniei din acest an au constat în identificarea unor structuri arheologice datate în perioada romană dar și în epocile ulterioare. Deasemenea, au fost rafinate o serie de observații cu privire la stratigrafia și cronologia sitului de la Micia, în epocă romană.

Stratigrafia Perimetrului Investigat (Pl.3)

0-0,25 m - Orizontul organic al solului actual (nivel afânat, răscolit de lucrările agricole) (pentru jumătatea de Sud).

0 - 0,30 m - Nivel de argilă, de culoare neagră-cenușie, răscolit de lucrări agricole. Conține material arheologic în poziție secundară. (pentru jumătatea de Nord).

0,30 - 0,50/0,60 - Nivel de argilă, de culoare neagră-cenușie, foarte tasat. Conține material arheologic datat în epocă romană (R2). (pentru jumătatea de Nord).

0,25 - 0,40/0,50 - Nivel aluvionar, mâl cu lentile consistente de argilă galbenă nisipoasă. (pentru jumătatea de sud).

0,50 - 0,80 - în jumătatea de sud, nivel de pietriș tasat în amestec cu argilă compactată de culoare galbenă, reprezentând o lărgire și o reamenajare, în perioada modernă, a drumului denumit convențional Cx 4.

0,80 - 1,00 (până la 1,80 în partea de Sud) - Argilă neagră, afânată, cu mult material arheologic (nivel de colmatarea a șanțurilor).

1,00- 1,30 - pentru jumătatea de Nord, nivel constituit din argilă gălbuie cu pete brune și materiale arheologice.

61 C. Daicoviciu, Micia I. *Cercetări asupra castrului. (Cu un „Supliment epigrafic”), Ricerche sul castru. (Con un „Supplementum epigraphicum”),* în „ACMIT”, 3, p. 169-170; O. Floca, *Pagus Miciensis*, în „Sargetia”, V, 1968, p. 49-50; O. Floca, L. Mărghită, *Noi considerații privitoare la castrul roman de la Micia*, în „Sargetia”, VII, p. 43-57; O. Floca, *Monumente epigrafice și sculpturale de la Micia*, în „AMN”, 5, 1968, p. 111-124; L. Țeposu, L. Mărghită, *Monumente funerare de la Micia (Partea II)*, în „AMN”, 6, 1969, p. 159-165; L. Mărghită, *Micia a fost un „pagus” în tot timpul stăpânirii romane?*, în „SCIVA”, 21, 4, 1970, p. 580-591; L. Mărghită, *Un cuptor din centrul de ars obiecte ceramice recent descoperit la Micia*, în „Apulum”, IX, 1971, p. 531-535; L. Marinescu, L. Mărghită, C. C. Petolescu, *Thermele romane de la Micia. Raport asupra săpăturilor din anii 1971-1974*, în „CA”, 1, 1975, p. 217-230; L. Marinescu, A. Sion, L. Petculescu, I. Andrițoiu, E. Ionescu, M. Brăileanu, *Cercetări arheologice de la Micia*, în „CA”, 3, 1979, p. 105-110; L. Mărghită, I. Andrițoiu, *Monumente sculpturale romane în Dacia Superioară*, în „SCIVA”, 27, 1, 1976, p. 45-54; L. Țeposu-Marinescu, *L'atelier de Micia*, în „Sargetia”, XIV, 1979, p. 155-163; L. Petculescu, *Castrul de la Micia*, în Muzeul Național 5, 1981, p. 109-114; L. Petculescu, *Raport asupra săpăturilor arheologice din castrul Micia*, în „Cercetări arheologice”, 6, 1983, p. 45-50; L. Țeposu-Marinescu, *Cu privire la urbanizarea Miciei*, în „Sargetia”, 18-19, 1984-1985, p. 125-127; L. Marinescu, A. Sion, I. Andrițoiu, *Cercetările arheologice din thermele romane de la Micia (Veșel)*, în „CA”, 7, 1984, p. 121-127; L. Petculescu, *Roman military granaries in Dacia*, în „SJ”, 43, p. 66-76; I. A. Oltean, W. S. Hanson, *Military Vici in Roman Dacia: An Aerial Perspective*, în „AMN”, 38/I, 2001, p. 124-127; D. Benea, *Istoria așezărilor de tip vici militare din Dacia Romană*, Timișoara, 2003, p. 69; D. Alicu, *Micia studii monografice I. Monumentele de spectacol și de cult*, Cluj, 2004, p. 14-18; I. A. Oltean, V. Rădeanu, W. Hanson, *New discoveries in the military vicus of the auxiliary fort at Micia*, în „Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies”, 2005, p. 351-356. Vezi de asemenea rapoartele de cercetare în: CCA 2003, p. 337-338; CCA 2005, p. 403-404; CCA 2006, p. 393; CCA 2007, p. 390; CCA 2008, p. 326-327; CCA 2009, p. 229; CCA 2010, p. 204-205; 588. 589 IDR III/3, 45-46.

62 I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, București, 1992, p. 17; K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958, 117-123.

63 CCA 2013, nr. 55.

64 CCA 2014, nr. 53.

1,30 – 1,50 Nivel compact din argilă gălbuie, cu pete negre, cu material arheologic (R3).

În partea de Sud a sondajului, lutul galben fără urmă de intervenție antropică a fost constatat la cota de – 2,00 m.

Principalele structuri investigate (Pl.6 – Pl.8)

A fost evidențiată o zonă caracterizată prin depunere de ceramică spartă și oase de animale, denumită convențional Cx1. Aceasta a fost surprinsă pe o lungime de 2,60 m, fiind o prelungire a unui complex investigat în campania din anul 2013. Din punct de vedere stratigrafic, structura investigată corespunde unui nivel consistent, data în epoca romană, denumit convențional R2. Acesta se află ce se află în conexiune cu colmatarea unui sistem de șanțuri paralele dintr-un moment cronologic anterior (R3-R3a?). Nivelul R2 este perforat de o serie de intervenții ulterioare (Cx2).

Cx 2 este o perturbare stratigrafică care sparge Cx1. A fost surprinsă deocamdată pe o suprafață de 2,60 x 1,50 m.

Deasemenea, a fost identificat un drum, cu o lățime de 6,00 m realizat din straturi succesive de pietriș și nisip tasat, ce stratigrafic indică inclusiv o funcționare și refacere într-o perioadă ulterioară epocii romane (Cx4). Pentru clarificarea încadrării cronologice a complexelor investigate a fost realizat un sondaj cu dimensiunile 4,50 m x 2,00 m, în zona de intersecție a structurilor menționate mai sus (Sondaj B). Pe profilul de Vest a S1, în dreptul sondajului B, sunt vizibile două perturbări stratigrafice majore (T 1 și T2), reprezentând două posibile șanțuri, cu o orientare pe axa E-V. Cercetarea a fost realizată până la cota de – 2,20 m, finanțarea disponibilă nepermițând finalizarea sondajului în această campanie. Au fost realizate lucrări de conservare primară a complexelor investigate, întreaga suprafață decopertată fiind protejată cu straturi succesive de folie și acoperită cu pământ.

Toate datele au fost consemnate în fișele de complex. Complexele arheologice descoperite au fost înregistrate topografic și sunt în procedură de introducere în aplicația Gis dezvoltată pentru șantierul arheologic Micia.

Materialul Arheologic (Pl. 9)

Din campania din acest an a provenit și un bogat material arheologic, pentru care s-au aplicat procedurile de înregistrare primară și a fost depozitat la MNIR, urmând a fi restaurat și analizat interdisciplinar. Ca piese deosebite menționăm două teracote fragmentare, de o valoare artistică și istorico-arheologică deosebită.

Investigații Non - Invazive

Au fost realizate investigații magnetometrice pe o suprafață de 1 ha, descris de următoarele coordonate STEREO 70:

330978.987	493036.507
330992.902	492998.520
330830.569	492976.631
330876.973	492951.630
330864.535	492892.768
330881.005	492898.789
330943.498	492769.302
330892.842	492750.853
330885.359	492771.525

Datele obținute au fost unificate cu cele obținute în campania din anul 2015, rezultatele acestor investigații aducând

importante clarificări la topografia așezării civile de la Micia. (Pl. 4 – Pl. 5)

Abstract:

The main objective of the scheduled archaeological investigation in 2016 aimed the preservation and investigation, by specific means, of the archaeological potential of the site. The main results of this year's campaign consisted in: identifying archaeological structures dated to the Roman period and in subsequent periods. There were also refined a series of observations on the stratigraphy and chronology of the Micia archaeological site during the Roman period.

49. Mitoc

com. Mitoc, jud. Botoșani

Punct: Malu Galben

Cod RAN: 38385.02, cod LMI BT-I-s-A-01812

Autorizație: Nr. 87/13.06.2016

Colectiv: Vasile Chirica – șef șantier (Institutul de Arheologie – Iași); Măriuca Vornicu (Institutul de Arheologie – Iași); George Bodi (Institutul de Arheologie – Iași); Pierre Noiret (Belgique, Université de Liège); Olivier Touzé (Belgique, Université de Liège, doctorant); Timothée Libois (Belgique, Université de Liège, étudiant); Antoine Bruninx (Belgique, Université de Liège, étudiant); Paul Haesaerts (Belgique, Institut des Sciences naturelles); Philip Nigst (UK; University of Cambridge); Kyra Pazan (US; PhD student, University of Michigan); Sioned Cox (UK; undergraduate student, University of Cambridge); Valeria Nastasiu (Toulouse; Basarabia); Luc Moreau (University of Cambridge).

În cadrul Acordului de cooperare cu Universitatea din Liège, cu Universitatea din Cambridge și cu Institutul Regal de Științele Naturii din Bruxelles, în ultimii 4 ani au continuat cercetările interdisciplinare la Mitoc-Malu Galben.

În ultimii patru ani au fost efectuate sondaje de mici dimensiuni în mai multe careuri:

2013: un atelier gravettian de cioplire (Gravettian II), datat la 26.500 – 25.500 BP. Au fost continuate sondajele în careurile N3, N2, N1 - P. Noiret, fig. 4 și fig. 5.

Au fost descoperite 1940 piese litice, înregistrate în 3 D, 14 fragmente de oase, 21 fragmente de cărbune, 3 fragmente de ocru, alte 108 piese microlitice fiind înregistrate prin tamisaj.

2014: cercetările au continuat în nivele aurignaciene: Aurignacien I: careurile K – I, 10, I, 11, H, 11, A, 11, la adâncimi cuprinse între 9,13 și 9,68 m, în unitatea sedimentară 11 a, stabilită de P. Haesaerts (fig. 2 și fig. 7). Au fost descoperite 1604 piese litice, în asociere cu alte 68 piese din silex, 3 fragmente de oase, 2 fragmente de cărbune, 1 fragment de cochilie.

2015: cercetările au fost efectuate în careurile K, 10 și I, 2-4, pentru o mai bună identificare a concentrațiilor aparținând Aurignacianului II și Aurignacianului III, locuiri aparținând unităților sedimentare 10 b, 10a, 9 b și 9 a. În careul I, 2 (unitatea sedimentară 9 a, fig. 9, ansamblul Aurignacian III a fost bine documentat prin 1173 piese litice, 3 fragmente de pietre de calcar, 9 resturi faunistice, 38 fragmente de cărbune, 1 fragment de ocru, în asociere cu alte 49 piese litice recoltate prin tamisaj.

2016: cercetările au fost direcționate în nivele aurignaciene de locuire potrivit datelor oferite de P. Noiret, în vederea cercetărilor interdisciplinare:

(1) Careurile A-B/1-2: 16 eşantioane (numerotate A1 la A16) în unitățile sedimentare 10 și 11.

- careurile H-A/6: 9 eşantioane (numerotate B1 la B9), în unitățile sedimentare 11 și 12.

(2) Săpături în ansamblurile «Aurignacien I» în marginea de sud-vest al frontului de săpătură (1). Au fost realizate două secțiuni pentru prelevarea eşantioanelor necesare analizelor de paleomagnetism. În acest sens, în careurile K-I/11, au fost descoperite mai multe piese de silex, situate deasupra unei concentrări de câteva sute de artefacte, aparținând Ansamblului «Aurignacien I».

(3) Stabilirea și săparea unei case, în perimetrul careului M 3 (lângă perețele de nord), fiind degajate în cadrul unităților sedimentare 8 et 9; câteva piese litice izolate au fost identificate în unitatea sedimentară 8b, apoi în unitatea sedimentară 9b, corespunzătoare Ansamblului «Aurignacien III». Au fost efectuate și săpături de mai mică amploare în careurile M/3-4 et L3. Au fost identificate câteva zeci de piese în unitatea sedimentară 9b, ca și mici fragmente de cărbune de lemn și două fragmente de oase mari în unitatea sedimentară 10 b, în cadrul Ansamblului «Aurignacien II».

(4) Au fost recoltate eşantioane pentru micro-morfologie:

- pe perețele de nord, în unitatea sedimentară 9b, aparținând Ansamblului „Aurignacien III”, eşantioane numerotate SM16-2.

- pe perețele de nord, în unitatea sedimentară 11b, în Ansamblul «Aurignacien I», eşantioane numerotate SM16-1 și SM16-3.

Precizăm faptul că nu ni s-au trimis încă rezultatele acestor analize, pentru a le introduce în acest Raport de cercetare arheologică interdisciplinară.

În ceea ce privește determinările faunistice, în perioada de timp precizată, resturile faunistice au fost încadrate după cum urmează:

- Gravettian III, 6a: *Equus ferus*

- Aurignacien III, 9b: *Equus ferus* (mandibulă, dinți, etc.)

- Aurignacien I, 11a: *Equus ferus* (mandibulă), microfaună (vertebre toracice).

- Resturile faunistice din campania 2016 au fost predate Facultății de Biologie de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, pentru determinări.

O altă dimensiune a cercetărilor din anii 2015 și 2016 este realizarea propunerilor noastre pentru criteriile **FOND** și **TEZAUR**. În acest sens, în colaborare cu colegul Bogdan Minea am realizat 400 de dosare la categoria FOND, pe care le-am înaintat Direcției județene pentru Cultură Iași, pentru a fi trimise la Ministerul Culturii, în vederea acceptării propunerilor noastre. Precizăm că avem alte peste 30 de dosare pentru categoria TEZAUR.

Începând din septembrie 2015, noi am reluat investigațiile privind tipologia materialelor litice de la Mitoc-Malu Galben. În felul acesta, am identificat un mare număr de piese litice, pe care le-am introdus în cele două categorii tipologice, Fond și Tezaur. În paralel, deoarece pregătim o nouă ediție a Monografiei **Aurignacianul și Gravettianul de la Mitoc-Malu Galben**, am operat o anumită selecție a materialelor în vederea integrării acestora în cuprinsul noii ediții.

Prin reluarea cercetărilor tehnico-tipologice din întregul material litic de la Mitoc- *Malu Galben*, din săpăturile efectuate între anii 1978 – 2016, am identificat serii tipologice noi, care au o importanță deosebită în analiza tehnico-tipologică a inventarului litic de la Mitoc - Malu Galben, cum ar fi piesele carenate sau acelea de tip *à crete* (descoperite în cadrul tehnocomplexelor gravettiene). În felul acesta avem deja baza documentară în vederea unui studiu privind *supraviețuirii tehnologice și tipologice aurignaciene în cadrul tehnocomplexelor de la Mitoc - Malu Galben*,

mai întâi sub forma unei comunicări științifice, pe care o vom prezenta în cadrul Colocviului internațional, care are ca temă *Les Aurignaciens. Leur création matérielle et spirituelle*, Iași, mai 2017, și care va fi integrată în volumul de studii pe care îl vom tipări în vara-toamna acestui an.

În ultimii ani, noi am publicat în deosebi materiale litice aurignaciene, inedite de la Mitoc-*Malu Galben*, pe care le-am organizat, spre publicare, pe nivele arheologice aurignaciene Aurignacian I inferior și Aurignacian I, urmând ca în 2017 să publicăm seriile tipologice, de asemenea inedite, din Aurignacianul și Gravettianul din această mare stațiune paleolitică.

În luna iulie a anilor 2015 și 2016, colega Măriuca Vornicu a efectuat noi cercetări pe versanții teraselor înalte, de la nord de Mitoc, pentru recoltarea de eşantioane de silex, aflate în depozitele acestor terase, în vederea stabilirii, cu mai multă certitudine, a încadrărilor crono-geologice a silexului zis *de Prut*: Buglovia sau/și Cretacic.

În anul 2016 au fost publicate sau sunt predate la tipar următoarele studii:

Vasile Chirica, Diana-Măriuca Vornicu, *The Palaeolithic Discoveries from Mitoc - Malu Galben (Romania). The Aurignacian I and I inferior layers*, în *Arheologia Moldovei*, XXXVIII, p. 201-224;

Vasile Chirica, Bogdan Minea, *Locuirile aurignaciene de la Mitoc - Malu Galben. Creația materială și spirituală a comunităților umane*, în *Memoria Zantiquitatis*, Piatra Neamț (sub tipar);

V. Chirica, *La présence des pièces carénées dans les techno-complexes du Paléolithique supérieur*, în V. Chirica, Cr. Ichim (eds.), *Les Gravettiens. Leur création matérielle et spirituelle*, 2016, p. 169-256.

V. Chirica, Valentin-Codrin Chirica, George Bodi, 2016. *Viață și moarte în Paleoliticul superior, Epipaleoliticul și Mezoliticul Europei. Spiritualitatea înmormântărilor*, BAI, XXVI, ed. a II-a, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 352 p.

Philip Nigst, *New Excavations at Mitoc-Malu Galben*, în *Archaeology at Cambridge*, 2013-2014, p. 36-37.

Philip Nigst, *Reserch on the Upper Palaeolithic in Romania: Excavations at Mitoc-Malu Galben*, în *Archaeology at Cambridge*, 2014-2015, p. 40.

Menționăm și organizarea Colocviului internațional cu tema *Les Gravettiens. Leur création matérielle et spirituelle*, ianuarie, 2016, al cărui volum de studii a fost tipărit la Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, în vara anului 2016.

50. Moigrad Porolissum

com. Mirșid, jud. Sălaj

Punct: Moigrad - Porolissum, Jac - Porolissum

Tip sit: 113 (așezare urbană), 121 (castru), 21 (necropolă) din 312 (Epoca clasică), 32 (Epoca romană), 321 (Epoca romană timpurie), 322 (Epoca romană timpurie), 33 (Epoca post-romană).

Cod RAN 142159.1; Cod LMI SJ-I-s-A-04909

Autorizație nr. 60/2016.

Colectiv: Horea Dionisiu Pop – responsabil științific, Emanoil Pripon – responsabil de sector, Dan Augustin Deac (MJIA Zalău).

în cadrul proiectului Circuitul Castrelor romane din județul Sălaj.

Timp de trei ani consecutiv (2014–2016), Complexul Arheologic Porolissum a fost beneficiarul proiectului „Circuitul castrelor romane din județul Sălaj”, proiect derulat de Consiliul Județean Sălaj. În acest interval de timp, au fost realizate lucrări de amenajare a infrastructurii rutiere până la sit, de refacere a zidăriei la câteva obiective din complex și împrejmuirea perimetrală a aproximativ 24 de hectare din suprafața sitului.

Cercetarea arheologică preventivă din anul 2016 a servit proiectului de consolidare a zidului de nord-vest a castrului roman de pe dealul Pomet. În acest sens, au fost deschise șase unități de cercetare, cu rol de control și stabilire a stratigrafiei. Dintre cele șase suprafețe de cercetare, patru au fost deschise în fața zidului de incintă nord-vestic al castrului de pe dealul Pomet (S1 - S4), iar celelalte două în spatele zidului de incintă (S5 - S6).

Suprafața de cercetare S1 are o lungime de 3 m, adâncimea maximă de 0,88 m și lățimea de 0,60 m. Suprafața de cercetare S2 are o lungime de 2 m, adâncimea maximă de 0,50 m și lățimea de 0,40 m. Suprafața de cercetare S3 are o lungime de 3 m, adâncimea maximă de 0,94 m și lățimea de 0,80 m. Suprafața de cercetare S4 are o lungime de 3 m, adâncimea maximă de 0,80 m și lățimea de 0,80 m. Suprafața de cercetare S5 are o lungime de 9 m, adâncimea maximă de 1,20 m și lățimea de 2,00 m. Suprafața de cercetare S6 are o lungime de 9 m, adâncimea maximă de 0,80 m și lățimea de 2,00 m.

În cele șase suprafețe cercetate, nu au apărut complexe arheologice sau artefacte, deoarece zona a fost cercetată în perioada 1977–1981, cu ocazia dezvelirii zidului de incintă. Ca atare o suprafață de 40 m lungime și 9 m lățime din spatele zidului de incintă, a fost decopertată pe o adâncime de 0,20 m până la 0,45 m, pentru a reduce presiunea solului asupra zidului de incintă și eliminarea infiltrațiilor de apă meteorică, prin amenajarea unei pante de scurgere cu orientare sudică. Suprafața din fața zidului de incintă a fost excavată pe o lungime de 40 m, o lățime de 1,20 m și pe o adâncime de 0,30 m până la 0,60 m, în vederea efectuării unor lucrări de consolidare a zidăriei.

Cercetarea arheologică a permis executarea unor lucrări de coborâre a nivelului de călcare din spatele zidului de incintă a castrului, nivel ridicat artificial în anii optzeci ai secolului trecut prin depozitarea pământului rezultat în urma decopertării porții praetoria și a zidului de incintă, dar și crearea unui spațiu de lucru în fața zidului de incintă, pentru consolidarea zidăriei.

Abstract

Through the project initiated by the Sălaj County Council called “Circuitul castrelor romane din județul Sălaj” (translated as “The tour of the Roman forts from Sălaj County”), in 2016 archaeological excavations were carried out in order to consolidate the north-western wall of the fort from Pomet hill. Thus six excavation units were made, in order to record the stratigraphy of the area. Also the archaeological rescue excavations permitted the establishment of a new stepping layer in the interior of the fort, a level which was artificially raised in the 1980`s when layers of earth from previous excavations of the wall were deposited in this area, both inside and outside the wall of the fort.

Bibliografie

E. Chirilă, N. Gudea, Alexandru V. Matei, V. Lucăcel, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Moigrad (Porolissum) din anii 1977–1979*, în *Acta Musei Porolissensis*, IV, 1980, p. 81–100.

N. Gudea, E. Chirilă, Alexandru V. Matei, I. Bajusz, *Raport preliminar în legătură cu săpăturile arheologice executate la Moigrad (Porolissum) în anii 1980 - 1982*, în *Acta Musei Porolissensis*, VII, 1983, p. 119–138.

N. Gudea, *Castrul roman de pe vârful dealului Pomet-Moigrad. Porolissum 1/Das Römergrenzkastell von Moigrad-Pomet. Porolissum 1*, Zalău, 1997.

H. Pop, E. Pripon, D. A. Deac, D. Gh. Tamba, *Porolissum, com. Mirșid - Creaca, jud. Sălaj, punct Porolissum: Moigrad - Jac*, în CCA, 2014, p. 118–120.

H. Pop, E. Pripon, D. A. Deac, *Porolissum, com. Mirșid - Creaca, jud. Sălaj, punct Porolissum: Moigrad - Jac*, în CCA, 2015, p. 61–62.

51. Murighiol

com. Murighiol, jud Tulcea

Punct: Halmyris

Punct: La Cetate

Cod RAN: 160920.20

Cod: 212; 313; 32; 322.

Autorizație nr. 162/2016

Colectiv: Mihail Zahariade - responsabil; Florin Topoleanu; Lucian Mureșan, Ioana Mureșan.

Finanțare: 10.450 lei (MC)

Obiective

Cercetarea s-a concentrat asupra investigației structurii lor descoperite în campania din 2014–2015 cu un accent deosebit pe blocul de clădiri de pe latura de nord est și est.

Descriere tehnică a săpăturilor

În anul 2016, și cu ajutorul unor studenți voluntari a fost depusă o muncă de 8 zile timp în care au fost excavate-cercetate o parte din arealele vizate conform planului de săpătură anterior întocmit. Au fost degajate/excavate în total:

- o suprafață de cca. 1500 m² și cca. 125 m³ de pământ.

- s-a scos o cantitate de piatră din dărămură însumând cca 90 m³. Suprafața totală a celor două areale asupra cărora s-a acționat exclusiv cu forța de muncă umană însumează în total cca. 1500 m².

- ceramica descoperită și recoltată însumează cca. 125 de pungi și cutii.

Săpăturile au vizat doua segmente ale aceleiași suprafețe:

Arealul I

În suprafață de cca. 850 m², în care cercetarea a constat în degajarea unui bloc compact de trei clădiri precum și a pînțenului interior al bastionului pus în evidență în campania din anul trecut.

Arealul II

Un grup de clădiri adosate laturii de est a zidului de incintă, convențional numit grupul Edificiului 4, în suprafață de cca. 700 m², au fost săpate în continuarea cercetării începută în 2014 și 2015.

Investigația nu este terminată, în campania din 2017 urmând să degajăm o porțiune de încă aproximativ 800 m² care ne va oferi o imagine completă de ansamblu și de detaliu a cronologiei și funcționării acestui complex.

Prin cercetarea arealului menționat s-a obținut a secvență importantă din planul zonei estice a cetății însemnând o porțiune din rețeaua stradală, clădiri de însemnătate militară și administrativă.

S-au întocmit planuri de situație generale și de amănunt, au fost făcute cca. 1650 fotografii ale zidurilor, situației stratigrafice precum și ale zonei investigate

În ultimele două zile ale campaniei din 2016 au fost efectuate lucrări de curățire a interiorului turnului 11 prin degajarea a 8 m³ de pământ și 6 m³ de piatră. Cu aceasta ocazie a fost recoltată o cantitate de ceramică însumând cca. 30 de pungi și cutii. Au fost făcute peste 300 de fotografii ale ruinelor.

Sector Turnul 11 (T11)

În campania anului 2016 a reînceput cercetarea sistematică a turnului 11 de incintă al cetății (T11), a cărui investigare arheologică a fost întreruptă după campania din 2012 de dispariția dintre noi a conf. Dr. Cristian Olariu (FIB). Cu sprijinul finanțării din partea Ministerului Culturii din cadrul *Programului național de finanțare a cercetării arheologice sistematice pe 2016*, continuarea cercetării colegului nostru a putut fi posibilă.

Obiectivul de anul acesta a fost avansarea în adâncime în interiorul secțiunilor S1 și S2 demarate de Cristian Olariu în anii precedenți⁶⁵, scopul fiind încercarea de a identifica paramentul interior al turnului T11. Cele două secțiuni au fost reîmpărțite în carouri, din 2 în 2 metri, numerotarea începând din capătul estic al acestora. La curățarea secțiunilor mai sus amintite a fost reidentificată în S1 podeaua de lut cenușiu bătătorit amintită în raportul campaniei din 2012⁶⁶, la o adâncime de 1,10 m, prezentând urme de arsură. Materialul arheologic identificat pe acest nivel este unul deosebit de fragmentar, însumând fragmente ceramice variate (printre care și două fragmente mici de vase *red slip*), bucăți de chirpic cu urme de arsură, 3 fragmente mici de tencuială cu urme de vopsea roșie, fragmente de mici dimensiuni de sticlă, material osteologic animalier fragmentar și un cui de fier (8 cm în lungime). De asemenea, podeaua era spartă pe alocuri de dărâmătura turnului. Odată reidentificat acest complex arheologic în S1, cercetarea a continuat prin adâncirea nivelului. Astfel s-a putut constata grosimea acestei podele (de aprox. 20 cm) în interiorul acesteia fiind descoperită o monedă de bronz ilizibilă (corodată puternic, lipsind un sfert din întregul acesteia, diametru de 2 cm).

Concomitent, s-a continuat și adâncirea în S2, întâmpinând deosebit de mult material provenit din dărâmătura turnului. Totodată s-a decis extinderea spre vest a acesteia cu încă 6 m (însumând astfel trei carouri adiționale). La o adâncime de 1,02 m față de ultima asiză păstrată a zidului de incintă al cetății și mai sus cu 12 cm față de podeaua de lut cenușiu menționată anterior s-a descoperit partea superioară a paramentului interior al turnului T11, paralel cu profilul nordic al S2. Nivelul superior identificat al acestuia reprezintă asiza de reglaj a zidului, cărămizile în sine fiind demantelate în antichitate, păstrându-se doar mortarul de liant în poziția originală și amprentele acestora. Pe această asiză, la limita dintre carourile 4 și 5, a fost descoperită o amforetă cu decor realizat cu pieptenele, spartă (în antichitate), aproape întregibilă, lipsindu-i doar partea superioară, buza și torțile. În S2 caroul 7, la o adâncime de 1,70 m față de ultima asiză a zidului de incintă, a fost identificat colțul rotunjit exterior al zidului turnului (acesta continuându-se sub profilul nordic al secțiunii S2). Zidul, evidențiat în partea sa exterioară până la o adâncime de 2,90 m față de ultima asiză a curții, cu o elevație de 1,20 m în stadiul actual al cercetării, nu își mai păstrează fața,

blocurile fasonate ale paramentului exterior fiind extrase riguros în perioada antică.

Puși în fața unei asemenea situații, cu martorul dintre S1 și S2 suprapunând paramentul interior al T11 pe întreaga lungime a laturii sale nordice, s-a decis înlăturarea martorului, ocazie cu care s-a putut observa că zidul avut în discuție a fost sistematic demantelat în antichitate pe aceeași înălțime, în mod controlat, fiind păstrate doar blocurile întrepesute de la zona de contact cu curtea principală a zidului cetății. De asemenea, zidul de incintă prezintă urme de reparație ulterioare demantelării, reparație realizată cu piatră de dimensiuni neregulate de mărimi mai mici decât zidul original, legată cu mortar, identificată deasupra amprentei cărămizilor din mortarul vechi al asizei de reglaj a zidului turnului. Pe latura sudică a S2, în imediata apropiere a curții exterioare s-a identificat un al doilea „pinten/platformă”, într-o poziție corespondentă cu cel apărut în S3, identificat de Cristian Olariu în campania din 2012⁶⁷.

În interiorul turnului, sub podeaua menționată mai sus, s-a identificat un nivel de depunere antică, de pământ brun cenușiu, afânat, cu material ceramic variat extrem de fragmentar (printre care menționăm un fragment de *terra sigillata* cu decor șampilat, patru fragmente de opaiț de producție locală, tipul *Topoleanu 547*⁶⁸, un fragment de ceramică cu urme de *dipinti* de culoare roșie și marginea unei ștampile, probabil, de producător, un mâner de opaiț triunghiular cu decor de palmetă, descoperit la desființarea martorului dintre S1 și S2, caroul 5), material osteologic animalier, fragmente de sticlă, cuie de fier, fragmente de cărbuni și chirpic cu urme de arsură, reprezentând practic un nivel de pământ de umplutură adus din altă parte a cetății într-o perioadă de reamenajare a turnului T11 în epocă antică.

Campania de anul acesta s-a finalizat la o adâncime de 1,70 m față de ultima asiză păstrată a zidului de incintă al cetății în interiorul T11 identificat în S1. Campaniile viitoare vor avea ca obiectiv adâncirea în interiorul turnului cu scopul de a înregistra nivelurile de locuire anterioare celor deja identificate, desființarea martorului dintre S1 și S3, cu precădere în dreptul carourilor 3–7, pentru a surprinde atât paramentul interior al zidului turnului pe latura sa nordică dar și a intrării acestuia, a cărui probabilitate de a se afla în jumătatea nordică a zidului de incintă cuprins în interiorul turnului și nu la mijlocul acestuia este susținută de seria de trepte identificate în campania din 2012⁶⁹ în sectorul estic al S3. Totodată o extindere în suprafață a cercetării este necesară pentru a determina natura celor doi „pinteni/platforme” aflați în oglindă ce flanchează Turnul 11, precum și elaborarea unei strategii atât pe termen scurt cât și pe termen lung pentru conservarea *in situ*, utilizând tehnici antice de construcție documentate în sursele epocii, a obiectivului cercetat.

Abstract:

With the financial support awarded through the National Program of Financing the Systematic Archaeological Research 2016, the research team was able to continue the work of the late conf. dr. Cristian Olariu on Tower 11, work underwent until 2012. The objective of this year's campaign of digs was to identify the interior face of the tower walls. After an initial rediscovery in trench S1 of the last level unearthed by dr. Olariu, the excavation continued, determining the thickness of about 20–25 cm for the beaten brown-greyish earth floor earlier identified. Underneath it, a thick layer of loose brownish ground was found, bearing highly fragmentary archaeological material, from

65 A se vedea rapoartele arheologice anterioare: CCA 2010, nr. 46, Murighiol, com. Murighiol, jud. Tulcea [Halmyris], p. 128–129, CCA 2012, nr. 45, Murighiol, com. Murighiol, jud. Tulcea [Halmyris], p. 88–89, CCA 2013, nr. 41, Murighiol, com. Murighiol, jud. Tulcea [Halmyris], p. 93–94.

66 CCA 2013, nr. 41, Murighiol, com. Murighiol, jud. Tulcea [Halmyris], p. 93.

67 *Ibidem.*

68 Topoleanu, Florin, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I-VII d.Ch.)*, Tulcea 2000, nr. 547, p. 211, pl. LXIX.

69 Vezi notele 2 și 3.

various types of potsherds, fragments of animal bones, glass, iron nails, charcoal and adobe bricks with burn traces, suggesting that this layer was used as filling material to support the later living structures built inside the remnants of the tower. Moreover, by extending westward trench S2, we were able to identify the inner wall face of the tower and to determine that the defensive structure was deliberately and purposely dismantled in late antiquity, judging by the regularity of the dismantle process and also by the discovery of the fragmented late antique amphora on top of the remaining southern tower wall. Future excavations that will focus on trenches S1 and S3 will most likely reveal the northern inner face of the tower's wall and its undiscovered until now entrance.

Bibliografie:

- Al. Suceveanu, M. Zahariade, F. Topoleanu, Gh. Poenaru Bordea, *Halmyris I*, Cluj Napoca: Nereamia Napocae, 2003.
F. Topoleanu, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I-VII d.Ch.)*, Tulcea, 2000.

52. Nufăru

com. Nufăru, jud. Tulcea

Punct: Trecere bac

Cod tip de sit: 112, 113, 122, 21

Cod epocă: 41, 43

Cod RAN: 161062.10

Autorizație nr. 24/2016

Colectivul de cercetare: Oana Damian – responsabil de șantier (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”), Mihai Vasile (Muzeul Național de Istorie a României).

Finanțare: 17.500 lei MC + fonduri IAB, MNIR

Investigațiile arheologice, desfășurate începând cu anul 1978, au pus în evidență pe linia Dunării, pe malul drept al brațului Sf. Gheorghe, la circa 12 km aval de Tulcea, în intravilan-ul satului Nufăru, un important centru de tip urban din secolele X–XIV, elemente ale fortificației bizantine, viețuirea și necropolele din sec. XI–XIII, precum și vestigii aparținând epocilor getică și romano-bizantină.

Cercetările arheologice derulate în campania 2016 s-au concentrat în zona nordică a promontoriului pe care se desfășoară așezarea, în punctul *Trecere bac* (încă proprietatea Enache Șinghi).

Campania 2016 a urmărit în principal continuarea cercetării necropolei (și a locuirii care o suprapune), prin extinderea spre nord a săpăturii, în cadrul unei suprafețe, orientate E-V, cu dimensiunile de 23 × 7 m. Săpătura s-a concentrat asupra identificării limitei nordice și a verificării limitei estice a zonei funerare.

Din punct de vedere stratigrafic, a fost identificată aceeași depunere de pământ cenușiu prăfos, în care au fost descoperite gropi menajere, datând din secolul al XIII-lea, conținând ceramică, obiecte mărunte, fragmente osteologice animale, gropi care secționează nivelul înmormântărilor încadrate între mijlocul secolului al XI-lea – începutul secolului al XIII-lea.

În privința complexelor funerare cercetate în anul 2016, acestea se caracterizează prin aceleași aspecte de rit și ritual definind necropola cercetată în campaniile anterioare. Celor 437 de complexe funerare cercetate li se adaugă încă 21, numărul total ridicându-se la 458 și putându-se aprecia, după această campanie, că poate fi considerată încheiată cercetarea de teren a necropolei localizate în zona nord-estică a promontoriului nufărean.

S-a practicat înhumarea individuală, înregistrându-se o serie de cazuri de reînhumări și de deranjamente, rezultate din suprapuneri de complexe funerare sau din suprapuneri ale complexelor funerare de complexele de locuire, ceea ce a dus la distrugerea parțială a primelor, din care s-au putut identifica uneori doar părți din schelet.

Gropile mormintelor au fost săpate în depunerea de sediment cenușiu prăfos. Orientarea mormintelor este vest-est. Au fost înregistrate două șiruri paralele și două niveluri de înhumare. După marea cantitate de cuie și piroane de fier, se poate afirma drept certă utilizarea sicriilor, în ciuda absenței materialului lemnos care să o ateste. Scheletele apar în decubit dorsal, aparținând unor adulți și unor copii, cu craniile în poziție normală sau așezate fie pe partea dreaptă, fie pe cea stângă, cu brațele așezate în diverse poziții – variantele cu antebrațele pe abdomen, bazin sau pe lângă corp, cu subvariantele lor –, cu picioarele întinse, uneori ușor flexate. Un singur mormânt dintre cele descoperite conținea inventar, reprezentat de trei brățări de sticlă și una de bronz.

Zona necropolei din punctul *Trecere bac*, cercetată în extinderea spre nord a suprafeței, este suprapusă de un nivel ocupațional, reprezentat prin 17 gropi menajere, cu formă circulară, cu diametre de 1,20/1,40/1,60/1,90 m și adâncimi cercetate de până la 1,20 m, care afectează profund nivelul necropolei. Materialul arheologic descoperit constă în ceramică, obiecte mărunte din lut, bronz, os, corn, sticlă, monede din bronz.

Se impune continuarea cercetărilor în punctul *Trecere bac*, pentru viețuirea anterioară necropolei și pentru curtea și instalația portuară bizantine, urmate de conservarea și punerea în valoare a acestui monument de importanță specială pentru istoria așezărilor portuare de la Dunărea de Jos.

53. Ocnița

oraș Ocnele Mari, jud. Vâlcea

Punct: situl dacic Ocnița - Dealul Cosota

Cod RAN: 168194.01

Colectivul⁷⁰: Constantin Augustus Bărbulescu – responsabil științific (Universitatea din Pitești); Sorin Ilie Cociș, Corneliu Beldiman, Stan - Laurențiu Mecu, Iulius Alexandru Nălbitoru-Mărăcine, Robert Andrei (UPIT); Claudiu Aurel Tulugea, Ion Tuțulescu, Cristian-Carol Terteci (Muzeul Județean Vâlcea), antropolog Claudia Radu (Centrul de Biologie Moleculară, Institutul de Cercetări Interdisciplinare în Bio-Nano Științe, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca).

În luna august 2016 a debutat campania de cercetări arheologice în situl dacic din localitatea Ocnele Mari, sat Ocnița, punctul Dealul Cosota.

Situl de la Ocnița - Buridava (jud. Vâlcea) cuprinde cea mai importantă așezare și fortificație dacică de la sudul Carpaților pentru secolele I a. Chr. – I p. Chr.

⁷⁰ Cercetarea nu s-ar fi putut desfășura fără studenții și absolvenții Specializării Istorie de la Universitatea din Pitești. Colectivul a fost format din: Arendașiu Raluca, Boțoghină Matei, Dănescu Daniel, Durnă Viorica, Dumitrescu Gabriel, Florea Codruț, Furnică Adrian, Gorobică Nicolai, Hristescu Daniel, Hristescu Aida-Andreea, Hristescu Andrei, Liță George, Mocanu Valentin, Nețșoiu Nicolae, Nițu Ionuț, Pițigoai Andi, Radu Adriana, Sava Moise Madalina, Ștefănescu Flavius, Țarcu Răzvan, Udrescu Ovidiu; Fotografiiile au fost realizate de către dl. Daniel Hristescu, căruia îi mulțumim pe această cale.

Cercetarea arheologică de la Ocnița este oprită de aproape două decenii și din nefericire studiile și volumul monografic dedicate așezării, lasă încă urme de îndoială asupra fazelor de evoluție și momentului dispariției acestui sit.

Semnalată specialiștilor de la Institutul de Arheologie încă din 1957 de către Gheorghe Moșteanu, cadru didactic din localitate, așezarea a fost vizitată și cercetată de numeroși specialiști. Petre Roman efectuează o periegheză în zonă în 1959, iar în 1960 Cornel Mirescu face primul sondaj în ceea ce avea să fie cunoscut mai apoi sub numele de Cetatea 1.

Cercetările sistematice debutează în anul 1961 sub conducerea lui Dumitru Berciu și a directorului Muzeului Orășenesc din Rm. Vâlcea, Petre Purcărescu, ulterior a doamnei Mariana Iosifaru. Cercetările aveau să continue pe parcursul următoarelor 3 decenii.

Cercetările arheologice au fost reluate de către o echipă a Universității din Pitești în colaborare cu Muzeul Județean Vâlcea în anul 2012, în baza unei autorizații de cercetare preventivă. Se considera, de către o serie de cercetători, că situl ar fi epuizat.

Campaniile din perioada 2012–2015 ne-au încurajat și în primăvara anului 2016 am depus cererea de obținere a autorizației de cercetare sistematică.

Campania anului 2016 s-a desfășurat în luna august, având în vedere că finanțarea a fost asigurată din surse proprii (Universitatea din Pitești, Asociația Pentru Apărarea Drepturilor Tinerilor Vâlcea și Direcția Județeană pentru Tineret și Sport Vâlcea⁷¹), iar întreaga activitate s-a efectuat, ca și în anii anteriori, cu ajutorul studenților Facultății de Istorie de la Universitatea din Pitești.

Obiectivul inițial al redeschiderii șantierului era legat de stabilirea cronologiei așezărilor de la Ocnița și a întinderii exacte a acestui sit.

Lipsa fondurilor nu ne-a permis realizarea unei campanii ample și odataă cu începutul cercetării am luat decizia să încercăm continuarea unui sondaj din anul 2014.

În campania anului 2014, decisesem inițial efectuarea unui sondaj în vecinătatea Terasei VII, într-o zonă considerată ca făcând parte din sit, dar lipsită de importanță științifică. Sondajul început în 2014 a fost abandonat în urma unei decizii luate atunci de coordonatorul științific al șantierului.

Punctul în care realizasem acel sondaj se află în marginea de NV a sitului, pe ceea ce noi considerăm a fi Terasa VIII, zonă împădurită, inaccesibilă de pe laturile de Nord, Vest și Sud. Terasa VIII este situată practic la marginea sitului, punct care se preta la o amenajare defensivă – turn de apărare și observație, având o deschidere largă spre întreaga zonă depresionară a Ocnelor Mari (fig. 1 și fig. 2).

Astfel am redeschis secțiunea începută în 2014.

Secțiunea are dimensiunile de 16 x 2 m și taie practic zona centrală a Terasei VIII (a promontoriului). În 2014 remarcasem după îndepărtarea stratului vegetal existența unor fragmente de tuf și piatră, care păreau să formeze o incintă ovală.

După înlăturarea stratului vegetal, extrem de subțire, datorită solului de pădure și a unui strat friabil format din rădăcini și cernoziom, s-a evidențiat un strat mai dur, compact, care a permis observarea unor aglomerări de tuf și piatră de râu.

Identificarea acestor structuri, fără un rol clar și cu o așezare aleatorie, ne-au condus la deschiderea unei a doua secțiuni SII, paralelă cu aceasta, cu un martor de 0,50 m situată pe latura Sudică.

Și în SII, odată cu îndepărtarea primelor două straturi (vegeta – 0,20 cm și a solului de pădure 0,15 cm) au început să se contureze structuri/aglomerări de piatră de râu și tuf.

În partea de Vest a SI, la 220 cm de profilul vestic și 85 cm de profilul Sudic, s-a conturat în sol și în profilul nordic, o groapă de mari dimensiuni, săpată în stâncă, de formă aproape pătrată (cu laturile 117 x 120 x 116 x 115), numerotată M6.

SI ne-a permis identificarea altor două structuri cu amenajare din tuf, numerotate M7 și M5.

În SII s-au descoperit alte 3 structuri, M1, M2, M3, mult mai bine conturate, formate dintr-o structură exterioară de formă ovală sau dreptunghiulară, realizată din piatră de râu, tuf și pământ, cu rol de împrejmuire, care aveau în zona centrală structuri de formă rotundă – tot din piatră de râu și tuf. În profilul sudic al SII s-a conturat o altă structură numerotată M8, iar în martor, la 65 cm de profilul de Est, s-a conturat M4.

Toate aceste structuri au fost surprinse la o adâncime cuprinsă între -35 cm și -65 cm față de nivelul actual de călcare și au fost realizate direct pe stânca amenajată în antichitate.

M1 are formă dreptunghiulară cu laturile (210 x 165), având în zona centrală o cistă cu diametrul interior de 35 cm, exterior de 57 cm. (fig. 4 și fig. 8). Odată cu îndepărtarea capacului din piatră s-a putut identifica un inventar format din oase incinerate, un cuțit, o mărgică vitroasă colorată și două coliere din fier, cu inele din bronz și curpu.

M2 are formă ovală, având în zona centrală același tip de amenajare de formă rotundă, din piatră de râu, tuf și pământ. Inventarul a constat în oase incinerate, un cuțit de mici dimensiuni și o fibulă din fier.

M3 nu s-a conturat decât sub forma unei aglomerări de piatră și tuf, la care s-a adăugat un inventar arheologic constând într-o brățară torsadată și fragmente de oase incinerate.

M4 a fost desfăcut la finalul cercetării, fiind situat în martor și este singurul care nu a avut inventar, excepție făcând oase incinerate depuse într-o cistă din piatră de râu și tuf.

M5 nu am identificat o structură exterioară ca în alete cazuri, ci doar câteva pietre și fragmente de tuf depuse compact, dedesubt putând fi identificate un colier din bronz, o mărgică vitroasă, fragmente de oase incinerate (fig. 7) și în apropiere un vârf de săgeată și o fibulă de bronz.

M6 inițial s-a considerat a fi o groapă, dar inventarul acesteia ne permite să vorbim tot de un mormânt, diferit de celelalte ca și structură, săpat în stâncă până la o adâncime de -112 cm (fig. 5). Inventarul a fost de departe cel mai interesant. Din inventar menționăm un rhiton de sticlă imitând un limax (fig. 6), import est mediteraneean (sec I p. Chr. – înc. Sec. II p. Chr.), fragmentar, dar întregibil la restaurare, un brici cu mâner de os și nituri din bronz, fragmente de la o cămașă de zale.

M7A/B nu s-a putut identifica o structură propriu-zisă, ci doar o aglomerare din tuf, în apropierea căreia au fost identificate oase incinerate răspândite pe circa 50–60 cm, o fibulă de argint, o fibulă de bronz tip Omega Fibel, fibulă din fier.

M8 nu a fost cercetat în întregime, acesta se pierde în marginea profilelor de Est și Sud din SII, dar pe zona unde începe să se contureze au fost identificate oase incinerate, un vârf din fier cu secțiune patrulăeră provenind de la o armă și două fibule din fier.

Din punct de vedere al inventarului, au mai fost identificate o cataramă de fier, o fibulă de fier și două cești din lut păstrate în condiții improprie (recuperate fragmentar). Remarcăm pe întreaga suprafață cercetată lipsa ceramicii, fie ea și fragmentară.

Analiza antropologică preliminară pentru oasele prelevate a fost realizată de dr. Claudia Radu de la Centrul de Biologie

71 Finanțarea a fost asigurată de către Direcția Județeană pentru Tineret și Sport Vâlcea, prin implicarea doamnelor Anca Șerban, Carmen Folescu și a dlui. Dan Silviu; Lucru acesta nu ar fost posibil fără Asociația pentru Apărarea Drepturilor Tinerilor Vâlcea, condusă de către dl. Ovidiu Udrescu; Cazarea a fost asigurată de către Primăria Ocnele Mari;

Moleculară, Institutul de Cercetări Interdisciplinare în Bio-Nano Științe, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Toate oasele sunt incinerate. În majoritatea cazurilor, culoarea oaselor este albă, ceea ce indică o temperatură de ardere între 645 și 1200 de grade Celsius (Mays, 1998). În unele cazuri (M1, M5 și M6) am observat un număr mic de zone de culoare albastră/gri, prezente pe smalțul dentar, respectiv pe partea spongioasă a oaselor. Culoarea albastră/gri indică o temperatură de ardere mai redusă, aproximativ 500 de grade Celsius. În trei cazuri putem spune că e vorba cu siguranță de indivizi umani: M1, M2 și M4. Dintre acestea, în două cazuri e vorba de copii (M1 și M2), respectiv de un individ tânăr (M4). În alte două cazuri, M3 și M6, putem spune doar că e posibil ca cel puțin o parte din fragmente să fie umane. Toate oasele vor fi studiate în continuare pentru caracterizarea fiecărui fragment.

În concluzie, campania 2016 ne-a permis identificarea unei necropole dacice aparținând perioadei secolelor I a. Chr. – I p. Chr.. Putem afirma cu certitudine că fibulele, rhitonul, dar și celelate descoperiri aparțin secolului I p. Chr..

Cercetările din campania 2016 ne permit să reconsiderăm ideea că la Ocnița situl este cercetat complet, în plus perieghezele și acțiunile întreprinse împreună cu Poliția de Patrimoniu Vâlcea⁷² ne relevă faptul că dimensiunile sitului sunt cu mult mai mari, iar întreaga zonă a Ocnelor Mari este ocupată și de alte așezări de epocă dacică și chiar romană.

Bibliografie

- Berciu, Dumitru, *Buridava dacică*, București, 1981;
Babeș, Mircea, *Puncte vedere relative la o istorie a Daciei preromane*, SCIVA, 25, 1974, 2, p. 217–244;
Idem, *Recenzie. D. Berciu, Buridava dacică*, București, 1981, SCIVA, 32, 2, 1982, p. 250–257;
Idem, *Descoperirile funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dace clasice*, SCIVA 39, 1988, p. 3–32;
Idem, *Un vase romain d'importation à Ocnița, département de Vâlcea RRH*, 1981, 20, 4, p. 615–618;
Idem, *O descoperire arheologică rară de la Ocnița (Vâlcea)*, SCIVA, 33, 1–4, 1982, p. 25–29;
Idem, *Un glaive romain (gladius) decouvert dans la Buridava dace (Ocnița, dep. Vâlcea)*, TD, 1982, 3, p. 147–152;
Idem, *Nouvelles decouvertes archeologiques concernant les Daces à l'epoque d'Auguste*, in *Nouvelle etudes d'histoire*, vol. V, București, p. 7–20;
Idem, *Asupra celor două opere de artă descoperite în 1983 la Ocnița – Buridava*, TD, 1984, 5, 1–2, p. 84–91;
Berciu, D, Iosifaru, M, *Săpăturile arheologice de la Ocnița*, MCA, XIV, 1980, p. 183–185;
Berciu, D, Iosifaru, M, *Săpăturile arheologice de la Ocnița*, MCA, XV, 1983, p. 226–227;
Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, Andreescu, Gh, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. I*, Thraco-Dacica, IV, 1–2, 1983, p. 109–113;
Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, Andreescu, Gh, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. II*, Thraco-Dacica, V, 1–2, 1984, p. 177–186;
Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, Andreescu, Gh, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. III*, Thraco-Dacica, VII, 1–2, 1985, p. 140–143;

Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, Andreescu, Gh, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. IV*, Thraco-Dacica, IV, 1–2, 1986, p. 139–143;

Berciu, D, Mitrea, B, Iosifaru, M, Purice, S, Andreescu, Gh, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. V*, Thraco-Dacica, VIII, 1–2, 1987, p. 154–161;

Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, Gherghe, P, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. VI*, Thraco-Dacica, IX, 1–2, 1988, p. 171–179;

Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, Gherghe, P, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. VII*, Thraco-Dacica, X, 1–2, 1989, p. 205–214;

Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. VIII*, Thraco-Dacica, XI, 1–2, 1990, p. 135–138;

Berciu, D, Iosifaru, M, Purice, S, Diaconescu, M, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. IX*, Thraco-Dacica, XII, 1–2, 1991, p. 105–115;

Berciu, D, Iosifaru, M, Diaconescu, M, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. XI*, Thraco-Dacica, XIV, 1–2, 1993, p. 149–156.

54. Oltina

com. Oltina, jud. Constanța

Punct: Capul Dealului

Cod RAN: 62495.01

Autorizația nr. 100/2016

Colectiv: Cristina Talmațchi – responsabil, Constantin Șova, Gabriel Custurea (MINAC), Costel Chiriac, Dan Aparaschivei, George Bilavschi (IA Iași).

Finanțare: 15.000 lei Ministerul Culturii și 14.450 lei Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța

Cercetările arheologice derulate în campania 2016 în așezarea fortificată medievală timpurie de la Oltina-„Capul Dealului” au vizat partea de vest a promontoriului (sectorul A), unde au fost continuate cercetările în scopul identificării densității de locuire a zonei, obținerii de noi date stratigrafice și informații referitoare la sistemul defensiv, precum și partea de est (sectorul B), scopul campaniei constând în identificarea de noi complexe, înregistrări referitoare la situația planimetrică în cele două faze ale așezării de aici și determinarea densității de locuire în această zonă.

Sector A

COLECTIV: Costel Chiriac - responsabil sector, Dan Aparaschivei, George Bilavschi

În campania din acest an a fost reluată, după o pauză mai lungă, cercetarea secțiunii SI, plasată E-V, perpendicular pe valul de pământ care protejează așezarea pe partea de vest. După îndepărtarea vegetației înalte și îndreptarea malurilor surpate au fost trasate noile limite ale secțiunii, reieșind o suprafață de cercetare de 37 x 4 m. La aceasta se adaugă o casetă plasată pe partea sudică a secțiunii între c. 19–26 (denumită convențional Cas. A și având 2 x 8 m), realizată în scopul obținerii de date referitoare la funcționalitatea complexului L1, identificat în anul 2003.

Cercetarea perimetrului în care au fost depistate aglomerări de piatră în campania din 2003 (denumită arbitrar L1), a condus la identificarea unei cantități apreciabile de bolovani, care par prăbușiți dinspre valul de apărare, pe direcția SE-NV.

72 Mulțumim pe această cale doamnei inspector principal Nicoleta Viorel și doamnei inspector Adriana Popa pentru excelenta colaborare din perioada 2012–2016, în care au fost recuperate peste 1000 de bunuri arheologice de patrimoniu de la detectoriști;

Noua „structură” din piatră a fost reperată la -0,80 m spre vest (în apropierea valului) și la circa -1,20 spre est. Îndepărtarea stratului vegetal a scos la lumină materiale ceramice fragmentare din secolele X-XI, dar și din secolele XIX-XX (fragment de toartă de la o cană, de culoare roșiatică cu smalt verde). Și din pământul de umplură de culoare gri închis, cu aspect prăfos și granulos, care suprapunea aglomerarea de piatră, au fost prelevate fragmente ceramice, din secolele X-XI, arse oxidant și reducător (oale cu sau fără toartă/e; urcioare, castroane etc.), resturi osteologice (păsări și mamifere) și bucăți de lutuală, unele coapte. În acest stadiu al cercetărilor, acest complex se pare că este adosat valului defensiv. Încă nu se poate preciza cu exactitate dacă dărâmtura din piatră aparține unei foste locuințe sau este căzută din valul de apărare.

Sub dărâmtura de piatră, la limita nordică a Cas. A și marginea sudică a S I, între c. 20-23, a fost depistat un strat consistent de cărbune (pe o lungime de circa 3,50 m din peretele valului de apărare, la circa -1,35-1,65 m) provenind probabil de la o bârână arsă din structura L1 sau a unei eventuale locuințe. Observația noastră se susține pe surprinderea unei lentile de lut galben sub nivelul de arsură. Deasupra stratului de cărbune au fost recuperate mici fragmente ceramice medievale timpurii, cu urme de ardere secundară. La același nivel stratigrafic, chiar în apropierea valului, a fost cercetată o groapă cu destinație incertă, de formă cilindrică, cu deschiderea de circa 0,50 m, din interiorul căreia au fost recuperate fragmente ceramice de mici dimensiuni din aceeași perioadă, bucăți mari de cărbune și de lutuală coaptă.

Pe ansamblu, lucrările de degajare a pământului din apropierea valului de apărare au scos la lumină o puternică aglomerare de piatră, urmată de un strat consistent de lut galben, cu intruziuni de cărbune, cenușă, lutuală coaptă, dar și materiale ceramice specifice veacurilor X-XI. În această etapă de cercetare incipientă nu se poate emite nici o teorie referitoare la apartenența și funcționalitatea complexului cu piatră dărâmată (L1), reluarea investigațiilor fiind necesară.

Sectorul B

COLECTIV: Cristina Talmațchi, Constantin Șova, Gabriel Custurea

Cercetările arheologice din campania 2016 s-au desfășurat pe întreaga suprafață a SIB, care a fost prelungită spre vest ajungând la o suprafață de 46 x 4 m, precum și în două casete plasate pe partea sudică a secțiunii, Cas. 1/2016 de 10 x 5 m în dreptul c. 26-35, respectiv Cas. 2/2016 de 6 x 2 m în dreptul c. 3-8.

În perimetrul SIB, au fost identificate și cercetate integral sau parțial opt complexe noi și au fost finalizate șase complexe excavate parțial în campaniile anterioare (cinci gropi menajere medievale timpurii și târzii, respectiv un complex getic). Cele opt complexe noi constau în cinci locuințe medievale timpurii (Cpl. 1/2016, Cpl. 3/2016, Cpl. 4/2016, Cpl. 5/2016 și Cpl. 6/2016), un cuptor fragmentar medieval timpuriu (Cpl. 7/2016), un bordei de perioadă getică (Cpl. 2/2016) și o groapă menajeră cu material târziu (Gr. 1/2016).

Dintre acestea, Cpl. 1/2016 (cu suprafața de 3,50 x 2,80 m) a fost cercetat parțial, deoarece spre vest este suprapus de un alt complex. Locuința, adâncită circa 0,30-0,40 m în nivelul cu material roman și getic, prezintă mai multe găuri de par și urma unei vetre deschise. Ea s-a conturat la -0,60 m și are podeaua la -0,95 m. Din inventarul ei amintim un bogat material ceramic (printre care și partea inferioară a unui urcioc cu smalt oliv), un capăt fragmentar de bici din piatră, o râșniță, un inel din bronz și obiecte din os (împungătoare).

Cpl. 4/2016 (cu suprafața de 3 x 2,86 m) este o locuință cu cuptor din piatră în colțul de SV, din nefericire afectată

de intervenții ulterioare (trei gropi circulare care o taie în zona centrală și în jumătatea de nord), dar și de un incendiu puternic. Inventarul acesteia cuprinde material ceramic abundent, obiecte din os și fier.

Cpl. 6/2016 (cu suprafața de 2,65 x 2,05 m) a apărut sub Cpl. 1/2016, fiind parțial afectat de construcția acestuia din urmă. El s-a conturat la -1,11 m și are podeaua la -1,38 m. Acesta are cuptor tăiat în peretele de vest (cu diametrul vetrei, construită pe un pat de piatră măruntă, de 1 m) și o groapă circulară, lutuită, în colțul de SV. A fost cercetat parțial, deoarece intră sub profilul de nord. Din inventarul acestuia amintim materialul ceramic numeros, fusaiole și obiecte fragmentare din fier.

Cpl. 3 și 5/2016 au fost cercetate pe o suprafață restrânsă, mare parte a acestora intrând sub unul din profilele secțiunii. Ele au fost înregistrate și urmează a fi cercetate în campaniile ulterioare, solicitând realizarea unor casete. Cpl. 7/2016 este o vatră fragmentară, distrusă din vechime, construită pe pat de piatră măruntă, ce a aparținut probabil unui cuptor scobit în peretele unei locuințe. Tot parțial a fost cercetat și complexul getic, acesta intrând parțial sub profilul de nord. Din inventarul lui amintim un vas reîntregibil cu brâu în relief, alveolat, numeroase fragmente ceramice (printre care și un fund de amforă) și de lutuală.

Cercetarea desfășurată în acest an în cele două sectoare completează datele referitoare la așezarea fortificată medievală timpurie de la Oltina-„Capul Dealului”, secolele X-XI, îmbogățind catalogul descoperirilor cu încă cinci locuințe și un cuptor, cu vase ceramice reîntregibile sau fragmentare, fusaiole, greutăți pentru plasa de pescuit, cărămizi cu șanțuri pentru ascuțirea obiectelor din os, obiecte din piatră (capăt de bici de luptă, gresii, râșniță), os (ac de păr fragmentar, împungătoare), bronz (cruciulută relicvar, inel, cerceș, aplică), fier (cuțite, piroane), precum și cu un bogat material osteologic. Totodată, de o importanță deosebită este înregistrarea nivelului cu material roman și getic, precum și a complexelor getice, perioade identificate până acum doar prin fragmente ceramice sporadice prezente în nivelul vegetal sau în cel medieval timpuriu.

Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

55. Ostrov

com. Ostrov, jud. Constanța

Punct: Durostorum - Ferma 4

Cod RAN: 62547.01

Cod LMI: CT-I-s-A-02719

Autorizație nr. 117/22.06.2016

Colectiv: Paul Damian – responsabil, Adela Băltăc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB).

Cercetările din campania 2016⁷³ au continuat în Sectorul Terme având ca obiective generale surprinderea unor detalii planimetrice și stratigrafice ale zonei de nord a edificiului nr. 3, de asemenea și relația dintre cele trei clădiri identificate anterior în acest sector. Astfel, cercetarea s-a efectuat în casele C22-23

73 Despre problematica anticului Durostorum, vezi Paul Damian, Adela Băltăc, The Civil Roman Settlement at Ostrov Durostorum, în *Acts of the International Colloquium Important Sites from the Pre-Roman an Roman Time on the Lower Danube Valley (4th century BC-4th century AD)*, Istros, 14, p. 61-70. Rezultatele cercetărilor arheologice de la Ostrov (Durostorum) punctul Ferma 4 sunt publicate în rapoartele anuale (CCA), din campania 1997 până în 2014. În campania 2015 au fost realizate doar prospecțiuni geofizice.

deschise în campaniile anterioare, au fost desființate porțiuni din unii martori stratigrafici (C22–23 carourile 3–7 și C23–C4/SII) și a fost trasată o nouă secțiune (C 24 – 4 × 10 m).

Cercetările s-au concentrat în zona porticului edificiului nr. 3⁷⁴ și la est de acesta. Cercetările din zona porticului, mai ales elemente de ordin stratigrafic, au pus în evidență faptul că pavajul surprins la vest de zidul Z40⁷⁵, precum și zona de dărâmtură de la est de acesta sunt elemente ce aparțin de amenajarea zonei anterioare ridicării edificiului nr. 3. De asemenea, s-a constatat că pavajul este construit pe o substructură din calcar pisat și lut bătătorit. Odată cu construirea zidului Z40 pavajul este distrus parțial și peste acesta este amenajat un strat din pietriș bine bătătorit care se păstrează mai consistent lângă zid. A fost surprins un nou zid (Z47⁷⁶), perpendicular pe Z40 și care închide spre nord anexa 1 a edificiului, cunoscută din cercetări anterioare⁷⁷. Din păcate nu a fost surprinsă și legătura dintre acest zid și Z46 (zidul de est al anexei). S-a constatată că și construirea acestui zid se face prin penetrarea nivelului de distrugere surprins la est de Z40. Acest nivel de distrugere constă în principal din lut ars (uneori până la vitrifiere), fragmente de tegule și ceramice, ceea ce indică existența în această zonă a unor complexe construite din material perisabil. Ulterior zona este nivelată cu un strat de lut galben-maroni cu fragmente ceramice sporadice în vederea ridicării edificiului nr. 3, nivelare observată în mai multe zone cercetate anterior. S-a constatat că traseul zidului Z40 este distrus spre nord, cel mai probabil din cauza lucrărilor agricole practicate în zonă.

A mai fost cercetată și o porțiune dintr-o groapă (G24), fiind surprinsă doar limita de est a gropii care se afla sub marginea de vest a bazinului nr. 2⁷⁸, margine distrusă de intervenția medievală, ceea ce a făcut posibilă și investigarea acesteia. S-au constatat mai multe momente stratigrafice; cel mai probabil groapa inițială a fost efectuată pentru extragerea lutului, fiind săpată „în trepte”, ulterior aceasta fiind umplută succesiv, depunerile constând din cenușă, fragmente ceramice și din sticlă, calupuri de lut ars, zgură de fier, material divers vitrifiat. S-a constatat o „nivelare” a acesteia cu lut bine bătătorit, nivelare efectuată pentru amenajarea zonei în vederea construirii edificiului nr. 3. În acest lut este amenajat, de exemplu, substructura bazei unuia dintre pilonii peristilului⁷⁹.

La est de edificiu au fost îndepărtate straturile de arătură, în care pe lângă fragmente ceramice (foarte diverse și numeroase) și tegulare, au apărut și calupuri de lut ars și fragmente din pereți din lut, ceea ce ar putea indica existența aici a unor complexe realizate din material perisabil. Materialul recoltat din această arie, parțial prelucrat, indică o datare în secolul al II-lea, deci anterior edificiului nr. 3, ceea ce oferă și perspective pentru campaniile următoare, în sensul surprinderii unor complexe contemporane cu primele două momente ale edificiului termal.

Materialul arheologic recoltat este foarte numeros și constă mai ales în material ceramic și obiecte diverse din bronz și fier.

Abstract

74 Despre acest edificiu vezi CCA 2015, p. 109 și nota 85.

75 Zidul Z40 reprezintă zidul limită de est al edificiului acesta având un traseu surprins pe o lungime de 30 m,

76 Orientat E-V, dimensiuni $L_p = 1,50$ m, $l = 0,80$ m, $h_p = 0,20$ m, construit din calcare legate cu mortar, iar primul rând al fundației realizat din cărămizi așezate oblic. Acest sistem este specific doar edificiului nr. 3 în clădirile cercetate până acum de aici.

77 Anexa 1 este definită de zidurile Z40, Z45, Z46, Z47, dispusă pe latura de est a edificiului, având o suprafață estimată de cca 34 mp și până în momentul de față nu a fost surprinsă joncțiunea dintre zidurile Z46 și Z47, fiind posibilă demantelarea a acestora încă din vechime.

78 Despre acest bazin, vezi CCA 2014, p. 98.

79 Vezi CCA 2014, p. 98.

In the campaign 2016 (for ancient Durostorum and previous research on this site see n. 1) we have resumed research in Sector Thermae, aiming at discovering details concerning planimetry and the stratigraphic context of the northern part of the Building no. 3. A new wall was discovered, this ended to north the annexes no 1 of the Building no. 3. There are also explore new elements of the construction way of leveling in the portico. There were discovered new data about the chronological aspects of the area. A rich and various archeological material was found.

56. Ostrov

com. Ostrov, jud. Constanța

Punct: Păcuiul lui Soare - Sectorul: Poartă

Cod RAN: 62547.02

Cod tip de sit: 112, 113, 122

Cod epocă: 41, 43

Autorizație nr. 25/2016

Colectiv de cercetare: Oana Damian (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, responsabil de șantier); Eugen Paraschiv-Grigore, Mihai Vasile (Muzeul Național de Istorie a României).

Finanțare: 15 000 lei MC + fonduri IAB

Săpăturile arheologice sistematice inițiate în 1956 și continuuate până în prezent au pus în evidență, în capătul nord-estic al insulei Păcuiul lui Soare, existența unei cetăți construite *a fundamentis* de către bizantini la sfârșitul secolului al X-lea, astăzi distruse în cea mai mare parte de apele Dunării. Începând cu primii ani ai veacului al XI-lea, cetatea de la Păcuiul lui Soare își pierde caracterul eminamente de bază navală, la adăpostul zidurilor urmând să se desfășoare o intensă viață care va dura, cu o întrerupere în secolul al XII-lea, determinată de un incendiu provocat de invazia cumanilor, până în prima jumătate a secolului al XV-lea, momentul ocupării Dobrogei de către turci. Viețuirea din așezarea insulară, documentată prin șase niveluri, este atestată de descoperirile de locuințe adâncite și de suprafață, cu pereții sprijiniți pe temelii de piatră, de cuptoare și materiale arheologice, precum ceramică, unelte de metal, os sau piatră, arme și piese de harnașament, podoabe.

În campania 2016, cercetările au fost reluate în sectorul Poartă, în cadrul suprafeței S I U, în vederea finalizării studiului locuirii din sectorul de nord-vest al cetății. După curățarea suprafeței (cu dimensiunile de 10,60 × 6,50 m) de vegetație și de depunerile aluvionare acumulate după campania din 2014, din cauza variațiilor nivelului Dunării, cercetarea s-a reluat de la o adâncime medie de aproximativ 1,40 m.

În S I U, au fost cercetate nivelurile aparținând secolelor XIII–XIV și, parțial, cel databil în a doua jumătate a secolului al XI-lea. Complexe de locuire au fost identificate cu precădere în jumătatea nordică a suprafeței. În partea nord-vestică a S I U a fost descoperită în campania 2014 o locuință de suprafață, cu dimensiunile de 4,70 × 4,40 m, identificată după resturile de lipitură arsă ale pereților, cu lățimea de 0,50 m, o grupare de pietre, cu aspect de amenajare interioară, cu dimensiunile de 2,40 × 2 m (E-V), și resturile de podea de pământ galben bătătorit. Locuința, vizibilă pe profilul nordic al suprafeței pe o lungime de 2,40 m, aparținea, probabil, după poziția stratigrafică și materialul ceramic, nivelului de locuire din secolul al XIV-lea. Continuarea cercetării complexului în campania 2016 a permis: identificarea instalației sale de încălzit-gătit în partea

nord-vestică, sub forma unei vetre simple, circulare, cu diametrul înregistrat pe profilul nordic al secțiunii de 0,70 m și în plan de 1,10/1,70 m, cu grosimea de 0,20 m; dezvelirea spre vest a podelei de pământ galben, bordată de pietre de dimensiuni mari, aparținând temeliei locuinței; stabilirea traseului gropilor de par, cu diametre cuprinse între 0,15–0,30 m, identificate sub forma a două șiruri, la distanță de circa 3 m între ele, pe lungimea reconstituită de 4,40 m. Complexul este secționat de malul vestic. În partea nord-estică a S I U, a fost cercetat colțul nord-vestic al unei locuințe cu bază de piatră, cu dimensiunile identificate de 3,50 × 2 m, cu o intrare, cu lățimea de 0,70 m, pe latura sa sud-vestică, complex de locuire a cărui datare în a doua jumătate a secolului al XI-lea este asigurată de poziția stratigrafică (aparține stratului castaniu roșiatic compact) și de descoperirea *in situ* a unui urciur acoperit cu smalt verde măsliniu descoperit *in situ*. Complexul este secționat de malul estic.

Materialul arheologic descoperit constă dintr-o mare cantitate de ceramică fragmentară și de material osteologic animal, la care se adaugă: piese de metal din categoria uneltelor, ustensiilor și componentelor sistemului constructiv al caselor, greutăți pentru plasa de pescuit, fusaiole, mărgelile și brățări fragmentare de sticlă, monede de bronz.

Este necesară continuarea cercetării S I U, prin extinderea acestei suprafețe spre est, pentru epuizarea nivelurilor de locuire din zonă și verificarea limitelor necropolei medievale.

57. Pantelimonu de Sus

com. Pantelimon, jud. Constanța

Punct: Cetate – Ulmetum

Cod RAN: 62618.01; cod LMI: CT-I-s-A-02726.01

Autorizație nr. 101/2016

Colectiv: Gabriel Mircea Talmațchi – responsabil științific; Constantin Băjenaru, Cristina Paraschiv-Talmațchi, Cătălin Nopcea, Tiberiu Potârniche, Liviu Lungu, Dan Vasilescu (MINAC).

Finanțatorul cercetării arheologice: Ministerul Culturii și MINAC. Valoare finanțare: 25.000 – Ministerul Culturii și 10.101 lei – MINAC.

Sector Sud

COLECTIV: Constantin Băjenaru, Dan Vasilescu.

Cercetările din această campanie au vizat zona aflată la V și SV de bazilica paleocreștină, respectiv deschiderea suprafeței M 49–65 (4 x 34 m). Obiectivele principale au constat în degajarea unei construcții cu fundație de piatră legată cu pământ, identificată în campania anterioară, precum și completarea informațiilor cu privire la faza de construcție a fortificației.

Pe aproape jumătate din suprafața supusă cercetării, dinspre turnul patruleter T₉ către nord (suprafețele M 56–65), imediat sub vegetal, a fost identificat nivelul corespunzător perioadei otomane (sec. XVI–XVII), cu o grosime ce variază între 30 și 50 cm. Chiar dacă întinderea lui în acest sector s-a dovedit a fi considerabilă, lipsa oricăror structuri de locuire și multitudinea de resturi osteologice recuperate concordă către ideea unei zone cu caracter preponderent menajer, situație asemănătoare cu cea constatată în sectorul vecin (de Sud-Vest)⁸⁰. Cu siguranță au existat și intervenții antropice, lucru sugerat de antrenarea unor materiale,

în general, specifice perioadei romano-bizantine, precum fragmente ceramice și monede.

După îndepărtarea nivelului otoman, s-a continuat cercetarea construcției amintite (suprafețele M 56–63), constatându-se existența unui edificiu, orientat NE–SV, cu cel puțin două faze constructive și compartimentat cu minim două camere. Dacă camera dinspre nord mai păstrează elemente din fundație și o intrare pe latura de vest, marcată prin folosirea de cărămizi în partea ei inferioară, cea dinspre sud pare a avea zidurile demantelate complet. Aproximarea ultimei de incintă ar putea indica folosirea pietrelor scoase la refacerea fortificației din timpul domniei lui Justinian. Prima fază de locuire a edificiului corespunde nivelului N₃ (prima jumătate a sec. V), o posibilă refacere și extindere fiind asociată nivelului N₂ (a doua jumătate a sec. V), mult mai bine reprezentat, prin ceramică și monede. O groapă asociată nivelului de sec. VI a fost implantată în straturile ce acopereau camera de nord a edificiului, secționând și podeaua acesteia.

Ulterior, edificiul a fost abandonat, fiind suprapus parțial de un zid fără fundație aparținând nivelului N₁ (a doua jumătate a sec. VI). Acesta era așternut direct peste nivelarea edificiului, compusă dintr-un strat de pământ întărit, cu pigment de mortar provenit de la incintă, lucru care ar indica o posibilă acțiune de demantelare parțială a ei post-N₂ ori doar urme ale nivelării justiniane.

În ceea ce privește faza de existență a edificiului, deocamdată nu s-a putut stabili funcționalitatea lui primară, însă cert este faptul că în faza N₂ au avut loc câteva modificări. Astfel, cercetarea camerei de nord la interior a relevat dezafectarea unui zid anterior, secționat de o structură adâncită amplasată în colțul de NE. Chiar dacă funcționalitatea structurii rămâne incertă, practicarea ei într-un perimetru locuibil și-ar găsi analogie cu alte situații din cuprinsul fortificației. Una dintre acestea a fost surprinsă în campania anterioară și constă în prezența unui complex adâncit în narthex-ul bazilicii, asociat aceluiași nivel de locuire (N₂)⁸¹. Un alt exemplu de reutilizare a unui edificiu anterior în faza N₂ este cel al așa-zisului *praetorium*, în a cărui cameră absidată s-a identificat o podea și urmele unei vetre⁸². Toate aceste situații, completate de practicarea unui număr ridicat de gropi și șanțuri de demantelare, sugerează o locuire „dezordonată”, explicată, eventual, prin prezența trupelor de federați, marcată prin obiecte specifice.

Al doilea obiectiv stabilit a presupus cercetarea perimetrului aflat în fața turnului patruleter T₉ de pe curtea de Sud (suprafețele M 62–64), pentru completarea informațiilor obținute în campania anterioară. Aici fusese identificat un complex adâncit, corespunzător nivelului N₅ (sec. IV, anterior fortificației), suprapus de o șapă groasă de mortar asociată fazei de construcție a fortificației. Din fericire, săpăturile lui Vasile Pârvan au afectat doar straturile superioare, ceea ce a permis cercetarea nivelurilor N₄–N₅, esențială pentru datarea momentului de fondare. Un *terminus post quem* este acum oferit de o *siliqua* emisă de Valens la Constantinopol, tip VOT VX / MVLX XX, datată către sfârșitul perioadei 367–375, prinsă în acea șapă de mortar. Alte elemente interesante sunt oferite de stratul de cultură de pe șapă, corespunzător primului nivel de locuire din cetate (N₄), bogat în materiale arheologice, în special fragmente ceramice (amfore, ulcioare, oale etc.), unele de factură Sântana de Mureș–Cernjachov. Monedele descoperite în acest strat nu depășesc perioada 378–383 p.Ch. Totodată, remarcăm și descoperirea a nu mai puțin de 21 de proiectile din piatră pentru *ballista*, majoritatea pe șapă sau foarte

80 CCA 2015 (2016), p. 66–67.

81 CCA 2015 (2016), p. 66.

82 CCA 2012 (2013), p. 100.

aproape de nivelul ei, fapt explicabil prin apropierea de turnul T9. De altfel, Vasile Pârvan mai descoperise 30 de proiectile în dreptul intrării și una chiar în interiorul aceluiași turn, „pe ultima treaptă, de jos, a intrării”⁸³. În același strat se pare că a fost implantată o structură ușor adâncită, datată, prin monede de tip SALVS REIPUBLICAE, după anul 388 p.Chr.

În suprafețele M 49–55 cercetarea s-a oprit pe nivelul corespunzător sec. VI (N1), fiind dezvelită fundația de piatră a unui zid și o zonă de dărâmtură adiacentă (M 49–51), elemente care ar putea indica prezența unei construcții către nord. Pe o porțiune din perimetru (M 52–55) succesiunea stratigrafică a fost parțial afectată de intervențiile efectuate de Vasile Pârvan, până la nivelul N4.

Sector „Cartaș-cuptor Panaitescu”

COLECTIV: Gabriel Mircea Talmațchi, Cristina Paraschiv-Talmațchi.

În campania de săpătură arheologică sistematică din acest an a fost continuată cercetarea așezării medievale timpurii, aflată la sud-vest de cetatea Ulmetum, la circa 200 m. Aceasta a vizat partea de est a așezării, în scopul finalizării unor complexe cercetate parțial în campaniile anterioare, respectiv identificarea altora noi și stabilirea densității de locuire a zonei.

În acest sens, a fost continuată cercetarea în secțiunea S3, prin adâncirea pe suprafața acesteia în jumătatea nordică, respectiv a fost trasată o nouă secțiune, S6 (de 12 x 4 m), dispusă E-V, perpendicular pe S3, în dreptul c. 10–13, ulterior situația arheologică solicitând deschiderea unor casete pe laturile de sud (Cas. 1 de 5 x 2 m) și de nord (Cas. 2 de 4 x 2,5 m) ale acesteia. Adâncimea maximă la care s-a ajuns este -1,80 m.

În perimetrul S3 nu a mai fost identificat nici un complex, fiind recuperate materiale ceramice din nivelul roman aflat sub locuința medievală timpurie înregistrată în campaniile anterioare.

În S6 au fost identificate și cercetate cinci complexe, după cum urmează: o posibilă anexă din perioada romană (cu suprafața de 2,95 x 2,55 m), care prezenta în colțul de NV o groapă circulară (cu diametrul de 1,60 m și adâncimea de 0,70 m); un bordei medieval-timpuriu (cu suprafața de 3,20 x 2,50 m); un șanț puțin adâncit, plasat la est de bordeiul medieval, probabil cu scopul de a-l proteja de apele pluviale; o groapă cu resturi menajere moderne și anexa unui bordei de cioban din perioada contemporană. În primii cinci metri ai secțiunii, de la E la V, a fost surprinsă și excavată integral zona cu resturi menajere din perioada medievală timpurie, identificată încă din 2011 și excavată inițial doar în partea surprinsă în S3.

Cercetarea desfășurată în acest an în sectorul „Cartaș-cuptor Panaitescu” completează informațiile referitoare la așezarea medievală timpurie de la Pantelimonu de Sus, din secolele VIII-X, îmbogățind catalogul descoperirilor cu încă un bordei (al treilea), cu un bogat material ceramic (constând în vase parțial reîntregibile, fusaiole arse reducător și greutăți pentru plasa de pescuit), obiecte din os și metal. Totodată, a fost surprins un nivel de perioadă romană (cu abundent material ceramic și o monedă din secolul al VI-lea p.Chr.), iar din stratul vegetal și din groapa menajeră modernă au fost recuperate fragmente ceramice și de la brățări din sticlă, respectiv pipe fragmentare.

58. Poduri

comuna Poduri, jud. Bacău

Punct: Dealul Ghindaru

Cod RAN: 24640.01

Așezare fortificată. Eneolitic

Autorizație nr. 131 / 2016

Colectiv: Constantin Preoteasa – responsabil științific (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Ciprian-Dorin Nicola (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania).

Finanțare: 1.000 lei.

În anul 2016 au fost realizate cercetări arheologice de suprafață și investigații interdisciplinare neinvazive asupra celebrului tell calcolitic și zonei adiacente în vederea reevaluării potențialului arheologic și stabilirii gradului actual de conservare a vestigiilor.

Investigațiile au constat în fotografii aeriene realizate cu drona (marcându-se astfel o premieră pentru siturile arheologice din zona subcarpatică moldavă) și modelarea digitală a terenului. De altfel, drona aflată în proprietatea Institutului de Pre- și Protoistorie al Universității „Friedrich Alexander” din Erlangen-Nürnberg și utilizată pe teritoriul României de către Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni al Complexului Muzeal Județean Neamț este primul echipament de acest tip înregistrat oficial în țara noastră de către Autoritatea Aeronautică Civilă Română exclusiv pentru cercetare științifică.

Investigațiile neinvazive realizate în această campanie se adaugă celor de natură geomagnetică ce au acoperit cea mai mare parte a sitului, precum și o zonă din exteriorul acestuia. Primele prospecțiuni geomagnetice au fost efectuate în anul 2007 de către Carsten Mischka⁸⁴, în calitate de reprezentant la acea dată al Universității „Christian Albrechts” din Kiel (Germania). Tot în acea perioadă (2008) au fost prospectate siturile din apropiere de la Prohozești-Siliște și Moinești-Râpa Morii⁸⁵. Ulterior, în anul 2011, Dan Ștefan a efectuat investigații geomagnetice pe întreaga suprafață a sitului rămasă disponibilă în acest sens, precum și în exteriorul acesteia⁸⁶.

84 C. Mischka, *Geomagnetische Prospektion neolithischer und kupferzeitlicher Siedlungen in Rumänien*, în *Eurasia Antiqua*, 14, 2008, p. 101–114.

85 Idem, *Neue Ergebnisse der geomagnetischen Prospektion neolithischer und kupferzeitlicher Siedlungen in Rumänien*, în *Eurasia Antiqua*, 15, 2009, p. 1–14.

86 Gh. Dumitroaia, D. Ștefan, R. Munteanu, D. Garvăn, D. Nicola, *Investigații non-intruzive la Poduri-Dealul Ghindaru*, în *Memoria Antiquitatis*, XXVIII, 2012, p. 167–184.

Aceste cercetări au permis aflarea în mare parte a zonei ocupate de comunitățile umane preistorice, limitele depunerii antropice, intensitatea locuirii (ce face practic imposibilă identificarea diferitelor așezări Precucuteni-Cucuteni din cadrul stațiunii) și gradul de conservare al vestigiilor. Au fost oferite date importante cu privire la construcțiile și șanțurile eneolitice, precum și asupra complexelor din epoca bronzului.

Investigațiile de suprafață au reconfirmat importanța științifică deosebită a acestui sit de excepție pentru preistoria României, prin prisma cantității, calității și diversității vestigiilor din cuprinsul său, cu acest prilej fiind identificate artefacte aparținând fazelor Precucuteni II și Precucuteni III, precum și etapelor Cucuteni A2 și Cucuteni B1.

Rezultatele obținute în urma cercetărilor arheologice sistematice interdisciplinare efectuate aici până în prezent impun continuarea acestor investigații și în viitor pentru stabilirea caracteristicilor habitatului calcolitic din zona subcarpatică, precum și a particularităților mediului natural din Depresiunea Tazlău-Cașin a Subcarpaților Moldovei.

Résumé:

En 2016, au sein du site de type tell de Poduri, des fouilles de surface ainsi que des recherches pluridisciplinaires non invasives, telles la modélisation digitale du terrain et les orthophotographies par drone, ce qui constitue d'ailleurs une première à l'égard des recherches des sites préhistoriques situés dans l'aréal des Sous-Carpates de Moldavie, ont été réalisées en vue d'une réévaluation de son potentiel archéologique.

On y ajoute les prospections géomagnétiques effectuées dans les années 2007 (par Carsten Mischka) et 2011 (par Dan Ștefan), qui nous ont fourni des données significatives concernant la zone peuplée par les communautés préhistoriques, les limites des dépôts anthropiques, la fréquence de l'habitation (ce qui rend impossible d'identifier les différents établissements Precucuteni-Cucuteni du site), ainsi que le degré de préservation des édifices et des fossés énéolithiques d'une part et des complexes remontant à l'Âge du Bronze.

Les recherches en surface ont confirmé de nouveau l'importance scientifique de ce site d'exception pour la préhistoire de la Roumanie, en raison de la quantité, la qualité et la diversité de ses vestiges. En outre, on a prélevé à cette occasion des artefacts appartenant aux phases Precucuteni II et Precucuteni III, ainsi qu'aux étapes Cucuteni A2 et Cucuteni B1.

59. Piatra Neamț

mun. Piatra Neamț, jud. Neamț, Valea Doamnei

Punct: Piatra Neamț - Poiana Cireșului

Tip de sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 113 (paleolitic superior)

Cod RAN: 120735.04

Autorizație nr. 75/10.06.2016

Colectiv: dr. Elena-Cristina Nițu – responsabil științific (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); prof. univ. dr. Marin Cârțumaru (Univ. „Valahia” din Târgoviște); dr. Ovidiu Cîrstina (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); dr. Mădălin Cornel Văleanu (Complexul Național Moldova, Iași); dr. Nejma Goutas (CNRS, Univ. Paris X); dr. Jessica Lacarrière-Universite Toulouse II-Le Mirail; drd. Adrian Nicolae (Univ. „Valahia” din Târgoviște); muzeograf Florin Ionuț Lupu (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște).

Total finanțare: 24.000, dintre care 14.000 lei finanțare CNM Curtea Domnească Târgoviște, 10.000 lei finanțare privată

Așezarea de la Poiana Cireșului – Piatra Neamț, prin descoperirile realizate de-a lungul timpului, este fără îndoială cel mai important sit paleolitic din România și unul dintre cele mai reprezentative situri gravetiene din Europa. Cercetările de aici s-au desfășurat, cu unele întreruperi, din 1998 până în prezent, iar săpăturile sistematice efectuate până la maxim 5 m adâncime au reliefat existența a patru niveluri paleolitice, datate prin mai multe metode (C-14, AMS, OSL, paleomagnetism) între 20.000 și 30.000 de ani BP, toate aparținând unor tradiții gravetiene. În afară de nivelul Epigravetian care este puternic deranjat, nivelurile gravetiene sunt bine conservate, delimitate de strate sterile groase, foarte bogate din punct de vedere cultural, reflectând activități umane diverse: structuri de locuire, vetre, resturi faunistice, materiale litice, zone cu pigmenți de ocru, o colecție bogată de unelte din corn, obiecte de artă (oase gravate, pandantive, mărgelile etc.), obiecte simbolice speciale, transportate de la distanțe foarte mari etc. Circumstanțele și datele din teren, precum și rezultatele cercetărilor anterioare, au făcut subiectul a numeroase publicații din țară și străinătate, de aceea nu vom mai insista asupra lor în acest raport⁸⁷.

Rezultatele recente obținute în situl Poiana Cireșului – Piatra Neamț subliniază importanța așezării pentru înțelegerea dinamicii culturale a paleoliticului superior în estul Europei. Mai mult, conservarea bună a materialelor organice poate furniza noi informații asupra comportamentului uman în această zonă înainte și după ultimul Maxim Glaciar. Considerăm că acest lucru s-a datorat metodologiei riguroase de săpătură aplicată odată cu reluarea cercetărilor în 1998 de către profesorul Marin Cârțumaru. Astfel, din punct de vedere metodologic s-a utilizat un sistem unitar de înregistrare care implică un punct o unic (398 m alt absolută, deasupra oricărui punct cu potențial arheologic din sit), un caroi temporar fixat în fiecare campanie la 1 m față de punctul o și în raport cu care se realizează înregistrarea individuală în trei dimensiuni a tuturor artefactelor și structurilor. Colecția impresionantă de unelte, faună sau obiecte de artă descoperite aici este fără îndoială consecința metodei de săpătură și recuperarea materialelor, care a implicat decaparea în niveluri cu grosimi foarte mici (cca 2 cm), impuse de densitatea și dimensiunea materialului arheologic, la care s-a adăugat tamisarea prin site fine a întregului sediment, precum și folosirea unor unelte

87 Marin Cârțumaru, Elena-Cristina Nițu, Ovidiu Cîrstina, Nejma Goutas, 2016, *The Engraved Stone Pendant from Poiana Cireșului-Piatra Neamț, Romania. New Contributions to the Understanding of Symbolic Behaviour in Gravettian*, Archaeology, Ethnology & Anthropology of Eurasia, Institute of Archaeology and Ethnography of the Siberian Branch, Russian Academy of Sciences, nr. 4, p. 35-45.

M. Cârțumaru, M. Anghelinu, L. Steguweit, L. Niță, L. Fontana, A. Brugere, U. Hambach, M. Mărgărit, V. Dumitrașcu, M. Cosac, F. Dumitru, O. Cârțina, 2010, *The Pluristratified Upper Paleolithic Site From Poiana Cireșului, Piatra Neamț. Recent Results and Future Prospects*, in C. Neugebauer-Maresch & L. Owen (Eds.), Aspects concerning the Middle and Eastern European Upper Paleolithic-Methods, Chronology, Technology and Subsistence, Symposium Wien, 9-11 November, 2005, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission ÖAW, 2010, p. 209-219.

L. Steguweit, 2009, *Long Upper Palaeolithic sequences from the sites of Poiana Cireșului, Bistrițioara and Ceahlău-Dartsu (NE-Romania)*, Preistoria Alpina, 44, p. 33-38;

L. Steguweit, M. Cârțumaru, M. Anghelinu, L. Niță, 2009, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania) Neue Untersuchungen zum Jungpaläolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, Quartär, 56, p. 139-157.

C. Zeeden, U. Hambach, L. Steguweit, A. Fülling, M. Anghelinu, L. Zöllner, 2009, *Using the relative intensity variations of the Earth's magnetic paleofield as correlative dating technique. A case study from loess with Upper Palaeolithic cultural layer at Poiana Cireșului, Romania*, Quartär, nr. 56, p. 175-185.

adaptate fragilității anumitor categorii de artefacte (spatulile din lemn, pensule fine).

În campania din anul 2016, au fost urmărite două obiective: verificarea extinderii locuirii din nivelul Gravetian I în partea sudică a promontoriului și continuarea săpăturii din secțiunea XII, începută în anul precedent, până la epuizarea ultimului nivel Gravetian. În scopul precizării limitei sudice a locuirii din nivelul Gravetian I s-a deschis o nouă secțiune de 12 mp în continuarea SXII. Pentru că cercetarea paleolitică necesită tehnici de săpătură foarte minuțioase, timpul alocat campaniei (6 săptămâni) nu ne-a permis decât săparea noii secțiuni deschise (SXIII) și decaparea a 9 mp din SXII, până la o adâncime de 5 m. În total, au fost săpați 21 mp, care au însemnat un efort considerabil numai ținând cont de faptul că peste 25 mc au fost tamisați integral prin site cu ochiuri de 3 mm grosime pentru evitarea pierderilor artefactelor de dimensiuni mici.

În noua secțiune deschisă (SXIII) a fost săpat nivelul Gravetian I, observațiile din anii precedenți fiind confirmate. Se pare că locuirea din acest nivel se reduce considerabil pe latura sudică a sitului, însă densitățile de materiale rămân la fel de ridicate spre vestul promontoriului. Continuarea săpăturilor în S XII (fig. 1) a fost motivată de recuperarea artefactelor din nivele vechi de paleolitic superior (Gravetian II și III), care nu au fost săpate decât în puține secțiuni din anii precedenți. Nivelul Gravetian II, identificat la o adâncime de 260 cm de la suprafața solului, reprezintă o locuire de scurtă durată, materialele arheologice fiind în număr redus, la fel ca în campaniile mai vechi. Fauna nu se conservă bine, astfel că nu au fost descoperite decât două fragmente osteologice, dintre care unul este o bucată de corn. Colecția de materiale litice (în jur de 200 de piese) este alcătuită majoritar din piese finite, acest nivel fiind important prin vârfurile și piesele pedunculate specifice Gravetianului mijlociu.

Cele mai importante descoperiri au fost făcute în nivelul Gravetian III, care reprezintă cea mai veche locuire paleolitică de pe valea Bistriței (25.760 ± 160 B.P. (Beta Analytic 244.073) - 27.321 ± 234 (ER 11.859) (31.969 ka cal BP)). Identificat la o adâncime de 310 cm de la suprafața solului, având grosimi variabile cuprinde între 20 și 30 cm, în acest nivel au fost delimitate urme diverse de activitate (fig. 2). În suprafața săpată (9 mp) au fost descoperite peste 250 piese litice și 45 fragmente osteologice provenind de la animale de talie mare (Bos/Bison). Materialul litic este cioplit din gresie silicioasă și silex, probabil adus de la distanțe mari având în vedere că majoritatea pieselor sunt finite, o parte dintre ele prezentând etape tehnice de refacere a zonelor active. Uneltele sunt reprezentative pentru Gravetian, majoritatea fiind vârfuri și piese La Gravette, dar și vârfuri fasonate invers. Întreg materialul osteologic era concentrat deasupra unei vetre ușor adâncite (grosime maximă de 25 cm), localizată în carourile C1-3 (fig. 2, 3). Este remarcabilă prezervarea impecabilă a vetrei, în interiorul ei fiind conservate bucăți mari de cărbune, iar sedimentul a căpătat culori roșiatice din cauza arsurii puternice. Au fost recuperate mai multe probe de cărbune pentru datări radiocarbon. În interiorul vetrei au fost descoperite bucăți din rocă metamorfică, iar lângă vatră a fost delimitată o groapă circulară cu diametrul de aproximativ 15 cm în care au fost aranjate fragmente poliedrice de rocă. Un număr de 10 bucăți de rocă provenite atât din groapă, cât și din vatră se remontează și fac parte dintr-un unic bloc mare de materie primă.

Alte gropi cu dimensiuni mici descoperite în acest nivel fac parte probabil dintr-o structură de locuire. De asemenea, este remarcabilă repartiția spațială a artefactelor în suprafața săpată: în jumătatea nordică a secțiunii, în zona vetrei, sunt concentrate materialele osteologice, în timp ce în partea opusă au fost descoperite majoritatea pieselor litice. O situație similară a fost

remarcată în secțiunile VIII și IX, săpate în 2013: întreaga faună (oase de Bos/Bison) a fost descoperită într-o vatră, pe o suprafață de 1,5 mp, în restul secțiunii fiind concentrate materiale litice. Asocierea dintre vetre și oasele de animale mari poate sugera utilizarea acestora la combustie, element întâlnit în puține situri paleolitice din Europa.

Nivelul Gravetian III a oferit în campania din 2016 o descoperire remarcabilă pentru paleoliticul din Europa: recuperarea unui număr de 32 de cochilii de melci perforate. Acestea aparțin speciilor *Lithoglyphus naticoides* (22 exemplare) și *Homalopoma sanguineum* (10 exemplare). Dacă exemplare de *Lithoglyphus naticoides* au mai fost descoperite în campaniile din 2004 (10 exemplare) și 2006 (2 exemplare), cochiliile perforate de *Homalopoma sanguineum* sunt pentru prima dată descoperite în paleoliticul din România, fiind, de altfel, printre puținele exemplare de acest fel utilizate în Gravetianul european. Această specie are o ecologie foarte restrânsă în Marea Mediterană. Distanța dintre situl Poiana Cireșului și cea mai apropiată sursă din Marea Mediterană este de peste 800 km, ceea ce presupune implicații multiple în înțelegerea originii Gravetianului și a evoluției acestei culturi: rețele de schimb bine organizate sau deplasări masive de populații. Trebuie precizat că peste jumătate dintre exemplarele de cochilii perforate sunt descoperite în săpătură. Ținând cont de dimensiunea foarte mică a acestora (diametrul maxim cuprins între 6 și 8 mm), dar și de fragilitatea lor, este evident că fără o metodă de săpătură foarte riguroasă aceste artefacte nu se pot recupera. Aceasta este o dovadă în plus a modului de abordare a cercetării din situl Poiana Cireșului care a făcut să fie recunoscut la nivel internațional prin rezultatele și valorificarea științifică.

În timpul campaniei s-a continuat programul de cercetări interdisciplinare, astfel că pe lângă studiul faunei și al industriei din materii dure animale, s-au prelevat probe sedimentologice de pe întreaga coloană stratigrafică săpată (până la 5 m adâncime) pentru realizarea unor analize palinologice (mostrele au fost prelevate de dr. Mihaela Danu, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, care va face studiul palinologic).

Abstract

In the 2016 archaeological campaign at Poiana Cireșului Paleolithic settlement, two objectives have been pursued: the verification of the Gravettian I habitation in the southern part of the promontory and continuing the excavation on section XII, started in the previous year. In the new section (SXIII) the Gravettian I layer was dug, and in section XII were descals 9 sqm up to a depth of 5 m.

The most important discoveries in 2016 campaign were made in Gravettian III layer, which represents the oldest Paleolithic habitation on the Bistrița River Valley (25.760 ± 160 B.P. (Beta Analytic 244.073) - 27.321 ± 234 (ER 11.859) (31.969 ka cal BP)). In the excavated surface (9 sqm.) were discovered over 250 lithic materials and 45 osteological remains from large animals (Bos/Bison). The toolkit includes a dos bladelets, La Gravette points, and diverse points with ventral retouch. The whole osteological material was concentrated over a slightly hollowed hearth (maximum of 25 cm thickness), located in C1-3 squares. It is remarkable the hearth impeccable preservation, being preserved large pieces of charcoal, and the sediment has acquired from reddish color due to strong fire blight.

*The Gravettian III layer provided a remarkable Upper Paleolithic discovery: recovering a number of 32 perforated snail shells of *Lithoglyphus naticoides* (22 specimens) and *Homalopoma sanguineum* (10 specimens), the latter being discovered for the first time in the Upper Paleolithic from Romania. Recent results obtained in the Poiana Cireșului site underlines the importance of the settlement for the understanding of the cultural dynamics of the Upper Paleolithic in Eastern Europe.*

60. Polocin

com. Pogonești, jud. Vaslui

Punct: Polocin - „Islaz-Călălboiaia”

Tip de sit: 211 și 111

Cod epocă: 42

Cod RAN: Islaz 164589.03/Călălboiaia 164589.04

Autorizație nr. 132/2016

Colectiv: Vasile Cotiugă – responsabil de șantier (Universitatea „Al.I.Cuza” Iași); Mircea Mamalaucă (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad), Eugenia Popușoi (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad), muzeograf Mircea Oancă (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad).

După sondajul din anul 2009, în urma căruia a fost descoperită o locuință de suprafață, în anii următori au fost organizate mai multe campanii de cercetare încheiate cu rezultate promițătoare (Planșa I – ortofotoplan). Este vorba de mai multe locuințe databile în secolele III – IV p. Chr., aflate la aproximativ 400 m de necropola birituală din punctul „La Movilă”, care numără 58 de morminte și cea din punctul „Islaz” cu alte 79 de morminte. Ambele necropole aparținând aceleși perioade și culturi, respectiv Sântana de Mureș-Cernjachov.

Prima campanie de cercetare sistematică a zonei a fost cea din anul 2013, care a fost precedată de o serie de prospecțiuni realizate cu ajutorul unui magnetometru cu cesiu, operațiune materializată prin trasarea a două griduri de măsură, cu laturile de 40 x 40 m. Au urmat apoi și alte campanii care au dus la descoperirea a numai puțin de șase locuințe de suprafață. Informații legate de prima locuință au fost publicate în urmă cu câțiva ani ilustrând încadrarea culturală pe care am propus-o pentru acest sit⁸⁸.

Urmează ca în scurt timp să fie publicate și rezultatele obținute în urma cercetării următoarelor patru locuințe.

Referindu-ne însă strict la ultima campanie de cercetări arheologice, respectiv cea din anul 2016, remarcăm faptul că au fost trasate alte două secțiuni aflate la 0,50 m nord de ultima secțiune trasată în anul precedent, respectiv S IX și S X. Prima dintre ele în lungime de 22 m, iar a doua de 24 m, ambele cu lățimea de 2 m.

În ceea ce privește situația întâlnită în perimetrul S IX remarcăm că între metrii 2 – 3, din extremitatea estică a secțiunii, a apărut o mică aglomerare de chirpic, pietre și fragmente osoase. Între metrii 3 – 9, dar mai ales între 3 – 6 m avem de-a face cu o aglomerare mai consistentă de chirpic, oase și fragmente ceramice. Printre piesele care merită a fi menționate, descoperite în perimetrul acestei locuințe notate L 6 se află o foarte interesantă cută de formă lamelară, cu orificiu de agățare la unul din capete și un fragment dintr-un idol zoomorf. Important de amintit este faptul că ne-a fost imposibil să surprindem conturul acestei locuințe, aglomerarea de chirpic se întinde pe direcția E-V pe lungimea a 3 m, iar pe cea N-S pe circa 2 m, extinzându-se și în perimetrul S X.

Privitor la aceași secțiune remarcăm faptul că în extremitatea vestică a acesteia, între metrii 17 și 22 se află o altă aglomerare de material arheologic, constând mai ales din ceramică, pietre, cărbune, fără prea multe bucăți de chirpic. Posibil să fie vorba de o anexă gospodăreasă.

În privința secțiunii S X remarcăm că la adâncimea de – 0,40 m, între metrii 0 – 12 avem de-a face cu urme slabe de chirpic, fragmente ceramice și fragmente osteologice. Lucrurile se modifică între 12,20 și 14,80 m acolo unde cantitatea de chirpic, fragmente osteologice și câteva fragmente ceramice ne duc cu gândul la existența unei noi locuințe, respectiv L VII. Posibil ca ea să se extindă dincolo de peretele nordic al secțiunii.

Ca și în cazul celorlalte locuințe inventarul fiind extrem de sărac, doar prezența fragmentelor de chirpic ne duc cu gândul la existența unei locuințe.

Descoperirea cea mai importantă, din cadrul acestei campanii, a fost fără îndoială cuptorul de uz caznic aflat în extremitatea estică a secțiunii, între metrii 21,5 și 24, la adâncimea de 0,80 m (Planșa II-III). Cuptorul a fost orientat pe direcția est vest cu gura spre est, având lungimea în interior de 1,30 m, lățimea maximă de 0,87 m și cea minimă, din zona de alimentare, de 0,47 m. S-a păstrat intactă întreaga vatră a cuptorului și circa 0,15 m din pereții acestuia. În preajmă și sub acesta au fost descoperite mai multe fragmente ceramice desprinse din vase lucrate la roată din pastă fină de culoare cenușie, iar în cuptor, în colțul nord vestic, s-a păstrat o grămjăoară de cărbune și cenușă. Remarcăm faptul că asemenea construcții sunt extrem de rare, negăsind până acum un corespondent în acest areal geografic.

Deși campania de cercetări din anul 2016 nu a fost una spectaculoasă, prin cele două locuințe descoperite, dar mai ales a cuptorului de uz gospodăresc reușim să oferim date noi legate de această așezare care probabil este legată de una din cele două necropole aflate în imediata apropiere.

Abstract:

After the 2009 survey was discovered a housing area. In subsequent several years were organized research campaigns and whose results concluded, were promising. It is about, many homes dating from III-IV centuries, which are placed at approximate 400 m of two investigated necropolis, belonging that same period and culture.

In 2016, were plotted two sections at 0.50 m North of the last section, drawn in the previous year, namely S IX and S X, first of them with a length of 22 m and the second with of length of 24 m, both with a width of 2 m. In their perimeter were discovered two surface houses, plus five other previously studied till now and whose having a principal feature oalmost total lack of any inventory. Mostly all it comes, to adobe fragments, bone remains and stones.

The most important discovery, from this campaign was with no doubt, the household oven, located in the extreme eastern section, S X. This was oriented East-West, with the mouth on east and the the interior length of 1.30 m, maximum width of 0.87 m and the minimum width from the filling zone of 0.47 m. It was preserved intact, the entire fireplace of the furnace and about 0.15 m of its walls. Around and under it, were discovered more ceramic fragments, detached from wheel-made vessels, made from gray fine paste and in the oven, in western corner, it was kept a pile of charcoal and ashes.

61. Rapoltu Mare

com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara

Punct: La Vie

Cod RAN: 90672.02

Autorizație nr. 3/08.06.2016

Colectiv de cercetare: Gică Băeștean – responsabil de șantier (MCDR Deva), Angelica Bălos, Marius Gheorghe Barbu – responsabil sector (MCDR Deva), Ioan Alexandru

88 M. Mamalaucă, M. Oancă, *Sondajul arheologic din punctul „Călălboiaia”, sat Polocin, com Pogonești, jud. Vaslui, Acta Musei Tutovensis, IX – X, 2014, p. 151–165.*

Bărbat – responsabil sector (MCDR Deva), Andrei Gonciar – colaborator (Archaeotek Canada), Alec Brown – colaborator (Archaeotek Canada), Ioana Lucia Barbu (MCDR Deva), Daniel Costin Țuțiuianu (MCDR Deva), Oana Cornelia Tutilă (MCDR Deva), Mihaela Maria Barbu (MCDR Deva), Ionuț Cosmin Codrea (MCDR Deva).

Campania arheologică din anul 2016 s-a desfășurat în perioada 10 iunie – 5 august, având ca obiectiv principal continuarea cercetării arheologice din campaniile anterioare, în suprafața SpI și deschiderea unei noi unități de cercetare, înspre centrul terasei de la Rapoltu Mare – *La Vie*, acolo unde investigațiile non-invasive indicau prezența unor construcții importante.

Suprafața SpI

Cercetarea a demarat în suprafața SpI prin demontarea martorilor dintre secțiunile S1, S2, S3 și S4. Martorul dintre secțiunile S1 și S4 s-a dovedit a fi bogat în descoperiri arheologice. La nivelul curții din cea de-a doua fază romană s-a conturat o alee, lată de 0,9 m ce se adosează la zidul Z3 și are o traiectorie perpendiculară pe acesta, intrând în profilul de nord al suprafeței SpI. Aleea, care marchează intrarea în clădirea cu pavaj din *opus signinum* și cărămizi (Cx1), delimitată de zidurile Z1', Z3, Z4 și Z5, are o substrucție groasă de 10 cm, formată din țigle și olane mărunțite și compactate (refolosite de la un acoperiș din prima fază). Partea superioară a aleii, denumită Cx7, a fost confecționată dintr-un strat de mortar alb, bogat în pietriș cu granulație mare, gros de 6–8 cm. Cx7 a putut fi cercetat pe o lungime de 2,20 m, structura continuând, însă, spre nord.

La adâncimea de 0,90 m față de nivelul actual de călcare, s-a conturat complexul preistoric Cx3, cercetat parțial în campania 2014, în secțiunea S1. În acest an a fost surprinsă marginea vestică a locuinței semi-adâncite de aici. Au fost recuperate puține fragmente ceramice de factură incertă. La adâncimea de -1,00 m a fost identificat stratul de cultură caracteristic neoliticului timpuriu de la Rapoltu Mare – *La Vie*. Acesta conținea fragmente ceramice aparținând celei de a II-a faze a culturii Starčevo-Criș, resturi osteologice animale și utilaje litice cioplite.

După epuizarea nivelului neolitic am trecut la sondarea stratului gălbui ce se conturase. La -1,50 m au apărut mai multe fragmente litice cioplite, motiv pentru care suprafața cercetată a fost extinsă înspre vest, până la zidul Z7 din secțiunea S4. Pe întreaga suprafață cercetată au fost identificate utilaje și resturi de debitaj litice, fapt ce indică prezența unui nivel paleolitic la Rapoltu Mare – *La Vie*. Acest nivel s-a dovedit a avea o grosime de aproximativ 0,35 m, la 1,80–1,85 m adâncime, față de nivelul actual de călcare, conturându-se stânca nativă (travertinul caracteristic zonei).

Martorii dintre secțiunile S1 și S2, S2 și S3, S3 și S4 au fost demontați până la nivelul podelei din *opus signinum*, Cx1, pe care am hotărât să o conservăm *in situ*.

În secțiunea S2 s-a continuat cercetarea la est de zidul Z5. Sub podeaua ultimei faze romane (Cx6), construită dintr-o substrucție din piatră (andezit) mărunțită, o lentilă de lut galben și un nivel de călcare din lemn (ars), a apărut nivelul curții din prima fază. Acesta, denumit Cx8, era format din travertin local mărunțit și tasat. În partea de nord a suprafeței cercetate, Cx8 era spart de o groapă puțin adâncă (Cx9), umplută cu dărâmătura incendiată a primei faze romane. În această campanie, cercetarea din S2 s-a oprit la acest nivel, la o adâncime de 0,80 m față de nivelul actual de călcare.

În secțiunea S5 a fost dezvelită integral podeaua ultimei faze de locuire de aici (Cx6). Pe suprafața ei au fost identificate

urnele mai multor bârne masive din lemn, carbonizate, orientate pe direcția est-vest.

În secțiunile S7 și S8 a fost secționată podeaua Cx1. Aceasta este formată dintr-un strat de *opus signinum*, gros de 6 cm, ce fixa cărămizile. Sub el apare o substrucție din piatră și fragmente tegulare, groasă de 15 cm, cu urme de ardere. Toate acestea stau peste un nivel de dărâmătură de zid, din calcar local. Este vorba despre zidul de incintă de primă fază romană (Z1), a cărui fundație a fost identificată sub Cx1. Fundația lui Z1, orientat est-vest, are lățimea de 0,80 m și se adâncește pe o adâncime de 0,80 m, până într-un nivel geologic de culoare galbenă, dens și bogat în concrețiuni calcaroase. Z1 a fost distrus în urma unei incendieri, o parte dintre pietrele sale fiind calcinate până aproape de transformarea în var. El a fost dărâmat înspre interior și folosit ca substrucție a podelei de faza a doua, mai sus descrise (Cx1). Corespondentul său din faza a doua (Z1') a fost construit pe o direcție ușor deviată, astfel încât dacă în capătul vestic al secțiunii S8 îl suprapune parțial pe Z1, în secțiunea S7 ajunge să fie la aproximativ 0,5 m sud de acesta.

Sub dărâmătura lui Z1 a fost identificat nivelul de călcare al primei faze romane, nivel ce conținea printre altele și o fibulă-topor din bronz. Sub acesta a apărut un strat de umplutură, gros de 40 cm, ce conținea diverse materiale preistorice, probabil un strat de nivelare a terasei, pus la începutul locuirii romane de aici. La aproximativ 1–1,10 m adâncime față de nivelul actual de călcare, s-a conturat un nivel preistoric gros de aproximativ 0,20 m. Acesta conținea resturi osteologice de natură animală, utilaje litice cioplite și fragmente ceramice aparținând în special neoliticului timpuriu, dar și eneoliticului și epocii bronzului. Sub acest strat s-a conturat un nivel lutos, dens, bogat în concrețiuni calcaroase, pe care, momentan ne-am oprit.

În secțiunea S8, la sud de zidul perimetral de faza a doua (Z1') a fost degajată dărâmătura acestuia. În colțul de sud-vest al secțiunii a putut fi recuperată și o bucată semnificativă din tencuiala ce acoperea exteriorul zidului mai sus amintit. Pe ea a fost identificată o frescă ce avea reprezentate motive geometrice roșii și negre, pe un fond galben. Această tencuială pare a continua și în profilul sudic al secțiunii, motiv pentru care, în campaniile viitoare ar fi de dorit o extindere a cercetării în acea direcție. Sub dărâmătura lui Z1' a fost identificat un nivel de călcare puțin consistent, iar la aproximativ 0,80 m adâncime față de nivelul actual de călcare, a apărut nivelul preistoric în care au fost identificate materiale ceramice și litice neolitice.

Suprafața SpII

Cea de a doua parte a campaniei din vara anului 2016 s-a concentrat pe cercetarea unei noi suprafețe trasate în partea centrală a incintei romane de la Rapoltu Mare – *La Vie*, acolo unde investigațiile noninvasive indicau prezența unor clădiri masive, compartimentate pe direcția est-vest. Datorită unor factori de natură juridică s-a hotărât cercetarea jumătății vestice a acestei structuri.

Suprafața SpII a fost împărțită în 12 secțiuni de 4 × 4 m, dispuse pe 3 linii a câte 4 coloane numerotate începând din colțul de sud-vest S1-S12. Martorii dintre cele 12 secțiuni au lățimile de câte 1 m. Pentru început au fost deschise secțiunile de pe linia mediană a suprafeței și anume S2, S5, S8 și S11.

În secțiunea S2, sub stratul vegetal, s-a conturat un nivel consistent de dărâmătură. Întreaga secțiune este străbătută de la nord la sud de un zid denumit Z20. Acesta pare a fi limita vestică a unei clădiri, are lățimea de 0,70 m, fundația sa este construită din fragmente mici de andezit legate cu pământ, în timp ce elevația este constituită din bolovani mari de andezit și calcar local, legați cu mortar alb. La vest de Z20 s-a conturat nivelul de călcare

al unei curți, capătul sudic înregistrând numeroase fragmente tegulare vitrificate, precum și multe bucăți de zgură, fapt ce ar indica prezența unei activități meșteșugărești în proximitate. Cercetarea din campania 2016 s-a oprit la acest nivel, la o adâncime de 0,55 m. În dărâmătura zidului Z20 a fost descoperită o statueta de bronz, păstrată integral, ce îl înfățișează pe zeul *Mercurius*.

În secțiunea S5, la adâncimea de 0,25 m, s-a dezvelit un strat de demolare bogat în elemente de acoperiș. Sub acesta au fost identificate mai multe structuri ce aparțin unui nivel postroman. Secțiunea este traversată de la nord la sud de talpa unui zid lat de 0,40 m, formată dintr-un singur rând de bolovani de andezit legați cu pământ. Zidul denumit Z25 este amplasat în paralel cu Z20 din secțiunea S2, la 2,40 m est de acesta. Elevația lui Z25 a fost realizată din lemn și chirpici, dărâmătura sa, căzută spre vest, fiind conservată cu scopul de a fi cercetată în campaniile următoare, atunci când va fi excavat și martorul dintre S2 și S5.

În colțul de nord-est al secțiunii S2 s-a conturat ceea ce pare o platformă din calcar/travertin local, pe care am denumit-o Z21. În vecinătatea ei s-a conturat restul unui cuptor (Cx20) precum și o groapă de par ce ține de structura acestei instalații de ardere. Săpătura s-a oprit la o adâncime de 0,50 m.

Secțiunea S8 a scos la iveală un zid din andezit, orientat pe direcția nord-sud, ce o străbate de la un capăt la altul în apropierea profilului de vest. Z22 este construit într-o manieră foarte asemănătoare cu Z20 din secțiunea S2, delimitând spre est camera închisă spre vest de acesta din urmă.

În jumătatea estică a profilului nordic al secțiunii S8 a fost identificat un alt zid orientat pe direcția est-vest. Acesta (Z24) era construit exclusiv din calcar local și a fost demolat încă din antichitate până la nivel de fundație. Z24 constituie limita sudică a unei clădiri de primă fază, dezafectată mai târziu.

Stratigrafic, secțiunea S8 are un nivel vegetal gros de aproximativ 0,20 m, sub care a apărut dărâmătura unui acoperiș căzut peste nivelul ultimei faze romane de la Rapoltu Mare – *La Vie*. La adâncimea de 0,80 m, apare un alt nivel de dărâmătură, cu urme de incendiere, nivelul primei faze de funcționare a vilei. În acest nivel, asupra căruia s-a și oprit cercetarea din acest an, a fost descoperită o monedă datată în intervalul 155–156 p.Chr.

Secțiunea S11 surprinde în colțul nord-vestic zidul Z24, cercetat parțial în secțiunea descrisă anterior. Z24 se oprește după 1,60 m, făcând colț spre nord, punct cardinal înspre care se întinde clădirea de primă fază delimitată de el. Secțiunea S11 este străbătută de la nord la sud de un zid de andezit denumit Z23. Acesta delimitează spațiul în două zone distincte. La vest de el situația este foarte asemănătoare cu cea din S8, aici descoperindu-se și fragmente de *tubuli* proveniți dintr-un sistem de încălzire încă neidentificat. La est de Z23 a fost cercetată dărâmătura unui acoperiș peste care s-a suprapus dărâmătura zidului în cauză. S-a putut constata faptul că elevația acestuia alterna asize de andezit cu asize de calcar local. Fundația lui Z23, lată de 0,75 m a fost construită din fragmente de andezit de dimensiuni medii, în șanțul de fondare al acestuia fiind recuperat un denar emis în anul 205 p.Chr. Astfel, clădirea din care face parte acest zid a fost construită în secolul al III-lea p.Chr., fapt indicat și de tehnica de construcție utilizată aici, inferioară celei folosite la construirea clădirilor din zona porții de sud, cercetate în suprafața SpI.

Astfel, putem concluziona că în suprafața SpII avem de-a face cu o serie de construcții ce țin de o a treia fază de construcție, fază ce se datează în secolul al III-lea p.Chr.

Și în acest an cercetările clasice au fost completate cu investigații noninvasive ce par a indica prezența unei necropole la est de poarta estică a incintei de la Rapoltu Mare – *La Vie*.

Campaniile următoare au ca obiective principale finalizarea cercetării întreprinse în suprafața SpI și dezvoltarea săpăturii din suprafața SpII.

Abstract

The archaeological campaign from 2016 was held from June 10 to August 5, with the main purpose of continuing the research of the previous years in the area SpI and opening a new research unit toward the center of the terrace from Rapoltu Mare – La Vie, where the non-invasive investigations indicated the presence of important buildings.

They were identified parts of buildings belonging to the second and third centuries AD, and also prehistoric structures from Paleolithic, Neolithic and Bronze Age.

Bibliografie

Marius Gheorghe Barbu, *Cariera romană de exploatare a calcarului de la Rapoltu Mare, jud. Hunedoara, în Sargetia (S.N.), V, 2014, p. 77–85.*

Marius Gheorghe Barbu, Ioan Alexandru Bărbat, Gică Băeștean, Angelica Bălos, Andrei Gonciar, Alexander Brown, *Raport preliminar privind cercetările arheologice de la Rapoltu Mare-La Vie, campaniile anilor 2013–2015, în Banatica, 26, I, 2016, p. 273–321.*

Gică Băeștean, Angelica Bălos, Marius Gheorghe Barbu, Ioan Alexandru Bărbat, Andrei Gonciar, Alexander Brown, *Rapoltu Mare, com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara, Punct: La Vie, în CCA, campania 2014, Pitești, p. 120–122.*

Gică Băeștean, Angelica Bălos, Marius Gheorghe Barbu, Ioan Alexandru Bărbat, Andrei Gonciar, Alexander Brown, *Rapoltu Mare, com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara, Punct: La Vie, în CCA, campania 2015, Târgu-Jiu, p. 67–68.*

Angelica Bălos, Costin Daniel Țuțuianu, *Rapoltu Mare, com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara, Punct: La Vie, în CCA, Campania 1999, Deva, 2000, p. 80.*

Ioan Alexandru Bărbat, Două reprezentări de tip bucranium descoperite la Rapoltu Mare (județul Hunedoara), în *Caietele CIVA, 2, 2013, p. 9–36.*

62. Râșnov

oraș Râșnov, jud. Brașov

Punct: Cumidava – Grădiște, Erdenburg

Tip sit: 121 - castru

Încadrare cronologică: 32 – epoca romană

Cod RAN: 40376.01

Autorizația de cercetare arheologică sistematică nr. 96/2016

Autorizație de diagnostic arheologic nr. 134/2016

Colectiv: Liviu Petculescu – responsabil (MJI Brașov), Stelian Coșuleț (MJI Brașov), Cristina Mitar (MCDR Deva), Jeremy Miller (Archaeotek Canada), Ion Dumitrescu (MJA Pitești), Traian Dumbrăveanu (UBB Cluj Napoca).

Perioada: 3 – 30 iunie – diagnostic

4 iulie – 31 august – cercetare sistematică

Așezarea civilă

În perioada 3 – 30 iunie, echipa voluntarilor canadieni condusă de J. Miller, sub coordonarea lui S. Coșuleț, a executat, în afara castrului, pe direcția NE, un număr de 70 mici sondaje cu dimensiunile de 0,50 x 0,50 m și adâncimea de

0,50 – 0,70 m. La cca 70 de m de turnul de colț din *praetentura sinistra* s-a descoperit imediat sub pământul arabil un zid de piatră roman, gros de 0,70 m. Lângă acesta a fost găsit un denar subaerat, emis de Severus Alexander. Clădirea căreia îi aparține respectivul zid nu se aliniază la drumul care continuă *via praetoria* a castrului. Deci, aceasta era dispusă lângă un drum secundar, ceea ce implică faptul că așezarea civilă dezvoltată pe lângă castrul Cumidava, s-a extins pe o suprafață considerabilă, la E și N de acesta.

Castrul

Campania finanțată de Consiliul Județean Brașov a continuat cercetările începute în 2006 în zona barăcilor din *praetentura sinistra* a castrului Cumidava⁸⁹ iar voluntarii canadieni au extins sectorul deschis de ei în *praetentura dextra*.

Praetentura dextra

Echipa canadiană a lătit cu 1 metru cele două suprafețe de 6 x 4 m începute în anul precedent. În profilul din spatele temeliei zidului de incintă este vizibil un șanț vechi care a mers de-a lungul zidului și care a fost lăsat, probabil, deschis, permițând localnicilor să scoată piatra din temelie.

Via sagularis a fazei de piatră, alcătuită din pietriș mic, apare la distanță de 7 m de zidul de incintă. La 13,80 m de groapa de demantelare a temeliei zidului a fost descoperit un pavaj de țigle depuse pe un pat de pietre mai mari care intră în martorul dintre cele două suprafețe, ceea ce înseamnă că, de fapt, acesta începe la o distanță ceva mai mică față de incintă. Din dămătura aparținând fazei a doua a structurilor castrului a fost recuperat un denar emis de Iulia Mamaea.

Praetentura sinistra

În această campanie, echipa românească a continuat investigarea celor două barăci cu pereții de lemn și contubernii duble situate între clădirea lungă cu un singur șir de camere și *via sagularis* din prima fază constructivă a castrului.

A fost încheiată săpărea suprafeței S-19. Și în această suprafață, la 0,40 m de profilul lung dinspre *via praetoria* a apărut groapa de implantare a peretelui din față al primei barăci cu contubernii duble, lat de 0,30 m; iar la 1,90 m în exterior un mic șanț (rigolă?), ambele identificate și în suprafețele cercetate anterior.

Pentru stabilirea planului exact al părții centrale a barăcii plasate lângă *via sagularis* aparținând primei faze a castrului și a raportului dintre această baracă, *agger* – ul și *via sagularis* a celei de-a doua faze constructive, au fost deschise două noi suprafețe marcate S-37 și S-46 și s-au demontat martorii dintre suprafețele S-26 și S-36, respectiv S-35 și S-36. La începutul suprafeței S-37 a fost lăsat un martor de 1,70 m pentru a nu se resăpa secțiunea făcută de N. Gudea, dispusă perpendicular pe zidul de incintă, deci și pe suprafața noastră. Restul suprafeței a fost cercetat până la adâncimea medie de -1,25 m. În partea a doua a suprafeței a apărut un șanț lat de 1,35 m, orientat oblic față de zidul de incintă, șanț ce aparține unor săpături arheologice vechi nepublicate.

Demontarea celor doi martori a permis precizarea dimensiunilor camerei din față a contuberniului identificat în campania anterioară în S-36; de 2,50 x 4 m, ca și a unei intrări înguste de numai 0,90 m. Camera din față a următorului contuberniu, surprinsă în S-37, are lungimea de numai 3,70 m. Deci, această baracă are contubernii cu camere de dimensiuni diferite atât între ele, cât și față de cele ale celorlalte două clădiri cercetate până acum, deși sistemul de construcție, lățimea și adâncimea șanțurilor de implantare ale pereților sunt identice. La 1,50 m în fața barăcii a

apărut o groapă de par dreptunghiulară cu dimensiunile de 0,30 x 0,35 m, aparținând, probabil, unui portic. Imediat lângă groapa de par, la 1,70 m în exterior față de peretele barăcii, a fost surprinsă rigola drumului secundar dintre barăci, lată de 0,40 m și adâncă de 0,30 m, umplută cu pietriș alunecat din structura drumului.

Suprafața S-46 nu a putut fi cercetată decât până la adâncimea medie de 0,90 m, unde se termină straturile de depuneri de deasupra *agger* – ului și *via* – ei *sagularis* ale castrului cu zid de incintă de piatră.

O mică echipă canadiană a terminat săpărea suprafeței S 11, începută cu 3 ani în urmă. În această suprafață, sub *via principalis* a fazei a doua de construcție a apărut șanțul de implantare a peretelui de lemn al construcției lungi din prima fază. Grinda care delimita intrarea în camera degajată în această suprafață se adâncește până la -0,70 m sub nivelul de călcare al fazei respective.

Deși și în această campanie forța de muncă a fost redusă, materialul arheologic descoperit în *praetentura sinistra* de către echipa românească este bogat și variat. Printre obiectele recuperate, în afară de numeroasele fragmente ceramice comune, se remarcă: 1 fragment de vas cenușiu cu figuri în relief de tipul *terra sigillata*, o buterolă de sabie din os, 1 prizător de teacă din bronz, o aplică rotundă de centiron decorată, 1 vîrf de sulită de mari dimensiuni, 3 vîrfuri de bolțuri, o sulă de corn cu vârful confecționat dintr-o săgeată reutilizată, o spatulă medicală de bronz, o linguriță de os, 6 denari, un denar subaerat, 2 monede ilizibile și un pandantiv de os decorat cu cercuri punctate datat în secolul IV p. Chr.

În campania din 2017 se va continua cercetarea *praetentura-ei sinistra* prin finalizarea suprafețelor deschise, demontarea martorilor și deschiderea unor noi suprafețe în zona barăcii de lângă *via sagularis*.

Abstract

In this season of excavations the Canadian team dug 70 trial pits of 0.50 x 0.50 m outside the fort in NE direction. At c. 70 m from the corner tower of the praetentura sinistra was uncovered the foundation of a Roman wall and close to it a suberate denarius minted by Severus Alexander. Thus it was identified the first building of the civilian settlement at Cumidava extended on a considerable area NE of the auxiliary fort.

The Canadian team, also, continued the excavations started in 2015 in the praetentura dextra. Both areas opened in the previous year near the defensive wall were enlarged by 1 m, but the excavation of those areas was not completed. Among the contexts belonging to the second building period of the fort, stands out one pavement made of tiles.

The Romanian team continued the research in praetentura sinistra. In this year were dug two new areas of 6 x 4 m, separated by 1 m wide balks: S-37 and S-46. Besides the excavation of the area S-19 was finished and also were dug the balks between the areas S-36, S-35 and S-26. The excavations uncovered two contubernia each of two rooms belonging to the wooden barrack of the first period fort, located along the via sagularis. These contubernia are different in size to each other and to the rooms of the other two excavated buildings of the first period fort.

In this season of excavations were discovered beside a lot of fragments of coarse pottery, a fragment of a grey terra sigillata type bowl, a bone scabbard chape, a bronze scabbard slide, a big spear head, three bolt heads, a decorated circular bronze belt mount, an awl with a horn handle and a head made of a pyramidal arrowhead, a bronze spatula, four bone pins, a bone spoon, seven denarii, one suberate denarius, two illegible coins and a bone pendant decorated with ring and dot motifs, dated in the 4th century AD.

89 CCA 2007, p. 291–292; CCA 2008, p. 256–257, pl. 56; CCA 2009, p. 185–186; CCA 2011, p. 109–111; CCA 2012, p. 116–117; CCA 2014, p. 113–114, CCA 2015, p. 62–63, CCA 2016, p. 68–69.

63. Răucești

com. Răucești, jud. Neamț

Punct: Dealul Munteni

Așezare, Eneolitic, cultura Cucuteni

Cod RAN - 123923.01, cod LMI – NT-I-m-B-10531

Autorizația nr. 44/2016

Colectiv: Ciprian-Dorin Nicola – responsabil, Vasile Diaconu, Constantin Preoteasa, Alexandru Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț), Carsten Mischka (Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg, Germania), Mihaela Danu (Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Biologie-Departamentul Cercetare).

Finanțare: 15.000 lei

Campania din 2016 a avut ca principal obiectiv verificarea unora dintre informațiile oferite de scanarea geomagnetică realizată în anul 2015⁹⁰ (pl. I/2). În acest sens a fost deschisă o suprafață în partea de nord-est a așezării cucuteniene, în perimetrul corespunzător extremității unuia dintre șanțurile observate în cadrul sitului. Cercetările din anul 2015 au facilitat investigarea parțială a acestui element antropocentric de fortificare, iar în 2016 ne-am propus să verificăm un alt sector al șanțului. Condițiile din teren nu ne-au permis deschiderea unei suprafețe foarte ample (prezența unor copaci, limita de proprietate), dar am reușit excavarea secțiunii S.V, cu dimensiunile de 9 x 3 m (pl. II/1). Pentru a obține un set cât mai complet de date stratigrafice, secțiunea a fost amplasată perpendicular pe traseul șanțului, fiind orientată nord-nord-est – sud-sud-vest.

Din punct de vedere stratigrafic, sub nivelul vegetal a fost surprins un nivel negru-măzăros, în care au fost găsite fragmente ceramice eneolitice, bucăți de chirpic, dar și olărie de factură modernă. Sub acest strat se găsește un altul, de culoare brun-cenușie, destul de compact, în stuctura căruia se găseau resturi ceramice puternic corodate, piese litice și bucăți de lipitură arsă. Urmează un nivel negru-măzăros cu numeroase materiale arheologice rulate și care acoperă șanțul. Acesta din urmă a fost identificat la adâncimea de aproximativ 0,95 m și are o deschidere medie de 4,5 m la partea superioară. Adâncimea efectivă a șanțului a fost de 0,80 m, fiind săpat în roca dealului. Ca și în cazul sectorului de șanț cercetat în 2015, am constatat că taluzul dinspre interiorul așezării este drept și abrupt, în timp ce partea dinspre exterior este neregulată și destul de înclinată. În umplutura șanțului am observat două niveluri distincte, dintre care cel de la partea superioară este negru și compact, cu resturi mărunte de ceramică și chirpic, iar stratul inferior este gălbui, foarte dens și conține resturi de olărie, materiale osteologice slab conservate, pietriș, fragmente de chirpic. La baza șanțului a fost descoperită o structură liniară din pietre de râu, de dimensiuni medii (pl. II/2). Nu excludem posibilitatea ca aceste pietre să fi alcătuit un sistem de taluzare, așa cum s-a observat și în cazul altor așezări cucuteniene fortificate cu șanțuri. În pământul din umplutura șanțului au fost găsite, pe lângă numeroase fragmente ceramice puternic corodate, o serie de piese litice, în special topoare dezafectate sau eboșe, așchii de silex și marnă, fragmente de rășniță. Toate aceste elemente indică umplerea destul de rapidă a șanțului.

Pe baza unor materiale ceramice pictate, identificate în nivelul inferior al șanțului, atât în campania din 2015, cât și în cea din 2016, putem opina că acest element defensiv a fost săpat în faza Cucuteni A3, iar durata sa de utilizare nu a fost una foarte îndelungată.

Materialul arheologic recuperat este alcătuit în special din piese litice finite sau aflate în diferite stadii de prelucrare, obiecte de lut (fusaiole, fragmente de greutate), plastică antropomorfă și zoomorfă. La partea superioară a depunerii arheologice am identificat și câteva resturi ceramice specifice bronzului mijlociu și târziu, dar fără să putem delimita posibile complexe arheologice din această perioadă.

Pentru a aduce noi date referitoare la mediul natural specific eneoliticului din zona așezării de la Răucești, am prelevat mai multe probe de sol, inclusiv din umplutura șanțului, care urmează să fie analizate. De altfel, intenția noastră de a realiza o investigație pluridisciplinară s-a concretizat deja și printr-un set de analize de fitolite și arheozoologice, realizate cu sprijinul cercetătorilor de la Facultatea de Biologie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași⁹¹. Dacă resturile osteologice au fost în număr foarte mic pentru a oferi date cu caracter de generalizare, studierea unei cantități de sediment provenită dintr-un vas de dimensiuni medii a evidențiat importante date de paleomediu. Astfel, fitolitele evidențiază prezența dominantă a gramineelor spontane, dar și cerealele sunt atestate ca făcând parte din categoria plantelor utilizate de către această comunitate. Fitolitele de tip globular, înregistrate în cantitate mai mare, sugerează prezența dicotiledonatelor în arealul respectiv. Au fost observate și granule de amidon, ceea ce ar putea dovedi prezența unor rizomi sau tuberculi, folosiți probabil și în alimentație. Nu trebuie omisă posibilitatea ca aceste granule să provină și de la cereale.

Necesitatea obținerii unei imagini de ansamblu a sitului cucutenian de la Răucești a impus și realizarea unui set de fotografii aeriene, care să permită observarea diferitelor detalii topografice, dar și o bună raportare a sitului la zona învecinată.

Pentru a concluziona, putem spune că prin această campanie am reușit să lămurim o serie de aspecte legate, în principal, de sistemul defensiv al așezării. Rămâne ca obiectiv de viitor investigarea celui de-al doilea șanț al stațiunii, pentru că în acest fel să poate fi stabilit raportul de contemporaneitate dintre cele două sisteme de apărare.

Materialele arheologice se află în colecțiile Complexului Muzeal Județean Neamț, fiind prelucrate primar, iar unele piese au fost deja restaurate.

Abstract

The researches from 2016 were aimed exclusively at the defensive system of the Cucuteni period settlement. Thus it was researched a segment from one of the defensive trenches, carved within the hill bedrock on which the settlement is situated, bearing only a small depth (0,80 m), with a maximum width of approximately 4 m. At the basement of this trench was identified a simple structure made out of river stones. Aerial pictures of the settlement were taken as well as to provide a general view of its layout and further obtain more accurate topographic bearings. There were also taken soil samples in order to proceed to palynology analyses which could allow environment reconstructions.

90 C. Mischka, D. Mischka, A.I. Rubel, *Geomagnetic survey of Cucuteni-settlements in Moldova – results of the FAU – campaign 2015*, în *Arheologia Moldovei*, XXXIX, 2016, p. 337–339.

91 M. Danu, V. Diaconu, L. Bejenaru, *Chalcolithic Agropastoralism Traces in the site of Răucești (Neamț County, Romania). Phytoliths and animal remains*, în *International Journal of Conservation Science*, 7/4, October–December, 2016, p. 1071–1080.

64. Ripiceni

com. Ripiceni, jud. Botoșani

Punct: Holm/Telescu

Cod RAN: 38740.03

Autorizație nr. 66/2016

Colectiv: Dumitru Boghian – responsabil (USM Suceava), Aurel Melniciuc, Eduard-Gheorghe Setnic, Andreea Vornicu, Adela Kovács, Daniel Ciucălău (MJBT), Sergiu-Constantin Enea (Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos), Andrei Asăndulesei, Felix-Adrian Tencariu (UAIC Iași), Stanislav Țerna (Universitatea „Școala Antropologică Superioară” Chișinău), Dumitru-Ionuț Stigleț, Alexandru Pascariu (voluntari)⁹².

Noua campanie de cercetare arheologică sistematică s-a desfășurat în perioadele 27 iunie–09 iulie și 19 octombrie–01 noiembrie 2016, cu finanțarea asigurată de Muzeul Județean Botoșani. În conformitate cu suma disponibilă pentru desfășurarea lucrărilor și cu exigențele investigațiilor, cuprinse în proiectul anual (2016), defalcat din cel multianual (2015–2022), s-a urmărit cercetarea exhaustivă a complexelor surprinse în secțiunea S. IV/2016 (m. 0–35, 105 m²), din cadrul **megastructurii** (de cca. 1500 m²), evidențiată în zona est-centrală a sitului (sectorul SE), pentru a cunoaște elementele constitutive, destinația/funcționalitatea, încadrarea cultural-cronologică a acesteia, raporturile cu celelalte complexe din sit, investigate în anii precedenți, precum și îndeplinirea obiectivelor specifice propuse, care vizează studiul arheologică interdisciplinară a acestei așezări preistorice și valorificarea multilaterală a patrimoniului.

Menționăm, și cu această ocazie, că prin investigațiile geo-fizice non-distructive (scanările magnetometrice din toamna anului 2015 – primăvara și toamna 2016, efectuare de A. Asăndulesei și F.-A. Tencariu, din cadrul Platformei Arheoinvest, Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași) pe întreaga suprafață păstrată a sitului Ripiceni–Holm/Telescu (cca. 10,5 ha, din arealul inițial, estimat la aprox. 20/25 ha, fig. 1.1–2), s-au obținut, conform hărții magnetometrice, importante date referitoare la planimetria locuirii Cucuteni A-B: sit sistematizat; organizarea circular-concentrică a spațiului construit, de-a lungul unor ulițe/căi de acces, cu cel puțin două etape de evoluție și peste 110 locuințe reperate; evidențierea unor grupări compacte de locuințe (ansambluri/blocuri coerente de 4–8 construcții), de diferite dimensiuni (15/25 x 8/10 m, 10/15 x 6/8 m) și complexe gospodărești, inclusiv megastructura cvasi-centrală, în care par a se individualiza, într-o incintă rectangulară, 4–6 locuințe mari, adosate perete în perete; prezența probabilă a unor baterii liniare de cuptoare de olărit („cartiere ale olarilor?”); existența mai multor elemente de delimitare și fortificare–șanțuri, palisade? (fig. 2).

În acest stadiu al cercetărilor, acest sit (inclusiv partea erodată, peste 50 %) reprezintă cea mai mare așezare cucuteniană reperată în spațiul dintre Carpați și Prut, determinându-ne să ne schimbăm viziunile referitoare la întinderea și planimetria habitatului eneolitic peri- și est-carpatic. Totodată, pe suprafața sitului cucutenian, au fost evidențiate câteva cenușare (cu diametre de 15–20 m), încadrate într-o mare așezare a culturii Noua (peste 20 asemenea complexe diseminate spațial), cele mai multe

excedând arealul investigat. Multe anomalii, cu un semnal magnetometric mai slab, pot fi legate de prezența unor gropi, posibil și bordeie, aparținând locuirilor ulterioare (Noua, Hallstatt canelat, sec. II-IV AD), identificate printre complexele cucuteniene.

Pentru situl cucutenian, s-au obținut două datări C14⁹³ (Poznan Radiocarbon Laboratory), pe probe osteologice provenite din contexte arheologice sigure: Poz-84430: 5170 ± 40 BP (1,6%N 6,5%C, 3,2%coll); Poz-84451: 5210 ± 40 BP (1,4%N 5,8%C, 3%coll), cu calibrările de rigoare, care se înscriu în seria cronometrică a fazei A-B.

În ceea ce privește metodologia de cercetare arheologică, **secțiunea IV/2016** (35 x 3 m) a fost trasată în jumătatea de NNV a megastructurii, transversal pe aceasta, fiind împărțită în șapte casete (**Cas. I-VII/2016**, 5 x 3 m fiecare), cu martori stratigrafici incluși, pentru a verifica veridicitatea scanării magnetometrice și a constata situația arheologică reală, prezența, natura și gradul de afectare al deranjamentelor, apartenența unor anomalii, care par a indica eventuale elemente de fortificare–șanțuri cu posibile palisade/garduri, gropi etc.). Astfel, în concepția de cercetare a megastructurii, această secțiune va fi extinsă cu încă 2 m lățime și va fi transformată într-un șir de casete de 5 x 5 m, integrat în grid-ul general (fig. 3).

Din punct de vedere stratigrafic, în stratul arabil actual (până la -0,30 m) și în nivelul post-cucutenian (-0,30–0,45/0,50 m) au apărut materiale arheologice diseminate (Noua, Hallstatt canelat, sec. II-IV și, posibil, VIII-X/XI), precum și în gropile nr. 4–9, care au afectat, în proporții variabile, stratul arheologic cucutenian. Nivelul cucutenian are grosimi variabile (-0,50 - 0,90/1/1,10 m), iar sub acesta, în solul loessoid, s-au descoperit câteva piese litice gravettiene, fără a forma complexe.

În S. IV/2016 au fost cercetate **structurile/locuințele S./L. 5–7**, complexul gospodăresc aferent, ca părți componente ale megastructurii, precum și gropile 4a și 4b, din spațiul de la vest de aceasta.

S/L 5/2016 (fig. 4.1–8) a fost identificată între m. 2,20 (Cas. I) și m. 6,10 (Cas. II), pe întreaga lățime a secțiunii, fiind deranjată de Gr. 9 (ESE, materiale sec. II-IV AD) și de Gr. 7–8 (VNV, alveolări care au afectat nivelul lutuieiilor de pereți). Lutuielile construcției au apărut de la -0,50 m (□ 3–5 a-c), fiind înclinate până la -0,90 m, spre m. 2,20. Aceste lutuieli, arse diferit (roșu-cărămiziu la suprafață și brun-cenușiu în miez și cele de la partea de jos), proveneau de la fețele exterioare și interioare ale pereților și fuseseră aplicate pe o substrucție lemnoasă, realizată din pari destul de subțiri (φ=6–8 cm), dar există și amprente de trunchiuri mai groase de 10 cm și urme de panouri de nuiele, căzute dezordonat, de la NE-ENE către SV-VSV (□ 3–6 a-c). Construcția avea podea simplă de lut (-0,75–0,90 m), pe nivelul cucutenian de călcare găsindu-se vase fragmentare, materiale osteologice și fragmentele unei gardine de vatră/instalație de măcinat? (□ 4–5 a, -0,75/0,85 m), care continuă în porțiunea nesăpată (NV), aparținând unui complex casnic.

În stadiul actual al investigațiilor, considerăm că este vorba despre un complex gospodăresc, aflat într-o locuință cu un singur nivel, adosată peretelui lutuit de SE al incintei megastructurii (cu schelet lemnoș–stâlpi și pari, completat cu panouri de nuiele întrețesute).

S./L. 6/2016 (fig. 5.1–4; 6.1–3) se află între m. 8 (Cas. II) și m. 14,60 (Cas. III), pe lățimea secțiunii, continuând în porțiunea

92 La activitatea nemijlocită din teren a participat și d-l Ciupu Sebastian Marcel, desenatorul și fotografii muzeului botoșănean, căruii îi mulțumim călduros pentru contribuția adusă.

93 Mulțumiri: Această lucrare a fost realizată prin programul Parteneriate în domenii prioritare—PN-II-PT-PCCA-2013-4-2234, derulat cu sprijinul MEN—UEFISCDI, proiect nr. 314/2014, *Investigații non-distructive în situri arheologice complexe. Un model integrat de cercetare aplicată a patrimoniului cultural imobil*—arheoinvest.uaic.ro/research/prospect (director dr. Andrei Asăndulesei)

nesăpate, fiind cea mai bine păstrată componentă a megastructurii. S-a evidențiat de la -0,35-0,45 m, prin puține fragmente ceramice și lutuilele mărunte de la pereții etajului, lucrate din argilă amestecată cu materiale vegetale, arse la cărămiziu, brun-cărămiziu, cu urme de nuiete groase (3-5 cm) și dulapi despicați, provenite de la pereți despărțitori ușori.

Sub acestea, se aflau bucățile mari de pereți și planșeu de plafon, căzute de-a lungul unor „linii de rupere” (orientare VNV-ESE), vizibile mai ales în șirul de carouri „c” (pereți interiori, instalații casnice, grinzi și lodbe/dulapii din substructura lemnoasă). Ca elemente arhitectonice ale catului superior (podului utilitar) menționăm: plăcile mari, căzute compact și relativ coerent, cu urme de fătuială, și plăcile unui perete, cu modelarea rotundului bordurii unei ferestre circulare, ultimele în □ 10-11 b-c. Plăcile mari și coerente ale planșeului podului, aflate în conexiune vizibilă, se găseau între -0,45 - 0,50 m, pe linia m. 8-14,60 b-c, fiind dispuse de-a lungul trunchiurilor /dulapilor despicați (4-6 lodbe la metru liniar lățime). Acestea erau căzute peste încăperea de SE, cu podea simplă (-0,60 m), în care se găsea o instalație de măcinat (□ 11-12 c), păstrată *in situ*. Pe linia □ 9-14 a și parțial b, lutuilele de plafon, mai fragmentate, erau căzute peste podeaua alveolată (cu cca. 0,40 m) a încăperii de NV, în care se găsea Gr. 10/2016. Din punct de vedere arhitectonic, S./L. 6 se aseamănă, cu locuințele L. 2/2012 și L./2015 (cu etaj/pod funcțional, camere cu podea simplă, la suprafața solului, și/sau podea parțial adâncită).

S./L. 7/2016 (fig. 7.1-6) se găsea între m. 23,20 - 28,30 (Cas. V-VI), pe lățimea secțiunii, fiind deranjată, în Cas. V, de Gr. 5-6/2016, niște alveolări în nivelul lutuilelor de pereți. Suprafața lutuilelor era înclinată, de la -0,40 (□ 25-26 a-c) la -0,80/0,90 m (□ 29 a-c). Sub lutuilele mărunte se găseau plăcile pereților masivi, coerente și monolitizate prin infiltrațiile milenare de carbonați și schimburile de minerale (cca. 30 cm grosime, mai ales ale celui exterior), fiind arse inegal (brun-cărămiziu-la suprafață; cenușiu-negru-în miez), ca urmare a expunerii diferite în timpul incendiului, unele prezentând fățuiele-refaceri (de la 8 mm - 5/6 cm grosime). Acestea erau căzute peste complexele interioare (□ 25-26 a-c), alcătuiind un strat foarte gros (cca. 0,40-0,50 m).

Având în vedere cantitatea mare de lipituri de perete, cu dimensiuni și compoziții diferite: groase (0,30-0,35 m), din argilă nisipoasă, cu puține materiale vegetale mărunțite-la bază; mai subțiri (cca. 0,15-0,20 m), din argilă cu multe materiale vegetale „tocate”-la partea superioară, considerăm că este vorba de o construcție etajată (probabil cu un nivel), cu pereți inferiori masivi, cu „armătură” lemnoasă mai rezistentă (stâlpi și panouri din nuiete) și pereți superiori mai ușori. Dovezile existenței unui pod/planșeu lutuit sunt puține (m. 26-27), lutuilele cu amprente de lodbe și dulapi despicați având direcția SV-NE (oarecum perpendiculară pe axul lung). Podeaua simplă a S./L. 7 se găsea la -0,90 - 1 m, pe suprafață identificându-se mici aglomerări ceramice, fragmente osteologice, piese de silex (□ 24-26 a-c) și două gropi circulare, care erau deschise la momentul distrugerii structurii (Gr. 11, □ 25-26 a, cu materiale ceramice, oase, un fragment de statueta, așchii și un nucleu epuizat de silex, lutuiele mărunte; Gr. 13, □ 25-26 c, umplută cu materiale ceramice, osteologice, lutuiele). În stadiul actual al investigațiilor, considerăm că S./L. 7 reprezintă un perete împrejmuitor masiv al unei structuri etajate, căruia îi erau adosate, la interior, diferite complexe gospodărești.

Spațiul gospodăresc (fig. 8.1-4) dintre între S./L. 6 și S./L. 7, m. 15-22, se afla într-o „curte interioară”, cu anexe ușoare/-bucătării de vară”, caracterizate prin lutuiele mărunte de pereți, între care se aflau: **vatra simplă V 5/2016** (Cas. IV-V, □ 20-21 b-c, -0,65 m), deranjată (fig. 8.3), vase Cucuteni A-B, întregibile (□ 16-17 b, □ 19-20 b, □ 21-22 a-b), grupate, mai ales, sub și lângă

lutuilele mai mari, căzute longitudinal cu martorul transversal al casei (□ 21-22 a-c), provenite, probabil, de la un perete mai solid și mai bine ars.

În ceea ce privește **Gr. 4 a/2016**, o considerăm **complex gospodăresc post-cucutenian** (destinat prelucrării silexului?) sau, probabil, bordei (?), dificil de atribuit (lipsă vatră, materiale bulversate, iar **Gr. 4 b/2016** credem că a fost o **groapă cucuteniană de împrumut argilă**, sub nivelul Gr. 4 a, umplută parțial cu materiale din sit (fig. 8.5). În ceea ce privește existența unor posibile gropi de stâlpi, arătăm că bio-pertubațiile deosebit de abundente (crotovine, cornovine, cervitocine) le fac foarte greu de definit, doar aglomerările de materiale indicând prezența unor gropi certe.

În concluzie, investigațiile geo-fizice vorbesc despre complexitatea organizării sitului cucutenian de la Ripiceni-Holm/Telescu și arată continuarea, într-o anumită măsură, a modelelor anatoliano-balcanice, est-central europene, transilvania și tripoliene. Întinderea, densitatea, importanța complexelor din această așezare cucuteniană și cantitatea și calitatea artefactelor (fig. 9-10) permit clasificarea acestora în rândul **siturilor de importanță națională**. Rezultatele parțiale obținute în anul 2016 (cca. 10% din suprafața megastructurii) arată deosebita concordanță dintre magnetograme și realitățile arheologice, iar detaliile arhitectonice pun problema existenței construcțiilor etajate, cu pereți masivi, substructură lemnoasă robustă, compartimentări diferențiate, particularități ale funcționalităților spațiului construit (încăperi de depozitare, bucătării, ateliere, poduri-„mansarde” utilitare etc.). Vecinătatea imediată a lacului de acumulare Stânca-Costești generează efecte naturale și antropice negative asupra sitului și patrimoniului arheologic (inundații periodice, infiltrații prin fluctuațiile de nivel, eroziune hidrică laterală și sufoziune), făcând imperios necesară continuarea și amplificarea cercetărilor arheologice sistematice și interdisciplinare.

Abstract

The systematic archaeological researches in Ripiceni-Holm/Telescu site were performed during two campaigns: 27 June-09 July and 19 October-01 November 2016. The trench T. IV/2016 (105 sq. m), in the north-western mega-structure area (ca. 1500 sq. m), was investigated completely. In this trench, three structures/dwellings (S./D.5-7/2016), a household complex (with hearth H.5/2016) and ten pits (P. 4-13/2016), components of quasi-central mega-structure, were researched. Each structure/dwelling had a robust wooden support (pillars, wattle and laths panels, thick planks, beams, lengthwise splinted trunks), covered with thick layers of clay, and strong burnt by fire. S./D. 6-7/2016 were storeyed buildings (with ground floor and functional attic/loft). The outer walls of S./D.5 (NE) and S./D.7 (SV) were massive, perhaps with role of closing the mega-structure enclosure.

Also, new magnetometer surveys were carried out (spring and autumn 2016), all over the site preserved surface (10,5 ha), highlighting a great cucutenian habitation (ca. 20/25 ha, including the eroded area), with systematized organization: quasi-concentric circular arrangement of built space, compact groups of dwellings, structures for cultic delimitation (?) and fortification-ditches, palisades (?), superposed by several ashmounds (Noua culture).

Abbreviation

S./D. = Structure/Dwelling

P. = Pit

T. = Trench

65. Românești

com. Tomești, jud. Timiș

Punct: Dumbrăvița I

Cod RAN: 158957.01

Autorizație nr. 83/10.06.2016

Colectiv: Alexandru Szentmiklosi – responsabil științific, Wei Chu, Andrei Bălărie, Andrei Georgescu, Thomas Albert, Florian Cailloux, Chrisine Harnischfeger, Andreea Stan-David, Raluca-Maria Giorgi.

Una din principalele preocupări ale cercetării paleoliticului european o reprezintă poziționarea cronologică a perioadei timpurii a Paleoliticului Superior. Această epocă prezintă un interes deosebit datorită faptului că este asociată cu primele atestări ale prezenței *Homo sapiens* în Europa⁹⁴. Din păcate, în partea răsăriteană a Europei Centrale, această perioadă a fost mai puțin cercetată, situl de la Românești-„Dumbrăvița” prezentând un potențial uriaș pentru mai buna cunoaștere a aspectelor culturale și geografice specifice epocii menționate anterior.

Localizare

Localitatea Românești se află în partea estică a Banatului (la poalele Munților Poiana Ruscă), în hotarul administrativ al comunei Tomești, jud. Timiș. În punctul Dumbrăvița, situat în partea de nord-est a satului Românești (Pl. I/1), în vecinătatea șoselei DC108, au fost descoperite artefacte arheologice aparținând paleoliticului superior.

Situl arheologic se află pe o terasă veche de confluență, de formă triunghiulară, fiind mărginit la nord-est de râul Bega iar la sud-vest de pârâul Poeni. Terasa se află la aprox. 15 m deasupra albiilor majore ale celor două ape curgătoare (Bega și Poeni), cu deschidere spre bazinetul depresionar Margina-Făget⁹⁵. Pe această terasă au fost descoperite două așezări. Terasa Dumbrăvița I este considerată așezarea principală în timp ce terasa Dumbrăvița II așezarea secundară⁹⁶. Așezarea face parte dintr-o concentrație de locuiri aparținând fazei timpurii a Paleoliticului Superior din care au mai fost cercetate cele de la Coșava I și II, Temerești, Tincova sau Vrșac-„Crvenka At”⁹⁷.

Istoricul cercetărilor

Primele cercetări arheologice în acest sit au fost întreprinse de către F. Mogoșanu în perioada 1960–1964 și 1967–1972⁹⁸, situl fiind deseori menționat în literatura de specialitate⁹⁹. Descoperirile arheologice făcute de Fl. Mogoșanu la Românești-Dumbrăvița au fost corelate de cu cele descoperite la Tincova și Coșava, Aurignacianul din Banat fiind văzut ca un ecou al fenomenului din Europa Centrală.

Cercetările arheologice au fost reluate în anii 2009–2010 de către un colectiv de arheologi conduși de către V. Sitlivy, în cadrul proiectului CRC 806 „Our way to Europe”, proiect B1, „The ‘Eastern Trajectory’: Last Glacial Palaeogeography and Archeology of the Eastern Mediterranean and of the Balkan Peninsula”, fiind sprijinite financiar de DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft)

și PN II-ID_628. În cadrul celor două campanii de cercetare au fost deschise două secțiuni care au acoperit o suprafață de 7 m pătrați¹⁰⁰.

Cercetările arheologice de la Românești - Dumbrăvița au fost reluate în cursul lunii octombrie 2016, în baza unui protocol de colaborare încheiat între Muzeul Național al Banatului și Universitatea din Köln. În cadrul acestei campanii a fost deschisă o suprafață de 17 m², în zona învecinată cercetărilor efectuate în 2009–2010 (Pl. I/2).

Metoda de cercetare

După înlăturarea stratului vegetal (de circa 15 cm), adâncirea s-a realizat prin raderi succesive. Solul rezultat a fost colectat pe carouri de câte 0,5 m² și pe adâncimi de câte 2 cm.

Din punct de vedere stratigrafic, au fost sesizate 3 niveluri geologice (denumite G.H. 1–3), niveluri menționate și de cercetările anterioare. Întreg solul recoltat a fost flotat cu site de 5 mm pentru a putea recupera cât mai multe artefacte (Pl. I/4).

Piese descoperite *in situ* (Pl. I/3) au fost înregistrate cu stația totală, documentându-se orientarea și înclinarea acestora. Principalele artefacte descoperite au fost lame sau lamele din așa-numitul *silex de Banat*. Pe lângă acestea au mai fost descoperite nuclee și unelte din același material sau din jasp ori radiolarit. Aproximativ 3200 de piese au fost măsurate cu stația totală, dintre acestea, circa 1300 au fost înregistrate cu 2 puncte pentru o mai bună determinare a orientării și înclinației. Marea majoritate a pieselor au fost descoperite în cel de-al 3-lea nivel geologic (G.H. 3), în poziție relativ orizontală, fapt ce poate sugera că cele mai multe dintre artefacte au fost recuperat din poziția lor primară.

Analiza mostrelor de sedimente este în curs de realizare, însă datele realizate până în acest moment, utilizând-se tehnica termoluminescenței și a luminescenței stimulate optic, au oferit o dată absolută de 40.6 ka ± 1.5 ka¹⁰¹.

Rezultatele preliminare ale campaniei din 2016

Rezultatele campaniei de cercetare din 2016 de la Românești - Dumbrăvița I, coroborate cu cercetările din anii precedenți contribuie la dezvoltarea imaginii pe care o deținem cu privire la perioada timpurie a Paleoliticului Superior. Așezarea deschisă de la Românești oferă mai multe informații despre comunitățile umane de la începutul Paleoliticului Superior precum și despre economia acestei perioade în comparație cu alte descoperi cercetate în zonele învecinate (ex. adăposturile din peșterile de la Piskő și Istállóskő, Ungaria) sau din Europa Occidentală.

Situl arheologic de la Românești - Dumbrăvița I reprezintă, cel mai probabil, o tabără sezonieră unde s-a revenit la intervale regulate de timp. Probabil, această terasă a fost folosită pentru instalarea taberelor de vânătoare unde erau prelucrate uneltele de piatră și unde mamifere de talie mare erau măcelărite.

Secvența stratigrafică a sitului a evidențiat și unele modificări apărute de-a lungul utilizării acestei așezări. Acest aspect este evident în special în contrastul din straturile anterioare G.H. 3. Multe din descoperirile anterioare G.H. 3 par să fie similare cu cele aparținând Gravettianului specific vestului și centrului Europei, în timp ce piesele din G.H. 3, prin analogie cu obiecte similare descoperite în vestul Europei pot fi atribuite fazei Proto- sau timpurii a Aurignacianului. Desigur, aceste supoziții reprezintă doar ipoteze de lucru preliminare, urmând ca analiza mai detaliată a descoperirilor să ofere informații mai precise.

Contextualizarea informațiilor obținute din cercetarea sitului de la Românești - Dumbrăvița împreună cu alte

94 Anikovitch et al. 2007; Davies et al. 2015; Mellars 2006
95 Moroz 1983, 476–477; Luca 2006, 212, pct. 2a; Măruia et al., 2011, 428–434.
96 Luca 2006, 212, pct. 2a.
97 Chu et al. 2014; Nicolaescu-Plopsor & Stratan 1961; Stratan 1962; Micle et al. 2015
98 Mogoșanu 1976; Bălțean 2011; Mogoșanu 1978
99 Măruia et al., 2011, 434, cu bibliografia.

100 Sitlivy et al. 2012; Schmidt et al. 2013; Kels et al. 2014
101 Schmidt et al. 2013; Kels et al. 2014

situri reprezentative ale perioadei timpurii ale Paleoliticului Superior din stepele Rusiei sau de pe cursul mijlociu al Dunării, vor contribui la:

1. Înțelegerea transformărilor tehnologice care au marcat pătrunderea primelor comunități de *Homo Sapiens* în Europa;
2. Căile de acces utilizate de aceste comunități spre Europa Centrală;
3. Relația primelor comunități de *Homo Sapiens* cu hominidii deja existenți pe aceste meleaguri.

Bibliografie

Anikovich, M. *et al.*, Early Upper Paleolithic in Eastern Europe and implications for the dispersal of modern humans. în *Science*, 2007, 315, p. 223–226.

Bălțean, I., The Palaeolithic in Banat. In N. Tasić, F. Drașovean, & B. Jovanović, eds., *The Prehistory of Banat: The Palaeolithic and Mesolithic*, Bucharest, Publishing House of the Romanian Academy, 2011, p. 19–76.

Chu, W., Hauck, T. & Mihailović, D., Crvenka-At – preliminary results from a lowland Aurignacian site in the Middle Danube catchment. In D. Mihailović, ed., *Palaeolithic and Mesolithic Research in the Central Balkans*. Belgrade: Serbian Archaeological Society 2014, p. 69–75.

Davies, W. *et al.*, Evaluating the transitional mosaic: frameworks of change from Neanderthals to *Homo sapiens* in *Eastern Europe*. *Quaternary Science Reviews*, 118(15), 2015, p. 211–242.

Kels, H. *et al.*, Genesis of loess-like sediments and soils at the foothills of the Banat Mountains, Romania – examples from the Paleolithic sites Românești and Coșava, *Quaternary International*, 351, 2014, p. 213–230.

Luca, A.S., *Descoperiri arheologice din Banatul românesc – repertoriu*. (Cu contribuții de: Cosmin Suciu și Silviu Istrate Purece), Altip, Sibiu, 2006.

Măruia, L. *et al.*, *ArheoGIS. Baza de date a siturilor arheologice cuprinse în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș. Rezultatele cercetărilor de teren*, Editura BioFlux Cluj-Napoca, 2011.

Mellars, P., 2006. Archeology and the dispersal of modern humans in Europe: deconstructing the “Aurignacian.” *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews*, 15(5), p. 167–182.

Micle, D. *et al.*, 2015. 110. Temerești, orașul Făget, Jud. Timiș Punct: Dealu Vinii. *Cronica Cercetărilor Arheologice din România–Campania* 2015, p. 205–207.

Mogoșanu, F., 1976. L’Aurignacien du Banat in Aurignacien et Gravettien en Europe. Actes des réunions de la 10 Commission de l’UISPP, Aurignacien-Périgordien-Gravettien et cultures dérivées. Fasc. 1: Nice 1976. *ERAUL. Etudes et Recherches Archéologiques de l’Université de Liège Liège*, 13(1), p. 223–237.

Mogoșanu, F., 1978. *Paleoliticul din Banat*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Moroz-Pop, M., 1983, Contribuții la repertoriul arheologic al localităților din județul Timiș din paleolitic până în evul mediu. *Banatica*, VII, 1983, p. 469–490.

Nicolaescu-Plopsor, C.S. & Stratan, I., 1961. Săpăturile de la Tincova. *Materiale și Cercetări Arheologice*, 7, p. 29–31.

Schmidt, C. *et al.*, 2013. First chronometric dates (TL and OSL) for the Aurignacian open-air site of Românești-Dumbrăvița I, Romania. *Journal of Archaeological Science*, 40(10), p. 3740–3753.

Sitlivy, V. *et al.*, 2012. The earliest Aurignacian in Romania: new investigations at the open air site of Românești-Dumbrăvița I (Banat). *Quartär*, 59, p. 85–130.

Stratan, I., 1962. Șantierul Tincova. *Materiale și Cercetări Arheologice*, 8, p. 123–125.

66. Roșiori

com. Dulcești, jud. Neamț

Punct: Țarina Veche/La Humărie

Sit pluristratificat: secolele IV – III a.Chr., II – III p.Chr. și VI – VII p.Chr. (111 așezare deschisă; 21 La Tène, 32 Epoca romană, 34 Epoca romano-bizantină).

Cod RAN: 122.533.01

Autorizație nr. 97/2016

Colectiv: George-Dan Hânceanu – responsabil, Vasile Diaconu, Ciprian-Dorin Nicola, Constantin Preoteasa – membrii (Complexul Muzeal Județean Neamț).

Finanțare: 5.000 lei

Campania arheologică din anul 2016 s-a desfășurat pe partea nordică a terasei superioare a râului Moldova, în latura opusă săpăturii din 2015. Cu acest prilej am trasat o singură casetă (notată Cas. E), dispusă transversal până la vechea secțiune din 2006 (notată S.VII).

Cas. E (dimensiuni: 22,00 m lungime x 6,50 m lățime), deschisă în paralel cu buza terasei, a fost orientată NE 400 – SV 2200 (Pl. I/1). Asemenea cercetării din anul precedent, când în stratigrafia casetelor C și D ni s-a confirmat nivelul din secolele IV – III a.Chr. (pe latura stângă a terasei), săpătura recentă a indicat continuarea locuirii geto-bastarne și pe partea dreaptă a terasei râului amintit.

Din punct de vedere stratigrafic, după eliminarea nivelului vegetal, am identificat un strat subțire, din secolele VI – VII p.Chr. (fragmente de vase borcan negre, friabile și o tipsie ruptă), sub care se află cel mai consistent nivel, cel specific dacilor liberi, gros de 0,80 - 1,00 m. În partea de jos, aproape de lut, găsim nivelul cel mai vechi, reprezentat prin fragmente de vase geto-dacice și recipiente negre lustruite bastarne. Prezența a două fibule ne va ajuta pe viitor să restrângem intervalul de datare al locuirii din secolele II – III p.Chr. Ceramica modelată la mână (vase borcan, cățui) și lucrată la roată (fructiere, vase de provizii, căni, străchini, cănițe) este prezentă îndeosebi în partea a doua a casetei (carourile 8–11), deoarece între carourile 1–7 predomină ceramica getică (vase borcan, castroane, căni) și bastarnă (vase borcan, străchini, cănițe și căni cu torțile sub forma literei X), din cel mai vechi nivel de locuire de la Roșiori.

Complexele închise sunt reprezentative pentru fiecare nivel în parte: locuințele L.1 și L.2 (ultima cercetată parțial) din secolele IV – III a.Chr., cele două gropi menajere ale dacilor liberi (notate Gr.1 și Gr.2) și grupul celor trei cuptoare din secolele VI – VII p.Chr. (Pl. III).

L.1 (Pl. II/1), suprapusă parțial de un cuptor antic, avea în interior o vatră și trei gropi (două goale și una cu deșeuri metalice). Inventarul era preponderent ceramic, cu vase borcan, căni și castroane getice, dar și cu străchini, vase borcan, căni și cănițe bastarne. Lingurile, fusaiiolele, obiectele de fier (cârlige, cuțite) și o brățară fragmentară de bronz completează inventarul locuinței. Foarte aproape de L.1 se afla L.2 (cercetată parțial, fiind spre capătul casetei) (Pl. II/2), la același nivel, care va fi săpată exhaustiv în

campania viitoare. În locuința am găsit o vatră și o groapă pentru deservire cu multă ceramică getică și bastarnă. Lângă vatră era o piatră ovală, mare, care putea servi drept râșniță pentru semințe. La demontarea vetrei, sub ea, se afla un ornament de os și un mâner de unealtă tot de os, ambele de factură scitică.

Pentru nivelul de locuire al dacilor liberi semnalăm două gropi menajere. Dacă Gr.2, ovală, din caroul 11, avea puține fragmente ceramice, Gr.1, circulară, din caroul 9 (Pl. II/3), conținea o cantitate mare și variată de vase fragmentare. Interesantă de menționat este prezența părții superioare a unei amfore romane, șampilată englif (*DIO*) la baza torții păstrate. Potrivit acesteia, recipientul provine, asemenea celui găsit în locuința nr. 3 din Cas. D (2015), din arealul Heracleei Pontice. Din inventarul aceleiași gropi mai semnalăm ca piese întregi, deosebite, un vas miniatural, o lingură de lut și o mărgică sferică de sticlă transparentă.

La mijlocul casetei (între carourile 5–8) am identificat și cercetat un grup de trei cuptoare (notate C.1-C.3), fiecare cu gropi de deservire (pl. I/2). Toate au avut cupole de piatră, prăbușite datorită presiunii pământului; găsit în lateralul lor o cantitate mare de pietre în amestec cu cenușă. Întrucât instalațiile se află la niveluri diferite putem avansa ideea utilizării lor pe faze, iar conform ceramicii cu ardere secundară, aveau atribuții casnice. Conform materialului fragmentar (buze drepte și funduri groase de vase borcan, două tipsii), toate cuptoarele sunt din secolele VI – VII p.Chr.

Exceptând artefactele din straturile de locuire din *situl* de la Roșiori – Neamț, în campania 2016, am cercetat două locuințe geto-bastarne, două gropi menajere ale dacilor liberi și un complex cu trei cuptoare din perioada romano-bizantină.

Întreg materialul arheologic din 2016 urmează să fie restaurat, conservat și depozitat la Muzeul de Istorie Roman – Complexul Muzeal Județean Neamț.

În campania anului viitor ne propunem să cercetăm exhaustiv L.2 (geto-bastarnă), săpată doar parțial în 2016, și să observăm dacă inventarul ei mai conține și alte obiecte scitice.

Abstract

In year 2016 we made one section (noted E), to Roșiori, the point Old Dust (commune Dulcești, county Neamț), on the upper mound of the terrace of the Moldova river (22,00 m long with a width 6,50 m). From the stratigraphic point of view, the site has three levels, attributed to the 4th–3rd centuries before Chr., IInd–IIIrd centuries and 6th–7th centuries after Chr. Outside artifacts of levels, in this section we found two house (noted L.1/H.1 and L.2/H.2) with Geto-Dacian jars and Bastarnic black vessels. Later we found two pits (noted Gr.1/P.1 and Gr.2/P.2) with hand-and wheelmade pottery from the free Dacians period, but and Roman amphoras fragments, from one with stamp. For the 6th–7th centuries after Chr. we discovered a complex with three furnaces and three service pits. The inventory have jars and patellas.

67. Sântion

com. Borș, jud. Bihor

Punct: Dealul Mănăstirii = Klastrom domb

Cod RAN: 21677.01

Autorizație nr. 130/2016

Colectiv: Gruia Fazecaș – responsabil (MTC Oradea),

Florin Gogâltan, Ana Ignat (Deac) (IAIA Cluj).

Primele cercetări pe „Dealul Mănăstirii=Klastrom domb” de la Sântion, com. Borș, jud. Bihor au avut loc în 1955. Săpăturile

de atunci au demonstrat existența aici a unui *tell* din epoca bronzului, care a fost atribuit pe baza materialului arheologic culturii Otomani. Nivelele sale superioare au fost deranjate de 15 morminte medievale. Într-un alt sondaj, al cărui loc nu a putut fi identificat, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice aparținând secolelor XI–XV¹⁰².

În cadrul proiectului de cercetare *Living in the bronze age tell settlements. A study of settlement archaeology at the eastern frontier of the Carpathian Basin* (CNCS – UEFSCDI – PN-II-ID-PCE-2012-4020) Muzeul Țării Crișurilor din Oradea în colaborare cu Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj Napoca au reluat în luna august a anului 2015 cercetările arheologice în acest punct prin deschiderea a două unități de cercetare¹⁰³. În S I (6 x 3 m), amplasată în centrul movilei, au fost identificate urmele mănăstirilor medievale, amintite de documente începând cu anul 1215, și o cistă zidită din cărămidă cu două morminte. Neavând elemente de inventar, datarea mormintelor din cistă cefalică s-a putut face numai pe baza analogiilor din Transilvania și Ungaria, unde acest tip de construcție funerară se încadrează între secolele XII–XV. Săpătura din această unitate s-a oprit pe nivelul din epoca bronzului.

În cea de-a doua suprafață (S II: 6x3 m), situată pe marginea sudică a *tell*-ului înspre râul Crișul Repede la 24 m de S I, am surprins mai multe nivele medievale dar fără să identificăm structuri sau morminte. O amenajare medievală (foarte probabil un șanț) a deranjat nivelele din epoca bronzului (fig. 1/1). Astfel primul nivel aparținând epocii bronzului, notat cu Cx 7, a fost surprins abia la adâncimea de 0,95 m pe lățimea de 3 m a S II și pe o lungime de maxim 1,30 m. Din Cx 11 a fost prelevată o probă AMS care a oferit 1889–1693 (cal BC 20). Materialul ceramic este caracteristic pentru ceea ce definim astăzi ca fiind stilul Otomani II¹⁰⁴. O surpriză a reprezentat-o structura notată de noi cu Cxt. 12, care prezenta amprente de scânduri late de lemn. Podele de lemn au fost descoperite în campania anului 2016 și în *tell*-ul de la Toboliu-Dâmbu Zănăcanului aflat la circa 7 km în linie dreaptă¹⁰⁵. Cercetările s-au oprit pe Cx 12 și Cx 13.

Fondurilor modeste care ne-au stat la dispoziție, dar mai ales concentrarea efortului membrilor echipei proiectului nostru spre investigarea magnetometrică a *tell*-urilor de la Sălăcea, Otomani-Cețățuie, Crestur, Săcuieni, Sântion și Toboliu, a făcut ca în campania din septembrie–octombrie 2016 de la Sântion să continuăm săpăturile doar în S II. Așa cum precizăm în raportul de anul trecut, șanțul medieval a afectat cea mai mare parte din S II (fig. 1/1), rămânând intactă doar o porțiune de 3x1,30 m. Golirea parțială a șanțului ne-a permis cunoașterea depunerilor de epoca bronzului până la o adâncime de 2,50 m. Astfel am putut controla mult mai ușor care este grosimea podelelor și a umpluturilor dintre ele.

Ca și în campania precedentă (Cx 12), locuința denumită Cx 16 prezenta o podea realizată din scânduri late de până la 30 cm (fig. 1/2). Ele aveau o orientare identică cu cele surprinse în Cx 12. Probabil este o refacere a aceleiași locuințe. Cx 19 reprezintă o podea din lut bine tasat pe care am identificat o mică

102 Al. Alexandrescu, *Săpăturile de salvare de la Sântion*, în SCIV, 3–4, VI, 1955, 487–495.

103 G. Fazecaș, A. Ignat, Fl. Gogâltan, Demjén A., *Sat Sântion, com. Borș, jud. Bihor, Punct: Dealul Mănăstirii = Klastrom domb*. In: *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2015. A L-a sesiune națională de rapoarte arheologice Târgu-Jiu*, 26 – 28 mai 2016, București, 2016, 183–184.

104 Fl. Gogâltan, *The Early and Middle Bronze Age Chronology on the Eastern Frontier of the Carpathian Basin: Revisited after 15 Years*, în Rita E. Németh, Botond Rezi (eds.), *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș 2–4 October 2014*, Cluj-Napoca, 2015, 53–95.

105 Vezi raportul din prezentul volum.

vatră de foc (Cx 20). Toată această structură este o refacere a unei alte locuințe (Cx 22) care avea în același loc o vatră cu urme intense de ardere (Cx 21), realizată și ea pe un pat simplu din lut. Cercetările din toamna anului 2016 de la Sântion s-au oprit pe podeau de lut Cx 26 (fig. 1/1). Grosimea unităților stratigrafice săpate este de 52 cm.

În privința materialului arheologic descoperit se remarcă mai multe căni întregi și fragmente de vase reconstituibile, precum și câteva unelte de os. Formele și ornamentele recipientelor sunt caracteristice stilului ceramic Otomani II.

Abstract

The archaeological investigations in Sântion were resumed in August 2015 within the project Living in the Bronze Age tell settlements. A study of settlement archaeology at the eastern frontier of the Carpathian Basin (CNCS – UEFSCDI – PN-II-ID-PCE-2012-4020). The excavations were conducted by the Criș County Museum (Oradea), in collaboration with the Institute of Archaeology and History of Art (Cluj Napoca). On this occasion, two units were opened. In S I (6 x 3 m), placed for methodological considerations in the central area of the mound, the traces of the medieval monasteries mentioned by documents starting with 1215 were revealed, as well as a brick cist containing two graves. Without any grave goods or other associated artefacts, the dating of M3 was made solely based on analogies from Transylvania and Hungary, which placed this type of funerary structure between the 12th and the 15th century. The excavations in S I were halted above the Bronze Age layer.

In S II (6 x 3 m), located south of S I, on the southern side of the tell, towards the Crișul Repede river, a medieval feature (probably a ditch) disturbed the Bronze Age layers. The layers was preserved only partially (3x1.30 m). The first Bronze Age layer (Cx 7) was reached at a depth of 0,95 m. A bone sample for AMS dating yielded a result around 1889–1693 (cal BC 2σ) and was associated with ceramic material specific to the Otomani II style. The most interesting structure investigated during this campaign was Cx 12, consisting of a surface with imprints of wide wooden boards, preserved on an area of 2.29 x 1.28 m.

In the 2016 campaign, the investigations were continued only in S II. As in the previous year (Cx 12), a wooden floor was uncovered, associated to a surface dwelling (Cx 16). The floor was made of wooden boards up to 30 cm thick (fig. 1/2), which had the same orientation as the boards revealed in Cx 12. This fact suggests a potential rehabilitation of the same structure. Cx 19 had a compacted clay floor, fitted with a small fire hearth (Cx 20). As well, this structure represents a restoration phase of a house (Cx 22), which had an intensely burned fire installation (Cx 21) in the same area. The fire installation was also build on a simple clay base. The last feature revealed in 2016 is another clay floor, named Cx 26 (fig. 1/1). The thickness of the features investigated in 2016 is 52 cm.

Regarding the archaeological artefacts discovered in 2016, we mention several whole cups, as well as numerous pottery fragments and few bone tools. The shapes and ornaments of ceramic vessels are characteristic to the Otomani II style.

68. Orăștioara de Sus

com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara

Punct: Grădiștea de Munte - Sarmizegetusa Regia

Cod RAN: 90397. 01; Cod tip sit 113; cod epocă 213

Autorizație nr. 32/10.06.2016

Colectiv științific: Gelu Florea – responsabil științific (Universitatea Babeș – Bolyai, Cluj-Napoca), Liliana

Suciu (Universitatea Babeș – Bolyai, Cluj-Napoca), Eugen Iaroslavschi (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca), Gabriela Gheorghiu (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca), Paul Pupeză (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca), Cristina Bodó (Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva), Cătălin Cristescu (Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva), Răzvan Mateescu (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca), Alin Henț (Universitatea Babeș – Bolyai, Cluj-Napoca), Daniel Cioată (Muzeul Județean Mureș).

Finanțare: 32.855,25 lei

În anul 2016, campania arheologică de la Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia s-a desfășurat în apropierea porții de sud a fortificației (fig. 1 / a). Cercetarea arheologică a avut drept obiectiv principal identificarea unor structuri defensive noi sau segmente ale celor descoperite în anii anteriori. Totodată, săpăturile au fost extinse pentru a obține date suplimentare cu privire la lucrările de amenajare, de mare anvergură, a terenului în această zonă a capitalei dacice.

Sectorul menționat se află în partea centrală a așezării antice, fiind marcat din punctul de vedere al topografiei arheologice generale de prezența zidului din piatră al fortificației și de structura cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de „valul roman”. Cercetările arheologice sistematice au fost inițiate aici în anul 1992 de profesorul Ioan Glodariu, prin secționarea valului amintit. Recent, în anul 2013, săpăturile au fost reluate, fiind impuse de descoperirea întâmplătoare a matriței de bronz (o furtună puternică a dus la prăbușirea unor fagi seculari, la rădăcinile unuia dintre ei fiind observată piesa din bronz). În campaniile din anii 2013 – 2015 au fost trasate patru suprafețe și patru secțiuni, soldate cu descoperirea unui element de fortificare necunoscut până atunci, a unor structuri săpate în stâncă și a numeroase artefacte: ceramică, obiecte din bronz și sticlă, piese din fier etc.

În campania din anul precedent au fost deschise patru noi secțiuni și o suprafață, notate convențional SI, SII, SIII, SIV / 2016, respectiv SP I / 2016. Tot acum a fost finalizată cercetarea în suprafața SP II / 2015 (redenumită SPII / 2016) (fig. 1 / b).

Secțiunile SI / 2016 și SII / 2016 au fost amplasate pe panta dintre șanțul de apărare identificat în SI / 2013 și poarta de sud a fortificației, pentru a verifica existența altor elemente defensive. Prima dintre secțiuni a avut o lungime de 4 m și o lățime de 2 m, iar a doua a măsurat 3 m în lungime și 2 m în lățime, fiind orientate NV – SE (între ele a fost lăsat un martor cu lățimea de 1 m) (fig. 2).

Secțiunea SIII / 2016 a fost poziționată în proximitatea secțiunilor SI și SII / 2014, în vederea documentării configurației terenului în antichitate, în acea parte periferică a sectorului. Ea a avut o lungime de 3 m și o lățime de 2 m, iar orientarea a fost NE – SV.

Secțiunea SIV / 2016, cu o lungime de 5,5 m și o lățime de 2 m, a fost trasată paralel cu SI / 2013, cu un martor între ele de 2 m. Obiectivul principal a constat în identificarea unui nou segment al șanțului de apărare.

Suprafața SP I / 2016 a avut o lungime de 4 m și o lățime de 3 m, fiind poziționată astfel încât să fie observate posibile elemente de fortificare și tipul de amenajare a terenului (așa cum s-a subliniat și în rapoartele anterioare, dispunerea secțiunilor și a suprafețelor în această zonă a Sarmizegetusei Regia este condiționată de prezența fagilor seculari și a unui canal de drenaj făcut în timpul lucrărilor de restaurare – conservare din 1980).

În cursul campaniilor arheologice din anii 2013 – 2015 s-a notat că una dintre caracteristicile importante ale zonei constă în lucrările de amenajare a terenului realizate în diferite etape, cel mai probabil la începutul secolului al II-lea p.Ch. Ele nu s-au limitat la amenajarea stâncii, pentru a fi create mici platforme sau pentru a-i da un unghi de înclinare constant, ci s-au materializat inclusiv prin aducerea unor cantități considerabile de pământ. Amploarea acestor lucrări a fost confirmată și prin extinderea ariei cercetate în campania din anul 2016. Astfel, atât în SI, SII, SIII, SIV, SPI / 2016, cât și în SPII / 2015 (2016) s-a observat prezența, în principal, a două straturi compacte de pământ de umplutură / amenajare.

Între rezultatele cercetării arheologice din campania anului 2016 se numără descoperirea amprentelor a doi stâlpi de lemn ce au aparținut, foarte probabil, unei palisade. Prima dintre ele are o formă cvasirotundă (diametrul maxim este de 0,2 m) și a fost observată în secțiunea SI, la o adâncime de cca. 0,6 m față de nivelul actual de călcare. A doua amprentă a fost reperată în SP I / 2016, pe profilul nord-estic (fig. 3 / a,b,c). Stâlpul de aici se adâncea cel puțin 1,1 m în masa de lut galben, avea minimum o lățime / diametru de 0,25 m în partea superioară, iar partea inferioară era ascuțită (lățimea maximă a amprentei este de 0,37 m). Este de notat că prin unirea celor două puncte în care au apărut urmele de stâlpi se obține o linie aproape paralelă cu aceea a șanțului de apărare descoperit în campaniile anterioare, în SI / 2013, respectiv în SI / 2015. Astfel, din datele arheologice disponibile în etapa actuală a cercetării, reiese că este posibil ca în spatele șanțului cu rol defensiv, la o distanță de cca. 6,5 m, să fi fost construit un alt element de fortificare, anume o palisadă (în anii următori, în condițiile în care realitățile din teren vor permite, se intenționează verificarea acestei ipoteze).

Un alt rezultat important constă în documentarea, în SPII/2016, a unui segment al șanțului săpat în stâncă, identificat încă din primele campanii (el a fost observat în SPI / 2013 și SPII / 2013 – 2014, iar ramificații ale sale în SPI / 2014 – 2015). În noul segment, lățimea șanțului este cuprinsă între 0,45 și 0,55 m, cu precizarea că aici este mult mai adânc decât în rest, ajungând la cca. 1,6 m față de nivelul de conturare. Această structură cu dimensiuni considerabile, cu o lungime de cel puțin 27 m (distanța măsurată între capătul estic și limita vestică documentată până în prezent), a aparținut cel mai probabil unui sistem de captare și drenare a apei (fig. 4).

Materialul arheologic este compus din fragmente ceramice, atât de factură dacică, cât și romană, obiecte din fier, bronz și sticlă, bucăți de zgură etc.

Între obiectele de bronz se disting un fragment de lingou și o pensă, ambele aflate în SPII / 2016. Analizele de tip XRF au relevat că zona de îmbinare a celor două brațe prezenta o inserție din argint (fig. 5 / a).

Un lot important de artefacte este reprezentat de numeroasele bucăți de zgură (fig. 5 / b). Din diferite puncte ale săpăturii provin nu mai puțin de 262 de asemenea obiecte, cu o cantitate însumată de peste 15 kg (cele mai multe dintre ele, peste 200, s-au concentrat în SIV / 2016).

Caracteristicile lor și analizele interdisciplinare au arătat că, în mare parte, fac parte din categoria zgurilor de fier provenite de la una sau mai multe vetre de forjă. Este de subliniat aici că toate erau în poziție secundară și că, în zona de maximă concentrare, au fost descoperite împreună cu piese din fier finite (o teslă, fragmente de armături, cuie și piroane etc.), precum și cu fragmente ceramice dacice. Analizarea lor aduce informații noi cu privire la activitatea metalurgică din antichitatea dacică.

Toate artefactele descoperite au intrat în patrimoniul Muzeului Civilizației Dacice și Romane, Deva.

Abstract

The 2016 excavations at Grădiștea de Munte - Sarmizegetusa Regia focused on the so called Southern Gate of the fortress, continuing the last three years campaign. The ditch which was identified during the previous campaign was tested and also the nearby area: two post-holes were found, which might be a part of a possible palisade. New details were brought to light regarding the massive earth filling of the slope of the access ramp. The artefacts found belong both to the Late Iron Age (Dacian) and the Roman occupation: pottery, iron and bronze slags, glass fragments, iron and bronze tools and instruments.

69. Sarmizegetusa

com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara

Punct: Colonia Dacica Sarmizegetusa (Ulpia Traiana)

Tip Sit: 113, 131

Cod Epocă: 32

Cod RAN: 91063.01

Cod LMI: HD-I-s-A-03205

Autorizație nr. 109/11.06.2016

Colectiv: Dr. Carmen Ciongradi – responsabil științific (MNIT), prof. dr. Alexandru Diaconescu (UBB), dr. Richard Petrovsky (Karl Ruprecht Universität Heidelberg), dr. Emilian Bota, drd. Cristian Dima, dr. Adriana Antal (MNIT), dr. Ioana Oltean (Universitatea din Exeter).

Au mai participat un număr de peste 35 de studenți de la UBB, Universitatea Karl Ruprecht din Heidelberg, Universitatea din Viena și Universitatea din Exeter, implicați în proiectul european Erasmus+ „FIT in Archaeology”. Analiza arhitecturală a clădirilor din Sediul Governorului Financiar a fost efectuată împreună cu dr. Emanuel Demetrescu de la „Istituto per le Tecnologie Applicate ai Beni Culturali” din Roma.

În campania 2016 au fost abordate mai multe obiective:

- Sediul guvernatorului financiar al Daciei Apulensis (praetorium procuratoris), unde s-au concentrat principalele eforturi ale colectivului.
- Zona sacră, Templul lui Liber Pater, unde s-a făcut un sondaj de verificare (fără rezultate notabile).

Sediul Governorului Financiar al Daciei Apulensis

(*Praetorium Procuratoris*)

Cercetările arheologice din campania 2015 au dus la descoperirea unei mari încăperi prevăzute cu instalație de hypocaust, dar și a altor încăperi, anexe, ce fac parte dintr-un alt corp de clădire¹⁰⁶.

Campania anului 2016 s-a concentrat pe dezvelirea în întregime a încăperii mari prevăzută cu hypocaust, investigarea fazelor anterioare, a legăturii cu complexe cercetate în anii '80, precum și investigarea noului complex de clădiri descoperite la vest de această încăpere. Rezultatul principal al acestei campanii este investigarea în totalitate a încăperii amintite și identificarea fazelor de construcție ale acesteia, precum și fazele anterioare de locuire ale acestei mari încăperi.

Campania 2016. Principalele rezultate.

Din punct de vedere metodologic, documentarea cercetărilor arheologice din Campania 2016 a urmat metodologia stabilită

106 CCA 2016, p. 79–83. Tot aici despre localizarea complexului și istoricul săpăturilor.

în planul de cercetare multianual, care a fost dezvoltat de membrii colectivului. Fazele stratigrafice și contextele arheologice au fost documentate atât grafic, prin desen cât și prin fișe de context și jurnal, fotografic, atât terestru cât și aerian, precum și topografic și fotogrammetric. Pentru o mai bună prelucrare a materialului arheologic, suprafața cercetată a fost împărțită în încăperi de la A la N, iar materialul arheologic mărunț (*small-finds*) și cel excepțional a fost documentat topografic. De asemenea au fost denumite convențional trei corpuri de clădiri: Corpul I pentru clădirile ce formează termele cercetate în anii '80; Corpul II, format din clădirile cercetate în anii '80 de care se leagă, corpurile noi de clădiri descoperite începând cu 2015, delimitate înspre Vest de zidul Z2 iar spre sud de zidul Z12; Corpul III, un nou corp de clădiri aflate în curs de cercetare, delimitate de zidurile Z6 și Z17, aflate la vest de Corpul II.

- Încăperea A - se află poziționată la extremitatea de nord-est a săpăturii fiind delimitată de zidurile Z14 la vest și Z15 la sud.

- Încăperea B - se află în extremitatea de sud-est a săpăturii și este delimitată de zidul Z1 la vest și Z15 la nord, la est fiind mărginită de zidul săpăturii vechi din anii 80'.

- Încăperea C - reprezintă încăperea mare cu sistem de hipocaust a unei suprafețe de peste 100 m² aparținând ultimei faze romane. Este mărginită de Z1 la est, Z5 la nord, Z2 la vest și Z12 la sud.

- Încăperea D - aparține unei faze anterioare încăperii C aflându-se sub podeaua sistemului de hipocaust. Aceasta este mărginită la sud de Z13 la vest de Z7, la nord de Z5, la est de Z1. În această încăpere au fost descoperite mai multe opaițe întregi și fragmentare.

- Încăperea E - se află sub podeaua de hipocaust fiind contemporană cu încăperea D. Aceasta se mărginește la nord cu Z11, la est cu Z7, la sud cu Z13 și la vest cu Z2.

- Încăperea F - este delimitată la nord de Z13, la sud de Z12, la est de Z1 și la vest de Z2. Această încăpere a rezultat prin extinderea în faza II de piatră a încăperii C.

- Încăperea G - este mărginită la est cu Z2, la sud cu Z8 la vest cu Z6.

- Încăperea N - se delimitează la nord cu Z8, la vest de Z6, la est de Z2. Aici se află un strat de arsură care ar putea ține de praefurnium.

- Încăperea H - se delimitează la nord cu Z8, la est cu Z6, la vest cu Z3.

- Încăperea I - se delimitează la sud cu Z8, la est cu Z6, la nord cu Z9.

- Încăperea J - se delimitează la sud cu Z9 și la est cu Z6.

- Încăperea K - se delimitează la est cu Z3, la vest cu Z2,

aici s-a găsit canalul C11.

- Încăperea L - se delimitează la est cu Z4, la vest cu Z10, este încăperea cu podeaua C12.

- Încăperea M - se delimitează la est cu Z10.

Spațiul aflat în Corpul II denumit convențional încăperea C - reprezintă o cameră mare cu sistem de hipocaust, având o suprafață de 92mp. Ea aparține ultimei faze de locuire romană de la Sarmizegetusa. Aceasta este mărginită de zidurile Z1 la est, Z5 la nord, Z2 la vest și Z12 la sud (fig. 1). Aceasta face parte, cel mai probabil, din corpul de clădire identificat în cercetările din anii '80. Acest ansamblu a fost denumit convențional Corpul II, iar Corpul I a fost denumirea propusă pentru complexul de terme.

Încăperea C măsoară 11,25 m (S-N) x 8,20 (E-V) m la nivelul soclului acoperit de tencuială. Crepida zidurilor a fost identificată la cca. 45-50 cm față de podeaua care s-a tasat cu aproximativ 20 cm. S-a păstrat *in situ* o porțiune din podeaua camerei așezată pe pile de hipocaust care au o înălțime totală de 70 cm deasupra acestora aflându-se o cărămidă mai mare, bipedală. Se ajunge

astfel la o diferență dintre podeaua instalației și suspensură de 82 cm. Din punct de vedere al fazelor de construcție s-a putut observa că zidurile Z1 și Z5 nu aveau crepidă, iar Z1 se adosează la Z12 la fel ca și Z5 la Z2. Totodată, la zidul Z2 se adosează și zidul Z12.

Instalația de hipocaust a fost refăcută integral la un moment dat, dovadă fiind cele două straturi ale podelei de sub *pilae*, C15. Podeaua de sus are o culoare roz somon și conține o cantitate mai mare de cărămidă. Sub aceasta se găsește o altă podea mai albă cu urme sporadice de cărămidă și pietricele. Pe alocuri acestea au fost atât de aderente încât păreau a fi lipite, cea de jos dă impresia că, inițial, ar fi substrucția primei podele. Totuși, pe alocuri, apare un strat subțire de cărbune peste podeaua inferioară. De asemenea pe soclurile pereților Z1 și Z5 se văd două tencuieli. Prima tencuială se află mai jos cu maximum de 8cm.

Intrarea în camera C se găsea în capătul de vest al zidului Z5, judecând după cele două blocuri de calcar, unul de prag care are păstrat pe el mortar și un bloc din tocul ușii. Intrarea a fost distrusă de o groapă modernă.

Instalația de hipocaust a fost amenajată pe toată suprafața camerei C. Există trei pasaje identificate în zidurile Z1, Z2 și Z5, două dintre ele fiind sigur de la *praefurnium*. Ele sunt situate față în față și sunt accesibile din coridoarele care flanchează camera C, atât la est cât și la vest. Pasajul din Z2 a fost probabil obturat atunci când s-a construit anexa N-H din ultima fază de construcție. Din pasajul care străbătea Z1 s-a păstrat foarte puțin, fiind distrus de groapa modernă C07. Există probabilitatea ca acesta să fi fost deschis ulterior când a fost abandonat *praefurnium*-ul de la vest. S-a putut constata că *suspensura* podelei a fost cel puțin odată complet refăcută. Din dărâmătura răscolită provin plăci de marmură care erau prinse cu *opus signinum* precum și tencuială pictată. Nu pare să se fi găsit vreun bazin în încăpere deoarece nu avem nici o urmă clară de scurgere. Cea mai mare parte a elevației zidurilor, ca și partea superioară a suspensurii cu tegulele bipedale a fost jefuită de către localnici în ultimele secole, păstrându-se doar o mică porțiune din podeaua propriu-zisă a încăperii.

În campania din 2015 a fost identificată o parte din suspensura podelei C10, păstrată în partea de sud-vest a încăperii C. Ea a fost în poziție secundară, întrucât a alunecat de pe pilele aflate lângă peretele de vest, Z2. Pavajul încăperii a fost alcătuit din *tesserae* de formă hexagonală cu dimensiunile de 16 x 17 cm și grosime de 4 cm. Sub acestea se găsesc trei podele de *opus signinum*. Podeaua superioară are o grosime de 6 cm, de culoare albă cu tentă roz. Sub ea se mai găsește o podea de 6-7 cm grosime, în compoziție cu mai multă cărămidă sfărâmată. Această a doua podea ar putea fi o simplă fundație în vederea ultimei podele, întrucât fața superioară nu este netezită. Prima șapă are o grosime de 8cm, partea superioară fiind netezită cu dungă, probabil, pentru o mai bună aderență a stratului următor. Sub șapele de *opus signinum* se găseau cărămizi pătrate cu dimensiunile de 55 x 59 cm și groase de 6 cm, din care s-a păstrat o singură cărămidă întregibilă. Sub aceste cărămizi mari se găseau cărămizi mai mici, care erau așezate pe pila propriu-zisă, cu o lățime de 42 x 42 cm și o grosime de 6cm. Pilele propriu-zise erau de două feluri, făcute din cărămizi pătrate și cilindrice. Pilele cilindrice apar numai de-a lungul pereților cu excepția colțului de N-E. Acestea erau alcătuite din 9 cărămizi circulare cu diametrul de 18 cm și grosimea de 8 cm, deasupra fiind așezată o cărămidă rectangulară, toate prinse între ele cu lut fin. Pilele rectangulare erau alcătuite din cărămizi cu dimensiunile de 22 x 22 cm și grosimea de 6cm, prinse în general cu lut și mai rar cu mortar. Sus și jos pilele aveau câte o cărămidă mai mare cu dimensiunile de 27 x 27 cm și o grosime de 6 cm. O parte din pile au fost așezate pe podeaua încă moale, adâncindu-se ușor câțiva centimetri.

În scopul identificării structurilor anterioare fazei descri-se mai sus, în încăperea C au fost efectuate trei sondaje, din care S1 și S2 ca au atins lutul virgin. Primul sondaj a fost plasat la E-V în încăperea E, având o lungime de 5 m și o lățime de 1,50 m, adâncime de 1,70 m. Al doilea sondaj este plasat N-S și este făcut în încăperea D, între fundațiile de pilieri.

Stratigrafia Corpului II

Primele urme de activitate umană sunt reprezentate de câteva zone cu cărbune care se așează pe humusul antic C54. Urmează săparea fundației pereților de piatră Z2 și Z13 de la care au rezultat C53 și C63. Zidul Z2 și Z13 au fost pereții perimetrali ai încăperii fazei I de piatră. Zidul Z13 are o lățime de 80 cm. El are o temelie de bolovani de râu aflată la adâncimea de 65 cm alcătuită din bolovani mai mici la bază și mai mari deasupra lor așezați cu grijă în cant, cu precădere pe marginile șanțului de implantare. Urmează un soclu tot din bolovani de râu care este făcut cu mult mortar. Pe latura internă soclul este cu 5-10 cm mai gros decât elevația. Urmează elevația cu o înălțime de 90 cm atent fățuită. Zidul se termină drept, fiind fățuit. Probabil restul elevației a fost realizat din bârne și chirpic, cu un acoperiș de țigla.

După construire a fost adus pământ de umplutură C46 și C63. Spațiul delimitat de zidul Z2 și Z13 este de fapt o curte, ce prezintă urme de activitate restrânsă.

Faza Ia – se construiește încăperea E și sunt ridicate Z11 și Z7 care au fundație și soclu de piatră, elevația fiind făcută din bârne și chirpic. Fundația zidului Z11 este de 85 cm. Primele două rânduri de jos ale fundației sunt alcătuite din bolovani de râu fără mortar puși în cant, al treilea rând fiind un *gleif* de nivelare, după care urmează patru rânduri de bolovani de râu cu mortar. Elevația soclului este fățuită, finisată cu mortar de 50 cm înălțime, tehnica de fățuire fiind asemănătoare cu Z2. Nivelul de la care s-a început fățuirea corespunde crepidei zidului Z2 și părții superioare a stratului C58. Lățimea soclului zidului Z11 este de 45 cm. Elevația are o lățime de 27 cm și a fost realizat din bârne și lut întărit cu piatră. Peretele avea o lățime de 30 cm și este făcut din chirpic lipit cu lut, întărit la bază cu cărămidă. La demolare, acesta pare să fi fost incendiat.

După construirea zidului Z11, zidul Z2 a fost tencuit cu un mortar grosier foarte rezistent. Nivelul de la care pleacă tencuiala este cu 10 cm mai jos decât soclul crepidei zidului Z11. Cu ocazia incendierii încăperii E se pare că Z13 a fost demolat până la nivelul crepidei pereților Z11 și Z7. Partea superioară a fost îndreptată cu mult mortar și s-a construit o parte mai largă pentru camera E înspre S, cu lățime de 4,20 m. În partea de vest, încăperea începe la 45 cm de la colțul interior, iar pilastru are o lățime de 80 cm. În partea de est s-a construit un pilastru lat de 60 cm și lung de 151 cm. În dreptul lui Z7 apare o firidă care are o lățime de 27 cm și o lungime de 40 cm. Cei doi pilaștri de la intrare au fost construiți din piatră de carieră, fiind fățuiți cu mult mortar. La est de camera E zidul Z13 continuă cu o elevație de bârne și chirpic. La bază, elevația era întărită cu piatră și țigla lipită cu lut. În jumătatea de sud apare amprenta unei scânduri așezată orizontal și apoi pe fața sudică încă o scândură, iar în mijloc se vede amprenta unei bârne de cca. 10 cm lățime. Pe fața internă, la nord, zidul nu a fost tencuit fiind și acesta incendiat la demolare. Încăperea E a fost amenajată cu stratul C62 peste care a fost amplasată o dușumea de lemn.

Faza Ib – în încăperea D au fost construiți doi pilaștri sau fundații de pilieri care susțineau o construcție masivă de lemn. Fundația are o adâncime de 1,35 m fiind alcătuită din piatră de carieră. În partea de jos au fost aruncate pietre fără mortar pe o adâncime de 45 cm, apoi pietrele au fost prinse cu mortar. Peste fundația de sud a rămas *in situ* un bloc de calcar

de dimensiunile 65 x 65 cm, grosime 22 cm, pe care era așezat probabil un stâlp masiv de lemn.

În întreg spațiul se află C44 și C58 - straturi de lut cu o grosime totală de 22 cm, ale căror părți superioare corespund marginii temeliei. Peste ele s-a așezat o dușumea, reprezentată de stratul C39. Distanța dintre pilieri măsoară 3,50 m. Groapa de implantare a pilierului de sud pare să se fi prăbușit parțial de unde și forma neregulată a temeliei.

Stratul de dărâmtură a clădirii conține mult chirpic ars și fragmente de țigle fără ștampile. Cu excepția materialului descoperit la est de Z7, ceramică și opaițe grupate, nu au fost găsite și alte piese, dovadă că a fost o demolare rezultată în urma unui incendiu controlat.

Faza II de piatră – aparține ultimei faze de locuire, numită convențional faza *Domus*. Aceasta aparține momentului în care s-a construit încăperea mare prevăzută cu instalație de hypocaust. La zidul Z2 construit în prima fază, a fost adosat zidul Z12, construit paralel cu zidul demontat Z13, la o distanță de aproximativ 2 m spre sud. Apoi au fost construite zidurile Z1 și Z5. Instalația de hypocaust a fost amplasată pe o podea de *opus signinum*, C15, iar această instalație a suferit cel puțin o refacere, identificată prin cele două straturi de podea, dar și prin straturile de tencuială suprapuse. Într-un anumit moment, se construiește și anexa N, care leagă corpul de clădiri în care a fost cercetată încăperea mare cu hypocaust și cel identificat la vest de aceasta, aflat în curs de cercetare.

Principalele contexte arheologice ale Corpului II

Zidurile Z1, Z2, Z5 și Z12 închid încăperea mare prevăzută cu instalația de hipocaust. Nivelul superior păstrat al acestor ziduri a fost identificat la +0,10-0,20 m față de punctul o¹⁰⁷. Acestea au grosime medie de 0,70 m și sunt construite din piatră de carieră și râu, lipită cu mortar. Sub crepida identificată la adâncimea de -0,80 m, fundația zidului este alcătuită din piatră de râu. Peste crepidă, elevația zidului este construită din piatră de carieră lipită cu mortar. Zidurile au fost prevăzute cu tencuială pictată, în culori roșu, negru și galben, în forme simple.

Zidurile Z7, Z11, Z13 și Z2 amintite mai sus mărginesc încăperea E, care se află sub nivelul de hipocaust, fiind anterior acestuia. Zidurile Z7, Z11 și Z13 au lățimea de 80 cm, cu o temelie de 65 cm realizată din bolovani de râu mai mici la bază și mai mari mai sus, așezați cu grijă în cant. Urmează un soclu de 50 cm din bolovani de râu și o elevație de 90 cm, ambele nivele fiind atent fățuite. Zidurile se termină drept cu fățuială, probabil restul elevației fiind făcută din bârne și chirpic, cu acoperiș de țigla.

C07 - groapă modernă situată în partea de sud-est a încăperii C. Umplutura gropii este compusă din bolovani de râu, țigla, pavaj hexagonal, mortar și oase.

C10 - suspensura încăperii este păstrată fragmentar și se situează pe pilele de hipocaust între metrii 8-9 m. De la metrul 8 spre Z2 are o extindere de 0,35 m iar din profilul de S al secțiunii S1 are o extindere de 0,75 cm. Podeaua este constituită dintr-un pavaj cu hexagoane lipite cu mortar. Pavajul se situează la același nivel cu crepida zidului Z2.

C15 - reprezintă podeaua de jos de *opus signinum* a instalației de hipocaust fiind prezentă pe toată suprafața încăperii C. Podeaua are o grosime de 7 cm și o suprafață de 92 mp. Acesta susține pilele de hipocaust, rotunde sau patrulete, precum și suspensura podelei.

107 Toate adâncimile amintite sunt calculate de la punctul o care are coordonatele topografice E:327347,1886, N:448500,3154, Z:500,5276.

C39 - reprezintă probabil dușumeaua încăperii D. Are o grosime de 8 cm. În acest strat s-au descoperit cărbune, ceramică, cuie și opaițe.

C44 - strat de lutuială compact, care reprezintă podeaua de sub dușumea a încăperii D. Acesta are o grosime de 10-22 cm. În acest strat s-au descoperit fragmente de bronz, cuie și cenușă.

C46 - strat de amenajare în vederea realizării podelei C44. Este un strat negru, cleios, cu o grosime de 45 cm. În acest strat s-au descoperit fragmente de cuie, cărbune și oase.

C53 - strat de amenajare. Este un strat lutos compact, de 20 cm grosime, aflat în toată încăperea E. În acest strat s-au descoperit fragmente ceramice și oase.

C58 - strat de cultură, gros de 40 cm alcătuit din lut nisipos, ce reprezintă nivelul de la care s-a început fătuirea ce corespunde crepidei zidului Z2. În acest strat s-au descoperit fragmente ceramice și de sticlă.

C59 - strat de amenajare compact, realizat din lut cu o grosime de 22 cm, ale cărui părți superioare corespund marginii temeliei pilaștrilor. În acest strat s-au descoperit fragmente ceramice și oase.

C62 - strat de lutuială compact, care reprezintă amenajarea de sub dușumeaua încăperii E. În acest strat s-au descoperit bucăți de tencuială albă și urme de chirpic.

C63 - strat de amenajare cu o grosime maximă de 34 cm rezultat din săparea fundațiilor zidurilor Z2 și Z13. Are în componență lut ocru portocaliu.

În ceea ce privește încăperile aflate la vest de Corpul II, acestea se află în curs de cercetare, rezultatele parțiale oferind totuși câteva posibilități de interpretare stratigrafică.

Clădirea particulară, numită convențional Corpul III, construită în faza I de piatră, se separă de clădirea aflată la est, Corpul II, printr-un *interstitium*, pasaj. Zidurile perimetrice ale acestui nou corp, identificate până acum sunt formate din Z6, paralele cu Z2 al Corpului II și Z17, amplasat la sud, și care depășește aliniamentul zidului Z13 al Corpului II.

Faza Ia - În această fază sunt construite zidurile Z9 și Z16 adosate la zidul Z6. Ele delimitează încăperile J și I. Pe lângă zidul Z2 în pasajul despărțitor, a fost identificat un canal C49. Peretele de vest al canalului a fost construit din piatră de râu și carieră. Pe fundul canalului sunt cărămizi cu dimensiunile de 40 x 30 cm din care s-au mai păstrat șase, însă nici una cu ștampilă. De o parte și de alta se află cărămizi similare care au fost așezate în cant. La un moment dat, canalul a fost dezafectat, probabil când se construiește Corpul II - faza *Domus* (faza II de piatră). Cu această ocazie se așează stratul C33a cu o grosime de 10 cm, peste care se pune un strat de lut C19 cu o grosime de 10 cm.

C19 reprezintă podeaua coridorului aflat între corpurile II și III, care era accesibil dinspre sud și comunica cu pasajul instalației de hipocaust. În dreptul pasajului peste podeaua de lut se află un strat de cărbune C14' de 25 cm, aici aflându-se *prae-furniul* de vest al încăperii C cu hipocaust.

Faza Ib. Încăperea era tencuită cu var alb pe care se vede o dungă orizontală roșie de cca. 80 cm mai sus de podea. În încăperea I, la nivelul tencuiei de jos a fost identificat un nivel de construcție peste care se află contextul C42, în încăperea I, respectiv C51 în încăperea J. Deasupra acestuia s-a așezat podeaua de *opus signinum* C32, încăperea I și C22 pentru încăperea H.

Peste podea se așează lutul C26 și platforma de cărămidă C57. Platforma are urme de ardere. Vechea tencuială a fost buciardată peste care s-a așezat un nou strat de tencuială albă. Podeaua din faza a II-a din corpul III corespunde cu nivelul instalației de hipocaust din corpul II (identificat în încăperea C).

În faza a II-a se construiește Z4 și canalul numit C11. La vest se amenajează instalația de hipocaust C12. Încăperea L are

lungime de 5,10 m est-vest între Z10 și Z4. Jumătatea de est nu era încălzită. Pile de hipocaust au existat pe o suprafață de cca. 1,90 m x 3,20 m. Pe Z10 s-au păstrat tegulele *mammatae* puse în cant care erau placate cu *opus signinum* și tencuială. Corpul III de clădire în faza I avea zidurile perimetrice Z6 și Z17 cu elevația de piatră până sus, în stratul de demolare a fazei I nu se observă urme de incendiu ca la corpul II. În faza a II-a, la un moment dat, se construiesc zidurile Z3 și Z8, care suprapun Z16. Zidul Z17 este unit cu Z12 printr-o fundație realizată neglijent. Se delimitează astfel o nouă încăpere cu Z3 și Z2 (anexa N-H). Intrarea era în colțul de nord-est și este marcată printr-un prag cu o substrucție cu două rânduri de cărămizi. Spațiul comunică cu camera C, printr-o intrare cu prag de cărămidă pe Z2. Cel mai probabil, în această fază, corpurile II și III, devin un singur corp de clădiri.

Principalele contexte arheologice ale Corpului III

Z3 - mărginește încăperea K la est, fiind identificat la o adâncime de 0,32 m față de punctul 0 și are grosimea de 0,6 m. Fundația zidului este construită din piatră de râu, iar elevația de la nivelul crepidei din piatră de carieră legată cu mortar.

Z4 - a fost descoperit la adâncimea de 0,34 m față de punctul 0 și are grosimea de 0,75 m. Zidul a fost construit din piatră de râu lipită cu mortar. În structura zidului a fost identificată o boltă mărginită de cărămizi, care a fost dezafectată la un moment dat. Pe latura de vest, zidul păstrează tencuială pictată.

Z6 - apare la adâncimea de -0,29 m, cu grosimea de 0,5 m și este construit din piatră de râu legată cu mortar. Acesta a fost construit în faza I de piatră și delimitează la est corpul III.

Z9 - delimitează la nord încăperea I și la sud încăperea J. Zidul are o grosime de 0,45 m, iar fundația zidului are o înălțime de 0,30 m, fiind construită din piatră mărunță de râu, pe trei rânduri, soclul elevației fiind de 1 m, legat cu piatră cu mortar. Partea superioară este fățuită, pe această fiind așezată o bârnă de lemn ce susținea elevația unui zid din lemn și chirpic. Zidul a fost adosat la un moment posterior tencuiei fazei Ia a zidului Z6, aparținând fazei Ib.

Z10 - mărginește la est încăperea M și are o grosime de 0,70 m. În partea de sud, la joncțiunea cu profilul de sud, se poate observa o gură de alimentare similară cu cea din Z4, cu care probabil comunica. Aceasta este realizată din cărămizi dispuse radial. De la înălțimea maximă păstrată, la 0,85 m începe crepida ieșită cu 6 cm, marcată cu un rând de cărămizi. Zidul prezintă tencuială pe ambele părți. Adosat zidului, în partea de vest, se pot observa trei nivele de podea, cea din mijloc fiind contemporană cu crepida. Primele două nivele de podea au câte o tencuială pe zid. Peretele estic al zidului are în partea de jos, la nivelul podelei C12, un rând de tegule de dimensiuni 40 x 3,5 cm, având rolul de a încălzi peretele făcând legătură cu sistemul de hipocaust din încăperea L.

Z16 - se află sub zidul Z8 și mărginește la sud încăperea I. Are o grosime de Fundația acestuia este de 0,30 m și este construită din bolovani de râu mărunți, aruncați în groapa de fundare. Elevația fără soclu are o înălțime de 0,90 m fiind alcătuită din bolovani mari de râu și de carieră legate cu mortar. Zidul se adosează la Z6 și face parte probabil din faza Ib.

Z17 - reprezintă zidul care delimitează spațiul perimetral al Corpului III, fiind țesut cu zidul Z6. Acesta are pe partea de nord, două rânduri de tencuială, corespunzătoare fazei Ia, respectiv Ib. În faza Ib de piatră, tencuiala zidului prezintă o bandă pictată cu culoare roșie. Zidul este parțial cercetat pe o lungime de doar 1,5 m.

C11 - reprezintă un canal identificat între zidurile Z3 și Z4. Acesta este construit din tegule legate cu mortar la adâncimea de 0,8 m, fundul canalului fiind la -1,18 m. Marginile canalului

păstrează în partea superioară cărămizi prinse cu mortar, iar pereții acestuia sunt construiți din piatră de râu cu mortar pe interior, partea superioară fiind acoperită cu un rând de tegule. Fundul canalului este căptușit cu cărămizi. Canalul este tăiat de o groapă modernă.

C12 – podea de *opus signinum* așezată pe pile de hipocaust. Complexul este situat între zidurile Z4 și Z10. Reprezintă podeaua încăperii L. Înspre zidul Z10, se ridică un rând de tegule *mammatae*, ce încălzeau camera L.

C14 – strat de arsură aflat între zidurile Z2 și Z6, care aparține probabil de *prae-furnium*-ul încăperii C a corpului II.

C19 – strat de amenajare compus din lut tasat, identificat între zidul Z6 și Z2. Are o grosime de 0,13 m și a fost identificat pe toată suprafața încăperii N și G. Reprezintă podeaua coridorului aflat între corpurile II și III, care era accesibil dinspre S și comunica cu pasajul instalației de hipocaust

C22 – reprezintă podeaua de jos a unei instalații de hipocaust, identificată în partea de nord a încăperii H, fiind contemporană cu C32, identificat în încăperea I. Ambele podele au fost distruse de gropi moderne.

C32 – podea de *opus signinum*, a unei instalații de hipocaust, identificată în încăperea I. A fost distrusă de gropi moderne și de dărâmtura zidului Z8. Aceasta are o substrucție de pietriș, fiind corelată cu contextul C22.

C33 – reprezintă un canal modern, construit probabil în perioada habsburgică pentru drenarea apei. În interiorul acestuia au fost identificate mai multe obiecte arheologice rulate, precum pavimente, fragmente de țiglă, cărămidă, oase și ceramică. Acesta are o lungime de 2,8 m, lățime de 0,35 m, identificat la o adâncime de -2,19 m, fiind construit din elemente de canal, zid refolosit și cărămidă.

C33a – strat de nisip cu piatră mărunță, care ar putea fi în conexiune cu podeaua de lut C19. Se păstrează până la Z8.

C42 – reprezintă un strat negru-cenușiu, identificat lângă Z16 în încăperea I, la o adâncime de -2,15 m. În acest strat au fost descoperite mai multe fragmente ceramice și osteologice.

C49 – canal amplasat pe lângă zidul Z2 în pasajul despărțitor. Peretele de vest al canalului a fost construit din piatră de râu și carieră cu o lățime de cca. 40 cm. Pe fundul canalului se găsesc cărămizi cu dimensiunile de 40 x 30 cm din care s-au mai păstrat șase, însă nici una cu ștampilă. De o parte și de alta se află cărămizi similare care au fost așezate în cant. La un moment dat, canalul a fost dezafectat, probabil când s-a construit Corpul II - faza Domus (faza II de piatră), cu această ocazie se așează stratul C33a cu o grosime de 10 cm, suprapus de un strat de lut C19 cu o grosime de 10 cm.

C51 – reprezintă un strat de cultură de culoare negru-cenușiu, contemporan cu C42, care se extinde în toată încăperea J. În acest strat au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, oase și o monedă datată sub Hadrian.

C57 – reprezintă un prag de cărămidă cu dimensiunile păstrate de 0,80 x 0,50 cm, format din 10 tegule păstrate fragmentar. Acesta se află în colțul de sud-est al încăperii H, fiind contemporan cu tencuiala pictată a zidului Z17 din faza Ib.

2. Templul – Liber Pater

Sondajul arheologic efectuat la templul zeului Liber Pater, a urmărit identificarea eventualelor faze anterioare celei de piatră. Sondajul a fost trasat în porticul de vest al templului, având o lungime de 3,70 m (lățimea porticului) și o lățime de 2 m. În sondajul cercetat nu au reieșit materiale arheologice. Sub stratul vegetal actual, a fost identificat un strat modern de umplutură gros de aproximativ 80 cm. Sub acesta fiind identificat un nivel de construcție cu urme de mortar și piatră mărunță, reprezentând

momentul construcției zidurilor templului. Sub acest strat a mai fost depus un strat de lut pentru nivelare de aproximativ 5 cm, așezat pe humusul antic ce are o grosime de 15 cm, sub acesta fiind identificat stratul steril din punct de vedere arheologic.

Abstract

In the 2016 were continued the investigation started in 2015 at Praetorium Procuratoris, with the main objective of unveiling entirely the big room with hypocaustum heating system, the investigation of earlier phase from this room, the connections with the buildings researched in '80, but also the investigation of the new building complex identified to the west of the above mentioned room. As well, there were executed some archaeological survey with the purpose to identify earlier wooden phases.

Praetorium procuratoris. *The headquarter of the financial governor of Dacia Apulensis is located inside the Roman enclosure, intra muros, in the so-called "Grohotea Tornească" point, i.e. in the first insula east of cardo maximus and immediately south of the northern precinct wall.*

The main result of this campaign is the investigation entirely the hypocaust room from the II Building Complex and the research of the construction phases from this area. The room has 11.25 x 8.20 m, with an area of 92 sqm. The hypocaust installation was entirely rebuilt, at a certain moment, the proof of this being the two levels of floor identified, but also the existence of two layers of plaster applied on the walls. The installation was settled on the entirely surface of the room, with three passages, two of them being most likely the prae-furnium. There are placed facing each other, with access from the corridors that are surrounding the room to the east and to the west. One of the passages was closed in a certain moment, probably when was build an annex room in the south-west corner of the main building. It has been noticed that the upper floor of the hypocaust installation had also two construction phases. In the debris of the building were also found marble plaques, painted plaster used for the walls decoration.

The entrance in this room was destroyed by a modern hole and was placed in the west side of the north wall (Z5), judging by the two limestone blocks, and one from the threshold and one from the door frame.

Related with the rooms situated in the west side of this building complex that are still in research progress, some references regarding the construction phases could be made. The particular building complex named Corp III, was builded in the first stone phase, and it was separated by the Corp II, by an interstitium, passages. The perimeter walls of this new complex, identified in this moment, are the Z6 wall, parallel with the Z2, and Z17 wall, placed at south, beyond the wall alignment of Z13. Those walls had two layers of plaster, identified with phases of construction Ia and Ib. In the Ib phase are build several walls, added to the perimeter walls, new rooms being constructed.

70. Sarmizegetusa

com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara

Punct: Ulpia Traiana Sarmizegetusa - Capitolii

Cod RAN: 91063.01

Autorizația nr. 126/22.06.2016

Colectiv: Ioan Piso (UBB) – responsabil, Ovidiu Țentea, Andrei Cîmpeanu (MNIR).

Finanțare MC – PNCA 2016 – 40.000 lei, MNIR – 15.000 lei

Cercetarea arheologică a fost întreruptă timp de patru ani (2012–2015) datorită piedicilor administrative pe care colectivul de cercetare le-a întâmpinat. Campania din anul 2016 s-a derulat în două etape, anume între 12 iulie - 6 august, perioadă în care lucrările au fost finanțate de către Muzeul Național de Istorie a României, respectiv 3–22 octombrie, perioadă în care au fost utilizate fondurile alocate de către Ministerul Culturii prin Programul Național de Cercetare Arheologică - 2016. Cele două obiective, întrerupte în 2011, au fost Capitoliul din *forum novum* și edificiul de cult al zeilor palmyreni situat la vest de *forum vetus*.

Au participat arheologii Ioan Piso, Ovidiu Țentea și arhitectul Andrei Cîmpeanu, împreună cu studenți și voluntari din Cluj și din București.

FORUM NOVUM. CAPITOLIUL

Noțiuni preliminare

Că Sarmizegetusa trebuia neapărat să-și aibă propriul Capitoliu reiese din marele adevăr că orice *colonia* era o copie fidelă a Romei¹⁰⁸. Dispunem pe deasupra de un document epigrafic, care ne sugerează existența Capitoliului, și anume un fragment de inscripție care consemnează dedicarea unui monument într-o zi de 23 mai (*a. d. X Kalendas Iunias*) cu ocazia unui banchet în cinstea lui Iupiter (*epulum Iovis*)¹⁰⁹. Or, un asemenea banchet nu putea fi celebrat decât în legătură cu aniversarea unui Capitoliu, iar pentru asta avem chiar exemplul Romei. Asta înseamnă că la Sarmizegetusa avem de-a face nu numai cu un simplu Capitoliu, ci și cu primul Capitoliu al provinciei, a cărui dedicare a echivalat cu aducerea oficială a cultului lui Iupiter în provincie¹¹⁰.

La Sud de *forum vetus*¹¹¹ a luat naștere la începutul domniei lui Hadrian un *macellum* orientat E-V, având *tabernae*, un bazin de pește în centru și un sanctuar în partea de vest. În jurul anului 150 *macellum*-ul a fost demolat, iar în locul său a fost construit un nou for (*forum novum*), orientat de asemenea E-V și dominat de Capitoliu. Datarea construirii forului nou și implicit a Capitoliului este dată de o bază de statuie a unui guvernator al Daciei Superior, M. Sedatius Severianus¹¹², ridicată în anul 153 p. Chr. în extremitatea estică a criptoporticului acestui for¹¹³. Capitoliul a fost construit în extremitatea de vest a forului nou, înlocuind sanctuarul *macellum*-ului și fiind orientat către est.

Cercetarea arheologică a Capitoliului a început în anul 2007 printr-o secțiune N-S (S1) peste movila care îi sugera forma și dimensiunile. În 2008 a fost dezvelită partea de est, împreună cu treptele. În 2009 Comisia Națională de Arheologie ne-a refuzat cererea de a continua lucrările. În 2010 și 2011 am izbutit totuși să dezvelim templul în întregime și am publicat un prim raport¹¹⁴.

Prezentarea clădirii Capitoliului

Dimensiunile totale ale Capitoliului, incluzând treptele, sunt de 33,70 m (E-V) x 18,90 m (N-S), iar fără trepte de 29,40 x 18,90 m. Edificiul se compune din trei părți esențiale: o fundație foarte puternică, pe care este construit un *podium*, iar peste acesta

este înălțat templul propriu-zis. Fundația, numită de noi Z12, se afla numai sub *podium*-ul propriu-zis, nu și sub trepte. Nu ne dăm seama cum arăta substructura acestora. Fundația Z12 a fost construită după preceptele lui Vitruvius¹¹⁵. Ea avea rolul de a susține stereobatele. Prezintă goluri acolo unde urma a fi pusă umplutura de piatră, lut și nisip (c. 5). A fost construită în *opus caementicium* și are o profunzime de 135 cm.

Podium-ul constă din stereobate, deci din zidurile din *opus quadratum*, care susțineau structurile portante ale templului (colonadele și pereții celei) și din umpluturile dintre stereobate (c. 5). Stereobatele au constat probabil din cinci rânduri de blocuri de calcar. Blocurile erau prinse de fundație și între ele cu mortar. În anumite porțiuni „egalizarea” se face chiar cu pietre plate și mortar. Cum grosimea blocurilor de calcar este de 40 cm, înălțimea *podium*-ului este de aproximativ 2 m, cărora li se adaugă pavimentul de marmură. Aproximativ până la aceeași înălțime este păstrat pe alocuri nivelul umpluturii c. 5. Modul de construcție a *podium*-ului Capitoliului din Sarmizegetusa este foarte apropiat de cel al *podium*-ului templului din Schönbühl/Augst (Augusta Raurica)¹¹⁶. Până și numărul de cinci rânduri de blocuri ale stereobatelor este identic. Stereobatele sunt următoarele: Z17 pentru colonada de est (a pronaos-ului), Z19' și Z18' pentru colonadele de Sud și de Nord și Z21 pentru peretele de vest al celei și al templului. Pentru *cella* au mai fost construite stereobatele Z9 pentru peretele de Sud, Z10 pentru peretele de Nord, Z25 pentru zidul de intrare de Sud și Z26 pentru zidul de intrare de Nord. Între Z19' și Z9, ca și între Z10 și Z18', umplutura c. 5 a fost pusă peste fundații puțin profunde de piatră (Z13 și Z27). Între Z25, Z26, Z9 și Z10, deci în suprafața corespunzătoare interiorului celei, umplutura c. 5 a fost pusă pe o fundație de piatră și lut cu grosimea de 50–60 cm, așezată direct pe humusul antic. Astfel a luat naștere *podium*-ul, pe care se înălța templul propriu-zis.

Z12+Z19 și Z12+Z18 depășeau spre S și spre N limitele treptelor cu câte 60 cm, ceea ce aduce o mică modificare planului templului, așa cum fusese stabilit în 2011¹¹⁷.

În ceea ce privește *cella*, trebuie respectat același *intercolumnium*. Cu alte cuvinte, distanța dintre axul coloanei și axul peretelui celei trebuia să fie de 3,12 m. Pereții celei se află pe axul stereobatelor respective, care au lățimea de 1,80 m. Ei trebuie să fi avut grosimea de 90 cm, adică lungimea obișnuită a blocurilor de calcar folosite în construcția Capitoliului. Asemenea considerațiuni ne duc la dimensiunile interioare ale celei: de 8,90 m (N-S) x 10,40 m (E-V). Nu putem spune nimic despre o *cella* tripartită, care nici nu a mai fost o regulă începând cu domnia lui Antoninus Pius¹¹⁸. Lățimea intrării este sugerată de spațiul lăsat liber între stereobații Z25 și Z26, care susțineau pereții de est ai celei. Ea este de 4 m, care presupune o înălțime a intrării de 6–7 m. Este suficientă pentru o statuie a lui Iupiter *tronans* presupusă a avea o înălțime de circa 4,5 m. La aceasta dimensiune s-a ajuns pe baza lățimii de 6 cm a unui deget mare de la o mână a lui Iupiter, de trei ori cât lățimea naturală.

Ținând seama atât de diametrul fusurilor și de un *intercolumnium* normal, avem de-a face cu un templu corintic *hexastil peripteros sine postico*¹¹⁹. Scăzând câte o rază de fus din fiecare parte, putem conta cu un *intercolumnium* (din ax în ax) de 3,12 m. Celor șase coloane ale pronaos-ului le corespund lateral

108 A. Gellius 16, 13, 9: *quasi effigies parvae simul craque populi Romani*.

109 AE 1978, 666 = IDR III/5, 242: [De]dicatum epulo Iovis / (ante diem) X K(alendas) Iun(ias) / [Av]iola et Severo co(n)s(ulibus).

110 Vezi pentru întreaga teorie I. Piso, AMN 15, 1978, p. 181–182; *idem*, Tyche 6, 1991, p. 163–164; *idem*, *An der Nordgrenze des Römischen Reiches*, Stuttgart 2005, p. 186–187, 442; în: *Roma e le province del Danubio. Atti del I Convegno Internazionale Ferrara – Cento, 15–17 ottobre 2009* (ed. L. Zerbini), Soveria Manelli 2010, 269–273; I. Piso, F. Marcu, O. Țentea, G. Cupcea, R. Varga, Dacia N.S. 56, 2012, p. 119–120.

111 *Le forum vetus de Sarmizegetusa I* (ed. I. Piso), București 2006.

112 AE 1933, 249 = IDR III/2, 98.

113 Vezi I. Piso *et alii* (n. 3), p. 131.

114 I. Piso *et alii* (n. 3), p. 119–123.

115 Vitruvius III 4, 1.

116 Vezi M. Trunk, *Römische Tempel in den Rhein – und westlichen Provinzen*, Augst 1991, p. 40, fig. 9 p. 41, fig. 11; p. 163, fig. 98.

117 Cf. I. Piso *et alii* (n. 3), fig. 6–8.

118 Vezi P. Gros, *L'architecture romaine du début du IIIe siècle av. L.–C. à la fin du Haut-Empire 1*, Paris 1996, p. 193–194.

119 Vezi, pentru asemenea temple, Vitruvius III 2, 5; P. Gros (n. 11), p. 126–127.

câte șapte coloane, iar totul se încheie la vest cu un zid susținut de stereobatul Z21.

Una dintre surprizele cercetărilor din anul 2016 a fost descoperirea mai multor fragmente foarte consistente de coloane doric (toscan), ceea ce modifică aspectul Capitoliului, așa cum ni-l imaginaserăm în anul 2011¹²⁰. Avem, deci, de-a face cu un templu doric și nu cu unul corintic.

Axul E-V al Capitoliului reprezintă axa forului nou, ceea ce este firesc, căci Capitoliul a fost construit anume pentru a domina acest for. Pe acest ax se găsește Capitoliul, un mare monument (probabil o bază de statuie imperială în *cvadrige* sau în *seiugum*) și hemiciclul, care face parte dintr-o clădire administrativă și încheie forul spre est.

Capitoliul se află pe axul forului, nu însă și pe axul curții; asta deoarece criptoporticul de N are o lățime de 11,1 m (între Z1, zidul perimetral sudic al forului vechi, și Z5, zidul sudic al criptoporticului nordic), în timp ce clădirea care mărginește curtea spre S are o lățime de 14,7 m (între Z1, zidul perimetral sudic al forului nou, și Z3, zidul sudic al curții). Prin urmare, curtea de la N de Capitoliu măsoară 10,9 m (între Z5 și Z12), în timp ce curtea de la S de Capitoliu măsoară numai 6,5 m (între Z3 și Z12). Evident că nu acesta a fost planul inițial. A intervenit în zona sudică construirea unei clădiri care nu fusese planificată inițial. În S1/2007 am surprins între Z1 și Z3 ziduri care se dublau, dintre care unele placate cu țigle, încăperi cu instalații de hipocaust, mult *opus signinum* și canale pentru evacuarea apei. Toate acestea sugerează funcțiunea de terme. Se știe că în multe cazuri termele principale ale unui oraș roman se află în imediata apropiere a forului. Modificarea planului trebuie să fi intervenit la scurt timp după ridicarea Capitoliului, fiindcă în cele două curți nu am surprins structuri contemporane forului și care să fi fost desființate.

Desfășurarea cercetărilor din anul 2016

Pe latura de Sud a Capitoliului au fost continuate lucrările în S8/2011. A fost extinsă spre Sud atât cât ne-a permis muntele de pământ vechi de aruncătură și problemele iscate de noul proprietar al terenului. A fost cuprins și colțul nesăpat de sud-est, paralel cu treptele Capitoliului. În total S 8 măsoară acum 5 m (N-S) x 30 m (E-V).

La Nord de Capitoliu a fost inițial trasată o suprafață S9 având latura de Sud de 9 m, sprijinită de zidul Z18/12, latura de vest de 9,60 m, la 1 m est de marginea estică a secțiunii S1/2007, latura de Nord de 9,60 m, aproximativ paralelă cu zidul sudic al criptoporticului (Z5), și latura de est de 9 m, în partea de jos a pantei. Ulterior din ea au fost delimitate trei suprafețe mai mici, numite de la Vest spre Est S9', S9" și S9'''. Ele au următoarele dimensiuni: S9': 4,50 m (E-V) x 7 m (N-S); S9'': 3 m (E-V) x 13 m (N-S) (nefinalizată); 3 m (E-V) x 8 m (N-S).

S8 – În această zonă au căzut foarte multe fragmente arhitectonice de mari dimensiuni, esențiale pentru înțelegerea stilului și modului de construcție a templului. Din cauza masivității lor, ele nu au putut fi deocamdată deplasate. O parte dintre aceste fragmente arhitectonice au fost folosite în construirea peretelui sudic al unui canal post-roman (C. 5) orientat E-V. Peretele nordic al acestuia era constituit din zidurile Z12+Z19', înainte de demolarea celui de al doilea. De Z12, fundația stilobatului sudic, era lipită platforma Z14, lată de 2,80 cm și construită din *opus caementicium*. Pe marginea sudică a platformei Z14 era ridicat zidul Z8, lat de 60 cm, construit din pietre de râu și mortar roz și păstrat pe trei porțiuni. O ipoteză de lucru este că zidul sudic al curții, Z3, alcătuită împreună cu zidul Z8 un portic care se

deschidea spre latura sudică a Capitoliului. Aceștia i-ar aparține un fus subțire de coloană găsită în zonă și mai multe fragmente de capiteluri corintice.

Piese arhitectonice sunt în cea mai mare parte a lor blocuri simple sau elemente de antablament și de arhitravă, diferite postamente, fragmente de fus de coloană, baze de coloană și capiteluri (corintice și toscane). Au fost descoperite numeroase fragmente de pavaj de marmură de import.

Problema este că în curtea de la Nord de Capitoliu nu au fost găsite elemente ale unui portic simetric. Ce pare a fi sigur este că pe platforma Z14 erau înălțate statui cu spatele la *podium*. O bază de statuie închinată unui *flamen* al coloniei a fost descoperită aici în anul 2010.

S-au păstrat porțiuni de pavaj ale curții forului, alcătuite din plăci de gresie (c. 202). Alte elemente demne de menționat din S8 sunt substrucția de statuie ecvestră B2 cu dimensiunile (încă incomplete) de 160 cm (N-S) x 240 cm (E-V) și canalul post roman C7, care vine dinspre S-E.

S9 – Zona de Nord a suprafețelor S9" și S9''' este extrem de distrusă, fiind brăzdată de șanțuri adânci pe direcția E-V, a căror origine n-o cunoaștem. Lipite de fundația Z12 sunt și aici lespezile de gresie (c. 202) ale curții forului nou. Din aceeași fază sunt o substrucție din pietre de râu (c. 207) și o lespede mare de calcar (69 x 137 x 17 cm) (c. 209) făcând parte din șirul de lespezi din fața treptelor Capitoliului și care se prelungesc atât spre Sud, cât și spre Nord. Fazei anterioare, a *macellum*-ului, îi aparține zidul Z28, surprins pe o lungime de 215 cm de la marginea de Nord a fundației Z12 și până la limita săpăturii din S9. Este tăiat de Z12 și acoperit de lespezile de gresie (c. 202). Este alcătuit din piatră măruntă de râu și de carieră și din mortar alb.

La Nord de Capitoliu nu am găsit niciun element al vreunui portic. O asemenea construcție era și greu să se sprijine pe zidul (Z5) al criptoporticului care mărginea curtea înspre Nord.

EDIFICIUL DE CULT AL ZEILOR PALMYRENI

Cercetările acestui edificiu au fost realizate în cursul a patru campanii anterioare¹²¹.

Datorită întârzierii cu care au putut fi virăți banii de către Ministerul Culturii, forța de muncă a fost semnificativ diminuată, constând în cea mai mare parte din studenți de la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj Napoca și de la Universitatea din București. Din acest motiv perioada de cercetare a acestui obiectiv a fost foarte redusă.

Premegător cercetării arheologice au fost efectuate operațiuni vaste de înlăturare a unor cantități semnificative de pământului și piatră de râu rezultate din campaniile anterioare. Acestea înconjurau din trei părți arealul cercetat făcând imposibilă atât dezvoltarea cercetării, cât și continuarea depunerii pământului rezultat din săpăturile curente. Aceste operațiuni vor face posibilă continuarea săpăturilor arheologice și în parametri optimi și în viitoarele campanii.

Ne-am concentrat asupra cercetării arealului estic și nord-estic al edificiului. În zona estică, în campania din anul 2010 a fost cercetat Canalul C 1. Acesta a putut fi săpat între zidurile ZY2 și ZY9. Are direcția sud-nord și începe la aproximativ 3,30 m Nord de zidul ZY2. Acesta a perforat zidurile ZY3, ZY18, ZY9 și ZY8, având pereții sunt alcătuiți din monumente mari de

121 Prezentarea generală a principalelor rezultate din campaniile anterioare (2007, 2008 și 2010) a fost reunită într-un studiu preliminar (I. Piso, O. Țentea, *Un nouveau temple palmyrénien à Sarmizegetusa*, Dacia N.S. 55, 2011, 111-121, iar cele din campania din anul 2011 în I. Piso, O. Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]. Templul zeilor palmyreni*, Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2011 (2012), 123-126.

marmură, din plăci de gresie de pavaj și din pietre de râu. Întrucât nu posibilitatea de a extrage monumentele de marmură, acestea având dimensiuni considerabile (pl. 25, 27A, 29) cercetarea acestui canal nu este încheiată la acea dată. În cursul acestei campanii, aceste blocuri arhitectonice au fost mutate și stivuite cu ajutorul unui utilaj mecanizat (pl. 33–35 nr. Y035-Y073). În acest moment cercetarea canalului C 1 este încheiată.

Cercetarea arealului nordic al curții a fost realizată în cadrul suprafeței S₃, deschisă în campania anterioară. Scopul acestei investigații fusese acela de a identifica delimitarea nordică a edificiului, pornind de la ipoteza de lucru ca spațiul nordic cuprindea elemente constructive asemănătoare celui sudic. Nu s-a putut stabili la acea dată care este limita nordică a construcției în ultima sa fază. Datorită faptului că întreg arealul estic al edificiului a putut fi eliberat de piesele arhitectonice amintite, care au împiedicat finalizarea cercetării arheologice, am stabilit ca obiectiv finalizarea cercetării cu predilecție a acestui areal, astfel încât într-un timp cât mai scurt pământul excavat în cercetările anterioare să poată fi utilizat pentru astuparea săpăturilor arheologice până la nivelul de călcare al ultimei faze antice. În acest fel ar fi asigurată o primă etapă a conservării optime a edificiului și o stocare mai eficientă a pământului rezultat în urma cercetării arheologice. Piesele arhitectonice sunt în cea mai mare parte a lor postamente, blocuri simple sau elemente de arhitravă, fragmente de fus de coloană, baze de coloană și capiteluri (corintice și toscane). Cel mai important bloc descoperit este un fragment de arhitravă cuprinzând pe ultimul rând literele *M.AVR.* [...] Cercetarea primelor faze constructive, care constau din clădiri realizate cu pereți de lemn, a fost realizată în suprafața S₃, cuprinsă între zidurile ZY07, ZY09, ZY13 și ZY08. Elementul de noutate a fost acela că în spațiul amintit funcționat în prima fază de piatră un zid delimitat la Sud de ZY09. Limita sa nordică nu este încă cunoscută. Acesta a fost grav afectat de canalele ulterioare C₁, care l-a mărginit și suprapus parțial spre Est, respectiv C₃, care pornea din spațiul delimitat de zidurile romane ZY9 și ZY13.

Structuri ale unei clădiri de lemn au fost identificate în arealul nord-estic al suprafeței S₃ și constau în traseele a doi pereți care se intersectează în unghi drept în proximitatea zidurilor ulterioare ZY07 și ZY08 (pl. 28). În spațiul situat la vest de canalul C₁, în contextul care pare a fi primul nivel arheologic, au fost identificate câteva piese de echipament militar de bronz¹²², respectiv o ștampilă a legiunii IIII Flavia Felix.

Cercetarea suprafeței în cauză nu a putut fi încheiată, urmând ca aceasta să poată fi definitivată, împreună cu suprafața S₂ (cuprinsă între ZY07, ZY18, ZY13 și ZY09), în cursul campaniei viitoare.

71. Scânteia

com. Scânteia, jud. Iași

Punct: Scânteia – „La Nuci”

Tip de sit: 112 – așezare fortificată

Încadrare cronologică: 142 – Eneolitic mijlociu

Cod RAN: 98925.01

Autorizație nr. 74 din 10.06.2016

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu – responsabil științific,

Institutul de arheologie Iași; Gheorghe Lazarovici, Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, membru în colectiv; Senica Țurcanu, Complexul Muzeal Național Moldova Iași, membru în colectiv; Carsten Mischka, Institut für Ur- und Frühgeschichte Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, membru în colectiv; Doris Mischka, Institut für Ur- und Frühgeschichte Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, membru în colectiv. La cercetări au mai participat, Ștefan Honcu și Alexandru Berzovan (ambii de la Institutul de Arheologie Iași), ca și un grup de studenți de la Institut für Ur- und Frühgeschichte Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg: Clara Drummer, Fabian Gapp, Miriam Gildehaus, Sarah Glörfeld, Nathalie Langer, Benedikt Praschl, Iannis Rütten, Georg Schafferer, Maximilian Scheller, Marion Wacker, Franziska Wanka, Jochen Beck, Cornelia Mayer, Monika Kuschel.

În cadrul campaniei din 2016 obiectivul nostru a fost investigarea uneia din locuințele detectate prin prospectările din 2015 (fig. 1). Totodată am avut în vedere prelevarea de probe pedologice, ca și pentru analize arheobotanice sau pentru datare prin metoda radiocarbon. A fost folosită o stație totală pentru înregistrarea descoperirilor, ca și fotografierea în 3D și cu drona. Majoritatea ceramicii a fost spălată pe șantier, doar o mică parte urmând să fie curățată în laboratul de la Complexul Muzeal Național Moldova Iași. Ceramica spălată a fost prelucrată statistic și introdusă în baza noastră de date, proces care este în curs de finalizare.

Suprafața VIII trasată în 2016 a fost amplasată în partea de SV a sitului și are o lungime de 16 m (carourile 1–9; 1 și 9 doar de câte 1 m) și o lățime de 10 m (carourile A–D, la care se adaugă Z, tot de 2 m), iar caroiajul a fost din 2 în 2 m (litere pe latura de V, cifre pe latura de N). Au fost descoperite resturile a două locuințe, numerotate în continuarea celor cercetate integral sau parțial, respectiv L₁₄ și L₁₅. Resturile L₁₄ erau dispuse ușor în pantă (0,75 m în partea de N și la circa 0,55 m în partea de S), urmărind configurația terenului. L₁₄ avea pe anumite zone resturi bine conservate atât de la podele, cât și de la pereți. În partea de E a L₁₄ au apărut resturi dintr-o altă locuință, L₁₅ (carourile A–D 8–9), anterioară L₁₄, care a fost doar parțial cercetată.

L₁₄ avea două încăperi, despărțite de un perete interior (aflat în zona carourilor A5–D5), așa cum sugerează și cele două vetre descoperite în partea de NV (carourile B3–C3) și respectiv E (carourile B6–B7). Prima vatră menționată, construită pe o bază de pietre plate, cu diametrul de circa 1,4 m, avea în preajmă numeroase fragmente din vase de provizii (fig. 2), unele arse secundar, chiar zgurificate. Vatra, ca și fragmentele de vase menționate erau sub dărâmăturile de la podeaua etajului. Cea de a doua vatră (1,20 x 1,15/1,20 m) era parțial acoperită de dărâmături și fragmente ceramice (fig. 3).

În caroul B₂ sporadic, dar mai ales în carourile C₂–D₂, pe latura de SV a L₁₄ au fost descoperite mai multe fragmente ceramice de la vase de provizii de mari dimesniuni, ca și câteva pietre mari, unele provenind de la râșnițe (fig. 2). Ele indică existența unei anexe pe această latură, probabil cu rol de păstrare a produselor. O zonă gospodărească, cu numeroase fragmente mari de pietre de râșniță a fost identificată în partea de N a L₁₄, în caroul A₆, dar zona nu a fost cercetată încă în întregime.

De asemenea, în partea de S, în carourile C₄–D₄ au fost descoperite mai multe fragmente dintr-un recipient de tip siloz aflat în curs de restaurare (fig. 4), cu un diametru de circa 75 cm.

Studiind imaginea rezultată în urma prospectărilor magnetice pentru L₁₄ și resturile găsite în teren putem conchide că zonele de culoare mai închisă indică resturile arse mai

122 I. Piso, O. Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpi Traiana Sarmizegetusa]. Templul zeilor palmyreni*, Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2011 (2012), p. 125, context c. 112

intens. Semnalul pentru L15 este mai slab în magnetograma rezultată (fig. 5).

În urma cercetărilor din 2016 putem afirma că L14 face parte din categoria locuințelor cu parter și etaj. O atenție deosebită a fost acordată resturilor de la pereți și podele din încăperea A (de vest). Nu am cercetat toată suprafața încăperii A, ci doar o porțiune din aceasta, respectiv carourile C5-C4-C3, pornind din apropierea peretelui despărțitor dintre cele două încăperi de la etaj (A, respectiv B). În carourile menționate au fost demontate și întoarse în oglindă, s-au desenat structurile, au fost realizate fotografii ale structurilor *in situ*, ca și a celor demontate în oglindă, la care se adaugă și reconstituiri în 3D (fig. 6b). Astfel a fost posibilă reconstituirea structurii podelei de la etaj (fig. 6a), ca și a peretelui de la etaj (fig. 6c). Mai multe gropi duble identificate în aceleași carouri menționate (în partea de S a L14) provin de la stâlpii care susțineau podeaua etajului. O altă groapă din carourile B4/B5-C4/C5, de dimensiuni mai mari, provine tot de la un stâlp cu același rol de susținere a etajului. Peretele parterului nu avea lipituri cu lut, ci era format doar din structuri de lemn. Totodată am cântărit separat resturile de la podele și pereți. După cum se observă și din fig. 6a, podeaua ridicată avea o structură de lemne plate, care pe anumite zone avea dispuse bârne transversale. O structură asemănătoare, cu bârne drepte și altele transversale avea și peretele de la etaj (fig. 6c). Podelele și pereții din lemn ai etajului au fost acoperiți cu o lipitură groasă de lut pe care se observă structura bânelor și dimensiunile lor. Nu vom insista acum asupra acestor aspecte, asupra cărora vom reveni cu mai multe imagini și date privind structurile, profilurile bânelor, poziția bânelor longitudinale și multe alte detalii cu altă ocazie. Podeaua de la parter a încăperii A în zona cercetată nu prezenta nici un fel de amenajare.

În carourile A-D 8-9, la nivelul de călcare al L14 s-au găsit resturi de la diferite fragmente de vase, oase de animale, pietre. Sub ele au apărut apoi dărâmăturile și resturile L15, alături de numeroase oase de animale, pietre și fragmente ceramice (unele de mari dimensiuni). În zona curățată chirpiciul de la această construcție este mai sfărâmicos și mai puțin consistent comparativ cu cel din L14. În profilele învecinate distanța dintre cele două nivele de călcare era de 8-12 cm.

De asemenea, menționăm că au fost identificate și alte gropi, pe laturile de N (230 și 231) și de S (229), de dimensiuni mai mari, dar fără un inventar foarte bogat. O groapă mai târzie marchează colțul de NV al L14 (fig. 5a).

În ceea ce privește inventarul L14, acesta este dominat de ceramică, aflată și peste dărâmăturile casei sau în preajma ei, legată de zonele gospodărești menționate. Ceramica a fost spălată și prelucrată statistic, informațiile fiind introduse în baza noastră de date. Formele ceramice sunt cele tipice fazei Cucuteni A: vase de provizii, cupe, castroane, suporturi; vase miniaturale –cupe, vase semisferice, vase cu gât înalt. Cea mai mare parte a ceramicii este din categoria semifină, dar sunt bine reprezentate și celelalte două categorii, mai ales cea uzuală (prin vasele de provizii; unele decorate cu barbotină, butoni în relief și chiar pictate cu roșu în interior) și într-o proporție mai mică cea din categoria fină. Colegii de la laboratorul de restaurare conservare lucrează încă la reîntregirea vaselor.

Dar alături de ceramică au fost descoperite și artefacte realizate din diferite materii prime, ilustrând diverse tipuri de unelte, plastică sau piese ceramice legate de cult. Dispunerea acestora este ilustrată în planul din fig. 7. Astfel au fost descoperite mai multe unelte din piatră șlefuită (7) reprezentând topoare de tip teslă (6), o dălțiță (3 întregi, 4 fragmentare; 2 așchii) și lustruitoare (1, sferic; 2, plate), la care se adaugă 33 de piese din piatră cioplită, realizate din două sortimente de silex (predomină cel de Prut;

silex gălbui-portocaliu). Circa jumătate din piesele din piatră cioplită sunt așchii, ceea ce sugerează un atelier, la care se adaugă gratoare, lame retușate, străpungătoare, ca și o piesă cu lustru. A mai fost descoperit și un fragment dintr-o sârmă de cupru.

Cercetările arheologice din zona Suprafeței VIII au dus la descoperirea a 16 idoli antropomorfi feminini, toți fragmentari. Dintre aceștia atrage atenția un bust de idol, realizat din pastă grossieră, nedecorat, care în zona abdominală prezintă o alveolă. Din acest motiv nu excludem ca el să fi fost amplasat pe marginea unui vas sau chiar a unei mese altar. El a fost descoperit în marginea unei structuri arse din caroul A5 (pe latura de N a L14, fig. 8, 8a), deasupra podelei.

Au mai fost descoperiți idoli zoomorfi (3), idoli conici (3), bile mici de lut (2), măgele de lut (2), picioare de altar (2), ca și laba unui picior de la un vas antropomorf. Menționăm că acest tip de vas nu era cunoscut până acum la Scânteia, dar el este prezent în alte așezări Cucuteni A3 (Ruginoasa, săpături H. Dumitrescu).

În campania 2017 avem în vedere ridicarea podelelor și pereților din L14, ca și extinderea săpăturilor pentru curățarea și investigarea resturilor L15. Vor fi prelevate noi probe pentru date, ca și pentru obținerea altor date care să ajute la înțelegerea mediului ambiant și a caracteristicilor locuirii cucuteniene.

Abstract

During 2016 archeological campaign, our goal was the investigation of one of the dwellings identified by the magnetic prospecting made in 2015. We collected several samples for pedagogical and archaeobotanical analysis, as well as for dating by C14. In Surface VIII were identified traces of two houses, L14 and L15. Both of them were partially investigated. Their remains were slightly sloping, following land configuration. House L14 had 2 rooms, A (W area) and B (E area), each one with a fireplace (fig. 2, 3). Between the rooms was a dividing wall (squares A5-D5, fig. 1). Fireplaces were partially covered by ruins from the storey. In squares B2-C2-D2 were discovered several fragments belonging to storage pots (pythos type), as well as stones, some related with grinding (fig. 2), indicating an annex for storage. In the N side of L14, in square A6, have been noticed many big stones related with grinding, marking a household area. Several fragments of a silo were discovered in S area of L14, in squares C4-D4 (fig. 4).

L14 has a ground and storey. In the investigated area of the ground (squares C5-C4-C3) were not traces of any preparation of the floor. The walls of the ground were made by wood. The floor of the storey was made by flat horizontal beams among which were interspersed other transversal (fig. 6a, 6b); the same technique was applied in the construction of the wall from storey (fig. 6c). Both structures were coated by thick clay structures that preserved beams structures and their direction. Several double pits in the same squares, in S area of L14, are related with posts that sustain the storey floor. A larger posthole was identified in area of squares B4/B5-C4/C5 (fig. 6a).

The remains of house L15 were identified in squares A-D 8-9, 8-12 cm below the walking level of L14.

Archaeological inventory consist mainly in ceramic fragments, different tools made by polished or chipped stones. Several anthropomorphic idols have been discovered, as well as some zoomorphic idols or conic idols. Most of the pottery was washed and statistical analyzed and the results will be presented with a different occasion.

Bibliografie

Lazarovici C.-M., C. Mischka, *Prospectările magnetice de la Scânteia*, în *Arheologia Moldovei*, XXXIX/2016, p. 311-330.

Lazarovici C.-M., *Un nou tip de măciucă de la Scânteia*, în S. Forțiu, A. Cîntar (eds.), *Arheovest II1, In Honorem Gheorghe Lazarovici, Interdisciplinaritate în Arheologie*, Timișoara 6 decembrie 2014, Ed. JATEPress Kiadó, Szeged, 2014, p. 101-108.

Lazarovici C.-M., *Fortificațiile culturii Cucuteni în lumina cercetărilor mai vechi și mai noi*, în G. Fazecaș (coord.), *Studii de arheologie. Studia in honorem Doina Ignat*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2014, p. 113–123.

Lazarovici C.-M., *Din nou despre vasele de tip coșulet, în De Hominum Primordiis. Studia in honorem Professoris Vasile Chirica*, Ediderunt G. Bodî, M. Danu, R. Pîrnău, *Scripta archaeologica et historica Dacoromaniae*, Redigit V. Spinei, VII, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2013, p. 127–140.

Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh., Țurcanu S., Solcanu L. Șt., Hușleag A., Teodor L. *Scânteia, Dealul Bodești/La nuci, campania 2011*, în CCAR. *Campania 2011*, cIMEC, București, 2012, p. 127.

Mischka C., *Geomagnetische Prospektion neolithischer und kupferzeitlicher Siedlungen in Rumänien*, în *Eurasia Antiqua*, 14, 2008, p. 101–115.

72. Sfârleanca

com. Dumbrăvești, jud. Prahova
Punct: Castrul Mălăiești

Cod RAN: 131522.01

Cod LMI: PH-I-s-A-16208

Autorizația nr. 60/9.06.2016

Colectiv: Ovidiu Țentea – responsabil, Alexandru Rațiu, Mihai Duca, arh. Andrei Cîmpeanu, Raluca Sidon (MNIR).

Finanțare MC – PNCA 2016: 30.000 lei;
MNIR: 15.000 lei

Proiectul de cercetare pluridisciplinară a castrului Mălăiești vizează studierea impactului pe care l-a avut armata romană într-un teritoriu nou cucerit, dat fiind faptul că secvența cronologică respectivă este datată în între anii 102/6–118 p. Chr.

Primul proiect de cercetare¹²³(2011–2015) a avut două obiective: identificarea potențialului arheologic al castrului, delimitarea acestuia și stabilirea direcțiilor de cercetare, respectiv cercetarea exhaustivă a băilor din vecinătatea acestuia¹²⁴.

Obiectivul celui de-al doilea proiect (2016–2020) este cercetarea exhaustivă a unei barăci militare din interiorul castrului. Aceasta oferă posibilitatea studiului detaliat al unei componente esențiale a civilizației romane provinciale, și anume viața de zi cu zi a soldaților romani dintr-o *centuria*. După cum am putut observa, castrul de la Mălăiești a fost incendiat înaintea părăsirii lui, după aproximativ un deceniu de funcționare, motiv pentru care putem trata și această clădire ca pe un complex închis care a funcționat o scurtă perioadă de timp.

Proiectul oferă posibilitatea comparației între două clădiri cu funcții diferite, cercetate exhaustiv. Este vorba de baia romană, a cărei cercetare a fost încheiată în campania anterioară (2012–2015), și o baracă din interiorul castrului (2016–2020). Prospecțiunile GPR efectuate în perioada 2012–2015 ne-au relevat un plan detaliat al structurii interne a fortificației, în urma analizării căruia au fost formulate ipoteze interesante care par să

schimbe semnificativ ipotezele de lucru preluate din istoriografie. Astfel, orientarea fortificației s-a făcut după alte considerente decât cele pe care le luăm în calcul până acum. În vederea verificării acestor ipoteze și pentru a stabili direcția de cercetare pentru următoarele patru campanii, am decis extinderea suprafeței S₄, amplasată la nord de S₂, astfel încât să surprindem cât mai multe elemente aparținând capetelor barăcilor dinspre est și să le coroborăm cu datele planimetrice obținute din prospecțiunile GPR.

Săpătură arheologică stratigrafică prin înregistrarea datelor în unități stratigrafice (U.S.) cu suport topografic. Aceste date au fost corelate pe suport fotogrametric, care în mare parte a înlocuit desenul manual. Acesta a fost realizat doar pentru detalii.

Au fost prelevate probe din materialul litic și ceramic de construcție care vor fi supuse analizei mineralogice în vederea stabilirii provenienței (drd. Cristian Munteanu UBB).

Urmează să extindem prelevarea unor probe de sol cu carotiera în vederea efectuării analizelor de fosfați. Aceste date vor fi integrate cu datele obținute prin GPR.

În cursul acestei campanii am definitivat cercetarea secțiunii S 6, amplasată pe latura vestică a fortificației¹²⁵ (pl. 2). A fost necesară adâncirea până la baza primei *fossa* (interioară). Rămâne neclară funcționalitatea complexului cercetat în proximitatea valului, în arealul în care ar fi trebuit să fie *via sagularis* (pl. 2 - detaliu)

Am continuat cercetarea suprafeței S₄ (12 x 11 m), situată la nord de S₂ (50 x 2 m). Perpendicular pe axul secțiunii S₂, orientate în prelungirea spre sud a suprafeței S₄, au fost proiectate 10 suprafețe de 5 x 5 m, dispuse pe două șiruri de 5 suprafețe, orientate N-S. Între acestea s-au păstrat martori lați de 50 cm. În vederea înregistrării mai facile a datelor, cele zece suprafețe au primit un indicativ general S₇, purtând sigle de la S_{7.1} la S_{7.10}. Pentru o acoperire cât mai eficientă a spațiului investigat s-au cercetat suprafețele cu numerotare impară. Ulterior, am decis deschiderea suprafeței S_{7.6}, situată între S₂, S_{7.1} și S_{7.7}.

Suprafața S₄ a fost extinsă spre est și vest cu câte 50 cm, iar către nord cu 4 metri.

Suprafața rezultată în urma extinderii S₄, cumulată cu cea din S₂, reprezintă un total de 14 x 11 metri. În această suprafață au putut fi semnalate următoarele structuri: pereții P₁, P₂, P₃ (semnalați în cursul primei campanii)¹²⁶, precum și alți trei pereți (P₃-P₆) (pl.6). În acest moment putem presupune faptul că pereții P₁-3, P₅ și P₆ aparțin unei barăci diferite de cea pe care o delimitează P₄ către sud (pl. 8, 9). Dacă aceste observații se vor confirma în cursul campaniei viitoare, atunci am putea începe denumirea succesivă a barăcilor de la nord la sud. În acest moment nu beneficiem de o corelare detaliată a structurilor identificate prin prospecțiunile GPR cu cele rezultate din cercetările arheologice, întrucât fie pământul rezultat în urma cercetărilor din 2011 nu a putut fi înlăturat integral în anumite porțiuni din vecinătatea suprafeței S₄, fie rezultatele prospecțiunilor nu au fost foarte clare în acest areal¹²⁷. În cursul campaniei viitoare va fi finalizată cercetarea întregii suprafețe S₄+S₂ prin golirea pe contur a pereților menționați. Materialul arheologic rezultat constă în majoritate din fragmente de amfore și ceramică de servit masa.

În spațiul ocupat cu capetele barăcilor de la sud de S₂ au fost proiectate suprafețele S_{7.1}-S_{7.10}, dintre care au fost cercetate parțial S_{7.1}, S_{7.3}, S_{7.5}-S_{7.8}.

123 Terenul pe care a fost amplasat castrul a fost puternic afectat de lucrări mecanizate de amploare derulate în prima parte a anilor '80 ai secolului trecut, când platoul a fost nivelat în vederea înființării unei livezi – vezi CCA 2011 (2012), p. 127–130.

124 Cercetarea băii și anexelor acesteia s-a desfășurat în patru campanii derulate în anii 2012–2015 (CCA 2012 (2013), p. 117–118; CCA 2013 (2014), p. 126–127; CCA 2014 (2015), p. 126–127; CCA 2015 (2016), p. 84.

125 CCA 2013 (2014), p. 126–127.

126 CCA 2011 (2012), p. 129.

127 Trebuie menționat faptul că pe măsură ce ne-am apropiat de arealul nordic al castrului, distrugerile mecanizate realizate în urmă cu trei decenii sunt tot mai accentuate – CCA 2011 (2012), p. 127–128

73. Silvașu de Jos

oraș Hațeg, jud. Hunedoara

Punct: Dealu Țapului

Cod RAN: 87601.01

Autorizația nr. 84/13.06.2016

Colectiv de cercetare: dr. Dragoș Diaconescu – responsabil științific (Muzeul Național al Banatului Timișoara), dr. Sorin Tincu (Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie), dr. Cosmin Ioan Suci (Muzeul Național al Banatului Timișoara), dr. Aurelian Rusu (Alba Iulia), dr. Victor Bunoiu (Direcția Județeană de Cultură Timiș), Amina Muscalu-Crețescu (Tg. Jiu), Kathryn Grow Allen (University of Buffalo).

Campania anului 2016 s-a desfășurat în perioada 1–30 iulie. Din cauza lipsei suportului financiar din partea Muzeului Național al Banatului Timișoara (în calitate de instituție organizatoare), inclusiv prin refuzarea asumării cererii de finanțare pentru accesarea fondurilor oferite de Ministerul Culturii pentru cercetările arheologice sistematice, obiectivele inițiale ale campaniei (cuprinse în planul anual) s-au modificat. Suportul financiar oferit de Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie din Hunedoara a putut susține o echipă de cercetare formată din 6 specialiști.

Astfel, ținta principală a fost finalizarea unității de cercetare S₁ din cadrul movilei M₃, ducând astfel la obținerea și documentarea unui profil magistral din cadrul movilei.

Prima etapă a fost curățarea profilelor conservate din campania precedentă. Cercetarea a vizat apoi săparea nivelului 3 din stratigrafia tumulului din laturile de vest și de est ale unității de cercetare. În capătul de vest, în carourile 7 și 8, sub nivelul 3, au fost surprinse aglomerări de fragmente ceramice ce țineau de complexul C₂ (aglomerări numite provizoriu în cadrul campaniei de cercetări complexul C₄), împrăștierea lor fiind datorată cel mai probabil prăbușirii rugului/structurii de lemn cercetată în 2015. Toate fragmentele ceramice descoperite aparțin etapei a III-a a culturii Coțofeni.

Îndepărtarea resturilor structurii de bârne arse din rugul cercetat în 2015 (complexul C₂) a dus la identificarea imediat dedesubt și spre nord (observație făcută și în campania precedentă) a unei aglomerări de oase calcinate. Curățarea atentă a *grundriss*-ului secțiunii a relevat faptul că oasele calcinate respective erau dispuse într-o alveolare, plasată în carourile 6 și 7, suprapusă de profilul nordic al unității de cercetare, numită de noi complexul C₅. Toată umplutura prelevată din acest complex arheologic a fost transportată la Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie din Hunedoara, unde a fost flotată. Prin acest demers a fost diminuată pe cât posibil pierderea de fragmente osteologice. O analiză preliminară asupra acestor resturi osoase, efectuată de Kathryn Grow Allen (University of Buffalo) a relevat că majoritatea resturilor osoase sunt umane, provenind de la, cel mai probabil, doi indivizi. Relația stratigrafică directă cu complexul C₂ poate fi un argument destul de solid pentru susținerea unei contemporaneități între cele două complexe (C₂ și C₅). Complexul C₅ a fost săpat în nivelul 4, tăindu-l.

La limita dintre carourile 7 și 8 având direcția N-S, la fel ca și latura scurtă a rugului de bârne din C₂, a fost identificat un șanț de fundație (numit complexul C₆), format din două tronsoane, fiecare tronson adăpostind o groapă de stâlp (C_{6A} în tronsonul nordic și C_{6B} în cel sudic). Groapa C_{6A} este suprapusă

Structurile constructive identificate sunt următoarele:

În S_{7.1} a fost identificat traseul longitudinal al P₁, prelungirea sa din S₂, respectiv amprente perpendiculare ale pereților P₈, P₉, conturați neclar.

În S_{7.3} s-a conturat traseul amprentei P₁, dispusă de asemenea de-a lungul *via sagularis*. O mare parte din suprafața acestei unități de săpătură a suprapus *via sagularis*, porțiune în care săpătura s-a oprit la nivelul identificării drumului.

În S_{7.5} am reușit decaparea stratului vegetal și adâncirea până la nivelul demolării barăcii.

Prima casetă cercetată potrivit planificării noastre a fost S_{7.7}. Pe suprafața acesteia am descoperit o structură aparent atipică dată de aliniamentele pereților P₁₀–P₁₃. P₁₀, orientat N-S, identificat pe o lungime de 2 metri, se încheie în unghi drept, în forma literei „T”, cu P₁₁, a cărui limită estică nu se conturează cu claritate. P₁₁, la rândul său se încheie în unghi drept, sub aspectul unui colț de compartimentare, cu P₁₂. La 40 cm sud de intersecția în unghi drept cu P₁₁, P₁₂ se intersectează în unghi drept cu P₁₃ (pl. 6–7). În interiorul spațiului delimitat în acest moment de pereții P₁₁ și P₁₂ au fost identificate două șiruri paralele a câte 3 gropi de bârne, denumite G₁–G₃, respectiv G₄–G₆ (identificate în proximitatea profilului nordic al S_{7.8}, aflată la sud de S_{7.7}). Între aceste două șiruri de gropi de bârne a fost identificat un posibil șir de gropi de pari.

Datorită complexității structurilor identificate în S_{7.7}, am decis să demarăm săparea casetelor alăturate, S_{7.6} și S_{7.8}.

În S_{7.6}, amplasată între S₂, S_{7.1} și S_{7.7}, au fost identificate traiectele paralele ale pereților P₇, P₈, P₉. Traiectul peretelui P₇ se poate observa pe același aliniament și contur pe care l-am putut observa și în S_{7.1}. În cazul pereților P₈ și P₉, conturul acestora se distinge cu precizie, spre deosebire de situația din suprafața alăturată, S_{7.1}. Acest lucru se datorează nivelului inegal la care a ajuns săparea porțiunii în cauză din S_{7.1}.

În S_{7.8} au fost identificate contururile parțiale ale G₄–G₆, respectiv amprente aparținând unor structuri neclare.

Materialul descoperit a constat în majoritate din ceramică (amfore, ceramică de uz comun de import și produsă local, câteva fragmente de *terra sigillata*, fragmente din vase de sticlă) (pl. 10–11). Putem formula cu titlu de observații preliminare identificarea de structuri constructive aparținând a patru barăci aliniate est-vest, care corespund aliniamentelor interpretate din scanările GPR (pl. 8–9). Astfel, prin cercetarea noastră am investigat parțial porțiuni din patru barăci: B₁ (probabil P₄), B₂ (P₂, P₃, P₅, P₆), B₃ (P₉–P₁₂ și G₁–G₆), iar la B₄ structurile identificate în partea sudică a S_{7.8}. Este prematur să ne pronunțăm asupra atribuirii pereților P₇–P₈ între B₂ și B₃.

În campania viitoare ne propunem extinderea suprafeței cercetate spre sud și cercetarea exhaustivă a suprafețelor amintite prin înlăturarea martorilor.

Au fost efectuate prospecțiuni GPR pe trei suprafețe considerabile din arealurile cu potențial arheologic care ar putea constitui indicii pentru identificarea așezării civile (pl. 12). Coordonatorul echipei de investigații este dr. habil. Alexandru Popa. Prospecțiunile vor fi extinse în două zone unde a fost semnalat potențial arheologic, anume pe platou, la nord de castru, respectiv la sud de castru, la baza platoului pe care este amplasat castrul.

Au fost efectuate două sesiuni de colectare de date cu drone, fiind generate modele digitale detaliate ale platoului castrului, în conexiune cu arealul unde sunt amplasate băile. Investigațiile vor fi extinse la zona așezării civile spre nord și a întregii zone sudice delimitată de confluența râurilor Vărbilău și Teleajen. Aceste date au fost colectate și procesate de Daniel Costea.

și tăiată de profilul nordic al secțiunii S1. Șanțul de fundație era situat dedesubtul fragmentelor de bârnă cu numerele 13, 14, 16, 17, 18 din campania anului 2015. Practic complexul C2 s-a dezvoltat în cadrul nivelului 4, tăindu-l pe aceasta. Nivelul 4 prezintă același tip de pantă ca și celelalte niveluri superioare lui, fiind mai gros în zona centrală a movilei. Amenajarea C2 s-a făcut prin săpare în nivelul 4, în zona în care acesta era mai gros bârnelor fiind sprijinite pe marginile gropii, iar în zona vestică unde nivelul 4 era și mai subțire și prezenta o pantă descendentă a fost amenajat complexul C6 cu scopul de a orizontaliza și sprijini rugul/structura de bârne.

Nivelul 4 avea culoare brună fiind dens, lutos. În cadrul său au fost identificate puține materiale arheologice (fragmente ceramice izolate, fragmente osteologice, piese litice). Sub acest nivel a fost identificată partea superioară a nivelului steril arheologic care prezenta crachelurile albe identificate și în celelalte sectoare ale sitului (movilele M1 și M4) datorate straturilor de marnă de dedesubt.

Profilul nordic a fost documentat în cadrul său fiind vizibile complexele C1, C2, C5 și C6. Profilele unității de cercetare au fost conservate cu solul excavat în cursul campaniei de cercetare.

Materialul arheologic a fost curățat și depozitat la Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie Hunedoara.

Abstract

Due to the lack of financial support from National Museum of Banat, the annual research plan was shorted and, consequently, the 2016 excavation campaign from Silvașu de Jos-Dealul Țapului was focused on finishing the research unit S1/2015-2016 from mound M3. Thus, a complete profile of the mound was obtained and documented.

In the eastern and western sides of the trench S1/2015-2016, layer no. 3 was excavated and thus the western edge of feature C2 was reached. Here, more other Coțofeni III sherds were discovered. Beneath the feature C2 (a beam structure/pile excavated in 2015 associated with ceramic pots) were identified features C5 (an oval shallow pit which contains cremated bones coming from at least two human individuals) and C6 (a foundation ditch containing two post-holes, built in the western side of feature C2 for ensuring a horizontal position of this beam structure).

The oldest layer of the mound was labeled as layer no. 4 (dark brown, clayish and dense) and contains very scarce archaeological artifacts.

Bibliografie:

Diaconescu et al. 2016 - Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, Cosmin Ioan Suciu, Aurelian Rusu, Andrei Georgescu, Raluca Maria Giorgi, Christine Harnischfeger, Iulian Leonti, Alexandru Hegy, *Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealul Țapului*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2015, 2016*, p. 85–86.

Diaconescu, Tincu 2016 - Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, *Considerații arheologice privind necropola tumulară de la Silvașu de Jos-Dealul Țapului (oraș Hațeg, jud. Hunedoara)*, în *Analele Banatului XXIV*, 2016, p. 107–141.

74. Slava Rusă

com. Slava Cercheză, jud. Tulcea

Punct: Cetatea Fetei - (L)Ibida

Tip de sit: locuire civilă, așezare deschisă, așezare urbană, așezare rurală, cetate, fort, fortificație, necropolă plană;

Epoci: paleolitic mijlociu, eneolitic, epoca bronzului, Hallstatt, epoca greacă, epoca romană, epoca romano-bizantină, epoca medievală.

Coduri sit : 161277.01/ TL-I-s-A-05926 (cetatea Ibida); 161277.02 / TL-I-s-A-05927 (complexul monastic paleocreștin); 161277.01/ TL I s A 21048 (monumentul funerar roman); cod RAN - 161268.01 / TL-I-s-B-05924 (Așezarea getică „La Lutărie”).

Colectiv: Mihaela Iacob – responsabil, Dorel Paraschiv, George Nuțu, Marian Mocanu, Diana Mocanu (ICEM Tulcea), Costel Chiriac, Dan Aparaschivei, Alexander Rubel, Andrei Opaț, Ștefan Honcu, Lucian Munteanu, Sever Boțan (IA Iași), Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba, Simina Stanc (UAIC Iași), Andrei-Dorian Soficaru (IAFR București), Natalia Mateevici-Culai, Iulia Postică (Muzeul de Istorie Națională a Moldovei Chișinău), Livia Sârbu (Institutul Național al Patrimoniului, Chișinău), Andrian Formanciuc (Muzeul Ținutului Cahul), Alina Neagu (UB), Alessandro Teatini, Antonio Ibba, Salvatore Ganga, Vanessa Carboni, Salvatore Fada (Universita degli Studi di Sassari), Decebal Nedu (UDJ Galați), Millard Richard Luke (SUA) doctoranzi, masteranzi și studenți (UAIC Iași, UDJ Galați, UB), voluntari.

Cercetările din campania 2016 s-au desfășurat în perioada iulie–octombrie 2016 și au fost finanțate de Ministerul Culturii – Programul național de finanțare a cercetării arheologice – sistematice (37.500 lei), Ministero degli Affari e della Cooperazione Internazionale, ICEM Tulcea, Università di Sassari (Sardegna, Italia), Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, Asociația Ibida Tulcea, S.C. Oldega Operator SRL București, Gianni Alexandrescu din Iași.

Cercetările arheologice sistematice au debutat în 2001 și s-au desfășurat anual, până în prezent¹²⁸. Campania anului 2016 a avut drept obiective principale:

1. Identificarea vestigiilor și a zonelor de risc arheologic din teritoriul cetății Ibida prin: achiziționarea de noi imagini de fotografie aeriană cu drona (colaborare cu Univ. din Sassari, finanțare MAE Italia) și înregistrarea topografică a monumentelor dezvelite în 2016 și finalizarea ridicării topo a întregii zone arheologice Ibida – Slava Rusă;

2. Cercetarea, conservarea și documentarea descoperirilor / monumentelor / edificiilor în sectoarele arheologice aflate „în lucru” în prezent:

a. Continuarea cercetărilor arheologice în sectoarele consacrate deja pentru surprinderea relației *intra muros – extra muros*, a stratigrafiei și etapelor constructive ale cetății: Curtina G și Turnul 8; Turn 10, Curtina X;

b. Continuarea cercetării așezării rurale din punctul „Fântâna Seacă” – valorificarea și verificarea rezultatelor

128 A se vedea în acest sens rapoartele arheologice prezentate anual în *Cronica Cercetărilor Arheologice*.

investigațiilor geomagnetice (realizate în 2014) în stabilirea înținderii acesteia;

c. Continuarea cercetării – de manieră sistematică – a așezării elenistice din punctul „La Donca”

3. Documentarea bibliografică, grafică și fotografică a materialelor arheologice descoperite în campaniile anterioare; evidența materialului arheologic descoperit în 2016 pe categorii și documentarea acestuia foto-descriptivă, inclusiv scanare 3 D pentru piesele reprezentative

4. Derularea activităților curriculare și educative, prin proiectele deja consacrate: „Școala de Arheologie” și „Tabăra de Arheologie”.

Rezultatele cercetărilor arheologice sunt prezentate pe secțiunile de cercetare.

Sectorul Curtina G – Turnul 8

RESPONSABILI SECTOR: Dorel Paraschiv, Costel Chiriac, Marian Mocanu

În campania 2016 am continuat cercetările în zona de E a turnului 8, respectiv în porțiunea delimitată de zidul exterior a fazei târzii și cel interior al fazei timpurii. În campaniile anterioare identificasem doi contraforți ce aparțineau fazei timpurii a turnului, ce se „țeseau” cu latura de S, respectiv de N a acestuia. În spațiul dintre cei doi contraforți se amplasase fundația pentru latura de E a fazei târzii. Alături de aceasta, contraforții constituiau, de asemenea, fundație pentru zidul târziu.

La 1,05 m față de plinta fazei târzii a turnului am identificat un nivel – podea de lut bătătorit pe care se găsea un strat gros de mortar –, ce constituia o fază de reparație a turnului din prima fază. Nivelul a fost datat cu monede de la sfârșitul sec. IV p. Chr.

Sub acest nivel, sub un strat de umplutură, la – 1,40 m față de plinta fazei târzii, am identificat un altul, căruia-i corespundea plinta fazei timpurii; aceasta a fost surprinsă pe toate laturile turnului. Nivelul se datează cu monede emise de împăratul Constantius II.

În interiorul acestui compartiment al turnului, în zona de S, am realizat un sondaj cu lățimea de 1,50 m. Săpătura s-a realizat până la steril, care a apărut la adâncimea de 1,15 m față de plinta fazei timpurii. În acest sondaj am identificat trei niveluri de epocă romană timpurie, datate între ultimele decenii ale sec. I și începutul celei de-a doua jumătăți a sec. II p. Chr. Primului dintre acestea îi corespunde și o groapă.

În această campanie am continuat cercetarea și în secțiunea 3, mai exact în jumătatea de N a acesteia, coborând până la primul nivel de epocă romană timpurie. Spre capătul nordic am identificat resturile unui zid care intră în profilul de V, zid care nu are legătură cu marele edificiu cercetat în campaniile anterioare.

Profilul de V al S 3 a fost curățat pe toată lungimea acestuia (25 m). Dacă nivelurile romano-bizantine sunt distruse, în cea mai mare parte, de intervenții ulterioare, cele romane timpurii (cel anterior marelui edificiu cu mortar și cel contemporan acestuia) au putut fi observate pe întregul tronson.

Ceramica de epocă romano-bizantină constă doar în câteva fragmente de amfore (în special LR 2) și de farfurii focene (forma Hayes 3).

Ceramica romană timpurie este reprezentată prin toate categoriile funcționale, cu excepția veselei de masă:

- amfore *Šelov B*, *Zeest 72*, *Zeest 84–85*, *Dressel 24*;
- veselă de bucătărie și de băut de factură locală;
- vase de tradiție getică lucrate la mână;
- un *mortarium*;
- opațe.

Sectorul Curtina X

RESPONSABIL SECTOR: Dr. Dan Aparaschivei, Institutul de Arheologie Iași;

Cu participarea studenților Gămănuț Casian, Coșnete Bianca, Guțu Ema, Gheorghiu Laura, Denis Irimia, Flavian Chilcoș, Robert Airinei, Cosmin Broșteanu, Alexandru Baltag (UAIC Iași), Diana Tița (Universitatea București), Sorin Costea (Universitatea „Dunărea de Jos” Galați) și a elevului Gabriel Broșteanu

Campania de cercetări arheologice în sectorul Curtina X, de pe șantierul Ibida (Slava Rusă, jud. Tulcea), s-a desfășurat pe o durată de trei săptămâni, cu participarea studenților anterior menționați.

Obiectivele generale ale acestei campanii au fost :

1. Elucidarea limitelor depozitelor de *dolia* din apropierea incintei romane târzii și raportul dintre acestea și edificiile intramurane descoperite

2. Confirmarea etapelor de construcție a incintei, precum și detalierea tehnicii utilizate

3. Relaționările stratigrafice între diferitele puncte și complexe din acest sector cu alte obiective de pe cuprinsul cetății

Aceste obiective au fost completate, în funcție de rezultatele din diferite puncte de lucru, cu alte obiective punctuale, specifice. Punctele de lucru în care ne-am desfășurat cercetarea în cursul campaniei 2016 au fost următoarele:

- A. Sondajul 1 din Secțiunea X, carou 1
- B. Sondajul 2 din Secțiunea X₁, carou 1
- C. Secțiunea X, edificiul E₃, carourile 2–4
- D. Secțiunea X₁, carourile 5–6, cu complexele de *dolia* de lângă incintă

A. Sondajul 1 din Secțiunea X, c. 1

În anii 2009–2010, în partea de N-V a SX, c.1, am efectuat un sondaj pentru a surprinde stratigrafia din zona edificiului E₁. Din motive obiective ne-am oprit cu acest sondaj pe nivelul unei șape de mortar alb, sub ea opinând că este posibil să fi dat de stâncă. După cercetările efectuate în SX₁ am constatat că ipoteza noastră nu era corectă, astfel că am continuat în acest an acel sondaj cu dimensiunile de 2.20x2.10 (inițial măsura 2x2 m, dar din cauza eroziunii s-a lărgit peste ani).

De la nivelul șapei de mortar alb (șapă ce avea o grosime de circa 0,04 m) am reușit să ne adâncim circa 0,35 m într-un pământ cenușiu cu multă piatră de dimensiuni mici și medii, foarte greu de excavat din cauză că era tasat. Ca material arheologic am recoltat fragmente de ceramică tipică perioadei secolului al IV-lea, dar și sticlă, zgură de fier, oase de animale, dar și trei monede de secolul al V-lea (între care o emisiune de la Leon I). Interesant este că șapa de mortar ne redă fidel înclinația pantei nivelului de călcare în Antichitate în această zonă a cetății, pantă care coboară spre nord, dinspre incintă, cu circa 15°. După circa 0,60 m de săpătură atentă, la șpaclu, am fost nevoiți să ne oprim din cauza lipsei forței de muncă. Cercetarea va continua în anul următor.

B. Sondajul 2 din Secțiunea X₁, c. 1

Acest sondaj, început în campania din 2015, a avut rolul de a observa stratigrafia în preajma pavajului cu blocuri de calcar „călcat” de complexul de edificii din apropiere (E₂, E₃, E₄). Anterior ne oprisem pe nivelul unei căi de acces contemporane cu pavajul, unde am identificat și o monedă de la finele secolului al IV-lea primele decenii ale secolului al V-lea. Caracteristicile acestei căi de acces sunt redată prin compoziția sa, din mortar cu fragmente vizibile de cărămidă și piatră mărunță, cu o consistență foarte bună. În cei circa 0,80 m cât am reușit să ne adâncim în acest an, am putut constata că ne situăm într-un nivel de umplutură

compus din pământ bine tasat, cu pietricele mici, cu fragmente minuscule de ceramică, sticlă și oase, pentru ca, la circa 0,70 m, să găsim un nivel cu piatră mai mare, dar nu foarte gros. De fapt, scopul acestor două sondaje paralele, din SX și SX1, este acela de a observa dacă în acest sector al cetății edificiile și complexele atestate în a doua parte a secolului al IV-lea (pavajul cu nivelul de funcționare al acestuia, dar și cu cel de distrugere de deasupra) sunt precedate de alte niveluri antice. Până în prezent nu putem spune decât că artefactele identificate, chiar foarte fragmentare din umplutura tasată identificată, sugerează că acesta ar fi primul nivel constructiv din zonă, așezat pe un strat consistent de nivelare a terenului. Aceasta e o ipoteză de lucru, corespunzătoare stadiului actual al cercetărilor. Răspunsul îl vom găsi după finalizarea acestor sondaje, probabil în cursul campaniei viitoare.

C. Secțiunea X, c. 2-4, edificiul E3

Prin prelungirea săpăturii dinspre nord către incintă, în caroul 3, în porțiunea folosită drept cale de acces între cele două secțiuni, am identificat în această campanie o continuare a Z1E3, pe care îl descoperisem încă din anii 2008-2009 (vezi planul în CCA, Campania 2015, pl. 6.2, p. 367). Astfel, pe o lungime de încă 3,70 m am profilat zidul acestei clădiri care se dovedește a fi foarte mare și care merge pe direcția NE-SV. Cel mai probabil, acest zid care măsoară 0,70 m lățime și este construit din piatră de dimensiuni medii legată cu pământ se încheie, pe de-o parte, în murtorul dintre SX și SX1, iar pe de altă parte în profilul de vest al secțiunii SX1. În acest stadiu de cercetare, zidul este descoperit pe o lungime de 6 metri și pare a fi paralel cu incinta și cu șirurile de *dolia* din complexul din apropierea zidului de incintă al cetății. Oricum, în opinia noastră, clădirea din care face parte acest zid de piatră este în conexiune cu depozitul de chiupuri bine profilat în zonă. Va fi interesant de observat, în anii următori, cum se încheie zidul respectiv și dacă înglobează complexele de *dolia* în ceea ce putem numi un *horreum*. Distanța dintre cel mai apropiat vas de provizii (D4) și acest Z1E3 este de 3,00 m.

În apropierea zidului, la circa 0,50 m, spre incintă, s-a profilat un complex din piatră de dimensiuni medii, nedefinit încă suficient de bine, dar care pare a fi un pilon sau un zid demantelat cu dimensiuni de aproximativ 1,00 m lungime și 0,40 lățime. Spre incintă și spre depozitul de *dolia* se poate observa bine un nivel de pământ galben, bine tasat, care pleacă din partea superioară a zidului, exact de sub vegetal și coboară cu o pantă de circa 15-200 către E. Cercetările din campaniile viitoare vor avea drept scop tocmai stabilirea stratigrafiei și a cronologiei stratigrafice în această zonă, însă de pe acum îndrăznim să opinăm că ne aflăm pe nivelul de secolul al VI-lea, nivelul ultim de locuire în această parte a cetății, nivel în care au funcționat complexele de chiupuri, ultima fază a incintei, majoritatea complexelor de edificii din zonă, dar și groapa de gunoi descoperită din prima campanie, în 2007, în extramuros, SX, c.6.

D. Secțiunea X1, c.4-6 și complexele de *dolia* de lângă incintă

În strânsă corelație cu punctul de lucru anterior, am reluat în acest an și săpătura în imediata vecinătate a incintei, în partea sa de vest, cât și în apropierea depozitului de chiupuri. În primul rând, doream să observăm tehnica de construcție a incintei pe stâncă, în urcare abruptă, după ce am putut face observații în punctul de început al pantei, dar am intenția (deocamdată) să identificăm și eventualele limite ale complexelor de *dolia*, în partea lor de vest. De altfel, când am început SX1, în 2008, nu am reușit să săpăm în c.4-6 decât pe o lățime de 2 m, din cei 4 m stabiliți pentru lățimea secțiunii. În acest an am completat această secțiune prin lățirea sa la dimensiunile prestabilite, plus circa 0,30 m cât mai măsurau prăbușirile profilelor peste ani. Astfel, din adâncirea progresivă și foarte dificilă, într-o masă de

dărâmatură, multă provenită din fortificația colinară, am reușit să detaliam câteva elemente de tehnică constructivă, pe care le profilasem deja cu ocazia primelor cercetări în acest punct de lucru. În plus, de la limita c.5-6, pe linia de prăbușire a blocurilor de piatră, situată la circa 4-5 m de incintă, am putut recolta alte blocuri de piatră de dimensiuni apreciabile.

Prima dintre acestea, P1 (numărătoarea blocurilor de piatră începe de la 1 în fiecare an, urmând ca, după epuizarea cercetării, să „reășezăm” toate blocurile descoperite într-o ordine strictă), are o lungime de 1,10 m, o lățime de 0,56 m și o grosime de 0,30 m, este tăiată la 45° pe o latură mică, iar la celălalt capăt este distrusă, probabil, în urma căderii. P2 are lungimea de 0,80 m, lățimea de 0,55 m, iar grosimea de 0,25 m și este spartă, la rândul său, pe una dintre laturi. P3, cea mai voluminoasă dintre cele peste 12 blocuri descoperite până acum în sectorul X, are 1,25 x 0,80 x 0,40 m. Și aceasta este prelucrată prin tăiere la 45° la un capăt pentru a fi legată cu un alt element în zidăria unui turn din fortăreața colinară. În afară de acestea, alte patru blocuri, de mai mici dimensiuni, au mai fost scoase din această secțiune în campania anului 2016.

Revenind la rezultatele săpăturii, am putut constata că zidul de incintă în acest punct foarte delicat, în pantă maximă, a fost construit cu mai multe elemente de protecție. Astfel, pe un pat compact și gros de circa 1 m (cât am surprins noi deocamdată) de mortar cu pământ galben și pietricele de mici dimensiuni s-a așezat o plintă în trepte din piatră de dimensiuni medii înecate în mortar alb. Această substrucție din piatră are o lățime de circa 0,40-0,50 m și se întinde și sub incintă (normal ea se regăsește pe toată lățimea zidului de incintă). Este lucrată neglijent, scopul său fiind acela de a fi baza solidă a zidului. Interesantă este observarea celor două tipuri de mortar: primul, din aceste „trepte” din substrucție, este mortar alb, mai sfărâmicios, dar în cantități mari, în vreme ce mortarul din incintă prezintă o culoare roșiatică, de la fragmentele de cărămidă arsă, de o consistență mai pronunțată. Această temelie în trepte am identificat-o pe circa 3,80 m de-a lungul incintei și este foarte abrupt construită, practic după panta naturală, dar aparent într-o succesiune simetrică a acestor trepte. Având această imagine aproape completă a incintei, în partea sa cea mai de vest din acest sector, elevația măsoară 3,10 m, de deasupra temeliei în trepte, iar substrucția, cu patul de susținere și plintă, măsoară 1,50 m. În total, în această zonă, incinta măsoară circa 4,60 m. Totuși, în punctul în care acest sistem de substrucție în trepte începe, adică la circa 4 m de profilul de vest al secțiunii, incinta măsoară în elevație doar 4 m, fără a avea cercetată, încă, talpa sa cu substrucția aferentă. Prin urmare, în partea inferioară este foarte posibil să se ajungă la o înălțime mai mare a zidului de incintă, dar care, cel mai probabil, păstra aceeași succesiune a elementelor tehnice.

Incinta este descoperită în sectorul X, după această campanie, pe circa 16,50 m și are o orientare pe direcția NV-SE, cu o pantă aproximată de noi de la 200 până către 350 în partea sa mai abruptă.

În ceea ce privește depozitul de *dolia*, săpăturile efectuate înspre vestul complexelor de șapte (D1, 2, 3, 5, 6, 7, 8), respectiv un vas (D4), descoperite în anii anteriori, nu au mai adus nici un nou artefact. Prin urmare, am putut concluziona fie că am identificat limita de vest a acestor complexe, fie că ne aflăm pe o cale de acces între două sectoare de vase dispuse de-a lungul întregii laturi de sud a incintei. Este greu de prognozat dacă acest complex va fi continuat, dar este aproape cert că el se găsea în strânsă corelație cu incinta, respectiv cu edificiile din apropiere. De fapt, descoperirea unor artefacte foarte prețioase – nu doar ca reper de datare – în carourile 4-5 ne confirmă ipoteza noastră emisă în anii anteriori, conform căreia nivelul ultim de

funcționare al acestor depozite ar fi fost în secolul al VI-lea, chiar până în a doua jumătate a acestui veac. Pentru aceasta pledează și moneda de aur identificată chiar lângă profilul de vest, un *tremissis* de la Justinianus I, bătut la Constantinopolis. În plus, o ampulă cu doi sfinți, pe cele două părți ale vasului, vas folosit pentru a transporta apă sfințită sau ulei adus din locuri sfinte, confirmă caracterul creștin al comunității ibidense în secolul al VI-lea. Mai mult, în aceeași zonă a fost identificată o amforetă păstrată aproape în întregime, de tip Kuzmanov 15, alături de fragmente de amfore tipice pentru perioada secolelor IV-VI, vase de bucătărie, dar și circa 12 monede din secolele IV-V, descoperite în masa de dărâmătură. Opațiile fragmentare, o cantitate mare de oase de animale și, posibil, câteva fragmente de oase umane, sticla de geam, dar și cupele și paharele tipice, fragmentare, zgura de fier și o fibulă de secolul al IV-lea din tipul *Zwiebelknopffibel* confirmă că acest sector al cetății Ibida a fost unul foarte activ și complex în același timp.

În concluzie, cercetările din acest an nu fac decât să completeze stratigrafia stabilită anterior, dar și să corecteze unele ipoteze emise, așa cum este normal, într-un proces de cercetare arheologică.

Obiectivele stabilite pentru campania viitoare vor fi în măsură, sperăm, să ne aducă mai multe răspunsuri la întrebările care, încă, au rămas fără răspuns.

Sectorul T10

RESPONSABIL SECTOR: Lucrețiu Mihăilescu-Bîrlița (UAIC)
COLECTIV: George Aaniței, Cătălin Cozma (doctoranzi UAIC), Natalia Mînzăteanu, Roxana Nedelcu, Casandra Brașoveanu, Denis Irimia, Robert Airinei (studenți UAIC), Octavian Gaspar, Nicoleta Scutaru (voluntari).

În campania 2016, cercetările din sectorul T10 au impus prelungirea secțiunii cu încă 8 m, astfel încât lungimea acesteia a fost în total 17 m. A apărut nivelul medieval (datat probabil la sfârșit de secol XIV, după ceramică), reprezentat de locuințe cu pereții din chirpici care au suprapus nivelul de secol VI. Clădirea mare de secol VI, documentată în secțiunile anterioare S3, S4, S5 și S6, a fost atestată și în săpătura din 2016 în S7, prin descoperirea zidului median care face compartimentarea în două încăperi mari. Putem spune așadar că această clădire, care a servit drept depozit sau/și punct de desfacere și comercializare a unor mărfuri, a funcționat de la mijlocul secolului al IV-lea și până la sfârșitul secolului al VI-lea, modificări majore suferind pavajele înconjurătoare. În secolul al VI-lea, pe latura de nord, se amenajează o stradă mărginită de un portic.

Și în acest an s-au descoperit monede (datând din secolele IV-VI), ceramică din aceeași perioadă și obiecte din metal. Demn de remarcat este faptul că la adâncimea de 0,30 m au apărut resturi umane, deranjate puternic de intervențiile moderne (de fapt, s-au conservat craniul, câteva falange și un fragment de humerus): este posibil ca, după abandonarea cetății în secolul al VII-lea, spațiul acesteia să fi servit drept necropolă, fapt către care suntem conduși de alte câteva descoperiri de acest gen. Întrucât în zona scheletului și în legătură cu el nu au apărut fragmente ceramice sau alt tip de materiale, nu putem stabili cu certitudine datarea rămășițelor umane.

Sectorul „Fântâna Seacă”

RESPONSABIL SECTOR: Ștefan Honcu,
COLECTIV: Lucian Munteanu, Sever-Petru Boțan (IAI), Cătălin Cozma, Oana Gheorghe (UAIC).

Cercetările efectuate în anul 2016 în așezarea rurală de la Slava Rusă, din punctul „Fântâna Seacă”, au avut ca scop finalizarea excavării secțiunii S3, care a fost începută încă din anul 2013. După curățarea acestei secțiuni de vegetație și înlăturarea pământului, am trecut la îndreptarea profilelor. Dimensiunile secțiunii respective au fost lărgite cu 50 de cm, pe toate laturile. De asemenea, ea a fost recaroiată în pătrate cu dimensiunile de 1x1 metru, și, respectiv, 50 x 50 de cm pe latura de vest a secțiunii (dimensiunile S3 - 10,50 x 4,50 m, de la 1 la 11 și, respectiv, de la a la e).

După cum am putut observa în campania anterioară, o dată cu blocarea spațiului dintre cele două încăperi cu un zid (Z7), datat în cea de-a doua fază de locuire, a fost construit și un pavaj din lespezi de calcar, la o adâncime de 50 cm față de nivelul de călcare. În continuarea acestuia am surprins, la aceeași adâncime, podeaua încăperii. Această situație arheologică am constatat-o în C2 a secțiunii S3, în partea de NV a acestuia¹²⁹. Anul acesta ne-am concentrat săpătura în același carou, în partea de NE, având ca scop surprinderea pavajului și în această parte, precum și în primii patru metri ai secțiunii (în partea de sud). În această zonă am procedat la înlăturarea stratului de țigle și olane ale acoperișului, pentru a surprinde colțul de SV a edificiului construit în prima fază de locuire a edificiului.

Astfel, în carourile 7a și 8a am surprins urmele unui pavaj de cărămidă. Cele două dale dezvelite din acesta au dimensiunile de 45 x 45 de centimetri, iar în continuarea lor a fost identificată podeaua edificiului. Prin conturarea pavajului surprins în aceste două carouri și prin lărgirea secțiunii cu 50 de cm a fost surprins, în profilul secțiunii, conturul unui zid, în formă literei L. Acesta era compus din trei asize de piatră, sumar fasonate și legate cu pământ. Pandantul lui a fost anterior surprins în S1, caroul C2. Acest zid a funcționat în faza a doua de locuire, prin adosarea acestuia de partea nordică a zidului edificiului, ca urmare a regândirii spațiului de locuit a acestuia. Aceeași situație a fost surprinsă și în caroul 1a, după înlăturarea țiglelor și olanelor acoperișului, unde au fost identificate două cărămizi având aceleași dimensiuni (45 x 45 cm), ele fiind parte a pavajului edificiului, în faza a doua de locuire a acestuia.

În carourile a,b,c3 a secțiunii au fost dezvelite resturile colțului edificiului care a funcționat în prima fază de locuire, din care s-au păstrat doar două asize legate cu pământ galben. Peste acestea a fost suprapus pavajul din faza a doua de locuire, cercetat în campania anterioară¹³⁰.

Materialul arheologic descoperit în această secțiune constă în ceramică de bucătărie (oale datate în prima și a doua jumătate a secolului IV p. Chr.), amfore de masă, amfore (LRA II) și o amforă căreia îi lipsește gura, gâtul și o toartă, care, credem noi, aparține fragmentelor zgrăfite descoperite în campania din 2013. Monedele aflate în acest an aparțin împăraților Constantius II (337-361) și Valens (364-378), confirmând existența a două faze de locuire. În rândul acestora se remarcă un mic „teaur de buzunar”, descoperit în Ca1 și alcătuit din patru piese de la Constantius II. Trei dintre ele erau lipite, cea de-a patra aflându-se în apropierea acestui nucleu. O descoperire monetară inedită o reprezintă o emisiune colonială din veacul al III-lea (Elagabalus ?), care a apărut în Cc5.

Pentru campania viitoare ne propunem să terminăm de excavat secțiunea S3, să deschidem alte secțiuni care să ne ajute să reconstituim planimetria și funcția edificiului cercetat de noi încă din anul 2013.

129 CCA, Campania 2014, p. 83.

130 CCA, Campania 2015, p. 90-91.

Sector Donca - Așezarea getică „La Lutărie”

RESPONSABILI: Mihaela Iacob, Dorel Paraschiv

COLECTIV: Natalia Mateevici-Culai (Muzeul de Istorie Națională a Moldovei Chișinău), Livia Sârbu (Institutul Național al Patrimoniului, Chișinău), Andrian Formanciuc (Muzeul Ținutului Cahul).

Principalul obiectiv al campaniei 2016 l-a constituit delimitarea spre N-E și S-V a așezării din punctul „La Donca”. Au fost tratate trei secțiuni, de dimensiuni diferite, plasate astfel:

S4 – la 670 m sud de ultima secțiune excavată în campaniile trecute, cu dimensiunile de 32 x 1 m, într-o zonă în care materialul arheologic nu lipsește cu desăvârșire, dar este redus cantitativ și ca distribuție spațială;

S5 – la 90 m nord de ultima secțiune excavată în campaniile trecute, cu dimensiunile de 15 x 2 m; secțiunea a fost amplasată în vecinătatea „râpei” – în fapt o excavație modernă pentru extragerea lutului necesar construcțiilor locale, transformată în groapa de gunoi a satului, groapă ce a fost „ecologizată” (la solicitarea Gărzii de Mediu) prin acoperire cu pământ excavat tot din dealul cu pricina/sit – într-o zonă în care fuseseră identificate resturi de lipitură de pereți în profilul excavației moderne.

S6 – la cca. 10 m sud de S5, cu dimensiunile de 10 x 2 m, tot în vecinătatea râpei (perpendiculară pe latura de N-V a excavației moderne)

Rezultatele cercetărilor din S 4 au demonstrat că, într-adevăr așezarea elenistică („getică”) se concentrează spre „botul de deal”, materialele arheologice de perioadă elenistică fiind prezente sporadice la 1 km S-V de botul dealului. În secțiune (unde am coborât până la sterilul aflat la cca. 0,80 m adâncime) nu au apărut contexte arheologice; materialul arheologic recoltat se reduce la trei fragmente ceramice provenind de la amfore de perioadă romană târzie și un fragment de cărămidă.

Materialele descoperite în S5 și S6 sunt fragmente de amfore grecești, vase getice și de vase din ceramică cenușie lucrată la roată. Contextele arheologice nu sunt foarte bine puse în evidență: în S5 a apărut un fund de groapă la adâncimea de 1 m față de nivelul actual de călcare (cu diametru de peste 1,5 m) și o a doua – cu fragmente de lipitură de vatră (diametrul de cca. 0,50 m); în S6, spre capătul de est, s-a conturat, de asemenea, o altă groapă, cu diametrul de cca. 1 m, din care au fost recoltate materiale ceramice.

O cantitate mult mai mare de material arheologic a fost recoltată din straturile succesive de depunere, antrenate de diverse intervenții antropice.

Materialul ceramic descoperit în S 5 provine de la amfore produse în Thasos, Heraclea Pontică, Sinope, Chersones, Mende, Chios, de la vase de tip Murighiol, vase getice. Statistic, fragmentele ceramice se prezintă astfel:

Amfore: pereți – 1053; toarte – 49; picioare – 13; buze – 33.

Vase getice: pereți – 227; toarte – 19; funduri – 15; buze – 14.

Din S5 au fost recuperate, de asemenea, câteva obiecte:

- os animalier (?) tubular, cu o epifiză păstrată și cu o perforație, descoperit în „stratul”¹³¹ 2 al lui S 5 (inv.1);
- un fragment dintr-o fusaiolă bitronconică ce a fost descoperit în stratul 5 (inv. 2);
- un fragment dintr-un fund de vas cenușiu, la roată, cu urme de reparație ce provine din stratul 3 (inv.3);

- un fragment dintr-un castron din pastă cenușie (luteriu?) cu urme de reparație (inv. 6), apărut în stratul 4.

O situație asemănătoare poate fi urmărită și pentru S6:

Amfore: pereți – 425; toarte – 42; picioare – 6; buze – 15;

Vase getice: pereți – 79; toarte – 4; funduri – 4; buze – 3.

Dintre piesele recoltate din S 6 menționăm:

- un fragment al unei toarte de amforă de Sinope cu ștampilă (inv.4), provenind din stratul 4;
- un fragment dintr-un perete de amforă cu două orificii perforate, semne a unei reparații a vasului, recuperat din stratul 3 (inv. 7);
- o fusaiolă de formă discoidală (executată din peretele unui vas cenușiu la roată), *passim* (inv. 5);
- un fragment al unui obiect de lut, modelat cu mâna (posibil o bilă de praștie de formă elipsoidală, inv. 8), *passim*.

Datarea sitului, în linii generale, este oferită de fragmentele de amfore grecești, care se încadrează între sec. V și sec. III a. Chr. Drept reper cronologic al limitei de jos a datării sunt fragmentele de amfore de Chios de tipul III-C, cu gâtul umflat, ce datează între mijlocul și cel de al patrulea sfert al sec. V a. Chr. (stratul 4, S 5); din același strat provine și fragmentul unei amfore timpurii (Milet?), tip clasic, a cărei datare se încadrează între sfârșitul sec. V și începutul sec. IV a. Chr. Limita superioară este datată prin amforele de Sinope și Heraclea – începutul sec. III a. Chr.

Printre fragmentele de vase produse în orașele grecești menționăm fragmente de vase mari (boluri, castroane), confecționate din lut cenușiu și câteva fragmente de vase cu firnis negru.

Ibida și teritoriu – Documentarea fotografică prin utilizarea unei drone¹³²

Mihaela Iacob (ICEM Tulcea), Alessandro Teatini, Antonio Ibba, Salvatore Ganga, Salvatore Fada (Universită degli Studi di Sassari).

Introducerea documentării fotografice efectuată cu ajutorul unei drone are scopul de a oferi în timp cât mai reduși înregistrări ale vestigiilor din zone (protejate) și șantiere arheologice atât în ceea ce privește starea de conservare, respectiv, necesitatea unei intervenții de urgență asupra monumentelor, cât și în ceea ce privește evidențele stratigrafice. Utilizarea documentării fotografice făcute cu ajutorul dronei a devenit tot mai frecventă în ultimii ani, difuzându-se – ca tehnică – într-o manieră capilară în lumea științifică; diferențierea vine, mai ales, din costul destul de ridicat al aparatului capabil să achiziționeze imagini de înaltă rezoluție. Ibida și teritoriul său se pretează foarte bine unui astfel de tip de documentare: monumentele sunt vizibile ca altitudine, cercetate deja din punct de vedere arheologic sau încă nedezvelite; sunt apoi zone întinse în care cercetările arheologice sunt în curs.

S-a decis, de comun acord, de către echipele de cercetare românească și italiană să se utilizeze în acest scop o dronă tip DJI Phantom 3 Advanced, pusă la dispoziția șantierului Ibida de către Dipartimento di Scienze Umanistiche e Sociali dell’Università di Sassari: este vorba despre un aparat cu funcții multiple și destul de ușor de utilizat, dotat cu un aparat fotografic de 12 megapixeli capabil să realizeze video „full HD”. S-a optat pentru efectuarea

131 Întrucât nu avem de a face cu contexte arheologice clare ci, în cele mai multe dintre cazuri, cu material antrenat, am denumit, tehnic, fiecare secvență de 20 cm adâncime (o pană de hârleț) excavată drept „strat”, numerotarea făcându-se de sus în jos.

132 Această documentare a fost posibilă grație finanțării oferite de către Ministero italiano degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale / Direzione Generale per la Promozione del Sistema Paese VI - Missioni archeologiche, antropologiche, etnologice.

a diferite tipuri de fotografii care să fie adaptate diferitelor tipuri de documentări, de la cele specifice cercetării științifice – caz în care, grație realizării de imagini zenitale, acestea pot fi servi la realizarea de relevee georeferențiate –, la cele având ca finalitate promovarea patrimoniului, cu fotografii și video de tip general cu monumente și arii arheologice.

Înainte de toate era necesară o fotografie care să cuprindă întreaga suprafață a cetății, extrem de utilă în a ilustra structura generală a sitului în publicații, la conferințe și congrese: data fiind suprafața mare a incintei fortificate a fost necesar ca drona să urce la 500 m altitudine pentru a o putea include într-o singură fotografie perfect verticală (fig. 1). Aceste imagini vor servi pentru realizarea unei noi planimetrice generale a ariei de locuire, în mod special pentru a face racordul între diferitele sectoare ale cetății pentru care s-au realizat fotografiile zenitale de înaltă rezoluție. E necesar ca și în campaniile arheologice viitoare numărul acestor fotografii să crească astfel încât să dispunem de o cantitate de date suficiente pentru a construi modele tridimensionale ale terenului, corespunzătoare zonelor de intervenție în interiorul cetății. În 2016 a fost documentată întreaga zonă nordică a cetății, liberă de edificii moderne, cu un accent particular asupra sectoarelor de cercetare situate de-a lungul incintei: Curtina G – Turnul 8 (fig. 2), Turnul 10 – cu toate structurile situate în interiorul cetății (fig. 3). Sectorul Curtina X, situat la sud-est, caracterizat printr-un număr important de structuri arheologice situate imediat în interiorul cetății, între care un depozit de *dolia* (fig. 4), a permis construirea un prim model digital tridimensional al terenului, realizat în prezent ca un simplu exercițiu.

O documentare de tip capilar a fost realizată apoi în unele dintre siturile din teritoriul cetății *Ibida*: așezarea rurală de la Fântâna Seacă (fig. 5), situată la 2 km nord de cetate și turnul de observație din apropiere de Mihai Bravu, aflat între această localitate și *Ibida*, înălțat pe o ridicătură de pământ de formă tronconică, necercetat arheologic (fig. 6). Această construcție este de pus în legătură cu *quadriburgium*-ul din vecinătate, construit în epoca postcostantiniană – și acest din urmă monument a făcut obiectul unei noi documentări arheologice (fig. 7) – constituind probabil, împreună cu fortificația de la *Ibida*, o linie de apărare paralelă cu cea de la Dunăre, dar foarte importantă la marginea Imperiului. În concluzie, studiul structurii sale aparent izolată și păstrată într-o relativă bună stare de conservare, va permite noi considerații asupra unor caracteristici ale limes-ului de la Dunărea de Jos din perioada Antichității târzii.

75. Sultana

com. Mănăstirea, jud. Călărași

Punct: Malu Roșu

Cod RAN: 104216.03

Tip sit: 111, 117, 211

Încadrare cronologică: 14, 142, 143

Autorizația nr. 09/09.06.2016

Colectiv: Radian Romus Andreescu – responsabil, Cătălin Alexandru Lazăr, Mihai Florea, Emil Dumitrașcu, Mădălina Voicu, Radu Bălănescu, Ionela Crăciunescu, Mihaela Golea, Roxana Sandu (MNIR), Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Constantin Haită (CNCP-MNIR), Theodor Ignat, Vasile Opreș, Adelina Darie (MM București), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Cătălin Ion Nicolae (IAB), Valentin Parnic, Marian Neagu (MDJ Călărași), Iulia Răbîncă (MJTA Giurgiu), Ana Predoi (Birkbeck, University

of London), studenți, masteranzi și doctoranzi FIB, UAUIM București și Birkbeck, University of London (UK).

Finanțare: 20.000 lei (Ministerul Culturii), 15.000 lei (MNIR), 67.609 lei (Proiecte UEFISCDI)

Săpăturile arheologice de la Sultana – *Malu Roșu*, com. Mănăstirea, jud. Călărași din campania 2016 s-au desfășurat exclusiv în Sectorul Terasă și au vizat cercetarea locuinței incendiate gumelnițene C₁/2014.

Aceasta a fost identificată în anul 2014, cu ocazia cercetărilor pentru identificarea limitei de est a necropolei preistorice de la Sultana-Malu Roșu. În vederea cercetării exhaustive a fost proiectată o suprafață de 16 x 16 m (Son 1/2016), la cca. 70 m vest de așezarea de tip *tell*, la sud de Son 1/2014 și Son 1/2015.

În general, construcția respectivă prezintă majoritatea caracteristicilor constructive și arhitectonice specifice locuințelor gumelnițene din perimetrul așezărilor de tip *tell*. Cercetările din această campanie au condus la dezvelirea întregului nivel de distrugere al locuinței C₁/2014. Dimensiunile acesteia, pe baza caracteristicilor planimetrice ale nivelului de distrugere, sunt de cca. 12 x 10 m, forma fiind rectangulară neregulată. Evident, respectivele dimensiuni ne indică doar distribuția nivelului de distrugere, modul în care construcția s-a prăbușit și amprenta nivelului de chirpici ars, nu dimensiunile reale ale acesteia. Distrugerea se prezintă sub forma unor blocuri masive de chirpici de mari dimensiuni, provenite probabil de la pereți, dar și fragmente de dimensiuni mai mici provenite tot din structura constructivă. Inventarul recuperat din nivelul de distrugere nu este spectaculos și constă în piese de silex, greutatea de lut, fragmente ceramice și oase de animale.

Mai menționăm că nivelul de distrugere al C₁/2014 este perforat de o serie de intervenții posterioare tip gropi sau șanț. Complexele respective au fost doar identificate, ele urmând a fi cercetate în campaniile următoare. Datele din acest moment nu permit o încadrare crono-culturală a acestora.

Interesant este faptul că în limita de sud-est a construcției a fost identificat un mormânt de inhumatie notat M₉₅. Groapa funerară prezenta forma circular alungită și conținea în umplutură bucăți de chirpici ars provenite de la construcția studiată. Mormântul conținea resturile unui individ depus în poziție chircită, pe partea stângă, orientat NE-SV, cu craniul la NE (fig. 6). Gradul de conservare al scheletului este scăzut, conservându-se doar oasele lungi de la membrele superioare și inferioare, craniul și câteva vertebre. Mormântul nu conținea obiecte de inventar funerar. În schimb, observațiile stratigrafico-contextuale indică posterioritatea mormântului respectiv față de construcția C₁/2014.

Pentru a înțelege mai bine prezența acestei construcții, s-a decis realizarea unor prospecțiuni magnetometrice în perimetrul din zona de est a terasei. Acestea au condus la identificarea altor două structuri arse similare construcției C₁/2014. Una dintre aceste anomalii a fost verificată prin intermediul unui sondaj test (Son 2/2016) de 3 x 1 m, în cadrul căruia a fost surprins nivelul de distrugere incendiat al altei construcții. Aceasta va fi investigată în campaniile următoare.

Descoperirea acestor construcții din zona *off-tell* de la Sultana-Malu Roșu redeschide discuția despre semnificația așezărilor de tip *tell*, precum și asupra modului în care populațiile preistorice percepeau spațiul domestic și cel funerar, precum și modul de integrare al acestora în mediul înconjurător.

Tehnica de săpătură aplicată în situl de la Sultana a constat în metoda micro-stratigrafică, înregistrările realizându-se în

sistemul unităților stratigrafice (u.s.-uri), în cadrul unor registre de unități stratigrafice și complexe, fiind utilizate fișe tipizate.

Colectarea datelor brute din teren, în vederea înregistrărilor planimetrice și altimetrice, s-a realizat cu ajutorul unui receptor GNSS (Global Navigation Satellite System), la care s-au adăugat o nivelă optică Leica NA 724 și o stație totală Leica TCR 407 Power.

Sedimentul din morminte și din complexele cercetate a fost recoltat și sitat. Din toate mormintele cercetate au fost recoltate probe pentru datări absolute (14C) și analize de paleoparazitologie și paleogenetică (A.D.N.).

Materialele faunistice au fost prelucrate și analizate pe teren de către echipa Centrului Național de Cercetări Pluridisciplinare din cadrul Muzeului Național de Istorie a României.

Piesele IMDA vor fi analizate în laboratoarele Universității „Valahia” din Târgoviște.

Artefactele litice și ceramice vor fi analizate în laboratoarele Facultății de Geologie și Geofizică București.

În funcție de bugetul disponibil, cercetările viitoare vor viza continuarea săpăturilor din vecinătatea așezării de tip *tell* aparținând culturii Gumelnița, investigarea structurilor incendiate *off-tell*, dar și cercetările din așezarea plană aparținând culturii Boian, precum și în cadrul celor două necropole preistorice.

Abstract

The archaeological site is located at ca. 300 m North-East from Sultana village, in the location named Malu Roșu, on the high terrace of the Mostiștea Lake.

In 2016 campaign, we have conducted archaeological research in the terrace sector, more precisely in the prehistoric necropolis used by the communities that lived in the flat settlement from Gheșărie point (belonging to Boian culture, Vidra phase), and on the tell settlement (belonging to Gumelnița culture).

In the area of the prehistoric necropolis, we have investigated eight inhumation graves belonging to the Eneolithic period and several pits, belonging to Eneolithic, Bronze Age, and Early Iron Age periods.

The graves contain skeletons in hooker position, on the left side, E-W oriented, in most of the cases without grave goods. Only three graves have funerary inventory (graves 86, 88, and 92).

Last but not least, we have continued the investigation in the newly discovered Eneolithic necropolis, in 2014, in the waters of Mostiștea Lake. It is placed at ca. 300 m NW from Boian flat settlement, and in 2015 we found only an isolated human femur.

Bibliografie

Andreescu R., Lazăr, C., Valea Mostiștei. *Așezarea gumelnițeană de la Sultana Malu Roșu*, Cercetări Arheologice 14, 2008, București, p. 55–76.

Andreescu R., Lazăr C. *et al.*, *Sultana, com. Mânăstirea*, CCA 2014, p. 134–136.

Andreescu R., Lazăr C. *et al.*, *Sultana, com. Mânăstirea*, CCA 2015, p. 91–93.

Lazăr, C. *et al.*, *The Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, Studii de Preistorie 5, 2008, București, p. 131–152.

Lazăr, C. *et al.*, *New Data on the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, Studii de Preistorie 6, 2009, București, p. 165–199.

Lazăr, C. *et al.*, *Traditions, Rules and Exceptions in the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Southeast Romania)*, în Kogalniceanu R., Curca R., Gligor, M. & Stratton, S. (eds.), *HOMINES, FUNERA, ASTRA. Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology, June 5–8, 2011, Alba Iulia*, British Archaeological Reports, International Series, no. 2410, Archaeopress, Oxford, p. 107–118.

Lazăr, C., *The Eneolithic Necropolis from Sultana - Malu Roșu (Romania) – A Case Study*, în Oosterbeek, L. & Fidalgo, C. (eds.), *Mobility and Transitions in the Holocene. Proceedings of the XVI World Congress of the International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences (Florianopolis, Brazil, 4 - 10 September 2011 in Wortley, South Gloucestershire)*, Vol. 9, British Archaeological Reports, International Series, no. 2658, Archaeopress, Oxford, p. 67–74.

76. Tăcuta

com. Tăcuta, jud. Vaslui

Punct: Dealul Miclea/Paic

Cod RAN: 166244.01

Autorizație nr. 67/2016

Colectiv: Dumitru Boghian – responsabil (USM Suceava), Sergiu-Constantin Enea – responsabil adjunct (Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos), Ciprian-Cătălin Lazanu (MJSM Vaslui), Andrei Asăndulesei, Felix-Adrian Tencariu (UAIC Iași), Eduard-Gheorghe Setnic (MJBt), Dumitru-Ionuț Stigleț, Vera Baran (voluntari).

Noua campanie de investigare arheologică sistematică s-a desfășurat în perioada 25 iulie–5 august 2016, în baza planului anual (2016) și a Protocolului de colaborare științifică dintre Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava și Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, ultima instituție menționată asigurând și finanțarea lucrărilor.

Trecând la prezentarea rezultatelor, arătăm că, în completarea investigațiilor magnetometrice anterioare, a fost scanată de către A. Asăndulesei și F.-A. Tencariu de la Platforma *Arheoinvest* UAIC Iași, încă o suprafață din sit (fig. 1.2), ajungându-se, în prezent, la 2,5 ha cercetate geo-fizic. Asociind recenta magnetogramă celor anterioare, la care se adaugă noile date despre întinderea și diseminarea complexelor arheologice (locuințe, cuptoare, gropi, cenușare etc.) din sectoarele II și III ale acestui sit, arătăm că dispunem, în momentul de față, de informații specifice pentru aproximativ 6 ha, fapt care modifică cunoștințele noastre despre această așezare preistorică, care se dovedește a fi una mare, de peste 10 ha. În același timp, tot cu contribuția colegilor amintiți, a fost realizată o foto-filmare aeriană a sitului, cu ajutorul unei drone, completându-se datele despre locuirea preistorică, dispunerea spațială a complexelor, vecinătățile și caracteristicile geo-fizice ale sitului (fig. 1.1; 2.1).

Astfel, ținând cont de relativitatea interpretării anomaliilor magnetice, în condițiile investigațiilor parțiale și ale situțiilor pluri-stratificate, evidențiem, totuși: alinierea locuințelor Cucuteni A3 aproximativ în șiruri, oarecum paralele cu axul longitudinal al sitului; existența unor structuri de locuire mari, bine păstrate, mai ales în partea de VNV; separarea „zonei industriale” (ENE) cu locuințe ale olarilor, cuptoare, gropi și șanțuri împrumut piatră și argilă, gropi/amenajări utilitare de deservire, reutilizate menajer, de cea cu locuințe (VNV); conservarea diferențiată a complexelor (zona de ENE afectată de lucrările agricole); diseminarea pe suprafața sitului cucutenian, probabil și în afara acestuia, a complexelor Noua I: locuințe adâncite, cenușare; detașarea necropolei Noua I (cu morminte de înhumație și incinerare) în capătul de NNE al amplasamentului.

Deși obiectivele cercetării arheologice sunt mult mai ambițioase, având în vedere resursele financiare reduse, în această scurtă campanie, colectivul științific a decis continuarea

investigațiilor în sectorul IV (SE), pentru a stabili cu exactitate caracteristicile spațiului construit din arealul avut la dispoziție (parcela aflată în pârlăoagă, pentru uzufructul căreia nu s-a plătit despăgubire), în continuitatea cercetărilor din anul precedent (fig. 2.2).

Astfel, a fost redeschisă caseta Cas. II/2015 (5 x 4 m), căreia i s-a adăugat o secțiune complementară (5 x 2 m), pentru investigarea integrală a cuptoarelor de olărit C. 2-3/2015 și a complexelor gospodărești conexe (vatra V. 3/2016, gropi, spații de depozitare vase finite etc.). De asemenea, pentru verificarea anomaliilor magnetometrice asemănătoare celor de cuptor (în magnetograma obținută în anul 2015), au fost trasate alte trei casete (Cas. 5-7/2016: de 25, 20 și 12 m²), suprafața totală săpată însumând 87 m².

În Cas. II/2015 și suprafața adițională (fig. 3.1-4), a fost epuizată cercetarea cuptoarelor de ars ceramica (C. 2-3/2015, □ 17-20f-h), aferente nivelului Cucuteni A3, construite în maniera specifică fazei (cu vetre simple, pe solul de călcare, grătare perforate nepenetrant (semi-perforate) (fig. 6.17), pereți și bolți deschise, acoperite cu „dopuri”, plasate pe calotă (un asemenea artefact a fost descoperit *in situ*, fig. 6.15), dovedind controlul atmosferei și temperaturii de ardere/coacere a vaselor (oxidantă și/sau reducătoare, în cazul ceramicii de tip Hăbășești).

Deși deranjate semnificativ, de arăturile adânci de la începutul perioadei postbelice (anii 50-60 ai secolului trecut), aceste instalații au putut fi reconstituite virtual, pe baza păstrării locației și a tuturor elementelor constitutive. În jurul acestor cuptoare, probabil într-o anexă/construcție ușoară semiadâncită, se aflau și spațiile de depozitare a vaselor, multe fiind descoperite sparte *in situ*. Interesant de remarcat este și faptul că în spațiul conex cuptorului, spre vest, au fost descoperite statuete antropomorfe (2015), iar spre NE idoli conici, o pintaderă întreagă cu tipar/ștanță spiralică (fig. 6.5), un disc miniatural de lut, imitație a celor din aramă (fig. 6.11), câteva piese de piatră cioplită și șlefuită, unelte de silex, cu urme de lustru și un mic artefact de obsidian(?). De asemenea, s-a observat, în jumătatea vestică a Cas. II, pe întreaga lungime a acesteia, existența unui șanț, rezultat, probabil, în urma exploatării pietrei, din pachetele de gresie, și a argilei, care era deschis în timpul funcționării cuptoarelor, fapt care a favorizat utilizarea sa și ca **groapă de deservire** a instalațiilor pirotehnologice.

De asemenea, în extinderea Cas. II/2015, a fost încheiată cercetarea vetrei V. 3/2016, instalație de tipul simplu (fig. 3.2 detaliu), care se păstra fragmentar, contemporană cu complexele gospodărești descoperite în anul 2015, în special L. 3/2015 și Gr. 8/2016, încadrate în nivelul final de locuire Cucuteni A3 din sit.

În Cas. V/2016 (5 x 5 m, metraj independent), aproximativ în centrul acesteia, unde credeam că vom descoperi vestigiile unui cuptor, potrivit interpretării anomaliilor magnetometrice, a fost descoperită o groapă mare, de aprox. 3 m diametru și 0,90 m adâncime, denumită Gr. 6/2016 (fig. 4.1-6), utilizată, inițial pentru extragerea lespezilor de piatră din pachetele alunecate de gresie sarmațiană, aflate în infrastructura martorului de eroziune și a argilei feruginoase, necesară confecționării vaselor, împreună cu cea iluvială din șesul pârâului Rediu. Ulterior (în timpul funcționării și la abandonarea complexelor de habitat/gospodărești), aceasta a servit pentru aruncarea /abandonarea resturilor menajere (vetre, nicovale și rășnițe sparte, ceramică deteriorată, fină și uzuală/grosieră, multe vase fiind întregibile, unelte/arme de piatră, silex, os, corn, lut, cele mai multe uzate, eboșe de piatră, os, corn, statuete antropomorfe, zoomorfe, idoli conici, mărgelile de lut, sferice și cilindrice, fusaiole, materiale osteologice menajere, sparte, cochilii de melci de grădină (*Helix pomatia*), bucăți de scoici *Unio*, bucăți de limonit și hematit, în

stare de materie primă și/sau preparat, lutuiei de locuințe și instalații, lutuiei de vatră, mici cărbuni, cenușă etc.).

Tot în Cas. V/2016, a mai fost descoperită, în colțul de NV, o porțiune de cca. 1 m², din Gr. 8/2015-16 (conform noii numeroțări), care se continuă în Cas. VII (11A), în conținutul căreia se găseau materiale similare cu cele descoperite în Cas. 1/2015, având, în ultimă instanță, tot o destinație menajeră, cu multe materiale osteologice și ceramice, în special de tip Hăbășești, cenușii-negre, cu decor adâncit asociat cu pictură roșie crudă (fig. 3.5-6).

Cas. VII/2016 (6 x 2 m) a fost săpată cu scopul investigării integrale a unor complexe gospodărești care depășeau, spre sud, limitele Cas. 1/2015, în care au fost descoperite urme ale unor artefacte de cupru și un interesant pandantiv unghiular din os¹³³.

În Cas. VI/2016 (5 x 3 m), aproximativ în centrul acesteia, a fost descoperită o altă groapă circulară (Gr. 7/2016), de mari dimensiuni, cu diametrele maxime de cca. 4 m și adâncimea 1,40 m, săpată, probabil, cu același scop (extragere lut și piatră) și cu o umplutură cvasi-identică cu Gr. 6/2016 (fig. 5.1-6). Se pare că aceste gropi se găsesc în legătură cu destinația/funcționalitatea L. 3/2015 și C. 2-3/2015, care aparțineau, destul de sigur, unei familii de olari, care desfășurau sezonier această activitate (primăvara-vara-toamna). Nu putem preciza, din cauza amestecului și compactării materialelor (ceramică, resturi de cuptor: grătar semi-perforat (fig. 5.6), șase suporturi/picioare tronconice de sprijinire a grătarului (fig. 6.18), pereți, nicovale și rășnițe, unelte de os/corn și piatră, plastică antropomorfă și zoomorfă, bucăți de pigment, lipituri răvășite de vatră, etc.), în ce măsură, această groapă mare ar fi fost utilizată și ca vremelnice spațiu de locuit (bordei) sau „atelier” ocazional, dar ipoteza rămâne de verificat.

În ceea ce privește patrimoniul arheologic, din complexele prezentate, din strat și perieghetic, a fost recuperată o importantă cantitate de materiale ceramice din categoriile fină, pictată (fig. 6.12-14, 16), cu motive plastice și adâncite, și uzuală, numeroase artefacte de piatră, silex, os, corn și lut, obiecte de distincție socială, port și cult: piesele de podoabă (fig. 6.11), statuetele antropomorfe (fig. 6.2.4, 6-10) și zoomorfe, idoli conici (fig. 6.1.3), o pintaderă (fig. 6.5) etc., care au fost recuperate și înregistrate topografic și au intrat în gestiunea Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, unde se realizează restaurarea, conservarea, administrarea, valorificarea muzeală și studierea științifică.

În concluzie, cercetările arheologice au arătat precizia magnetogramelor, chiar dacă unele anomalii magnetice, interpretate ca posibile cuptoare, s-au dovedit a fi gropi cu multe materiale ceramice (Gr. 6-7/2016). Deși foarte scurtă, campania de cercetare sistematică de la Tăcuta, jud. Vaslui, a adus noi și importante date arheologice care, racordate la cele anterioare, completează imaginea locuirii cucuteniene din acest sit, în cadrul aspectului regional sud-moldav, și devine, credem, unul de interes național, atât în ceea ce privește întinderea, planimetria și specificul complexelor, cât și prin caracteristicile deosebite ale artefactelor.

Abstract

The systematic archaeological research campaign was carried out from 25 July to 05 August 2016 in the site of Tăcuta-Dealul Miclea/Paic. There were investigated four surfaces (Cas. II/2015 and its extension, and Cas. V-VII/2016), covering an area of 87 sq. m. Three pits (P. 6-8/2016), a hearth (H. 3/2016) and two pottery kilns (K. 2-3/2015) belonging to Cucuteni A3 layer, were exhaustively investigated. Also, new magnetometric and aerial investigations were made,

133 D. Boghian, S.-C. Enea, C.-C. Lazanu, A. Asăndulesci, D.-I. Stigleț, Livia Sirbu, G. Sirbu, 51. *Tăcuta, com. Tăcuta, jud. Vaslui, Punct: Dealul Miclea/Paic*, în CCAR. *Campania 2015*, Institutul Național al Patrimoniului, București, 2016, p. 93-94, 378-383.

covering an area of 2,5 ha from the entire site surface, which extends to more than 10 ha. A rich archaeological inventory (painted, incised and grooved decorated ceramic fragments, household pottery, anthropomorphic and zoomorphic figurines, conical idols, a clay disk, beads and a pintadera, lithic and bone tools/weapons, osteological materials etc.) was recovered.

Abbreviations

Cas. = cassette

K. = kiln

P. = pit

77. Tărtăria

com. Sălișteea, jud. Alba

Punct: Situl hallstattian Tărtăria punct Podu Tărtăriei vest

Tip de sit și încadrare cronologică: 112 – așezare fortificată / 151 – Epoca timpurie a bronzului (c. Coțofeni), 162 – Hallstatt mijlociu (c. Basarabi);

Cod RAN: 7080.03

Autorizație nr. 8/2016

Colectiv: Corina Borș (MNIR) – responsabil științific; Luciana Rumeaga-Irimuș (MNIR), Vlad Rumeaga-Irimuș (MNIR), Mădălina Voicu (MNIR) – membri colectiv cercetare; [N.B. Pentru componența echipei din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” care a realizat prospecțiuni magnetometrice vezi date de referință mai jos, în raportul de cercetare interdisciplinară.]

Total finanțare: 42.500 lei (17.500 lei – Ministerul Culturii; 15.000 lei – Muzeul Național de Istorie a României; 10.000 lei – UEFISDCI / Proiect PILOT)

Scurtă prezentare a sitului: Situl este localizat din punct de vedere administrativ în jud. Alba, com. Sălișteea, satul Tărtăria. Ținând cont de toponimia locală, situl a fost denumit Tărtăria – Podu Tărtăriei vest, pentru a face distincția clară de bine-cunoscutul sit neolitic (anume Tărtăria – Gura Luncii), existent - de asemenea - în raza localității amintite. Situl hallstattian, descoperit în anul 2012 cu prilejul cercetărilor arheologice preventive ocazionate de construirea autostrăzii Orăștie – Sibiu, este situat pe malul stâng al văii Mureșului, la Nord de autostradă și la Sud de DN7. În ultimele decenii, zona sitului a fost puternic afectată de lucrări agricole, fapt observabil atât pe imagini aeriene și hărți de arhivă, cât și direct, cu prilejul cercetărilor din anii 2011–2012, respectiv a celor sistematice din campania 2016. Cercetările arheologice preventive din anul 2012 au confirmat prezența substanțială a potențialului arheologic, aici fiind identificate și cercetate importante vestigii încadrabile în perioada Hallstatt-ului mijlociu (perioada culturii Basarabi)¹³⁴.

Obiectivele cercetării: Scopul general al acestor cercetări arheologice pluridisciplinare îl reprezintă salvagardarea vestigiilor arheologice din cuprinsul sitului prin săpătură arheologică sistematică, investigații geofizice și clasarea în Lista Monumentelor Istorice (categoria A). Principalele obiective ale săpăturii arheologice au avut inițial în vedere: (1) sondarea zonei estice și nordice a sitului în vederea delimitării sale precise; (2) investigarea

traseului șanțului sudic de delimitare – porțiunea vestică. Din cauza decalării datei când am primit acceptul administratorului terenului pentru accesul în sit ținând cont de lucrările agricole necesar a fi efectuate, condițiile meteo, precum și a costurilor mai mari pentru asigurarea forței de muncă, la începerea campaniei de săpături în luna octombrie a.c. acestea au fost reconsiderate în sensul concentrării în zona nordică a sitului, urmând ca în cursul campaniei anului 2017 să fie abordate și celelalte două zone menționate.

Tehnici de cercetare utilizate, analize etc.: În această campanie, dată fiind suprafața apreciabilă a sitului, dar și resursele care au putut fi utilizate pentru cercetarea acestuia a fost necesară combinarea unor metode non-invazive (vezi detalii în continuare în raportul privind cercetările interdisciplinare) cu cele invazive (săpătură arheologică / sondare / realizarea de carote). Într-o primă etapă a cercetării, pornind de la rezultatele investigațiilor geofizice ne-am propus sondarea printr-o serie de secțiuni magistrale¹³⁵ a zonelor din extremitățile estice, nordice și vestice ale sitului pentru stabilirea limitelor acestuia și completarea stratigrafiei sale generale. În campania 2016, utilizând rezultatele preliminare ale prospecțiunilor magnetometrice din anul 2014 au fost deschise două secțiuni magistrale în zona nordică a sitului. Ulterior, ținând cont de distribuția și caracteristicile contextelor și complexelor identificate preliminar în cadrul secțiunilor magistrale a fost dezvoltată o săpătură în suprafață, utilizând un sistem de casete și carouri care a permis observații stratigrafice în detaliu, înregistrarea și prelevarea cât mai acurată a datelor și materialelor arheologice. Sunt în curs de realizare o serie de datări ¹⁴C pe baza probelor osteologice prelevate în această campanie.

Scurtă descriere a descoperirilor: Au fost identificate în total 10 complexe arheologice (Cx 259 – Cx 268)¹³⁶, fiind cercetate integral 7 dintre acestea (Cx 260, Cx 262 – Cx 266, Cx 268), iar alte 3 urmând să fie finalizate în campania viitoare (Cx 259, Cx 261 și Cx 267). De remarcat faptul că - similar situațiilor observate în zona sudică și estică a sitului - vestigiile aparținând locuirii hallstattiene (perioada culturii Basarabi) sunt semnificative, dacă luăm în considerare faptul că pe o suprafață de sub 150 m² au fost identificate 9 complexe arheologice având în inventar numeroase vase întregi și întregibile (peste 10 într-o estimare preliminară, respectiv vase ceramice cu forme și décor caracteristice stilului ceramic Basarabi), iar în cazul unuia dintre ele (Cx 259) și un cuțit fragmentar de fier. De asemenea, trebuie remarcat faptul că acest nivel de locuire preistorică nu este foarte adânc (sub 30 cm grosime), complexe fiind conturate imediat după îndepărtarea stratului de sol vegetal. De menționat însă identificarea și a unor urme de locuire mult mai vechi - (probabil) un bordei din perioada culturii Coțofeni. Nu în ultimul rând, rezultatele cercetărilor arheologice din zona nordică a sitului confirmă pe deplin indiciile furnizate de investigațiile geofizice din anul 2014, anume un potențial arheologic semnificativ și prezența a numeroase vestigii arheologice. În egală măsură, trebuie menționate și oasele de animal găsite în inventarul unora dintre complexe

135 Având în vedere că este vorba de un sit arheologic unitar, s-a optat pentru numerotarea în continuare a unităților de săpătură și complexelor în raport cu cele din cercetarea arheologică preventivă din anul 2012. Astfel, în 2016 au fost deschise secțiunile magistrale So32 și So33, orientate aproximativ N – S în partea nordică a sitului, cu martor intermediar de 1 m. În secțiunea So32 au fost deschise 5 casete (A – E), având dimensiuni de 4 × 4 m cu martori intermediari de 1 m, aceștia fiind ulterior demontați. În secțiunea So33 au fost deschise 2 casete (A – B), având dimensiuni de 4 × 4 m cu martori intermediari de 1 m, aceștia fiind ulterior demontați.

136 Prima siglă de complex utilizată în campania 2016 este Cx 259, în continuarea sistemului de numerotare utilizat în Campania de cercetare arheologică preventivă din anul 2012.

cercetate, acestea fiind prelevate pentru realizarea unei noi serii de datări ^{14}C . Întregul lot de material arheologic se păstrează la Muzeul Național de Istorie a României, fiind în curs de procesare post-săpătură, și, după caz, restaurare.

Rezultate și interpretarea lor: O evaluare preliminară a rezultatelor primei campanii de cercetare arheologică sistematică în cuprinsul sitului în discuție arată faptul că ipotezele formulate în anul 2012 cu privire la întinderea sitului au fost confirmate, deopotrivă prin investigațiile geofizice (2014, 2016) și săpătură arheologică (2016). Așadar situl este unul de dimensiuni considerabile, însă a fost semnificativ afectat de lucrări moderne și contemporane de infrastructură pe laturile sale de Nord, Est și Sud, dar și de lucrările agricole desfășurate pe întreaga sa suprafață. Rămâne încă un deziderat de perspectivă stabilirea limitei vestice a sitului. Astfel, stațiunea preistorică indicată se dovedește a fi una dintre cele mai importante (prin dimensiune, caracteristici și descoperiri) din repertoriul descoperirilor de tip Basarabi. De asemenea, inventarul complexelor cercetate reconfirmă observațiile efectuate prin cercetările arheologice preventive, anume prezența unei cantități apreciabile de ceramică tipică stilului Basarabi, spartă pe loc. Și în această campanie au fost descoperite peste 10 vase sparte pe loc, încadrabile în repertoriul de forme și motive specific acestui stil ceramic preistoric. Noi informații de interes privind încadrarea cronologică a sitului și „rafinarea” cronologiei culturii Basarabi vor fi furnizate în următoarele câteva luni prin efectuarea analizelor ^{14}C în laboratorul RO-AMS din cadrul Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, pe baza probelor osteologice prelevate în campania anului 2016. Observațiile stratigrafice, precum și cele directe arată faptul că situl este amenințat de efectuarea lucrărilor agricole curente, fiind imperios necesare demersurile de scoatere a sa (fie și parțial) din acest circuit în scopul protejării vestigiilor arheologice.

Obiectivele cercetărilor viitoare: Ținând cont de caracteristicile sitului și natura descoperirilor efectuate până în prezent în cadrul acestei stațiuni preistorice, în continuare este avut în vedere un program multianual de cercetare pluridisciplinară, axat pe următoarele teme prioritare: (a) definirea limitelor sitului; (b) clarificarea modului său de delimitare (fortificare?) și a necesității acestui „sistem” în perioada Hallstatt-ului mijlociu; (c) stabilirea funcționalității sitului (așezare fortificată *versus* „arie de depunere”) în perioada Hallstatt-ului mijlociu, în special având în vedere cele două depozite de piese din bronz și fier descoperite în „șanțul sudic de delimitare”¹³⁷, respectiv înțelegerea modalității încadrării în peisaj a sitului în perioada primei epoci a fierului (c. Basarabi); (d) elaborarea unui plan viabil de salvagardare a sitului, prin demersuri științifice și administrative. Alte aspecte ale cercetării vizează: (e) studierea vestigiilor datând din perioada timpurie a epocii bronzului; (f) clarificarea necesității de fortificare a zonei în perioada evului mediu timpuriu.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: Încă de la finalizarea cercetării arheologice preventive în anul 2012, a fost evident faptul că situl continuă spre nord, către DN7 și valea Mureșului, astfel că trebuie avută în vedere parcurgerea – cât mai curând posibil, după cum s-a recomandat prin raportul de cercetare arheologică preventivă avizat de către Comisia Națională de Arheologie și Ministerul Culturii, respectiv Direcția Județeană pentru Cultură Alba în martie 2013 – a procedurii de clasare a acestui perimetru cu potențial arheologic semnificativ pentru instituirea unui regim (minimal) de protecție juridică, demers dublat evident de desfășurarea unui program de cercetare arheologică sistematică în această zonă. Așadar strategia

de salvagardare a sitului are în vedere efectuarea de săpături arheologice sistematice și investigații geofizice, dar și demersuri pentru scoaterea (măcar parțială) a terenului din circuitul agricol și crearea unei rezervații arheologice.

Abstract

The prehistoric site from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (Alba County) was discovered four years ago by large-scale preventive archaeological field investigations occasioned by the construction of the A1 motorway along the Mureș river valley. The site is located north to Tărtăria village (Săliște commune), on a plateau situated on the upper left terrace of the mentioned valley. In 2012, throughout an open area archaeological excavation was completely investigated an area of about 2 hectares (on the southern and eastern limits of the site), where 269 archaeological features (mostly assigned to the Middle Hallstatt period – the Basarabi pottery style) were investigated. There have been excavated a variety of archaeological features, but also certain particular vestiges – two ditches marking the southern and eastern limits of the site, two bronze hoards (comprising over 400 bronze and iron objects, dated to the middle period of the First Iron Age / Middle Hallstatt period – the Bălvănești-Vinț series of bronze hoards, 8th c. BC) and a collective grave. Since 2016 was initiated a scheduled archaeological project, aiming both field excavations and geophysics surveys. As a result, a large-scale magnetic survey and aerial photography were made for documenting the setting of the prehistoric site (see below the preliminary report). Considering the evidence provided by the 2014 and the 2016 geophysics surveys, two main trenches were opened in the northern part of the site. Ten new archaeological features (pits) were uncovered (9 assigned based on the inventory to the Middle Hallstatt period – the Basarabi culture and one to the Early Bronze Age – the Coțofeni culture), as well as a considerable amount of pottery (including entire vessels with characteristic Basarabi style decoration) and an iron knife. Given all the data recorded up to now and the preliminary analysis of the very rich archaeological finds from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest, one can consider this site as a very important one for the study of Middle Hallstatt period in Transylvania and neighbouring areas. Although preliminary, the results of the field researches of 2016 made in here emphasize once again the site's particular features and the necessity for its long-term field research and protection.

Bibliografie

Borș et alii 2014 – Corina Borș, Luciana Irimuș, V. Rumeș, S. Dobrotă, C. Rișcuța, Un nou sit de tip Basarabi. Raport arheologic preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive de la Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (campania 2012), *Cercetări Arheologice*, 20, 2013 (2014), p. 9–102.

Borș 2015 – Corina Borș, Depozitele de bronzuri Tărtăria I și Tărtăria II, în vol. *Artizanii epocii bronzului: descoperiri recente de depozite de bronzuri în județul Alba* (catalog de expoziție), Alba Iulia, 2015, p. 51–64.

Raport preliminar privind prospecțiunile magnetometrice – campania 2016

COLECTIV: Andrei Asăndulesei (UAIC / DCI – DS), Felix-Adrian Tencariu (UAIC / DCI – DS), Radu-Ștefan Balaur (UAIC / DCI – DS) și masterand Valerică Mișu-Pintilie (UAIC – FG);

Măsurătorile nedistructive *din situl* arheologic hallstattian de la Tărtăria, punctul Podul Tărtăriei vest (jud. Alba), au fost efectuate de către o echipă din cadrul Platformei Arheoinvest, în luna octombrie a anului 2016, în baza contractului încheiat între Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Muzeul Național de Istorie a României din București.

Obiectivul principal al acestor investigații geofizice a fost acela de a surprinde distribuția spațială a eventualelor structuri de natură arheologică din cadrul zonei cercetate. Suprafața vizată este una relativ plană, în acest moment intens exploatată agricol prin mijloace mecanizate.

Este deja bine recunoscut faptul că prospecțiunile nedistructive (magnetometria, GPR, rezistivitatea electrică a solului) reprezintă metode fezabile de identificare a structurilor arheologice îngropate și de reevaluare a strategiilor de săpătură arheologică. Unele dintre aceste tehnici sunt potrivite, sau nu, în anumite situații particulare, fiind dependente de diferiți factori (natura anomaliilor vizate, adâncimea acestora, caracteristicile solului, factori perturbatori etc.). Ținând cont de aceste considerente, s-a stabilit ca această cercetare a sitului Hallstattian de la Tărtăria să se bazeze pe metoda magnetometriei, poate cea mai eficientă și mai rapidă dintre tehnicile menționate, totodată, principiile sale tehnice fiind destul de cunoscute comunității științifice din domeniul arheologiei. Măsurătorile nedistructive au fost efectuate în zig-zag, cu intervalul dintre linii de 0,5 m. Instrumentul utilizat a fost un magnetometru fluxgate cu 5 probe produs de firma Sensys. După finalizarea măsurătorilor, datele au fost descărcate pe calculator, de aici începând etapa de laborator a cercetării noastre, centrată pe prelucrarea și procesarea datelor brute. Informațiile au fost filtrate cu ajutorul softurilor specifice instrumentului utilizat, interpretarea finală fiind bazată pe integrarea tuturor rezultatelor obținute într-un program de tip GIS și într-unul de procesare grafică.

În anul 2014 a fost efectuată o primă etapă a proiectului de cercetare non-invazivă care vizează situl hallstattian de la Tărtăria. Lucrările au debutat cu efectuarea unor măsurători magnetometrice ale câmpului magnetic total, acoperindu-se atunci o suprafață de aproximativ 2 ha. În urma interpretării combinate a tuturor hărților magnetometrice obținute au fost identificate mai multe tipuri de anomalii, de forme și dimensiuni diferite împărțite generic în anomalii pozitive, negative sau de tip dipol. După contrastul magnetic afișat, cele mai multe dintre acestea par a fi generate de prezența unor gropi (posibile bordeie, gropi de provizii sau menajere etc.), de dimensiuni diferite, rare fiind cazurile și nu foarte bine conturate, unde se poate afirma că anomaliile detectate ar fi putut fi provocate de materiale puternic arse. De menționat totodată prezența unor caracteristici, de asemenea pozitive, generate de prezența unor șanțuri.

Pe lângă o ridicare topografică de detaliu, în anul 2016 au fost acoperite magnetometric alte zone accesibile de pe suprafața sitului ce însumează alte aproximativ 5 ha. Deși, din păcate, au fost detectate numeroase perturbații pe întreaga suprafață a așezării, se poate evidenția, totuși, existența a numeroase complexe arheologice. La fel ca și în cazul demersului anterior, structurile cu un foarte bun contrast de susceptibilitate magnetică se concentrează, oarecum, în zona centrală a sitului. Structuri cu un semnal magnetic mai redus (gropi, șanțuri), dar care pot fi situate la adâncimi diferite, se remarcă pe întreaga suprafață prospectată, motiv pentru care este prematur a ne pronunța cu privire la limitele sitului.

În completarea celor menționate deja putem adăuga rezultatele obținute în urma a două zboruri. Au fost realizate din dronă mai multe imagini generale asupra sitului, precum și situații punctuale, de detaliu, din timpul desfășurării săpăturii arheologice. S-au putut identifica marcaje cromatice la nivelul solului sau al vegetației, care completează volumul de informație furnizat de prospectarea magnetometrică.

Rezultatele bune obținute până în acest moment susțin continuarea prospectărilor magnetometrice prin epuizarea suprafețelor delimitate periegetic, pentru a stabili clar limitele așezării.

Abrevieri

UAIC / DCI – DS - Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”,
Departamentul Cercetări Interdisciplinare – Domeniul Științe
UAIC – FG - Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”,
Facultatea de Geografie

78. Târgoviște

mun. Târgoviște, jud. Dâmbovița

Punct: Curtea Domnească,

Turnul Chindiei-Biserica Paraclis

Cod RAN: 65351.19

Cod LMI: DB-II-a-A-17237

Autorizația nr. 77/10.06.2016.

Colectiv: dr. Gheorghe Olteanu – responsabil de șantier, dr. Petru Virgil Diaconescu, dr. Adrian Ioniță, dr. Gheorghe Cantacuzino, drd. Florin Gabriel Petrică, dr. Denis Căprăroiu, și muz. Mihai Claudiu Năstase (membri în colectiv).

Finanțare: Finanțarea acestei campanii de cercetare a fost asigurată de către Complexul Național Muzeal Curtea Domnească Târgoviște (instituția organizatoare)

Raportul arheologic prezintă rezumatul cercetărilor arheologice efectuate în municipiul Târgoviște, județul Dâmbovița, pe Calea Domnească, nr. 181, în punctul cunoscut sub numele de Ansamblul Monumental Curtea Domnească.

Cercetarea arheologică s-a desfășurat în sectorul denumit de noi A, mai exact în zona Turnul Chindiei-Biserica Paraclis, în perioada iulie-octombrie 2016.

Cercetarea arheologică a acestui perimetru s-a impus de la sine atât din considerente practice, pe care le vom explica în cele ce urmează, cât și din cauza situației informației științifice.

Din mai multe motive ultimul proiect de reabilitare a complexului domnesc din Târgoviște, pus în practică în perioada 2008 – 2010, nu a inclus două monumente esențiale, respectiv Turnul Chindiei și Biserica-Paraclis, în condițiile în care ambele monumente suferă de probleme legate de starea lor de conservare, de aspectul general și chiar probleme structurale, de rezistență. Reluarea cercetărilor la Curtea Domnească, începând din anul 2014, a fost motivată de implementarea în anul 2017 a unui proiect de restaurare pentru cele două monumente.

Activitatea de cercetare arheologică desfășurată la Curtea Domnească din Târgoviște este parte componentă și obligatorie în întocmirea, avizarea, derularea și finalizarea proiectului de consolidare-restaurare a complexului monumental.

În desfășurarea acestei campanii au fost urmărite următoarele aspecte:

- obținerea datelor necesare pentru expertiza geologică, de rezistență și a întocmirii proiectului de consolidare restaurare;
- prelevarea de probe de mortar și cărbune pentru efectuarea de analize C14;
- delimitarea spațială a complexelor arheologice cu marcare exactă, sau infirmarea, după caz, a etapelor de construcție și refacere, menționate documentar;
- depistarea și studierea vestigiilor arheologice anterioare momentului ridicării ansamblului;
- recuperarea patrimoniului arheologic, verificarea strati-grafică a terenului.

Cercetarea arheologică a constat în practicarea și epuizarea suprafețelor afectate de lucrările prevăzute în proiectul de cercetare și s-a executat, în funcție de realități obiective, manual. De asemenea, au fost înregistrate grafic și fotografic situațiile surprinse în toate suprafețele excavate.

Această campanie de cercetare arheologică a reluat investigațiile întreprinse de către D.M.I. în anii 1964, 1966, 1967 și de către specialiștii C.N.M.C. D. Târgoviște în 2014-2015. Investigațiile s-au concentrat cu predilecție asupra :

- **bisericii paraclis** prin cinci secțiuni, după cum urmează: S IX (pronaos), S II pe latura de sud, între Biserică și Casa Domnească, S V, paralelă cu SII, SIII pe latura de est între altarul bisericii și zidul de incintă și SXI pe latura de nord, între biserică și incinta de secol XV.

- **Turnul Chindiei** patru secțiuni: SX, pe colțul de nord-est la îmbinarea fundației turnului cu incinta de secol XV, SVI, pe colțul de nord vest, la îmbinarea fundației turnului cu fundația anexei, SIV și SVIII, pe lature de vest.

- **Anexa**, două secțiuni: SI și SVII.

Suprafața totală cercetată este de cca. 77,45 m². Excavațiile au fost efectuate manual, fără mijloace mecanice.

Perimetrul investigat în anul 2016 reprezintă nucleul inițial al curții domnești din Târgoviște, interpretarea corectă a succesiunii și datării monumentelor poate confirma sau nu concluziile anterioare asupra reședinței domnești, în special a premiselor politice și economice care i-au susținut apariția și mai ales când. Adăugăm că informația istorică și arheologică asupra monumentelor constitutive, sus menționate, este destul de lapidară, situație care a generat controverse care continuă și astăzi asupra momentului inițial al acestui ansamblu voievodal dar și asupra apariției orașului.

Menționăm câteva din constatările pe care le-am putut trage în urma investigațiilor arheologice din acest an (2016) cu observația că cercetările nu au fost încheiate. Pe baza materialului arheologic recoltat, majoritatea provenind din prima jumătate a secolului al XIV -lea – prima jumătate a secolului al XV-lea la care se adaugă informațiile de context materializate în documentația grafică și fotografică putem face următoarele afirmații:

- Biserica paraclis – a fost identificată o succesiune de patru pavaje de cărămidă, inclusiv cel inițial din cărămidă dreptunghiulară nedescoperit cu ocazia cercetărilor mai vechi. Potrivit ultimelor cercetări, biserica este ridicată la jumătatea secolului al XV-lea (o concluzie mai bine argumentată va fi posibilă după analiza probelor de mortar recoltate);

- Cimitirul – cu ocazia acestor cercetări a fost evidențiat un cimitir anterior bisericii de zid. Se pune întrebarea dacă nu avem de a face cu existența unei biserici construite anterior, situată pe un alt amplasament, foarte probabil mai la Sud și ale cărei urme au fost complet distruse de construirea Casei I;

- Turnul Chindiei – Din observațiile stratigrafice turnul este construit în forma actuală după incendiul care a distrus biserica indetificat între pardoselile 2 și 3;

- Incinta de secol XV – ca informație preliminară, ceva mai nouă decât Biserica paraclis, este refăcută complet de la nivelul elevației fapt care a născut vii controverse asupra încadrării ei cronologice într-un interval care depășește un secol, între sec. XIV – XVI;

- Construcții anterioare – urmele unor construcții din lemn evidențiate prin tâlpi și urme de bulumaci au fost surprinse atât în interiorul bisericii în naos, respectiv altar dar și în exterior spre Nord și Est; pe baza materialului arheologic ceramic pot fi datate la jumătatea secolului al XIV-lea;

- Adosate Turnului Chindia spre Vest se plasează fundațiile masive ale unei construcții, identificată în 1976 și considerată

anexă a turnului din secolul al XVIII-lea, cu funcții nedeterminate. Planimetric, prezintă două încăperi, prima de mici dimensiuni ce adăpostește o fântână circulară din piatră de plan dreptunghiular cu dimensiunile exterioare de 7,40 x 4,20 m, cu ziduri inegale în lățime (2 m pe latura Nord-Est, 1,50 m pe latura de Nord-Vest, 0,90 m pe latura de Sud-Vest, respectiv 0,60 m pe cea de Sud-Est) în elevație. Fântâna din piatră (lespezi, bolovani) prezintă un diametru exterior de 1,50 m și cel interior de 0,80 m. Până în prezent reprezintă singura fântână alimentată natural din perimetrul Curții Domnești. Spre Sud-Vest se plasează o construcție masivă cu fundații adânci din piatră, inegale în lățime, măsurând 25,40 m pe axul Nord-Vest Sud-Est, respectiv 20,60 m pe cel de Nord-Est Sud-Vest. Pe laturile de Nord-Vest și Sud-Vest fundațiile sunt supradimensionate măsurând 1,90 m în lățime. Se păstrează din elevație pe alocuri două asize de cărămidă. Observațiile arheologice au fost mult îngreunate de decapările întreprinse de-a lungul timpului care au dus la distrugerea nivelului de construcție. Sondajele executate în colțul exterior de Est al camerei ce adăpostește fântâna și Turnul Chindiei, plasează construcția după ridicarea Turnului Chindiei. Fundația adâncă și lată de 1 m din bolovani susține zidăria din cărămidă păstrată pe cca. 0,40 m cu dimensiunile de 0,30 x 0,15/0,16 x 0,04/0,05, asemănătoare cu cele ale Casei Domnești 3, ridicată de Petru Cercel. Asupra datării și destinației construcției se pot înainta numai supoziții. Între nivelul de construcție al clădirii și al Turnului Chindiei se păstrează o umplutură cu material de construcție de cca. 0,70 m rezultat din demolarea parțială a turnului de intrare a bisericii paraclis din care s-a recuperat o ciperçuță ornamentală din fațada bisericii. Nivelul de călcare din exterior al Turnului Chindiei corespunde cu cel al clădirii în discuție, umplutura corespunzând marginii superioare a soclului din lespezi de piatră a Turnului Chindiei. Asupra datării un argument îl constituie și poziționarea clădirii în perimetrul curții vechi. Ocupă singurul teren liber disponibil pentru construcție situat între Turnul Chindiei la Est și marginea interioară a marelui șanț de apărare spre Vest. În consecință clădirea este ridicată după apariția Turnului Chindiei și înainte de domnia lui Petru Cercel, după ridicarea incintei de zid. Curtea Domnească se triplează în suprafață. Nu se poate preciza ctitorul, probabil, unul dintre domnitorii cu domnie mai lungă și stabilă: Vlad Călugarul, Radu cel Mare sau Neagoe Basarab. Este adevărat că funcționalitatea de cuhnie nu este documentată, nici o informație scrisă nu ne-a parvenit. Pentru reședințele voievodale, în special pentru secolele XIV-XVI, nu sunt precizate funcții esențiale pentru funcționarea unei instituții atât de complexe, deservită de personal numeros: bucătării, grajduri, instalații sanitare, etc. Până cel puțin la sfârșitul secolului al XVI-lea, spațiul vechiului palat (parterul) nu era propice amplasării bucătăriilor, care necesitau un perimetru vast: cuptor, spații de depozitare și sanitare, pentru tranșarea cărnii, strict necesar pentru alimentația zilnică nu numai a domnitorului, dar și a personalului, gărzilor, oaspeților, etc.. Considerăm că spațiul respectiv și-a păstrat aceiași funcțiune inclusiv în timpul

Abstract

The research campaign of 2016, as well as those from the years 2014 and 2015, investigated the space situated in between The Chapel Church (Lady's Church) Chindiei Tower and The Old Palace. We attempted to provide answers regarding the above-mentioned monuments dating. To meet this good, we opened several trenches, between the north side of The Old Palace and the southern entrance of The Chapel Church, on the West and North sides of Chindiei Tower and the area eastwards of Chapel Church's shrine, areas that previously had not been archaeologically investigated. The results of our research allow us both to rethink the datings of this monument and to say that

the old data on dating them have no longer any support. We mention also that for a greater accuracy bone and concrete samples were taken but their data is still under working.

KEYWORDS: Wallachia, Târgoviște's Princely Court, fortifications, Middle-Age;

Bibliografie

- Cantacuzino Gh. I., *Date arheologice în legătură cu cronologia unor construcții ale Curții domnești din Târgoviște*, în Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare, II, 3, Buc., 1969, p. 61;
- Idem, *Puncte de vedere privind evoluția Curții domnești din Târgoviște în secolele XIV-XVI*, în SCIVA, 3-4, București, 1999, p. 127-154;
- Idem, *Aspecte ale evoluției unui vechi monument din Târgoviște: Biserica „Sf. Vineri”*, în Valachica, 1, Târgoviște, 1969, p. 61;
- Constantinescu N., *Contribuții arheologice asupra Curții domnești din Târgoviște (sec. XIV-XVII)*, în SCIV, București, 1964, 2, p. 225 - 240 ;
- Idem, *Cercetări arheologice la Curtea domnească din Târgoviște*, în Documente recent descoperite și informații arheologice, București, 1987, p. 69-78;
- Constantinescu N., Moisescu Cr., *Curtea domnească din Târgoviște*, ediția întâi, București, 1965; ediția a doua, București 1969;
- Constantinescu N., Moisescu C., Nicolaescu Ploșor D., *Considerations sur les tombes princiers de Targoviste*, în Dacia, N.S., IX, București, 1967, p. 301-319;
- Constantinescu N., Ionescu C., *Asupra habitatului urban la Târgoviște înainte de 1394. Repere din vatra curții domnești*, în SCIVA, 31, București, 1980, p. 53-75;
- Constantinescu N., Ionescu C., Diaconescu P., Rădulescu V., *Târgoviște. Reședința voievodală. 1400-1700. Cercetări arheologice (1961-1986)*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009;
- Chicideanu I., Georgescu M., *Un mormânt de la sfârșitul secolului al XVI-lea, descoperit în incinta Curții domnești din Târgoviște*, în Valachica, 4, Târgoviște, 1973, p. 81-84;
- Diaconescu P., *Cercetările arheologice de la Curtea domnească din Târgoviște. Campaniile 1979, 1984*, în Valachica, 15, Târgoviște, 1998, p. 54-70;
- Diaconescu P., *Arheologia habitatului urban târgoviștean. Secolele XIV-XVIII*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009;
- Mihăescu G., *Din istoricul cercetărilor arheologice la Curtea domnească din Târgoviște*, în R.M.M.- M.I.A., 2, 1987, p. 14-24;
- Mihăescu G., Fruchter E., *Curtea domnească din Târgoviște*, Buc., 1986;
- Moisescu C., *Prima curte domnească de la Târgoviște*, în B.M.I., XXIX, 1, 1970;
- Moisescu C., Mihăescu G., *Câteva considerații asupra băii curții domnești din Târgoviște*, în Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare, II, 3, Buc., 1969;
- Theodorescu R., *Urmele unui monument brâncovenesc în Curtea domnească de la Târgoviște*, în SCIA, 1, București, 1964, p. 121-126.

79. Tășnad

oraș Tășnad, jud. Satu Mare

Punct: Tășnad - Sere Reper: terasa vechiului pârau Cehal, lângă strandul Tășnad

Cod RAN: 136651.01

Cod LMI: SM-I-s-B-05197

Repere geografice: limita dintre Câmpia de Vest și Dealurile Tășnadului

Tip de sit 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 131 (Neolitic timpuriu -cultura Starcevo-Criș), 132 (Neolitic mijlociu - grupul Pișcolt)

Autorizație nr. 37/10.06.2016

Coletiv: Cristian Virag – responsabil științific (Muzeul Județean Satu Mare); Membri colectiv: Ulrike Sommer (University College London), Ciprian Astaloș (Muzeul Județean Satu Mare), Charlene Murphy, Amanda Leon, Bruno Vindrola-Padros (University College London), Elena Chernisheva (Moscova), Susane Geck (Germania).

Finanțare: asigurată de University College London

Așezarea de la Tășnad-Sere (oraș Tășnad, jud. Satu Mare) se numără printre cele mai importante situri aparținând neoliticului timpuriu din spațiul nord-vestic al României, legându-se de complexul cultural Starcevo – Criș, mai precis de fazele târzii ale acestuia (III-IV în cronologia Lazarovici). În nord-vestul României este perioada apariției primelor așezări permanente ai căror locuitori se bazau într-o măsură importantă pe cultivarea plantelor și creșterea animalelor, fenomen ce are loc aici cu o oarecare întârziere față de sudul României sau spațiul intracarpatic. Situl arheologic Tășnad Sere este amplasat pe terasa vechiului pârau Cehal (actualmente acesta are cursul schimbat, fiind excavat în anii '70 un canal prin mijlocul sitului). Vechiul curs al Cehalului (secat) se afla la câteva sute de metri sud-est de canal. Lucrările de extindere a stațiunii termale Tășnad au făcut necesare, începând cu 2001, săpături preventive pe scară largă, care au dus la descoperirea a numeroase complexe din neoliticul timpuriu. Începând cu 2012, la cercetările preventive a participat ca partener Institutul de Arheologie al University College London, Marea Britanie. Dat fiind potențialul excepțional al așezării din neoliticul timpuriu, începând cu 2016, a fost inițiată cercetarea sistematică a unei zone neafectate de extinderea strandului, în cadrul unei colaborări dintre Muzeul Județean Satu Mare (Cristian Virag, Ciprian Astaloș) și University College London (Ulrike Sommer).

Obiectivele pentru perioada 2016-2020, expuse în proiectul de cercetare, sunt: 1. Cercetarea unei suprafețe de cca. 10 x 10 metri cu metode de înregistrare foarte minuțioase și cât mai complete; 2. Efectuarea de sondaje în diferite puncte ale sitului pentru a colecta probe pentru datări C14, analize sedimentologice, botanice, etc; 3. Analize interdisciplinare, la Institutul de Arheologie din Londra (sedimentologie, carpologie, antracologie, arheozoologie); 4. Restaurarea și expunerea/ depozitarea descoperirilor; 5. Exploatarea turistică și mediatizarea sitului arheologic; 6. Publicarea rezultatelor cercetărilor. Dintre acestea, au fost făcuți în 2016 pași semnificativi în privința primelor trei obiective.

Au fost făcute șase sondaje pentru a identifica nivelul de cultură neolitic și extinderea așezării, perpendicular pe traseul pâraului Cehal. În patru dintre sondaje nu a fost identificat

stratul neolitic, semn că suntem la periferia așezării. Sondajul 1 a fost extins ulterior și transformat în Suprafața 1, de 10 x 8 metri. Înlăturarea nivelelor de sediment aluvionar a fost făcută prin decapare mecanică, până la adâncime de cca 1,70–1,80 m, după care s-a trecut la caroierea suprafeței. Solul virgin a fost atins numai în partea vestică a șirurilor de carouri A-B. O groapă a fost identificată în colțul NV al suprafeței, drept urmare am extins suprafața de cercetare în acel loc cu 5 metri pătrați, cu intenția de a decoperta groapa în întregime. În aceste noi carouri nu s-a ajuns încă la nivelul de identificare a gropii. Trei gropi de stâlp par a indica prezența unei locuințe, poate paralelă cu cele descoperite pe celălalt mal al canalului Cehal. Nivelul de locuire este acoperit de un nivel aluvionar gros pe alocuri de până la 2 metri. Complexele adâncite (gropi, gropi de stâlp, etc) sunt acoperite de un nivel ocupațional (strat de cultură) gros de 30–50 cm. Pentru a înțelege structura așezării și diversele arii de activitate din cadrul așezării, se înregistrează proveniența exactă a fiecărui artefact.

Tehnica de săpătură este similară celei utilizate în mod normal pentru situri paleolitice, fiind astfel un proces destul de încet, însă rezultatele pot adresa răspunsuri unor întrebări cu implica-re largă (cum au fost utilizate zone dintre locuințe?, cum a fost organizată munca și dispunerea resturilor menajere la nivelul gospodăriilor individuale?, avem zone de activitate specială? etc).

Săpătura se face pe carouri de 1 x 1 m și niveluri (artificiale) orizontale de 5 cm grosime (dacă nu sunt niveluri naturale). Carourile sunt numite alfanumeric, de la A0 la J10. Fiecare carou este documentat la nivelul fiecărui nivel de 5 cm. Fișa caroului este o adaptare a fișelor MOLAS. Fiecare carou este documentat cu planuri 1:20 și prin fotogrametrie, pentru a indica atât proveniența exactă cât și orientarea fiecărui obiect. Stratul de cultură a fost săpat doar cu șpaclul, toate artefactele mai mari de 1 cm fiind lăsate pe loc, desenate, fotografiate, și înregistrate cu stația totală. Pentru fiecare piesă este înregistrată orientarea și gradul de înclinare al acesteia, pentru a vedea dacă e vizibil un anume pattern pe cuprinsul suprafeței cercetate, fapt ce poate da indicii despre procesele tofonomice și de formare a sitului.

Până acum au fost prelucrate statistic 7882 înregistrări. Majoritatea descoperirilor constau din fragmente ceramice (75,9%), urmate de chirpic (14,8%), os ars (3,2%), piese din obsidian (2,1%). Restul descoperirilor (os nears, piese șlefuite, râșnițe, piese din materii silicioase, bucăți de vatră și piese speciale) au fiecare sub 1%. Ceramica este cu degresant organic (pleavă) și are o ardere în general slabă. Ansamblul pieselor litice cioplite este dominat de obsidian (92%), urmat de roci silicioase locale și, în cantități mici, silexul balcanic. Prezența redusă a micro-debitajului sugerează că prelucrarea efectivă a uneltelor de piatră cioplită avea loc în altă parte a așezării. Printre artefactele cu caracter special se numără o figurină și o pintaderă.

Unul dintre obiectivele proiectului este de a înțelege relația dintre „stratul de cultură” și complexe precum locuințele sau gropile. Analiza concentrațiilor de obiecte poate ajuta la înțelegerea modului în care gospodăriile individuale și-au dezvoltat un stil propriu, producând ceramică ușor diferită, sau dimpotrivă, coeziunea socială a așezării s-a exprimat printr-un set similar de artefacte. Au fost astfel identificate episoade de depunere distincte, multe concentrări fiind dominate de fragmente ceramice provenind din același vas, alte materiale fiind incluse de asemenea. Analiza detaliată a unei suprafețe mici poate duce astfel la înțelegerea așezării ca întreg și de asemenea, la interpretarea altor situri neolitice.

Au fost luate probe pentru diverse analize interdisciplinare: paleobotanică, sedimentologie și micromorfologie, fitolite, chimia și paleobiologia solului. Pentru a identifica resturi de plante se face flotarea a câte unei probe de 10 litri de sediment din

fiecare carou, pentru fiecare nivel de decapare de 5 cm grosime. Până acum, am identificat numeroase fragmente de cărbune de lemn, dar semințele de cereale sunt foarte rare. Situația ar putea fi explicată prin faptul că ariile de procesare a cerealelor sunt în altă zonă a așezării, sau, alternative, e o situație datorată condițiilor tafonomice post-depoziționale. Au fost de asemenea luate probe pentru phitolite, 10 grame/probă, o metodă prin care pot fi identificate resturi de plante. Probele de mediu sunt în curs de procesare la laboratorul de paleobotanică al UCL. În săpăturile anterioare de la Tășnad au fost descoperite relative multe resturi de oase de animale, însă în suprafața cercetată acestea sunt mai rare și mai prost conservate, majoritatea fiind resturi de os arse. Probabil că avem de-a face cu o depozitare diferențiată a resturilor menajere în diferite zone ale așezării.

Pentru campania 2017 se are în vedere continuarea săpării stratului de cultură și a gropii din colțul NV al suprafeței. De asemenea, vor fi continuate și extinse cercetările interdisciplinare (paleobotanică, sedimentologie, chimia și microbiologia solului).

Abstract

The aim of our project is to elucidate the settlement structure and intra-settlement activity areas of the late Neolithic village of Tășnad-Sere. The excavation is a joint project between UCL Institute of Archaeology, London (UK) and the Satu Mare County Museum, Satu Mare. We excavated in part the occupation layer and started to uncover a pit and three post holes. The 8x10 m trench is divided into meter squares which form the basic unit of excavation until features are discovered. For every 1 x 1 m² square, 5 cm thick spit and context, environmental samples are taken. All artefacts > 1 cm are left in situ, then the surface of the square is planned and documented by photogrammetry. The precise provenance of each find > 1 cm is recorded with a total station as well as its orientation and dip. This is an unusual way to excavate Neolithic settlements and more similar to techniques commonly used on Palaeolithic sites. It allows a comprehensive assessment of the depositional processes at work and a detailed analysis of the finds-distribution in the occupation layers. The detailed analysis of a very small area should help us to understand the settlement as a whole and also have implications for the interpretation of other early Neolithic settlements.

80. Teleac

com. Ciugud, jud. Alba

Punct: Grușeț - Hârburi

Sector fortificație: așezare fortificată (112), epoca bronzului târziu (153), Hallstatt mijlociu (162)

Sectorul din exteriorul fortificației: așezare deschisă (111), Hallstatt târziu (163), epoca medievală timpurie (431)

Cod RAN: 1133.01

Autorizație nr. 81/05.05.2016

Colectiv: Horia Ion Ciugudean – responsabil (MNUAI), Claes Uhnér (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main), Svend Hansen (DAI, Eurasien-Abteilung), Gabriel Bălan (MNUAI), Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI), Raluca Burlacu-Timofta (masterand UBB Cluj-Napoca), Beatrice Ciută (UAB), Johannes Kalmbach (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main), studenți de la Universitatea Goethe din Frankfurt și Universitatea Liberă din Berlin.

The hillfort is situated on the Grușeț Hill, north of the village. The western slopes of the hill (part of the Secașelor Plateau) descend towards the Mureș floodplain and a dead channel of the river which delimits the settlement in this direction. Recent data obtained by drilling indicate that this channel represents the actual course of the river during Late Bronze Age. The site on Grușeț hill was discovered in 1953 and the first excavations were conducted in 1959–1960¹³⁸, followed by large-scale excavations between 1978–1987 led by a team formed of V. Vasiliev, H. Ciugudean and A.I. Aldea. The results of these campaigns were published in the monograph of the settlement from 1991¹³⁹. Three habitation levels were identified inside the fortifications: the two oldest are characterised by Gáva material, while in the third level, there is both Gáva and Basarabi material. The site was dated in Ha. B1 - C periods¹⁴⁰. In 2009, H. Ciugudean argued for an earlier dating of the first horizon at Teleac to the Ha. A phase. The last habitation level is characterized by the presence of some early Basarabi features which belongs to the Ha. C phase¹⁴¹. In 2007, H. Ciugudean and C. F. Pare (Mainz) conducted excavations at the rampart along Jidovar hill, and were able to collect wooden logs dated with ¹⁴C to the 11th century BC. Between 2010–2011, the EU financed Research Training Network *Forging Identities* carried out geomagnetic prospections, metal detecting and excavated two small trenches¹⁴².

Fortified settlements are characteristic for a great part of the European Bronze Age, but research is still in an incipient phase. The German Archaeologic Institute and the Goethe University Frankfurt have therefore initiated the LOEWE project “Prähistorische Konfliktforschung: Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”. Based on long-term good cooperation between The National Museum of the Union in Alba Iulia and the Eurasia Department of the German Archaeological Institute, the two institutions decided to conduct new investigations of the fortified settlement at Teleac between 2016 and 2018. The project employs modern prospection methods, in particular geophysical investigation with magnetometer and LiDAR to survey the site and surrounding areas. Based on the prospection results, several trenches are excavated inside and outside the fortification system. C14 dating, together with paleobotanical, archaeozoological and palynological analysis are applied to reconstruct the habitat and the paleoenvironment from the end of the 2nd and the beginning of the 1st millennium BC and to provide a chronologic framework for the Late Bronze Age and beginning of the Iron Age in South-Eastern Europe.

Excavation results

Trench 1 (10 x 10 m) is positioned inside the settlement, approximately 15 m south of the northern fortification system.

Planum 1 begun immediately under the approximately 0.2 m thick top-soil, and planum 2 started at a depth of 0.60 m. The material discovered consists of sherds, animal bones and pieces of daub belonging to the Gáva and Basarabi cultures. The outlines of four features were identified in the first planum: A1, A6, A9 and A11. A1 and A6 are two pit-buildings. A1 was located in

the SE part of the trench (dimensions: 2.60 m length, 2 m width, and 0.60 m depth). The material discovered inside the feature comprise of potsherds, daub fragments, animal bones, bronze fragments, zoomorphic clay figurines, and a fragment of an iron sickle blade. A hearth (A13) was found at the base of the building. The other pit-building (A6) was positioned in the SW part of the trench (dimensions: 5.48 m length, 3 m width). Besides ceramics and daub, clay figurines, a clay miniature wheel, bronze wire fragments and a bronze bead were collected in the building. The remains of three fire installations were found at the base of the building: F16, A15 and A21. A debris (A16) with remains of daub found around the fire installations is consistent with the collapsed walls of the building, under which there was a clay floor. A9 and A11 are two pits.

The second planum was identified together with feature A14, which consists of hearth fragments. Pits A17, A18, A19, A20 were also identified in this planum. A22 was found at the base of A18 and is probably a destroyed kiln and around it we found traces of a clay floor (A23).

Trench 2 (20 x 20 m) is positioned outside the fortified settlement, 300 m east-north-east from the fortification system, on the other side of a gulley created by a spring (Pl. 1/3). Two habitation levels were found in trench 2 belonging to the Iron Age and Early Middle Age respectively.

The Iron Age level consists of features A10, A11, A12, A13, A15 and A18. The dwelling A10 (Pl. 3/1) was rectangular, and built on the Iron Age stepping level (at 0.60–65 m depth), which contained several potsherds (some from largely complete vessels), stones and burnt daub fragments. The alignment of the burnt daub (A18) seems to belong to the dwelling. Pit A13 (Pl. 3/2) has a circular shape, with the base larger than the rim. Fragments of plaster from a hearth (A11) were found in the area of this feature (Pl. 3/3).

A15 (Pl. 3/4) is another hearth, part of which had collapsed into a small pit (or over the filling of this pit). Among the Iron Age materials discovered in T2 are ceramic vessels (pots, bowls, cups and a portable hearth), spindle whorls and animal bones. Based on the pottery, the Iron Age level can be dated to the 6–5th centuries BC.

The Early Middle Age features were found at a depth of 0.15–0.20 m and consist of: A1, A2, A4 (deepened dwellings) and A3, A9 (pits). Several brick fragments discovered in quadrants 1–4/e-j suggest the presence of other medieval features. In 2016, features A1, A4 and A9 were excavated.

Several iron knife blades (Pl. 3/8) and iron fragments were found in the medieval level, but only few ceramic pieces. They belong to vessels and pots with everted rims, some of them decorated with parallel incised lines and waves. The fill of the dwellings also contained Roman brick fragments. Based on the pottery, the Medieval level can be dated to 9–10th centuries AD.

Geomagnetic prospection. The Teleac hillfort and adjacent areas were surveyed during two campaigns in 2016 (Pl. 1/1). The first campaign was conducted from the 24th of May to the 1st of June, and the second from the 26th of October to the 2nd of November. The surveys were conducted with a 5-channel SENSYS MAGNETO®-MX ARCH magnetometer mounted on a 2 m wide hand-drawn fiberglass carriage with the sensors mounted in 50 cm intervals. Two smaller areas were surveyed with the sensors at a distance of 25 cm. Geo-referencing was made with a Leica DGPS with the rover on the magnetometer. Data acquisition was made with RTK fix with a positional accuracy of (±0.02/±0.02m). Primary processing and data interpolation was made with the SENSYS MonMX, DLMGPS and MAGNETO® - ARCH software package, and post-processing was carried out in

138 V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca, 1991, p. 15–16.

139 *Ibidem*.

140 *Ibidem*, p. 102–129.

141 H. Ciugudean, *Câteva observații privind cronologia așezării fortificate de la Teleac*, *Apulum* 46, 2009, p. 313–336; H. Ciugudean, *The chronology of the Gáva culture in Transylvania*, in W. Blajer (ed.), *Peregrinationes Archaeologicae in Asia et Europa Joanni Chochorowski Dedicatae*, Cracovia, 2012, p. 107–121.

142 N. Boroffka, H. Ciugudean, *Teleac, Kreis Alba (Rumänien)*. *Sommerschule Forging Identities, DAI Jahresbericht* 2011, 2012/1, p. 346–348.

Oasis montage 8. Further analysis and generation of maps were performed in QGIS 2.14.

Data evaluation. 20.3 ha were surveyed in Teleac in 2016. 7.1 ha north of the settlement and 13.2 ha inside the fortification system. The resulting magnetogram shows intensive settlement activities in almost all investigated parts of the site with flat terrain. Exceptions are the top plateau on Jidovar Hill in the eastern part of the site, and in a small area at the north – west corner of the rampart. The surveyed parts of the immediate area outside the north western part of the hillfort appear mostly empty and signs of habitation first appear at a distance of a few hundred meters north of the fortifications. Anomalies are indicative of various fire installations, pits and pit buildings found during previous excavations. There is in general a very high accordance between anomalies on the magnetogram and features found during the excavations conducted in 2016. At this stage it is however too early to determine how deep the magnetometer penetrates.

The areas north of the fortification were surveyed in order to determine if Teleac had occupation outside the fortified settlement and in an effort to try to locate the hillfort's cemetery. Although settlement activities were found by a small creek 300 m north of the fortification system, excavations show they were not contemporary with the hillfort. In an area between two hills about 500 m north of the fortification the magnetogram shows a large concentration of 50 to 100 cm large roundish anomalies with values around 1 to 2 nT. A 4 x 4 m trench (T3) was opened directly over three of these anomalies to investigate if they were graves. The trench was excavated down to the sterile at a depth of about 160 cm without finding any traces of graves of other archaeological features.

Rezumat

Cercetările arheologice din anul 2016 în fortificația de la Teleac, investigată anterior în campaniile din 1959–1960, 1978–1987, 2007 și 2010–2011, s-au desfășurat în cadrul proiectului LOEWE „Prähistorische Konfliktforschung: Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”. Ridicările magnetometrice efectuate în primăvara lui 2016 în interiorul și exteriorul fortificației au ajutat la stabilirea locației unităților de cercetare: T. 1 (10 x 10 m), la 15 m sud de sistemul de fortificație de pe latura de nord; T. 2 (20 x 20 m) în exteriorul așezării fortificate, la 300 m est-nord-est; T. 3 (4 x 4 m), în exteriorul fortificației, într-un punct unde ridicarea magnetometrică indica prezența unei posibile necropole. În suprafața T. 1 au fost identificate și cercetate două complexe adâncite (A1 și A6), în care se aflau o vatră – A13 (în A1), trei cuptoare - F16, A15 și A21 (în A6), resturile de la un perete prăbușit (A16), mai multe gropi (A9, A11, A17, A 18, A19 și A 20), resturile de la un cuptor (A22) și o podea din lut (A23). Materialele ceramice descoperite în complexe și în strat sunt tipice culturilor Gáva și Basarabi. Alături de ceramică, am mai găsit piese de bronz, statuete zoomorfe din lut ars și o roată de car miniatural din lut ars. În T. 2, au fost identificate două niveluri de locuire. Primul datează de la finalul primei epoci a fierului și constă dintr-o locuință de suprafață (A10), două vetre în interiorul locuinței (A11 și A15), o groapă (A13) și o groapă de par (A12). Materialul descoperit în aceste complexe este exclusiv din lut ars: diferite tipuri de vase și fusaiole. Nivelul al doilea de locuire este reprezentat de mai multe locuințe adâncite (A1, A2 și A4) și două gropi (A3 și A9). În cele două locuințe cercetate în 2016 se aflau instalații de foc: A16 în A1 și A17 în A4. Materialul descoperit constă din fragmente ceramice și obiecte din fier care datează din epoca medievală timpurie (secolele IX-X). În suprafața T. 3 nu am descoperit complexe arheologice.

81. Toboliu

com.Toboliu, jud. Bihor

Punct: Dâmbu Zănăcanului

Cod RAN: 29476.02

Autorizație nr. 208/2016

Colectiv: Gruia Fazecaș (MTC), Marian Adrian Lie, Cristina Cordoș, Andrea Drăgan, Florin Gogâltan (IAIA – Cluj).

Primele cercetări arheologice pe *tell*-ul de epoca bronzului de la Toboliu-Dâmbu Zănăcanului s-au desfășurat în 1960, sub conducerea arheologilor orădeni Ivan Ordentlich și Nicolae Chidioșan¹⁴³. Acestea s-au desfășurat până în 1972 cu unele întreruperi și schimbări ale colectivului de cercetare¹⁴⁴. În cadrul proiectului de cercetare *Living in the bronze age tell settlements. A study of settlement archaeology at the eastern frontier of the Carpathian Basin* (CNCS-UEFSCDI-PN-II-ID-PCE-2012-4.020) Muzeul Țării Crișurilor din Oradea Napoca în colaborare cu Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca au reluat cercetările arheologice în acest punct începând cu anul 2014¹⁴⁵, deschizându-se aici trei unități de cercetare. Caseta 2, care a vizat redeschiderea și curățarea unei vechi secțiuni arheologice, a fost finalizată în 2015¹⁴⁶. În profilul acestui sondaj au fost descoperite 5 faze de locuire, iar dimensiunile acumulărilor antropice măsoară între 2,20 m (spre marginea *tell*-ului) și 3 m (spre centrul *tell*-ului).

În acest an, atenția s-a concentrat asupra primei unități de cercetare, și anume Caseta 1, ce a fost deschisă în punctul de maximă elevație a așezării. În partea de SE a casetei se conturase încă din vara lui 2015 colțul unei platforme masive de lut (grosimea maximă de 0,60 m, orientată pe direcția NS aparținând ultimei faze de locuire, și anume faza 6¹⁴⁷). Având în vedere că nu s-a mai descoperit aici nicio altă platformă de locuință cu o grosime atât de mare și că nu a putut fi identificată nicio groapă de stâlp care să poată fi pusă în relație cu acest context, credem că o posibilă funcționalitate a acesteia a r putea fi acela de a amenaja și nivela acest spațiu. În general, faza a 6-a este slab reprezentată, cu puține contexte *in situ*, fiind de asemenea profund afectată de cimitirul modern ce suprapune așezarea¹⁴⁸. Sub această platformă a fost identificată faza de distrugere a unui bordei, ce a fost surprins parțial în colțul SE al casetei, a cărui groapă conținea fragmente mari de chirpici cu impresiuni de nuiele. Laturile bordelui măsoară aprox. 3,20 x 2,40 m, fiind orientat pe direcția EV,

143 N. Chidioșan, *Sincronismele apusene ale culturii Wietenberg stabilite pe baza importurilor ceramice*, în *Crisia IV*, 1974, p. 156.

144 S. Dumitrașcu, *Contribuții la cunoașterea tehnologiei metalurgiei din epoca bronzului în județul Bihor*, în *Crisia XIX*, 1989, p. 119.

145 G. Fazecaș, M.A. Lie, E.-C. Cordoș, Fl. Gogâltan, M. Savu, R. Burlacu, C. Radu, Mátvási S., D. Ștefan, Ch. Voight, A. Hernández Tórtoles, M. Ruiz Vega, Th. Desaunay, V. Roman, C. Suciu, I. Halbac, C. Popa, *Toboliu, com. Toboliu, jud. Bihor. Punct: Dâmbu-Zănăcanului, în Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2014. A XLIX-a sesiune națională de rapoarte arheologice Pitești, 28 - 30 mai 2015*, București, 2015, p. 251-252.

146 G. Fazecaș, M.A. Lie, E.C. Cordoș, Fl. Gogâltan, A. Drăgan, M. Savu, S. Corwin, A. Gebreyesus, M. Gardner, J. Bjørgen Esser, K. Roddis, L. Mitchell, P. Robinson, *Toboliu, com. Toboliu, jud. Bihor, Punct: Dâmbu Zănăcanului, în Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2015. A L-a sesiune națională de rapoarte arheologice Târgu-Jiu, 26 - 28 mai 2016*, București, 2016, p. 101-102.

147 Faza a 6-a de locuire a *tell*-ului de la Toboliu a putut fi identificată doar în Caseta 1, lipsind din celelalte două unități de cercetare sau fiind foarte puțin vizibilă pe partea de sud a Casetei 3, sub forma unei lentile foarte subțiri de lut galben, ce provenea probabil de la platforma unei locuințe.

148 M.A. Lie, C. Radu, G. Fazecaș, *Cimitirul de secol XIX de la Toboliu-Dâmbul Zănăcanului (jud. Bihor)*, în *Terra Sebus 2015*, p. 261-272.

cu presupusa latură lungă înspre Sud. Adâncimea de la nivelul de conturare este de 2,10 m, iar de la nivelul vegetal actual de 3,60 m. Deasemenea, în legătură cu bordeiul au putut fi identificate 3 gropi de stâlp sigure. La SV de bordei și în legătură cu acesta s-a mai conturat un context mai puțin adâncit, a cărei limită nordică este perpendiculară cu latura lungă a acestuia, dar o interpretare asupra funcționalității acestuia este greu de făcut din cauza dimensiunilor reduse pe care le-am surprins. Cel mai probabil este vorba despre o amenajare/anexă? a acestuia. Descoperirea unui bordei într-un *tell* al epocii bronzului este un caz insolit deoarece caracteristice sunt locuințele de suprafață. Groapa acestei locuințe și anexa sa distrug aproape integral platforma de lut a unei locuințe aparținând fazei a 4-a așezării, din care s-a mai păstrat doar o porțiune de aprox. 1 x 0,40 m și un șir consistent de gropi de stâlp dispuse pe un aliniament NNE-SSV.

Cea mai importantă descoperire pentru faza a 4-a din casetă 1 este o locuință patrulateră, surprinsă pe o suprafață de aproximativ 5,80 x 4,80 m, orientată ENE-VSV. Locuința nu fost surprinsă integral, continuând în profilul N, respectiv cel V, indicând dimensiuni reale mai mari. Ceea ce conferă un caracter special acestei locuințe sunt cele două faze de podele realizate din scânduri de lemn care s-au păstrat până astăzi. Pentru prima fază (ordinea descoperirii), lemnul este păstrat destul de precar, dar suficient cât să releve o imagine coerentă a modului de realizare a podelei. Pe această podea a funcționat o vatră a cărei bază de lut a fost așezată direct peste scândurile de lemn. După secționarea acesteia din urmă au fost identificate 6 etape de refacere și funcționare a vetrei, fiecare vatră de foc fiind așezată pe un pat ceramic (fig.1/1). Pe lângă numeroase fragmente ceramice specifice stilului ceramic Otomani II și materiale osteologice, aproape de latura NE a locuinței, sub o lentilă de lut galben și așezată pe o lentilă de cenușă a fost descoperită o lamă fragmentară a unui cuțit din fier (fig. 1/2). Dimensiunile păstrate sunt 4,5 x 1 cm. Având în vedere încadrarea cronologică a contextului și anume Bronz Mijlociu II, descoperirea este cel puțin problematică. Cel mai apropiat context cu o altă încadrare cronologică este mormântul modern M1, dar baza acestuia se oprea la mai mult de 0,40 m adâncime față de poziția de descoperire a lamei. În urma unei atente examinări a contextului nu a putut fi identificată nici o intruziune (ex. crotovine). Un caz asemănător, dar la fel de problematic este întâlnit la Ganovce în Slovacia¹⁴⁹, secera de fier de aici fiind atribuită tot mediului Otomani¹⁵⁰. Nu excludem o eroare umană sau orice alt fenomen natural care ar fi putut face ca această descoperire să fie eronat interpretată. Următoarea podea de lemn este mult mai bine păstrată (fig. 1/3), având aceeași structură și orientare ca și cea care o suprapunea. Tot în partea de vest a locuinței a fost descoperită o vatră de foc realizată la fel ca cea de mai sus, cu 5 faze de refacere de această dată. În plus, aici a mai putut fi observată în partea superioară o acumulare de chirpici cu impresiuni de nuiele care suprapunea partea superioară a vetrei, precum și două gropi de stâlp de mici dimensiuni așezate opus pe diametrul vetrei. Pe acest nivel s-au oprit cercetările de anul acesta, urmând ca în anii viitori să fie continuată cercetarea.

Abstract

The recent archaeological investigations, resumed in 2014, at the Middle Bronze Age site from Toboliu – Dâmbul Zănăcanului (Bihar

County) were continued in 2016. In this campaign, the research was focused on investigating the first unit, located approximately in the middle of the mound. Several habitation phases were revealed. Some of the features discovered in 2016 deserve special attention, such as a dugout house, as well as a surface dwelling containing several phases. The dugout was partially revealed in the south-eastern corner of the unit, with relative dimensions of 3.20 x 2.40 m and reaching a total depth of 3.60 m (in relation to the modern ground level). The structure contained large fragments of adobe, as well as numerous pottery fragments and animal bones. The dugout was assigned to the 6th phase of the settlement. Another interesting feature is represented by a surface dwelling. Two successive wood floors can be related to this structure, both with similar dimensions and orientation (aprox. 5.80 x 4.80 m, oriented ENE-VSV). The first floor (in the order of discovery) was rather poorly preserved. A fire hearth, with 6 successive phases, was constructed straight on top of the wood planks. The second floor was very well preserved and also had a fire installation with 5 phases.

Numerous pottery fragments and animal bone pieces were discovered, as well as several spindle whorls, clay weights and miniature clay wheels. A very problematic discovery is represented by a small iron blade. Considering the chronological frame of the settlement, the discovery should be treated with caution.

82. Turda

Dealul Cetății, jud. Cluj

Punct: Potaissa - Castrul legiunii a V-a Macedonica
Epoca romană.

Cod RAN: 52268.01.

Autorizația nr. 88/13.06.2016.

Colectiv: conf. dr. Sorin Nemeti – responsabil, prof.dr. Mihai Bărbulescu, conf. dr. Florin Fodorean, drd. Dan Matei (Universitatea „Babeș – Bolyai” Cluj-Napoca), dr. Mariana Andone Rotaru (Muzeul de Istorie Turda), lect. dr. Fabian Istvan (Universitatea „Petru Maior” Targu Mures), dr. Irina Nemeti (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca), dr. Pavel Huszarik (Liceul Nădlac).

Cercetarea arheologică în zona *praetentura sinistra* din anul 2016¹⁵¹ a confirmat și completat planul presupus ca urmare a intersectării unor edificii în zonă prin secțiunea diagonală din anul 2012 și a cercetării în suprafață a unei centurii situată în partea sudică a complexului. S-a dezvelit în suprafață, cu matori intermediari, o parte din edificiul de tip *centuria*, mai ales în zona vestică, în zona apartamentelor centurionilor. Două suprafețe au cercetat zona nordică pentru a lămuri până unde se întinde complexul de *centuriae* (anume, dacă sunt patru edificii sau șase). S-a excavat o suprafață totală de 207.6 mp, cu o adâncime medie de 1 m.

So3/2015 (8 x 4 m, orientată nord-sud, adâncime medie – 1 m.)

Cercetarea din toamna anului 2015 s-a oprit pe ultimul nivel roman, cel al acoperișului roman prăbușit. A fost astfel evidențiat un strat compact de țigle (unele întregi) prăbușite uniform în interiorul *contubernium*-ului nr. 10, la adâncimea de cca. -0,50 m, de la nivelul solului actual de călcare. Țiglele lipsesc în

149 E. Vlcek, *A ritual well and the find of an early bronze age dagger at Ganovce near Poprad (Czechoslovakia)*, în P. Bosch-Gimpera, *en el septuagésimo aniversario de su nacimiento*, Mexico 1963, p. 427-439.

150 V. Furmáněk, *Eine Eisensichel aus Ganovce. Zur Interpretation des ältesten Eisengegenstandes in Mitteleuropa*, în *PZ*, 75, 2, 2000, p. 153-160.

151 Cercetările arheologice din intervalul 12 septembrie-30 octombrie 2016 au fost finanțate din fondurile Ministerului Culturii prin contractul de cercetare arheologică sistematică nr. 19/05.09.2016.

centrul camerei, lucru ce ar putea să indice existența în zonă a unui perete despărțitor din lemn (cel care separa *papilio de arma*).

În partea sudică a suprafeței s-au făcut unele observații stratigrafice, care ar putea lămurii succesiunea intervențiilor ulterioare, în Antichitatea târzie și în Evul Mediu timpuriu. În general, zidurile edificiilor din castrul de la Potaissa sunt demantelate în sec. XVI-XVII, piatra fiind folosită pentru construirea edificiilor din Turda modernă. Zidul lung al centuriei 1 a fost, se pare, excavat încă din Antichitatea târzie. În partea sudică a *contubernium*-ului 10 se află o aglomerare de piatră de carieră de mici dimensiuni, pe o suprafață de 1,30 x 0,40 m (la cca. -0,40 m, de la nivelul actual de călcare). Lângă acest «pietrar», pe nivelul de țiglă al acoperișului prăbușit, se află o aglomerare de oase de animale mari. La sud de zidul excavat al barăcii, printre țigle, au fost găsite mai multe fragmente de ceramică neagră decorată cu motive geometrice lustruite. Acest nivel, căruia îi aparțin aglomerarea de piatră, oasele de animale și ceramica neagră cu motive geometrice lustruite (sec. V-VI p. Chr.), este situat deasupra acoperișului roman prăbușit. După scoaterea «pietrarului» și nivelarea la adâncimea de -0,65 m, sub această amenajare a fost identificată amprenta zidului lung al barăcii, cu o lățime de 0,60 m, pe o lungime de 1,80 m. Țiglele de la sud de acest zid sunt căzute aliniat, până la limita urmei de scoatere a zidului, ceea ce indică că această fundație din piatră exista în momentul prăbușirii acoperișului. Ea a fost excavată ulterior, după prăbușirea acoperișului, dar înaintea amenajării «pietrarului» care suprapune amprenta zidului scos. Așa cum s-a observat și în campania 2015, vestigiile din sec. V-VI p. Chr. (cultura Morești) se află deasupra nivelului acoperișului roman prăbușit. Intervențiile anterioare (demantelarea fundației din piatră a peretelui sudic al barăcii, bordeiul și gropile de provizii «sigilate» prin prăbușirea acoperișului barăcii) aparțin unei faze anterioare de intervenție și locuire în complexul roman abandonat.

So1/2016 (15 x 3 m, orientată nord-sud, adâncime medie - 1 m.). Suprafețele din anul acesta au urmărit lămurirea zonei vestice a complexului de *centuriae*. Suprafața So1/2016 intersectează colțul nord-vestic al centuriei 2 și colțul sud-vestic și o parte a zidului centuriei 3. Colțul centuriei 2 apare în carourile 1-3 și se mai păstrează din fundație doar o asiză de piatră de carieră prinsă cu mortar, la adâncimea de cca. - 0,45 m. Spre est, în suprafața So2/2016, zidul este complet excavat. În restul suprafeței, în carourile 5-15, apare colțul sud-vestic al centuriei 3 și zidul care închide centuria spre vest. Fundațiile au fost complet excavate în epoca modernă (cum se observă pe profilul scurt de nord al suprafeței). Amprenta zidurilor scoase se evidențiază în plan la adâncimea de - 0,55 m.

So2/2016 (15 x 3 m, orientată nord-sud, adâncime medie - 1 m.)

În jumătatea estică a suprafeței, în carourile 1-7, a fost identificat nivelul de țiglă compact, adică acoperișul prăbușit al centuriei 2 (la cca. -0,20 m). Țiglele lipsesc în jumătatea vestică, fiind deranjate de intervențiile ulterioare.

În carourile 12-13, la adâncimea de cca. -0,50 m, a fost evidențiată în plan, amprenta zidului lung al centuriei 2, care închide clădirea spre nord. Ca și fundația păstrată a zidului din So1/2016, avea o lățime de cca. 0,70 m. La mică distanță, în carourile 14-15, a apărut amprenta zidului lung sudic al centuriei 3.

În carourile 7-10 (între m. 6,45 și 9,70), intersectată de profilul estic, a fost identificată o groapă de formă rectangulară de mari dimensiuni (G1). În umplutura acesti gropi, săpate din nivelul de dărâmtură medieval - modern, s-a găsit o mare cantitate de piatră de carieră, cărămidă, țiglă, fragmente de conductă, oase de animale și fragmente ceramice romane și medievale timpurii. Groapa taie straturile anterioare (medieval timpuriu și roman),

limita gropii fiind clar delimitată de pietre așezate oblic. Până la m. 6, la adâncimea de -0,35 / -0,40 m exista stratul compact de țiglă. Acesta este întrerupt în dreptul gropii și continuă între m. 9,70-10,70, până la urma scoaterii zidului nordic al centuriei 3, unde se întrerupe din nou. Atât săparea gropii G1, cât și excavarea fundațiilor de piatră ale pereților centuriilor 2 și 3 au avut loc, probabil, în epoca modernă (în mod sigur într-o epocă ulterioară prăbușirii acoperișului roman). Dimensiunile gropii G1 (în suprafața S2): 2,65 (est - vest) x 3,20 m (nord - sud), adâncimea de - 1,30 m (de la nivelul actual de călcare).

În colțul nord-vestic al gropii G1 se observă o groapă de stâlp, G2, cu diametrul de cca. 0,45 m și care se adâncește până la - 0,60 m, de la nivelul antic de călcare. Spre sud de groapa G1 se observă o altă groapă de formă ovoidală, G3, cu dimensiunile de 0,70 x 0,50 m, care se adâncește în steril doar cca. 15 cm. Groapa esra săpată din nivelele superioare, de dărâmtură, și se adâncea în pământul steril doar 15 cm. Este probabil ca G2 și G3 să fie gropi rezultate de la amenajarea gropii G1, în inventarul căreia, pe lângă ceramica romană rulată și materialul tegular, se aflau și fragmente ceramice grosiere, lucrate cu mâna și fragmente de vase de tip dolia decorate cu linii în val. În ultima sa fază, groapa G1 a fost unplută cu o cantitate masivă de piatră de carieră, rezultată din excavarea fundațiilor pereților barăcii romane.

So3/2016 (9,20 x 3 m, orientată nord-sud, adâncime medie - 0,80 m.) Suprafața continuă spre nord suprafața So2 și a dezvelit interiorul apartamentului centurionului. Nu a fost intersectat nici unul dintre zidurile exterioare ala barăcii, după cum în plan nu s-a sesizat prezenta vreunui perete de compartimentare, cu fundație de piatră sau din lemn. Stratigrafia este bulversată de intervențiile ulterioare, astfel încât nu a putut fi identificat nici nivelul de prăbușire al acoperișului (doar țigle sporadice în colțul nord-estic al suprafeței). Stratigrafia este similară situației întâlnite, în general, în acest complex de barăci: 1. humus modern (0/-0,25 m); 2. nivel de dărâmtură medieval - modern (-0,25 / -0,45 m); 3. nivel de cultură roman (-0,45 / -0,60 m); 4. steril (-0,60 / -0,75 m).

So4/2016 (15 x 3 m, orientată nord-sud, adâncime medie - 1 m.) Suprafața a fost amplasată spre nord de suprafețele So1 și So3, pentru a verifica dacă complexul de barăci se întinde spre nord, până la *via sagularis*. Prin secțiunea - sondaj din anul 2013 și prin suprafețele din anii 2012-2015 s-au dezvelit sau sondat părți din centuriile 1-4 ale acestui complex, care, în mod obișnuit, conform planurilor cunoscute din alte castre, ar fi trebuit să conțină șase centuria. Obiectivul suprafeței So4 a fost identificarea centuriile 5 și 6, amplasate la nord de centuria 4. În carourile 3-6, în partea sudică a suprafeței, au fost identificate amprentele a două fundații de ziduri excavate. Profilul vestic taie amprenta unui zid excavat între m. 2,10-2,75 (deci o lățime de cca. 0,65 m). Acest zid, orientat est-vest, închide spre nord centuria 4. În carourile 1-3, în interiorul apartamentului centurionului, se observă un nivel roman cu pigmenți de lut galben, rezultat din lutuiala pereților de lemn ai barăcii.

Celălalt zid, situat la nord de primul, este orientat tot est - vest, și este tăiat de profilul vestic între m. 4,25 - 4,75. Este mai îngust, având o lățime a amprentei de scoatere de doar 0,50 m. Trebuie identificat cu zidul care închide spre sud centuria 5. Spațiul dintre cele două ziduri este spațiul dintre centuriile 4 și 5 așezate spate în spate.

De la m. 6 spre nord, până la m. 15, s-a identificat nivelul compact de țiglă al acoperișului prăbușit (la cca. - 0,25 m, partea superioară a țiglelor).

În centuria 5, în apropierea zidului scos, sub nivelul de dărâmtură, a putut fi identificat un nivel de călcare (un strat de cărămidă pisată, cu o grosime variabilă de 5-10 cm). Sub acest

strat se află pigmenți de cărbune. Amenajarea este romană, fiind amplasată la baza nivelului de cultură roman și aflându-se sub nivelul acoperișului roman prăbușit (care aici nu este deranjat de intervenții ulterioare). Pe profilul estic, nivelele de pigmenți de cărbune și de cărămidă pisată apar între m. 5,80 și 8,05 (la adâncimea de -0,65 m). La m. 8,05, în continuarea nivelului de cărămidă pisată, a fost găsită o amenajare cu piatră de râu prinsă cu lut, cu dimensiunile păstrate de 1,20 x 0,70 m (continuă însă sub profilul estic).

Spre nord de „pietrar” se află o zonă unde nivelul de prăbușire al acoperișului lipsește. În profilul estic se observă o groapă modernă, între m. 10,15 și 12, 4, adâncă de - 0,55 m. Pe fundul acestei gropi a fost găsită o schijă de obuz. Totuși, în carourile 10-14, spărtura în acoperișul prăbușit descrie o formă semicirculară. De aici, din nivelul de dărâmtură, chiar sub humusul modern, a fost recoltată o cantitate apreciabilă de ceramică decorată cu registre de linii în val (databilă în Evul Mediu timpuriu). Probabil era o amenajare de suprafață, în dărâmtura romană, pentru că în nivelele inferioare nu a fost identificat un bordei.

S05/2015 (6,5 x 2 m, orientată nord-sud, adâncime medie - 0,80 m). Această suprafață a identificat fundațiile a două ziduri orientate est-vest, confirmând existența centuriei 6. Spre sud, în caroul 2, a fost descoperit zidul care închide centuria 5 spre nord. În carourile 6-7, un zid mai lat (cu o fundație mai lată peste care se ridică o elevație a zidului de cca. 0,60 m), este zidul sudic al centuriei 6. Între cele două ziduri a fost intersectat drumul dintre barăci, cu o infrastructură din șisturi și pietriș mărunt.

Materialul arheologic descoperit prin cercetarea din anul 2016 este relativ sărac: o bază de coloană (care se adaugă celorlate baze, capituluri și fusuri descoperite în campaniile anterioare și care permit calcularea înălțimii și modulației porticelor), ceramică, piese de echipament militar, armament, monede, oasele de animale, toate aceste materiale descoperite și asocierea lor indică faptul că ne aflăm într-un spațiu locuit în interiorul castrului. Cantitatea mai redusă de descoperiri și reutilizările de material tegular și arhitectonic sugerează faptul că ne aflăm în interiorul unui complex de barăci târzii și de scurtă durată.

83. Urlați

oraș Urlați, jud. Prahova

Cod RAN: 131639.01

Autorizație nr. 61/10.06.2016

Colectivul: Alin Frînculeasa – responsabil, Bianca Preda, Claudia Dumitrescu, Octav Negrea (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Daniel Garvăn (Muzeul Județean Buzău).

Cercetările din acest sit se derulează în cadrul unui proiect ce vizează dinamica locuirii neo-eneolitice în această zonă, în particular a ariei nordice a culturii Gumelnița, cu o preocupare pentru locuirea în zona de deal sau din imediata apropiere a acestui cadru natural.

În această campanie ne-am propus finalizarea unor complexe surprinse în anii trecuți, dar și identificarea unor noi structuri de locuire prezente în acest sit. Principalele ținte legate de complexe cercetate în campaniile anterioare au fost finalizarea locuințelor de suprafață 1 și 2, ambele datând din epoca eneolitică, cultura Gumelnița.

În acest an au fost trasate noi suprafețe și secțiuni după cum urmează:

- S.III - trasată la 0,5 m vest de limita vestică a săpăturii derulată anterior, paralelă cu S.II. A avut lungimea de 48,5 m și lățimea de 2 m, orientată aproximativ S-N;

- S.IV - a fost trasată la 0,5 m nord de S.I și la 0,5 m vest de S.II, la 1,7 m vest de St. 15; a avut lungimea de 5 m și lățimea de 1,5 m;

- Suprafața 13 - a fost trasată în capătul de sud al S.III, la vest de aceasta; a avut 3,25 x 3 m;

- Suprafața 14 - a fost trasată la 0,5 m nord de suprafața 14, la vest de S.III; a avut 3 x 5 m (EV-NS); ambele suprafețe (13 și 14) au format împreună cu segmentul S.III suprafețe de 5 x 5 m;

- Suprafața 15 - a fost trasată la 0,5 m nord de S.I și la 0,5 m est de S.II; a avut dimensiuni de 5 x 5 m.

Principalele complexe arheologice cercetate:

Locuința 1 (L.1) - a fost identificată în S.I și S.II, suprafața 1, iar în acest an în suprafața 15 și S.IV; era o locuință incendiată, cu pereții din chirpici ars foarte puțin conservați în mici insule izolate; a fost identificată la adâncimea de -0,35-0,45 m; au fost descoperite 4-5 vase sparte *in situ*, cel puțin două, ambele de provizii, par a fi întregibile; în aceeași construcție au fost identificate două mici depozite de lame de silex (10-20 cm lungime), dar și alte piese din silex izolate.

Locuința 2 (L.2) - a fost descoperită în S.II, în capătul de S, dar și în S.8, S.9, iar anul acesta în S.III. Este o locuință de suprafață incendiată, cu inventar specific (ceramică, unelte de silex, rășnițe din piatră, greutăți de lut). Distrugerea de chirpici ars este una ceva mai consistentă decât a locuinței 1, acoperind o suprafață rectangulară de aproximativ 6 x 4m. Anul acesta a fost cercetat colțul de ESE al locuinței surprins în S.III. Au fost identificate câteva fragmente de vase și chirpici ars. Era tăiată de complexe adâncite datând din perioade mai recente. Complexul a fost extrem de bogat în ceramică, fiind identificate în cele trei campanii în care a fost cercetată (2014-2016) în jur de 50 de vase întregibile, la care se adaugă resturi de la alte aproximativ 20 de vase. Din cele întregibile, remarcăm 2 vase de tip *askos*, un suport colac, mai multe vase borcan, două vase cu picior, numeroase vase de provizii de dimensiuni mari sau mijlocii. În locuință se afla și o groapă în care au fost descoperite mai multe vase întregi sau întregibile. Din același complex provin două statuete antropomorfe fragmentare din lut, mai multe unelte de silex, un nucleu din silex, rășnițe, percutoare, frecătoare, două greutăți din lut pentru război de țesut. Locuința aparține culturii Gumelnița, evoluând undeva la granița dintre etapele Gumelnița A2 și B1.

Bordeiul 1/B1/sec. II-III d.Hr., în acest an latura de vest a fost surprinsă parțial în S.III, fiind cercetat peste 90% în campania din anul 2014. În acest an au fost descoperite resturi de vase lucrate la mână, dar și câteva lucrate la roată (amfore).

Bordeiul 3/B.3/medieval - un complex deosebit este locuința adâncită denumită bordeiul 3 (B.3) descoperită în S.9. A fost surprinsă la -0,50 m adâncime, avea formă rectangulară, baza se găsea la -0,95 m de nivelul actual de călcare. Tăia o latură a locuinței eneolitice cu numărul 2, zona de VNV. A fost cercetată aproximativ 90%, deoarece intra în profilul de V al S.III. În colțul de sud a fost descoperită o groapă de par ce avea un diametru de cca 25 cm și cobora 15 cm de la nivelul fundului bordeiului. În umplutura complexului au fost descoperite fragmente ceramice lucrate la roată ce par să aparțină sec. XVII-XVIII. A fost surprins parțial cuptorul ce intra în profilul de vest al S.III. În gura cuptorului a fost descoperit un vas cărămiziu pictat cu alb cu motive spiraliforme.

Bordeiul 4/B.4 /medieval - a fost surprins în S.III și suprafața 13; avea formă dreptunghiulară, cuptorul cotlonit în malul nordic. Cuptorul avea formă ovală, baza bordeiului cobora

aproximativ 15 cm sub nivelul de săpare al acestuia. În inventar au fost descoperite fragmente ceramice lucrate la roată.

Bordeiul 5/B.5/sec. II-III d.Hr. sau VI-VII d.Hr.? - a fost descoperit în capătul nordic al S.III, intra în profilul de est al secțiunii. A fost surprins doar un colț, fără să fie identificat cup-torul, ce probabil se află dispus în colțul de NE al construcției. În umplutura negricioasă se aflau câteva fragmente ceramice lucrate la mână. Bordeiul va fi finalizat în campania următoare prin deschiderea unei suprafețe suplimentare.

Bordeiul 6/B.6/sec. VI-VII d.Hr. - a fost descoperit în suprafețele 13 și 14, fiind surprinse latura de est și parțial cea de nord, dar și cuptorul integral. Latura de est avea o lungime de 3,35 m, baza locuinței ajungea la -0,90 m. Cuptorul era săpat într-un calup de lut rezervat în colțul de nord-est al construcției. Cupola ce avea o formă semirotondă, era realizată din pietre și lut, cup-torul avea pereții laterali verticali, vatra mozaicată. Calupul se păstra pe o înălțime de 0,50-0,55 m. În cuptor au fost descoperite fragmente de la 2-3 vase lucrate la mână. Bordeiul intra în profilul de vest al suprafețelor 13 și 14, urmând să fie cercetat integral anul viitor. În acest sens a fost conservat, inclusiv cuptorul.

Precizăm că toate aceste complexe definite drept bordeie sunt mai curând locuințe semiîngropate.

Groapa 1/sec. II-III d.Hr. - un alt complex cercetat a fost o groapă circulară descoperită în S.III, la vest de B₁, intra în profilul de vest. Avea formă semicirculară cu diametre de 85 x 50 cm, baza de găsea la -1,2 m.

Groapa 2/medievală - a fost identificată în S.III, la nord de B.4. Avea formă rectangulară și aparține sec. XIX.

Mare parte din vasele eneolitice, dar și alte artefacte se află expuse la Muzeul Conacul Bellu din orașul Urlați, clădirea Foișor, într-o expoziție permanentă denumită „Șase milenii de istorie - comunitatea eneolitică de la Urlați” ce valorifică cercetările din acest sit. Tot în această campanie a început amenajarea sediului șantierului pe un teren pus la dispoziție de Primăria orașului Urlați. A fost adus un vagon în care a fost amenajat biroul de lucru. A fost realizată o îngrădire cu plasă și sârmă ce acoperă o suprafață de cca 250 m, dar și alte lucrări specifice.

84. Urziceni

com. Urziceni jud. Satu Mare

Punct: Urziceni-Vade Ret (Vamă)

Reper: în zona liberă a frontierei româno-maghiară de la Urziceni-Vallaj, pe un grind din valea mlăștinoasă a Pârâului Negru

Cod tip de sit: 211 - necropolă plană, 111 - așezare deschisă

Cod RAN: 139269.01; Cod LMI SM-I-s-B-05200

Încadrare cronologică: 132 - Neolitic mijlociu (grupul Pișcolt), 14 - Eneolitic (cultura Bodrogkeresztúr), 16 - epoca hallstattiană, 33 - sec. III-IV. d. Chr.

Autorizație nr. 36/09.06.2016

Colectiv: Cristian Virag - responsabil științific (Muzeul Județean Satu Mare); membri colectiv: Ciprian Teodor Astaloș (Muzeul Județean Satu Mare).

Finanțare: Ministerul Culturii, Consiliul Județean Satu Mare

Au fost realizate două suprafețe de cercetare, prima (209 m²) în continuarea suprafeței din 2015, pe latura SE a necropolei, fiind surprinsă marginea acesteia pe această latură. A

două suprafață (65 m²) a fost realizată pe latura NV a necropolei, în continuarea cercetărilor efectuate în 2003.

M 69 - mormânt de înhumăție, în poziție chirchită, orientat V-E. Groapa mormântului este de formă rectangulară, ușor neregulată. Defunctul este puternic deranjat, după poziția craniului culcat pe partea stângă. S-a păstrat calota craniană și antebratul. Inventarul mormântului cuprinde 3 vase.

M 70 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 5 vase, mărgelile de scoică și cupru, în zona pieptului a fost descoperită o scoică; o piesă litică.

M 71 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 4 vase, 2 vârfuri de săgeată, cuțit din silex, poziționat sub cap.

M 72 - mormânt de înhumăție, puternic deranjat. Nu a fost surprinsă groapa mormântului. Nu au fost descoperite resturi osteologice în poziție anatomică. Inventarul mormântului cuprinde 2 vase.

M 73 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 2 vase; topor de piatră.

M 74 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului nu a fost surprinsă. Inventarul mormântului cuprinde 3 vase.

M 75 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 2 vase, fragmente ceramice.

M 76 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară. Inventarul mormântului cuprinde 7 vase.

M 77 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 2 vase, ofrandă animalieră.

M 78 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară. Inventarul mormântului cuprinde: cutit din piatră; oala de lapte.

M 79 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară. Inventarul mormântului cuprinde: castron, 8 piese litice; ac de cupru; 8 piese din os.

M 80 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat V-E, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 4 vase ceramice, piesă de os, nucleu obsidian, lamă obsidian, ofrandă animalieră.

M 81 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde mărgelile de scoică dispuse în sirag în zona bazinului și sub bazin.

M 83 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 3 vase, lamă silex, străpungător os, ofrandă animalieră, unealtă de os.

M 84 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Inventarul mormântului cuprinde: 5 vase, lama de obsidian, mărgelile scoica, ofranda.

M 85 - mormânt de înhumăție în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. În colțul SV suprapune un complex neolitic (grupul

Pișcolt II) iar în colțul NV este deranjat de un complex de epoca bronzului. Inventarul mormântului cuprinde: 3 vase, piesă litică, mărgelile de scoică.

În cele două suprafețe de cercetare au fost surprinse 17 con-texte funerare, 27 complexe de epocă neolitică, bronz, sec. III-IV.

Cx. 14. complex de formă ovală (2,10 x 1,80) aparținând epocii bronzului, cu material ceramic, cenușă și chirpic diseminat. Cx. 15. complex de formă ovală (1 x 0,60), fără material ceramic. Cx. 16. complex de formă neregulată (2,20 x 1,80), fără material ceramic. Cx. 17. complex de formă ovală (1 x 0,90) suprapune Cx 16, fără material ceramic. Cx. 18. complex de formă neregulată (2,70 x 1,90) care se adâncește în trepte (-1,04). Complexul se încadrează în Grupul cultural Pișcolt, faza II, cu un numeros material ceramic. Cx. 19 complex de formă rectangulară, colțurile rotunjite (2,20 x 1,20), fără inventar. Cx 20. complex de formă ovală, ușor neregulată (1,90 x 1,20). Complexul se încadrează în Grupul cultural Pișcolt, faza II, cu un puțin material ceramic. Cx 21. complex de formă circulară, de mici dimensiuni (diam. 0,65), fără material ceramic. Cx 22. complex de formă ovală, ușor neregulată (2,20 x 1,80). Complexul se încadrează în Grupul cultural Pișcolt, faza II. Cx 23. complex de formă circulară, adânc, cuprorit în partea inferioară (diam 1,20; adâncime 1,90), fiind descoperite materiale ceramice neolitice pe fundul complexului (Grupul Pișcolt II). Cx 24. complex de formă ovală (1,70 x 1,40). Complexul se încadrează în Grupul cultural Pișcolt, faza II, cu un numeros material ceramic pictat cu substanță neagră bituminoasă. Cx 25. complex de formă circulară (diam. 1,40) aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic. Complexul este suprapus parțial de Cx 39. Cx 26. complex de formă circulară (diam. 0,90) aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic. Cx 27. complex de formă ovală (1,70 x 0,90). Complexul se încadrează în Grupul cultural Pișcolt, faza II, cu un numeros material ceramic pictat cu substanță neagră bituminoasă. Complexul este suprapus de M 85. Cx. 28. complex de mici dimensiuni, formă ovală (0,50), fără material ceramic. Cx. 30A. complex de formă ovală, ușor neregulată (2,50 x 2) suprapus parțial de Cx 30B, complex de sec. III-IV. Au fost descoperite fragmente ceramice și chirpic diseminat. Cx. 30B. complex de formă circulară (diam 1,90), suprapune parțial Cx 30A. au fost descoperite materiale ceramice de sec III-IV. Cx. 31. Complex de formă rectangulară, colțurile rotunjite (5 x 4), pe colțul SV prezintă o groapă circulară, fără arsură. Pe latura sudică a complexului este o groapă de stâlp, cu adâncime de 0,30. Complexul suprapune Cx. 41. Au fost descoperite materiale ceramice de sec III-IV dar și material osteologic provenind din morminte eneolitice deranjate de complex. Ca și funcționalitate complexul este o locuință. Cx. 32. complex de formă neregulată (2,20 x 1,20), aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic. Cx. 33. complex de formă neregulată (1,80 x 1,80), aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic și chirpic diseminat. Cx. 35. groapă de stâlp de formă circulară (0,40), cu adâncime de 0,42. complexul poate fi pus în corelație cu Cx. 31. Cx. 36. complex de formă ovală, surprins în profilul E al suprafeței (0,90 x 0,30). Cx. 37. complex de formă ovală (1,30 x 1), aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic. Cx. 38. complex de formă circulară (diam. 0,84), aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic. Complexul este suprapus parțial de Cx 39. Cx. 39. complex de formă ovală (1,40 x 1), aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic. Complexul este suprapus parțial de Cx 38. Cx 40. complex de formă ovală (1,20 x 0,60), aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic și chirpic diseminat. Cx. 41. complex de formă ovală (2,30 x 1,30), aparținând epocii bronzului, cu puțin material ceramic și chirpic diseminat.

Abstract

The necropolis from Urziceni was discovered in 2003 during rescue excavations in the border area between Romania and Hungary. The excavations were extended in 2005 and, given the spectacular character of the discoveries, the excavations re-started in 2014. At this moment, the necropolis of Urziceni is the most important Bodrogkeresztúr cemetery ever excavated in Romania being famous also for the numerous discoveries of golden ornaments and other artefacts of big scientific value. The necropolis is dated, based of C14 data, between 4300 – 4000 BC. The inventory is spectacular: pottery vessels, copper pieces (ornaments and weapons), ornaments made of Spondylus shell, lithic pieces (arrowheads and blades).

Bibliografie:

Cristian Virag, *Cercetări arheologice la Urziceni-Vamă*, în *ActaMP*, XXVI, 2004, p. 41-76;

Robert Gindele, Liviu Marta, Cristian Virag, *Tezaur arheologic din județul Satu Mare*, 2015;

IHARKA Szücs-Csillik, Cristian VIRAG, *The orientation of the dead at Urziceni necropolis. An archaeoastronomical approach*, În: *ArheoVest*, Nr. IV: *In Honorem Adrian Bejan, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara*, 26 noiembrie 2016, Vol. 2, p. 591-599.

85. Valea Stâniei

com. Țițești, jud. Argeș

Punct: Vărzărie

Cod RAN: 19383.01

Autorizație nr. 93/13.06.2016

Colectiv: Dragoș Măndescu – responsabil, Ion Dumitrescu (Muzeul Județean Argeș).

Finanțare: Ministerul Culturii, în cadrul contractului nr. 8/2.09.2016 (11.818 lei) și Muzeul Județean Argeș (17.613 lei)

În campania 2016 (octombrie-noiembrie), a fost cercetată o suprafață de circa 380 m² în zona central-nordică a necropolei halstattiene târzii (proprietatea Doru Ionescu), suprafață situată la circa 150 m N de drumul de câmp ce desparte teritoriul comunei Țițești (satul Valea Stâniei) de orașul Mioveni (cartier Racovița). Râul Argeșul curge la circa 600 m S de zona cercetată, de la E către V, pentru a se vărsa în apropiere, la 3,5 km spre V, în Râul Târgului. Obiectul cercetării l-a constituit, pe de o parte, un grup de cinci tumuli cu manta de pietre de râu, bine individualizat în ansamblul cimitirului hallstattian târziu, iar pe de altă parte verificarea limitelor așezării de epoca bronzului (cultura Tei, mileniul II BC) în partea vestică a sitului.

Pentru așezarea de epoca bronzului (cultura Tei), cercetările din 2016 nu s-au soldat cu rezultate, ceea ce constituie dobândirea unui element solid în stabilirea limitelor acestei întinse locuiri preistorice, reperată atât prin descoperiri întâmplătoare cât și în cadrul campaniei anterioare (2015). Putem afirma cu certitudine că sectorul cercetat acum se află în afara limitei de V a așezării de epoca bronzului. Prin urmare, se conturează tot mai clar imaginea localizării acestui sit preistoric, rezultând că situarea în teren a așezării Tei coincide în cea mai mare parte cu cea a satului actual Valea Stâniei, fiind suprapusă de arealul intravilan al localității.

Referitor la celălalt obiectiv arheologic al sitului, cimitirul de incinerare de tip Ferigile, având în vedere că în întreaga necropolă au fost reperați și cuantificați 35 tumuli, explorarea

grupului de cinci tumuli din această campanie echivalează cu finalizarea cercetării a mai bine de 14% din informația arheologică a cimitirului hallstattian târziu. Am ales acest cluster de tumuli pentru cercetarea din 2016 nu numai pentru potențialul oferit de studiul în sine al unui grup de morminte bine individualizat și bine delimitat în ansamblul necropolei, dar și în continuarea firească a cercetării, în campania anterioară (2015) fiind cercetat un alt grup de morminte (Tumulii 3-5) aflat la circa 100 m N de gruparea T6-10.

Toate complexele funerare cercetate în anul 2016 conțineau morminte de incinerare cu oasele depuse pe solul antic (mormântul era jefuit în cazul T7), în urnă sau în groapă. Numai doi tumuli au putut fi cercetați exhaustiv (T7 și T9), în cazul celorlalți trei (T6, T8 și T10) cercetarea fiind numai parțială. În cazul T6 și T8, porțiuni variabile din mantaua acestora (părțile vestice) sunt situate pe o proprietate unde nu am avut acces (proprietatea Nicolae Simion), săpăturile aici putând fi începute abia în campania viitoare (2017), după recoltarea culturilor agricole. În cazul T10, cercetarea extremităților sudice și estice ale mantalei acestuia au rămas a fi finalizate tot în campania 2017, fiind nevoiți să întrerupem săpăturile aici la 29 noiembrie 2016, o dată cu venirea primei ninsori. Oricum, mormintele pe care le considerăm a fi cele principale din cei trei tumuli investigați numai parțial, au fost cercetate și documentate în sectorul săpat. Mantalele tumulilor, cu diametrul de 8-10 m, erau alcătuite din pietre de râu așezate pe unul, două sau maximum trei rânduri, acoperind direct mormintele principale dispuse de regulă în centrul tumulului (cu oasele calcinate și inventarul funerar depuse direct pe solul antic, eventual într-o mică alveolare). În zona marginală a mantalelor sau imediat adiacentă la acestea, au fost descoperite alte morminte: un mormânt de incinerare în urnă în T8 și câte un mormânt de incinerare în groapă lângă T7 și T9. Inventarul funerar este relativ bogat în cazul mormintelor principale (ceramică în exclusivitate la mână; arme - topoare, vârfuri de lance, pumnal, vârfuri de săgeți; podoabe - brățări, fibule, *saltaleone*, mărgelă din pastă sticolasă colorată, dar și din caolin, aplică de bronz, țință de fier; piese de harnașament - fragmente dezăbale, verigi) și extrem de sărac (câteva fragmente ceramice, fragmente informe din piese de fier, mărgică de lut) sau chiar absent în cazul mormintelor marginale.

Stratigrafia este simplă și unitară: sub stratul recent, reprezentat de solul actual arabil (0-0,15 m) se evidențiază mantaua tumulilor alcătuită din bolovani de râu (0,15-0,40 m) ce acoperă direct mormântul depus pe solul antic, aflat la maximum -0,40/-0,45 m adâncime. Immediat dedesubt (-0,45/-0,5 m) începe sterilul arheologic, „pământul viu”.

În cele ce urmează, furnizăm o descriere succintă a celor cinci tumuli cercetați în campania 2016:

T6 avea o formă ovală, cu diametrul mare de 9 m. O porțiune din extremitatea de V a rămas necercetată, fiind situată pe o proprietate unde nu am avut acces. Pietrele din manta erau dispuse pe unul-două rânduri, imediat sub solul actual vegetal (primele pietre apar deja la câțiva centimetri adâncime, altele sunt la suprafață, scoase de plug și răvășite). Mormântul principal era situat în zona centrală a platformei de pietre, sub acestea, la adâncimea de -0,20 m, și consta din puține oase calcinate, laolaltă cu cenușă, fragmente ceramice, o brățară de bronz cu capetele deschise și petrecute, precum și un arc de fibulă din bronz, depuse pe solul antic. La circa 1 m est de acestea, la adâncimea de -0,25/-0,29 m, alături de o cantitate însemnată de fragmente ceramice erau un vârf de lance (depus pe solul antic, cu vârful către NE) și un topor bipen (înfipt în solul antic, la 25 cm E de lance). La SE de mormânt, printre pietrele din manta, a fost găsită o aplică de

bronz foarte friabilă, trecută prin foc, iar pe solul antic în aceeași zonă SE, a apărut o altă aplică (verigă) de harnașament, din bronz.

T7, localizat în extremitatea de N a suprafeței cercetate, era cel mai mic din grupul de tumuli. Avea o formă ovală, cu diametrele de 8 m, respectiv 6 m. Pietrele din manta erau așezate compact, pe un singur rând. Jumătatea S a mantalei era puternic deranjată, bolovanii lipsind pe două zone alungite, paralele, una dintre acestea înaintând până către mijlocul tumulului. Foarte probabil, cele două deranjamente reprezintă urmele unei jefuiri. În T7 nu a fost descoperit vreun mormânt, ci doar fragmente ceramice sub marginea de N a mantalei. Alte fragmente ceramice erau depuse pe solul antic la N și NE de manta, în afara acesteia. Tot în afara mantalei, la 0,6 m distanță față de extremitatea sa dinspre SE, a fost descoperit un mormânt de incinerare în groapă, ce conținea numeroase oase calcinate, unele dintre acestea fiind de dimensiuni mai mari decât cele îndeobște întâlnite în necropolă.

T8 se afla imediat la N de T6, cu o formă ovală alungită pe direcția N-S (diametrul mare de 10 m). Bolovanii ce alcătuiau mantaua erau de dimensiuni mari (unii dintre aceștia atingând 40-50 cm în diametru, mai mari decât cele observate până acum în alcătuirea tumulilor din această necropolă) și așezați pe două rânduri. Ca și în cazul T6, o porțiune din jumătatea sa de V a rămas necercetată, fiind situată pe aceeași proprietate unde nu am avut acces. Mormântul principal, dispus central, era de incinerare, cu oase foarte puține depuse pe solul antic, alături de ceramică și piese metalice: un topor de luptă din fier, un cuțitaș fragmentar de fier și podoabe de bronz (fragmente de saltaleone, două brățări, o fibulă). La marginea de E a mantalei de piatră, între pietrele acesteia, a fost descoperit un mormânt de incinerare în urnă (secundar), surprins la adâncimea de -0,2 m. Urna era așezată pe o piatră plată, într-un „cuib” de pietre de râu aranjate în jurul său. În urnă s-au găsit: oase calcinate în cantitate însemnată, o mărgică din lut și fragmente informe dintr-o piesă din fier.

T9 a fost cercetat integral, fiind situat între T7, aflat la N, și T8, aflat la S. Mantaua avea o formă ovală, orientată NE-SV (cu diametrele de 8,5 m, respectiv 7 m), cu deranjamente vizibile în zona centrală și în extremitatea de NV, de unde pietrele păreau scoase în mod sistematic. Pietrele din manta erau așezate pe un rând, cu excepția zonei centrale, unde erau dispuse pe două rânduri. În jumătatea de N, mantaua era deranjată, pietrele lipsind pe o zonă alungită, orientate NV-SE (probabil urmele unei intenții de jaf). În mijlocul jumătății de S a tumulului, la 1,5 m distanță către S de zona deranjată a mantalei, mormântul principal a fost descoperit intact, la -0,25/-0,32 m adâncime, suprapus de bolovanii din manta. Era un mormânt de incinerare cu oasele și inventarul depuse pe solul antic. Conținea oase calcinate în cantitate mică, ceramică fragmentară, un topor de luptă, un vârf lance, un vârf de săgeată plat din fier, un cuțitaș din fier cu lama ușor curbată, fragmente dintr-un tub de înmănușare din fier, alte fragmente din fier ca par a proveni de la o teacă și o mărgică din bronz. Oase calcinate au fost descoperite și într-o zonă din marginea de V a tumulului, la 2,5 m NV de mormântul principal, răspândite printre pietrele din manta. De aici provine și o mărgică fragmentară din pastă sticolasă albastru închis, cu „ochi” alb. Alte oase calcinate au fost descoperite împrăștiate pe solul antic, laolaltă cu fragmente ceramice și o mărgică din pastă sticloasă verde-închis, în marginea de N tumulului, în afara mantalei, la 6 m distanță către N față de mormântul principal. Immediat în afara mantalei, la SE de marginea acesteia, a fost descoperit un mormânt de incinerare în groapă (diametrul de 0,6 m), ce conținea oase calcinate, cenușă, câteva fragmente ceramice de mici dimensiuni, o piesă informă din fier (probabil un muștiuc de zăbală) și un fragment de aplică din bronz.

T10, cel mai mare dintre tumuli explorați în 2016, a fost cercetat numai parțial, fiind forțați de condițiile meteo să închidem campania. Este amplasat imediat la E de T19, alipit de acesta, și la SE de T7. Diametrul maxim al lui T10 îl estimăm la circa 10 m. Aflat în conexiune cu T9, T10 este însă mai recent, având mantaua mai înaltă și mult mai bine conturată decât cea a lui T9. Pietre din mantaua lui T10 suprapuneau ușor zona mantalei lui T9. În zona de tangență dintre cei doi tumuli, mantaua lui T10 este foarte bine conturată, continuu, pe când cea a lui T9 este discontinuă, rarefiată, cu urme evidente de demontare. Mantaua lui T10 era alcătuită din bolovani de râu de dimensiuni mai mici, de regulă (10–15 cm diametru), existând însă în structura sa și unii bolovani foarte mari, de 50–60 cm diametru. Pietrele erau așezate foarte compact, pe trei rânduri. Printre pietrele din zona de NV a mantalei a apărut un fragment de zăbală (o psalie) de fier. Mormântul a fost descoperit în zona centrală a tumulului, fiind de incinerare cu depunerea oaselor pe solul antic. Mormântul se înfățișa ca o pată de cenușă și cărbune, de circa 0,7 x 0,5 m, orientată E-V, cu o grosime de 10–15 cm, între -0,3 și -0,4/-0,45 m adâncime, în care se aflau puține oase calcinate și ceramică foarte fragmentată (se poate reconstitui, totuși, un pahar cu baza dreaptă și gura evazată, prevăzut cu mici butoni perforați pe diametrul maxim, o formă mai rară, întâlnită în necropola de la Curtea de Argeș), o aplică de harnașament de bronz cu verigă de prindere, un pumnal de fier, câteva mărgelile mici din caolin, 30 vârfuri de săgeți din bronz întregi și fragmentare cu trei și două aripioare, unele deformate de focul rugului, precum și alte 6–7 vârfuri săgeți plate de fier suprapuse și prinse între ele în urma ruginirii. Zona mormântului era acoperită suplimentar cu pietre mărunte, mult mai mici decât cele ale mantalei. La 1 m NE de mormânt se afla o groapă cilindrică (diametrul 0,5 m, adâncimea 0,35 m) în umplutura căreia se găseau numeroși cărbuni, pietricele și nisip galben-roșcat.

Cercetarea arheologică a celor cinci tumuli a adus date relevante atât despre tipologia mormintelor, despre elementele de ritual funerar, cât și despre maniera de alcătuire a inventarului funerar, a tipologiei inventarului și a etapelor cronologice ale cimitirului. Studiarea unei suprafețe funerare mai largi a adus noi precizări privind confirmarea existenței unor „nuclee / cuiburi / clustere” de morminte și amenajări funerare bine conturate și individualizate în ansamblul necropolei. Evidențierea unor gropi cu cenușă și oase calcinate adiacente tumulilor, în afara zonei acoperite de mantaua de piatră (T7 și T8), a furnizat date noi asupra problematicii mormintelor „secundare” din cadrul cimitirelor grupului Ferigile.

În privința tipologiei inventarului funerar, campania 2016 a adus precizări necunoscute până acum. Pentru prima dată a fost ilustrat în cadrul necropolei tipul combinatoriu 2 de la Ferigile (topor de luptă cu un singur tăiș și tijă cu secțiune rectangulară, podoabe de bronz de tip saltaleone, ceramică specifică – inventarul funerar al mormântului principal din T8) și cu aceasta posibilitatea ca necropola să-și găsească începuturile într-o fază de tranziție între orizonturile Ferigile Sud și Ferigile Nord (și nu exclusiv Ferigile Nord, așa cum se credea până acum). Atestarea fazei Ferigile Sud la Valea Stâniei este întărită și de fragmentele ceramice specifice (borcane cu buza decorată cu motive geometrice) descoperite pe solul antic, într-o zonă aflată la E de T9 și imediat la N de T10, precum și sub extremitatea NE a mantalei T10.

Foarte important, finanțarea din partea Ministerului Culturii a făcut posibilă realizarea primelor analize și determinări radiocarbon pe probe din mormintele de la Valea Stâniei (os calcinat din T4 și lemn carbonizat din T5, ambele morminte fiind cercetate în campania 2015), efectuate prin intermediul laboratorului Universității Adam Mickiewicz din Pożnan, ceea ce a dus la

obținerea unor rezultate concludente privind cronologia absolută a sitului. Datele calibrate indică prima jumătate a sec. VIII BC în cazul T4 și sec. VI BC pentru tumulul învecinat (T5). Relația de anterioritate a lui T4 față de T5 fusese surprinsă și în urma observațiilor directe în timpul săpăturii, iar rezultatele analizelor C14 nu fac decât să confirme justetea concluziilor desprinse din săpătura arheologică propriu-zisă în cazul celor doi tumuli adiacenți. În același timp, obținerea unei date absolute atât de timpurii pentru T4, complex închis pe care înclinăm să-l atribuim cu prudență fazei Ferigile Nord (ceramica din acest mormânt nu este încă prelucrată în totalitate), este în măsură să relanseze discuția nu numai în privința cronologiei generale a necropolei de față, ci și a întregului grup Ferigile.

86. Vărădia

jud. Caraș-Severin

Punct: Pustă – Castru roman

Cod RAN: 54519.01

Colectiv: Eduard Nemeth (Universitatea Babeș-Bolyai, str. M. Kogălniceanu nr. 1, 400084 Cluj-Napoca, eddienemeth@yahoo.com); Ovidiu Bozu (Muzeul Banatului Montan Reșița, Blv. Republicii nr. 10–12, 320151 Reșița, ovidiu_bozu@yahoo.co.uk).

În anul 2016 s-au reluat cercetările arheologice din castrul roman de la Vărădia-„Pustă”, cu finanțare din partea Muzeului Banatului Montan Reșița. S-a practicat o secțiune de 26 x 2 m, săpată pe direcția nord-sud la poarta de est a castrului (*porta principalis dextra*). Aici au fost găsite fundațiile celor două turnuri ale porții, cu lățimea de 3 m și care formează o deschidere a porții tot de 3 m. La cca. 1 m adâncime s-au găsit amprente de un perete din lemn și a unei gropi circulare de stâlp, ambele dintr-o fază inițială din lemn a incintei și porții. Dintre descoperiri de artefacte menționăm trei monede de bronz din vremea împăratului Traian, care urmează a fi curățate în laboratorul de specialitate, precum și un fragment de opaiț rectangular, un opaiț cu volute întreg, cu reprezentarea probabilă a zeului Mercurius (Hermes) și a caduceului și a unui pandantiv probabil de la capătul uneia din curelușele care formau un „șorț” militar sau chiar de la un harnașament de cal. În campaniile viitoare vom continua cercetările la această poartă pentru dezvelirea sa completă și determinarea stratigrafiei din această zonă. În jurul perimetrului castrului s-a practicat o decapare mecanizată a straturilor vegetale pe o lățime medie de 10 m, sub supravegherea noastră permanentă și fără deranjarea straturilor arheologice, în vederea unei viitoare delimitări a sitului și protecției sale printr-un gard.

Abstract

In the excavation campaign of the year 2016 we started excavating the eastern gate of the Roman auxiliary fort from Vărădia-„Pustă” (porta principalis dextra). Besides the 3 m wide gate towers that marked an also 3 m wide gate opening, we found traces of the first timber phase of the fort. As small finds we mention three coins from emperor Trajan, a fragment of a square lamp and a whole round lamp with volutes, as well as a pendant from a military „apron”.

Cuvinte cheie: Vărădia-„Pustă”, castru roman, *porta principalis dextra*

87. Vârghiș

Cheile Vârghișului, Jud. Harghita

Punct: Peștera Ursului

Tipul de sit: 115/11

Cod RAN: 85065.04

Autorizație nr. 14/2016

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), George Murătoreanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt (U Bayreuth), Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (U București), Alexandru Petculescu (ISER București).

Peștera Ursului este situată în versantul drept al Cheilor Vârghișului, la 107 m deasupra talvegului, la baza unui perete de stâncă înalt de 6–7 m (fig. 1). Peștera prezintă trei deschideri, două orientate E-NE și a treia spre nord (fig. 2). Deschiderea principală este blocată din cauza unor prăbușiri de stâncă și bolovani, dar accesul este posibil printr-o altă deschidere, din imediata apropiere a celei principale. Peștera este dezvoltată pe orizontală și prezintă o sală principală lungă de 30 m și largă de 20 m, precum și alte două secundare, de mai mici dimensiuni. Situl a fost cercetat de J. Gabor, H. Kessler și M. Mottl; aceasta din urmă a efectuat o săpătură de 2 x 10 m, până la adâncimea de 2 m. În anul 1957, T. Orghidan și M. Dumitrescu au efectuat un studiu interdisciplinar asupra spațiului cavernei și au recuperat din profilul săpăturii efectuate de M. Mottl faună pleistocenă. În momentul actual depozitul peșterii este afectat și de o serie de sondaje efectuate în scopul recuperării de faună. Materialele arheologice identificate în cursul etapelor de cercetare anterioare au fost atribuite Aurignacianului, dar nu au fost prezentate detaliat.

În cursul cercetării din anul 2014 a fost surprinsă în profilul stratigrafic o lentilă macroscopică de cenușă vulcanică datorată erupției unui vulcan din lanțul carpatic, Masivul Ciomadu, foarte probabil una dintre erupțiile masive din MIS 3, în jur de 40–45 ka.

Obiectivul nostru pentru anul 2016 a fost de a extinde secțiunea efectuată de M. Mottl, în proximitatea intrării principale, profilul SSV (fig. 3). Nu au fost identificate materiale arheologice de factură paleolitică, doar macrofaună *Ursus spelaeus*, *Canis lupus*, *Capra* sau *Ovis* și *Bison priscus*.

Abstract

Ursului Cave is located on the right slope of the Vârghiș Gorges, at 107 m above the thalweg, at the base of a 6–7 m high rock wall (fig. 1), with three openings towards E-NE and N. Previous archaeological researches mentioned Aurignacian artefacts, without further details. During the 2014 survey, we noticed a macroscopic ash lens in the stratigraphic profile, probably originating from an MIS 3 (40–45 ka) eruption from the Ciomadu Mountains (fig. 4, 5, 6).

*The 2016 survey aimed at enlarging the M. Mottl excavation, near the main entrance. We failed at identifying Palaeolithic artefacts; the faunal material belongs to *Ursus spelaeus*, *Canis lupus*, *Capra*, *Ovis*, and *Bison priscus*.*

Bibliografie

Jungbert B., Repertoriul localităților cu descoperiri paleolitice din Transvania (II), în *Acta MN*, XVI, Cluj-Napoca, 1979, p. 408.

Mottl M., Ösemlös- ösrégészeti vizsgálatok Északerdély barlangjaiban, A Magyar Királyi (Állami) Földtani Intézet Évi Jelentése, 1943, 1950, II, p. 469–470.

Orghidan T., Dumitrescu M., Complexul carstic din Cheile Vârghișului, în *Lucrările Institutului de speologie „Emil Racovița”*, tom I-II, 1962–1963, Editura Academiei, 1963, p. 122–124.

Păunescu Al. *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, Editura Agir, București, 2001, p. 398.

88. Vitănești

com. Vitănești, jud. Teleorman

Punct: Măgurice

Tip de sit: 117

Încadrare cronologică: 141–143

Cod RAN: 153785.01

Autorizație nr. 120/22.06.2016

Colectiv: Radian-Romus Andreescu – responsabil de șantier, Katia Moldoveanu, Mihai Florea (MNIR), Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Constantin Haită (MNIR-CNCP), Pavel Mirea, Ion Torcică (MJT).

Total finanțare: 27500 lei (MC+MNIR)

Scurtă prezentare a sitului

Situl se află la cca. 1,5 km est de DN 6 București-Alexandria. Așezarea de tip *tell* din punctul „Măgurice” se află în lunca râului Teleorman, într-o zonă mlăștinoasă, la baza terasei de nord-est. Tellul se prezintă ca o movilă relativ ovală, cu diametrul de circa 90 m și o înălțime maximă de circa 6 m. Descoperirile din această așezare aparțin culturii Gumelnița (eneolitic, a doua jumătate a mileniului V BC).

Primele cercetări au fost întreprinse în 1993, având caracterul unor săpături de salvare și au continuat în campanii anuale până în anul curent.

Obiectivele cercetării

În campania 2016 a fost verificată limita stratigrafică inferioară a nivelului de locuire aparținând culturii Gumelnița faza B1.

Un alt obiectiv a fost refacerea sistemului de referință a sitului prin montarea unor borne topografice și refacerea carouajului general.

Rezultatele și interpretarea lor

În campania 2016 au fost reluate cercetările în suprafața Sy, carourile M-R (1–5), având dimensiunile de 10x10 m. În această suprafață, aflată în marginea nordică a așezării, săpăturile anterioare au relevat prezența unei locuințe incendiate (L15) în care au fost descoperite câteva obiecte deosebite, cum ar fi un mic pandantiv de aur, un vas antropomorf și o figurină antropomorfă așezată pe scaun.

Săpăturile în suprafața cercetată au pornit de la cota de cca. 1 m adâncime (de la punctul o) în zona profilului magistral și la cota de max. 2 m spre marginea de nord a așezării. Astfel, diferența de nivel în suprafața cercetată este de cca. 1 m.

În zona carourilor O₃-P₃-P₄ au fost descoperite mai multe oase mari și coarne de cerb, în timp ce în zona carourilor M-N-O 1 (în dreptul profilului magistral) se concentrează, cel mai probabil, resturile unei construcții (aflată sub L15/2009). Oasele mari de animale se leagă de aglomerarea din suprafața alăturată S-Z, astfel se observă cum, începând cu carourile P-R și continuând în S-Z, se conturează o zonă de activități exterioare.

În campania 2016 s-a delimitat destul de clar întinderea acestei zone de activități exterioare aflată în marginea așezării, în timp ce în restul suprafeței cercetate avem de-a face cu zona de locuire propriu-zisă. Astfel, au fost identificate câteva elemente precum un bloc de chirpici friabil, fragmente de lipitură arsă de la pereți, o vatră deteriorată, o grupare de trei râșnițe, câteva fragmente sparte în loc, ce reprezintă, cel mai probabil, resturile unei construcții aflată sub L15/2009. Blocul de chirpici friabil, păstrat pe o zonă de cca. 50 cm, se afla la limita carourilor M₁₋₂ cu N₁₋₂ și este posibil să reprezintă resturile unei vetre, având în vedere faptul că au fost descoperite și câteva plăcuțe de vatră cu fața în jos. Fragmentele de lipitură de pereți se prezentau sub forma unor bucăți de 5–20 cm, aflate în carourile O₂-N₂. În caroul O₃ la limita cu O₂ au apărut resturile unei vetre deteriorate, păstrate pe cca. 50 x 15 cm și un vas spart *in situ*. În apropiere erau multe plăcuțe de vatră și resturi de chirpici ars. În zona cercetată s-au descoperit mai multe râșnițe, o grupare de trei râșnițe în carourile N₃-M₃, iar în carourile M₅-N₅ o altă grupare de două râșnițe și frecătoare.

Este interesant faptul că pe panta așezării, în zona carourilor N₅, R₄ au apărut alte zone cu chirpici ars friabil, probabil distrugerea de la construcții aflate mai jos.

Complexul cel mai consistent descoperit în campania 2016 este reprezentat de vasele sparte *in situ*, descoperite în caroul P₁ spre profilul magistral: cinci vase cu profil complet, dintre care un vas de mari dimensiuni care intră în profil, trei vase decorate cu împunsături și scoica și unul fără decor, aflat la o adâncime de cca 10–15 cm față de celelate vase. Un vas era acoperit de o lentilă din chirpici ars friabil. Celelalte vase s-au găsit într-un nivel relativ compact de lut nears, posibil o locuință neincendiată. În apropiere s-au găsit și două greutăți de lut, o lamă de silex și un frecător. Ceramica descoperită în acest complex este specifică fazei B₁ a culturii Gumelnița.

Scurtă descriere a descoperirilor

Materialul arheologic este foarte bogat, fiind format mai ales din ceramică, printre care și câteva vase întregibile, oase, figurine antropomorfe și zoomorfe din lut, greutăți din lut, unelte de silex, os și corn, podoabe etc.

Printre acestea se remarcă un ac de cupru cu cap romboidal, o figurină plată din os, un pandantiv discoidal din lut.

Materialele sunt depozitate la MNIR, MJT și la Școala din Vitănești.

Tehnicile și metodele de cercetare folosite

Metoda de cercetare este săpătura în suprafață. Suprafața tellului a fost împărțită în două suprafețe, S_x și S_y, separate printr-un martor de 2 m. La rândul lor, aceste suprafețe au fost împărțite în sectoare de 10x10 m și apoi în carouri de 2 x 2 m, numerotate de la A la Z (1–10).

Obiectivele cercetărilor viitoare

Obiectivele viitoare vizează cercetarea nivelului de locuire Gumelnița A₂ pe toată suprafața tellului și stabilirea legăturilor așezării neolitice cu mediul înconjurător.

Abstract

The main goal of the 2016 campaign was to continue the research of the surface Sy M-R (1–5) previously excavated starting with 2008. In this area, there were found some of the most precious objects discovered so far in the tell settlement: a golden pendant, a female figurine standing on chair and an anthropomorphic vessel. The archaeological situation is very interesting, as a demarcation line between the living space represented by constructions and an outdoor space for economic activities was observed in the researched area. The discovery of a concentration of big bones and antler is related with the situation encountered in the nearby surface (Sy S-Z, 1–5). A complex consisting of five vessels was found in the proximity of the main profile. They might belong to a construction found in a very poor conservation state. Some other elements, like grinding stones, fragments of hearths and walls might also belong to this construction.

Bibliografie

Andreescu R. et al., Vitănești „Măgurice”, com. Vitănești, județul Teleorman, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campaniile 2008–2014, cIMEC 2009–2015.

Andreescu R.R., Mirea P., Moldoveanu K., Torcică I., Noi descoperiri în așezarea gumelnițeană de la Vitănești „Măgurice”, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria arheologie 1, 2009, p. 75–92.

89. Vlădeni-Popina Blagodeasca

jud. Ialomița

Cod RAN: 94802.01

Cod LMI IL-I-m-B-14071.01

Autorizației nr. 90/2016

Colectiv: condus de dr. Emilia Corbu – responsabil științific
Fonduri: 12.500 lei au fost asigurate de Muzeul Județean Ialomița.

Obiectivele campaniei au vizat limita nordică a fossatumului. Menționăm că limita nordică a șanțului de apărare se închidea în SK, c.1–2, dar fossatumul continua. Amintim că pe Popina Blagodeasca a fost descoperit un sistem defensiv medieval-timpuriu, unic la nordul Dunării, compus din șanț de apărare, palisade și acest „fossatum” care era un șanț cu adâncimea de doar 1 m dar lat de 8,5 m asemenea șanțului de apărare.

Pe suprafața cercetată de doar 109 m² au fost descoperite 10 complexe arheologice. Tehnic vorbind au fost trasate două secțiuni (SM, SK) cu două case adiacente (cas. A55, cas. A57) și încă două case (cas. A56, A58) în două puncte cheie ale grindului.

Rezultate

Anul acesta a apărut clar un nou nivel arheologic și pe care l-am numit cu titlu de ipoteză „nivelul locuințelor de suprafață”. Nivelul se prezintă ca un strat de sedimente, gros de 0,35 - 0,50 m, de culoare brună-negricioasă cu reflexe albastrii, textură granulată, poroasă, consistență afânată. Sedimentul mai conține aleatorii pigmenți de paie, pământ galben etc.. Acest nivel a mai apărut sporadic pe SG c.11–15, SM, SK, cas. A42-A43, cas. A54, cas. A57, cas. A58. Coroborarea acestor date conturează un nivel care începe de la periferia nord-vestică a grindului sudic și merge pe grindul vestic, dincolo de șanțul de apărare. Pe suprafața casetelor A55 (c.1,2,3,4) și cas. A58 (c.1–2) s-au evidențiat depuneri

de sedimente caracteristice nivelului descris mai sus la care se adăugau resturi de materiale de construcție (paiantă, pietre, arsură de lemn) precum și o cantitate mare de material arheologic, fapt ce ne-a determinat să le considerăm resturile unor locuințe de suprafață. Pe traseul SK se observă că, din nivelul descris mai sus, coboară mai multe gropițe de par și un colț de complex care coboară până la -1 m adâncime. În afară de inventarul descris în cadrul fiecărui complex, în nivel au mai apărut câteva piese specifice secolelor XI și chiar început de XII cum sunt o verigă de bronz cu trei protuberanțe și un fragment de crampon pentru încălțăminte. Considerăm însă că încadrarea cronologică și culturală a acestuia necesită continuarea investigației de teren, precum și analizarea întregului inventar.

Descrierea complexelor medieval-timpurii

Complexele au fost numeroase în ordinea descoperirii lor în cadrul așezării medieval-timpurii.

Locuința de suprafață nr. 4 (CAS. A55)

Se descrie ca o depunere rectangulară cu colțurile rotunjite și diametrul longitudinal de 3,25 m și transversal de 2,75 m (fig.1). Depunerea coboară din nivelul „locuințelor de suprafață” se delimitează clar la -0,50 m și se pierde la -0,65 m. Nu am găsit urme de podea și nici de cuptor. Sedimentul este brun, afânat, grăunțos cu câteva fragmente de paiantă. Probabil a fost construită din lemn. Inventarul: 190 de fragmente ceramice lucrate din pastă nisipoasă (115-60,52%), cenușie (14-7,36%), lucrată cu mâna (25-13%) și din pastă roșie de la diverse vase (36-19%). Pasta nisipoasă prezintă mai multe variante de la cele mai timpurii cum ar fi cea cu puțin nisip sau cu nisip și microprundiș dar de calitate bună, până la cele mai târzii cum este pasta cu nisip și scoică. Decorul este foarte variat: caneluri late, registre de striuri, valuri formând ochiuri între ele, valuri alternate cu striuri, registre de striuri oblice scurte alternate cu striuri orizontale. Se adaugă și o marcă de olar fragmentară cu crucea gamată. Buzele borcanelor sunt puternic evazate, aproape orizontale, decorul este neglijent cu caneluri rare pe umăr și valuri neglijente pe corp. Arderea reductoare este neuniformă și unele au urme de ardere secundară. Apar și două fragmente de amforă din care unul din pastă roșie cu incizii fine la exterior. Din pastă cenușie, se păstrează un fragment de cupă fină, cu perete subțire, probabil un import. Pe baza acestui material locuința se datează la începutul sec. XI. Tot aici au fost găsite și trei piese de os și anume o lamă de os cu vârful triunghiular probabil o săgeată, o patină de os și un perforator scurt, precum și un cap de lingură de fier, pe care le considerăm ca parte din inventarul împrăștiat al complexului cu oase.

Bordeiul nr.13 (SM, C.2-3-Cas. A55, c.2-3)

Groapa bordeiului s-a delimitat la -0,70 m de la nivelul actual al solului, de formă ușor trapezoidală de 3 x 2,50 m, orientată NE-SV. În colțul estic se afla un cuptor de pietre devastat din care se mai păstrau patul de ardere și câteva pietre pe o suprafață de 1,25 x 1 m. În detritusul complexului am găsit multe pietre, cenușă și arsură. Podeaua din lut bătut și lutuit se afla la -1,19 m dar aveam să constatăm că o altă podea se afla la -1,30 m sub un strat de lutuială gros de 11 cm, dovedind o refacere a acesteia. Bordeiul nu se delimita pe un strat steril, ci pe un strat de pământ brun-cenușiu, tasat, pigmentat cu galben. Chiar și la -1 m adâncime, sedimentele conțineau mult pământ galben sub care se afla pământ brun-afânat. Pereții sunt ușor evazați cu trepte înguste. Pe latura estică am găsit trei gropi de formă triunghiulară sau rotundă cu diametrul de 0,75 m și care puteau proveni de la niște tâlpici de lemn. În colțul nordic, pe podea se afla o depunere de sediment brun-negricesc, afânat, granulat, arsură și pământ ars la roșu împrăștiat care putea proveni de la o amenajare din lemn.

Podeaua inițială părea mult mai restrânsă de doar 2,70 x 2,50 m, ceea ce presupune pereți din lemn, ipoteză întărită și de numărul mic de fragmente de paiantă descoperite (doar 32). Intrarea s-a aflat în colțul sud-estic cu trepte la 0,71m și 0,92 m (fig.1, 2).

Inventarul locuinței era sărac, fragmentar, neîntregibil și împrăștiat în toată umplutura. Presupunem o locuință abandonată și probabil incendiată. În groapa propriu-zisă s-au găsit doar 92 fragmente ceramice din categoriile: nisipoasă (12), cenușie (18), lucrată cu mâna (22) și din pastă roșie (39). Ultimele două categorii ceramice includ și materiale antice provenite de la un complex getic aflat în c.4, intersectat de bordei. Fragmentele din pastă nisipoasă sunt diferite, unele cu nisip și microprundișuri, altele cu nisip abia vizibil, dat toate bine arse, omogenizate și decorate cu registre de striuri sau caneluri late ca niște biscuiți. Într-un colț al locuinței s-a găsit o patină din os. Datarea complexului s-a făcut pe baza uneia dintre cele trei săgeți descoperite în această campanie. Toate trei se aflau la adâncimea de -1m, una în bordei și celelalte două în groapa cu funcționalitate neprecizată din apropiere. Săgeata din bordei este de fier cu trei aripioare și datează de la mijlocul secolului al- IX-lea d. Hr. Spre aceeași dată converg și două fragmente de tîgaie din pastă bună, omogenă cu nisip și microprundișuri, arsă reductoare, găsite la -0,65 m, caracteristice pentru a doua jumătate a secolului IX. O dată destul de timpurie arată și un fragment smălțuit maroniu-roșcat. Tot de acolo pare să provină și un fragment de toartă rotundă în secțiune de oală din pastă roșie și un fragment de amforă cu câteva incizii, un fel de răboj. Bordeiul datează din prima jumătate a secolului al -IX-lea și a fost abandonat.

Bordeiul nr. 14 (cas. A58)

Campania din acest an ne-a prilejuit descoperirea unui bordei deosebit de cele descoperite până acum și care se caracterizează prin aceea că groapa propriu-zisă a bordeiului era intersectată de o depunere de materiale arheologice care la prima vedere părea un alt complex. Ne-am gândit la o locuință de suprafață. Însă după studierea inventarului și mai ales după dispunerea sedimentelor reiese că groapa bordeiului cât și complexul de suprafață formau un singur complex arheologic. Ne-am gândit la un bordei cu gărlci. În bordeiul tradițional, gărlciul era un fel de hol din lemn prin care se intra în locuință. Avea adâncime mică și servea ca spațiu de depozitare.

Resturile gărlciului se descriu în planul casei și pe profilul estic al casei (în c.1-2) și pe martorul transversal al acesteia ca o depunere de pământ brun-maroniu, afânat, granulat, pigmentat cu paiantă și pământ galben, cu o grosime de aproape 0,50 m și cu mult material arheologic. În plan și pe martorul transversal se observă depunerea groasă de cenușă de circa 0,30 m grosime. Se pierde la -0,74 m. Groapa bordeiului se delimitează la -0,80 m de la nivelul actual al solului, ca o peliculă brună-negricească de paiantă. Este orientată NE-SV, cu suprafața de 3,50 x 3,20 m. A fost incendiat. Așa îmi explic o depunere masivă de paiantă arsă, apărută la -0,86, cu dimensiunile de 2,20 x 1,50 m, groasă de aproximativ 15 cm. Sub aceasta se află o cantitate mare de cenușă și sedimente brun-negricești, afânate, cu cărbune, de aproximativ un metru grosime, probabil de la acoperiș. Am cercetat locuința până la adâncimea de -1,40 m și încă nu găsisem podeaua (fig.3). Am fost nevoiți să întrerupem lucrările din cauza fondurilor și a vremii potrivnice (zile cu ploi torențiale).

Inventarul a apărut în depunerea provenită de la gărlci. Groapa propriu-zisă nu a furnizat decât dărâmatură și câteva fragmente din pastă nisipoasă de la borcane neîntregibile. Însă în detritusul gărlciului au fost găsite 596 fragmente ceramice din pastă nisipoasă (411-68,95%), cenușie (62-10,4%), lucrată cu mâna (57-9,56%), roșie de la vase diferite (66-11,07%). Pasta

nisipoasă era foarte variată: aproape semifină cu nisip puțin și fin, cu nisip și microprundiș, cu nisip și scoică, cu nisip și cioburi pisate. Ca forme găsim borcanul și căldarea cu urechiușe interioare și cu buza aplatizată și umărul decorat cu valuri rare. Borcanele cu gât înalt aveau buza foarte evazată, uneori aproape aplatizată lucrate din nisip și calcar. Fragmentele sunt decorate foarte diferit: registre de valuri, registre de striuri, striuri canelate, valuri pe striuri fine, striuri oblice pe orizontale, valuri formând ochiuri între ele, striuri late, striuri oblice pe gât, striuri pe tot corpul.

Fragmentele din pastă cenușie sunt lucrate din pastă fină cu impurități, culoare negricioasă, angobă exfoliată. Se păstrează o buză rotunjită de oală cu gât înalt și decorată cu linii lustruite orizontale.

În cadrul ceramicii lucrate cu mâna găsim o buză de căldare dar și un fragment decorat cu alveole pe umăr de la oală cu gât înalt. De asemenea, o bună parte din fragmentele din pastă roșie provenind de la amfore din care remarcăm un fragment decorat cu incizii adânci ca un brăduț. Acest inventar propune o datare de secol XI d. Hr. sau chiar mai târziu.

În cadrul inventarului, semnalăm și prezența a șapte piese din os descoperite până la adâncimea de -0,65 m. Este vorba de o baghetă și un tub aflate în curs de prelucrare, două săgeți din care una rebut, un răzuitor, un împungător și o săgeată din os din lamelă triunghiulară în secțiune. Ca și în cazul anterior le considerăm a fi fost împrăștiate din cadrul complexului cu oase. Tot de acel complex ar trebui să legăm și unele fragmente ceramice, amforele și ulcioarele din pastă cenușie. Din această ultimă categorie avem fragmente de toarte aplatizate cu două șanțuri sau cu o tăietură mediană și un fragment de corp decorat cu caneluri în registre și linii lustruite vertical precum și o buză lățită precum și un fragment de umăr decorat cu roțița și cu caneluri orizontale. Altele sunt de la vase din pastă fină, perete subțire de doar 5 mm cu buze fie rotunjite, fie lățite și aplatizate ca de castron cu nervură sub gât.

Cuptorul menajer nr.12 (SM c. 6, cas. A57)

Este un cuptor în formă de potcoavă cu vatră în față, orientat E-V cu calota la est. Resturile calotei s-au delimitat la 0,70-0,80 m de la nivelul actual al solului. Patul de ardere se află la -1,02 și vatra din față este la -1,14 m. Este un cuptor mic de doar 1 x 0,85 m cu o vatră în față de 1 x 0,65 m. Întregul complex are lungimea de 1,50 m și lățimea de 1 m. Calota se mai păstrează pe o înălțime de 0,30 m (fig.4). A fost distrus, dovadă că o bucată din calota cuptorului se afla la 0,75 m distanță de aceasta, de o groapă în care se aflau oase provenite de la bovine mari. Detaliile stratigrafice pe care le avem ne permit să afirmăm că acest cuptor a fost cotlonit într-un colț, acolo unde palisada se închidea în fossatum și într-un moment în care acesta era dezafectat și devenise groapă de gunoi. Calota a fost întărită cu pietre acestea fiind răspândite încă de la -0,45 m. Fossatumul a servit ca groapă de acces. Situația stratigrafică interesantă are însă un neajuns. Nu se poate separa cu exactitate inventarul fossatumului cu palisadă, de cel al cuptorului, deoarece cele două s-au succedat la un interval destul de scurt. Putem atribui cuptorului cam 25 fragmente ceramice din pastă nisipoasă fie cu nisip abia vizibil, fie cu nisip și microprundiș. Decorul este foarte variat: caneluri late, registre de striuri, registre de valuri alternate cu striuri, striuri oblice scurte pe gât, linii oblice pe orizontale. Se încadrează cronologic în secolul al IX-lea.

Groapa cu funcționalitate neprecizată (SM, c.1-2)

Complexul s-a conturat la -0,45 m de la nivelul actual al solului ca o depunere ovală de sediment brun-maroniu, afânat

cu pigmenți de arsură, pământ ars la roșu, materiale arheologice. La -0,80 m sedimentul este caracterizat de pământ galben cu pelicule de pământ brun afânat și pigmenți de pământ ars. La -1,20 m se constată un sediment de pământ galben-murdar amestecat cu cenușă, arsură, mici fragmente ceramice, fragmente de vatră. După golirea complexului s-a constatat că groapa are o formă ovală, orientată NV-SE, cu dimensiunile de 1,5 x 0,75 m și adâncimea de 1,43 m și se îngustează spre fund (fig. 5). Inventarul gropii este foarte sărac și constă din fragmente ceramice mici, atipice, răspândite în toată umplutura cu precădere cam până la -1 m, fragmente de oase de animale, pietre. Statistica inventarului ne arată o predominare a ceramicii lucrate cu mâna (51 fragm. -54%), urmată de ceramica din pastă roșie cu mică de la vase mici, ulcior și amfore însumând 22,34% (21 fragm.). Pe locul trei se situează ceramica din pastă nisipoasă cu 20% (19 fragm.) din care unele sunt din pastă caolinoasă, altele din pastă cu nisip abia vizibil din pastă de bună calitate sau cu nisip și cuarț. Din pastă cenușie sunt doar trei fragmente, adică 3,19%.

Încadrarea cronologică și culturală a complexului este dificilă. Inventarul ceramic nu ne ajută, părând a fi depus accidental de-a lungul umplerii gropii în timp. Sedimentele par să provină de la o structură de lemn arsă și năruită la un moment dat. Cert este că se conturează din nivelul medieval-timpuriu. La adâncimea de -1 m au apărut două săgeți fragmentare din care una cu două aripioare datată în sec. VIII-IX și a doua cu capul în formă de triunghi ascuțit și spinul lățit datată la mijlocul secolului al IX-lea, ambele datând dintr-o perioadă când groapa era dezafectată dar nu și năruită. Faptul că pereții neamenajați nu sunt prăbușiți indică faptul că inițial groapa a avut pereții căptușiți cu o structură de lemn, ceea ce ne sugerează ipoteza unei cisterne de apă. Se cunoaște că în fortificațiile bizantine se aflau astfel de amenajări care constau din gropi căptușite cu lemn și acoperite pentru păstrarea apei. Un fel de butoaie îngropate. Instalația era eficientă pentru că argila este impermeabilă și lemnul după un contact prelungit cu apa devine inert, adică nu mai absoarbe apa.

Sistemul defensiv

Segmentul de palisadă nr. 5

(cas. A55, c. 1-4, - cas. A57, c. 2-3)

În această campanie a fost identificat un nou segment de palisadă, din care se mai păstrează doar talpa. Este orientat NE-SV. Se închide în capătul fossatum-ului în cas. A57, c.3. În cas. A55 a fost studiat pe o lungime de 3,5 m. Palisada are aceleași trăsături cu celelalte patru segmente de palisadă studiate, adică o lățime de 0,75 m și coboară până la -1,23 m (fig. 4). Sedimentele din talpa palisadei sunt de culoare brun-negricios, pigmentate cu galben, tasate.

În partea finală, vizibilă în cas. A57, palisada este mai îngustă de doar 0,50 m, cu pereții albiați și coboară doar până la -1,10 m. A fost studiată doar pe o lungime de 3,25 m (fig. 5). Capătul este marcat de o groapă de par de aproximativ 0,30 m diametru. Însumată lungimea cercetată pe case, precum și aflată între case, rezultă un segment lung de 10,75 m din care au fost cercetați efectiv 6,75 m.

În cas. A57, palisada a fost tăiată de cuptorul menajer nr. 12 și de o groapă care a intersectat cuptorul. Datorită situației din cas. A55 unde se suprapuneau trei complexe diferite, cât și faptului că palisadele sunt sărace în inventar, am luat în discuție doar inventarul descoperit pe traseul cas. A57 unde au fost descoperite doar 60 de fragmente din care 35 (58%) erau din pastă nisipoasă de bună calitate, cu nisip abia vizibil, unele erau caolinoide și doar unul avea scoică în pastă. Singurul decor evidențiat este cel striat. Un procent destul de mare de 25% (15 fragm.) este dat de ceramica cenușie fragmentară, lustruită, cu decor în rețea arsă

atât oxidant cât și reducător. Cele 8 fragmente (13%) din pastă roșie sunt destul de atipice provenind în special de la amfore dar și de la un ulcior din pastă roșie-cărmizie decorat cu canelură. Ceramica lucrată cu mâna este nesemnificativă (2 fragm.-3,3%). Atrage atenția absența paiantei, cele trei fragmente din care unul ars până la vitrificare, nu pot fi considerate ca provenind din construcție. Ca raritate remarcăm o buză de cană, dreaptă cu gât înalt din pastă cu nisip și microprundiș apărută la -0,55 pe nivelul de descriere al palisadei.

Fossatum (SM, C.5-9)

În 2011, pe SG c.5-10, a apărut un șanț lat de 8,5 m dar cu adâncimea de doar 1 m, fapt ce ne-a determinat să îl numim „fossatum” spre a-l deosebi de șanțul de apărare mult mai adânc dar la fel de lat (fig. 5).

Se delimitează la -0,43 m de la nivelul actual al solului și coboară până la -1,20 m. Are o lățime de 7,5 m și o umplutură specifică nivelului 1 de locuire adică sediment brun-cenușos, afânat, grăunțos, pigmentat cu galben (fig. 6). La 0,75 m, lățimea lui se restrânge la 4,20 m și sedimentul se modifică fiind brun-negricesc cu arsură și materiale arheologice puține. Pe profilul sudic șanțul are 4,5 m lățime iar pe profilul nordic, ultimul profil unde se observă, are doar 3,5 m lățime. Caseta A57 deschisă de-a lungul SM, c. 6-7, evidențiază închiderea fossatumului și palisada care se închide în acesta.

De remarcat că „fossatumul”, se închide aproape pe aceeași linie cu șanțul de apărare. Deci cele trei componente nu au fost succesive, ci contemporane. Inventarul descoperit în acest complex consta din fragmente ceramice, fragmente de oase de animale, o lupă de fier, două fragmente de zgură, un silex, câteva fragmente mici de paiantă și pietre. Pe suprafața cercetată de doar 15 m², au fost găsite 254 fragmente ceramice aflate spre capetele secțiunii, ceea ce dovedește utilizarea la un moment dat ca groapă de gunoi. Peste jumătate erau medievale timpurii din pastă nisipoasă (120 frag.-47,24%) și cenușie (40- 15%). Cealaltă parte era compusă din ceramică lucrată cu mâna (68-26,77%) și fragmente din pastă roșie de la vase diferite, preponderent amfore (24 fragm. -10,23%) și câteva fragmente de ulcior. Printre cele lucrate cu mâna se aflau atât medievale-timpurii din pastă cu nisip și cioburi pisate, dar și getice specifice. Pasta nisipoasă prezintă mai multe variante. Unele erau din pastă cu microprundișuri și nisip, altele cu nisip abia vizibil sau pastă caolinoidă. Doar un singur fragment era din pastă cu scoică. Decorul destul de simplu striat, sau striuri oblice pe orizontale, striuri fine, caneluri late indică o datare din secolul IX până în a doua jumătate a secolului al-X-lea și credem că indică perioada de umplere a șanțului, complexul fiind deja dezafectat. Fragmentele din pastă nisipoasă se găsesc până pe fundul șanțului. Un fragment ceramic aflat la adâncimea de -1m este din pastă curată cu nisip abia vizibil, adică mult mai timpuriu de început de sec. IX. Fossatumul a fost intersectat de complexul cu oase.

Complexul cu oase (SM, C.7-8)

În umplutura fossatumului, între 0,75-0,84 m se află pământ brun-negricesc cu reflexe albăstrie, pietre și o cantitate foarte mare de oase de animale, întregi sau fragmentare provenite de la bovine mari. Sedimentul se concentra pe suprafața c.7-8 acolo unde depunerea era de aproximativ 0,45 m grosime (-0,30-0,75) de formă circulară care intră în profilul sudic, caracterizată de sediment brun-granulat, foarte afânat, negricesc, plin cu oase fragmentare de bovine mari, mai precis 193 fragmente (un sac de oase). Sporadic acestea mai apar și sub -0,75 m dar și în spatele cuptorului menajer (fig. 5). Multe oase aveau o depunere vineție care se exfolia lăsând osul alb. Oasele păreau trecute printr-un

proces de oxidare. Interesant este că în două puncte din zona înconjurătoare, mai precis în cas. A57 și cas. A58 cam la aceeași adâncime s-au găsit un număr de 25 de oase aflate în curs de prelucrare dar și împungătoare sau alte piese de os de uz casnic. Este un număr mare dacă ne raportăm la numărul de oase prelucrate descoperite pe popină până în prezent. Acestea se adaugă și un număr de 10 cute de șist verde sau gresii cu urme de folosire. Considerăm că este vorba de un atelier de prelucrare a osului compus din una sau mai multe gropi de preparare a oaselor și un punct de prelucrare. Se cunoaște faptul că pentru a putea fi prelucrat osul trebuie preparat, adică înmuiat și albit prin folosirea unor acizi vegetali (ex. măcriș) și a cenușei. Inventarul ceramic descoperit în complex, dar și în imediata vecinătate (SM, c.9) denotă un complex diferit de cele studiate până acum. În primul rând trebuie remarcată sărăcia inventarului, doar 62 fragmente. În al doilea rând vedem un procent nemaîntâlnit, de 70%, de ceramică din pastă roșie lucrată la roata rapidă, diferită de amfore. Majoritatea sunt lucrate din pastă roșie-cărmizie, cu nisip fin sau mică. Provin de la oale lucrate la roata rapidă cu fundul plat, pe care se observă umbo și coaste interioare evidente. Doar șapte fragmente de toarte late, aplatizate sunt din pastă roșie, micacee. Acestea apar lângă fragmente nisipoase striate. Opt sunt din pastă smălțuită și provin de la coastroane cu fundul inelar înălțat, farfurii sau oale. Smălțul este de culoare verde-smarald, verde-brun, verde-oliv, galben dar și maroniu, aplicat direct pe pastă dar uneori și pe angobă. Interesante sunt fragmentele de oală din pastă roșie cu angobă gălbuie decorată la exterior cu dungii late de smălț verde oliv, în timp ce altele de aceeași calitate sunt decorate cu val pictat cu humă alburie. Restul de 30% îl constituie fragmentele din pastă nisipoasă (25,8%) și cenușie (4,8%). Corelația dintre categoriile ceramice este specifică secolelor XIII-XIV, deși nu excludem ca anumite specii ceramice să circule și mai târziu. Menționăm că, în anii trecuți, a mai fost descoperită o groapă cu oase de animale, dar din lipsa unui inventar ceramic specific nu am avut posibilitatea unei încadrări cronologice clare.

Complexe antice

În această campanie au fost cercetate un complex getic (cas. A55, c.4) și un nivel de locuire caracterizat de cenușă amestecată cu pământ galben.

Complex getic (CAS. A55, C.4)

Se delimitează la -1,15 m de la nivelul actual al solului ca un sediment negru-afânat cu lentile de pământ galben. Are o podea neamenajată la -1,31 m. În colțul sud-estic la -1 m se observă o lentilă de pământ galben sub care se afla pigment de pământ roșu ca de cuptor.

Nivelul cu cenușă și pământ galben (CAS. A56)

Zona în care a fost deschisă cas. A 56 era foarte interesantă din punct de vedere arheologic. În anii trecuți pe suprafața casetelor A20-A44 fusese descoperită o aglomerare de complexe medieval-timpurii. În cas. A41 apăruse un complex getic din sec. III î. Hr. caseta A56 a fost deschisă la distanța de 1m nord de cas. A41.

Am constatat o situație stratigrafică foarte interesantă. Nivelul medieval-timpuriu este anemic și se observă doar pe profilul sudic. Dar și nivelul getic dispăre. Imediat sub stratul arabil, de la -0,30 m se observă pelicule mari de pământ galben atât în plan cât și în profil. Sub aceste pelicule, la -0,40 m apare un pământ brun-cenușos, foarte afânat. Cenușa se adună în lentile mari. Materialul ceramic este fragmentar. S-au mai găsit câteva fragmente de oase de animale. Am săpat trei lentile de cenușă ce păreau a delimita niște gropi. Una cobora până la -0,60 m,

alta până la -0,80 m. Una din ele avea la gură o depunere de oase și paiantă arsă. Sedimentul era afânat, cenușa fină. La -0,50 m, pământul galben-cenușos avea pigmenți de paiantă și pe alocuri pelicule mari de cenușă. Stratul de cenușă amestecată cu pământ galben, cu aspect prăfos, atinge pe alocuri grosimea de 0,80 m. Inventarul casetei consta din 110 fragmente ceramice, 25 oase fragmentare și câteva fragmente de paiantă. Dintre acestea circa 10 sunt medieval-timpurii și nu au mai intrat în discuție. Restul sunt antice. Materialul este împrăștiat în depunerile de cenușă. Doar într-un singur caz s-a observat o depunere corelată de fragmente ceramice cu oase și paiantă deasupra unei pelicule de cenușă. Sunt în special fragmente de amforă (54%) și ceramică lucrată cu mâna (31%). Acestora se adaugă fragmente de ceramică cenușie (13%). Amforele sunt din pastă portocalie amestecată cu nisip fin și din pastă cărămizie amestecată cu mică. Fragmentele lucrate cu mâna sunt din pastă destul de grosieră cu cioburi pisate, angobă cărămizie, culoare castanie. Se păstrează fragmente cu brâu alveolat, o buză de cană decorată cu buton mic triunghiular pe umăr și un fragment cu apucătoare orizontală de tip buton. O situație identică am găsit pe traseul casetei A47 săpată în anii trecuți, unde am găsit și o căniță de factură getică.

Faptul că acest nivel se află în vecinătatea unor zone de intensă locuire medieval-timpurie dovedește că nivelul de cenușă cu pământ galben a fost distrus de locuirea medievală. O ipoteză de lucru ar fi aceea a unei mici necropole de incinerare, distrusă de locuirea medieval-timpurie. Un argument ar fi mormântul de incinerare nr. 1 descoperit la doar 20 m vest și a cărei urnă funerară este o amforă de masă din sec. III-înc. sec. IV d. Hr.

Concluzii

A fost o campanie deosebită. Au fost determinate clar două niveluri arheologice noi, unul medieval-timpuriu și unul antic. S-a constatat că așezarea medieval-timpurie se extinde și pe grindul vestic, spre nord-vest.

Au fost cercetate zece complexe din care șapte medieval-timpurii, unul getic și două incerte.

Avem date clare cu privire la relația dintre cele trei componente ale sistemului defensiv (șanț de apărare, fossatum, palisade) precum și la limitele și configurația în teren a acestora.

Abstract

The report describe results of archaeological excavations from Vlădeni-Popina Blagodeasca early-middle age settlement. In brief way:

The north limits of defensive system has been uncover. „Fossatum ditch,, is closed with a palisade.

Now, we can establishes that defensive system consisted from three parts: defensive ditch, fossatum and palisades.

We discovered a new archaeological level, hypothetically named „the houses level”. The cultural and archaeological framed of this level will be establish after new excavations and exhaustive analise of all inventory.

We checked an antique level composed from more ashes and yellow clay, who seems like a level of cremate cimiterly linked by an urn discovered at 20 m far from 3th-4th century.

We had uncover rest of animal bones manufacture. This establishment had a pit to animal bones dipping. Surrounding the pit, a lot of bones in different degrees of processing have been spread. The broken pottery porpose

13th-14th AD chronological data.

Another discoveries: a house, two dwelling-houses and a pit from 9th-11th AD century has been researched.

The inventory from all this kind of discoveries consist of broken potery, a some bone and bronz objects, few stone tools.

The stratigraphic data, descriptions of sediments, statistics of pottery were been use to establish cronological data

90. Voinești

com. Lerești, jud. Argeș

Punct: Malul lui Cocoș – Măilătoia

Tip sit: terme militare

Cod RAN: 16935.01

Autorizație nr. 50/09.06.2016

Colectiv: Florian Matei-Popescu (IAB) – responsabil de șantier; Constantin C. Petolescu (IAB); Ion Dumitrescu (MJA).

Total finanțare: 7.000 lei (MJA)

Cercetările arheologice efectuate la Voinești în 2016 au vizat latura estică a clădirii termelor.

Reamintim că în vederea identificării monumentului în teren, în anul 2013 a fost trasată secțiunea 1, orientată est-vest, lungă de 27 m și lată de 2 m. În aceeași campanie, pentru a avea o imagine mai clară, la sud de S1 a fost deschisă o a doua secțiune de dimensiuni egale cu prima (S2). Între ele am păstrat un martor de 2 m. În 2014, am extins săpătura în partea de sud a edificiului, păstrând același sistem de săpătura, respectiv, s-au efectuat alte două secțiuni, cu lățime de 2 m și martori între ele de 2 m. Precizarea că între secțiunile 3 și 4 spațiul și terenul nu au permis păstrarea unui martor de 2 m, ci doar a unuia de un metru¹⁵².

După cum se vede numerotarea secțiunilor s-a făcut pornind de la nord spre sud în ordine crescătoare cu cifre arabe. Trasarea la nord de S1 a unei alte secțiuni și numerotarea ei în ordine crescătoare ar fi îngreunat înțelegerea descrierii situației arheologice. De aceea, având ca punct de plecare limitele de vest și de est ale clădirii termelor au fost proiectate un număr de opt suprafețe notate cu litere de la A la H. Totodată, am urmărit să avem și o imagine de ansamblu a compartimentării clădirii termelor.

Astfel, la nord de S1 au fost deschise patru suprafețe: Sp. A, Sp. B, Sp. C. și Sp. D (notarea s-a făcut de la vest la est). Între S1 și cele patru suprafețe s-a păstrat un martor lat de 1 m. Alte patru suprafețe au fost proiectate la nord de primele după cum urmează: Sp. E în continuarea lui Sp. A; Sp. F în continuarea lui Sp. B și la est de Sp. E; Sp. G în continuarea lui Sp. C și la est de Sp. F; Sp. H în continuarea lui Sp. D și la est de Sp. G. Suprafețele măsoară 6 × 6 m cu martori între ele de 1 m. De la limita nordică a secțiunii 1, suprafețele se desfășoară pe o lungime de 14 m, iar de la vest la est, pe 27 m (dimensiunea corespunde cu lungimea lui S1).

În campania 2015 s-a lucrat în patru dintre cele opt suprafețe, și anume în Sp. A, Sp. B, Sp. E și Sp. F. Anul acesta, date fiind fondurile limitate avute la dispoziție (7000 lei), dar și a perioadei în care s-au desfășurat cercetările, ne-am concentrat eforturile doar în două suprafețe, Sp. C și Sp. D.

Pe lângă cercetarea arheologică, s-au realizat lucrări menite să asigure condițiile optime de preservare a structurilor evidențiate în campaniile precedentei. Adică, acolo unde pământul de pe ziduri a alunecat sau s-a tasat, am intervenit. Profilele secțiunilor deschise în anii precedenți au fost consolidate.

152 Vezi: *Cronica cercetărilor arheologice din România 2015 (campania 2014)*, volum editat de Institutul Național al Patrimoniului, mai 2015, p. 253-254.

Suprafețele în care s-a lucrat anul acesta – Sp. C și Sp. D sunt dispuse la est de Sp. A și Sp. B, în continuarea lor și la nord de S1 (fig. 1).

În campania precedentă, pe traiectul suprafețelor A și B au fost surprinse închiderile a două încăperi dintr-un șir de trei, camere pe care le-am interceptat în campania 2013 în S1. Reamintim că prin intermediul celor patru secțiuni au fost identificate cinci încăperi dispuse în două șiruri. Primul șir se compune din două camere și este dispus pe latura sudică a clădirii termelor. Alte trei încăperi, la nord de primele două, formează cel de-al doilea șir. Prima din încăperi de pe șirul de trei, cea din vest, cu hypocaust, măsura la interior 6,20 × 5,60 m. Din cea de-a doua încăpere, în campania precedentă a fost degajat parțial în Sp. B. doar colțul nord-vestic. Tot în 2015, pe latura sudică a aceleiași încăperi a apărut un canal realizat din cărămizi dispuse pe cant și de 0,40 m. Dimensiunile interioare ale încăperii au fost stabilite încă din campania precedentă. Ea măsoară la interior 7,90 × 5,60 m.

Pornind de la această situație, anul acesta ne-am propus să clarificăm funcționalitatea celei de-a doua camere din șirul de trei încăperi interceptat în S1. Am avut în vedere și stabilirea clară a limitei estice a clădirii termelor.

În Sp. C, a fost surprins colțul nord-estic a celei de-a doua încăperi din șirul de trei. Ea este închisă în partea de nord de un zid cu orientare vest-est. Traseul său a fost surprins și în Sp. A și Sp. B. Un zid cu orientare nord-sud, apărut tot în Sp. C, închide în partea de est încăperea.

Pe latura nordică a încăperii se observă decupajul unei intrări cu deschiderea de 1,15 m. Între ușorii ușii a apărut amprenta unei bârne de lemn late de 12 cm, probabil pragul ușii. Față de colțul nord-estic al încăperii, deschiderea ușii se află la 2,65 m. Ea nu este dispusă, deci, la jumătatea peretelui încăperii, ci în partea de est a acestuia.

La vest de intrare (la 30 cm), lipită de zidul nordic apare o structură realizată din cărămizi de formă pătrată – *pedales*, de tipul celor utilizate la pilele de hypocaust, cu dimensiuni: 0,28 × 0,28 × 0,06 m. Cărămizile sunt prinse între ele cu mortar, iar tencuiala de pe peretele nordic al încăperii acoperă și această structură pe fețele ei laterale (în partea superioară parte din cărămizi sunt alunecate). Ea are o lățime de 0,70 m. Cea mai mare parte a ei intră sub martorul dintre Sp. B și Sp. C. Judecând după forma și lățime structurii, o interpretăm ca reprezentând o banchetă aflat în interiorul încăperii. O structură similară a apărut și în Sp. E, dar realizată din lespezi de piatră¹⁵³.

Pereții încăperii erau acoperiți cu tencuială de culoare albă. Ea s-a conservat mai bine pe latura nordică. Porțiuni au apărut și în campaniile precedente în colțul nord-vestic al încăperii și pe latura sudică. Grosimea tencuiei este de 5 cm. Podeaua încăperii era acoperită de asemenea cu un strat de tencuială albă. Pe latura estică, unde zidul a fost mai slab conservat, la distanța de 0,35 m nivelul podelei coboară cu 0,25 – 30 cm. Între zid și zona adâncită o structură compusă din lespezi de piatră formează un fel de treaptă. Diferența de 25–30 cm o se menține și în zona intrării de pe latura nordică, unde marginea podele apare la 1,05 m, iar pragul la adâncimea de 0,77 m. Din păcate timpul nu ne-a permis să observăm și substructia peste care a fost așezat acest strat de tencuială și care este rostul aceluși canal interceptat în campania precedentă, despre care am amintit mai sus.

Zidul orientat nord-sud, închide la est atât încăperea cu tencuială albă, cât și o alta dispusă la nord de ea. Cele două camere sunt despărțite de zidul orientat vest-est. Suprafața celor două încăperi este acoperită de un strat gros de arsură, circa 30 cm. El a fost secționat în porțiunea care acoperă colțul nord-estic al încăperii cu pereții acoperiți cu tencuială albă. S-a observat cu această ocazie că stratul are o consistență lutoasă cu pigmenți de culoare roșie și mult lemn ars, chiar resturile unor bârne, poate din acoperișul construcției. De remarcat că la contactul dintre strat și podeaua încăperii, se observă porțiuni de lut ars până la roșu.

Prezența acestui strat de arsură și în încăperea de la nord ne face să credem că el ar putea reprezenta nivelul de distrugere al clădirii termelor de la Voinești. Absența sa dincolo de zidul orientat nord-sud se poate datora atât structurii podelei încăperii de la est de acesta, cât și intervențiilor ulterioare, din perioadele medievale și modernă (aici a fost identificată o groapă medievală, se observă în partea de sud șanțurile săpăturile efectuate de profesorul Marin Bădescu).

Cât privește limita estică a termelor, în această porțiune, am precizat că șirul de trei încăperi se închide la est cu absidă. Ea este dispusă la colțul sud-estic al celei de-a doua încăperii din șir. Lățimea absidei este egală cu circa două treimi din suprafața peretelui estic al încăperii, deci spațiu nu permite intercalare unei a doua abside.

Pentru a clarifica situația a fost deschisă Sp. D. Săpătura aici s-a desfășurat cu foarte multă dificultate ca urmare a prezenței șanțului conductei magistrale de apă a orașului Câmpulung, șanț săpat în V și umplut cu pietriș. El are orientare NV-SE, ocupând aproape tot colțul nord-estic al suprafeței.

În partea de nord a Sp. D a apărut un zid orientat vest-est. Zidul închide în partea de nord o încăpere cu hypocaust. Peretele ei estic, precum o parte din zidul amintit au fost distruse în 1986 de șanțul săpat pentru implantarea conductei magistrale de alimentare cu apă a orașului Câmpulung. Încăperea este dispusă la nord camera absidată și la est de camera cu pereții tencuiți în alb.

În interiorul încăperii cu hypocaust, după degajarea nivelului de dărâmtură s-au conturat nouă șiruri de *pilae* orientate vest-est. Pornind dinspre nord, la 10 cm față de zidul camerei, o cărămidă de formă pătrată marchează un prim șir de pile. Urmează la circa 30 cm două șiruri de pile, unul lipit de celălalt, apoi între celelalte șiruri se păstrează distanța de circa 30 cm. Aceași distanță o avem între pile și pe șiruri (inclusiv pe șirurile lipite). Pilele sunt realizate, cele mai multe din cărămizi cu dimensiuni 0,28×0,28 × 0,08 cm, dar ca bază au fost folosite și lespezi din piatră, una până la două. În șiruri lipite au fost folosite *tegulae* și cărămizi sparte în două. Dintr-o *pila* s-au păstrat una până la 3 cărămizi, iar în cazul tegulelor una până la șapte. Înălțimea maximă a pilelor măsoară 40 cm. Atât cărămizile de formă pătrată cât și tegulele ce compun o *pila* sunt prinse între ele cu mortar. *Pilae*-le sunt așezate aici direct pe solul viu, lutos și ferm și nu pe un strat de pietriș cum s-a observat în cazul încăperii cu hypocaust din partea de vest a șirului de trei încăperi. Din stratul de dărâmtură au fost recuperate și câteva fragmente de *tegulae mammatae*, de același tip cu cele găsite în camera cu hypocaust de pe latura vestică a clădirii termelor. Au apărut, tot în stratul de dărâmtură, fragmente din podeau de *opus signinum* a camerei.

În concluzie, pe latura estică a clădirii termelor a funcționat o a doua încăpere cu hypocaust. Rămâne ca în campaniile viitoare după demontarea martorului dinte S1 și Sp. C – Sp. D, să observăm alte detalii constructive eventual închiderea camerei în partea de est, pentru a putea preciza dimensiunile ei.

Pe lângă materialele din epoca romană care se rezumă la *tegulae*, cărămizi olane și câteva fragmente ceramice, în

153 Florian Matei Popescu, Constantin C. Petolescu, Ion Dumitrescu, Voinești, comuna Lerești, Jud. Argeș – termele militare, în *Cronica cercetărilor arheologice 2016* (campania 2015), a L-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice – Târgu-Jiu, 26–28 mai 2016, volume de Institutul Național al Patrimoniului, 2016, p. 110.

campania de anul acesta a apărut foarte multă ceramică de factură medievală.

Ceramica a rezultat dintr-o groapă medievală săpată la est de colțul nord-estic al încăperii cu pereții tencuiți în alb. În grund conturul ei nu a putut fi observat foarte clar, în schimb ea se distinge pe profilul vestic al Sp. D. Ceramica descoperită acoperă un repertoriu variat de forme: oale, ulcioare, farfurii, cele mai multe smălțuite. Piese pot fi încadrate cronologic în secolele XVII-XVIII. Ceramică medievală a fost descoperită la Voinești și în campaniile precedente.

Pe lângă ceramica, în campania de anul acesta a fost găsit și un vârf de săgeată de factură medievală. El a apărut în partea de sud a Sp. C, la vest de groapa amintită, la adâncimea de 0,60 m (aici ca urmare a depunerii pământului în campania 2013, cota a crescut). Piesa prezintă lama de formă romboidală și tubul conic, ușor torsadat.

Rezumat

Cercetările arheologice de la Voinești (comuna Lerești, județul Argeș) efectuate în 2016 au fost concentrate pe latura estică a clădirii termelor. În această zonă au fost cercetate parțial o cameră absidată, și o alta dispusă la vest de ea. La aceasta din urmă în campania din anul 2016 s-a observat că atât podeaua, cât și pereții erau acoperiți cu un strat de tencuială. De asemenea, în interiorul ei a fost relevată o structură realizată din cărămizi, probabil o banchetă. S-a mai constatat că peste podea se așează un strat de arsură. El a fost observat și în spațiul de la nord de încăperea tencuită.

La nord de absidă și est de camera cu pereții tencuiți în alb, a fost cercetată o a doua încăpere cu hypocaust, o alta fiind identificată pe latura vestică a clădirii termelor.

Pe lângă materialele de factură romană, relativ puține, a apărut o cantitate importantă de ceramică medievală (secole XVII-XVIII) și un vârf de săgeată cu lama romboidală și tub de înmănușare, tot medieval.

91. Apahida, com. Apahida, jud. Cluj
Punct: Intersecția drumului European E576 cu DJ 161A, str. Libertății nr. 88
92. Ariceștii-Rahtivani, com. Ariceștii-Rahtivani, jud. Prahova
93. Bârnova, com. Bârnova, jud. Iași
Punct: Mănăstirea Bârnova (Ansamblul Mănăstirii Bârnova)
94. Blejoi, com. Blejoi, jud. Prahova
95. București, mun. București
Punct: Dealul Ciurel
96. București, mun. București
Adresa: Militari, str. Aleea Lacul Morii, nr. 131-133
Punct: Câmpul Boja. Sectorul D
97. Cavadinești, com. Cavadinești, jud. Galați
Punct: Cavadinești - Râpa Glodului
98. Ciceu-Corabia, com. Ciceu-Mihăiești, jud. Bistrița-Năsăud
Punct: Sub Cetate
99. Cluj-Napoca, mun. Cluj-Napoca, jud. Cluj, Piața Muzeului nr. 2
100. Cluj-Napoca, mun. Cluj-Napoca, jud. Cluj, Piața Muzeului nr. 4
101. Constanța, mun. Constanța, jud. Constanța
Toponim: [Tomis] - necropola orașului antic
Puncte: Sector Nord - Str. Chiliei, nr. 16, Str. Dumbrava Roșie, nr. 86, Str. Romană, nr. 10 A; Sector Centru - Bd. I.G. Duca, nr. 21 A, Str. Sarmizegetusa, nr. 62 A – 66, Str. Dacia, nr. 1 B; Sector Vest - Str. Oborului, nr. 18, Str. Avram Iancu, nr. 57 - 57bis
102. Cuci, com. Cuci, jud. Mureș
Punct: Sit I; km 12+290 - 12+160, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii
103. Iernut, jud. Mureș
Punct: Sit II; km 9+300 - 8+800, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra - Câmpia Turzii
104. Iernut, jud. Mureș
Punct: Sit III; km 8+680 - 8+500, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii
105. Ineu, jud. Arad
Punct: „Cetatea Ineului”
106. Oarda, mun. Alba-Iulia, jud. Alba
Punct: Situl nr. 6; Km. 6+050 – Km. 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda
107. Moftinu Mare, com. Moftin, jud. Satu Mare
Punct: Moftinu Mare - Hamiliz
108. Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj
Punct: Măgura Moigradului
109. Negrilești, com. Negrilești, jud. Galați
Punct: Negrilești - Curtea Școlii
Industria materiilor dure animale
110. Orosia, com. Cuci, jud. Mureș
Punct: Sit IV; km 13+680 - 13+580, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii
111. Orosia, com. Cuci, jud. Mureș
Punct: Sit V; km 14+020 - 14+480, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii
112. Ovidiu, jud. Constanța
Puncte: Proprietatea Zaramella; Proprietatea Mănăilă; Proprietatea Chiru-Straton; Proprietatea SC Grup Reyna Construct - lot 4; Proprietatea Zeadin; Proprietatea SC Grup Reyna Construct - lot 8
113. Păulești, com. Păulești, jud. Prahova
114. Pecica, jud. Arad
Punct: Est/Lucaș
115. Pecica, oraș Pecica, jud. Arad
Punct: Forgaci/Lucaș
116. Sâncraia, oraș Aiud, jud. Alba
Punct: Sit arheologic nr. 9; (Km 38+470 – 38+870) de pe tronsonul autostrăzii Sebeș-Turda, lot 2.
117. com. Târgșoru Vechi, jud. Prahova
Punct: Târgșoru Vechi; Punct: Tumul La Pădure
118. oraș Teiuș, jud. Alba
Punct: sit arheologic nr. 6; (KM 30+480 – 30+750) de pe tronsonul autostrăzii Sebeș-Turda, lot 2.
119. Timișoara, mun. Timișoara, jud. Timiș,
Punct: noul sediu al Agenției de Dezvoltare Regională Vest (ADRV) de la Timișoara, din strada Gh. Lazăr nr. 14
120. Timișoara, mun. Timișoara, jud. Timiș
Punct: Ronaț - Triaj; Proprietatea Duma
121. Timișoara, mun. Timișoara, jud. Timiș
Punct: Piața Sfântul Gheorghe, nr. 2-3
Tip sit: 113 (așezare urbană)
122. Viștea, com. Gârbău, jud. Cluj
Punct: Sit 3 “Pălută”
123. Zalău, mun. Zalău, jud. Sălaj
Punct: „Str. Lupului, nr. 43” (Dealul Lupului/Michelin)

91. Apahida

com. Apahida, jud. Cluj

Punct: Intersecția drumului European E576 cu DJ 161A,
str. Libertății nr. 88

Cod RAN: 55696.07

Cod LMI : GJ-I-s-A-06946

Autorizație nr. 311/26.11.2015

Colectiv: Adrian Ursuțiu - responsabil (IAIA, Cluj-Napoca),
Sorin Ilie Cociș, Tibor-Tamas Daroczi, Vlad Andrei
Lăzărescu, Ioan Stanciu (IAIA, Cluj-Napoca).

În zona supusă investigațiilor au fost identificate numeroase vestigii dintre care cele mai importante din punct de vedere arheologic, dar și istoric, sunt cele aparținând epocii migrațiilor. Aici au fost descoperite de-a lungul unui secol, în 1889¹⁵⁴, 1968 și 1978, trei morminte princiare, celebre în bibliografia de specialitate, atribuite gepizilor¹⁵⁵. Situate pe malul drept al Someșului Mic, în apropierea fostului drum roman care asigură legătura între Napoca și Gherla, Cășeu sau Ilișua, punctele din care provin cele trei complexe fastuoase de la Apahida se pot înscrie într-o suprafață de aprox. 5000 m².

Cercetarea preventivă a fost impusă de ridicarea unui marker, ocazie cu care s-a putut verifica în suprafață, la circa 8 metri nord de celebrul mormânt „princiar” cercetat în anul 1968, o suprafață totală de 3315 mp, zona viitoarei investiții¹⁵⁶.

Inițial pentru evaluarea stratigrafică a zonei de interes au fost practicate șapte secțiuni S1-S7, cu dimensiunile de 20 x 2 m, dispuse pe laturile perimetrului (S1-S5) respectiv ultimele două paralele, orientate nord-sud, spre latura sudică în apropierea fostului mormânt princiar de inhumație cercetat în anul 1968. Ulterior s-a trecut la efectuarea decapării mecanice a stratului vegetal de pe întreaga suprafață.

Au fost identificate 35 de complexe arheologice, din care 30 sunt gropi de tragere individuale aparținând armatei germane, o groapă cu materiale ceramice fragmentare aparținând bronzului final precum și alte 4 gropi moderne sau contemporane¹⁵⁷. Adăposturile individuale au fost practicate în toamna anului 1944, pentru stoparea înaintării armatelor română și sovietică, ce se îndreptau spre nord-vest. Știm că în luptele care au avut loc aici, pentru eliberarea Apahidei, luate prin surprindere, trupele germane s-au predat, fiindu-le confiscate armele și materialul de război¹⁵⁸, motiv pentru care gropile cercetate sunt aproape lipsite de inventare specifice. Disponibilitatea organizată a acestora în teren, dimensiunile „reglamentare” nu lasă dubii asupra destinației acestora.

Deși sărace în informații, cercetările preventive de la Apahida au relevat, prin suprafața extinsă investigată, un fapt extrem de important și anume că avem de-a face cu înmormântări izolate și nu cu o necropolă gepidică plană extinsă.

Rezumat

Cercetările preventive din iarna 2015–2016, desfășurate în com. Apahida, jud. Cluj, pe suprafața de circa 0,3 ha situată la nord de mormântul princiar gepidic investigat în anul 1968, au

relevat doar adăposturile individuale de tragere ale unei unități germane ce s-a apărut aici în toamna anului 1944. Sporadice materiale neolitice și o groapă menajeră aparținând bronzului final completează imaginea arheologică. Răspunsul cel mai important este confirmarea ipotezei că avem de-a face cu morminte „princiare” izolate și nu cu o necropolă mai vastă.

92. Ariceștii-Rahtivani

com. Ariceștii-Rahtivani,

jud. Prahova

Cod RAN: 132084.16

Autorizație nr.: 268/10.10.2016

Colectiv: Frînculeasa Alin - responsabil, Preda Bianca, Negrea Octav, Dumitrescu Claudia (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Soficarul Andrei Dorian (Institutul de Antropologie „Fr. Rainer” din București).

Cercetările au fost prilejuite de dorința unei firme private de implementare a unor investiții pe un teren cu încărcătură arheologică, aflat în tarlăua 45A, parcela 395/1/A, sat Ariceștii-Rahtivani, comuna Ariceștii-Rahtivani. A fost cercetat un sit de tip tumular (movilă funerară din pământ) ce apare pe planuri topografice cu toponimul *Movila de la Răzoare*, având diametrul de aproximativ 35 m și înălțimea de aproximativ 0,8 m.

Metodologie: Au fost trasați doi martori magistrali orientați aproximativ N-S (Martor I) și V-E (Martor II), groși de 1 m și lungi de 41 m, respectiv 31 m, ce s-au intersectat în zona centrală în care a fost amplasat un punct zero. Acești martori au împărțit movila în 4 suprafețe denumite A, B, C, D, în sensul acelor de ceasornic, pornind din sfertul S-V. În funcție de acești martori și suprafețe au fost trasate opt secțiuni, despărțite între ele de martori de 1 m grosime, având următoarele caracteristici: S.I - trasată în suprafața A, în jumătatea sudică a movilei, la sud de martorul II și la V de martorul I, orientată N-S; a avut dimensiunile de 21 x 5 m (NS-EV); S.II - trasată în suprafața C, în jumătatea nordică a movilei, la est de martorul I și la nord de martorul II; orientată S-N; a avut dimensiuni de 19,50 x 5 m (NS-EV); S.III - trasată în suprafața D, în jumătatea sudică a movilei, la est de martorul I și la sud de martorul II, orientată E-V; a avut dimensiuni de 15,80 x 5 m (EV-NS); S.IV - trasată în suprafața B, în jumătatea nordică a movilei, la vest de martorul I și la nord de martorul II; orientată V-E; a avut dimensiuni de 14,30 x 5 m (EV-NS); S.V - trasată în suprafața D, în jumătatea sudică a movilei, la 1 m sud de S.III (între S.III și S.V a fost păstrat un martor gros de 1 m) și la est de martorul I; orientată V-E, a avut dimensiuni de 19,50 x 5 m (NS-EV); S.VI - trasată în suprafața C, în jumătatea nordică a movilei, la 1 m est de S.II (între S.II și S.VI a fost păstrat un martor gros de 1 m) și la nord de martorul II; orientată S-N; a avut dimensiuni de 19,50 x 5 m (NS-EV); S.VII - trasată în suprafața B, în jumătatea nordică a movilei, la 1 m nord de S.IV (între S.IV și S.VII a fost păstrat un martor stratigrafic gros de 1 m) și vest de martorul I; orientată E-V; a avut dimensiuni de 14,30 x 5 m (EV-NS); S.VIII - trasată în suprafața A, în jumătatea sudică a movilei, la 1 m vest de S.I (între S.I și S.VIII a fost păstrat un martor gros de 1 m) și la sud de martorul II; orientată N-S; a avut dimensiuni de 21 x 5 m (NS-EV).

În urma acestei metode de săpătură au fost obținuți 24 de martori stratigrafici ce au ajutat la o bună coordonare a cercetării, dar și la obținerea unor detalii privind evoluția pe orizontală și verticală a acestui tumul. În apropierea centrului movilei, în

154 Interpretări mai recente Opreanu 2009; Opreanu 2014.

155 Horedt, Protase 1972, 194;

156 Vezi planșa 1/1

157 Vezi planșa 1/2

158 <http://www.ligamilitarilor.ro/istorie-militara/divizia-9-infanterie-din-dobrogea-in-luptele-pentru-eliberarea-transilvaniei-octombrie-1944/>

martorul I, au fost descoperite urmele unei intervenții antropice recente, respectiv o groapă realizată în vederea amplasării bazei unei borne topografice, ce cobora sub nivelul de călcare antic. Aceasta nu a afectat mormântul primar al movilei, ci doar în parte grămada de pietriș ce a rezultat din excavarea gropii funerare și a fost depusă pe latura de vest a acesteia. Săpătura a fost realizată cu utilaje mecanizate și muncitori zilieri, în pași altimetrice, pornind de la partea superioară-centrală, spre poale și baza movilei. Complexele au fost demontate de arheologi cu unelte specifice.

Stratigrafie: I. Strat arabil/vegetal, gros de circa 0,10–0,15 m, culoarea cenușie; II. Spre poalele movilei (mai accentuat spre nord) se afla o lentilă de culoare mai închisă, cu o grosime ce varia între 0,20–0,40 m; III. movila inițială (mantaua) ce acoperea mormântul primar avea diametrul de 21 x 22 m (NS-EV) și înălțimea de aproximativ 0,6 m; avea culoarea gălbui-roșiatică, realizată dintr-o argilă amestecată cu lutit, cu pietricele mărunte în compoziție IV. Strat antic, gros de circa 0,10 m, culoarea maronie, consistență prăfoasă, lut amestecat cu pietricele. V. Depozit natural de pietriș.

Complexe arheologice: A fost descoperit un singur complex funerar ce conținea patru defuncți, notat M₁, și două complexe notate cu Cpl. 1 și Cpl.

Mormântul 1 (M.1) - dispus în S.III, S.I, suprapus direct de martorul magistral I. Groapa mormântului avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite. Avea dimensiuni de 1,75 x 1,10 m (EV-NS) și adâncimea de aproximativ 1 m. În profil groapa avea forma ușor tronconică, fiind mai largă în partea superioară. De asemenea, fundul gropii pe marginile de sud și vest prezenta o șanțuire continuă adâncă de aproximativ 8 cm și largă de 20 cm. Partea de est a gropii părea afectată de intervenții ulterioare. Perfora nivelul antic de călcare și depozitul natural de pietriș. Pietrișul excavat din groapă a fost așezat în lateral mai curând spre vest și sud. Era mormântul principal/primar și conținea resturi osteologice de la patru indivizi (4 cranii), oasele defuncților erau în poziție secundară, fiind grupate în jumătatea de vest a gropii. Majoritatea oaselor nu se aflau în conexiune anatomică, resturile osteologice indicau manipularea post-mortem într-o etapă ulterioară descompunerii țesuturilor. Un singur craniu și oase izolate se aflau în arealul de est al gropii. În aceeași zonă, aflate în poziție tranzitorie dinspre partea superioară spre fundul gropii, dispuse aproape în plan vertical, au fost descoperite două femure, un rest de bazin și o claviculă umană. Inventarul era format dintr-un vas aflat spre marginea de vest a gropii, culcat pe o parte. Era o cană cu o toartă în bandă, ușor supraînălțată, decorată prin incizii și adâncituri ce formau un decor în tehnica „Furchenstich”. În groapă au fost descoperite numeroase piese de colier, respectiv mărgelile circulare sau tubulare din scoică *Unio*, *Dentalium*, *Spondilus*, dar și 3 cochilii de scoică perforate, un pandantiv perforat dintr-o defensă de suină. De asemenea, se aflau numeroase piese de cupru – tubulețe din tablă, dar și plăcuțe dreptunghiulare din același material. Sub craniul B se afla un cuțit de silex, dar și alte două așchii de silex. Pe multe oase umane se aflau urme verzi de cupru. De asemenea, în groapa mormântului erau urme de ocru roșu și țesături vegetale, lemn. *Determinări antropologice:* M_{1A}: adult, sex feminin; M_{1B}: adult, sex feminin; M_{1C}: subadult, posibil sex feminin; M_{1D}: adult, sex masculin.

De asemenea, în S.III au fost descoperite alte două complexe, dar și ceramică izolată:

Cpl.1 - se afla spre profilul de sud, la circa 6,60 m est de profilul magistral I. Era o mică alveolă cu diametrul nu mai mare de 0,60 m și adâncă de 0,10–0,20 m în nivelul antic de călcare pe care a fost ridicat tumulul. În interiorul acesteia au fost găsite resturi de la mai multe vase (probabil 5), decorate prin incizie.

Cpl. 2 - descoperit în S.III, la est de M.1. Era o groapă ovală, ce se adâncea 0,20 m în stratul natural, realizată de pe nivelul antic de călcare. A fost identificată la adâncimea de 0,70 m și a avut dimensiunile 0,90 x 0,70 m. Pe fundul gropii se afla o peliculă de ocru. Nu a avut alt inventar.

Având în vedere ritualul de înmormântare, dar și inventarul descoperit în acest obiectiv arheologic, mormântul primar și ridicarea tumulului datează de la sfârșitul mileniului IV î. Hr.

93. Bârnova

com. Bârnova, jud. Iași

Punct: Mănăstirea Bârnova (Ansamblul Mănăstirii Bârnova)

Tip de sit și încadrare cronologică: 13: Structură de cult - religioasă / 133: Biserică

Cod RAN: 95097.01 / LMI IS-II-m-A 04103

Autorizație nr. 1115/2016

Colectiv: Mădălin Cornel Văleanu (responsabil de șantier); Elena Gherman (membru).

Cercetarea arheologică preventivă a avut ca scop reliefarea generală a situației arheologice în zona Ansamblului Mănăstirii Bârnova pentru întocmirea proiectului tehnic în vederea restaurării și consolidării, conform Avizului nr. 32/M/2016 emis de Ministerul Culturii.

În această etapă de lucrări, prin cercetarea arheologică preventivă s-a dorit a se cunoaște situația stratigrafică generală din zona de nord-est a Ansamblului Mănăstirii Bârnova, prin realizarea unei secțiuni arheologice care să lege zidul de incintă cu fosta cuhnie a mănăstirii. Anterior, în anii 1997–1999, în partea de sud a ansamblului mănăstiresc, au fost realizate o serie de cercetări arheologice ale căror rezultate și concluzii au fost publicate în volumele de rapoarte arheologice ale campaniilor din anii 1998 și 1999.

Secțiunea arheologică a fost realizată între zidul de incintă și clădirea fostei bucătării (cuhnie) a mănăstirii. Ea a avut o lungime de cca. 18,20 m și o lățime de 2,00 m, adâncimea acesteia a variat între 1,00–2,00 m, fiind realizată până la solul viu, nederanjat, și a permis observarea stratigrafiei arheologice în zona investigată.

Stratigrafia arheologică

Situația stratigrafică identificată este una relativ simplă, fiind pus în evidență nivelul de construire, care prin continuitatea sa indică construirea simultană a zidului de incintă și a fostei bucătării (cuhnie) a mănăstirii. Se observă o alveolă în nivelul de construire, la cca. 8 m sud de zidul de incintă, marcată de un nivel de resturi de pietre, produse ca urmare a pregătirii acesteia pentru zidire. Cel mai probabil, imediat după finalizarea lucrărilor de construire, curtea interioară a mănăstirii a fost aranjată, nivelându-se denivelările, determinând un nou nivel de călcare.

Structuri constructive

Zidul de incintă a mănăstirii are o fundație turnată, de cca. 1,10–1,20 m, demarcată clar de partea superioară a acestuia, care este din piatră zidită și care are un decroș / o retragere de 10–15 cm. Înălțimea zidului de incintă în zona cercetată este de cca. 4,40–4,50 m deasupra nivelului de construire și păstrează urmele drumului de strajă.

Fosta bucătărie are o fundație turnată de cca. 0,70–0,80 m, păstrându-se doar parțial zidul în elevație, în zona cercetată având cca. 1,20–1,30 m. Starea actuală a construcției, aflată într-o avansată stare de degradare, nu ne-a permis aprecierea reconstituirii înălțimii zidului în elevație. Dorim să precizăm că între nivelul tălpii zidului de incintă și nivelul tălpii zidului fostei bucătării (cuhniei) există o diferență de cca. 40 cm.

Descoperiri arheologice

Cercetarea arheologică nu a condus la descoperirea unor materiale arheologice în acumulările legate de construirea zidului de incintă și a fostei bucătării sau în cel imediat superior, de amenajare a curții după finalizarea lucrărilor de construire. În apropierea fostei bucătării (cuhniei) a fost evidențiată o acumulare mai consistentă de umpluturi, mai bine evidențiată pe profilul de vest al secțiunii, dar în care au fost identificate materiale din sec. XVII–XVIII amestecate cu cele de sec. XIX–XX, ceea ce reliefează faptul că stratigrafia a fost deranjată în diverse epoci. Au fost identificate fragmente de cahle cu smalt, de sec. XVII–XVIII, dar și fragmente de cahle fără smalt cu decor geometric și vegetal, specifice perioadei de început de sec. XVIII. Au fost identificate în aceste acumulări amestecate și fragmente ceramice de vase, cu sau fără decor și smalt, datate sec. XVII–XIX, dar și un obiect de fier (fragment de pinten?) sau fragmente dintr-un vas de sticlă de sec. XVIII. De remarcat că printre aceste piese a fost identificat și un tub de cartuș din cel de-al Doilea Război Mondial.

Concluzii

Cercetarea arheologică preventivă realizată în luna iulie 2016 a fost una restrânsă ca suprafață, de aproape 40 mp, obiectivul acesteia fiind determinarea situației arheologice în zona de nord-est a ansamblului mănăstiresc.

Rezultatele acestei campanii sunt în concordanță cu cele obținute anterior, în campaniile 1997–1999, și alături de acestea au fost folosite în elaborarea proiectului tehnic de restaurare a monumentului.

94. Blejoi

com. Blejoi, jud. Prahova

Cod RAN: 130687.12

Autorizație nr. 43/06.04.2016

Colectiv: Alin Frînculeasa - responsabil, Bianca Preda, Octav Negrea, Claudia Dumitrescu (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Andrei Dorian Soficaru (Institutul de Antropologie „Fr. Rainer” din București).

Cercetările arheologice preventive au fost realizate deoarece pe terenul unde se afla movila urma să se construiască un drum de legătură între centura de vest a municipiului Ploiești și viitorul cartier Parc, construcție ce ar fi afectat monumentul arheologic. În momentul demarării săpăturilor movila se afla într-o stare precară de conservare, fiind afectată de lucrări agricole intensive ce au condus la aplatizarea acesteia, făcând dificilă identificarea în teren a sitului. Avea 0,6 m înălțime și aproximativ 30 m diametrul maxim. După cercetarea acestui obiectiv s-a constatat faptul că movila avea 0,6 m înălțimea maximă și circa 23 m (N-S) diametrul maxim.

Modul în care a fost dezvoltată strategia de săpătură a fost determinat de situația existentă în teren în momentul începerii cercetării, situl fiind acoperit de cultură de rapiță, ceea ce a

restrâns zona ce putea fi afectată de intervenția arheologică, dar a împiedicat și observațiile de suprafață. Săpătura s-a desfășurat prin deschiderea unor secțiuni paralele care să permită accesul utilajului mecanizat, dar și obținerea unor observații concludente privind etapele amenajării tumulului, precum și dimensiunile reale ale acestuia. Între secțiuni ce au avut orientarea sud-nord au fost păstrați martori stratigrafici de 1 m grosime (est-vest). Primele două secțiuni (S.I și S.II) au fost orientate paralel și au suprapus zona centrală a movilei. Au avut lungimea de circa 30 m și lățimea de 5 m. La vest de S.I și la est de S.II au fost trasate alte două secțiuni late de 4 m, dar în zona centrală au fost păstrați martori stratigrafici de 1 m grosime și 4 m lungime, ce au fost situați perpendicular pe S.I, respectiv S.II, segmentând aceste două secțiuni în câte două casete. Acestea au fost denumite/numerotate în funcție de poziționarea lor în sensul acelor de ceasornic: Caseta 1 - suprafața sud-vestică; Caseta 2 - suprafața nord-vestică; Caseta 3 - suprafața nord-estică; Caseta 4 - suprafața sud-estică. La 1 m vest de casetele 1 și 2 a fost trasată S.III orientată sud-nord, având lățimea de 1,5 m și lungimea de 25 m. În zona centrală a movilei, pe mijlocul martorului de est al S.I, a fost amplasat punctul zero de la care s-a făcut caroiajul din 2 în 2 m, marcat cu cifre arabe crescător de la 0 la 7 spre nord și descrescător de la 0 la -8 spre sud.

Etapile cercetării au fost următoarele: cu ajutorul unui utilaj suprafețele au fost săpate în plan orizontal, începând de la nivelul superior spre cel inferior în ordinea poziționării acestora de la S.I la S.II, apoi cele patru casete, iar ultima zonă abordată a fost S.III; primul a fost demontat mormântul secundar (M₁); toate adâncimile consemnate în documentația de șantier au fost raportate la un punct zero amplasat central, în partea superioară a movilei, la intersecția carourilor.

Stratigrafie: I. Strat arabil/vegetal, gros de circa 0,10–0,15 m, culoarea cenușie; II. Strat negricios, argilos, acoperea parțial mantaua inițială, avea grosimi de 0,10–0,20 m, îngroșându-se spre poalele movilei până la 0,50 m; acest strat nu se regăsea spre centrul movilei, ci numai în ultimul sfert al diametrului acesteia, îngroșându-se spre margini; III. Movila ce acoperea mantaua avea culoarea cenușie la uscare, consistență prăfoasă, lut amestecat cu pietricele mărunte, grosimea maximă de 0,40 m (afectată la partea superioară de arătură). IV. Manta, ce acoperea M₃ (mormântul primar), avea culoarea gălbui-maronie, o grosime nu mai mare de 0,25 m. IV. Strat antic, gros de circa 0,10 m, culoarea maronie, consistență prăfoasă, lut amestecat cu pietricele. V. Depozit natural de pietriș.

Complexele arheologice: au fost descoperite cinci morminte de inhumație, notate cu sigle de la M₁ la M₅ la care se adaugă două complexe notate Cpl.1 și Cpl. 2.

Mormântul 1 (M₁) – este un mormânt secundar, descoperit în S I, relativ aproape de centrul movilei, săpat în mantaua acesteia, identificat la adâncimea de -0,42 m față de suprafața actuală. Fundul gropii atingea -0,60 m, aceasta era orientată pe direcția SV-NE, avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite. Avea următoarele dimensiuni: lungime 1,67 m, lățime maximă 0,9 m în zona centrală. Mormântul conținea resturile osteologice ale unui individ, ce fuseseră puternic răvășite de ganguri de animale. În momentul descoperirii se mai păstra *in situ* craniul, o claviculă și scapulă și fragmente ale unui femur. Din cauza stării precare de conservare a scheletului este dificil de reconstituit poziția în care fusese depus defunctul, este însă posibil să fi fost chircit pe partea dreaptă, orientat cu certitudine cu capul către sud-vest. Nu au fost identificate urme de ocră. Avea ca inventar funerar un inel de buclă masiv realizat din cupru, cu o spiră și jumătate, cu capetele ușor subțiate. *Determinări antropologice:* adult, sex masculin, vârsta 51,5 ani.

Mormântul 2 (M2) – este un mormânt secundar, descoperit în caseta 2 și suprapus parțial de marmorul ce o separă pe aceasta de S.I. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,38 m față de suprafața actuală a marmorului. Fundul gropii atingea -0,40–0,45 m, aceasta era orientată pe direcția V-E, probabil avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni păstrate de 0,60 x 0,80 m (EV-NS). Complexul a fost parțial afectat în timpul cercetărilor arheologice, dar resturile osteologice au fost recuperate, putându-se reconstitui principalele elemente ale ritualului funerar. Defunctul, un individ aflat într-o stare bună de conservare, era orientat pe direcția V-E, deșus în decubit dorsal, probabil cu palmele pe lângă corp. Membrile inferioare, inițial ridicate, au căzut ulterior către partea dreaptă. Nu era însoțit de inventar funerar sau depuneri de ocră. *Determinări antropologice:* adult, sex feminin, vârsta 35–38,2 ani.

Mormântul 3 (M3) – este mormântul primar (principal), peste care a fost ridicată movila inițială, amplasat în centrul acesteia. A fost săpat de la nivelul antic de călcare și a perforat stratul natural de pietriș. A fost identificat în S.I la -0,36 m adâncime, fiind parțial suprapus de marmorul stratigrafic central. Groapa era orientată pe direcția SV-NE, avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite și se îngusta către fund. Avea următoarele dimensiuni: în partea superioară: lungime 1,95 m și lățime 1,13 m. Adâncimea maximă atingea -0,99 m de la nivelul actual al movilei, de la nivelul de săpare groapa avea 0,60 m adâncime. Pietrișul natural excavat și deșus lângă groapă era vizibil pe laturile vestică și nordică ale gropii. În partea nordică a gropii, pe latura scurtă, a fost săpată o treaptă cu lățimea de 68 cm și adâncimea de 10 cm. Defunctul, un individ robust, a fost descoperit într-o stare bună de conservare. Era orientat pe direcția SV-NE, deșus în poziție chircită pe partea stângă. Membrile superioare erau îndoite și aduse către față, membrele inferioare au fost flexate, dreptul mai accentuat decât stângul. Urme de ocră au fost descoperite în zona gâtului și a membrilor superioare ale defunctului. Inventarul funerar era compus din două inele de buclă de argint și mai multe obiecte de podoabă (numărul total este de 32) din cupru, caolin/talc, *Dentalium*, ce formau un colier bine păstrat, deșus la gâtul defunctului: 1 pandantiv *Brillenspirale*, 4 perle tubulare de cupru (din care două slab conservate), 10 mărgelile tubulare din *Dentalium*, 17 mărgelile de caolin/talc întregi. Sub pandantiv au fost identificate posibile urme de lemn, iar în zona gâtului urme de materiale organice. *Determinări antropologice:* adult, sex masculin, vârsta 30–35,2 ani.

Mormântul 4 (M4) – este un mormânt secundar, suprapus de marmorul stratigrafic dintre casetele 1 și 2 și de marmorul ce le separă pe acestea de S.I, săpat în mantaua movilei, identificat la adâncimea de -0,55 m față de suprafața actuală a marmorului. Fundul gropii atingea -0,65 m, aceasta fiind orientată pe direcția V-E. Avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, avea următoarele dimensiuni: lungime 1,33 m, lățime 0,58 m. Defunctul se afla într-o stare precară de conservare, în momentul cercetării se mai păstrau fragmente din mandibulă și câteva fragmente de oase lungi. Era posibil orientat pe direcția V-E, poziția nu a putut fi reconstituită. Ocră a fost descoperit în zona craniului și resturilor de oase lungi. Nu era însoțit de inventar funerar. *Determinări antropologice:* adult, indeterminabil, vârsta 30–50 ani.

Mormântul 5 (M5) – este un mormânt săpat de la nivelul antic, înainte de ridicarea movilei, descoperit în S.I și suprapus parțial de marmorul vestic al acesteia. Groapa mormântului a fost excavată de la -0,45 m, iar adâncimea maximă atingea -1,36 m, de la punctul 0. Aceasta era orientată pe direcția SV-NE, avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, următoarele dimensiuni: lungime 1,9 m, lățime 0,95 m. Defunctul, un individ robust, a fost

descoperit într-o stare bună de conservare. Era orientat pe direcția SV-NE, deșus în poziție chircită pe partea dreaptă. Membrile superioare erau așezate după cum urmează: brațul stâng îndoit, iar brațul drept întins către genunchi, membrele inferioare au fost flexate. Lângă partea distală a humerusului drept a fost descoperită în poziție secundară o defensă de animal. *Determinări antropologice:* adult, sex masculin, vârsta 26–34 ani.

Alte complexe:

Cpl. 1 – identificat în suprafața SI, la nivelul antic (-0,5 m). Într-o suprafață de formă aproximativ ovală (1,70 x 0,85 m), orientată V-E, ce pare delimitată de pietre, au fost observate urme consistente de ocră și câteva resturi osteologice. A fost descoperit și un fragment ceramic, rupt din vechime, reprezentând tipul cădelniță/censor, cu piciorul cu mai mulți lobi, pastă grosieră, decorat la exterior cu șnurul și la interior cu mici cercuri adâncite și un inel reliefat.

Cpl. 2 – a fost identificat în marmorul vestic al S.I, în apropierea Cpl. 1, la -0,30 m adâncime. Într-o groapă ce avea adâncimea de maximum 0,30 m, au fost identificate câteva oase de animale, probabil de vacă/cal. Nu au fost observate urmele gropii și nici nu au fost descoperite materiale arheologice care să poată încadra cultural acest complex.

Având în vedere ritualul de înmormântare, dar și inventarul descoperit în acest obiectiv arheologic, toate mormintele datează conform diferitelor cronologii încă disputate, din eneoliticul târziu/perioada de tranziție la epoca bronzului/începutul epocii bronzului, putând fi decelate din punct de vedere cultural două faze de înmormântare, definite de complexe funerare M1, M3, M5 (prima fază), respectiv M2, M4, cpl 1 (faza a II a). În cadrul primei faze au existat mai multe etape de înmormântare. Precizăm că prima înmormântare este a individului descoperit în M3, apoi a fost săpată groapa pentru M5. Groapa M1 a perforat mantaua movilei ridicate pentru mormântul primar. Mormintele 2 și 4, dar și Cpl. 1 au fost săpate în mantaua movilei ridicată în prima fază și pot fi atribuite fazei Jamnaja. Ambele faze de înmormântare pot fi încadrate în intervalul cronologic 3100–2650 î. Hr.

Din perspectiva cronologiei relative, remarcăm alături de ritualul de înmormântare, colierul descoperit în M3. Acesta era format din perle tubulare realizate din foițe de tablă de cupru rulate, perle tubulare din molusca *Dentalium*, perle inelare din talc sau caolin și un pandantiv-ochelari realizat dintr-o sârmă de cupru. Perle tubulare din cupru sunt apariții frecvente în zonă, fiind descoperite la Păulești II/M2, Aricești IV/M4A, Ploiești I/M2, M3, M4, Ploiești II/M5, Aricești V/M2. Pandantivul de tip ochelari era cunoscut în zonă prin descoperirea izolată din movila I de la Ploiești I săpată în perioada 1941–1942 de I. Nestor. O altă piesă a fost descoperită în anul 2015 într-un mormânt tumular cercetat în localitatea Aricești-Rahtivani, în apropierea pădurii *Crângu lui Bot*. Descoperirile din acest tumul vin să completeze o serie de cercetări derulate în alte obiective din zona apropiată orașului Ploiești.

Bibliografie

Comșa Eugen, 1989, Mormintele cu ocră din movila II-1943 de la Ploiești-Triaș, *Thraco-Dacica*, t. X, p. 181–188.

Frînculeasa Alin, 2007, Contribuții privind mormintele Jamnaja în Muntenia. Cercetări arheologice la Aricești-Rahtivani, *Tyragetia*, S.N., vol. I, (XVI), nr. 1, p. 181–193.

Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Negrea Octav, Soficaru Andrei, Dumitrașcu Valentin, Frînculeasa Mădălina, 2012, Complexe funerare de la începutul mileniului al II-lea descoperite recent în județul Prahova, *Materiale și Cercetări Arheologice*, Serie Nouă, VIII, p. 139–163.

Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Negrea Octav, Soficaru Andrei-Dorian, 2013, Bronze Age tumularly graves recently investigated in Northern Wallachia, *Dacia N.S.*, LVII, p. 23–63.

Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Nica Tiberiu, Soficaru Andrei-Dorian, 2014, Un nou tumul preistoric cercetat la Ariceştii-Rahtivani (jud. Prahova), *Studii de Preistorie*, 11, p. 189–227.

Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Heyd Volker, 2015, Pit-Graves, Yamnaya and Kurgans along the Lower Danube: Disentangling 4th and 3rd Millennium BC Burial Customs, Equipment and Chronology, *Præhistorische Zeitschrift*, 90, p. 45–113.

Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Garvăn Daniel, 2015a, *Ploieşti, jud. Prahova*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2014, A XLIX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Piteşti, 28 - 30 mai 2015, p. 233–235, Muzeul Judeţean Argeş.

Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Adamescu Ion, Soficaru Andrei Dorian, 2016, *Ariceştii-Rahtivani, jud. Prahova*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2015, A L-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Târgu-Jiu, 26–28 mai 2016, p. 120–122.

Nestor Ion, 1943, Raport asupra cercetărilor și săpăturilor arheologice de la Ploieşti-Triaj și de la Sărata Monteoru-Buzău, *Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice 1942*, p. 160–161.

Nestor Ion, 1944a, Raport asupra cercetărilor și săpăturilor de salvare făcute la Ploieşti-Triaj și Brazi, între 21 octombrie și 7 noiembrie 1942, *Rapoartele Muzeului Național de Antichități*, p. 29–31.

Nestor Ion, 1944b, Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice din campania anului 1943, *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943*, p. 55–57.

Paveleț Eugen, 2007, Cercetări arheologice preventive între-prinse în tumulul situat pe raza comunei Blejoi, jud. Prahova, *Mousaios. Buletinul Muzeului Judeţean Buzău* 12, p. 107–122

95. Bucureşti

mun. Bucureşti

Punct: Dealul Ciurel

Cod RAN: 179132.30

Autorizație nr. 172/2016

Colectiv: Mircea Negru – responsabil științific (IAB), Cristian Schuster (IAB), Edmond Silviu Ene (IAB), Răzvan Petcu (IAB), Mădălina Dimache (IAB), Radu Văcălie (IAB).

Primele informații despre acest sit au fost furnizate în anul 1922 de Constantin Nicolăescu Ploşor¹⁵⁹, completate apoi în anul 1929 de Dinu V. Rosetti¹⁶⁰.

În aceeași zonă, cercetări arheologice preventive au avut loc în anii 1958–1959, 1961–1962, 1994, 1997 și 2008¹⁶¹. De-a lungul timpului au fost identificate și cercetate urme de locuire din epoca bronzului (cultura Glina), prima epocă a fierului, secolele VI-VIII, IX-XI și XVIII-XIX.

159 Nicolăescu, 1922, p. 54.

160 Rosetti, 1929, p. 7.

161 Morintz, 1958; Morintz, 1959; Morintz, 1961; Morintz, 1962; Negru, 1995; Negru, 1998; Negru, Schuster, Bădescu, Morintz, Oța, 2009.

În perioada octombrie-decembrie 2016 au avut loc săpături arheologice preventive în partea de sud-est a sitului arheologic. Scopul săpăturilor arheologice a fost investigarea zonei precizate mai sus, pentru identificarea de noi complexe arheologice.

Obiectivul specific al acestor săpături arheologice a fost descoperirea de noi complexe și materiale arheologice din epoca bronzului, prima epocă a fierului, secolele VI-VIII și XVIII-XIX.

Proiectul de săpături arheologice preventive a constatat în practica de secțiuni orientate aproximativ est-vest, perpendiculare pe terasa râului Dâmbovița, spre str. Virtuții.

Implementarea proiectului. În campania din anul 2016 au fost practicate un număr de 2 secțiuni (S3/2016 și S4/2016). Acestea au avut lățimea de 4,00 m, lungimea de 106 m și martori între ele cu grosimea de 1,00 m. Cercetările nu au fost finalizate, urmând a fi continuate în campania anului 2017.

Rezultate preliminare ale săpăturilor arheologice preventive

În cursul săpăturilor arheologice preventive au fost identificate un număr de 53 de complexe arheologice. În stadiul actual al cercetării, acestea pot fi încadrate cronologic în epoca bronzului, prima epocă a fierului, secolele VI-VIII, XVIII-XIX și secolul XX

Epoca bronzului. Din această perioadă datează o serie de fragmente de vase ceramice din pastă grosieră ce pot fi atribuite culturii Glina, pe baza analogiilor cu materiale din campaniile precedente din acest sit și alte situri arheologice din aceeași arie culturală¹⁶².

Prima epocă a fierului este reprezentată printr-o locuință în curs de cercetare, respectiv o serie de gropi (Cpl 1, 35, 52). În interiorul acestora și în stratul de cultură au fost descoperite fragmente de vase ceramice modelate cu mâna din pastă grosieră, decorate cu brăuri alveolate. Materialele arheologice descoperite pot fi atribuite perioadei târzii a primei epoci a fierului.

Așezarea din secolele VI-VIII. În cadrul acestei așezări au fost identificate mai multe de locuințe dintre care au fost parțial cercetate Cpl 2 și 3.

Locuințele descoperite erau adâncite în nivelul de locuire din perioada respectivă și aveau o formă aproximativ rectangulară. În cazul Cpl 2, o locuință aflată în curs de cercetare, au fost două faze de folosire, marcate prin diferențe de plan, respectiv prezența a două cuptoare de bucătărie.

Într-unul din colțurile lor era un cuptor de bucătărie cu pereții în formă de potcoavă în plan, realizat prin scobire într-un bloc de lut crușat. În cadrul Cpl 2, în jurul cuptorului, au fost descoperite fragmente de congreșuni calcaroase, cu urme de ardere secundară, în timp ce în cazul cuptorului din interiorul Cpl 3 au fost descoperite fragmente de vălătuci din lut ars.

Materialul recoltat în cadrul acestor complexe constă în fragmente de vase ceramice modelate cu mâna sau la roată și vălătuci din lut ars.

Complexele din această așezare, identificate în campania din anul 2016, pot fi datate în limitele secolelor VI-VIII, pe baza materialelor arheologice descoperite. O cronologie mai restrânsă urmează a se stabili după finalizarea cercetărilor în curs de derulare și analizarea întregului material arheologic ce va fi descoperit.

Așezarea din epoca modernă

În cadrul secțiunii S3 au fost recoltate fragmente de vase din ceramică fină de culoare roșie, acoperite uneori cu smalt de culoare olive, verzuie sau maron, decorate cu motive geometrice (linii orizontale sau în val), specifice secolelor XVIII-XIX.

Așezarea din epoca contemporană. La mijlocul secolului al XX-lea, în această zonă a sitului arheologic au fost ridicate o serie

162 Schuster, Negru, 2013; Schuster, Negru, 1998.

de construcții evidențiate cartografic ca fiind ale Cooperativei Agricole de Producție (CAP) Ciurel, ale căror fundații au fost surprinse în ambele secțiuni. În afară de acestea, au mai fost identificate numeroase gropi mici pătrate, cu latura de 0,78–0,95 m, fără materiale arheologice. Acestea erau așezate în rânduri și par a fi gropi pentru o plantație de pomi.

Considerații preliminare

În cursul săpăturilor arheologice preventive din anul 2016 au fost descoperite complexe și materiale arheologice din așezările încadrate în epoca bronzului, prima epocă a fierului, secolele VI-VIII și XVIII-XIX. Aceste săpături arheologice preventive urmează a continua și în perioada următoare, când vor fi finalizate unele din complexe arheologice în curs de cercetare, respectiv vor fi identificate și cercetate altele în cursul viitoarelor cercetări arheologice preventive.

Abstract

The archaeological site of Bucharest-Ciurel is placed in the western part of the town, on the southern bank of Dâmbovița River. It was discovered in the Inter-Wars period. First excavations started in the sixth decade of the 20th century. For a time this site gave one of the name of Ipotești – Ciurel - Cândești Culture of 5th-7th centuries AD in the North of the Lower Danube Region.

In 2016, preventive archaeological excavations were carried out in the south-eastern part of the site. Two large trenches of 4 m wide and 106 m long were opened. Inside of them, some archaeological structures and materials of Bronze Age, Earlier Iron Age, 6th-8th centuries AD, and 18th-19 centuries were discovered.

Most relevant discoveries are two dwellings (Cpl 2, Cpl 3) of 6th-8th centuries AD. The collected materials are in processing. Most of them are fragments of pottery vessels, from the above indicated period.

The archaeological excavations will continue in the near future and more scientific information and materials will be available after they will be finished.

Bibliografie

Morintz 1958 - S. Morintz, *Șantierul arheologic București*, Materiale și cercetări arheologice, V, 1958, p. 631–636.

Morintz 1959 - S. Morintz, *Șantierul arheologic București*, Materiale și cercetări arheologice, VI, 1959, p. 764–771.

Morintz 1961 - S. Morintz, *Săpăturile de pe Dealul Ciurel*, Materiale și cercetări arheologice, VII, București, 1961, p. 658–663.

Morintz 1962 - S. Morintz, *Șantierul arheologic București*, Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962, p. 761–766.

Negru 1995 - M. Negru, *București-Ciurel*, Cronica arheologică a României, Cluj-Napoca, 1995, p. 15.

Negru 1997 - M. Negru, *București-Ciurel*, *Cronica arheologică a României*, București, 1997, p. 8–9. Negru, Schuster, Morintz, Bădescu, Oța 2009 - M. Negru, C. Schuster, A. Morintz, A. Bădescu, L. Oța, București - Punct Ciurel în Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2008, Ministerul Culturii și Cultelor, București, 2009, p. 275–277

Nicolăescu 1922 - C. S. Nicolăescu, *Urme de noi așezări preistorice în preajma Bucureștilor*, Cronica Numismatică și Arheologică, II, 1922, p. 54.

Rosetti 1929 - D. V. Rosetti, *Din preistoria Bucureștilor*, Cronica Numismatică și Arheologică, no. 89–94, 1929, p. 7.

Schuster, Negru 1998 - C. Schuster, M. Negru, *Descoperiri arheologice din epoca bronzului la București-Ciurel*, București - Materiale de istorie și Muzeografie, 12, 1998, p. 6–11.

Schuster, Negru 2013 - C. Schuster, M. Negru, *București-Ciurel. Așezarea de tip Glina*, Cercetări Arheologice în București, Cat. E., IX/2013, 0258–140X, p. 42–54.

96. București

mun. București

Adresa: Militari, str. Aleea Lacul Morii, nr. 131–133

Punct: Câmpul Boja. Sectorul D

Autorizație nr. 141/2016, 238/2016

Colectiv: Mircea Negru – responsabil științific (USH), Cristian Schuster (IAB), Edmond Silviu Ene (USH), Alin Diaconu.

În perioada iulie-noiembrie 2016 au avut loc săpături arheologice preventive în sectorul D (vest) al sitului arheologic¹⁶³. Acest sector a fost identificat în urma unei cercetări de suprafață urmată de săpături arheologice preventive întreprinse în anul 1994¹⁶⁴. Ulterior, în acest sector au fost efectuate săpături arheologice sistematice în anul 2002, respectiv săpături arheologice preventive în anii 2007–2008, 2012 și 2015¹⁶⁵.

Scopul săpăturilor arheologice a fost investigarea unei zone situate aproape de limita vestică a sitului arheologic.

Obiectivul specific al acestor săpături arheologice a fost dezvoltarea cunoștințelor cu privire la așezările din epoca bronzului, secolele II-IV, V-VII și XVIII-XIX, din sectorul D al sitului arheologic. În acest sens au fost întreprinse săpături arheologice pentru identificarea, cercetarea, înregistrarea grafică, topografică și fotografică a complexelor arheologice din zona precizată.

Proiectul de săpături arheologice preventive a constatat în practicarea de secțiuni orientate aproximativ nord-sud, perpendicular pe terasa râului Dâmbovița, unde se află azi Lacul Morii (Dâmbovița). În total au fost practicate un număr de 8 secțiuni. Acestea au avut lățimea de 4,00 m, lungimi variabile în funcție de configurația topografică a zonei cercetate și martori între ele cu grosimea de 1,00 m. În cazurile în care complexe intrau în martori, aceștia au fost dezafectați. Suprafața totală săpată a fost de 3393,4 mp, din totalul de 5024 mp al terenului cercetat.

Rezultatele săpăturilor arheologice preventive

În cursul săpăturilor arheologice preventive au fost identificate complexe arheologice ce pot fi datate, în stadiul actual preliminar al cercetării, în epoca bronzului, a doua epocă a fierului, secolele III-IV, V-VII și XVIII-XIX.

Epoca bronzului. Din această perioadă datează o serie de gropi (Cpl 114, 126, 146), în care au fost găsite vase din pastă grosieră decorate cu brăuri alveolate și cu măturica ce pot fi atribuite culturii Tei¹⁶⁶.

Prima epocă a fierului. Din această perioadă datează câteva gropi (Cpl 66, 76) în care au fost găsite fragmente de vase din pastă grosieră, arsă neuniform, cu interiorul negricios, iar la exterior de culoare cenușie. Uneori au urme de caneluri largi.

A doua epocă a fierului este reprezentată prin fragmente ceramice modelate cu mâna, decorate cu butoni semilunari și brăuri alveolate, descoperite *in situ* în gropi (Cpl 51, 59) sau în poziție secundară în complexe arheologice mai târzii (Cpl 40, 58, 62).

Complexele și materialele arheologice din *a doua epocă a fierului* pot fi atribuite perioadei secolele III-II a. Chr., pe baza

163 Pentru cercetările arheologice anterioare a se vedea Negru, Bădescu, Cuculea 2009; Negru, Schuster, Bădescu, Comșa, Morintz, 2007; Negru 2007; Schuster, Negru 2006; Negru, Schuster, Moise 2000.

164 Negru, Schuster, Moise 2000, p. 9.

165 Negru 2003; Negru, Schuster, Bădescu 2008; Negru, Schuster, Bădescu 2009;

Negru, Schuster, Ene, Gavrilă 2016, p.126–128.

166 Pentru campaniile anterioare a se vedea Negru, Schuster, Moise 2000, p. 25–37; Schuster, Negru, 2006, p. 43–64.

analogiilor din campaniile arheologice anterioare și din alte situri arheologice cercetate¹⁶⁷.

Așezarea de tip Militari-Chilia. În cursul săpăturilor arheologice au fost descoperite și cercetate mai multe locuințe și gropi, respectiv un cuptor de ars vase din lut.

Locuințele identificate au avut forme aproximativ rectangulare cu colțurile rotunjite (Cpl 8, 58, 96, 131, 136). Podeaua nu prezenta urme de amenajări speciale. Într-un caz a fost observat *in situ* partea inferioară arsă a peretelui locuinței.

Gropile identificate aveau forma rotund-ovală în plat, iar profilul era în formă de clopot, cu partea inferioară mai lată (Cpl 7, 14, 15, 17, 23, 93, 80, 108, 122, 138, 140, 147).

Cuptorul de olar descoperit este al treilea din acest sit arheologic (Cpl 20). El este de tipul cu pilon central. În fața sa era o groapă de alimentare, aproximativ ovală în plan, în care au fost găsite fragmente din grătar și pilonul de susținere, demontate după scoaterea sa din funcțiune.

Materialul arheologic descoperit în cadrul complexelor arheologice din așezarea de tip Militari-Chilia este numeros, constând în fragmente de vase ceramice modelate cu mâna sau la roată, inclusiv fragmente de vase ceramice de import din lumea romană.

Complexele și materialele arheologice din așezarea de tip Militari-Chilia pot fi date în secolul al III-lea, în acest stadiu al studierii lor, fără a exclude posibilitatea continuării lor și în secolul al IV-lea¹⁶⁸.

Așezarea din secolele V-VII. În cadrul acestei așezări au fost identificate o serie de locuințe și gropi.

Locuințele descoperite (Cpl 1, 2, 6, 12, 13, 14, 21, 38, 39, 40, 46, 52, 53, 56, 57, 62, 63, 77, 79, 96, 114, 115, 125, 126, 132) aveau, în general, o formă rectangulară cu mici deviații (exemple de planuri). Într-unul din colțurile lor era un cuptor de bucătărie, realizat prin scobire într-un bloc de lut cruțat.

Materialul recoltat în cadrul acestor complexe consta în fragmente de vase ceramice modelate cu mâna sau la roată, fusaiole și vălătuci din lut ars.

Complexele și materialele arheologice din așezarea de tip Ipotești-Cândești pot fi date în limitele secolelor V-VII, nuanțări urmând a se face după atenta analiză a materialelor arheologice din fiecare complex¹⁶⁹.

Așezarea din epoca modernă. Dintre complexele arheologice din cadrul acestei așezări amintim o locuință (Cpl 32) și un pavaj rectangular de cărămizi (Cpl 78). Materialul arheologic recoltat constă în ceramică fină de culoare roșie, acoperit uneori cu smalt de culoare olive, verzuie sau maron, decorate cu motive geometrice (linii horizontale sau în val), specifice secolelor XVIII-XIX, când izvoarele cartografice menționează în acest punct existența satului Boja¹⁷⁰.

În cursul cercetărilor a fost descoperit un mormânt izolat (Cpl 11) din perioada funcționării așezării. Fenomenul înmormântărilor izolate în cadrul acestei așezări este o caracteristică a perioadei respective, în acest sit arheologic¹⁷¹.

Amenajări din perioada contemporană. În partea de sud a suprafeței cercetate a fost identificat un canal din beton armat îngropat, care străbate situl de la vest la nord (Cpl 100). De asemenea, au fost identificate un șanț pentru un cablu electric și mai multe gropi contemporane.

Stratigrafia zonei

1. Strat vegetal, pământ compact de culoare cenușiu-deschisă, cu frecvente urme antropice contemporane (sticle de plastic, țigle, material textil etc.) și rădăcini de arbori și arbuști. Situat de la nivelul actual de călcare (o) până la cota de -0,20/-0,40 m.

2. Strat de depunere, format din lut galben amestecat cu materiale contemporane și pietricele, rezultat în urma lucrărilor de amenajare a Lacului Dâmbovița (Mori). El se întinde pe toată suprafața de nord a secțiunilor, fiind mai gros în partea de nord-est a suprafeței cercetate (de până la 40 cm) și mai subțire în partea de nord-vest (de cca. 5 cm). Nivelul este situat între cota 0 m și cota -0,35/0,40 m.

3. Strat de depunere din lut galben, rezultat în urma lucrărilor de construire a unui canal contemporan (Cpl 100), amestecat cu un sol cenușiu-negrucios. Stratul a fost observat în partea de sud a terenului cercetat, mai ales în apropierea canalului menționat. Nivelul este situat între cota 0 m și cota -0,50 m.

4. Strat de pământ de culoare cenușiu închis, omogen, compact, cu o grosime care variază între 10 și 50 cm. Conține fragmente ceramice din perioada mileniului I p. Chr. În acest nivel apar complexele din secolele III-IV și V-VII. Nivelul este situat între cota -0,50 m și cota -1,20 m.

5. Strat de pământ de culoare galbenă, omogen, compact, lipsit de urme arheologice. În acesta se adâncesc o parte din complexele arheologice. El este situat între cota -1,20 m și -2,80 m.

6. Nivel de culoare galben deschis, cu conținut mare de carbonați, lipsit de urme antropice. Acesta este situat între -2,80 m și -3,30 m (adâncimea maximă în cadrul săpăturilor efectuate).

Considerații preliminare

În cursul săpăturilor arheologice preventive din anul 2016 au fost descoperite complexe și materiale arheologice din așezările încadrate în epoca bronzului, a doua epocă a fierului, secolele III-IV, V-VII și XVIII-XIX, un mormânt din secolele XVIII-XIX, respectiv un canal și alte complexe arheologice (gropi, șanțuri) din secolul XX.

În continuarea activităților de teren, materialele arheologice, integral colectate, au fost triate, desenate, fotografiate și identificate cronologic, în vederea publicării împreună cu informațiile științifice.

În total au fost identificate un număr de 154 de complexe arheologice și au fost făcute peste 750 de înregistrări în baza de date a materialelor arheologice, descoperite de-a lungul timpului în acest sit arheologic.

Abstract

In the 2016, in the Bucharest Militari Câmpul Boja archaeological site were carried out preventive archaeological excavations in the Western Sector of the site.

There were discovered archaeological contexts and materials that may be dated in Bronze Age (Tei Culture), Late Iron Age, 3rd-4th centuries AD, 5th-7th centuries, and 18th-19th centuries.

In the Militari-Chilia settlement, there were discovered deep dwellings of rectangular shape that contain a lot of hand-made pottery and wheel-made vessel fragments, and burned clay. Between dwellings, there were found rounded in plan pits, that have bell shape sections.

The most numerous archaeological contexts discovered in 2016 were pre-medieval dwellings of rectangular shape. They have a cooking kiln in the opposed corner of the entrance. In the present stage of research, these dwellings maybe dated in the period between the 5th and the 7th centuries AD.

167 Pentru campaniile anterioare a se vedea Negru, Schuster, Moise, 2000, p. 47-54; Schuster, Negru, 2006, p. 75-86.

168 Pentru așezarea de tip Militari-Chilia a se vedea Negru, Schuster, Moise, 2000, p. 57-134; Negru, 2007.

169 Pentru sinteza descoperirilor de tip Ipotești-Cândești a se vedea Negru, Bădescu, Cuculea-Sandru, 2009.

170 Pentru descoperirile din epoca modernă a se vedea Negru, Schuster, Moise, 2000, p. 10; Negru, Schuster, Bădescu, Morintz, Comșa, 2007, p. 10.

171 Negru, Schuster, Bădescu, Morintz, Comșa, 2007, p. 10.

Finally, also there were found few dwellings and other structures that contain pottery vessel fragments dated in the 18th-19th and some structures of 20th centuries.

Bibliografie

- Negru, Mircea, Bădescu, Alexandru, V. Cuculea-Sandu, *Militari Câmpul Boja, series VI, Settlements dating from 5th to 7th centuries AD (Archaeological Excavations since 1958 up to 2005)*, București, 2009, p. 140.
- Negru, Mircea, *Militari Câmpul Boja Series, III, Settlements of 2nd to 4th centuries AD*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, p. 148.
- Negru, Mircea, Schuster, Cristian, Bădescu, Alexandru, Comșa, Alexandra, Morintz, Alexandru, *Militari Câmpul Boja, series IV, Archaeological Excavations from 2006-2007*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, p. 138.
- Negru, Mircea, Schuster, Cristian, D. Moise, *Militari-Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștilor*, Editura Vavila Edinf SRL, București, 2000, p. 358.
- Schuster, Cristian, Negru, Mircea, *Militari-Câmpul Boja. An Archaeological Site on the Territory of Bucharest. II Pre- and Proto-Historic Settlement*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2006, p. 173.
- Negru 2003 - Negru, Mircea, Bucuresti. *Militari-Câmpul Boja*, Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2002, Ministerul Culturii și Cultelor, 2003, p. 65-68.
- Negru, Schuster, Bădescu, Morintz 2008 - Negru, Mircea, Schuster, Cristian, Bădescu, Alexandru, Morintz, Alexandru, *Bucuresti. Militari-Câmpul Boja*, în *Cronica cercetarilor arheologice din România, Campania 2007, A XLII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice*, Ministerul Culturii și Cultelor - Direcția Generală pentru Patrimoniu Cultural Național, București, 2008, p. 60-63.
- Negru, Schuster, Morintz 2008 - Negru, Mircea, Schuster, Cristian, Morintz, Alexandru, *București - Punct Militari Câmpul Boja*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2008*, Ministerul Culturii și Cultelor, București, 2009, p. 80-81.
- Negru, Schuster, Ene, Gavrilă 2016 - Mircea Negru, Cristian Schuster, Silviu Ene, Elena Gavrilă, 70. *mun. București, Cartierul Militari. Punct: Câmpul Boja - Sectorul C (vestic)*, *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2015*, Ministerul Culturii și Cultelor, București, 2016, p. 126-128.

97. Cavadinești

com. Cavadinești, jud. Galați
Punct: Cavadinești - Râpa Glodului

Cod tip de sit: 111
Cod de epoca: 153, 33, 42
Cod RAN: 75873.01; Cod LMI-GI-I-s-B-02981
Autorizație nr. 195/2016

Colectiv: Ilie Costel-responsabil de șantier; Mandache Tudor (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați).

Finanțare: 1.000 lei

Situl arheologic „Râpa Glodului”, com. Cavadinești, jud. Galați, monument înscris în RAN: 75873.01 Cod LMI: GL-I-s-B-02981, se află situat la aproximativ la 4 km sud-vest de comuna Cavadinești, la 4,5 km vest de apa Horincei și 8,5 km vest

de râul Prut, acoperind o suprafață de 8,343 mp. Situl este situat între două dealuri din platforma Covurluiului, Dealul Gornașului și Dealul Chicerii, printre care curge pârâul Oarba. Menționăm că denumirea de „Râpa Glodului” provine de la un alt pârâu, Glodul, ce se varsă în Oarba la circa 200 m de platoul pe care se află situl arheologic.

Primele cercetări în acest sit au fost efectuate între anii 1957-1958, sub îndrumarea arheologului Ion T. Dragomir, care a identificat o așezare datând de la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului, precum și prezența unor urme de locuire constând din vetre, locuințe și ceramică, datate din secolele IV p. Chr. și secolele VIII-X p. Chr.

În anii 2013-2014 au fost efectuate cercetări preventive, la solicitarea Primăriei Cavadinești. În cele două campanii au fost deschise trei suprafețe de cercetare, S1/2013, Cas.1/2013 și S2/2014, în care au fost descoperite cinci complexe de locuire datate în epoca bronzului final (cultura Noua) și în secolul IV p. Chr. (cultura Sântana de Mureș-Černjachov), precum și fragmente ceramice din secolele VIII-X p. Chr.

Având în vedere importanța sitului arheologic, autoritățile locale din comuna Cavadinești, județul Galați, au decis să sprijine o nouă cercetare preventivă pentru a identifica noi complexe de locuire din epoci străvechi, dar și pentru a salva eventualele mărturii ce pot fi distruse prin procesul de eroziune sau prin activitățile agricole din zonă.

În campania anului 2016 a fost cercetată o singură suprafață, secțiunea S3, amplasată la NE de cercetările efectuate în anii 2013-2014, cu scopul de a verifica existența unei locuiri și în această parte a platoului pe care se află situl. Numerotarea unităților de săpătură și a complexelor s-a făcut în continuarea celor din anul 2013.

Secțiunea 3 (S3/2016)

Secțiunea, cu dimensiunile de 10 m / 2 m, orientată NE-SV, a fost trasată perpendicular pe malul drept al pârâului Oarbei, la 45 m NE de secțiunile cercetate în anii 2013-2014 și la 40 m spre SE de cercetările din anii 1957-1958. Scopul deschiderii acestei suprafețe de cercetare a fost acela de a observa posibilele complexe de locuire din această zonă a sitului.

Secțiunea S3/2016 a fost împărțită în carouri de 2 m/2 m, numerotarea lor făcându-se începând din colțul sud-estic. Pe suprafața secțiunii au fost descoperite complexe arheologice, datate în epoca bronzului, în secolul IV p. Chr. și în perioada secolelor VIII-X. În secțiune au fost surprinse și cercetate, parțial sau integral, un număr de șase complexe, Cx.6 și Cx.7, Cx.8, Cx.9, Cx.10, Cx.11.

Stratigrafia S3/2016 este asemănătoare cu cea a unităților de săpătură cercetate în anii 2013-2014 și indică faptul că nivelurile vechi de locuire umană au fost acoperite de un strat masiv de pământ nisipos, de circa 1,00 m, adus de torente de pe versantul ce mărginește platoul la vest.

Cercetarea secțiunii S3/2016 a fost realizată doar până la adâncimea de -3,40 m, unde a fost surprins un strat de pământ negru cafeniu, gros de 0,20 m, suprapus de un sol cafeniu în care se află un prim nivel de locuire datat în perioada târzie a epocii bronzului, cu o grosime cuprinsă între 0,20 m - 0,60 m. În acest nivel au fost surprinse parțial două complexe de locuire (Cx.10 și Cx.11).

Nivelul următor, constituit dintr-un sol cafeniu deschis, cenușos la partea superioară, gros de circa 0,50 - 0,60 m, aparține unei faze de locuire mai noi de la finalul epocii bronzului. Între -1,80 m și -2,20 m, în acest nivel a fost cercetat complexul de locuire Cx.7, posibil locuință, cu un interesant material arheologic

specific culturii Noua. Tot în acest nivel a fost identificată și o groapă (Cx.9) din aceeași perioadă istorică.

Între adâncimile de -1,80 m și -1,40 m a fost sesizat un sol negru deschis, granulos, în care au fost descoperite materiale ceramice din perioada postromană (cultura Sântana de Mureș-Černjachov). În capătul estic al S₃/2016, în acest nivel, a fost identificat un complex (Cx.8) cu fragmente ceramice specifice perioadei menționate.

Nivelul dintre adâncimile de -1,40 m și 1,00 m este constituit dintr-un sol negru închis, pigmentat pe alocuri, cu chirpic și piatră. În acest strat a fost pusă în evidență o amenajare cu materiale ceramice databile în secolele VIII-X (Cx.6).

Peste acest ultim strat se găsesc depunerile coaluvionare cu grosimea de 0,80 - 1,00 m, formate dintr-un strat de pământ galben-nisipos, gros de 0,40 - 0,50 m, și un strat de negru-deschis nisipos, gros de 0,40 - 0,60 m. Peste aceste depuneri se află stratul vegetal actual, gros de aproximativ 0,10 - 0,15 m.

Complexul Cx.6 (Cx.1/2016), surprins la adâncimea de -1,10 m, în c.5 al S₃/2016, reprezintă o aglomerare de fragmente ceramice și puține resturi faunistice care au apărut într-un strat de pământ negru compact. Complexul s-a închis la adâncimea de -1,40 m, are o formă aproximativ circulară, cu dimensiunile surprinse de 1,45 m (EV) / 1,70 m (NS) și este datat în perioada secolelor VIII-X p. Chr.

Complexul Cx.7 (Cx.2/2016) a fost surprins în S₃, c.5 începând cu adâncimea de -1,80 m, într-un sol negru-deschis și intra sub profilele de nord și sud. Cx.7 are o formă rectangular neregulată și se extindea în c.4, dimensiunile surprinse fiind de 3,10 m (EV) / 2,00 m (NS). Complexul, o posibilă locuință, se închidea drept la adâncimea de 2,20 m. Din acest complex au fost prelevate fragmente ceramice ce sunt specifice culturii Noua de la finalul epocii bronzului. Tot din această amenajare au rezultat numeroase resturi faunistice printre care și două piese prelucrate, un omoplat crestă și un vârf de săgeată cu trei aripioare.

Complexul Cx.8 (Cx.3/2016) a apărut în c.1 a S₃/2016, între adâncimile de -1,40 m - 1,60 m, sub forma unei aglomerări de materiale ceramice, bucăți mici de chirpic și oase de animale.

Complexul se continuă în afara secțiunii, spre nord, sud și est, forma surprinsă fiind ușor ovală. Amenajarea, în care a fost găsit material ceramic databil în secolul IV p. Chr., intra în secțiune 1,00 m pe latura de sud și 0,40 m pe cea de nord.

Complexul Cx.9 (Cx.4/2016) a fost sesizat la adâncimea de -2,20 m, în carourile c.3 - c.4 a S₃/2016. Aici a fost surprinsă o groapă (Gr.4), de formă ovală, cu dimensiunile de 1,15 m (EV) / 1,00 m (NS). Groapa se închidea drept la -2,20 m oferind puțin material arheologic (ceramică, fragmente de oase) datat la finalul epocii bronzului.

Complexul Cx.10 (Cx.5/2016) a fost identificat la -2,95 m, în capătul de vest a S₆, în c.5, unde s-a conturat o zonă cu puternice urme de arsură, cu multă cenușă și cărbune. Complexul avea o formă semicirculară, se extindea în afara secțiunii și avea dimensiunile de 0,60 m (EV) / 2,00 m (NS). În interiorul acestei amenajări a fost pusă în evidență, spre profilul de vest, o crustă cenușoasă de la o posibilă vatră, puternic vitrifiată. Ceramica descoperită la baza acestui complex, la adâncimea de 3,10 m, este specifică perioadei finale a epocii bronzului.

Complexul Cx.11 (Cx.6/2016) a apărut tot în caroul c.5, la adâncimea de -3,00 m, spre profilul de nord și are o formă circulară cu dimensiunile surprinse de 0,90 m (EV) / 0,45 m (NS). Din complex, ce a fost cercetat doar până la -3,20m, au fost recuperate fragmente ceramice și material faunistic de la finalul epocii bronzului.

Materialul arheologic descoperit, aparținând epocii bronzului (cultura Noua), cuprinde fragmente ceramice de uz comun,

lucrate dintr-o pastă grosieră, precum și ceramică de bună calitate, lucrată dintr-o pastă relativ fină, având suprafețele unele lustruite. Decorul întâlnit este cel obișnuit, brăul alveolar și cel continuu. Alături de materialul ceramic, specific culturii Noua, au mai fost descoperite artefacte din categoria materiilor dure animale, dintre care menționăm prezența unui omoplat crestă, a unui vârf de săgeată cu trei aripioare, a unui fragment dintr-o piesă circulară decorată, precum și a unui împungător.

Materialul ceramic specific perioadei migrațiilor (cultura Sântana de Mureș - Cerneachov) este în stare fragmentară, fiind reprezentat prin ceramică lucrată la roată atât din pastă grosieră cât și din pastă fină, culoare cenușie, provenind de la oale și căni. Au fost găsite și câteva fragmente ceramice de import ce provin de la vase de tip amforă.

Fragmentele ceramice care pot fi datate în perioada secolelor VIII-X p. Chr. reprezintă unele forme de vase de uz comun, lucrate la roată, din pastă grosieră, decorul fiind specific perioadei cu incizii în val.

În campania anului 2016 a fost cercetată o unitate de săpătură care a permis punerea în evidență a unor mărturii de locuire datate în epoca bronzului, în secolul IV p. Chr. și în secolele VIII-X. Din cele șase complexe cercetate au rezultat materiale arheologice similare cu cele din campaniile anterioare, fapt ce ne confirmă intensitatea de locuire în această parte a platoului de la „Râpa Glodului” din com. Cavadinesti.

Abstract

In this year's campaign a single digging unit has been researched, S₃/2016, located north-east (NE) of the units opened during the 2013–2014 archaeological excavations. The purpose was to check for traces of habitation in this area of the plateau on which the site can be found.

Section S₃/2016 (10 m/2 m) revealed six housing complexes dating from the Bronze Age, the fourth century A.D. (Sântana de Mureș-Cerneachov culture) and the 7th-10th centuries A.D. The area investigated in 2016 highlighted a high intensity of habitation in this part of the plateau from „Râpa Glodului”, com. Cavadinesti, especially with regards to the Late Bronze Age. Thus, four housing complexes have been unearthed with archaeological material belonging to the Noua Culture: a possible dwelling (Cx. 7), a waste pit (Cx. 9), and, on the same level, a possible vitrified hearth (Cx. 10), and a cluster of pottery and fauna material. The other two complexes, Cx. 6 and Cx. 8, contain pottery assemblages dating from the 7th-10th centuries A.D., and an agglomeration of ceramics, small pieces of cob and animal bones that can be dated to the post-Roman period (Sântana de Mureș-Cerneachov culture).

Bibliografie

Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, Extras din „Orizonturi”, III, 5–9;

Ion T Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadinesti*, în: „MCA”, VI, 1959, p.453–463; *Idem*, în: „MCA”, VII, 1961, p.151–157;

Adrian C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea Culturii Noua*, în „Arheologia Moldovei”, II-III, Ed. Academiei Române, 1964;

Adrian C. Florescu, *Repertoriul Culturii Noua – Coșlogeni din România*, în „Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos”, IX, Călărași, 1991;

A. Florescu, 1991, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România*, CCDJ, 9;

A. Vulpe, 1965, *Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien (die Basarabi-Kultur)*, Dacia N.S., 9, 105–132;

I. Nistor și Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, VI, Ed. Academiei Române, 1959;

M. Comșa, *Cultura materială veche românească*, Editura Academiei R.S.R., București, 1978;

I. Ioniță și V. Spinei, *Așezarea prefeudală târzie de la Băiceni – Siliște*, în „Arheologia Moldovei”, VII, Ed. Academiei Române, Buc., 1972;

I. Mitrea, *Din arheologia și istoria Moldovei în primul mileniu creștin*, Ed. Babel, Bacău, 2012;

R. Popa, Gh. Matei, V. Șt. Nițulescu, E. Rența, 2003. *Așezarea medieval timpurie de la Fetești-Vlașca, jud. Ialomița*, în D. Marcu-Istrate (coord.), Istrate A., Gaiu C., În memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context European, Biblioteca Muzeului Bistrița, Seria Historica 7, Cluj Napoca, p. 163–175;

Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI p. Chr.*, Ed. Junimea, Iași, 1978;

Dan Gh. Teodor, *Meșteșugurile la nordul Dunării de Jos în secolele IV-XI d. Hr.*, Editura Helios, Iași, 1996;

C. Ilie, P. Ciobotaru, *Raport de cercetare arheologică Cavadinești-Râpa Glodului, com. Cavadinești, jud. Galați*, în Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2013, cImeC, 2014;

C. Ilie, *Cercetări arheologice recente în situl „Râpa Glodului”, comuna Cavadinești, jud. Galați*, în Danubius, XXXIII, Galați, 2015.

98. Ciceu-Corabia

com. Ciceu-Mihăiești, jud. Bistrița-Năsăud

Punct: Sub Cetate

Cod sit: 111, 143, 153, 213, 431

Cod RAN: 34208.05

Autorizație: 205/29.08. 2016

Colectiv: Corneliu Gaiu – responsabil, Radu Zăgreanu(CMJBN).

Total finanțare: 12.600 lei

Culmea Ciceului se prezintă ca un masiv vulcanic lung de aproximativ 4,5 km, mărginit de abrupturi, care domină regiunea de la confluența Someșurilor, formată din tufuri și riolit dacitic, excelentă materie primă pentru cioplirea râșnițelor și pietrelor de moară. În jurul stâncii pe care a fost înălțată cetatea feudală se desfășoară o serie de terase mai ample sau mai înguste, al căror caracter antropic trebuie să fie verificat, ocupate în mai multe epoci de comunități umane, fiind evidențiate niveluri de locuire din bronzul târziu (cultura Wietenberg), perioada dacică clasică și epoca medievală timpurie (sec. IX). Primele investigații arheologice au fost efectuate de către un colectiv al muzeului din Bistrița, format din George Marinescu și Corneliu Gaiu, între anii 1977 și 1982. Cercetarea arheologică derulată în anul 2016 a avut un caracter preventiv, ca urmare a intenției de amplasare în perimetrul sitului a bisericii Mănăstirii Petru Rareș Vodă. Cercetările preventive efectuate în anul 2016 au avut menirea de a completa informația acumulată în campaniile de cercetare sistematică, prin deschiderea unor unități de cercetare în spațiile rămase între secțiunile și casetele dezvelite anterior. Cunoscând caracteristicile sitului, s-a apelat la degajarea mecanică a stratului vegetal, urmat de săparea manuală a suprafețelor. Una din dificultățile săpăturii o reprezintă aglomerările de bolovani de mari

dimensiuni care împiedică delimitarea și precizarea planimetriei complexelor arheologice.

Prima suprafață din această campanie - SI/2016 cu dimensiunile de 10 x 10 m, dispusă între suprafața A/2009 și S1/1977. În jumătatea nordică a unității de cercetare, stânca apare imediat sub stratul vegetal. În jumătatea sudică depunerea arheologică atinge 120 – 160 cm: în carourile 1 -3 fiind delimitate nivele de locuire dacică, constând dintr-un strat de lut negru - mazăros, sub care urmează stratul negru pigmentat aparținând nivelului de epoca bronzului. O aglomerare de bolovani de 2 x 2 m desparte complexul amintit de groapa unui complex care a fost delimitat în carourile 6 – 10, cu un bogat inventar ceramic aparținând culturii Wietenberg. În mijlocul suprafeței erau adunate mai multe fragmente de râșniță și de piue din riocacitul local.

Pe aceeași terasă, la sud de prima unitate de cercetare, a mai fost deschisă o suprafață cu dimensiunile de 18 x 9 m. Stratigrafic nu se constată mari diferențe față de prima secțiune: stratul de stâncă apare la 0,60 – 0,80 m, peste care există o depunere de lut negru-maroni, sterilă din punct de vedere arheologic, urmată de stratul de lut negru mazăros aparținând nivelului de locuire dacic. La capătul vestic al secțiunii a putut fi conturată o locuință de suprafață cu dimensiunile de 3 x 3 m.

O a treia suprafață dispusă paralel cu secțiunea S9/1982 a avut dimensiunile de 20 x 4 m. Stratul de cultură are în acest sector o grosime de 60 – 120 cm. În capătul estic stânca se găsește la 0,5 -0,6 m. În carourile 8 - 12 a fost identificat un complex din epoca bronzului a cărui groapă coboară la 1,2 m, iar la capătul vestic stratul de depunere arheologică este de 1,80 m, în care sunt antrenate vestigiile dacice și medievale timpurii (sec. VIII – IX). Au fost degajate o locuință medievală timpurie și o alta din epoca bronzului. În afară de resturi ceramice, remarcăm bucăți de râșniță, unele în curs de prelucrare din nivelul de locuire dacic.

Campania din anul 2016 a permis extinderea cercetării cu noi suprafețe fiind cercetată o suprafață totală de 340 mp și degajate complexe cu un material menit să completeze imaginea asupra stațiunii.

Bogatul material arheologic colectat se află în curs de restaurare, desenare și inventariere la Complexul muzeal din Bistrița, urmând ca întregul material să fie prelucrat în vederea întocmirii monografiei așezării.

99. Cluj-Napoca

mun. Cluj-Napoca, jud. Cluj, Piața Muzeului nr. 2

Cod RAN: 54984.216

Autorizație nr. 250/2016

Colectiv: dr. Sorin Cociș - responsabil, Szabolcs Ferencz, dr. Adrian Ursuțiu, dr. Cosmin Onofrei.

Cercetarea a debutat cu faza de documentare și cartare a sitului cu descoperiri arheologice cunoscute în zonă încă din repertoriul arheologic al județului Cluj. Supravegherea arheologică s-a realizat în două etape. O prima etapă a constat în supravegherea demolării clădiri, fază în care au fost descoperite pe partea de sud a curții două bolți de pivniță și câteva ancadrame de piatră moderne. Etapa a doua a constat în supravegherea forării și turnării unor piloni pe marginea proprietății pentru consolidarea clădirilor vecine.

Ca urmare a cercetării preventive am putut constata o stratigrafie generală după cum urmează: -0,30 – 1,80 m nivel de pământ negru amestecat cu resturi de construcții (piatră,

cărămidă și mortar), -1,80 – 2,30 m primul nivel databil în perioada romană (cărămidă și mortar), -2,30 – 2,70 m perioadă romană – faza de reamenajare (mortar, dărâmatură și argilă), -2,70 – 3,10 m perioadă romană – al doilea nivel al podelelor romane (mortar, fragmente de cărămidă și substrucție de piatră de râu), -3,10 – -3,60 perioadă romană - un alt nivel de reamenajare (nisip, argilă și pietriș), -3,60 – 3,90 perioadă romană - al treilea nivel de călcare roman (cărămidă de formă regulată și de varii dimensiuni, mortar), - 3,90 - pietriș cu nisip de culoare gri-verzui (steril).

Trebuie menționat că pentru nivelul „o m” am luat în considerare nivelul „o m” al pietrii cubice de azi din Piața Muzeului.

Descoperirile arheologice constau din fundații aparținând unor clădiri moderne, cinci fântâni medievale, dintre care una de piatră de dimensiuni mai mari decât celelalte patru menționate, având zidărie seacă, fragmente din două străzi ale orașului roman și parțial clădiri din aceeași perioadă.

Drumul roman este parțial păstrat cu o fază de refacere. Lățimea surprinsă a drumului în acest punct este de aproximativ 5 m.

Din primă clădire surprinsă, aflată în zona de NE a suprafeței cercetate, se păstrează parțial și un zid ce depășește 20 de m lungime. În colțul nordic al zonei vizate de cercetarea arheologică a fost descoperit și un capitel corintic, de mari dimensiuni, aflat însă în poziție secundară. Parțial podeaua clădirii a fost descoperită în carourile B și D, însă o bună parte a sa este secționată de o groapă modernă. În aceeași zonă a fost surprins colțul clădirii spre est și un canal ce aparținea clădirii mai sus menționate, care cel mai probabil se deversa într-un altul aflat sub drum. Zona este însă distrusă de o gropă modernă de mari dimensiuni ce secționează întreg spațiul.

O altă clădire a fost surprinsă parțial în carourile A și C. Aici au mai fost vizibile amprenta zidului exterior al clădirii, paralel cu drumul, pe o lungime de aprox. 6,50 m. A fost surprinsă și închiderea sa în colțul sudic al secțiunii. În interiorul construcției au fost descoperite trei nivele de podele, descrise la stratigrafie (vezi *supra*) ce reprezintă cel mai probabil reamenajări succesive. Zidul surprins în caseta A este pe aceeași direcție cu baza de coloană amintită la descrierea drumului (vezi *supra*). Este posibil ca porticul să fie legat de aceeași clădire.

Ca elemente de datare pentru complexe din epoca romană dispunem de materialul ceramic, cel mai important fiind un fragment de TS cu ștampila ce poartă data o fază de funcționare a construcțiilor (155–180 d.Hr.). Mai merită menționate cele patru monede descoperite în cursul cercetării și care aparțin sec. II-III d.Hr.

În urma cercetărilor arheologice preventive situată sub adresa Piața Muzeului nr. 2, Cluj-Napoca, jud. Cluj au fost surprinse fragmente din două străzi romane ale orașului antic Napoca și ziduri aferente unor clădiri adiacente drumului. Totodată începe să se contureze arealul locuibil din zona nordică a orașului roman.

100. Cluj-Napoca

mun. Cluj-Napoca, jud. Cluj, Piața Muzeului nr. 4

Cod RAN: 54984.217

Autorizație nr. 282/2015, 21/2016

Colectiv: dr. Sorin Cociș - responsabil, Szabolcs Ferencz, dr. Adrian Ursuțiu, dr. Cosmin Onofrei.

Zona supusă investigației a fost cunoscută din punct de vedere arheologic, prin cercetările de pe latura de nord a orașului roman din vecinătatea parcelei ocupate de clădire. Clădirea denumită și „palatul Mikes”, a fost construită în forma actuală la sfârșitul secolului XVIII - începutul secolului XIX, suferind pe parcursul existenței sale mai multe reamenajări interioare și exterioare (una majoră în anii 1870), din palat rezidențial transformându-se parțial în spital și ulterior găzduind apartamente de închiriat, ca apoi să fie naționalizat și apoi retrocedat.

Ca urmare a cercetării am putut constata o stratigrafie generală după cum urmează: -0,30 – 1,50 m nivel de pământ negru amestecat cu resturi de construcții (piatră, cărămidă și mortar), 1,50 – 3,70 – 4,10 m alt nivel de pământ negru amestecat cu resturi de construcții (piatră, cărămidă și mortar), 3,70 – 4,10 – 4,70 m perioadă romană – faza de piatră, 4,70 – 5,10 m perioadă romană – faza de lemn și amenajarea terenului cu ocazia primelor construcții. Trebuie menționat, ca nivel „o” am luat în considerare nivelul „o” folosite în cadrul proiectării, acest nivel fiind cu 1,64 m deasupra nivelului asfaltului de pe strada Petrovici. Iar totodată menționăm cota de începere a săpăturii a fost la -0,30 m, curtea interioară și gangul fiind umplute pe parcursul timpului până la nivelul menționat.

Au fost identificate fundații aparținând unor clădiri moderne, patru fântâni medievale, o porțiune din strada orașului roman (pe toată lățimea acestuia cu trotuar și canalizare sub aceasta) și parțial o clădire cu curte interioară tot din aceeași perioadă. Din clădirea romană s-au putut observa zidul de incintă al proprietății de lângă stradă, parțial două camere și o curte interioară pavată cu dale de piatră. Camera de pe latura sudică al curții interioare pavate era relativ bine păstrată, identificându-se o antecameră și o cameră cu sistem de încălzire în podea și parțial pe perete. Camera de pe latura nordică fiind distrusă în mare măsură de intervențiile moderne. S-a putut observa cum, cu ocazia reamenajării (posibil să fie reamenajarea din anii 1870) constructorii au săpat după materialele refolosibile din structurile romane, putând fi identificate chiar fragmente din dalajul cu care era pavată strada romană înglobată în fundațiile „palatului”. Fântânile medievale erau umplute în perioada modernă, iar unele chiar au fost distruse, pietrele fiind refolosite și ele.

Ca elemente de datare pentru complexe din epoca romană dispunem de materialul ceramic, cel mai important fiind un fragment de fund întreg de TS cu ștampila [CARANTINIM] ce datează construcția sistemului de încălzire, un fragment dintr-o tăbliță de bronz cu inscripție (scrisul fiind foarte bine îngrijit, păstrându-se cinci rânduri de diferite dimensiuni). Mai merită menționate 5 fragmente de tegula mamata cu ștampila, cât și un fragment de mortaria cu ștampila pe buză. Pentru epoca medievală, ca elemente de datare dispunem de ceramică (fiind găsite exclusiv în poziții secundare) și de un fragment dintr-un ancadrament de geam de factură gotică și un cap de berbec, la rândul lor și acestea găsite în pământul de umplutură. Pentru epoca modernă avem de asemenea ceramică, dar trebuie să menționăm și descoperirea unei cahle moderne.

101. Constanța

mun. Constanța, jud. Constanța

Toponim: [Tomis] - necropola orașului antic

Puncte: Sector Nord - Str. Chiliei, nr. 16, Str. Dumbrava Roșie, nr. 86, Str. Romană, nr. 10 A; Sector Centru - Bd. I.G. Duca, nr. 21 A, Str. Sarmizegetusa, nr. 62 A – 66, Str. Dacia, nr. 1 B; Sector Vest - Str. Oborului, nr. 18, Str. Avram

Cod RAN: 6042816

Autorizații: 87/19.05.2016 (Str. Oborului, nr. 18), 110/10.06.2016 (Str. Avram Iancu, nr. 57-57bis), 54/11.04.2016 (Bd. I.G. Duca, nr. 21A), 210/29.08.2016 (Str. Dacia, nr. 1B), 341 / 29.08.2016 (Str. Sarmizegetusa, nr. 62A-66), 116/16.06.2016 (Str. Chiliei, nr. 16), 212/29.08.2016 (Str. Romană, nr. 10A), 197/17.08.2016 (Str. Dumbrava Roșie, nr. 86).

Sector Nord

Str. Chiliei, nr. 16 (iunie 2016)

Colectiv: Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Radu Petcu (MINAC).

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului pe care se realizează investiția „construire imobil P+1E”, beneficiar Graure Sorin, pe un amplasament situat într-o binecunoscută arie a mării necropole tomitane de epocă elenistică și romană timpurie, mai exact în zona cartierelor Tomis II și „Piața Chiliei”. Documentația bibliografică precizează clar descoperirea de morminte pe străzile din apropiere: Maramureș, Ion Adam, Nicolae Iorga (vezi M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța, 1967). De asemenea, pe parcursul ultimilor 40 de ani s-au mai făcut unele descoperiri în zonă, unele chiar pe str. Chiliei. Este vorba de morminte de incinerare de tip *bustum*, databile atât în perioada elenistică (sec. III-I a.Chr.), cât și în perioada romană timpurie (sec. I-II p.Chr.), cu o frecvență ceva mai mare a celor elenistice. Materialul este inedit și se află în colecția MINAC. Aceste descoperiri au demonstrat că peste nucleul inițial al necropolei elenistice se suprapun morminte din perioada romană timpurie. Cel mai probabil în această zonă a existat o necropolă tumulară, asemenea situației cunoscute la Histria sau Callatis.

Cercetarea s-a efectuat în suprafață pe tot conturul fundației viitorului imobil (13,50 x 8,50 m, circa 115 mp), printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite, până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice (fig. 2): circa -0,60 - 0,80 m sub nivelul actual al terenului pentru conturarea mormintelor de incinerare și o medie de -1,00 - 1,20 m pentru conturarea gropilor mormintelor de înhumare.

Succesiunea stratigrafică generală a sectorului cercetat este următoarea: strat de nivelare a resturilor locuinței moderne anterioare, recent demolate (circa 0,10 - 0,20 m grosime); strat de pământ brun-gălbui, provenit de la excavațiile antice, vizibil mai ales pe profilul de NV (grosime variabilă, 0,20 - 0,40 m); vegetal antic (pre-necropolă) de culoare negru-brun (grosime 0,30 - 0,50 m); pământ brun-gălbui steril (0,25 m grosime); pământ galben viu (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -0,75 și -1,10 m sub nivelul actual.

S-au descoperit 15 morminte din perioada romană (sec. II-III p. Chr.), dintre care 3 de incinerare și 12 de înhumare, precum și un șanț de delimitare a ariilor funerare.

M 1 - incinerare (*bustum*). Groapă rectangulară cu colțurile rotunjite (L. 2,60 m; La. 1,60 m), conturată la adâncimea de 0,90 m sub nivelul actual. Șanț de tiraj pe axul lung, de formă ovală (L. 2,20 m; La. 0,35 m). Orientare: N-S. Adâncimea maximă a gropii este de -1,15 m, iar a șanțului de tiraj de -1,25 m sub nivelul actual al terenului. Oase calcinate păstrate în interiorul șanțului de tiraj. Inventar: fragmente de la un vas de sticlă, rare fragmente ceramice, piesă (?) de plumb topită, ac (din cretă?). Dată: sec. II p. Chr.

M 2 - incinerare (*bustum*). Surprins parțial în colțul de NV al săpăturii, la o adâncime de conturare de 0,50 m sub nivelul actual. Se poate estima doar lățimea gropii (1,45 m) și a șanțului de tiraj (0,35 m). Orientare: NNV-SSE. Arsura este destul de superficială. Nu s-au descoperit elemente de inventar. Dată: sec. II p. Chr.

M 3 - înhumare (firidă longitudinală). Conturare la -1,20 m sub nivelul actual. Groapă de acces de formă dreptunghiulară (L. 1,80 m; La. 0,55 m), cu treaptă cruțată pe latura de N (la -2,50 m) și o adâncime maximă la -2,80 m sub cota actuală. Firidă practică longitudinal pe latura de S (dimensiuni: L. 2,00 m; La. 0,80 m), ușor în pantă către S (adâncime totală -3,00/-3,15 m față de nivelul actual). Orientarea mormântului: N-S. Nu s-au păstrat oase în stare suficient de bună pentru a reconstitui poziția scheletului și nici elemente de inventar. Dată: sec. III p. Chr.(?).

M 4 - înhumare (firidă laterală). Groapă de acces dreptunghiulară, conturată la -1,55 m sub nivelul actual, parțial atinsă de fundația unui beci modern. Dimensiunile gropii: L. 2,10 m; La. 0,55 m; adâncime -2,40 m de la cota terenului natural. Firidă practică lateral pe latura lungă de S (dimensiuni: L. 2,00 m; La. 0,70 m), la o adâncime de -2,70 m sub cota actuală. S-a constatat la conturare prăbușirea boltei firidei încă din antichitate. Schelet relativ bine păstrat, parțial deranjat de animale (zona craniului). Orientare: NV-SE. Inventar: căniță (depusă la picioare). Dată: sec. II-III p. Chr.

M 5A - înhumare (groapă cu trepte laterale). Groapă de dimensiuni mari, de formă rectangulară (L. 3,00 m; La. 1,65/1,75 m), care se restrânge prin trepte cruțate în pământul viu la o cotă de -2,70 m sub nivelul actual (L. 2,55 m; La. 1,50 m). Adâncimea finală la care era depus defunctul este de -3,45 m. Pe laturile lungi de N și de S, de la nivelul treptelor cruțate sunt practicate alveole care susțineau probabil bârne de lemn (se păstrează trei alveole pe latura de N și două pe latura de S, adâncite cu circa 0,22 m față de trepte). Orientare: E-V. Scheletul a fost deranjat din antichitate, oasele fiind răvășite, majoritatea plasate în colțul de SE. De la sicriu se păstrează cuie și aplici(?) de fier. Inventar: fragmente ceramice în umplutura gropii (inclusiv un bol întregibil), fragment de ac din os, fragmente vas de sticlă, opaiț (acesta din urmă a apărut în colțul de NE la -3,15 m în umplutură, foarte probabil căzut de pe treaptă, deci aflat în afara sicriului). Dată: sec. II p. Chr.

M 5B - înhumare (firidă laterală). Groapă de acces efectuată în același timp cu groapa mormântului M5A, pe latura de S a acestuia (nivelul fundului gropii este același cu nivelul treptelor din M 5A). Dimensiuni: L. 1,70 m; La. 0,85 m; adâncime -2,70 m de la cota actuală. Firidă laterală spre S (a cărei boltă pornește de la -1,75 m față de nivelul actual, de unde o înălțime a deschiderii de 0,95 m), cu dimensiunile: L. 1,30 m; La. 0,65 m; adâncime -2,70 m. Orientare: E-V. Nu s-au păstrat oase, doar câteva cuie de la sicriu. Cel mai probabil, mormântul a fost deranjat din antichitate, ca și M 5A, cu care face corp comun. Inventar: fragmente vas sticlă, fragment toartă de căniță ceramică. Dată: sec. II p. Chr.

M 6 - înhumare (groapă cu trepte laterale). Groapă de formă rectangulară (L. 2,00 m; La. 0,95 m), conturată la -1,50 m sub cota actuală, care se restrânge prin trepte cruțate pe trei laturi (dimensiuni groapă restrânsă: L. 1,30 m; La. 0,85 m). Cote de adâncime: -2,05 m (trepte), -2,50 m (fundul gropii restrânse). Pe laturile lungi sunt practicate câte două alveole (scobituri) pentru introducerea bârnelor din lemn care susțineau un acoperiș pentru groapa restrânsă. Orientare: NE-SV. Cuie din fier de la sicriu și oase umane răvășite au fost recuperate în umplutură, ceea ce presupune jefuirea încă din antichitate. Inventar:

fragmente de la două vase din sticlă, fragment statuetă din lut. Date: sec. II p. Chr.

M 7 - înhumăție (groapă simplă). Groapă rectangulară cu colțurile rotunjite (L. 2,15 m; La. 0,65 m), conturată la -1,10 m sub nivelul actual și cu o adâncime finală de -1,65 m. Groapa taie șanțul care proteja mormintele M₁ și M₉. Orientare: NE-SV. Oase răvășite, grupate mai ales în zona centrală (urme de jefuire? sau mai degrabă reînhumare). Cuie din fier de la sicriu. Inventar: fragmente ceramice în umplutură (amforă Heraclea, bol ceramică de bucătărie). Date: sec. II-III p. Chr.

M 8 - înhumăție (firidă laterală). Groapă de acces rectangulară (L. 2,35 m; LA=0,60 m), care intră parțial în profilul de NV al săpăturii. Conturare sub nivelul actual: la -0,20 m în profil (taie vegetalul antic), la -1,30 m în grundul săpăturii. Adâncimea finală: -2,30 m. Firidă laterală spre NV (L=2,20 m; LA=0,65 m), cu o deschidere a bolții de circa 0,60 m și ușor mai adâncită (-2,35 m) față de groapa de acces; este blocată cu pietre, fragmente de țigle și fragmente de la o amforă pontică de mare capacitate. Orientare: NV-SE. Schelet bine păstrat, cu capul către SE și mâinile pe bazin. Inventar: monedă de bronz (în gură) - Hadrian, as tip ADVENTVS AVG, uzată, anii 134-138; trei vase de sticlă (la picioare). Date: sec. II p. Chr.

M 9 - înhumăție (firidă laterală). Groapă de acces rectangulară, conturată la -1,00 m sub nivelul actual, cu dimensiunile: L = 2,40 m; LA = 1,20 m; este săpată pe două nivele de adâncime, cu o treaptă cruțată în partea de V la -2,75 m și cu adâncimea finală la -3,15 m. Firidă laterală spre E (L = 2,40 m; LA = 0,70 m), ușor adâncită (-3,20 m) față de nivelul final al gropii de acces. Orientare: N-S. S-au identificat cuie de fier de la sicriu și oase într-o stare foarte avansată de degradare (s-a reperat mai clar doar poziția membrilor inferioare). Inventar: strigiliu de fier (depus lângă tibia dreaptă). Date: sec. II p. Chr.

M 10 - incinerăție (*bustum*). Conturată la -0,50 m sub nivelul actual, groapa a fost afectată de intervenții moderne (inclusiv un șanț pentru o conductă de apă). Dimensiunile gropii: L. 1,70 m; La. 1,25 m, dimensiunile șanțului de tiraj: L. 1,25 m; La. 0,45 m. Adâncimea maximă a gropii este de -0,65 m, iar a șanțului de tiraj de -0,80 m sub nivelul actual al terenului. Șanțul de tiraj a fost sigilat cu pământ galben, după depunerea cremației. Orientare: N-S. Inventar: fragmente de căniță ceramică, fragmente minore de la un vas din sticlă. Date: sec. II p. Chr.

M 11 - înhumăție (groapă simplă). Groapă dreptunghiulară (L. 1,20 m; La. 0,80 m), conturată imediat sub vegetalul antic, la -0,60 m sub nivelul actual. Adâncimea finală a gropii: -1,00 m. Orientare: V-E. Defunctul (de la care nu s-au păstrat oasele, fiind cel mai probabil *infans*) a fost depus într-un sicriu (dovadă fiind cuiele din fier păstrate), peste care s-au așezat resturile sparte intenționat ale unei amfore pontice de mare capacitate (fig. 3). Nu au fost descoperite elemente de inventar funerar. Date: sec. II p. Chr.

M 12 - înhumăție (firidă laterală). Groapă de acces dreptunghiulară (L. 1,90 m; La. 1,10 m), conturată la -1,10 m sub nivelul actual, cu adâncimea finală de -2,00 m. Firidă laterală spre V, ușor adâncită față de nivelul gropii de acces (-2,15 m), cu dimensiunile: L. 1,80 m; La. 0,80 m. Orientare: N-S. Schelet slab conservat, cu capul către S. Inventar: trei boluri, căniță, opaiț, jucărie zoomorfă din lut (toate depuse compact la picioare) (fig. 4). Date: sec. II p. Chr.

M 13 - înhumăție (groapă simplă). Groapă dreptunghiulară (L. 2,10 m; La. 0,65 m), conturată la -1,10 m sub nivelul actual. Adâncimea finală este la o cotă de -1,50 m. Orientare: VSV-ENE. Oase răvășite în stratul inferior de umplutură (cel mai probabil urme ale jefuirii din antichitate). Inventar: două cănițe ceramice păstrate fragmentar. Date: sec. II-III p. Chr.

M 14 - înhumăție (firidă laterală). Groapă dreptunghiulară (L. 2,20 m; La. 0,60 m), conturată la -1,10 m sub nivelul actual și cu adâncimea finală la -1,70 m. Firidă laterală spre S (L. 2,15 m; La. 0,60 m), ușor adâncită față de nivelul gropii de acces (-1,75 m) și parțial tăiată de groapa de acces a mormântului M₁₂. Orientare: V-E. Schelet slab conservat, cu capul către E și brațele pe lângă corp. Inventar: două vase din sticlă, opaiț (depus la picioare) (fig. 5). Date: sec. II-III p. Chr.

M 15 - înhumăție (tip neprecizat). Se păstrează o porțiune limitată în profilul de NV al săpăturii și nu a putut fi cercetat.

La cele 15 morminte cercetate se adaugă un șanț de delimitare a ariilor funerare (C₁), complexe care apar din ce în ce mai des în arealul necropolelor tomitane. Șanțul se păstrează pe o lungime de 6,30 m și este orientat pe direcția E-V, având un terminus în capătul de E. Acesta este în formă de U și are o lățime de 0,75 m. A fost conturat la o adâncime de 0,30 m sub nivelul actual, adâncimea finală fiind depistată la -1,00 m. Umplutura era destul de compactă (pământ negru), rezultată în principal din colmatare în timp, cu mențiunea că la partea superioară, către profilul de SV, a fost colectată o cantitate apreciabilă de ceramică spartă (și întregibilă), databilă în sec. II p. Chr. Cel mai probabil șanțul separa ariile destinate inițial mormintelor de incinerăție și proteja probabil mormintele M₁ și M₉.

Cercetarea preventivă efectuată pe str. Chiliei nr. 16 se alătură recentelor observații făcute la V și la S de cartierul de blocuri Tomis II, unde s-a confirmat prezența unor loturi funerare aparținând unei necropole din perioada romană timpurie, parțial suprapusă peste o necropolă elenistică. Din lotul celor 15 morminte identificate se remarcă sărăcia inventarului din mormintele de incinerăție, precum și cele două morminte de înhumăție în gropi cu trepte laterale și urme de la bârne de susținere a unei construcții de protecție a camerei funerare (care par a reprezenta morminte de familie). Acestea din urmă au mai fost documentate în cercetări preventive de la Tomis, dar și în necropola de la Poiana (în teritoriul rural tomitan) și ar putea semnala prezența unei populații cu origini în arealul nord-pontic (sarmați?).

Str. Dumbrava Roșie, nr. 86 (august-septembrie 2016)

COLECTIV: Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea (MINAC).

Cercetarea preventivă s-a realizat pentru investiția „construire imobil D+P+1E+M”, beneficiar Gigica Dumitrelea, pe un amplasament situat în partea de S a cartierului Tomis II, zonă cu o intensitate deosebită a complexelor funerare de epocă elenistică și romană. Săpătura s-a efectuat în suprafață pe amplasamentul fundației proiectate (circa 135 mp), printr-o decapare cu mijloace mecanice până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice (fig. 6).

Sucesiunea stratigrafică generală este următoarea: strat de nivelare a resturilor unei construcții anterioare (0,20/0,30 m grosime); strat din perioada de început a locuirii în zonă (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX), cu nivel de călcare pe vegetalul post-antic (0,20/0,30 m grosime); strat vegetal post-antic de culoare negru-brun (circa 0,30 m grosime); pământ brun-gălbui steril (c. 0,20 m grosime); pământ galben (loess), surprins la aproximativ -1,00/1,10 m sub nivelul actual de călcare.

S-au identificat mai multe intruziuni moderne, după cum urmează:

- două construcții din zidărie, aparținând clădirii anterioare desființate (sec. XX): beci 1 - construcție din beton, situată în colțul de NE; beci 2 - construcție din piatră și cărămidă, situată în partea de S a suprafeței cercetate (surprins parțial);

- patru gropi moderne: GM 1 - situată în colțul de NV al săpăturii, surprinsă pe o suprafață de c. 2 x 1 m (sec. XX); GM 2 - groapă care intră în profilul de V, dimensiuni c. 1 x 1 m (sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX, la partea superioară fiind identificate resturile unui schelet uman, depus intenționat); GM 3 - groapă în același profil de V, surprinsă parțial, c. 1 x 0,5 m (sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX); GM 4 - groapă în colțul de SE al suprafeței cercetate, dimensiuni c. 2,10 x 1,70 m (groapă de var, sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX; în umplutură au apărut resturile unui alt schelet uman, depus intenționat);

- un mormânt: M 1 - groapă rectangulară (2,40 x 1,00 m), defunct depus în sicriu de lemn, cu mânere de fier și cu resturi de la aplicații din ținte de metal care formează cel puțin literele A și C; orientare creștină (V-E). Inventar: monedă Regatul Bulgariei (10 stotinki), sfârșitul sec. XIX (post-1881).

Complexele antice identificate sunt în număr de patru:

C 1: porțiune dintr-un șanț săpat pe direcția N-S, care traversează întreaga suprafață cercetată (fig. 8, 9). Dimensiuni surprinse: lungime 14,50 m, lățime variabilă, cuprinsă între 1,50 și 2,00 m. Adâncimea este și ea variabilă, între un minim de -1,35 și un maxim de -1,55 m față de nivelul actual. Conturat la circa -1,00 m sub nivelul actual, prezenta o umplutură aproape uniformă cu pământ brun-cenușiu închis, din care s-au recuperat foarte rare fragmente ceramice databile în perioada romană (sec. II-III p. Chr.). Golirea a permis identificarea a cel puțin două faze de execuție/refacere. Se observă pe alocuri tendința de a realiza un șanț în „V” în partea de V, dublat către E de o alveolă cu fundul drept (fig. 7). Pereții șanțului sunt în general ușor înclinați către exterior (uneori aproape drepte), cu excepția unei porțiuni pe latura de V unde se păstrează o pantă accentuată necesară realizării șanțului în „V”. Este foarte probabil ca acest complex să delimiteze un drum de acces în necropolă (de tipul via terrena), care ar trebui căutat în perimetrul proprietăților vecine de la V și de la N.

C 2: porțiune dintr-un șanț de delimitare a unei arii funerare, situat la circa 1,70/2,00 m distanță către est de șanțul C1. S-au delimitat două laturi (N-S și E-V), care se unesc prin curbarea unghiului drept format de traseele acestora. Dimensiuni surprinse: lungime 8 m (latura de Vest), 6 m (latura de Sud), lățime aproape constantă de 1,50 m. Adâncime aproape constantă, circa -1,50/-1,60 sub nivelul actual. Pereții sunt aproape drepte, umplutura este uniformă (fig. 7), cu pământ de culoare brun-gălbui, foarte compactat, din care s-au extras foarte puține fragmente ceramice. În suprafața interioară delimitată de acest șanț s-au identificat mormintele M1 și M2.

M 2: mormânt de înhumăție cu groapă de acces și firidă longitudinală spre E (intră în profilul de NE al suprafeței excavate). Dimensiuni groapă de acces: 2,20 x 0,75 m, adâncime -3,90 sub nivelul actual. Camera funerară (firida), lată de 0,50 m și blocată cu o țiglă (0,74 x 0,43 m) așezată orizontal, a fost cercetată doar parțial și cu mare greutate, deoarece intra profund în terenul vecin și prezenta riscuri în ceea ce privește protecția muncii. Cu siguranță firida a fost săpată în pantă descendentă către E, până către -4,30 sub nivelul actual. S-a putut determina că scheletul, păstrat în condiții destul de slabe, era orientat aproximativ V-E, cu capul către V. Inventar recuperat: opaiț, căniță, două vase de sticlă fragmentare, mărgelile (5 bucăți, din sticlă și chihlimbar). Date: sec. III p. Chr.

M 3: mormânt de înhumăție, din care s-a putut determina doar o porțiune din camera funerară (firidă laterală?), care intra profund în profilul de NE al suprafeței excavate. Orientarea mormântului este N-S. Nu s-au identificat oase umane (posibil cenotaf?), dar s-au recuperat din inventar o căniță și un opaiț de

tip Euctemon. Date: a doua jumătate sec. II - prima jumătate sec. III p. Chr.

Cercetarea preventivă efectuată pe str. Dumbrava Roșie nr. 86 din Constanța a permis identificarea clară a unor lotizări funerare în vasta necropolă de epocă romană. Aceste lotizări apar la E de șanțul mare C1, care pare să delimiteze un drum de pământ prin necropolă.

Str. Romană, nr. 10 A (septembrie 2016)

Constantin Băjenaru, Dan Vasilescu, Octavian Mitroi (MINAC)

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului pe care se realizează investiția „construire imobil P+1E”, beneficiar Grigorov Corneliu-Bogdan. Terenul este situat în zona de E a cartierului Tomis II, o zonă bine cunoscută ca făcând parte din arealul larg al necropolelor tomitane de epocă elenistică și romană. În această zonă s-au descoperit numeroase morminte în anii 1960, cele mai multe dintre acestea fiind publicate de Mihai Bucovală (*Necropole elenistice la Tomis, Constanța, 1967*). Se constată utilizarea cu predilecție a ritului incinerăției, în morminte de tip *bustum*. Alte descoperiri din perioada 1980-2000 au demonstrat că peste nucleul inițial al necropolei elenistice se suprapun morminte din perioada romană timpurie. Cel mai probabil în această zonă a existat o necropolă tumulară, asemenea situației cunoscute la Histria sau Callatis.

Săpătura s-a efectuat în suprafață (155 mp), prin decapare cu mijloace mecanice și răzuiri succesive pentru identificarea complexelor arheologice (fig. 10). Din punct de vedere topografic, se constată o pantă naturală a terenului, care este mai ridicată la V decât la E. Stratigrafia generală a sectorului cercetat este următoarea: strat de nivelare a resturilor unei construcții anterioare, recent demolate (0,30 - 0,40 m grosime); strat vegetal post-antic de culoare negru-brun (0,30 - 0,40 m grosime); pământ brun-gălbui steril (0,30 m grosime); pământ galben (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -1,00 și -1,30 m sub nivelul actual.

S-au descoperit cinci morminte din perioada modernă (sfârșitul sec. XIX) și trei complexe funerare din perioada romană (sec. II-III p. Chr.). Din motive obiective (depășirea suprafeței excavate și riscul prăbușirii gardului proprietății vecine), o serie de complexe nu au putut fi cercetate integral (vezi mormintele moderne M5, M7, M8 și mormintele romane M4 și M6).

Morminte moderne (sfârșitul sec. XIX):

M 1 - Înhumăție în groapă simplă, de formă dreptunghiulară (2,10 x 1,10 m). Conturare la -1,20 m, cu adâncime finală la -1,70 m față de nivelul actual. Orientare: E-V. Defunctul a fost depus într-un sicriu de lemn, slab conservat, din care s-au mai păstrat câteva cuie și două mânere de fier aflate în părțile laterale. Oasele se aflau într-o stare avansată de degradare, prin urmare nu s-a putut stabili poziția acestuia.

M 2 - Înhumăție în groapă simplă, de formă dreptunghiulară (dimensiuni păstrate 1,50 x 0,30 m). Conturare la -0,60 m, cu adâncime finală la -0,80 m față de nivelul actual. Orientare: ENE-VSV. Defunctul a fost depus într-un sicriu de lemn, slab conservat, din care s-au mai păstrat câteva cuie și două mânere din fier fixate inițial pe una dintre laturile lungi. Din cauza unei intervenții antropice, scheletul mai păstra doar câteva oase și acelea aflate în poziție secundară. Prin urmare, nu s-a putut stabili poziția acestuia. Mormântul a fost deranjat aproape în totalitate de o groapă din perioada de existență a casei demolate.

M 5 - Înhumăție în groapă simplă, de formă dreptunghiulară (lungime c. 2,10 m). Conturare la -0,25 m, cu adâncime finală la -0,80 m față de nivelul actual. Orientare: E-V. Groapa

mormântului a fost săpată în vegetal, fiind surprinsă doar în profilul de sud al suprafeței excavate, suprapusă pe toată lungimea de o amenajare aparținând casei demolate. De asemenea, în capătul de E fusese afectat de unul dintre șanțurile de fundație ale acesteia. Defunctul a fost depus într-un sicriu de lemn, ale cărui urme erau vizibile în profil.

M 7 - Înhumăție în groapă simplă, de formă dreptunghiulară (lungime păstrată c. 1,25 m). Conturare la -0,70 m, cu adâncime finală la -1,20 m față de nivelul actual. Orientare: E-V. Groapa mormântului a fost săpată aproape în întregime în vegetal, fiind surprinsă doar în profilul de N al suprafeței excavate, pe care s-a putut observa faptul că era suprapusă de nivelul de construcție al casei demolate. Defunctul a fost depus într-un sicriu de lemn cu mânere de fier, ale cărui urme se păstrau pe profil.

M 8 - Înhumăție în groapă simplă, de formă dreptunghiulară (lungime păstrată c. 1,00 m). Conturare la -1,40 m, cu adâncime finală la -1,65 m față de nivelul actual. Orientare: E-V. Mormântul a fost surprins doar în profilul de N al suprafeței excavate, pe care s-a putut observa faptul că era afectat în partea superioară de două gropi aflate în relație cu casa demolată. Depunerea defunctului într-un sicriu de lemn este sugerată de urmele păstrate pe profil.

Morminte romane (sec. II-III p. Chr.):

M 3 - Incinerăție (*bustum*). Conturare la -0,60 m, cu adâncime finală la -1,40 m față de nivelul actual. Groapă: L. 2,50 m; La. 1,60 m; Ad. -0,70 m sub cota terenului actual. Șanț tiraj: L. 2,40 m; La. 0,35 m; Ad. -0,10 m sub nivelul gropii. Orientare: ENE-VSV. Observații: groapa era sigilată cu pământ galben; în partea superioară a umpluturii, la extremități (E-V), s-au găsit două cuie din fier; pe trepte și în șanțul de tiraj prezenta urme de cărbuni, cenușă și câteva oase calcinate. Inventar: un vas de sticlă fragmentar, depus după ardere pe una dintre trepte, în colțul de sud-vest. Dată: sec. II p. Chr.

M 4 - Înhumăție în groapă cu firidă laterală (către E). Dimensiuni păstrate: 2,45 x 2,10 m. Conturare la -1,75 m, cu adâncime finală la -3,50 m față de nivelul actual. Orientare: N-S (?). Complexul a fost surprins parțial în grund, fiind vizibil în profilul de sud al suprafeței excavate, pe care s-a putut observa faptul că pornea de la nivelul de călcare antic. Se remarcă printr-o umplutură cu foarte mult loess amestecat cu pământ brun și negru (fig. 11, 12). După îndepărtarea umpluturii pe conturul inițial, s-a constatat prelungirea acesteia către E. Prin urmare, s-a realizat o casetă în acea direcție, cu dimensiunile de 1,50 x 0,70 m. Astfel, s-a conturat o treaptă, apoi o adâncitură din a cărei umplutură provin singurele indicii ale caracterului funerar: două cuie din fier și urme de lemn. Forma atipică ar putea avea drept cauză o acțiune de jefuire, urmată de o colmatare masivă a pereților. Lipsa altor materiale arheologice ne împiedică să acordăm complexului o încadrare cronologică precisă, însă ar putea fi contemporan cu celelalte morminte antice cercetate (M3, M6). Dată: sec. II-III p. Chr.

M 6 - Înhumăție în groapă cu firidă laterală. Dimensiunile păstrate (firidă): 2,30 x 0,60 m. Conturare la -2,00 m, cu adâncime finală la -2,60 m față de nivelul actual. Orientare: ENE-VSV. Mormântul a fost surprins parțial în grund, fiind vizibil în profilul de N al suprafeței excavate, pe care s-a putut observa faptul că era suprapus de nivelul de construcție al casei demolate. Majoritatea oaselor defunctului se aflau într-o stare avansată de degradare și îngrămădite în capătul de V al firidei, situație ce sugerează jefuirea mormântului. Prin urmare, poziția acestuia nu a putut fi stabilită. Din umplutură provine un fragment ceramic de epocă romană și un cui din fier care sugerează depunerea defunctului într-un sicriu. Inventar: incert. Dată: sec. II-III p. Chr.

Cercetările efectuate pe str. Romană nr. 10 A se alătură observațiilor făcute la V și la S de cartierul de blocuri Tomis II (în special cercetările preventive din str. Chiliei 16 și din str. Dumbrava Roșie 86), unde s-a confirmat prezența unor loturi funerare aparținând necropolei din perioada romană timpurie, parțial suprapusă peste necropola elenistică cunoscută încă de acum 50 de ani. În plus, apariția unor morminte de epocă modernă necesită clarificări din partea istoricilor cu privire la existența unui cimitir creștin în acest perimetru în ultimele două decenii ale sec. XIX.

Sector Centru

Bd. I.G. Duca, nr. 21 A (iunie-septembrie 2016)

COLECTIV: Gabriel-Mircea Talmațchi, Octavian Mitroi (MINAC).

Cercetările desfășurate pe terenul de la această adresă, în vederea investiției „construire imobil D + P + 4E” (beneficiar Fudulia Niculae) au avut loc în perioadele 23 iunie – 7 iulie și 31 august – 1 septembrie 2016. Au fost deschise consecutiv două secțiuni, S 1 (12,60 x 3,30 m) și S 2 (10,60 x 3,50 m), orientate SV – NE, cu un martor intermediar cu lățimea de 1,50 m, eliminat ulterior (fig. 13). În urma identificării în zona extremității de SV a perimetrului cercetat a complexului C 1, am procedat la întreruperea martorului intermediar pe o lungime de 2,60 m și la deschiderea la SE de secțiunea S 2 a unei casete de 2,60 x 3,10 m în vederea cercetării unui interval cât mai amplu din acest complex. Restul suprafeței aflate la SE de S 2 a fost ulterior decapat mecanizat, nefiind descoperite alte complexe arheologice cu ocazia acestei intervenții.

Cu excepția substrucțiilor unor clădiri moderne și a unor depuneri din aceeași perioadă, a căror prezență a reclamat decaparea mecanizată a întregii suprafețe până la o cotă medie de -0,50 m, terenul avea o stratigrafie simplă, alcătuită dintr-un strat de pământ vegetal vechi, de culoare brun-cenușie, care suprapunea direct loess-ul. Nivelul pământului „viu” prezenta o coborâre bruscă înspre NE, de la o adâncime medie de 1 m până la cota de -2,45 m.

Mormântul **M 1** – incinerăție, cu alveolă centrală de formă patulateră, cu colțurile rotunjite. Complexul, orientat E – V, s-a conturat la cota -1,05 m, avea adâncimea maximă de 1,32 m, și dimensiunile: L. 2,40 m; La. 1,40 m. Mormântul avea un inventar bogat: o amforă de masă cu decor pictat, stil West Slope, de tip „pergamenian” (V. Lungu, *Histria XIV. La céramique de style West Slope*, Bucarest 2013, p. 75–79), un bol cu decor în relief, trei lagynoi, două opaițe, un unguentariu, două strigilii de fier și două pietre ponce. În complex au fost descoperite mai multe obiecte din bronz: un polonic, o cupă semiovoidală de mici dimensiuni, doi cercei și mici cuie (ținte). Alte obiecte (trei aplici de sticlă de formă circulară, aplatizate pe o parte și o platbandă de plumb răsucită) reprezintă, probabil, resturi ale unei coroane funerare (E. Asderaki, Th. Rehren, *Complex Beauty: The Manufacture of Hellenistic Wreaths*, in: Y. Facorellis, N. Zacharias, K. Polikreti (eds.), *Proceedings of the 4th Symposium of Hellenic Society of Archaeometry*, BAR Int. Ser. 1746, Oxford, 2008, p. 511). Pe baza ansamblului inventarului, datăm preliminar complexul sepulcral în sec. II a. Chr. (fig. 14–17).

Tipul de mormânt de incinerăție cu alveolă centrală de formă patulateră cu colțurile rotunjite a fost atestat în cadrul necropolei elenistice a Tomisului cu ocazia unor cercetări arheologice cu caracter de salvare desfășurate în anul 2015 pe str. Oborului, nr. 47D (CCA, *Campania 2015*, p. 162) și în 2016 pe str. Avram Iancu, nr. 57 – 57 bis (vezi mai jos, mormântul M 1).

Complexul C 1 – se prezintă sub forma unui șanț cu profilul în „V”, ușor albiat în partea inferioară. Șanțul s-a conturat la cota de -0,90 m, era orientat ENE - VSV, a fost dezvelit pe o porțiune în lungime de 7,70 m, avea lățimi de 1,90 – 2,05 m și adâncimi de 1,43 – 2,23 m față de nivelul actual. Acest complex a afectat ușor mormântul M 1 la extremitatea de V a acestuia. În umplutura șanțului au fost descoperite fragmente ceramice, tegulare și vitrice datând din epocile romană și romano-bizantină.

Cu rezervele de rigoare, datorate dezvelirii lor parțiale, complexul C 1 poate fi interpretat drept demarcație a unei parcele funerare în cadrul necropolelor tomitane din epoca romană. În cadrul unor intervenții arheologice desfășurate în ultimii ani în zona de necropolă a sitului arheologic Tomis, au mai fost identificate excavații în loess de acest gen, conținând materiale arheologice de epocă romană, care erau situate în imediata apropiere a unor complexe funerare cu aceeași datare. Un șanț cu material ceramic datat în sec. III – V p. Chr. în umplutură, descoperit pe str. Labirint, nr. 5 (cercetare arheologică preventivă Constantin Chera și Cătălin-Mircea Nopcea), situat în imediata apropiere a unui mormânt de inhumație cu cameră de acces și firidă longitudinală, datat în sec. III p. Chr., descoperit anterior pe str. Labirint, nr. 3. Șanțuri de mari dimensiuni, cu materiale datând din sec. II – III p. Chr. au fost descoperite pe str. Oborului, nr. 35–37, alături de morminte datate în același interval cronologic (CCA, *Campania 2015*, p. 161–162). Vezi de asemenea descoperirile din 2016 din sectorul nordic (str. Dumbrava Roșie 86, str. Chilei 16), central (str. Dacia 1B) și vestic (str. Oborului 18).

Str. Sarmizegetusa, nr. 62 A - 66 (octombrie 2016)

COLECTIV: Constantin Băjenaru, Octavian Mitroi (MINAC).

Pe terenul de la această adresă a fost desfășurată supravegherea arheologică a lucrărilor investiției „construire garaj - parcare acoperite, reabilitare spații existente la parterul C 1, refacere împrejmuire teren”, beneficiar U.M. 0929 București. Tehnica de fundare a garajului (pe structură metalică) a presupus săparea a 13 puțuri de formă rectangulară (1,40 x 1,80 m), cu adâncimi de 1,60 m de la nivelul actual, aflate unele de altele la distanțe variabile, cuprinse între 0,60 și 8,10 m și răspândite pe cea mai mare parte a perimetrului lucrărilor. Atunci când, cu ocazia realizării acestor excavații, au fost identificate complexe funerare antice, s-a luat măsura realizării unor casete laterale în vederea degajării complete a acestora. Au fost descoperite două morminte (fig. 18):

M 1 - incinerare (*bustum*), orientat NNW – SSE. Șanțul de tiraj (dimensiunile: L. 1,88 m; La. 0,50–0,62 m) s-a conturat la -0,70 m, adâncimea maximă a complexului fiind de 1,05 m. Groapa mormântului, al cărei contur nu a putut fi precizat, a fost săpată în vegetalul antic, iar șanțul de tiraj, în loess. Nu s-au descoperit elemente de inventar funerar.

M 2 - inhumație în groapă simplă (fig. 19), cu sicriu, dimensiuni: L. 3,00 m; La. 1,75 m, conturat la - 1,70 m, adâncimea maximă -2,65 m. Defunctul, depus în decubitus dorsal, cu mâinile pe bazin, era orientat E (capul) – V. Inventarul funerar, descoperit în afara sicriului, includea un opaiț, două vase de sticlă (unul complet dezagregat, nedeterminabil din punct de vedere tipologic, celălalt, un pahar cu corp cilindric, larg, cu gura evazată, aflat într-o stare de conservare precară) și câteva zeci de ținte de fier de la încălțăminte. Pe baza opaițului (tipul Iconomu XX), mormântul poate fi datat în sec. II – III p. Chr.

Str. Dacia, nr. 1 B (septembrie - noiembrie 2016)

COLECTIV: Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu (MINAC).

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului pe care se realizează investiția "construire imobil D+P+2-4E", beneficiar Filipescu Victor. Terenul este situat în zona centrală a Constanței, în apropiere de Sala Sporturilor, o zonă cunoscută încă de la începutul sec. XX ca fiind ocupată de necropola orașului antic Tomis.

Primele cercetări arheologice preventive documentate în zona centrală a orașului Constanța datează din anul 1956. Este vorba de săpăturile efectuate de Adrian Rădulescu și Mișu Davidescu în zona parcului Teatrului de Stat, care au dus la descoperirea a 42 de morminte (MCA 5, 1959, p. 754–755). În următorii 60 de ani, s-au descoperit sute de morminte în arealul delimitat de Bulevardul Mamaia la N, Str. I.G. Duca la V, Bd. Ferdinand la S și faleza mării la E (cercetări V. Barbu, M. Bucovală, Gh. Papuc, N. Cheluță-Georgescu, C. Chera, V. Lungu, C. Băjenaru, I.C. Dobrinescu, C. Nopcea, O. Mitroi). Este arealul cel mai intens ocupat de complexe funerare, începând din perioada elenistică și până în sec. VI p. Chr. Pe baza cartării descoperirilor, ca și a interpretării unor planuri mai vechi ale orașului (sec. XIX), se pot delimita inclusiv drumuri care conduc către incinta orașului roman din zona peninsulară a Constanței.

Cercetarea s-a efectuat în suprafață, pe amplasamentul fundației proiectate (aproximativ 25 x 13 m, circa 250 mp), printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite, până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice (circa -1,40 m sub nivelul actual al terenului) (fig. 20, 21).

Sucesiunea stratigrafică generală a suprafeței cercetate este următoarea (fig. 22):

- strat modern 2 (sec. XX) - pamânt de nivelare generală a terenului, cu urme de la construcțiile anterioare (grosime 0,10 – 0,20 m);

- strat modern 1 - strat de cultură din a doua jumătate a sec. XIX, în legătură cu complexele moderne identificate (grosime 0,20 – 0,40 m);

- strat de pământ negru-brun, vegetal post-antic (grosime 0,20 – 0,30 m);

- strat de pământ brun (grosime 0,40 – 0,50 m), în general steril, la partea superioară cu rare indicii ale unui nivel de călcare antic și cu pământ provenit de la excavațiile antice;

- pământ galben (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -1,10 și -1,40 m sub nivelul actual.

S-au descoperit 12 morminte din sec. III-IV p. Chr., o groapă cu depunere de oase umane din sec. VI p. Chr. și porțiuni din două șanțuri de delimitare a ariilor funerare. Complexele antice sunt suprapuse parțial de structuri din epoca modernă, aparținând fostei biserici protestante a orașului.

Complexele moderne (a doua jumătate a sec. XIX - prima jumătate a sec. XX):

- **CM 1** - amenajare cu rol probabil de depozitare (beci), săpată în pământul viu. Se compune dintr-un culoar de acces dreptunghiular (3,30 x 1,90 m), cu 6 trepte cruțate în pământ, două firide laterale boltite (circa 0,70 x 0,80 m) și o cameră dreptunghiulară longitudinală, de asemenea boltită (3,30 x 1,80 m), al cărei fund este la -4,20 m sub nivelul actual. Complexul afectează o porțiune din șanțurile romane.

- **CM 2** - construcție din piatră cu mortar (2,70 x 2,00 m), ziduri groase de 0,40 m, având probabil tot rol de beci. Implantată în mijlocul șanțului mare C1.

- **CM 3** - construcție din piatră cu mortar, care intră în profilul de N al suprafeței cercetate. Lățimea păstrată este de 8 m, cu o intrare pe latura de S. Zidurile sunt groase de 0,50 m și sunt implantate în umplutura șanțurilor funerare romane.

- **CM 4** - construcție din piatră și mortar, situată în colțul de SE al suprafeței cercetate, surprinsă pe o suprafață de

6,80 x 4,60 m. Ziduri din piatră legată cu mortar, cu fundații așezate pe un pat de pietriș, având lățimea de 0,80 m. Zidurile au aparținut cu mare probabilitate fostei biserici protestante menționate de documentele de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX. Cea mai mare parte a clădirii (inclusiv altarul) a fost afectată de construcția clădirilor din sec. XX de pe Bulevardul Tomis.

- **GM 1** - groapă umplută cu resturi menajere, surprinsă parțial în profilul de V al săpăturii. Se păstrează pe o suprafață de 3,00 x 1,70 m și taie o porțiune din șanțul roman C₁, până la o adâncime de -2,50 m sun nivelul actual al terenului.

- **GM 2** - groapă rectangulară (1,70 x 1,20 m), situată în interiorul construcției CM 4, săpată până la o adâncime de -2,80 m. Din umplutură a fost recuperat un ulcior fragmentar din ceramică.

Semnalăm descoperirea în stratul de nivelare de epocă modernă a unei inscripții funerare din a doua jumătate a sec. XIX, care îl menționează pe Ernest Roll, viceconsul al Imperiului German la Constanța în perioada 1872-1880. Acesta provenea din comunitatea de comercianți germani stabiliți în vechiul Kustendje în ultimele decenii ale stăpânirii otomane (informație dr. Florin Stan).

Complexe antice (sec. II-VI p.Chr.):

C 1, C 2 - șanțuri de delimitare a ariilor funerare (fig. 23-26). Decaparea generală a suprafeței cercetate a permis conturarea unor șanțuri de delimitare a ariilor funerare. Șanțul mare (C₁) pare a fi cel mai timpuriu, fiind dublat ulterior de șanțul mic (C₂) pe latura dinspre E. Ambele au direcția aproximativ N-S, cu precizarea că șanțul mic C₂ face un cot către V (sesizabil înspre profilul de N al săpăturii). Aceasta înseamnă că cele două complexe delimitează o arie funerară situată la V, perimetru în care au apărut de altfel mormintele M₁ și M₁₂.

Dimensiunile șanțului mare (C₁) sunt impresionante (aproximativ 6 m lățime la nivelul de conturare). Profilele obținute prin sondajele efectuate denotă faptul că pe două treimi din suprafață acesta este compus la bază din două șanțuri mai mici (lățimi cuprinse între 1,40 și 1,70 m), al căror fund este ușor alveolat sau drept. Adâncimea la care sunt săpate variază între -2,40 și -3,30 m sub nivelul actual al terenului. Cealaltă treime, aflată către V (adică spre aria funerară delimitată), este mai puțin adâncă (circa -1,70 - 1,90 m sub nivelul actual, cu o adâncire mai pronunțată către N, la -2,10 - 2,30 m) și are fundul în general drept sau cu o ușoară pantă către E. Profilele permit constatarea a două nivele distincte: partea inferioară este compusă din lentile de pământ amestecat (cenușiu și galben), cu foarte puțin material arheologic, în vreme ce partea superioară este formată dintr-un pământ uniform de culoare brun-cenușiu, cu multe fragmente ceramice din sec. II-III p. Chr. Pe anumite porțiuni s-a observat și un pământ mai închis la culoare, cu siguranță rezultat al colmatarii încă din antichitate (din acest strat s-a extras o monedă de tip SECVRITAS REIPUBLICAE, datată 364 - 375). Din profilul de S al suprafeței excavate, corespunzând stratigrafic cu nivelul de colmatare al șanțului, s-a mai recuperat o monedă din sec. III p. Chr. (o imitație turnată după o monedă romană provincială).

Șanțul mic (C₂) are o lățime medie la conturare de 1,50 m, fiind mai restrâns către S (1,00 m în zona unde taie se pare șanțul mare) și mai lat către N (1,70/1,80 m în zona de curbură către V). Forma șanțului este în V, cu baza dreaptă. Profilele obținute arată trei straturi de umplere, cel superior fiind bogat în material ceramic din sec. II-III p. Chr. (inclusiv o monedă uzată tomitană pentru Domitian, cu contramarcă din epoca lui Traian). În capătul dinspre N, la E de zona de curbură, prezintă un „apendice” de formă ovală, săpat la o adâncime mai mică (-1,80 m față de nivelul actual), în interiorul căruia a fost conturat complexul C₃.

C 3 - groapă cu depunere de oase umane. Groapă de formă ovală (1,70 x 1,50 m), săpată în interiorul „apendicelui” șanțului C₂ și conturată imediat sub stratul de pământ brun steril, la limita cu stratul de loess. Adâncimea finală a fost înregistrată la -1,60 m, cu 0,20 m mai sus de fundul șanțului-„apendice” C₂. Umplutură cu pământ brun foarte întărit și o masă compactă de oase umane, majoritar craniul întregi sau fragmentare. Câteva fragmente ceramice găsite în umplutură ajută la încadrarea cronologică a acestui complex în sec. VI p. Chr.

M 1 - înhumație (firidă longitudinală). Groapă de acces dreptunghiulară (L. 2,00 m; La. 0,65 m; Ad. -3,50 m), cu firidă longitudinală practică către NV (în pantă foarte abruptă), cu dimensiunile L. 2,70 m; La. 1,00 m; Ad. -3,60-4,10 m. Schelet bine păstrat (cu excepția craniului), lungime 1,45 m, cu mâna stângă pe bazin și cea dreaptă pe piept. Cuie din fier de la sicriu. Orientare: SE-NV. Inventar: cană și fragment de oală (în groapa de acces); două vase de sticlă (de o parte și de alta a craniului) - fig. 31, monedă puternic corodată, databilă în sec. II. Dată: sec. II-III p. Chr.

M 2 - înhumație (firidă longitudinală). Groapă de acces dreptunghiulară cu colțurile rotunjite (L. 1,90 m; La. 0,70 m; Ad. -3,30/3,50 m), cu o treaptă cruțată pe latura de S. Firidă longitudinală către N, blocată cu pietre (L. 2,40 m; La. 0,90 m; Ad. -3,90 m). Scheletul în stare relativ bună de conservare (L. 1,45 m), cu mâinile pe bazin (fig. 27). Cuie din fier de la sicriu. Orientare N-S. Inventar: opaiț, vas de sticlă. Dată: sec. III p. Chr.

M 3 - înhumație (firidă longitudinală). Groapă de acces dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite (L. 1,95 m; La. 0,60 m; Ad. -1,90 m). Firidă longitudinală spre NE, dispusă în pantă (L. 2,20 m; La. 0,60 m; Ad. 1,95/-2,35 m) și blocată cu fragmente de țigle. Este suprapusă de firida mormântului M₅. Schelet în stare precară de conservare, afectat și de poziționarea în pantă. Cuie de fier de la sicriu. Orientare SV-NE. Inventar: vas de sticlă, ulcior miniatural (fig. 31), căniță, două opaițe (la picioare). Dată: sec. III p. Chr.

M 4 - înhumație (firidă longitudinală). Groapă de acces dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite (L=1,80 m; LA=0,95 m; A -1,85 m). Firidă longitudinală spre E (L. 2,00 m; La. 1,10 m; Ad. -2,30 m), blocată cu fragmente de țigle. Două schelete în stare precară de conservare (un adult? și un copil de la care s-a mai păstrat doar craniul) (fig. 28). Orientare VNV-ESE. Fără inventar. Dată: sec. IV p. Chr.?

M 5 - înhumație (firidă longitudinală). Groapă de acces dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, având dimensiunile L. 1,90 m; La. 0,80; Ad. -1,70 m. Firidă longitudinală spre V, cu pornire din capătul gropii de acces (dimensiuni L. 1,60 m; La. 1,00 m; Ad. -2,20 m). Suprapune parțial firida mormântului M₃. Schelet de copil, slab conservat. Orientare E-V. Fără inventar. Dată: sec. IV p. Chr.?

M 6 - înhumație (groapă simplă?). Groapă ovală (L. 2,40 m; La. 0,90 m; Ad. -1,70 - 2,00 m), cu fundul în pantă de la V către E (de unde posibilitatea interpretării ei ca firidă longitudinală, a cărei groapă de acces nu s-a putut sesiza în momentul decapării). Schelet într-o stare medie de conservare, cu mâinile pe lângă corp. Orientare V-E. Fără inventar. Dată: sec. IV p. Chr.?

M 7 - înhumație (groapă simplă). Groapă parțial distrusă de fundația edificiului modern CM₄, cu dimensiunile: L. păstrată 1,00 m; La. 0,58 m; Ad. -1,50 m. Schelet în stare proastă de conservare, distrus în partea inferioară (de la bazin în jos), mâinile pe abdomen. Orientare V-E. Inventar: fragment de la un *unguentarium* de sticlă cu bulb. Dată: sec. IV p. Chr.

M 8 - înhumație (firidă longitudinală). Groapă de acces rectangulară, cu colțurile rotunjite (L. 1,70 m; La. 0,60 m; Ad. -2,45 m), firidă longitudinală spre N, săpată în pantă de la S către N

(L. 2,20 m; La. 0,60 m; Ad. -2,50/2,80 m). Blocajul firidei s-a realizat cu 3 țigle întregi, bine fixate. Schelet parțial conservat (craniul căzut până spre bazin, datorită pantei). Orientare S-N. Inventar: 3 vase de sticlă, 5 fragmente mici de bronz, 3 fragmente mici de bronz aurit, ac de os (fragmentar), mărgică din scoică, 49 mărgelile de sticlă. Dată: sec. III p. Chr.

M 9 - înhumăție (firidă longitudinală). Groapă de acces rectangulară (L. păstrată 1,20 m; La. 0,90 m), surprinsă parțial în profilul de E al săpăturii. Adâncimea finală era de -4,00 m sub nivelul actual. Camera funerară, situată cu siguranță pe latura de N, nu a putut fi cercetată, depășind cu mult limitele săpăturii. Orientare NE-SV. Inventar: fragmente ceramice în umplutura gropii de acces. Dată: sec. II-III p. Chr.

M 10 - înhumăție (groapă simplă cu cistă? de piatră și pat de cărămizi) (fig. 29). Groapă rectangulară (dimensiuni: L. 3,10 m, La. 2,50 m), care prezintă la interior un pat de cărămizi, înconjurat inițial de o amenajare din piatră cu suprafața de 2,80 x 1,60 m (deși total distrusă, aceasta se poate calcula pe baza făgașului lăsat de șanțurile de implantare ale zidăriei). Patul de cărămizi are dimensiunile de 2,00 x 1,10 m. Adâncimea finală: -1,60/1,65 m față de cota actuală. Orientare NNE-SSV. Mormântul a fost deranjat serios încă din antichitate, iar laturile de S și de E au fost tăiate de complexul C3 și de groapa mormântului M11. Atât din umplutura gropii, cât și de pe patul de cărămizi s-au recuperat resturi de la mai multe schelete. Este clar un mormânt în care s-au practicat înhumări succesive, dovadă fiind poziția oaselor păstrate de la ultimul defunct (vertebre, bazin, antebraț și femure nederanjate). Inventar (risipit în umplutură și pe patul de cărămizi): cercel de aur (fig. 31), un inel de argint, trei inele de bronz (dintre care două cu gemă), fragmente de la un opaiț, fragmente de la o ramă de oglindă din plumb, mărgelile de sticlă. Dată: sec. II-III p. Chr.

M 11 - înhumăție (groapă simplă). Groapă rectangulară de mari dimensiuni (L. 3,60 m; La. 3,00 m), care prezintă pe axul lung două alveole (dintre care alveola de la S ar putea reprezenta un culoar de acces). Latura de V este ușor evazată, probabil datorită relației cu mormântul vecin M10 (pe care de altfel îl taie). La partea inferioară groapa se restrânge la o suprafață de aproximativ 3,10 x 2,20 m, adâncită cu aproximativ 10 - 20 cm față de margini. Adâncimea finală: -2,40 m. Orientarea gropii: NNE-SSV. Umplutura gropii prezintă cel puțin două momente. La partea inferioară există un pământ brun întărit, în care apar unele pietre mijlocii și multe așchii de piatră (cel mai probabil provenite de la dezafectarea mormântului vecin M10). Peste această umplutură inițială, care lasă o depresiune în centru, se depune un pământ brun-negricios, foarte probabil urmare a unei colmatări în timp a gropii. Mormântul a suferit cu siguranță intervenții ulterioare momentului inițial, lucru confirmat și de resturile a două schelete găsite în interior. Oasele scheletului nr. 1 apar îngrămadite în colțul de SV al gropii (fig. 30), la o cotă de -1,90 - 2,00 m (ușor mai ridicată decât nivelul fundului gropii), iar oase de la scheletul nr. 2 sunt depuse într-o alveolă situată pe axul longitudinal al gropii (la o cotă ușor adâncită, -2,55 m). Inventar (risipit în groapă): opaiț, fragmente de la două cănițe, mărgelile de sticlă. În umplutura gropii au apărut și două monede tomitane (o emisiune pseudo-autonomă din perioada Nerva-Hadrian și un exemplar pentru Antoninus Pius). Dată: sec. II-III p. Chr.

M 12 - înhumăție (firidă laterală?). În momentul efectuării casetei pentru cercetarea camerei funerare a lui M1, în colțul de NV al acesteia a apărut o porțiune din camera funerară a unui alt mormânt, cel mai probabil o firidă laterală. Adâncimea: -2,30 m. Orientare ENE-VSV. Inventar (depunere la picioare): cană cu gura

trilobată, trei boluri (inclusiv unul tip Çandarlı), căniță. Dată: sec. II-III p. Chr.

Cercetările arheologice preventive de pe terenul situat în Str. Dacia, nr. 1B demonstrează încă o dată intensitatea complexelor funerare în zona centrală a Constanței. Cronologia descoperirilor arată o continuitate a folosirii spațiului în secolele II-IV p. Chr., cu rare suprapuneri între morminte și cu puține intervenții mai târzii (sec. VI p. Chr.). Șanțurile de delimitare a ariilor funerare pot constitui pe viitor bune puncte de reper pentru topografia necropolelor tomitane.

Sector Vest

Str. Oborului, nr. 18 (mai 2016)

COLECTIV: Gabriel-Mircea Talmațchi, Octavian Mitroi (MINAC).

Cercetarea arheologică preventivă a terenului de la această adresă s-a desfășurat cu ocazia lucrărilor investiției „construire imobil S+P+2E”, beneficiar Cherim Bayar Temucin. Terenul se află în zona Gării CFR Constanța și în imediata apropiere a Tipografiei „Cuget Liber”. S-a procedat la decaparea mecanizată a loess-ului pe întreaga suprafață a amprentei pe sol (lungime 19,15 m; lățime cuprinsă între 4,80-7,80 m) a viitorului imobil, pământul „viu” fiind apoi răzuit manual. Stratigrafia evidențiată în profilurile malurilor săpăturii include un strat de pământ brun-cenușiu care suprapune direct loess-ul și care reprezintă un sol vegetal vechi, dar și depuneri de dată recentă aflate la mică adâncime, în apropierea nivelului de călcare actual. În grund, la adâncimea de 1,80 m, s-au conturat în loess trei complexe arheologice.

Mormântul **M 1** - incinerăție (tip *bustum*), orientat VSV - ENE. Din mormânt nu se mai păstrează decât șanțul de tiraj (fig. 32), cu dimensiunile: L. 1,25 m; La. 0,55 m. Nivelul șanțului se afla la adâncimea de 2 m. Inventarul funerar era alcătuit dintr-o căniță globulară și din resturile unui unguentariu de sticlă aparținând, cel mai probabil, tipului „sfeșnic” (*Candlestick*). În mormânt au mai fost găsite cuie de fier de la rug și resturi umane calcinate, în cantitate redusă. Dată: sec. II p. Chr.

Complexul **C 1** - șanț orientat NNV - SSE. Dimensiuni: L. (păstrată) 7,50 m; La. 1,30-5,00 m; H. 2,08 - 2,34 m. În umplutura șanțului, au fost găsite fragmente ceramice care indică o dată a complexului în sec. II - III p. Chr.

Complexul **C 2** - s-a conturat la -1,66 m la extremitatea de N a proprietății, depășind limitele acesteia. Dimensiuni: L. (păstrată) 5,50 m; La. maximă 1,70 m; H. maximă 2,63 m. Din cauza suprafeței reduse pe care acest complex a fost surprins în perimetrul lucrărilor, configurația în grund și, implicit, tipul acestuia nu au putut fi stabilite (șanț?, groapă circulară / elipsoidă?). Cu excepția unui material osteologic sărac din punct de vedere cantitativ, în cadrul complexului nu au fost descoperite alte materiale sau elemente de dată.

Str. Avram Iancu, nr. 57 - 57bis (iulie-august 2016)

COLECTIV: Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu, Radu Petcu, Constantin Șova (MINAC).

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a perimetrului supus investiției „construire imobil D+P+4E”, beneficiari Crăciun Ion și Crăciun Mioara. Terenul este situat în apropierea cartierului de blocuri din zona Casei de Cultură. Zona cuprinsă între Bd. Alexandru Lăpușeanu, str. București și str. Avram Iancu reprezintă o arie bine cunoscută pentru înmormântările din perioada romană târzie. În această zonă s-au descoperit numeroase morminte în anii 1970-1990, o

parte dintre acestea fiind publicate de C. Chera și V. Lungu într-o serie de articole din revista Pontica. Intensitatea complexelor funerare este o constantă a zonei, acestea încadrându-se cronologic începând cu sec. III a. Chr. și până în sec. IV p. Chr.

Perimetrul cercetat a fost anterior ocupat de un depozit de mărfuri en-gros, de la care s-a mai păstrat platforma de beton. Săpătura s-a efectuat în suprafață, prin decaparea integrală cu mijloace mecanice, până la o cotă de circa -2,00 m sub nivelul actual (aproximativ -1,00 m față de nivelul antic) (fig. 33).

Sucesiunea stratigrafică înregistrată grafic în profilele de E și de S este următoarea :

- șapă de beton cu o grosime de 0,10 – 0,15 m pe o umplutură consistentă de pietriș (0,20 – 0,35 m);
- strat de depuneri moderne (sec. XX), nivelat (grosime 0,30 – 0,50 m);
- strat vegetal antic de culoare brun-negricios (grosime medie de 0,30 m);
- nivel de utilizare a edificiului din sec. V-VI p.Chr. (surprins mai ales în colțul de SE (urme de mortar la nivel de călcare);
- strat consistent de pământ brun-cenușiu, acumulat în timp probabil ca urmare a frecvențelor excavațiilor pentru gropile de morminte (circa 0,40 – 0,50 m grosime);
- pământ galben (loess), surprins la circa -2,00 m față de nivelul actual (-1,00 m față de nivelul antic).

Au fost cercetate un mormânt de incinerare din perioada elenistică, 21 de morminte de înhumare aparținând unei arii a necropolei tomitane utilizată intens în perioada romană târzie (sec. IV p. Chr.) și s-au identificat urmele unui edificiu din sec. V-VI p.Chr. care suprapune orizontul funerar.

Complexele ulterioare orizontului funerar (sec. V-VI p. Chr.):

C 1 - Clădire cu ziduri din piatră legată cu mortar de la care s-au mai păstrat șanțurile de fundație, plasată în colțul de SE al suprafeței excavate. În grund a fost surprins doar colțul de NV al acesteia, cu șanțurile de fundație păstrate pe o lungime de 7,30 m (zidul de nord), respectiv 5,70 m (zidul de vest) și o lățime maximă de 0,85 m. De dimensiuni mari, construcția se continuă către E și S. Demantelată masiv, fundația era destul de adâncă (depășea 2,50 m), fiind realizată din piatră legată cu mortar. Într-un stil asemănător a fost efectuată și compartimentarea clădirii, una dintre cele două camere având o latură de 4,30 m și intrarea, lată de 1,35 m, către E. Un puț modern a tăiat șanțul zidului de vest. Pe baza materialului arheologic descoperit în șanțurile de demantelare și a faptului că ridicarea clădirii a afectat mai multe morminte (M 16, M 17, M 18, M 19, M 21), se datează după perioada de funcționalitate a necropolei romane târzii, probabil în sec. V sau la începutul sec. VI p. Chr.. O monedă de la Iustin II, bătută la Thessalonice și datată în anii 565-568, constituie un *terminus post quem* pentru dezafectarea clădirii, aceasta fiind descoperită în șanțul de demantelare al zidului de nord.

C 2 - Complex adâncit (Ad. max. -3,95 m) de formă dreptunghiulară (1,90 x 1,00 m), cu funcționalitate incertă, care suprapune firida M 21A. În partea superioară a umpluturii se aflau multe materiale de construcții reziduale (pietre de dimensiuni diferite, bucăți de mortar, fragmente de cărămizi și țigle), probabil provenite de la clădirea C 1. Materialul arheologic recuperat constă în fragmente ceramice de la amfore, oale sau platouri, fragmente de la vase și geamuri din sticlă, două opaițe fragmentare, un obiect din bronz fragmentar, precum și oase de animale, inclusiv de pește.

C 3 - Groapă de formă ovală (2,40 x 1,45 m), cu funcționalitate incertă, care a tăiat complexele M 15 și M 21B. Umplutura era aproape compactă, formată din fragmente ceramice, oase și materiale de construcție reziduale (pietre, fragmente de

cărămizi și țigle, bucăți de mortar), ultimele probabil provenite de la clădirea C 1.

Complexele funerare (perioada elenistică):

M 1 - incinerare (fig. 34). Groapă rectangulară cu dimensiuni păstrate de circa 1,90 x 1,30 m, executată până la adâncimea de -2,10 m. Groapă de tiraj de formă aproximativ circulară (diametru c. 0,50 m), ușor adâncită față de nivelul gropii (Ad. -2,20 m). Orientare: NNV – SSE. Observații: afectat în partea estică de camera de acces a mormântului M 4. Inventar: opaiț (fig. 35), unguentariu ceramic. Datare: sec. II a. Chr.

Complexele funerare (sec. IV p. Chr.):

M 2 - înhumare Groapă de acces: L. 1,65 m; La. 0,55/0,80 m; Ad. -2,50/-2,60 m. Firidă longitudinală în pantă descendentă spre NE (L. 1,25 m; La. 1,20 m; H. 0,50 m; Ad. -2,70/-2,90 m), blocată cu pietre. Orientare: ENE – VSV (cap). Defunct (copil) depus în sicriu (din care s-au mai păstrat câteva cuie de fier), în poziție decubit dorsal, probabil cu mâinile pe lângă corp. Inventar: *unguentarium* din sticlă cu bulb (depus lângă piciorul stâng).

M 3 - înhumare triplă (fig. 36). A fost cercetat doar parțial, deoarece acesta depășea cu mult limita de est a proprietății. Groapă de acces cu treaptă, de formă dreptunghiulară: L. 2,35 m; La. 0,85 m; Ad. -2,80/-3,30 m. Firidă longitudinală de formă incertă, spre E: dimensiuni păstrate 1,95 x 1,45 m, Ad. -3,65 m; era blocată cu un aranjament realizat din pietre și cărămizi (una întreagă și altele fragmentare). Firida era prăbușită cu totul, fiind suprapusă de o groapă aparent contemporană, plină, în partea superioară, cu materiale de construcții. Orientare: E-V (capete). Defuncții (numerotați de la S la N): 1 - slab conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal, probabil cu mâinile pe lângă corp; 2 - relativ bine conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe piept și mâna stângă pe lângă corp; 3 - bine conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal, cu mâinile pe lângă corp. În camera funerară s-a mai descoperit un craniu, în poziție secundară, posibil al unui defunct ale cărui oase au fost deranjate la un moment dat. Inventar (defunct 1): *unguentarium* din sticlă (depus lângă cap).

M 4 - înhumare. Groapă de acces de formă dreptunghiulară, în pantă descendentă spre NE: L. 1,76 m; La. 0,85 m; Ad. -2,85/-3,00 m. Firidă longitudinală, blocată cu pietre, necercetată deoarece depășea cu mult limita estică a proprietății. Orientare: ENE – VSV. Inventar: incert.

M 5 - înhumare. Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 0,90 m; La. 0,55/0,60 m; Ad. -2,20 m. Firidă longitudinală în pantă ușor descendentă spre E (L. 0,75 m; La. 0,70 m; H. 0,38 m; Ad. -2,40 m), blocată cu un aranjament realizat din cărămizi. Orientare: E-V. Fără inventar.

M 6 - înhumare dublă (adult + copil-infans). Groapă de acces de formă dreptunghiulară, în pantă descendentă: L. 2,05 m; La. 0,75 m; Ad. -2,70/-2,95 m. Firidă longitudinală de formă neregulată, în pantă descendentă spre SE: dimensiuni L. 2,05 m; La. (maximă) 1,20 m; H. 0,80 m; Ad. -3,30 m; era blocată cu o țiglă (fig. 37). Orientare: ESE – VNV (cap adult). Adultul a fost depus în sicriu, iar copilul la fel (s-au păstrat mai multe cuie), în stânga acestuia, într-o nișă laterală; oasele lor se aflau într-o stare avansată de degradare; din umplutura firidei provine o monedă romană târzie, bătută pentru Constantius II, în anii 353/354-358. Fără inventar.

M 7 - înhumare. Groapă de acces cu treaptă, de formă dreptunghiulară: L. 1,90 m; La. 0,85 m; Ad. -3,15/-3,30 m. Firidă longitudinală de formă ovală, în pantă descendentă spre SE: L. 2,25 m; La. 1,35 m; Ad. -3,80/3,90 m; era blocată cu o piatră și o cărămidă de formă pătrată (0,45 x 0,45 m), care prezintă o ștampilă dreptunghiulară (antropomim în limba greacă, scris retrograd) (fig. 38). Orientare: ESE – NNV (cap). Oasele defunctului se aflau într-o stare avansată de degradare; depus în sicriu (1,60 x

0,50 m), din care s-au mai păstrat cuiele și câteva urme de lemn. Inventar: un obiect din bronz fragmentar (cercel ?).

M 8 - înhumăție. Groapă simplă (?): L. 1,00 m; La. 0,65 m; Ad. = -2,20 m. Orientare: NV (cap) - SE. Defunctul (copil) avea oasele într-o stare avansată de degradare (s-a mai păstrat doar craniul). Inventar: *unguentarium* din sticlă cu bulb.

M 9 - înhumăție cvadruplă (fig. 39). Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 2,10 m; La. 0,60 m; Ad. -4,30 m. Firidă longitudinală spre SE (L. 2,20 m; La. 2,05 m; Ad. -4,40/4,50 m), blocată cu o cărămidă. Orientare: SE - NV (capete). Defuncții (numerotați de la N la S): 1 - slab conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal, cu mâinile pe lângă corp; 2 - foarte slab conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal, probabil cu mâinile pe lângă corp; 3 - foarte slab conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal, probabil cu mâinile pe lângă corp; 4 - relativ bine conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe abdomen și mâna stângă pe bazin. Inventar: defunct 1 - *unguentarium* ceramic, *unguentarium* din sticlă cu bulb (ambele depuse pe lângă piciorul drept); defunct 3 - *unguentarium* din sticlă (depus la picioare); defunct 4 - două *unguentaria* din sticlă (unul depus lângă cap, iar celălalt lângă umărul stâng).

M 10 - înhumăție triplă. Groapă de acces cel mai probabil de formă dreptunghiulară: dimensiuni păstrate 0,60 x 0,95 m (nu a fost cercetată în întregime, deoarece suprafața ei depășea cu mult limita de V a proprietății). Firidă longitudinală de formă neregulată spre NE: L. 2,20 m; La. 1,85 m; Ad. -3,30/-3,45 m, blocată cu o țigla. Orientare: NE - SV (capete). Defuncții (numerotați de la S la N): 1 - slab conservat, poziția corpului incertă; 2 - bine conservat, depus în poziție decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe bazin și mâna stângă pe lângă corp; 3 - foarte slab conservat, poziția corpului incertă. Delimitarea între defuncți pare să fi fost realizată cu ajutorul unor țigle. Inventar (defunct 1): două brățări din bronz (una descoperită în zona bazinului și cealaltă în zona picioarelor).

M 11 - înhumăție. Cameră de acces de formă dreptunghiulară: L. 2,10 m; La. 0,80 m; Ad. -2,95/-3,10 m. Firidă longitudinală de formă ovală, în pantă descendentă spre SE: L. 1,90; La. 1,00 m; Ad. -3,30/3,50 m; era blocată cu două țigle, dispuse pe verticală. Orientare: SE - NV (cap). Defunctul slab conservat, depus în poziție decubit dorsal, probabil cu mâinile pe lângă corp. Inventar: *unguentarium* din sticlă cu bulb (depus pe lângă piciorul drept).

M 12 - înhumăție triplă. Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 2,05 m; La. 0,85 m; Ad. -3,35 m. Firidă longitudinală spre NV, de formă neregulată: L. 2,40 m; La. maximă 1,60 m; H. 1,00 m; Ad. -3,50 m; era blocată cu un aranjament din pietre, fragmente de cărămizi, olane și țigle, care încadrau o țigla dispusă vertical (fig. 40). Orientare: VNV (capete) - ESE. Defuncții (numerotați de la S la N): 1 - foarte slab conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal; 2 - s-au mai păstrat doar o parte din oase, slab conservate și aflate în poziție secundară (în zona picioarelor defunctului 1); 3 - foarte slab conservat, depus în sicriu, în poziție decubit dorsal. Observații: groapa de acces a tăiat parțial firida mormântului M 20. Inventar (defunct 1 ?): vas globular din sticlă (fig. 41).

M 13 - înhumăție. Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 1,15 m; La. 0,95 m; Ad. -2,35 m. Firidă longitudinală spre SE (L. 1,15 m; La. 0,60 m; Ad. -2,65 m), blocată cu două pietre, una de mari dimensiuni (0,60 x 0,20 m). Orientare: E - V (cap). Schelet de copil, oase într-o stare avansată de degradare. Fără inventar.

M 14 - înhumăție. Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 1,30 m; La. 0,65 m; Ad. -3,05 m. Firidă longitudinală spre NE (L. 1,40 m; La. 1,10 m; Ad. -3,25 m), blocată cu o țigla dispusă pe verticală. Orientare: NE - SV (cap ?). Defunctul probabil

infans, cu oasele putrezite aproape total. Inventar: *unguentarium* din sticlă cu bulb.

M 15 - înhumăție triplă (fig. 42). Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 2,00 m; La. 0,75 m; Ad. -3,75. Firidă longitudinală spre E (L. 2,20 m; La. 1,95 m; Ad. -3,85 m), blocată cu o țigla. Observații: camera funerară a afectat parțial complexul M 21B; camera de acces și firida sa au fost tăiate de o groapă din sec. VI p. Chr. (C 3). Orientare: E - V (capete). Defuncții (numerotați de la N la S): 1 - bine conservat, cu unele oase deranjate, depus în poziție decubit dorsal, cu capul așezat pe o piatră de mari dimensiuni și labele picioarelor pe o alta mai mică, iar mâinile pe bazin; 2 - slab conservat, depus în poziție decubit dorsal; 3 - relativ bine conservat, cu unele oase deranjate, depus în poziție decubit dorsal, cu mâinile pe bazin. Inventar: defunct 1 - *unguentarium* din sticlă de mari dimensiuni (descoperit deasupra scheletului, în zona abdomenului); defunct 3 - *unguentarium* din sticlă de mari dimensiuni (depus pe lângă brațul stâng), patru brățări (pe mâna stângă, una din sticlă și trei din bronz) (fig. 43), ac din bronz (plasat în apropierea capului), șirag de mărgelă de culoare neagră foarte bine lustruite și cu decor incizat (cel puțin 10 exemplare - unele dezintegrate la descoperire - aflate în zona gâtului), mărgică din sticlă în formă de fusaiolă (zona pieptului).

M 16 - înhumăție. Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 2,05 m; La. 0,90 m; Ad. -3,10 m. Firidă longitudinală în pantă descendentă spre E: dimensiuni păstrate 1,15 x 1,65 m; Ad. = -3,20/-3,30 m; era blocată cu un aranjament realizat din mai multe pietre. Observații: camera funerară a fost afectată, în ordine cronologică, de șanțul de fundație al clădirii C 1 (zidul vestic) și apoi de un puț modern; la rândul ei, a intersectat groapa de acces a complexului M 21 (A + B). Orientare: E - V (cap). Defunct bine conservat, depus în partea de S a camerei, în poziție decubit dorsal, cu mâinile pe lângă corp. După dimensiunile camerei funerară, s-ar părea că mormântul a fost configurat inițial pentru introducerea mai multor defuncți. Inventar: incert.

M 17 - înhumăție (dublă ?). Groapă de acces de formă dreptunghiulară (afectată de șanțul de fundație al clădirii C 1 - zidul vestic): L. 1,25 m; La. 0,60 m; Ad. -2,80 m. Firidă longitudinală spre E: L. 1,50 m; La. 1,25 m; Ad. -2,90 m, era blocată cu țigle. Orientare: ESE (cap ?) - VNV. După dimensiunile firidei și poziția cuielei descoperite în interior, este posibil ca mormântul să fi fost ocupat de doi defuncți copii; oasele erau deranjate și se aflau într-o stare avansată de degradare; poziția mărgelilor și a cercelului indică faptul că defunctul (defuncții ?) a fost depus cu capul la E. Inventar: fibulă zoomorfă (purtată în umplutura firidei), două vase din sticlă (fig. 44), un cercel din aur, mărgelă din sticlă de forme și culori diferite (cel puțin 64 la număr - câteva s-au dezintegrat la descoperire), o mărgică din chihlimbar, câteva fragmente mici de bronz de la una sau mai multe piese nedeterminate.

M 18 - înhumăție dublă. Groapă de acces cel mai probabil de formă dreptunghiulară: dimensiuni păstrate 0,70 x 0,80 m; Ad. -3,30 m. Firidă longitudinală spre SV: L. 2,20 m; La. 1,40 m; Ad. -3,50 m; era blocată cu un bloc de marmură fixat pe fundul gurii de acces, peste care se afla o piatră de mari dimensiuni. Observații: groapa de acces și firida au fost afectate de două dintre șanțurile de fundație ale clădirii C 1 (latura de nord). Orientare: SV (capete) - NE. Defuncții (numerotați de la E la V): 1 - bine conservat, depus în poziție decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe lângă corp și mâna stângă pe bazin; 2 - relativ bine conservat, depus în poziție decubit dorsal, cu mâinile pe lângă corp; peste picioare era așezată/căzută o țigla. Fără inventar.

M 19 - înhumăție. Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 1,80; La. 0,60 m. Surprins foarte puțin în grund, mormântul nu a fost cercetat; camera de acces a fost afectată de unul dintre

șanțurile de fundație realizate pentru compartimentarea clădirii C 1. Inventar: incert.

M 20 - înhumație dublă. Groapă de acces de formă dreptunghiulară: L. 2,05 m; La. 0,80 m; Ad. -3,50 m. Firidă longitudinală spre V (L. 2,35 m; La. 1,80 m; Ad. 3,50 m), blocată cu o cărămidă de formă pătrată, de mari dimensiuni (L = 0,70 m; grosime = 0,10 m). Observații: firida afectată parțial de groapa de acces a mormântului M 12. Orientare: V (capete) – E. Defuncții (numerotați de la S la N): 1 - slab conservat, depus în poziție decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe piept și mâna stângă pe bazin; 2 - relativ bine conservat, depus în poziție decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe bazin și mâna stângă pe lângă corp. Inventar: defunct 1 - brățară de bronz cu capetele în formă de cap de șarpe (fixată pe mâna stângă); defunct 2 - *unguentarium* din sticlă (depus pe lângă piciorul drept).

M 21 (A și B) - înhumații (nerealizate?) în două firide longitudinale cu groapă de acces comună. Groapa de acces de formă dreptunghiulară: L. 3,00 m; La. 1,10 m; Ad. maximă -4,75 m. A fost afectată parțial, în ordine cronologică, de firida mormântului M 16, apoi de șanțul de fundație al clădirii C 1 (zidul vestic) și, în final, de un puț din perioada modernă. **M 21A** - firidă longitudinală de formă ovală, spre E: L. 2,50 m; La. 2,10 m; Ad. -5,00 m; afectată parțial de complexul C 2, care se pare că a produs prăbușirea boltei; în partea inferioară, grupate de-a lungul pereților de S și E, se aflau mai multe pietre, de dimensiuni diferite. **M 21B** - firidă longitudinală de formă ovală, spre V: L. 2,80 m; La. 1,30 m; Ad. -5,00 m; afectată parțial, în partea superioară, de complexul C 3, iar o parte din peretele nordic tăiat de firida mormântului M 15; firida era blocată cu un aranjament realizat din pietre și cărămizi, ultimele dispuse atât vertical, cât și orizontal, iar în fața acesteia se aflau mai multe pietre (așezate?); din umplutura ei provine o monedă romană târzie, bătută pentru Diocletian la Heraclea, în anii 295-298.

M 22 - înhumație. A fost surprins în grund doar puțin din capătul de V al mormântului și, prin analogiile existente, pare să fi fost tot de tipul groapă de acces și firidă longitudinală, aflate cu mult după limita de E a proprietății (motiv pentru care nu s-a putut cerceta decât parțial). Dimensiunile păstrate ale firidei: c. 0,50 x 0,65 m; Ad. -2,30 m. Orientare: SE – NV (cap). S-au recuperat o parte din craniu și câteva oase din abdomen și mâini. Inventar: incert.

Cercetările arheologice efectuate pe str. Avram Iancu nr. 57-57 bis din Constanța au evidențiat încă o dată intensitatea înmormântărilor de epocă romană târzie în acest sector al necropolei tomitane. Predomină tipul de mormânt cu firidă longitudinală, care adesea se transformă în adevărate catacombe care adăpostesc morminte de familie. Pe baza descoperirilor de pe proprietatea vecină Zaif Daniel, edificiul cu ziduri din piatră legată cu mortar poate fi identificat cu o bazilică paleocreștină (cercetare neterminată în 2016, detalii în raportul de anul viitor).

102. Cuci

com. Cuci, jud. Mureș

Punct: Sit I; km 12+290 - 12+160, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii

Cod RAN: 116448.10

Autorizație nr. 202/2016

Colectiv: Vitalie Bârcă - responsabil (IAIA Cluj) Sorin Ilie Cociș, Malvinka Urak, Adrian Ursuțiu, Ioan Stanciu, Cosmin Onofrei, Stefana Cristea, (IAIA Cluj).

Cercetarea arheologică preventivă a fost determinată de lucrările de execuție a segmentului Iernut-Chețani al autostrăzii Transilvania. În urma diagnosticului arheologic efectuat pe parcursul lunii iunie 2016 de către un colectiv al IAIA Cluj, a fost identificat și delimitat în nord-estul comunei Cuci, situl denumit generic Sit I. Suprafața de interes delimitată are circa 1,3 ha, fiind vorba de promontoriul unei terase înalte situate la circa 500 m est de drumul spre Petrilaca, după un km de la trecerea la nivel peste calea ferată Luduș-Iernut,

Stratigrafia identificată constă dintr-un sol vegetal, arabil, afânat sub care la adâncimi cuprinse între 0,30 - 0,70 m se conturează complexele arheologice. Solul steril este format dintr-un lut gălbui maroniu nisipos, afânat.

Complexele descoperite de către noi, gropi menajere în principal (103 la număr) au un inventar modest. Predomină chirpiciul ars, alături de ceramică, alte categorii de artefacte fiind aproape absente. În cantitate destul de mare a fost prezent și materialul osteologic de proveniență animală. Materialul ceramic este specific bronzului mijlociu, cultura Wiettenberg faza a treia, în anumite cazuri recuperându-se și vase ceramice reîntregibile. Un schelet uman a fost descoperit într-un complex definit drept mormânt (CX 037), iar un altul într-o groapă de mari dimensiuni, după toate aparențele o locuință dezafectată (CX 053).

Din categoria materialului special se impune menționarea greutăților din lut provenind de la un război de țesut, de formă piramidal-conică, descoperite în nivelul superior de umplere al gropii menajere (CX 002) precum și o roata din lut a unui car miniatural cu decoruri specifice

Alte patru complexe aparțin însă unui alt orizont cultural-cronologic (două gropi menajere și două locuințe), sunt de atribuit La Tène-ului mijlociu (CX 04, 048, 059 și 091), conțin ceramică lucrată cu mâna și la roată, fragmente osteologice de proveniență animală.

Abstract.

The site no. I from Cuci has been identified during the test excavation carried out by a team of the Institute of Archaeology and Art History from Cluj, in June 2016. The latter extensive investigation has revealed a settlement of the classical Wiettenberg ceramic style, amidst them being unearthed four features of the Middle La Tène period.

103. Iernut

jud. Mureș

Punct: Sit II; km 9+300 - 8+800, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra - Câmpia Turzii

Cod RAN: 117836.19

Autorizație nr. 202/2016

Colectiv: Adrian Ursuțiu - responsabil (IAIA Cluj) Sorin Cociș, Ioan Stanciu, Cosmin Onofrei, Cristea Ștefana, Urák Malvinka, Ferencz Szabolcs, (IAIA Cluj).

Cercetarea arheologică preventivă a fost determinată de lucrările de execuție a segmentului Iernut-Chețani al autostrăzii Transilvania. În urma diagnosticului arheologic efectuat pe parcursul lunii iunie 2016 de către un colectiv al IAIA Cluj, a fost identificat și delimitat în apropierea drumului județean Iernut-Sălcud, la circa 250 metri sud de calea ferată; în dreptul kilometrului 9+300 - 8+800, conform proiectului viitoarei autostrăzi,

Situl II. Suprafața de interes delimitată are circa 2,5 ha, fiind vorba de o terasă întinsă.

Stratigrafia identificată constă dintr-un sol vegetal, arabil, afânat sub care la adâncimi cuprinse între 0,70 – 0,80 m se conturează complexele arheologice. Solul steril este format dintr-un lut gălbui maroniu nisipos, compact.

În situl II s-au cercetat în total 1021 de complexe arheologice, la care se adaugă patru posibile complexe (două sigure) investigate încă din faza de diagnostic arheologic.

Complexele dominante numeric sunt evident gropile menajere (cu trepte de acces sau circulare cu pereti drepți). O a doua categorie o reprezintă evident locuințele, din care unele de mari dimensiuni, adâncite sau de suprafață cu pereti din pământ incendiați.

Într-un anumit moment al existenței, situl dispunea de un sistem de fortificare din care s-au păstrat doar șanțurile, ulterior acoperite pe măsură ce locuirea s-a extins cel mai probabil.

De asemenea au fost surprinse numeroase aliniamente de gropi de pari ce indică, prin planul rectangular sugerat, cel mai probabil structuri elevate, (spații de depozitare?).

Oase umane conține un complex identificat drept mormânt dublu (CX 317), însă deranjat. Pare să fie vorba despre rămășițele osteologice a doi indivizi (M2 și M3); despre care opinii mai detaliate vor oferi doar analizele antropologice. Un al doilea complex prezentat de noi a deținut doar fragmente ale unei calote craniene umane; este cazul CX 718, materialul fiind în poziție neanatomică.

Analizarea primară materialului ceramic descoperit în interiorul complexelor din cadrul așezării din Situl II de la Iernut poate fi atribuită fazelor târzii ale culturii Zau, o entitate cultural recent definită pe baza fostului complex cultural CCTLMNI, care a dominat Transilvania centrală în perioada neoliticului dezvoltat.

Decorul folosit indică o fază tâzie a acestei culturi. Pictura este monocromă, folosind roșu sau negru pe un fond deschis și urmează modele liniare. De asemenea, este prezentă incizia liniară, specifică fazelor târzii ale culturii Zau. Pot fi observate elemente specifice grupului cultural Foeni. Astfel, cel mai probabil, așezarea aparține fazei IV a culturii Zau, definită ca fiind o continuare a fazei precedente a culturii și de conviețuire cu grupul Foeni. Au fost descoperite și importuri ceramice din mediul cultural Boian. Din punctul de vedere al cronologiei culturii Zau, faza IV a fost datată între 4750 și 4450 î.Hr.¹⁷². Datările cu C14 au plasat pătrunderea grupului Foeni în spațiul transilvănean în intervalul 4632–4499 î.Hr.¹⁷³. Astfel, așezarea este plasată temporal în ultima etapă a neoliticului transilvănean.

Materialul arheologic este depozitat la Muzeul Județean Mureș din Târgu Mureș.

Abstract

The site no. II from Iernut was identified during the test excavation carried out by a team of the Institute of Archaeology and Art History from Cluj, in June 2016. The latter works have revealed a large size settlement of the Zau ceramic style, the largest ever researched site of this period. Amongst the features, we can distinguish sunken dwellings, as well as structures supported by post; refuse- and storage pits; ditches.

104. Iernut

jud. Mureș

Punct: Sit III; km 8+680 - 8+500, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii

Cod RAN: 117836.20

Autorizație nr. 189/2016

Colectiv: Sorin Cociș – responsabil (IAIA Cluj), Ferencz Szabolcs, Urák Malvinka, Adrian Ursuțiu, Cristea Ștefana, (IAIA Cluj).

Cercetarea arheologică preventivă a fost determinată de lucrările de execuție a segmentului Iernut-Chețani al autostrăzii Transilvania. În urma diagnosticului arheologic efectuat pe parcursul lunii iunie 2016 de către un colectiv al IAIA Cluj, Situl denumit generic III, a fost identificat și delimitat în apropierea drumului județean Iernut-Sălcud, la circa 250 metri sud de calea ferată, începând din imediata latură stângă a șoselei. Suprafața de interes delimitată are 0,73 ha, fiind vorba de limita estică a unei terase înalte, întinsă, de mari dimensiuni, pe care de altfel se află așezat și situl II.

Stratigrafia identificată constă dintr-un sol vegetal, arabil, afânat, sub care la adâncimi cuprinse între 0,30 – 0,40 m se conturează complexele arheologice. Solul steril este format dintr-un lut gălbui maroniu nisipos, compact.

În situl III s-au cercetat în total 91 de complexe arheologice.

Două complexe se disting prin prezența materialului neolitic, și anume locuințele cu siglele 025 și 031; din ambele s-au recuperat fragmente de vase încadrabile perioadei neoliticului mijlociu.

Materialul ceramic din marea majoritate a complexelor este specific perioadei bronzului mijlociu. Prin urmare, 84 de complexe pot fi atribuite unei așezări deschise încadrabile epocii amintite, cu elemente reprezentative pentru cultura Wiettenberg (etapa mijlocie).

Cât despre distribuția în suprafață a complexelor și asocierea lor, se poate specifica existența a două orizonturi de ocupare a spațiului pentru perioada culturii Wiettenberg. În cinci cazuri au fost documentate întretăieri ale complexelor (vezi de exemplu: Cx 053–054, 059–060, 027–028). Acestea se localizează spațial în una dintre cele două zone cu densitate mai mare de ocupare (partea centrală, respectiv partea de est a suprafeței delimitate a sitului).

La acestea se adaugă complexele funerare: a) Cx 068 – mormânt de inhumație cu vas de factură Noua depus lângă craniu defunctului; b) Cx 043 – mormânt de incinerare în urnă, de epocă scitică; c) Cx 060 – mormânt de incinerare în urnă de epocă Latene (final de sec. IV - mijlocul sec. III).

Abstract

The site no. III from Iernut has been identified during the test excavation held by a team of the Institute of Archaeology and Art History from Cluj, in June 2016. 84 archaeological features with Wiettenberg pottery, 3 features with neolithic artefacts and a late 2nd millennium, as well as a 4th century funerary feature, were unearthed.

172 Gh. Lzaraovici, *Cronologia absolută, relativă și evoluția culturii Zau*, în Acta Musei Porolissensis, XXXIV, 2012, 55–71.

173 F. Drașovean, *Despre cronologia relativă și absolută a neoliticului și eneoliticului timpuriu din răsăritul Bazinului Carpatic. O abordare Bayesiană*, în Analele Banatului, XXII, 2014, 33–68.

105. Ineu

jud. Arad

Punct: „Cetatea Ineului”

Cod RAN: 9547.01

Cod epocă: 43, 432, 5

Cod tip de sit: 122, 123

Autorizație nr. 199/2016

Colectiv: Florin Mărginean (CM Arad) – responsabil științific; Victor Sava (CM Arad), Zsolt Csók (MNIT), László Keve (MJM Târgu Mureș) – membrii în colectivul de cercetare.

Ineu (oraș, jud. Arad, *Borosjenő* - maghiară). Orașul este situat pe valea Crișului Alb, în câmpia Crișului Alb, la 57 km NE față de municipiul Arad. Elementul predominant al peisajului în zona Ineului este dat de valea Crișului Alb, cu relieful creat în zona de câmpie (Pl. 1/1).

Cetatea se află amplasată pe malul drept al râului Crișul Alb, la 150 m nord de actualul centru al orașului Ineu. Ceea ce se mai păstrează astăzi din vechea cetate reprezintă un castel reabilitat într-un stil neoromanic și neogotic, care și-a schimbat folosința din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Parcela ocupă spațiul dintre strada Traian, la intersecția cu str. I. Slavici și str. M. Sadoveanu.

Obiectivele cercetării: Cercetarea arheologică preventivă efectuată a avut un caracter preliminar în vederea demarării lucrărilor de consolidare, restaurare și reabilitare funcțională a cetății Ineului. În această etapă s-au realizat sondaje arheologice în zonele cu prospecțiuni geotehnice realizate anterior și în punctele în care analiza de parament a putut oferi anumite indicii legate de diferitele etape de construcție ale cetății.

Rezultatele și interpretarea lor: Investigațiile arheologice au avut ca scop cercetarea integrală a obiectivelor arheologice descoperite în cadrul celor opt (8) sondaje efectuate. Dintre acestea, trei sondaje au fost realizate în exteriorul monumentului, unul lângă turnul de NE (S 02), unul pe latura vestică (S 01) și unul lângă turnul de SV (S 06). Două sondaje au fost făcute într-una din încăpările corpului sudic (S 03 și S 04) și alte trei (S 05, S 07 și S 08) în curtea mare din incinta cetății (Pl. 1/2).

Cercetările arheologice preventive efectuate la Ineu constituie un prim pas important pentru redescoperirea fazelor timpurii de funcționare ale cetății. Fiind o cercetare restrânsă, rezultatele sunt limitate, dar promițătoare în ceea ce privește evoluția de-a lungul vremii, de la acel *castellum* la cetatea bastionară din secolul al XVII-lea. Au fost atinse prin secțiunile efectuate parte din latura nordică, vestică, sudică și centrală a ceea ce astăzi se constituie într-un castel, formă dată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, corespunzătoare perioadei romantice, realizate din dorința de a da un iz cât mai apropiat de epoca medievală.

Redescoperirea vechii porți de intrare, delimitarea clădirii de poartă, pavajul interior, structurile și tehnicile de construcție folosite la edificarea turnurilor, constituie baza de la care se va putea porni în cercetările viitoare. Indiciile pe care le avem deja vor putea fi folosite în vederea recuperării planimetriilor din fazele timpurii mai puțin cunoscute de noi. Prin cercetările de parament s-a putut recupera, pe lângă multe date tehnice legate de diversele faze de construcție, o cantitate impresionantă de pietre profilate romanice refozosite la edificarea turnurilor de SE și NV. Proveniența acestora se leagă cel mai probabil de fosta mănăstire

Dienesmonostur localizată pe malul stâng al Crișului Alb, la sud de șoseaua Ineu – Bocsig, demantelată într-o perioadă în care zona era puternic amenințată de Imperiul Otoman. Pe lângă valoare de patrimoniu incontestabilă a acestui mic lapidar, studiile de istoria artei se vor îmbogăți de acum cu noi date despre pătrunderea stilului romanic și în spațiul Zărandului.

Cultura materială descoperită își are de asemenea relevanța ei în ceea ce privește viața cotidiană a celor care au viețuit în cetate în etape istorice diferite. Fiecare obiect își are mesajul lui, oferindu-ne informații legate de modul de viață, informații legate de amenajările interioare, aspecte legate de armele și echipamentul militar folosit etc.

Abstract: Ineu Fortress

Ineu is located in the valley of the Crișul Alb river, the Crișul Alb Plain. The fortress is located on the right bank of the river Crișul Alb and 150 m north of the current center of the town Ineu. What is preserved today from the old fortress is just a castle that has been restored in a neo-Romanesque and neo-Gothic style.

Preventive archaeological research was a preliminary stage to starting work consolidation, restoration and functional rehabilitation of the Ineu fortress. The archaeological investigations were aimed at targets full archaeological research in the eight (8) trenches.

Archaeological research conducted at Ineu is an important first step to rediscover the early stages of the medieval fortress. Being a small research the results are limited but promising in terms of development of the settlement and the fortress over time, from that castellum until modern fortress in 17th century.

Bibliografie:

- Gheorghe Anghel, *Cetăți medievale din Transilvania*, București, 1972; László Blazovich, *A Köros-Tisza-Maros-köz települései a középkorban*, Szeged, 1996;
- Cristina Feneșan, *Cultura otomană a vilayetului Timișoara (1552–1716)*, Timișoara, 2006;
- Cristina Feneșan, *Vilayetul Timișoara (1552–1716)*, Timișoara, 2014;
- Eugen Glück, *Contribuții cu privire la istoricul cetății de la Ineu*, în *Ziridava XIII*, Arad, 1981, 131–148; Klára Hegyi, *A török hódoltság várai és várkatonasága*, vol. III, Budapest, 2007;
- Maria Holban et alii., *Călători străini despre țările române*, II, București, 1970, 578; III, 1971, 321; VIII, 1983, 56;
- Akós Karczag, Tibor Szabó, *Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei. Várak, várkastélyok, templomvárak, barlangvárak, sáncok és erődítmének a honfoglalástól a 19. század végéig*, Budapest, 2010;
- Gheorghe Lanevschi, *Repertoriul cetăților medievale din județul Arad*, I, în *Ziridava VIII*, Arad 1977, 559–561;
- Gheorghe Lanevschi, *A borosjenői mecset, în Ahóldoltság régészeti kutatása*, Budapest 2002, 175–176;
- Adrian Magina, *Conscripția și inventarul bunurilor cetății Ineu în anul 1605*, *Banatica* 21, 2011, 89–104; *Repertoriul arheologic al văii Mureșului Inferior*. Timișoara, 1999;
- Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, 1997, 131–134;
- Suzana Móre Heitel, *Despre fosta mănăstire de la Dienesmonostora (jud. Arad)*, în *Artă, istorie, cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, 2003, 39–53;
- Adrian Andrei Rusu, George Pascu Hurezan, *Cetăți medievale din județul Arad*, 1999, 53–55;
- Adrian Andrei Rusu, *Castelarea Carpatică*, Cluj-Napoca, 2005;
- Ecaterina Sasu, *Cetăți în stilul renașterii din Țara Crișurilor*, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, 543–551;

C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, București, 1967;

András Péter Szabó, *Egy elveszett dzsámi: a „borosjenői mecset”*. Keletkutatás (2010: 2) 53–82; Gergely Tolnai, *Palánkvárak Magyarországon*. Opitz Archaeologica, 4, Budapest, 2011.

106. Oarda

mun. Alba-Iulia, jud. Alba

Punct: Situl nr. 6; Km. 6+050 – Km. 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda

Cod RAN: 1053.02, 1053.03, 1053.04

Sectoare: Bordane, Vărăria, Șesul Orzii

Autorizație nr. 1/2016

Colectiv: Marius-Mihai Ciută – responsabil (ULBS), Radu Totoianu (MMIR Sebeș), Cristian Ioan Popa, Beatrice Ciută, Călin Șuteu (UAB), Ionuț Codrea, Alexandru Bărbat (MCDR), Bogdan Bobîna (MJIAM) - membrii ai colectivului.

Situl nr. 6 (km. 6 + 050 - km 7 + 050), din cadrul Lotului nr. 1 al Autostrăzii Sebeș-Turda, a fost delimitat prin *Raportul de evaluare arheologică de teren*, de către un colectiv al Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia¹⁷⁴ (fig. 1). Așa cum a fost conturat în *Evaluarea arheologică de teren*, *Situl nr. 6* suprapune parțial (traversa sud-nord) ansamblul de situri arheologice Limba-Oarda de Jos (cod LMI AB-s-B-00035, cod RAN 1106.01-05) - aflat în curs de cercetare sistematică¹⁷⁵, fiind localizat integral în teritoriul administrativ al localității Oarda de Jos, actualmente cartier al mun. Alba Iulia. Întreaga suprafață identificată prin diagnoză ca *sit arheologic* se află în arealul extravilan, ea fiind afectată de diverse activități antropice recente: magistrala de gaz metan; linia de curent electric de medie tensiune; DJ 107C, ultimele două traversând situl, de la est la vest, în zona sa nordică; lucrări agricole etc..

Cercetarea arheologică¹⁷⁶ - avizată prin *Autorizația de cercetare preventivă nr. 1* din 08.01.2016, emisă de Ministerul Culturii - a fost efectuată pe parcursul a două intervale distincte de timp: 1 februarie - 1 iulie 2016, respectiv 7 - 25 noiembrie 2016¹⁷⁷.

Sectorul de autostradă (amprenta) pentru care s-a solicitat descărcarea de sarcină arheologică (*Situl nr. 6*), a avut o lungime de 1 km și o suprafață de 107.550 mp situați între limita sud-estică a localității Oarda de Jos și lunca Mureșului. Proiectul autostrăzii a prevăzut coborârea traseului pe pantele Dealului Barbului (Bercului), dinspre sud-vest spre nord-est, spre sectoarele *Șesu Orzii*, *Vărăria* și *Bordane*, situate în imediata apropiere a luncii Mureșului (fig. 1).

În urma executării, la debutul cercetării, unei diagnoze intruzive - prin excavarea a 12 + 4 secțiuni-magistrale, paralele și perpendiculare pe traseul proiectului - în scopul delimitării certe a ariei depunerilor arheologice, s-a constatat faptul că

sectoarele extreme ale sitului delimitat inițial s-au caracterizat prin lipsa oricăror depuneri sau intervenții antropice de interes arheologic, s-a procedat la sectorizarea sitului rezultând astfel 3 sectoare distincte¹⁷⁸: *Zona 1* reprezentând extremitatea sudică (km. 6 + 050 - 6 + 600 = 70.290 mp); *Zona 2* reprezentând extremitatea nordică (km. 6+900 - 7+050 = 6.403 mp) și *Zona 3*, cea care a conținut efectiv depuneri arheologice care au făcut obiectul cercetării efective (km 6 + 600 - 6 + 930 = 30.895 mp) (fig. 1-2). *Zona 3* suprapune, în fapt, o parte (secvență) a sitului neolitic *Limba-Oarda de Jos* și este compusă, la rândul ei, din mai multe sectoare: Sector A - *Bordane* și *Vărăria* la nord de DJ 107C (3547 mp); Sector B - DJ 107C cu zona de protecție (1946 mp) și Sector C - *Șesu Orzii* (25401,17 mp), la sud de DJ 107C.

Strategia de abordare, prin săpătură, a *Sitului nr. 6* a fost condiționată de mai mulți factori, după cum urmează: specificul depunerilor arheologice (adâncimea de relevare, grosimea, caracteristici); specificul morfologic al sectorului (pantă, loc drept, zonă accidentată etc.); momentul în care a fost abordat sectorul prin săpătură; strategia de evacuare a pământului excavat, uneori pe suprafețe de mari dimensiuni; disponibilitatea logistică a beneficiarului (forța de muncă existentă implicată în săpătură); evoluția condițiilor meteorologice; existența unor zone protejate de altă natură decât cea arheologică (zone de protecție ale DJ 107C, zone de protecție ale stâlpilor de medie tensiune etc.). Faptul că *situl arheologic nr. 6* este traversat de DJ 107C, de la est spre vest, pe o lungime de cca. 100 de metri, a determinat, pe de o parte o abordare diferită din perspectiva strategiei de cercetare, dar și imposibilitatea de a efectua, în prima fază, cercetarea arheologică preventivă în arealul delimitat de șoseaua propriu-zisă și de spațiul de siguranță, conform actelor normative în vigoare¹⁷⁹.

Au fost executate 41 de unități de cercetare (UC 1-41), de diferite dimensiuni și forme, însumând 106.618 mp, fiind relevate și cercetate peste 800 de contexte arheologice¹⁸⁰, de diferite tipuri și dimensiuni, aparținând preponderent epocii neolitice (neolitic timpuriu și neolitic dezvoltat), dar și complexe aparținând epocii bronzului (o necropolă de incinerare compusă din 74 de morminte în urnă, aparținând culturii Wietenberg, faza a II-a, surprinsă parțial), epocii fierului (gropi aparținând culturii Gava), epocii romane și postromane. Au rămas necercetate la finalul campaniei 2016 cele două „insule” pe care se află stâlpii de medie tensiune (C1 și C2 = 310mp) precum și suprafața asfaltată a DJ 107C (= 622 mp), reprezentând 932 mp (fig. 2). Acestea urmează a fi cercetate preventiv în anul 2017, când se vor îndepărta cei doi stâlpi și se vor realiza traversările pe sub DJ 107C.

Ca parte a strategiei de cercetare preventivă a sitului, pentru corecta raportare spațială a unităților de cercetare, a carourilor și a complexelor de locuire, a fost realizat *gridul* general al sitului arheologic, respectiv caroierea completă, utilizând unități de 10 x 10 m, dispuse în *tabla de șah* (notate cu litere majuscule pe orizontală de la est (dreapta) la vest (stânga) și cifre arabe pe verticala nord-sud sus-jos), pentru ca orice locație din interiorul

174 Înregistrat la MNUAI cu nr. 194/25.02.2015

175 Instituția organizatoare a cercetării fiind Muzeul Municipal *Ioan Raica* din Sebeș, iar Universitatea *Lucian Blaga* Sibiu, instituția parteneră.

176 Cercetarea s-a desfășurat ca urmare a solicitării executantului lucrării de construire a autostrăzii, Asocierea SC ImpresaPizzarotti& C Spa Italia, filiala Cluj, în baza *Avizului* cu nr. 24/01.04.2015 al Direcției Județene pentru Cultură Alba și în baza *Contractului de prestări servicii* nr. 556/ 21.12.2015, încheiat între executantul lucrării: Asocierea SC ImpresaPizzarotti& C Spa Italia, filiala Cluj și Muzeul Municipal *Ioan Raica* din Sebeș.

177 Al doilea interval a fost necesar pentru cercetarea preventivă pe suprafața *zonei de protecție* a DJ 107C (Sector B1 - la sud - și B2 - la nord de DJ 107C), necesară realizării unei devieri spre sud a DJ din pasajul DJ 107C (km 6+868) și în scopul construirii piciorului de pod peste Mureș (culeea 1).

178 Deoarece în *Zona 1* și *Zona 2* (= 76.693 mp), s-a constatat lipsa depunerilor, s-a solicitat și s-a obținut *Certificat de descărcare de sarcină arheologică parțială*, emis de DJC Alba (nr. 8/12.03.2016).

179 Conform art. 67 al Ordonanței nr. 7-2010 pentru modificarea și completarea OUG 43-1997, *privind regimul drumurilor*, spațiul de protecție este de 20 metri pe ambele părți ale carosabilului, de la axul benzii de asfalt, în cazul drumurilor județene. În prima fază a cercetărilor, acolo unde a fost posibil, s-a *prătruns* cu cercetarea preventivă mult mai aproape de asfalt. Astfel, pe sectorul *Vărăria* limita de sud a unității de cercetare s-a oprit la cca. 2 metri de asfalt, iar în *Șesu Orzii*, unitățile de cercetare s-au oprit la 3-4-7 m. de asfalt.

180 Numerotarea convențională a contextelor cercetate s-a oprit la Cpx. 581, însă numărul real al acestora este mult mai mare, în condițiile în care frecvent complexe care se intersectau au primit numere de gen: 223a, 223b etc., iar în cazul necropolei de epoca bronzului toate cele 74 de morminte au primit un singur număr, completat cu alte elemente de diferențiere și departajare.

sitului să poată fi raportată pe axele de orizontalitate (x și y), completată cu datele de nivelment topografic (cote altimetrice), utilizând sistemul Stereo 70 (cote de înălțime, date în funcție de nivelul Mării Negre). Au rezultat carouri de tip: C10 sau J80, care au adus mai mare precizie și acuitate în localizarea spațială pe orizontală a complexelor cercetate, carourile completând datele deja existente ale unităților de cercetare distincte. Gridul a fost marcat efectiv în teren cu țaruși din lemn, înfipti în pământ la colțurile carourilor, fiind vopsiți în culori ușor de remarcat (alb-roșu-verde). S-a căutat realizarea, pe cât posibil, unei racordări a *gridului* actual cu caroiera topografică anterior existentă (efectuată în anul 1995)¹⁸¹.

Documentarea completă a tuturor contextelor arheologice (stratigrafie, complexe, planimetrie, cote altimetrice etc.), a reprezentat unul din principalele obiectivele ale cercetării arheologice preventive. Astfel, metodele tradiționale (fotografia, filmul, desenul, fișa de context etc.) au fost completate de datele oferite de tehnicile moderne din domeniul topografic (GPS, GIS), precum și din domeniul fotogrammetriei.

Fiecare context cultural - reprezentând fie nivel de locuire, fie amenajări specifice habitabile etc. - a fost identificat, conturat, delimitat, fixat în coordonate GPS, fotografiat, demontat pe jumătate (*cross-section*), din nou fotografiat, desenat, ulterior demontat (golit), prin recuperarea integrală a informației arheologice - utilizând fișa de context - dar și a materialelor arheologice, în fine, fotografiat la final¹⁸². Metoda a fost obligatorie mai ales acolo unde aglomerarea habitabilă a fost înregistrată ca fiind accentuată, având frecvent cazuri în care complexele de tip adâncit (dat nu numai!) s-au intersectat.

Materialele din complexe, dar și din strat, au fost recuperate integral, uzând de criteriile de spațialitate (coordonatele orizontale și verticale), dar și cu trimitere la apartenența lor stratigrafică și culturală.

Materialele au fost depuse în pungi de plastic, pe criteriile mai sus amintite, fiecare pungă având biletul propriu, care precizează, în integralitate, datele de identificare ale entității contextuale din care au fost recuperate: șantier, sector, unitatea de cercetare, caroul topografic, caroul intern (caroul interior celui topografic, de 2 x 2 m, unde a fost vorba exclusiv de strat arheologic), nr. complexului, coordonatele topografice (adâncimea de conturare, adâncimea maximă de golire) data, alte date de identificare, observații, nr. de catalog. Practic, fiecare bilet din pungi își găsește, prin analogie, numărul în cadrul catalogului de bilete de șantier, făcând astfel mult mai coerentă (și, evident, mai ușoară!), identificarea și interpretarea materialelor din pungi. Materialele speciale (plastica, uneltele din os, corn și piatră, vasele întregi, fragmentele ceramice cu pictură etc.) au fost depuse în pungi și cutii speciale, cu bilete cu date suplimentare, cuprinse într-un catalog separat, cu trimitere la datele spațiale.

Toate materiale arheologice au fost transportate și depuse în depozitul Muzeului „Ioan Raica” din Sebeș, o estimare primară a cantității recuperate fiind de cca. 5–6 tone! Acestea au parcurs, în linii mari, primele etape ale prelucrării: spălare, curățare, întregire (restaurare-conservare), depunere în cutii speciale, fotografiere (parțial), desenare (parțial) etc.

Cercetarea preventivă a sitului 6 a confirmat, în mare, cunoștințele anterior existente cu privire la identitatea (apartenența)

cultural-cronologică a depunerilor arheologice din acest areal, cu privire la succesiunea lor, la specificul depunerilor pentru diversele sectoare în parte¹⁸³, respectiv cu privire la specificul conținutului material al acestora¹⁸⁴. Însă, au fost obținute foarte multe date și informații noi, unele nebanuite, cu privire la distribuția spațială a locuirilor neolitice, cu privire la caracteristicile geo-morfologice ale arealului și implicațiile evoluției acestora asupra locuirilor neolitice, cu privire la distribuția spațială a sectoarelor cu diverse destinații ocupaționale (spații publice, zone de practicare a meșteșugurilor), inclusiv cu privire la sistemul de delimitare și protejare a locuirilor de factorii naturali și/sau antropici (ex: sistemul de șanțuri, 3 la număr, surprinse pe liniile de nivel ale pantei de deasupra spațiilor locuite).

S-a confirmat astfel faptul că cea mai densă locuire și cea mai completă secvență stratigrafică este cea din sectorul *Bordane* (Zona 3, sector A), care practic a dispărut aproape complet în urma cercetării preventive (în proporție de cca. 90–95 %), aici fiind surprinse complexe ale locuirii neolitice timpurii de tip Preciș, cu ceramica pictată cu buline albe și cu alte motive geometrice, suprapuse de locuințe Starčevo-Criș în care apare ceramica policromă, asociată barbotinei și formelor bitronconice, urmate apoi de cel puțin două niveluri distincte de locuire aparținând fazei A a culturii Vinča. În unul din aceste niveluri extremitatea de nord-est a sectorului este transformată în carieră de extragere a lutului, iar în asociere cu aceasta, tot în acest areal apar cel mai frecvent cuptoarele amenajate. A fost observată evoluția integrală a straturilor de depuneri, fiind evident faptul că marginea de nord a terasei a fost afectată de diverși factori, care au dus la „scurtarea” acesteia, precum și faptul că fragmentul de terasă avea o cu totul altă configurație în neolitic, fiind mai înalt la nord și mai jos spre sud și sud-est, terenul evoluând mult mai accidentat decât apărea în zilele noastre, consecință a lucrărilor de amenajare agricolă (fig. 3–4).

Cercetarea a surprins faptul că actuala intrare coborâre spre Mureș, amenajată și cu un drum de acces, este de fapt o veche albie de torent, de configurația căreia au ținut cont comunitățile neolitice.

Deși a fost doar în mică măsură cercetat, sectorul *Vărărie* păstrează aceleași succesiuni de depuneri, în lipsa depunerilor neolitice timpurii, și aici putând fi surprinsă o aglomerare a complexelor dedicate prelucrării pietrei prin cioplire.

În sectorul *Șesu Orzii* (Zona 3, sector C) au fost surprinse cele mai multe date și informații inedite. Au fost cercetate și documentate aceleași două faze de locuire vinčiene timpurii, prima caracterizată în principal prin locuințe adâncite, formate din mai multe gropi grupate, intersectate, în vreme ce în cea de a doua predomină tipul de locuință de suprafață, cu platformă, de mari dimensiuni (6 x 8 m), cu pereți din chirpici și armătură din nuiele și pari. Ceea ce a surprins a fost dimensiunea pe orizontală a locuirii vinčiene, mult mai mare decât s-a bănuțit inițial, care merge spre sud, mai bine de 200 de metri, până pe panta inferioară a Dealului Barbului, practic până la cele trei șanțuri documentate. Un alt element inedit a fost acela că pe arealul de contact între terasă și baza pantei Dealului Barbului (țâțâna terasei a doua), depunerile arheologice se aflau la adâncimi între 1 și 1,5 m – în unele locuri chiar aproape 2 m – acest strat de sol acumulându-se ca urmare a fenomenului de eroziune de pantă, extrem de activ pe argilele impermeabile de pe versanți.

A fost surprinsă o amenajare ce poate fi interpretată ca fiind un *loc public*, un spațiu de adunare al membrilor comunității (un fel de „piață” centrală), a fost surprinsă o fântână, iar în

¹⁸¹ Toate serviciile de ridicare și relaționare topografică, caroiere, relevare a conturului contextelor, georeferențiere etc. au fost asigurate de personalul de specialitate al firmei Pizzarotti SA, respectiv: Adrian Moldovan și Giuseppe Pasquale.

¹⁸² În cadrul celor două intervale ale cercetării au fost efectuate peste 3500 de fotografii, 25 de fotogrammetrii, au fost desenate peste 800 de secțiuni de complexe *cross-section*, peste 200 de metri de profile stratigrafice.

¹⁸³ Ciută 2008; RepAlba 1995;

¹⁸⁴ Ciută Rustoiu 2001; Ciută Daisa 2002

extremitatea de sud, cea mai ridicată, situată aproape de baza pantei dealului ce domină terasa, au fost documentate 3 șanțuri, paralele, de dimensiuni diferite, care se adânceau în argila bentonitică de culoare deschisă, fiind practicate exact pe liniile de nivel ale pantei. O primă ipoteză cu privire la funcționalitatea acestora, pornind de la modul de realizare, de dimensiunile lor, de refacerile repetate, ar fi aceea a interpretării ca fiind canale de drenare a apelor pluviale ce coborau de pe versanții dealului, pentru protejarea satului de consecințele neplăcute ale inundațiilor, nefiind exclusă o altă funcționalitate.

Necropola de incinerare Wietenberg a fost un alt element de noutate, aceasta fiind cercetată în extremitatea de sud-vest a Zonei 3. Judecând după modul de dispunere al urnelor funerare, după frecvența acestora, este de bănuțat că doar jumătate din necropolă a fost surprinsă pe amprenta proiectului, ea continuând spre vest, în afara amprizei autostrăzii (fig. 5).

Cantitatea și calitatea materialelor arheologice surprinse și prelevate, chiar dacă nu a surprins - cercetările anterioare atrăgând atenția asupra acestui aspect - a fost una cu adevărat impresionantă, complexele de locuire fiind cele care au oferit un deosebit de bogat material ceramic, litic și resturi faunistice. Impresionante sunt râșnițele pentru procesarea cerealelor dar și pentru prepararea pigmentilor minerali (ocru), de ordinul sutelor (peste 500 de râșnițe și fragmente de râșnițe), bucraniile de bovine (*Bos Primigenius* și *Bos Taurus*), dar și de cervide și ovicaprine, uneltele din corn și din os (de ordinul miilor, inclusiv câteva cârlige de pescuit), cantitatea enormă de lame și așchii din obsidian și silex.

Un alt element specific al locuirii comunităților vinčiene timpurii de la Limba-Oarda de Jos este dat de numărul extrem de mare al reprezentărilor plastice în și din ceramică. Cele peste 350 de reprezentări plastice antropomorfe, întregi sau fragmentare, la care se adaugă zeci de capace prosopomorfe și reprezentări plastice prosopomorfe în relief, de mari dimensiuni, pe pereții unor vase ceramice, precum și zecile de „altărașe” cu protome antropomorfe sau zoomorfe, ce păstrează uimitor de bine culoarea încrustațiilor roșii (ocru) și albe, sunt cele care confirmă o teorie deja enunțată anterior¹⁸⁵, cu privire la locul și rolul pe care l-a jucat așezarea vinčiană de la Limba-Oarda de Jos în cadrul locuirilor vinčiene timpurii de pe valea Mureșului Mijlociu.

Prelucrarea materialelor, datelor și informațiilor obținute în cadrul cercetării preventive din *Situl nr. 6* al Lotului 1 din Autostrada Sebeș-Turda se află în desfășurare, cantitatea și calitatea acestora făcând ca valorificarea să devină un proces îndelungat.

Abstract

This rapport presents a short and synthetic presentation of the coordinates of the archaeological preventive research carried out in 2006 on the Site no. 6, belonging to the Section no. 1 of the Sebeș-Turda Highway. In the study we present the circumstances of the start-up of the research, including technical details of the contract, the parts, the surfaces researched and the evolution of the investigations. The geographical and morphological features of the site are described in detail, as well as the history of the systematical researches. The quantity and quality of archaeological captured and taken, although not surprising - previous research drawing attention to this issue - was a truly impressive housing complexes are those which provide a particularly rich ceramic, lithic and faunal remains. These underlines once again the important place occupied by the Limba-Oarda de Jos settlement within the Neolithic sites in Transylvania, specifically on the Mureș Valley, and offer also the picture of the material and spiritual life and

social stratification of the Neolithic communities. Conclusions of the study are making references to analogies with similar sites, and also about similar archaeological items discovered in the Middle Mureș Valley area. The article starts and ends with reflections regarding the utility of the rescue excavations realized during the big projects of infrastructure.

Bibliografie

- Aldea, Ciută 1996 - Ioan Al. Aldea, Marius Ciută, *Limba-„Bordane”*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice* (mai departe C.C.A.) *Campania 1995*, Brăila, 1996, p. 5.
- Berciu, Berciu 1947 - Dumitru Berciu, Ion Berciu, *Cercetări arheologice în județul Alba I*, în *Apulum*, III, 1947.
- Ciută 2002 - M-M. Ciută, *O locuință neolitică timpurie descoperită în situl de la Limba-Bordane*, în *Apulum*, XXXIX, 2002, 3-33.
- Ciută 2009 - M-M. Ciută, *Precizări cu privire la topografia, toponimia și sectoarele complexului de așezări preistorice de la Limba-Oarda de Jos (jud. Alba)*, în *Apulum*, XLVI, 2009.
- Ciută 2009a - M-M. Ciută, *References regarding the topography, toponimy and the sectors of the archaeological complex of settlements from Limba-Oarda de Jos (Alba county)* în *Acta Terrae Septemcastrensis*, VIII, Sibiu, 2009.
- Ciută 2010 - M-M. Ciută, *Considerații preliminare asupra plasticii antropomorfe vinčiene descoperite în situl arheologic de la Limba - Oarda de Jos (jud. Alba)*. I, în *Apulum*, XLVII, 2010.
- Ciută 2011 - M-M. Ciută, *Două morminte de inhumație, vinčiene timpurii, descoperite în situl de la Limba-Oarda de Jos, sectorul Vărăria*, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, nr. X, 2011, Sibiu.
- Ciută 2015 - M-M. Ciută, *Noi precizări cu privire la succesiunile de depuneri preistorice din situl arheologic de la Limba - Oarda de Jos (jud. Alba)*, în *Apulum*, LII, 2015.
- Ciută, Ciută 2011 - *Un complex cu destinație agrar-cultică, descoperit la Limba-Oarda de Jos*, în *Apulum* XLVIII, 2011.
- Ciută, Daisa 2002 - M-M. Ciută, B. Daisa, *Contribuții la reconstituirea paleomediului comunităților Vinča din Bazinul mijlociu al Mureșului. Considerații asupra unor noi amprente vegetale descoperite în situl de la Limba-Vărăria*, în *Sargeția* XXX, 2001- 2002, 51-59.
- Ciută, Florescu 2010 - M-M. Ciută, C. Florescu, *Considerations regarding Vinča anthropomorphic figurines discovered in archaeological site Limba - Oarda de Jos, Sectors: Bordane, Sesu' Orzii and Vărăria (Alba County)*, în *Acta Terrae Teptemcastrensis*, IX, 2010, Sibiu.
- Ciută, Rustoiu 2001 - M-M. Ciută, G. Rustoiu, *Considerații cu privire la unele descoperiri aparținând primei epoci a fierului din așezările de la Limba-Bordane și Limba-Sesu' Orzii*, în *Studii de Arheologie Transilvăneană*, (Omagiu N. Gudea la 60 de ani) Cluj-Napoca-Zalău, 2001.
- Paul, Ciută 1997 - Iuliu Paul, Marius-Mihai Ciută, *Limba-„Șesul Orzii”* în C.C.A. *Campania 1996*, București, 1997, p. 2-3.
- Paul, Ciută 1999 - Iuliu Paul, Marius-Mihai Ciută, *Limba-Bordane, jud. Alba*, în C.C.A., *Campania 1998*, (Vaslui), 1999, p. 66-67.
- Paul, Ciută et alii 1998 - Iuliu Paul, Marius-Mihai Ciută, *Limba-„Bordane” și Limba- „În coastă”*, jud. Alba, în C.C.A. *Campania 1997*, (Călărași), 1998, p. 41-42.
- RepAlba 1995 - Vasile Moga, Horia Ciugudean (ed.), *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995.

107. Moftinu Mare

com. Moftin, jud. Satu Mare
Punct: Moftinu Mare - Hamiliz

Cod RAN: 138262.02

Tip de sit: 111, 211

Cod epocă: 133, 143, 153,

Autorizație nr. 200/2016

Colectiv de cercetare: dr. Liviu Marta (responsabilul științific), dr. Robert Gindele, dr. Cristian Virag, Ciprian Astaloș (responsabili sector), (Muzeul Județean Satu Mare).

Finanțare: 52.396 RON

Scurtă prezentare a sitului: Situl Moftinu Mare - Hamiliz este situat pe botul de terasă format de vărsarea pârâului Murai în mlaștina Ecedea. Zona poate fi apreciată ca un mare grind aflat în gura de formare a Mlaștinii Ecedea, având la nord culoarul Crasnei și la sud valea pârâului Merghes. La vest grindul este delimitat de valea pârâului Murai, care desparte grindul Hamiliz de un alt grind, locuit și el în epoca târzie a bronzului.

Obiectivele cercetării: Cercetarea arheologică a fost determinată de necesitatea efectuării descărcării de sarcină arheologică a traseului conductei de gaz și a instalației de colectare și decantare, construite în cadrul „proiectului de dezvoltare Moftinu-Racord de înaltă presiune DN 200X40 Bari la SNT-GN și Panou Măsurare Gaze Moftinu”. Investigațiile arheologice au avut ca scop cercetarea integrală a obiectivelor arheologice descoperite pe tronsonul viitoarei variante de ocolire. În urma decapării mecanice a nivelului vegetal, s-au conturat 109 complexe arheologice. Săparea și documentarea acestor complexe a dus la identificarea urmelor a trei așezări (din perioadele târzii ale epocii neolitice, ale epocii cuprului și ale epocii bronzului) și a unei necropole, corespunzătoare primei locuiri. Deși este o zonă cu un potențial arheologic mai scăzut decât malul sudic al Mlaștinii Ecedea, grindurile de la gura de intrare în Mlaștina Ecedea au o importanță arheologică deosebită. În această zonă mlaștina a reprezentat o barieră naturală între diferite culturi arheologice, grindurile din interiorul mlaștinii fiind locul unor interesante mixaje culturale. Referitor la perioadele ce au fost cercetate în punctul Hamiliz, s-a constatat că zona reprezintă o arie de contact între culturile Baden și Coțofeni, respectiv între culturile Suci de Sus și grupul cultural Cehăluț. Situația arheologică a fost bine urmărită în ultimele decenii, fiind prezentată într-un repertoriu de specialitate. Recent a fost practicat o săpătură de salvare pe un grind învecinat zonei de studiu (2 km, vest) care a dus la descoperirea unei așezări din epoca târzie a bronzului și a unei așezări din epoca romană. Situl de la Moftinul Mare - Hamiliz a fost identificat în luna iunie 2016 ca urmare a unei cercetări de teren realizate de Cornel Achim și Liviu Marta în scopul verificării terenului ce urma a fi afectat de montarea unei conducte de gaz și a unei stații de colectare și purificare a gazului.

Rezultate și interpretarea lor: Descoperirile din epoca neolitică târzie de la Moftinu Mare sunt deosebit de interesante, atât prin numărul mare de complexe cercetate în așezare, dar și ca urmare a asocierii așezării cu o necropolă. Răspândirea materialelor arheologice de la suprafață arată că așezarea ocupa o suprafață mare a botului de terasă din zona Hamiliz. Centrul așezării este reprezentat de o înălțare circulară a terenului situată la cca

150 m est și nord de cele două zone cercetate. Promontoriul are un diametru de cca 120 m și este înconjurat de un șanț larg, probabil de natură antropogenă. Cercetările preventive au vizat latura de sud (pațial) și latura de vest (întreaga lungime) a așezării din jurul promontoriului.

În zona de sud-est a zonei cercetate la Moftinu Mare au fost identificate 11 morminte din neoliticul târziu, distribuite în grupuri de câte două sau trei. Scheletele sunt prost prezervate, în unele cazuri fiind complet distruse. Toate mormintele sunt orientate pe direcția est-vest (morții au fost depuși cu capul spre est, în poziție chirchită). Gropile mormintelor sunt de formă dreptunghiulară. Cu o singură excepție, toate mormintele au avut inventar funerar: vase ceramice, topoare din piatră șlefuită, piese litice cioplite (din silex și obsidian). Studiul distribuirii mormintelor și al caracteristicilor acestora permite formularea de ipoteze privind organizarea socială a unei comunități din trecut. Grupările de morminte de la Moftin sugerează că înmormântările au fost făcute potrivit unor reguli ce reflectă cu siguranță anumite identități de grup, foarte probabil familii.

Așezarea neolitică a fost cercetată în zona marginii sudice și marginii vestice. Au fost identificate 92 complexe arheologice: gropi de provizii, gropi de stâlp, gropi de extracție a lutului. Materialul ceramic descoperit este de bună factură, degresat preponderent cu nisip și într-o mai mică măsură se utilizează degresarea cu resturi organice. Pentru castroanele globulare sau vasele cu profil în „S”, mai scunde sau mai alungite, slipul se utilizează doar pe exterior, interiorul fiind de culoare negru-cenușiu, bine netezit sau lustruit. Formele sunt cele obișnuite la acest nivel cronologic și cultural, găsindu-se analogii în mediile definite ca Herpály, grupul cultural Suplacu de Barcău, grupul Iclod, mai recent cultura Zau: strachinile tronconice sau semisferice cu buza lobată; castroane cu corpul tronconic, globular sau bitronconic; amfora cu corp globular, toartă pe umăr și o adâncitură care marchează umărul; cupa cu picior scund sau înalt; vasele cu profil „S”, mai scunde sau mai alungite (formă ce se dezvoltă în această etapă), vasele cu forma globulară, tipsia este scundă, uneori cu buza crestată.

Cele trei gropi ale culturii Baden surprinse în partea de vest a traseului conductei reprezintă o margine a unei așezări, situate sub buza terasei. Amplasarea așezării la marginea mlaștinii nu trebuie să surprindă, deoarece adesea a fost constatată preferința purtătorilor acestei culturi pentru zonele joase. Astfel de așezări sunt prezente în apropiere la Moftinu Mic, Pescărie, Dindești, Pișcolt-Via Veche etc. Ceramica culturii Baden descoperită la Moftin include: cești, ulcioare, capace, vase de mari dimensiuni. Ornamentele prezente pe ceramică sunt realizate prin incizie (linii hașurate), canelare (șiruri de caneluri înguste), crestare și imprimare (șiruri sau suprafețe de puncte). În interiorul complexelor a fost găsită și o importantă cantitate de material osteologic.

Săparea și documentarea a trei complexe din epoca bronzului a dus la datarea așezării de aici în faza timpurie a culturii Hajdúbagos - Cehăluț, în etapa BrC (Reinecke). Cercetarea așezării este de natură să completeze imaginea unei locuiri intense la marginea Mlaștinii Ecedea și să ofere informații suplimentare referitoare la Valea Crasnei, ca zonă de contact dintre culturile Hajdúbagos-Cehăluț și Suci de Sus.

Abstract

The archaeological site of Moftinu Mare – Hamiliz was excavated on the entire surface affected by the construction of a gas pipe line and a cleaning station (6080 sq.m.). From the late Neolithic settlement 103 features were excavated (3 offering pits, 6 storage pits, 8 pits for clay extraction, 33 post holes, 2 ditches, and 40 pits without an established function). On the south-western part of the researched

area 10 Neolithic graves had been uncovered. The settlement from the transition period to the Bronze Age (Baden culture) was only touched partially in the north-eastern area of the excavated surface, being evidenced through a group of three archaeological features. The settlement from the late Bronze Age (Cehăluș cultural group) was also identified through three features but they were distributed across a much larger area. All three occupations represent marginal areas of settlements.

Bibliografie

Petre Roman, Ioan Nemeti, *Cultura Baden în România*, București, 1978.

Janos Nemeti, *Repertoriul Arheologic al zonei Careiului*, Institutul Român de Tracologie, Bibliotheca Thracologica XXVIII, București, 1999.

Victor Sava 2015, *Bodrogkeresztúr and Baden Discoveries from Sânpetru German*, Arad County, Ziridava. *Studia Archaeologica* 29, 2015, 73–95.

Cristian Virag, *Situl neolitic Halmeu - Vamă/Virag Cristian*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2015.

108. Moigrad

com. Mirșid, jud. Sălaj

Punct: Măgura Moigradului

Tip sit: 112 (așezare fortificată), 13 (structură de cult/religioasă)

Tip epocă: 13 (neolitic), 213 (La Tène târziu), 32 (epocă romană), 4 (epocă medievală)

Cod RAN: 142159.01; Cod LMI SJ-I-s-A-04921

Autorizație nr. 214/2016.

Colectiv: Horea Dionisiu Pop (responsabil științific, MJIA Zalău), Andreea Drăgan.

Prezența așezării fortificate de pe *Măgura Moigradului* în zona *Porții Meseșene* nu este întâmplătoare. Punct obligatoriu de trecere, principala cale de acces nord-vestică spre și dinspre Transilvania, locul ne apare ca o importantă cale de comunicație frecventată atât de negustori cât și de oricine căuta să iasă sau să intre în Transilvania.

Deal de origine vulcanică, o masivă masă de piatră (andezite, granite, etc.) care este exploatată în prezent de o carieră situată pe versantul de S-V al dealului, *Măgura Moigradului* ne apare ca un impresionant trunchi de con cu altitudinea maximă de 514 m și o diferență de nivel față de valea *Ortelecului*, care a creat trecătoarea amintită, de 224 m. Platoul superior al conului vulcanic amintit, de formă ovală, are un diametru mare de cca. 400 m, iar cel mic de cca. 250 m, suprafața totală a acestuia fiind de 7 ha.

Intrat în literatura de specialitate de timpuriu datorită descoperirii unor tezaure dacice din argint, de podoabe sau monede, iar mai apoi, în urma săpăturilor arheologice din anii 1938–39, 1940–41, 1958–1959 ca necropolă dacică de incinerare, situl arheologic de pe *Măgura Moigradului* ni se conturează tot mai mult ca o întinsă și prosperă așezare dacică fortificată (sec. I p. Chr.) precedată însă de o zonă cu caracter cultic databilă în a doua jumătate a sec. II – I a. Chr.

Firma SC Grandemar SA a solicitat extinderea perimetrului exploatării pietrei care constituie singura sursă de acest tip din județul Sălaj. În acest sens cercetarea preventivă din anul 2016 a decopertat o suprafață la nord de buza carierei existente, pe o fâșie variabilă de 15 – 25 m lățime. Suprafața cercetată s-a suprapus

cu zone cercetate anterior. Astfel că, din cele 140 de complexe arheologice identificate, un număr de 46 fuseseră cercetate în anii precedenți.

Din punct de vedere cronologic complexele nou cercetate se eșalonează astfel: preistorice 1, dacice 91, romane 2, medievale 1, naturale 7.

Din punct de vedere tipologic și funcțional complexele arheologice prezintă următoarea catalogare: gropi rituale, de provizii, de scos lutul, menajere (85), locuințe (8), gropi de stâlpi (22), urme de tălpi de barăci romane (3), cuptoare menajere (10), vetre de foc (13).

Materialul arheologic descoperit este extrem de bogat. Predomină ceramica dacică modelată cu mâna și la roată, provenind de la recipiente, unele întregibile, dar și călcătoare, prâsnele de fus, jetoane. Piese din piatră provin de la cute de ascuțit și râșnițe, dar au fost descoperite și așchii de obsidian. Din fier au fost descoperite unelte (cuțite), ustensile, piese de echipament (paftale, cataramă, pintoni) și arme (sulițe, lănci, săgeți, fragmente de spade), iar din bronz piese de vestimentație (aplici, fibule, verigi). Au fost descoperite și 2 monede romane din argint (republicane și imperiale).

Decopertarea în suprafață, din acest an, a permis realizarea unor observații privind amplasarea gropilor cu caracter cultic de tip *Moigrad*, pentru orizontul sec. I a. Chr., dar și prezența de necontestat a locuințelor cu vetre de foc sau cuptoare pentru sec. I p. Chr. Aceste descoperiri nu fac decât să aducă argumente suplimentare privind teoriile formulate anterior privind *Măgura Moigradului*. În ceea ce privește epoca romană, chiar dacă nu au fost descoperite prea multe complexe arheologice, există în continuare dovezi ale fortificării în această perioadă a extremității sudice a platoului *Măgurii*.

109. Negrilești

com. Negrilești, jud. Galați

Punct: Negrilești - Curtea Școlii

Cod tip de sit: 111, 22

Cod de epocă: 131, 153, 33, 42, 5

Cod RAN: 75285.01; Cod LMI/2004-GI-I-s-B-02988

Autorizație nr. 103/2016

Colectiv: Ilie Costel (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați) - responsabil șantier; membri: Ciobotaru Paul (Muzeul de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci), Mandache Tudor (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați).

Finanțare: 1.000 lei

Cercetarea efectuată în anul 2016 a dus la deschiderea a cinci suprafețe de săpătură, casete cu dimensiuni diferite, amplasate în sectorul topo C3 („La Pin”). Cercetarea din acest sector a fost determinată de punerea în evidență, ca urmare a agresării sitului, prin practicarea unor gropi de împrumut pământ vegetal, a unor urme de locuire din epoca bronzului, perioada post-romană și cea modernă. Casetele au fost trasate în funcție de zonele afectate de gropile de împrumut pământ vegetal, întrucât o parte din complexele arheologice din această zonă au fost distruse parțial sau total.

În cele cinci unități de săpătură, Cas. 1/2016, Cas. 2/2016, Cas. 3/2016, Cas. 4/2016, Cas. M (martor Cas. 2/Cas. 3/2015), au fost descoperite 30 complexe de locuire datate în epoca bronzului, perioada secolelor IV p. Chr. și VIII-X p. Chr., precum și

artefacte din perioade mai recente. Din cele 30 de complexe, 18 sunt gropi, patru sunt instalații de foc, două locuințe, iar șase sunt aglomerări de materiale arheologice.

Având în vedere diferențele de nivel, a fost stabilită o cotă o pentru zona „Pin” pe latura de nord a casetelor 1 și 3, începând din colțul de NE a Cas 3/2015. Pentru Cas. M a fost utilizat același punct de reper.

Caseta M/2016 (6 m/ 2 m) este situată între Cas. 2/2015 și Cas. 3/2015, fiind de fapt martorul lăsat între cele două suprafețe cercetate anterior. Aceasta suprafață a fost deschisă pentru a surprinde continuarea complexului datat în epoca bronzului, Cx. 24/2015, care se prelungea sub profilul de est, precum și a unor alte două structuri arheologice ce apăruseră în profilele de est și sud a Cas. 3/2015. În caseta Cas. M/2016, ce a desființat martorul dintre Cas. 2/2015 și Cas. 3/2015, au fost identificate un număr de 3 complexe (Cx. A, Cx. B1, Cx. B2). Cx. A reprezintă continuarea complexului Cx. 32/2015, Cx. B1 a Cx. 24/2015, iar Cx. B2 a Cx. 31/2015.

Cas. 1/2016 (8 m/ 6 m) a fost trasată la 0,6 m est de Cas. 3/2015 și 0,6 m la nord de Cas. 2/2015. Pentru a putea surprinde în întregime complexul Cx. 1, caseta a fost extinsă la NE, în dreptul caroului 1C, cu 2/2 m. În această zonă intervenția neautorizată în sit a dus la formarea unei gropi de 5 m/3 m care a afectat o serie de complexe arheologice. Au fost surprinse opt complexe, Cx.1, Cx.2, Cx.3, Cx.4, Cx.5, Cx.6, Cx.7 și Cx.8, cu material specific epocii bronzului târziu, culturii Sântana de Mureș-Černjachov și perioadei moderne. Dintre cele opt complexe, una este o instalație de foc (Cx.1), una este o amenajare (Cx.4), posibil parte nordică a Cx.9/2015, iar cinci sunt gropi menajere.

Cas. 2/2016 (4 m/ 3 m) a fost trasată la nord de Cas 1/2016, fără martor, în dreptul c.1C și a extinderii Cas. 1 din colțul de NE. Această casetă a fost deschisă pentru a pune în evidență gura de alimentare a cuptorului C1 (Cx.1) apărut în c.1C a Cas. 1/2016. Pe lângă punerea în evidență a camerei de ardere a fost surprinsă și calea de acces (Cx.11) și groapa de alimentare a cuptorului (Cx.10) aflate pe latura de nord a Cx.1. În această casetă a mai fost surprinsă și o groapă menajeră din epoca bronzului (Cx.12).

Cas. 3/2016 (12 m/ 6 m) a fost trasată între Cas. 1/2015 și Cas. 2/2015 la 0,6 m nord de aceasta din urmă. Suprafața a fost deschisă cu scopul de a verifica continuarea Cx.23/2015, din Cas. 1/2015 și a contextului arheologic din această zonă unde au fost semnalate unele intervenții umane neautorizate. În această casetă au fost surprinse 14 complexe, Cx.13, Cx.14, Cx.15, Cx.16, Cx.17, Cx.18, Cx.19, Cx.20, Cx.21, Cx.22, Cx.23, Cx.24, Cx.25 și Cx.26, cu material specific epocii bronzului târziu, sec. IV p. Chr. (cultura Sântana de Mureș-Černjachov), secolelor VIII-X, precum și perioadei moderne. Dintre acestea Cx.21, o locuința de epoca bronzului, reprezintă continuarea Cx.23/2015. Au mai fost sesizate în suprafața cercetată șapte gropi, trei instalații de foc, precum și trei aglomerări de materiale.

Cas. 4/2016 (3 m/ 2 m) a fost deschisă pe latura de sud a Cas. 1/2016, în dreptul c.1A, fără a se lăsa martor între cele două suprafețe. Caseta a fost deschisă pentru a dezveli întreg cuptorul C3 (Cx.17) apărut în profilul de sud al Cas. 1/2016. În această suprafață a fost surprinsă închiderea spre sud a Cx.26, precum și o altă groapă cu material specific culturii Noua (Cx.27).

Trebuie să evidențiem faptul că stratigrafia celor 5 unități de săpătură, Cas. M/2016 (6 m / 2 m), Cas. 1/2016 (8 m / 6 m), Cas. 2/2016 (4 m / 3 m), Cas. 3/2016 (12 m / 6 m) și Cas. 4/2016 (3 m / 2 m), este asemănătoare și respectă succesiunea straturilor de sol evidențiată în campania anului 2015 din sectorul C3 („La Pin”). Astfel, solul viu este constant suprapus de un sol galben

pătat cu negru, cu o grosime variabilă de 0,15 m până la 0,30 m, care reprezintă, de fapt, stratul în care se închid, de regulă, complexe date în perioada finală a epocii bronzului. Complexele cu material arheologic specific culturii Noua se află în următorul strat, un sol de culoare cafenie, cu o grosime începând de la 20 cm și până la un maxim de 80 cm (profil N Cas. 3/2016, Cx.21). Urmează, mai apoi, un sol negru granulos cu grosimi de 0,15 m - 0,60 m, care reprezintă nivelul de locuire ce poate fi datat în secolul IV p. Chr. (cultura Sântana de Mureș-Černjachov). Suprapuse acestui nivel se află, în ordine, un strat cu pământ negru deschis de consistență compactă cu o grosime ce variază între 0,10 și 0,30 m, în care au fost identificate complexe ce pot fi date în perioada modernă, urmat de stratul vegetal. Un alt element stratigrafic demn de menționat este faptul că gropile surprinse în profil vestic al Cas. 1/2016, precum și în cel nordic al Cas. M/2016, respectă succesiunea straturilor de sol surprinsă în Cas. 3/2015 (Cx.33) și adaugă stratigrafiei generale un strat de sol galben nisipos până la adâncimea de -3,00 m - -3,10 m, iar apoi, sub această adâncime, un strat de nisip.

În cele cinci suprafețe cercetate în anul 2016 au fost descoperite complexe arheologice încadrate cronologic începând cu epoca bronzului și până în perioada modernă. Astfel, au fost surprinse urmele a două locuințe (Cx. B, Cx. 21), patru instalații de foc (Cx.1, Cx.14, Cx.16, Cx.17), 18 gropi (Cx.A, Cx.B2, Cx.2, Cx.3, Cx.5, Cx.6, Cx.7, Cx.8, Cx.10, Cx.12, Cx.15, Cx.18, Cx.22, Cx.23, Cx.24, Cx.25, Cx.26, Cx.27) din diferite perioade istorice și șase aglomerări de materiale sau amenajări (Cx.4, Cx.9, Cx.11, Cx.13, Cx.19, Cx.20).

Cx.A – Groapa a apărut în c.1 a Cas. M/2016, la adâncimea de -1,60 m (toate adâncimile sunt raportate la cota 0, stabilită pe latura de N a Cas. 1/2016 și Cas. 3/2015) și avea o formă circulară la conturare, cu diametru de 1,00 m. Groapa se lărgeste spre bază, care a fost sesizată la -2,40 m, ajungând la un diametru de -1,70 m. La adâncimea de -2,00 m acest complex s-a unit cu Cx.32/2015, o groapă ce a fost surprinsă parțial în campania precedentă. Materialul descoperit în acest complex este specific secolului al IV-lea p. Chr. (cultura Sântana de Mureș-Černeachov).

Cx.B1 – Complexul a fost surprins în c.2 și c.3 din Cas. M/2016 între adâncimile -1,60 m și -2,20 m, fiind continuarea Cx.24/2015 din Cas.3/2015. Locuința adâncită, datată la finalul epocii bronzului, avea dimensiunile de 5 m/3 m, fiind orientată NS-EV. Calea de acces nu a fost surprinsă, fiind probabil pe latura de sud, unde complexul a fost tăiat de Cx.28/2015, un cuptor de ars ceramică din secolul IV p. Chr.

Cx.B2 – Sub locuința de epoca bronzului Cx.B1 (Cx.24/2015), la adâncimea de -2,30 m, a fost sesizată o groapă în solul galben nisipos, de formă alungită, cu dimensiunile la conturare de 2,25 m/1,75. În umplutura gropii, care a fost constituită dintr-un sol negru granulos cu fragmente mici de cărbuni și chirpic, a fost descoperit scheletul contorsionat al unui cal. Groapa se închidea, restângându-se treptat, la adâncimea de -2,90 m în solul nisipos. Sub această groapă am remarcat o situație stratigrafică interesantă ce constă în alternanța până la adâncimea de 3,40 m, a solului nisipos cu lentile de pământ negru sau cafeniu în care au fost găsite și semințe. O situație asemănătoare, ce ne indică posibile perioade de inundații, a fost sesizată și sub Cx. 13/2015, în Cx. 33, complex ce se închidea la - 3,50 m.

Cx.1 – În caroul 1C din Cas. 1/2016, la adâncimea de -0,10, a fost sesizat un contur de pământ puternic ars la roșu, care semnală prezența unei instalații de foc. Instalația s-a dovedit a fi un cuptor pentru ars ceramică, săpat direct în pământul galben. Cuptorul avea doar partea superioară a bolții distrusă din vechime, restul pastrându-se integral. Cuptorul avea o formă tronconică cu o înălțime totală de 1,50 m. Diametrul la partea

superioară era de 0,90 m, iar la bază de 1,20 m. Placa cuptorului, cu o grosime de 0,02 m, puternic arsă, se găsea la -0,75 m față de nivelul la care a fost surprinsă cupola. Grătarul era prevăzut cu 28 de orificii, de 0,05 m fiecare, care permiteau trecerea aerului cald dinspre zona de ardere. Piciorul central pe care se sprijinea grătarul cuptorului, separa cele două camere de ardere care aveau alimentarea pe latura de nord unde a fost sesizată și groapa de serviciu (Cx.10). Pe placa perforată a cuptorului au fost găsite fragmente ceramice de tip Sântana de Mureș, rămase de la ultima șarjă.

Cx.2 – Groapa a apărut în carourile 1A-1B din Cas. 1/2016, la adâncimea de -0,40 m. La respectiva adâncime groapa avea o formă circulară cu dimensiunile de 1,70 m/1,70 m. Aceste dimensiuni se vor păstra până la baza gropii, atinsă la -1,30 m. Materialul rezultat din groapă este de factură modernă.

Cx.3 – În c.2-3C, din Cas. 1/2015, la adâncimea de -0,80m a fost sesizat conturul unei gropi de formă ovală, cu dimensiunile de 1,80 m (EV)/1,30 m (NS). Groapa se închidea alveolat la adâncimea de -1,35 m. Complexul a oferit un bogat material faunistic și ceramic databil în perioada finală a epocii bronzului.

Cx.4 – Complexul Cx.4 reprezintă o aglomerare de materiale ceramice și fragmente osteologice ce a fost sesizată începând cu adâncimea de -0,80 m pe suprafața carourilor 3-4CD a Cas. 1/2016. Complexul avea o formă rectangulară, cu dimensiunile surprinse de 4,20 m/3,50 m, și se continua în solul negru până la adâncimea de -1,25 m, așa cum indică microprofilul rezultat al secționării amenajării pe direcția SE-NV. De la adâncimea de -1,25 m solul devine ușor cafeniu și complexul prezintă două gropi ce coboară până la adâncimile de -1,40 m și 1,70 m. În partea sa vestică Cx.4 a fost secționat de Cx.5 și Cx.6. Materialul recuperat din acest complex este specific culturii Noua. Complexul se afla pe același nivel cu Cx.9/2015, datat în aceeași perioadă, fapt ce sugerează existența unei amenajări de suprafață pe nivelul de locuire de la finalul epocii bronzului.

Cx.5 – Groapa a fost surprinsă în c.2A la adâncimea de -1,25 m și intră sub profilul de sud al Cas. 1/2016. În profil groapa se observă încă de la 0,80 m. Complexul, de formă ovală, se închide drept la adâncimea de -1,57 m și a avut dimensiunile surprinse de 1,50 m (EV)/0,50 m (NS). Materialul recoltat era constituit din fragmente ceramice de epocă modernă și din secolele VIII-X.

Cx.6 – Complexul Cx.6 este o groapă de provizii care intră parțial sub profilul de vest al Cas. 1/2016. Acesta a apărut în carourile 4A-B la adâncimea de -0,80 m. Groapa, tronconică în profil, coboară în trepte pe zona sa sudică și se închide drept la adâncimea de -2,40 m. Pereții prezintă un strat de arsură cu lățimea maximă de 13,5 cm, la baza căreia au fost descoperite urme de semințe carbonizate. Din pământul de umplură au rezultat fragmente ceramice lucrate atât cu mâna, cât și la roată, de culoare cenușie, specifice culturii Sântana de Mureș.

Cx.7 – În imediata apropiere a complexului Cx. 6, în carourile 4B-C, a fost evidențiat complexul Cx.7 încă de la adâncimea de -0,75 m. Groapa avea o formă ovală, cu dimensiunile surprinse de 0,98 m (NS)/0,55 m (EV), și intra în profilul de vest al Cas.1/2016. Complexul Cx.7 se închidea alveolat la adâncimea de -2,25 m. Din pământul excavat au fost recoltate materiale ceramice databile în sec. IV p. Chr., cultura Sântana de Mureș-Cerneachov.

Cx.8 – În carourile 3-4A a fost evidențiată, la adâncimea de -1,75m, o groapă ovală cu dimensiunile surprinse de 1,90 m (E-V)/0,80 m (N-S). Complexul Cx.8 intră în profilul de sud al Cas.1/2016 și se închide drept la adâncimea de -1,95m. Se remarcă lipsa oricărui tip de material arheologic în umplutura acestei gropi.

Cx.9 – În colțul de nord-vest al Cas. 2/2016 a fost surprins, încă de la adâncimea de -0,10 m, un complex cu latura dinspre sud perfect dreaptă, care s-a dovedit a fi un șant săpat pentru amplasarea unei conducte de aducțiune a apei. Astfel, complexul Cx.9 intra atât în profilul de nord, cât și în cel de sud, iar conducta propriu-zisă începea de la adâncimea de -1,20m.

Cx.10 – Complexul Cx.10/2016, sesizat în carourile 1-2A din Cas. 2/2016, se află în legătură cu Cx.1/2016 și reprezintă groapa de serviciu a cuptorului. Groapa, de formă ovală, a fost evidențiată la adâncimea de -0,75 m, având dimensiunile surprinse de 2,10 m (EV)/1,90 m (NS). Cele două guri de ardere ale cuptorului se deschid în extremitatea sudică a Cx.10/2016 și se află la 0,75 m de peretele cuptorului Cx.1/2016. Din pământul de umplură al gropii au rezultat materiale ceramice lucrate la roată, de culoare cenușie, specifice culturii Sântana de Mureș. Tot din conținutul gropii au mai fost recuperate numeroase resturi faunistice, precum și câteva fragmente dintr-un pahar decorat cu ove, databil în secolul IV p. Chr.

Cx.11 – Complexul Cx.11/2016, surprins tot de la adâncimea de -0,75 m, se află în legătură cu complexe Cx.1/2016 și Cx.10/2016 și reprezintă calea de acces către groapa de serviciu și, implicit către cuptor. Acesta are o orientare N-S, fiind paralel cu profilul de vest, iar lățimea surprinsă variază de la 52 cm în partea sa nordică la 34 cm în zona de intrare în Cx.10/2016, unde a fost evidențiată o treaptă cu o adâncime de 20 cm. Din pământul excavat au fost recoltate materiale ceramice databile tot în perioada sec. IV p. Chr., cultura Sântana de Mureș.

Cx.12 – Groapa a fost surprinsă în c.1-2B la adâncimea de -0,75m și intra în profilul de est și nord al Cas. 2/2016. Complexul, de formă circulară, se închide drept la -1,05 m. De la adâncimea de -0,85 m fost evidențiată o zonă de lutuală care urmează profilul gropii la 20cm de marginea acesteia. Complexul a oferit o cantitate redusă de materiale faunistice și ceramice databile în perioada finală a epocii bronzului.

Cx.13 – În c.1A-B din Cas. 3/2016, între adâncimile de -0,60m - 1,10m, a fost surprinsă o aglomerare de materiale arheologice, fără a se putea delimita cu siguranță un contur clar al complexului. Delimitarea a fost realizată pe baza densității materialelor, care sunt datate în perioada târzie a epocii bronzului (cultura Noua).

Cx.14 – Complexul Cx.14/2016 a fost evidențiat în c.3-4A (Cas. 3/2016) la adâncimea de -0,60 m, cu o orientare NE-SV. Conturul complexului indica o instalație de foc, care s-a profilat complet până la adâncimea de -1,40 m, și avea dimensiunile surprinse de 1,30 m/0,86 m. Soba realizată din cărămidă a fost așezată pe un strat de nisip și deservea, cel mai probabil, o locuință, ale cărei urme pot fi observate atât în zona dintre aceasta și profilul de sud al Cas. 3/2016, cât și în profilul menționat. Stratul destul de gros de arsură la roșu a pământului pe care a fost așezată indică o durată mare de utilizare. Materialul ceramic prelevat poate fi datat în perioada modernă (sec. XVIII-XIX).

Cx.15 – În Cas. 3/2016, c. 2A, la adâncimea de -0,80 m a fost sesizat conturul unei gropi cu dimensiunile de 1,10 m (NS)/1,00 m (EV). Groapa avea pereții drepecți, cu urme de arsură la roșu, și s-a adâncit doar până la -0,90 m. Din groapă au fost recuperate câteva fragmente ceramice din perioada modernă (sec. XVIII-XIX).

Cx.16 – În caroul 4C al Cas. 3/2016 a fost surprinsă o aglomerare de materiale arheologice formată din fragmente ceramice, resturi osteologice și de chirpic. Cx.16/2016 s-a conturat la adâncimea de 0,55 m și are o grosime de 20 cm. În această zonă a Cas. 3/2016, situl a fost afectat până la adâncimea de 0,60 m, prin practicarea neautorizată a unor gropi de împrumut vegetal. Totuși, în zona de nord-est a complexului, lângă profilul de nord

al Cas.3/2016, a fost identificat un contur de arsură la roșu, care pe latura de vest prezintă urme de cenușă și cărbune. Este, deci, evidentă existența în c.4C a unei instalații de foc. Aglomerarea de pământ ars la roșu, cu dimensiunile de 0,70 m/0,30 m, reprezintă o vatră afectată puternic de intervențiile antropice contemporane. Vatra a fost realizată direct pe pământul negru, grosimea arsurii la roșu fiind de 1,5–2 cm. Din complex au rezultat multiple fragmente ceramice care pot fi datate în perioada sec. IV p. Chr., cultura Sântana de Mureș.

Cx.17 – În colțul de sud-vest al Cas. 3/2016, la adâncimea de -0,70 m, a fost identificat complexul Cx.17 care intră în profilul de sud și se prezintă sub forma unui contur semicircular de arsură la roșu. Prin extinderea săpăturii și realizarea Cas. 4/2016 a fost posibilă evidențierea unui cuptor de uz comun, de formă ovală pe axa nord-sud, cu dimensiunile de 1,36 m (NS)/1,10 m (EV). Bolta cuptorului nu s-a păstrat, fiind prăbușită din vechime, dar s-au păstrat destul de bine pereții, circa 30 cm din înălțimea lor. Pereții, puternic arși la roșu aveau grosimea de 5cm-6cm. Înălțimea totală a cuptorului a fost de 0,7m. Vatra cuptorului a fost surprinsă la adâncimea de -1,40 m. Aceasta a fost realizată din pietre de mici dimensiuni pe întreaga suprafață. Crusta arsă la negru avea grosimea de 0,5 cm – 1 cm, iar cea a arsurii la roșu, a pământului de sub vatră, era de circa 10 cm, indicând o folosire destul de intensă a respectivului cuptor. Gura cuptorului este pe latura de sud-vest și are o lățime de 0,40 m. Materialul ceramic, prelevat de pe suprafața acestei instalații de foc, încadrează complexul în perioada secolului IV p. Chr., cultura Sântana de Mureș.

Cx.18 – Pe jumătatea vestică a casetei C3/2016, în c.5A-C, a fost evidențiat complexul Cx.18 la adâncimea de -0,70 m. Deși la conturare s-a prezentat ca un complex arheologic de dimensiuni mai mari, acesta se va restrânge treptat în c.5A-B, unde se va evidenția o groapă de formă circulară, cu diametrul de 1,30 m la adâncimea de -1,20 m. Groapa are pereții clopotiți, iar baza acesteia, surprinsă la -3,10 m, este ușor alveolată. Dimensiunea maximă a gropii a fost 2,20 m. În umplutura gropii a fost descoperit un număr redus de materiale ceramice care pot fi datate în perioada modernă (sec. XVIII-XIX).

Cx.19 – Complexul Cx.19/2016 a fost evidențiat în colțul de sud-vest al Cas.3/2016, în c.6A-B, la adâncimea de -0,90 m. Este o aglomerare de resturi de chirpic și unele fragmente ceramice sporadice, care se restrânge treptat până la -1,10 m. Din zona respectivă au fost prelevate bucăți de chirpic și unele fragmente ceramice din perioada modernă (sec. XVIII-XIX).

Cx.20 – În carourile 5B-C din Cas.3/2016, între adâncimile de -0,90 m -1,10 m, a fost surprinsă o aglomerare de materiale arheologice, fără a se putea delimita un contur clar al complexului. Baza și pereții complexului au fost drepecți. Materialul recoltat ne evidențiază o intervenție antropică din perioada modernă (sec. XVIII-XIX), care a afectat destul de puternic straturile inferioare.

Cx.21 – Pe suprafața carourilor 1–3C, din Cas.3/2016, la adâncimea de -1,10 m a fost sesizată o aglomerare de chirpic, materiale ceramice și resturi faunistice care semnalau prezența unui complex de mai mari dimensiuni. Partea nord vestică a acestui complex a fost afectată de o groapă modernă (Cx.22). Complexul este continuarea Cx. 23/2015 din Cas. 1/2015, care a fost sesizat în plan la -1,50 m și se închidea la -2,00 m intrând sub profilul de vest. Cx. 21/2016 s-a dovedit a fi o locuință semiadâncită, orientată NE-SV, cu dimensiunile surprinse de 5,80m pe latura de SV-NE și de 3,10 m pe latura SE-NV. Pe laturile de sud și vest au fost puse în evidență 11 gropi de par, iar la adâncimea de -1,80 m locuința prezintă, pe latura sa sudică, o treaptă de circa 0,10 m-0,15 m. Podeaua locuinței, din pământ negru bătut, a fost surprinsă la adâncimea de -2,00 m -2,20 m. De pe podeaua locuinței

au fost recuperate unelte din piatră și os, precum și fragmente ceramice datate la finalul epocii bronzului, cultura Noua.

Cx.22 – În caroul 2C din Cas1/2016 a fost sesizat conturul unei gropi cu dimensiunile de 1,28m/1,10m. Partea superioară a acesteia a fost distrusă de intervențiile umane neautorizate în zonă. Groapa a secționat locuința de epoca bronzului Cx.21/2016 și s-a lărgit la baza până la 1,80m. Baza gropii a fost surprinsă la adâncimea de -2,60m, iar din interiorul ei au fost prelevate materiale ceramice de factură modernă, dar și câteva specifice secolelor VIII-X p. Chr. și o săgeată din fier din perioada migrațiilor.

Cx.23 – Complexul 23/2016 a fost surprins în Cas. 3, c.3–4BC la adâncimea de -1,10 m. Groapa avea dimensiunile la conturare de 1,10 m (EV)/1,20 m (NS) pentru ca apoi să se lărgască spre bază până la 1,75 m (EV)/1,90 m (NS). Groapa se închidea ușor clopotit la adâncimea de la -2,00m. Din interiorul gropii a fost prelevat material ceramic specific culturii Noua și resturi osteologice.

Cx.24 – Sub locuința modernă deservită de instalația de foc Cx.14, în c.3A din Cas. 3/2016, în profilul de sud, a apărut o gropă din care a fost prelevat material specific secolelor XVIII-XIX. Groapa s-a conturat la adâncimea de -1,30 m și s-a închis clopotit la -3,20 m. La conturare groapa a avut 1,10m(EV)/0,30m(NS), iar la bază, în zona de clopotire maximă să ajungă la -2,20m.

Cx.25 – În c.2B, din Cas.3/2016, a fost sesizată o aglomerare de resturi faunistice și ceramică de la finalul epocii bronzului, la adâncimea de -1,40 m. Groapa menajeră, de formă ovală, cu dimensiunile de 1,00 m (NS)/0,80 m (EV), s-a închis drept la adâncimea de -2,00 m. Această groapă deservea, probabil, locuința Cx.21 situată la nord de ea.

Cx.26 – Complexul Cx.26 a fost sesizat în profilul de sud a Cas.3, la adâncimea de -0,60 m. Groapa a fost surprinsă în plan în c.1–2A. La conturare groapa a avut dimensiunea de 1,50 m (EV)/0,40 m (NS) pentru ca apoi, după ce se adâncește cu încă 0,30m, să se strângă ca o pungă până la 0,90m. Groapa se clopoțește puternic până la 1,90m, la 1,40m de la conturare, pentru ca apoi să se restrângă la 1,10m la bază care a fost atinsă la -3,00m. Groapa a secționat, spre est, complexul de epoca bronzului Cx.27/2016. Materialul rezultat din golirea acestei gropi este de factură modernă.

Cx.27 – Este o groapă menajeră ce a apărut în colțul de SV al Cas.4/2016 la adâncimea de -1,00m și se închidea la -1,70 m. Groapa de formă ovală, cu dimensiunile surprinse de 0,80 m (EV)/0,60 m (NS) la conturare se lărgea spre bază înspre nord până la 1,00 m. Cx. 27 /2016 a fost secționată, spre nord, de o groapa modernă, Cx. 26/2016, apărută în Cas. 3/2016. Materialul prelevat din Cx. 27/2016, fragmente ceramice specifice culturii Noua, indică utilizarea acesteia la finalul epocii bronzului.

Materialul arheologic aparținând perioadei târzii a epocii bronzului (cultura Noua) cuprinde fragmente ceramice de uz comun, lucrate la mână dintr-o pastă grosieră, precum și ceramică de bună calitate, lucrată tot la mână dintr-o pastă relativ fină, de o culoare cenușie și uneori cu suprafețe lustruite.

Formele ceramice sunt reprezentate prin fragmente provenite de la vase-borcan, cești cu torți supraînălțate, cupe sau castroane. Decorul aplicat ceramicii descoperite în campania 2016 este, de obicei, alcătuit din brâu alveolar, mai rar continuu, în formă de „S” dispus oblic pe corpul și sub marginea vaselor; notăm, totuși, și prezența unui vas de mici dimensiuni cu decor realizat prin tehnica imprimării.

Materialului ceramic specific culturii Noua i se adaugă resturi osteologice, dintre care menționăm prezența unor împunghătoare, netezitoare, a unui omoplat crestă, precum și a unei bare din bronz.

Materialul ceramic, specific culturii Sântana de Mureș-Černjachov, este în stare fragmentară și întregibilă, fiind reprezentat de ceramică realizată la roată, atât din pastă grosieră cu microprundișuri în compoziție, cât și din pastă fină, de culoare cenușie, cenușiu-cărămizie și neagră. Fragmentele ceramice provin de la vase de dimensiuni mici și medii, castroane și căni cu o toartă.

Cercetările arheologice din campania 2016 au evidențiat și prezența sporadică a unor materiale ceramice care pot fi datate în perioada secolelor VIII-X p. Chr., având decor cu incizii în val. De asemenea, trebuie să menționăm prezența unor complexe arheologice datate în perioada modernă în care au fost evidențiate fragmente ceramice specifice secolului al XVIII-lea, precum și mecanismul din fier al unui pistol cu cremene.

Abstract

Archaeological research conducted at the „Negriștești-Curtea Școlii” site, located in Negriștești, Galați County, continued in 2016 with the opening of five areas of digging: Cas.1/2016, Cas.2/2016, Cas.3/2016, Cas.4/2016 and Cas. M/2016 (the witness area of Cas. 2/Cas. 3/2015). Research in the topographic sector C3 („La Pin”), warranted by unauthorized human intervention in site, unearthed 30 archaeological complexes dated in the final period of the Bronze Age, the 4th century A.D. and the 8th-10th centuries A.D. Additionally, some housing structures, traces of masonry and ceramics from the modern era were highlighted.

With regards to the final period of the Bronze Age, the archaeological excavation campaign in 2016 led to the identification of eleven archaeological complexes (two dwellings, seven pits, and two clusters of pottery and fauna material) whose archaeological material can be attributed to the Noua Culture. Out of all the findings, it is worth mentioning: Cx.B1 (Cas. M/2016), a complex that contained the twisted skeleton of a horse; Cx.3 (Cas. 1/2016), a pit with a large amount of ceramic material, faunal remains and shells; and Cx.21 (Cas.3/2016), a dwelling with bone tools and fragments of a hearth.

The Post-Roman period is represented by eight archaeological complexes (4 pits, 2 kilns, a hearth and a pathway) that can be dated to the 4th century A.D. and attributed to the Sântana de Mureș-Cerneachov Culture. It should be noted that out of the three fire installations Cx.1 (Cas. 1/2016) was used for firing ceramics and it has been highlighted in its entirety, since it was discovered with the pit the artisan used and the pathway to it; the second kiln, Cx.17 (Cas. 3-4/2016), is of common use; and Cx.16 (Cas.3/2016) is a hearth strongly affected by modern interventions. The pits are large in size, with varied archaeological material out of which it is necessary to mention Cx.6 (Cas. 1/2016) that shows traces of access steps.

This year's campaign gave rise to multiple modern and contemporary human interventions, pits Cx.2, Cx.5 (Cas. 1/2016) and Cx.15, Cx.18-20, Cx. 22, Cx. 24, Cx. 26 (Cas. 3/2016), which had a strong negative impact on the stratigraphy of the site. However, the modern era is also represented by archaeological housing complexes, out of which a common use kiln made of brick, Cx.14 (Cas.3/2016), and traces of the dwelling it was a part of, and also a section of a water pipe are worth mentioning.

Bibliografie

Costel Ilie, Mircea Nicu, Adrian Adamescu, Paul Ciobotaru, *Le site Negriștești - La Cour de l'école. Le point „La Centrale Thermique”*, Danubius, XVIII, 2010;

Adrian Adamescu, Costel Ilie, *Așezarea din perioada bronzului târziu de la Negriștești, jud. Galați*, Studia Antiqua et Archaeologica, XVII, 2011;

Costel Ilie, Mircea Nicu, *Descoperiri recente în situl arheologic Negriștești, jud. Galați*, în Danubius, XXX, 2012;

Paul Ciobotaru, *Așezarea Sântana de Mureș-Černjachov de la Negriștești, județul Galați*, în Acta Musei Tutovensis, 8, 2013, pp. 30-46;

Corneliu Beldiman, Costel Ilie, Diana Maria Sztancs, *Artefacte din materii dure animale descoperite în situl de la Negriștești-Curtea Școlii, jud. Galați*, în Danubius, XXXI, supliment, 2013;

Corneliu Beldiman, Costel Ilie, Diana Maria Sztancs, *Artefacte din materii dure animale aparținând culturii Starčevo-Criș descoperite în situl de la Negriștești- „Curtea Școlii”, jud. Galați*, Acta Musei Tutovensis, XI, 2015;

Costel Ilie, *Descoperiri recente în situl Negriștești, jud. Galați*, Danubius, 34, 2016

Corneliu Beldiman, Costel Ilie, *Cercetări arheologice și artefacte din materii dure animale în așezarea de la Negriștești, jud. Galați (2015)*, Acta Tutovensis, nr.XII/1, 2016

Industria materiilor dure animale

Colectiv: Corneliu Beldiman (UPIT, FTLIA, DI, Pitești¹⁸⁶), Diana-Maria Beldiman (SC, București¹⁸⁷).

Cercetările arheologice desfășurate în cursul anului 2016 în situl de la Negriștești-Curtea Școlii au permis recuperarea unui lot compus din 21 piese din materii dure animale diverse, a căror analiză preliminară a fost realizată, iar rezultatele sunt prezentate în nota de față. Datele sunt susceptibile de completări și modificări după definitivarea studiului.

Majoritatea pieselor provine din complexe, în care acestea se aflau asociate în efective variabile (Cx 3 = 7 exemplare; Cx 13 = un exemplar; Cx 21 = 2 exemplare; Cx 6 = 2 exemplare). Cu o excepție (piesa NGS/2016_21, atribuită culturii Sântana de Mureș), artefactele datează din epoca bronzului, cultura Noua.

Protocolul de analiză aplică parametrii standard legați de convenții, stabilirea codului pieselor, aspecte abordate (stare de conservare, materie primă, definirea etapelor tehnologice ale fabricării și utilizării etc.). S-a recurs la examinarea sistematică a suprafețelor în microscopie optică.

NGS/2016_1 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 3, Cx 21, Carou 2C, -2,00 m Pe podea Cultura Noua Nr. inv. 40652.

Vârf realizat pe fragment diafizar de os lung.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară, fracturată recent la nivelul părții meziale și lipit; lipsește un fragment al marginii drepte, fracturat recent, ca și extremitatea distală, fracturată recent; la nivelul părții distale, marginea dreaptă a fost dislocată în vechime.

MATERIA PRIMĂ: os lung nedeterminabil, fragment diafizar, provenind de la un erbivor de talie mare nedeterminabil, probabil vită.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare; fasonarea a urmărit regularizarea marginilor prin cioplire cu securea sau cuțitul și prin abraziune axială; amenajarea părții active s-a realizat pe fețe și margini prin cioplire cu securea sau cuțitul și prin abraziune multidirecțională; fasonarea feței inferioare s-a realizat prin cioplire; secțiuni de formă rectangulară.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru produse la nivelul părții active; tocire, lustru localizate la nivelul marginilor părții meziale și ale părții proximale, probabil prin aplicarea prizei directe în mână.

186 Universitatea din Pitești, Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte, Departamentul Istorie, Pitești.

187 Școala Centrală, București.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 106,90 mm.

NGS/2016_2 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 2, Carou 1B, -0,45 m Context secundar; provine probabil din Cx 12 (gropă Noua) antrenat în nivelurile superioare prin intervenții târzii Cultura Noua Nr. inv. 40649.

Vârf realizat pe fragment diafizar de os lung.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară, fracturată recent la nivelul părții proximale; lipsește un sector al părții proximale pe fața superioară, fracturat recent.

MATERIA PRIMĂ: os lung nedeterminabil, fragment diafizar, provenind de la un erbivor de talie mare nedeterminabil, probabil vită.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare; fasonarea a urmărit regularizarea marginilor prin cioplire cu securea sau cuțitul; amenajarea părții active s-a realizat pe margini prin abraziune multidirecțională; aspect fațetat; secțiuni de formă rectangulară.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru produse la nivelul părții active; tocire, lustru localizate la nivelul marginilor părții meziale și ale părții proximale, probabil prin aplicarea prizei directe în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 71,20 mm.

NGS/2016_3 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 1, Cx 3, -1,80 m Cultura Noua Nr. inv. 40646.

Vârf realizat pe fragment diafizar de os lung.

STAREA DE CONSERVARE: fragment distal, fracturat în vechime la nivelul părții distale; extremitatea distală a fost fracturată în vechime.

MATERIA PRIMĂ: os lung nedeterminabil, fragment diafizar, provenind de la un erbivor de talie mare nedeterminabil, probabil vită.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin cioplire cu securea sau cuțitul și abraziune multidirecțională; aspect fațetat; secțiuni de formă rectangulară.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru slabe produse la nivelul părții active.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 37,73 mm.

NGS/2016_4 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 1, Cx 3, -1,20 m Cultura Noua Nr. inv. 40644.

Vârf realizat pe tibia de ovicaprine.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; lipsește extremitatea distală, fracturată în vechime; depuneri de concrețiuni calcaroase compacte discontinui.

MATERIA PRIMĂ: tibia de ovicaprine.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare aplicată la nivelul diafizei; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin abraziune multidirecțională aplicată pe fețe; aspect fațetat; partea activă a fost fracturată în vechime și reamenajată prin abraziune multidirecțională; secțiuni anatomice, convex-concave și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: fracturarea părții active; tocire, lustru intense produse la nivelul părții active și a fețelor la nivelul părții meziale și părții proximale prin priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 106,92 mm.

NGS/2016_5 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 3, Cx 21, Caroul 2C, -2,20 m Cultura Noua Nr. inv. 40653.

Vârf realizat pe tibia de ovicaprine.

STAREA DE CONSERVARE: piesă întreagă.

MATERIA PRIMĂ: tibia de ovicaprine.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare aplicată la nivelul diafizei și a epifizei, care a fost înlăturată; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin cioplire cu securea sau cuțitul și abraziune multidirecțională aplicată pe fețe și margini; aspect fațetat; secțiuni anatomice, convex-concave și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părții active și a fețelor la nivelul părții meziale, părții proximale și extremității proximale prin priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 75,57 mm.

NGS/2016_6 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 3, Cx 21, Caroul 2C, -1,30 m Cultura Noua Nr. inv. 40651.

Vârf realizat pe tibia de pasăre.

Starea de conservare: piesă întreagă.

MATERIA PRIMĂ: tibia de pasăre, specie nedeterminată.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare aplicată la nivelul diafizei; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin cioplire cu securea sau cuțitul și abraziune multidirecțională aplicată pe fețe și margini; aspect fațetat; secțiuni anatomice, convex-concave și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părții active și a fețelor la nivelul părții meziale, părții proximale și extremității proximale prin priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 73,61 mm.

NGS/2016_7 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 1, Cx 3, -0,70–0,80 m Cultura Noua Nr. inv. 40639.

Vârf realizat probabil pe metapod lateral de cal.

STAREA DE CONSERVARE: piesă întreagă; depuneri de concrețiuni calcaroase masive compacte pe fața inferioară la nivelul părții proximale.

MATERIA PRIMĂ: probabil pe metapod lateral de cal.

FABRICAREA: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin cioplire cu securea sau cuțitul și abraziune multidirecțională aplicată pe fețe și margini; morfologia anatomică ascuțită a fost accentuată; aspect fațetat; secțiuni anatomice, ovale asimetrice și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru slabe produse la nivelul părții active.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 111,00 mm.

NGS/2016_8 Vârf de os

Context: Caseta 1, Cx 3, -1,15 m Cultura Noua Nr. inv. 40643.

Vârf realizat pe fragment de corp costal, probabil de ovicaprine.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; lipsește partea proximală, fracturată recent; un sector al părții proximale pe fața superioară s-a exfoliat recent; depuneri de concrețiuni calcaroase compacte pe fața inferioară.

MATERIA PRIMĂ: corp costal, probabil de ovicaprine.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat probabil prin percuție directă/despicare și percuție directă/fracturare; fasonarea a

urmărit amenajarea părții active prin abraziune multidirecțională aplicată pe fețe și margini; secțiuni rectangulare, ovale asimetrice și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părții active; priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 77,57 mm.

NGS/2016_9 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 1, Cx 3, -1,15 m Cultura Noua Nr. inv. 40642.

Vârf realizat pe ulna de porc (probabil).

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; lipsesc mici sectoare al părți proximale și al extremității proximale, fracturate recent.

MATERIA PRIMĂ: probabil ulna de porc.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare aplicată la nivelul părții distale; înlăturarea epifizei proximale prin cioplire cu securea; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin cioplire cu securea și abraziune multidirecțională aplicată pe fețe și margini; secțiuni ovale asimetrice și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru superficiale produse la nivelul părții active; priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 118,12 mm.

NGS/2016_10 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 1, Cx 3, -1,00 m Cultura Noua Nr. inv. 40641.

Vârf realizat pe ulna de ovicaprine.

STAREA DE CONSERVARE: piesă întreagă.

MATERIA PRIMĂ: ulna de ovicaprine.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare aplicată la nivelul părții distale; înlăturarea epifizei proximale prin percuție directă/fracturare; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin abraziune multidirecțională aplicată pe fețe și margini; secțiuni ovale asimetrice și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părții active; priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 68,46 mm.

NGS/2016_11 Vârf de os

CONTEXT: Caseta 1, Cx 3, -1,80 m Cultura Noua Nr. inv. 40645.

Vârf realizat pe fibula de porc.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; lipsește partea proximală, fracturată în vechime.

MATERIA PRIMĂ: fibula de porc.

FABRICAREA: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin percuție directă/fracturare aplicată la nivelul diafizei și prin abraziune multidirecțională aplicată pe fețe și margini; secțiuni ovale asimetrice și poligonale asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părții active; priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: probabil perforator pentru piei.

DIMENSIUNI: lungime 64,95 mm.

NGS/2016_12 Netezitor de os

CONTEXT: Caseta 3, Cx 13, Caroul 1B, -1,10 m Cultura Noua Nr. inv. 40650.

Netezitor realizat pe fragment diafizar de os lung.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; lipsește sectorul stâng al părții distale, ca și un sector al extremității distale, fracturate recent.

MATERIA PRIMĂ: os lung nedeterminabil, fragment diafizar, provenind de la un erbivor de talie mare nedeterminabil, probabil vită.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat probabil prin percuție directă/fracturare; fasonarea a urmărit amenajarea marginilor și a extremității proximale prin cioplire cu securea și abraziune; extremitatea proximală are formă convexă asimetrică; amenajarea bilaterală a părții active prin abraziune multidirecțională intensă aplicată pe fețe și margini; secțiuni rectangulare; extremitatea distală are formă convexă asimetrică.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru superficiale produse la nivelul părții active pe ambele fețe; îngustarea părții proximale s-a realizat probabil în scopul fixării în mâner (priza indirectă).

ROL FUNCȚIONAL: netezitor pentru procesarea (curățarea) pieilor.

DIMENSIUNI: lungime 97,52 mm.

NGS/2016_13 Netezitor de os

CONTEXT: Martor Caseta 3/3/15 Passim În strat Antrenat în nivelurile superioare de intervenții târzii Cultura Noua Nr. inv. 40659.

Netezitor realizat pe fragment diafizar de os lung.

STAREA DE CONSERVARE: fragment proximal cu un sector al extremității proximale, fracturat în vechime și recent.

MATERIA PRIMĂ: os lung nedeterminabil, fragment diafizar, provenind de la un erbivor de talie mare nedeterminabil, probabil vită.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat probabil prin percuție directă/fracturare; fasonarea a urmărit amenajarea marginilor și a extremității proximale prin cioplire cu securea și abraziune; amenajarea bilaterală a părții active prin abraziune multidirecțională intensă aplicată pe fețe și margini; secțiuni rectangulare și biconvexe asimetrice.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părții active conservate pe fața superioară.

ROL FUNCȚIONAL: netezitor pentru procesarea (curățarea) pieilor.

DIMENSIUNI: lungime 35,52 mm.

NGS/2016_14 Netezitor de os

CONTEXT: Martor Caseta 2/3/15 Caroul 2 -2,00 m Cultura Noua Nr. inv. 40657.

Netezitor dublu realizat pe fragment de mandibulă.

STAREA DE CONSERVARE: piesă întreagă.

MATERIA PRIMĂ: mandibulă de vită sau de cal, ram mandibular stâng.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare și cioplire cu securea; fasonarea a urmărit decuparea peretelui interior al mandibulei; partea activă este amenajată axial (lateral) și este dublă (partea activă 1 = marginea peretelui exterior; partea activă 2 = marginea peretelui interior); au fost amenajate prin cioplire axială.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părților active; tocire, lustru la nivelul fețelor produse prin contactul cu materia primă procesată (piele) și prin priza directă – în mână.

ROL FUNCȚIONAL: netezitor axial dublu pentru procesarea (curățarea) pieilor.

DIMENSIUNI: lungime 206,18 mm.

NGS/2016_15 Netezitor de os

CONTEXT: Caseta 1 Cx6 -1,85 m Antrenat în nivelurile superioare de intervenții târzii – cultura Sântana de Mureș (Cx 6 = groapă de provizii Sântana de Mureș) Cultura Noua Nr. inv. 40647.

Netezitor pe segment de omoplat (omoplat crestat).

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; lipesc partea mezială și partea proximală, fracturate în vechime; lipsește cca o treime a circumferinței extremității proximale (cavitatea glenoidă) fracturată în vechime; dinții D1, D10-D11, D14 au fost fracturați în vechime; depuneri de concrețiuni calcaroase; urme de ardere.

MATERIA PRIMĂ: omoplat de vită.

FABRICAREA: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare și despicare cu securea; fasonarea a urmărit amenajarea părții active prin creșterea bilaterală a marginii cavității glenoide cu ajutorul cuțitului; au fost obținute creștături cu profilul în V asimetric; se păstrează 14 creștături, desemnate prin siglele C1-C14 și 14 dinți, desemnați prin siglele D1-D14.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense produse la nivelul părții active, respectiv a dinților; suprafața exterioară a unora dintre aceștia a fost afectată de abraziune în timpul utilizării, dobândind un aspect fațetat; probabil că fracturarea dinților D1, D10-D11, D14 a survenit în timpul utilizării, ca și a părților mezială și proximală.

ROL FUNCȚIONAL: netezitor pentru procesarea (curățarea) pieilor.

DIMENSIUNI: lungime 67,04 mm; diametrul extremității proximale (cavitatea glenoidă) 92/51 mm.

NGS/2016_16 Patină de os

CONTEXT: Martor Caseta 2/3/15 Caroul 3B -0,60 m În strat Antrenat în nivelurile superioare de intervenții târzii Cultura Noua Nr. inv. 40654.

Patină amenajată pe os lung de cal.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; se păstrează partea distală, fracturată în vechime.

MATERIA PRIMĂ: metapod (canon) de cal.

FABRICAREA: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea feței inferioare (partea activă, în contact cu gheața) oblice la extremitatea distală și plane în rest prin cioplire cu securea și abraziune; suprafața plană este oblică în raport cu axul transversal al piesei, indicând fixarea pe piciorul stâng; fața superioară (în contact cu încălțăminte) a fost amenajată prin cioplirea cu securea a condililor epifizari; la partea distală, marginea dreaptă, la nivelul condilului epifizar se observă o perforație circulară orientată oblic, neterminată; era destinată amenajării unui dispozitiv de fixare a ligaturii pentru picior (probabil șiret de piele). Fixarea de picior se făcea probabil prin legare cu ajutorul unor șireturi-meșe de piele.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense ale feței superioare produse prin contactul cu încălțăminte de piele (de tip opinci?); tocire, lustru intense ale feței inferioare produse prin contactul cu gheața.

ROL FUNCȚIONAL: patină pentru piciorul stâng.

DIMENSIUNI: lungime 64,68.

NGS/2016_17 Patină de os

CONTEXT: Martor Caseta 2/3/15 Caroul 2 -1,90 m Cultura Noua Nr. inv. 40656.

Patină amenajată pe os lung de vită sau cal.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară; se păstrează partea proximală cu circa două treimi din lățimea sa inițială, fracturată axial și oblic în vechime. Urme de ardere.

MATERIA PRIMĂ: radius de vită sau de cal.

FABRICAREA: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea feței inferioare (partea activă, în contact cu gheața) plane prin cioplire cu securea și abraziune; suprafața plană este oblică în raport cu axul transversal al piesei, indicând fixarea pe piciorul drept; fața superioară (în contact cu încălțăminte) a fost amenajată prin cioplire cu securea. Fixarea de picior se făcea probabil prin legare cu ajutorul unor șireturi-meșe de piele.

URME DE UTILIZARE: tocire, lustru intense ale feței superioare produse prin contactul cu încălțăminte de piele (de tip opinci?); tocire, lustru intense ale feței inferioare produse prin contactul cu gheața.

ROL FUNCȚIONAL: patină pentru piciorul drept.

DIMENSIUNI: lungime 89,70.

NGS/2016_18 Defensă de mistreț

CONTEXT: Martor Caseta 2/3/15 Caroul 1A -1,60 m Probabil Cultura Noua În strat Antrenat în nivelurile superioare de intervenții târzii Nr. inv. 40655.

Materie primă neprocesată; defensă de mistreț.

STAREA DE CONSERVARE: mediocră; fracturi, exfolieri, segmente fracturate și pierdute în vechime, fracturare axială recentă și lipire; lipsește extremitatea distală.

MATERIA PRIMĂ: defensă inferioară dreapta de mistreț.

FABRICAREA: nu prezintă urme de procesare; prezența în nivel poate indica colectarea cu intenția de utilizare pentru confecționarea unei piese de podoabă etc.

URME DE UTILIZARE: nu are.

ROL FUNCȚIONAL: nedefinit.

DIMENSIUNI: lungime 66,27.

NGS/2016_19 Canin de câine

CONTEXT: Caseta 2/3/15 Passim Probabil Cultura Noua În strat Antrenat în nivelurile superioare de intervenții târzii Nr. inv. 40658.

Materie primă neprocesată; canin de câine.

STAREA DE CONSERVARE: bună; tocire și fațetare anatomic-funcționale ale extremității coroanei.

MATERIA PRIMĂ: canin inferior dreapta de câine, exemplar matur.

FABRICAREA: nu prezintă urme de procesare; prezența în nivel poate indica colectarea cu intenția de utilizare pentru confecționarea unei piese de podoabă etc.

URME DE UTILIZARE: nu are.

ROL FUNCȚIONAL: nedefinit.

DIMENSIUNI: lungime 39,57.

NGS/2016_20 Rază de corn de cerb

CONTEXT: Caseta 1 Cx 3 -0,80 m Cultura Noua Nr. inv. 40640.

Eboșă/Materie primă în curs de procesare; rază de corn de cerb.

STAREA DE CONSERVARE: mediocră; rozeta are diametrul (perlura) incomplet, fisuri transversale și axiale, fractură produsă în vechime la nivelul părții meziale și lipire, baza axului fracturată parțial recent.

MATERIA PRIMĂ: corn de cerb, căzut, ax drept, raza 1 cu medalion și rozetă.

FABRICAREA: debitaj prin percuție directă/cioplire pentru detașarea axului; fasonare prin raclaj axial pentru înlăturarea completă a perlurii.

URME DE UTILIZARE: nu are.

ROL FUNCȚIONAL: posibil eboșă de mâner.

DIMENSIUNI: lungime 215,14 mm.

NGS/2016_21 Tub de os

CONTEXT: Caseta 1 Cx 6 -1,85 m Cultura Sântana de Mureș Nr. inv. 40648.

Tub de os pentru ace.

STAREA DE CONSERVARE: piesă fragmentară sau neterminată; fracturarea în vechime a uneia dintre extremități, fisuri axiale.

MATERIA PRIMĂ: os lung de pasăre de talie mare.

FABRICAREA: debitaj prin tăiere transversală precisă, cu ajutorul cuțitului, pe circumferință și fracturare; urmele se păstrează la una dintre extremități.

URME DE UTILIZARE: nu are.

ROL FUNCȚIONAL: probabil tub pentru ace.

DIMENSIUNI: lungime 70,54 mm.

Abstract

Bone industry discovered in 2016 archaeological excavations at Negrilești – Curtea Școlii site, Galați County, Romania.

The archaeological excavations carried out during 2016 at Negrilești – Curtea Școlii led to the discovery of an assemblage comprising 21 pieces made of various raw osseous materials. This article presents the results of their preliminary analysis. Data from this study can be completed and modified after we will finish the analysis. The most of the artefacts come from complexes where these were associated (Cx 3 = 7 pieces; Cx 13 = a piece; Cx 21 = 2 pieces; Cx 6 = 2 pieces). With a single exception (piece NGS/2016_21, dated from Sântana de Mureș culture), the artefacts are dated from the Bronze Age, Noua culture. The methodology of study applies standardised parameters regarding the conventions, establishing the pieces codes, approached aspects (status of conservation, raw materials, defining of the stages of the manufacturing chain and the use-wear analysis). The current examination of the surfaces with a microscope was also done. The types included in the assemblage are: various bone awls (NGS/2016_1–11), bone end-scrapers (lissoirs) – one of them is made of a fragment of a cattle or horse jaw and another is notched scapula-type (NGS/2016_12–15), bone skates (NGS/2016_16–17), canines (of pig and dog) – probably raw material used for adornments (NGS/2016_18–19), red deer antler – tine, raw material (NGS/2016_20), bone tube for needles (NGS/2016_21).

110. Orosia

com. Cuci, jud. Mureș

Punct: Sit IV; km 13+680 - 13+580, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii

Cod RAN: 116475.04

Autorizație nr. 190/2016

Colectiv: Sorin Cociș – responsabil (IAIA Cluj) Malvinka Urak, Ferencs Szabolcs, (IAIA Cluj).

Cercetarea arheologică preventivă a fost determinată de lucrările de execuție a segmentului Iernut-Chețani al autostrăzii Transilvania. În ciuda existenței datelor despre vestigii arheologice în cuprinsul arealului comunei Cuci și chiar în hotarele satului Orosia, până în momentul realizării diagnosticului intruziv de pe ductul viitoarei autostrăzi, situl care constituie obiectul prezentului raport nu fusese reperat. În urma diagnosticului arheologic efectuat pe parcursul lunii iunie 2016 de către un colectiv al IAIA

Cluj, a fost identificat și delimitat în nordul localității Orosia obiectivul arheologic denumit convențional Sit IV. Suprafața de interes delimitată are circa 0,36 ha, fiind vorba de un mic promontoriu de terasă situat la sud de localitate.

Stratigrafia identificată constă dintr-un sol vegetal, arabil, afânat, sub care la adâncimi cuprinse între 0,40 – 0,50 m se conturează complexele arheologice. Solul steril este format dintr-un lut gălbui maroniu nisipos, afânat.

Situl IV are doar câteva complexe arheologice, nouă la număr, cu inventare modeste în care predomină chirpicul ars, urmat de ceramică (cx. 3, 6, 7, 9), alte categorii de artefacte fiind absente, cu excepția materialului osteologic animal (cx. 4). Materialul ceramic singurul indicator cu relevanță cultural cronologică este specific celei de-a treia faze a culturii Coțofeni, încadrabilă undeva între anii 2800–2500 a. Chr.

Abstract

The site no. IV from Orosia, Mureș county has been identified during the test excavation carried out by a team of the Institute of Archaeology and Art History from Cluj, in June 2016. The complete excavation of the site has revealed a group of 9 archaeological features, consisting exclusively of pits with scarce ceramic artifacts, dated to the 3rd phase of the Coțofeni community.

111. Orosia

com. Cuci, jud. Mureș

Punct: Sit V; km 14+020 - 14+480, Autostrada Transilvania, Secțiunea 2A Ogra-Câmpia Turzii

Cod RAN: 116475.04

Autorizație nr. 191/2016

Colectiv: Adrian Ursuțiu – responsabil (IAIA Cluj), Sorin Ilie Cociș, Szabolcs Ferencs, Cosmin, Gabriel Onofrei, Ioan Stanciu, Malvinka Urák, (IAIA Cluj).

Cercetarea arheologică preventivă a fost determinată de lucrările de execuție a segmentului Iernut-Chețani al autostrăzii Transilvania. Până în momentul realizării diagnosticului intruziv de pe ductul viitoarei autostrăzi, situl care constituie obiectul prezentului raport nu fusese reperat. În urma diagnosticului arheologic efectuat pe parcursul lunii iunie 2016 de către un colectiv al IAIA Cluj, a fost identificat și delimitat în nordul localității Orosia, la vest de situl IV, obiectivul arheologic denumit convențional Sit V. Suprafața de interes a avut circa 4,26 ha, fiind vorba de o terasă de mari dimensiuni delimitată natural pe latura de est și nord.

Stratigrafia identificată constă dintr-un sol vegetal, arabil, afânat, sub care la adâncimi cuprinse între 0,20 – 0,50 m se conturează complexele arheologice. Nivelul arabil prezintă la suprafață numeroase materiale ceramice, fapt ce pare să indice distrugerea nivelului arheologic de către lucrările agricole. Solul steril este format dintr-un lut gălbui maroniu nisipos, afânat.

În situl V au fost cercetate și documentate 173 de complexe arheologice, din care 168 sunt gropi menajere cu inventare constând din ceramică fragmentară, resturi osteologice (nu foarte numeroase). Alături de inventarele menționate, unele complexe au mai oferit și greutatea de la războiul de tesut, rășnițe (toate fragmentare).

Nu au fost identificate locuințele aferente acestor gropi, fapt ce poate fi explicat prin distrugerea lor de către lucrările agricole.

Dintre complexele mai deosebite din suprafața cercetată menționăm: 1) două cuptoare de ars ceramica cu grătar/cameră de ardere și o locuință adâncită aparținând Latenului mijlociu cu ceramică lucrată la roată (Cx 94, Cx 95, Cx 97); 2) – un mormânt de înhumare cu schelet de copil cu inventare specifice sec. VI a. Chr.; 3) depozit de piese de bronz din etapa finală a epocii bronzului compus din 54 turte fragmentare de bronz, o piesă de fier și alte 24 de piese (unelte, arme și podoabe)

Ceramica indică prin elemente specifice un orizont de factură Nouă, fiind desigur identificați și doi omoplați crestați specifici.

Abstract

The site no. V from Orosia, Mureș county was identified during the test excavation carried out by a team of the Institute of Archaeology and Art History from Cluj, in June 2016. The majority of the unearthed features belong to the Late Bronze Age, Noua ceramic style, amongst them being revealed a bronze hoard, a VIth century inhumation grave, and 2 bi-chambered pottery kilns in the vicinity of a sunken house, dated to the Middle La Tène period.

112. Ovidiu

jud. Constanța

Puncte: Proprietatea Zaramella; Proprietatea Mănăilă; Proprietatea Chiru-Straton; Proprietatea SC Grup Reyna Construct - lot 4; Proprietatea Zeadin; Proprietatea SC Grup Reyna Construct - lot 8

Cod RAN: 60696.01 (fortificație), 60696.05 (apeduct)
Autorizații nr.: 26/2015 (Zaramella), 105/2015 (Mănăilă), 11/2016 (Zeadin), 12/2016 (Chiru-Straton), 24/2016 (Reyna-lot 8), 25/2016 (Reyna-lot 4), 265/2016 (Logisgaraj).

Colectiv: Constantin Băjenaru - responsabil științific, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu, Radu Petcu (MINAC).

Prezentăm în această ediție într-un mod compact rezultatele cercetărilor efectuate la Ovidiu în anii 2015 și 2016. Am ales această modalitate de prezentare pentru o mai bună înțelegere a contextului în care au loc cercetările preventive în zona cartierului rezidențial Ovidiu-Sud, dar și pentru a avea o imagine coerentă a descoperirilor. Cele 7 proprietăți pe care s-au efectuat săpături preventive (fig. 1) sunt situate în zona de protecție (extramuros vest) a sitului arheologic Ovidiu - fortificația romano-bizantină (60696.01) și suprapun sau se află în imediata apropiere a unor tronsoane din binecunoscutul apeduct de tip *canalis structilis* de la Ovidiu (60696.05). Toate loturile sunt situate într-o zonă în care s-a impus obligativitatea cercetării preventive (zona B), pe baza diagnosticului arheologic intrusiv efectuat de MINAC în anul 2012 cu ocazia întocmirii proiectului ansamblului rezidențial Lake Residences realizat de SC Logis Project SRL.

Cercetările din sectorul extramuran vestic al fortificației de la Ovidiu s-au limitat în trecut la o serie de sondaje pentru identificarea apeductului de tip *canalis structilis* (vezi rezultatele cercetărilor din anii 1981 și 1993-1994 publicate în Gh. Papuc, în *Pontica* 15, 1982, p. 161-174; Gh. Papuc, M. Ionescu, în *Pontica* 27, 1994, p. 209-221). În anul 1994 M. Bucovală și C. Pașca au identificat și un strat de cultură de epocă romană timpurie, reprezentat îndeosebi de o locuință cu ziduri din piatră legată cu pământ, aflată la circa 5 m distanță spre Vest de apeduct (M. Bucovală, C. Pașca, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania*

1994, București, 1995, p. 66). Din păcate nu s-au făcut ridicări topografice ale acestor descoperiri, localizarea în teren fiind făcută de noi cu aproximație pe baza documentelor păstrate în arhiva MINAC. Diagnosticul din anul 2012 și cercetările din 2015-2016 au permis însă poziționarea topografică mai clară a tronsonului de apeduct și a locuinței amintite, inclusiv prin identificarea unora dintre sondajele vechi.

Cronologia descoperirilor se poate structura după cum urmează:

- Perioada elenistică (sec. IV-II a. Chr.) este foarte bine reprezentată de complexele cercetate pe proprietățile Zaramella, Zeadin și SC Grup Reyna Construct - lot 4 (mai exact în zona de la V și SV de șanțul de apărare al fortificației romano-bizantine, o zonă care poate fi considerată ca aparținând nucleului principal de locuire al acestei perioade).

- Perioada romană timpurie (sec. II p. Chr.) este reprezentată în primul rând de apeductul de tip *canalis structilis*, reperat pe două dintre loturile cercetate (Zaramella și Mănăilă). În apropierea acestuia au apărut urme clare de locuire, îndeosebi pe proprietatea SC Grup Reyna Construct - lot 8, unde a fost cercetată o locuință cu ziduri din piatră legată cu pământ. Porțiuni dintr-un strat de cultură și complexe răzlețe apar și pe proprietățile Chiru-Straton și SC Grup Reyna Construct - lot 4, în ambele situații suprapunând stratul de cultură elenistic.

- Perioada bizantină timpurie (sec. VI p. Chr.) se documentează prin șanțul de apărare al fortificației de tip *quadriburgium*, care a fost cercetat pe loturile Zeadin și SC Grup Reyna Construct - lot 8. Pe baza descoperirilor ceramice, numismatice și metalice avem certitudinea datării șanțului în sec. VI p. Chr., precum și dovada ieșirii din uz a acestuia undeva către ultimul sfert al sec. VI sau la începutul sec. VII.

Proprietatea Zaramella (martie 2015) - str. A, nr. 2-70, lot 2/3/2/1/1/1/1/1/1/7.

Cercetarea preventivă s-a efectuat pe o suprafață de 144 mp (fig. 3). Gândită inițial ca o săpătură în secțiuni paralele, metodologia de cercetare s-a modificat în momentul în care am executat o primă secțiune de control în partea dinspre strada A a terenului construibil. Deoarece stratigrafia s-a dovedit a fi destul de simplă, am hotărât cercetarea în suprafață a întregului perimetru. Principala problemă a constat în nivelul foarte ridicat al pânzei freatice, care a făcut practic imposibilă cercetarea integrală a tuturor complexelor.

Cele patru profile magistrale obținute pe laturile săpăturii (două dintre ele ilustrate în fig. 5) demonstrează o succesiune stratigrafică ce poate fi împărțită după cum urmează:

A - Depuneri și intervenții moderne:

- strat de piatră compactată depusă de proprietarii terenurilor din zonă în perioada 2008 - 2012 (circa 0,20-0,25 m grosime);

- în jumătatea de N s-au observat urmele unei intervenții recente (post-1994), constând într-o decapare a stratului vegetal și o nivelare apoi cu un strat de pământ galben cu lentile negre;

- în zona centrală și către profilul de NE s-au identificat urmele secțiunilor S 4 și S 5 efectuate de arheologii M. Bucovală și Gh. Papuc în anul 1994;

- în profilul de NE apare și secțiunea S 22 efectuată în cursul diagnosticului din 2012.

B - Stratigrafia antică:

- strat de pământ vegetal post-antic, de culoare neagră;

- strat de pământ brun, cu rare fragmente ceramice, pietre și urme de chirpic ars la partea superioară (probabil urme firave ale stratului de cultură din perioada elenistică);

- groapa de implantare a apeductului și complexele de epocă elenistică, care încep din acest strat brun;
- stratul steril de loess galben.

Cea mai importantă descoperire este tronsonul apeductului de tip *canalis structilis* (fig. 6, 7). Groapa de implantare a acestuia pleacă imediat de sub vegetalul post-antic. Menționăm aici că pe porțiunea descoperită am reperat urmele unui șanț recent efectuat (probabil tot în perioada 2008–2012, aproape cert cu scopul de a urmări traseul apeductului din curiozitate). Bolta apeductului apare la -0,90 m față de nivelul actual în colțul de N al săpăturii și la -1,00 m în profilul de SE. Încercarea de a surprinde lățimea totală a blocajului a fost sortită eșecului, deoarece sondajul efectuat înspre profilul de SE nu a putut fi adâncit mai jos de cota la care pânza freatică face imposibilă cercetarea (circa -1,40 m).

Celelalte complexe identificate aparțin în totalitate perioadei elenistice și s-au conturat (D = diametrul la conturare), în general, la -1,00 m față de nivelul actual de călcare (fig. 8). Ca și în cazul apeductului, încercarea de a ajunge la baza gropilor a eșuat în majoritatea cazurilor din cauza pânzei freatice, astfel că cercetarea acestora s-a limitat la cota de circa -1,40/-1,50 m sub nivelul actual.

C1 – groapă în formă de clopot, identificată în colțul de Vest al săpăturii. D (estimat) = 1,20 m. Inventar: craniu uman și rare fragmente ceramice în umplutură.

C2 – groapă în formă de clopot, intră pe jumătate în profilul de NV. D = 1,10 m. Inventar: rare fragmente ceramice.

C3 – groapă în formă de clopot, intră parțial în profilul de NV. D = 2,20 m. Inventar: rare fragmente ceramice.

C4 – groapă în formă de clopot, intră parțial în profilul de SV. D = 1,60 m. Inventar: pietre, fragmente de amfore, oase de animale.

C5 – groapă în formă de clopot, intră pe jumătate în profilul de SV. D = 2,00 m. Inventar: rare fragmente ceramice.

C6 – groapă în formă de clopot, intră aproape integral în profilul de SV. Diametrul nu a putut fi stabilit. Inventar: capac din lut lucrat cu mâna.

C7 – șanț orientat pe direcția NV-SE, cu un traseu curbat care ar putea circumscrie o arie rotundă sau ovală. A fost surprins pe toată suprafața cercetată (lungime aproximativ 14 m). Chiar dacă nu s-a putut cerceta baza, pe baza metodei de execuție a pereților în pantă se poate presupune că este în formă de V. Lățimea șanțului se restrânge de la aproximativ 1,40/1,50 m la conturare, până la 0,75–1,00 m la adâncime de circa 1,40 m sub nivelul actual. Inventar: rare fragmente ceramice și pietre.

C8 – groapă în formă de clopot, surprinsă pe jumătate; cealaltă jumătate intră în vechea secțiune S 5 (Bucovală, Papuc 1994). D = 2,10 m. Inventar: resturile unui schelet de animal (câine) și rare fragmente ceramice.

C9 – groapă în formă de clopot. Este singurul complex care a putut fi cercetat integral (fundul gropii fiind atins la -1,50 m). D = 1,90 m. Inventar: fragmente ceramice mai numeroase pe fundul gropii (îndeosebi de la vase lucrate cu mâna, dar și de la amfore elenistice).

C10 – groapă în formă de clopot. D = 1,30 m. Inventar: pietre, rare fragmente ceramice, greutate din calcar.

C11 – groapă în formă de clopot. D = 1,45 m. Inventar: toartă ștampilată a unei amfore de Rhodos.

C12 – groapă în formă de clopot, o mică parte a fost identificată în secțiunea S 5 din 1994. D = 2,20 m. Inventar: rare fragmente ceramice.

C13 – șanț (?) sau groapă masivă, insuficient conturată datorită pânzei freatice. Intră în profilul de NE și a fost surprins în

secțiunea S 22 a diagnosticului realizat în 2012. Lungime păstrată – aproximativ 5 m, lățime – circa 2 m. Inventar: rare fragmente ceramice și pietre.

Ca urmare a cercetărilor arheologice din perimetrul în discuție au fost înregistrate noi date relevante cu privire la nivelul de locuire din epoca elenistică identificat sumar în săpăturile arheologice sistematice din fortificația romano-bizantină. Din punct de vedere cronologic, pe baza materialului descoperit în gropi și în șanț, complexele elenistice se datează în sec. IV-III a. Chr. De asemenea, s-a reușit înregistrarea topografică a apeductului roman și a unor vechi săpături de sondaj efectuate de arheologii M. Bucovală și Gh. Papuc, pentru care nu existau decât date sumare și fără o localizare precisă în teren. Pentru apeduct nu s-au obținut noi date cronologice, deoarece nu s-a descoperit un strat de cultură din epoca romană.

Proprietatea Mânăilă (mai 2015) - str. A, nr. 2–70, lot 2/3/2/1/1/1//1/1/1/5.

A fost cercetată o suprafață de 74 mp, destinată construirii unui imobil P+1E (fig. 2). Deoarece terenul a fost supus unei compactări foarte puternice cu pietriș s-a preferat efectuarea săpăturii cu mijloace mecanice. O primă secțiune de control a fost executată pe latura de N a suprafeței cercetate. Deoarece stratigrafia s-a dovedit a fi destul de simplă, am hotărât cercetarea în suprafața a întregului perimetru. Profilele magistrale de pe laturile săpăturii (fig. 9) indică următoarea succesiune a straturilor:

A – Depuneri și intervenții recente:

- strat de piatră compactată depusă de proprietarii terenurilor din zonă în perioada 2008 – 2012 (cu grosime cuprinsă între 0,10 și 0,25 m);

- urmele a două sondaje (S 9 și S 10) efectuate de arheologii M. Bucovală și Gh. Papuc în anul 1994 au fost reperate în colțul de NV și în zona de S a suprafeței cercetate;

- în profilul de S a fost surprinsă o porțiune din secțiunea S 1 efectuată în cursul diagnosticului din anul 2012.

B – Stratigrafia antică:

- strat de pământ vegetal post-antic, de culoare neagră;
- strat de pământ brun-negricios, cu rare fragmente ceramice și piatră mărunță (strat de cultură din perioada romană timpurie);

- groapa de implantare a apeductului, care pleacă din acest nivel roman;

- strat steril de culoare brun închis;

- strat steril de culoare brun-gălbui.

Singurul complex arheologic identificat este încă un tronson al cunoscutului apeduct de tip *canalis structilis*. Situația stratigrafică înregistrată în acest caz ne permite observația importantă că groapa de implantare a apeductului este efectuată de la nivelul de călcare identificat în acest perimetru. Acest strat de cultură este în legătură cu locuința identificată în apropiere de M. Bucovală și C. Pașca (secțiunea S7 din anul 1994). Diagnosticul efectuat în anul 2012 a permis înregistrarea topografică a acestei locuințe, în cazul de față aceasta situându-se la circa 6 m spre SV de suprafața cercetată. Pe baza materialului ceramic descoperit în locuință, dar și a unor fragmente din stratul de cultură, încadrarea cronologică a momentului de construcție al apeductului ar putea fi coborâtă către secolul II p. Chr. (și nu la sfârșitul sec. III - începutul sec. IV cum au presupus arheologii Gh. Papuc și M. Ionescu).

Bolta apeductului apare la -0,60 m față de nivelul actual în colțul de NE al săpăturii și la -0,70 m în profilul de S. Deși pânza

freatică este foarte ridicată, un sondaj efectuat în profilul de sud a permis înregistrarea lățimii totale a blocajului (circa 1,40 m).

În colțul de NE al săpăturii a fost descoperit un cămin de vizitare al apeductului (fig. 10, 11), ceea ce a permis studierea inclusiv a structurii interioare a acestuia. Căminul are dimensiunile exterioare de 1,90 x 1,65 m, iar cele interioare de 0,90 x 0,65 m, zidurile fiind groase de 0,50 m. Este construit din piatră legată cu mortar și face corp comun cu apeductul propriu-zis. Pe latura de N se mai păstrează un orificiu care ar putea fi interpretat ca loc pentru fixarea și manipularea capacului. Deși infiltrarea rapidă a apei freatice a fost un real obstacol, s-a reușit golirea căminului până la bază. Umplutura constă în pământ negru-brun cu foarte multe pietre mijlocii și mari, fragmente de țigle și cărămizi, oase de animale și rare fragmente ceramice, ceea ce denotă o acțiune intenționată de scoatere din uz a apeductului. Pe baza unor fragmente ceramice, momentul umplerii poate fi datat după mijlocul sec. V p. Chr. O monedă de la Justinian I (*follis* databil în anii 541/542) găsită în stratul de cultură roman din profilul de Vest al săpăturii ar putea indica totuși continuarea utilizării apeductului și în sec. VI p. Chr. Construirea fortificației de tip *quadriburgium* din apropiere a fost pusă de altfel în legătură cu necesitatea apărării acestui obiectiv strategic (vezi contribuțiile arheologilor M. Bucovăla, Gh. Papuc și C. Băjenaru pe acest subiect).

Proprietatea Chiru-Straton (februarie 2016) - str. A, nr. 2-70, lot 2/3/2/1/1/1/1/1/1/3.

S-a cercetat o suprafață de 195 mp, amplasată la circa 25 m spre S de turnul din colțul de SV al fortificației romano-bizantine (fig. 4). S-a efectuat pentru început o secțiune de control pe latura de sud a suprafeței cercetate. Deoarece stratigrafia s-a dovedit a fi destul de simplă (și bulversată parțial de intervenții moderne), am hotărât cercetarea în suprafață a întregului perimetru. În profilele de pe laturile săpăturii se observă următoarea succesiune stratigrafică:

A – Depuneri și intervenții recente:

- strat de pietriș depus recent;
- strat de pământ amestecat, cu multe resturi de la construcțiile din zonă, rezultat al unei nivelări generale efectuate în perioada 2008-2012 (cu o grosime medie de 0,50 m, coborând către profilul de Est până la -1,00 m); nivelarea s-a făcut cu scopul de a acoperi o intervenție masivă (groapă de împrumut) neauto-rizată, efectuată în perioada 1990-2000.

- pe mijlocul suprafeței cercetate a fost surprinsă o porțiune din secțiunea S 24 efectuată în cursul diagnosticului din anul 2012.

B – Stratigrafia antică:

- strat de pământ vegetal post-antic, de culoare neagră (se păstrează în porțiuni limitate către profilul de Vest);

- strat de pământ brun închis, cu rare fragmente ceramice și piatră mărunță (strat de cultură predominant din perioada elenistică, cu unele intruziuni romane timpurii);

- strat steril de culoare brun-gălbui, cu numeroase urme de crotovine.

Singurul complex identificat este **C1** - o groapă din perioada elenistică, cu puține materiale arheologice (groapa a fost surprinsă în diagnosticul din anul 2012, în secțiunea S 24). Stratul de cultură se datează cu siguranță în perioada elenistică (sec. IV-II a.Chr., pe baza unor materiale ceramice, predominant amfore), la partea superioară existând unele intruziuni din perioada romană timpurie (sec. II-III p. Chr.). Printre rarele materiale de epocă romană se remarcă un fragment de statueta din lut.

Raritatea materialului și densitatea redusă de complexe ne indică faptul că așezarea elenistică din zona extramurană a

fortificației de la Ovidiu nu este compactă, ci este formată din grupuri de complexe dispersate pe o suprafață mare.

Proprietatea SC Grup Reyna Construct - lot 4 (martie 2016) - str. A, nr. 2-70, lot 2/3/2/1/1/1/1/1/1/4.

La circa 35 m SV de turnul din colțul de SV al fortificației romano-bizantine, pe un teren învecinat cu proprietatea Chiru-Straton (fig. 4), s-a cercetat o suprafață de 106 mp. Săpătura a început cu o secțiune de control de circa 2 x 10 m pe latura de vest a suprafeței cercetate, care a confirmat prezența unui strat de cultură consistent. S-a trecut apoi la decaparea întregii suprafețe a viitoarei fundații (14 x 10 m), până la un nivel la care s-au putut contura complexele (fig. 13, 14). Deoarece terenul este ușor mai ridicat decât în zona de N și de E a cartierului (unde pânda freatică este ridicată), s-a reușit golirea majorității complexelor identificate. Stratigrafia depunerilor (fig. 12) se prezintă astfel:

A – Depuneri moderne: strat de pietriș depus recent.

B – Stratigrafia antică:

- strat de pământ vegetal post-antic, de culoare neagră;
- strat de pământ brun-negricios, cu pigment de piatră sfărâncioasă, rare fragmente ceramice (roman timpurii);
- strat de cultură elenistic, de culoare brun, de la baza căruia se conturează majoritatea complexelor

- pământ brun-gălbui steril.

- pământ galben steril.

În total, au fost descoperite 17 complexe, dintre care opt surprinse și cercetate integral (C2, C4, C5, C6, C7, C10, C11, C16), iar restul doar parțial, deoarece fie depășeau suprafața excavată (C1, C3, C8, C9, C13, C14, C17), fie apa ieșită la suprafață nu a permis finalizarea lor (C12, C15).

La acestea se adaugă un complex nesigur (greu de conturat), situat în colțul de SV al săpăturii, deasupra stratului de cultură elenistic. Acesta constă din urmele unor posibile ziduri fără fundații, care circumscriau la interior o încăpere de la care s-a păstrat în profilul de Sud un fragment de podea de lut la aproximativ 0,50 m sub nivelul actual. Foarte probabil această structură se întinde în spațiul exterior săpăturii. Deoarece lipsesc elemente clare de datare ale acestei structuri, nu putem presupune decât o posibilă conexiune cu stratul subțire de pământ brun-negricios care apare imediat sub vegetalul post-antic, în care apar destul de multe pietre mici și pigmenți de piatră friabilă. Prezența unor rare fragmente ceramice permite datarea acestui strat în perioada romană timpurie.

Până la prelucrarea materialului și o eventuală delimitare cronologică mai clară, datele preliminare permit constatarea a două faze de locuire, prima marcată de existența cuptoarelor cu groapă de acces și a bordeiului, care ar indica o zonă cu caracter meșteșugăresc, iar a doua de practicarea mai multor gropi cu destinație incertă, după dezafectarea complexelor amintite. În orice caz, nu se întrevede o diferență mare de timp între cele două faze de locuire. Prezența celor două șanțuri din perioada romană timpurie s-ar afla în legătură cu o posibilă locuință (?) în profilul de sud și cu stratul de cultură firav surprins imediat sub vegetalul actual.

- **C1.** Plasat în colțul de NV al suprafeței cercetate, complexul a fost semnalat prin apariția bolții cuptorului la -0,90 m sub nivelul actual, foarte slab păstrată. Groapa de acces s-a conturat clar abia la -1,40 m, avea formă ovală (2,15 x 1,90 m), cu pereții ușor alveolați și orientare aproximativ N-S. Interiorul se adâncea până la cota de -1,65 m. Vatra cuptorului s-a păstrat pe o suprafață de 1,15 x 0,60 m și era amenajată ușor în pantă, astfel încât diferența maximă de nivel dintre groapa de acces și aceasta era de 0,65 m. Prezenta o substrucție realizată dintr-un pat de pietre

suprapus de un rând alcătuit din mai multe fragmente ceramice, unele arse secundar. Astfel, cercetarea complexului a oferit suficiente materiale pentru a-l putea încadra cronologic în epoca elenistică. A fost tăiat de două șanțuri paralele (C17 A și C17 B), orientate pe direcția NV-SE, care au afectat mare parte din gropa de acces și parțial cuptorul.

- **C2.** La o distanță de aproximativ 2 m spre E de complexul C1 a apărut un alt cuptor cu groapă de acces, orientat N-S, conturat la -1,30 m sub nivelul actual. Groapa avea tot formă ovală și pereții ușor alveolați, dar dimensiuni ceva mai mari (2,70 x 2,20 m). Au fost identificate două niveluri de umplere, delimitate în zona cuptorului de o lentilă de arsură, cota finală aflându-se la -1,80 m. Bolta cuptorului se păstra până la o înălțime maximă de 30 cm (fig. 15). Vatra era amenajată ușor în pantă și avea o formă ovală (1,10 x 0,90 m), fiind afectată parțial, pe latura de E, de o groapă săpată după dezafectarea complexului (C11). Secționarea acesteia a relevat existența a trei faze de folosire (fig. 16). Ultima a fost construită pe un pat de pietriș, care suprapunea alte două rânduri de pietre mai mari, unele cu urme de arsură, separate între ele de un strat cu pământ galben. Rândul corespunzător fazei inițiale avea majoritatea pietrelor de formă plată. Stratul care suprapunea această fază prezenta și câteva fragmente ceramice atipice. Diferența maximă de nivel dintre groapa de acces și vatra cuptorului era de 0,35 m. Cercetarea complexului a oferit un material arheologic relativ bogat, alcătuit din fragmente ceramice de epocă elenistică lucrate la roată (amfore, recipient decorat cu firnis etc.), dar și cu mâna, de factură autohtonă, precum și câteva oase de animale. După dezafectare, a fost tăiat de patru gropi, fiindu-i afectate laturile de S (C4, C12), de V (C10) și de E (C11).

- **C3** (bordei). Plasat în colțul de NE al suprafeței cercetate, bordeiul a fost conturat la -1,10 m sub nivelul actual și surprins doar parțial. Orientat N-S, la fel ca cele două cuptoare cu groapă de acces (C1, C2), se păstra pe o lungime de 3,60 m și o lățime maximă de 1,70 m. S-a identificat un singur nivel de umplere, cu lentile de arsură, pietre arse și nearse, bucăți de lutuală, chirpici și lemn ars. După îndepărtarea acestuia, s-a constatat că bordeiul avea pereții alveolați, fiind săpat până la cota de -2,05 m (fig. 17). De asemenea, dispunea de o vatră, plasată la N și amenajată pe un singur strat de pietricele. Complexul se remarcă printr-un inventar arheologic bogat, majoritatea provenit din umplutura superioară: fragmente ceramice lucrate la roată, de perioadă elenistică (amfore, recipiente decorate cu firnis, opaițe etc.), și cu mâna, de factură autohtonă (vase decorate cu motive specifice, opaiț întregibil etc.), frecător din piatră, greutate din lut, nasture din bronz, cui din fier, oase de animale, cochilii de scoici. Amintim și apariția unui fragment de toartă de amforă ștampilată, care ar putea oferi o încadrare cronologică mai precisă.

- **C4.** Groapă situată la limita de S a complexului C2, pe care îl tăia. La conturare (-1,20 m față de nivelul actual) se prezenta sub formă circulară, cu un diametru de 1,65 m. După săparea ei integrală s-a constatat că avea pereții clopotiți, astfel încât ajungea în interior la un diametru maxim de 2,05 m. Cota finală s-a situat la -1,85 m. În umplutură s-au descoperit câteva bucăți de chirpici, o plăcuță de vatră, fragmente ceramice lucrate la roată (preponderente) și cu mâna, oase de animale, cochilii de scoici, un obiect realizat din piatră și o bară din plumb îndoită parțial. Pe baza inventarului, complexul se datează în epoca elenistică. În partea de N a fost tăiat de o groapă de dimensiuni mai mici (C12).

- **C5.** Groapă de formă circulară, cu pereții drepți, aflată în colțul de SE al suprafeței cercetate și încadrată de complexe C6, C7, C8 și C9. Conturată la -1,10 m sub nivelul actual, avea un diametru de 2,25 m. Cota finală s-a situat la -1,90 m. La acest nivel, în zona centrală, prezenta o aglomerare de pietre

(55 x 40 cm), al căror scop nu a putut fi determinat. Inventarul arheologic constă în fragmente ceramice lucrate la roată (inclusiv cu firnis negru pictat) și cu mâna, oase de animale (unele arse), o bară mică din plumb îndoită și un fragment dintr-o piesă din bronz. De asemenea, în umplutură au mai apărut bucăți de chirpici și lemn ars. Se datează în epoca elenistică.

- **C6.** Lângă profilul de S al suprafeței cercetate, groapă de formă circulară, pereții drepți, diametru de 2,15 m. A fost conturată la -1,40 m sub nivelul actual și se adâncea până la cota de -1,80 m. În umplutură prezenta bucăți de chirpici și pietre. Inventarul este alcătuit din câteva fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, oase de animale, un frecător din piatră și o piesă semicirculară fragmentară realizată din același material, dar mai friabilă. Se datează în epoca elenistică.

- **C7.** Groapă de formă circulară, cu pereții drepți. Conturată la -1,10 m sub nivelul actual, se adâncea până la cota de -1,80 m. Avea un diametru de 2,10 m și o umplutură unitară. Pe fund prezenta câteva pietre de dimensiuni mai mari. La același nivel, în jumătatea de V, chiar lângă peretele gropii, s-a descoperit un schelet de animal (câine?), aflat parțial în conexiune anatomică. Poziția lui sugerează faptul că a fost așezat și nu aruncat. Pe baza inventarului recuperat (fragmente ceramice lucrate la roată), complexul se datează în epoca elenistică.

- **C8.** Groapă semicirculară (dm = 1,80 m), surprinsă în profilul de S al suprafeței cercetate. S-a conturat la -1,10 m sub nivelul actual și avea adâncimea de 0,80 m.

- **C9.** Groapă de formă incertă plasată în colțul de SE al suprafeței cercetate și surprinsă în profilurile de S și E ale acesteia. Se păstra pe o lungime de 1,95 m și o lățime maximă de 1,20 m. Conturarea s-a făcut la -1,00 m sub nivelul actual și se adâncea până la cota de -2,05 m. Inventarul arheologic constă în ceramică lucrată la roată și cu mâna, câteva oase de animale, cochilii de scoici, silex și o bucată mai mare de plumb, care are aspectul unei piese. Se datează în epoca elenistică.

- **C10.** Groapă de formă ovală (2,20 x 1,80 m) cu pereții ușor clopotiți, care tăia complexul C2 în partea lui vestică. A fost conturată la -1,20 m sub nivelul actual și avea adâncimea de 0,75 m. Inventarul recuperat este alcătuit din fragmente ceramice lucrate la roată și câteva oase, primele asigurând datarea complexului în epoca elenistică.

- **C11.** Groapă de formă circulară cu pereții drepți (dm = 2,50 m), care tăia complexul C2 în partea lui estică. A fost conturată la -1,20 m sub nivelul actual și avea adâncimea de 0,80 m. Se remarcă printr-un inventar relativ bogat, majoritatea recuperat din partea inferioară a umpluturii, alcătuit din: fragmente ceramice lucrate la roată (amfore de capacitate mare, oale etc.) și cu mâna (vase decorate cu motive specifice), unele arse secundar, oase de animale, cochilii de scoici, un cui din bronz și o dălțiță realizată din același material. Pe baza acestuia, complexul se datează în epoca elenistică. O încadrare cronologică mai precisă ar putea fi stabilită după identificarea unui fragment de toartă de amforă ștampilată.

- **C12.** Groapă de formă circulară cu pereții drepți, care tăia complexul C2 în partea lui sudică și complexul C4 în partea lui nordică. La conturare (-1,20 m față de nivelul actual) se prezenta sub formă circulară, cu un diametru de 0,90 m. Apa ieșită la suprafață nu a permis săparea integrală a complexului, constatându-se totuși că avea pereții clopotiți (dm. max. = 1,20 m). Precizăm că prezenta multă arsură în umplutură și câteva fragmente ceramice lucrate la roată, elemente care permit datarea lui în epoca elenistică.

- **C13.** Plasată în colțul de NV al suprafeței cercetate și surprinsă în desenele profilurilor de N și de V ale acesteia. Groapă de formă incertă (1,20 x 0,55 m), cu pereții ușor clopotiți. Conturată

la -1,40 m sub nivelul actual, avea adâncimea de 0,60 m. În umplutură s-au descoperit doar câteva fragmente de amfore, dar care permit totuși datarea în epoca elenistică. În partea de E groapa era tăiată parțial de complexul 17A (șanț roman).

- **C14.** Groapă de formă semicirculară (dm = 1,50 m) cu pereții clopotiți plasată la limita de S a complexului C1 și surprinsă în profilul de V al suprafeței cercetate. S-a conturat la -1,40 m sub nivelul actual și se adâncea până la cota de -2,00 m. Materialul arheologic descoperit este relativ sărac, dar oferă elemente suficiente de datare și încadrare în epoca elenistică.

- **C15.** Groapă de formă semicirculară (dm = 1,20 m), surprinsă parțial în profilul de V al suprafeței cercetate. Conturată la -1,30 m sub nivelul actual, groapa nu a putut fi finalizată din cauza apei ieșite la suprafață. În partea de E a fost tăiată parțial de complexul 17A (șanț). Din zona de contact dintre cele două complexe provin câteva fragmente ceramice de perioadă elenistică care provin mai mult ca sigur din umplutura gropii și antrenate în șanțul roman timpuriu.

- **C16.** Groapă de formă ovală (1,55 x 1,35 m), cu pereții drepecți. S-a conturat la -1,40 m sub nivelul actual și avea adâncimea de 0,50 m. A fost tăiată pe mijloc de un segment al complexului C17B (șanț), din umplutura căruia s-au recuperat fragmente ceramice lucrate la roată de perioadă elenistică, cel mai probabil antrenate.

- **C17 A și C17 B** (șanțuri). Orientate pe direcția NV-SE, cele două șanțuri paralele se aflau în capătul de V al suprafeței cercetate, fiind surprinse și în profilul de N al acesteia. Conturarea lor s-a făcut la -1,30 m sub nivelul actual, adâncindu-se până la cota maximă de -1,55 m. Lățimea lor medie era de 50 cm. Prezenta în umplutură mai multe pietre sfărâmate, majoritatea concentrate la capete. De la S spre N, șanțul C17 A tăia complexe C15, C1 și C13, iar șanțul C17 B complexe C16 și C1. Analiza profilului de Nord al săpăturii arată că de fapt cele două șanțuri paralele formează un singur complex la partea superioară (un singur șanț). Materialul arheologic recuperat este amestecat și constă mai ales în fragmente ceramice lucrate la roată din perioadele elenistică și romană timpurie, ultimele constituind singurele elemente de datare ale șanțurilor.

Inventarul arheologic al complexelor elenistice, între care și o serie de ștampile amforice (Thasos, Sinope) permit încadrarea complexelor în sec. IV-II a. Chr. Suprapunerile dintre complexe evidențiază clar două faze de evoluție, care se pot departaja mai clar după o analiză mai atentă a materialului. Stratul de cultură și șanțul din perioada romană timpurie nu au elemente clare de datare, dar având în vedere celelalte descoperiri din zonă, nu poate depăși sfârșitul sec. II - începutul sec. III p. Chr.

Proprietatea Zeadin (februarie-martie 2016) - str. A, nr. 2-70, lot 2/3/2/1/1/1/1/1/1/6.

Cercetarea preventivă a fost declanșată ca urmare a unui proiect imobiliar de dimensiuni mai mari: trei locuințe P+1E, pe o suprafață totală construită de 432 mp (fig. 3). Cele trei fundații de locuințe (F1 - F3) au fost sondate mai întâi prin secțiuni mecanice de control stratigrafic, apoi cercetarea s-a efectuat în suprafață după decaparea integrală a suprafețelor. În suprafețele F2 și F3, datorită prezenței șanțului fortificației (complexul C1), s-a convenit cu proprietarul ca secțiunile efectuate inițial să fie prelungite către vest pentru a avea o imagine cât mai clară a lățimii acestui complex și pentru a verifica posibilitatea existenței unui val (lucru care nu s-a confirmat). Ulterior, s-au efectuat de-a lungul șanțului mai multe sondaje pentru a prinde elemente relevante din umplutură. Din păcate, pânza freatică ridicată (specifică locului) ne-a împiedicat să obținem date concrete asupra formei

fundului șanțului. Celelalte complexe au fost conturate (fig. 20), apoi o parte dintre ele au fost sondate pe jumătate, iar la final golite atât cât a permis infiltrația apei.

Stratigrafia generală a celor trei sectoare cercetate este următoarea (fig. 18, 19):

A - Intervenții moderne:

- strat de pietriș depus recent (vezi M1 pe profile);
- strat de pământ brun depus recent (vezi M2);
- strat de pământ galben depus în perioada 2010-2012 (vezi M3).

B - Stratigrafia antică:

- strat de pământ vegetal post-antic, de culoare neagră;
- strat de pământ brun închis, având la bază nivelul de călcare roman târziu; sub acest strat, în zona șanțului a fost surprins și un strat de pământ negru de colmatare;
- strat de cultură din perioada elenistică, cu firave intruziuni din perioada romană timpurie;
- strat steril de culoare brun, cu numeroase urme de crotovine;
- strat steril de culoare galben.

Din considerente practice, numerotarea complexelor s-a făcut în funcție de obiectivul arheologic principal, reprezentat de șanțul de apărare al fortificației de tip *quadriburgium*, precum și după ordinea fundațiilor (F1, F2, F3). Astfel, fiind principalul complex identificat în zonă, șanțul a primit nr. 1, chiar dacă a fost surprins în suprafețele F2 și F3. Complexele C2-C8 corespund cu fundația F1, complexele C9-C13 cu fundația F2, iar complexul C14 cu fundația F3.

- **C1.** Șanțul de apărare al fortificației străbate jumătatea de E a suprafețelor F2 și F3, pe direcția NV-SE. Media adâncimii de conturare este de -1,10 m sub nivelul actual (fig. 21). În total, s-au practicat șapte sondaje de control stratigrafic, care au confirmat faptul că lățimea maximă a șanțului este de aproximativ 7 m, iar lățimea efectivă de 5 m. Prezenta două niveluri de umplere, vizibile clar în profilurile obținute, primul reprezentând dezafectarea, iar al doilea vegetalul post-antic. Nivelul ridicat al pânzei freactice a determinat sistarea săpăturii în toate sondajele, la cote diferite (maxim -1,40 m), fără a se identifica adâncimea finală a șanțului. Materialul arheologic descoperit este relativ sărac și constă în principal din pietre de dimensiuni diferite, fragmente de cărămidă, unele cu urme de mortar, fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, majoritatea atipice, oase de animale, precum și câteva obiecte din metal. Dintre ultimele, merită amintit întâi un fragment de fibulă, specifică celei de-a doua jumătăți a sec. VI p. Chr., apoi opt monede din bronz, pentru care dăm mai jos identificările preliminare:

- Kanites (sec. II a. Chr.);
- Licinius I, tip IOVI CONSERVATORI, anii 313-315;
- neprecizat, tip CONCORDIA AVGG, anul 402;
- Honorius sau Theodosius II, tip GLORIA ROMANORVM (22 sau 23), anii 408-423;
- Theodosius II sau Valentinian III, tip „cruce în cunună”, anii 425-435;
- neprecizat, sec. V p. Chr.;
- imitație din plumb, sec. V-VI p. Chr.;
- ilizibilă (sec. IV p. Chr.?).

Fragmentul de fibulă reprezintă un bun element de datare pentru momentul dezafectării șanțului. Segmentul corespunzător fundației 2 a afectat partea superioară a unei gropi de perioadă elenistică (C13).

Complexele identificate în suprafața F1:

- **C2.** Șanț orientat pe direcția N-S, plasat în colțul de SE al suprafeței cercetate și surprins în profilurile de S și E ale acesteia. Conturat la -1,10 m sub nivelul actual, avea marginile neuniforme. La acest nivel, atingea lățimea maximă de 1,55 m. Prezenta o umplutură unitară, iar după golire s-a constatat că dispunea de

o treaptă, de-a lungul peretelui de E, cu o lățime medie de 55 cm și o înălțime ce varia între 20 și 30 cm, astfel încât se restrângea până la aproximativ 1,10 m. Din cauza apei ieșite la suprafață, nu i s-a putut identifica adâncimea finală, săpătura oprindu-se la cota maximă de -1,65 m. Se datează în epoca elenistică și se pare că avea rolul de a delimita o arie cu gropi și cuptoare.

- **C3.** Șanț situat în jumătatea de N a suprafeței excavate și surprins în profilurile de V, N și E ale acesteia. Săpat în forma literei „U”, s-a conturat la -1,15 m sub nivelul actual. Dinspre profilul de V pornea către NE și apoi cotea brusc spre V, unde tăia cuptorul complexului elenistic C4. În umplutură s-a descoperit puțin material arheologic, dar care permite totuși datarea lui în perioada romană timpurie.

- **C4** (cuptor cu groapă de acces). Semnalat de apariția bolții cuptorului la -1,05 m sub nivelul actual, complexul ocupa o poziție centrală în jumătatea de N a suprafeței cercetate. Groapa de acces era orientată pe direcția N-S (fig. 22) și avea o formă neregulată (2,30 x 2,20 m). Pe anumite porțiuni, pereții au fost realizați dreپți (laturile de N și V), iar pe altele fie ușor în pantă (latura de S), fie ușor alveolați (latura de E). În zona centrală se adâncea până la cota de -1,45 m. Groapa permitea accesul către cuptor și anexa lui. Ambele au fost afectate de săparea unui șanț în perioada romană (C3). La cuptorul propriu-zis peretele bolții se păstra foarte puțin, pe o înălțime de maxim 10 cm. Vatra avea formă ovală (1,05 x 0,85 m), fiind amenajată ușor în pantă. Prezenta o substrucție realizată dintr-un pat de pietre foarte bine fixate, peste care a fost aplicat întâi un strat fin de pietriș (1 cm) și apoi unul de pământ galben (3-4 cm). Vatra propriu-zisă avea o grosime de 1,5 cm. Deschiderea gurii cuptorului atingea 50 cm. În fața sa nivelul de călcare era mai adâncit și se aflau două pietre sfărâmicioase de nuanță albicioasă, una culcată și cealaltă înfiپtă în pământul viu. În partea de est cuptorul prezenta o anexă de asemenea săpată în pământ, de dimensiuni mai mici (1,05 x 0,55 m), care nu avea amenajată o vatră, în interior terenul fiind drept și cu urme de cenușă. Bolta lui s-a păstrat intactă pe o porțiune mică, suficient cât să-i aflăm înălțimea (40 cm). Interesant este faptul că gura acestui pseudo-cuptor (deschidere = 45 cm) se situa mai jos decât a cuptorului propriu-zis, diferența de nivel între cele două fiind de 30 cm. Groapa de acces prezenta în colțul de SE o alveolă cu dimensiunile de 1,15 x 0,75 m. S-a săpat doar până la cota de -1,55 m sub nivelul actual, ieșirea apei la suprafață împiedicând finalizarea ei. Cercetarea complexului a oferit puține materiale arheologice (fragmente ceramice lucrate la roată), majoritatea fiind concentrate în zona celor două cuptoare și în alveola amintită. Se datează în epoca elenistică.

- **C5.** Groapă de formă ovală (1,35 x 1,20 m) cu pereții ușor clopotiți. Conturată la -1,00 m sub nivelul actual, se adâncea până la cota de -1,50 m. Pe fund, în zona centrală, se afla o piatră de mari dimensiuni. Inventarul arheologic este sărac și constă în câteva fragmente ceramice lucrate la roată (atipice) și oase de animale. Se datează în epoca elenistică.

- **C6.** Groapă de formă semicirculară cu pereții clopotiți, surprinsă în profilul de V al suprafeței cercetate. Conturarea s-a făcut la -1,35 m sub nivelul actual. La acest nivel, prezenta dimensiunile de 1,10 x 0,45 m. Spațiul îngust de săpare ne-a determinat să practicăm o casetă care să ne arate, totodată, forma gropii. Astfel, am putut înregistra pe profil un diametru maxim de 1,45 m. De la adâncimea de 1,50 m au început să apară mai multe pietre în umplutură, printre care și un bolovan. Apa ieșită la suprafață nu a permis finalizarea complexului, săpătura oprindu-se la cota de -1,80 m. Pe baza puținului material arheologic descoperit (fragmente ceramice lucrate la roată), se datează în epoca elenistică.

- **C7.** Groapă de formă semicirculară cu pereții clopotiți, surprinsă în profilul de V al suprafeței cercetate. La conturare (-1,05 m sub nivelul actual) avea dimensiunile de 1,15 x 0,45 m. Spațiul îngust de săpare ne-a determinat să practicăm o casetă care să ne arate, totodată, forma gropii. Astfel, am putut înregistra pe profil un diametru maxim de 1,30 m. Cota finală se situa la -1,60 m. Sărac în inventar (câteva fragmente lucrate la roată și cu mâna atipice), complexul se datează în epoca elenistică.

- **C8.** Complex de formă (L = 1,95 m) și funcționalitate incertă situat în colțul de SE al suprafeței excavate. A fost surprins atât în grund, cât și în profilul de S. S-a conturat la -1,10 m sub nivelul actual și prezenta o alveolă în jumătatea de N, cu dimensiunile de 0,95 x 0,60 m. Aceasta se adâncea până la cota de -1,35 m. Umplutura era unitară și caracterizată printr-o combinație de pigment roșiat și albicios. Un fragment dintr-o piesă din fier și câteva fragmente ceramice sunt singurele elemente de inventar descoperite. S-ar putea data în epoca elenistică.

- **C15.** Groapă de formă circulară (dm = 1,20 m), cu pereții dreپți, aflată la limita de SV a complexului C4. Relația stratigrafică dintre cele două complexe nu a putut fi stabilită, iar conturarea ei s-a făcut greu. Apariția apei la cota de -1,50 m a făcut imposibilă finalizarea complexului. Fără inventar. Pe baza celorlalte descoperiri din jur, s-ar putea data în epoca elenistică.

Precizăm că în colțul de SE al suprafeței F1 a fost reperată pe o porțiune foarte restrânsă groapa de implantare și peretele de Vest al apeductului. Acesta a fost înregistrat pe profilul de Sud al suprafeței, printr-un mic sondaj.

Complexele identificate în suprafața F2:

- **C9.** Groapă de formă circulară (dm = 1,50 m), cu pereții ușor alveolați, plasată în colțul de SV al suprafeței cercetate și surprinsă parțial în profilul de V al acesteia. Avea două niveluri de umplere, primul fiind caracterizat de prezența mai multor plăcuțe dintr-o vatră dezafectată, iar al doilea de câteva pietre. Conturarea lui inițială s-a făcut la -1,20 m, însă s-a delimitat clar abia la -1,40 m. Săpătura s-a efectuat până la cota de -1,70 m și s-a oprit din cauza apei ieșite la suprafață. Inventarul arheologic constă în câteva fragmente ceramice, printre care și o toartă de amforă ștampilată care asigură datarea complexului în epoca elenistică.

- **C10.** Șanț orientat aproximativ pe direcția E-V, situat la N de complexul C9 și surprins în profilurile de V și S ale suprafeței cercetate. S-a conturat parțial la -1,05 m și integral la -1,20 m sub nivelul actual (fig. 23). În secțiune, șanțul avea forma literei „U”, cu pereții laterali ușor oblici. Adâncimea finală oscila între 0,30 și 0,40 m de la conturare. Cu o lățime maximă de 0,85 m, prezenta în umplutură, din loc în loc, aglomerări de pietre sfărâmicioase. În partea de E, taie două complexe anterioare (C11 și C12). Materialul arheologic recuperat constă în fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, oase de animale și o monedă bătută la Tomis în sec. I-II p. Chr.. Se datează în perioada romană timpurie.

- **C11.** Groapă de formă circulară (dm = 1,35 m), cu pereții dreپți. A fost cu greu conturată la -1,20 m sub nivelul actual, însă nu s-a putut finaliza, din cauza infiltrării apei, săpătura oprindu-se la cota de -1,40 m. Groapa fusese afectată în mare parte de săparea unui șanț de epocă romană (C10) și a oferit ca inventar un singur fragment ceramic. Se datează în epoca elenistică.

- **C12.** Groapă plasată lângă complexul C11 și surprinsă parțial în profilul de S al suprafeței excavate. Formă incertă. Abia conturată la -1,20 m sub nivelul actual, golirea ei nu a putut continua mai mult de 20 cm, din același motiv menționat la complexul anterior. Era tăiată de complexul C10 (șanț). Fără inventar. Pe baza celorlalte descoperiri din jur, s-ar putea data în epoca elenistică.

- **C13.** Groapă de formă circulară (dm = 0,80 m); s-a mai păstrat doar fondul, la -1,10 m sub nivelul actual, partea superioară fiind afectată de șanțul fortificației (C1). Prezenta o aglomerare de pietre. Fără inventar. Pe baza celorlalte descoperiri din jur, s-ar putea data în epoca elenistică.

- **C16.** Groapă apărută în secțiunea S21 a diagnosticului din 2012 și cercetată cu acel prilej. Formă circulară (dm = 1,25 m), inventar foarte sărac, databil în perioada elenistică.

Complexele identificate în suprafața F3:

- **C14.** Șanț aflat în jumătatea de V a suprafeței excavate, abia conturat și nefinalizat din cauza infiltrațiilor de apă. Acesta are o direcție sigură dinspre SV spre NE, unde se pierde în șanțul fortificației (complexul C1). Nu s-a putut stabili dacă există o altă ramificație către V. Chiar în acest posibil punct de intersecție șanțul prezenta o concentrare de pietre de mărimi diferite. Materialul arheologic descoperit este alcătuit din câteva fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna și un obiect din metal (fier + bronz). Deși elementele de datare sunt insuficiente pentru a susține ipoteza, complexul s-ar putea data în epoca romană timpurie.

Pe baza materialului arheologic recuperat și a relațiilor stratigrafice stabilite în cursul cercetării, se pot delimita foarte clar trei etape cronologice:

- Etapa 1 - **sec. IV-II a. Chr.** - locuire din perioada elenistică, concentrată mai ales în partea de Vest a zonei studiate (cu cel puțin două subfaze); prezența monedei regelui scit Kanites (chiar dacă antrenată în șanțul fortificației romano-bizantine) ar putea fi un indiciu pentru perioada finală de locuire în această așezare (sec. II a. Chr.).

- Etapa 2 - **sec. II p. Chr.** - intervenții efectuate în perioada romană timpurie (șanțurile C3, C10 și C14, ultimul posibil aparținând unei construcții demantelate?), foarte probabil în timpul sau imediat după construcția apeductului aflat în vecinătate.

- Etapa 3 - **sec. VI p. Chr.** - executarea șanțului de apărare a fortificației de tip *quadriburgium*, care este probabil utilizat doar în fazele primare de evoluție a locuirii în fortificație, rolul defensiv fiind abandonat probabil către ultimele decenii ale sec. VI.

Săpăturile arheologice efectuate pe cele trei amplasamente ale lotului Zeadin ne permit conturarea din ce în ce mai clară a etapelor de locuire din zona sitului de la Ovidiu. Confirmarea prezenței unui șanț (fără val) care proteja fortificația de la Ovidiu cel puțin pe latura de Vest este principalul câștig al cercetării. De asemenea, suprapunerile de complexe denotă o locuire intensă în perioada elenistică, iar intervențiile romane timpurii se adaugă mai vechilor informații cu privire la locuirea din această perioadă, de pus cel mai probabil în legătură cu construcția, întreținerea și paza apeductului tomitan.

Proprietatea SC Grup Reyna Construct - lot 8 (martie 2016) - str. A, nr. 2-70, lot 2/3/2/1/1/1/1/1/1/8.

O nouă suprafață de 144 mp a fost cercetată în vecinătatea loturilor Zeadin și Zaramella (fig. 3). Conform coordonatelor topografice, terenul este situat la circa 15 m SV de zidul de incintă al fortificației romano-bizantine, pe același amplasament cu secțiunea S 22 a diagnosticului din anul 2012. Metoda de cercetare a urmat același parcurs ca în cazul amplasamentelor F2 și F3 de pe proprietatea Zeadin. S-au realizat pentru început două secțiuni de control pe laturile de S și de N ale suprafeței cercetate, prelungite către V pentru a avea o imagine cât mai clară a lățimii șanțului fortificației. S-au efectuat apoi sondajele pentru verificarea umpluturii șanțului, atât cât a permis infiltrarea apei freactice.

Profilele magistrale obținute pe laturile de S și de V ale săpăturii (fig. 24) ilustrează următoarea succesiune stratigrafică:

A - Depuneri moderne:

- strat de pietriș depus recent (vezi M pe profile);

B - Stratigrafia antică:

- strat de pământ vegetal post-antic, de culoare neagră;

- strat de pământ brun închis, având la bază nivelul de căcare roman târziu;

- straturi de umplere ale șanțului: pământ negru (colmatare) și pământ brun cu fragmente de cărămizi, rar pietre și rare fragmente ceramice (abandon);

- strat de cultură roman timpurie, surprins mai ales în zona locuinței C3 și în profilul de Vest al săpăturii; se distinge mai ales prin prezența pietrelor mici sau mijlocii de culoare albă, concentrate evident mai mult în apropierea locuinței;

- strat steril de culoare brun-gălbui.

- strat steril de culoare galben.

Descrierea complexelor descoperite:

- **C1** (șanț). Suprafața supusă cercetării este dominată de șanțul de apărare al fortificației, segment situat la circa 15 m SV de zidul de incintă. Orientat pe direcția NV-SE, acesta s-a conturat la -1,00/1,10 m sub nivelul actual (fig. 25). S-au practicat trei sondaje de control stratigrafic care au relevat faptul că lățimea maximă a șanțului este de aproximativ 7 m, iar lățimea efectivă de 5 m. Acest lucru se explică atât prin acțiunile de colmatare, cât și prin modalitatea de săpare a lui. Din cauza apei ieșite la suprafață, nu s-a putut stabili adâncimea maximă a șanțului, săpătura oprindu-se la cota maximă de -1,50 m. Prezenta două niveluri de umplere vizibile clar în profilurile obținute, primul reprezentând dezafectarea, iar al doilea colmatarea cu pământ negru vegetal.

Majoritatea materialului arheologic provine din umplutura inițială și constă în pietre de dimensiuni diferite, fragmente de cărămizi, unele cu urme de mortar, fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna din perioadele elenistică, romană timpurie, romană târzie și bizantină timpurie, oase de animale, o piesă din silex și șase monede din bronz, pentru care dăm mai jos identificările preliminare:

- pseudo-autonomă Tomis, sec. I-II p. Chr. (1 ex.);

- Constantius II Caesar, tip PROVIDENTIAE CAESS, Cyzicus, anii 324-325;

- neprecizat, tip FEL TEMP REPARATIO (călăreț căzut), anii 353/354-358;

- neprecizat, tip GLORIA ROMANORVM

(21), anii 402-408;

- Arcadius, tip GLORIA ROMANORVM (21), anii 402-408;

- Honorius sau Theodosius II, tip GLORIA ROMANORVM (22 sau 23), anii 408-423.

Singurul obiect recuperat din ultimul nivel de umplere al șanțului este o cataramă din bronz, specifică sec. VI p. Chr.. Linia de V a șanțului a afectat parțial o locuință din perioada romană timpurie (C3), situație care explică prezența materialului timpuriu, inclusiv a monedei din sec. I-II p. Chr. găsită în zona punctului de intersecție dintre cele două complexe. Totodată, trebuie să fi existat și un nivel de locuire elenistic, atestat prin descoperirile amintite.

- **C2** (amenajare). În colțul de SE al suprafeței excavate, s-a conturat, la -1,00 m sub nivelul actual, o amenajare din pietre și fragmente de cărămizi care formau o structură, probabil de formă pătrată, cu latura de aproximativ 2 m (fig. 26). Din cercetările preliminare rezultă că aceasta a fost implantată peste pământul de umplură din faza de abandon a șanțului de apărare (în marginea sa de est), ceea ce implică o datare în a doua jumătate a sec. VI p. Chr. sau chiar mai târziu, probabil după ce fortificația își pierduse rolul defensiv.

- **C₃** (locuință). Plasată în colțul de SV al suprafeței cercetate, locuința (fig. 27, 28) a fost semnalată de apariția unor aglomerări de pietre și fragmente ceramice la -0,70–0,80 m sub nivelul actual. După degajarea dărâmăturii din interior și din exterior, s-au conturat resturi ale fundației din piatră legată cu pământ, dintre care cel mai bine se păstra un segment de 3,50 m lungime, cu o lățime medie și o înălțime maximă de 65 cm, corespunzător laturii de V. Locuința a avut cel puțin două faze de funcționare și pare să fi fost compartimentată. Săparea șanțului fortificației (C₁) a dus la bulversarea straturilor aferente laturilor de N și E, ceea ce a compromis delimitarea planimetrică a acelor segmente. Unele elemente sugerează faptul că acțiunile s-ar fi extins și către partea de S, aparent neafectată. Nivelul de călcare corespunzător ultimei faze de funcționare se situa între -1,15 și -1,25 m sub nivelul actual și consta într-o podea din lut galben bătătorit, surprinsă clar doar în colțul de SV, unde s-a identificat și o mică vatră.

Din nivelul de dărâmătură s-a recuperat o cantitate mare de fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna provenite de la recipiente dintre cele mai diverse (amfore, oale, ulcioare, căni, boluri etc.), majoritatea datate în epoca romană timpurie, existând și câteva intruziuni din perioada elenistică. Materialul este completat de oase de animale, câteva fragmente de sticlă și de altare miniaturale lucrate în tipar, o fusaiolă din lut, un cui din fier, un fragment de cui din bronz, o bucată mică de plumb și o monedă din bronz. Cele câteva fragmente de țigle descoperite constituie singurele elemente ale suprastructurii.

Între cele două momente de funcționare a existat un strat de nivelare surprins doar în partea de N și E, în zona de contact dintre locuință și șanțul fortificației. După îndepărtarea acestuia, s-a constatat că din faza inițială s-au mai păstrat doar câteva elemente. Nivelul de călcare este dat de o vatră (1,00 x 0,90 m) conturată la -1,50 m sub nivelul actual, care a fost tăiată de complexul C₁. La S de aceasta se afla o amenajare din piatră de la o instalație cu scop incert. Aceleași faze i-ar putea aparține un rest din fundația unui perete dispus paralel cu latura de V a locuinței, păstrat pe o lungime de 3,30 m, o lățime maximă de 80 cm și o înălțime maximă de 55 cm. Deși inventarul recuperat este mai redus ca număr (fragmente ceramice, un fragment de cărămidă, un obiect din fier, o bucată mică de plumb), încadrarea cronologică este aceeași. Din identificările preliminare asupra materialului ceramic (între care predomină amforele și ceramica fină), reiese că perioada de funcționare a locuinței nu depășește mijlocul sec. II p. Chr.

113. Păulești

com. Păulești, jud. Prahova

Cod RAN: 130856.02

Autorizație nr. 248/10.10.2016

Colectiv: Frînculeasa Alin - responsabil științific (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Preda Bianca, Negrea Octav, Dumitrescu Claudia (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Roxana Munteanu, Daniel Garvăn (Muzeul Județean Buzău), Soficaru Andrei Dorian (Institutul de Antropologie „Fr. Rainer” din București).

Cercetările au fost prilejuite de dorința unei firme private de implementare a unor investiții pe un teren cu încărcătură arheologică, aflat la sud de DJ 101L, pe partea dreaptă a drumului ce leagă centura de vest a municipiului Ploiești de satul Buda (comuna Ariceștii-Rahțivani). A fost cercetat un sit de tip tumular

(movilă funerară din pământ) ce avea diametrul de aproximativ 35 m și înălțimea de aproximativ 1 m la o primă evaluare.

Modul în care a fost dezvoltată strategia de săpătură a fost determinat de situația existentă în teren în momentul începerii cercetării. Astfel, la 4 m sud-vest de marginea movilei se afla un stâlp de înaltă tensiune, iar partea de est a movilei se afla pe o altă proprietate decât cea care urma să fie descărcată de sarcină arheologică. De asemenea, la marginea de nord a movilei trecea DJ 101L. Orientarea și trasarea secțiunilor a fost efectuată în funcție de aceste constrângeri.

Au fost trasați și păstrați până la sfârșitul cercetării doi martori magistrali orientați N-S (Martor 1) și V-E (Martor 2), groși de 1 m și lungi de 31,5 m, respectiv 33 m, ce s-au intersectat în zona centrală în care a fost amplasat un punct zero. Acești martori au împărțit movila în 4 suprafețe/sferturi denumite A, B, C, D, în sensul acelor de ceasornic, pornind din sfertul aflat în zona de NV a tumulului. În funcție de acești martori și suprafețe au fost trasate zece secțiuni, despărțite între ele de martori de 1 m grosime, având următoarele caracteristici: **S.I** - trasată în suprafața A, la nord de martorul 2 și la NV de punctul zero, orientată N-S, a avut dimensiuni de 14,3x5 m (NS-EV); **S.II** - trasată în suprafața D, la 1 m sud de martorul principal, a avut dimensiuni de 18,70 x 5 m (VE-NS); **S.III** - trasată în suprafața B, la nord de martorul 2 și la 1 m est de S.I, orientată N-S, a avut dimensiuni de 14,3 x 5 m (NS-EV); **S.IV** - trasată în suprafața C, la 1 m sud de martorul principal; a avut dimensiuni de 13,70 x 5 m (VE-NS); **S.V** - trasată în suprafața A, la 1 m vest de S.I și la 1 m nord de S.II., orientată N-S, a avut dimensiuni de 14,3 x 5 m (NS-EV); **S.VI** - trasată în suprafața D, la 1 m sud de martorul 2, orientată NS, a avut dimensiuni de 10,50 x 5 m (NS-EV); **S.VII** - trasată în suprafața D, la 1 m vest de S.VI, la 4 m nord de stâlpul de înaltă tensiune, a avut dimensiuni de 10,50 x 5 m (NS-EV); **S.VIII** - trasată în suprafața C, la 1 m sud de martorul 2 și la 1 m de S.IV, orientată N-S, a avut dimensiuni de 10,50 x 5 m (NS-EV); **S.IX** - trasată în suprafața A, la nord de martorul 2 și la NV de punctul zero, orientată N-S, a avut 14,3 x 5 m (NS-EV); **S.X** - trasată în suprafața B, la 1 m vest de S.V și la 1 m nord de S.II, orientată N-S, a avut dimensiuni de 14,3 x 3 m (NS-EV).

În urma acestei metode de cercetare au fost obținuți 30 de martori stratigrafici ce au ajutat la o bună coordonare și control ale cercetării, dar și la obținerea unor detalii privind evoluția pe orizontală sau verticală și a structurii interne a acestui obiectiv arheologic, a succesiunii înmormântărilor și a nivelului de săparea a gropilor funerare. Săpătura a fost realizată cu utilaje mecanizate și muncitori zilieri, în pași altimetrice, pornind de la partea superioară-centrală, spre poale și baza movilei. Complexele au fost demontate de arheologi cu unelte specifice.

Stratigrafie: Tumulul a fost ridicat pe un mic grind natural, situație verificată și semnalată și în cazul altor situri asemănătoare din apropiere. Movila inițială (mantaua) ce acoperea mormântul primar avea diametrul de 17,5 m și înălțimea de aproximativ 0,6 m. Avea culoarea maronie, realizată din lutit, cu pietricele mărunte în compoziție. După ce a fost înmormântat individul din M₁ ce suprapunea direct mormântul primar/M₃ movila a fost lărgită, dar și înălțată prin adăugarea unui strat de pământ argilos de culoare galben-roșcat ajungând să aibă aproximativ 30 m diametru. Acest strat nu s-a păstrat în partea superioară a movilei, ci numai spre poalele acesteia, grosimea variind dinspre interior spre marginile sitului (0,10–0,30 m). Dacă M.1 era înmormântat sub această nouă manta, M.2 a tăiat această construcție.

Complexe arheologice: Au fost descoperite 3 morminte de inhumație notate de la M.1 la M.3, din care cel principal/primar conținea trei indivizi.

Mormântul 1 (M.1) - a fost descoperit în suprafețele A și B, în S.I și S.III, suprapus de marmorul magistral N-S. A fost identificat la adâncimea de -0,60 - 0,65 m, iar baza gropii se afla la -1,12/-1,13 m. Groapa orientată V-E avea dimensiuni de 1,35 x 0,8 m (VE-NS), forma rectangulară. Era un individ așezat în decubit dorsal, cu membrele inferioare strânse și genunchii ridicați. Membrele superioare erau întinse pe lângă corp, iar palmele erau așezate pe bazin. Individul era orientat vest-est, cu capul către vest. Inventarul era format dintr-un șirag de mărgelile așezate la gâtul defunctului. Acesta conținea 4 piese de tip Saltaleoni realizate dintr-o sârmă de cupru, 50 de mărgelile inelare din scoică, probabil *Spondillus*, dar și o perlă tubulară din scoică *Dentalium*. În mai multe zone din groapă în apropierea oaselor umane (membre inferioare și superioare, dar și la sud de craniu) au fost descoperite urme de ocră roșu. Mormântul se afla aproximativ în mijlocul ringului din piatră realizat pentru M.3 și suprapunea în același timp complexul respectiv, tăind groapa acestuia. Determinări antropologice: adult, sex masculin, vârsta 43-56,2 ani.

Mormântul 2 (M.2) - a fost descoperit în suprafața C, intră în profilul magistral V-E, ce despărțea S.III de S.IV. A fost identificat la adâncimea de - 0,25-0,30 m. Era un individ foarte slab conservat, deșus în poziție chircită, lateral-stânga, probabil orientat V-E. S-au păstrat *in situ* doar părți de oase de la membrele inferioare, 2 vertebre. Au mai fost recuperate în poziție secundară alte câteva oase fragmentare, inclusiv un dinte. Nu a avut inventar. Determinare antropologică: adult de sex masculin, vârsta 30-50 ani.

Mormântul 3 (M.3) - este mormântul primar/principal descoperit în suprafețele A și B în S.I și S.III, suprapus de marmorul magistral N-S. Avea o structură circulară, ușor ovală, din pietriș ce înconjură groapa în care fuseseră depuși trei indivizi. Diametrul acestui ring surprins la adâncimea de 0,60-0,65 m față de punctul zero, era de aproximativ 4,80 x 4,2 m (NS-EV), grosimea varia între 0,30-0,45 m, iar înălțimea era de circa 10-15 cm. În mijlocul acestui cerc se afla groapa mormântului. Groapa era orientată N-S avea dimensiuni de 1,75 x 1,10 m și adâncimea de aproximativ 1 m de la nivelul de săpare. Pe fundul gropii erau depuși trei indivizi (individul A/central, individul B/vestic, individul C/estic). Indivizii A și B erau depuși chircit-lateral dreapta, orientați aproximativ sud-nord, cu capul spre sud, fața spre est. Brațele erau îndoite, aduse spre față în cazul individului B, picioarele puternic flexate în cazul individului B. Datorită fragilității oaselor ce prin urmare s-au păstrat foarte fragmentare, pentru individul C nu au putut fi precizate aceste detalii. În mormânt au fost descoperite 3 vase din lut (două depuse la picioarele individului A - V.1 și V.2, unul la capul individului B în colțul de SV al gropii - V.3), o secure plată cu marginile ridicate realizată din cupru aflată între vasele din nordul gropii, zeci de mărgelile din scoică și tubulețe din cupru ce formau trei șiraguri depuse la gâtul indivizilor, un inel de buclă din argint ce aparținut individului B, alte două piese realizate din tablă de cupru cu capetele rulate și presate/turtite, o lamă din silex. Alte 11 mărgelile din scoică și un tub din tablă de cupru se aflau depuse pe fundul vasului cu numărul 3 de lângă M.3B. Vasul ce era o cană cu toartă supraînălțată era decorat cu o serie de incizii/cresături oblice dispuse într-un șir orizontal pe corp. Determinări antropologice: Individul A era un adult de sex masculin, vârsta 39,4 ani; individul B era un adult de sex masculin 30-50 ani; individul C era un infans cu vârsta de 1 an.

Având în vedere ritualul de înmormântare, dar și inventarul descoperit în acest obiectiv arheologic, toate mormintele datează conform diferitelor cronologii încă disputate, din eneoliticul târziu/perioada de tranziție la epoca bronzului/începutul

epocii bronzului, putând fi decelate din punct de vedere cultural trei faze de înmormântare, definite de complexele funerare M.3 (prima fază), M.1 (faza a II-a) și M.2 (faza a III-a). Precizăm că prima înmormântare (în mormântarea primară) este a indivizilor descoperiți în M.3, apoi a fost săpată groapa pentru M.1. Groapa M.1 a perforat mantaua movilei ridicate pentru mormântul primar. După aceea a fost ridicată o nouă manta din pământ roșcat argilos. M.2 a perforat această nouă amenajare. Toate aceste faze de înmormântare pot fi încadrate în intervalul cronologic 3100 - 2500 î. Hr. Trebuie menționat ringul din piatră realizat pentru înmormântarea primară/M.3 din pietrișul rezultat din excavarea gropii respectivului complex. Din zona apropiată remarcăm descoperirile de la Blejoi I/2004 (E. Paveleț 2007), Ariceștii-Rahtivani IV/2013, Ariceștii-Rahtivani V/2015 (A. Frînculeasa 2015a; 2016). Din perspectiva cronologiei relative, remarcăm alături de ritualul de înmormântare, inventarul deosebit de bogat al M.3. Au fost descoperite trei vase, unul amforoidal, o cană cu gura ușor oblică și o ceașcă cu toartă supraînălțată. Vasele amintesc de mediul Coțofeni. O secure cu marginile ridicate descoperită între cele două vase amforoidale, direct pe pietriș, completează inventarul acestui mormânt. O altă piesă este cunoscută de la Ploiești-Triaj, movila I. Descoperirile din acest tumul vin să completeze o serie de cercetări derulate în alte 18 astfel de obiective situate în zona metropolitană Ploiești, în localitățile Ploiești-*punct Triaj* (2 tumuli), Ploiești-Vest (un tumul), Ariceștii-Rahtivani (6 tumuli), Păulești (4 tumuli), Blejoi (3 tumuli), Strejnicu (un tumul), Târgșoru Vechi (un tumul) (I. Nestor 1943; 1944a; 1944b; E. Comșa 1989; E. Paveleț 2007; A. Frînculeasa 2007; A. Frînculeasa et al. 2013; 2014; 2015; 2015a; 2016).

Bibliografie

- Comșa Eugen, 1989, Mormintele cu ocră din movila II-1943 de la Ploiești-Triaj, *Thraco-Dacica*, t. X, p. 181-188.
- Frînculeasa Alin, 2007, Contribuții privind mormintele Jamnaja în Muntenia. Cercetări arheologice la Ariceștii-Rahtivani, *Tyragetia*, S.N., vol. I, (XVI), nr. 1, p. 181-193.
- Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Negrea Octav, Soficaru Andrei-Dorian, 2013, Bronze Age tumular graves, recently investigated in Northern Wallachia, *Dacia N.S.*, LVII, p. 23-63.
- Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Nica Tiberiu, Soficaru Andrei-Dorian, 2014, Un nou tumul preistoric cercetat la Ariceștii-Rahtivani (jud. Prahova), *Studii de Preistorie*, 11, p. 189-227.
- Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Heyd Volker, 2015, Pit-Graves, Yamnaya and Kurgans along the Lower Danube: Disentangling 4th and 3rd Millennium BC Burial Customs, Equipment and Chronology, *Præhistorische Zeitschrift*, 90, p. 45-113.
- Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Garvăn Daniel, 2015a, *Ploiești, jud. Prahova*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2014, A XLIX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Pitești, 28 - 30 mai 2015, p. 233-235, Muzeul Județean Argeș.
- Frînculeasa Alin, Preda Bianca, Adamescu Ion, Soficaru Andrei Dorian, 2016, *Ariceștii-Rahtivani, jud. Prahova*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2015, A L-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Târgu-Jiu, 26-28 mai 2016, p. 120-122.
- Nestor Ion, 1943, Raport asupra cercetărilor și săpăturilor arheologice de la Ploiești-Triaj și de la Sărata Monteoru-Buzău, *Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice 1942*, p. 160-161.
- Nestor Ion, 1944a, Raport asupra cercetărilor și săpăturilor de salvare făcute la Ploiești-Triaj și Brazi, între 21

octombrie și 7 noiembrie 1942, Rapoartele Muzeului Național de Antichități, p. 29–31.

Nestor Ion, 1944b, Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice din campania anului 1943, *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943*, p. 55–57.

Paveleț Eugen, 2007, Cercetări arheologice prevenitive întreprinse în tumulul situat pe raza comunei Blejoi, jud. Prahova, *Mousaios. Buletinul Muzeului Județean Buzău* 12, p. 107–122.

114. Pecica

jud. Arad

Punct: Est/Lucaș

Cod RAN: 11593.02

Autorizație nr. 41/01.04.2016

Colectiv: Adrian Ursuțiu - responsabil (IAIA, Cluj-Napoca), Florin Mărginean, Victor Sava (CMA), Malvinka Urák (UBB).

Scopul cercetării arheologice a fost acela de a investiga arealul ce urma a fi afectat de construcția unor spații comerciale. Suprafața decapată a însumat 1700 m². Trebuie precizat faptul că săpătura preventivă efectuată se află în imediata vecinătate a unui sitului Pecica „Est/Smart Diesel” investigat cu un an în urmă. Cu ocazia săpăturii preventive din 2015 au fost cercetați 7400 m², iar în urma decapării mecanice, au fost identificate 165 de complexe arheologice. Astfel a fost descoperită o așezare datată în epoca neolitică timpurie, urme de locuire din neoliticul mijlociu, o necropolă din perioada timpurie a eneoliticului, o groapă ce a conținut ceramică din prima epocă a fierului, o așezare datată între secolele VIII-IX și o parte dintr-o așezare datată între secolele XI-XIII.

Ca urmare a săpăturii arheologice preventive efectuate pe parcursul lunii aprilie a anului 2016 au fost identificate și documentate 20 complexe arheologice. Dintre acestea 7 pot fi atribuite cu siguranță eneoliticului timpuriu, unul etapei finale a epocii bronzului, iar unul epocii medievale timpurii. Alte 11 complexe nu au putut fi datate cu exactitate datorită lipsei inventarului tipic.

Suprafața cercetată în 2016 constituie practic marginea nord-estică a terasei râului Mureș. Astfel în urma săpăturii din 2016 se poate preciza cu siguranță că a fost identificată marginea nord-estică a sitului Pecica „Est”.

Descrierea complexelor identificate

Cx. 1. Complexul reprezintă o groapă de formă aproximativ circulară, pereți oblici și fund alveolat. În umplutură a fost descoperit un fragment ceramic preistoric. Diametrul: 0,84 × 0,58 m; adâncimea maximă: 0,16 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 2. Groapă cu forma aproximativ circulară, pereții și fundul drepte. Nu au fost descoperite artefacte în umplutura gropii. Diametrul: 0,70 × 0,58 m; adâncimea maximă: 0,26 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 3. Șanț circular, puțin adânc, cu pereții și fundul drept. Fără artefacte. Diametrul: 3,36 × 3,50 m; lățime maximă: 0,68 m; lățime minimă: 0,34 m; adâncimea maximă: 0,18 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 4. Groapă de mici dimensiuni, cu forma aproximativ circulară, pereți oblici și fund drept. Fără artefacte. Diametrul:

0,86 × 0,88 m; adâncimea maximă: 0,30 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 5. Groapă de mici dimensiuni, cu formă circulară, pereți ușor oblici, iar fundul drept. Nu a conținut artefacte. Diametrul: 0,46 × 0,40 m; adâncimea maximă: 0,22 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 6. Groapă de mici dimensiuni, cu formă circulară, pereți ușor oblici, iar fundul drept. Nu a conținut artefacte. Diametrul: 0,44 × 0,44 m; adâncimea maximă: 0,20 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 7. Groapă cu formă circulară, pereți puțin înclinați înspre interior și fundul ușor oblic. Groapa s-a conturat în pământul galben, ca o pată de culoare neagră, cu mulți pigmenti de arsură și material arheologic. În umplutură au fost descoperite trei schelete umane, un număr impresionant de scoici, vase și bucăți de chirpici. Diametrul: 2,16 × 2,20 m; adâncimea maximă: 0,42 m. Dată: eneolitic timpuriu.

Cx. 8. Groapă de mici dimensiuni, cu formă circulară, pereți ușor oblici, iar fundul drept. Nu a conținut artefacte. Diametrul: 0,54 × 0,60 m; adâncimea maximă: 0,14 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 9. Complexul reprezintă o groapă de formă neregulată, pereți ușor oblici și fund aproximativ drept. Nu a conținut artefacte. Lungime: 1,58 m; lățime: 1,08 m; adâncime maximă: 0,38 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 10. Groapă cu formă ovală, pereți ușor oblici și fund drept. Groapa a conținut câteva fragmente ceramice și o scoică. Diametrul: 2,20 × 1,58 m; adâncimea maximă: 0,30 m. Dată: eneolitic timpuriu.

Cx. 11. Groapă cu forma neregulată, pereți aproximativ drepte și fund plat. În umplutură au fost documentate mai multe bucăți de chirpici. Lungime: 4,78 m; lățime: 2,56 m; adâncime maximă: 0,28 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 12. Groapă cu forma aproximativ circulară, cu pereții și fundul drept. În umplutură au fost descoperite câteva fragmente ceramice, bucăți de chirpici și o bucată de corn. Diametrul: 2,26 × 2,08 m; adâncimea maximă: 0,28 m. Dată: epoca târzie a bronzului.

Cx. 13a. Groapă cu forma aproximativ circulară, pereți drepte și fund alveolat. Au fost identificate câteva fragmente ceramice preistorice atipice. Taie groapa Cx 14b. Diametrul: 2,52 × 2,30 m; adâncimea maximă: 0,78 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 13b. Groapă cu forma aproximativ circulară, pereți drepte și fund alveolat. Nu au fost identificate artefacte. Groapa este tăiată de Cx 13a. Diametrul: 1,82 × 1,76 m; adâncimea maximă: 0,50 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 14. Groapă cu formă aproximativ ovală, pereți oblici și fund drept. În umplutură au fost identificate puține fragmente ceramice și câteva oase de animal. Diametrul părții superioare: 1,54 × 1,48 m; diametrul părții inferioare: 1,72 × 2,00 m; adâncimea maximă: 0,96 m. Dată: eneolitic timpuriu.

Cx. 15. Forma gropii este aproximativ rectangulară, cu colțurile puternic rotunjite, pereți oblici și fund drept. În umplutura gropii a fost descoperită o rășniță, fragmente ceramice și oase de animale. Lungimea: 1,52 m; lățimea: 1,36 m; adâncimea maximă: 0,58 m. Dată: eneolitic timpuriu.

Cx. 16. Mormânt. Defunctul a fost depus într-o groapă circulară, în poziție chircită, pe partea stângă, fiind orientat pe axa nord-sud, cu craniul înspre nord și privirea spre est. Singurul element de inventar funerar este reprezentat de un mic recipient ceramic, dispus în zona toracelui. Diametrul: 1,07 × 1,00 m; adâncimea maximă: 0,34 m. Dată: eneolitic timpuriu.

Cx. 17. Groapă cu forma circulară, pereți ușor oblici și fund plat. În umplutură au fost identificate câteva fragmente ceramice preistorice, atipice. Diametrul: 1,02 × 1,12 m; adâncimea maximă: 0,16 m. Dată: nu poate fi precizată.

Cx. 18. Groapă cu formă aproximativ circulară, pereți dreți și fund alveolat. Inventarul complexului este compus dintr-un număr mare de fragmente ceramic și bucăți mari de corn de cerb. Diametrul: 2,90 × 2,56 m; adâncimea maximă: 0,48 m. Dată: eneolitic timpuriu.

Cx. 19. Groapă cu formă neregulată, pereți dreți și fund alveolat. În umplutură au fost identificate puține fragmente preistorice atipice și bucăți de chirpici. Lungime: 3,10 m; lățime: 2,40 m; adâncime maximă: 0,48 m. Dată: eneolitic timpuriu?

Abstract

Following the archaeological excavations carried out during April 2016 20 features have been identified. Seven features can be attributed to Early Eneolithic, one to Late Bronze Age and one to Early Medieval Age. The other 11 features could not be dated due the absence of typical pottery.

115. Pecica

oraș Pecica, jud. Arad
Punct: Forgaci/Lucaș

Cod RAN: 11593.02
Autorizație nr. 40/01.04.2016

Colectiv: Adrian Ursuțiu – responsabil (IAIA, Cluj-Napoca), Florin Mărginean, Victor Sava (CMA), Malvinka Urák (UBB).

Scopul cercetării arheologice a fost acela de a investiga arealul ce urma a fi afectat de construcția unor spații comerciale. Suprafața decapată a însumat 2300 m².

Ca urmare a săpăturii arheologice preventive efectuate pe parcursul lunii aprilie a anului 2016 au fost identificate și documentate opt complexe arheologice. Dintre acestea, cinci pot fi atribuite eneoliticului mijlociu (cultura Bodrogkeresztúr), iar unul epocii medievale (secolele XI-XIII). Celelalte complexe nu au putut fi datate cu exactitate datorită lipsei inventarului, ori lipsei unor fragmente ceramice tipice. Din punct de vedere al tipului complexelor identificate putem enumera trei gropi, patru șanțuri și un mormânt.

Trebuie precizat faptul că săpătura preventivă efectuată se află la aproximativ 300 m nord vest de așezarea Pecica „Forgaci”, cercetată în 1989. Astfel, în urma săpăturii și a documentării tuturor complexelor arheologice efectuate se poate preciza cu siguranță că a fost identificată marginea nordică a sitului „Forgaci”.

Descrierea complexelor identificate

Cx. 1. Groapă de formă neregulată, pereți oblici și fund drept. Pământul umpluturii a avut culoarea cenușie. În umplutură au fost descoperite câteva fragmente ceramice atipice, care după factură par a aparține epocii eneolitice mijlocii, stilul ceramic Bodrogkeresztúr. Lungime: 1,80 m; lățime: 1,14 m; adâncime: 0,30 m. Dată: eneolitic mijlociu.

Cx. 2. Șanț adânc, de formă semicirculară, orientat pe aliniamentul est-vest. Pământul umpluturii este format din lut cenușiu închis, iar în zona inferioară au fost observate lentile de lut galben. În umplutură au fost descoperite fragmente ceramice și oase

de animal. Lungime: 12 m; lățimea maximă: 1,18 m; adâncime maximă: 0,96 m. Dată: eneolitic mijlociu.

Cx. 3. Groapă cu forma ovală, pereți oblici și fund drept. Umplutura este formată din pământ de culoare cenușie-închis. În umplutură au fost descoperite câteva fragmente ceramice atipice și un os de animal. Lungime: 1,16 m; lățime maximă: 0,82 m; adâncime maximă: 0,24 m. Dată: eneolitic mijlociu.

Cx. 4. Șanț, orientat pe axa est-vest. Pereții sunt ușor oblici și fundul alveolat. Umplutura este formată din pământ de culoare cenușie-închis cu intruziuni de lut galben. În umplutură au fost descoperite fragmente ceramice și oase de animale. Lungime: 16 m; lățime maximă: 0,76 m; adâncime maximă: 0,46 m. Dată: eneolitic mijlociu.

Cx. 5. Mormânt, al cărui groapă nu a fost surprinsă. Defunctul a fost depus în poziție chircită, pe axa sud-est – nord-vest. Ca inventar funerar a fost identificat un mic vas, păstrat fragmentar, în apropierea toracelui. Lungime: 1,13 m; lățimea maximă: 0,57 m. Dată: eneolitic mijlociu?

Cx. 6. Șanț, orientat pe axa nord-sud. Pereții sunt ușor oblici și fundul drept. Umplutura este formată din pământ de culoare cenușie-închis cu intruziuni de lut galben, totodată fiind pigmentat cu puține fragmente mici de chirpici și cărbune. În umplutură au fost descoperite fragmente ceramice și oase de animale. Lungime: 21 m; lățimea maximă: 2,40 m; adâncime maximă: 0,58 m. Dată: epoca medievală.

Cx. 7. Șanț de mici dimensiuni, care intră în profilul sudic al săpăturii. Pereții șanțului sunt ușor oblici, iar fundul alveolat. Pământul umpluturii avea culoarea cenușie. În umplutură au fost descoperite câteva fragmente ceramice preistorice, atipice. Lungime: 1,36 m; lățimea maximă: 0,36 m; adâncime maximă: 0,10 m. Dată: preistorie.

Cx. 8. Groapă cu forma circulară, pereți oblici și fund aproximativ drept. Pământul umpluturii prezenta culoarea neagră, cu intruziuni de lut galben. Nu au fost descoperite artefacte în umplutura gropii. Diametrul: 1,66 × 1,54 m; adâncime: 0,38 m. Dată: nu poate fi datată.

Abstract

The main aim of the archaeological excavation was to investigate the area that was to be affected by a commercial construction. The excavated area was 2300 square meters.

Following the archaeological excavations carried out during April 2016 eight features have been identified. Of these, five belong to Middle Copper Age (Bodrogkeresztúr Culture) and one to Medieval Age (XI-XIII centuries). The other features could not be dated accurately due to the absence of typical pottery.

116. Sâncrai

oraș Aiud, jud. Alba
Punct: Sit arheologic nr. 9; (Km 38+470 – 38+870) de pe tronsonul autostrăzii Sebeș-Turda, lot 2.

Tip de sit: necropolă plană (cod 211).

Încadrare cronologică: Hallstatt târziu (163); La Tène mijlociu (212).

Cod RAN: 1311.02
Autorizație nr. 62/14.04.2016.

Colectiv: Aurel Rustoiu (Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca) – responsabil de șantier; Gabriel-Dan Balteș (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia); Jozsef-Gábor

Nagy (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia) – membri în colectiv.

Total finanțare: cotă parte din contractul de cercetare arheologică preventivă (tronsoanel autostrăzii Sebeș-Turda, lot 2) nr. 208/26.01.2015.

Situl arheologic nr. 9 de pe lotul 2 al autostrăzii Sebeș-Turda este situat în hotarul satului Sâncrai, pe terasa înaltă de pe malul stâng al râului Mureș. El a fost identificat în anul 2015 cu ocazia efectuării unui diagnostic arheologic pe traseul viitoarei autostrăzi Sebeș-Turda. Cu acel prilej au fost conturate câteva morminte de incinerare și de inhumare care indicau existența în punctul respectiv a unei necropole din epoca fierului, probabil La Tène. Ca urmare, obiectivul cercetării arheologice preventive din anul 2016 a fost constituit de dezvelirea întregii necropole și de precizarea exactă a încadrării sale culturale și cronologice.

Săpăturile arheologice preventive au evidențiat faptul că în aria supusă investigațiilor s-au succedat două necropole și nu una cum s-a presupus în primă instanță. Prima dintre acestea se datează la sfârșitul primei vârste a fierului și aparține orizontului „scitic” din Transilvania, în timp ce a doua aparține fazei mijlocii a celei de a doua vârste a fierului și se încadrează în orizontul „celtic” din spațiul intra-carpatic. Toate inventarele funerare au fost depuse la Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, fiind în curs de restaurare.

Necropola scitică. Ea cuprinde 93 de complexe arheologice. Acestea sunt reprezentate de 77 morminte individuale de inhumare, 2 morminte de inhumare duble, 6 morminte de incinerare, 7 gropi din care lipsesc osemintele umane (din acest motiv fiind considerate morminte cenotaf?), 1 groapă conținând un cal inhumat.

Defuncții au fost însoțite de ofrande de carne (asociate frecvent cu cuțitașe din fier) și de vase ceramice. Acestea din urmă sunt reprezentate de vase mari bitronconice de diferite tipuri și dimensiuni, de străchini și de cești cu toarta supraînălțată. Unele forme de vase au analogii în aria de stepă și de silvo-stepă din zona nord-pontică. Altele aparțin fondului local anterior orizontului scitic.

Majoritatea mormintelor conțin piese de podoabă și accesorii vestimentare. Acestea au fost realizate din aur, bronz și fier: aplice de îmbrăcăminte de formă treflată, cercei cu capete conice, cercei cu disc, fibule, brățări, ace cu capete elicoidale, mărgelile din sticlă, chihlimbar, scoici kauri etc.

Mormintele cu arme au în inventare, în cele mai multe cazuri, vârfuri de săgeți (în unele cazuri asociate cu aplice de tolbă modelate zoomorf). Au fost identificate toate tipurile de săgeți din bronz și os caracteristice orizontului scitic din Transilvania. Au fost dezvelite de asemenea câteva morminte conținând vârfuri de lance, topoare-ciocan și pumnale de tip akinakes.

Concluzionând, cimitirul scitic de la Sâncrai se datează pe parcursul sec. VII-V a. Chr. Inventarele funerare își găsesc analogii atât în necropolele timpurii ale acestui orizont, cât și în cele mai târzii, unele depășind chiar limita cronologică presupusă până acum în literatura de specialitate. De asemenea, s-a remarcat faptul că cimitirele scitice din Transilvania conțin în general un număr mic de morminte, cele mai multe fiind cunoscute la Ciumbud (26 de morminte). Necropola de la Sâncrai, cu cele 93 de complexe dezvelite, constituie pe departe cea mai întinsă necropolă din Transilvania dezvelită până acum, fiind și una dintre cele mai mari din întregul Bazin Carpatic. Acest fapt se datorează probabil utilizării îndelungate a spațiului funerar.

Trebuie precizat și faptul că necropola se extinde în afara limitelor autostrăzii, atât spre est, cât și spre vest, numărul mormintelor fiind prin urmare mai mare decât totalul celor dezvelite de noi. De aceea, având în vedere importanța istorică a acestui cimitir, se impune imperios cercetarea în perioada următoare, prin săpături sistematice, a întregii necropole.

Necropola celtică numără 8 complexe arheologice. Dintre acestea, 5 sunt morminte de incinerare, 2 nu conțin oseminte umane și sunt considerate morminte cenotaf, iar 1 groapă nu are inventar, dar se asociază prin dispunerea sa topografică cu restul complexelor funerare La Tène.

Ritul funerar este în toate cazurile incinerare cu resturile depuse în groapă. Ofranda funerară este reprezentată de vase ceramice lucrate la roată și cu mâna, precum și de resturi osteologice provenite de la ofrandele de carne care au însoțit defuncții. Unele dintre aceste morminte au în inventare piese de îmbrăcăminte și panoplii de arme constituite din spade, lănci și scuturi care se pot data în La Tène C2. Atât piesele de îmbrăcăminte, cât și armamentul, își găsesc analogii în aria locuită de taurisci, de pe teritoriul Sloveniei și din nordul Croației (grupa Mokronog, faza IIb).

Necropola celtică, la fel ca cea aparținând orizontului scitic, se extinde în afara limitei autostrăzii, spre vest. De aceea, având în vedere marea sa importanță istorică în înțelegerea evoluției comunităților din Transilvania înainte și în preajma constituirii Regatului dac, se impune imperios continuarea cercetărilor în perioada următoare, de această dată sistematic și cu fonduri alocate de Ministerul Culturii.

Abstract

Archaeological site no. 9 on the sector no. 2 of the Sebeș-Turda motorway is located on the territory of Sâncrai village, on the high terrace of the Mureș River's left bank. The rescue excavations carried out in this site unearthed two cemeteries: one dated to the end of the Early Iron Age which belongs to the "Scythian" horizon in Transylvania, and another dated to the middle phase of the Late Iron Age (La Tène C2) which belongs to the "Celtic" horizon inside the Carpathians range.

The Scythian cemetery consists of 93 archaeological features: 77 individual inhumation graves, 2 double inhumations graves, 6 cremation graves, 7 pits from which human bones are missing (perhaps cenotaphs?), 1 pit in which a horse was interred. The recovered funerary inventory (ceramics, garment accessories, weapons etc.) can be dated to the second half of the 7th century, 6th century and the beginning or the first half of the 5th century BC. The cemetery from Sâncrai, containing 93 unearthed archaeological features, is by far the largest identified in Transylvania until now and one of the largest in the entire Carpathian Basin.

The Celtic cemetery consists of 8 archaeological features: 5 cremation graves, 2 pits lacking human remains which were identified as cenotaphs and 1 pit without any inventory, which is topographically associated with the La Tène funerary contexts. The funerary inventories date the cemetery to the La Tène C2. Both the garment accessories and the weaponry have analogies in the area inhabited by the Taurisci tribe in modern Slovenia and northern Croatia (Mokronog group, phase IIb).

117. Târgșoru Vechi

com. Târgșoru Vechi, jud. Prahova

Punct: Târgșoru Vechi; Punct: Tumul La Pădure

Cod RAN: 130927.08

Autorizație nr. 90/19.05.2016

Colectiv: Alin Frînculeasa - responsabil (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Bianca Preda, Octav Negrea, Claudia Dumitrescu (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Daniel Garvăn, Roxana Munteanu (Muzeul Județean Buzău), Andrei Dorian Soficaru (Institutul de Antropologie Fr. Rainer).

Tumulul de la *Pădure* se afla la sud de liziera de pădure de la vest de satul Târgșoru Vechi, la est de râul Prahova, în tarlăua 6, parcela 24/11. Avea înălțimea de aproximativ 1,5 m și diametrul de circa 40 m. Cercetările arheologice preventive au vizat acest obiectiv aflat pe terenul proprietate privată S.C. Bau Frucht Partner S.R.L., pe care urma să înființeze o „plantație superintensivă de măr”, ce afecta atât prin săparea gropilor pentru sădirea pomilor, cât și prin implantarea unor stâlpi, realizarea unor alei, drumuri de acces, sisteme de irigație, monumentul arheologic descris.

Metodologia săpăturii arheologice

Modul în care a fost dezvoltată strategia de săpătură a fost determinat de situația existentă în teren în momentul începerii cercetării, situl fiind înconjurat deja pe trei laturi de plantația de meri, fapt ce a restrâns zona ce putea fi afectată de intervenția arheologică, dar a afectat și metodologia de săpătură arheologică, imposibilitatea de a degaja pământul excavat de pe toate laturile movilei împiedicând trasarea unor martori stratigrafici plasați în cruce, strategie folosită în general în investigarea obiectivelor arheologice de tip tumul funerar.

Săpătura s-a desfășurat prin deschiderea unor secțiuni paralele care să permită accesul utilajului mecanizat, dar și obținerea unor observații concludente privind etapele amenajării tumulului, precum și dimensiunile reale ale acestuia, neafectate de arătură sau alte evenimente. Între secțiuni ce au avut orientarea sud - nord au fost păstrați martori stratigrafici de 1 m grosime orientați pe aceeași direcție. Au fost cercetate patru secțiuni (S.I-S.IV) cu lungimea de aproximativ 32 m și lățimea de 5 m, iar în extremitatea estică a movilei a mai fost trasată o secțiune cu lățimea de 2 m, atât cât a permis existența merilor deja plantați (S.V). În zona centrală a movilei, pe mijlocul martorului de vest al S.I, a fost amplasat punctul zero de la care s-a făcut caroiajul din 2 în 2 m, marcat cu cifre arabe crescător de la 0 la 7 spre nord și descrescător de la 0 la -9 spre sud. Cu ajutorul unui utilaj suprafețele au fost săpate în plan orizontal, începând de la nivelul superior spre cel inferior în ordinea poziționării acestora de la S.I la S.V.

Complexe descoperite:

Morminte: a fost descoperite 12 morminte (16 indivizi) din care 3 (trei) datează din mileniul III î. Hr., cultura Jamanja, două fiind morminte duble (M.2 și M.10) și unul individual (M.9), unul de incinerare (M.12) probabil din prima epocă a fierului și 8 (opt) din perioada medievală din care două duble (M.4, M.5) și șase individuale (M.1, M.3, M.6, M.7, M.8, M.11).

M.1 - este un mormânt secundar, descoperit în S.I și suprapus parțial de martorul estic al acesteia, în dreptul 4/-5. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,30 m față de punctul 0, fundul gropii atingea -0,35 m. Forma gropii nu a putut fi identificată, probabil avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite. Defunctul, un individ aflat într-o stare proastă de conservare, era orientat pe direcția V-E, depus în poziție întinsă, cu palmele așezate încrucișat pe bazin. Membrile inferioare erau întinse. Nu era însoțit de inventar funerar, dar în dreptul bazinului și al coastelor au fost descoperite cioburi decorate în manieră Dridu, antrenate în umplutura gropii

funerare. Date: a fost atribuit perioadei medievale. Determinări antropologice: adult, sex masculin, vârstă 45-49 ani.

M.2 - mormânt secundar, a fost descoperit în S.II, lângă martorul vestic. Groapa a fost identificată la -0,85 m, adâncimea maximă atingând -0,95 m. Avea formă rectangulară cu colțurile drepte, dimensiuni de 1,47 x 1,20 m. A fost săpată în mantaua movilei, suprapunând șanțul circular ce înconjura mormântul central. Colțul său sud-estic era suprapus de un complex medieval timpuriu (cuptor). Date: a fost atribuit mileniului III î. Hr.

M2A - au fost identificate oasele relativ bine conservate ale unui individ depus în decubit dorsal, cu membrele superioare îndoite și aduse în zona abdomenului, membrele inferioare inițial ridicate, căzute ulterior către partea stângă, era orientat pe direcția N-S. Nu era însoțit de bunuri funerare. Determinare antropologică, adult, sex masculin, vârstă 43-55 ani.

M2B - au fost descoperite oasele relativ bine conservate ale unui individ depus în decubit dorsal, cu membrele superioare așezate de-a lungul corpului, ușor depărtate de acesta, membrele inferioare inițial ridicate, par căzute ulterior către partea stângă, însă mormântul a fost deranjat în zona respectivă, astfel încât se mai păstrează doar femurul drept. Era orientat pe direcția N-S. Nu era însoțit de bunuri funerare. La vest de craniul defunctului a fost identificat un mic bulgăre de ocru roșu. Determinare antropologică: adult, sex masculin, vârsta maxim 30 ani.

M.3 - este un mormânt secundar, descoperit în S.III, în dreptul 1/1. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,60 m față de punctul 0, fundul gropii atingea -0,70 m. Groapa avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni de 0,87 x 0,30 m. Defunctul, un individ aflat într-o stare modestă de conservare, era orientat pe direcția V-E, depus în poziție întinsă. Nu era însoțit de inventar funerar. Date: a fost atribuit perioadei medievale. Determinare antropologică: 10-14 ani, indeterminabil.

M.4A+B - este un mormânt secundar, descoperit în S.III, în dreptul 2/-3. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,58 m față de suprafața actuală a martorului, fundul gropii atingea -0,75 m. Groapa avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni de 1,87 x 1,14 m. Defuncții se aflau într-o stare modestă de conservare, erau orientați pe direcția V-E, depuși în poziție întinsă, unul dintre ei avea membrele superioare aduse în dreptul abdomenului. Nu erau însoțiți de inventar funerar. Date: a fost atribuit perioadei medievale. Determinare antropologică: M.4A: adult, indeterminabil; M.4B: adult, indeterminabil.

M.5A+B - este un mormânt secundar, descoperit în S.III, în dreptul 5. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,70 m față de suprafața actuală a martorului, fundul gropii atingea -0,85 m. Groapa avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni de 1,90 x 1,02 m. Defuncții se aflau într-o stare relativ bună de conservare, erau orientați pe direcția V-E, depuși în poziție întinsă, cu membrele superioare întinse de-a lungul corpului, ușor îndoite de coate. Nu erau însoțiți de inventar funerar. Date: a fost atribuit perioadei medievale. Determinare antropologică: M.5A: adult, masculin; M.5B: adult, masculin.

M.6 - este un mormânt secundar, descoperit în S.III, în dreptul 6. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,55 m față de punctul 0, fundul gropii atingea -0,62 m. Groapa avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni de 1,41 x 0,52 m. Defunctul, un individ aflat într-o stare modestă de conservare, se păstrau doar oasele lungi și craniul, era orientat pe direcția V-E, depus în poziție întinsă. Nu era însoțit de inventar funerar. Date: a fost atribuit perioadei medievale. Determinare antropologică: adult, indeterminabil.

M.7 - este un mormânt secundar, descoperit în S.III, în dreptul 7. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,69 m față de punctul o, fundul gropii atingea -0,77 m. Groapa avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni de 1,26 x 0,51 m. Defunctul, un individ aflat într-o stare modestă de conservare, era orientat pe direcția V-E, deus în poziție întinsă. Nu era însoțit de inventar funerar. Dată: a fost atribuit perioadei medievale. Determinare antropologică: 10-14 ani indeterminabil

M.8 - este un mormânt secundar, descoperit în S.III, în dreptul 2. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,52 m față de punctul o, fundul gropii atingea -0,72 m. Groapa avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, avea dimensiuni de 1,53 x 0,55 m. Defunctul, un individ aflat într-o stare modestă de conservare, era orientat pe direcția V-E, pare să fi fost deus în poziție întinsă, oasele membrilor inferioare erau deranjate. Nu era însoțit de inventar funerar, dar au fost descoperite cioburi decorate în manieră Dridu, antrenate în umplutura gropii funerare. Dată: a fost atribuit perioadei medievale. Determinare antropologică: adult, indeterminabil

M.9 - mormântul primar/principal, conținea un individ așezat în centrul movilei, într-o groapă mai curând ovală sau eventual rectangulară cu colțurile accentuat rotunjite, ce se îngusta către bază. Groapa avea adâncimea de 0,90 - 1 m de la nivelul de săpare. Dimensiuni: în partea superioară 1,33 x 0,82 m, în partea inferioară: 1,21 x 0,65 m. A fost săpată de la nivelul antic de călcare, perforând stratul de pietriș natural. După ce a fost degajat din groapa funerară acesta a fost deus la est, vest și sud de aceasta. Individul, un subadult, era așezat în decubit dorsal, membrele superioare întinse de-a lungul corpului, membrele inferioare inițial ridicate, ulterior căzute către partea stângă. La sud de craniu avea deus un bulgăre de ocru. Urme de ocru au fost observate și pe craniu, dar și alte oase. Mormântul era înconjurat de un șanț circular cu diametrul de circa 9,2 m. Șanțul avea o lățime la gură de 0,40-0,45 m și adâncimea de circa 0,40 m. În traseul circular prezenta și o întrerupere ce avea o deschidere nu mai mare de 0,65 m. Dată: a fost atribuit mileniului III î. Hr. Determinare antropologică: indeterminabil, vârsta estimată 6 ani.

M.10A+B - mormânt secundar, a fost descoperit în mar-torul dintre suprafețele S.I și S.II, în șanțul circular ce înconjura mormântul primar. Groapa a fost identificată la -1 m, adâncimea maximă atingând -1,40 m. Avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni de 1,24 x 0,70 m. Dată: a fost atribuit mileniului III î. Hr.

M.10A - au fost identificate oasele relativ bine conservate ale unui individ subadult deus în decubit dorsal, cu membrele superioare întinse de-a lungul corpului, membrele inferioare inițial ridicate, căzute ulterior către partea stângă, nu se păstrau toate oasele, era orientat pe direcția V-E. La gâtul defunctului fusese deus un colier format din 7 canini de câine/vulpe, perforați. Determinare antropologică: indeterminabil, vârsta estimată 4 ani.

M.10B - au fost identificate oasele relativ bine conservate ale unui individ subadult deus în decubit dorsal, cu membrele superioare întinse de-a lungul corpului, palmele așezate pe bazin, membrele inferioare inițial ridicate, căzute ulterior către partea stângă, nu se păstrau toate oasele, era orientat pe direcția V-E. Nu era însoțit de inventar funerar. Craniul defunctului a fost deranjat de un gang de animal. Determinare antropologică: indeterminabil, vârsta estimată 8 ani.

M.11 - este un mormânt secundar, descoperit în S.V, în dreptul 2. Complexul a fost săpat în movila deja ridicată, identificat la adâncimea de -0,72 m față de punctul o, fundul gropii atingea -0,85 m. Groapa avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, avea dimensiuni de 1,70 x 0,50 m. Defunctul, un individ

aflat într-o stare bună de conservare, era orientat pe direcția V-E, a fost deus în poziție întinsă, membrele superioare aveau palmele încrucișate în zona abdomenului. Nu era însoțit de inventar funerar. Dată: a fost atribuit perioadei medievale. Determinare antropologică: adult, sex feminin.

M.12: mormânt de incinerare descoperit în S.V, 8, a fost identificat la 0,50 m adâncime, baza complexului atingând -0,60 m. Complexul conținea două vase fragmentare realizate la mână, unul negricios și altul gălbui-cărămiziu. În interiorul unuia din vase se aflau oase încinerate. Dată: a fost atribuit cu probabilitate primei epoci a fierului. Determinare antropologică: indeterminabil, vârsta estimată 16-20 ani.

Alte complexe: au fost descoperite 5 cuptoare cu gropi de acces datând din sec. IX-X d. Hr. și posibil un cuptor din epoca medievală recentă. Toate cuptoarele au fost descoperite în jumătatea de sud a movilei. Cuptoarele aveau diametre de circa 1-1,3 m și gropi de acces ce nu depășeau 2,5 mp. Din aceste cuptoare doar unul avea un inventar bogat format din ceramică tipică pentru cultura Dridu, în celelalte apar resturi de olane din aceeași epocă, mai rar ceramică tipică. O parte din vase și olane sunt restaurabile.

Având în vedere ritualul de înmormântare, dar și inventarul descoperit în acest obiectiv arheologic, cele mai vechi morminte (M.2, M.9 și M.10) datează din prima jumătate a mileniului III. Urmează apoi înmormântarea de incinerare izolată (M.12) ce pare să aparțină primei epoci a fierului. La sfârșitul mileniului I d.Hr. movila este folosită pentru realizarea unor cuptoare de produs ceramică, dar și pentru alte activități. Având în vedere că în gropile mormintelor medievale au fost descoperite fragmente ceramice Dridu, acestea datează dintr-o perioadă ulterioară. Lipsa unor elemente de inventar nu ne ajută la încadrări cronologice mai strânse.

118. Teiuș

oraș Teiuș, jud. Alba

Punct: sit arheologic nr. 6; (KM 30+480 - 30+750) de pe tronsonul autostrăzii Sebeș-Turda, lot 2.

Tip de sit: așezare deschisă (cod 111).

Încadrare cronologică: Eneolitic târziu (143).

Cod RAN: 8103.08

Autorizație nr. 61/14.04.2016.

Colectiv: Aurel Rustoiu (Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca) - responsabil de șantier; Ovidiu Maxim Oargă (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia), Gabriel-Dan Balteș (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia) - membri în colectiv.

Total finanțare: cotă parte pe baza contractului de cercetare arheologică preventivă (tronsonul autostrăzii Sebeș-Turda, lot 2) nr. 208/26.01.2015.

Situl arheologic nr. 6 de pe lotul 2 al autostrăzii Sebeș-Turda este situat pe o terasă joasă și largă de pe malul drept al râului Mureș. El a fost identificat în anul 2015 cu ocazia efectuării unui diagnostic arheologic pe traseul viitoarei autostrăzi Sebeș-Turda. Cu acel prilej au fost depistate fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni, care indicau existența unei așezări din perioada finală a eneoliticului. Ca urmare, obiectivul cercetării arheologice preventive din anul 2016 a fost constituit de dezvelirea

complexelor de locuire semnalate în punctul respectiv, precum și de precizarea exactă a încadrării sale culturale și cronologice.

Cercetarea arheologică a fost efectuată în suprafață, fiind deschise 10 unități de cercetare. Din punct de vedere stratigrafic, sub nivelul de sol vegetal (situat până la 0,20 m adâncime), a fost surprins un strat arheologic de culoare brun-închisă având o grosime de 0,20–0,30 m. Solul steril din punct de vedere arheologic (un lut de culoare brun-gălbui) se află dispus la adâncimea de 0,50 m. de la suprafața solului.

Au fost dezvelite un număr de 41 de complexe arheologice. Dintre acestea, 17 sunt reprezentate de locuințe adâncite în sol (bordeie), iar 24 sunt gropi (de provizii și menajere).

Bordeiele, adâncite în solul steril cca 0,50 m, erau de formă ovală, având dimensiuni cuprinse între 4–7 m lungime și 3–5 m lățime. Gropile de provizii sau menajere, de formă circulară, aveau diametre cuprinse între 1–2 m.

Toate aceste complexe de locuire au furnizat un bogat material arheologic reprezentat în special de fragmente de vase ceramice, dar și de figurine zoomorfe de lut ori de piese din cupru. Materialului ceramic aparține fazei a II-a a culturii Coțofeni. Aceasta a cunoscut o largă extindere în spațiu, acoperind Transilvania, cea mai mare parte a Crișanei, Maramureșul, Banatul, Oltenia, o fâșie din vestul Munteniei, nord-vestul Bulgariei și nord-estul Serbiei. Așezările culturii Coțofeni care aparțin fazei a II-a sunt situate precumpănitor pe forme de relief joase, pe terasele cursurilor de apă, așa cum este poziționat și situl 6 de la Teiuș.

Ceramica fazei a II-a se caracterizează prin apariția unor forme noi, între care trebuie amintite în primul rând ceștile cu fund rotund, corpul rotunjit și gât înalt, din care pleacă toarta supraînălțată, gura fiind dreaptă sau cămile asemănătoare ca formă, dar de capacitate mai mare. Lor li se adaugă și paharele cu corpul globular și gâtul în formă de pâlnie. Toate aceste forme sunt bine reprezentate în cadrul lotului ceramic provenind din Situl 6.

Unul dintre elementele specifice de decor ale fazei a II-a a culturii Coțofeni este reprezentat de benzile incizate înguste, hașurate oblic, dispuse orizontal și mai ales unghiular, element pe care îl regăsim în cadrul materialelor ceramice provenind din complexele cercetate pe Situl 6 de la Teiuș. Inciziile late și adânci nu mai apar decât cu totul sporadic, generalizându-se inciziile înguste, care au tendința de acoperire a majorității suprafeței vaselor.

În zona geografică apropiată Sitului 6 de la Teiuș, faza Coțofeni II este documentată prin așezările de la Sântimbru, Aiud, Cicău sau Unirea. Printre cele mai târzii complexe aparținând fazei a II-a se situează groapa cercetată la Limba - „În Coastă”, în care și fac apariția primele fragmente cu împunsături succesive, element care nu apare însă în nici unul dintre complexele cercetate în cadrul Sitului 6 de la Teiuș. Acest aspect ne permite să apreciem că acest sit poate fi atribuit unei etape mijlocii din evoluția fazei Coțofeni II, din care lipsesc atât elementele de tradiție mai veche, cum sunt inciziile late, adâncite, cât și cele care să anunțe următoarea etapă, respectiv decorul cu împunsături succesive. În termeni de cronologie absolută, Situl 6 de la Teiuș poate fi plasat între cca 3500–3200 î. Chr.

Abstract:

Archaeological site no. 6 on the sector no. 2 of the Sebeș-Turda motorway is located on a low and wide terrace of the Mureș River's right bank. Stratigraphically, only one archaeological layer was identified, having a thickness of 0.20–0.30 m. A total number of 41 archaeological features have been identified. Among them are 17 sunken huts and 24 storage and refuse pits. All of these features produced a large quantity of archaeological finds consisting mostly of fragmentary

ceramic vessels, but also ceramic zoomorphic figurines and copper objects. The ceramic inventory belongs to the second phase of the Coțofeni culture. In terms of absolute chronology, the site no. 6 from Teiuș can be dated between ca. 3500 and 3200 BC. In the vicinity of this site, the Coțofeni II phase was already documented by the settlements at Sântimbru, Aiud, Cicău or Unirea.

119. Timișoara

mun. Timișoara, jud. Timiș,

Punct: noul sediu al Agenției de Dezvoltare Regională Vest (ADRV) de la Timișoara, din strada Gh. Lazăr nr. 14

Cod RAN: 155252.31

Colectiv: Robert Gindele - Responsabil șantier; Adriana Gașpar.

Cercetarea arheologică preventivă de la noul sediu al Agenției de Dezvoltare Regională Vest (ADRV) de la Timișoara, din strada Gh. Lazăr nr. 14 a fost demarată în urma unui anunț al beneficiarului privind descoperirea incidentală a două fragmente de ziduri. Săpăturile au fost executate în curtea actualului imobil și parțial în subsolul clădirii existente unde au mai avut loc intervenții după începerea cercetării noastre.

Săpătura a fost situată în partea nord-vestică a orașului medieval și sud-estică a suburbiei Palanca Mare. Conform hărților georeferențiate ale Timișoarei din secolul al XVIII-lea, suprafața cercetată se află între Bastioanele Eugen și Elisabeth, două din cele 9 bastioane de pe prima linie de fortificare a cetății în perioada austriacă.

Cercetările au fost efectuate în sistem de suprafețe, cu profile succesive și după săparea straturilor antropice până la sterilul arheologic au fost cercetate fragmentele de ziduri descoperite, care au fost parțial demantelate în secolele XIX-XX. Suprafața relativ mică cercetată nu ne permite la stadiul de raport de săpătură să identificăm foarte sigur structurile descoperite în cercetarea arheologică cu cele reprezentate pe hărțile militare, știm doar că aceste fac parte din construcția complexă a Ravelinului VII din cetatea Timișoarei.

Descoperirile se încadrează în evul mediu târziu (Timișoara otomană) și în epoca modernă (fortificația austriacă), însă putem menționa existența a câtorva fragmente ceramice preistorice și sarmatice.

Stratigrafia generală

Documentarea generală a stratigrafiei constă în: 0 – 0,44 m straturi succesive de amenajări al străzii moderne și platforme de beton din curțile construcțiilor vecine; 0,44 – 0,98 m strat de umplutură cu moloz cu nivelări ulterioare defazectării sistemului de fortificații austriece; 0,82 – 1,28 m mai multe niveluri de dărâmtură în compoziție cu mortar și lut cenușiu, tencuială, cărămizi, reprezintă defazectarea fortificațiilor austriece; 1,28 – 1,50 m, umplutură cenușie cu pigment de mortar, nivel de funcționare pentru perioada austriacă; 1,48 – 1,66 m, nivel de dărâmtură cu umplutură de cărămidă mărunță și fragmente. Nivel asociat cu faza de construire al sistemului de fortificare austriac, care căpăcuiește stratul antropic din perioada otomană; 1,66 – 2,28 m, strat de lut negricios cu pigment de cărbune și sporadic var. Nivelul este asociat cu perioada de locuire otomană, nu se distinge foarte clar stratul antropic de humusul medieval; 2,28–2,50 m, strat lutos de culoare galbenă, steril arheologic.

Descrierea secțiunilor

S₁ (11,5 x 4,5 m) a fost trasată la nord-est de clădirea existentă și împărțită în două subunități de cercetare, S_{1A} (6,5 x 4,5 m) și S_{1B} (4,3x 3,5 m). În S_{1A}, în vecinătatea imediată a clădirii existente s-a conturat un zid masiv, care intră sub fundația clădirii și care continua și pe partea sud-estică a acesteia. De acest zid a fost legată o altă structură construită (doar în mică parte surprinsă în săpătură), rectangulară, cu orientare identică cu zidul masiv. Zidurile sunt conectate între ele și formează în trei colțuri un unghi de 90°. Exceptând zidul care susținea clădirea existentă, după cercetarea fundației celorlalte, respectiv după scoaterea rândurilor de cărămidă, s-a constatat că fundația a fost construită direct pe nivelul sterilului.

S₂ (8 x 4 m), trasată la sud-est de S₁, a fost despărțită în subunitățile S_{2A} și S_{2B}. În zona S_{2B} (4,5 x 3 m) a fost descoperit un zid de cărămizi parțial demantelat, partea nord-estică intra în profil, iar spre sud-vest zidul continua. La vest de zid straturile au fost deranjate, însă la est, sub straturile de dărâmtură austriacă s-a păstrat nivelul de cultură din perioada otomană și humusul din perioada medievală târzie. Împreună straturile având grosime medie de 0,6 m.

S₃ (8 x 5,3 m). A fost trasată la sud-est de clădirea existentă. Partea nord-vestică a suprafeței (S_{3A}) a fost afectată de săpături mecanizate, însă partea sud-estică (S_{3B}) a rămas nederanjată. În partea superioară a fost descoperită urma unei platforme de cărămizi, cu structuri nederanjate de linii de cărămizi puse pe cant. Altă linie avea cărămizi dispuse în „zig-zag” și pe cant. Această platformă se sprijinea probabil pe o structură de ziduri, din care a fost identificat în suprafața cercetată doar zidul nord-vestic. Sub această platformă a rămas nederanjat stratul de cultură aferent suburbiei orașului Timișoara din perioada otomană. Stratul conține multă cenușă, fragmente de chirpic și descoperiri arheologice. Zidul nord-vestic din structura pe care a fost construită platforma se continuă spre sud-vest. La capătul vestic se situează o amenajare formată din trei rânduri de cărămizi dispuse pe cant printre care a fost găsită o monedă, marcată cu anul 1709. Fundația zidului se sprijină pe un zid masiv, care vine de sub fundația din S_{2B}.

S₄ (5,8 x 3,8 m) se află la sud-est de casa scării, împărțită în S_{4A} și S_{4B} (3x3 m). În partea sud-estică a suprafeței S_{4B} s-a conturat un zid paralel cu cel din S₃ pe care se sprijinea platforma de cărămizi. Pe partea nord-estică a suprafeței s-a identificat bolta unui canal austriac din cărămidă. La nord-vest în suprafața S_{4A} a fost descoperită continuarea zidului din S₃.

S₅ (5 x 7 m). În sud-estul suprafeței s-a continuat zidul din S₄. La sud-est de zid a fost descoperit un canal de mari dimensiuni, dispus în paralel. Ambele au fost secționare. Pe amândouă părțile, la adâncimea de 2,50 m, zidul s-a lărgit printr-o treaptă. Grosimea pereților canalului a fost 0,32 m, înălțimea pe interior de 1,82 m, iar lățimea maximă de 1,20 m. Interiorul a fost ten-cuit. Pe partea inferioară, până la adâncimea de 0,70 m, pereții canalului au fost clădiți direct într-un șanț săpat în lutul steril, cu taluz înclinat. Peste asta a fost construită bolta.

Complexul arheologic din subsol

Complexul a fost o groapă de formă ovală cu dimensiunea 3,06 x 1,72 descoperită în subsolul clădirii existente în timpul lucrărilor de amenajare a liftului pentru viitoarea clădire. A fost suprapus de fundația unuia dintre zidurile incintei subsolului, fiind astfel posibilă documentarea gropii pe partea sudică. Umplutura a fost cercetată pe trei niveluri până la limita peretelui ce supra-punea complexul, limita care devenise și profil de secțiune peste acesta. Umplutura a fost formată din două lentile de pământ de grosimi diferite constând în: lentilă lutoasă de culoare cenușiu

negricioasă, cu fragmente mici de cărămidă; lentilă lutoasă de culoare negricioasă cu pigment mult de cărbune, fragmente de olane și cărămidă.

Materialul arheologic

Artefactele au fost descoperite aproape în totalitate în stare fragmentară. S-a colectat un număr de 4.308 de fragmente de artefacte constând în: ceramică (fragmente de vase, pipe, cahle de sobă), tăvițe de lut, olane de acoperiș și fragmente cărămidă, porțelan și sticlă, scoici și cochilii de melc, metal, oase de animale, un nasture. Artefactele descoperite provin din contexte arheologice clare cum este complexul descoperit în subsolul clădirii moderne și din stratul antropoc nederanjat, dar și din situații mai puțin clare, acolo unde umpluturile au fost deranjate de construirea sistemului de fortificare austriac sau de intervențiile moderne. După categorie, artefactele sunt diverse, cele mai multe sunt fragmentele de ceramică pe care le-am grupat în: ceramică medievală (sec. XIII-XV), otomană (sec. XVI-XVII) și modernă (XVIII-XX).

Concluzii

După o analiză primară a obiectelor din ceramică provenite din subsolul clădirii existente putem încadra complexul arheologic în secolele XVI-XVII. Ceramica este realizată la roată rapidă, câteva fiind lucrate și la roata înceată, ele fiind părți din vase pentru gătit (oale), servit (boluri, farfurii, ulcioare, căni de apă, capace), coacere (tăvițele de lut) și păstrare a hranei (oale de dimensiuni mai mari), din obiecte de interior (cahle pentru sobe). Inventarul arheologic a fost însă bogat, pe lângă fragmente de ceramică au mai fost colectate și oase de animale, câteva obiecte de metal printre care cuișe și părți oxidate neidentificate, părți din olane de acoperiș, cărămidă medievală și piatră de silicat de mică, la care se adaugă câteva scoici și cochilii de melc.

Din umplutura stratului de cultură au provenit fragmente de vase și pipe de lut care pot încadra nivelul în secolele XVI-XVII. Predomină ceramica de uz comun alături de câteva obiecte de interior, obiecte din metal (cuișe și întărituri pentru călcâiul încălțăminte, un fragment de bronz etc), sticlă, olane de acoperiș, oase de animale, scoici și cochilii de melc.

În perioada austriacă se datează 10 fragmente de ziduri, care formează mai multe structuri și canale, care fac parte din sistemul de fortificație austriacă. Zidurile, datorită demantelării lor din secolele XIX-XX, au fost surprinse la diferite adâncimi, toate depășesc limita suprafeței propuse pentru descărcare, astfel este greu de identificat pe hărțile existente corespondentul porțiunii cercetate prin săpătură. Toate structurile au fost secționare, am putut constata că au fost fondate la diferite adâncimi și zidurile au grosimi diferite. Toate zidurile au fost construite direct pe solul steril, neavând la bază structuri de lemn.

Abstract

The salvage excavation at the new office space of the Regional Development Agency of West (ADRV) in Temesvar, took place as a result of the owner's announcement when an accidental discovery brought to light two fragments of walls. The excavations were carried out in the current courtyard and the basement of the building. At the beginning of the excavations, part of the soil of the courtyard had already been partially removed.

The excavation was located on the northwest of the medieval Temesvar city and on the southeast side of the Big suburb. According to the georeferenced maps of Ottoman Temesvar, the research area was located between the Eugene and Elisabeth bastions, two of the nine bastions situated on the first fortification line during the Austrian period. The excavated surface was split into smaller areas and consecutive profiles. After the layers were removed until sterile, parts of the walls

which were destroyed in 19th-20th centuries were investigated. The dug up area was limited and it is difficult at this stage to identify on the military maps the discovered walls. We only know that walls are part of the complex construction of the Ravelin VII of Austrian Temesvar fortress. The discoveries fall into the late Middle Ages (Ottoman Temesvar) and in the modern era (Austrian fortress) but we can also mention the existence of prehistoric and Sarmatian pottery sherds.

Bibliografie

Capotescu V., Arhitectura militară bastionară în România, vol. I, Cetatea Timișoarei, Timișoara, 2008.

Szentmiklósi, Al., Bălărie, A., *Contributii la cunoasterea evolutiei orasului Timisoara la sfarsitul Evului Mediu. Cercetarile arheologice preventive din suburbia Palanca Mare [Contributions to the Knowledge of the Evolution of the Town of Timisoara at the End of the Middle Ages. Archaeological Preventive Investigations Within the Suburbs of Palanca Mare]*, în: *Analele Banatului. Arheologie, istorie* vol. 20, 2012, p. 205-240.

120. Timișoara

mun. Timișoara, jud. Timiș

Punct: Ronaț - Triaj; Proprietatea Duma

Așezare civilă, datare Foeni târziu/Petrești A

Cod RAN: 155252.18

Autorizație nr. 65/26.04.2016

Colectiv: Cosmin Ioan Suciu (Muzeul Național al Banatului - responsabil), Dragoș Diaconescu (Muzeul Național al Banatului - arheolog), Adrian Ardelean (Muzeul Național al Banatului, investigații geo-fizice), Katie Grow Allen (University at Buffalo, antropolog).

Perioadă de desfășurare: 9-29 mai 2016.

Situl arheologic de la Ronaț-Triaj este cunoscut încă din anii '70, fiind semnalat de Gh. Lazarovici, însă localizarea exactă a acestuia era incertă. Cercetările de suprafață efectuate în hotarul cadastral al orașului Timișoara, în anul 2015, au avut ca rezultat identificarea a numeroase situri arheologice, printre care și situl neolitic de la Ronaț-Triaj, acesta fiind reidentificat de către dr. Octavian Rogozea. Situl se află într-o zonă atinsă de dezvoltarea imobiliară din ultimul deceniu, fiind periclitat de aceasta. Evaluările anterioare au relevat un nivel de structuri arse Foeni la aproximativ 0,4-0,6 m de la nivelul solului (Rogozea, Bunoiu 2015; Suciu 2015).

Pe proprietatea Duma fost efectuate un număr de 26 de case (24 de case de 1 x 1,2 și 2 case, C10 de 1,46 x 1,5 și C23 de 1,52 x 1,58). Caseta C8 și Caseta C5 au fost unite, rezultând o secțiune stratigrafică compusă din 3 zone C5, C5-8 și C8.

Între cele două zone cercetate a fost efectuată o cercetare magnetometrică și cu georadarul. Rezultatele preliminare ale magnetometriei au permis identificarea gropilor menajere. Au fost unele probleme de vizibilitate a structurilor datorită ecranării semnalului de către gardul de metal care înconjoară proprietatea Duma. Aparatul folosit este un Geometrics 858 Geomapper cu vapori de cesiu. În acest caz cercetarea magnetometrică a observat mai bine gropile adâncite și porțiuni din nivelul superior, ca și gropile de implantare stâlpi. Cercetarea cu georadarul a fost efectuată de dr. Cristian Ardelean, aparatul fiind în calibrare. Aparatul este un georadar de penetrare electromagnetic Cobra WIFI. Rezultatele preliminare arată că această metodă observă partea superioară a gropilor mari.

Stratigrafia:

- 0-0,20/0,35 strat arabil, nivel cenușiu negricios dens. Solul are o umplutură eterogenă, necompactată, cu resturi arheologice.
- nivel superior -0,20/0,35 - 0,40/0,80 - nivel negru-lutos cu pigment de chirpici și fragmente ceramice mărunțite, Acest nivel corespunde nivelului de platforme arse Foeni identificate în anul 2015 și pe proprietatea Ștefan.
- de la 0,40/0,80, gropi de stâlp Foeni care pornesc din nivelul superior. Gropile de implantare a stâlpilor au o umplutură rapidă cu impresiuni mari de steril și puține fragmente ceramice.
- nivelul inferior - de la 0,40/0,80-3,30 - gropi menajere cu multă cenușă și material arheologic. În partea superioară a gropilor nivelul superior este tasat.
- 0,40/0,80 - 1 m - nivel brun, lutos cu foarte puține urme de pigment ceramic/chirpici, partea superioară a unei argile prăfoase, maronie, plastic vârtoasă, IC=0,87.
- De la - 1 m - Steril arheologic, partea inferioară a unei argile prăfoase, maronie, plastic vârtoasă, IC=0,87.
- De la - 2 m - Steril arheologic, alb-gălbui, argilă prăfoasă, plastic consistentă, în bază saturată, strat neepuizat IC=0,69.

Pe proprietatea Duma, nivelul superior este slab pătrat, cu mult pigment de chirpici sau ceramică, afectat de lucrările agricole și de pădurea de stejar (astăzi dispărută). Doar în zona casetei 20 se păstrează urme slabe de lipitură arsă, dar care nu este la fel de compactă precum structura L01/2015 de pe proprietatea Ștefan. De asemenea materialul arheologic din nivelul superior este foarte fragmentar iar formele sunt greu de reconstituit. Gropile de implantare stâlpi, care pleacă din nivelul superior sunt asemănătoare în mediul Foeni/Petrești A de la Turdaș-Luncă (Lazarovici et al. 2014), Hunedoara - Judecătoria (Tincu 2015, pl. 4, 5) și Foeni - Cimitirul Ortodox (Lazarovici și Lazarovici 2007, Pl. Va16). Șanțuri de fundație au fost semnalate la Alba Iulia-Lumea Nouă, la o locuință de pe proprietatea Colda (Lazarovici și Lazarovici 2007, 44).

Nivelul inferior, de gropi menajere, este cel mai bine reprezentat de către Go8_01, care ne arată că la momentul la care este incendiată așezarea documentată de nivelul superior (a locuințelor de suprafață) aceste gropi erau încă vizibile. Materialul arheologic aparține unei etape târzii a Grupului Foeni, diferențele cronologice dintre cele două niveluri nefiind mari. Gropile au două niveluri de umplere, foarte asemănătoare ca și textură, culoare și materiale arheologice. Partea inferioară a Go8_01 este singurul depozit care a adus un material întregibil și spectaculos. Pictura și formele descoperite indică un moment cronologic paralel cu faza Petrești A, așa cum a fost definit în Transilvania. S-au descoperit și fragmente ale unui creuzet de redus minereul de cupru și parte din calota unui copil cu vârsta între 3-9 luni.

Documentația și materialele sunt depozitate la Muzeul Național al Banatului.

Propunem începerea unei cercetări sistematice care să delimiteze situl cu ajutorul metodelor de prospecție geo-fizice și cercetarea în totalitate a uneia dintre gropile de mari dimensiuni ca și a unei locuințe de suprafață. Propunem începerea unei cercetări sistematice care să delimiteze situl cu ajutorul metodelor de prospecție geo-fizice și care să cerceteze cel puțin una din structurile arse.

Bibliografie

Drașovean F. 1999, *Studii privind așezările preistorice în arealul Tisa-Mureșul Inferior*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, p. 75.

Drașovean F., Luca S.A., 1990, *Considerații preliminare asupra materialelor neo-eneolitice din așezarea de la Mintia (com. Vețel, jud. Hunedoara)*, SCIVA 41, 1 (1990), 7–18.

M. Gligor, *Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia-Lumea Nouă în lumina noilor cercetări*. Ed. Mega, Cluj-Napoca (2009).

M. Gligor 2009 a, *Materiale ceramice Foeni din Transilvania*. AUA 13 (2009), 51–57.

Lazarovici M., Lazarovici Gh., *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România. II Epoca Cuprului*. 2007.

Lazarovici Gh., Luca S.A., Natea Gh., Suciu C.I., Căstăian M., Turdaș, C Sector, *Reconstruction of feature or St29 based on Ethno Archaeological studies*. Acta Terrae Septemcastrensis XIII, 73–11.

Maxim 1999, *Neo-Eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, 1999.

Paul I., *Cultura Petrești*, 1992, București.

Rogozea O., Bunoiu V., *RAN - FIȘĂ DE SIT ARHEOLOGIC, Cod sit RAN:155252.18 (actualizare informații) cod LMI 2004*, manuscris, Direcția Județeană de Cultură Timiș, 2015.

Suciu C.I., *Jumătate de veac de uitare, Situl neolitic de la Timișoara, Ronaț-Triaș*, în *Arheologia Banatului: cercetări, descoperiri, intervenții* (eds: V. Bunoiu, D. Vlase), 2015, 34–35.

Tincu S., *Cercetările arheologice de la Hunedoara*.

Considerații privind încadrarea culturală și cronologică a descoperirilor, Analele Banatului SN, XXIII, 2015, 63–88.

Vlassa N., *Kulturelle Beziuehungen des Neolithikum Sibenburgens zum Vorderen Orient*, în *ActaMN*, VII, 1970, pp. 3–40, 23–25.

Vlassa N., *Contribuții la problema racordării cronologiei relative a neoliticului Transilvaniei la cronologia absolută a Orientului Apropiat (I)*, în *Apulum*, IX, 1971, pp. 21–64, p. 44.

Abstract

The rescue excavation on Duma property at Ronaț-Triaș archaeological site identified two levels, very close in time. Both levels were dated in a final phase of Foeni Grup with analogies in Petrești A as were seen in Transylvania. One pit, Go8_01, was rich in painted pottery with remains of metallurgical activity as well with a fragmented human calotte. One radiocarbon data for the upper level indicate 5685 ± 35 BP.

121. Timișoara

mun. Timișoara, jud. Timiș

Punct: Piața Sfântul Gheorghe, nr. 2-3

Tip sit: 113 (așezare urbană)

Încadrare cronologică:

43 (epocă medievală)

432 (epocă medievală târzie)

5 (epocă modernă)

Cod RAN: 155252.06

Autorizație nr. 79/05.05.2016

Colectiv: Dorel Micle - responsabil științific, membrii în colectivul de cercetare: Andrei Stavilă, Octavian-Cristian, Bogdan Alin Craiovan, Cristian Oprean, Constantin Boia (Universitatea de Vest din Timișoara).

Cercetările arheologice preventive în centrul istoric al municipiului Timișoara debutează odată cu anul 2006¹⁸⁸. Între anii 2013–2014 numărul cercetărilor arheologice se generalizează. Lucrările de reabilitare din centrul istoric au dus la deschiderea a numeroase șantiere arheologice preventive. În acești ani au fost cercetate străzile Lucian Blaga¹⁸⁹, Eugeniu de Savoya, General Parporgescu, Vasile Alecsandri, Negru Vodă, Piața Libertății¹⁹⁰, Piața Țarcului și Piața Sf. Gheorghe. Anul următor a fost marcat de scurte cercetări preventive în Piața Sf. Gheorghe și Piața Libertății, dar au fost deschise și noi săpături arheologice pe strada Negru Vodă¹⁹¹, Piața Libertății, Parcul Justiției¹⁹² și la clădirile Universității de Vest (Institutul de Cercetări Avansate de Mediu) aflate la nord de Facultatea de Artă, la est de Penitenciarul Timișoara și sud de calea ferată¹⁹³.

Punctul „Piața Sfântul Gheorghe nr. 2–3” se află în zona centrală a municipiului Timișoara, în piața cu același nume, aceasta fiind circumscrișă cartierului Cetate. Săpătura a avut un caracter preventiv, fiind determinată de lucrările de reabilitare a uneia dintre clădirile istorice din zonă, investigațiile arheologice realizându-se în curtea interioară a imobilului aflat la adresa mai sus menționată.

Cercetarea s-a concentrat pe o suprafață relativ restrânsă de doar 15 × 3,7 m, fiind condiționată de fundațiile construcțiilor actuale. Cercetarea depunerilor antropice a presupus adâncirea în sol pe straturi artificiale de săpare până la conturarea unor complexe clare, fiind astfel definite cinci planuri de săpare, pe care a fost posibilă documentarea a 75 de complexe arheologice a căror funcționalitate se leagă de spații de locuit (de suprafață sau îngropate), gropi de provizii transformate ulterior în gropi menajere, magazii de alimente și structuri de lemn (posibil una dintre străzile orașului medieval).

Elemente care să indice prezența unor locuințe de suprafață au fost în general puține, rezumându-se la fragmente de podină, șanțuri de fundare, dispunerea spațială a unor gropi de stâlp sau structuri de lemn. Un complex reprezentativ al acestei categorii s-a conturat în planul 1 de săpare, prin ceea ce convențional am denumit **C.21** (Pl.3/1). Perimetrul locuinței este clar delimitat pe trei dintre laturile sale prin stâlpi de lemn masivi cu diametre cuprinse între 0,5 și 0,6 m, în jurul lor evidențiindu-se gropile

188 Fl. Drașovean, M. Mare, P. Rogozea, Fl. Martiș, *Raport de cercetare arheologică preventivă derulată în Piața „Timișoara 700”*, în *Patrimonium Banaticum*, V, Timișoara, 2006, pp. 61–68; Fl. Drașovean, C. Feneșan, Al. Flutur, Al. Szentmiklosi, G. El Susi, Zs. Kopeczny, H. Kiss, R. Șeptilici, N. Dinu, *Timișoara în amurgul Evului Mediu*, Timișoara, 2007; D. Tănase, M. Mare, *Cercetările arheologice de la Timișoara-str. Eugeniu de Savoya nr. 16 (Raport preliminar)*, în *Materiale și Cercetări Arheologice, Serie Nouă*, III, 2007, p. 153–162.

189 A. Hamat, *Cercetările arheologice preventive în Cetatea Timișoarei, strada Lucian Blaga, anul 2014. Raport preliminar*, în *Banatica*, XXIV, 1, 2014, p. 225–252; A. Hamat, *La braț cu Evliya Çelebi prin Cetatea Timișoarei. Studiu de caz: Piața Medievală Târzie descoperită pe str. Lucian Blaga*, în *ArheoVest, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, Szeged, 2015, pp. 538–554.

190 C. Oprean, D. Micle, A. Bălășescu, *Fauna din Piața Libertății din Timișoara descoperită în urma cercetărilor arheologice preventive (Campania 2013–14)*, în *ArheoVest, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, 2, Szeged, 2015, p. 1–27; D. Micle, M. Balaci-Crânguș, C. Timoc, *Băile turcești din Piața Libertății, Timișoara. Un monument arheologic inedit în contextul reabilitării centrului istoric al orașului*, în *ArheoVest, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, 2, Szeged, 2015, pp. 555–573; D. Vlase, T. Vlase, D. Micle, *Analize FT-IR/DTG-DSC aplicate pe ceramica otomană descoperită în urma săpăturilor arheologice de salvare din Piața Libertății Timișoara, (Campania 2013–14)*, în *ArheoVest, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, 2, Szeged, 2015, pp. 831–848.

191 D. Diaconescu, *Trecutul de sub pașii noștri. Fortificațiile cetății Timișoara din perioada Otomană. Str. Constantin Mușat*, în *Arheologia Banatului*, 2015, p. 16–17.

192 R. Gindele, A. Gașpar, *Palanca Mică-cartier otoman redescoperit. Parcul Justiției Timișoara*, în *Arheologia Banatului*, 2015, p. 38–39.

193 R. Gindele, L. Marta, A. Gașpar, *În vreme de război și pace. Bastionul Carol și Palanca Mare-str. Oituz, Timișoara*, în *Arheologia Banatului*, 2015, pp. 28–29.

de implementare ale acestora, a căror diametre ajung până la 0,9 m. Precizăm că latura vestică a complexului a fost afectată de construcțiile moderne. Structura astfel delimitată, se diferențiază totodată și prin ceea ce s-a păstrat din „umplutura” locuinței, aceasta constând în fapt într-un strat gros de 4–5 cm de materie organică (paie amestecate cu bălegar) acesta contrastând cu lutul compact de culoare gri, specific stratului de cultură. Din punct de vedere al planimetriei, locuința a fost una rectangulară, dimensiunile maxime surprinse de noi fiind de 3,4 × 2,2 m.

În ceea ce privește locuințele adâncite, acestea au fost documentate în nivelele inferioare (planurile 4–5 de săpare, adică între 2,6 și 3,1 m) ale locuirii medievale. Acestea se caracterizează, în general, printr-o formă rectangulară cu colțurile rotunjite, coboară față de nivelul de conturare cu 0,8–0,9 m, având o umplutură formată dintr-un amestec de bălegar, paie și semințe (cireș, cais sau struguri). Dintre complexele reprezentative ale acestei categorii, menționăm **C.51a** și **C.58** (Pl.1; Pl.3/3–4). În cazul primului complex menționat a fost surprinsă doar jumătatea estică a acestuia, restul fiind afectat de construcțiile moderne. Totodată locuința este suprapusă de o groapă (**C.51**), cele două complexe diferențiindu-se prin caracteristicile specifice ale umpluturilor. Locuința a fost una dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, coborând cu 96 cm față de nivelul de conturare, dimensiunile păstrate fiind de 1,92 m × 1,5 m. Pe toate cele trei laturi locuința păstra un prag din lut cruțat de aproximativ 20 cm lățime, acesta aflându-se la o adâncime de 50 cm. Cea de-a doua locuință adusă spre exemplificare (**C.58**) a fost una rectangulară cu colțurile rotunjite, aceasta adâncindu-se față de nivelul de conturare cu 0,8 m, dimensiunile păstrate fiind de 2,5 × 2,4 m. În interiorul locuinței nu a fost surprinsă nicio groapă de stâlp, acestea fiind dispuse probabil în exterior, fără a fi identificate prin cercetarea arheologică. Umplutura complexului a fost una omogenă, compactă, de culoare brună constând într-un amestec de bălegar, paie și lemn.

Depozitarea alimentelor se făcea în gropi de provizii (ex. **C.31**, **C.54** sau **C.55**), acestea fiind transformate după defazectare în gropi menajere (Pl.1). Gropile de provizii au fost identificate în majoritate în planurile inferioare, caracteristicile acestora legându-se de o formă cilindrică, diametre maxime de 1,5 m și adâncimi cuprinse între 0,9 și 1,5 m față de nivelele de conturare. Și în acest caz, după defazectare, gropile vor fi folosite ca și gropi menajere. În general artefactele identificate aici se leagă de prezența fragmentelor ceramice, a fragmentelor de încălțăminte medievală sau a materialelor osteologice (Pl.1; Pl.3/4).

În cadrul cercetării de față a fost surprins și un complex a cărui funcționalitate considerăm a fi fost cea de fântână (**C.34**). Complexul a fost conturat în cel de-al doilea plan de săpare (1,8–2,2 m) pe baza diferenței de culoare dintre umplutura complexului și cea a stratului de cultură. Complexul are o planimetrie rectangulară și o adâncime maximă de 2,6 m. În vederea protejării părții superioare a gropii, aceasta a fost întărită cu un ghizd realizat din scânduri de lemn susținute de o structură din patru trunchiuri de copac, identificată la 1,2 m față de nivelul actual de călcare. Sub nivelul structurii de bârne, ghizdul lipsește. Stratigrafia complexului a fost compusă cu precădere din straturi formate din materie organică (păioase, sămburi provenind de la diferite fructe și gunoi de grajd). În intervalul de adâncime cuprins între 1,78 m și 2,38 m au fost identificate vase ceramice întregi toate având o poziție aproape verticală.

Legat de construcțiile edilitare ale Timișoarei medievale, am încadrat, cu mari rezerve, o structură din lemn (**C.52**) ca făcând parte din intersecția a patru străzi documentate cartografic în acel areal (ulița Lalelelor, ulița Atelierului de Șelari, ulița Gimgime și cea a Porții de Apă), starea slabă de conservare nepermițându-ne totuși o atribuire clară într-o direcție sau alta.

Structura a fost identificată în latura de est a secțiunii, având o orientare NV-SE, fiind în mare parte distrusă de o fosă aparținând de actuala clădire modernă. O primă amenajare a posibilei străzi a constat în dispunerea unor crengi de 5 – 10 cm diametru de-a lungul ductului străzii, în vederea stabilizării solului. Peste acestea a putut fi documentată o structură din lemn masiv constând în trunchiuri de copac având un profil dreptunghiular, a căror grosimi variază între 20 și 30 cm, reprezentând suportul pe care a fost amenajată zona de călcare a străzii care la rândul-i este realizată din scânduri cu lățimea de 20 cm și grosimi care variază între 5 și 10 cm.

Epoca modernă s-a evidențiat prin prezența a două complexe, constând într-o stradă la curții interioare realizată în cărămidă și țiglă pisată (**C.1**) și o groapă de var (Pl.1/C.16).

Materialul ceramic descoperit în urma cercetării este unul variat atât din punct de vedere al formelor, a decorului, cât și cronologic. Tipologic, ponderea cea mai mare o au vasele de tip oală, urmate de străchini, urcioare și farfurii. Decorul cel mai des întâlnit în cazul vaselor de tip oală sunt inciziile verticale, paralele între ele, dispuse pe umărul vasului (Pl.4/2–6), însoțite în unele cazuri de incizii în pasta moale cu unghia (Pl.4/2) sau brâuri puternic torsionate și dispuse sub buza vasului (pl.4/6). Farfuriile sunt realizate din pastă de caolin și pictate cu verde sau albastru cobalt, realizându-se motive florale sau geometrice (Pl.4/1). În ceea ce privește plasarea cronologică a acestor materiale, ele variază de la secolele XII-XIII (Pl.4/2), secolele XIV-XVI (Pl.4/3–7), mergând până la finalul evului mediu și începutul epocii moderne, secolele XVII-XVIII (Pl.4/1).

Abstract

Due to the estate development inside the „Saint George Square no. 2–3” of „Cetate” district - Timisoara, a rescue excavation has been conducted. The archaeological research was focused on a small area of 15 by 3,7 m, uncovering 75 archaeological features of various functionalities. These are represented by houses, huts, warehouses, storage pits and urban utilities. According to the pottery findings within the excavation the habitation is consider to more intense between the XVth and XVIIIth centuries.

Bibliografie

- Diaconescu Dragoș, Trecutul de sub pașii noștri. Fortificațiile cetății Timișoara din perioada Otomană. Str. Constantin Mușat, în *Arheologia Banatului*, 2015, pp. 16–17.
- Drașovean, Florin; Mare, Mircea; Rogoza, Petru; Marțiș, Florentina, Raport de cercetare arheologică preventivă derulată în piața „Timișoara 700”, în *Patrimonium Banaticum*, V, Timișoara, 2006, pp. 61–68.
- Drașovean Florin, Feneșan Costin, Flutur Alexandru, Szentmiklosi Alexandru, El Susi Georgeta, Kopeczny Zsuzsanna, Kiss Hedy, Șeptilici Raul, Dinu Niculina, *Timișoara în amurgul Evului Mediu*, Timișoara, 2007.
- Gindele Robert, Gașpar Adriana, Palanca Mică-cartier otoman redescoperit. Parcul Justiției Timișoara, în *Arheologia Banatului*, 2015, pp. 38–39.
- Gindele Robert, Marta Liviu, Gașpar Adriana, În vreme de război și pace. Bastionul Carol și Palanca Mare-str. Oituz, Timișoara, în *Arheologia Banatului*, 2015, pp. 28–29.
- Hamat Ana, Cercetările arheologice preventive în Cetatea Timișoarei, strada Lucian Blaga, anul 2014. Raport preliminar, în *Banatica*, XXIV, 1, 2014, pp. 225–252.
- Hamat Ana, La braț cu Evliya Çelebi prin Cetatea Timișoarei. Studiu de caz: Piața Medieval Târzie descoperită pe str. Lucian Blaga, în *Arheovest, Interdisciplinaritate în arheologie*

și istorie, *In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, Szeged, 2015, pp. 538–554.

Micle Dorel, Balaci-Crânguș Mariana, Băile turcești din Piața Libertății, Timișoara. Un monument arheologic inedit în contextul reabilitării centrului istoric al orașului, în *Arheovest, Interdisciplinaritate în arheologie și istorie, In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, 2, Szeged, 2015, pp. 555–573.

Oprean Cristian, Micle Dorel, Bălășescu Adrian, Faunadin Piața Libertății din Timișoara descoperită în urma cercetărilor arheologice preventive (Campania 2013-'14), în *Arheovest, Interdisciplinaritate în arheologie și istorie, In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, 2, Szeged, 2015, pp. 1–27.

Tănase Daniela, Mare Mircea, Cercetările arheologice de la Timișoara - str. Eugeniu de Savoya nr. 16 (Raport preliminar), în *Materiale și cercetări arheologice*, Serie Nouă, III, 2007, pp. 153–162.

Vlase Dan, Vlase Titus, Micle Dorel, Analize FT-IR/DTG-DSC aplicate pe ceramica otomană descoperită în urma săpăturilor arheologice de salvare din Piața Libertății Timișoara, (Campania 2013-'14), în *Arheovest, Interdisciplinaritate în arheologie și istorie, In Memoriam Florin Medeleț (1945–2005)*, III, 2, Szeged, 2015, pp. 831–848.

122. Viștea

com. Gârbău, jud. Cluj

Punct: Sit 3 „Pălută”

Cod RAN: 57984.03

Autorizație nr. 311/26.11.2015

Colectiv: Adrian Ursuțiu – responsabil (IAIA Cluj), Sorin Cociș, Szabolcs Ferencz, Urak Malvinka (IAIA Cluj), Daniel Vasile Sana, Andrei Heroiu (SC Vanderlay SRL).

Cercetarea arheologică preventivă a fost determinată de construcția Nodului rutier Viștea-Nădășelu (jud. Cluj), de pe tronsonul 3C al Autostrăzii Transilvania. Zona supusă cercetării, cu o suprafață totală afectată de lucrări de 1,66 ha, este situată la sud de DN Cluj-Zalău, în dreapta șoselei, la circa 250 m de nodul actual de legătură cu varianta ocolitoare Nădășel-Căpușu Mare. Lucrările arheologice s-au desfășurat în intervalul 06.05.2016 – 21.06.2014.

Suprafața supusă atenției a oferit primele date arheologice prin cercetări de salvare de amploare redusă, realizate în 1991, odată cu modernizarea drumului național 1F, rezultatele acestora fiind publicate trei ani mai târziu¹⁹⁴. În anul 2014, odată cu finalizarea etapei de teren a diagnosticului arheologic intruziv, pentru delimitarea sitului afectat de proiect au fost practicate 15 secțiuni, fiind identificate și cercetate 3 complexe arheologice. Cercetările au fost reluate doar în anul 2016, datorită problemelor impuse de statul juridic al terenului, a proiectului de execuție aflat încă în curs de lucru.

Terenul prezintă o pantă cu orientarea pe direcția est-vest, fiind delimitat pe latura estică de o râpă naturală. Solul de pe întreaga suprafață supusă cercetării arheologice este reprezentat de un pământ brun-negricios afânat, (terenul fiind parte a grădinilor oferite ca și compensație spre suplimentarea loturilor agricole individuale în perioada comunistă). Sterilul este constituit dintr-un lut de culoare brun-roșiatică, dur, compact, specific dealurilor din

zona Clujului, steril ce apare la o adâncime medie de 50–60 cm de la actualul nivel de călcare.

În suprafața decopertată mecanic au fost conturate 339 de complexe arheologice majoritatea gropi menajere¹⁹⁵, dar și câteva cu depuneri de vase. Un caz izolat este reprezentat de Cx 190, un mormânt cu schelet de copil, cu numeroase vase fragmentare depuse¹⁹⁶.

Cel mai vechi orizont de locuire surprins de noi în punctul „Pălută” aparține **culturii Noua**. Numărul destul de redus al complexelor care pot fi atribuite acestei culturi și starea fragmentară a materialului se datorează în prezent stadiului prelucrării acestuia. Cea mai consistentă etapă de locuire aparține **culturii Gáva**. Analiza primară a materialului ceramic descoperit aici, extrem de bogat și variat, nu permit concluziile referitoare la evoluția particulară a fiecărui complex arheologic și nu pot avea decât un caracter tranzitoriu. La aceasta se adaugă și cvasi-inexistența elementelor de inventar special, cu valoare cronologică ridicată. Acul de tip *Vasenkopfnadeln* descoperit aici are o datare largă, de la sfârșitul epocii bronzului până la mijlocul primei epoci a fierului¹⁹⁷. Trei piese de acest fel au fost descoperite în așezarea fortificată de la Teleac, două dintre ele provenind tot din interiorul unor locuințe¹⁹⁸. Un alt exemplar apare într-un complex atribuit orizontului Lăpuș II-Gáva I din așezarea de la Petea-Csengersima¹⁹⁹ și în fortificația de la Șimleu Silvaniei – Observator²⁰⁰. O figurină zoomorfă recuperată în cursul cercetărilor din situl Viștea 3, constituie o prezență firească în așezările culturii Gáva, considerate de unii un element specific al acestei culturi²⁰¹, dar cu minoră relevanță cronologică. Ca analogii pentru piesa noastră, menționăm printre reprezentările de bovidee, mai vechea descoperire de la Lechința de Mureș²⁰² sau descoperiri de la Teleac²⁰³, Rîpa²⁰⁴, Grănicești²⁰⁵, Vărădia și Remetea Mare²⁰⁶ sau Șimleu Silvaniei²⁰⁷.

În ceea ce privește ceramica, mult prea numeroasă pentru a o discuta aici, acesta își găsește bune analogii în special la Teleac, fapt care-i asigură o datare pe parcursul etapelor Ha A2 – Ha B.

Rezumat

Situl Viștea 3 face parte din proiectul de cercetare arheologică preventivă de pe tronsonul 3C al Autostrăzii Transilvania, (Gilău-Nădășelu), fiind cercetat în suprafață (1,66 ha), investigate și documentate 339 de complexe arheologice, în marea majoritate gropi menajere. Dacă câteva complexe, pe baza elementelor specifice din decorul ceramicii, pot fi atribuite unui etape târzii a epocii bronzului, cu elemente Noua, majoritatea descoperirilor aparțin epocii timpuri a primei vârste a fierului, fiind sincrone cu orizontul de factură Gáva de la Teleac (HaA2-HaB).

195 Vezi fig. 1/1–3.

196 Vezi fig. 2/1,2.

197 Vasiliev et al. 1991, 64 cu bibliografia.

198 Vasiliev et al. 1991, 64, fig. 18/5–7.

199 Marta 2009, Pl. 9/13; Marta 2010, Pl. 9/13.

200 Sana – Bejinariu 2011, 115.

201 László 1994, 90.

202 Horedt 1963, 527–534, fig. 2/4.

203 Mitrofan 1967, 436, fig. 2/1, 3; Vasiliev et alii 1991, 68–69, fig. 27/10, 12.

204 Dumitrașcu 1974, 131, fig. 4/2.

205 László 1994, 90, fig. 46, 47, 48/1–3.

206 Gumă 1993, 189–190, pl. XXXV/3.

207 Sana – Bejinariu 2011a, Pl. 1/1.

123. Zalău

mun. Zalău, jud. Sălaj

Punct: „Str. Lupului, nr. 43” (Dealul Lupului/Michelin)

Tip de sit: 1, 112, 121, 21 din perioada: 14, 151, 211, 16, 32, 42, 431.

Cod RAN: 139713. 20.

Autorizație nr. 194/16. 08. 2016.

Colectiv: dr. Dan Băcuet-Crișan (responsabil științific de șantier), dr. Sanda Băcuet-Crișan, dr. Dan Augustin Deac (membri în colectivul de cercetare).

Cadrul geografic. Istoricul cercetărilor

Municipiul Zalău este amplasat în bazinul hidrografic al râului cu același nume, la contactul dintre depresiunea Zalăului cu munții Meseș. Punctul „Dealul Lupului” este situat pe o terasă înaltă, la ieșirea din localitate spre Satu Mare pe partea stângă a E 81, malul stâng al văii Zalăului, în apropierea confluenței acesteia cu valea Mișii. Cunoscut din anii '80 pentru descoperirile neolitice, situl a beneficiat de prima cercetare preventivă în anul 2003, cu ocazia construcției noii fabrici Michelin, fiind identificate 62 de complexe arheologice aparținând perioadei neo-eneolitice, epocii bronzului, Hallstatt, Latene dacic, epoca romană și evul mediu timpuriu. Ca tip de complex au fost cercetate părți din 2 castre de marș romane, o parte a unei fortificații neolitice, locuințe, gropi precum și 6 morminte de incinerare barbare. În anul 2005 în apropierea zonei locuite au fost identificate 3 necropole de incinerare datate în neolitic, Latene (celți) și evul mediu timpuriu. În anul 2013 a fost realizată o campanie de supraveghere în zona de protecție a sitului, dar nu au fost identificate vestigii arheologice. În anul 2015 s-a efectuat alte cercetări arheologice preventive soldate cu identificarea unor complexe arheologice (locuințe, anexe gospodărești, gropi menajere) databile în epoca romană, slavi timpurii (sec. VI-VII). Cea mai interesantă descoperire este complexul C. 2/2015 care datorită caracteristicilor sale (lungime, profil, inventar arheologic) indică funcționalitatea sa ca șanț defensiv roman. Orientarea acestui șanț, poziția sa pe teren în raport cu rezultatele cercetărilor din 2003, 2005 și 2015 ne determină să presupunem că acesta face parte dintr-un alt castru roman de marș (Castrul 3), diferit de Castrul 1 și Castrul 2 identificate aici în cercetările anterioare (2003).

Modul de derulare a săpăturii arheologice

Pentru descoperirea eventualelor urme arheologice au fost realizate mecanizat secțiuni de verificare urmate de deschiderea unei largi unități de cercetare în urma identificării complexelor arheologice. Au fost trasate 8 unități de cercetare arheologică preventivă care au constat în 7 secțiuni (S. 1-S. 7/2016) și o suprafață (S. 8/2016). Investigarea arheologică s-a făcut pornind din partea superioară a terasei spre baza acesteia. Unitățile de cercetare arheologică preventivă aveau următoarele dimensiuni:

- Secțiunea S. 1/2016. Dimensiuni: 10, 50 m x 1, 20 m.
- Secțiunea S. 2/2016. Dimensiuni: 11 m x 1, 20 m.
- Secțiunea S. 3/2016. Dimensiuni: 12 m x 1, 20 m.
- Secțiunea S. 4/2016. Dimensiuni: 52 m x 1, 20 m.
- Secțiunea S. 5/2016. Dimensiuni: 45 m x 1, 20 m.
- Secțiunea S. 6/2016. Dimensiuni: 47 m x 1, 20 m.
- Secțiunea S. 7/2016. Dimensiuni: 15 m x 1, 20 m.
- Suprafața S. 8/2016. Dimensiuni: 80 m x 16 m.

Din punct de vedere stratigrafic a fost constatată următoarea succesiune stratigrafică în toate unitățile de cercetare arheologică preventivă:

- humus cenușiu-deschis (0,00 - 0, 40 m).
- lut maroniu, steril d. p. d. v. Arheologic.

Rezultatele cercetărilor. Concluzii

Toate complexele arheologice identificate au fost cercetate prin excavare manuală. Vestigiile arheologice au fost identificate doar în unitatea de cercetare arheologică preventivă S. 8/2016, numărul total de complexe arheologice fiind de 25, înregistrate ca C. 1-C. 25/2016 (1 locuință, 2 anexe gospodărești, 11 gropi menajere, 7 gropi de stâlpi, 3 morminte de incinerare, 1 șanț defensiv). Complexele arheologice au fost conturate în sterilul arheologic (lut maroniu) la adâncimea de 0, 40 m sub forma unor pete de culoare cenușie sau negricioasă.

Inventarul arheologic descoperit atribuie aceste vestigii următoarelor epoci istorice: La Tène D1 (8 complexe arheologice), epoca romană (17 complexe arheologice). În complexele arheologice databile în La Tène D1 (8 complexe arheologice: 1 locuință, 2 anexe gospodărești, 5 gropi menajere) au fost recoltate fragmente ceramice de culoare cărămizie, brun-cărămizie, cenușie sau negricioasă lucrate cu mâna sau la roata rapidă. Complexele arheologice databile în epoca romană (17 complexe) sunt și ele de mai multe tipuri: 1 șanț defensiv, 6 gropi menajere, 7 gropi de stâlp și 3 morminte de incinerare. În șanțul defensiv, gropile menajere și în cele de stâlpi au fost descoperite puține fragmente ceramice. Cele 3 mormintele de incinerare din epoca romană (războinici germanici) conțineau: urna funerară (1 întregibilă, celelalte fiind în stare fragmentară datorită deranjării/distrugerii din vechime) împreună cu artefacte din fier (sulițe, umbo, foarfeci, aplică de curea). Cercetările efectuate la Zalău „Dealul Lupului/Michelin” în anii '80, apoi în 2003, 2005, 2013, 2015 și 2016 au evidențiat urme de locuire din mai multe etape istorice, reliefând o zonă bogată din punct de vedere arheologic.

Abstract:

The rescue excavations made in 2016 in the site from Zalău „Dealul Lupului/Michelin” led to the discovery of 25 archaeological features: 1 dwelling, 2 households, 11 pits, 7 post holes, 3 cremation graves, 1 defensive ditch. The archaeological inventory found attribute these vestiges to the following historical periods: Latène D1 (8 archaeological features: 1 dwelling, 2 households, 5 pits) and Roman Imperial times (17 features: 1 defensive ditch, 6 pits, 7 post holes, 3 cremation graves).

Bibliografie:

Al. V. Matei și colab., *Șantierul arheologic Zalău „Dealul Lupului”*, în CCA. Campania 2003, Cluj Napoca, 2004, p. 375-378.

D. Băcuet-Crișan, S. Băcuet-Crișan, *Șantierul arheologic Zalău „Dealul Lupului/Aeroport”*, în CCA. Campania 2005, Constanța, 2006, p. 400-401. Al. V. Matei, H. Pop, *Castre romane de marș descoperite la Zalău „ Dealul Lupului”, jud. Sălaj*, în E. S. Teodor, O. Țentea (Editori), *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei*, București, 2006, p. 171-180.

D. Băcuet-Crișan, S. Băcuet-Crișan, I. Bejinariu, V. D. Culic, D. A. Deac, H. Pop, *Șantierul arheologic Zalău. „Dealul Lupului/Michelin”*, în CCA. Campania 2015, Târgu Jiu, 2016, p. 214-215.

124. Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud
Punct: Dealul Târgului
125. Carburun, com. Baia, jud. Tulcea
Punct: situl de la Açı̇k Suhat: Așezarea, Necropola
126. Cheile Vârghișului, Jud. Harghita
Punct: Cheile Vârghișului
127. Cheud, com. Năpradea, jud. Sălaj
Punct: Cetatea Pintii/Aranyas
128. Costești, com. Costești, jud. Iași
Punct: Cier/Lângă Școală
129. com. Dumbrăveni, jud. Suceava
Punct: Săliște
130. Ghelăiești, com. Bârgăuani, jud. Neamț
Punct: Nedeia
131. Meseșenii de Sus, com. Meseșenii de Jos, jud. Sălaj
Punct: Osoiu Măcăului
132. Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba
Punct: Cutina
133. Comunele Nicolae Titulescu, Crâmpoia, Tufeni, Icoana, Corbu, jud. Olt.
Puncte diferite, în special „Reduta Tătarilor” (Crâmpoia, LMI OT-I-s-B-08510)
134. Poduri, com. Poduri, jud. Bacău
Punct: Dealul Ghindaru
135. Sălcuța, com. Sânmihaiu de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud
Punct: „Cânepiște - Coasta Oilor”
136. comunele: Ciuperceni, Dracea, Putineiu, Salcia, Troianul, Roșiorii de Vede, Măldăeni, Scrioaștea, Stejaru, jud. Teleorman - Puncte diferite
137. Tohani, com. Gura Vadului, jud. Prahova
Punct: „Sânca Strehan”
138. mun. Piatra-Neamț, jud. Neamț
Punct: Văleni-Cetățuia

124. Bistrița

jud. Bistrița-Năsăud
Punct: Dealul Târgului

Cod RAN: 32401.110
Autorizație nr. 58/07.04.2016

Colectiv: Florin Gogâltan (IAIA - Cluj), George G. Marinescu (CM Bistrița).

În toamna târzie a anului 2014 într-o zonă împădurită de pe Dealul Târgului, loc situat în stânga drumului național Bistrița-Năsăud, au fost descoperite cu ajutorul unui detector de metale un vas de electrum și două obiecte din bronz (un topor de tip Hajdúsámson și o daltă cu toc de înmănușare). La solicitarea Inspectoratului de Poliție Cluj, Serviciul de investigații criminale, în vara anului 2015 a fost efectuată o expertiză prin care s-a confirmat originalitatea pieselor și atribuirea lor perioadei mijlocii a epocii bronzului.

Potriviți informațiilor oferite de descoperitor, obiectele s-ar fi găsit la o adâncime mică (10–20 cm) în două puncte diferite aflate la circa 7 m unul de altul. După efectuarea ridicării topografice a zonei, pentru verificarea condițiilor de descoperire, în perioada 29–30.05.2016, la locul indicat de inculpat în momentul reconstituirii faptei comise, au fost deschise două suprafețe. Tot perimetrul a fost investigat temeinic cu detectorul de metale, singurul obiect identificat fiind un glonț modern. În prima casetă (6 x 3 m), deschisă în zona în care s-ar fi găsit vasul de electrum, după humusul de pădure, brun-negru, cu o grosime de 3–5 cm urmează un nivel galben-marونیu cu multă piatră locală, steril din punct de vedere arheologic. Pe parcursul cercetării nu au fost observate urme arheologice (fig. 1/2). În zona indicată de descoperitor, ca fiind locul unde au ieșit la iveală cele două obiecte de bronz, în caseta deschisă (2 x 2 m) am constatat că la adâncimea de doar 5–10 cm există o rădăcină masivă, care aparține unui arbore de mari dimensiuni, în prezent dispărut (fig. 1/3). În măsura posibilităților această rădăcină a fost secționată, dar nici aici nu au fost identificate urme arheologice. De asemenea nu am primit nici un semnal din partea detectorului de metale. Este posibil ca această rădăcină să fi adus spre suprafață, pe măsură ce s-a dezvoltat, piesele respective dar nu excludem nici ipoteza că nu acesta a fost locul exact al descoperirii bronzurilor. În tocul dălții se mai păstrează însă urme de pământ galben-marونیu la fel ca cel din perimetrul cercetat.

Înainte de efectuarea acestui sondaj, un alt „detectorist” ne-a semnalat descoperirea unui ac de bronz cu capul rulat, într-o zonă aflată la cca. 700 m sud-vest de locul investigat de noi, care poate fi atribuit epocii bronzului. Cercetarea de teren de la sfârșitul lunii mai, de altfel foarte dificilă într-o zonă împădurită, a dus totuși la identificarea câtorva fragmente ceramice preistorice și a altora lucrate cu roata. Locul se prezintă sub forma unui platou prelung aproximativ pe direcția est-vest, cu o înălțime maximă de 651.71 m, având margini abrupte pe toate laturile, accesul mai facil fiind dinspre vest (fig. 1/1). Pe partea nordică și estică a platoului am observat existența mai multor terase pe care le-am bănuțit ca fiind antropice (fig. 1/5). Pentru a verifica dacă există vreo legătură între această așezare și piesele de metal amintite mai sus, în condițiile în care acesta este cel mai apropiat punct cunoscut în care au fost descoperite urme preistorice, am deschis mai multe casete (C1 – 2,50 x 1,50 m, C2 – 2,50 x 1 m, C3 – 6,5 x 4 m, C4 – 2 x 1 m, C5 – 2,50 x 1,50 m, C6 – 8 x 4 m, C7 – 2 x 1, C8 – 2,5 x 1,50 m) și secțiunea S1/2016 (15 x

1 m). Întreaga suprafață cercetată în vara anului 2016 este de 90,75 m² (fig. 1/1). În paralel cu investigațiile arheologice s-a efectuat și ridicarea topografică. În toate unitățile de cercetare au fost identificate urme de locuire. Cele mai importante rezultate au fost obținute în C3, C6 și S1. În C3/2016, primii 15–20 cm sunt reprezentați de humusul actual de pădure care este urmat de un nivel brun-cenușiu de consistență tare ce coboară în general până la 0,50–0,60 m în care au fost descoperite atât fragmente ceramice dacice cât și altele aparținând epocii bronzului. Această bulversare de materiale se datorează în primul rând numeroaselor rădăcini de copaci care au deranjat nivelurile. Sub acest nivel am identificat un altul de culoare neagră cu urme de arsură și fragmente ceramice din epoca bronzului care coboară până la maxim 0,90–1,00 m. Sterilul, din punct de vedere arheologic este reprezentat de piatră locală, care apare la adâncimi de -80/90 cm între 2,50 m și 6,50 m și la adâncimi maxime de -1/1,10 m între 0,75 și 2,50, acolo unde au fost identificate urmele unei locuințe de suprafață din epoca bronzului. Printre materialele arheologice descoperite se remarcă fragmentele ceramice din Epoca Latène, aparținând civilizației dacice (fragmente ceramice de vase borcan decorate cu incizii în val, brăuri alveolate, butoni alveolați, perete de vas ornamentat cu incizii în formă de brăduț, fragmente de buze de fructiere unele lucrate cu mâna sau la roată, picior de fructieră, castroane cu buza evazată, fragment de râșniță de tip dacic), la care se mai adaugă două monede de argint, denari romani republicani (C. Sulpicius C.F. Galba 106 a.Chr. și L. Proculus 80 a.Chr.). Toate acestea confirmă existența pe Dealul Târgului a unei locuiri din faza clasică a civilizației dacice (sec. I a.Chr. – I p.Chr.). Nivelul de epoca bronzului este și el bine reprezentat mai ales prin fragmente ceramice tipice stilului ceramic Wietenberg, fragmente de râșnițe dintr-o singură bucată concavă, obiecte din lut ars (fusaiole și „capete de băț”).

În C6/2016 (fig. 1/4), din punct de vedere stratigrafic, situația este asemănătoare cu cea din C3, diferențele de adâncime datorându-se faptului că C6 este plasată puțin mai jos, mai pe pantă, acolo unde s-a observat anterior că nivelul arheologic este mai consistent. Humusul are o grosime cuprinsă între 15–25 cm și este urmat de un nivel cenușiu de consistență tare care se adâncește până la 0,50–0,60 m. Și aici au fost identificate fragmente ceramice dacice amestecate cu cele din epoca bronzului. Din următorul nivel de culoare cenușiu-negricios se adâncesc complexe dacice, cum este o groapă identificată la 2,30 m și care coboară până la 1,15 m. Sub acest nivel am surprins un altul de culoare negru cu o grosime ce variază de la 25 la 40 cm, în care au fost identificate urmele unor complexe din epoca bronzului. Sterilul arheologic reprezentat de stânca locală apare la adâncimi diferite la -0,80 m la 0 m, -1 m la 4 m sau la -1,10 m la 8 m. Din punct de vedere al descoperirilor arheologice C6 a adus noi date, fiind găsite fragmente ceramice dacice tipice lucrate cu mâna și la roată, piese din lut ars (un „cățel de vatră” fragmentar, o fusaiolă și un jeton plat de lut), un *umbo* fragmentar din fier, un vârf de săgeată de fier de tipul celor cu trei muchii și peduncul, un cuțitaș și lame de cuțit din fier etc. Din nivelul de epoca bronzului se remarcă ceramică Wietenberg frumos decorată, râșnițe întregi și fragmentare, un topor neperforat din piatră, obiecte din lut ars (fusaiole decorate, „capete de băț”, lustruitoare). În poziție secundară au apărut și câteva fragmente ceramice decorate cu incizii caracteristice unei etape timpurii a stilului ceramic Coțofeni.

Amplasarea excelentă a platoului, apărarea sa naturală pe trei părți, prezența locuirii dacice ne-a determinat să verificăm și zona ceva mai vulnerabilă (cea estică), care părea la suprafață că a fost fortificată cu un val de pământ (care prin erodare putea să se fi scurs pe pantă) și un șanț (care s-a dovedit în realitate a fi o terasă). Pentru aceasta am trasat S1/2016. Nu am identificat însă

nici un element defensiv astfel încât se poate afirma cu certitudine că așezarea din epoca bronzului dar și cea dacică erau de tipul celor deschise, nefortificate cu val, zid sau șanț. Din punct de vedere stratigrafic se remarcă aproximativ aceeași situație ca în cazul casetelor: humusul cu o grosime maximă de 0,20 m și mai subțire pe pantă; nivel cenușiu de consistență tare care coboară diferențiat în funcție de pantă până la -35/50 cm cu materialele arheologice amestecate dacice și din epoca bronzului; nivel brun-negricios care coboară până la -70/80 cm, mai subțire acolo unde panta este mai accentuată. Din nivelul de epoca bronzului, între m 5,70 – 7,20, se adâncește o groapă până la 1,60 m. Sterilul este reprezentat de aceeași stâncă locală care apare diferențiat pe parcursul secțiunii la m 1 la -50 cm, la m 4 la -70 cm, la m 8 la -80 cm, la m 12 la -70 cm. Dacă secțiunea nu a confirmat existența unei fortificații, a demonstrat în schimb că în epoca bronzului și în această parte a platoului a fost amenajată o terasă de locuit.

Pe baza cercetărilor din 2016 putem afirma că în acest punct de pe Dealul Târgului, în etapa mijlocie a epocii bronzului, o comunitate Wietenberg (faza a II-a și începutul fazei a III-a după cronologia lui N. Chidioșan) a locuit atât platoul dar mai ales terasele care au fost amenajate prin ample lucrări antropice (fig. 1/5). Existența acestor terase dovedește interesul comuni-tății de a locui o zonă înaltă cu o bună vizibilitate a tuturor împrejurimilor, aflată probabil la confluența unor drumuri. Anterior zona a fost vizitată și de către comunitățile Coțofeni. Locul i-a atras și pe daci, care la mai bine de 1500 de ani au reutilizat aceste terase, cu siguranță încă vizibile în epocă. Trebuie spus că toporul de tip Hajdúsámson și dalta cu toc de înmănușare descoperite cu detectorul de metale la cca. 700 m nord-est, undeva mai spre baza dealului, sunt contemporane cu această așezare. De asemenea vasul de electrum găsit tot în această zonă prezintă ornamente identice cu cele de pe fragmentele ceramice scoase la iveală pe Dealul Târgului, fapt ce îi asigură datarea certă undeva între 1900–1700 BC.

Finanțarea cercetărilor și a ridicărilor topografice a fost făcută de către Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, iar cheltuielile de deplasare ale lui Florin Gogăltan și o probă pentru datare AMS trimisă laboratorului din Debrecen prin grantul PN-II-ID-PCE-2012-4/ID-0020.

Abstract

According to the archaeological investigations conducted in 2016 at Dealul Târgului, in the Middle Bronze Age a Wietenberg community (phase II and early phase III) inhabited the plateau and especially the surrounding terraces, transformed and adapted through human intervention (fig. 1/5). Previously, the area was also visited by Coțofeni communities. Later on, the location was considered attractive by the Dacians, which reused the terraces after more than 1500 years.

It should be mentioned that the Hajdúsámson type axe and the socketed chisel discovered with a metal detector approximately 700 m to the north-east, at the base of the hill, are from the same period as the settlement. Also, the electrum vessel discovered in this location is decorated with ornamental elements identical to the ones present on ceramic fragments discovered here. This fact reassures a certain dating between 1900–1700 BC.

125. Carburun

com. Baia, jud. Tulcea

Punct: situl de la Acic Suat

Colectiv: Vasilica Lungu – responsabil de șantier (ISSEE București), Alexandre Baralis – codirector de program

(Muzeul Luvru), Tzvetana Popova (Institutul Național de arheologie și Muzeu, Academia de Științe, Sofia), Pierre Dupont (UMR 5138, Maison de l'Orient Méditerranéen, Lyon), Pascal Lebouteiller (Institutul Francez de Studii Anatoliene, Istanbul), Myriam Sternberg (CNRS, Centre Camille Jullian (UMR 7299), Aix-en-Provence), Loic Damelet (CNRS, Centre Camille Jullian (UMR 7299), Aix-en-Provence), Alina Mușat-Streinu (Muzeul Municipiului București), Marius Streinu, arheolog independent, Maguelone Bastide (Universitatea Paris X), Liviu Iancu (doctorand, Universitatea București), Lavinia Georgiana Nicolae (doctorand, Universitatea Cappodistria din Atena), Thomas Sanglade (Universitatea Paris X), Blandine Montagne-Perruchon (Universitatea Paris IV), Alina Ciobotaru (masterand, Universitatea București).

Finanțare integrală: Muzeul Luvru, prin Proiectul II franco-român „Orgamé nécropole et territoire, Călugăra, Caraburun”.

Tip de cercetare: cercetare arheologică de diagnostic conform autorizației.

Planul topografic a fost completat de Pascal Lebouteiller și Eftimie Dumitru.

Materialul ceramic, din piatră sau metal a fost recoltat integral, spălat, triat și inserat în baza de date. Tabelele statistice sunt organizate pe categorii de materiale.

Arhiva rezultată în urma cercetării arheologice se află la Institutul de Studii Sud-Est Europene și la Muzeul Luvru; inventarul mobil este depozitat, prin amabilitate, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București pentru o perioadă determinată de studiu, urmând să intre în patrimoniul Institutului de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea.

Fotografiile aeriene și din satelit oferă posibilitatea identificării pe platoul Acic Suat a unei arii intens locuite, învecinată spre sud și vest cu o amplă zonă de necropole, în care sunt vizibile formațiuni circulare de tipul celor din necropola Orgamei. De altfel, informații despre acest sit circulă sporadic în literatura de specialitate încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Aici identificase K.F. Peters în mod eronat cetatea Histria²⁰⁸. Tot aici au fost descoperite – fără însă o localizare exactă, unele inscripții funerare datate în sec. II-III p. Chr.²⁰⁹ Cercetările periegetice în teritoriul histrian efectuate de A. Avram, O. Bounegru și C. Chiriac²¹⁰ au completat datele culese din zonă de către V. Canarache în anul 1952.

Cercetările de suprafață și de diagnostic efectuate începând cu anul 2011 de actuala echipă au pus în evidență mai multe edificii construite din piatră în așezarea de la Caraburun-Acic Suat. Situl, identificat la sud-est de dealul Caraburun (com. Baia, jud. Tulcea), este amplasat pe un platou delimitat de apele lacului Golovița pe laturile de est, nord și vest. De-a lungul timpului, situl a fost afectat în parte de lucrări agricole. Rezultatele din cercetările anterioare demonstrează prezența a cel puțin două

208 Peters 1867, p. 141; Pick 1898, p. 40.

209 CIL, III, 14214,25 = D.M. Pippidi, ISM, I, nr. 338.

210 Avram, Bounegru, Chiriac 1985, p. 122–123. Autorii precizează în plus faptul că „o lucrare de îmbunătățiri funciare efectuată de 1981 a afectat o parte din așezare, prilej cu care au fost recuperate, între altele, câteva ștampile de amfore, precum și câteva amfore elenistice aproape întregi. Materialul a fost recuperat în parte de E. Mihail. Cîteva amfore fragmentare au intrat în depozitele șantierului arheologic Histria prin ostensiunile lui AL Suceveanu”. Acest material urmează să fie recuperat de către echipa actuală și integrat studiului general dedicat acestei așezări.

perioade importante de ocupare a zonei, repartizate după cum urmează: prima perioadă se datează în epocă greacă (secolele VI-III î.Chr.), când locuirea se concentrează în partea de nord-est a peninsulei, și a doua perioadă, databilă în epoca romană timpurie (secolele II-III d.Chr.), când zonele construite se distribuie linear nord-sud, pe terase succesive situate pe versantul de vest al promontoriului.

Rezultate 2016:

A. Așezarea

Pe suprafața vizată pentru examinare au fost deschise mai multe sondaje de diagnostic și s-au completat unele sectoare vechi cu noi secțiuni (fig. 1). În secțiunile deschise au fost înregistrate următoarele situații arheologice:

- Secțiunea **SII**: a fost stabilită în zona litorală; în 2016 a fost recurățată în zona cercetată anul trecut pentru a se degaja integral podeaua unei locuințe arhaice, precum și o locuință de epocă elenistică, identificată în apropierea unui pavaj din lespezi mari de piatră. Din locuința elenistică (fig. 2), s-au curățat pereții de chirpic prăbușiți peste inventarul mobil al încăperii, format în special din amfore de vin din Chios și Thasos. Au fost identificate mai multe fragmente de ziduri (Z₁, Z₂, Z₃) construite din piatră legată cu pământ galben, păstrate la nivelul fundațiilor; o groapă elenistică (1.29 m în diametru x 0.94 m înălțime) a perforat stratul arhaic. Zidurile cercetate sunt păstrate pe 2-3 asize, construit din blochete din piatră cu dimensiuni variabile. În apropierea locuinței arhaice, identificate în anii trecuți, a fost dezvelit un zid din piatră lung de 3.29 m și lat de 0.62 m. Pe un nivel intermediar surprins între zona cu construcții de epocă elenistică și locuința arhaică, a fost găsită o vatră cu dimensiunile de 0.90 x 0.70 m, datată în secolul V î. Chr. pe baza unor fragmente de ceramică atică cu firnis negru. Din straturile de deasupra au fost adunate mai multe fragmente de vase din epoca elenistică, precum amfore de Thasos și Sinope din sec. IV-III î. Chr.), precum și fragmente de vase cu pereți fini din aceeași perioadă, în timp ce, din straturile de dedesubt, au apărut fragmente de cupe cu benzi, de ceramică corintică, de amfore de Lesbos și Clazomene și ceramică comună din epoca arhaică (sec. VI î. Chr.).

- Secțiunea **SIII** a fost trasată în 2011; ei i s-au adăugat anul trecut doua noi secțiuni **SIII-1** și **SIII-2**, separate print-un martor cu grosimea de 0.50 m; ambele au fost deschise la sud de drumul de exploatare a stufului identificat în anul 2011. Secțiunea **SIII-1**, cu dimensiunile de 10 x 5 m, au fost orientată pe direcția SV-NE și ocupă zona din apropierea lacului. În acest an, s-a săpat sub nivelul unei dărâmături masive de piatră identificată imediat sub stratul vegetal, începând de la -0.25/-0.30, până la -0.60/-0.70 m. Aici au fost identificate segmente din ziduri de piatră cu lățimea de 0.55-0.60 atribuibile unor locuințe din zonă, precum și resturi de construcții (chirpic, țigle, olane) și oase de animale. Din pământul degajat, au rezultat mai multe fragmente ceramice din epoca elenistică.

Totodată, din capătul estic al casetei s-au recuperat informații referitoare la locuința L₂, cercetată parțial în profilul secțiunii deschise în 2011, unde o bună parte a inventarului a fost surprins pe loc în urma prăbușirii pereților din pământ bătut și piatră. Aici s-a descoperit o importantă cantitate de materiale de construcție, vase ceramice, în special amfore de Thasos și Heraclea Pontica, vase cu firnis negru, din a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul secolului III î. Chr. Locuința L₂, cu dimensiunile de 5.35 x 3.70 m, a fost parțial distrusă de lucrările de amenajare a unui drum de acces dinspre lac spre interiorul platoului, efectuate înainte de anul 2011. În apropierea complexului mai sus menționat, spre vest, a fost identificat un nivel de

locuire contemporan cu diverse amenajări din piatră. Cercetarea urmează să fie finalizată în campania de anul viitor.

- Secțiunea **SIV** a fost trasată și cercetată parțial în anii trecuți; în 2016 a fost redeschisă pentru golirea unei gropi arhaice, identificată sub nivelul de locuire elenistică (fig. 3). Pe acest ultim nivel se remarcă prezența a două faze (F₁ și F₂) identificate prin suprapunerea unor ziduri (Z₁-Z₄) cu textură diferită și a unei dărâmături masive de piatră în amestec cu chirpic. Zidurile păstrate au dimensiuni diferite, după cum urmează: zidul Z₁ este format dintr-un prim segment (dinspre est) de 1.82 m pe paramentul de sud, urmat de un hiatus de 1.87 m și un al doilea segment de 3.27 m; zidul Z₂ are 1.55 m lungime, începând de la zidul Z₃ până la martor; zidul Z₃ est lung de 6,68 m și lat de 0.52/58 m; zidul Z₄ este conservat pe o lungime de 1.62 m. Ele suprapun parțial un strat uniform din piatră marunțită de calcar.

- Secțiunea **SVIII**, cu dimensiuni de 8 x 6, a fost adăugată în apropierea secțiunii **SIII**, spre sud. Imediat sub stratul de vegetal s-a curățat pe întreaga suprafață o zonă de circulație amenajată din pietre și pământ bătătorit care coboară până la adâncimea maximă 0.45 m. Această zonă de circulație aparține fazei elenistice de ocupare a zonei. În apropierea acesteia, spre nord, a fost degajată (într-o secțiune de 2 x 4 m săpată până la adâncimea maximă de -0.96), o zonă de depuneri formată din pământ afânat în amestec cu cenușă, pietre și fragmente de chirpic provenind probabil de la amenajările din apropiere, care nu au fost intersectate în această secțiune. În aceeași secțiune a fost pusă în evidență o acumulare importantă de material ceramic din epocile arhaică și elenistică.

- Secțiunea **SX** a fost amplasată la vest de secțiunea **SIV** (fig. 3) spre nord-vest, la ca 0.50 m distanță. Dimensiunile secțiunii sunt de 5 x 5 m. Această zonă s-a săpat cu scopul de a verifica informația rezultată din analiza georadar și geomagnetică efectuată în octombrie 2015. În urma săpăturilor au fost deganjate noi straturi arheologice, gropi și amenajări din chirpic și pământ bătătorit, precum și numeroase fragmente ceramice din epocile arhaică și elenistică. S-a săpat până aproape de -0.50-0.60, degajându-se parțial podeaua unei locuințe pe latura de nord (L₅) și resturi ale unor ziduri de chirpic din sec. IV-III î. Chr. Din strat au fost recoltate, de asemenea, fragmente ceramice din epoca arhaică.

Deși așezarea este parțial afectată de lucrări agricole mai vechi și de eroziunea continuă a solului (terenul fiind în pantă), cercetarea noastră a dus la acumularea unor importante informații de natură istorică și arheologică legate de ocuparea acestei zone în epoca greco-romană. La nivelul ceramicii din straturile cele mai vechi surprinde faptul că aceasta este majoritar de factură greacă, fiind formată din importuri (fig. 4) din spațiul egeean, micro-asiatic și pontic (amfore din Lesbos, Clazomene, Chios, Samos, Thasos (fig. 5), Sinope, Heraclea Pontica et., ceramică pictată corintiană, atică și greco-orientală etc.), în timp ce ceramica getică apare doar în cantități reduse. Au mai fost descoperite două monede, trei vârfuri de săgeți cu valoare premonetară (fig. 6), 5 vârfuri de săgeți de luptă, toate din bronz, o figurină fragmentară, 3 perle din sticlă albastră, 3 greutateți de plasă de pescuit, 2 fusaiole etc.

În apropierea nucleelor de locuire romană de pe panta vestică s-a găsit în suprafață o piesă decorativă din marmoră albă, în formă de con de pin (fig. 9).

B. Necropola

Pentru a verifica anomaliile vizibile în zona apropiată sitului spre vest, desemnată provizoriu ca necropolă, au fost deschise o serie de 6 secțiuni cu dimensiuni variabile (fig. 7) pentru diagnosticarea zonei, după cum urmează:

1. Secțiunea **S1** (14 x 1 m), orientată nord-sud a fost săpată până la adâncimea de 0,50–0,58 m unde apare deja solul steril; sporadic au fost recoltate fragmente ceramice, în special panse de amfore grecești, fără să fi fost identificate structuri constructive.

2. Secțiunea **S2** (15 x 1 m), orientată est-vest; aici, după îndepărtarea arabilului (între 0,0 – 0,30), a urmat un strat intermediar, săpat până la adâncimea de 0,50 m, adâncime de la care începe solul steril; în acest strat au apărut fragmente ceramice de factura greacă; nu au fost identificate urme ale vreunei structuri construite; în schimb, în capătul de vest al secțiunii a fost surprins un aranjament de pietre suprapuse de fragmente de la o amforă de Samos de epocă arhaică și de un bol fragmentar din ceramică gri. Pentru a cerceta zona, s-a deschis spre sud o casetă de 2 x 2 m în care nu s-au semnalat alte amenajări.

3. Secțiunea **S3** (5 x 1 m), s-a deschis la nord de S2, paralelă cu aceasta pe direcția est-vest; s-a săpat până la -0,42 m, adâncime la care apare solul viu fără a se descoperi structuri din piatră sau alte amenajări; în schimb, din stratul intermediar s-au recoltat mai multe fragmente ceramice de epocă arhaică.

4. Secțiunea **S4** (8 x 1 m) a fost trasată pe direcția nord-sud, la est de S2 și S3; s-a săpat până la -0,50/0,65; după îndepărtarea arabilului, din stratul a fost recoltată o cantitate importantă de ceramică, în special până la adâncimea de 0,48 m; într-un strat arheologic aflat deasupra solului viu apar pe o suprafață de 2 x 1 m urme dintr-o locuință cu pereți din chirpic, fără a se identifica și alte amenajări antice. Remarcăm aici prezența mai multor fragmente de ceramică atică cu figuri negre de foarte bună calitate (fig. 8), alături de fragmente de vase de gătit și de amfore arhaice.

5. Secțiunea **S5** (8 x 1 m) a fost trasată în partea sudică a teritoriului vizat pentru examinare; de aici lipsesc complet structurile construite, deși la suprafața solului s-au putut observa câteva pietre, adunate mai mult spre jumătatea estică a secțiunii; după îndepărtarea arabilului, din stratul intermediar care coboară până la -0,50/-0,55 au fost recoltate puține fragmente ceramice.

6. Secțiunea **S6** (8 x 1 m) a fost trasată cu scopul de a cerceta o zonă marcată de pietre în suprafață; pe latura de vest a apărut o zonă lutuită cu urme de arsură de formă circulară cu diametrul de 1,2 m, destul de prost păstrat; în partea opusă a apărut un mormânt în gropă rectangulară, acoperit cu lespezi de piatră; pentru degajarea lui s-a adăugat o casetă de 3 x 2 m; mormântul pare jefuit din antichitate; s-a mai găsit doar o cantitate infimă de oase calcinate, cenușă, un cui, un obiect din fier, foarte fragmentar și corodat (cataramă?) și un fragment dintr-un unguentariu din sticlă.

Rezultatele săpăturilor și materialul arheologic colectat de la suprafața solului arată că zona litorală (vezi **S1–4**, fig. 7) a fost ocupată sporadic în perioada arhaică, în timp ce din zona colinară (sondajul **S 6**) (fig. 7) a fost identificat primul mormânt de incinerare de epocă romană, datat în secolele II-III d. Chr. pe baza unguentariului fragmentar găsit în stratul de pământul de deasupra. Mormântul a fost distrus în mare parte de lucrările agricole.

Cronologia monumentelor identificate este fixată cu ajutorul numeroasele vase ceramice de import identificate pe sit. Descoperirile semnalate pun în relație această așezare intrată recent în atenția cercetătorilor cu așezările urbane de la Histria și Orgame. Acest raport determină, într-o oarecare măsură, logica colonizării în spațiul lagunar de la nord de Istros, prin articularea mai multor așezări de talie modestă în jurul marilor centre.

Ținând cont de importanța deosebită a noului sit, identificat pe teritoriul com. Baia, jud. Tulcea, recomandăm integrarea lui în lista monumentelor istorice, cu aplicarea prevederilor legale de protecție. În perspectivă, ne propunem inițierea unui program de săpături sistematice cu o durată de 5 ani, necesare pentru:

1. identificarea și definirea modelelor de ocupare a acestui sit în diferite epoci; 2. determinarea criteriilor de atribuire a unuia sau altuia dintre teritoriile cetăților Orgame și/sau Istros în perioadele atestate; 3. conservarea, protejarea și punerea în valoare a patrimoniului mobil și imobil.

Résumé

La campagne de fouilles de 2016 à Caraburun - Acic Suat, malgré des résultats encore préliminaires obtenus sur des zones de dimensions restreintes, a permis quelques avancées intéressantes parmi lesquelles nous retiendrons:

1. *L'identification d'un niveau d'occupation d'époque archaïque (second quart du VIème s. av. J.-C. - début du Vème s. av. J.-C.) qui a livré quelques foyers, des fosses ainsi que les vestiges d'un édifice et d'une structure négative;*

2. *La mise au jour d'un niveau d'occupation beaucoup plus imposant de la fin de la période classique et du début de l'époque hellénistique qui accompagne une densification de l'espace habité parallèle à l'introduction du soubassement en pierres sèches et de la couverture en tuiles corinthiennes. Les espaces ouverts disposent alors pour certains d'un dallage soigné;*

3. *Un réoccupation de cet espace aux IIème-IIIème s. ap. J.-C.*

Le niveau d'époque archaïque se caractérise par une couche de destruction par incendie attribuée à la fin du VIème s. av. J.-C.-début du Vème s. av. J.-C., qui précède une fin pour cette première phase. Elle a de nouveau été observé cette année et le faciès du mobilier apparaît très cohérent avec celui reconnu sur les deux sites majeurs d'Istros et Orgame. Il se caractérise par la présence de nombreuses amphores de Clazomènes, de Chios, du nord de l'Ionie et de Lesbos aux côtés d'une céramique fine de table d'origine corinthienne, nord-ionienne et attique. Nous n'avons pour seule structure que les vestiges d'une maison de plan orthogonale découverte en section SIII et une structure semi-enterrée dans la section SIVa. Le contraste est notable par rapport à la densité d'occupation qui accompagne la phase d'occupation du site durant les IVème et IIIème s. av. J.-C. où l'on note l'essor d'une architecture faisant usage de la pierres sèches et d'une toiture qui n'est plus en roseaux. Le matériel céramique contemporain est majoritairement composé de conteneurs amphoriques de Thasos, Héraclée Pontique et Sinope.

Les techniques architecturales, tout comme les modes de consommation que le mobilier ou la typologie de la vaisselle de cuisine nous permettent d'approcher des premiers siècles d'occupation, relèvent d'une communauté appartenant à la sphère grecque. Durant le Haut-Empire, les importations de Çandarlı et d'autres centres producteurs pontiques trahissent une volonté de partager un art de vivre à la romaine qui contraste avec certains accessoires de cuisine plus proches du faciès local. Les conteneurs amphoriques annoncent des types déjà connus provenant d'Héraclée (Selov A-B), de l'espace égéen (type Dressel 24 de Cos; Berenice MR 5 / Zeest 80, Kapitan II) ou du nord du Pont (type Zeest 84-85). Celles-ci soulignent l'importance donnée alors sur ce site à la consommation du vin.

Bibliografie:

A. Avram, O. Bounegru, C. Chiriac, *Cercetări periegetice în teritoriul histrian*, Pontica, 18, 1985, p. 113–124.

F. Peters, *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaft in Wien*, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Klasse 27 (1867).

B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien* 1, Berlin, 1898.

A. Publicații în cadrul proiectului de cercetare:

A. Baralis, P. Dupont, M. Gyuzelev, M. Iacob, V. Lungu, M. Mănușcu-Adameșteanu, D. Nedev, K. Panayotova, *Le programme ANR Pont-Euxin: bilan des campagnes 2011 à*

Apollonia du Pont (Sozopol, dpt. de Bourgas, Bulgarie) et Orgamé / Argamum (Jurilovca, dpt. de Tulcea, Roumanie), Dialogues d'Histoire Ancienne 37 (2011), vol. 2, p. 220-234.

V. Lungu, A. Baralis, M. Iacob et al., *Jurilovca*, Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2011, București 2012, p. 226-232, no 125.

A. Baralis, V. Lungu, *Stratégies coloniales et réseaux d'occupation spatiale gètes sur le littoral de la Dobroudja du Nord : les acquis du Programme ANR Pont-Euxin*, in G. Tsetschladze, A. Avram, J. Hargrave (eds.), *The Danubian Lands between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th Century BC - 10th Century AD)*, Oxford, 2015, p. 369-384.

A. Baralis, V. Lungu, P. Dupont, *Between Greeks and Getae : trade networks on the lower Danube during the archaic period*. SOMA 2016, The 20th Symposium on Mediterranean Archaeology, (St. Petersburg 12.-15. May 2016), în curs de apariție în Actele simpozionului.

A. Baralis, V. Lungu, *Colonising the Southern Sectors of Danubian Delta: The Settlement of Caraburun-Atchik-Suhat, présenté au colloque Bifocal Perspectives on The Black Sea: Macro-and Microcosms*, organisé par Aarhus Institute of Advanced Studies (AIAS), 8th April 2016 à l'Université d'Aarhus, à paraître.

G. Bony, A. Baralis, V. Lungu, N. Marriner, C. Morhange, *Mobilité des paysages et stratégies coloniales au sud du Delta du Danube : la colonie grecque d'Orgamé/Argamum (Jurilovca, département de Tulcea, Roumanie)*, in J.-P. Saint Martin (éd.), *Recherches croisées en Dobrogea*, Bucarest, 13, p.133-156.

G. Bony, *Contraintes et potentialités naturelles de quelques sites portuaires antiques de Méditerranée et de mer Noire (Fréjus, Ampurias, Kition, Istanbul, Orgamé)*, thèse de doctorat, Université Aix-Marseille I, 2013.

A. Dolea, *The Roof Tiles Found at Açık Suhat - Caraburun (Baia, Tulcea County, Romania). Preliminary Results*, in : A. Panaite, R. Cîrjan, C. Căpiță (eds.), *Moesica et Christiana. Studies in Honour of Professor Alexandru Barnea*, București, 2016, p. 259-264.

Baralis A., Lungu V., Dupont P., 2016, « Between Greeks and Getae : trade networks on the lower Danube during the archaic period », Twentieth annual meeting of the Symposium on Mediterranean Archaeology « SOMA 2016 », 12-15 mai 2016, Musée de l'Ermitage, St Pétersbourg (Russie).

Dupont P., Baralis A., Lungu V. 2016, « Caraburun apud Orgame. The pottery assemblage of the archaic period », International Colloquium in the memory of Valentina Vladimirovna Krapivina „Forum of Olbia”, 5-6 mai 2016, Institute of Archaeology, Nikolaevsky National University - National Academy Of Sciences of Ukraine, Nikolaev (Ukraine), în curs de apariție în Actele colocviului.

B. Prezentări la colocvii naționale și internaționale, efectuate în cadrul proiectului:

Baralis A., Lungu V., 2012, « Aperçu sur l'organisation du territoire des colonies ouest-pontiques: le programme ANR Pont-Euxin 2012 (Orgamé, Roumanie), Sesiunea internațională « Pontica », 10-12 octombrie 2012, Muzeul Național de Istorie și Arheologie.

Lungu V., Baralis A., Lebouteiller P., Dolea A., Mușat A., Streinu M., « Orgame, necropolă și teritoriu. Proiectul ANR Pont-Euxin 2012 », Sesiunea internațională « Pontica », 10 octombrie 2012, Constanța, Muzeul Național de Istorie și Arheologie.

Baralis A., Lungu V., 2013, « Stratégies coloniales et réseaux d'occupation spatiale gètes sur le littoral de la Dobroudja du Nord: les acquis du Programme ANR Pont-Euxin »,

Fifth international congress on Black Sea Antiquities « The Danubian Lands between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th Century BC-10th Century AD) », 17-21 September 2013, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Belgrade (Serbie).

Baralis A., Lungu V., Mănușcu-Adameșteanu M., Dolea A., Mușat A., Streinu M., Micu S., Nicolae L., 2013, « Greci în Pontul de vest: Orgame - necropolă și teritoriu. Rezultate parțiale ale proiectului franco-român ANR Pont-Euxin 2010-2012 », 26 februarie 2013, București, Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia Română.

Nicolae, L. 2015, « Les timbres amphorique de Călugara et de Caraburun », 2015, Athènes (Grèce), Université Cappodistria.

Lungu V., Baralis A., Dupont P., Mușat A., Streinu M., Nicolae L., Lebouteiller P., 2016, « Caraburun - Achik Suhat, o noua așezare greco-romană între Istros și Orgame », Simpozionul ARA, 21 -23 aprilie 2016, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București.

Lungu V., Baralis A., Caraire G., Jubeau Th., Lebouteiller P., Popova T., Damelet L., Streinu A., Streinu M., Bastide M., Nicolae L., Sanglade T., Iancu L., 2016, « Studiul unui teritoriu antic: Caraburun-Arhcik Suhat. Cercetare pluridisciplinară și metodologie aplicate în cazul unor așezări grecești de pe țărmul lacurilor Razelm-Golovița », Sesiunea anuală de comunicări științifice « Metodă, teorie și practică în arheologia contemporană », 30 martie - 1 aprilie 2016, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București.

Baralis A., Lungu V., 2016, « Greci în teritoriul get. Așezarea greacă de la Caraburun - Açık-Suhat », prezentată la A 50-a sesiune națională de rapoarte arheologice, 26-28 mai 2016, Târgu Jiu.

126. Cheud

com. Năpradea, jud. Sălaj

Punct: Cetatea Pintii/Aranyas

Tip sit: 122 (cetate)

Tip epocă: 213 (La Tène târziu), 4 (epocă medievală)

Cod RAN: 142195.01; Cod LMI SJ-I-m-B-050036

Autorizație nr. 194/2016.

Colectiv: Horea Dionisiu Pop - responsabil științific (MJIA Zalău), Daniel Culic (MJIA Zalău).

Monumentul arheologic se află în hotarele actuale ale satului Cheud (com. Năpradea, jud. Sălaj), lângă limita nordică a județului, la aproximativ 1,8 km în amonte de Pasul Țicăului, pe malul drept al Someșului. În vârful muncelului numit azi de către localnici *Dealul Cetății* se află urmele bine păstrate ale unei fortificații medievale din lemn și pământ.

Pe pantele sudice ale aceluiași deal, pe o terasă artificială a fost construită o biserică de zid care mai păstrează elemente de pietrărie decorativă. La baza dealului, pe prima terasă a Someșului, au fost descoperite urmele unei așezări medievale timpurii (sec. VII-IX), sondate arheologic pentru prima dată în anul 2009.

Cetatea medievală, pomenită pentru prima dată în sursele scrise din secolul al XIV-lea a făcut parte din patrimoniul putericei familiei Drággfy. Primele sondaje arheologice au fost efectuate în anul 1989 de către o echipă mixtă formată din specialiști de la Muzeul Militar Național (București) și Muzeul de Istorie și Arheologie Maramureș (Baia Mare).

În anul 2016 au fost începute noi săpături la *Cetatea Pintii/Aranyas* în vederea stabilirii evoluției cronologice, tipologice și a extensiei fortificației. Au fost proiectate trei suprafețe arheologice:

Suprafața S₁ (11 x 1,5 m) a fost trasată pe latura nord-vestică a promontoriului cu scopul stabilirii stratigrafiei generale a sitului. Prin trasarea suprafeței S₁ au fost surprinse în secțiune: valul și șanțul medieval, dar și ceea ce pare a fi fundul unui șanț din Latene. Prin documentarea acestei suprafețe arheologice s-a concluzionat că în Epoca Latene platoul din vârful Dealului Cetății avea o suprafață mai mare. Medievalii i-au modificat considerabil topografia inițială, după toate aparențele în veacul al XIV-lea când au accentuat panta de nord-vest în detrimetrul suprafeței platoului, distrugând în mare parte urmele fortificației dacice și săpând noi șanțuri și valuri. Pe povârnișul șanțului medieval au fost găsite fragmente masive din chirpic cu impresiuni de lemn și bucăți de lemn ars (fig. 1). Spre deosebire de celelalte suprafețe arheologice aici materialul medieval a fost descoperit într-o cantitate mică, mai ales în zona șanțului medieval. Materialul ceramic din Latene a fost găsit într-o cantitate mare în umplutura șanțului dacic, denumit convențional CX₂ (fig. 2). Pe lângă cantitatea mare de ceramică dacică a fost găsit și un denar de la începutul sec. I a. Chr însă nu în umplutura șanțului dacic, ci rulat la vale spre valul medieval.

Suprafața S₂ (3 x 4 m) a fost trasată de asemenea pe latura de nord-vest a fortificației, perpendicular pe șanțul medieval, surprinzând parțial panta antropică, dar și o parte din șanțul de apărare. În această unitate de cercetare au fost descoperite cele mai multe artefacte cu caracter special, toate în stratul vegetal. În afară de cele 730 de monete (?) medievale din cupru, false sau în curs de falsificare (fig. 3), vârfurile de săgeți, pintenii, cataramele și aplicile au fost de asemenea găsite într-un număr mare.

Suprafața S₃ (3 x 3 m) a fost trasată *intra muros* pe buza pantei antropice, pe platoul îngust al cetății. Au fost conturate câteva gropi datate pe baza materialului descoperit în secolul al XIV-lea.

Bibliografie

- Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapeșt, 1890–1913, p. 580.
- Fügedi Erik, *Castle and Society in Medieval Hungary (1000–1437)*, Budapeșt, 1986.
- Györfi Zalan, *Pinteni cu rotiță din Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei (secolul al XIII-lea – începutul secolului al XV-lea)*, în *Arheologia medievală*, V, 2005, p. 101–111.
- Aurel Medve, *Cadrul natural al fortificațiilor medievale de la Cheud*, *ActaMP*, 16, 1992, p. 383–288.
- Petri Mor, *Szilágy vármegye monographiája*, 1901, II, p. 15–28.
- Radu Popa, *Plumburi de postav medievale*, în *Sargeția*, XIV, 1979, p. 275–279.
- Adrian Andrei Rusu, *Considerații istorice asupra cetăților medievale timpurii din județul Sălaj*, *ActaMP*, 2, 1978, p. 89–104.
- Adrian Andrei Rusu, *Capele și cetăți în Transilvania și vecinătățile ei în secolele XIII–XIV*, în *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania*, III, Satu Mare, 2004, p. 99–125.
- Adrian Andrei Rusu, *Castelarea carpatică: fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII–XIV)*, Cluj-Napoca, 25, p. 510–511.
- Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române. I. Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, București, Editura Academiei, 1959, p. 22.

127. Costești

com. Costești, jud. Iași
Punct: Cier/Lângă Școală

Cod RAN: 95541.01
Autorizație nr. 113/2016

Colectiv: Dumitru Boghian – responsabil, Sorin Ignătescu (USM Suceava), Sergiu-Constantin Enea – responsabil adjunct (Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos), Dumitru-Ionuț Stigleț, Vera Baran (voluntari).

După cum este deja cunoscut din rapoartele și lucrările anterioare²¹¹, situl de la Costești-Cier/Lângă Școală (fig. 1.1–3) se află într-o avansată stare de degradare naturală (fig. 2.1–2), fapt care periclitează chiar existența a ceea ce s-a mai păstrat din această stațiune arheologică (mai puțin de 1/3 din suprafața inițială, adică cca. 900 m²).

În aceste condiții, în perioada 11–24 iulie 2016 au continuat investigațiile de diagnostic arheologic, cu obiectivul declarat de finalizare a profilului stratigrafic longitudinal (nivelul -1,20/1,50–2,20/2,50 m) și transversal (în treimea de sit păstrată), asociat încheierii cercetării nivelurilor arheologice Cucuteni A₃ și realizarea planimetricei complexelor din sit și a celor din zonele conexe. Și în acest an, lucrările s-au desfășurat în cadrul practicii arheologice a studenților de la specializarea Istorie, din cadrul Facultății de Istorie și Geografie a Universității Ștefan cel Mare din Suceava²¹², cu o sponsorizare parțială a Primăriei Târgu Frumos, a firmei SC ATMIS SERVICE SRL și a organizației *Societas Pro Patrimonium* Târgu Frumos și cu sprijinul logistic al Primăriei și Scolii Gimnaziale din comuna Costești, jud. Iași (cazarea studenților și membrilor colectivului științific)²¹³.

Având în vedere cele propuse, în campania din anul 2016, a fost continuată cercetarea S. I/2012, m. 0–40, pe cele două niveluri încadrate în faza Cucuteni A, etapele A₂ și A₃, surprinse stratigrafic (-1,20/1,50–1,70/2,10 m), neputând fi, din păcate, epuizată investigarea secțiunii (complexitatea situațiilor arheologice, în primul rând), rămânând de explorat ultimul strat (m. 5–30, cca. 0,40–0,50 m grosime; 1,70/2,10–2,20/2,50 m), aferent începuturilor locuirii cucuteniene din sit.

Astfel, între m. 0–18 au fost investigate complexele apărute sub L. 1–2/2012 și sub B. 2/L. 7/2013, unde arătam, în raportul anterior, că urma să stabilim funcționalitatea aglomerării de materiale arheologice amestecate cu foarte multă cenușă, care

- 211 D. Boghian, S.-C. Enea, S. Ignătescu, L. Bejenaru, S.-M. Stanc, *Comunitățile cucuteniene din zona Târgu Fumos. Cercetări interdisciplinare în siturile Costești și Giurgești*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2014, p. 32–38, pl. XXVI–XXXV; D. Boghian, S. Ignătescu, S.-C. Enea, R. Pîrnău, D.-M. Vornicu, Cr. Secu, R.-G. Furnică, A. Vornicu, 116. *Costești, com. Costești, jud. Iași, Punct: Cier/Lângă Școală*, în *CCAR. Campania 2014*, Institutul Național al Patrimoniului, București, 2015, p. 195–198, 260, 507–515, fig. 1–11; S.-C. Enea, D. Boghian, S. Ignătescu, *Anthropomorphic and Zoomorphic Representations from Cucuteni Sites of Costești and Giurgești (Iași County, Romania)*, în vol. *Cucuteni Culture within the European Neo-Eneolithic Context: Proceedings of the International Colloquium „Cucuteni - 130. 15–17 October 2014, Piatra-Neamț, Romania: In Memoriam dr. Dan Monah*, *In Memoriam dr. Gheorghe Dumitroaia*, editori Constantin Preoteasa, Ciprian-Dorin Nicola, Ed. „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2016, p. 533–580.
- 212 Și de această dată, colectivul științific aduce respectuoase mulțumiri studenților practicanți pentru interesul și eforturile depuse.
- 213 Mulțumim, și pe această cale, pentru necesarul și utilul sprijin acordat lucrărilor.

se continuă și sub L. 3-5/2013²¹⁴. Acum, putem arăta că această aglomerare de lipituri mărunte și mijlocii, fragmente ceramice, unelte/armele litice și osteologice, plastică antropomorfă și zomorfă, în principal, abandonate în stratul gros de cenușă, provin de la cuptoarele de ars ceramica și spațiile menajere aferente (gropi de deservire cuptoare și îngrădituri, cu garduri din pari și împletituri de nuiele, unde se aruncau resturile de combustie, rebeturile și artefactele deteriorate), unele cărări dintre instalațiile pirotehnologice și amenajări de locuire (anexe de lucru).

În primul rând arătam că, la -1,20, între m. 7 și 11,20, a fost surprinsă, către perețele sudic al secțiunii, **o porțiune de podină/podea simplă a L. 2/2012**, bine evidențiată în profil, aflată cu 0,50 m mai jos decât lutuielile masive de pereți/plafon, fiind realizată ca un strat de lut cafeniu purtat (10-15 cm grosime), amestecat cu fragmente ceramice, care acoperea denivelările locuirii Cucuteni A3. Această amenajare pare să desemneze prima podea a L. 2/2012, refăcută, ulterior. În dreptul m. 7,80-8,10 se observă o groapă de stâlp ($\varphi=30$ cm; $h=35$ cm) care penetra podeaua, legată, probabil de prima fază a locuinței (fig. 3,5-6).

Totodată, a continuat investigarea și demontarea locuințelor **L. 3 și 5/2013**, în porțiunile rămase. În **L. 3**, m. 25,50-31, pe nivelul -1,20-1,50, s-au demontat lipiturile de pereți și platformă de podea (cu substrucție lemnoasă și lutuieți arse diferit - brun-cenușiu-negru la partea inferioară și brun-cărămiziu la suprafață), ocazie cu care sub lipiturile de plafon și pereți au fost descoperite mai multe vase întregibile, grupate pe lângă perețele camerei de NNE ($\square$ 26 a). În camera de SSV, a fost investigată vatra V. 2/2015 a cuptorului din $\square$ 30-31 a-b, acolo unde la sfârșitul campaniei din 2015 fuseseră identificate fragmentele de mulură de la elevația acestuia (C. 1/2015). Am constatat că acest cuptor a fost realizat în colțul nord-vestic al încăperii, fiind strivit de căzăturile masive de pereți și plafon. Acesta avut o bază rectangulară (1,30 x 1,20 m), în care se individualizau vatra instalației propriu-zise și un podium, în fața gurii orientate spre răsărit (0,30 x 1,30 m, $h=10$ cm), care făcea corp comun cu platforma podelei (fig. 4,1-3). Credem că elevația cuptorului (cu baza pereților de circa 1 m²) se încheia cu o boltă (cupolă) pe care se găsea, probabil, un horn scund. Pereții cuptorului, mai groși la bază și la „îmbinări” (6-8 cm) și mai subțiri în elevație (5-6 cm) au fost ridicați pe o substrucție de nuiele ($\varphi=1-2$ cm), urmele și golurile acestora observându-se pe/în unele lutuieți recuperate. În lateralele și spatele podiumului, la îmbinarea cu pereții cuptorului, se observă urmele a doi pari arși ($\varphi=8$ cm), prinși în lut, folosiți ca elemente de rezistență, care au susținut, probabil, cuptorul să nu se încline. Carcasa de nuiele a cuptorului a fost unsă/lipită cu un strat masiv de argilă amestecată cu materiale vegetale mărunțite (paie tocate, pleavă), care constituia miezul pereților (cca. 4-5 cm grosime), care, după uscarea parțială, a fost acoperit cu un strat de finisare destul de grosier (1-2 cm), în care, la exterior, s-au realizat decorurile adâncite, spiralice și liniare, ale mulurilor ornamentale. Peste acest strat, s-a realizat, ulterior, în special tot la exterior, o netezire/scliviseală atentă (cca 2-3 mm), cu lut fără amestecuri vegetale. Despre această alcătuire a pereților vorbesc atât secțiunile „naturale” ale lipiturilor, cât și spărturile specifice (fig. 7,3 a-c, 5-6). Credem că lutuiețile ornamentate/mulurile au făcut parte din „fațada” gurii semicirculare, destul de largi, și „coronamentul” cornular al cuptorului.

L. 5 (m. 18,50-23,10 m) prezintă, din punct de vedere constructiv, multe asemănări cu L. 3: prezența platformei realizată pe substrucție lemnoasă, care stabilizează stratul cenușos al etapei

anterioare, și lutuiețile destul de masive de pereți. Stratul gros de lutuieți dintre m. 20-22 (care se continua spre N, în porțiunea nesăpată) poate indica prezența unui perete intermediar/interior și instalațiile adosate acestuia.

Groapa 6/2016 a apărut între m. 35-37, acolo unde existase anterior L4/2013 (m. 31,50-37, -0,60-1,10 m. Această groapă a fost surprinsă doar parțial, sub forma unui arc de cerc cu amplitudinea de 0,20 m în S. I, continuându-se spre nord, în porțiunea nesăpată. Fundul acesteia, oarecum drept, se adună între m. 35,80-36,80.

Groapa 7/2016, asociată cuptorului 2/2016, m. 3,50-5 pe centrul S. I, a fost surprinsă de la -1,80 m, individualizându-se foarte bine de la -1,90 m, într-un sol cafeniu purtat, unde prezintă un contur cvasi-circular regulat. A fost, probabil, cilindrică în proiecție 3D (diametre 1,50/E-Vx1,80 m/N-S). Spre VSV prezenta un lob cvasi-rectangular care pare a indica groapa unei focării. În interiorul gropii, mai ales în partea circulară, se găseau foarte multe tipuri de lipituri bine arse la brun-cenușiu, provenite de la baza pereților, groase de 5-6 cm (cu amprente de leături), și brun-cărămiziu, de la cupolă (cu amprente de nuiele, $\varphi = 1,5/2,5$ cm), compactate în stratul de cenușă, împreună cu puține fragmente ceramice și osteologice, fapt datorat prăbușirii cuptorului și, probabil, reutilizării ca groapă menajeră (fig. 3,1-4). La 30 cm de fund, groapa C. 2 prezenta un prag cruțat în lut, de cca. 10 cm lățime, pe care se sprijinea baza pereților cuptorului. Vatra acestui cuptor prezenta o lutuială roșiatică cu pete negre, în unele zone umede, în altele sub formă de mici spărturi mozaicale. Nu au fost descoperite fragmente de plăci perforate/semi-perforate de grătar de cuptor. După încetarea uzului cuptorului și a gropii, acestea au fost căpăcuite cu un strat de argilă brună, purtată.

Groapa nr. 8/2016 se conturează în profilul sudic, în $\square$ 3-4 (m. 2,60-3,90), de la -1,45 m, ajungând la adâncimea maximă de -2,20 m, în dreptul m. 4. Deși a fost intersectată doar lateral și parțial (cea mai mare parte continuă în profilul sudic), pe o lungime de doar 1,30 m, se pare că a fost tot circulară în plan și tronconică 3D, fără să ne putem pronunța acum asupra dimensiunilor sale reale. La partea superioară a acestei gropi, între m. 3,20-3,90 și adâncimile -1,45-1,60 se găsește un strat de lipituri cărămizii (fig. 3,3), care aparțin probabil vetrei și bolții unui cuptor (**C. 3/2016**). Cu titlu de ipoteză de lucru, considerăm că este posibil ca Gr. 8 să fi fost săpată pentru extragerea argilei și, după umplere, să fi fost reutilizată ca amplasament pentru un alt cuptor.

Groapa nr. 9/2016 se individualizează către și în profilul sudic, m. 5,50-6,80, fiind săpată din cel de-al doilea nivel de locuire Cucuteni A3. A fost, probabil, circulară în plan și, tridimensional, în formă de clopot, cu arcuire mai amplă spre vest (m. 6,80), adâncindu-se, deocamdată, până la -2,20 m. În umplutura sa se găseau puține fragmente ceramice și, spre est, lutuiețile de la perețele unui cuptor (**C. 4/2016?**), toate într-un pământ argilos amestecat cu multă cenușă și cărbuni foarte mărunți. Tot pe/în profilul sudic, între m. 7,90-11, între -1,20-1,80 m, într-un strat de nivelare Cucuteni A3, într-o alveolare alungită, se individualizează **gropile nr. 10 și 13/2016**, legate, prin prezența multor lutuieți specifice, de existența unor cuptoare de ars ceramica (C. 5-6/2016) și gropile de deservire aferente, problemă ce va fi lămurită în campaniile viitoare.

În profilul nordic, între m. 4-5, s-a conturat **groapa nr. 11/2016**, surprinsă doar parțial, sub forma unui arc de cerc. A fost săpată tot din nivelul al doilea Cucuteni A3 (-1,60 m) ajungând până la -2,20 m. Era, probabil, cilindrică și se găsea la nord de Gr. 7, fără să o intersecteze, în umplutura sa aflându-se materiale ceramice, osteologice, puține lutuieți, într-un sol cenușos, compact. Fără să putem preciza, în momentul de față, relațiile dintre Gr. 7-8 și 11, putem arăta doar că se aflau dispuse oarecum

214 D. Boghian, S. Ignătescu, S.-C. Enea, D.-I. Stigleț, A. Kovács, 121. Costești, com. Costești, jud. Iași, Punct: Cier/Lângă Școală, în CCAR. Campania 2015, Institutul Național al Patrimoniului, București, 2016, p. 224-225, 598-601.

128. Dumbrăveni

com. Dumbrăveni, jud. Suceava

Punct: Săliște

Autorizației nr. 247/ 25.10.2016

Colectiv: dr. Mugur Andronic – responsabil.

Comuna Dumbrăveni, care ocupă o suprafață de 44,72 km², este amplasată în partea estică a județului Suceava, în contact cu traseul cursului râului Siret.

Teritoriul său se găsește în zona de contact dintre Podișul Sucevei (mai precis cel al Dragomirnei) și lunca râului Siret. În partea de nord comuna se învecinează cu teritoriul comunei Siminicea, iar în vest se învecinează cu orașul Salcea. Limita urmărește dealurile *Dumbrăveni*, *La Căprărie*, și *Dealul Văratecului*. În partea de sud comuna Dumbrăveni se învecinează cu comuna Verești, iar în est cu comuna Vlădeni din județul Botoșani.

În perioada 26 septembrie – 09 octombrie 2016, s-au desfășurat cercetări de diagnostic arheologic, conform autorizației nr. 247 din 25 octombrie 2016, emisă de către Direcția Patrimoniu a Ministerului Culturii, obiectivul investigațiilor fiind acelea de a delimita situl arheologic din locul numit sugestiv *Săliște* și de a stabili prezențele arheologice și stratigrafia zonei, precum și datarea precisă a etapelor de locuire.

Situl se află (inclusiv toponimul *Săliște* o demonstrează), în prima vatră a satului, din secolele XIV-XVII, el incluzând și vechea biserică de lemn și pe cea actuală, de zid.

Amplasamentul său era foarte favorabil locuirii, într-o microzonă cu puternice izvoare, canalizate ulterior de CAP (toponim vechi *Șapte Fântâni*), relativ adăpostit între dumbrăvi și păduri seculare, suficient de aproape de cursul Siretului, o importantă arteră de comunicație de-a lungul timpului.

În cadrul cercetării s-au executat sonde în patru grădini. Pentru primul sector (A) a fost ales terenul lui Vasile Oboroceanu, aflat la o depărtare de circa 150 m nord de biserică. Aici, în total, s-au executat patru secțiuni cu dimensiunile de 1,50 m lățime și 10 m lungime.

Au fost interceptate resturile arheologice provenind de la patru locuințe datând din secolul al XVIII-lea (poate și jumătatea celui următor), caracterizate prin lentile masive de dărâmături, resturi de cărămizi, pământ ars, oase și fragmente de vase, resturi de tencuială și de mortar pe bază de var. Aici au fost cercetate și urmele unei foste construcții medievale, poate atelier, adâncită până la -1,50 m față de nivelul actual de călcare, cu loc de foc deschis, intens (pământ ars la caramiziu, zgurificat, pe o profunzime de 7–10 cm), complex de unde a rezultat o cantitate foarte mare de ceramică fragmentară, alături de oase de animale domestice. Întrucât cea mai veche ceramică se datează în veacul al XIV-lea, incluzând și perioada legendarului „Descălecat” al Moldovei, construcția se datează în acest veac. Ulterior, în secolul al XV-lea în groapa locuinței s-au aruncat mari cantități de ceramică fragmentară și resturi osteologice, toate ducând în cele din urmă la umplerea gropii de gunoi menajer. Ceramica este în curs de prelucrare în cadrul laboratorului zonal de restaurare al Muzeului Bucovinei.

Construcția a avut un contur neregulat, relativ asemănător cifrei „8” și o adâncime diferențiată, între cele două părți/compartimentări distincte, care au putut fi evidențiate. Partea mai puțin adâncită fusese săpată până la o adâncime de -1,07 m, cealaltă având adâncimea, așa cum s-a arătat mai sus, de 1,50 m. Deoarece nu s-au descoperit resturi de lut ars provenind de la lutuială de pereți și nici o cantitate mare de cărbuni, presupunem

în linie, de la NNV către SSE, corespunzând alveolărilor și gropilor de cuptor vizibile în ruptura naturală a sitului, de pe latura nordică a acestuia (baterii liniare de cuptoare de ars ceramica?).

În ceea ce privește **groapa nr. 12/2016**, aceasta reprezintă o alveolare săpată din nivelul al doilea Cucuteni A3, între m. 6,50–8,50, -1,30–1,80 m, umplută cu lutuiele mărunte, căzute/aruncate pe un strat de lutuială arsă, sub care se găsea vatra V. 4/2016 și elemente locuire din primul nivel Cucuteni A2–3 din sit. Fără a avea, deocamdată, toate elementele necesare încadrării precise a complexelor de sub Gr. 12, credem că trebuie să avem în vedere mai multe ipoteze: alveolare lângă o construcție (L. 8–9?), spațiu de circulație dintre cuptoare (?) sau posibil cuptor cu alveolare/cameră, perete și tiraj orizontal (?).

În □ 6 a-b, la -1,80 m, a fost identificată o porțiune de lutuială brun-gălbuie, de cca. 1 m², realizată din argilă în amestec cu fragmente ceramice mari, superficial arsă, care căpăcuia nivelurile cu pământ cenușiu-negru. Pe suprafața păstrată se observau trei orificii rotunde și ovale ($\varphi=8/10$ cm), dispuse în linie ușor curbă, care proveneau, probabil, de la parii care susțineau o îngrăditură cu împletituri din nuiele sau un perete ușor, nelutuit, în spatele căruia se depozita cenușa provenită de la cuptoarele de ars ceramica. Compoziția și structura lutuieiilor, împreună cu dimensiunile perforațiilor și gradul superficial de ardere nu ne permit să considerăm această amenajare drept grătar de cuptor pentru ars ceramica, fie și „crud”/nêntrebuințat.

În apropiere, în dreptul m. 7,50, către și în profilul nordic, la -1,80 m, a fost descoperită **vatra evoluată V. 4/2016**, construită pe un pat de argilă și fragmente ceramice. Aceasta se păstrează pe o porțiune de 0,90 m, lutuiele mozaicate fiind diferit arse, gălbui-cafeniu, în miez (cca. 8 cm grosime), cărămiziu la suprafață (aprox. 5 cm). Această vatră pare construită deasupra unei gropi, fapt care va fi verificat prin cercetările viitoare. Considerăm că este posibilă asocierea acestei vetre și porțiunii de lutuială cu perforări, discutate anterior, cu complexele habitabile reprezentate de L. 8–9 sau de altele din proximitatea cuptoarelor.

Având în vedere uniformitatea stratului puternic cenușos de sub L. 3–5/2013, amestecat cu numeroase materiale ceramice și artefacte abandonate (fig. 5–6; 7.1–2.4; 8–9), prezența, sub nivelul Cucuteni B1, a două niveluri de locuire (deocamdată), cu locuințe și cuptoare, ultimele grupate în partea nord-nord-estică și estică a sitului, nu excludem nici varianta existenței unui orizont de distrugere a așezării Cucuteni A 2–3 (primul orizont Cucuteni A) prin incendiu, după care locuirea s-a refăcut și a funcționat, în plină fază Cucuteni A3.

Abstract

The diagnosis archaeological research in the site Costești-Cier/Lângă Școală was made between 11 and 24 July 2016. In this archaeological campaign were continued the researches in Trench T. I/2012, m. 0–40, focusing on the two Cucuteni A2–3 levels (-1,20/1,50–1,70/2,10 m), identified in the section. In the surface and the levels mentioned, were investigated: the first simple floor of dwelling D. 2/2012 (identified in m. 7–11.20, -1,20 m) belonging to Cucuteni B1 phase; dwelling D. 3/2013 (identified in m. 25,50–31, -1,20–1,50 m) with the hearth H. 2 and kiln K. 1/2015 (with dimensions of 1,30 x 1,20 m, having podium, dome and the opening „facade” ornamented with clay mouldings), dwelling D. 5/2013 (dismantling of walls and platform floor), portions of dwellings D. 8/2013 and D. 9/2014 (Cucuteni A3-A3). Also, an evolved hearth H. 4/2016 and seven pits: simple and kiln-pits: P. 6/2016, P. 7/K. 2/2016, P. 8/K. 3/2016, P. 9/K. 4/2016, P. 10–13/2016, all belonging to Cucuteni A2–A3 levels, were researched.

Abbreviations

T.=trench; D.=dwelling; H.=hearth; K.=kiln; P.=pit

că această construcție a fost de tipul unei colibe, adâncită la ceva peste un metru în sol (la vremea respectivă), unde se putea practica și un meșteșug. Cu toate că aici nu s-a locuit pe o perioadă îndelungată, urmele de foc deschis, fără îngrăditură din piatre, demonstrează prin profunzimea stratului de pământ ars, de 7–8 cm grosime, o durată și o intensitate a focului destul de ridicată.

În sectorul (B) – grădina din spatele casei familiei Mursa, aflată la circa 35 metri sud de biserica nouă, s-au executat 5 secțiuni, fiecare de 12 metri lungime și 1,50 m lățime. Din păcate nu au fost surprinse complexe arheologice, cu excepția unei mici aglomerări de chirpic și bucăți de cărbune, totul la nivelul vechi de călcare. Nu poate fi vorba despre o vatră, ci mai degrabă despre resturi de prăbușire de la pereții unei locuințe din apropiere. Important este faptul că aici a apărut ceramică specifică culturii Poienești-Lucașeuca (sec. II-I î. Chr.), inclusiv fragmente provenind de la o strecurătoare. Din păcate, proprietarii nu ne-au permis o ultimă secțiune, iar parohul bisericii din vecinătate nu s-a grăbit să aprobe o altă secțiune, de control, în curtea bisericii, plasată pe un teren mai înalt, și mai aproape de fostul izvor principal.

Sectorul (C) a fost ales în grădina lui Ioan Hulubeț, unde, în spatele șurii sale s-au executat două secțiuni de 14 metri lungime și 1,50 m lățime, în vecinătatea sudică a sectorului (B). În secțiunea SII, s-au surprins resturi de la o construcție modernă, cu mult pământ ars la cărămiziu. În acest sector, ca și în sectorul (A), s-au găsit și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ceea ce îmbogățește fondul informatic despre sit. Și aici, proprietarul ne-a limitat accesul la săpătură. Construcția modernă se leagă probabil de un fost schit, care, conform tradiției locale a existat aici cu mult timp în urmă.

Sectorul ultim, (D), a fost ales în grădina din spatele gospodăriei profesorului Andrei Sandu, plasat nu departe de sectorul (A), la circa 65 de metri N-E de acesta.

Aici s-au practicat două secțiuni, cu lungimea de 7 m și lățimea de 1,50 m, acestea conducând la identificarea unei construcții relativ recente, lungă de circa 7 metri, care a lăsat în sol, sub stratul vegetal, o mare cantitate de moloș, inclusiv mortar pe bază de var și pământ ars la cărămiziu.

În faza incipientă de cercetare teritorială a comunei este deocamdată dificil să datăm cu exactitate primul nivel de locuire medievală de aici.

Atât cercetarea de suprafață din diferite grădini ale sătenilor din punctul *Săliște*, cât și cea a suprafețelor săpate efectiv, nu au dus la descoperirea de ceramică mai veche de secol XIV, la mijlocul său petrecându-se și legendarul „Descălecat” al Moldovei. Ceramica a fost modelată cu roata și are un aspect mai rudimentar.

Concluzionând, situl numit *Săliște* (toponim cu semnificația unei foste vetre de sat, derivat de la slavul „selo”, cu sens de sat), a adăpostit cel mai vechi nivel de locuire medieval din comună, probabil contemporan cu începuturile satului care a existat în locul numit *Românești*, de pe o veche terasă a Siretului și unde se găsește ceramică contemporană. Undeva după anul 1300 oricum, comunități omenești venite de dincolo de munți, în cadrul largii colonizări care s-a desfășurat înainte și imediat după fondarea Moldovei, și-au ales unele locuri propice viețuirii, inclusiv în *Săliște*.

Cu ocazia cercetărilor de diagnostic arheologic s-a revăzut și un sit de lângă traseul căii ferate Verești-Botoșani, în NNE comunei. Și aici, avantajele mediului natural (teren în pantă lină, bine însorit, apropierea imediată a unui fir de apă – posibil chiar cu o baltă pe traseul său) au determinat locuiri umane în mai multe etape istorice. Pe lângă epoca bronzului și secolele IV-V î. Chr., în toamna anului 2016, au fost descoperite, în premieră și

fragmente ceramice medievale, din secolul al XV-lea și mai târziu. În lipsa altor informații, putem doar bănuși că la un moment dat, prin creșterea demografică, familii din *Românești* au putut veni aici formând un cut.

Satul și-a luat numele de la un fost proprietar – „unde au fost curțile lui Dumbravă”, întărit lui Mândru Jumătate, ulterior dăruit Mitropoliei Moldovei de către Elena Dragsineasa²¹⁵.

În vechea Moldova se cunosc mai multe sate cu nume identice sau foarte apropiate, apărute probabil de la foste dumbrăvi ce existau în preajmă²¹⁶.

M. Costăchescu, cunoscutul editor de documente medievale, a afirmat pentru prima sa atestare scrisă: „... identific satul din 1430 Dvoriștea, unde au fost curțile lui Dumbravă cu Dumbrăvenii din județul Botoșani... Era și în veacul al XIV-lea. Își are numele de la un Dumbravă”. Trebuie și pe mai departe avută în vedere și legenda despre geneza satului Dumbrăveni: „Legenda spune că în locul comunei Dumbrăveni era o pădure de stejari numită „Dumbravă”, în mijlocul căreia era un schit de călugari, numit „Trestioare” și mai în urmă Dumbrăvioara care era un pendinte de mănăstirea Putna din Bucovina. Pușinii locuitori ce s-au stabili în Dumbrăvioara pe lângă schit au fost numiți Dumbrăveni”²¹⁷.

În evul mediu în Moldova au existat mai multe sate *Românești*: pe Prut (jud. Botoșani), pe Putna (jud. Vrancea), pe Valea Neagră (jud. Neamț), pe Horaița (jud. Suceava), pe Jeravăț (jud. Vaslui, dispărut), pe Vaslui (jud. Vaslui, dispărut), pe Berheci (jud. Galați, dispărut), sau unul în apropiere de Podul Iloaiei (jud. Iași, tot dispărut). Din păcate, în meritoasa monografie de nume de locuri a lui Alexandru Gonța, nu apare pe Siret un astfel de nume²¹⁸. În această situație fie numele satului nostru rămâne un mister, toponimul actual nefiind cu referire la denumirea sa veche, fie – mai plauzibil – satul nu a rămas atestat în documentele medievale.

129. Ghelăiești

com. Bârgăuani, jud. Neamț

Punct: Nedeia

Cod RAN: 121554.01

Așezare fortificată. Eneolitic

Autorizație nr. 132 / 2016

Colectiv: Ciprian-Dorin Nicola – responsabil științific (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Silviu-Constantin Ceaușu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und

215 DIR, XIV-XV, I, 90; XVI, III, p. 346.

216 Al. I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV-XVII. Indicele numelor de locuri*, București, 1990, p. 92–93.

217 M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înaintea lui Ștefan cel Mare*, p. 57.

218 Al. Gonța, *op. cit.*, p. 215–216.

Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander“ Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Georg Schafferer.

Finanțare: 1000 lei.

Celebra stațiune arheologică pluristratificată de la Ghelăiești se află pe un pînten al Dealului Nedeia, numit „Coadă Pîscului”. La poalele acestuia se află „Bahna Vlădicenilor”, care împreună cu pâraiele Gârla Mare, Bârgăuani și Bahna formează un iaz de mari dimensiuni, ce străjuiește în prezent situl la nord, vest și est. De altfel, crearea iazului a provocat distrugerea a aproximativ jumătate din sit.

Probabil că stațiunea a fost identificată încă din anul 1933 de către Mihai Cojocar, iar în perioada 1969–1989 a fost cercetată sistematic pe o suprafață redusă de colectivele de specialiști conduse de Ștefan Cucuș, rezultatele obținute cu acest prilej fiind deosebite din punct de vedere cultural-științific. Între acestea se remarcă celebrele complexe de cult alcătuite din vase, machete de sanctuare și statuete antropomorfe, precum și un tezaur de astragale depozitate într-un vas.

Vestiigiile identificate aici sunt databile în fazele Cucuteni A, Cucuteni A-B și Cucuteni B.

În anul 2016 au fost efectuate noi investigații arheologice interdisciplinare ce au afectat situl și zona sa limitrofă, acestea fiind de natură neinvazivă și constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geomagnetice, în vederea reevaluării potențialului său, stabilirii formei, dimensiunilor și limitelor depunerii antropice, precum și a gradului actual de conservare a vestigiilor.

Rezultatele spectaculoase obținute indică faptul că stațiunea a fost în forma sa inițială cea mai mare dintre cele cu vestigii preistorice din Subcarpații Moldovei, în prezent având o suprafață păstrată de aproximativ 7 ha.

Extremitatea sa nordică, ce se prelungeste spre iaz, a fost săpată integral în trecut, însă recoltarea vestigiilor descoperite nu s-a făcut exhaustiv, ci selectiv, iar o cantitate importantă de artefacte a fost îngropată în secțiunile și casele prin intermediul cărora s-au făcut cercetările anterioare.

Deși mici porțiuni din sit nu au putut fi prospectate ca urmare a configurației terenului și vegetației ruderaie și segetale existente, datele geomagnetice obținute – susținute și de starea bună de conservare a vestigiilor – ne oferă totuși câteva informații prețioase cu privire la caracteristicile habitatului cucutenian de la Ghelăiești.

Se pare că în forma lor inițială, datorită inclusiv caracteristicilor terenului, diferitele așezări cucuteniene aveau formele circulare, beneficiau de planuri de organizare a construcțiilor în grupuri, cercuri, dar și radial, cu spații libere adesea foarte mari între ele și erau împrejmuite de sisteme de fortificație antropice constând în șanțuri și chiar o palisadă. De asemenea, a putut fi observat faptul că dimensiunile așezărilor sunt diferite. Probabil că datorită sporului demografic a avut loc o extindere a suprafeței locuite de la o fază la alta de evoluție a culturii Cucuteni. Numărul total de complexe păstrate și identificate (gropi și construcții cu diferite funcționalități) este de ordinul sutelor. Câteva dintre acestea, disparate, au fost realizate spre est, în afara spațiului locuit împrejmuț.

Rezultatele cercetărilor arheologice neinvazive recente, coroborate cu ale celor obținute anterior, impun reluarea investigațiilor interdisciplinare sistematice în cadrul acestui sit de excepție al culturii Cucuteni.

Résumé

La station pluristratifiée aux vestiges remontant à Cucuteni A, Cucuteni A-B et Cucuteni B depuis Ghelăiești – la plus vaste parmi les stations aux vestiges préhistoriques dans les Sous-Carpates de Moldavie – a été détruite en grande partie suite à l'aménagement d'un étang de grandes dimensions, ce qui réduit à présent sa surface à environ 7 ha.

Des recherches systématiques ont y été entreprises entre 1974 et 1981 par Ștefan Cucuș, avec des résultats importants quant à la valeur culturelle et scientifique des artefacts, les fameux complexes de culte comprenant des vases, des maquettes de sanctuaire et des statues anthropomorphe, ainsi qu'un trésor d'astragales retrouvés à l'intérieur d'un vase.

En 2016, toujours à Ghelăiești, des études de surface ont été effectuées, à savoir des orthophotos prises par drone, la modélisation digitale du terrain et des prospections magnétiques qui, du fait du bon état de préservation des vestiges, nous ont fourni des données importantes sur l'habitat cucutenien de cet aéal.

Il semble que, dans leur forme initiale, les différents établissements cucuteniens prenaient une forme circulaire, suivant les caractéristiques du terrain, les plans d'organisation des bâtiments en groupe, cercles ou de façon radiale, séparés par des vastes espaces libres, et entourés des systèmes de fortification anthropique, telles les tranchées et une palissade. Cependant, on a constaté que les dimensions des établissements en étaient différentes. Peut-être qu'en raison de l'essor démographique un élargissement de la surface habitée a eu lieu lors du passage d'une étape d'évolution de la culture Cucuteni à l'autre. Au total, le nombre des complexes conservés et identifiés (fosses et édifices aux fonctions variées) s'élève à quelques centaines. Parmi ceux-ci, il y avait quelques-uns construits vers l'ouest, en dehors de la zone habitée clôturée.

130. Merești

com. Merești, Jud. Harghita

Punct: Cheile Vârghișului: Peștera nr. 1, Peștera Lublinit - nr. 1, Peștera lui Gabor - nr. 20

Cod RAN: 85065.10, 85065.11, 85065.12

Autorizație nr. 34/03.03.2016

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Ștefan Vasile (U București), Roxana Cuculici (U București), Loredana Niță (UV Târgoviște).

Cheile Vârghișului reprezintă principalul areal carstic al Munților Perșani, situat în extremitatea nordică a acestora, la limita cu Munții Harghita. În cadrul arealului carstic au fost identificate peste 130 de peșteri, amplasate pe patru niveluri de carstificare. Cercetările arheologice au debutat începând cu anul 1911 și au continuat în câteva etape, până în prezent.

O descriere amplă a celor mai cunoscute peșteri și adăposturi sub stâncă din Cheile Vârghișului, o datorăm speologilor T. Orghidan și M. Dumitrescu. În anii 1957–1958, aceștia au prelevat datele necesare realizării primului studiu interdisciplinar consacrat acestui areal, dar au reluat și datele arheologice cunoscute despre unele dintre peșterile vizate. În unele situații, când profilele arheologice din săpăturile anterioare au rămas deschise, au recuperat și identificat ceramică preistorică și faună pleistocenă. În acest stadiu al cercetărilor, monografia realizată

de T. Orghidan și M. Dumitrescu rămâne cel mai important studiu consacrat carstului din Cheile Vârghișului, chiar dacă acesta descrie doar 40 de peșteri, din cele aproximativ 130 cunoscute în prezent.

Diagnosticul arheologic a avut ca obiectiv identificarea peșterilor cu potențial arheologic pentru perioada paleoliticului, alocarea de coordonate GIS, evaluarea intervențiilor neautorizate și îmbogățirea cu informații a bazei de date.

Au fost abordate următoarele peșteri:

- Peștera nr. 1. Este situată pe malul stâng al Vârghișului, la 15 m deasupra talvegului. Deschiderea peșterii la intrare are înălțimea de 4 m, o lățime de 6 m și o orientare V-SV, iar depozitul sedimentar are în galeria principală un profil orizontal. În zona de portal, sunt prezente o serie de săpături (fig. 1), rezultat al cercetărilor din 1957 efectuate de T. Orghidan și M. Dumitrescu, dar și al intervențiilor neautorizate (fig. 2). Accesul facil explică prezența numeroaselor intervenții ce afectează pachetul sedimentar. Din proximitatea săpăturilor, au fost recuperate fragmente ceramice preistorice și faună pleistocenă. Din proximitatea săpăturilor, au fost recuperate fragmente ceramice preistorice și faună pleistocenă.

- Peștera Lublinit - nr. 9. Este situată pe malul drept al Vârghișului, la 72 m deasupra talvegului. Deschiderea peșterii la intrare are înălțimea de 1,30 m și o lățime de 3 m. Galeria principală are o lungime de 70 m, iar depozitul sedimentar are în zona de portal un profil descendent (fig. 3). Depozitul este afectat de o serie de săpături neautorizate, probabil în scopul recuperării de faună. Una dintre secțiunile efectuate are dimensiuni considerabile (cca. 3/1,50 m și o adâncime de 2,80 m, fig. 4). Numeroase fragmente de oase de macromamifere sunt abandonate în proximitatea acestor săpături (fig. 5). Nu au fost identificate materiale ceramice sau litice.

- Peștera lui Gabor, nr. 20. Este situată pe malul drept al Vârghișului, la 77 m deasupra talvegului. Deschiderea peșterii are formă de arcadă (fig. 6), cu o lățime de 8 m și orientare N - NE. Galeria principală, cu o lățime cuprinsă între 8 și 9 m și o înălțime ce variază între 4 și 12 m, are o lungime de 42 m și profil orizontal al pachetului sedimentar (fig. 7). Depozitul este afectat de o serie de săpături neautorizate, probabil în scopul recuperării de faună. Gropile rezultate au fost astupate cu fragmente de rocă, iar sedimentul rezultat se prezintă sub forma unor movile în proximitatea acestora (fig. 8, 9). Nu au fost observate fragmente ceramice, dar au fost recuperate 3 piese litice, fără context stratigrafic definit (passim): o așchie completă, cu talon fațetat și o așchie fragmentată, de tip entame din bazalt, ultima prezentând retușă semiabruptă, directă, continuă, observabilă pe latura stângă și pe extremitatea distală; a treia piesă este un fragment cortical din cuarțit.

Abstract

Vârghiș Gorges represent the main karst area of the Perșani Mountains, located in their northern extremity, bordering the Harghita Mountains. Here, more than 130 caves form four karst levels. The archaeological survey of 2016 aimed at identifying caves with potential Paleolithic cultural deposits, alongside establishing their GIS dates, and assessing unauthorized interventions concerning the sedimentary integrity. The last issue was actually the case in three of the caves: Cave no. 1, Cave Lublinit – no. 9, and Cave Gabor – no. 20.

Bibliografie

Dénes, I., 2003. *Rezervația naturală complexă Cheile Vârghișului*, Speomond 7–8, 8–10.

Murătoreanu, G., Cuculici, R., Cosac, M., Radu, Al., Niță, L., Vereș, D., Buzea, D-L., *Potențialul arheologic al*

carstului din Cheile Vârghișului – Munții Perșani. Etape preliminare în realizarea unui Sistem Informațional Geografic, în *Arheovest. Interdisciplinaritate în Arheologie*, vol. III2, Szeged, 2015, p. 591–604.

Orghidan, Tr., Dumitrescu, M., 1963, *Complexul carstic din Cheile Vârghișului*, în *Lucrările Institutului de speologie „Emil Racoviță”*, tom I-II, 1962–1963, Editura Academiei, p. 122–124.

131. Meseșenii de Sus

com. Meseșenii de Jos, jud. Sălaj

Punct: Osoiu Măcăului

Tip sit: 21 (necropolă), 112 (așezare fortificată), 122 (cetate)

Tip epocă: 152 (Epoca bronzului mijlociu), 213 (La Tène târziu)

Cod RAN: 142113.01; Cod LMI SJ-I-s-B-04918

Autorizație nr. 50/2016.

Colectiv: Horea Dionisiu Pop – responsabil științific (MJIA Zalău), Cătălin Borangic (MNU Alba Iulia).

Trecerea prin *Munții Meseș*, pe la Meseșenii de Sus, în sectorul sud-estic al *Depresiunii Șimleului*, a fost blocată și supravegheată de fortificația ridicată în punctul *Osoiu Măcăului* în epoca dacică.

În 1957 un colectiv coordonat de V. Lucăcel, primul director al Muzeului din Zalău efectua un sondaj în stațiunea preistorică tocmai identificată de la Meseșenii de Sus - *Osoiu Măcăului* fiind descoperite materiale ceramice de factură Wietenberg, dar niciun complex. Din acest sondaj provin însă câteva fragmente ceramice dacice lucrate cu mâna și la roată databile în intervalul sf. sec. II-I a. Chr. și un vârf de spadă de tip celtic din fier. Materialele din ace astă campanie sunt încă inedite.

Acropola, punctul cel mai înalt al fortificației, este de fapt o amenajare dacică cu probabil o dublă circumvalație. Platoul superior are diametrele de 40 x 20 m. Măsurat din exteriorul circumvalației mari fortificația are diametrele de 80 x 40 m. Doar valul interior e mai bine păstrat, ca și șanțul încă vizibil. Șanțul este larg acum de 5m, adânc de 0,5 m. În spatele șanțului, cu piatra și pământul scoase din acesta, a fost ridicat un val înalt acum de 1,5 - 2 m, lat la bază de cca. 7 m, iar pe coamă de 3–4 m în zona căii de acces dinspre Meseș. În spatele acestei fortificații era protejat un platou oval orientat S-N, aplecat spre N.

În continuarea capătului nordic se poate observa o terasă semilunară cu o lungime de 95 m și o lățime (pe direcția axului mare al cetății) de cca. 35 m dispusă la o altitudine inferioară platoului superior.

Pe teren se mai pot observa urmele sondajelor mai vechi, nevalorificate științific. Materialele arheologice existente în colecțiile Muzeului din Zalău sunt puține și irelevante. În urma diagnosticului arheologic din anul 2016 au fost cercetate două morminte dacice răvășite încă în antichitate. Acestea au fost amenajate pe terasa extra vallum.

Diagnosticul arheologic a fost realizat cu voluntari. A fost trasată o casetă unde existau indicii privind existența unor descoperiri de factură dacică cu caracter funerar. Adâncimea la care s-a conturat sterilul locului nu este mare, nedepășind 0,4 m. Au fost decoperite piese dacice din fier, bronz, argint și sticlă trecute prin foc, fără a se seziza o anumită grupare a acestora. Piesele erau împrăștiate pe aproape toată suprafața casetei tratate.

Prezența oaselor incinerate (în cantitate extrem de mică totuși) și arderea secundară a pieselor pot constitui argumente pentru atribuirea caracterului funerar descoperirii făcute, cu rezerva că ar putea fi vorba de două morminte deranjate încă în antichitate. Descoperirea a două paftale ne face să credem că este vorba de două depuneri funerare databile la finalul sec. II - sec. I a. Chr.

Cercetarea din anul 2017 intenționează să stabilească raportul cronologic dintre cetate și depunerea funerară.

132. Oarda

mun. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: Cutina

Așezare deschisă (111), eneolitic târziu (143), epoca bronzului târziu (153), La Tène târziu (213)

Cod RAN: 1053.05

Autorizație pentru evaluare de teren nr. 222/10.10.2016

Colectiv: Horia Ion Ciugudean – responsabil (MNUAI), Claes Uhnér (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main), Svend Hansen (DAI, Eurasien-Abteilung), Gabriel Bălan (MNUAI), Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI), Raluca Burlacu-Timofte (masterand UBB Cluj-Napoca), Johannes Kalmbach (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main).

Oarda - *Cutina* is situated on the east bank of the Sebeș River, about 3 km upstream from where Sebeș meet the Mureș River. The settlement is situated on a gently sloping 15 ha river terrace used for agriculture, and is delimited by a steep ravine in the west. The southern side is open and leads into a valley (Pl. 1/1). This site is 600 m south-south-east from the Bulza spot identified at the end of the 20th century by G. T. Rustoiu²¹⁹. Previous visits to the site have found Gáva ceramics. Coțofeni, Dacian and additional Gáva ceramics were collected during field walking of the recently ploughed fields in October 2016.

Geomagnetic prospection. The site was surveyed by G. Bălan and R. Burlacu-Timofte from the National Museum of the Union in Alba Iulia, and C. Uhnér and J. Kalmbach from the Romano-Germanic Commission in Frankfurt on the 29th of October 2016.

The prospection was conducted with a 5-channel SENSYS MAGNETO®-MX ARCH magnetometer with the sensors mounted in 50 cm intervals on a hand-drawn 2 m wide fiberglass carriage. A Leica DGPS was used for geo-referencing with the rover on the magnetometer. Data acquisition was made with RTK fix with a positional accuracy of ($\pm 0.02/\pm 0.02$ m). Primary data processing and interpolation was performed on the SENSYS MonMX, DLMGPS and MAGNETO® - ARCH software package, and post-processing with Oasis montage 8. Further analysis and generation of the maps presented here were made in QGIS 2.14.

The area surveyed in Oarda has the shape of a T, measuring 590 x 40 m in an east – west direction in the north, and extending 270 x 85 m to the south. The northern section starts at an access road running along the ravine in the east and extends across the terrace to the river. The southern section extends over a small road and ends in a field sloping upwards towards a low hill. The surveyed areas have a combined size of 3,2 ha (Pl. 1/2).

The northern east – west section has three concentrations of anomalies. The first is as 85 m wide concentration at the western edge, close to the Sebeș River, followed by a less dense 140 m wide area that starts about 90 m east of the first concentration. This second area merges into another dense, 190 m wide concentration of anomalies in the eastern part of the surveyed area. The north – south section has a 100 x 40 m anomaly field in the northern part of the section. The southern part of the section has only scattered anomalies (Pl. 1/3).

Evaluation of data. As only parts of the river terrace have been surveyed it is not possible to assess the scale of prehistoric habitation and activities on the site, nor is it possible to determine which anomalies are contemporary. Most anomalies have nanotesla values around or below 3 nT, which together with their shapes and sizes may indicate pits and pit-buildings. Some anomalies have values of more than 6 nT, possibly indicating various fire installations. Apart from the largely empty southernmost survey area, Oarda – Cutina has rather high numbers of anomalies. But as ceramics from several different time-periods have been collected, it is possible that the site had several phases of low density occupation. Oarda – Cutina occupies a naturally well defended position as the site is protected by the Sebeș River and a deep ravine. The site is only open towards the south, and it would have been cost-effective to fortify a large area by joining the river and the ravine with a fortification. No indication of such a construction can however be seen on the magnetogram.

Objectives for next year. The aim for 2017 is to continue the geomagnetic survey towards the north in order to assess the extent of settlement activities at the site and determine if the site was fortified.

Rezumat

Situl Oarda – *Cutina*, amplasată pe partea dreaptă a râului Sebeș, se află la 600 m sud-sud-est de punctul Bulza, din care au fost publicate mai multe materiale descoperite în urma unei periegeze. Ridicarea magnetometrică efectuată în situl *Cutina* s-a desfășurat în cadrul proiectului LOEWE “Prähistorische Konfliktforschung: Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”. Materialul ceramic descoperit în arătură datează din mai multe epoci: epoca eneolitică (cultura Coțofeni), epoca bronzului târziu (cultura Gáva) și epoca dacică. Din analiza rezultatelor ridicării magnetometrice, în situl din punctul *Cutina* mai multe anomalii pot fi interpretate ca gropi sau complexe adâncite, dar și ca instalații de foc.

133. Comunele Nicolae Titulescu, Crâmpoia, Tufeni, Icoana, Corbu

jud. Olt.

Puncte diferite, în special „Reduta Tătarilor” (Crâmpoia, LMI OT-I-s-B-08510)

Cod RAN: 126415.01

Autorizație nr. 69/14.04.2016

Colectiv: Mihaela Simion (MNIR, responsabil științific), Eugen Teodor (MNIR, director proiect *Limes Transalutanus*), Dan Ștefan (Vector Studio Srl), Florin Chivoci (voluntar).

219 G. T. Rustoiu, *O așezare inedită aparținând bronzului târziu de la Oarda-“Bulza” (mun. Alba Iulia). Câteva considerații culturale și cronologice privind bronzul târziu în bazinul mijlociu al Mureșului*, în *Apulum* 37/1, 2000, p. 161–175.

Activitățile s-au desfășurat în cadrul unui proiect de cercetare finanțat de MEC (www.limes-transalutanus.ro), având ca obiective generice înregistrarea topografică a obiectivelor, evaluarea stării de conservare și a potențialului arheologic. Am insistat asupra situației sitului de la Crâmpoia, unde se află singura fortificație romană certă de pe teritoriul județului, care a beneficiat de o singură săpătură arheologică, realizată de Romeo Avram în 1999, chiar în castru, dar nepublicată (fig. 1).

Conform măsurătorilor noastre, realizate pe un model teren cu rezoluție mare (0,2 m), obținut cu ajutorul imaginilor luate din dronă, fortul are, pe cota maximă a valului, 106 m (pe direcția N-S) și 68 de m pe direcția V-E. Dat fiind faptul că, uzual, locul palisadei este la exteriorul valului (așa cum acesta este conservat după 17 secole!), putem estima dimensiunea reală a fortificației, între cortine, la 108 x 70 m. Dimensiuni mai exacte ar fi putut fi obținute prin magnetometrie, dar terenul este o fostă miriște (terenul a fost folosit abuziv, în trecutul recent, pentru producție agricolă) care a devenit o mare de bălării în care geofizica de rezoluție utilă (precum magnetometria) nu este practicabilă.

Cât despre starea de conservare a fortificației – ea este relativ bună, deși colțul de NV al castrului este suprapus de un drum local (nemodernizat), al cărui utilizare contribuie la erodarea și tasarea valului de apărare (fig. 2, a se compara profilul celor două valuri). Valul de est al fortificației are încă cote de peste un metru față de interior și 2 m față de exterior.

Din același motiv, suprafața fortului nu a putut face parte din zona inspectată în cadrul unei cercetări de suprafață cvasi-sistematică; „cvasi”, fiindcă structura de proprietate foarte fărâmițată a generat un câmp cu o mare diversitate de culturi și stadii de cultură, adăugând loturile care par în paragină permanentă. În ciuda revenirii noastre pe sit de trei ori, nu s-au putut colecta date despre frecvența materialelor arheologice decât pe aproximativ jumătate din suprafața planificată, preferând să nu lucrăm în areale cu vizibilitate precară, pentru a nu deforma rezultatele.

Comentând aici rezultatele afișate la fig. 1, menționăm că sunt marcate numai suprafețele în care s-au colectat date în mod sistematic. Cercetarea „liniară”, non-sistematică dar mai eficientă, ne-a indicat absența oricărei urme de locuire la nord de castru; explicația este simplă: zona este ceva mai joasă, fiind excesiv de umedă.

Locuirea civilă este întinsă în marginea terasei, pe o lățime maximă de 100 m, numai la sud (și SV) de fortificație. O frecvență foarte mare de materiale arheologice am putut consemna doar în fâșia aflată nemijlocit la sud de castru; din nefericire, terenul aflat și mai la sud, pe o distanță de aproape 90 m, nu a fost disponibil în nici una dintre cele trei campanii de colectare de date. În rest, spre sud, cu puține excepții, prezența materialului arheologic poate fi calificată drept „sporadică”, caracterizând mai degrabă un teren de uz agricol (antic), decât unul locuit. Excepție face o fâșie dinspre marginea sudică a așezării, dar fiindcă poziția de acolo este favorabilă unui post de observație (de pe castru confluența Vedea-Dorofei nu este vizibilă!), am fi înclinați să o putem tot în sarcina unei funcțiuni militare.

Pe ansamblu, privind situația așezării civile de la Crâmpoia comparativ (setul cuprinde date de la Putineiu, Băneasa, Valea Urlui, Urlueni și Săpata), prezența semnelor de locuire în afara castrului sunt mai degrabă slabe, fiind obligați să inferăm o posibilă locuire în luncă; din nefericire, lunca este nu doar inundată, dar și cu lucrări „de îmbunătățiri funciare” care par să compromită o inițiativă arheologică.

În afara sitului roman de la Crâmpoia s-au desfășurat activități curente de cercetare în teren, în numeroase puncte, în perimetrul comunei Icoana, unde se află o așezare civilă (Ursoaia,

înregistrată de noi în RAN), mai ales în căutarea unor puncte de sprijin ale *ripa* pe terasa înaltă a Vedei, dar fără rezultate notabile.

Terasa Vedei, pe care foarte probabil s-a organizat frontiera „fluvială”, profitând nu de apa mică a râului, ci de înălțimea obstacolului natural (cca 20 m), este în epocă modernă locuită integral, de la confluența Vedea-Dorofei până la frontiera județelor actuale Olt și Teleorman. Din cei 10 km (în linie dreaptă), doar un interval de 2 km este în câmp liber, disponibil (încă...) cercetării, la extremitatea sudică a tronsonului. În acea zonă a fost identificată o așezare civilă care aparent nu aparține unei unități militare, pe chiar terasa Vedei, la nord de satul Socetu, care însă deja se află în județul Teleorman.

Vezi și raportul de etapă (2016), publicat din 5 decembrie 2016 pe website-ul de proiect, cu mai multe detalii decât acest raport sumar:

(www.limes-transalutanus.ro/rapoarte/raport_etapa3.html).

134. Poduri

com. Poduri, jud. Bacău

Punct: Dealul Ghindaru

Cod RAN: 24640.01

Așezare fortificată. Eneolitic

Autorizație nr. 131 / 2016

Colectiv: Constantin Preoteasa – responsabil științific (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Ciprian-Dorin Nicola (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania).

Finanțare: 1000 lei.

În anul 2016 au fost realizate cercetări arheologice de suprafață și investigații interdisciplinare neinvazive asupra celebrului *tell* calcolitic și zonei adiacente în vederea reevaluării potențialului arheologic și stabilirii gradului actual de conservare al vestigiilor.

Investigațiile au constat în fotografii aeriene realizate cu drona (marcându-se astfel o premieră pentru siturile arheologice din zona subcarpatică moldavă) și modelarea digitală a terenului. De altfel, drona aflată în proprietatea Institutului de Pre- și Protoistorie al Universității „Friedrich Alexander” din Erlangen-Nürnberg și utilizată pe teritoriul României de către Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni al Complexului Muzeal Județean Neamț este primul echipament de acest tip înregistrat oficial în țara noastră de către Autoritatea Aeronautică Civilă Română exclusiv pentru cercetare științifică.

Investigațiile neinvazive realizate în această campanie se adaugă celor de natură geomagnetică ce au acoperit cea mai mare parte a sitului, precum și o zonă din exteriorul acestuia. Primele prospecțiuni geomagnetice au fost efectuate în anul 2007 de

către Carsten Mischka²²⁰, în calitate de reprezentant la acea dată al Universității „Christian Albrechts” din Kiel (Germania). Tot în acea perioadă (2008) au fost prospectate siturile din apropiere de la Prohozești-Siliște și Moinești-Râpa Morii²²¹. Ulterior, în anul 2011, Dan Ștefan a efectuat investigații geomagnetice pe întreaga suprafață a sitului rămasă disponibilă în acest sens, precum și în exteriorul acesteia²²².

Aceste cercetări au permis aflarea în mare parte a zonei ocupate de comunitățile umane preistorice, limitele depunerii antropice, intensitatea locuirii (ce face practic imposibilă identificarea diferitelor așezări Precucuteni-Cucuteni din cadrul stațiunii) și gradul de conservare al vestigiilor. Au fost oferite date importante cu privire la construcțiile și șanțurile eneolitice, precum și asupra complexelor din epoca bronzului.

Investigațiile de suprafață au reconfirmat importanța științifică deosebită a acestui sit de excepție pentru preistoria României, prin prisma cantității, calității și diversității vestigiilor din cuprinsul său, cu acest prilej fiind identificate artefacte aparținând fazelor Precucuteni II și Precucuteni III, precum și etapelor Cucuteni A2 și Cucuteni B1.

Rezultatele obținute în urma cercetărilor arheologice sistematice interdisciplinare efectuate aici până în prezent impun continuarea acestor investigații și în viitor pentru stabilirea caracteristicilor habitatului calcolitic din zona subcarpatică, precum și a particularităților mediului natural din Depresiunea Tazlău-Cășin a Subcarpaților Moldovei.

Résumé

En 2016, au sein du site de type tell de Poduri, des fouilles de surface ainsi que des recherches pluridisciplinaires non invasives, telles la modélisation digitale du terrain et les orthophotographies par drone, ce qui constitue d'ailleurs une première à l'égard des recherches des sites préhistoriques situés dans l'aréal des Sous-Carpates de Moldavie, ont été réalisées en vue d'une réévaluation de son potentiel archéologique.

On y ajoute les prospections géomagnétiques effectuées dans les années 2007 (par Carsten Mischka) et 2011 (par Dan Ștefan), qui nous ont fourni des données significatives concernant la zone peuplée par les communautés préhistoriques, les limites des dépôts anthropiques, la fréquence de l'habitation (ce qui rend impossible d'identifier les différents établissements Precucuteni-Cucuteni du site), ainsi que le degré de préservation des édifices et des fossés énéolithiques d'une part et des complexes remontant à l'Âge du Bronze.

Les recherches en surface ont confirmé de nouveau l'importance scientifique de ce site d'exception pour la préhistoire de la Roumanie, en raison de la quantité, la qualité et la diversité de ses vestiges. En outre, on a prélevé à cette occasion des artefacts appartenant aux phases Precucuteni II et Precucuteni III, ainsi qu'aux étapes Cucuteni A2 et Cucuteni B1.

135. Sălcuța

com. Sânmihaiu de Câmpie,
jud. Bistrița-Năsăud

Punct: „Cânepiște - Coasta Oilor”

220 C. Mischka, *Geomagnetische Prospektion neolithischer und kupferzeitlicher Siedlungen in Rumänien*, în *Eurasia Antiqua*, 14, 2008, p. 101-114.

221 Idem, *Neue Ergebnisse der geomagnetischen Prospektion neolithischer und kupferzeitlicher Siedlungen in Rumänien*, în *Eurasia Antiqua*, 15, 2009, p. 1-14.

222 Gh. Dumitroaia, D. Ștefan, R. Munteanu, D. Garvăn, D. Nicola, *Investigații non-intruzive la Poduri-Dealul Ghindaru*, în *Memoria Antiquitatis*, XXVIII, 2012, p. 167-184.

Cod tip de sit: 211; Cod de epocă: 212

Cod RAN: 34510.03

Autorizație nr. 230/2016

Colectiv: Dan Lucian Vaida – responsabil științific (Muzeul Grăniceresc Năsăudean); George G. Marinescu (Muzeul Județean Bistrița-Năsăud).

Cercetările arheologice de la Sălcuța au avut loc în perioada 17.10.2016 – 11.11.2016 și au vizat partea superioară a dealului „Cânepiște”, mai exact punctul „Coasta Oilor”, loc folosit în prezent ca pășune pentru animalele din localitate. Terenul are aspectul unei pante ușoare, cu înclinație SV-NE, întreaga suprafață fiind afectată de producerea unor alunecări de teren, mai accentuate în partea de nord. Fondurile necesare investigațiilor au fost asigurate integral din bugetul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud.

Cercetările din 2016 au avut ca principal obiectiv identificarea contextului din care provin mai multe obiecte din metal de tip celtic, ajunse la muzeul din Bistrița în 2014. Ca metodologie de lucru s-a optat pentru investigarea zonei prin efectuarea unor secțiuni longitudinale, paralele, cu martori de 0,50 m. Din punct de vedere stratigrafic, cercetările au evidențiat la partea superioară un strat de humus brun-negricios, cu o grosime de cca. 30 cm, sub care se adâncește, în continuare, stratul steril, alcătuit din lut galben.

Cu această ocazie, au fost identificate un număr de opt morminte de tip celtic, M₃-M₁₀ (șase de incinerare și două de inhumație), aflate la distanțe de aproximativ 5–6 m între ele. Pentru toate mormintele, dar mai ales pentru cele de incinerare, s-a putut constata un ritual funerar complex, desfășurat după canoane și reguli spirituale precise. În privința gropilor de mormânt, acestea au avut, în principal, formă patrulateră, cu colțurile rotunjite, adâncite între 20–80 cm în lutul galben, steril din punct de vedere arheologic.

Complexele funerare:

Primele două morminte (M₁ și M₂) au fost deranjate în anul 2014, cercetările specializate din 2016 stabilind cu precizie locul și adâncimea acestora.

M₃ – mormânt de incinerare; groapă funerară de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite (175 x 135 cm); ad. de depunere: 65 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de vest a gropii.

Inventar: 1 – vas mare bitronconic, prevăzut cu apucători pe diametrul maxim, de culoare brun-gălbuie, lucrat cu mâna; 2 – vas bitronconic de mărime mijlocie, lucrat la roată, stare de conservare deficitară; 3 – castron de mărime mijlocie, lucrat la roată, de culoare cărămizie, stare de conservare precară (nerecuperabil); 4 – vas mic de formă bitronconică (terină), de culoare neagră, lucrat la roată; 5 – brățară tubulară din fier, fragmentară, arsă secundar și oxidată, depusă peste oasele calcinate; 6 – ofrandă alimentară (schelet întreg de mistreț), așezată lângă vase.

M₄ – mormânt de incinerare; groapă funerară de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite (180 x 150 cm); ad. de depunere: 50 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de nord a gropii.

Inventar: 1 – vas mare bitronconic prevăzut cu butoni pe diametrul maxim, de culoare neagră, lucrat cu mâna; 2 – castron de mărime mijlocie, lucrat la roată, stare de conservare deficitară; 3 – vas bitronconic de mărime mijlocie, de culoare neagră, lucrat cu mâna; 4 – vas mic de formă bitronconică, de culoare neagră, lucrat la roată, stare de conservare precară; 5 – vas mic de formă bitronconică (terină), de culoare cenușie, lucrat la roată; 6

– strachină lucrată la roată, de culoare neagră, stare de conservare precară; 7 – strachină lucrată la roată, de culoare neagră, păstrată fragmentar; 8 – cuțit mare din fier, depus pe ofranda de carne, stare de conservare deficitară; 9 – cui din fier, păstrat fragmentar și oxidat; 10 – buton rotund bombat, lucrat din bronz, găsit în apropierea oaselor umane calcinate; 11 – ofranda alimentară (oase de porc).

M5 – mormânt de inhumație; groapă funerară de formă ovală (180 x 45 cm); orientare N(capul)-S; ad. de depunere: 50 cm.

Inventar: 1 – fibulă mare din fier depusă pe piept, stare de conservare deficitară (ruptă și oxidată); 2 – verigă (inel) din fier, pe degetele de la mâna stângă, păstrată întreagă dar oxidată.

M6 – mormânt de inhumație; groapă patrulateră, cu colțurile rotunjite (150 x 75 cm); orientare S(capul)-E; ad. de depunere: 55 cm.

Inventar: 1 – vas de tip borcan, de culoare brun-cărămizie, lucrat cu mâna, depus lângă piciorul stâng, stare de conservare precară; 2 – brățară de bronz, la încheietura mâinii stângi.

M7 – mormânt de incinerare; groapă de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite (110 x 95 cm); ad. de depunere: 40 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de nord a gropii funerare.

Inventar: 1 – vas bitronconic de mărime mijlocie, de culoare cărămizie, lucrat la roată, stare de conservare precară (nerecuperabil); 2 – strachină lucrată la roată, de culoare neagră; 3 – două brățări de bronz, de tipul „cu semiove”, depuse lângă oasele umane, păstrate fragmentar; 4 – fibulă din bronz, așezată pe pachetul de oase umane; 5 – fibulă mică din bronz, păstrată fragmentar; 6 – lanț de brâu lucrat ornamental, din fier, format din segmente torsionate, așezat peste pachetul de oase umane, cu stare de conservare deficitară; 7 – ofranda alimentară (oase de animal), depuse lângă vase.

M8 – mormânt de incinerare; groapă de formă trapezoidală, cu colțurile rotunjite (160 x 140 cm); ad. de depunere: 45 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de est a gropii funerare.

Inventar: 1 – vas mare bitronconic, de culoare neagră, lucrat cu mâna; 2 – vas bitronconic de mărime mijlocie, de culoare cărămizie, lucrat la roată (nerecuperabil); 3 – vas bitronconic de mărime mijlocie, de culoare gălbui-cenușie, lucrat la roată; 4 – strachină mică, lucrată cu mâna, păstrată fragmentar; 5 – vas mic de formă bitronconică (terină), de culoare cenușie, lucrat la roată; 6 – vas mic de formă bitronconică, lucrat cu mâna, stare de conservare precară (nerecuperabil); 7 – strachină de culoare neagră, lucrată la roată; 8 – vas de mărime medie, probabil castron, lucrat cu mâna (nerecuperabil); 9 – cap de ac din bronz, găsit în apropierea oaselor calcinate; 10 – bucăți mici din fier; 11 – ofranda alimentară (oase și maxilar de porc), depusă lângă vase.

M9 – mormânt de incinerare; groapă patrulateră (115 x 100 cm); ad. de depunere: 40 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de vest a gropii.

Inventar: 1 – vas mare de formă bitronconică, lucrat la roată; 2 vas mic de formă bitronconică (terină), lucrat la roată, păstrat fragmentar; 3 – strachină, de culoare brun-negricioasă, lucrată cu mâna; 4 – ceașcă cu toarta ușor supraînălțată, culoare brun-cărămizie, lucrată cu mâna, stare de conservare deficitară; 5 – brățară mică din bronz, tubulară, depusă peste oasele calcinate, păstrată fragmentar și arsă secundar; 6 – lăntșor subțire din bronz, păstrat fragmentar și foarte oxidat; 7 – mărgelă cu ochiuri; 8 – ofranda alimentară (oase de animal), depusă lângă strachină.

M10 – mormânt de incinerare; groapă dreptunghiulară (175 x 150 cm); ad. de depunere: 50 cm; resturile de oase umane incinerate au fost depuse în partea de nord a gropii funerare.

Inventar: 1 – vas mare bitronconic, prevăzut cu apucători pe diametrul maxim, de culoare neagră, lucrat cu mâna; 2 – vas bitronconic de mărime mijlocie, lucrat la roată, de culoare cărămizie, stare de conservare deficitară; 3 – vas de formă bitronconică de mărime mijlocie, prevăzut cu două toarte late, lucrat la roată, de culoare gălbui-cenușie, stare de conservare precară (nerecuperabil); 4 – vas mic de formă bitronconică, de culoare neagră, lucrat la roată, starea de conservare precară (nerecuperabil); 5 – vas mic de formă bitronconică (terină), de culoare neagră, lucrat la roată; 6 – ceașcă cu toarta ușor supraînălțată și mici butoni pe diametrul maxim, culoare brun-închis, lucrată cu mâna; 7 – vas mic de formă tronconică, de culoare neagră, lucrat cu mâna, stare de conservare precară; 8 – fragmente dintr-un castron lucrat cu mâna; 9 – cuțit mare din fier, depus pe ofranda de carne, păstrat întreg, dar puternic oxidat; 10 – foarfecă din fier, păstrată fragmentar și oxidată; 11 – fibulă din bronz, ruptă, depusă lângă oasele umane; 12 – cap de ac din bronz; 13 – butoni rotunzi și bombați din bronz; 14 – capete de cuie și ținte din fier, oxidate; 15 – ofranda alimentară (oase și maxilar de mistreț), depusă lângă vase.

Sondajul arheologic din 2016 a îndeplinit, prin identificarea celor opt morminte, principalul obiectiv pentru care a fost realizat, stabilind că în acest loc există o necropolă de tip celtic (faza La Tène C1), cu gropi săpate în pantă ușoară, la o adâncime mică. Având în vedere importanța acestei descoperiri, potențialul științific și expozițional, dar și faptul că integritatea sitului este amenințată de posibile alunecări de teren, se impune cu prioritate efectuarea unor cercetări arheologice sistematice în perioada următoare.

136. Ciuperceni, Dracea, Putineiu, Salcia, Troianul, Roșiorii de Vede, Măldăeni, Scrioaștea, Stejaru

jud. Teleorman

Puncte diferite, menționate mai jos.

Cod RAN: 154745.06, 153838.01, 153838.02, 153838.03, 153954.02, 153954.01, 151889.03, 151889.08

Autorizații nr. 68/14.04.2016 și 115/10.05.2016

Colectiv: Pavel Mirea (MJ Teleorman), Eugen Teodor (MNIR, director proiect *Limes Transalutanus*), Dan Ștefan (Vector Studio Srl), Magdalena Ștefan (IAB), Constantin Haită (MNIR), Mihai Florea (MNIR), Gigi Țeican (voluntar).

Activitățile s-au desfășurat în cadrul unui proiect de cercetare finanțat de MEC (www.limes-transalutanus.ro), având ca obiective generice înregistrarea topografică a obiectivelor, evaluarea stării de conservare și a potențialului arheologic. Acest raport, având un caracter sumar, va aminti numai rezultatele cele mai relevante, într-o enumerare de la sud la nord.

Punct Cula Nord

Testele de vizibilitate făcute pentru movila de la Traian Nord (pe terasa Dunării) au arătat că, datorită diferențelor de nivel între acest punct (cca 74 m altitudine) și platoul de la nord (în jur de 100 m sau ușor peste), releul de vizibilitate al turnului de la terasa Dunării nu putea fi mai departe de 2500 de m, spre nord. Experiența anterioară ne îndruma să căutăm în special în partea superioară a văilor, în zona de contact cu platoul. Între Traian nord și Valea Suroaia (aflată la peste 3,5 km nord) se aflau numai două văi: Valea Adâncă și Valea Călinei (numită însă în trecut Valea Culei, adică a Turnului).

Releul de vizibilitate a fost căutat în mai multe rânduri, pentru a găsi un optim de vizibilitate pe câmp, funcție de stadiul de cultură, epuizând practic toată zona „recomandată” în trei ședințe diferite de lucru, dar fără rezultat. S-a făcut o ultimă încercare, mergând acolo unde aplicația GIS indica limita absolută de vizibilitate, chiar dacă acel punct se afla în mijlocul unui platou, departe de văi. S-au descoperit, exact pe acea linie, resturi arheologice relativ bogate, răspândite pe o rază de numai 20 de m, respectiv cărămidă, țiglă și ceramică, pe un teren altfel perfect curat, fără gunoaie, dar și fără alte urme arheologice, cu excepția „valului”. Punctul se află la 2,35 km nord de terasa Dunării și la 2 km sud de șoseaua Turnu Măgurele–Alexandria (ambele măsurători în lungul valului), la 90 m vest de val. Monumentul este practic complet distrus, nu doar pentru că este arat sistematic, ci și fiindcă nu a fost ars, ceea ce l-a făcut mai ușor de tocat cu fierul plugului. Profilarea este minimă (0,2 m), fiind practic invizibilă cu ochiul liber, noi realizând însă o micro-topografie cu un GPS de mare precizie (din clasa GNSS).

Detaliu interesant: magnetometria nu a dat practic nici un rezultat, doar susceptibilitatea magnetică indicând o tulburare locală a proprietăților naturale.

Punctul a fost numit Cula Nord, aflându-se la 425 m nord de talvegul Văii Călina și la 1,2 km sud de talvegul Văii Călina.

Punct Putineiu,

castellum

Având în vedere că dimensiunile publicate ale fortului (53 x 53 m) pot fi repudiate din ochi, pe teren, ne-am dorit să clarificăm chestiunea, cu mijloace nonintruzive. Tentativa s-a demonstrat mai dificilă decât anticipasem, fiindcă magnetometria făcută acolo (4 panouri de 40 x 40 m), neobișnuit, nu arată deloc poziția valului (deși și acesta este ars, chiar dacă mai puțin decât la Băneasa sau Valea Urlui), ci doar construcțiile de interior (grupate într-un careu de 31,5 x 34,8 m, vezi fig. 1), cât și cele două rânduri de șanțuri de apărare (corect intuite de săpător, cu patru decenii în urmă). Primul rând de șanțuri închid un careu de 56 x 62 m (prima dimensiune V-E), iar al doilea rând unul de 66 x 72,4 m (măsurători între centre). Situația este ușor ciudată, Putineiu fiind singurul fort cunoscut în această parte a *limes*-ului care are două rânduri de șanțuri (situație care ar mai fi posibilă la Valea Urlui, dar și la Băneasa, pe două laturi), iar aceasta în ciuda faptului că este cea mai mică fortificație.

Poziționarea probabilă a palisadei a fost stabilită urmând un alt produs (din 2015), respectiv un model teren de rezoluție bună (0,2 m), trăgând linia prin partea exterioară a valului. Măsurat astfel, fortul măsoară 39,5 x 43 m. Pentru confirmarea acestor dimensiuni, însă, ar fi necesară o nouă misiune dronă, deasupra unui teren cu o vegetație mai mică decât la prima încercare. Deși vizibil pe un câmp curat, profilarea fortului este destul de modestă, de aprox. 0,4 m. La o înălțime atât de mică, culturile agricole, fie și în stadiu incipient, pot constitui un bruiaj dificil de surmontat, mai ales pe stadii inegale de cultură.

Putineiu – așezarea civilă

Cercetarea de suprafață a avut două probleme: prima a fost structura fărâmițată a proprietății, deci și a tipurilor și stadiilor de cultură. Nu doar că acest fapt ne-a determinat să revenim pe sit la momente calendaristice diferite, dar ne-a împiedicat să folosim un grid regulat. S-a lucrat deci longitudinal, fâșie de fâșie, împărțind lungimea la intervale relativ regulate. La fig. 2 vedem, cu albastru deschis, ariile în care rezultatul cercetării a fost nul, iar cu gri cele în care au fost înregistrate materiale (nuanțele închise marchează o relativă abundență, numărul de artefacte fiind raportat la suprafață).

A doua problemă a fost localizarea sitului lângă sat, între un drum, la est, pe marginea căruia, până recent, se afla „groapa” de gunoi a satului, și un mare complex agrotehnic la vest, astăzi parțial părăsit. Ne-am luptat deci cu poluarea habitatională, distincția dintre artefactele antice și cele recente nefiind totdeauna ușor de făcut, mai ales pe materiale tocate de plug. Din acest motiv, rezultatele obținute în preajma unui drum sunt discutabile. Așa este cazul în extremitatea estică, pe unde ar fi trecut valul de graniță pe care fortul îl păzea; incertitudinea se datorează faptului că el nu se mai distinge pe teren, nici aici, nici în jumătatea de kilometru spre sud, aliniamentul fiind stabilit după Planul Director de Tragere. Aglomerarea de artefacte de la est (care nu include ceea ce am considerat noi a fi gunoi recent) suprapune traseul marcajului de graniță, însă și fosta groapă de gunoi.

Probleme similare sunt și la celelalte extremități, respectiv la nord, unde avem un drum intens circulat (care marchează și marginea terasei), la vest, unde avem ruina agriculturii socialiste, dar până și la sud, pe un drum mai puțin umblat, dar care pare să fi fost sursa multor deșeuri aruncate în câmp.

Dincolo de astfel de inconveniente și incertitudini, concentrarea maximă de locuire este evidentă, în jurul unei axe principale de circulație, pe direcția sud-nord, care ducea la poarta sudică a fortului (poartă găsită în săpătură, în anii '70, de Ioana Bogdan Cătănicu). Un al doilea nucleu de locuire se poate localiza la SE de castru, deși cu densități net inferioare. În fine, un al treilea nucleu cu rămășițe arheologice se află în extremitatea nord-vestică a câmpului, interesant pentru că pare separat de zona locuită principală, putând fi o necropolă. Dacă este așa, atunci avem, în aceeași direcție, un drum care merge spre vest, spre adâncimea provinciei romane.

Axa de circulație de la nord de fort a fost stabilită cu prilejul cercetărilor nesistematice (dar în care descoperirile au fost totuși marcate pe GPS), artefactele fiind distribuite mai ales între linia de la fig. 2 și cimitirul adventist (este cel care dă nume punctului, „La cimitir”).

Prin comparație cu alte situri similare (*vici*), de ex. Valea Urlui, densitatea de locuire pare inferioară. Suprafața estimată a așezării civile este de 1,4 ha, considerată însă numai în zonele cu densitate peste medie, în zonele de sud și SE. Chiar și așa, suprafața este de câteva ori mai mare decât cea a fortificației.

Putinei-lunca Călmățui

Zona de referință se află la cca 900 m NNE de fort, la nord de ultimele gospodării din sat, în lunca mlăștinoasă a Călmățuiului. Aici se află două obiective. Primul este „drumul de cărămidă” (numele este luat din tradiția locală), care pare să continue drumul care iese pe poarta de nord a fortificației, spre vadul Călmățui. Al doilea obiectiv este un turn de apărare, aflat literalmente în mijlocul mlăștinii, la 100 m est de drum (Detalii în Teodor 2016, 78, fig. 14).

În acest punct s-au desfășurat mai multe activități, redată aici foarte sumar. Au fost două ședințe de carotaj în sediment, de interes palinologic, în aprilie, respectiv octombrie. Rezultatele

primite de la specialist (dr. Sorina Fărcaș, de la Cluj), au fost mai degrabă negative, rămânând cu beneficiul că primele carote au fost datate, la IFIN (mulțumiri dr. Corina Simion!), luând la cunoștință, astfel, de nivelul de călcare antic, care a fost cu un metru mai jos decât cel actual. Informația este interesantă pentru contextul „drumului de cărămidă”, încă vizibil deasupra luncii, într-o zonă în care săpătura ar fi improprie, din cauza apei.

Al doilea set de activități au fost cele geofizice. Susceptibilitatea magnetică nu a indicat prezența unor materiale arse, pe un tronson de aproape 200 m al „drumului de cărămidă”. Nu excludem însă ca legenda locală să aibă substanță reală, fiindcă lunca mlăștinoasă nu putea fi traversată de un drum fundat exclusiv pe sol, fiind necesară amenajarea unor poduri, care să permită circulația apei; în astfel de puncte, probabil, au fost construiți piloni de cărămidă, însă deocamdată nu am aflat unde. Este de amintit și faptul că în limbajul local „cărămidă” este asociată oricărei argile arse, nu neapărat în formă paralelipipedică...

În apropierea turnului de supraveghere primăria locală a făcut un șanț de drenaj, în primăvara acestui an; așa se face că în octombrie am putut avea acces, pentru prima oară, în perimetrul suspectat – de multă vreme, în baza fotografiei aeriene – a găzdui o ruină romană. Cercetările geofizice realizate aici – magnetometrie și susceptibilitate magnetică – nu au produs rezultate concludente, însă acel metru de depunere aluvionară ar putea fi cauza acestui insucces. Ne păstrăm prima opinie, chiar și în aceste condiții.

Movila Băduleasa Vest

În punctul în care „valul” ajunge la șoseaua națională Turnu Măgurele-Roșiorii de Vede, harta militară din anii 80 indică, pe fața occidentală a drumului, o movilă înaltă de 2 m. Am profitat de arătura foarte fină, deci de vizibilitatea perfectă, pentru a clarifica ce rol a jucat această poziție în sistemul defensiv roman. Nu am reușit să identificăm nici un fel de artefacte care ar fi putut fi atribuite antichității, în schimb am găsit rămășițele unei așezări medievale, în special spre nord și vest de movilă. Movila este tăiată de șosea, cam 40%, baza sa putând fi regăsită pe marginea răsăriteană a șoselei, tangentă la „val” (puternic ars pe acest segment). Concluzia ar fi că, deși nu există argumente directe, materiale, romanii au folosit poziția ca post de observație natural; argumentul este că aici marcajul de graniță își schimbă direcția, spre nord, deci, în mod evident, movila a constituit un reper pentru constructorii romani, care și-au propus din start un post de observație (fie și nepermanent). O observație similară se poate face pentru Movila Mare de la Băneasa, aflată la 1750 m nord de acest punct, în aproximativ aceleași relații spațiale cu linia de graniță, doar că de la altitudinea de... (minimum) 6 m.

Situl roman de la Băneasa

Așa cum probabil se știe, între șoseaua națională Turnu Măgurele – Roșiorii de Vede există două obiective romane înregistrate în LMI (dar ambele clasificate B!), cunoscute îndeobște drept „castrul mare” și „castrul mic”. Pe câmpul de 50 de hectare se mai află însă alte două obiective pregnante, o movilă mare spre colțul de NE, la șosea, și una mai mică, în centrul câmpului. Prima are un diametru de 60 de m și o înălțime de 6 m, a doua – un diametru de 40 m și o înălțime de 2 m (fiind arată...). Jumătatea de kilometru pătrat a descurajat o cercetare de suprafață sistematică, pe toată suprafața, trebuind să ne mulțumim deocamdată cu rezoluțiile unor căutări nesistematice, dar relativ acoperitoare.

O primă concluzie ar fi că densitatea de materiale de pe cele două forturi este complet ne-asemenea, frecvența artefactelor pe castrul mic fiind de aproximativ zece ori mai mică frecvenței de pe castrul mare, ceea ce sugerează că cele două obiective nu au fost (strict) contemporane. Un al doilea lucru, observat încă din stadiile incipiente ale cercetării, este frecvența foarte diferită a materialelor pe castrul mare, prin comparație cu zonele proximale. Pentru a avea termenii obiectivi ai comparației, o cercetare sistematică s-a realizat totuși în zona laturii de vest a castrului mare, pe o lungime de 260 m și o lățime de 40 m; diferențele sunt sugerate la fig. 3. Expresia numerică a diferenței este cea dintre 3,44 unități de calcul pentru extremitatea nordică a perimetrului și 31,88 unități în unele zone centrale.

Deși pe largul câmp au fost izolate câteva zone (restrânse) cu urme clare de locuire (dar tot cu frecvență slabă), la Băneasa nu a fost identificat încă grosul așezării civile. Vicus-ul, care, în principiu, ar trebui să se afle lângă fortul pe care îl deservește, a fost căutat și la sud de Rusca Fundațiilor, chiar și pe malul opus al Călmățului, practic fără rezultat. Ar mai rămâne de căutat pe pășunea aflată la NV de castru, spre sat, unde panta terasei este mai puțin abruptă iar locuirea pare posibilă. Acolo, desigur, sunt disponibile doar mijloacele geofizice.

În legătură cu distribuția artefactelor romane pe acel câmp ar mai fi de remarcat ceva: deși nu am reușit să aducem dovada directă a utilizării movilei mari de către romani (care se află la doar 30 de m de marcajul de graniță!), în arătură au fost identificate urme (diverse artefacte pierdute) care sugerează un drum care pornește din partea de nord a castrului mare, îndreptându-se spre movila mare, traseul fiind demonstrat relativ mulțumitor pentru aproximativ jumătate de traseu. În plus, în latura nordică a movilei a fost identificat un perimetru cu certe urme de locuire romană, la distanță considerabilă de fortul mare (cca 650 m), de o densitate rezonabilă (dar mică), care certifică o zonă de uz (aici militar), evident legată de „turnul” natural de lângă troian.

O altă preocupare a fost evaluarea stării de conservare a castrului mare. Problema este prezentată ca preambul la săpătura cu caracter sistematic, în secțiunea rezervată.

Castrul și așezarea civilă de la Valea Urlui

Structura terenului de la Valea Urlui este complet diferită de cea menționată pentru Putineiu. În zonă operează doar două mari asociații agricole, ambele punând culturi omogene, pe mari suprafețe, ceea ce constituie un mare avantaj, indiferent de tipul de investigație arheologică. Chiar și așa, volumul de muncă de acolo ne-a solicitat numeroase reveniri pe sit (mai mult de 10 numai în 2016).

Magnetometria (120 x 120 m, vezi fig. 4) ne-a arătat o fortificație puternic arsă pe conturul valului de apărare, ceea ce, de altfel, se vede și cu ochiul liber. Latura lungă, măsurată între palisade, măsoară 65 de m, iar latura scurtă doar 47 m, fortul acoperind deci 0,3 ha. Doar treimea vestică a laturii de sud este mai puțin arsă, fiind, de altfel, și cea mai prost conservată (corelația este de reținut!). Se vede sigur o singură poartă, spre vest, unde se observă o anomalie și la traseul *agger*-ului, dar și întreruperea șanțului în fața intrării; spre vest merg, de altfel, și interesele de comunicare, atât cu segmentul de troian (aflat la 315 m ESE de poartă), cât și punctul de traversare al văii, aflat sigur spre est. Primul șanț, aflat la cca 5 m de palisadă, are o lățime estimată la 3,2 m, șanț care se vede pe tot conturul, cu excepția porții de vest. Al doilea șanț, separat de primul tot printr-un interval de 5 m, pare mai îngust, dar urma este prea discretă pentru a fi măsurabilă. Al doilea șanț se distinge pe toată latura de sud, pe colțul de SV, și sub formă de sugestie incertă pe latura de V, dar, foarte probabil, a fost complet, pe tot conturul.

Așezarea civilă are principalele nuclee în dreptul colțului de SE și a laturii răsăritene, dar concentrări semnificative se văd și spre NE; toate acestea vorbesc despre relația fortificației cu valea și cu punctul de trecere al apei (foarte probabil „mlaștinii”). De menționat că acest punct de trecere al văii era încă funcțional la mijlocul veacului al XIX-lea, spre malul apei existând și un han (găsit pe teren). Distribuția unor descoperiri de epocă romană, pe promontoriul aflat la 380 m NNV de cetate, dominate de ceramică tip Chilia-Militari, ar putea fi un episod ocupațional târziu, după părăsirea sitului militar.

Nici de această dată nu am avut norocul să lucrăm pe un sit uni-cultural, chiar dacă, pe de altă parte, el este departe de orice așezare actuală și este curat. Avem aici și o întinsă așezare „Dridu”, aflată integral la nord de fort și la oarecare distanță de el, dispusă tradițional, în apropierea apei, pe o lungime impresionantă (aproape 500 de m). Nici așezarea civilă romană nu este mică deloc; fără a considera fragmentele ceramice relativ izolate, aria de locuire măsoară aproape 5 hectare, adică de 16 ori mai mult decât fortul (ceea ce este neobișnuit). O altă aparentă anomalie este faptul că, aparent, cantitatea de materiale arheologice este mult mai mare (inclusiv în termeni de densitate) în jurul fortului, decât în interior, situație care contrastează puternic cu cele văzute la Urlueni sau Băneasa, dar seamănă cu cele constatate la Putineiu; de observat că primele sunt fortificații mari (în interiorul sistemului de comparație, care este local), iar cele din urmă sunt mici.

Sondajul mecanic de la Valea Mocanului Nord

Stricăm puțin ordinea geografică a expunerii, fiindcă acesta este primul dintre sondajele mecanice realizate în zonă. Deși se făcuseră anterior, pe val, și sondaje geologice, și măsurători geofizice, ne-a devenit clar că pentru a înțelege cu adevărat ce este sub brazdă va fi necesară săpătura. Locul a fost ales aproape de la sine, fiindcă troianul este bine conservat în zonă, dar și fiindcă acolo s-a întâmplat să găsim înțelegere de la un administrator de asociație agricolă, care ne-a permis sondajul fără a cere despăgubiri (deși avea să aibă și pagubă, în cultura de trifoi; mulțumiri inginerului Florea Lazăr!).

Săpătura mecanică – pe care o numim acum S.1, vezi fig. 5 – s-a făcut pe 21 mai 2016, inclusiv îndreptarea profilului, iar analiza și documentarea – a doua zi. Secțiunea a avut o lungime de cca 34,7 m, o lățime de cca 2,2 m, și o adâncime medie în jur de 1,85 m. Desenul de la fig. 6 reprezintă numai sectorul central al săpăturii, lung de 21 m.

Și noi, ca toți specialiștii formați în mediul academic, avem așteptări funcție de ceea ce am fost învățați să... așteptăm. Și în acest caz credeam că vom vedea un „val”, care poate fi, teoretic, de două feluri: simplu, cu o singură armătură de lemn (în față) și pante asimetrice (ca la caste); dublu, deci cu palisadă bilaterală (casetată) și cu șanț în față, această variantă fiind mai plauzibilă pentru o construcție masivă, ca aceasta (calcul anterior mergeau spre 15–19 m³ la metrul liniar). Ei bine, desenul de la fig. 6 ne arată, dintr-o privire, că avem cazul „palisadă” simplă, fără val; drept, una foarte masivă.

Considerând poziția pe care a căzut chirpicul ars, masiv, drept nivel de călcare la momentul incendiului, avem în profilul nordic un tranșeu de implantare adânc de 1,33 m și lat de 0,55 m. Surprinzător, poate, în profilul opus, tranșeul era și mai adânc, dar și mai lat, respectiv 1,61 și 0,94. Un trunchi cu diametrul de aproape un metru...? Pe ambele profile vizibilitatea tranșeului de implantare era foarte slabă, forma fiind sugerată de aliniamente de materiale arse (chirpici) mărunți, scurse pe limita gropii, în timpul incendiului (lemnul se contractă prin uscare, deci rămâne un interval).

În fața palisadei remarcăm o bermă lată de 4,4 m, urmată, spre *barbaricum*, de un șir de denivelări care nu pot fi considerate decât „capcane” pentru infanterie, nu mai adânci de 0,24 m. În spatele palisadei remarcăm, de asemenea, un loc drept, lat de 3 m, apoi o groapă adâncă de 0,6 și lată de 0,5 m, cu materiale arse mărunte, groapă suprapusă de fragmente masive de argilă arsă, pe nivelul de călcare. De remarcat că această situație nu apărea și pe profilul de sud, ci numai pe cel de nord. Având în vedere asimetria celor două maluri, interpretăm situația ca un turn adosat palisadei, o construcție căptușită cu argilă, deci un post de pază amenajat cu oarecare grijă, un post permanent de observație. Această amenajare anexă a palisadei pare și prima care s-a prăbușit. Doar așa se explică umplutura gropii, cu resturile de combustie ale unor vreascuri, lemne subțiri, cele care aveau să aprindă tot ansamblul. Peste aceste vreascuri aveau să cadă căptușelile de argilă ale construcției de deasupra. Interesant de observat și că asemenea fragmente masive de argilă arsă există și deasupra palisadei, căzute probabil de la aceeași construcție anexă.

În timpul documentării zonei de lucru, s-a realizat și o misiune dronă, care a realizat nu doar obișnuitele fotografii verticale, ci și un film în vedere oblică. Pe acel film am zărit, pentru prima dată, că pe malul opus al văii ar exista nu un val, ci... două. De această dată, vorbim despre o coastă de terasă, relativ abruptă, deci fără utilitate agricolă. Terenul nefiind vreodată arat, configurația veche părea conservată.

Sondajele mecanice de la Valea Mocanului Sud

La mai puțin de 200 de m de prima săpătură, suntem aici în altă situație. În primul rând, suprafața nu este alterată de arături, ceea ce conservă un martor mult mai complet, cel puțin în aparență; în fapt, acțiunea apelor a produs în spatele valului principal (în dreapta imaginii de la fig. 7) o rigolă care, foarte probabil, nu a existat, sau nu a fost atât de adâncă; similar, urmele nivelului de distrugere din fața palisadei au fost spălate de apă. A doua diferență este că aici, deși a existat un incendiu, a fost de mult mai mică anvergură. Noroc că a existat... Fără acest incendiu urma tranșeului de implantare nu ar fi putut fi observată. O discretă dungă de argilă arsă, fină, a fost identificată cu 11 cm mai sus decât nivelul de construcție, arătând deci nivelul de distrugere. Groapa de implantare era pur și simplu invizibilă, doar că, 59 de cm sub nivelul de construcție am găsit un nivel de arsură fină, similar cu cel superior, sugerând că, dintr-un motiv sau altul, bârna a fost recuperată pentru altă utilizare. Lățimea tranșeului este greu de precizat, putând fi cel mult bănuită, în jur de 52 cm.

Similar cu situația din S.1, în fața palisadei există un spațiu gol, relativ drept, urmând și aici o secvență de intervenții care par gropi alăturate, puțin adânci (28 cm), realizate pe o adâncime de câmp de 2,7 m. Pe fundul acestor gropi, similar, apar urme destul de discrete de argilă arsă la roșu, sugerând combustia unor materiale lemnoase relativ ușoare, la zona de contact cu solul. Se poate presupune o amenajare cu țepușe de lemn.

Spre deosebire de S.1, în spatele palisadei nu mai pot fi observate nici un fel de amenajări, deși „vizibilitatea” profilului, sau acțiunea eroziunii solului, pot să fi compromis acele urme, dacă vor fi existat.

Cât despre S.3, această amenajare, deși realizată pe un teren aparent foarte asemănător (vezi și fig. 5), arată o intervenție antică net distinctă. În partea superioară a terenului vedem o rigolă cu deschiderea de 3 m și adâncimea maximă de 60 cm, colmatată parțial încă din antichitate, dar evident cu activități de întreținere, spre suprafața alăturată. La sud de rigola discutată, avem neîndoiește un drum, lat de 3,92 m (aprox. 13 picioare romane, ceea ce nu intră în standarde; probabil 12 picioare a fost modelul de lucru). Nu avem o construcție multi-stratificată, nici măcar

din straturi de argilă, fiindcă s-ar fi obținut oricum o structură mai puțin densă decât cea naturală (argila locală este extrem de dură, foarte dificil de săpat chiar cu un excavator!). Avem, în schimb, o largă intervenție antropică în zona sudică a amenajării, cu o deschidere de 4,7 m și o intervenție în adâncime de 1,44 m. Scopul aceleii intervenții nu este deloc clar, însă presupunem că constructorii au dorit să corecteze un „defect” al terenului pe care lucrau, de genul unei mici ravine; că ar putea fi așa o sugerează ruptura la nivelul „roci de bază” (adică subsolul antic), unde vedem, de o parte și de alta a intervenției, compoziții diferite (cu și fără carbonați).

Pentru claritate: în zonă lipsesc cu desăvârșire resursele de piatră sau pietriș.

Spre deosebire de S.1 și S.2, aici lipseau cu totul oricare urme de incendiere; normal; ce să ardă la un drum...?

La ambele activități de săpătură mecanică am fost asistați de sedimentologul Constantin Haită, care a fost realmente de folos în dezlegarea unei stratigrafii foarte puțin „arheologice”.

Bibliografie

Eugen S. Teodor, De pază pe *Limes Transalutanus*, în *Arheologia peisajului și frontierele romane*, E.S. Teodor (ed.), Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2016, 67–96. Vezi și website-ul de proiect, unde volumul poate fi descărcat: <http://www.limes-transalutanus.ro/simpozion2015.html>.

Vezi și raportul de etapă (2016), publicat din 5 decembrie 2016 pe website-ul de proiect, cu mai multe detalii decât acest raport sumar (http://www.limes-transalutanus.ro/rapoarte/raport_etapa3.html).

137. Tohani

com. Gura Vadului, jud. Prahova

Punct: „Stânca Strehan”

Cod RAN: 133713.03

Autorizație nr. 197/29.08.2016

Colectiv: Alin Frînculeasa – responsabil (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova).

Situl arheologic din punctul *Stânca Strehan* se află la nord-nord-vest de satul Tohani, nord de *ferma Dumbrava* și de DJ 100H, pe o stâncă golașă alungit-ovală ce domină zona, cu orientarea vest-est, având altitudinea de aproximativ 500 m. *Stânca Strehan* reprezintă un masiv calcaros format dintr-o serie de patru vârfuri principale și alte două mai mici.

Situl a fost descoperit de Virgil Nițu în anul 2015 în urma unor cercetări cu detectorul de metal. Acesta a predat Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova o serie de piese printre care remarcăm o secure cu margini ridicate realizată din cupru, 3 vârfuri de săgeată din cupru și o fibulă din bronz specifică secolului III d. Hr. Acestea au intrat în patrimoniul instituției. De asemenea, a adus la muzeu și ceramică preistorică. În data de 21 ianuarie 2015 ne-am deplasat pe teren și am identificat locul descoperirilor. Am constatat existența unei locuiri sporadice pe unul din cele patru vârfuri de deal, respectiv dealul aflat la extremitatea estică a masivului (aici fuseseră descoperite 2 vârfuri și securea cu margini ridicate). Materialele ceramice erau puternic corodate, atipice, aparțineau probabil începutului epocii bronzului. Stratul arheologic era spălat în marea majoritate a suprafeței dealului, putând fi observată stânca naturală curată și grohotiș. În data de 03 februarie 2016 ne-am deplasat pe dealul numărul

2 (de la vest la est) deoarece ne fusese semnalată de către V. Nitu prezența unor fragmente ceramice și oase. În urma cercetării de suprafață am identificat fragmente ceramice și oase de animale scurse pe panta abruptă de sud sau scoase la suprafață în mușuroaie de cârțițe. Caracteristicile ceramicii au asigurat datarea sitului la începutul epocii bronzului.

Aceste descoperiri arheologice veneau în completarea cercetărilor de la Șoimești derulate de instituția noastră, putând constitui o oportunitate pentru completarea informațiilor privind evoluția comunităților umane la mijlocul mileniului III î. Hr. în zona de nord a Munteniei. Prin urmare ne-am propus realizarea unui diagnostic arheologic pe vârful cu numărul 2 ce se prezintă ca un platou alungit lung de circa 60 m și lat de 6–10 m (suprafața plană). Săpătura arheologică a fost realizată atât pentru stabilirea caracterului locuirii și cadrului cultural al materialelor descoperite, cât și pentru stabilirea unei eventuale strategii de cercetare sistematică în viitorul apropiat. Ne-am propus să surprindem atât situații stratigrafice clare ale sitului/depozitului arheologic, cât și să identificăm zone de interes ce merită abordate sistematic în campanii viitoare de cercetare. Metodologia de cercetare a fost adaptată obiectivelor principale, fiind abordate prin săpături arheologice două areale distincte din cadrul sitului denumite astfel: **arealul A** (zona platoului); **arealul B** (zona de sud accidentată). Aceste secțiuni au avut următoarele caracteristici (amplasament, dimensiuni, orientare):

S.I - a fost amplasată în arealul A, la 3 m sud de marginea abruptă a stâncii numărul 2, în apropierea unei cruci de metal; terenul are un aspect mai lin în primii 15 m, apoi spre est devine accidentat; secțiunea a avut lungimea de 10 m și 1 m lățime, orientată aproximativ V-E. Stratigrafia este una simplă, imediat sub stratul vegetal se află o depunere arheologică inconsistentă, cu o grosime neuniformă ce nu depășește 0,15 m într-un strat de culoare negricioasă, aspect măzărinos; sub acest nivel apare stânca naturală. Au fost descoperite fragmente ceramice grosiere, atipice, toate din epoca bronzului și oase de mamifere; cea mai importantă descoperire este o lamă din silex, retușată, o dălțiță din piatră șlefuită și un cuțit curb de tip *Krummesser*.

S.II - a fost amplasată în arealul B, la 9,40 m est de S.II, perpendicular cu aceasta, în dreptul metrului 6,20 m al S.I.; a avut dimensiunile de 8 x 1 m. Stratigrafia este una simplă, imediat sub stratul vegetal se află o depunere arheologică inconsistentă, cu o grosime neuniformă ce evoluează între 0,15 - 0,50 m (de la nord la sud, concentrarea fiind în carourile 3 și 4) într-un strat de culoare negricioasă, aspect măzărinos; sub acest nivel apare stânca naturală. Au fost descoperite fragmente ceramice grosiere sau fine, cele mai multe atipice, toate din epoca bronzului și oase de mamifere; sub acest strat apar pietre și stânca naturală. Din descoperirile importante remarcăm trei cuțite curbate realizate din piatră de tip *Krummesser*, o dălțiță din piatră șlefuită, o bucată de deșeu de prelucrare din cupru/bronz?, dar și ceramică cu forme tipice epocii. Stratul arheologic apare spălat, materialul fiind probabil în poziție secundară.

Sondaj 1/2016 - a fost amplasat în arealul B, la 3 m est de sudul S.II, paralel cu acesta; a avut dimensiuni de 2 x 1 m. Stratigrafia este grosieră, fiind identificat un strat cu grosimea de aproximativ 0,4 m, consistență argiloasă, culoarea negricioasă; au fost descoperite fragmente ceramice grosiere, atipice, toate din epoca bronzului și oase de mamifere.

Materialele arheologice aflate *in situ* pot fi atribuite mijlocului mileniului III î. Hr., putând fi legate eventual de o etapă timpurie a culturii Monteoru. Mare parte din ceramică este nedecorată, formele cele mai uzuale sunt vasele cu gură puternic răsfrântă (evazată). Decorurile constau în brăuri alveolate, uneori crestate, adâncituri pe buză, incizii. Apar cochilii pisate

în pastă. Remarcăm și o toartă tubulară. Câteva fragmente cu benzi cu margini în relief, într-un caz flancate de adâncituri, au analogii cu cele din *situl* de la Năeni-Colarea sau în mediul cultural Schneckenberg.

Deocamdată nu am surprins în nici una din suprafețe o situație stratigrafică sigură care să ofere oportunitatea unor cercetări sistematice care să se desfășoare în viitor. De asemenea, accesul este unul foarte dificil, zilnic trebuind să urcăm și să coborâm logistica de șantier și materialele arheologice descoperite. La toate acestea se adaugă condiționalitățile de mediu generate de prezența unei flore protejate. Având în vedere caracterul de diagnostic al cercetării credem că aceasta și-a atins scopul inițial, realizarea unei săpături arheologice extinse în viitorul apropiat fiind improbabilă.

138. Piatra-Neamț

mun. Piatra-Neamț, jud. Neamț
Punct: Văleni-Cetățuia

Cod RAN: 120762.02

Așezare deschisă. Eneolitic; Epoca contemporană
Autorizație nr. 133 / 2016

Colectiv: Constantin Preoteasa – responsabil științific (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Ciprian-Dorin Nicola (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Silviu-Constantin Ceaușu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Georg Schafferer.

Finanțare: 1000 lei.

Celebra stațiune pluristratificată de pe *Cetățuia* de la Văleni este de fapt primul sit arheologic cu vestigii cucuteniene identificat încă din anul 1847 de către Gheorghe Asachi, cu prilejul săpării unui beci ce urma să deservească conacul aflat în proximitate, transformat în prezent în școală. Din păcate, marele cărturar nu a realizat importanța descoperirii făcute, atribuind artefactele găsite faimoasei Petrodava antice, aflată în apropiere, pe Bâta Doamnei. Astfel, *Cetățuia* de aici și-a pierdut definitiv potențialul de a deveni situl eponim al acestei strălucite civilizații preistorice europene în favoarea celei de la Cucuteni, descoperită abia în anul 1884.

Depunerile antropice preistorice, databile în fazele Precucuteni III, Cucuteni A și Cucuteni B, au fost inițial amplasate pe un ostrov al Bistriței, așadar într-o zonă foarte bine apărată natural, astfel încât realizarea unui sistem de fortificații antropice nu a mai fost necesară. În prezent ostrovul nu mai există, situl aflându-se pe malul drept al râului. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, vestigiile eneolitice au fost puternic perturbate

de tranșee și un cuib de mitralieră, iar ulterior de lucrările agricole și de realizarea rețelei electrice de înaltă tensiune.

În aceste condiții, în anul 2016 ne-am propus reevaluarea potențialului arheologic al *Cetățuiei*, stabilirea formei, dimensiunii și limitelor depunerilor antropice, a intensității locuirii și aflarea gradului actual de conservare a vestigiilor.

Pentru atingerea acestor obiective am realizat o cercetare arheologică de suprafață, fotografiile aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului pe care se află stațiunea, dar și în imediata sa proximitate, precum și o prospecțiune geomagnetică parțială, în zonele în care caracteristicile terenului permiteau un astfel de demers. Aceste investigații se alătură săpăturilor întreprinse anterior de Constantin Matasă (1938), Hortensia Dumitrescu (1942) și Ștefan Cucuș (1974–1981, cu întreruperi), care au afectat o suprafață de aproximativ 350 m².

Rezultatele cercetărilor noastre indică prezența unor vestigii Precucuteni–Cucuteni destul de disparate, a căror consistență diferă de la o zonă la alta, în funcție de deranjamentele antropice ulterioare care le-au afectat. Din păcate, atribuirea complexelor (construcții și gropi) pentru fiecare așezare în parte din cadrul stațiunii este practic imposibilă. În centrul sitului se află o groapă de mari dimensiuni, ce reprezintă un cuib de mitralieră, iar laturile de nord (dinspre râul Bistrița, afectat și de rețeaua electrică de înaltă tensiune) și est – mai abrupte și acoperite acum în mare parte de vegetație arboricolă – sunt brăzdate de tranșee săpate în zig-zag în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Résumé:

Les premiers vestiges de la culture Cucuteni ont été découverts depuis 1847, dans l'airel du site pluristratifié de Văleni, lors des fouilles de la cave du manoir appartenant à Gheorghe Asachi; pourtant, ces vestiges ont été faussement attribués au célèbre site antique de Petrodava, se trouvant à proximité, sur la colline de Bâta Doamnei.

Les dépôts anthropiques énéolithiques remontant aux étapes Precucuteni III, Cucuteni A et Cucuteni B se trouvaient initialement sur un îlot de la rivière de Bistrița, très bien défendu par la nature elle-même, sans nécessiter plus d'interventions anthropiques de fortification; au présent ceux-ci se retrouvent sur la rive droite de la dite rivière.

Des fouilles archéologiques ont y été faites par Constantin Matasă (1938), Hortensia Dumitrescu (1942) et Ștefan Cucuș (1974–1981, avec intermittences), sur une surface de 350 m² à peu près.

En 2016, des procédés modernes tels les orthophotographies par drones, la modélisation digitale et la prospections géomagnétiques ont permis d'identifier la présence des vestiges de Precucuteni–Cucuteni, assez espacés les uns des autres, de consistance différant d'un aréal à l'autre selon les dérangements anthropiques survenus ultérieurement, ce qui a rendu impossible, par conséquent, leur attribution aux établissements de l'inculte de Văleni. Au centre du site, il y a une fosse de grandes dimensions, représentant un nid de mitrailleuse, alors que les côtés du nord (vers la rivière Bistrița influé par le réseau d'électricité haute tension) et de l'est sont marqués par des tranchées creusées en zig-zag pendant la Deuxième Guerre Mondiale.

